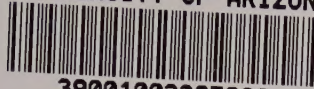

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365288

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

FR. GROH, O. HUJER a JAR. VLČEK.

V, 40

ROČNÍK ČTYŘICÁTÝ.

V PRAZE.

Tiskem České grafické akc. společnosti »Unie«.
1913.

Obsah ročníku čtyřicátého.

Pojednání.

	Strana
O nově objeveném satyrském dramatu Sofokleově. Referuje O. Jiráni	1—12
O době složení dějin Polybiových. Napsal Karel Svoboda . .	12—25
Rhetorismus v literatuře římské prvního stol. po Kr. Studie Karla Weniga	81—92, 174—192
O Gallově vztahu k Euforionovi a o jeho básnické činnosti. Napsal Antonín Kolář	93—101
Nové dílo o Parthenonu. Referuje Fr. Groh	161—166
Opravy a dodatky k seznamu rhodských eponymů. Podává Vladislav Škorpil	166—173
Jazykové poměry starověké Italie. Napsal Oldřich Hujer 192—222, 327—335	
Stupňování v komposici Ovidiově. Příspěvek k výkladu Met. XI 461—477 a 710—735. Napsal Jan Brant	321—327, 401—412
Vossovy překlady z Homera a vliv jejich na nejstarší české. Uvažuje Josef Straka	335—342, 412—420
K Chelčického Sieti viery. Napsal Josef Zubatý 26—36, 102—112, 262—280	
Týdeník 'Über die Broschüren unserer Zeiten' (ÜdB). Napsal J. Hanuš	113—129, 222—234
Příspěvky k dějinám literatury české. VIII. Klicperova »Po- pelka Varšavská«. Od dr. Josefa Lea Seiferta	129—131
Poznámky k počátkům novočeského básnictví. Napsal Milo- slav Hýsek	235—244
K historii »Pohorské vesnice« od Boženy Němcové. Napsal Fr. Wenzl	244—252
K »Sonetům samotáře« Jaroslava Vrchlického. Napsal Karel Ir. Černý	252—258
Drobnosti filologické. Od V. S.	258—262
Drobnosti grammatické. Podává Oldřich Hujer	280—284, 437—442
Burleyovy životy starých mudrců a jejich česká zpracování. Příspěvek k dějinám starší literatury české. Napsal Frant. Novotný	342—354, 420—429
Poznámky k básním Petra Bezruče. Napsal Miloslav Hýsek .	429—437
XXVIII. Archiv literárně historický	442—447

Úvahy.

The Oxyrhynchus Papyri. Edited with translations and notes by Arthur S. Hunt. Díl IX. (O. Jiráni).	36—39
Richard Laqueur: Polybius. (K. Svoboda).	39—40
Rudolf Hirzel: Plutarch. (Ant. Salač).	40—42
Frederik Poulsen: Der Orient und die frühgriechische Kunst. (Ant. Polák).	42—43
Výbor epigramů M. Valeria Martiala. Přizvučně v rozměrech originálu přeložil Josef Němec. (J. Straka).	44—45
V. Buzeskul: Античность и современность. Современные темы в античной Греции. (Frant. Novotný).	131—138
Die hellenistisch-römische Kultur. Dargestellt von Fritz Baum- garten, Franz Poland, Richard Wagner. (Ant. Salač).	133—135
Philologica von Fr. Nietzsche. (K. Svoboda).	135—137
Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff: Sappho und Simonides. Untersuchungen über griechische Lyriker. (A. Kolár).	137—139
Hugo Steiger: Euripides, seine Dichtung und seine Persönlich- keit. (Ant. Salač).	140
Georg Veith: Caesar. (Ant. Salač).	140
Lukianos: O začarováném oslu. Přeložil Ferdinand Hoffmeistr. — Toxaris (O přátelství). Napsal Lukianos. Z řečtiny přeložil a upravil Ant. Salač. (L. Brtnický).	140—143
J. van Leeuwen: Commentationes Homericae. — Týž: Ilias cum prolegomenis, notis criticis, commentariis exegeticis. (Ant. Kolár).	285—287
J. Demiańczuk: Supplementum comicum. (O. Jiráni).	287—288
R. Hackforth: The authorship of the Platonic epistles. (Frant. Novotný).	288—290
Paul Wendland: Die hellenistisch-römische Kultur in ihren Beziehungen zu Judentum und Christentum. — Die ur- christlichen Literaturformen. (Ant. Salač).	291—292
L. Hahn: Das Kaisertum. (Ant. Polák).	292—293
Otto Schroeder: Über den gegenwärtigen Stand der griechi- schen Verswissenschaft. (Ant. Kolár).	293—294
Vojtěch Hanačík — Frant. Kaska: Sofokleův Oidipus král. (Ant. Kolár).	294—295
Přípravy k básním Horatiovým. Sestavil František Servít. (Frant. Novotný).	295—297
Евѣ. Кацаровъ: Культъ фетишей, растений и животныхъ въ древней Греции. (Frant. Novotný).	354—357
L. Paschetto: Ostia colonia Romana, storia e monumenti. (Ant. Salač).	358—359
Carl Rothe: Der augenblickliche Stand der homerischen Frage. (Ant. Kolár).	359—362
Rudolf Pagenstecher. Unteritalische Grabdenkmäler. (Ant. Salač).	447

Ivan Bloch: Die Prostitution. (Ant. Kolár).	448—451
L. Weniger: Der Schild des Achilles. (A. Polák).	451—452
Oskar Kraus: Platons Hippias Minor. (F. Čáda).	452—454
Platonova Apologie Sokratova. (Zdeněk Hujer).	454—455
Platonův Faidros. Přeložil dr. Antonín Kolár. (Frant. Novotný).	455—457
Dr. Wilhelm Havers: Untersuchungen zur Kasussyntax der indogermanischen Sprachen. (Oldř. Hujer).	45—49
Ant. Kotík: Řeč lidu na Novopacku a Hořicku. (Quido Hodura).	49—54
Miloslav Hýsek: Literární Morava v letech 1849—1885. (Jan Kabelík).	54—74
Dr. Josef Chlumský: Pokus o měření českých zvuků a slabik v řeči souvislé. (Oldř. Hujer).	143—146
Al. Jiráskova Sebrané spisy. Díl XXXVIII. Z mých pamětí. II. V Litomyšli. (Frant. Šimek).	146—148
L. Niederle: Život starých Slovanů (Oldř. Hujer).	297—300
Josef Janko: O pravěku slovanském. (Oldř. Hujer).	300—305
Dr. Edmund Schneeweis: Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Tschechischen. (Ant. Beer).	306—308
Dubrovačke legende. Izdao Dr. Josip Karásek. (Jiří Horák).	308—310
Herman Lommel: Studien über indogermanische Femininbildungen. (Oldř. Hujer).	362—364
C. M. Кульбакинъ: Древне-церковно-славянскій языкъ. (Oldř. Hujer).	364—371
Prof. Dr. Mathias Murko: Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Kroatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volksepik der bosnischen Mohammedaner. (Jiří Horák).	371—374
Božena Němcová. Sborník statí o jejím životě a díle 1820—1862. Redakcí Václava Černého vydala učitelská jednota Komenský. (Alb. Pražák).	374—380
B. A. Францевъ: Русскіе въ Чехіи 1813—1823. (Mil. Hýsek).	380—381
П. А. Заболотскій: М. Ю. Лермонтовъ у Славянъ. (Mil. Hýsek).	381
W. Vondrák: Altkirchenslavische Grammatik. (Agathon Koník).	457—462
Franz Spina: Die alttschechische Katharinenlegende der Stockholm-Brünner Handschrift. (Em. Smetánka).	462—465
Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů. (Karel Novák).	465—467

Hlídka programů středních škol.

O. Jiráni: Příspěvky k hellenisaci římského náboženství. (Frant. Groh).	148—149
O. Jiráni: Episoda o Polydorovi ve Vergiliově Aeneidě. — Několik básní Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic v přízvukném překladě. (Frant. Groh).	149—150

Viktor Prerovský: O vzniku bukolského básnictví řeckého. (Ant. Kolář)	311
Stanislav Icha: Cena, účel a datování Isokratova Panegyriku. (K. Wenig).	382—386
Emil Kalista: Bohemica appellativa v Regestech Emlerových. (Jos. Straka).	150—152
Jan Nábělek: Příspěvek k fonetice nářečí moravských. (Ant. Kašík).	152—154
Josef Straka: Původní tvořivost českého jazyka příponou -ovo- (Oldř. Hujer).	386—388
Dr. Josef Vašíca: Několik poznámek k evangeliáři Olomouč- kému. (Oldř. Hujer).	389—393
Jiří Horák: Z dopisů J. J. Srezněvského a P. J. Preise. (Milo- slav Hýsek).	467—468
Drobné zprávy	74—80, 154—160, 312—320, 393—400, 468—480
Seznam spolupracovníků a jejich příspěvků v ročn. XXXVI.—XL.	481—490
Seznam slov a věci	491—548

O nově objeveném satyrském dramatu Sofokleově.

Referuje O. Jiráni.

Jediné až dosud nám zachované drama satyrské, Euripidův Kyklops, bylo nepatrnou ukázkou z tak rozsáhlé produkce v tomto oboru literárním. Při vzrůstajícím počtu papyrů, obsahujících zlomky řeckých dramat, musila procitnouti naděje, že snad tajemná půda Egypta, která již tolik překvapení nám uchystala, odčiní také, aspoň částečně, tuto ztrátu. Drobný zlomek neznámého satyrského dramatu, uveřejněný v VIII. svazku papyrů z Oxyrhynchu (č. 1083; v. L. F. XXXVIII, 1911, str. 476), oživil tuto naději, ač ovšem nerozhojnil ničím dosavadní vědomosti naše. Hned následující svazek však (The Oxyrhynchus Papyri, part IX. Edited with translations and notes by A. S. Hunt; v Londýně 1912) splnil očekávání naše způsobem netušným. Více než 400 veršů satyrského dramatu Sofokleova *Ἰχθυόων* (Slidiči) dostává se tu ve vzorné edici neúnavného papyrologa všem, kdož nepozbyli zájmu o kulturní odkaz antiky; neboť nový nález tento značně přesahuje svým významem a cenou hranice pouhého filologického zájmu. Zvláštního díku zasloužil si vydavatel i tím, že záhy po vyjití původního, drahého vydání učinil přístupným nový nález spolu s ostatními, v poslední době objevenými zlomky tragiků řeckých v levném vydání v známé bibliotheca oxfordské (Tragicorum Graecorum fragmenta papyracea nuper reperta: V Oxfordě 1912. Str. XII a 90. Za 3 sh.). Pochoptitelné, že o dramatu Sofokleově byla napsána již řada statí a referátů,¹ ač ovšem bude ještě potřeba nového a opětovného

¹ Nehledě k několika stručným referátům a zmínkám, zabývají se nálezem našim až dosud hlavně tyto delší úvahy: U. v. Wilamowitz-Moellendorff: Die Spürhunde des Sophokles. (Neue Jahrbücher XXIX, 1912, str. 449—476) a C. Robert: Aphoristische Bemerkungen zu Sophokles' *Ἰχθυόων* (Hermes, XLVII, 1912, str. 536—561). Robert uveřejnil již také volný překlad, v němž má býti drama provozováno Lauchstedtským divadelním spolkem v červnu 1913 (Die Spürhunde. Ein Satyrspiel von Sophokles. Frei übersetzt und ergänzt von Carl Robert. V Berlíně, u Weidmannů 1912. Str. 24. Za 60 pf.). Zmínky zaslouhuje též ruská studie J. Demjančuka: «Гонимый собак» в часописе Наша школа (r. 1912, str. 39—53).

zkoumání, než bude odtud všestranně vytěženo vše, co jest možno. Proto jest účelem i této stati pouze informovati o výsledcích, k nimž až dosud se dospělo.

Po obvyklém způsobu přihlédneme nejprve k vnější stránce nálezu. Papyrus, obsahující text dramatu, získán byl z největší části již r. 1907. Jest to zbytek svitku, z něhož zachováno jest 15 souvislých, místy ovšem dosti porušených sloupců a počátky versů nejspíše ze sloupce 17.; z části ostatní máme jen množství nepatrných zlomků, jež spojití se vydavateli nepodařilo. Písmo, velmi úhledná unciálka, ukazuje podle odhadu Huntova ke konci II. stol. po Kr. Každý sloupec obsahuje 26—27 řádek. Části lyrické odděleny jsou od iambických a tam, kde trimetr rozdělen jest mezi několik osob, jest každá část psána na zvláštní řádek a označena vodorovnou čárkou nad počátkem řádku. Podobným způsobem (t. zv. *παράγραφοι*) označuje se také střídání mluvčících osob. Jen zřídka jest připsána k verši zkratka jména. Jako v některých jiných papyrech literárních jsou i tu místy označovány verše po stech. Všechna tato znamení psána jsou touž rukou jako text sám. Ostatní znaménka rozdělovací jako tečky, přídešníky, znamení přízvuků, elisí a kvantity a jim podobná, jichž jest tu dosti bojně, byla z velké části vepsána jinou rukou. Tato ruka nejen v textu leccos opravila, nýbrž připsala též po straně dosti četné varianty textové, odvolávající se většinou na Theona, snad grammatika doby Augustovy, místy nejspíše též na Aristofana a Nikanora. Poznámky obsahu věcného jsou naproti tomu velmi řídké.

Že máme zachovánu část dramatu *Ἰχθυεῖαι*, ukazuje nade vši pochybnost, že jsou tu obsaženy dva známé již zlomky tohoto dramatu (zl. 294 a 295 u Naucka). Jak nesnadno jest však určití obsah kusu, není-li titul dosti jasný a nemáme-li z něho dosti zlomků, o tom podává nálezný tento poučný doklad. Od doby Welekerovy soudilo se totiž, že obsahem dramatu bylo bloudění Europy, milenky Diovy, kdežto nyní vidíme, že předmětem jeho byl šelmovský kousek novorozeného Herma, vyhlášený zvláště v homerském hymnu na tohoto boha, totiž smělá krádež stád, náležejících Apollonovi.

Dějistěm dramatu jest hora Kyllene v Arkadii; jednající osoby jsou Apollon, Silenos se sborem Satyrů, nymfa Kyllene a najisto též Hermes, jenž však v zachované nám části vůbec nevystoupí, nýbrž teprve na konci kusu, kde podáno bylo rozuzlení konfliktu. Zachovaná souvislá část počíná prologem. Pronaši jej Apollon, blásaje v širý kraj zvěst o ztraceném stádu, jež marně hledal po celé Thrakii a Helladě. Tomu, kdo vypátrá zloděje, slibuje bohatou odměnu. Volání jeho zaslechne Silenos a bez prodlení nabídne Apollonovi pomoc svou i své družiny. Bůh přijme jeho nabídku a slíbí jemu i sboru vedle zlata, již dříve za odměnu určeného, též svobodu. Nejspíše také udal tu Sile-

noví znamení, podle nichž by poznal, že skot náleží Apollonovi. V textu, na tomto místě porušeném, není sice o tom zmínky, ale z některých pozdějších narážek usuzuje tak Robert na uv. m., str. 540 n. Rovněž pravdě podobný jest další výklad Robertův, že Satyrové, kteří přece také musili se o tom všem dověděti, vyslechli hovor Apollonův se Silenem a že tedy nevystoupili hromadně *κατὰ ζυγὰ* nebo *κατὰ στοίχους*, nýbrž že se připlížili porůznu a potichu za rozhovoru Apollonova se Silenem. Aspoň z krátké sborové písně, jež následuje po prologu a zastupuje tedy parodos, jest patrné, že vědí o svém úkolu a chystají se jej provésti. Prve než se vydají na výzkumnou cestu, pronáší Silenos krátkou modlitbu, v níž prosí bohy, mezi nimiž jmenovitě bohyni šťastné náhody Tychu, by zdařil se jeho lov. Potom, obrácen jsa nepochybně k obecnstvu, táže se, zda neví snad někdo o pachateli smělé krádeže; velmi prý by se zavděčil jemu i Foibovi, kdyby mu jej vyzradil. Zvyk tento, běžný v komoedii, jest nám pro drama satyrské novinkou. I sbor obrací se podobně k obecnstvu, ale ježto se nikdo nehlásí, nezbyvá, než aby sami se chopili pátrání po zloději. Silenos dává jim naučení, jak si při tom mají počínati a sám se vzdálí. Čím byl odchod jeho motivován, nelze stanovit.

Následuje scéna, podaná neobyčejně živě a realisticky, jež dala dramatu jméno. Rozdělení jsouce nejspíše ve dva polosbory — podle Wilamowitze (na uv. m., str. 456) ve tři oddělení, o čemž ještě dále se zmíníme — počnou Satyrové slídití po stopě. Počínají si při tom jako lovečtí psi, jak zřejmě ukazuje výraz *ῥυνηλατῶν ὁσσαιῶν* (v. 88), lezou po čtyřech a čmouchají v trávě. Záhy se jim objeví zmatené stopy skotu a nepochybně i stopy jiné, jež část sboru prohlašuje za stopy nějakého boha. Zatím co takto pilně hledají a vzájemně se povzbuzují, zavzní náhle z nitra zemského zvuk, jež označuje parepigraphickou poznámka za v. 107 slovem *ῥοιβδός*. Hunt v pozn. k t. v. soudí, že značí se jím právě zavznění lyry Hermovy z nitra země, jež pak dále se opětuje. Ale právem, myslím, namítá proti tomu Robert (str. 545), že zvuk ten by musil hned jeviti svou okouzlující moc na Satyry, ta však patrna jest teprve po v. 117; i soudí, že výrazem tím míněno jest tlumené bučení skotu z podzemí vycházející. Druhý polosbor neslyšel zvuk ten dobře, ale o stopách nepochybuje. Hledají dále a diví se, jak jsou stopy zmatené a usuzují z toho, že ten, kdo stáda hnal, neměl v hlavě vše v pořádku.

Náhle zavzní pod zemí tajemný, Satyrům naprosto neznámý zvuk lyry, Hermem právě vynalezené. Zmatení vrhnou se Satyrové k zemi a leží tu schouleni jako ježci. V této poloze nalézá je Silenos, když se vrátí. Výsměšně kárá jejich zbabělost; sám stál opodál, i slyšel jen slabě onen divný zvuk. Chor vzmouží se k odpovědi a poví Silenovi příčinu svého zmatku. To rozhorlí Silena tak, že v delší řeči vyplísí zbabělé Satyry a při tom

neopomine ovšem ukázati poněkud honosivě, ač mnohem skromněji než v Euripidově Kyklopu, na své statečné činy v mládí a zápasy s horskými šelmami, jichž trofeje uloženy jsou v jeskyních nymf. Vytýká sboru, že pouští z rukou odměnu hmotnou i svobodu, Apollonem mu slíbenou. Kárání Silenovo neminulo se s účinkem: sbor jest ochoten hlédati dále, ale prosí Silena, by jej sám vedl a přesvědčil se, zda mu právem vytýká zbabělost. Ten přijímá jejich podmínku a slibuje udávati jim směr loveckou píšťalou.

I nové toto hledání doprovází sbor lyrickou písní, počínající neobvyklými interjekcemi *ὦ ὦ ὦ, ψ ψ, ἄ ἄ*; litovati jest, že pro značné její porušení nelze blíže určití ani obsah ani formu. Vydavatel i Wilamovitz (str. 459) pokládají ji za stasimon, ale Robert (str. 547) dovozuje, myslím dosti přesvědčivě, že tu máme kommos mezi Silenem a sborem. Jest to pravdě podobnější již proto, že Silenos slíbil svou činnou účast při hledání a také se tím vysvětlí lépe otázka sboru, kterou počíná opět část dialogická (v. 197): *πάτερ, τί σιγᾷς; μὴν ἀληθὲς εἶπομεν*]. Neboť sotva by se ho takto tázali, kdyby po celou píseň sborovou, obsahující 27 veršů, mlčel. Snad tedy vskutku pronáší Silenos povzbuzující a káravé výkřiky, jež tu nalézáme. Robert jde však ještě dále a soudí, že Silenos obrací se jimi k jednotlivým členům sboru a oslovuje je jmény, jež nalézá v textu, ovšem velmi porušeném; tak spatřuje tu jméno *Δράκις, Γράκις, Οὐρίας*, snad i *Μέθυσος* nebo *Μεθύων*, dále *Στράπιος, Κροκίας* a konečně *Τρέχις*. Domněnka ta jest jistě duchaplná, ale při tak špatném stavu textu přece jen odvážná.

Obnovené pátrání sboru přeruší náhle zvuk, jenž znova se ozval; tentokráte slyší jej i Silenos. Sbor obrací se vítězoslavně k Silenovi otázkou, výše uvedenou. Sám však je se svou odvahou v koncích; prohlašuje, že tu nezůstane a jest ochoten přenechati další pátrání i odměnu Silenovi samotnému. Ten však jim důtklivě zakáže se vzdáliti a jest odhodlán přesvědčiti se, kdo jest v podzemní jeskyni. Chtěje donutiti neznámého obyvatele jejího, by se objevil, počne dupati a kopati na zem.

Hlukem tím vyvolána objeví se z nitra země nymfa hory Kyllene a rozhorleně plísni Satyry pro hluk, který ztropili. V hloubi své hory slyšela vše, mezi jiným též řeči o ukradeném stádu. Zmaten jsa nenadálým zjevením bohyně konejší sbor v krátké písni hněv její a prosí, by mu vysvětlila původ okouzlujícího zvuku. Uctivý tón, s jakým prosí o odpuštění, usmíří bohyni. Na opětnou žádost sboru nebo snad spíše Silenovu (tak soudí Robert, str. 553) svěří jim nejprve jako veliké tajemství, před jehož vyjádřením je důtklivě varuje, že v podzemní jeskyni ukrýl Zeus před žárlivou Herou synáčka svého, před několika dny zrozeného a matku jeho, Atlantovnu Maiu. Ježto matka není dosud zotavena, ošetřuje novorozeně nymfa sama.

S pýchou pěstounky vypravuje o úžasném jeho vzrůstu i o neobyčejné jeho vtipnosti a bystrosti. Nástroj, jenž vydává tak líbezné zvuky, zrobil si v jediném dni z mrtvého zvířete.

V antistrofě, zase velmi porušené, vypyťává se sbor, neuspokojený výkladem Kylleniným, na bližší podrobnosti; že by mrtvé zvíře mohlo vydávati zvuky, přesahuje míru jeho důvtipu. A tu Kyllene, napínajíc škádlivě jeho zvědavost, nechává jej v rozkošné stichomithii, nejjemnějším humorem prodchnuté, dlouho hádati, které zvíře to vlastně jest, až mu konečně vyjeví, že je to želva; nástroj z ní vyrobený nazval hoch lyrou. Sbor velebí sice kouzelný zvuk podivného nástroje, ale jakmile zaslechne, že k zhotovení jeho užil Hermes také volské kůže, probudí se v něm podezření, jež také hned bez obalu pronáší, že novorozený bůh jistě ukradl stáda Apollonova. Rozhořčena jsouc tímto troufalým tvrzením odmítá bohyně rozhodně všeliké podezření, že by její svěřenec, syn Diův, jenž také se strany matčiny může se vykázati rodem naprosto zachovalým, byl zlodějem. Ale všechno ujišťování o jeho bezúhonnosti nečiní na sbor valného dojmu, nýbrž trvá neústupně na svém tvrzení. Vzrušenou stichomithii mezi sborem a Kyllenou, v níž oba hájí své stanovisko, končí se prvních patnáct sloupců souvislého textu. Nepatrné zbytky dalších dvou sloupců, jež následovaly buď hned nebo po nepatrné mezeře za prvými patnácti, poučují nás o dalším rozvoji děje velmi nedokonale. Marginální varianta, jež jediná zbyla ze sloupce XVI., mluví o *πελέθους βοών*; patrně byl nalezený volský hnůj dalším znakem, jehož se sbor pro své podezření dovolával. Ze sloupce XVII. jest patrné, že sbor, nabýv nezvratného důkazu viny Hermovy, přivolá Apollona. Bůh se ihned objeví a vzpomíná mezi jiným slíbené odměny a svobody; patrně jest spokojen výsledky jejich pátrání.

O dalším ději nepoučují nás sice zlomky nikterak, ale není pochyby, že v podstatě byl týž jako v homerském hymnu. Hermes byl patrně nejspíše Apollonem samým vyvolán z jeskyně krádež jeho najisto prokázána a drama skončilo smírem božských bratří: Hermes směl si ponechat stáda a navzájem obdařil Apollona lyrou. Vše to vyžadovalo sotva více než 300 veršů, takže rozsahem rovnalo se drama toto asi Euripidovu Kyklopu.

Již z tohoto nástinu dějového jest patrné, že nový nález řadí se významem svým k nejcennějšimu, co z pokladů řecké poesie až dosud bylo v Egyptě získáno. Vedle toho, že k jedinému dosavadnímu zástupci dramatu satyrského přibývá doklad nový, čímž rozhojnen podstatně srovnávací materiál náš o tomto významném oboru řecké tvorby dramatické, vyniká nález sám neobyčejnou cenou básnickou; kdyby bylo drama zachováno neporušené, ukazovalo by nám jistě genia Sofokleova v téže výši jako kterákoliv tragoedie jeho. Mythos o smělé krádeži Hermově hodil se velmi dobře za thema dramatu satyrského a Sofokleovi

podarilo se neobyčejně šťastně přizpůsobiti jej účelům dramatickým. Jak působivá byla myšlenka vyzkoušení okouzlující účinek nikdy dosud neslyšených tónů lyry na drsnou, polozvířecí mysl Satyrů a (v části nám ovšem ztracené) na jasného boha světla, jehož trvalým attributem od té chvíle lyra se stala. A chápali bychom dobře — ač to dosvědčeno nemáme — že Sofokles, jenž byl mistrem ve hře na kitharu, ukázal i tu podobně jako ve svém Thamyrovi svou dovednost; tato domněnka Wilamowitzova (str. 461) jest jistě v souhlasu s duchem celého dramatu, ač dokázati jí nelze, ba naopak možno uvést leccos proti ní, jak ukazuje Robert str. 560.

Velmi vhodná se stanoviska dramatické techniky jest také myšlenka, že Silenos svým dupáním na zem nevyvolá Herma samého, nýbrž starostlivou pěstounku jeho. Tím získal básník příležitost, aby dodatečně doplnil exposici dramatu, již mluvčí prologu, Apollon, ovšem podati nemohl.

Prostředky, jimiž Sofokles dociluje dojmu, uloženého mu tradiční formou dramatu satyrského, veselé dohry předcházejících tragedií, jsou neobyčejně jemné, prosté a nevťiravé. Také Euripidův Kyklops jest jistě kus neobyčejně vtipný, ale vtip tu nevyplývá ze situace, která jest v podstatě vlastně tragická, nýbrž dosahuje se ho prostředky dosti nevybíravými. Jak různě vytkli na př. oba básníci postavu Silenovu! U Euripida jest to chvástavý mluvka a při tom naprostý zbabělec, jenž se neštítí žádné podlosti, kdežto Silenos Sofokleův nezapře sice též svou vychloubačnou povahu, ale oč skromněji zní jeho sebechvála v káravém kázání k zbabělému sboru! Robert (str. 549) soudí dokonce, že výklad Silenův o hrdinských činech jeho miní básník zcela vážně, v čemž však po mém soudu zachází zase příliš daleko. A takým jemným, v pravdě attickým humorem prodehnuty jsou všechny scény dramatu; nade vším rozložena jest slunná, pohádková nálada, vanoucí z tohoto rozmarného mythu o čtveráctví božského novorozeněte. Co jemného humoru uloženo jest na př. ve scéně, kde Kyllene napíná do krajnosti zvědavost Satyrů a jen kousek po kousku nechává je dohadovati se tajemství kouzelného zvuku a nástroje! Nebo vzpomeňme, jak rozhorleně odmítá táž bohyně všeliký stín podezření na jejího svěřence padající: nic ji nepřesvědčí o tom, že syn Diův mohl by býti dlouho hledaný zloděj stád Apollonových. Než předvádět všechny takovéto doklady nevyrovnatelného umění, jež i v těchto troskách se tají, znamenalo by podávati znova obsah kusu. Jisto jest, že po stránce poetické máme tu nález velmi cenný.

Přejdeme nyní k některým speciálním otázkám, k nimž nové drama dává podnět. Jednoduchý jest především poměr Sofokleův k homerskému hymnu. Sofokles jej jistě znal, ale stejně je samozřejmo, že nebyl mu předlohou v běžném slova toho smyslu. Mythos byl znám tak všeobecně, že mysliti na

předlohu jest vlastně absurdní, zvláště u Sofoklea. Zajímavo jest však sledovati, jakým způsobem Sofokles obměnil některé motivy hymnu (srov. článek Robertův, str. 546 n. a 554 n.). Některé obměny byly způsobeny požadavky dramatické techniky. Tak nutnost uvést do dramatu sbor Satyrů vedla básníka k tomu, že jim přidělil úlohu hledati a naléztí zloděje, což v hymnu musí zjistiti Apollon sám; dále způsobil antický požadavek jednoty místa, že Sofokles přeložil úkryt skotu z Pylu při Alfeu na horu Kyllenu. Z důvodu dramatické pravděpodobnosti posunul básník Hermovu krádež do šestého dne života jeho a přibásnil neobyčejný vzrůst jeho, kdežto podle hymnu zhotovil si Hermes lyru a uloupil stáda hned prvního dne svého života. Rovněž vyrovnal Sofokles nepoměr, který nalézáme v hymnu, že totiž Hermes objevil lyru před krádeží skotu, ale k přípravě její užil též hovězí kůže; nevíme ovšem, zda Sofokles učinil tak poprvé. Jemný takt vedl básníka, že roli, již má v hymnu matka Hermova Maia přidělil nymfě Kyileně; neboť bylo by velmi nevkusné, kdyby Maia sama vypravovala Satyrům o svém milostném styku s Diem. Posléze připomínám, že básník vhodně obměnil a zlepšil motiv homerského hymnu o prostředcích, jimiž dosáhl Hermes zmatenosti dobytčích stop v půdě, což podrobně ukazuje Robert na uv. m. Vše to dokazuje, s jakým jemným uměleckým taktem dovedl Sofokles toto všeobecně známé thema přizpůsobiti požadavkům dramatickým a dodati mu nového zabarvení.

Tážeme-li se po době, kdy drama vzniklo, dostáváme ovšem, jak jinak ani čekati nelze, odpověď jen přibližnou. S velkou pravděpodobností možno určití pouze terminus ante quem. Ze zlomku Pakuviovy Antiopy, zachovaného u Cicerona (De div. II. 133), poznáváme, že Amfion, proslulý svou hrou na kitharu, dával sboru podobnou hádanku o želvě jako dává v dramatu Sofokleově Kyllene sboru. Jest skoro jisto, že máme tu napodobení motivu, jehož původně užil Sofokles. Drama Pakuviovo bylo nejspíše překladem Euripidovy Antiopy, jež podle narážky Aristofanovy v Žabách v. 53 vznikla nedlouho před r. 405 př. Kr. Tím ovšem mnoho nezískáváme; neboť hojné důvody, čerpané z vnitřní techniky, ukazují, že drama Sofokleovo jest mnohem starší, nejspíše z doby jeho mládí. Důvody ty uvedl zvláště Wilamowitz na str. 461 n. Ukazuje na př. k tomu, že v žádné scéně nevystupují tři mluvící herci, což je známkou nejstarších dramat Sofokleových (podle Wilamowitze jest nejstarší zachované drama Antigona, nikoliv Aias). Robert zase na str. 560 n. zdůrazňuje, že rozhovor vede většinou vůdce sboru, nikoliv herec, k čemuž nalézáme paralely jen v nejstarších dramatech Aischylových. Dále ukazuje Wilamowitz na stavbu částí lyrických, jako že prvá píseň sborová nemá response, podobně jako jest tomu v Aischylových Sedmi proti Thebám, Euripidově Medeí a archaisujících Bakchách. Také iambické trimetry jsou budovány na

satyrské drama velmi přísně a jen zřídka objevují se v nich stopy rozvedené. V pohnutých scénách vmíseny jsou mezi iambické trimetry menší řady, iambické dimetry nebo monometry, což jest zvláštnost Sofokleova, jež vyskytá se však též u Aischyla. Třebas tyto a jim podobné známky nejsou při poměrně malém množství srovnávacího materiálu stejně přesvědčivé a závazné, posunují v celku svém drama do první doby tvorby básníkův, ba jak soudí Robert na str. 561, zdá se, že je to nejstarší kus Sofokleův, jež vůbec máme.

Po stránce metrické buduje Sofokles, jak již uvedeno, trimetr iambický mnohem přísněji než Euripides. Jak stanoví Hunt (na str. 35), připadá jedno rozvedení přibližně na 8 trimetrů, kdežto v Kyklopu již na dva trimetry (J. Král: *Metrika I*, str. 332). Ale i tak jsou tu rozvedené stopy dvakrát tak časté než v tragodiích Sofokleových, takže celkem i jeho drama zachovává v té příčině obvyklou normu dramat satyrských. Z obou stop, v něž může býti iamb rozveden, vyskytuje se tribrachys ve stopě třetí nebo čtvrté, daktyly pak vesměs ve třetí. Dvojí případ rozvedení v jediném verši se vůbec nevyskytá. Anapaest jako zastupce iambu objevuje se jen ve dvou dokladech, ne úplně jistých, a to ve stopě první (v. 15) a čtvrté (v. 122). U Euripida nalézáme uvedené volnosti hlavně ve verších, jež pronáší Silenos nebo Satyrové; v dramatě našem jest distinkce tato méně provedena.

Nejzajímavější po stránce metrické jest však stichomythická rozmluva mezi sborem a Kyllenou, v níž bohyně dává sboru pozvolna uhadnouti jméno zvířete, z něhož si Hermes vyrobil lyru (v. 291—320). Jest složena v akatalektických iambických tetrametrech, což jest dosud ojedinelý doklad v celé řecké literatuře. Verš ten je znám pouze z římské komedie, ale tam jest přísně zachovávána diaerese po čtvrté stopě, kdežto v Slidiích se sice též vyskytuje, ale není pravidlem.

Části lyrické, většinou značně porušené, neposkytují nic překvapujícího. Jsou, pokud ovšem můžeme souditi, menších rozměrů, stejně jako v Kyklopu. Parodos (v. 58—72) jeví zřejmě dochmíe. Nejdelsí píseň sborová pak (v. 170—196), ač není-li to spíše kommos mezi sborem a Silenem (srov. výše str. 4), nemá response; vykazuje v podstatě anapaesty, rozvedené častěji v prokeleusmatiky, ale objevují se tu též kretiky. Shodné strofy nalézáme, nehledíme-li k dvěma kratičkým, neobvyčejně porušeným strofám v sloupci XVII. (v. 431—433 a 436—438), v nichž sbor přivolává Apollona, pouze v dlouhé scéně mezi Kyllenou a sborem; píseň tato jest budována tak, že krátká strofa je oddělena od antistrofy částí dialogickou (v. 237—244 = 283—290; 321—327 = 362—368). Převládá v ní rozměr kretický.

V příčině mluvy zachovávají Slidiči, jako satyrské drama vůbec, střed mezi díkí tragickou a komickou s velkým sklonem

k prvé z nich. Poměrně zřídka, a jen v řečech Silena a Satyrů, objevují se výrazy běžné mluvy; za doklad uvádí Hunt (str. 34) výraz *ναὶ μὰ Δία* (v. 12), *τοντί* (114), *φαληῆτες* (145). Komoe-dií blíží se dikce hojným užíváním interjekcí, což pozorujeme též v Kyklopu. K běžnému hovoru lidovému přiklání se zase drama některými obraty a přirovnáními; Silenos srovnává na př. schoulené Satyry s jezkem v křoví (v. 121: *ἐχῖνος ὥς τις ἐν λόχῳ κείσαι πεσών*). Naproti tomu nenalézáme tu deminutivních forem, jež jsou v Kyklopu dosti hojné. Od něho liší se drama toto k svému prospěchu i tím, že jest prosto neomalených a obscoen-ních vtipů.

Pojednavše o dramatu po všech stránkách jeho, musíme ještě obrátiti pozornost k dvěma otázkám: jak obohacuje dosa-vadní vědomosti naše o povaze a rázu satyrského dramatu, a dále, jaká byla scenerie jeho a co plyne odtud pro známou otázku o řeckém jevišti V. století př. Kr. Co se prvé otázky týče, není výtěžek, ježž odtud čerpáme, příliš bohatý. Satyrové jsou tu právě jako u Euripida synové Silenovi a jako tam vystupují i zde jejich zvířecí rysy, pro něž jsou v obou dramatech označováni jménem *θηρὲς* a *θηρία* (v. 141, 147, 215; Kykl. v. 624); u Sofoklea ovšem projevuje se tato povaha Satyrů ještě rázovitěji: chození po čtyřech jest jim zcela obvyklé a nejraději bychom si je před-stavovali jako smečku honících psů. Pro otázku o kroji Satyrů jsou důležitá slova, jež pronáší rozhorlená Kyllene (v. 357 n.): *ἀλλ' αἰὲν εἰ σὺ παῖς νεός γάρ ὦν ἀνὴρ πάγωνι θάλλων ὥς τράγος κνήκῳ χλιδᾷς*. Tato zmínka o plavé bradě a o mládí osloveného zdá se ukazovati k tomu, že míněn tu vůdce sboru Satyrů, jenž byl ovšem odlišný od Silena, nebo celý sbor. Tak soudil také Hunt (str. 84) a Robert (str. 551). Ale s tím lze těžko srovnati zmínku o lysé hlavě v následujícím verši, jež daleko spíše by se hodila na Silena. Na něho také vztahuje ji Wilamowitz (str. 463, pozn. 1.); pak ovšem musí měniti slovo *νεός* v *πάλαι*. Na podporu této konjektury uvádí, že výraz *νεός* netvoří kontrast k předcházejícímu slovu *παῖς*, který podle smyslu tu očekáváme. Hunt se zase odvolává k tomu, že na vasách nalézáme častěji holohlavé Satyry; ale proti tomu namítá Wilamowitz, že nevíme, pokud tyto malby zobrazují skutečný kroj divadelní.

Než ať tomu jakkoliv, myslím, že Hunt neprávem podce-ňuje toto svědectví, tvrdě, že výraz tento má skoro příslovečnou povahu a že nenásleduje z něho, že osoba, o níž se pronáší, byla oděna jako kozel. Myslím, že jím přibývá k dvěma dříve známým literárním svědectvím o kozlí podobě sboru v satyrském dramatu (Aischylův *Προμηθεὺς πυρκαεὺς* zl. 207 a Euripidův Kyklops v. 76 n.) svědectví další. Jako nelze souhlasiti s tím, jak E. Reisch (Zur Vorgeschichte der attischen Tragoedie; Fest-schrift Th. Gomperz dargebracht, ve Vídni 1902, str. 451 n.)

snaží se podvrátiti závažnost oněch dvou starších svědectví, což u nás po mém soudu přesvědčivě dokazuje J. Kubista (Listy fil. XXXVIII, 1911, str. 330 n.), bylo by nesprávné podceňovati tento nový a zřejmý doklad o kozlí podobě sboru. Myslím, že tu Reich zašel příliš daleko a že jest lépe vrátiti se k staršímu mínění K. Wernicka, že asi v polovici pátého století byly v satyrském dramatu sbory podoby kozlí nahrazeny domácími sbory Silenů s rysy koňskými. Tím získali bychom spolu uově, ovšem zase jen přibližné svědectví pro určení doby, kdy drama naše vzniklo.

Jak si máme dále představití scenerii kusu? Wilamowitz (str. 456) a Robert (str. 536 n.) soudí, že drama nemělo scénického pozadí, že nepředpokládá budovy ani vchodu v pozadí. Jeskyně, z jejíhož nitra vystoupí Kyllene a kde dli též Hermes, jest podzemní sluj. Z jejího nitra zavzní tajemný zvuk; neboť Satyrové, slyšíce jej, vrhají se k zemi, aby mu naslouchali (v. 119 n.). Zvláště pak jest to patrné z toho, že Silenos, chtěje donutiti skrytého hudebníka, by se objevil, dupe prdce na zemi. Kdyby skutečně byl v pozadí vchod do jeskyně, byl by z orchestry viditelný, a Satyrové by se jistě nejprve k němu obrátili. Také nebyla na scéně naznačena chýše nebo pod., ježto by Apollon v prologu jistě k ní se byl odebral, aby se tu vyptal na zloděje. Jevišťem byl tedy pouze znenáhla vystupující pahorek; Kyllene sama označuje scenerii tu slovy: *χλοερὸν ἐλῶδιν, πάρος ἐστὶν ὄρος* (v. 215 n.). Snad též bylo tu naznačeno trojcestí, vedoucí k jeskyni. Tak usuzuje Wilamowitz (str. 456) z v. 168, kde Silenos vybízí sbor slovy: *ἀλλ' εἰ ἐφίστω τοῖς ἐννύχιοις οἴκον, ἄντα*. Pak by se ovšem sbor rozdělil při hledání ve tři skupiny; ale smysl místa není dosti jasný (srov. pozn. k t. m. u Hanta a Wilamowitze str. 456, pozn. 1.). Pozvolna stoupající pahorek tento, z prken sroubený, poskytoval herci dosti místa, aby se mohl z nitra vynořit. Otvor, jímž Kyllene vystoupí, byl dříve úplně skryt; neboť jinak by Satyrové nemohli si ho nepovšimnouti a nepochybně se zase uzavřel, když rozhorlená Kyllene opustila scénu.

Z výkladů Wilamowitzových a Robertových vysvitá, jak myslím, nepochybně, že drama toto nemělo skutečně pozadí, z něhož by herci vystupovali, ale že by dějištěm jeho byla orchestra, jak tvrdí Robert (str. 536), z toho ještě nikterak neplyne. I v Aischylově Prometheu jest jevištěm prostá skála, ke které Prometheus byl přikován a přece nelze pochybovati o tom, že děj neodehrával se tu na orchestře, nýbrž na vyvýšeném jevišti (Fr. Groh: Recké divadlo, str. 201 a 210). Při poměrně malé výšce jeviště V. století a velmi snadném spojení jeho s orchestrou, jež usnadňovalo herecům přecházení z jeviště na orchestru a naopak, nepůsobilo ani v Slídičích obtíží spojití orchestru s jevištěm výstupkem pozvolna stoupajícím, jenž před-

stavoval znenáhla se zdvihající svah hory Kylleny. Svah ten tvořil s jevištěm jediný scénický celek, z jehož nitra vystoupila v obvyklé výši tehdejšího jeviště Kyllene a později i Hermes. Pro to svědčí po mém soudu i prolog. Apollon, rozhlášující do širého kraje své *ἡχοῦμα*, jistě se neobjevil v orchestře, nýbrž výše, odkudž hlas jeho byl dále slyšitelný, t. j. na jevišti.

Souditi z toho, že nebylo tu pozadí, z něhož by herei vystupovali, právě tak jako ho nemáme ve čtyřech nejstarších tragoediích Aischylových, že drama naše blíží se dobou vzniku těmto tragoediím, nelze, jak myslím, se odvážiti. Neboť v dramatu satyrském, jež zpravidla vyžadovalo asi scenerie krajinné, mohl z tohoto důvodů jistě i později, když již dekorované pozadí bylo případem, vrátiti se básník v určitém případě k starší formě jeviště. V Euripidově Kyklopu jest ovšem pozadí takové, představující jeskyni Kyklopu.

Zajímavo jest, a tu má asi Robert spíše pravdu než v mínění o scenerii dramatu, že nenadále objevení se nymfy Kylleny z nitra zemského, jež tolik poděsí Satyry, máme snad zobrazeno na váse v Annali d. Inst. 1889 (tav. d'agg. N). Obraz, jež otiskuje také Robert (str. 540), představuje Silena, jenž zděšeně uskakuje před kolosální hlavou bohyně ze země se vynořující. Obyčejně vykládá se obraz tento jako Kore ze země vystupující, ale vzhledem k tomu, že podobné malby vyskytují se na vasaích častěji, jest pochybno, že všude jest zobrazena právě tato bohyně. I jest možno, že v případě tomto měl malíř na mysli právě scénu ze Slídičů Sofokleových.

K závěru chci se zmíniti ještě o zajímavém, ale pro drama naše dosud uspokojivě nevysvětleném rysu, jímž se shoduje s Euripidovým Kyklopem. Jak známo, jsou u Euripida Silenos a Satyrové otroky Kyklopovými, na jehož ostrov byli zahrnutí, hledající pána svého; poroby té jsou zbaveni šťastným výsledkem podniku Odysseova. Také u Sofoklea jest Silenos se sborem ve stavu nesvobodném; hned na počátku kusu slibuje jim Apollon vedle odměny hmotné též svobodu (v. 57) a na slib ten se častěji v dramate narází (v. 69, 158, 193, 445). Kdo však jest jejich pánem, z jehož poroby mají býti po zdárném provedení svého úkolu propuštěni? To nelze bohužel určit; neboť jediné místo, kde se o jejich pánu mluví (217 n.), jest nejasné a nejspíše i porušené, jak dokazuje marginální poznámka ζή(τε) vedle v. 221. Wilamowitz (str. 454) přiznává upřímně, že neví, kdo by pánem tím býti mohl, ale Robert (str. 550 n.) a s ním P. Maas (D. Lit. Z. 1912, sl. 2782) usuzují, že jest to Dionysos; ovšem musí z té příčiny uznávaní, že po v. 220 vypadl verš. Na tomto výkladu pak, který ovšem nelze nikterak nazvat zcela přesvědčivým, buduje Robert (str. 552 n.) zajímavou domněnku. Kyllene označuje službu Satyrů, již jsou svému pánu, podle Roberta tedy Dionysovi, povinni, výrazem *πόνοι* (v. 217). Výrazu tomu však

nesmí prý se rozuměti v obvyklém smyslu, nýbrž přiblížíme-li k jiným obdobným místům (zvláště Eurip. Bakch. 66 n.), jest to skoro technický termín pro tanec a zpěv tragického choru: tato služba, bohu Dionysovi prokazovaná, jest *πόνος*, ale jest to *πόμος ἡδὺς κάματος εὐκάματος*, jak se praví na uv. m. Eurip. Bakch. Ale jak to, že Silenos a Satyrové přejí si býti propuštěni z této sladké služby Dionysovy? Podle Roberta jest jediný možný výklad ten, že toto propuštění na konci kusu náleží k samé podstatě satyrského dramatu. V počátcích každé dramatické hry splývají často v sebe mythologické předpoklady látky a reální poměry provedení dramatického. Poměr sboru k choregovi nebo archontovi nebo k demu lze pokládati také za jistý druh služebnosti, která mizí ukončením her, týž den provozovaných, t. j. po provedení dramatu satyrského; potom jest občanský sbor opět svoboden. Takové propuštění jest míněno i v dramatu našem, ale časem, kdy obecnstvo nebylo již dost naivní pro toto pojetí, nastoupila prý na místo této imaginární služebnosti služebnost mythologicky motivovaná: Satyrové jsou sluhv nějakého netvora, jako Kyklopa, Sylea, Busirida a j. To jest již pozdější pojetí, které máme v Kyklopu; v dramatu Sofokleově jeví se ještě názor původní, což je podle Roberta též důkazem jeho časného vzniku.

Jistě nelze upříti této domněnce Robertově duchaplnosti, ale jeho výklad o imaginární služebnosti dramatického sboru jest jistě příliš strojený, než aby mohl býti správný. Myslím, že mnohem prostěji a tím i správněji spatruje tu Wilamowitz (str. 454) konvenční motiv hry satyrské, vzniklý odtud, aby Satyrové mohli býti všude uvedeni v děj. Původně se užívalo motivu toho tam, kde hlavní osobou dramatu byli krutí a nelidští divoši, což bylo velmi často.

Tím vyčerpál jsem, jak doufám, vše, co o novém dramatu podle dosavadního badání lze říci, i koněm přáním, aby i u nás nalezl se záhy překladatel, jenž by vynikající objev tento učinil známým i tam, kam nepronikne řecký originál. Nebude to práce snadná, ale vděčná a záslužná.

O době složení dějin Polybiových.

Napsal Karel Svoboda.

Datování díla Polybia je posud velmi sporné a nejisté. Není ani divu: starověkých svědectví nemáme, dílo samo, jediný náš pramen, je zachováno troskovitě, data života Polybia jsou nejistá, ba ani dějiny tehdejší, jichž ohlasy bychom mohli shledávati v díle, nejsou valně známy. Tak celé datování, aspoň

v posavadních řešeních, se opírá vlastně jen o dva pevné časové body. Prvý je r. 168 př. Kr. (bitva u Pydny a pád království makedonského), ukončující ona padesát tři léta, ve kterých podle Polybia podivuhodným řízením osudu se stal Řím pánem světa (I 1, 5, III 1, 9 H. a j.). Dobu tu chce Polybios ve svých dějinách vylíčit (uv. m.); psal tudíž po tomto roce. Druhý pevný bod je r. 146, jehož události (vyvrácení Karthaga a Korintha) se připomínají již ve III. knize (5, 5 n. a 32, 2 n.) a proti původnímu plánu i v posledních knihách obsírně vyprávějí. A o stanovení poměru díla k tomuto roku — co totiž bylo napsáno před r. 146 a co po tomto roce — jde v prvé řadě při naší otázce, ba na to bývá celá otázka redukována.

I. Kolik knih bylo napsáno před r. 146?

Odpověď nabízela se sama sebou. Ježto již v III. kn. mluví Polybios o událostech roku 146, soudilo se, že buď III. kn. a násl.¹ aneb i obě předcházející, tedy celé dílo,² byly složeny po r. 146. Ale již Joh. Schweighaeuser (vyd. Polybia, v Lipsku 1792 sv. V, str. 106 a 433) správně poznal, že musíme lišiti v díle dvě vrstvy, pocházející z různých dob; Polybios vložil po r. 146 do knih dříve napsaných některé dodatky. Starší vrstva je na několika místech ještě patrná. Tak se předpokládá trvání Karthaga ještě v knize VI. (52, 1—5; 56, 1—4), IX. (9, 9 n.) XIV. (10, 5) a XV. (30, 10). Spadá tedy sepsání všech těchto knih před r. 146. Poněvadž v dalších knihách nic takového nebylo shledáno, ukončuje Fr. Susemihl³, K. J. Neumann⁴ a F. Münzer⁵ touto XV. knihou část dějin, psanou před r. 146. Jiní naproti tomu věří, že již tehdy Polybios provedl celý třiapadesátiletý plán (kn. I—XXIX), po tom roce pak že napsal ostatek⁶ nebo dokonce, že překročiv r. 168 došel až před události roku 146 př. Kr.⁷

Domněnky ty však nejsou správné. Před vyvrácením Karthaga byla napsána též poznámka XXXI 20, 12, kde Polybios, vyprávěje o útěku Demetria Syrského z Říma (roku 162), dí:

¹ Christian Lucas, Über Polybios' Darstellung des ätolischen Bundes, v Královci 1827, str. 12 a jiní po něm.

² C. Fr. Merleker, Achaicorum libri tres, v Darmstadtě 1837, str. 99 n. a jiní.

³ Gesch. d. griech. Litt. in der Alexandrinerzeit II, v Lipsku 1892, str. 109, pozn. 104.

⁴ Polybiana, v Hermu XXXI, 1896, str. 526.

⁵ Deutsche Littztg 1902, sl. 1446.

⁶ B. G. Niebuhr, Vortr. über alte Geschichte III, v Berlíně 1851, str. 7 a v nové době Otto Cuntz, Polybios und sein Werk, v Lipsku 1902 str. 82 a Christ-Schmid, Gesch. d. gr. Litt., 5. vyd. II 1 v Mnichově 1911, str. 295.

⁷ Schweighaeuser na uv. m.

συμβαίνει δὲ τὰ πλοῖα ταῦτα λαμβάνεσθαι καὶ ἐκλογὴν ἐκ τῆς Καρχηδόνας, ἐφ' οἷς εἰς τὴν Τύρον ἐκπέμπουσιν οἱ Καρχηδόνιοι τὰς πατρίους ἀναρχὰς τοῖς θεοῖς. To však je i poslední stopa části psané před r. 146; neboť o několik kapitol dále praví Polybios, když byl vylicil v XXXII 9—16 mládí Scipiona mladšího a počátek svého přátelství s ním: ἐγὼ δὲ πλείω πεποιῆμαι λόγον ὑπὲρ τῆς Σκιπίωνος αἰρέσεως ἐκ τῆς πρώτης ἡλικίας . . . βουλόμενος πιστὴν παρασκευάζειν τοῖς μέλλουσι λέγεσθαι ἐν ταῖς ἐξῆς βύβλοις περὶ αὐτοῦ (16, 2); t. j. miní již jednati o dobytí Karthaga Scipionem.

Že zde někde — z knih těch máme jen zlomky — za XXXI 23, kde se končí vypravování o Demetriovi, a před XXXII 8, kde se počíná vyprávěti o Scipionovi, bylo rozbrání dvou částí, oddělených od sebe delší dobou neb významnými událostmi, potvrzuje i nápadná změna v Polybiově smýšlení o Římanech. Ke konci prvé části v okruhu onoho posledního místa, předpokládajícího trvání Karthaga, smýšlí Polybios o Římanech velice nepřívětivě, vytýká opět a opět nemravnost jejich politiky¹. Ale toto nepřátelské posuzování Říma — příčinu jeho poznáme později — zcela přestává s onou hranicí. Již C. Fuchs² upozornil na chválu Římanů XXXII 8 n. (o Scipionovi) a v tom duchu se nesou dějiny až do konce.³

Polybios rozšířil tedy již před r. 146 původní triapadesátiletý plán a ne teprve vlivem událostí tohoto roku. Čím chtel zakončiti své dílo, zda právě některými událostmi kolem r. 162 (útěk Demetriův), či zda byl při práci překvapen rokem 146 a pohnut k dalšímu pokračování, nelze rozhodnouti.

II. Vydávání díla před r. 146.

O uveřejnění neb neuveřejnění knih, složených před r. 146. pronášeji se jen domněnky. Poněvadž byly dokázány v knihách těch, zejména ve III., vložky učiněné po r. 146, soudí se, že

¹ Srv. XXXI 18, 7 πολὺ γὰρ ἤδη τοῦτο τὸ γένος ἐστὶ τῶν διαβούλων παρὰ Ῥωμαίοις, ἐν οἷς διὰ τῆς τῶν πέλας ἀγνοίας αὔξουσι καὶ κατασκευάζονται τὴν ἰδίαν ἀρχὴν πραγματικῶς, 19, 11 οὐ διὰ τὸ μὴ λέγειν τὰ δίκαια τὸν Δημήτριον ἐκρίνε τὴν ἀρχὴν τῷ παιδὶ συνδιαφυλάττειν (ἢ σύγκλητος), ἀλλὰ διὰ τὸ συμφέρειν τοῖς σφετέρους πράγμασιν, XXXII 2, 6 αἰεὶ συνέβαινε τοὺς Καρχηδονίους ἐλαττοῦσθαι παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, οὐ τῷ δικαίῳ ἀλλὰ τῷ πεπεισθαι τοὺς κρίνοντας συμφέρειν σφίσι τὴν τοιαύτην γνώμην.

² Polybios v Polyionē encyklopaedii sv. V, v Stuttgartě 1848, str. 1817.

³ Srv. XXXII 21, 4 ἐν ᾧ καιρῷ κάλλιστον μὲν ἐγένετο δείγμα τῆς Ῥωμαίων αἰρέσεως, 6 αἰεὶ ἐκινῆθησαν οἱ λαοκρατοῦντες περισχάρεις ἀποδεχόμενοι τὸ μισοπόνηρον τῶν Ῥωμαίων, XXXVII 9, 13 Μακεδόνες μὲν γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων πολλῶν καὶ μεγάλων ἐτετεύχισαν φιλανθρωπιῶν, XXXVIII 7, 6; 8, 4. 7. 9, XXXIX 19, 1. 2.

Polybios vydal buď celé dějiny teprve po tomto roce¹ neb aspoň III. knihu a následující.² Jediný Niebuhr měl za to, že prvá část díla byla uveřejněna již ke konci pobytu Polybiova v Římě (r. 167—150) a pak po r. 146 po druhé ve změněném vydání.³ Ale některá místa dějin dovolují činiti určitější závěry.

Vyjděme od knihy III 21, 9—30. Zde Polybios, přerušiv vypravování o jednání římského poselstva v Karthagu před válkou s Hannibalem, vykládá o právním poměru obou státův od nejstarších dob, uváděje vzájemné smlouvy a posuzuje jich dorozováni. Kapitoly ty tvořící celek⁴ jsou pokládány od Thommena (na uv. m. str. 210 n.), Neumanna (na uv. m. str. 528) a j. za vložku z doby po r. 146 spolu s následujícími, zcela samostatnými kap. 31 a 32, ve kterých se mluví již o pádu Karthaga. Ale již Th. Mommsen⁵ poznal, že celý výklad byl napsán nedlouho před třetí válkou punskou, aby se stal vodítkem a pomůckou při poradách senátu. A můžeme dodat: jistě byl vložen do třetí knihy⁶ s tím přesvědčením, že se co nejdříve dostane v ruce obecnstvu, ježto jinak by se byl mohl snadno státi zbytečným.

Ve čtvrté knize je důležitá pro chronologii kap. 30 n. Zde se vypravuje o poselstvích, která byla vyslána před válkou spojeneckou (r. 220—217) od Filippa Makedonského a Achaiů k zjednání spojenců. Poslové přišli nejprve k Akarnanským (30, 1) a ti přislíbili pomoc. Tu přerušuje Polybios své vypravování, chválí jejich věrnost a praví ke konci (§ 5): *οἷς οὐκ ὀκνητέον κατὰ τὰς περιστάσεις κοινωνεῖν πραγμάτων, σπενστέον δὲ μᾶλλον. εἰ καὶ τισιν ἐτέροις τῶν Ἑλλήνων*. Jaké *περιστάσεις* má na mysli? Či vybízí všeobecně Řeky k svornosti? Sotva, neboť o něco dále, když vyličil jednání poselství s Epeirskými (30, 6—8) a odmítnutí jeho u Messeňanů (31, 1 n.), znova přerušuje výklad a ve zřetelném exkursu v kap. 31, 3—33 (sr. 34, 1 *Λαζεδαίμονιοι δὲ τῶν εἰθισμένων ἐποίησάν τι* —

¹ Schweighaeuser ve vydání V, str. 433, R. Thommen Herm. XX, 1885, str. 236, Neumann na uv. m.

² R. Hartstein Philol. XLV, 1886, str. 717, Susemihl sp. uv. str. 108, pozn. 104.

³ Niebuhr na uv. m. str. 520, pozn. 1 a Röm. Gesch. 3. vyd., v Berlíně 1853, str. 733.

⁴ Srv. 33, 1 *οἱ δὲ παρὰ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις — τὴν γὰρ παρέχσαν ἐντεῦθεν ἐποιήσαμεθα — ἄλλο μὲν οὐδὲν εἶπον κτλ.*

⁵ Die römische Chronologie bis auf Caesar, 2. vyd., v Berlíně 1859, str. 322. Nejnověji upozornil Alf. Klotz (B. ph. Woch. 1908, sl. 447) na slova Polybiova (21, 9), uvádějící tento exkurs: *ἡμῖν δ' ἀναγκαῖον εἶναι δοκεῖ τὸ μὴ παραλιπεῖν ἀσχεπτὸν τοῦτο τὸ μέρος, ἵνα μήτε, οἷς καθήκει καὶ διαφέρει τὸ σαφὲς εἶδέναι τὴν ἐν τοῖς ἀκριβείαν, παραπαύσει τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς ἀναγκαιωτάτοις διαβολαῖς.*

⁶ Kniha ta byla tehdy již dávno napsána; neboť bylo před r. 146 složeno více než třicet knih.

τοῦτο γὰρ συνεχὲς ἦν τοῖς προειρημένοις) mluví o řecké politice, pokračuje vlastně v tom, co byl začal v kap. 30, 2. A tu opět a důrazně mluví o velikých převratech, jež nastanou v Řecku: 32, 10 *ἐὰν δέ ποτε κίνησιν καὶ μετὰστασιν σχῆταῦτα, μίαν ὁρῶ . . . ἐλπίδα*, 33, 12 *Ἀρχάδων καὶ Μεσσηνίων, ἵνα . . . μήτε . . . ἐγκαταλείπωσιν ἀλλήλους ἐν ταῖς ὁλοσχερέσι περιστάσεσιν*. A jako dříve vybízel k spojení s Akarnany, tak nyní vyzývá k svornosti Messeny s Arkadskými: 32, 10 *μίαν ὁρῶ Μεσσηνίοις καὶ Μεγαλοπολίταις ἐλπίδα . . . ἐὰν συμφρονήσαντες κατὰ τὴν Ἐπαμεινώνδου γνώμην παντὸς καιροῦ καὶ πράγματος ἔλονται κοινωρεῖν ἀλλήλοις ἀληθινῶς*. Vztahuje se tedy tento politický exkurs k určité době, byl způsoben určitými událostmi a není nesnadno říci kterými. Již Schweighaeuser (ve vydání sv. VI, str. 55) poznal, že slovy kap. 32, 9 *εἴη μὲν οὖν οἰονεῖ συμφῶναι τὴν τῶν ὑπάρχουσαν κατὰστασιν Πελοποννησίοις, ἵνα μηδεὶς δέη τῶν λέγεσθαι μελλόντων* míní se spojení Peloponnesu v achajském spolku, a soudil právem, že to místo bylo psáno před r. 146, kdy byl spolek achajský od Římanů rozpuštěn. Ale z celého exkursu jest i zřejmo, že bývalá pevnost spolku, která se v II. knize (37, 8 n. 38, 62, 4) tak velebí, je ta tam a že lze očekávat vážné převraty. A to, myslím, nemohlo býti jindy než kolem r. 149, kdy se Lakonští odtrhli od achajského spolku a hledali pomoci v Římě, což vedlo k osudné válce korintské a zkáze řecké svobody. Vskutku se zde Polybios obrací neobyčejně ostře proti Lakonským¹. V kap. 32, 3 vytýká Messeňanům, *ὅτι ὄνσι γεινιῶντες ἔθνεσι . . . τῷ τε τῶν Ἀρχάδων καὶ τῷ τῶν Λακωνίων, καὶ τοῦ μὲν ἐχθρῶς καὶ ἀκαταλλάκτως αἰεὶ ποτε πρὸς αὐτοὺς ἔχοντος . . . τοῦ δὲ φιλικῶς . . . οὕτε τὴν πρὸς Λακεδαιμονίους ἔχθραν εὐγενῶς ἀνελάμβανον οὕτε τὴν πρὸς Ἀρχάδας φιλίαν*, 33, 8 n. ukazuje na příkoří, jež činili Lakonští Messenským, a na konci (§ 11) praví zřetelně: *ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω μοι χάριν Ἀρχάδων καὶ Μεσσηνίων, ἵνα μνημονεύοντες τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς περὶ τὰς πατριδας ἀνυχημάτων ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἀληθινῶς ἀνιέχωνται τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐνοίας καὶ πίστεως, καὶ μήτε φόβον ὑφορώμενοι μητ' εἰρήνης ἐπιθυμοῦντες ἐγκαταλείπωσιν ἀλλήλους*. To zní přímo jako vyzvání k boji proti Lakonským. Že se chýlí k válce, vidíme i z 31, 3 *ἐγὼ γὰρ φοβερὸν μὲν εἶναι φημι τὸν πόλεμον, οὐ μὴν οὕτω γε φοβερὸν ὥστε πᾶν ὑπομένειν χάριν τοῦ μὴ προσδέξασθαι πόλεμον* a 31, 8 *εἰρήνη γὰρ μετὰ μὲν τοῦ δικαίου καὶ πρέσβυτος κάλλιστόν ἐστι κτῆμα καὶ λυσιτελέστατον, μετὰ δὲ κακίας ἢ δειλίας ἐπορειδιότατον πάντων αἰσχιστον καὶ βλαβερώτατον*.

¹ Jako asi současně proti jich římským spojencům na konci první části díla (v. str. 14.).

Do této neklidné doby před válkou korintskou padá tedy tato vložka (IV. kniha byla tehdy již dávno napsána) a spolu i uveřejnění celé knihy neb aspoň přípravy k němu¹. Neboť vložka sama má časovou tendenci politickou. Tento závěr se shoduje a doplňuje s tím, co jsme poznali o III. kn.: za vyjednávání před III. válkou punskou — B. Niese, Grundriss d. röm. Gesch. 3. vyd. v Mnichově 1906, str. 139 je klade na r. 152 — vydává Polybios III. kn., v letech následujících, patrně již ve vlasti, o jejíž politiku se živě zajímá, vydává kn. IV.

Kniha pátá neobsahuje nic, podle čeho by bylo možno datovati její uveřejnění.

Za to rozbor knihy šesté, ač je zachována jen ve zlomcích, vede k zajímavým výsledkům. V knize té, jednající o římské ústavě, jsou totiž závažné neshody, jež neunikly z části pozornosti badatelů. Tak P. La Roche², Susemihl (na uv. m. str. 99, pozn. 75) a Cuntz (na uv. m. str. 37 n.) pozorovali, že Polybios, ač líčí v kap. 12—17 římskou ústavu jako smíšenou z prvků monarchických, aristokratických a demokratických a proto odolávající všem převratům, kterým podléhají ústavy jednoduché (18, 1—8), přece v kap. 9, 12 n. a zejména v kap. 57 mluví o její budoucí změně (*μεταβολή*), a, to tak, že kap. 57, 5—9 je v naprostém rozporu s kap. 18, 5—8:

18, 5 *διαν... ἀπολυθέντες τῶν ἐκτὸς φόβων ἐνδιατριβεῖσι ταῖς εὐτυχίαις... ἀπολαύοντες τῆς εὐδαιμονίας... τρέπωνται πρὸς ὄβριον καὶ πρὸς ὑπερηφανίαν... τότε συνιδεῖν ἔστιν αὐτὸ παρ' αὐτοῦ ποριζόμενον τὸ πολίτευμα τὴν βοήθειαν... οὐδενὸς αὐτοτελοῦς ἄντος οὐδὲν ἐξοιδεῖ τῶν μερῶν οἷδ' ὑπερφρονεῖ...*

57, 5 *διαν... κινδύνους διωσαμένην πολιτείαν... εἰς ὑπεροχὴν... ἀφίκηται... εἰσοικιζομένης εἰς αὐτήν... τῆς εὐδαιμονίας... ἄρξει μὲν τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῆς ἢ φιλαρχία... οὐ γενομένου τῶν μὲν ὀνομάτων τὸ κάλλιστον ἢ πολιτεία μεταλήφεται, τὴν ἐλευθερίαν... τῶν δὲ πραγμάτων τὸ χεῖριστον, τὴν ὀχλοκρατίαν.*

O rovnováze, plynoucí ze smíšené ústavy se zde vůbec nemluví. Ba v kap. 51, 5 n. se pokládá římská ústava v době rozkvětu za druhé války punské za aristokratickou, ovládanou senátem. Je patrné, že neshody ty nelze vysvětliti nedůsledností Polybiovou, rozporem mezi teorií a praxí, jak soudí La Roche a Susemihl; zde máme, jak poznal Cuntz, dva odchylné názory, které pocházejí z různých dob a nebyly spolu vyrovnány.

¹ Že vyzvání k spojení s Akarnany (30, 4) je pozdější přídavek, dokazoval již R. v. Scala, Die Studien des Polybios I., v Stuttgartě 1890, str. 329 z důvodů zcela jiných, ale nemnoho vázících. Právě se tam, že Akarnanstí si nade vše váží *τὸ καθήκον*, kteréhož odborného výrazu stoické ethiky podle Scalay užíval Polybios teprve od svého styku s Panaitiem. A ten se obecně klade za r. 146; zda právem, uvídíme později. Vložením onoho místa zaviněno prý i opakování slov v krátké vzdálenosti: *κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν* (§ 4) a *ἰδίᾳ καὶ κοινῇ* (§ 5).

² Charakteristik des Polybios, v Lipsku 1857, str. 80 n.

Cuntz (str. 41) se pokouší též ony vrstvy datovati: přejímá vlastně mínění Ed. Meyera (Untersuchungen zur Geschichte der Gracchen, v Halle 1894, str. 8), že tam, kde Polybios předpovídá pád Říma, shledáváme jeho (nebo spíše Scipionovo) odsouzení Gracchů. Soudí tudíž Cuntz, že místa, obsahující skeptičtější mínění o budoucnosti Říma, byla vložena do šesté knihy vlivem bouří Gracchovských.

Ale datování to není správné. Nehledme k tomu, že by se byl Polybios pod dojmem oněch událostí asi jasněji vyjádřil a že by nebyl mluvil o budoucích převratech obce římské, které nastanou, až se dlouhým mírem rozmůže rozmářlost a touha po úřadech (57, 5 n.), ale všimněme si kap. 51. Zde Polybios, srovnáváje ústavu karthaginskou a římskou, hlásá vzrůst, rozkvět a zánik všech zřízení (§ 4) a pokládá římskou obec v době rozkvětu za aristokratickou (§ 5 n.); vzdává se tedy názoru o neměnitelnosti ústavě smíšené. Tato kapitola byla napsána ještě před r. 146; jest totiž částí samostatného oddílu (kap. 43—56), v němž se srovnávají zřízení jednotlivých státův, a kdež, jak pozoroval Thommen (na uv. m. str. 204), se opět a opět mluví o Karthagu, jako by trvalo (52, 1 *τὰ πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας . . . ἄμεινον ἀσχοῦσι καὶ παρασκευάζονται Καρχηδόνιοι*, srv. 52, 3; 56, 1. 2. 4). Cuntz arci tvrdí (str. 40), že onen skeptický názor vpravil Polybios do kap. 51 (psané před r. 146) později, ale nějaké stopy toho nepozorujeme. Naopak že celé srovnání různých států předpokládá ne theorii o ideální ústavě smíšené, nýbrž názor o změnách a zániku všech zřízení. jde na jevo z 43, 2 *τὴν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων πολιτείαν*) *οὐ . . . πολλοὺ προσδεῖσθαι πέλεισθαι λόγον διὰ τὸ μήτε τὰς αὐξήσεις ἐσχηκέναι κατὰ λόγον μήτε τὰς ἀκμὰς ἐπιμόνους μήτε τὰς μεταβολὰς ἐνῆλλαχέναι μειοῖως* (srv. 43. 6 a 44, 2). Zde se posuzují jednotlivé ústavy s hlediska, že každé zřízení podléhá změnám a zkáze, ale dobré ne tak rychle a netrpí tak prudkých převratů.

Z toho plyne zároveň, že zde nejde jen o jednotlivé menší vložky později učiněné, nýbrž že Polybios tento druhý názor šíře zpracoval v knize šesté.

K němu se hlásí:

a) kap. 43—56, srovnání zřízení jednotlivých obcí,

b) kap. 57, 1—9, předpověď o budoucím převratu Říma a § 10, rekapitulace knihy. Cuntz (str. 37) ji sice přikládá staršímu názoru, poněvadž se zde nemluví o změně (*μεταβολή*); ale termíny *σύστασις*, *αὐξήσις* a *ἀκμή* ukazují na názor o vývoji římské ústavy. O změně nemohl Polybios vykládati tak jako o jiných fasích (*ἐπειδὴ τὴν τε σύστασιν . . . διεληλύθαμεν*): tu jen na konci prorokoval.

c) Kap. 58, kde podává příklad římské zdatnosti: *ἵνα φανερόν ποιήσωμεν τῆς πολιτείας τὴν ἀκμὴν καὶ δύ-*

ναμιν, οἷα τις ἦν καὶ ἐκείνους τοὺς χρόνους (za II. války punské).

d) Předběžný plán kap. 9 § 10—14 a nejspíše též předcházející theoretický výklad o »πολιτειῶν ἀνακύκλωσις« kap. 5—9, 9, poněvadž tu ličí Polybios rozvrat demokratie stejně, jako jej prorokuje pro budoucnost Říma (9, 6 ὅταν ὁρμήσωσιν ἐπὶ τὸ φιλαρχεῖν . . . διαφθείρουσι τὰς οὐσίας . . . ὅταν . . . ὠροδόκους . . . κατασκευάσωσι τοὺς πολλοὺς διὰ τὴν ἄφρονα δοξομανίαν . . . srv. s 57, 5 n.).

Ba názor ten nalézáme i mimo knihu šestou v kn. XXIII 14, 1 Πόπλιος φιλοδοξήσας ἐν ἀριστοκρατικῇ πολιτεύματι. A k němu ukazuje i poznámka v kn. I 64, 1. Polybios se tu táže, jaká je toho příčina, že Římané nyní, ačkoliv se všeho zmocnili a moc jejich jest mnohem větší než dříve, nemohli by vypraviti takové námořské výpravy jako za první války punské. A odpovídá, že věc ta se objasní, až přijde k výkladu o ústavě římské. Z toho plyne, že podle jeho mínění »nyní« ἀκμὴ minula, a že ústava je nyní v úpadku.

Proti tomu názoru, zabírajícímu většinu šesté knihy, podle něhož byla kniha také rozdělena (57, 10 výklad o σύστασις, αὐξήσις atd.), a jenž je starší r. 146, stojí krátký výklad v kap. 12—18 o smíšené, věčné ústavě římské. V jakém poměru jsou obě části? Pokouší se Polybios nějak je vyrovnati?

Prekvapující odpověď podává kap. 11, která jest úvodem k ideálnímu líčení ústavy římské. Zde čteme v § 1 ἦν καὶ κάλλιστον καὶ τέλειον (Ῥωμαίων τὸ πολίτευμα) ἐν τοῖς Ἀννιβαϊκοῖς καιροῖς — tedy zase pokládá se ἀκμὴ za minulou. A ve shodě s tím se praví dále (§ 11 n.): ἦν μὲν δὴ τρία μέρη τὰ κρατοῦντα τῆς πολιτείας . . . πάντα συνετέτακτο καὶ διοικεῖτο . . . μοναρχικὸν ἐφαίνεται εἶναι καὶ βασιλικόν. Ale v § 13 čteme ὧν δ' ἕκαστον εἶδος μερῶν τῆς πολιτείας ἐπεκράτει καὶ τότε καὶ νῦν ἔτι πλὴν ὁλίγων τινῶν ταῦτ' ἐστίν. A nyní (kap. 12 n.) nastává líčení smíšené ústavy římské, ale již v praesentiu (οἱ μὲν γὰρ ὕπατοι . . . εἰσὶ atd.), i s nadšenou chválou její stálosti (kap. 18). Jen na jediném místě je výklad přerušen podivnými slovy (kap. 12, 10): εἰ δέ τινα τούτων ἢ τῶν λέγεσθαι μελλόντων λήφεται μετὰθελαι ἢ κατὰ τὸ παρὸν ἢ μετὰ τινα χρόνον, οὐδὲν ἂν εἴη πρὸς τὴν νῦν ὑφ' ἡμῶν λεγομένην ἀπόφασιν.¹

Účel slov těch a celé kap. 11 je, myslím, jasný. Kap. 12—18 obsahuje původní stručný výklad o římském zřízení, vycházející od theorie o smíšené ústavě, výklad, jenž jistě neměl býti samostatnou knihou. Ač Polybios později (ale před r. 146) upustil od oné theorie a místo ní ve všem, tedy i v ří-

¹ Již W. Roscher (Gött. gel. Anz. 1844, sv. 3., str. 1800) soudil že by jich snad bylo lze užiti k datování díla.

ském státě, hledal vývoj, neodstranil svůj popis, nýbrž učinil z něho líčení jedné fáse vývoje Říma, totiž jeho minulé *ἀκμή*. Obě vrstvy chtěl pak spojit a vyrovnati kap. 11 a 12, § 10. ale neprovedl to zcela. Na konci (kap. 18) měla odpadnouti chvála stálosti římské ústavy, nehledíme-li ani k vnitřnímu sporu, který zůstal, že se totiž *ἀκμή* líčí sice jako minulé (aspoň v kap. 11), ale tehdejší ústava se pokládá za smíšenou, nikoliv za aristokratickou jako jinde.

Je tedy kniha šestá rozpracována, neukončena a před r. 146 již vydána nebyla. Zavinily to nejspíše bouřlivé události oné doby. Neboť kniha třetí byla připravována k vydání, když se jednalo o válce proti Karthagu a kniha čtvrtá již na prahu války korintské. Proč ani po r. 146 nebyla kniha šestá ukončena, uvidíme později.

Byly-li uveřejňovány před r. 146 knihy III. a IV. (a po případě i V.), platí to arci i o knize I. a II., tvořících *προκατασκευή* celého díla. Stopy tohoto vydání neb aspoň příprav k němu lze ještě nyní stanoviti. Byly vlastně již nalezeny, ale špatně vykládány. Jsou to dvě místa, na kterých odmítá Polybios působení osudu (I 63, 9 *ἐξ ὧν δῆλον . . . ὡς οὐ τύχη Ῥωμαῖοι καθάπερ ἔτιοι δοκοῦσι τῶν Ἑλλήνων. οὐδ' αὐτομάτως . . . καθίκοντο τῆς προθέσεως* a II 38, 5 *δῆλον ὡς τύχην μὲν λέγειν οὐδαμῶς ἂν εἴη πρόπον, γὰρ οὐ γὰρ αἰτίαν δὲ μᾶλλον ζητεῖν*), ač je jinde v týchž i dalších knihách uznává.¹ Ba I 63, 9 polemisuje proti těm, kdo připisují osudu rozmach Říma, ač jej sám zval I 4 dilem osudu (*§ 1 καθάπερ ἡ τύχη σχεδὸν ἅπαντα . . . πρὸς ἓν ἐκκλίνει μέρος . . . τὸν χειρισμὸν τῆς τύχης, § 4 τὸ κάλλιστον . . . ἐπιτήδευμα τῆς τύχης*).

Z toho soudil Scala (na uv. m. str. 181) a s ním Susemihl (str. 110), Neumann (str. 527) a Cuntz (str. 43 n.), že tato dvě místa byla později vložena do textu; jistě správně. Ale bezdůvodně se domnívají, že se to stalo až po r. 146, současně s pozdějšími vložkami o pádu Karthaga v III. knize. Proti tomu svědčí samo místo II 38, 5 a jeho souvislost. Polybios se totiž ptá (§ 4): *πῶς οὖν καὶ διὰ τί τὸν εὐδοχοῦσιν οὐκ οἱ τε καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν Πελοποννησίων ἅμα τὴν πολιτείαν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν προσηγορίαν μετεκλησάμενοι*; a odpovídá: *δῆλον ὡς τύχην μὲν λέγειν . . .* Musila tedy býti tato slova napsána před r. 146, kdy byl zrušen spolek achajský, ba před r. 149, před spory na Peloponnesu a počátkem války korintské.

Neméně zajímavá je i souvislost druhého místa I. 63, 9. Polybios totiž, odmítnuv odvolání se na osud, pokračuje v kap. 64: *καὶ τί δὲ ποι' ἐστὶ τὸ αἴτιον, ἀπορήσαι μὲν ἔτι, δὲ κεκρατῆ-*

¹ Příslušná místa sebral La Roche na uv. m. str. 12 a Scala str. 172 n.

κότες τῶν ὅλων καὶ πολλαπλασίαν ἔχοντες ὑπεροχὴν νῦν ἢ πρόσθεν οὐτ' ἂν πληρῶσαι τοσαύτας ναῦς... δυνήθεϊεν; ... ἐξέονται τὰς αἰτίας κατανοεῖν, διὰν ἐπὶ τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν τῆς πολιτείας ἔλθωμεν. Slova ta prohlásili jsme již na str. 19 za poukaz na knihu VI. a to na její druhé zpracování, dokazující vývoj a zánik všech zřízení. O něm se však Polybiovi během skládání I. kn. jistě ani nezdálo; nejvýše stál tehdy na stanovisku theorie o smíšené ústavě. Byla tedy přidána později do I. knihy, když Polybios změnil své mínění o římském státě, a s nimi jistě i předcházející těsně souvisící odmítnutí osudu a shodné místo v kn. II 38, 5. Tak nabýváme v prvních dvou knihách dvou nepochybných vložek, učiněných již před r. 149 (kolísání spolku achajského) nejspíše při revisi knih těch, která předcházela jich vydání.

Můžeme však jíti ještě dále. Scala (na uv. m. str. 185) dokazuje velmi pravdě podobně, že Polybios upustil od viry ve všemohoucnost osudu působením Panaitia, s nímž se stýkal v domě Scipionově. Na témž filosofu je však podle Scaly (str. 222 n.), A. Schmekela (Die Philosophie der mittleren Stoa in ihrem geschichtlichen Zusammenhange, v Berlíně 1892, str. 64 n.) a j. závislý Polybios i v VI. knize ve výkladu o změnách ústav. Výklad ten náleží, jak jsme viděli na str. 19, k druhému zpracování VI. knihy, na něž se upozorňuje ve vložce I 64, 1. Tak všechny tři dodatky v prvních dvou knihách (I 63, 9 o osudu, 64, 1 o ústavě římské, II 38, 5 o osudu) se hlásí k Panaitiovi a pod jeho vlivem byly tedy knihy ty vydávány.

Tím padá obvyklá, ale zcela bezdůvodná domněnka, že styk Polybiův s Panaitiem počal až po r. 146 př. Kr.¹ Jediný C. Cichorius (Panaitios u. die attische Stoikerinschrift, Rhein. Mus. LXIII, 1908, str. 221 n.) tvrdí, že v té době Polybiův pobyt v Římě není pravdě podobný, a soudí, že se oba muži účastnili již obléhání Karthaga. Ale styk jich musil počítí před r. 149 (pro vložku II 38, 5) ba i před r. 152 (vydání III. kn.).

Tak se potvrzuje, co předpokládal a priori Niebuhr (v. str. 15), že Polybios počal již na sklonku svého pobytu v Římě vydávati své dílo. Nevydal ovšem vše, co měl napsáno, nýbrž jen čtyři nebo pět knih.

III. Domnělé přepracování dějin po r. 146.

Po r. 146 Polybios jednak dokončil dějiny, t. j. dovedl je až po události toho roku, jednak vložil do knih již dříve napsaných některé dodatky (v. str. 13). Z toho soudil Schweighaeuser

¹ Tak soudí Schmekel str. 4 n. a Susemihl str. 87 proto, že by prý dříve Panaitios byl příliš mlád, ač se narodil mezi r. 190 - 185; srv. Susemihla str. 64 a Christ-Schmida str. 267.

(sv. V, str. 433), Roscher (na uv. m.), Thommen (str. 228 n. a j., že ještě dříve než se jal pokračovati v díle, nebo když je dokončil a chtěl uveřejniti, přepracoval část napsanou před r. 146 vzhledem k novým událostem. Niebuhr (Vorträge str. 7 zcela důsledně mluvil o druhém vydání první části.

Nicméně závěry ty byly ukvapeny. Již Lucas (str. 22) a Merleker (str. 104) právem pochybovali, že by byl Polybios při novém zpracování dějin jen sem tam něco pozměnil a místa antiquovaná rokem 146 ponechal. Vskutku, jak si máme vysvětliti, že se ve III. knize mluví o pádu Karthaga, ale pak na velmi četných místech se předpokládá jeho trvání, vyzývají se Karthaginští k vytrvalosti (IX 9, 9) atd.? Tu se nelze spokojiti tím, co praví ještě Neumann (na uv. m. str. 527): Polybios knihy opravil, ovšem »ne tak důkladně, že by všechny stopy dřívějšího zpracování byly vyhlazeny,« nýbrž třeba uznati s Cuntzem (str. 83), že přepracování nebylo ukončeno, že Polybiovi zabránila smrt ve vyrovnání a odstranění všech neshod. — Závěr, k němuž vede i rozbor nedokončené VI. knihy.

Ještě nejspíše lze mluvit o nové revisi při III. kn. Ta má dvě nepochybné, dříve již uvedené vložky z doby po r. 146, totiž kap. 4, 13—5, 6 (o rozšíření plánu díla) a kap. 32 (o jeho rozsáhlosti); neboť zde se mluví o událostech r. 146. Snad sem patří i digresse o zeměpisu v kap. 57—59 téže knihy, ježto v kap. 57, 5 slibuje Polybios, že později pojedná o zeměpise zvlášť a soustavně, totiž v kn. XXXIV, psané po r. 146. Že odkaz na knihu tu byl napsán současně s ní neb po ní, vysvítá z toho, že věci, jichž výklad se tu ohlašuje a které se v XXXIV. kn. skutečně probírají, s vypravováním III. knihy nikterak nesusvisí, na př. o dobývání stříbra v Hispanii III 57, 3 a XXXIV 9, 8 n.¹ Jiné takové vložky méně jisté dokazuje Cuntz (str. 20 n., 27, 57 a j.).

Že naproti tomu v I. a II. knize není nárazek na dobu po r. 146, pozoroval již Lucas (str. 12). G. Henzen (Quaestionum Polybianarum specimen . . v Berlíně 1840, str. 30, pozn. 1) a j. Dobře také praví Hartstein (uv. m.), že by Polybios byl při přepracování jistě změnil úvod I. knihy mluvící o třiapadesáti letech, jako to učinil v III. knize. Přes to se uznávají v nich nejnověji některé dodatky, učiněné prý po r. 146. Dva z nich, obsahující kritiku víry v osud, jsme již poznali a ukázali jsme, že pocházejí z doby starší (v. str. 20). G. F. Unger (Philol. XLI, 1882, str. 617, pozn. 15), Ed. Meyer (na uv. m. str. 8) a Cuntz (str. 42) zase soudili, že zmínka o C. Flaminiovi II 21, 8 (*Γαίον Φλαμίνιον ταύτην τὴν διημαγωγίαν εἰσηγχομένην*) byla na-

¹ Že III 59, 3 n. *ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς . . . σχεδὸν ἀπάντων πλωτῶν καὶ πορευτῶν γεγονότων, ἀπολελυμένων δὲ τῶν πρακτικῶν ἀνδρῶν τῆς περὶ τὰς πολεμικὰς καὶ πολιτικὰς πράξεις φιλοτιμίας* se hodí pro dobu po r. 146, tvrdí Cuntz (str. 78 a 80).

psána pod dojmem události Gracchovských. Ale nepřátelské posuzování Flaminia bylo mnohem starší. Podle Münzera (v Pauly-Wissowově Realencyklopaedii sv. VI, v Stuttgartě 1909, sl. 2496) pochází již od Fabia Pictora. Poněvadž se o něm Polybios vyslovuje nepříznivě i III 80, 3 a 82, 2 n., kde nemluví o politice, nýbrž o jeho činnosti vojevůdcovské, nelze pochybovati, že tu čerpal z pramene Flaminiovi nepřátelského. Nic neznamená konečně ani II 13, 2, kde Polybios slibuje, že při vhodné příležitosti popíše polohu Nového Karthaga a vyličí, jaký prospěch může poskytnouti pro vedení války ať v Hispanii ať v Africe. Popis tohoto města podán jest v kn. X 10 n. a to z autopsie (srv. 11, 4). Susemihl (str. 110 pozn. 104) a Neumann (str. 527) soudí, že obě místa byla do díla vložena po roce 151, poněvadž prý Polybios stěží byl v oněch končinách před tímto rokem. Ale, nehledíme-li k nejistému datování cest Polybiových, není pravdě podobno, že by obě místa byla napsána současně; neboť na druhém místě Polybios slib daný II 13, 2 nesplňuje, ježto ani slovem se nezmiňuje o prospěchu, který Nové Karthago poskytlo pro vedení války.

Proč prvé dvě knihy nebyly pojaty v revisi, nelze určitě rozhodnouti. Hartstein (uv. m.) vykládal to tak, že byly patrně již vydány před r. 146 a proto jich Polybios nepřepracoval, nýbrž učinil tak s knihami následujícími, posud neuveřejněnými. Kdyby byl závěr ten správný, musili bychom arci modifikovati výsledky, ke kterým jsme dospěli v II. kapitole, v ten smysl, že Polybios sice připravil v letech 152 a násl. k vydání III. a IV. knihu, ale že mu něco zabránilo je vydati. Než viděli jsme, že místo III 22 n. bylo určeno pro brzké publikování; jestliže i připustíme, že vydání bylo něčím překaženo, na př. návratem do vlasti a domácí politikou, jak si máme vysvětliti, že Polybios připravil k vydání (opět rychlému) zas IV. knihu? Máme tedy asi vskutku III. knihu v druhém, změněném vydání a přičina, proč prvé dvě knihy nebyly revidovány, musí tkvėti jinde. Snad v tom, jak soudil Thommen (Philol. XLVI, str. 754), že knihy ty jsou samostatným úvodem, jenž nemá co činiti s vlastním dílem.¹

Avšak ani další knihy, IV. a zejména VI. a násl., nebyly přepracovány. Je v nich leccos, co by i při povreční prohlídce bylo bývalo změněno (na př. zmínky o trvání Karthaga v kn. VI., IX. atd. a politický exkurs v IV 30 n.), a VI. kniha vůbec není dokončena. Tím více překvapují dvě místa, která mohla sem býti vložena teprve po r. 146, totiž v kn. XVIII 35, 9 *Πόλιος Σκιπίων* . . *κύριος γινόμενος τῆς Καρχηδόνας* v digressi o Scipionovi a XXIX 12, 8 *Κορίνθου* . . *ἐπὶ πάσι Καρ-*

¹ Proto se podává obsah díla na počátku III. knihy (kap. 2 n.) a v I 13 jen obsah úvodu.

χηδόνος πολιορκίαν v digressi o vlastním díle. Na obě místa upozornil Thommen, Herm. XX, str. 223 a 225. Jak si věc tu máme vysvětliti? Nejspíše tak, že Polybios, dokončuje dílo, sem tam něco doplnil v první části, pokud nebyla vydána, aby tak oba díly sloučil. Že by byl chtěl uveřejniti dříve některé pozdější knihy, je pravdě nepodobno.

Že revise III. knihy byla z posledních prací Polybiových, potvrzuje se i jinak. V III 39, 8 uváděje vzdálenost od Emporia k přechodu přes Rhodanus, poznamenává, že tato cesta jest nyní od Římanův vyměřena a označena milníky po osmi stadiích (*ταῦτα γὰρ νῦν βεβημάτισται καὶ σημειώται κατὰ σταδίους ὁπὼ διὰ Ρωμαίων*). To předpokládá, jak poznal Unger (str. 615; srv. co o tom napsali Thommen str. 216 a Cuntz str. 26) založení silnice Domitiovy v Gallii Narbonské, jež spadá nejdříve do r. 121, kdy byli Arvernové přemoženi u Isary. Je to tedy nejpozdnější vložka v díle Polybiově, ježto nelze jíti níže s datem smrti Polybiovy.

IV. Dokončení dějin.

Nastává nová otázka: proč nedokončil Polybios úplně svého díla po r. 146, žil-li ještě do let dvacátých? Podle Cuntze (str. 83) měl dějiny již dříve hotovy — již snad před válkou numantskou (133) —, ale nevydal jich, nýbrž stále opravoval a doplňoval, až mu smrt vyrvala péro z ruky. Proti tomu však právem namítá Münzer (D. Littztg 1902, sl. 1448), že by sotva byl odkládal v stáří dokončiti své dějiny, a také Th. Büttner-Wobst (Klio V, 1905, str. 101) nevěří, že by se byl dal Polybios před úplným ukončením dějin do nového spisu o válce numantské (Cic. ad fam. V 12, 2). Mimo to ony doplňky v III. knize jsou velmi nepatrné. VI. kniha je vůbec nehotova, takže není pravdě podobno, že by mezi ukončením díla a smrtí spisovatelovou uplynula delší doba.

Všechny tyto neshody mají svůj původ v nesprávném předpokladu, že Polybios druhou část dějin počal psáti hned po r. 146 a dokončil před r. 129 (smrt Scipiona ml.), po případě r. 133. Ale datování to není správné: zakládá se na tom, že prý se nikde nemluví o smrti Scipionově, tedy na důkaze z mlčení při troskovitém díle velmi povážlivém.¹ Mimo to Polybios sice nezmiňuje se o smrti svého přítele — nespádala již v rámec díla —, ale předpokládá ji, a to hned na počátku druhé části. Právě XXXII 14, 12 o Scipionovi *πολλῶν . . . ἡδονῶν ἀποσχόμενος προσέκρεδανε τὴν σωματικὴν ὑγίαν καὶ τὴν εὐεξίαν, ἥμς αὐτῷ παρ' ὅλον τὸν βίον παρεπομένην πολλὰς ἡδονὰς . . .*

¹ Tak soudí Lucas str. 19, K. W. Nitzsch, Polybius . . v Kielu 1842, str. 138, Susemihl str. 110 a jiní.

ἀπέδωκεν. A XXXIX 5, 3 dí o Scipionovi, jenž projevil při zkáze Karthaga obavy o budoucnost Říma, *πρόχειρον ἔχειν ἐν ταῖς ἐπιτυχίαις τὴν τῆς τύχης ἐπισφάλειαν ἀνδρός ἐστὶ μεγάλου καὶ τελείου καὶ συλλήβδην ἀξίου μνήμης*. Nedo- končil tedy Polybios před r. 129 svého díla, nýbrž naopak teprve tehdy a snad i po vypsání války numantské počal skládati dru- hou část. Pak ovšem mohl snadno býti překvapen kol r. 120 smrtí při práci.

Ze tak dlouho otálel po r. 146 v dokončení díla, není nepochopitelné. Rok 146 s pádem Korintha, podrobením Řecka a rozpuštěním achajského spolku musil zasaditi hlubokou ránu Polybiovi, i kdyby úplně bylo pravda, co se tvrdívá, že se stal pobytem v Římě věrným přítelem Římanů a že nesouhlasil s radikální politikou domácí. Viděli jsme, že tomu tak nebylo: právě před r. 146 na konci prvního dílu posuzoval nepřátelsky Římany (v. str. 14) a ostře se stavěl, ba i spojence sháněl proti Lakonům, podporovaným od Říma (v. str. 16). Ještě těžší ránu utrpělo jeho životní dílo: původní plán byl novými událostmi zvrácen, optimistický názor Polybiův o moudrém řízení osudu a jeho sympathie k Římanům byly přivedeny ad absurdum. Je možno, že tehdy zoufal nad celým dílem (byly vydány jen 4—5 knih) a teprve po letech se vrátil k myšlence dokončiti je.

Na dlouhou přestávku v skládání dějin ukazuje celý duch knih, psaných po r. 146. Kdežto v částech psaných nedlouho před katastrofou Řecka se staví Polybios nepřátelsky proti Římu, zde, po katastrofě, není ani stopy záští, římské jednání se líčí v nejkrásnějším světle¹ (doklady na str. 14); neštěstí Řecka se připisuje Řekům samým² a srovnává se klidně, jako by již dávno minulo, se zkázou Karthaga (XXXVIII 3, 4 n.). Tak nemohl smý- šleti brzy po r. 146 Polybios, bývalý hipparchos achajského spolku a odpůrce politiky Kallikratovy, přátelské Římanům, tak nemohl ani psáti, pokud se nezacelily aspoň z části rány jeho krajanů.

Byl tedy postup práce Polybiovy takový: před r. 146 vy- psal dějiny obsažené nyní v kn. I—XXXI 23, překročiv tudíž hranici r. 168; zda již tehdy byla látka v jednotlivé knihy roz- vržena, lze pochybovati. Na sklonku svého pobytu v Římě počal dějiny i vydávati, ale došel pro bouřlivé události r. 146 jen do IV. nebo V. knihy. Po r. 146 nastala delší přestávka v skládání díla; Polybios se k němu vrátil snad až po sepsání spisu o válce numantské, dovedl je po události r. 146 a prvou část, počínaje III. kn., chtěl přepracovati, ale přes III. knihu se již nedostal.

¹ Správně praví E. A. Freeman, *History of federal government*, 2. vyd., v Londýně 1893, str. 513, pozn. 4: „Ve všech pozdějších zlom- cích zdá se, že Polybios mluví řečí svých římských přátel.“

² XXXIX 9, 9 *ἡτύχησαν . . . διὰ τὴν προεστῶτων ἀβουλίαν καὶ διὰ τὴν ἰδίαν ἄγνοιαν*, XXXVII 2, 14; 5, 12; 7, 6 *πιτοῖσαι καὶ κατα- πλῆξασθαι βουλομένην (ἢ σύγκλητος) τὴν αὐθάδεϊαν καὶ τὴν ἀπέχθειαν τῶν Ἀχαιῶν*.

K Chelčického Sieti viery.

Napsal Josef Zubatý.

Před lety vydal Smetánka Chelčického Postillu (Comenium XIV. a XVI., v Praze 1900 a 1903), nedávno pomáhal Kroftovi při vydávání jeho traktátů O boji duchovním a O trojím lidu (v Ottově Světové knihovně č. 916—918), nyní nám podává Sít víry.¹ Ke konci předmluvy čteme, že vydání toto je splátkou na veliký dluh, kterým jsme Chelčickému pořad ještě povinni. Tato Smetánkova splátka není první, a bohdá nebude ani poslední; ačkoliv již nyní smí říci, že pro rozšíření spisů Chelčického u nás vykonal více, než kdo jiný.

Je-li toto vydání podnětem, že jsem napsal několik poznámek zde následujících, není tomu rozuměti tak, že bych chtěl psáti jeho recenzi. Píši pouhé poznámky k některým místům Sieti ve vydání Smetánkově, jak se mi namanuly při čtení: a jest ovšem přirozeno, že tyto poznámky se týkají věcí, v nichž se s vydavatelem nesrovnávám. Recensent by musil ukázati na zásluhy nového vydání; srovnáním jeho s vydáním původním z r. 1521 a s petrohradským otiskem z r. 1893 musil by zejména oceňovati míru, v jaké Smetánka přispěl ku porozumění textu. Tato míra by se ukázala jistě velikou. Z vydání samého čtenář ani nepoznává, co přemýšlení a práce stála na přemnohých místech interpunkce zachovaného textu, již teprv vlastně jest veden ke správnému porozumění; a četné konjektury, athetese a pod., jež uznal vydavatel za nutné, skoro unikají jeho zraku při nedostatku souvislého komentáře kritického. Recensent by musil také říci, jak práce exegetická je podle potřeby sbírky, v níž vydání vyšlo, zhuštěna v pouhé parafrase jednotlivých slov v poznámkách, z nichž často čtenář teprv musí znovu budovati myšlenkový pochod, jímž vydavatel svého výkladu došel. A spravedlivá recense musila by vyznati, jak dobré jsou výklady, jež nám vydavatel mlčky podává, jak zejména jeho opravy a úpravy textové pravidlem jsou tak samozřejmé, že ani nebudí ve čtenáři potřeby, aby o nich uvažoval. A spravedlivý recensent by musil i říci, že tyto úkoly vydavatelovy při Sieti nejsou nejněsnější: zejména první části spisu Chelčického čtou se i ve vydání Smetánkově velmi nesnadně a již svým slohem ukazují, jak myšlení Chelčického lehčeji se pohybovalo v užítí jeho mravních a náboženských zásad na rozličných stránkách života skutečného, než ve formulování a odůvodňování oněch zásad samých.

¹ Petra Chelčického Sít víry. K vydání upravil Emil Smetánka. V Praze 1912. Nákladem »Comenia« v Praze (Comenium XXII.). XV a 386 str. 8°. Cena K 6.—.

Tím vším se nemíním zde obírat, ale musil jsem k tomu ukázati, aby čtenář, shledávaje se jen s věcmi, v nichž se s vydavatelem rozcházejí, nedomníval se, že jsem nenašel v jeho práci nic, co by zasluhovalo chvály. Jsou některá místa, na nichž se mi zdá, že text Smetánkův není ještě ve všem plně opraven; a zase místa, jež vykládám jinak než on. Jiní asi najdou ještě opravy a odchylné výklady jiné: vydání Smetánkovo je vlastně začátek skutečného výkladu textu nesnadného a patrně i porušeného dosti často opisováním i tiskem. Odhodlal-li jsem se k uveřejnění těchto poznámek, stalo se to především pro věc samu: spisy Chelčického, v nichž se nám předkládají nejbezohlednější důsledky vůdčí myšlenky našeho velikého hnutí reformačního, žádající, aby život křesťanský byl založen jen na čistém a pravém učení Kristově, zasluhují, aby se jim dostávalo aspoň tolik práce, co je potřebí k náležitému objasnění jednotlivých míst.

A ještě i jiná příčina mne vedla. Odchylné mé výklady mají z části původ v tom, že významu některých slov rozumím jinak, než mu rozumí Smetánka. Podobné neshody jsou možny ve filologii všude; i v literaturách filologicky nejvíce a nejpodrobněji propracovaných občas se najde slovo, jehož výklad působí nesnáze. Ale objevuje-li se slov takových hojněji, a k tomu v památkách, které ani neleží již příliš daleko od dob, v nichž se ustalovaly hlavní základy spisovného jazyka našeho, může to býti jen důkazem, že filologická práce, týkající se památek našeho jazyka, nesplnila ještě všech dluhů, které má k nejdražšímu odkazu našich předků. Veliká práce Gebauerova osvětlila nám dějiny našeho jazyka po některých stránkách tak, že příštím pokolením zbývá jen, aby po těchto stránkách dílo jeho místy opravovala a doplňovala: odečteme-li mezery v popise dnešního stavu jazykového, jež jest připsati na účet nehotovosti naší práce dialektologické, jest obraz, jež si dnes dovedeme utvořiti o českých hláskách a tvarech v rozličných dobách, velmi dokonalý. Ale práce Gebauerova, práce jediného muže, ani nemohla se stejnou úplností obsáhnouti všechny části širokého oboru jazykového: a je-li povinností české filologie, i po něm prohlubovati vědění naše o otázkách, jimž Gebauer věnoval plnou míru své práce, roste tato povinnost vůči oněm částem mluvnickým, jež nebyly samým středem jejím.

Pro slovník český vykonal Gebauer práci, kterou dovede velice snadno podceňovati, komu stačí poznání, že vedle set a tisíců slov a dokladů, které v Slovníku staročeském jsou, časem (a třebas i často) objeví se slovo nebo důležitý doklad, v Slovníku nezapsaný, za kterou však Gebauerovi zůstane do smrti vděčen, kdo dovede a chce srovnati to, oč se mohla opírat česká filologie po této stránce před Gebauerem a co nalézá ve vydávaných posud částech Slovníku po něm. Nepočítajíc ani slovníkářských výkladů, roztroušených po všech skoro spisech Ge-

bauerových, osvětlujících rozličným způsobem historii jednotlivých slov nebo jejich význam a užívání, nepočítaje zvláště veliké látky slovníkové, obsažené v dokladech Historické mluvnické, zejména v díle III. Co Slovník staročeský české filologii jest již nyní a čím bude, až bude dokončen, ví nejlépe, komu kdy šlo o podrobnější poučení o minulosti slova, ke kterému Slovník ještě nedospěl: i doklady již zaznamenané a uveřejněné musí shledávati v Jungmannovi, právě v době staročeské z příčin na snadě ležících ještě velmi neúplným,¹ v Kottovi, kde látka tak často neurovnaná, nepromyšlená, nezřídka i nesprávná nutivá filologa aby sám si vykonával práce, které jinde vykonává lexikograf, v seznamech slov při rozličných vydáních atd., a při tom vždy má vědomí temnější nebo světlejší, že Slovník časem přinese doklady snad nad jiné důležitější, jichž mu dnes ani tušiti nelze. Že Slovník staročeský není úplný, zvláště ne pro pozdější doby staročeské, není tajno nikoho, a nebylo tajno ani Gebauera, jenž v předmluvě Slovníku (str. IV) sám činí rozdíl mezi tím, »co slovník staročeský obsahovati má« a mezi tím, co vykonal on sám (»úplnosti této nebude mi lze dosíci«). Byl by zázrak, kdyby kdo vedle veliké práce jiné dovedl pořídit úplný slovník literatury tak bohaté, jako je literatura staročeská již v druhé polovici století 14. a měrou ovšem daleko větší odtud dále, zejména, pokud památky této bohaté literatury z části tak veliké ani nejsou vydány, neřku-li aby byly vydány správně. A přece filologie česká potřebuje slovníku staročeského i tak neúplného, jaký dnes jest možný: potřebuje ho jak k jiným svým úkolům, tak také především k tomu, aby připravovala půdu budoucímu staročeskému slovníku úplnějšímu. Že se filologie naše kdy dočká staročeského slovníku, který by byl po všech stránkách úplný, lze po zkušenostech slovníkářských vůbec sotva očekávati: i kdyby se kdy stalo možným, sbíratí látku k slovníku způsobem tak podrobným — a tak nákladným, — jako se sbírá látka k latinskému Thesauru, a i kdyby se přikročilo k sestavení slovníku, až kde jaká památka bude přístupna a probrána, beze vší mezery tento slovník budoucnosti již jako dílo lidských rukou nebude. Nechci se starati o věci, které budou údělem našich potomků: ale zdá se mi, že filologie česká při českých poměrech a prostředcích vykoná dosti, pořídí-li kdy slovník úplný asi tou měrou, jako bude chystaný slovník staropolský, pro památky do polovice, nebo snad i do konce století 14., a spokojí-li se pro doby pozdější asi takovou mírou úplnosti, jaká tane na mysli chystanému slovníku novočeskému.² A kdo ví, bude-li i této míry lze dosíci.

¹ Ovšem že lze mluviti o neúplnosti v části staročeské u Jungmanna jen se stanoviskem absolutního. Hledíme-li k době, kdy Jungmann sbíral látku na slovník, jest jeho práce i po této stránce opravdu obdivu hodna.

² Slovník staropolský, k němuž se konají přípravy v Akademii Krakovské, bude zařízen tak, že v něm budou doklady všech slov se

Vlastně bych ani nemusel vykládati po těchto slovech, jaký jest dle mého soudu úkol české filologie vzhledem k Slovníku Gebauerovu. Především jest nutno, Slovník dokončiti tak, jak jest dnes možno. Čím dříve, tím lépe. I kdyby se vydala pouhá slovníková látka tak, jak zůstala po Gebauerovi, nedoplněná z pomůcek jiných (Gebauer sám při vydávání Slovníku mimo nutné kontroly a opravy své látky se staral, jak mohl, o její doplňování), byla by menší chyba, než kdyby se čekalo s pokračováním, až by bylo možno pomýšleti na slovník úplný: to totiž by bylo nechávati filologii českou i slovanskou a jazykozpyt vůbec bez slovníku staročeského po celé generace. A česká filologie může býti jen vděčna, že se našel pokračovatel díla Gebauerova, který látku Gebauerovu upravuje a doplňuje tak, že Gebauer sám sotva by si vedl jinak. Příspěvky slovníkové pro starší jazyk se množí poslední dobou zejména jak novými sbírkami Smetánkovými, tak podrobnými slovníky ku památkám vydávaným v Pramenech České Akademie, z nichž potřebná část přechází do Staročeského slovníku: jest to rozhojňování, jež snad nebude na prospěch rovnoměrnosti slovníku, — hojnosti přibývalo v něm již za života Gebauerova a bude jí přibývati dále, — ale poroste prospěch, ježž česká filologie ze slovníku má.

Pohlížíme-li na posavadní práci, vykonanou pro slovník staročeský, a srovnáme-li ji s úkoly slovníkářskými vůbec, nelze nepoznati jednoho velikého nedostatku. Děje se velmi málo pro objasnění významu slov; skoro se zdá, jako by české filologii dnes stačilo, budou-li sebrány doklady slov ze starých památek a zjistí-li se *přibližně* význam slov zaniklých. Příliš se důvěruje okolnosti, že naše staré památky jsou české a příliš málo se dbá toho, že i význam slova, běžného v jazyce po dlouhé doby, nezřídka se měnívá, jako se měnívá jeho znění nebo jeho mluvnický tvar. A přece není jistě nikomu neznámo, kdo se vůbec obíral starými našimi památkami, jak jim dnešní Čech stále tíže rozumí, čím jsou starší, i kde jde o místa, na nichž jsou jen slova posud běžná. Zde nesmí se česká filologie vyhýbati práci, která se konala a koná na jazycích mrtvých: musí mnohem vědoměji a podrobněji oddávati se exegezi starých památek jazykových, než se děje zvláště dnes. Byly doby, kde se v našem písemnictví filologickém objevovaly i práce z oboru, ježž zde mám na mysli; vykládala se místa starých památek způsobem, z něhož i slovníku staročeskému plynul veliký užitek, jak by bylo lze

všemi významy a se všemi mluvnickými tvary (i grafickými odchylkami) ze všech památek do konce 15. st. (tak, že doklady téhož slova, v témže významě a v témže tvaru z téže památky budou redukovány), mimo to pak důležitá látka slovníková ze st. 16. (zvláště z památek právních) až do bible Leopolitovy (1561). Teprve slovník touto měrou založený může poskytovat plného poučení o tom, jak které slovo je zaručeno známými památkami jazykovými.

ukázati i z četných míst Slovníku staročeského. Patří sem zejména vzácné exegetické a lexilogické studie Jedličkovy, k nimž se řadí práce na př. Opatrného, Gebauerovy, Prusíkovy a jiných. Ale jest ku podivu, jak prací podobných ubývá právě v době, kdy přibývá mimo jiné pomoci zejména bezpečnějších vydání starých památek. Není pochyby, že vydavatelé památek mají příležitost, výsledky prací podobných ukládati mlčky v poznámkách nebo v seznamech slov při svých vydáních; není také pochyby, že práce podobné jsou dosti nesnadny, pokud není slovníku staročeského aspoň poněkud podrobnějšího; ale to jsou okolnosti, které bývaly také před lety a které nebránily, aby podobné práce se podnikaly na prospěch porozumění našim vzácným památkám a na prospěch slovníku staročeskému.

A na Gebauerově Slovníku staročeském opravdu je místy znáti nehotovost filologie české tímto směrem. Aby nebylo pochybností o úmysle těchto slov, prohlašuji, že nechci býti počítán mezi ty, kdož vyhledávají, co z úkolů české filologie Gebauer všecko nevykonal, jen proto, aby ukázali nehotovost jeho díla. Jest povinností české filologie, dílo Gebauerovo přehlížeti proto, aby si plně uvědomila, jaké práce má podnikati po Gebauerovi; povinnost podobná nastává dědicům vždy po odchodu vynikajícího pracovníka vědeckého, ale, bohužel, u nás musí se ještě zvláště přidávati, že takovéto účtování nemíní snižovati jeho památky. Slovník staročeský nebyl Gebauerovi samému ani jediným ani hlavním životním úkolem a jeho vybudování se podjal, protože hlavní jeho práce jistě stále a stále ukazovaly na nedostatek podobného slovníku, a protože tyto hlavní jeho práce samy spočívaly na sbírkách, jež byly založeny způsobem podobným, jakým se zakládají sbírky slovníkové, třeba hlavní úkoly Gebauerovy směřovaly spíše ke znění a k mluvnickým tvarům slov. Jest významno, že Slovník staročeský měl býti vlastně v organickém spojení s hlavním dílem Gebauerovým, s Historickou mluvnicí: ze slov v předmluvě k jejímu I. dílu (str. XI) o pořádku, v jakém mají býti vypracovány části mluvnice a slovník, nejjasněji vysvitá, jak i při slovníku tanula Gebauerovi na mysli především Historická mluvnice. Že při konečné práci při vydávání Slovníku Gebauer měl hojně příležitosti ku práci lexilogické, jest nepochybné; ale důsledné provádění těchto úkolů by bylo vyžadovalo tolik podrobné práce, že by se jí bylo vydávání Slovníku zdrželo ještě více, než se zdržovalo nezbytnými pracemi jinými. Až dojde jednou ke vzdělání konečného Slovníku staročeského, i požadavky lexilogické se přihlásí plným hlasem: ale mám za jeden z nejdůležitějších úkolů české filologie, aby i po této stránce připravovala půdu.

Bude nutno, vrátiti se k vykládání významu slov památek starých, ku pracím, jež dnes mají přece více pomůcek, než mívaly před lety, zejména také právě ve spisech Gebauerových a

ve vydané posud části Slovníku. Prostředky, jichž jest užívati, jsou známy. Jest to především výklad jednotlivých míst, zejména tak, že význam téhož slova, zřejmý na místě jednom, pomáhá porozumění místu méně zřetelnému. Při památkách staročeských jest důležitěto hleděti vždy i k té okolnosti, že jsou to tak často překlady a zpracování skladeb cizích: výklad spisu nepůvodního vždy by se měl opíráti o jeho originál, a nelze ani dosti schvalovati, že seznamy slov při vydáních v Pramenech nyní důsledně budou dbáti i této potřeby. A srovnávání českých zpracování s originály rozhojní ovšem počet dokladů zřetelných, sloužících na objasnění dokladů jiných. Důležitým prostředkem jsou i staré slovníky a glossy, jež v Slovníce jsou ovšem hojnou měrou již excerpovány: ale i zde bude ledačos ještě doplňovati. A zdá se mi, že by nebylo na škodu, kdyby Slovník staročeský přihlížel hojně i k slovníkům starším z doby, ležící vlastně již za hranicemi doby staročeské: není přece na př. pochyby, že slovníky Veleslavínovy, anebo i na př. Komenského Orbis, jsou blíže době staré než mluva dnešní a mohou ještě v ledačem nás poučiti.¹ Velikou pomoc má výklad památek starých ovšem v mluvě dnešní, zvláště, hledí-li se při tom i k nářečím; a vlastně jest mluva dnešní hlavním východištěm ku porozumění jazyku starému. Ale již jsem naznačil, že pomoc tato nesmí býti přeceňována, a že se český filolog stále musí brániti, aby významy dnešní nepřenašel jako samozřejmé do doby staré. Známe-li na př. dnešní význam slova *mrzák*, není proto ještě nepochybno, že týž význam byl i v době staré; Veleslavínovi *mrzák* je lat. »odiosus, molestus« a pod. (825, se synonymy »mrzký, zmrzelý, mrzutý, obtížný, tesklivý, protimyslný«), týž význam nalézáme ještě u Komenského (»jako Kain, Chám, Absolon etc. pro vraždu a nestydatost *mrzáci* učinění rodičům svým«, v novém Brněnském vydání XV, 366), a týž význam jest hledati i v jediném dokladě Gebauerově (tím spíše, že do nebe se přece dostanou i lidé, kteří nejsou »mrzáci« ve dnešním smysle slova), k němuž jest dodati na př. Chelč. Siet 193^b (»protož co jim ten farář bude, do pekla je odsúdiv? nic jiného, než *mrzák* vražedlný a nemilec«) a Flajšhansův Česká Přísl. I, 1035 z Bartoše písaře.² U to-

¹ Časem i o znění slova. Tak na př., píše-li Veleslavín (Sylva quadril. 374) a Komenský (Orbis) *hacky*, je to dle mého soudu svědectví daleko bezpečnější, než nejisté spoléhání na *c* v *hacé*, a Gebauerovo *hacky* jest opraviti v *hacky* (jak má Jungmann) tím spíše, že hláskový poměr *c* : *č* je týž, co na př. v *onuce*: *onučka*, *sviecé*: *sviečka*, *vánocé*: *vánočka*, **kocé*: *kočka*, *plíce*: *plíčky* a j.

² *Mrzký* se pojívalo s dativem (»jimž by hřiech byl mrzek« Štit. a pod.), a tak i *mrzák* (»světu, lidem« a pod.). A tato vazba se drží, jako se častěji stává, i když slovo *mrzák* nabylo významu dnešního, s nímž se vazba dativní vlastně nesrovnává. Jako posud se užívá rčení na př. »pracovati ke smrti, ku porodu«, vzniklého a oprávněného v dobách, kdy »pracovati« mívalo dávno již zaniklý význam

hoto slova pomáhá i etymologie (*mrzák* je, kdo je nepřijemný. »mrzký«, »mrzutý« světu): a i etymologie ovšem patří ku pomůckám lexilogickým, ovšem k těm, jichž jest užívati neopatrněji. Mohl bych dokladů podobných uvésti více: ale postačí jediný, aby bylo viděti, že i zde zbývá české filologii po Gebauerovi práce.¹

A k tomu konci míří také mé poznámky k Sieti. A podaří-li se jim, ukázati, že výklady podobné i dnes jsou oprávněny stavem české filologie, bude dosaženo jejich hlavního úkolu, třebaš by snad ani jediný z výkladů mých nebyl uznán za správný. Tímto účelem mých poznámek budíž i vysvětleno, budou-li se komu místy zdáti zbytečnými proto, že se jimi nemění celkový smysl slov Chelčického: šlo mi — právě pro potřebnost podobných úvah — časem o to, určitěji vystihnouti význam slova i tam, kde jej Smetánka hledá směrem v celku správným.

Ia (str. 1). »Ač kniehy téhož muže, Petra z Chelčic, na světle tak zhusta až dosavad nebyly, to *nezcházezo jiným*, než kněžstvem od Antikrista papeže svedeným« atd.: Smetánka vykládá »to nepocházelo od ničeho jiného«. Tento výklad nevystihuje plného významu slov uvedených: *scházie. sejde. sešlo kým (čím)* není bezbarvé »pochází, stává se« atd., nýbrž je běžno o věcech nepříznivých, způsobených něčí vinou. Doklady této frase se počínají (pokud vidím) objevovati koncem stol. 15. a počátkem stol. 16., tedy právě v době, ze které pochází i předmluva k Sieti. Srv. na př. »již znamenati muožeš, že tu mnú *nesešlo*, ale tiem, jenž nosičem byl« v Strahovském zlomku Ezopa 2^a (Truhlářův Ezop z r. 1556 zde má 11^b »již teď zřetelně vidíš, že poslova vina jest a ne má«); »mnoho také i písaři (instr. mn. č.) *sešlo*, že přepisující neskorigovali a jedni po druhých písece pozmitli ujímáním neb přidáváním« (jde o chyby v překladech písma; v předmluvě Štyrsova Nov. Zak. z 1525: »že se pak Davidovi nevšelíjak dařilo, to *nesešlo* jeho výborným

»býti nemocen, míti trápení, bolesti« a pod., tak i dnes se říká o člověku zmrzačeném, že je »světu mrzák«. Řečením ustáleným v době, kdy znamenalo »světu obtížný, protivný«. (Tak jsem slyšel v Plané 1912 o mladíku, jenž při práci přišel k těžkému úrazu, že je lépe, když si ho pán Bůh vzal, »než aby byl světu mrzák«; a tak se říká i jinde).

¹ Mám zde na mysli jen jazyk starý. Práce, jež by se měly konati pro slovník staročeský, nebyly by ovšem jediným úkolem české filologie. Patří k těmto úkolům i historie jednotlivých slov od doby nejstarší do doby přítomné, která u slov velmi hojných jest velmi prostá a jasná, často však dosti složitá a nesnadná. Nebude české filologii vůbec na škodu, pronikne-li vědomí důležitosti metody historické ve výkladě a v studiu všech jevů jazykových, ne jen tam, kde ji provedl důsledně již Gebauer: nejen slovník český, ale i kmenoslova a skladba budou muset býti vybudovány historicky, mají-li býti úkoly české filologie vyplněny. Aby se mým slovům dobře rozumělo: nechci jimi říkati, že i to všecko měl vykonati sám Gebauer.

úmyslem, ale jejich zlým a převráceným srdcem, a tak vinau jejich« Br. k 1. Par. 18, 17; »mé pak (t. j. boží) požehnání vás obyčejně šedinami koranuje, ač kdyby i tu vámi často *nescházelo*« Komenský Listové do nebe (v novém Brněnském vydání XV, 12, 38). Srv. Jungmann IV, 52, Kott VII, 663.

Východiště tohoto *scházěti*, *sníti* (*sjíti*) čím musíme asi hledati v slovese *scházěti* (*sníti*) »hynouti, zanikati, upadati, újmu míti«, v dokladech jako »ale jest (ta země) velmi *sešla*« Mand. 164^b, v častém »*scházěti* věkem« a pod. »*Sešlo* mnou« znamená původně »došlo újmy mým přičiněním (mou vinou)«, ne jen »stalo se mnou«; je to rčení, kterého nenajdeme, kde jde o výsledek nějaký lhostejný, nebo dokonce příznivý. V tomto významu slovesa *scházěti* (*sníti*) musíme také viděti původ významu lat. »*deesse*«, který se objevuje nejprve, jak se zdá z dokladů v slovnících, v bezpodmětém tvaru *scházie* (*sende, sejde*) na čem »jeví se (objeví se) nedostatek na čem«; tvar bezpodmětý lehce pochopíme, uvědomíme-li si, že *scházie* na čem sluší významem ke známému slovanskému bezpodmětému typu »není, nedostává se, ubývá« a pod. Hmotné východiště (podmětové) patrně jest zde ve spojeních jako »scházím na těle,« »scházím na rozumě«, a pod.¹ Tak nalézáme věty jako u Štítného »nikakž na bohu nesejde, nesejde-li na nás«; u Chelčického (Chelč. Pař. 144^b = LF. XXV, 279) »ale na lékařství jest nesešlo, ač by (břihníci) i větčie hříechy měli; a poněvadž zde plné lékařství mají v Kristu Ježíši z těch nemocí, . . .«; u Veleslavina »vina lékaře není, neuzdraví-li nemocného neposlušného, když na jeho pilnosti neschází«. Zejména v mluvě soudní nalézáme hojně podobných vět (Kott III, 297, VII, 663); na př. »poněvadž mu (žalobníkovi) scházie na svědomí (svědectví), takéť mu scházie i na jeho právě« Tkač 27 (č. 26); »na tom svědomie jemu sešlo; i poněvadž mu na svědomie sešlo, že mu také i na jeho právě sejde« 127 (č. 121).² Zejména záporný tvar býval, jak se zdá,

¹ Podmětové věty se slovesem *scházěti* »*deesse*« jsou solva staré. Představují si jejich vývoj takto. Nejdrive bývaly věty *scházie na čem, nescházie na čem*, při čemž tvar záporný mohl míti i *ničse, nic* (»tak aby vám nic nesešlo na vši milosti« EvOl. 167^a, 1. Cor. 1, 7, »ita ut nihil vobis desit in ulla gratia«). Když *nic* se již cítilo za nepo- chybný nominativ, napodobením vznikaly i kladné věty s podmětovým nominativem *něco, to* a pod. (na př. »pan hejtman polní aby každý měsíc mustrunk držel, a což by tu na lidech jízdných i pěších v jakémžkoli čase sešlo, to aby poznamenati dal« u Jg. ze Zřiz. sněm. 1540; původním způsobem by věta zněla asi, »sešlo-li by na lidech, aby (to) poznamenati dal«, až se vyvinuly věty, jakých užíváme my. Ale tento vývoj by se měl doložiti hojnějšími doklady, jichž dnešní prameny slovníkové dosti nemají.

² Významem jsou si obě rčení, *scházie čím* a *scházie na čem* dosti blízká, zvláště proto, že nedostatek, jevící se na čem, může býti právě příčina nějakého nepříznivého výsledku. I tvar větový (bezpodmětý, nebo s podmětem neurčitým) je v obojích větách podobný.

hojný; a rčení *na tom nesejde* (vl. »na tom není nedostatku«) se drží i v mluvě živé stále, klesá významem. nám znamená asi tolik, co něm. »das verschlägt nichts, das hat nichts zu sagen«, a tento kleslý význam umožnil, že časem říkáme i tvarem kladným *na tom sejde* (mnoho) a pod.

V Sieti 95^a (str. 140) čteme větu: »Protož buď pohan aneb jakýžkoli poběhlec, bez těch věcí (t. j. bez soudů a trestů) nemuž kralovati ani lidu srovnati k svému panování, než vždy se mocí postaviti proti zlým o všecky poddané až do nejmenšího člověka, aby jemu nižádným bezprávím od jiných nezbynul, aby jemu panství *nesešlo* na něm.« Pokušení, vyložiti poslední slova způsobem podobným, jest veliké; zejména uvědomíme-li si, že se říkalo na př. i »(sultán Muchemet) nic na sobě sjíti nedal k zachování Iusticiae a spravedlnosti«, ten (Ali Base) v ničemž na sobě sjíti nedal, nýbrž všelijak o to usiloval, aby zámku toho dobytí mohl«. KronTur. I, 234, II, 9 n. Ale jednak by pak *panství* asi byl genitiv, a doklady podobných neznám. a pak by věta musela znamenati »aby jemu jeho panství neutrpělo újmy (nebylo) jeho vlastní vinou«: a výklad tento sotva by se dal hájiti doklady známými. zejména pro dobu Chelčického. »Na něm« patrně jest odkaz ku podmětu předešlé věty, k »nejmenšímu člověku«: a věta pak znamená »aby jemu panství na nejmenším člověku nedošlo újmy, škody«. Smetánka vykládá *nesešlo* »se neztratilo«: to je význam tuším příliš silný, který by se také nesnadně dal hájiti doklady nepochybnými.

3^b, 82^a (str. 8, 121). Slovo *svitedlnice*, *svietedlnice* vykládá Smetánka »svíce«, v odporu se slovníky a s doklady, v nichž význam »svítilna« je nepochybný. Na obou místech jde o citáty z bible, a Smetánkovi byl patrně vzorem překlad bratrský (»svitedlnice nohám mým jest slovo tvé, pane Bože« 3^b, »svíce nohám mým« Br.; »svietedlnice hořecie a svitiecie« 82^a, »svíce hořící a svitici« Br.): text Chelčického se opírá o vulgatu (anebo spíše o český překlad vulgaty, kterého užíval) a vulgata má na obou místech (Ps. 118, 105, Jo. 5, 35) slovo »lucerna«.

16^b (str. 28). Hlava I, 8 vykládá, jak nyní soudy světské se přičí pravému křesťanství, jsouce původu pohanského.

Proto by bylo pochopitelné, že obojí věty mohly na sebe navzájem působiti významem tak, že na př. věta s instrumentálem by mohla znamenati i nedostatek na předmětu, o který jde. Tak na př. překládá Abraham z Gynterrodu v Přidavech k Cyropaedii 125 (Rozumova Stě. bibl. VII, 216) Hérodotovo »ἦν μὴ τὸν σὸν δεῖσθαι« (III, 155) slovy »jestli toliko tvými vojáky nebude *scházeti*, věř mi, že snadně Babilona dobudeme«. Ale právě proto, že význam představový obojích vět může býti tak podobný, není radno vždy a všude vykládati beze všeho směrem tím neb oním i význam slovní; a Abraham z Gynterrodu předkládá často spíše celkový smysl než slova originálu.

jak křesťanství spíše žádá napominání těch, kdo se dopustili krivdy, a smířování po dobrém. »A k také dobrotě chýlí smysl apoštolský ty, ještě mají spolu bratří v Kristu býti, jsouce od světa odlúčení.« Následuje věta dosti nesnadná, jejíž smysl jest, že nekřesťanští zlosynové ovšem slušejí před soud světský, kdež se jim dostane, čeho zasluhují: »Ale kozlové rohatí, ukrutní, lakomí a mstiví, ještě jsou oděni maudrostí tělesnú, umějíce se z viny v saudiech vyvoditi, zlosti své přikrývati a na jiné cpáti, tiť na rathauz slušejie na saúd, kdežto je rovné potká, aby se zapálili, stojiece před bohy, k nimž jsú se s žalobami utekli, ano je přemietají a šacují, v kládu sázejí.« Nerozuměti dobře, co rozumí Chelčický slovy »aby se zapálili«: snad »aby se stali obětí«, před modlami, k nimž se utíkají, t. j. před pohanskými soudci? »Ano je přemietají a šacují« vykládá Smetánka »přetrásají, pomlouvají a šacují«; asi nesprávně. *Přemietati* je tuším především asi »podrobně posuzovati«, s metaforou podobnou, jako něm. *untersuchen*. Hmotný a základní význam tohoto slovesa je »přehazovati«, pak »přehazováním prohledávati«: srv. na př. »přemítati kostky« Hrub.; »ale že každá věc vonná, více-li ji trů, a více vonie, protož chce mi se převrcci ta sladká slova a zetřieti toho pozdravenie anjelského« ŠtítE. 287 (z úvodu k výkladu na »Zdráva Maria« z ŠtítVávr.); »písky při dolech a potocih přemítajíce« Háj. 32^a; »přemietati knihu, listy« (něm. »durchblättern«) Hrub., Vel.; »proto sme to učinili, jestli že by se toho úředníci dověděli, ... že by se s námi divně naháněli (t. j. honili by nás, nedali by nám pokoje) a věci by naše přemietali« KabK. 36^b. *Přemětač* je »posuzovač« u Hrubého z Jelení: »a protož, jakž jest Momus s nebe svržen, již daleko svobodněji a ochotněji marnost provodí... bohové, ... žádného nemajíce súdece nebo přemětače« Blázn. 139 (17 Hanuš: »nullo videlicet censore«). Jak *přemietati* došlo významu »posuzovati, vyšetřovati«, nejlépe viděti z přirovnání »jako plst přemietati«: »Pražané a Táboři ... měli veliké hádání ... o zákonu božím, divně jej jako klobačnik plst přemítajíce a valchující« Háj. 419^a: takovéto protivné vyšetřování všeho možného, »valchování«, jak naši předkové také říkali, spíše jest hledati u soudu než pomlouvání. I na těch místech, kde Jungmann má význam »pomlouvati, opálati, přetrásati«, jde spíše o nepovolane posuzování něčího jednání než o vlastní pomluvu. *Šacovati* s významem »prohledávati« by se k takovému »přemítání« dobře hodilo, ale v starší době sotva by se dal doložit s bezpečností význam, v němž se tohoto slovesa dnes užívá: *šacovati* v staré době a tak asi i zde znamená »určovati a vymáhati výkupné, výpalné, pokutu« a pod.

35^b (str. 55): Ve větě na počátku str. 55. jest interpungovati takto: »Otekl jeho (t. j. »kněze bohatého«, papeže) život

otevřený bez studu v zlosti, život poběhlý, v zuofalství obrácený, život rúhavý všeliké poctivosti božské, umrtvený, ztrativ život božský, a vyrostlý z bluduov trávenin kurvy veliké: život, jenž se rouhá všeliké slávě boží a umrtvený, protože ztratil život božský. Smetánka místo čárky za »poctivosti božské« má čárku za »rúhavý«: zejména spojení »všeliké poctivosti božské umrtvený« nedává tuším smyslu.

(Příště dále.)

Úvahy.

The Oxyrhynchus Papyri. Edited with translations and notes by *Arthur S. Hunt*. Dil IX., v Londýně 1912. The Egypt Exploration Fund. Str. XII a 304 4° se 6 tab. Za 25 sh.

Nový svazek významné sbírky papyrů, o níž jsme již častěji měli příležitost v Listech referovati, nezůstává cenou nových papyrů literárních za žádným ze svazků předchozích, ba většinu z nich daleko předstihuje. Tento úsudek bylo by možno pronést, i kdyby nepodával více než ono *κατ'ελάχιστον*, o němž jednáme podrobněji na jiném místě, zlomky satyrského dramatu Sofokleova *Ἰχθυεῖαι*. Ale vedle něho seznamuje nás ještě se dvěma důležitými památkami, jež také zaslouží bližší pozornosti filologů.

Jsou to především ne sice značné, ale z nejedné příčiny zajímavé zlomky nějaké tragoedie. Již zevní známky nasvědčují, že tu máme tragoedii Sofokleovu; neboť text jest psán touž rukou, jež psala drama satyrské: v obou papyrech jest zachována stejná výška písma, stejný způsob v užívání akcentů a jiných znamének a týž korektor připsal tu varianty téhož druhu jako v dramatu satyrském; také díkce jeví sofokleovský ráz. Název tragoedie byl nejspíše *Eurypylos*, jak zjistil Wilamowitz, jenž Huntovi při vydání byl nápomocen. Ze zlomků totiž poznáváme, že děj vzat byl z pověstí o válce trojské a že byla tu podle t. zv. Malé Iliady vylíčena smrt Eurypylova, syna Telefova, rukou Neoptolemovou. Smrt Eurypylova zavinila matka jeho Astyoche tím, že se dala darem zlaté révy, věnované kdysi Priamovi od Dia za uloupeného Ganymeda, zlákat, by vypravila syna svého k Troji. Drama s titulem *Eurypylos* uvádí Aristoteles (Poet. 23, 1459 b) mezi těmi, jejichž děj čerpán jest z Malé Iliady, jména básníková však neudává. Již více než před sto lety pronesl T. Tyrwhitt ve svém vydání Aristotelovy Poetiky (v Oxfordě 1794, str. 191) domněnku, že tragoedii s tímto názvem napsal Sofokles; opíral se o svědectví Plutarchovo (de cohib. ira 10, p. 458 e), podle něhož Sofokles líčil, jak Neoptolemos a Eurypylos prudce vyrazili proti sobě v boj. Jméno tragoedie však Plutarch ne-

uvádí. Domněnka Tyrwhittova, že to byla tragoedie Eurypylos, o níž se zmiňuje Aristoteles, zůstala bez povšimnutí. Wilamowitz vrátil se k ní a zároveň zjistil, že poslední dvě slova zlomku u Plutarcha zachovaného *χαλκίων δπλων* nalézáme v objevených zlomcích (zl. 5, sl. 1., v. 9). Jsou to ovšem jen slova obyčejná, z nichž samo o sobě nebylo by lze mnoho vyvozovati, ale připojíme-li důvod ten k ostatním známkám, nutno uznati domněnku tu za velmi přesvědčivou. Můžeme tedy přidati do seznamu dramat Sofokleových tragoedií Eurypylos. Z titulů dříve známých hodil by se k situaci, v tragoedii vylíčené, ještě nejspíše název *Μυσοί*, odvozený od sboru mysijských druhů Eurypylových, ale výkladu tomu vadí, že dějištěm tragoedie *Μυσοί* byla najisto Mysie, kdežto drama naše odehrává se před Trojou, kamž Astyoche Eurypylova následovala.

O ději můžeme si učiniti představu jen velmi nedokonalou. Máme z tragoedie sice hojně zlomků, ale z největší části tak nepatrných a porušených, že vlastně jen jedna scéna kusu vystupuje v jasném světle; při ostatních jsme odkázáni na více méně nejisté dohady, o nichž nemožno se tu šířiti. Tato nejlépe zachovaná scéna (zl. 5) obsahuje vypravování poslovo o tom, jak Eurypylos padl v souboji s Neoptolemem, a souvisící s tím nářky matky a sboru. Velmi zajímavá jest vnější struktura scény této. Líčení poslovo přerušováno jest totiž lyrickými vložkami, jež pronáší Astyoche a sbor. Jenom v Aischylových Peršanech přerušuje podobně Atossa dlouhou zprávu poslovu, ale činí tak v iambských trimetrech, kdežto zde máme metra lyrická (na př. v sl. II 5 jest zřejmý dochmius). Vidno odtud, jak podotýká Wilamowitz (Neue Jahrbücher XXIX, 1912, str. 453), že tragoedie řecká nebyla do té míry spjata pouty pevně ustálených forem, jak se ze zachovaných kusů zdá. Vložky tyto, zvláště ty, jež pronáší u vědomí své viny matka Eurypylova, jsou prochnuty úchvatným a v pravdě tragickým pathosem. Na otázku, co se stalo s tělem Eurypylovým, líčí posel nejprve, jak před smrtí mnoho hrdin pobíl; když pak nepřátelé ustoupili, zachránili druhové tělo jeho do Troje, kde vzdána mu obvyklá pocta. Neobyčejně působivě a dojemně vylíčen jest žal a nárek staříckého Priama nad synem sestřiným a nad zmařenou nadějí klesající Troje.

Druhý důležitý nález, jenž ve svazku tomto jest uveřejněn, jsou dosti rozsáhlé zlomky ze Satyrova života Euripida o v a, pocházející podle zachované subskripce ze VI. knihy jeho *Βίων άναρχαρή* (přesný titul byl *Βίοι*). Tato kniha jednala o životě tří velkých tragiků řeckých, ale zlomky naše vztahují se vesměs k Euripidovi. I tu máme, právě tak jako v obou dramatech Sofokleových, vedle četných drobných zlomků delší souvislou část (zl. 37—39). Písmem náleží rukopis asi polovici II. stol. po Kr.; zvláštností jeho jsou neobyčejně úzké sloupce písma (pouze asi 3. cm šířky).

Obsahem svým obohacují zlomky tyto nejen naše vědomosti o tomto důležitém biografickém díle doby alexandrijské, jehož původce žil nejspíše ve III. stol. př. Kr., nýbrž získáváme odtud i některé nové zprávy o životě Euripidově a několik nových zlomků. V příčině prvé překvapuje nejvíce, že zlomky ukazují zřejmě na dialogickou formu výkladu. Vystupují tu nejméně tři osoby, z nichž dvě, Diodoros a Eukleia, jsou v textu uvedeny jménem, hlavní mluvčí však jmenován není. V tom, jakož i v jiných rysech, na př. v množství citátů, čerpaných z Euripida i odjinud, dále v zálibě v anekdotách, jež ovšem spisovatel podává obvykle s omezující klausulí, jeví se vliv literárně historického směru školy peripatetické, jejíž stoupencem byl Satyros. Thema dialogu, život Euripidův, probráno bylo se značnou obsírností a všestranností. Bylo tu pojednáno o životě básníkův, jeho slohu a básnickém umění, o jeho povaze, filosofických, náboženských, politických a etických názorech, i o jeho úsudku o ženách. Většina toho byla ovšem známa již dříve, hlavně z anonymního životopisu Euripidova, jehož původce, jak nyní vidíme, čerpal i z tohoto pramene, ač jej vůbec nejmenuje; leccos však dovídáme se odtud poprvé. Tak bylo dosud neznámo, že básník byl žalován Kleonem pro bezbožnost (zl. 39, X 15—20). Dále se dovídáme, že jeho odchod z Athen byl částečně způsoben různicemi s některými básníky, kteří jsou tu jmenováni, mezi nimi Morsimos a Melanthios, známi z Aristofana (zl. 39, XV 26 n.). Novinkou jest též, že složil Timotheovi prooemium k Persanům (zl. 39, XXII 27 n.), jež ovšem ve známém papyru, obsahujícím zlomek tohoto kitharodického nomu, zachováno nemáme.

Kromě uvedených památek obsahuje svazek značné množství drobných úryvků ze spisovatelů nám známých, avšak tyto zlomky jsou pro kritiku textovou málo důležité. V druhé části jest vydána řada rozmanitých papyrů archiválních, z nichž však jen některé jsou důležité a zajímavé. Tak máme tu žádost otcovu o zápis syna mezi efeby z poč. III. stol. po Kr.; otec si stěžuje, že syn byl neprávem opominut v každoročně zhotovovaném seznamu a dokazuje, že je náležitě kvalifikován (č. 1202). Č. 1205 jest druhý vůbec známý doklad smlouvy týkající se manumisse mezi přáteli z konce třetího stol. po Kr. Propuštěná židovská otrokyně s dvěma dětmi měla zaplatiti výkupné, jež obnášelo značnou sumu 14 talentů stříbra, u židovské synagogy, patrně v Oxyrhynchu. Také pro ojedinělý dosud příklad adopce smlouvy přibývá v č. 1206 nový doklad z r. 335 po Kr.

Ze soukromé korespondence, již se svazek končí, zajímavý jest pro náboženský synkretismus tehdejší dotaz z II. století k věštině Dia-Helia-Sarapida a bohům s ním uctívaným, v němž jakýsi Menandros se táže **εἰ δέδοται μοι γαμήσαι** (sic). Některé z listů těch poutají pozornost naprostou anarchií právopisnou (č. 1215

a 1216); nalézáme v nich na př. psáno: *πυήσις = ποιήσεις, αἱμαὶ = ἐμὲ, αἰροσθῆσαι = ἐροῶσθαί σε. O. Jirání.*

Richard Laqueur: Polybios. V Lipsku 1913, Teubner. VII a 309 str. Za 10 mk.

Spis Laqueurův zabývá se vznikem díla Polybiova. Je známo, že dějiny Polybiovy nebyly napsány najednou, nýbrž že je nutno uznávati v nich pozdější vložky (v. výše str. 12). Laqueur snaží se dokázati, že zachovaný text Polybiův představuje dokonce již páté zpracování, lišící se od předešlých ne jednotlivými dodatky, nýbrž celým plánem. Polybios praví v úvodě, že chce vylíčiti, jak v necelých 53 letech vše si podrobil Řím. Z toho soudí spisovatel, že dějiny Řecka, Asie atd. nepatřily k původnímu plánu, jenž obsahoval jen dějiny římské. Ale pro ně nebyl vhodným počátkem r. 220, nýbrž bitva u Kanen r. 216. Tak dostaneme do r. 168/7 necelých padesát let, ve kterých Řím z největšího ponížení došel největší moci. Dílo bylo tedy vlastně rhetorické *ἐγκώμιον* Říma. V pragmatické dějiny světové bylo změněno teprve po r. 146; neboť ještě rozšíření plánu o události let 168—146 má na zřeteli v první řadě Řím. Teprve tehdy zavedl Polybios počítání podle olympiád, které pro dějiny Říma nemělo významu a přidal výklady zeměpisné; stalof se mu cílem *ὠφέλιμον* místo *καλόν* a *παράδοξον*, a to hlavně vlivem Panaitiovým (kap. 1 a 9).

Celý tento výklad je sotva správný. Proč by byl Polybios měnil efektnější plán 50letý za 53letý, zejména když jej již rozšířil o líčení dob do r. 146? Nejvíce však vadí chronologické narážky. Kn. II 37 n. a IV., jednající o dějinách řeckých, a kn. IX., založená na počítání s olympiádami, pocházely by z doby po r. 146, ale v nich se předpokládá — na místech známých již od dob Schweighäuserových, která však spisovatel úplně přehlédl — trvání Karthaga i achajského spolku. O nejistém datování styku Polybia s Panaitiem (v. výše str. 21) a domnělém rhetorismu ani nemluvíme.

Opírá-li se toto rozlišování pátého, pragmatického zpracování od předešlých rhetorických o pouhý nápad, zakládá se lišení prvních čtyř zpracování na podrobném rozboru prvních šesti knih (kap. 2—8). Ale i zde jsou výsledky velmi pochybné. V druhém vydání přidal prý Polybios vypravování o účasti Scipionově v bojích s Hannibalem v sev. Itálii; ve třetím spatřoval příčinu druhé války punské v porážce sicilské, ne jako dříve v obležení Sagunta; ve čtvrtém zase bylo tou příčinou zabrání Sardinie Římany, mimo to zde přidal Polybios popis římské ústavy.

Spisovatel se totiž neprávem domnívá, že našel jistá kritéria, jimiž lze snadno poznati vložky v díle. Jsou to zejména t. zv. dubletty. Kdykoli vložil něco Polybios v ostatní text

zakončoval prý vložku tak, jako místo, ke kterému ji připojil. Stačí tedy hledati věty podobné, a co je mezi nimi, vypustiti jako pozdější dodatek. Na př. kn. II. končila podle Laqueura původně kap. 36, 6 *θεωροῦντες αὐτῶν τὰς ἐπιβολὰς*. Pokračování nalézáme prý III 8, protože před tím čteme *ἰᾶσθαι . . τὰς πρώτας ἐπιβολὰς καὶ διαλήψεις* (str. 168). Nebo v třetí knize počíná kap. 34 *Ἀντίβας . . πάντα προνοήσεις περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν τε κατὰ Λιβύην πραγμάτων καὶ τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ* a kap. 35 *παρασκευάσας . . ἀσφάλειαν τοῖς τε κατὰ τὴν Λιβύην καὶ τοῖς ἐν Ἰβηρίᾳ πράγμασι*: z toho prý plyne, že kap. 34 je později vložena (str. 77).

Druhé kritérium jsou polemiky. Polybios měnil svá mínění, ba polemisoval někdy proti svým starším názorům (v učení o osudu, v. výše str. 20); proto všude, kde se odmítají odchýlná mínění, pokládá to Laqueur za pozdější přídavek, na jehož místě bylo dříve mínění, nyní potírané. Tak v knize III 26 polemisuje Polybios proti těm, kdo s Filinem vytýkali Římanům, že svým příchodem na Sicílii porušili smlouvy. Laqueur z toho soudí, že to bylo dříve i mínění Polybiovo (str. 182). A praví-li III 28, 3, že Římané bezdůvodně počali válku o Sardinii, poněvadž *τὸ . . ὑπὸ Ῥωμαίων . . λεγόμενον ἔγκλημα . . ἐλύθη*, vysuzuje z toho, že Polybios sám tímto *ἔγκλημα* dříve válku onu zdůvodňoval (str. 161).

Stejně mechanicky pokládá Laqueur za pozdější všechny exkursy, jako III 95—99 (boje Scipionů v Hispanii), poněvadž slovy *ὅθεν ἀπελίσπομεν* (100, 1) se vrací Polybios k dřívejšímu vypravování (str. 120).

Při takovém zacházení s textem není divu, že obraz, jehož Laqueur nabývá o vzniku díla, je a priori pravdě nepodobný. Vložky, které musí uznávati, aby mohl všude rozlišiti jednotlivé vrstvy, jsou často příliš krátké, obsahují jen několik slov. Tak I 1, 5 vypouští pro starší zpracování slova *καὶ τίνι γένει πολιτείας ἐπικρατηθέντα* a *καὶ ἱστίῳ*, poněvadž výklad o římské ústavě a plín 53letý pocházel prý z doby pozdější (str. 229); III 68, 13 musí vyloučiti *σπεύδων συνάψαι τοῖς περὶ τὸν Πόπλιον συμμίξας δέ*, ježto prý původně nevěděl Polybios o bojích Scipionových v sev. Itálii (str. 112); III 63, 3 vylučuje *ἀγῶνα καὶ* (str. 137), II 14, 2 *καὶ τόποις* (str. 167) atd. Kdyby byl Polybios do takových podrobností doplňoval text, jistě by byl odstranil závažnější neshody a odpory.

K. Svoboda.

Rudolf Hirzel: Plutarch. V Lipsku 1912, nakladatelství Dieterichovo; strany II + 211. Nevázané za 4, vázané za 5 mk.

Práce Hirzelova vyšla jako IV. sešit sbírky: *Das Erbe der Alten*. Asi třetinu místa věnoval spisovatel líčení života a činnosti Plutarchovy; promlouvá tu s patrnou zálibou o sympathiické

postavě, v níž září ušlechťující vliv kultury řecké. Hlavní váhu klade patrně podle intencí sbírky na část druhou, kde sleduje vliv a působení spisů Plutarchových v dějinách. Opíraje se o rozsáhlý materiál, přehledně a obratně zpracovaný, podává mnoho nového.

Křesťanští spisovatelé řečtí vážili si Plutarcha, latinství však ho zanedbávali. Tak se stalo, že středověk neznal ho skoro vůbec — ve veledile Dantově na př. není o něm ani zmínky. Jen podvržená latinská »Institutio Traiani« kolovala pod jeho jménem, tak že Plutarch platil obecně za vychovatele Trajanova. V říši byzantské udržela se známost jeho a byla přenesena od Řeků na západ; Petrarka ho ještě nezná, teprve později se známost jeho šíří. Individualismus renaissance vede k plnému ocenění biografii; vynikající mužové starověku ožívují v podání Plutarchově. Většinou příznivě chovají se k Plutarchovi reformátoři němečtí, zejména Melanchton; některé části Moralií (zejména »zlatá knížka« *περὶ παιδων ἀγωγῆς*) jsou hojně překládány do latiny i němčiny. Z humanistů je zvláště Erasmus jeho horlým propagátorem.

Jednotný proud kulturního vývoje člení se pak ožvlým nacionalismem; spisovatel sleduje vliv Plutarchův na národní literatury.

Nejvíce působil Plutarch ve Francii, především na Montaigne; zpopularisován byl tu klassickým překladem do francouzštiny od Amyota (*Bíoi* 1559; *Ἡθικά* 1572). Hirzel uvádí řadu státníků, vojevůdců i básníků, u nichž lze zjistiti vliv Plutarchův.

V Anglii objevuje se první překlad Plutarcha do jazyka národního r. 1579; na prvním místě je to Shakespeare, na nějž v římských dramatech působil; veliký dramatik užíval prý překladu Northova ve vydání z r. 1612. Také současník Shakespeareův Bacon Verulamský stojí pod vlivem Plutarchovým.

Kolem roku 1800 pracoval Holanďan Wytttenbach o svém komentovaném vydání Plutarcha, dosud cenném; ve svobodymilovném Švýcarsku byly životopisy Plutarchovy vždy velmi oblíbeny.

Hirzel vrací se pak zase do Francie, kde nejen filosofové (Rousseau), nýbrž i ostatní generace předrevoluční a revoluční čerpala nadšení k boji za svobodu ze spisů Plutarchových. Zajímavá je zmínka o paní Rolandové, které Carlyle postavil ve svých dějinách francouzské revoluce tak krásný pomník. Četly se nejvíce životopisy, ovšem většinou v překladech.

Za to poměrně málo může říci Hirzel o působení Plutarcha na klassickou literaturu německou, ač je tu jistě informován nejpodrobněji; nejzjevnější je vliv ten u Schillera.

Po reakci směřující proti Plutarchovi, jež se objevuje zvláště začátkem století XIX. zejména u mužů přísné vědy histo-

rické, ozývají se vážné hlasy pro něho — zejména R. W. Emerson jest jím nadšen.

V konečné kapitole zabývá se spisovatel významem Plutarchovým pro dobu nynější; to je otázka, o níž možno diskutovati, sotva však v ní prospějí věci Hirzelovy výpady proti moderní vědě historické, diktované spíše osobou spisovatele, o němž píše, než hlubokým, věcným přesvědčením. Snad se podceňuje dnes vliv velikých osobností na směr dějin (Beloch a jiní) a příliš zdůrazňuje vliv poměru, zvláště hospodářských; sotva však se lze domnívati, že by změna v těchto názorech způsobila nějaký radikální převrat v úsudku o historické ceně děl Plutarchových.

Pohřešujeme v díle Hirzelově jakoukoliv zmínku o poměru literatur slovanských k Plutarchovi; přiznejme si však, že by bylo velmi nesnadno, psátí dnes o Plutarchovi třeba jen v literatuře české.

Vidíme z ličení Hirzelova, že Plutarch působil především v překladech; je to pochopitelné, neboť hlavní význam v jeho dílech má obsah a duch, který v překladu příliš netrpí. Kdy se asi dočkáme slušného českého překladu celého Plutarcha?

Novými nařízenými připuštěn byl Plutarch na naše gymnasia, a čte se, pokud vím, s úspěchem. Bylo by si proto přát, aby pěkná kniha Hirzelova se u nás hodně rozšířila; dosud podobného díla o Plutarchovi vůbec nebylo.

V díle, určeném také nefilologům, vidím zvláště neradchyby ve slovech latinských a řeckých (praeclaris m. praeclaris str. 30, pozn. 1.; tuonda m. tuenda str. 37, pozn. 8, *ἀλόγων* m. *ἀλόγων* str. 41, pozn. 5., Ariseides m. Aristeides str. 48 pozn. 5.).

Ant. Salač.

Frederik Poulsen: Der Orient und die frühgriechische Kunst. V Lipsku a Berlíně 1912, B. G. Teubner. VI a 195 str. 4° s 197 obr. v textu. Za 12 mk.

Odedávna se soudí, že počátky řeckého umění byly na východě. Ovšem z vlivu východního vybavili se Řekové velmi brzy; jen tu a tam zůstaly některé motivy i v době klassické, které však jsou pro celkovou povahu bez významu. Určiti, pokud přejali Řekové v době archaické, především v t. zv. drobném umění, motivy umělecké z východu, vytkl si za úkol Poulsen ve svrchu uvedeném spise. Methoda jeho práce jest tato. Nejprve si určil povahu foinického umění podle zachovaných památek (především misek z Nimrudu). Umění foinické bylo nesamostatné; motivy egyptské a assyrské, jen tu a tam málo pozmeněné, jsou v jeho uměleckém průmyslu smíšený. Potom srovnává Poulsen zachované památky z krajin Řeky obývaných (v první řadě z Malé Asie a ostrovů přilehlých) i z Itálie etruské

s uměleckými předměty foinickými i chetitskými, pokud je známe. Ze srovnání toho plyne mu závěr, že Řekové přejali od Foiničanů velmi mnoho. Odtud se vysvětluje tradice, která se objevuje již u Hesioda, o značném vlivu foinickém v době archaické; hlavně ji zaznamenal Herodot. Že Řekové nepřijímali motivů přímo z Egypta a z Assyrie, nýbrž že měli před sebou výrobky foinické, o tom svědčí nejlépe, že v řeckém umění nemáme motivů takových, jak je vytvořili Egypťané a Assyrové, nýbrž jak motivy egyptské a assyrské pozměnili Foiničané. V knize své sebral Poulsen tolik dokladů k důkazu svého závěru, že některé přehlédnuté nelze mu ani vytýkati. V celku lze říci, že ač o některých jednotlivostech snad budou spory, thesi svoji dokázal.

Nejzajímavější ze spisu jest kapitola poslední (XII. Die Denkmäler u. die homerischen Gedichte, str. 168—183). Všeobecně jest známo, že někteří (V. Reichel, E. Drerup, V. Constanzi) ještě nedávno věřili, že mykenská a homerská vzdělanost jsou totožny; kde našli odchylky, přičítali je pozdějším vložkám (jako J. Beloch ovšem v práci již z r. 1878; v novém vydání svých řeckých dějin soudí celkem správně). Jiní naproti tomu (F. Noack) totožnost obou kultur popírali. Poulsen sice uznává též některé zbytky mykenské v básních Homerových, v celku však platí ze srovnání zachovaných památek archaického umění časově zjištěných, že, pokud Homer mluví o umění, jest to jen ranní řecké umění s množstvím motivů foinických. Čtenářům básní jsou velmi dobře známa místa, kde Homer obdivuje se technické zručnosti Foiničanů. Poněvadž Foiničané mohli působiti na Řeko teprve po době geometrické, zbývají pro kulturu homerskou toliko století IX., VIII. a VII.; později už vliv foinický a jiný, hlavně maloasijský, nepůsobil. Ovšem již v té době objevuje se mnoho prvků samostatných, řeckých. Rovněž úplně souhlasí s památkami doby svrchu vytčené popis zbraně, náradí a oděvu, jenž nemá nic společného s pozdním minojským, v básních Homerových. Účes vlasů u žen jest syrský, rovněž užívání závoje, jakož i všechny ozdoby i veškerá úprava ženská jest původu foinického; proto lze básně Homerovy nejlépe ilustrovati pomocí výrobků foinických a maloasijských. Také nepatrná znalost písma a užívání náhrobních kamenů bez nápisů náleží jistě do doby mezi minojskou a tu, kdy přejato bylo přeměněné písmo foinické. Radost z květin u Homera není mykenská, jak se někdy myslelo, nýbrž spíše rázu agrárního. Jako v umění objevují se prvky nevýchodní, tedy řecké, také i v líčení života homerských králů jest celá řada rysů, které nikdy nemohly vzniknouti na východě.

Ať už práce Poulsenova u některých způsobí nesouhlas, vykonal přece spisovatel pro kritiku básní Homerových práci velmi cennou, které musí si podle mého soudu každý všimnouti.

Ant. Polák.

Výbor epigramů M. Valeria Martiala. Přizvučně v rozměrech originálu přeložil *Josef Němec*. (Bibliotéka klasiků řeckých a římských, vydávaná III. třídou České akademie, čís. 20.) V Praze 1912, Česká akademie. Str. 141. Za 1.70 K.

Nehledíme-li k četným epigramům první novočeské školy básnické, jejichž závislost na Martialovi nebyla podnes vyšetřena, byl to Čelakovský, který ve své páté knize básnické, v oddílu 3. podal časoměrný překlad 168 čísel svého římského vzoru. Tím radostněji byly tudíž uvítány obojí ukázky nového překládání p. Němcova (v. LF. XXXII, 394 a XXXIII, 301 n.). Vyhovuje projeveným přáním pokračoval p. N. v práci a v nadepsané knize podává 461 čísel, ani ne třetinu všech epigramů Martialových, přeložených podle vydání L. Friedlaendra, odkudž vzato i poučení o básnickově životě a díle, i poznámky omezené na míru nezbytnou.

Verše p. Němcovy čtou se plyně, ať jsou to eleg. disticha nebo hendekasyllaby, ať ojedinělé choliamby nebo docela již řídké iamb. trimetry a iamb. disticha. Chválím, že pro zřetelnost rytmu nebylo skoro ani použito licencí, metriky připouštěných, ale pravidelná schemata přesně zachovávána. Jen na málo místech nemohu souhlasiti s mírou, které překladatel žádá, jako v č. 5, v. 3: Toť on! (měřeno jako trochej); 266, 7: Růžemi věnčena jsouc a mastí se skvíc k stolu sedá (hexamet) a j. Je-li takový, rhythmicky nezřetelný verš uprostřed delší básně, není ovšem zle; neboť po výrazném čtení přesných veršů předchozích vtiskuje se rhythmický přízvuk mimovolně slabice, jež ho žádá, (sr. č. 222 v. 5: Jen ji přečtu a hned ti ji zas vrátím).

Překlad je též jazykově veskrze správný a lahodný, vtip pak, o nějž jde, vyniká jasně hned při prvním čtení. Srovnáváme-li při druhém čtení překlad s latinským textem, znamenáme ovšem leckterou úchylku. Tak na př.: IV, 29, 5 sic spoliatricem commendat fastus amicam — v z d á l e n o s t p l e n í v ě m í l k y t a k o b j e t í m í l e j š í m č í n í; VII, 6, 4 verum dicere soles — pravdu ty (pověsti) mluvíváš v ž d y; VII, 9, 2 ingeniosus homo est — dnes se mu podařil vtip; VIII, 3, 8 ad patrias sedes carmina nostra feret — v domácí přinese k r b písní mých slavených verš; Apoph. 165, 2 dum sibi non credit nec patienter amat — malou důvěru měl v sebe a v lůsky své moc. Nevytýkal bych, že v překladě tu a tam vypuštěno jméno adressáta, jež se nehodilo do českého verše; že změněny z podobných příčin údaje peněžní nebo měrové (jako II, 30: Mutua viginti sestertia forte rogabam — dva tisíce aby mi půjčil a j.); že uchýleno se od originálu v jiných nepodstatných věcech. Naopak, abych byl jasnějším, neváhal bych na př. v I, 43, 6: Punica grana přeložiti přímo: jablka granátová (Němec: Punská zrna) a pod. Než na místech svrchu uvedených a v řadě jiných veršů (jako na př. I,

3, 3—4; I, 4, 1—2) dal bych přednost tlumočení myšlenek věrnějšímu, zvláště pak vyhýbal bych se obrátům dvojsmyslným, jako v I, 29, 4: právo k nim (básním) u mne si kup! (hoc eme, ne mea sint); I, 54, 4: Že jsem nováčkem, zhrdati mnou nechtěj (quod tibi sim novus); V, 61, 11: zasloužíš, hochu (o klamaném, starém manželovi); VI, 21, 4: V ničem ať milenou chot nezradíš, šibale, hled!; IX, 32, 1: jež s vlajícím pláštěm se toulá.

Překladatel zbytečně se strchoval (v. str. 1), že k práci nevystačí svým nadáním básnickým; k tlumočení strážlivého Martiala bylo by lépe bývalo, když se již nelze obejít bez doplůků, aby se prostá řeč originálu rozváděla podobně prostými. Tedy nikoli, jako I, 11, 4: nebýti toho, že rád čistým si proléváš krk (si non potares merum); I, 18, 2 šťavu, již v nádobu slil Vatikán, pověstný vrch (in Vaticanis condita musta cadis); II, 87, 2 jenž máš plavčíka z kaluže tvář (qui faciem sub aqua natantis habes); III, 8, 2 Svít oka jednoho vzat Thaidě (unum oculum Thais non habet); III, 26, 2 ze zlata pro sebe máš, z achátu nádobí lesk; IV, 25, 5 Aquilejo, jíž jest tok Ledina Timavu blahem (tu Ledaio felix Aquileia Timavo); VI, 93, 2 hrnec, jenž cestou se v střep rozletěl na strany vše (testa, media fracta via); VI, 93, 3 víc ze lvovy tlamy než výpar (non ora leonis); VIII, 21, 5 z Ledina souhvězdí kruhu (Ledaio astro); VIII, 44, 13 co snít budeš (te iacente); XI, 60, 6 nezná ji Kritonův vtip léčit ni Hygiin um (quod sanare Criton, non quod Hygia potest) a pod.

V I, 84, 2 užito za lat. invenit vulgárního: chytře káp' na to; na místech kluzkých za hladší latinské dvojsmyslné obraty téměř napořád: úd. V III, 59, 1 ruší moderní: ó učená Bologno; v III, 97, 1 nepřirozený slovosled (Chione, káži ti, Rufe, ať neče tuto mou knížku). Při I 68, II 92, VI 75, IX 96 a X 54 pohřešujeme k plnému porozumění potřebných poznámek.

Nicméně lze říci, že zásluhou p. Němce se český Martial čestně uvádí do naší literatury překladové i vzbuzuje přání, aby p. překladatel na dráze šťastně nastoupené vytrval.

J. Straka.

Dr. Wilhelm Havers: Untersuchungen zur Kasussyntax der indogermanischen Sprachen. (Untersuchungen zur indogermanischen Sprach- und Kulturwissenschaft. Herausgegeben von K. Brugmann und A. Thumb. 3.) Strassburg, K. J. Trübner, 1911. XIX a 335 str. Za 11 mk.

Monografie tato obírá se zjevem, který dávno již je znám v jednotlivých jazycích indoevropských, který však dosud nebyl v celém svém rozsahu na širších základech prozkoumán a jehož historie tudíž v jednotlivých jazycích nemohla býti vyložena uspo-

kojivě. Jde tu o zjev syntaktický, také jazykům slovanským docela běžný, že totiž v jistých případech lze užití dativu nebo genitivu (po případě adjektiva, jež má význam týž jako genitiv, tedy zkrátka vazby possessivní). Tak na př. věta *i poče myjti nohy učenníkom* (EvOl. 261^a) zní u Bratři *i počal umjvati nohy učedlníků* (Jo. 13. 5); text latinský i řecký mají ve větě této genitiv. Spisovatel zve takovýto dativ dativem sympathetickým po příkladě Gildersleeově, jenž v poznámce k Pindarovu jednomu místu tohoto názvu užil, a v knize, o níž mluvíme, učinil si úkolem zkoumati, zda ve všech jazycích indoevropských je takovéto střídání vazby dativní i possessivní, a jaký je vzájemný poměr obou vazeb. Poněvadž pak v některých jazycích s vazbou dativní a possessivní konkurruje ještě také vazba předložková, všímá si i vazeb takových.

Případy, v nichž dativ sympathetický a vazby s ním konkurující se vyskytají, rozdělil si v šest kategorií: 1) děj slovesný vztahuje na tělo člověka (nebo zvířete); sem by patřila nahore uvedená věta česká; 2) děj slovesný se týká duše člověka (sem patří věty takové jako *plaché, nehybné a neurčité sny tížily mu mysl* F. X. Svoboda Spisy XIV 311); 3) děj slovesný se týká osob nebo předmětů, jež jsou v possessivním vztahu k nějaké osobě (na př. *matka m i záhy zemřela* Sabina Prodaná nevěsta); 4) při slovesích „brátí“ a „odvrátiti“ (na př. *není slušné vzíti chléb dětem* Br. *λαβειν τον αριον τον τεκνον* Mar. 7. 27); 5) při výrazích vzájemných vztahů (příbuzenských, přátelských atd.) mezi lidmi (na př. *esl. да братъ кимъ члвкъ* Mar. 10. 43); 6) v kategorii tuto zahrnuje případy takové, kde po slovesích pohybu bývají vedle sebe vazba dativní a vazby předložkové (na př. *quamquam non mihi, sed tibi hic venit adiutor* Cic.). Přesně logické rozdělení toto není, jak patrně na první pohled; jednou hledí se ke slovesu, jindy k substantivu, na něž se děj slovesný vztahuje, a jindy konečně k oběmu (kat. 5). Ale v praxi, při prvním pokusu o třídění a zkoumání těchto vazeb, není nevhodné.

Podle těchto kategorií postupuje pak při výkladech dalších, v nichž sleduje studovaný zjev v jednotlivých větvích jazyků indoevropských; v každé kategorii odděluje od sebe případy, v nichž jde o dativ zájmenný, od případů ostatních. Předmět svůj stopuje Havers ve všech jazycích indoevropských, ale měrou velmi nestejnou, jak ukazuje již vnější rozsah, jenž je jednotlivým skupinám věnován: o jazycích árských, z nichž obě skupiny (indická a íránská) mají po zvláštním oddílu (I, II), se mluví na 55 stránkách, řečtina zaujímá str. 62—169, latina (s románskými jazyky) str. 170—239, germánština str. 257 až 300, ale jazyky baltsko-slovanské odbyty na 14 stránkách (301 až 314); o keltských jazycích se mluví na str. 240—256 a dvě stránky (315—316) zaujaly albánština a armenština. Pokud se

skupiny posléze jmenované týče, nemohlo být ani jinak: armenština dativu sympathetického nemá a v albánštině byl spisovatel odkázán jen na fakta z překladu biblického, jichž mu poskytl Thumb. Ale že z jazyků slovanských věnována pozornost jen církevní slovanštině a srbštině a této jen potud, že operováno s materiálem, jehož poskytla Delbrückova Vgl. Syntax a Vukova sbírka národních písní (něčím přispěl také A. Leskien), sotva lze nějak uspokojivě omluviti. Z jazyků baltských hleděno jen k litevštině a excerpována pouze Schleicherova a Leskien-Brugmanova sbírka pohádek; ani překladu Nového zákona nepoužito, uvedeno jen několik citátů z ukázek podaných v Handbuchu Wiedemannově.

Že výsledky studia jsou následkem toho v jednotlivých partiích nestejně, je patrné. Pro jazyky árské a jazyky klassické je historie studovaných vazeb v hlavních rysech nyní hotova; že v jednotlivostech monografickým pracím o jazyce jednotlivých spisovatelův a dob zbývá ještě práce dost, netřeba podotýkati. Více již zbývá vykonati na poli jazyků románských a germánských. A všecko, od základů, nutno vykonati v této otázce v jazycích baltských a slovanských, nejprv zajisté monograficky a potom teprve bude lze napsati bezpečné slovo o rozšíření a historii těchto vazeb v uvedených jazycích. Haversovi se zdá, že v litevštině není dativ sympath, tak rozšířen jako v němčině a opírá své mínění o několik citátů z bible, jež srovnává s překladem Lutherovým; ale je to zatím jen pouhé zdání, neboť lze naopak uvéstí příklady, kdy Luther má possessivní výraz, kdežto překlad litevský má vazbu dativní (Havers sám uvádí jeden doklad); srv. na př. *dėvas Jokūbo grā mums apgintoju* Psalm. 46. 12, u Luthera *der Gott Jakobs ist unser Schutz* (srv. u Bratří *hradem vysokým jest nám Bůh Jakobův*). Teprve náležité ohledání textů nás poučí, pokud je domněni Haversovo správné, a přinese pro všechny jeho kategorie jistě dokladů dost. Některé zajímavé lze uvéstí na př. z nové sbírký* pohádek, kterou nedávno vydal Doritsch (Mitteilungen der Litauischen lit. Gesellschaft, Heft 31, Heidelberg 1912): čteme tam na př. *brōlei jōje ant kálno stikliņo norēdami žantāi karāļui patāpt* (str. 9) „bratři jeli na skleněnou horu chtěce se zeti královi (= dat.) státi“, ale o něco níže *karāļaus žantāi norēdami patāpt*; nebo *skūndesi, kāt jān rānkoms laba šalta* (str. 28), nařikal si, že mu je velice zima na rouce. Že bude nutno také hleděti k lotyštině, netřeba ani podotýkati.

Totéž, co pověděno o jazycích baltských, platí v míře ještě větší o slovanštině. Z dokladů, jež shledal v církevně-slovanském překladě Nového zákona (jiných textů nepoužil), vyčetl Havers, že za řecký genitiv stojící před substantivem, na němž závisí, je pravidlem v cslovanštině dativ, kdežto za genitiv stojící za slovem řidícím je pravidlem rovněž genitiv nebo possessivní ad-

jektivum (zájmeno). Princip takový shledal i v překladu gotském a usuzuje z toho, že prý řecké genitivu, jež zastupují starší dativ sympathetický a stojí před slovem řidičím, byly citěny jakožto dativ (str. 169, 265, 310). To je výklad jistě nesprávný: příčina tohoto dvojího způsobu není v tom, stojí-li řecký genitiv před slovem řidičím nebo za ním. Správnou cestu k pochopení této překladatelské techniky naznačil Haversovi (str. 169) W. Schulze a je s podivem, že se Havers cesty té nedržel. Neboť kdo cítil takovýto genitiv, stojící před slovem řidičím, jakožto dativ? Řekové jistě ne, neboť by pak neužívali genitivů. Tedy překladatelé? Ti rovněž ne, poněvadž ti viděli a cítili v řeckém genitivu právě zase jen genitiv, ale v jejich mateřštině tomu genitivu někdy lépe vyhovoval dativ, jindy genitiv (nebo possessivum). Ostatně princip Haversem konstatovaný není prováděn přesně, výjimek dost zaznamenal i Havers a bude jich ještě víc, až se bude hleděti k památkám všem; i bez zvláštního soustavného studia této otázky v eslovanštině lze výjimky od Haversova pravidla rozmnožiti o několik dokladů: srv. na př. Sav. 31^b *ΥΓΟ ΠΕ ΚΑΘΗΜΗΝ ΣΑΥΤΗΡ ΒΥ ΟΥΕΣ ΒΡΑΤΟΥ ΣΚΟΕΜΟΥ ΤΙ ΔΕ ΒΛΕΠΕΙΣ ΤΟ ΚΑΘΟΣ ΤΟ ΕΝ ΤΩ ΟΡΘΑΛΜΩ ΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ ΣΟΥ* Mat. 7. 3, nebo *НЕ ЗРИШИ БО НА ЛИЦЕ ЧА(О)ВЪКОУ* Zogr. *οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου* (Mat. 22. 16 atd.; srv. i *І ОТКРЪ-ЗОСТЕ СЯ ОУН ІМА* Zogr. *καὶ ἡρεψθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί* (Mat. 9. 30) nebo *Г(О)СНОД)Ъ СЕСТЬ СЛЫШЪ У(О)БЫВЪСЯ СЪКОТЕ* Zogr. *κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου* Marc. 2. 28, podobně Mat. 12. 8, Luc. 6. 5) atd. Havers, jak už z několika uvedených dokladů patrné, nevyčerpal ani materiálu, kterého poskytují eslovanská četveroevangelia; neuvádí na př. případů takových jako *СЕСТИ О ДЕСНИХЪ МЕНЕ І О ШИОХЪ НЕСТЬ ШЛЮК СЕГО ДАТИ* Zogr. *καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ ἐντορῶ-μων οὐκ ἔσται ἐμὸν τοῦτο δοῦναι* (Mat. 20. 23), nebo příkladů charakteristických proto, že se neopírají o předlohu řeckou jako *І ЛЕНЕ ПРОЗРѢТЕ ІМА ОУН* Zogr. *καὶ εὐθέως ἀνέβλεψαν* (Mat. 20. 34).

A tak mnoho zajímavého a pro studovaný zjev důležitého najde se také v jazycích ostatních, k nimž Havers nehleděl vůbec. Staročeský doklad jeden uveden již výše. V staročestíně najdeme případy, kdy ve větě téže máme vedle sebe vazby obě, na př. *peníze měnníkům rozměta a stoly jích zvrátí* (EvPraž. 9^a = LF. 24. 1897. 432) ‚numulariorum effudit aes et mensas subvertit‘ (Jo. 2. 15), nebo *stoly peněžníkův a stolice prodavačův holubův zvracel* (EvOl. 280^b ‚mensas numulariorum et cathedras vendentium columbas evertit‘ (Marc. 11. 15).

Na příkladě posledním vidíme také, proč na druhém místě neužito genitivu: byla by vznikla vazba genitivu závislého na jiném genitivu (prodavačův holubův) a této nejasné a nepěkné

vazbě se překladatel tímto způsobem vyhnul právě tak, jako se podobné vazbě způsobem obdobným vyhnul Petronius ve větě *uxoris suae umeris imposuerat manus*, kde z týchž příčin nebylo lze užiti místo *uxoris suae* dativu (Havers 223). Jindy zase rozhodovaly zřetel metrické při volbě té nebo oné vazby: v Catullově verši (84. 7) *hoc misso in Syriam requierant omnibus aures* nebyl genitiv *omnium* možný z příčin metrických.

A tak při studiu této otázky třeba veliké opatrnosti a nutno hleděti ke všem okolnostem, jež tu působily nebo mohly působiti. Rozdíl mezi vazbou dativní a genitivní vidí Havers právem v tom, že vazba dativní je subjektivnější, vyjadřuje vnitřní a živou účast toho, kdo dějem slovesným je zasažen, kdežto vazba possessivní je objektivnější, ježto prostě konstatuje vztah mezi oběma bytostmi. Tím je ovšem jen zhruba vystižen základní poměr obou vazeb; v podrobnostech zase teprve zkoumání další a zejména zkoumání jazyků živých blíže osvětlí jistě zajímavý tento zjev. Dobře na př. cítíme rozdíl mezi větami, *vzal mu klobouk* a *vzal jeho klobouk*, kde v případě prvním jde o úmyslné, v případě druhém o bezděčné odnesení cizího klobouku, ale nevím, vycítíme-li ještě nějaký rozdíl mezi *ἐταίροισι ἐπ' οὐατα παῖσιν ἄλειψα (τὸν κηρὸν) μ* 177 a mezi *ἐπὶ δ' οὐατ' ἄλειψαι ἐταίρων κηρὸν δεψήσας μ* 47.

Je patrné, že práci Haversovou akta v této otázce zavřena nejsou. Zbývá ještě mnoho práce, než bude ve všem jasno a než bude historie těchto vazeb úplná. Ale pozitivní výsledek práce této je přes to nemalý: Havers ze všech našich jazyků vazby tyto doložil, ukázal, že mají vazby tyto skutečně svou historii a historii tu pro jazyky některé také vylíčil. A k pozitivnímu výsledku jeho práce lze přičísti také důkaz, že indoevropské **moi*, **t(u)oi*, **s(u)oi* původně byly dativy a jen dativy, a že významy, které u tvarů těch v různých jaz. nalézáme, se vyvinuly až později. A je také zásluhou Haversovou, že zkoumání syntaktické uvádí na cestu, na kterou opětovně ukazuje W. Schulze (jeho popudem také tato práce vznikla), že totiž nutno pozorovati netoliko vazby, o něž především jde, nýbrž také vazby, které s vazbou studovanou konkurují. A proto je kniha Haversova cenný příspěvek k indoevropské syntaxi pádů.

Oldřich Hujer.

Antonín Kotík: *Řeč lidu na Novopacku a Hořicku*. V Nové Pace 1912. Str. 52. Za 1 K.

Okresní školní rada v Nové Pace vydává »Sborník směřující k poznání kraje a lidu,« jehož první částí jest »Řeč lidu na Novopacku a Hořicku« od Antonína Kotíka. Práce Kotíkova podává dosti hojný materiál a tím i vítaný příspěvek pro poznání

našich nářečí, příspěvek tím vřanější, že běží o území dosud nevalně prozkoumané. Packé nářečí jeví se bezpečně jako východočeské, to máme nyní authenticky doloženo a není potřeba už pro tuto část dovolávat se svědectví Šemberova.

Z hlavních známek východočeského nářečí vidíme tu klesnutí jotace po retnicích (str. 7), změnu *v* v *u* po samohláskách na konci slabik (str. 14) a stahování slabik ve slovích *cák* (co pak), *kdák* (kdo pak), *bárci* (ba arci). Změna *i* v *ej* v instrum. sg. ženských kmenů na *-iā* a *-i*, tolik příznačná pro východní Čechy, zde uvedena není ani se jí nelze z dokladů dopátrati. Klesnutí jotace jest však velmi málo doloženo; jsou tu jen čtyři doklady (*smeje*, *medenec*, *bežal*, *věmenek*) a spisovatel je mate se změnou *ě*—*e* vůbec (zejm. *čarodějník* — *čarodeník*). Že klesnutí jotace je na Novopacku i v jiných slovích než v uvedených čtyřech, lze souditi z dokladu *vobedvě* (str. 25). Transkripce *pruvní*, *tepruv* je asi nesprávná; má patrně býti *pruní*, *tepru* (str. 14).

Popis nářečí děje se podle obvyklých mluvnických částí, jen terminologie jest dnes neobvyklá. Tak nalézáme tyto kapitoly: zvukosloví (místo našeho hláskosloví), tvarosloví (= tvoření slov, kmenosloví), ohýbání slov (= tvarosloví). Pak jest řeč o skladbě (část jako obvyčejně velmi skoupá), za ní následuje hojná sbírka pěkných úsloví, pořekadel a přísloví, uvádí se hrst slov méně obvyčejných a na konec se podává seznam jmen domácích zvířat. Se zařazením studovaného materiálu nelze vždy souhlasiti. Zejména velkou část slov uvedených v »tvarosloví« popjali bychem do slovníku.

Nejslabší stránka práce jsou výklady, jež auktor někde připojuje. Na nich jsou nejpatrnější stopy pouhého dilettantství anebo školy již velmi zastaralé. Ve slově *majznout* a přý se stupňuje v *aj* (str. 6), *prej* vykládá auktor správně z *praví*, ale myslí, že »není třeba stahovati toto *prej* v *prýj*« (str. 10), podobně *zejtra* v *zíttra* (str. 10); na stránce 9. praví, že *ó* se užívá v *ů*. Zvláštní jest názor auktorův na nosovky. Tvary *vocád*, *pocád* vedle *odtud* a *potud* uvádí v souvislost s polskými tvary *zkuđ*, *ztađ* a dodává, že »po nosovém zvuku souhlásky vždy jsou měnivé« (strana 9). O známé atrakci *před sluncem vejchodem* praví, že »jedna předložka řídí dva různé vztahy« (strana 30). Rozdíl mezi *ý* a *i* (zúžením z *é*) jest jen pravopisný, kdežto auktor míní, že *é* se slyší po tvrdých souhláskách jako *y*, *ý* (strana 7); podobně nesprávně praví na straně 23, že *y* zůstává tvrdé: *hodny*, *chytry*, *sirotci*. Slovo *vejzpůlky* nevzniklo z *ven půlky* (prý rozpůlit venconcem!), str. 10.; slovo *nešť* vzniklo z *nech-ž-ť* a jeho historie nemá nic společného se změnou stsl. *gt* v *št* (str. 12); nesprávně podán je postup změny *požitčiti* *požitčiti* *pojičiti*—*pójčiti* (str. 12). *Mlíza* není lidový tvar správný (str. 13), nýbrž ana-

logický novotvar; spisovné *míza* je ze stč. *miezha* (stsl. *mězga*). Dialektické *obyvatel* není starý genitiv (str. 20), nýbrž novotvar podle *přátel*. *Rodiče* není duál (str. 43), nýbrž akkusativ vzatý za nominativ; místo *na rubi* jest psáti *na ruby* a zvláštnost je vysvětlena: není to lok. sg., nýbrž akk. pl. (str. 20); *medle* prý je od slova *medliti* (str. 29)! Tvary *schejb* a *vohejb* nedokazují, že »mluva jest si dobře vědoma« původních kmenů (str. 27), nýbrž jsou to zcela obvykle tvořená participia od inf. *schejbnout*, *vohejbnout*, jistě také na Novopacku doložených. *Kýž* je tvar vzniklý úžením z *kěž* a nikoli z *ký+ž* (str. 26).

Některá slova auktor uvádí nedůsledně (*obě ruce*, ale *vo-bedvě* str. 25; *f kapse*, ale *f kapci* str. 22), jiná nevhodně posuzuje se stanoviska normativní mluvnice (»nesprávně se říká *dobyde*« str. 8), opět jiná nesprávně vysvětluje libozvukem (»drozď sluje drozen, což je zvučnější« str. 11).

Uvádím ještě několik příkladů zvláštností méně známých a výkladů správně auktořem podaných. Místo *jedlík*, *jedlý* říká se *jícny*, *jícník* (18); co si kdo sám dělá, slove *samodílňuj* (str. 19); dáreček, jenž se dává skotačce při prodeji krávy, sluje *vocasné* (str. 19); říká se »z *ruce* mně to vypadlo«, »vem si voči *do ruce*«, což auktor vykládá mechanickým přejetím nominativu (str. 23); zvláštní je komparativ *chytří*¹ (po druhu budu chytří str. 24) vedle *chytřejší* (auktor nepraví, zdali tvar *chytří* je častý či vzácný); odjinud z Čech neznám dokladu pro gen. *tebě, sebě* (já *tebě* nebudu poslouchat, to von nemá *ze sebě*, str. 25); místo *jím* říká se *ním* (já *ním* to nepovím, str. 26); ves *Zápy* správně auktor vykládá ze *Za—úpi* (31); uvádí slovo *porád* u významu »hned«, také jinde v severovýchodních Čechách známé (na Náchodsku): *porád* sebou praštil a už nevstal² (str. 32); *nabuzdař* m. *na zdař bůh* (str. 32), *cacný*² (všetečný) a j.

Z etymologií, jež připomínají trochu staronovou školu rukopisových obráncův, uvádím etymologii Petřina od *patro*, *pnouti* (střídání *a* a *e* prý jako ve slovích *pět* a *pátý*!, str. 6).³

Auktor pojednává o nářečí na Novopacku a Hořicku jako jednotném celku a zřídka udává místo, kde doklad nalezl. Na

¹ Kvantitu koncového *i* udává Kotík nestejně, ve svém výkladu píše *-i*, v citované větě *-i*. Komparativy takové vyskytují se také v nářečí povídek kladských, jež vydává Kubín v příloze k Národopisnému Věstníku; na př. *ty seš chytří* II 236. O. H.

² Ve znění *casnej* známo také na Turnovsku a Českosudsku, odkudž je zná také Jungmann (prostřednictvím Markovým) a od něho Kott I 123; Kott mimo to uvádí doklad z Jičína (V 1114) a z K. Světlé (Příspěvky I 32). Znění *cacný* je u Kotta I 119 (z Krkonoš) ve významu »nedočkavý« a Příspěvky III 29 ve významu »doskočný, drzý, všetečný«. Zdá se, že slovo to náleží k lexikálními zvláštnostem nářečí východočeských. O. H.

³ Podaná je také poznámka o slově *judák* (vymetač kamen). které prý souvisí s lit. *jud*, jež znamená černý (str. 15). O. H.

začátku pokouší se o vymezení hranic. Nářečí sousedí jilemnickým okresem s nářečím podkrkonošským, ale jilemnické obce Tample, Svojek a Karlov patří prý nářečím ještě k Novopacku. Na druhé straně sahá prý nářečí packé také přes Bydžov k Pardubicům a Hradci Králové. Ale tu bylo by prý potřebí hranice ještě přesněji vyšetřit. Auktor myslí, že toto nářečí možno nazvat i charvatským a soudí, že hranice jeho jsou totožné s hranicemi území, v němž přebýval kmen Charvátů, přišlých ze Slezska průsmykem náclodským. Podobné domněnky jsou, trvám, velmi odvážné, dokud veškerá látka dialektická není sebrána a kriticky posouzena.

Na konci práce jest ukázka (pohádka o Pánu Ježíši a Petrovi), která naprosto nepostačuje. Oč by práce byla cennější, kdyby byl auktor spolehlivě zachytil a věrně foneticky přepsal aspoň dvacet takových pohádek! O fonetické stránce, o výslovnosti jednotlivých hlásek, o větném přízvuku a pod. se z práce nedovídáme nic, ani doklady nejsou vždy zapsány foneticky.

Při této příležitosti nebude snad nemístno několik slov o stati, jež je věnována nářečí ve sborníku »Pardubicko, Holicko, Přeloučsko« (v II. dílu [v Pardubicích 1905] na str. 62—84), tedy nářečí, jež sousedí s nářečím popisovaným od Kotika. Stat tato, psaná *J. Stejskalem*, týká se patrně nářečí všech tří uvedených okresů. Jen někde mluví auktor výhradně o Pardubicku, ale snad myslí tím všechny tři okresy jakožto Pardubicko v širším slova smyslu. I tu ocitáme se bezpečně na půdě nářečí východočeského: máme zde doloženo klesnutí jotace po retnicích (str. 66), stahování ve slovích *cák, kdák, bárci* a p. (str. 64) a změnu *v* v *u* po samohláskách (str. 65, 66, 68). Kromě toho jest tu (ještě i jinde ve východních Čechách známá, ale u Kotika nedoložená) změna *i* v *ej* v instr. *ja*-kmenů a ženských *i*-kmenů (66).

Látka auktořem sebraná, myslím, by mohla býti při území tak rozsáhlém hojnější. Postup, jež auktor volil, jest dán obvyklými kategoriemi mluvnickými. Nejprve je hláskosloví, pak kmenosloví a tvarosloví, pak syntax a na konec půl třetí foliové stránky zvláštnějších slov. Na začátku je dosti obsírné pojednání o cizích slovech, které jest spíše rázu obecného než místně dialektického. Ukázek zvláštních není vůbec, nepočítám-li pěknou ukázkou rozmluvy vloženou ne zcela obratně do tvarosloví (str. 78). Dobrou náhradou byly by kapitoly národopisné, jež nalézáme před pojednáním Stejskalovým (obydlí, nábytek, nářadí, kroj, pokrmy a nápoje, péče o děti, výroční zvyky a obyčeje, radostné i žalostné události rodinné, pověry, léčitelství, přísloví, pořekadla a úsloví, lidová jména a písně) na str. 13—61. Tyto kapitoly obsahují hojně dialektické látky, ale dbají více stránky obsahové než jazykové formy. Nesprávně připojuje Stejskal kapitolu o »slovech neohebných« (str. 78) ke tvarosloví. Část by měla býti v syntaxi a část v slovníku. Také kapitoly o hláskosloví nejsou souměrné.

Je tu zvláštní oddíl věnován přízvuku (str. 72), ačkoliv obsahuje vlastně jen poznámku o apokopování slabiky ve slově *diš* na místě *vidiš*. Slovo *Kuněcká* (*hůra*), které jest tu uvedeno jako zkrácené silou přízvuku, vůbec není zkráceno, nýbrž jest docela pravidelně tvořeno od základu *kunět-* jako *pardubský* od základu *pardub-*.

Také kapitola o kvantitě není vhodná, protože doklady, které auktor uvedl jinde v hláskosloví (*sůva* m. *sova*, *žaloudek*, *oulička* atd.) a které měl uvést zde, jsou vlastně takřka ztraceny. O změně *v* v *u* pojednává auktor při *a* (str. 65 *rohlánka*), při *e* (*lepný* str. 66), při *i* (*dičný* str. 68) a dokonce o tvaru *pruní* vykládá při samohl. *u* (str. 68)! Změna *laj* místo *lavice* jest chybně zařazena k změnám samohl. *a* (str. 64), *vobuj* místo *obuj* uvedeno v tvarosloví (str. 74), *puď*, *puč*, *přimu* (= *půjdu*, *půjč*, *příjmu*) chybně vloženo do výkladův o časování. Řčení »ten má hlavu«, »ta ho řala« (str. 81) jsou uvedena v syntaxi při výkladech o akkusativě! Podobně do slovníku náleží příklady uvedené v kmenosloví na str. 74, pod A 4. Fonetické stránky nářečí v práci nedbáno vůbec.

Jednotlivých tvarů auktor obvyčejně nevykládá, ale výklad, který často plyne z jejich zařazení, jest namnoze chybný. Ve slověch *hermonika*, *maštel*, *plerajs*, *Englie*, *květník*, *glencit* (?), *aperátek* vyloženo *e* přehláskou (str. 64)! Na str. 66. se praví, že *ě* kleslo *v e* pouze po retnicích (místo také po retnicích); v lok. sg. *tvrděj* nezměnilo se *ě* v *ej*, nýbrž *ě* v *i* (*ij*) a to teprve v *ej* (str. 66); *mikulouskej* místo *mikulovskej* jest vyložití assimilací a rčení *mi kolo více* (str. 68) jest jen lidová etymologie; *meje* m. *myje* (str. 68) není hlásková změna *y* v *e*. Ve slověch *krádež*, *drůbež* jest *ž* náležité, nikoli za *ř* (str. 69); *c* a *č* ve slověch *ocad*, *čbán* není spodoba (str. 69 také se asi říká *vocat* a *džbán*!), ve slově *rači* není *d* vysuto (str. 70); ve slově *kamedný* není *d* přisuto (str. 70); ve slověch *skřípka* a *zdrava* není hláskové změny *ch* > *sk*, *st* > *zd*, nýbrž je to mylná lidová etymologie (str. 71); *hoši*, *hoši*, *hošům* atd. nejsou tvary od *hoša*, nýbrž od *hoch*, při čemž *š* z nominativu přejímá se do ostatních pádů (75); *celer* je znění náležité, není tu přesmyknutí liquid (str. 71); tvar *lidu* ve výrazech *tolik lidu*, *13 lidu* není gen. sg., nýbrž analogický gen. pl. (str. 74); *nít* není podle *duše* (str. 74). V Ostřetíně (nikde jinde?) říkají *půl paty*; to není tvar neurčitý, jak myslí auktor (str. 76), nýbrž obvyčejný tvar složený se zkrácenou koncovkou. Zdloužení ve slově *páta* (= *pata*) je důrazové zdloužení a není potřebí vykládat je snahou po rozlišení od číslovky; mezi *ji* a *jí* prý není rozdílu, ale nepraví se, zda je *i* dlouhé či krátké (str. 76); tvary *trpějí*, *honějí*, *vozejí* s *i* na konci jsou asi omylly — auktor sám několik řádek výše uvádí *uměj*, *dělej*, *sázej* (str. 77).

Z pozoruhodných zvláštností uvádím komparativy *chytří*, *mokrě*, *ostří* (snad *vostří*!, str. 74). Na str. 74 jsou adverbialní

tvary *stář*, *mláz* (měl být uveden doklad ve větě souvislosti, aby smysl byl patrný!); v Čechách vzácné jsou nom. *dva litre*, *tři metre*, *štyry hektolitre* (str. 75): neobvyklé jest tvoření possessivního adjektiva od vlastních jmen, jež jsou svým původem adjektiva: *Malova chalupa* (str. 80).

Z toho, co pověděno, vysvítá snad jasně, že Stejskalovou práci není nářečí pardubské popsáno uspokojivě. Látka není valně hojná ani není náležitě zpracována. Kdo přijde po něm, musí začít od základů.

Quido Hodura.

Miloslav Hýšek: Literární Morava v letech 1849—1885.
Nákladem Moravsko-slezské Revue. V Praze 1911. Str. 312 vel. 8°.¹

V jiných literaturách příslušníci toho kterého území s láskou stopují, jaký podíl měl kraj jejich na celkovém tvoření literárním, a vyšetřují s láskou ty momenty, jež spisovatelským pracím krajinským dodaly toho zvláštního zbarvení, kterým růže zdobíc sebe ozdobilá zároveň celý sad písemnictví národního. Vzpomeňme tu místo mnohých aspoň jediného Jak. Baechtla, který pouze vylíčením německé literatury ve Švýcarsku do století XVIII. vyplnil veliký svazek o 900 stran. U nás při jediném téměř literárním centru pražském dlouho bylo pořádku plodů význačného rázu krajinného. Když pak v oblasti východní, která svérázem nejvíce vynikala, utvořila se literatura se samostatným spisovným jazykem, myslí vroucích rodomilů naplněny byly takovými obavami před dalším drobením, že tvorba v dialektech až na skrovné výjimky zcela potuchla, ba že nebylo ani lze pomýšleti na soustavné vylíčení rozvoje literárního na Moravě. Rozvíjejícím se národním uvědoměním na Moravě i ve Slezsku zakotvilo se zatím všeobecné přesvědčení, že pěstění individuality kmenové nemůže jíti v zámezi: ke tvoření nových bezvýznamných jazyků literárních v sousedství velikého celku německého, který tak rozvážně dovedl podříditi svou lásku k domácímu dialektu jednotě spisovného jazyka. A jakmile se tak stalo, za živého vědomí jednoty národa českého, ve svých vlastech a při všech svých pestrých rozdílech kmenových nedílného, ihned s čistou radostí vítány v literatuře také svérázné plody krajinné: s jeviště pražského zahlaholil dialekt slovenský v dramatech G. Preissové, valašské povídky Slavičinského i Kaldovy našly své místo v předních pražských časopisech a hanácké písničky O. Příkrýla stejně jako humoresky Ot. Bystřiny své vděčné obecenstvo v království. Tu pak již dostavila se nejen možnost, nýbrž i povinnost, kriticky přiblídnouti k tomu, co jednotlivé kmeny na území moravském za poměrův od českých odlišných přinesly podílem k společné osvětové práci národa českého na poli literárním, a jak se pro-

¹ Opožděno zprvu pro nemoc recensentovu, potom z příčin technických.

jevil také tu jejich zvláštní ráz, který již upoutal širší pozornost na poli umění výtvarného a hudebního. A tak došla na všech stranách zaslouženého povšimnutí Hýskova Literární Morava beze zbytečných obav z jakéhosi separatismu literárního, s nimiž se ještě potkala známá studie L. Čecha v Zorě III., ba i leckterý plod pozdější. Kniha Hýskova je prozářena tak živým vědomím etnické a kulturní jednoty národní, že auctor, jakkoli z krajanské piety snaží se býti práv každému, sebe drobnějšímu zjevu literárnímu rodné země, na druhé straně jest prost všelikého partikularismu a proto právě se dovedl vyhnouti také nadsázkám, tak snadno z partikularismu plynoucím.

Hýsek ve své práci nebyl ovšem bez předchůdcův; uvádí je svědomitě v přidané bibliografii: z pamětníků počátků literární obrody nejceněnější studie o ní napsali K. Šmídek a J. Ohéřal, spisek pilného Fr. Antraty z r. 1898 stůně nedostatkem rozhledu a kriticismu, vysvětlitelného mladím auktorovým, kapitolky, věnované témuž předmětu v Laichtrově Literatuře české XIX. století, o nichž jinak mi nepřisluší mluvit, byly obmezeny přísně stanoveným rozsahem, ráz obou článků literárněhistorických v Moravské čítance vytěčen svým určením pro lid, a tak byl to až Mil. Hýsek, který podal nám první skoro úplný knižní obraz literárního obrození Moravy svou Literární Moravou v letech 1849—1885. V radostných úspěších literární historie české z posledních dob znamená kniha tato dobytí nové oblasti, a to se zdarem tak čestným, že Literární Morava mohla se státi spisem habilitačním.

Tento je myšlenkový postup spisu Hýskova:

Při vzdálenosti pražského střediska literárního a mocném ideovém i politickém vlivu bližší Vídně, kterému podlehla šlechta, vyšší duchovenstvo i města, Morava již již se zdála zralou úplně podlehnouti kultuře německé, t. j. germanisovati se. Šlechta i vzdělanci uchovali si teritoriální vlastenectví moravské, odkud také čilý ruch vlastivědný — ale v rouše německém. Tento stav Moravy vychází na jevo ze stručného, ale plastického líčení v kapitole I. str. 5—16. V začátcích české činnosti literární jde buditelům moravským o to, aby zanedbaná massa lidová učena byla čtení; a když jedni činili tak více duchovními písněmi a knížkami mravně vzdělávacími a druhí spisy zábavnějšími a vztahujícími se ku praktickému životu, přece všichni chtěli prostředkem slova mateřského vzdělávati lid a udržeti jej při jeho přirozené národnosti. Ale zárodky dvou směrů viděti od počátku: Čechové jako Fr. Neděle, M. Sychra, Kinský jsou probudilejší a svobodomyšlnější proti domácím zaostalým Gallašovi a Fryčajovi. — Za uvolnění politického docházelo již nejen k boji proti panující německé menšině, nýbrž i k rozporům vnitřním. Byla tu většina duchovenského spisovatelstva, která chtěla uchovati duši lidu moravského nedotčenu ideami doby nové na tom stanovisku,

na němž byla Morava za doby vítězství protireformačního. Na-
proti tomu cílevědomí buditelé svobodomyslní chtěli co nejtěsněji
se přičleniti k pokročilejším Čechám, rovněž jako tamější buditelé
pracující v duchu novověké humanity. Tak oetli se, sdružení
jsouce v Moravské Národní Jednotě, s počátku ve skrytém, poz-
ději veřejném a ostrém boji s duchovenstvem, organisujícími se
v Katolických Jednotách a vydávajícími Dědictví sv. Cyrilla a Me-
toděje (I. str. 17—45). Na stanovisku těchto pokrokových živlů
stojící bezvýhradně auctor sám, a cokoli je snahám jejich na odpor,
stigmatisuje jako poškozování zdárného vývoje české Moravy a
spolu ochromování zdárnější, protože Moravou zmnožené, osvětne
práce celonárodní. Proto pečlivě kreslí vývojovou linii těchto
protichůdných směrův a jejich boj na Moravě. Tábor tuze kon-
servativního kněžstva moravského byl vždy jednotný a postu-
poval za přesným cílem, kdežto strana druhá, k níž, pokud těžké
poměry dovolovaly, přidávala se hrstka liberálnějších kněží mo-
ravských, byla kolísavá a nedovedla, jako ostatně až dosud, na-
jítí pravého poměru k táboru protivnému. Ovšem — sluší to
podtrhnouti — je tu spoluvinen liberalismus židovskoněmecký;
ten byl na Moravě vždy nejzavilejším odpůrcem i nejlepších na-
ších snah národních, kterých zase duchovenstvo nižší pocházející
z lidu, nikdy nemohlo zcela opustiti (ač výtky mu činěné na
str. 51 jsou plně oprávněny), kdežto hierarchie byla vždy oporou
absolutismu a zároveň germanisace.

Když byla zničena důležitá osvětová organisace na Moravě,
Mor. Nár. Jednota, a předáci její znechucení a umdlení vzdávali
se práce, kněží opanovali Moravu také prací literární, vtiskli pro-
dukci moravské svůj ráz, třeba ne hodnotou svých spisův, ale
jejich početní převahou, a oetli se na vrcholu svého významu za
millenniových slavností velehradských (Kap. II. str. 46—104).
Odtud až do revise literární činnosti století XIX. výhradně pro zá-
sluhy Fr. Sušila, hlavy jejich, a jeho družiny literární zapomí-
náno bylo práce laikův a Klácelovy, již ještě V. Brandl s vděkem
vzpomínal. Liberální pracovníci úplně se oetli v pozadí. V ka-
pitole III. (str. 105—158) vylíčeno nové probuzení politické
r. 1861 a ráz let šedesátých. Do té doby spadá úspěšnější pěst-
nění literatury hospodářské i školské, rozvoj časopisectva politic-
kého a posléze vznik nových časopisů literárních, vedených mlá-
deží. Mládež zprvu namnoze úzkostlivě dbá, aby ničím nepobou-
řila kněžského spisovatelstva, ale zvolna se z jeho vlivů vypro-
šťuje. Kapitola IV. (str. 159—213) vyhrazena je vědecké Moravě
od let šedesátých, jejíž hlavní repraesentanti jsou šíře charakteri-
sováni se stálým zřetelem k oběma střediskům moravským, Olo-
mouci a Brnu. Bystře také upozorněno na příčiny vědeckého
diletantismu a nekritičnosti na Moravě, najmě na badání cyrillo-
metodějské, bedlivě sledováno moravské obměňování těch ideí,
které do Moravy pronikaly ať z Čech, ať z Vídně, aby vysvětlen

byl ten nenáhlý, ale význačný přerod z minulosti do dneška. Kapitola V. posléze (na str. 214—296) zahrnuje další rozvoj novinářství, úbytek spisovatelstva kněžského proti laickému a poklesající zvolna vliv kněžský, který dokumentován byl v jubilejním roce 1885 almanahem Růží Sušilovou, zatím co mladá generace pražská představila se trojím almanahem Zorou jako zástupkyně nového hnutí, přinášeje z českých ústavů a potom z pražského střediska pokrokové myšlenky, jimiž se oplodňuje činnost umělecká, časopisecká, politická i vědecká od let sedmdesátých až po naši dobu.

Z nastíněného postupu práce jest patrné, že zde auctor podává více, než je naznačeno nadpisem Literární Morava v letech 1849—1885. A jestliže bez části úvodní, seznamující čtenáře s poměry moravskými před r. 1849 a nejvýznačnějšími buditeli Moravy, spis nebyl ani myslitelný, jsme tím vděčnější za ty přídavky, které přesahují dolejší rámec, knize určený rokem 1885; podává takto vlastně přehled literární tvorby moravské za celé téměř století XIX. Čím pak nesnadněji jest tříditi a hodnotiti plody vrstevníků za varu a kypění rozličných proudů, za nevyhraněných ještě nebo kolísajících individualit, za zřetelů osobních, jímž nevyhne se ani kritik neobjektivnější, tím větší chvála náleží mladistvému odvážlivci, který se o to tak zdárně pokusil.

Z celé práce je viděti ducha bystrého, náležitě k úkolu svému vzdělaného, širokého rozhledu, jenž po bedlivém a objektivním zpracování bohatého materiálu dospěl určitého stanoviska, se kterého neochvějně zírá na literární osoby i zjevy moravské, pronášeje podle toho o mnohých z nich soud, od běžného úsudku do našich dob zcela rozdílný. Je to stanovisko ryze pokrokové. Z tohoto stanoviska vyplynul již rozvrh látky, mezníky začátečný i konečný, další učenění v pět zmíněných kapitol Literární Moravy i hodnocení osobní a věcné, jež nepředpojatý čtenář i kritik zajisté celkem prohlásí za podařené a správné, třeba se v jednotlivostech bude se spisovatelem rozcházeti.

Tak hned co do zvolených mezníků. Hýsek znázornil by rozvoj literatury na Moravě vlnitou linií; po vzdušném r. 1848 dává sklon dolů rokem 1849, kdy se duchovenstvo začalo samostatně organisovati a vydávati Hlas Jednoty Katolické, přivodivši takto úpadek národnímu životu moravskému, až za dominujícího duchovenstva nadešel vrcholný úspěch jeho: millennium velehradské 1863. Od druhého millennia r. 1885 je patrné, že nadvláda duchovenská je neudržitelná, a mladá generace laiků zbavuje se zvolna romantiky cyrillometodějské i rukopisové, přejímá vedení literární i osvětové práce v duchu pokrokovějším, čímž nastává nový vzestup, trvajíc až po naši dobu.

Mezníky literární historie jsou vždy více méně subjektivní. Je známo, že R. M. Meyer v *Die deutsche Literatur des XIX. Jahr.*

hundreds spokojil se zcela schematickým rozdělením po desíletích, a přece vykreslil nám v jejich mezích rozvoj literatury německé velmi přehledně a zdařile. Ale celkem bývá dávana přednost tomu datu, pod něž náleží co nejvíce událostí, významných pro další rozvoj literární. A proto bych volil za východisko raději obvyklý rok 1848; je to rok osvobození selské Moravy české od roboty, který dal zemi spolu první časopis belletristický, Týdenník (viz o něm pražský soud str. 20), první český deník politický, Moravské Noviny, a posléze i první organizaci osvětovou, Moravskou Jednotu, i politickou: v Slovánských Lipách. I když rozluka obou táborův ideově rozdílných provedena byla až v Morav. Národní Jednotě, založené r. 1849, rozdíl mezi klerikály a liberály byly patrný již před rokem 1848. Sušil — Klácel) a rozechvěním r. 1848 jenom na čas bytře utlumeny, tím více potom vzplanuly.

Rovněž konečný mezník, r. 1885 jako druhé milostivé léto millenniové a úmrtí Krížkovského, skladatele Utonulé z r. 1849, není literárně významný leč negativně: prokázanou impotenci oslavného almanahu kleru moravského i českého pospolu, Růže Sušilovy. Přiměřenější bylo by snad podle obdoby českého almanahu Máje učiniti východištěm r. 1876. Je to rok prvního vystoupení mladé generace, vyšlé z prvních českých ústavův a odchované vlivy pražskými, která se představuje literárnímu obecenstvu almanahem Zorou I. a potom organizuje literární, společenskou i národní práci na Moravě; je to zároveň rok, kdy vydán první ročník časopisu Koledy. A kdyby už byl ponechán rok 1885 za mezník, byl by to opět jen rok III. Zory téže pražské generace, v níž vydán byl proslulý článek L. Čecha O úkolu krásné literatury české na Moravě jako článek programový, nikoli rok metodějské oslavy a počátku Hlasu jako deníku i klerikálního almanahu.

Jinak rozvrh látky je případný a zpracování její celkem správné, nejzdařnější v kapitolách 3. a 4., kde také bylo auctorovi podati nejvíce látky neznámé a monografiemi nepropracované.

V úvodu pohřešuji obsírnější zmínky o důležitém a pro svůj věk charakteristickém H. A. Gallašovi, kdyžte druhý z úpadkové dvojice literátů moravských, V. Fryčej, stručně charakterisován aspoň v úvodě ke kap. II. Zaslouhoval toho Gallaš tím spíše, když věnována pozornost M. Knajslvi jako jeho kopistovi (15), zjištěn vliv jeho nejen na vrstevníky (13), ale ještě v letech šedesátých (138) a připomenuta i zapadlá studie o něm (157). Rovněž měl býti výše zde vyzdvížen sympathický strážce jednoty spisovného jazyka D. Kinský (40), M. Sychra (tamtéž) a zejména zasloužilý Al. V. Šembera (9—11), jehož působení až do poslední generace Zory je patrné a stále je připomínáno.

Těžší nesrovnalosti jsou při mezníku závěrném. Tu auctor někdy s láskou stopuje ty, kdož mladistvým snažením připravili

nové jaro moravské produkce literární až po naše dni v životních osudech i plodech slovesných, u jiných zase přestává na zmínce o prvním jejich vystoupení, ostatně pouze tu kratěji, tu šíře podáváje sumární zprávu o jejich snažení. Tak u J. Hudece uznale vypočteny i nejnovější jeho překlady z jihoslovanštiny, kdežto u Jos. Kallusa mimo prvotní písně nepojmenována ani jediná z jeho dalších sbírek; u V. Mrštíka, jenž přece také vystoupil v almanahu Zoře (brněnské), dokonce auktor spokojil se pouze záznamem jeho začátečnického rozbehu novellistického (263) a Fr. S. Procházku prostě uvedl bez dalších údajů mezi přispěvateli Zory III. (278). Jako L. Čech a Fr. Bílý mohl býti v další své školské i literárněhistorické práci sledován pilný J. Bartocha, jehož spisy uvedeny i vzadu mezi prameny, a když nešetřeno důkazu, že pouhým omylem mládí byla dramata pseudonyma Oresitrofa (O. Kramáře), měla býti protiváhou, podobně jako u Masaryka, lépe osvětlena filosofická práce jeho mužných let, u nás málo známá, a také dotčeny jeho reformní snahy školské. Podobně u jiných.

V rámci sobě výtčeném auktor seznamuje nás, tu pouze uváděje jméno s datem narození a úmrtí nepatrného literáta, tu zase šíře vypravuje životopis významné osoby s pronikavým rozborem její literární tvorby, téměř se 450 osobami — rejstřík o 427 jmenech není úplný — které zasáhly ať jako námezdní pracovníci, ať jako tvůrčí hlavy do literárního rozvoje Moravy. Povázíme-li, že Al. V. Šembera ve svých Dějinách řeči a literatury české, dbaje co největší úplnosti biografické, uvádí do r. 1869 vůbec jen 540 českých spisovatelů XIX. století, plně oceníme mravenčí píli, kterou stálo Hýska sbledávání tolika údajů namnoze už zcela neznámých, jichž bylo se mu dobíratí ze spisů často těžce dostupných nebo ze zpráv úředních.

Byl vyslovován podiv nad touto záplavou jmen nepatrných nebo bezvýznamných, v níž prý hrozí utonouti mnohý zjev důležitější. Neprávem. Na Moravě bylo bohužel jenom pořádku mužů tak smérodatných jako v centru pražském, vedle nichž epigoni mohou býti pominuti mlčením nebo skrovnou poznámkou. Vždyť ještě v době, kdy v Čechách už budována česká literatura vědecká, na Moravě vědci pracovali o vzdělávání lidu kalendáři, a plody jejich, zarámujeme-li je do celkového obrazu literárních dějin českých, zaujmou tam celkem místo velmi podružné. Ale výsledkem úhrnu té práce je nakonec přece obroda nejčestější procentně země české a ta okolnost tedy nutká věnovati pozor i kalendářové, traktátové a povídkové literatuře moravské a jejím auktorům. Bylo jich až do let osmdesátých proti té masce lidové tak málo, že každý nabýval ve svém okolí zvýšeného významu, ale za to při nedostatku tradice bývali brzy zapomenuti, že už ani nekrology nebývají v datech spolehlivý; tak bylo s Hansmannem, Helceletem, Kubíčkem, ba málem i s Klácelm, tak

s bystrým Jelenem, Terebelským i j., jež tuto Hýsek znovu oživuje v paměti potomstva.

První knize, která v tomto rozsahu věnována literatuře moravské, svědčí tedy dobře, býti zároveň spolehlivou snůškou biografickou, k níž jsme zatím nedospěli, i historii literární. A tak vidím naopak v této snaze po největší co možná úplnosti dat biografických velikou cenu díla Hýskova, které znamená důležitý přínos k žádoucí všeobecné biografii české. činí u spisovatelstva moravského zbytečnou německou biografii Hellerovu a ušetřuje mnoho práce následovníkům.

Nových těchto údajů biografických shledal jsem v knize velikou hojnost, a na Moravě už z místního patriotismu vítány budou i takové drobnůstky, jimiž Hýsek oživil své dílo, jako jsou upozornění na hostýnské vyobrazení Kubínkovo i na pamětní desku toho blouznivce (96) nebo bedlivé stopování problematických povah Kurtína a Kýzoně (140, 157) na jejich bludné pouť cizinou.

Křestní jména jsou až na skrovné výjimky uvedena plně; doplnil bych tu aspoň zkratky: J(osef) R(upert) Přecechtěl, M(atěj) Kavka, J(an) Kríž (120), E(duard) Albert, J(osef) Hoch, K(arel) H(ugo) Sýkora, A(lexander) J(aroslav) Dubec. Data biografická nejčastěji udána souborně na tom místě, kam se autor časově nebo povahou své hlavní práce hlásí; jenom málo případů jest, kde životopisné údaje jsou rozděleny, což vadí: tak při Kuldovi (91 a n.), při Žirovnickém (123 a 137). Autor skoro vždy dovedl vhodně umístiti vypravování o jednotlivých spisovatelích na místo, jež jim náleží ve vývoji literárním, a nenuceně zjevy příbuzné k sobě přiřaditi. Pouze Helecelet trochu cize vyhlíží ze skupiny překladatelů, mezi něž je vklíněn; hledali bychom jej vždy spíše mezi publicisty.

Široký rozhled a jemný umělecký cit uchránil Hýska, že při bohatém materiálu, který zde nakupen, spis jeho nestal se jakousi Rukověti Jirečkovskou; i bez výslovného úvodního prohlášení celek i každá část projevuje moderní literárněhistorickou školu, z níž kniha vzešla. Hýsek nepodává jen suchých přesných životopisů, nýbrž kreslí své osoby v prostředí dobovém i místním podle jejich významu tu několika rysy, tu podrobně, snaže se nám osvětliti jejich duši nejen z literárního díla, nýbrž také z jejich osobních zálib, činění a zase nechání; zjišťuje, pokud v pracích svých byli samostatní a pokud podlehali cizím vlivům a hlavně upozorňuje na vliv ideí z Čech i stopuje, jaké obměny doznávaly na půdě moravské. Některé z těchto portretů se mu neobyčejně podařily: tak Heleceletův, tak Kosinův nebo paralela Šťastného a V. Kosmáka i j. Jinde, snad nejsa dosti přesně informován nebo nemaje ještě pramenů na ten čas nedostupných, nanejvýš korespondence, zkreslil portretované osoby. Snad tu spolupůsobil krásná tonba po bezohledné pravdě a ušlechtilý zápal

pro pokrok, obé stejně slušící temperamentnímu mládí. Ale i tu bychom byli rádi viděli podle vzorů Hýskových chladnější a pečlivěji odvážený soud, zvláště kde jde o kritiku osob nesporně velmi zasloužilých, jako Brandl, Bartoš, Kunz i j. Soud jeho snadno způsobuje zmatek v nejasných hlavách, za něž ovšem auctor není odpověden, jako bylo na př. viděti ve feuilletonu Hlasů od Dřevnice čís. 7. z r. 1912 a potom také v širším obecnství. V pozdějším zpracování novém definitivní soudy Hýskovy zajisté vyzní jinak.

S láskou i s potřebnou kritičností hodnotí Hýsek i literární plody jednotlivé. Žádný mu není tak nepatrný, aby nepostřehl jeho významu pro ráz doby, když jej byl vhodně vřadil mezi jiné stejnořadné a postavil do náležitého světla: ať to již politický leták, ať o století opožděný spisek náboženský protireformačního rázu, ať rukopisná práce podivínů rázu Křížova. Hýsek svědomitě registruje a třídí všechny belletristické listy, jež se tak těžce na Moravě rodily a tak rychle zanikaly, majíce společným nedostatkem, že redaktoři nedovedli jim dodati uceleného rázu, i efemerky v záplavě krajinské žurnalistiky, ba také interní časopisy boboslovcův a gymnasistův. A rozbírá-li široce i s vybranými ukázkami básně poetů nejvýznačnějších, nejdou mu ani veršičky chatrných samouků jako Fr. Kosmáka a Karla Bauera. Literární práci kněží moravských i s náčelníkem jejich Fr. Sušilem hodnotí níže než všichni dosavadní posuzovatelé její, ale zdůvodňuje svůj soud a upozorňuje na sympathické stránky činnosti Šmídkovy, Dědkovy a j., i při spisovateli rázu Janalíkova snaže se určit, čím se stal oblíbeným v lidovém čtenářstvu. A cítíme živý tep srdce zaníceného pro vše, co jest opravdovou ozdobou moravské práce slovesné, ať to buditelská činnost Šemberova a Klácelova, ať díla Fr. Bartoše jako z nejvýznačnějších české jazykovědy, ať málo známý Kosinův Život starého kantora.

V prvních dobách i plodům krásné literatury jde především o stránku ideovou, tendenci mravní; umělecký výraz je namnoze věcí vedlejší. Ale potom rozvojem produkce literární umělecká stránka dochází víc a více pozornosti spisovatelů samých a tudíž ovšem i literárního historika je hodnotícího. Plody význačné umělecké vybihají značnou měrou z rámce nynější práce auctorovy a bude mu je rozbírat i posuzovati později, až snad v práci rozšířeně. A při nich čím dál nesnadnější, ale ovšem i vděčnější prací bude zjišťovati ty specificky moravské prvky z prostředí kmenového a krajinného, k jehož doličování zde vedle poměrů politických a společenských auctor již více mohl přihlédnouti.

Přirozeně ve spise tak rozsáhlém, v některých částech zcela novém, vyskytují se nesouměrnosti ve zpracování jednotlivých partií i omyly a nesprávnosti. Budtež tu vytčeny pořadem, jak jsem je v knize postřehl.

Nepřesně je řečeno, že význam Hospodářské společnosti zvyšovalo sousedství musea (6). Bylať právě jí propůjčena k účelům musejním budova na Zelném trhu, odkud důležitostí společnosti pro organisaci kulturní práce na Moravě a také »zamýšlené připojení Mat. Mor.« k ní (8). Ale také tato stilisace je nejasná, ježto by mohlo vzniknouti domnění, že to zamýšleli vůdci kruhové společnosti, majoritou německé. Tyto kruhy byly na odpor připojení, a přičinila-li se o ně strana česká skutkem, je rovněž pochybné; zdá se, že zůstalo na pouhém projektu (Hec. Korr. č. 163 a LIII).

Snahy Trnkovy a Ziakovy nenazval bych »neškodným, akademickým grammatisováním« (9); vedlyť, třeba z pohnutek nejčistších zrozeny, k porušování jednoty jazykové a ke skutečné anarchii v mluvě i v pravopise, do čehož si stýskali v Mor. Nár. Jednotě. Že vskutku škodily, viděti z kompetentního úsudku Schleicherova, který prohlásil (Z. f. öst. G. 1852, str. 305), že se musel odučovati tvarům ze Ziaka naučeným. Právě proto vděčně připomínáme zásluhy Fr. Palackého, že jako rodilý Moravan s úspěchem zakřikl jazykové novotaření ve své vlasti.

Že by šlechta moravská celým vystupováním do r. 1848 byla ukázala, že ji lze získati české věci (16), je nadsázka, které odporuje i to, co sám spisovatel uvádí (na str. 27): účast šlechty při prvním kulturním spolku českém byla pranepatrná, třeba větší, než zde udáno (P. ryt. Chlumecký, Egb. hr. Belcredi, Art. bar. Königsbrunn, hr. Em. Pötting, B. hr. Sylva Tarouca, J. hr. Serenyi a Mich. ryt. Manner). Šlechta moravská ohromnou většinou vždy zůstávala národním snahám našim cizí, více než česká, ba nepřátelská i v rodech staročeských jako byli Dubští. Již Havlíček jí to vytýkal. Při Holom. Nov. (str. 23) bylo uvéstí, že byly vládní; tím více váží tedy obratnost a pevnost redaktorů, jíž vzdána tu zasloužená chvála.

Zpráva o Mor. Nár. Novinách (24) je neúplná a částečně nesprávná. První ročník listu toho je z r. 1849 do poloviny r. 1850, 2. z druhé poloviny r. 1850, 3. pak nezanikl počátkem r. 1851, nýbrž vydáván až do konce roku. A jakkoli Mor. Nár. Nov. snad také namířeny byly proti vlastenečtějším Klácelovým Moravským Novinám, přece nelze říci, že »nikde pro národní myšlenku neměly vřelejšího slova«. Hlavním jich úkolem bylo poučovati směrem praktickým, zvláště v oboru zemědělském, čemuž Mor. Nov. jako list hlavně politický nemohly věnovati dostatečného zřetele. Proto C. Napp jako místopředseda Hospodářské společnosti a předseda Vinařské, štěpařské a zahrádknické společnosti pomýšlel na list nový, který by byl orgánem těchto společností a ovšem obsahem i lidovější formou zemědělcům se lépe hodil. A tak založen list, který měl jako prvotně Mor. Nov. vycházeti v obojím zemském jazyku. Mähr. Volkszeitung a Mor. Nár. Noviny, pod touž redakcí: J. Ohéřala a B. Rozehnal:

proto také nelze mluvit o »překlade« českého listu z němčiny: některé věci zajisté naopak z češtiny byly asi překládány do němčiny. Účast C. Nappa je dosvědčena zprávami Klácelovými, jimž není proč nevěřiti, a vyplynula ze spolkových hodností prelátových; není tedy »nejasna« (77 str.). A vskutku list podával zprávy o činnosti obou společností a dne 17. pros. 1849 prohlášen za orgán Hospodářské společnosti, jejíž členové měli jej dostávat zdarma. Ale ani Mor. Nár. Noviny nesetkaly se s dostatečnou účastí a také redaktoři se neosvědčili, nesestavivše ani kalendářů společnosti, což bylo jejich úkolem. C. Napp přestal je tedy podporovati. A jakmile se takto redakce ročníkem třetím osamostatnila, list, který již od počátku měl v programu také »vzpružování národního sebecitu«, nejen setrval na svém ryze demokratickém stanovisku, nýbrž dovedl ostře hájiti ústavních svobod proti přituzující reakci a najíti také srdečný výraz pro hájení národních práv (str. 89, 226, 325 a j.). Ani Besedník jako belletristická příloha Mor. Nár. Nov. neoznámen až v ročníku 3., nýbrž vydáván týdně již r. 1851. Měl býti patrně náhradou za zaniklý Týdeník a zasluhoval proti jiným časopisům zmínky obšírnější; tam a nikoli teprve v Moravě 1864 (str. 117) Rozehnal vydával z rukopisu básně Janka Kráľa, jejíž vysoce cenil.

Povýšiti Bratránka (27) jaksi za hlavu klerikálního směru v Mor. Nár. Jed., je nepřipustné; třeba tehdy šel proti liberálům, měl k nim osobně blíže, jsa sprátcem s Hanušem, s Klácelem i s Helceletem. Vůdčího postavení mezi klerikálním kněžstvem nezaujal nikdy.

Koledy roč. I. je na r. 1851, ne 1852 (str. 27 a 36). Místo, že Průdek »kdysi« (29) ostře vytýkal kněžstvu vydávání životopisů svatých, mohlo býti raději řečeno »v Mor. Nár. Jednotě«. Klácel nerozloučil se s básnickou činností v Mor. Nov. (29), nýbrž veršoval až do smrti v Americe.

Furch ve své básnické potenci byl zde (31) přeceněn; zachované záznamy jeho nasvědčují, že ani jeho poesie nebyla vždy výrazem toho, »co žil a myslil«, nýbrž často jen parafrasi jeho lektury domácí i cizí, jejíž předlohy bude nám ještě zjišťovati.

Helceletovi tuším ukrivděno bylo výtkou, že »nevystoupil mužně proti proudu reakcionářského kněžstva« (38). Dobře tu jest uvážiti tíhu vítězné reakce, která zbahnila veškerý život český, natož pak moravský, a již vítězně čeliti ve své při ani Helcelet nemohl. On sám nepovolil, hájil Koledy, ale vída, že by novým útokem mohla býti Mor. Nár. Jedn. zničena, vedl si opatrněji »v boji s pyšnou, neodolatelou mrzkostí«. (Němcové 1. listop. 1851.) A později v boji proti zavlilým našim odpůrcům národním z tábora židovskoliberálního Němectva, vída, že přece na Moravě nejvíce zmůže snažení kněží, ustupoval jim v zájmu jednotného tábora národního. Kompromisy takové ostatně se opakovaly až

po dobu nejnovější. Jimi jest vysvětliti, třeba ne vždy omluviti, mnohé zvláštnosti v životě jednotlivcův (u Brandla, Bartoše a j.) i literárním i společenském životě na Moravě vůbec.

Koncem let padesátých Helcelet nepřekládal už Vraza, nýbrž Prešerna. Také nelze o něm říci, že by byl necítil básnické krásy RKZ; naopak, s počátku viděl v nich »klassické krásy«, tak že je učinil i předmětem svých výkladů na filosofické fakultě, a skepse dostavovala se znenáhla (38).

Zmínka o Mikšíčkovi na str. 38 mohla by vésti k domněnku, jako by Mikšíček byl z povídkářů Koledy, kam však belletrii nepřispěl. Několik baněk Mikšíčkových (39) rovněž jako první Pěstounka Mošnerova (39) vydány byly anonymně, což mělo býti pro orientaci bibliografickou poznamenáno.

Tragedie Hansmannova, o níž svým časem podám zprávu, ježto jsem ji přece zjistil zachovánu, slula Zdírada, ne Zděrad (41) a nepodepsané recenze Babičky i Pohorské vesnice (42) přičetl bych podle slohu spíše Klácelovi než Hansmannovi, jehož šifrované upozornění na pohádky B. Němcové jest rázu jiného a jenž také Klácela za kritika svého listu sám označoval.

Na str. 58 mohl býti uveden i titul anonymní Škorpikovy polemiky proti Havlíčkovi, ježto vydána také samostatně: Výklady k epistolám Kutnohorským (Viedeň 1851. 30 str.).

Mezi moravskými oceňovateli Sušilovy sbírky písní moravských (63) měl býti jmenován Tomáš Bratránek studií *Das mährische Volkslied, Österreichische Revue 1865*.

Na str. 64 věta: »Zcela žádného vlivu však nezanechala píseň lidová na poesii moravskou« je správná jen s dodatkem »tehdejší« a mezi vlivy na Sušilovu poesii uvéstí jest i německé romantiky.

Proč by sláva Fr. Sušila jako básnika byla trvala dále blavně vlivem Bartošovy Slovesnosti (69)? Vždyť mezi předními básničky uveden je také v Truhlářově Výboru až podnes. Proti Křížovi, Heybalovi a pod. příliš macešsky (70) odbyt byl dr. V. Krátký (doplň: nar. 1813 v Janovicích), jehož filologické spisy zasluhovaly mnohem spíše povšimnutí; vždyť pro svůj talent jazykozpytný navržen byl i za profesora řeči české na universitě olomoucké.

Persing (75) správně měl býti uveden plným jménem »jako na str. 77), kterým se zapsal svým Pöttingem v srdce vděčeného národa.

Křivda jest klásti za »tragickou vinnu« Sušilovi a Procházce, že při nepopiratelné prý lásce k národu byly ztraceny »zjevy tak význačné jako T. Bratránek a B. Dudík«, kteří prý, »aby mohli mluvit volně, bez kaceřování, začali psát německy« (76). Klácel nedbaje »kaceřování« psal česky, protože rozhodně česky cítil. A byli snad Dudík a Bratránek vzdálenější ultramon-tanismu? Oba byli proti směru liberálnímu v Mor. Nár. Jed-

notě, kde Bratránek jediné trochu činnosti projevoval ve smyslu českém. Jinak zůstal chladný k hnutí národnímu i za styku s ohnivým J. I. Hanušem i r. 1848, kdy nám získán i mírný P. Krížkovský a kdy ještě rozohnil se i učený B. Dudík. V klášteře Bratrána pokládali za rozhodného Němce (Rambousek Klácelovi 23. června 1848) a češtinu spisovnou asi ovládal skrovně, když německý jeho spis přeložil do češtiny Klácel. Potom octl se mezi Poláky a vrátil se do kláštera starobrněnského až na sklonku života, kdy už na sblížení národní bylo pozdě. Dudík byl nám smýšlením národním bližší. Snad ochladl po nepříznivém přijetí svého Přehledu literatury českoslovanské, který porízen byl nejen podle Jungmanna, nýbrž i podle výkladů Šemberových, což Šembera těžce nesl. Česky dodával ještě do Týdeníku Kalendář historický po číslech; ale Dějiny naší vlasti Moravské v Moravských Novinách r. 1850 (ne již 1849), které mu Hýsek připisuje, nejsou od něho, nýbrž od J. Ev. Bílého; ten otiskl je znovu, knižně, pod titulem, jenž správně potom uveden i s autorem na str. 89. Tam také Bílý výslovně uvádí Dudíka mezi svými prameny. Národnostního cítění českých vědců Dudík neměl (jako mladý professor dokonce prohlásil se jednou za Němce; viz Halouzkův Životopis B. M. Kuldy, v Praze 1895, str. 30), nýbrž byl více vlastencem moravským asi rázu Bočkova a také tak zápasil s českým jazykem spisovným; ani citát, uvedený zde na str. 76, tomu neodporuje: nemluví o národu, nýbrž o vlasti, t. j. Moravě. Český převod Dudíkova hlavního díla Mährens allgemeine Geschichte také nebyl porízen jím, nýbrž překladateli jinými. Odklon jeho od české strany »výstřední« znamená lze již ve spise Mährens gegenwärtige Zustände vom Standpunkte der Statistik (1848) a jeho pozdější živé styky s dvorskými kruhy i německými vědci živily potom v duši davu nedůvěru, pramení-li jeho popírání Velehradu na půdě moravské z čistých důvodů vědeckých. Vždyť obecně byla známa nechuf germanisující vlády i hierarchie k obnově kultu věrozvěstů slovanských a Velehradu. Že tyto původní jeho vývody vědecké nebyly dosti zdůvodněny, doznal on sám a také nejnovější badání Velehrad opět Moravě vrací (V. Novotný, České Dějiny I. 1. 341).

Str. 80. Ani J. Bílý nevyhnul se přece konfliktu se svým katolictvím; z jeho péra pocházel článek o synodách kněžských v Mor. Nov., pro který se tak těžce biskup brněnský rozhněval na Klácela jako redaktora listu. Stejně mohly býti dotčeny i významné články Šmídkovy, psané do Morav. Novin za vlivu Klácelova. A rovněž u J. Těšíka opominuto (86), že byl to právě on, který svým obhroublým líčením zpustlého učitele v řadě feuilletonů pod názvem Vencl holt (Mor. Orl. 1869) zavalil učitelstvu moravskému podnět, aby se odtrhlo od tábora národního.

Sympathická tvář Fr. Dědka (88) vystupuje i z jeho bel-letrie. Náležela sem zmínka o povídce Domáci rozbroje v Kolledě VII., již se přiřazuje co do zdařilého líčení moravského venkova nejbližše k L. Hansmannovi. Mocný ohlas této lektury z mládí jest ještě viděti z vyličení sváricích se bratří v 18. kapitole Herbenova Do třetího i čtvrtého pokolení.

Str. 97. Značná řada »neumělých veršů« v Menšíkové Kytičce z Mariánského slávověnce (mezi nimi i verš zde uvedený) s malými změnami nebo i bez nich pochází z Jahůdek Klácelových; odkud byly bez udání pramene převzaty.

Str. 99. Nebyl to »umělecký omyl« (99), ale rozvážená opatrnost, která vedla katolickou modernu dedikovati almanach Kuldovi; mladá družina zajisté viděla, že není básníkem, ale ovšem hledala záštitu u vlivného preláta štědré ruky. Soukopa (str. 102) Hýsek cení významem básnickým příliš nízko. Kolik jsme měli na Moravě v těch dobách básníků, jimž by mohl jako jemu přiznati čistotu jazykovou, vybrané výrazy, správné rýmy a zároveň vznešený obsah? Třebas trochu jednotvárně. Jeho písně vedle Jablonského Pozdvihni se, duše z prachu, jsou nejkrásnější naše novověké písně chrámové, jejichž důležitost jako jediné poesie statističů je nesporná. A Soukop má hlavně vzácnou zásluhu, že podle pěkných slov Herbenových »v ruchu modliteb a hlahu nábožných písní osvětlovala se prostým, nevzdělaným lidem slova národ a vlast«. A dodejme: povyšoval se i povýžený »Slovan«. Odtud nenávislný poškleb Črňův.

Na str. 104 měly býti uvedeny »nákrasy« J. R. Přecechtěla jmenovitě; jsou to známí Českomoravští výtečníci (1863). Tuším, na Buchlově viděl jsem takové obrazy maďarské, i bylo by zajímavé zjistit jejich vzájemný vztah.

Vůdčím politikům svobodomyslným na Moravě bylo častěji vytýkáno, že se úmyslně vzdálili slavností velehradských v Brně a opětuje to zde i Hýsek (106); myslím, že to není prokázáno. Výtka ta se týkala drů Pražáka a Helceléta. Ale když oba se účastnili (Pražák dokonce vynikajícím způsobem) církevních slavností velehradských (Korr. Helcel. č. 250, 251, 253), proč by se byli vyhýbali slavnosti národní v Brně, jichž byly účastny jejich rodiny? A Šrom byl dokonce předsedou slavnostního komitétu uherskohradištského. Příčina byla zajisté jiná: Helcelet se tehdy léčil a Pražák dlel právě mimo Brno.

Vlastním redaktorem Besídky Hospodářské (108), ač nejmenován, byl po smrti Hansmannově Klácel, od něhož hlavně také pocházejí zmíněné tu Lístky.

Mezi spisovateli, kteří zápasili o českou školu a vzdělání, chybí Josef (Nauč. Slovn. Ottův ho jmenuje Jakubem) Dragoni-Křenovský (nar. 1808 v Křenovicích, † 1872 jako zem. inspektor ve v. a redaktor federalistických Stimmen aus Mähren). I Slovíneci s vděkem ho připomínají jako uadšeného horlitele pro vzájem-

nost československou (Fran Ilešič ve Zborniku Slov. Matice 1906, VIII.) a z jihu pilně dopisoval do Mor. Nov. Klácelových pod šifrou D. K., důtklivě doporučuje tělocvik i všestranné vzdělávání lidu školou i knihou.

J. Lepaře učebnice dějepisu, ač věcně důkladné, nebyly zvláště »dobré« (119), jsouce slohově nesnadné.

Tituly prací Fr. Vaňka (123) nenaznačují, jakým asi směrem působil. Vaněk byl muž rozhodně svobodomyšlný a jeho překlad Života bl. Jana Sarkandra byl proto buď prací výdělkovou anebo jest dobrým dokladem vzpomenuťého auktořem kompromisování liberálů s klerikalismem moravským.

Jako jinde, i na str. 138 měl býti jmenován auktor Veselého čtení, kryjící se pod pseudonymem Voksa z Plesu; je to Hermenegild Jireček.

Chtěje osvětliti význam Kubička jako průkopníka moderního umění, Hýsek (str. 143) dí, že se odvážil z »vyježděných cestíček« povídky venkovské. Ale kolik bylo jejich pěstitelů, když už na str. 154 poznamenává správně, že tato povídka po Hansmannovi ležela ladem?

Ilustrátorem Kvasnic (146) nebyl Fr. Oščádal, nýbrž J. Havelka. Ale za to mohly býti vzpomenuťy raději Oščádalovy články v programu gymn. přerovského jako výplod jeho neutuchlého nadšení pro myšlenku slovanskou. I starší bratr Josef Oščádal (nar. 28. dubna 1839 v Odrlicích), jenž jako gymn. prof. v Klatovech náleží působením do Čech, z moravského svého prostředí a výchovy odnesl si nezlomnou důvěru v RKZ, která ho pudila mezi nejohavnivější, ale nejméně šťastné jejich obránce.

Fr. Vymazal při své rozsáhlé a záslužné činnosti snesl by také oprávněnou výtku. A mělo býti výslovně konstatováno, že jeho Slovanská poezie (150) už k oddílu jihoslovanskému nedospěla. Není také správně klásti jen na vrub kněžských překladatelův (Procházka 74), že ukázky z polské poesie nejsou dosti charakteristické; určovati výběr bylo věcí redakce.

Spíše nežli »mučedníkem moravského obrození národního a snahy o národní vědu českou« (161) nazval bych Feifalika mučedníkem slepé víry v RKZ, jako se jimi posléze stali i nejnadšenější průkopníci tohoto obrození a pěstitelé vědy české A. Vašek a A. V. Šembera.

Ve třech charakteristikách nemohu zamlčeti nesouhlasu svého s auktořem. Na V. Braňdla, jehož povaha je Hýskovi ostatně »záhadná«, naneseo nejvíce stínu. Už v tom vidím jakýsi protimluv, nazývá-li jej »mužem přísné vědy« (164) a hned na konci téhož odstavce upírá mu vývoj do hloubky, bez níž přece není pravé vědy, nebo dokonce když praví (231), že vynikl ve vědě jen proto, že mu byly příznivy okolnosti; to v závěrných slovech (174) případněji už nazván »rozhodným vědeckým *talentem*«. Kolik máme vědců, jejichž díla, o jiných nemluvíce, jako

Glossář Brandlův, po čtyřiceti letech ještě nikdo se neodvážil nahradit lepším? A jak se probíjel ku pravdě v otázce Monsean? Hýsek vidí pramen zdilettantisování vědy na Moravě v programu Č. M. M., vysloveném právě Brandlem, že totiž časopis ten »nemá popularisování vědy od sebe odlučovati«, i v dilettantských příspěvcích kněží, jež se v Č. M. M. ocitaly, a líčí proti Brandlovi V. Roytā (163) jako zástupce »přísné formy vědecké«, již prý za své redakce neúprosně střežil. Rozdíl ten je konstruován z domyslu. Ve skutečnosti Brandl, výborně znalý poměru moravských, právě jako Šembera měl obavy, že domácí spisovatelé nestačí vyplňovati časopis příspěvky přísně vědeckými, a proto nechával si zadní dvířka pro možný ústup, jichž také už Royt musel použít, jak dokazují příspěvky Lorenzovy, dra J. Hoška, Eug. a R. Kadeřávka, Kuldovy i j. Přijímal práce, jaké právě docházely, a vzdal se redakce hlavně pro výtky, že listu nedovedl vydávati včas, nemaje dosti přispěvatelů. Jinak ovšem správná jest důrazná výtka základní chyby Mat. Mor., že si absoluci církevních knížat vykoupila slibem, který znamenal zřici se svobody vědeckého badání.

Dedikace spisů Brandlových snad by stačilo vysvětlovati z rázu spisů samých a postavení nebo činnosti těch, jimž byly věnovány. Usuzovati, že byly spolu »činem opatrného snaživce«, bych se neodvážil. Hýsek sám jinde připomíná, že Brandl nepřijal ani pocty nabízené (183); zůstal až do smrti prostě archivářem zemským a té přízně, kterou si získal ve vlivných kruzích, užíval více na prospěch české věci nebo svých četných chráněnců — z našich lidí málokdo se tak ochotně o našince staral jako právě on — nežli na svůj vlastní. Žil v mírném blahobytu a zemřel nebohat. Stejně bych Brandlovi nevytýkal, že »celé prázdniny trávil u svých vlivných přátel na moravských farách« (166). Měšlák se vždy uchyluje na venkov, lhostejno kam. Ale jistě vím, že známi jeho duchovní více užívali vlivu Brandlova než on jejich. Brandlovým celým světem bylo Brno, a to tři místa v něm: archiv, v němž vědecky pracoval, Čtenářský spolek, kde žil životem společenským, dvakrát zachovav od rozpadení toto dlouho jediné a dosud důležité středisko brněnských Čechův, a posléze rodný dům, starobrněnský klášter, odkud patrně vyprýštil a časem se stupňoval jeho sklon ke kněžstvu i jeho protiliberální názory. A bylo právě chybou jeho, jak jinde dobře připomíná Hýsek, že se nedovedl odpoutati na dobu trochu delší od toho svého začarovaného kruhu, ani na cesty vědecké, ani do Prahy, ani na venkov — třeba na ty fary. Vždyť bydle vedle Lužáněk, léta ani do nich nohou nevstročil!¹

¹ Nejvíce Hýsek Brandlovi ublížil poznámkou, že známé bavíval večer frivolními, dvojsmyslnými vtipy (166), jako by takové vtipkování bylo bytnou stránkou povahy Brandlovy. Zatím ani sám, ani jiní známi jsme o něčem podobném nikdy neslyšeli a mám i ne-

Byl-li Brandl syn velkoměsta, Bartoš zůstal až do smrti prostým synem moravského venkova. Hýsek ukřivdil mu slovy, že »měl nepochopitelnou úctu před mocnými tohoto světa a že se dával oslniti leskem záslužných křížů a zlatem límců« (191). Zatím byl to prostě ostych a plachost vesnického člověka, který, pilně sedaje u svých četných prací, nedůvěřoval své společenské obratnosti a proto se co nejvíce vyhýbal styku s osobami výše postavenými. Ale výše nežli všechna úřední vyznamenání kladl uznání Miklosichovo a milejší nežli společnost hodnostářů byl mu přátelský rozhovor s mladičkým třeba suppletem, který se sdílel s ním o nadšení pro českou knihu a práci lidopisnou. Ze všech našich spisovatelů Fr. Bartoš snad nejvíce podoben byl Jungmannovi svým romantickým zápalom pro myšlenku národní a pro českou vědu i vlasteneckým působením školským a zase jakousi opatrností v jednání a pracích literárních. Proto tak těžce se loučil s RKZ jako palladiem naší dávné svérázné kultury a nemohl se nikdy zcela sblížit s jejich odpůrci, i když se hluboce klonil před vědeckou auktoritou Gebauerovou. Vždycky ještě zbývala na dně jeho srdce jiskřička naděje, že by snad Rukopisy přece mohly býti zachráněny. Po žalostném uměleckém i morálním ztroskotání katolické moderny už netřeba mu tak míti za zlé, že se proti ní postavil; ale naprostým zajatcem klerikálního prostředí brněnského (185) se přece nestal. Když roku 1894 na prvním sjezdě klerikálové zorganizovali se v samostatnou politickou stranu, zalekl se toho vlastimil Bartoš a nedostavil se na jejich zahajovací sjezd, čehož mu nemohli zapomenouti. Z laskavé péče o zdar národa, podmíněný vzornou výchovou mládeže, vysvětlovati jest jeho úzkost o mravní zachovalost národa, bez níž by národ v našem postavení neobstál. Je v tom viděti ryze národní rys povahy Bartošovy, která podle bystré poznámky Denisovy v úvodě k *La littérature tchèque contemporaine*, potřebující spíše morálky, stává se tak nebezpečnou našemu básnickému umění. Odtud i výběr Bartošův v čítankách, při nichž více nežli kdokoli jiný odhadoval didaktickou oprávněnost článkův a jako Kosina bedlivěji přihlížel k stránce mravní než umělecké; odtud i favorisování V. Kosmáka i Vl. Štastného, pochopitelné zvláště po půtce s Jar. Vrchlickým, když mu vynechal dvojverší v *Tváři Jidášově*, do školy se nehodící, a prováděl opravy jazykové, v čítankách nezbytné.

Příliš příkře odsouzen je také Kunz, jenž správně byl charakterisován v *Ottově Slov. Naučn.* Fr. Bílým. Byl to zkratka řečeno brněnský Skrejšovský, jen že tolik neřezal do vlastního národního organismu. Nekonal práce národní z osobních důvodů,

gativní svědectví proti tomuto tvrzení. Až do Brandlova ovdovění býval věrným soudruhem u Brandlova stolu Fr. Bartoš, jenž trivialních vtípů naprosto nesnesl. A ojedinelý náhodný snad zjev generalisovati nelze.

aby nabyl moci (223), nýbrž z opravdového vlasteneckého zánícení, a jeho nedůtklivost, jakési neomylnictví, vzrůstalo v něm zvolna právě vědomím, co jeho práce zmožla. Že v boji, který ohrožoval i jeho existenci a který mu přivodil až slepotu, naučil se býti méně vybíravým v prostředcích, je hlavně zásluhou jeho německých protivníků. Špatné příklady kazí dobré mravy, jakož správně konstatováno o Kozíškovi (226); a je nesterpné měřítko, když shovívavěji nežli Kunz posouzen pověstný Lang (226). Slověm »národní vyděrač« by čtenáři snadno mohli rozuměti tak, že vydíral i pro sebe, kdežto vskutku Kunz podnikům časopiseckým obětoval i své značné jmění rodinné.

Vaníček nepřekládal Lykurga řečníka, jak by se mohlo souditi ze stilisace na str. 184, nýbrž životopisy Plutarchovy, mezi nimiž také Lykurgův.

Z laiků nebyl tuším doceněn, jsa příliš suše jen odbyt, J. Kapras, jehož patero spisův a četná psychologická i paedagogická pojednání, vydaná před r. 1885, tedy sem náležející, znamenají v tehdejších literárních poměrech práci jistě úctyhodnou. Ant. Vorel (*1843 ve Vel. Meziříčí), jenž tu zmíněn jako pomocník Bartošův při sbírání písní (193), mohl býti právem pochválen pro záslužnou snahu o uplatnění národní písně ve školách národních. Při Nečasovi (261) měla býti uvedena chválená jeho činnost v oboru právnické terminologie a popularisování zákonoznalství. Připomenut-li P. Krippner (265), jehož hlavní činnost náleží ovšem klassické filologii, bylo tímž právem jmenovati zde ředitele Al. Fischera, dlouholetého bystrého kritika Z. f. št. Gymn., a řed. Karla Kořínka. Proti svým sousedům (284 a 285) právem významu své práce měl býti výše vyzdvížen Jos. Klvaňa rovněž jako Ot. Bystrina. Kdo jako Fr. Stránecká dovede vyličiti padlou Barušku nebo vykresliti strýce Hutulu, tomu přece »úplně neuniká psychologie lidu« (291). Že u ní poměr rodičů a dětí není vždy »teplý a příkladný«, dokazuje pevně kreslená »kamenná« Paní matka a j.

Zvláště byl bych si přál větší stejnoměrnosti při posuzování kněžské produkce literární. Auktor upadá sám do chyby, kárané při kněžských kritikách, věnuje-li tolik laskavé pozornosti počátečním slabým veršikům Potěbníkovým (235) proti básním Vl. Štastného, formálně značně dokonalejším, jen proto, že při nich s radostí postřehl záblesk pokrokovosti, který ostatně byl trvání velice krátkého. Objektivnost žádala také šíře se zmíniti o Ad. Chlumeckém, jehož historické povídky došly zde spravedlivého odsouzení (256). Ale literární začátky jeho byly sympathičtější. Měl jediný z kněží moravských odvahu jako Baar ukázati na bolavé stránky života kněžského a také jeho další pokusy o českou mystiku bibliickou bylo zde uvést; vždyť i přísná kritika přiznala jim ochotně mohutný vzlet a široký rozhled, ba došly také v cizině přijetí u našich plodů nezvykle příznivého.

U P. Vychodila byl bych rád viděl připomenuto, že měl zprvu odvahu stavěti se nebojácně i proti výstředkům katolického písemnictví, jako byly famosní Ilavinkovy Bludy a lži v dějinách, a chladněji posuzovati produkci kněžskou. Také neškrtal přísnějších laických posudků v dobách, kdy v Praze kritiky přístřihovány. I jinak je vedle kanovníka Pospíšila nejfilosofičtější tuším hlava moravského kněžstva; škoda, že poslední dobou víc a více ustupuje intransigentním a neintelligentním živlům svého tábora. — Pozornosti zasluhoval si též náš dantista Jan Blokša (narozen 17. června 1863 ve Frenštátě) pro svůj obšírný Výklad Božské komedie Danta Alighieriho podle překladu Jar. Vrchlického, I. Peklo, II. Očistec (v Hranicích 1899, 1900). Ze tento Výklad zůstal pro nedostatek nakladatele resp. odběratelů torsem, je jistě zejména pro duchovenstvo příznačné. — Za to F. Pěčkovi-Místeckému dostává se cti jistě nezasloužené úsudkem, že v některých kusech svých Básní je předchůdcem Bezručovým (263). Zatím písničky ty, jež básník sám charakterisoval příměrem »děvuchy z chaloupek, chatrčí, když sobě ku nádrům kytičku zastrčí«, jsou dílem starovlastenecké výzvy k svornosti a činnosti, dílem opěvání krás domoviny po způsobě Heydukově, ale více rozvodnělé.

Když pro důležitost, kterou V. Crha měl ve vývoji tehdejších poměrů na Moravě, právem zde věnována široká pozornost (214—220) tomuto »nejsmutnějšímu zjevu v dějinách české žurnalistiky«, mohlo býti připomenuto, kterak vždy bylo pýchou Moravy, že vláda marně hledala mezi moravskými literáty muže, který by se býval propůjčil ku práci odlučovati Moravu od Čech.

Při jméně Egberta Belcrediho byl bych rád viděl poznámku (230), že jeho vinou octl se v táboře německém nejnebezpečnější odpůrce české Moravy, Jan ryt. Chlumecký; stejně mohlo býti vysvětleno, čím vláda mimovolně podporovala vědomí slovanské (232).

Mezi spisovateli, pod jejichž vlivem tvořil Kosmák, po upozornění VI. Šťastného (Mor. čít. 243) měl býti uveden i Fritz Reuter; vliv ten ovšem nutno teprve vyšetřiti. Že Kosmák znal i Hausmanna, lze s jistotou předpokládati.

Zora (265) byla jenom tištěna v Brně, ale vydávána v Praze, a to s počátku nikoli Popelkou, nýbrž J. Hudcem; až od května 1882 jmenován Popelka redaktorem a Hudec hlavním spolupracovníkem, od čísla pak 18. Hudec zcela od Zory odstoupil.

Literaturu Hýsek uvádí vzadu a užívá jí náležitě, totiž všude kontroluje a sám podle svých šetření a názorů pozměňuje soudy. Aby uspořeno bylo rozsahu knihy, odpadlo citování podrobné pod čarou. Někde ovšem auctor sám správně vycítil, jak nutno opřítí vývody určitým odkazem. Tak když se vinou rozličných pramenů rozecházíme v datu životopisném (97), nebo když dokazuje vlastenecký cit Dndíkův (76), zvláště pak při doložkách z korespondence (165, 187), z nichž některé dosud ani

neuveřejněny (185) a j. To již mohlo ho přimět k citování hojnějšímu, zejména z novin, namnoze nedostupných, kde připomínka povšechná (Hlas, Mor. Nov. atd.) málo je nám platná. Jistě na př. bylo by vítáno jmenovité uvedení inkriminovaného článku v Kolečě na zjištění, pro jaké věci se kněžstvo stavělo hned proti časopisu, jehož potom, když se jim přizpůsobil, neudrželo. Tak i jinde.

Škoda, že v knize tak obsažné nebyla větší péče věnována rejstříku. Jeť pro své svrchu dotčené přednosti spis Hýskův určen ne pouze na přečtení, nýbrž chce a má být hledanou příručkou a speciálně moravskému čtenářstvu milou orientační knihou ku poznávání novověkého duševního vývoje vlasti. Ale to vše umožňuje pouze řádný rejstřík, jenž zde chybí stejně jako prostý obsah podle kapitol. Přijmeme-li už stanovisko spisovatelovo, který se spokojil rejstříkem pouze osobním — ač i věcný byl při té spoustě projednaných spisů nejvýše žádoucí — shledáme, že je i co do osob moravských neúplný. Chybí tu Blokša (271), Sv. Brežina (267), Flemmich (116, 222), Gallaš (15), Hnilíčka (223, 228), pseudonymy Chruoš Frenštátský a Kyselka Slanovodský (136, 134), V. Krátký (70, 124), Merhaut, Ondroušek (224), Roth (121), Šrámek (128), nemluví o těch, kteří prostě zmíněni, na př. jako přispěvatelé do almanahu. Vůbec v rejstříku neuvedení spisovatelé z království, jejichž vliv na moravské v knize konstatován a jež by podle rejstříku potom snadno bylo lze vystopovati; na př. přiměně Nerudové, nebo jak se literární Morava stavěla ke kultu Vrehlického, jak k Lumírověům a pod., a zase tím zajímavější skrovné vlivy opačné, na př. Janalíkův na Ehrenbergra (93). Ale ani činnost spisovatelů moravských, pokud o nich nevyhnutelně bylo pojednáno na několika místech, není rejstříkem scelena až na skrovné výjimky: u Černocho, Mathona. Proč jen zde? Jak krásně byl by už rejstřík prokázal na př. neobyčejný vliv Al. V. Šembery na moravské věci, kdyby byl auctor vedle str. 9—11 uvedl také další místa, na nichž vzpomněl tohoto buditele Moravy. Sám zaznamenal jsem si str. 125, 135, 141, 160—163, 171, 172, 174, 178, 180, 183, 185, 188, 191, 196, 198, 239, tedy až po dobu nejnovější! Již před obšírným rozbohem literární činnosti Kosmákovy (244—255) bylo dotčeno správně, že titul a zčásti také formu svých drobných obrázků přejal od Těšíka i že byl pod vlivem Alb. Stolze (86, 87), nač by zajisté badatelé o Kosmákovi rádi byli upozorněni rejstříkem. Na novinářskou činnost Helceletovu, vyličenou na str. 23 a potom již jen dotčenou na str. 36, mělo rovněž být odkázáno rejstříkem. Aspoň tyto tři doklady místo mnohých.

Plného uznání zasluhuje slohová forma spisu. Hýsek vypravuje a líčí beze shonu po oslňující duchaplnosti většinou prostě a střizlivě, ale obsažně a jasně. Misty jsou až příliš dlouhá ta jeho souvětí ve snaze po největší možné zhuštěnosti: tam, kde

by rád jako jedním dechem co nejvíce nám pověděl o životě té které osoby, odkud četné relativní věty a vstavky, nebo kde v pěti až desíti řádcích shrnuje obsah celé monografie, jednající o té věci. Drobné osoby i práce došly posouzení třeba jen jediným, ale přiléhavým a patrně promyšleným epithetem, kdežto zjevy důležité, zvláště ty, na které chtěl upozorniti jako, na ozdoby literatury rodné země, došly rozboru širokého, v němž vedle strážlivého filologa, pečlivě odvažujícího své soudy, suggestivně mluví k nám vroucí ctitel umění, jemný psycholog i nadšený vlastimil. Jazykem vládne Hýsek tak obratně a správně jako patrný odchovanec školy Bartošovy. Jenom tyto poklesky budtež přece uvedeny: *Nyní* klade napořád místo *potom* (str. 10 ř. 5 zdola, str. 29 ř. 14. a 18. zdola a j.); byla mu *komickou* (31), *odvislý od* přízně (111), na úkor m. na ujmu (118), připomíná *na* olomoucké podniky (119), pokládá i *ho* za berana m. jej (156), *pracovati na* čem (200), od dvora k dvoru m. dvůr od dvora (245), názory přijali za své m. přijímali (267); ze žurnálů i sem proniklo již zdomácnující slovo zodpovědnost (245) a málo pěkné *záležitost*. Psaní vlastních jmen není vždy jednotné; tak: Slovanská lípa (34) a Sl. Lípa (39), hospodářská společnost — Hospodářská sp. (161), katolická jednota a Katolická jednota, ve Skučí (109) a Skutči (207), Prousek (111) a Prausek (113), Steyskal (112) a Stejskal (119), Flemnich (169) a Flemich (222), Halouska (123) a Halouzka (137). Píšeme-li Bratranek, jest také veskrz psáti Kínský, jak si auktor sám přál býti psán, ne Kynský (15), a užíváme-li všude uvozovacích znamének při titulech, neměla odpadnouti u neznámých a trochu divných Kvasnic (126). Na vrub tiskových chyb sčítám, nedotýkaje se zjevně patrných, toto: Mertell m. Martell (30), rok narození Ziakova 1897 m. 1797, gen. Silvio Pelicca m. Silvia Pellica (35), Arimethie m. Arimathie (75), nepopíratelný (76), Uršulinec m. uršulinec (79), opomenul (92), Krňovsko (118), křajetánský dům (109), dosud m. dotud (122), moravské pole (141), K. J. Černý m. K. I. (171), Seifert m. Seichert (250).

Jestliže výčet věcí, s nimiž referentovi nebylo lze se shodnouti, nebo některé opravy a doplňky budou se někomu zdáti dosti hojny na ujmu ceny díla Hýskova, budiž výslovně řečeno, že jsou to namnoze věci významu podružného, jež nechť a nemohou oslabiti celkového příznivého soudu o něm. Zasluhou Hýskovou vždy zůstane zjištění mnohých zapadlých osob a zjevů literárních, pěkné portréty četných literátův i bystré analýsy jejich děl v rámci prostředí, v němž vznikly, a často definitivní jejich hodnocení, tak že synthesisa jeho znamená první ucelený, široký a sytý obraz rozvoje literární Moravy za století XIX. Práce takového rázu nepotřebuje jakéhosi shovívavého zamlčování nesusouhlasu — kde ho není? — a nutkavě si vyžaduje korekce i doplňků ku příštímu novému zpracování. Vždyť pěkné heslo

Ř. Volného, v ní připomenuté, platí také o Literární Moravě: »*Alius alio plura invenire potest, nemo omnia*«. Zbývá jen přání, aby M. Hýsek při své pracovitosti a erudici doplnil a do minulosti i přítomnosti rozšířil tuto svou studii, aby tak, nerozptyluje a netřísťe svých sil, v celém rozsahu provedl ušlechtilou touhu svého mládí. A bude povinností především moravské inteligence rozebrati co nejdříve jeho dílo a čerpati poznáním minulosti poučení pro další práci literární a vůbec osvětovou na Moravě, aby se zdárně rozvíjely všechny utajené síly domoviny k radostnému zvýšení kulturního výžhamu národa celého.

Jan Kabelík.

Drobné zprávy.

Hlavice ionského sloupu vznikla z uměleckých prvků východních; v základě jest to stilisovaný květ lilie. Tak soudil O. Puchstein (*Die ionische Säule als klassisches Bauglied orientalischer Herkunft*, v Lipsku 1907; rovněž i v starší práci: *Das ionische Kapitell*, v Berlíně 1887). Pokud původu východního se týče, souhlasí s ním *Fel. von Luschan* v nedávno uveřejněném spisku »*Entstehung und Herkunft der ionischen Säule*« (*Der Alte Orient* XIII, seš. 4. Str. 42, s 41 vyobr. Za 60 feniků), dokazuje však dále, že hlavice ionská jest stilisovaná koruna palmy. Puchstein připouštěl již také vliv palmy, ale přece tvrdil, že hlavní jádro hlavice jest napodobení květu liliového. Svůj výklad opírá Luschan o tvrzení, že lilie ve znaku Hor. Egypta jest palma, ačkoliv nikoliv od ní, nýbrž od naturalistických zobrazení palmy třeba vycházeti při úvaze o vzniku ionské hlavice. Spisek jest velice zajímavý a pro svou láci snadno přístupný. Za jedinou jeho vadu bych pokládal, že Luschan neměl na zřeteli památek mykenských. Nemáme sice zbytků stavitelských z té doby, které by mohly býti vzorem pro ionskou hlavici, ale mnoho drobných předmětů zlatých, dále stilisované lilie i palmy na velkých vásách. Především nutno vzíti v úvahu jemný reliéf na válcové desce ze slonoviny v athenském museu č. 2916 (*Stais, Guide* I, str. 211 i 212), kdež jest zobrazen již ionský sloup.

A. P.

V dubnu r. 1911 podniklo 300 posluchačů všech fakult Vídeňské university vedením svých professorů cestu do Řecka Lloydovým parníkem *Amfitritou*. Cesta vedla přes Korfu, Olympii, kolem Peloponnesu na Theru a na Delos, potom do Tiryntu a Myken, pak do Athen a okolí, odtud zpět znova kolem Peloponnesu a do Delf. Jeden z vůdců výpravy, professor geografie *Eugen Oberhummer* vydal právě o této cestě pěknou knížku, která bude nejen milou upomínkou účastníků cesty, nýbrž poslouží i těm, kteří se na cestu do Řecka chystají (*Eine Reise nach Griechenland. Bilder von der zweiten Universitäts-Reise. Von Professor Dr. Eugen Oberhummer. Ve Vídni 1912, c. k. školní knihosklad. Se 115 obr. a geologickou mapou Thery. Str. XII a 106 malého quartu. Váz. v pl. za 5 K.*). Velmi zajímavé jsou obrázky, reprodukcující vesměs fotografie, které účastníci sami na cestě si pořídili. Ke konci podán referát o botanických výsledcích a zoologických pozorováních na této cestě, jakož i zpráva o palaeontologické vycházce do *Pikermia* (pod *Pentelíkem*). Knížka velmi vkusně vypravená a laciná hodí se též do knihoven zákovských.

V nově založené sbírce »Römische Forschungen«, kterou vydává Bibliotheca Hertziana v Lipsku, uveřejnil zák Robertův *Pavel Gustav Hübner* zajímavou studii o dějinách antických soch za doby renaissance (Le statue di Roma. Grundlagen für eine Geschichte der antiken Monumente in der Renaissance, svazek I. Quellen und Sammlungen. v Lipsku 1912, Klinkhardt a Biermann. Str. 125 a XII tab. Za 22-50 mk.). Jest to jakýsi pendant k známému dílu Robertovu (Die antiken Sargophag-Reliefs, v Berlíně 1890—1904); spisovatel sleduje osudy soch antických v Římě, pokud můžeme existenci jejich doložit současnými prameny, až do r. 1550, ba při sochách zachovaných ve vyobrazeních až do roku 1580. Současně sestavuje vše, co lze ještě nyní vyšetřiti o těchto pramenech. Nový jest v jeho díle methodický program: nepokládá tyto »dějiny antik« za pomocnou disciplínu archaeologie nebo kulturní historie, nýbrž dějiny antik jsou mu účelem samostatným, ač poukazuje dobře, jak oba tyto obory mohou z této nové samostatné disciplíny čerpati. Vyklad provázen jest dvanácti velmi pěknými ukázkami starých rytin a t. zv. skizzárd. Druhý svazek, jenž obsahovati bude vlastní katalog všech soch a vyobrazení těch, které lze s jakous takous pravdě podobností identifikovati se zachovanými sochami, vyjde počátkem roku 1914.

A. W.

Každému návštěvníku vatikánských sbírek utkvělo zajisté v paměti poprsí manželů v Sala dei busti; manžel béře svou ženu za ruku a ona klade mu levou ruku na pravé rameno. Koho představuje toto dvojité poprsí, o tom byly pronášeny jen domněnky; archaeologové však se shodovali v tom, že máme tu věrně zobrazen typus starořímské rodiny. Nyní však ukazuje *Christian Huelsen* v Rhein. Mus. LXVIII, 1913, str. 15—21, že se věc má jinak. Zachoval se popis této skupiny z XVI. stol., v němž na konci uvedena jsou též jména oněch manželů: *Gratidia M. l. Charite* a *M. Gratidius Libanus*. Z toho jest patrné, že se nejedná o rodinu starořímskou. *M. Gratidius*, jenž neuvádí jméno svého otce, byl nejspíše syn propuštěncův a *Charite* byla původně jeho otrokyně, kterou propustil na svobodu a pojal za manželku. Oba byli původu řeckého. Z tohoto poznání plyne vážné poučení, jaké opatrnosti třeba, chceme-li užití portrétů k zjištění typů národních.

L. Malten v »Jahrb. des deutschen archäol. Instituts« XXVII, 1912, str. 232—264 dokazuje, že *Hefaistos* pochází z Lykie. Jméno *Hefaistovo* není řecké a kult jeho ve vlastním Řecku byl velice nepatrný; kromě Athen a Argolidy nemáme tam po něm nejmenší stopy. Za to hojně zpráv i památek kultu *Hefaistova* zachováno jest z Malé Asie, především z Lykie a zemí sousedních, dále z Lemnu, kdež udrželo se obyvatelstvo předřecké nejdéle: Na Lemnu a v Lykii objevuje se v historické době oheň podzemní — v Lykii až podnes —; jeho zosobněním jest právě *Hefaistos*. Z východu zaveden kult jeho také do sopečných krajín západních, zejména na Liparské ostrovy, odkudž pak přenesen též na Etnu.

A. P.

Malý, ale pěkný výbor řeckých papyrů uspořádal *Robert Helbing* (Auswahl aus griechischen Papyri. Von Robert Helbing. V Berlíně a Lipsku 1912, Göschen. Str. 146 malá 8. Váz. za 80 pf.). Nejprve podán všeobecný úvod, ve kterém pojednáno stručně, ale zajímavě o nálezech papyrů a publikacích jejich, o druzích papyrů, o výrobě papyru, o písmu, datování listin, jazykových zvláštnostech papyrů a o významu, jaký mají papyry pro rozličné vědy. Při všem podán hojný soupis odborné literatury. Po tom následuje vlastní výbor řeckých papyrů archaických. Je to celkem 24 zajímavých kusů, chronologicky seřazených; nejstarší jest svatební smlouva z r. 311 př. Kr., poslední jest křesťanský dotaz k věštině z V. nebo VI. stol. po Kr. Při každé ukázce

podán nejprve řecký text, pak německý překlad a potom velmi podrobný výklad, při kterém se hledí jak ke stránce věcné, tak jazykové. Kdo neměl dosud příležitosti seznámiti se s tímto stále důležitějším novým odvětvím řeckého starožitnictví, tomu lze uvedenou knížku vřele doporučiti.

K Tac. Ann. II 59. Ve Wilkenově chrestomathii z řeckých papýrů jest otištěn pod čís. 413 text ostraka z Louvru 9004, podávající doklad ke Germanikově cestě do Egypta: Διαγεγραφέ(νηκεν) ἐπὶ τὴν ἐν Διὸς πόλ(ει) τῇ μεγάλ(η) < τράπεζαν > Φαριῆς Φενθότου ἐπὶ ταῖς (πυρρῶ) τοῦ ἐν θ(η)σανου(ρῶ) ? σ...ε..... μ... οὐ εἰς παρονσίαν Γερμανικῶν Καίσαρος ὀν(α)ράς (δραχμῶν)..... (δραχ.)... (ἔτους) ε Τιβεριῶν Καίσαρος Σεβαστοῦ Τῆβη λ.: Μηρόδ(ωρος). Jest to kvitance, týkající se kontribuce, uložené za příčinou návštěvy Germanikovy: poplatník Fatres, nemaje své pšenice, musil si ji koupiti ze státního skladiště (ἐκ θησανου(ρῶ) a odvésti ji jako naturalní dávku pro pohostění vzácné návštěvy. Z data této kvitance (t. j. 26. ledna r. 19 po Kr.) usuzuje Wilken, že přípravy k návštěvě císařského prince byly konány již i v horním Egyptě hned asi v době, kdy Germanikus připlul do Alexandrie. Zároveň jest viděti, že ačkoli Germanikus cestoval spíše »cognoscendae antiquitatis«, nevylučoval tento ráz jeho cesty oficiálního vítání a stravování na obecní útraty. Papýrů podobného obsahu jest dosti četné množství z doby Ptolemajů i císařské; z některých jest viděti, že takové návštěvy, zejména když konali praefekti inspekční cest, stály poplatníky mnoho, leckdy i proto, že se berní úředníci hleděli z dávky přiziviti. — Návštěva Germanikova označuje se v textu slovem παρονσία, které se později stalo termínem o příchodu Kristovu na svět, zrovna jako jeho synonymum ἐπιφάνεια. Je zajímavé, že i u pohanů takovou parusii vzácné osoby leckdy začínala se nová éra, jak dosvědčuje na př. nápis z Kou, týkající se Gaia, vnuka Augustova (Paton a Hicks, The inscriptions of Cos 391): [ἐ]μμαντοῦ πρώτου τῆς [Γαί]ου Καίσαρος ἐπιφανείας nebo viz u Tegeje (Bull. corr. hell. XXV, 1901, 275): ἔτους ξδ' ἀπὸ τῆς θεοῦ Ἀδριανοῦ τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα παρονσίας. Uvádíme tyto příklady z knihy Deissmannovy »Licht vom Osten«, kde na str. 248 nn. jest uvedeno mnoho velmi zajímavých dokladů takového přecházení pojmů a slov z kultu panovníků do křesťanství. F. N.

Dějiny starověku od Ed. Meyera překládají se do francouzštiny; budou vydány ve čtrnácti menších svazcích po 7-50 fr. Obsáhlý první svazek původního díla bude na př. rozdělen na čtyři. První svazek překladu, obsahující všeobecný úvod, již vyšel pěti Maxima Davida (Edouard Meyer, Histoire de l'antiquité. Tome premier. Introduction à l'étude des sociétés anciennes (évolution des groupements humains. Traduit par Maxime David. V Paříži 1912, Paul Geuthner. VIII a 284 str.). Překlad je správný a čte se pekně. Chváliti jest, že nad stránkami naznačeny jsou paragrafy, čehož v originále často nemile pohřešujeme. Poněvadž o úkol překladatelský rozdělilo se šest pracovníků (kromě M. Davida ještě R. Dussaud, H. de Genouillac, A. - J. Reinach, J. Toutain a R. Weill), budou další svazky rychle následovati.

Geographisches Jahrbuch věnoval celý téměř svazek XXXIV (za r. 1911) zeměpisu starověkému. Eugen Oberhammer podává zprávu o zeměpisu a národopisu antického Východu (str. 329-448); zvláště vítány je rozsáhlý referát o Řecku (str. 403-444), poněvadž poslední taková zpráva vyšla v ročence této r. 1891. Třeba nebyla literatura příslušná uváděna všechna, je přece sneseno tu velmi mnoho prací o výkopech ač. Nově přistupuje zpráva Adolfa Schultena o pokrocích historické geografie římského Západu (str. 51-188); recenzovány jsou tu práce od r. 1897 až do r. 1909, avšak obojí tato mez bývá překračována.

Doplňkem této práce je stručný přehled *Christiana Hülsena* o topografii města Říma (str. 189–218). Přehled *P. Gätggena* o badání etnologickém v letech 1906–1908 (na str. 219–328) přijde vhod srovnávací vědě náboženské. Práli bychom si, aby podobné referáty vycházely v pravidelných, nepřilíh dlouhých lhůtách a aby tituly knih recenzovaných byly uváděny co nejpodrobněji (pravidelně chybí jméno nakladatele a cena nebývá uváděna vůbec).

Antika v Americe. Prátelům klassických studií k povzbuzení, odpůrcům k poučení může býti kniha »O latině a řečtině v americké výchově«, již vydal *Francis W. Kelsey* (»Latin and Greek in American education. With symposia on the value of humanistic studies«, v Novém Yorku 1911, The Macmillan Company). Intelligenti »praktické« Ameriky, nejen odborníci v užším smyslu, nýbrž i lékaři, právníci, ano i technické a obchodníci projevují tu svá mínění o veliké ceně klassického vzdělání, mínění, jež se sbíhají v přesvědčení, jak nebezpečno by bylo pro kulturu, kdyby byla svěřena samovláda heslu »Vydělávej peníze«, nezušlechtnému antickým *Πρωὶ σεαυτὸν*. F. N.

Nejstarší památka attické prósy literární, Pseudoxenofontova »*Ἀθηναίων πολιτεία*«, vydána právě péčí *Arnošta Kalinky* v známé sbírce vědeckých komentářů (*Die pseudoxenophontische Ἀθηναίων πολιτεία*. Einleitung, Übersetzung, Erklärung. Von Ernst Kalinka. V Lipsku 1913, Teubner. V a 324 str. Za 10 mk.). Kalinka slibil toto vydání již r. 1898, vydává »menší vydání«, ale teprve nyní dostal se k splnění svého slibu. Za to však máme před sebou vskutku vzorné vydání definitivní. V úvodě, jenž bohužel vytištěn jest typy velmi drobnými a hustými, vyloženo pěkně o době, kdy spis povstal, o osobě spisovatelově i o složení a literárním významu spisu. Kalinka ukazuje, že spis vznikl po r. 430 a před r. 424, že skladatelem jeho byl občan athenský smýšlení oligarchického, politicky činný, avšak zvlášť nevyčníkající; odchýlné výklady se dopodrobna probírají a vyvracejí. Pod textem položen kritický aparát a proti textu německý překlad. Komentář je rozsáhlý (str. 84–316), hledí stejně k stránce jazykové, jako literární a věcné.

Nové vydání *Platonova Faidra* uspořádal hollandský filolog *J. C. Vollgraff* (*Platonis dialogus qui inscribitur Phaedrus*. Ad optimorum librorum, codicis Bodleiani praecipue, fidei recognovit I. C. Vollgraff. Lugduni Batav. 1912, apud A. W. Sijthoff. VI a 154 str. Za 6 mk.). Vydání jest uspořádáno tak, že vždy na levé stránce jest podán diplomatický prepis rukopisu Bodlejského se všemi pravopisnými zvláštnostmi, chybami a opravami, pod tím pak důležitější odchylky rukopisů T a W, papyru bxyrhynského, po případě i rukopisů jiných; na pravé stránce otištěn jest text, jak si jej vydavatel upravuje, v podobě, na jakou jsme nyní zvyklí, pod tím pak jsou »testimonia veterum«. Vydavatel dosti často uznává mezery jednoho neb dvou slov, které z domněnky vyplývají. Tyto změny jsou v textu vyznačeny. Naproti tomu není vyznačeno, co vypustil jako pozdější přídavek; vydavatel se domnívá, že kdo by něco potřeboval, doplní si to z prepisu rukopisu Bodlejského. Ke konci připojen dosti obšírný přídavek kritický (str. 117 až 154).

Nepovšimnutý dosud doklad o Menandrově komoedii *Heros* podarilo se objeviti O. Immischovi, jak sděluje *A. Körte* (*Rhein. Mus.* LXVII, 1912, str. 478 n.). K verši Horatiovu ad Pisones 114: *interit multum divusne loquatur an heros* máme za »divusne« variantu »Davusne«, která jest jistě nesprávná, ale byla známa již starým vykladačům. Svědčí o tom poznámka Porfyriónova, jejíž text upravuje Immisch takto: [Davus] apud Menandrum inducitur servus tamquam liber loquens et hoc ille indiligenter et inconsulto, ut omnia domino

simpliciter fateatur. To vše hodí se k situaci, jak ji známe z komoedie Heros (v. LF. XXXVI, 1909, str. 2 nn.). Jakkoliv mohl i v jiném kuse Menandrově vystupovati otrok stejného jména i povahy, jakou popisuje Porfyrio, jest jasno, že tento Davus uvádí se právě jen vzhledem k výrazu heros ve verši Horatiově. I znal původce poznámky této komoedii Menandrovu, v níž vystupoval společně Davus a Heros; soudě pak, že ji měl na mysli též Horatius, hájil čtení »Davusne« zprávu o komoedii Menandrově. O. J.

E. G. Sihler, professor na universitě v Novém Yorku, vydal skoro současně po anglicku i po německu větší spis o Caesarovi. Originál má název »Annals of Caesar. A critical biography with a survey of the sources« (v. Novém Yorku 1911), německý, spisovatelem samým obstaraný a poněkud přepracovaný překlad: »C. Julius Caesar. Sein Leben nach den Quellen kritisch dargestellt« (v Lipsku 1912, u Teubnera. VII a 274 str. Za 6 mk.). Spisovatel nemá vysokých cílů, chce jen podati životopis Caesarův, v němž by byl vylíčen zakladatel monarchie římské, jaký byl ve skutečnosti, bez idealisování, ale též bez nepřátelského kritisoání. Život Caesarův vypravuje annalisticky a sice tak, že každý rok ličí nejdříve události válečné, potom politické zápasy v Římě. Ke konci pojednává o spisech Caesarových a jiných pramenech pro jeho dobu. Spis jako příručka pro studující na vysokých školách a učitele středoškolské vyhovuje, třebaš by potřeboval doplnění po stránce vojenské.

Horatiova óda I 14 byla, jak známo, již od dob Quintilianových vykládána jako allegorie, v níž loď značí stát římský, bouře mořská válku občanskou a přístav svornost a mír. Proti tomuto výkladu obrací se R. C. Kukulka ve Wiener Studien (XXXIV, 1912, str. 237—245), v sešitě věnovaném k 80. narozeninám nedávno zesnulému Theod. Gomperzovi. Ukazuje především na spory a nejasnosti, k nimž podle jeho mínění výklad ten vede. Nevíme ani, kterou politickou stranu ona allegorická státní loď pro Horatia představuje, dále působí obtíž sloveso »debes« (v. 16), v němž jest obsažen pojem morální závaznosti, a rovněž i zmínka o Kykladách (v. 20), kterou prý lze těžko vyložit jako poetickou individualisaci. Celá technika básně ukazuje podle Kukuly, že tu máme propemptikon, jak je známo z hellenistických vzorů, z theorie rhetorické i z Horatiovy ódy I 3. Loď, již má básník na mysli, jest podle Kukuly loď Oktavianova. Po bitvě u Actia odplul na ní k Samu, aby tu přezimoval, ale obdržev zprávu, že v Italii vojsko se bouří, vydal se tam v zimě, začátkem r. 30; plavba byla bouřlivá a sama loď Oktavianova značně poškozena; utišiv nepokoje, vydal se po krátké době zpět do Asie k boji proti Antoniovi. Proto přeje si básník, aby Oktavian, nevyžaduje-li toho nutně povinnost k vlasti, vyhnul se nebezpečným Kykladám a raději zůstal v přístavu, t. j. v Italii. Jemný takt bránil básníku jmenovati Oktaviana, jako učinil o něco později v ódě I 37. Horatius nevzdal se tehdy ještě zcela ideálu svého mládí a neskrývá toho, jak patrné ze slov v. 17: *nuper sollicitum quae mihi taedium. nunc desiderium curaque non levis.* — Ovšem nemůžeme popřít, že starý výklad zdá se nám lepším. O. J.

O pravosti Senekovy tragoedie Hercules Oetaeus vyskytly se v poslední době zase pochybnosti; vytýkala se na př. špatná latina a neobratné provedení. Pravosti oné tragoedie hájí přesvědčivě E. Ackermann (Der leidende Hercules des Seneca. Rhein. Mus. LXVII, 1912, str. 425 nn.); ukazuje, že v tragoedii není odchylek od Senekových zásad stoických; nelze též uvést zvláštností jazykových, jež by nutily k zavržení. — Některé pozoruhodné příspěvky k pochoopení Senekových tragoedií podal též Th. Birt (Was hat Seneca mit seinen Tragoedien gewollt? Neue Jahrb. f. kl. Altert. XXVII, 1911,

str. 336 nn.). Dokazuje přesvědčivě z dramaturgie tragoedií, že nebyly určeny k provedení na jevišti, nýbrž jen k recitaci. Není též pochyby, že Seneka šířil svými tragoediami zásady stoické; jsou to básně tendenční. Méně zamlouvá se však mínění Birtovo, že Seneka psal je pouze za tím účelem, aby jimi působil na mladého Nerona.

Pod názvem »Apuleiana« uveřejnil *Th. Sinko* v časopise *Eos* (XVIII, 1912, str. 137—167) tři cenné příspěvky k Apuleiovi. Nejprve jedná o době, kdy vznikly *Metamorfosy*. Nesouhlasí s obyčejným nyní míněním, že náleží pozdější době Apuleiově, nýbrž hájí časný vznik jejich. Stanoví totiž především dvě rady filosofických spisů Apuleiových, z nichž prvá (*De Platone a Itepl éμνησεας* prozrazuje nedokonalou znalostí nauky Platonovy a jazyka latinského, že vznikla o něco dříve než řada druhá (*De deo Socratis a De mundo*). Znalost filosofie Platonovy, v tehdejší ovšem formě její, získal Apuleius v Athénách, ale prve než psal druhou řadu oněch spisů, odešel do Říma. Nebyl tam ani právním zástupcem, ani rhetorem, nýbrž učil filosofii platonské; ony filosofické spisy byly určeny potřebám jeho žáků. *Metamorfosy* vznikly o něco později, ale i v nich jeví se zřejmý ohlas filosofie platonské a pythagorské, s ní spojené. Román vyjadřuje myšlenku, že bludný a smyslný život lidský může býti vysvobozen jenom náboženstvím Isidiným. Obdobný názor jeví se i v mythu o Amorovi a Psyše. Jsou tedy *Metamorfosy* z doby, kdy Apuleius učil filosofii platonské; bližší určení vyplývá z různých proroctví na konci díla, jež jsou ovšem vaticinia ex eventu. Slibuje-li Osiris (XI, 27) Luciovi, t. j. Apuleiovi, »studiorum gloriam«, týká se to onoho úřadu učitele filosofie v Římě; proroctví se již vyplnilo v době, kdy psal *Metamorfosy*. Jistě by si Apuleius dal předpovědět též pozdější své úspěchy, totiž úřady a sochy, kdyby se jich tehdy již dočkal. I dospívá Sinko k výsledku, že dílo vzniklo ještě za Apuleiova pobytu v Římě, po spiscích filosofických, ale před Apologií. — Stať další zabývá se Floridami. Spisovatel souhlasí se starším míněním, které znova hájil nedávno A. Stock (*De prolaliarum usu rhetorico*. Diss. Regimont. 1911), že jsou to předmluvy, sepsané od Apuleia samého za účely rhetorickými. Stock zjistil, jakými pravidly se tyto *prolaliae* řídily a vložil jimi většinu kusů v naší sbírce sloučených; o některých nebyl si však jist. Sinko dokazuje rozbohem motivů a myšlenek, že nutno je také vyloužit z této literární formy. Sbírkou potídl si Apuleius nejprve pro svou potřebu, pak ji též uveřejnil, nás však došla jen v excerptech, sestavených nejspíše v Karthagu v V.—VI. stol. Rozdělení ve čtyři knihy přejato jest již z originálu. — V posledním příspěvku vykládá Sinko vznik attributu *praecipuus*, jež Apuleius dvakrát (*Apol. c. 7 a 32*) přikládá Homerovi. Označování Homera pouhým výrazem »poeta« podle analogie řeckého »ὁ ποιητής«, nebylo u Římanů dosti jasné, ježto jím mohl míněn býti i Vergilius; proto omezil je Apuleius tímto přívlastkem, voleným podle řeckého »ὁ ποιητής καὶ ἐξοχόν« nebo »ἐξαιρετός ποιητής«.

O. J.

Schanzových dějin římské literatury vydána právě dílu II. 2. polovice, jednájící o době od smrti Augustovy až do vlády Hadrianovy, ve třetím přepracovaném a rozšířeném vydání (Dritte, ganz umgearbeitete und stark vermehrte Auflage, V Mnichově 1913, C. H. Beck. XIII a 601 str. Za 10, váz. za 12 mk.). Nové spracování jest o 176 str. rozsáhlejší než předešlé z r. 1901.

*

Dne 9. prosince 1912 zemřel v Praze Adolf Patera. Narodil 27. července 1836 v Hudčicích, od svého 25. roku vypomáhal v českém muzeu, do jehož služeb vstoupil r. 1863 a jehož bibliothekářem stal se r. 1893; r. 1904 odešel do výslužby. Adolf Patera má veliký význam jako pilný sběratel a vydavatel staročeských textů. Nejprve se obíral

slavistikou v celém rozsahu, psal i o zjevech moderní literatury ruské, ale od konce let sedmdesátých se věnoval výhradně literatuře staročeské. Jméno si zjednal r. 1877, kdy v Musejniku s architektem Baumem otiskl pojednání »České glossy a miniatury v Mater verborum«, kdež dokázáno, že značná část gloss těch je padělána. Od té doby Patera po dvacet let v Musejniku otiskoval své články a každý z nich znamenal obohacení staročeské literatury; psal také do Věstníku král. spol. nauk a do Českého musea filologického. Zájem jeho se týkal zejména stolní XIV., z něhož našel, otiskl a rozebral řadu textův; ale Patera si zároveň všiml i doby pozdější, prvních českých tisků, Komenského, Balbína a Dobrovského. Rukopisy vydával jednak z knihovny musejní, jednak je shledával i po knihovnách jiných; v posledních letech sestavoval výsledky své dlouholeté práce v katalog všech rukopisů českých a bohemik chovaných v bibliothekách a archivech českých a zahraničních, který však zůstal nevydán. Vydání svá Patera doprovázel rozborem, v němž si pravidelně všiml doby, v níž památka vznikla, rukopisu, který důkladně, ale schematicky popsal, rozebral dále pravopis a jazyk a sledoval prameny textu a souvislost s jinými památkami. Po stránce mluvnické a literárně historické práce Paterovy ve všem nevyhovují, ale jeho otisky jsou cenné.

Souborná vydání Paterova obsahují jednak staročeské texty (vydal Alexandreidu, sborníky Hradecký a Svatovítský, žaltář Klementinský a Poděbradský, Čtení zimního času a j.), jednak korespondence (Komenského a Dobrovského). Také zde bude třeba oprav a doplňkův, ale celkem činnost jeho vydavatelská byla záslužná. *Mil. H.*

Dne 31. prosince 1912 zemřel v Napajedlech na Moravě Vincenc Prasek, bývalý profesor olomouckého gymnasia a první reditel gymnasia opavského. Dlouholetá a bohatá vědecká činnost Praskova filologii náleží jen částečně: Prasek, rodem Slezan z Milostovic (nar. 9. dubna 1843), zasvětil všechnu svou snahu povznesení své užší vlasti a vědecky za tím účelem pracoval ve všech oborech vlastivědných i jako organisátor a žurnalista. Význam jeho záleží zejména v pracích historických a místopisných, týkajících se Slezska, z nichž největší jest několikasvazková »Vlastivěda Slezska« a pro něž k novému životu na počátku let devadesátých vzkřísil »Věstník Matice Opavské«. Ale pozoruhodný jest i jako filolog. Prasek, žák Miklosichův, osvojil si důkladně názory svého učitele o významu slovanské syntaxe a v jeho duchu počal se nejprve obíratí Stítným, r. 1874 pak vydal v Praze pověstivý »Brus přispěveckem ke skladbě srovnávací«, jehož podivínské požadavky důrazně odbyli Hálek a Neruda, a v letech sedmdesátých jako kritik olomouckého »Komenského« horlil pro správnou češtinu našich spisovatelův; od let devadesátých znovu se vrátil k jazykozpytu, ale jeho články se už výhradně týkají jen výkladů některých místních jmen moravských a dějin literatury na Moravě a ve Slezsku. Jako filolog a archaeolog byl Prasek na konci života odpůrcem »keltomanie«, jak říkal, jako literární historik pak napsal řadu důležitých pojednání, na př. o Olomoucké společnosti neznámých, o Monseovi, o četných pracovnících slezských a zasloužil se otisky ze své rozsáhlé korespondence. Práce jeho vycházely ve Věstniku Matice Opavské, v Časopise olomouckého vlasteneckého musea, v Časopise Matice Moravské a zejména v Selském Archivu, který r. 1902 založil a v němž uveřejňoval dokumenty o minulosti moravského a slezského venkova. Na konci života psal své paměti, kterých však již neukončil. Bojův o RKZ se účastnil jen jako tichý povzbuzovatel Šemberův a Vaskův, veřejně vystoupil, až když celý spor byl ukončen. Pro poznání Slezska si Vašek dobyl zásluh nehynoucích. Rád podporoval zejména mladé pracovníky, maje pro ně vždy slova povzbuzení a ochotně jim přispívaje radami a sděleními. *Mil. H.*

Rhetorismus v literatuře římské prvního stol. po Kr.

Studie Karla Weniga.

Romantická perioda literatury římské¹ neměla dlouhého trvání. Asi po dvou desetiletích (r. 30—10 př. Kr.) počal romantismus po vymření předáků ustupovati novému proudu literárnímu, který možno nazvati rhetorismem, ježto vznikl v rhetorice a z ní postupně prosákl všechny ostatní obory literární. Tento směr ovládal dlouho literaturu římskou; neboť vznikl již před koncem I. stol. př. Kr. a udržel se plných osm desetiletí až do konce let sedmdesátých po Kr., kdy proti němu vznikla reakce klasicistická, zahájená Quintilianem, který hlásal návrat k slohu Ciceronovu.² Klasicismus neměl však dlouhého trvání; byl zatlačen současně s ním vznikajícím novoromantismem, jenž záhy zvítěziv vtiskl ráz literatuře celého II. století po Kr.

V kultuře římské I. stol. po Kr. pronikly celkem ty proudy, proti nimž bojovali Augustus a romantikové. Tak v náboženství vzrostl neobyčejně vliv kultů orientálních, jimž se Augustus a ještě Tiberius snažili zameziti přístup do Italie. Místo regenerace mravní, po níž romantikové toužili, nastal úpadek, v literatuře zahájený erotickou poesíí Ovidiovou. Klassický styl doby zlaté nahrazen byl latinou t. zv. stříbrnou, jež vytvořena byla vlivem rhetoriky maloasijské. Nelze posléze nepozorovati také v literatuře úpadek račy římské; neboť provincialové zaujímali čelná postavení mezi spisovateli. Ještě Cicero měl pro spisovatele hispanské jen útrpný úsudek, ale již v I. stol. dala tato provincie³ literatuře římské

¹ Viz můj článek v Listech filolog. XXXIX, 1912, str. 5 nn.

² Hranice směrů literárních lze určovati jen přibližně (v. uv. čl. str. 93).

³ Není věru divu, že se vyskytl pokus, uznati zvláštní španělsko-římskou školu básnickou, jako to učinil Kortüm, *Geschichtliche Forschungen* str. 215 nn. Proti němu správně psal K. Schiller, *Gesch. d. röm. Kaiserreichs unter Nero*, v Berlíně 1872, str. 609, p. 1.

oba Seneky, Lukana, Columellu, Quintiliana, Pomponia Melu a Martiala. Také z Gallie posla celá řada vynikajících rhetorů.¹

Nejlépe jeví se rozdíl mezi obdobím romantismu a rhetorismu v nazírání obou na minulost. Kdežto romantikové, nejsouce spokojeni s poměry své doby, promítali touhy své do minulosti a v ní ukájeli svou fantasii a hledali útěchy a vzorů pro přítomnost, lidé v stol. I. chovali se k minulosti lhostejně. Ovidius, archeget nové generace, čerpal z ní jen pikantní historky. Proti denunciacím v lásce bojuje poukazem na homerské vypravování o Areovi a Afroditě (Odys. VIII 266 nn.), z něhož vyvozuje, že denunciacie Heliova způsobila jen zlo (Ars II 561 nn.). Předpisy o požitcích lásky provází doklady z Iliady (Ars II 709 nn.). Neušetřil ani pravzoru ženské věrnosti, Penelopy, dav vysvětliti její *τόξον θέας* kuplířce Dipsii způsobem přímo sprostým (Am. I 8, 47 n.). Stejně užívá i historie vlastního svého národa. Prvým výsměchem romantismu jest jeho výrok, že snad za Tatia Sabinky náležely jedinému muži, kdežto nyní že vládne v městě Aeneově Venuše, a čistá že jest jen stará panna (Am. I 8, 38 nn.).

Století I. mělo celkem odpor k starým spisovatelům římským. Seneca na př. (fr. 114) posmívá se slohu Enniovu a odsuzuje ty, kteří napodobili sloh Appiův (Ep. 114, 13). Zvítězil tu názor básníka Horatia, který proti romantické oblibě skladatelů starých hájil směr modernistický.² Výklady jeho nezůstaly, myslím, bez vlivu na I. století, byť tehdy³ vedle Vergilia nejčtenějším básníkem; poprsí jich obou zdobívala školní síně (Juven. VII 227).

Jest tedy zcela přirozeno, že i epika volila si v I. stol. zřídka látky z doby staré. V celém období sedmdesáti let, od Tiberia až do Vespasiana (incl.), byly sepsány jen čtyři⁴ básně s látkou romantickou: Lukanova Iliaca, C. Valeria Flacca Argonautica, Neronova Troica a t. zv. Ilias Latina.

Odpor proti látkám mythologickým a vůbec proti staré historii projevuje se u různých spisovatelů I. stol., na př. u Manilia (III 9 nn.; V 462 nn.). Neznámý skladatel Aetny, didaktické

¹ Byli to: Domitius Afer, Julius Africanus, Sex. Julius Gabinianus, M. Afer, Julius Secundus, Julius Florus, P. Clodius Quirinalis, Statius Ursulus.

² V. uv. čl. v Listech filol. str. 173.

³ V II. stol. po K. v době renaissance romantické Horatius upadl zase v zapomnutí.

⁴ Mythologický ráz epických básní Saleia Bassa není dosti zaručen. V. W. S. Teuffela, Gesch. d. röm. Literatur II⁶, v Lipsku 1910, § 318. — M. Schanz, Gesch. d. röm. Literatur II 2³, v Mnichově 1913, str. 221 praví, že básnictví epické bylo v I. stol. hojně pěstováno. S našeho hlediska literárně-historického nutno však v jeho výpočtu odloučiti epiku z konce I. stol. po Kr.; neboť tehdy počínal již zase romantismus, jenž si v epice s oblibou volil themata z mythologie a staré historie. Proti pouhým čtyřem uvedeným básním epickým z období rhetorismu možno ukázati na četné básně toho druhu v době Augustově; v. uv. čl. v Listech filol. str. 172.

básně z doby mezi r. 65 a 79, praví ve v. 7 nn., že chce jíti novou cestou, ježto staré pověsti již příliš sevsedněly. »Kdo nepěvoval,« ptá se, »Argonautů, války trojské, Nioby, Kadma nebo opuštěné Ariadny?« Seneca¹ posuzuje (De brev. vitae 13, 9) činnost starožitníků se stanoviska ethického a praví, že není nic platna, ježto se jí nikdo nestal lepším; v Nat. quaest. III. praef. haní dokonce dějepisce, že se zabývají tím, co bylo, a nikoli tím, co se má státi.

Velice důrazně projevil se úbytek zájmu o minulost v literatuře historické.² Jen Q. Curtius Rufus obral si thema romantické, totiž činy Alexandra Velikého, a Velleius Paterculus počal své dějiny římské od příchodu Řeků do Italie. Všichni ostatní dějepisci I. stol., jichž jest, jak z následujícího přehledu vysvitne, značný počet, obírali se jen událostmi doby císařské nebo nejvýše koncem republiky. Kromě toho byly psány též biografie vrstevníků a monografie z dějin současných. A. Cremutius Cordus psal o válkách občanských a o době Augustově. Seneca starší sepsal dějiny válek občanských a první doby císařské až do Caliguly. Aufidius Bassus vylíčil za Tiberia konec republiky a počátek císařství až do pádu Seianova. Vládu Tiberiovou obíral se Deculo. Za Claudia M. Servilius Nonianus zachytil děje své doby, a Cn. Domitius Corbulo vypsál své zkušenosti v Asii, C. Suetonius Paulinus v Mauretanii, Ti. Claudius Balbillus v Egyptě. Dvě monografie obětí Neronových sepsali dva vrstevníci Plinia mladšího C. Fannius a Cn. Octavius Titinius Capito. O válce občanské r. 69 psal Pompeius Planta. Za Flaviovců jeden Cluvius Rufus o událostech za vlády Caligulovy, Claudiovy a Neronovy, Fabius Rusticus psal o vládě Claudiově a Neronově, Vipstanus Messalla líčil události své doby, Antonius Julianus vypsál válku židovskou za Tita. Plinius starší popsal války s Germány ve 20 knihách a pokračoval v dějinách Bassových pod titulem A fine Aufidi Bassi. Oblíbeny byly též biografie vrstevníků. Seneca starší vylíčil život svého otce. P. Anteijs pojednal o životě M. Ostorius Scapuly, Neronem nenáviděného. Ti. Claudius Pollio obíral se životními událostmi L. Annia Bassa, podvelitele Vespasianova ve válce židovské. Politickou tendenci republikánskou měly biografie Thrasy Paeta od Junia Arulena Rustica a Helvidia Prisca od Herennia Seneciona. Z themat uvedených jest patrné, že myslí tehdejších lidí byly plně zaujaty dobou přerodu republiky v monarchii a počátky nové vlády. Tato všeobecná tendence dala vznik i Lukanově Pharsalii, kdež nevhodně pro epos zvolena látka z doby nedávno minulé, totiž válka občanská mezi Caesarem a Pompejem.

¹ V tragodiích spracoval však Seneca látky mythologické.

² V. naproti tomu zájem o minulost u historiků doby Augustovy (v uv. čl. v Listech filol. str. 170 n.).

Jinou známkou kultury I. stol. jest úpadek mravní, který vrhal ovšem své stíny i do literatury. Romantikové usilovali¹ o mravní obrození národa v duchu starořímské jednoduchosti a ctnosti. Snaha ta nesetkala se však se zdarem, a všechna činnost Augustova ztroskotala se na vrstvách aristokratických, kulturou přesycených. Nepodařilo se mu ani odstraniti luxu, ani zastaviti pokračující zkázy mravní, ba musil ve vlastní rodině na zhýralé dceři své Julii shlédnouti marnost svých snah. Hojně styky Římanů s Egyptem po jeho annexi r. 30 měly velký vliv na vzrůst luxu, proti němuž brojili v I. stol. filosofové a satirikové; hlasy jejich nesetkávaly se však na dvoře císařském a v širší veřejnosti s takovým porozuměním jako v době romantismu, kdy se Augustus sám vzorně jednoduchým životem snažil působiti na širší vrstvy. Přepych, jaký vládl v I. stol. při hostinách, líčí mistrovsky Petroniova *Cena Trimalchionis*, a jednotlivosti tohoto líčení potvrzuje na různých místech Seneca, jenž horlí na př. proti nadbytku jídel, sháněných po celém světě (Ep. 110, 13; 89, 22; 95, 14), proti drahým nápojům (Ep. 114, 26), drahocennému náčiní stolnímu (De benef. VII 9, 3). Týž filosof zmiňuje se o luxu stavebním a přepychu v prstenech.² Filosofická sekta Sextiů, která hlásala a prakticky prováděla střídmost životní, setkávala se v ovzduší romantismu s velikými sympathemi, ale pak záhy zanikla (Seneca Nat. quaest. VII 32, 2).

O úpadku mravním svědčí jednak literatura sama, na př. lascivní poesie Ovidiova, jednak důtklivé a četné hlasy tendence moralisující. Proti závadám mravním horlili filosofové ve svých diatribách i přednáškách ústních³ a satirikové, hlavně Juvenal.⁴ Není pochyby, že líčení obou bývají leckdy tendenčně přehnána, ale nejsou vynýšlena. O mravních poměrech ve vrstvách aristokratických lze v té době souditi jen nepříznivě. Také dvůr císařský za všech téměř císařů dával jen pohoršující příklad. Caligula, od mládí zhýralý, udržoval cizoložný poměr se svou sestrou Drusillou. Za Claudia vládla vlastně Messalina, jejíž jméno samo již jest »programem«. Neronovu družinu, s níž se toulal v noci po Římě, tvořili lidé z cirků, hospod a lupanářů. Domitianus byl pověstný zhýralec.

Příčin mravní pokleslosti v Římě bylo několik a některé byly již staršího původu; nás zajímají hlavně ty, jež pocházely

¹ V. uv. čl. v Listech filol. str. 168 nn.

² Ep. 89, 21; 90, 25. Quaest. nat. VII 31, 2.

³ Na př. Seneca Ep. 108, 3 a 13 přiznává, že na něho mocně působily takové přednášky stoika Attala.

⁴ Juvenal vystoupil sice jako satirik teprve za Trajana, ale svůj materiál historický bral z největší části z doby Neronovy a Domitianovy (v. I 150 nn.). Kromě toho není pochyby, že vyzrál v pessimismu a satirika právě v době Neronově a Domitianově, a jest možno, že si již tehdy zhotovil skizy k pozdějším básním.

z umění. Špatný vliv měla především umění výtvarná, hlavně malířství, jež zobrazovalo nudity.¹ Mnohem hůře působil však pantomimus,² který v době Augustově vytvořili v Římě dva orientální umělci, Pylades z Kilikie a Bathyllos z Alexandrie. Byl to mimický tanec, provázený hudbou a zpěvem sborovým. Strídaly se při něm výjevy z milostných dobrodružství hellenských bohů se scénami komickými i děsivými a napínávkami. Každý vzpomene zajisté při tomto programu na naše biografy a podobné podniky, jichž úkolem jest dráždití otupělé nervy velkoměstského obyvatelstva. Úspěch představení pantomimických byl veliký; i v domech soukromých bývala zřizována pro ně jeviště. Básníci zvučných jmen skládali texty; tak na př. Lucanus složil čtrnácte takových librett (salticae fabulae) a Statius sepsal pantomimus Agaue pro herce Parida. Sám císař Nero chtěl vystoupit v roli Vergiliova Turna (Sueton. Nero 54). Herci byli miláčky žen a mužů. Parida dal Domitian ze žárlivosti na ulici probodnouti; ctitelé jeho posypali pak místo krví zbrocené růžemi. Vážní a vzdělaní mužové soudili však o pantomimech nepříznivě a brojili proti nim. Posměchem stíhal pantomimus Seneca (Nat. quaest. VII 32, 2); Aelius Aristides napsal proti němu v II. stol. celou řeč. Několikrát zakročili císařové zvláštními zákazy, ale vše bylo marno.

Černými barvami líčí spisovatelé tehdejší ženy, jimž Juvenal věnoval pověsnou satíru VI. Líčení jeho jest asi poněkud přehnané a nesmí býti generalisováno,³ ale není také úplně vymyšleno; mělo zajisté podkladem skutečné případy. Na ženskou nevěru stěžuje si Seneca st. (Controv. II 7) jako na obecné zlo, a Juvenal prohlásil (VI 165) ženu cudnou za rara avis (srovn. Senekův fr. 56). Ženy vyhledávaly tehdy poměry s herci, zpěváky, tanečníky, ba i otroky. Martialis praví (VI 39), přehnaně

¹ Stěžuje si na to již Propertius II 6, 27 nn. Srovn. též Ovidia Trist. II 287 nn.

² O něm jedná Schanz v uv. lit. II 1³, str. 413 nn. a II 2³, str. 251 n.

³ Bylo tehdy dosti žen ušlechtilých. Některé byly činny literárně, jiné byly vzdělány vědecky tak, že mohly diskutovati o přednosti Vergilia a Homera (Juven. VI 434 nn.). Nescházelo také pečlivých matek a věrných manželů, zvláště mezi intelligencí. Plinius ml. (Ep. IV 19) chválí svou ženu, že se z lásky k němu počala zajímati o literaturu. Pěkný byl poměr mezi Senekou a Paulinou, které bylo zabráněno zemřítí s choťem. Také Polla Argentaria ctíla památku zemřelého svého chotě, básníka Lukana, a slavívala jeho narozeniny; k slavnosti té poslal Martial epigr. VII 21—23 a Statius Genethliacon Lucani. Martial (X 38) vřele blahopřeje Calenovi k jeho patnáctiletému, šťastnému manželství s básnířkou Sulpicií. Některé ženy zemřely s odsouzenými chotí, tak zvláště hrdinská Arria st., která projevila více odvahy než její choť Caecina Paetus. Jeden řecký nápis (Anth. Graec. IV p. 256, epigr. adesp. 658) zná novou Alkestidu, jménem Kallikratei, jež zemřela za chotě svého Zenona (L. Friedlaender, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms 1⁸, v Lipsku 1910, str. 499 nn.).

ovšem, že na sedmi dětech Marully bylo zřejmě viděti podoby sedmi otroků, v domě zaměstnaných. R. 19 přihlásila se Vistilia, žena z rodiny praetorské, u aedilů jako prostitutka. Zahalená prostitute kvetla mezi manželkami méně zámožných rodin senatorských a rytířských, a někteří muži neostýchali se těžiti z takových poměrů. Vyskytovaly se však i ženy přímo zločinné, které otravovaly nepohodlné muže i děti. (Srv. Seneku fr. 52, Ep. 119, 6; Juven. VI 655 n.)

Že za takových poměrů přibývalo starých mládenců, a život rodinný u vrstev vyšších často byl rozvrácen, jest na snadě. Na úpadek života rodinného stěžuje si již Horatius (C. III 6, 17 n.), nicméně sám zůstal neženat; Propertius (II 6, 1 nn.) se raduje, když byl odstraněn zákon, jímž nuceni byli občané k založení domácnosti. Zvláštní jest, že život rodinný podrývali i mnozí moralisté.¹ Epiktet praví, že manželství jest kynikovi překážkou, nežije-li žena též dle zásad kynických. Většími dobrodinci lidstva jsou prý ti, kteří na ně dohlížejí, než ti, kteří plodí děti; na př. bezdětný Homer vykonal prý pro lidstvo více než Priamus, který splodil padesát darmošlapů.

Za Nerona dostoupila mravní zvrhlost svého vrcholu a projevovala se odpornými formami paederastickými. Nero slavil r. 67 svatbu s eunuchem Sporem, a podobnou historku vypravuje Juvenal (II 117 nn.) o jakémsi Gracchovi. Ozvuky těchto neřestí jsou i v literatuře. Statius (Silvae III 4) opěvá vlasy, které byly Earinovi, miláčku císaře Domitiana, po prvé ostříhány, a na touž událost složil Martial tři epigramy (IX 16, 17, 36) a kromě toho na Earina ještě jiné tři epigramy (IX 11—13). Statius truchlil v threnu (Silvae II 1) nad zemřelým Glaucion, třiáctiletým miláčkem Atedia Meliora: k témuž podnětu složil Martial dva epigramy (VI 28, 29). Hrdina Petroniova románu Encolpius nemá milenky, nýbrž miláčka Gitena, a na několika místech jsou líčení paederastická (na př. c. 85 nn., 92 nn.). Důležitá jest zpráva Martialova (VII 29), že elegie Voconia Victora na hochu Thestylu byly hojně čteny.

Výslovně musí býti podotčeno, že vylíčená zvrhlost mravní byla soustředěna jen v Římě, kde se scházela pestrá společnost z celého světa. Dosvědčuje to Plinius (Ep. IV 22) a chválí proti tomu mravní neporušenost v městech italských (Ep. I 14, 4). „Mravný“ a „venkovský“ byla tehdy slova téměř synonymní. Ovidius (Am. III 4, 37) praví: *rusticus est, quem laedit adultera coniunx*.

V ovzduší velkoměstském vznikla erotická poesie Ovidiova, hlavně sbírka elegií *Amores* a erotický katechismus, *Ars ama-*

¹ P. Wendland, *Die hellenistisch-römische Kultur*. 2. a 3. vyd., v Tubinkách 1912, str. 90.

toria.¹ Obě sbírky svou nezakrývanou frivolitou jsou mezníkem v literatuře římské. Ovidius první líčí totiž výjevy z budoarů a ulic. Pro naše účely nemá smyslu pátrati, kolik Ovidius z toho, co líčí, sám prožil. Nelze též omlouvati básníka poukazem na to, že jen zpracovával motivy poesie alexandrijské. P. Brandt² sestavil velmi pracně téměř ke každému verši paralelní místa z poesie alexandrijské a myslí, že Ovidius ani nemohl přejíti lascivních líčení, jako jsou elegie I 5 a III 7, ježto je nalezl ve svých předlohách. Pro nás rozhodující pro posouzení Ovidia i celé doby jest, že si vybíral z pestrého obsahu poesie alexandrijské právě motivy lascivní a že měl jimi veliký úspěch. Celé město o nich mluvilo (Am. III 1, 21), a básník stal se jimi slavným (Am. III 1, 17 nn.), ba očekával od nich věčnou slávu básnicí (Am. I 15). Ovidia neomlouvá také, že své *Ars amatoria* dal ráz učebnice pro hetéry a jejich nápadníky. Básně ty četly se spíše v lepší společnosti římské, a zásady v nich hlášané nemohly zůstatí bez vlivu na mládež. Jak působily, ukazuje Ovidius sám, pravě, že se mladá jedna dívka vydávala za Corinnu, fingovanou milenkou Ovidiovu, o níž se v básních tolik pěkného povídá (Am. II. 17, 29).

U Ovidia po prvé v poesii římské pojednáno bylo o různých druzích kuplířství (*lenocinium*), při čemž jako kuplíři vystupují i členové rodiny, ba i *leno maritus*.³ Také u Seneky jsou podobná témata pro deklamace, na př.: otec odstoupí svou ženu synovi, ježto jest syn do své macechy zamilován (Controv. VI 7). Deklamátor charakterisuje chování otcovo jako *lenocinium* a synovo jako *adulterium conciliante marito commissum*. Často sbánil Ovidius pověsti, mající podkladem stupra incesta a *adulteria*. Obíral se též otázkou umělého vyhnání plodu (Am. II 13 a 14); sám je sice bez obalu odsuzuje,⁴ neostýchá se však napsati (Am. II 13, 1 n.), že Corinna trpí následky tohoto činu. To vše jsou témata v poesii římské před Ovidiem neobvyklá.

Jinou charakteristickou ukázkou obscenní poesie tehdejší doby jest 80 básniček, sestavených nejpozději v polovici I. stol. z různých skladatelů ve sbírku zvanou *Priapea*. Pro nás důležité jest, že básně ty vybrané byly ze skladatelů různých a že

¹ Ovidius, rodilý v Římě, byl pravým dítětem velkého města. Vážnější práce nebyl schopen; měl nechuť k advokatuře i službě vojenské (M. Pokrovskij, *Philologus Suppl.* XI, 1910, str. 388 nn.); pokládal ostatně volnou lásku také za *militiae species* (Am. I 9). Již ve škole při deklamacích dával přednost *suasoriím* před kontroversemi, ježto mu byla každá argumentace obtížná (Seneca Controv. II 2, 12). Když byl vytržen z ovzduší městského, s nímž byl spjat celou svou duší, shroutil se úplně. J. S. Machar, *Rím* str. 9 chápe tento nátek.

² P. Ovidii Nasonis *Amorum* I. III, v Lipsku 1911, str. 11.

³ O tom pojednal Pokrovskij v uv. čl. str. 360 nn.

⁴ V. též Musonia fr. XV^a H., *Juven.* VI 592 a Seneku ad *Helviam* 16, 3.

svědčí tedy o rozšíření poesie erotické. Petronius líčí ve svém románu rozličné obscenosti, na př. celou scénu s Quartillou a jejími průvodkyněmi (kp. 10 nn.), jako cosi zcela přirozeného, a román jeho nemá tendence morální. Jsou v něm scény ze života odpozorované, z nichž jest patrné, že nákaza mravní počala tehdy vnikati již i do vrstev středních. Lascivní verše skládal císař Nero, a na zakázku je dodával Martial. Jiný epigramatik Sabellus vynaložil mnoho umění na vylíčení obscenit (Mart. XII 43.). Frivolní scény byly předváděny v pantomimech i v mimech, tak že Martial (III 86) mohl říci, že jeho epigramy nejsou v té přicině horší než mímý. I vážný konsulár Plinius ml. měl ve svých hendekasyllabech některé verše pochybného rázu.

S úpadkem mravnosti a vzrůstem kultury raffinované souvisejí v literatuře dva zjevy: rozvoj satiry a nové probuzení idyllismu. Satira byla pěstována hojně,¹ a to jednak satira menippská, jednak satira rázu Luciliova a Horatiova. Prvního druhu jest Senekova Apokolokyntosis, k druhému náležejí satiry Persiovy a Juvenalovy. Vynikajícím satirikem byl dále Turnus; neboť se i později uvádí vedle Juvenala jako zástupce satiry. Satiry psal též P. Manilius Vopiscus a Silius (Proculus?). Na nejmenší míru zhuštěnou satirou bývají často i epigramy Martialovy.

V ovzduší tak zkaženém musila se zase ozvati touha po čistém životě v přírodě. Skladatel Aetny líčí požitky, jež přináší pozorování přírody (v. 224 nn.) a vyčítá vrstevníkům svým, že si nevšímají divů přírodních. Podobné stížnosti nalezneme i ve spise Columellově *De re rustica* (I, praef. 14; X, praef. 2; XII, praef. 8). Z doby Neronovy máme zase ukázky poesie idyllické. T. Calpurnius Siculus napsal sedm eklog, z nichž čtyři (II, III, V, VI) mají ráz ryze bukolický, kdežto v ostatních třech užívá básník formy bukolické, aby holdoval císaři Neronovi. Stejného rázu jsou t. zv. *carmina Einsiedlensia*, dva větší zbytky básní bukolických, oslavujících Nerona, z nichž druhá má dosti velkou cenu básnickou.

Značný a možno hned říci neblahý vliv na literaturu měli panovníci římsí od Tiberia až do Domitiana. Augustovi zdařilo se obratným a šetrným jednáním převést Římany nepozorovaně z republiky do monarchie, i bylo jeho přáním a politikou závěti, aby i nástupci jeho vládli nejen ve formě nýbrž i v duchu principátu. Prání toho snažil se šetřiti ještě Tiberius, ale za jeho nástupců změnil se principát v orientálně zbarvený caesarismus, jenž stal se tím hroznější, že se na trůn dostávaly osoby patologické. Již Tiberius byl povaha záhadná, ale vedle rysů špatných měl i dobré vlastnosti. Nástupce jeho Caligula byl

¹ V. Schanze v uv. lit. II 2³, str. 232 n.

zhýralý a zlý šílenec;¹ slabomyslný Claudius byl figura nastrčená, za níž vládli někteří dvořané a hlavně zhýralé ženy, Messalina a Agrippina. Nerona jest těžko charakterisovati stručně; vyžadovaly by zvláštní studie jeho zvrhlosti a bláznovství, jichž nemůže zastříti ani jeho zájem o všechna možná umění a dilettování v nich. První dva Flaviovci, Vespasian a Titus, byli celkem panovníci řádní, ale Domitian svým krutým tyranstvím zastínil všechny své předchůdce. Tento panovník žádal na př. od senátorů, aby mu líbali ruce nebo i nohy!

Po většinu let I. stol. žily vyšší vrstvy společenské v Římě v stálém napětí a v obavách o život; neboť všichni císařové, kromě Vespasiana a Tita, dávali vraždit své skutečné nebo jen domnělé odpůrce. Jen za Claudia bylo popraveno 35 senátorů a 221 rytířů. Za Nerona, kterého Plinius (Nat. hist. VII 6) nazval *hostis generis humani*, bylo popraveno tolik lidí, že C. Fannius věnoval jim zvláštní monografii (s titulem *Exitus occisorum*), která, ač dospěla k III. knize, zůstala nedokončena pro smrt spisovatelovu.

Tato pronásledování stihla velmi krutě i kruhy literární.² Podnětem k pronásledování bývala skutečná nebo obyčejně jen domnělá tendence protimonarchická nebo urážka osoby císařovy ve spisech. Tak na př. Cremutius Cordus, jenž ještě za Augusta pojednal svobodomyšlně o konci republiky a založení monarchie, byl r. 25 žalován, že nazval Bruta a Cassia posledními Římany, a odsouzen k smrti. Knihy jeho, jež psal, jak praví Seneca (Ad Marciam 1, 3) *sanguine suo*, byly spáleny. Tohoto zakročení proti spisům užito bylo po prvé při spisech Tita Labiena. Seneca (Controv. X, praef. 5) odsoudil velmi přísně tento do té doby neobvyklý trest slovy: *res nova et inusitata supplicium de studiis sumi*; z dalšího jeho horlení (na uv. m. § 6, 7) jest patrné, jak těžce byly kruhy literární tímto opatřením dotčeny. R. 66 popraven byl P. Anteius, ježto napsal biografii M. Ostorii Scapuly, Neronem nenáviděného. Caligula dal na jevišti upáliti skladatele atellan — byl to asi Mummus — pro narážku na svou osobu (Suet. Cal. 27). Helvidius Priscus ml. byl odpraven, ježto v mythické travestii Paris a Oenone vyličil skandální rodinný život Domitianův.

¹ Chtěl na př. závodního koně prohlásiti konsulem, dal zavraždití odsouzence, ozdobeného jako zvíře obětní atd. atd.

² Počet z Říma vyhnaných nebo popravených rhetorů a jiných literátů byl značný. Vyobcování byli na př.: za Tiberia rhetori Votienus a Cassius Severus, za Caliguly rhetor Carrinas Secundus, za Claudia Seneca ml., za Nerona rhetori Verginius Flavus a P. Suillius, právník C. Cassius Longinus, básník Antistius Sossianus, pamfletista A. Fabricius Veiento. Popraveni nebo k samovraždě dohnáni byli: za Tiberia rhetori Mamerkus Scaurus a P. Vitellius, básníci Sextius Paconianus a Aelius Saturninus, za Caliguly epigramatik Cn. Cornelius Lentulus Gaetulicus a Julius Graecinus, spisovatel monografie o vinařství, za Nerona Se-

Útlisk monarchie působil zase v literatuře projevy císařům nepřátelské. V Lukanově *Pharsalii*, počínaje IV. zpěvem jest patrna podrážděná nálada proti Neronovi,¹ kterého Lucan napadl také ve zvláštním pamfletu básnickém. Podobně učinil i A. Fabricius Veiento v pamfletu »Codicilli«. Někteří básníci skládali potupné básničky na císaře, tak na př. Sextius Paconianus na Tiberia a Antistius Sosianus na Neronu. Bývalo též zvykem, v anonymně vypouštěných epigramech posmívati se císaři (Sueton. Tiberius 59, Nero 39, kdež se mluví o několika skladatelích veršů takových). Také na divadle bývali císařové kritisoání a někdy sesměšňováni (v. Sueton. Tib. 45).

Jinou zvláštností literatury I. stol. jest pochlebování císařům. Již Augustovi lichotili básníci, ale ti dovedli ještě udržeti ve svých projevech jakousi důstojnost a měli, což jest důležité, pro počínání své skutečný podklad; neboť Augustus získal si skutečně velké zásluhy o stát římský. Nástupci jeho byli však osoby mravně nehodné, jež nezasloužily ani nejmenšího uznání. Nesmírné lichocení Tiberiovi vytýká se dějinám literárně činného důstojníka Velleia Patercula; k jeho omluvě možno však uvést alespoň to, že poznal Tiberia jako výborného vojevůdce na výpravách v Germanii a Pannonii. Žádné omluvy však nenalzáme pro podlézavý tón Valeria Maxima, jenž Tiberiovi věnoval svou rhetorům určenou sbírku příkladů historických *Factorum et dictorum memorabilium* I. IX a při každé příležitosti lichotí císaři a členům jeho rodu. Neronovi se holduje, jak bylo již uvedeno na str. 88, v tehdejších básních idyllických, a Lucan přednesl sám při agonu r. 60 své *Laudes Neronis*. Nejosklivější patolizalství jest však v některých epigramech Martialových, věnovaných Domitianovi. Pokrytecky touží na př. básník po návratu císařově do Říma a tvrdí, že nikdy nebylo větší volnosti než za tohoto krutého tyrana (V 19, 6). Po nastolení Nervově Martial Domitiana pomlouval (Schol. Juv. IV 38). Z vděčnosti lichotil Domitianovi Quintilian (IV, proem. 2-5; X 1, 90 nn.), ze slabosti a strachu Silius Italicus (Punica III 607 nn.) a Statius (*Silvae* I 1, III 4, V 1).

K úpadku hrdosti básnické přispěly ovšem také neutěšené sociální poměry básníků.² Básnění nic nevynášelo, ježto knihkupi neplatili honorářů. Juvenal křídí (VII 16 nn.) velmi drasticky bídu básníků, kteří byli leckdy nuceni konati i práce ře-

neca ml., básník Lucan, satirik Petronius Arbiter, za Domitiana historikové Junius Rusticus Arulenus a Herennius Senecio, mimograf Helvidius ml., rhetori (Curatius?) Maternus, Baebius Massa a Mettius Carus.

¹ Epos Lukanovo, jednající o bojích mezi Pompejem a Caesarem, jest pozoru hodno svou tendencí republikánskou; neboť strání až nespravedlivě Pompejovi proti Caesarovi, jehož zavraždění se schvaluje (VII 595 n.).

² V. Friedlaendera v uv. sp. IV⁸, str. 57 nn.

mesnické, aby se obživil. Básník Eumolpus v románu Petroniově jest chatrně oděn a přiznává svou nuzotu (83, 7 nn.). Básníci byli úplně odvislí na přízni a podpoře císařů a bohatých jednotlivců, k nimž vstupovali v poměr klientský.¹ Tak se obživoval i Martial, a vedlo se mu s počátku dobře (IV 40); později však schudl tak, že musil někdy v básničkách žebřati o kousek oděvu (VI 82) a bydleti v nájmu v III. patře (I 117, 7). Řím opouštěl posléze po čtyřiatřicetiletém pobytu s trochou peněz, jež mu dal na cestu Plinius ml. Právě upřímně (V 36), že za své básničky očekává příslušnou odměnu.² Důstojněji vedl si Statius, ač nebyl též zámožný. Skládal malé básně k různým událostem v rodinách svých příznivců, jako k svatbám, narozeninám, úmrtím, nebo oslavoval zajímavé a cenné předměty v jejich majetku, na př. villy a díla umělecká. Zachovaná sbírka takových básniček, zvaná *Silvae*, jest však celkem ukázkou ušlechtilější poesie příležitostné. A přece jak velký jest úpadek od Catulla, který sepsal známou něžnou báseň na smrt vrahce své milenky (c. 3), k Statiovi, který musil truchlit ve dvou básničkách (II 4 a 5) nad úmrtím mluvčího papouška svého patrona, Atedia Meliora! Také Martial skládal podobné básničky příležitostné, ba opěval někdy i tytéž události jako Statius.³

Život jednotlivcův byl tehdy řádním císařů a zločinných jejich rádců v stálém nebezpečení. Senekovi na př. hrozila smrt již za Caliguly, a byl zachráněn jen tím, že se očekávala brzká jeho smrt z churavosti. Za Claudia byl z návodu Messaliny vypověděn r. 41 na Korsiku, kdež ztrávil osm let. Pak byl ovšem rehabilitován a učiněn vychovatelem Neronovým, ale po smrti Burrově bylo jeho postavení na dvoře tak otřeseno, že musil r. 62 odejít do soukromí; posléze stal se r. 65 obětí spiknutí Pisonského. U slabších povah dostavovala se za takových poměrů poklelost duševní, a proto se v tehdejší době vyskytuje mezi inteligencí nápadný počet samovražd z omrzlosti života. Na př. M. Cocceius Nerva, děd pozdějšího císaře Nerry, vynikající právník, usmrtil se, ježto pokládal stav vlastní za beznadějný. *Integro statu, corpore inlaeso, moriendi consilium cepit*, praví Tacitus (Ann. VI 26). Proniklo přesvědčení, že jen smrt osvobozuje od zla;⁴ školy filosofické tehdy samovraždu schvalovaly, ba shledávaly v ní projev svobodné vůle, odejít se světa dle libosti.⁵ Thema to bylo tak časové, že o přípustnosti samo-

¹ Juvenal I 100 n. s trpkostí naráží na své postavení klientské.

² O odporných projevech klientské poesie Martialovy jedná H. E. Butler, *Post-Augustan poetry from Seneca to Juvenal*, v Oxfordu 1909, str. 279 nn. a praví, že i jako chudšas mohl Martial žebřati vkusněji.

³ Takové paralelní básně jsou na př. Mart. VI 21 a Stat. I 2; Mart. VI 42 a Stat. I 5 a j. V. Friedlaendera v uv. sp. IV^a, str. 77 n.

⁴ Seneca, *Ad Marciam* 19, 4; *Ep.* 58, 36.

⁵ Plin. *Nat. Hist.* II 63; VII 54; Sen. *Ep.* 12, 10; 58, 65; De provid. 6. Epikt. u Arriana *Diss.* I. 24; Musonius fr. XXVIII H.

vraždy deklamují v Senekových Foiničankách Oidipus a Antigona. Tulliovi Marcellinovi, jenž trpěl nezhojitelnou nemocí, poradil jeden filosof, aby zemřel smrtí dobrovolnou, a on tak učinil, zdržev se plné tří dny potravy (Sen. Ep. 77, 5 nn.). Smrt nezdála se tehdy býti hroznou, Senekovi byla „dies natalis aeterni!“ Ve spise *De brevitae vitae* praví tento filosof (7, 3): *tota vita discendum est mori*. Přesvědčení své potvrdil Seneca hrdinským skutkem skolem, jak vidíme z úchvatného líčení Tacitova (Ann. XV 62 n.). Jen úplné oproštění ode všeho vnějšího světa usnadnilo tehdejší lidem umíratí tak klidně, ba někdy přímo radostně! V tom vyrovnali se pohané úplně křesťanským mučedníkům. Frivolní život frivolně zakončil Petronius Arbiter; byv odsouzen na smrt r. 66 dle slov Tacitových (Ann. XVI 19) „audiebat referentes nihil de immortalitate animae et sapientium placitis, sed levia carmina et faciles versus“. Pohrával si takřka s prchajícím životem, dav si žíly otevřítí a zase zavázati. I mnohé ženy umíraly hrdinsky. Tacitus (Ann. XVI 10 n.) líčí dojemný skok k smrti odsouzeného L. Vetera r. 65, s nímž dobrovolně odhodlaly se zemřítí i jeho dcera Annia Pollitta a tehyně Sextia.

Povahy silné usilovaly o oproštění proti zlým poměrům, a tím si vysvětlujeme, že se u filosofů I. stol. dává takový důraz na myšlenku vnitřní samostatnosti člověka a jeho neodvislosti od světa vnějšího. Tak na př. Seneca hlásal, že jedině poznáním a prováděním ctnosti může se člověk domoci neodvislosti na událostech vnějších a z ní plynoucího blaha duševního. Podobně tvrdil Epiktet, že v naší moci jest jen naše vůle, již můžeme si vytvořiti šťastný, na zevnějšku nezávislý život duševní. Filosofové takto vyzbrojení odolávali statečně všem nástrahám a nátlakům. Kynik Demetrius, přítel Senekův, odmítl velký dar Caligulův a pohrdal hrozbami Neronovými. Monarchie pohlížela ovšem s nedůvěrou na filosofy, a zvláště stoikové byli politicky podezřelí, ježto v jejich řadách byli četní opoziční aristokraté. Tigellinus dokazoval Neronovi, že stoicismus vychovává povahy vzdorovité (Tacitus Ann. XIV 57). V naukách stoických samých nebylo však nic obsaženo, z čeho by vyplýval zásadní odpor proti monarchii.¹

(Příště konec.)

¹ O tom pojednal E. Vernon Arnold, *Roman stoicism*, v Cambridge 1911, str. 396 n. — Počet popravených a vyobcovaných stoiků byl značný. Vyobcování byli za Tiberia Attalus, za Neronu C. Musonius Rufus. Popraveni byli za Caliguly Julius Canus, za Neronu Thrasea Paetus, Barea Soranus a Rubellius Plautus, za Domitiana Junius Rusticus Arulenus a Herennius Senecio. Všeobecně byli vypovězeni stoikové za Vespasiana (kromě Musonia) a za Domitiana dvakrát (r. 89 a 93).

O Gallově vztahu k Euforionovi a o jeho básnické činnosti.

Napsal Antonín Kolář.

Z literárního odkazu alexandrijského básníka Euforiona z Chalkidy zachovalo se jen něco zlomků a z pozůstalosti římského elegika C. Cornelia Galla pouze jediný pentametr. Proto není divu, že rekonstrukce a bližší charakteristika jejich básní, jakož i stanovení vzájemného vztahu obou spočívá na velmi vratkých základech, jsouc odkázáno na několik nejasných nářek Vergiliových a neurčitých zpráv starověkých. Nejrozmanitějším, často protichůdným domněnkám jest otevřeno širé pole. Proto chceme se pokusiti vnésti více světla do celé otázky.

Nejdůležitější v celé otázce jsou slova Verg. ekl. X, 50 n.:

ibo et Chalcidico quae sunt mihi condita versu
carmina pastoris Siculi modulabor avena.

Tyto verše pokládají se od většiny badatelů za svědectví pro existenci elegií Euforionových, jež napodobil Gallus ve své sbírce čtyř knih elegií na Lykoridu. Oporou pro tuto domněnku jsou poznámky k uvedenému místu, zvláště Philarg. I: i. e. Chalcis civitas in Euboea, in qua fuit Euphorion, qui Euphorion distichico versu usus est a Philarg. II: i. e. civitas enim in Euboea Chalcis dicitur, in qua fuit Euphorion, quem transtulit Gallus, jakož i slova Probova: Euphorion elegiarum scriptor Chalcidensis fuit, cuius in scribendo secutus colorem videtur Cornelius Gallus. Slova carmina condita versu Chalcidico, t. j. Euphorionis, pokládají se za elegie; přes to však ve výkladu veršů není shody pro nejasnost verše 51. Skutsch, ač vlastně výkladu uvedených veršů nepodává a vyslovuje se vůbec nejasně a neurčitě, vykládá je (ve spise Aus Vergils Frühzeit str. 10) takto: básně, jež jsem dosud skládal veršem chalkidským, t. j. Euforionovým, změním v básně rázu theokritovského, jinak řečeno: elegie, jež jsem dosud skládal v duchu Euforionově, přeměním v elegie rázu bukolického. Soudil totiž Skutsch (n. uv. m. str. 25), že velmi mnoho z Gallových elegií obsahovalo živly bukolické.

Ještě nejjasnější jest výklad Leův (Hermes XXXVII, 1902, str. 20): ich will die Gedichte, die ich im Euphorions. Stil gedichtet habe, nach der Weise Theokrits zur Hirtenflöte singen. To není vlastně výklad, nýbrž překlad veršů Vergiliových; Leo nepraví, jak si představuje změnu Galla básníka v pěvce. S tímto výkladem, s nímž se shledáváme též u Schanze (Gesch. der röm. Litt. II 1³, str. 208 n.), souhlasí Eskuche (Woch. für klass. Philol. 1902, sl. 942). Sem bychom mohli též zařaditi výklad

Sonntagův (Woch. für klass. Philol. 1902, sl. 1072), podle něhož si chce Gallus získati elegiemi opět přízeň nevěrné Lykoridy, napodobuje pastýře Dafnida nebo Polyfema, jenž se ucházel o lásku Galatee.¹

P. Jahn (Hermes XXXVII, 1902, str. 165) soudí, že Vergilius přejal v desáté ekloze z Gallovy elegie pouze verš 50, ale verš 51 obsahuje prý zcela jinou myšlenku než pentametr básně Gallovy. Snad prý Gallus prohlásil v onom distichu, že elegie, jež složil podle vzoru Euforionova, nevěnuje Lykoridě, nýbrž že je zničí. S jeho výkladem, ač-li možno něco takového nazvati vůbec výkladem, souhlasí R. Helm (Philolog. LXI, 1902, str. 286). Konečně R. Bürger (Hermes XXXVIII, 1903, str. 21) soudí, že je pochybné, zda myšlenka, obsažená v těchto verších, volně Vergiliem přejatých, byla vůbec vyjádřena v elegii Gallově. Jest prý možno, že Vergilius o své ujmě vložil Gallovi v ústa tento výrok, ačkoli ho v jeho básních nenalezl.

Tak tedy ani mezi těmi badateli, kteří bez bližšího odůvodnění vztahují v. 50 na Euforionovy erotické elegie, není shody pro nejasnost verše 51. Ale na závalu jest ještě jiná věc. Existence subjektivně-erotické elegie alexandrijské, podle jejíhož vzoru skládali své elegie básníci římstí, není totiž, jak se ukázalo badáním v poslední době, tak nade vši pochybnost zjištěna. Z literární pozůstalosti alexandrijských elegiků nemáme ani jediné elegie ani delšího souvislejšího zlomku, jenž by svým rázem odpovídal subjektivně-erotické elegii římské. A historie milostné elegie řecké, pokud ji z kusého materiálu zachovaných titulů a starověkých zpráv můžeme rekonstruovati, zná jen mythologicko-erotickou elegii alexandrijskou. Konečně svědčí v neprospěch předpokládané subjektivní elegie také zmínky římských elegiků o předních dvou představitelích alexandrijské elegie, Kallimachovi a Filetovi.² Co pak se týče Euforiona z Chalkidy, jenž také bývá uváděn mezi alexandrijskými elegiky, všeecko nasvědčuje tomu, že mezi ně nepatří. Z jeho literární pozůstalosti nemáme dosud ani jediného pentametru,³ jenž by nasvědčoval tomu, že skládal elegie, ať již rázu jakéhokoli, ačkoli známe dosti veliký počet jeho básní.⁴ Názvy jeho básní vztahují se vesměs na básně

¹ Slova pastor Siculus nevztahuje tedy Sonntag podle výkladu Serviova na Theokrita, nýbrž na skutečně pastýře Dafnida nebo Polyfema, kteří vystupují v erotických básních Theokritových. Ale jako slova versus Chalcidicus vztahují se na básníka Euforiona, tak se nabízí samo sebou vykládati i slova pastor Siculus o básníku Theokritovi, podobně jako jest míněn slovy Syracosio versu ve Verg. ekl. VI, 1.

² Srv. mou úvahu o věci v Listech filologických, XXXVIII, 1911, str. 279 nn. a pojednání O vztahu římské elegie k elegii alexandrijské v programu real. gymn. v Novém Bydžově 1911 a 1912.

³ Vyjímáme ovšem dva epigramy v Anth. Pal. VI 279 a VII 651.

⁴ Souborně vydal je nejnověji F. Scheidweiler v disertaci Euphorionis fragmenta, v Bonnu 1908.

epické. Ve zprávách řeckých spisovatelů jest Euforion uváděn jako *ἐποποιός*, jak patrno ze čtyř míst u Athenaia X, p. 436 F; IV, p. 182 E; XIV, p. 633 F; IV, p. 184 A. Zajímavý jest v té příčině i epigram grammatika Krateta na Euforiona (Anth. Pal. XI, 218):

*Χοιρίλος Ἀντιμάχου πολὺν λείπεται, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι
Χοιρίλον Εὐφορίων εἶχε διὰ στόματος
καὶ κατὰ γλῶσσαν ἔπαιε τὰ ποήματα καὶ τὰ Φιλιτᾶ
ἀτρενέως ᾄδει· καὶ γὰρ Ὀμηρικὸς ἦν.*

Jeho hrot jest sice namířen proti nízkým erotickým vášním básníkovým,¹ ale zároveň charakterizuje Euforiona jako básníka epického. Krates a Euforion byli literární odpůrci, poněvadž ve sporu, jež zavinila Antimachova Lyde, stál Krates na straně Antimachově, kdežto Euforion přidal se ke Kallimachovi a Duri-dovi. Krates vytýká svému odpůrci, že horuje pro epika Choirila a napodobuje jej.² Quintilianus (Inst. orat. X 1, 58) neuvádí Euforiona mezi elegiky, za to však klade jej mezi epické básníky. Vyládá totiž od § 46, že tomu, kdo se chce stát řečníkem, bude s prospěchem čísti nejen řečníky, nýbrž i básníky, a to z epických Homera, Hesioda, Antimacha, Panyasia, Apollonia, Arata, Theokrita, Peisandra a Nikandra. Pak pokračuje (X 1, 56): Quid? Euphorionem transibimus? quem nisi probasset Vergilius, nunquam certe conditorum Chalcidico versu carminum fecisset in Bucolicis mentionem. Není těmito slovy přímo naznačeno, nač máme vztahovati 50 verš X. eklogy Vergiliovy? Jak jest patrno ze souvislosti uvedeného místa, solva lze pomýšleti na Euforionovy elegie. Že Euforion volil pro své skladby látku hlavně z mythologie, plyne též z toho, že Parthenios třikrát k němu přihlíží ve své sbírce legend *Ἑρωϊκὰ παθήματα* (srv. zl. 4, 22, 23 u Scheidweilera), jakož vůbec byl jeho napodobitelem. I kdybychom připustili, že Euforion skládal elegie, přece jen těžiště jeho básnické činnosti bylo v epice. Je-li sporno, psal-li vůbec elegie, tím méně možno tvrditi, že byly erotické a rázu subjektivního. Zprávy starověké, jež mluví o vztahu mezi Euforionem a Gallem, jest proto třeba přijímati s opatrností; ostatně jsou tak neurčité, že se zdá, že již oni zpravodajové sami o tom vztahu mnoho nevěděli.

Takového rázu jest zpráva Proba, Vergiliova komentátora z I. stol. po Kr., jenž poznamenává k verši 50 ekl. X: Euphorion elegiarum scriptor Chalcidensis fuit, cuius in scribendo colorem secutus videtur Cornelius Gallus. Tato zpráva, přiléhající těsně k oněm dvěma veršům, zní dosti neurčitě (in scribendo,

¹ Slovo *Χοιρίλος* obsahuje narážku na *ὁ χοῖρος*, *Φιλιτᾶς* na *φιλεῖν* a *Ὀμηρικὸς* na *ὁ μῆρος*.

² Podrobnosti, k nimž dospívá z tohoto epigramu o literární činnosti Euforionově Scheidweiler n. uv. m., str. 14 nn., jsou, myslím, velmi nejisté.

colorem) a jest vůbec podezřelá tím, že z nich byla vykombinována. Že jest pochybné ceny, vyplývá z jiných dvou poznámek o vztahu Gallově k Euforionovi, a to u Aelia Donata z polovice IV. stol. po Kr. k Verg. ekl. X: is (sc. Gallus) transtulit Euphorionem in latinum et libris quattuor amores suos de Cytheride scripsit a u Servia (kolem r. 400 po Kr.) k Verg. ekl. X, 1: Gallus fuit poeta eximius; nam et Euphorionem, ut supra (VI 72) diximus, transtulit in latinum sermonem et amorum suorum de Cytheride scripsit libros quattuor. Oba vykladatelé odlučují Gallovy elegie, opěvující Lykoridu, od překladu básní (epyllií) Euforionových a nemluví o vztahu Gallově k Euforionovým elegiím.

Proto F. Jacoby,¹ vykládá 50 a 51 verš X. ekl. Vergiliovy jinak. Soudí totiž, že Gallus počal svou básnickou činnost skládáním epyllii podle vzoru Euforionova a teprve potom opěvoval Lykoridu v erotických elegiích. A právě na rozhodnutí upustiti od skládání básní epických a psáti raději elegie vztahují prý se ony dva verše Vergiliovy. S výkladem Jacobyho souhlasí Skutsch (Gallus und Vergil, str. 159 n.). Vyjadřuje se sice opět neurčitě, říká: »Also kann der Sinn nur sein: ich gebe die Epylliendichtung u. dgl. auf und will fortan theokriteisch dichten« a dále: »in Form eines Entschlusses konnte Vergil dem Gallus den Gedanken bukolisch zu dichten nur dann in den Mund legen, wenn Gallus ihn wirklich ausgeführt hatte«, avšak z jeho slov na jiných místech (na př. str. 170 n., 174, 175, 186) poznáváme, že slovy »theokriteisch, bukolisch dichten« rozumí podle vzoru Jacobyho erotické elegie rázu bukolského.

Tomuto výkladu jest však na závadu tato věc. Gallus prohlašuje, že bude psáti elegie, ale mluví tak, že spíše jest na snadě pomýšleti na básně bukolské. Servius totiž vykládá 51 verš: carmina pastoris Siculi modulabor avena takto: ibo et Theocritio stilo canam carmina Euphorionis. Na kterou stránku bukolik Theokritových máme vztahovati slova Theocritio stilo? Jacoby pomýšlí hlavně na bukolický ráz, jímž prý se vyznačovaly Gallovy elegie. Ale pokládati bukolismus za charakteristickou vlastnost všech elegií Gallových nezdá se správné, a to proto, že na ně nezůstal bez vlivu Euforion. Ten předčil nad jiné básníky své doby temností mythologické učenosti, oblíbené v době alexandrijské, jak můžeme pozorovati i na obou nově nalezených zlomech epických (zl. 62 a 95 u Scheidweilera), a právě pro tuto vlastnost se stal vzorem a nedostižným ideálem celé básnické školy v Římě, zvané cantores Euphorionis, jejímž stoupencem byl též Gallus. Ten přeložil do latiny epyllia Euforionova a jest pravdě podobno, že zálibě pro mythologickou učenost ne-

¹ Zur Entstehung der römischen Elegie v Rhein. Mus. LX, 1905, str. 74 n.

odolal ani v elegiích. Tomu by též nasvědčovalo, že jeho přítel Parthenios, sám následovník Euforionův a prostředník mezi elegií alexandrijskou a římskou, mu věnoval sbírku erotických bájí, aby jich užil při skládání epyllií a elegií. Konečně bychom ještě mohli upozorniti na kritiku Quintilianovu, jež by nebyla v rozporu s převahou mythologického žívu v elegiích Gallových. Quintilianus (Inst. orat. X 1, 93) charakterisuje všechny čtyři římské elegiky takto: *elegia quoque Graecos provocamus, cuius mihi tersus atque elegans maxime videtur auctor Tibullus. Sunt qui Propertium malint. Ovidius utroque lascivior, sicut durior Gallus. 'Lascivior' jest při Ovidiovi řečeno vzhledem k obsahu jeho elegií; že by se 'tersus' a 'elegans' vztahovalo k formě a že by kritika byla nejednotná, týkajíc se u prvních dvou elegiků formy a u druhých dvou obsahu, jest málo pravdě podobno. Kritika všech čtyř týká se tedy obsahu. Vzhledem k němu pak nejspíše pochopíme označení elegií Gallových jako 'durae', vztahuje-li se k mythologickému aparátu, jenž je činil těžkopádnými. Je-li tomu tak, byla elegie Gallova předchůdkyní elegie Propertiovy, jež kráčela sice v jejích šlepečích, ale seslabila asi přílišný vliv žívu mythologického.*

Vodítkem na správnou cestu mohla by snad býti slova Verg. ekl. VI 64 nn.:

Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una sororum
ut viro Phoebi chorus adsurrexerit omnis;
ut Linus haec illi divino carmine pastor
floribus atque apio crinis ornatus amaro
dixerit »hos tibi dant calamos, en accipe, Musae,
Ascraeo quos ante seni, quibus ille solebat
cantando rigidas deducere montibus ornos.
his tibi Grynei nemoris dicatur origo,
ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.«

Gallus, tékající na březích Permessy (pramenícího na Helikonu a vtékajícího do jezera kopajského), jest uveden jednou z Mus na vrchol Helikonu, kde jest posvěcen na básníka epického. Jsou tedy slova 'Aonas in montes ut duxerit una sororum', symbolickým označením poesie epické. Proto jest pochopitelné, že hledáme symbolický význam i ve slovech v. 64 'errantem Permessi ad flumina'. Že tato slova symbolický význam mítí mohou, plyne z veršů Propert. II 10, 25 n.:

nondum etiam Ascraeos norunt mea carmina fontes,
sed modo Permessi flumine lavit amor.

Básník staví proti sobě poesii epickou a erotickou elegií a praví, že na onu jeho síly dosud nestačí, poněvadž není tomu dávno, co se teprve oddal poesii erotické. Slovy Propertiovy osvětlují se verše Vergiliovy. Gallus, jenž dosud psal jen erotické elegie, byl Musami přímo vyvolen za básníka epického. Není

třeba se domnívati, jak učinil Skutsch (Pauly-Wissowova Realencyklopaedie IV, sl. 1347 a Aus Vergils Frühzeit, str. 38), že Gallus pokládal poesii erotickou za nižší a méně cennou než epickou, že se mu jeho dosavadní činnost zdála pouhým *errare Permessi ad flumina*. Slovo *errare* není třeba vykládati ve smyslu hanlivém, poněvadž, jak již Servius vyložil, může značiti tolik co *ambulare*. V příkrou protivu staví erotickou elegii a poesii epickou pouze Propertius. Jeho slova jsou ohlasem mínění tehdejší doby, které mu však pranic nebránilo, aby neviděl právě v onom tehdy méně cenném odvětví literárním vlastní podstatu a sílu svého básnického nadání. Proč bychom konečně nemohli uznati totéž i u Galla?

Tento výklad slov Vergiliových, jenž se skoro všeobecně uznává,¹ zavrhl Skutsch ve spise Gallus und Vergil, str. 189 n., ač se ho sám dříve přidržoval (Aus Vergils Frühzeit, str. 36 nn.), a soudí, že slova v. 64 *errare Permessi ad flumina* nemůžeme pokládati za symbolické označení erotické poesie Gallovy. Na doklad toho uvádí místo z Nikandrových Ther. 12:

εἰ ἐτεόν περ
Ἀσκραῖος μυχάτιο μελισσήεντος ἐν ὄχθαις
Ἥσιδος κατέλεξε παρ' ὕδασι Περμησσοῖο,

jež se vztahuje na začátek Theogonie, kde čteme o Musách:

αἱ δ' Ἑλικῶνος ἔχουσιν ὄρος μέγα τε ζαθέον τε...
καὶ τε λοεσσάμεναι τέρενα χόρα Περμησσοῖο...
ἀκροτάτῳ Ἑλικῶνι χοροῦς ἐνεποιήσαντο.

Jestliže u Nikandra píše Hesiodos u vod Permessu, nemůže prý býti ono rčení symbolem nižší erotické poesie, nýbrž označuje všeobecně poesii Hesiodovu. Avšak proti tomu možno namítnouti, že slova Theogonie *καὶ τε λοεσσάμεναι τέρενα χόρα Περμησσοῖο* a slova Nikandrova *παρ' ὕδασι Περμησσοῖο* nevztahují se k toku Permessu v rovině jako ve v. 64 ekl. VI (to jest patrně ze slov *ducere in montes*) nýbrž k jeho pramenům na vrcholcích Helikonu, kde Musy mají své sídlo a kde provádějí své reje (*ἀκροτάτῳ Ἑλικῶνι χοροῦς ἐνεποιήσαντο*). Těmto veršům řeckým odpovídá v ekl. VI v. 65, ježto hory aonské u Vergilia a *Ascraei fontes* u Propertia značí vrcholky Helikonu, sídlo Mus. Čteme-li pak u Hesioda v Theog. v. 23, že jej Musy naučily zpěvu *ἀορας ποιμαίνονθ'* *Ἑλικῶνος ὕπν* *ζαθέοιο*, což prý dle Skutsche (Gallus und Vergil, str. 190) jest totéž jako *errantem Permessi ad flumina*, není přičiny, abychom se nad tím pozastavovali, poněvadž lze ty verše bráti do slova,

¹ Tak soudí na př. Kolster, Jahrb. für klass. Philol. CXXI, 1890, str. 348 n., Rothstein ve vyd. básní Propertiových II, str. 338 nn., Deuticke ve vyd. básní Vergiliových I^a, str. 71, Schanz, Gesch. der röm. Litt. II 1^a, str. 45 a 209.

vskutku lokálně; ale u Vergilia doslovný výklad není možný, jeho slova vyžadují výkladu symbolického. Samostatně místo Vergiliovo ovšem nenutí, abychom slovům „errantem Permessi ad flumina“ dávali symbolický význam: „psátí milostné elegie“. Uvedená slova mohla by zcela dobře znamenati, že Gallus hledal na březích Permessu pod Helikonem cestu do sídla Mus, až konečně jednou z nich byl uveden do výšin Helikonu v sídlo básníků. Propertius na př. II 13, 4 užívá o své erotické poesii obratu „Ascraeum habitare nemus“. Teprve místo Propertiovo uvádí nás na symbolický výklad slov Vergiliových. Porozuměti se mu mohlo pouze tehdy, bylo-li přímou narážkou na místo Vergiliovo, kterou čtenáři pochopili, vzpomenuvše si zároveň, že podobný vývoj jako u Galla byl též u Vergilia, jak o tom praví v ekl. VI v. 1 nn.

Přihlížíme-li tudíž k oběma místům Vergiliovým v ekloze VI. a X., vyplývá z nich pro literární vývoj Gallův toto. Svou básnickou činnost začal Gallus skládáním erotických elegií na Lykoridu. K těmto elegiím se později přidružily nebo snad dokonce na jejich místo nastoupily básně epické. Ty však nevtiskly jeho poesii význačnějšího rázu, přes to že někteří, snad i básník sám, pokládali je za cennější než lehkou Musu erotickou; nezařadily slávy jeho elegií, jež zůstaly s jeho jménem nerozlučně spojeny. A není divu. Vždyť to byl jen pouhý překlad epyllíí Euforionových, z nichž jednoho, totiž básně o původu háje Grynejského, týče se právě vyložené místo Verg. ekl. VI v. 64 až 73.¹

Avšak tato epyllia byla vystřídána novou seríí erotických básní, týkajících se Lykoridy, snad elegií, jež vyznačovaly se rázem sentimentálně idylickým.

Souhlasí s tímto výkladem historie lásky Gallovy k Lykoridě? Přihlédneme k věci blíže. Lykoris, kteréžto jméno jest pseudonym mimy Cytheridy Volumnie, vystřídala několik etelů. Prvním z nich byl M. Brutus, jenž přerušil s ní styky, jak se podobá, r. 51, kdy se oženil s deeron Appia Claudia Caeca. Jeho místo zaujal triumvir M. Antonius. Praví sice Servius k Verg. ekl. X 1: hic Gallus amavit Cytheridem meretricem, libertam Volumnii, quae eo spreto Antonium euntem ad Gallias est secuta, ale jiné věci nasvědčují tomu, že ho Cytheris zahrnovala svou přízní před Gallem. Poněvadž tajné vztahy Antoniovy k ní lze stopovati ještě r. 45 po jeho sňatku s Fulvií (srv. Cic. Phil. II 77), stala se Cytheris milenkou básnickovou teprve po tomto roce.² Zda to bylo krátce po r. 45, kdy bylo

¹ Servius poznamenává k v. 72 VI. ekl. Verg.: hoc (t. j. báj o původu háje grynejského) autem Euphorionis continent carmina, quae Gallus transtulit in sermonem Latinum.

² A. Gandiglio, Cantores Euphorionis, v Bologni 1904, str. 39 nn. a Schanz, Gesch. der röm. Litt. II 1³, str. 203.

Gallovi teprve 25 let a kdy neměl ani pověsti literáta ani skvělého postavení, aby mohl platiti drahou přízeň milencinu, či teprve později, asi kolem r. 42, jak soudí Gandiglio (Cantores Euphorionis, str. 47), jest těžko rozhodnouti. V té době počal na ni skládati Gallus milostné elegie. Mythologický živel byl snad jejich charakteristickou vlastností. Někdy před r. 40 zatlačila produkci erotických elegií činnost v oboru epiky, jak hlásá šestá ekloga Vergiliova z r. 40. Snad tento krok básníkův byl v souvislosti s ochladnutím jeho vztahu k Lykoridě, jež se stupňovalo krátce na to její nevěrou v rozluku, jak o tom svědčí desátá ekloga Vergiliova z r. 39. V zármutku nad nevěrou své milenky sáhl Gallus opět po lyře, kterou opěvoval svou lásku, a po překladu epyllií Euforionových následovala serie elegií s nádechem sentimentálně idyllickým. Jest otázka, jak dlouhé bylo toto druhé období erotické Musy básníkovy. Podařilo se mu ziskati si opět lásku vrtkavé ženy, či se rozešli spolu nadobro? To jest těžko říci. Gandiglio (Cantores Euphorionis, str. 53 nn.) soudí, že láska k Lykoridě byla mocným zdrojem Gallovy poesie od r. 42, kdy prý asi začala, až do smrti jeho r. 26. To by bylo možno pouze v tom případě, že se Lykoris ke Gallovi opět vrátila a zůstala mu věrna až do jeho smrti, ale její vrtkavost nezdá se nasvědčovati tak dlouhému trvání lásky. Že by pak Gallus ji byl opěvoval i po rozchodu s ní tolik let až do své smrti, jest málo pravdě podobno. Zdá se sice, že dvě svědectví nasvědčují tomu, že teprve smrt umlčela milostnou Musu básníkovu, ale jejich spolehlivost není valně ceny. Jsou to předně slova Propertiova II 34, 91 n.:

et modo formosa quam multa Lycoride Gallus
mortuus inferna vulnera lavit aqua.

Ale z nich neplyne, že Gallus skládal na svou milenku elegie až do smrti. Jest možno, že slova Propertiova jsou pouze obměněným a stupňovaným výrokem samého Galla, jenž v některé z elegií pronesl myšlenku, že nic nemůže smýti rány mu způsobené nevěrou Lykoridinou než voda styžská. Na to aspoň ukazuje zlomek 41 z Euforiona (u Scheidweilera), jenž obsahuje myšlenku úplně touž:

Κώνυρός τοι μόνος ἀπ' Ἑλκεία νίψεν Ἀδωνιν.

Důležitější v té příčině mohla by již býti slova Ovidiova v Trist. II 445 n.:

nec fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo,
sed linguam nimio non tenuisse mero.

Ovidius zmiňuje se o některých osobách, zaujímajících skvělé úřady politické, které přes nelibost spoluobčanů pěstovaly poesii erotickou, jako byli Hortensius Hortalus, Servius Sulpicius

a Cornelius Sisenna. Podobně neuškodila Gallovi jeho erotická poesie, nýbrž to, že nedržel jazyk za zuby. Ale ani zde není třeba pomýšlet na to, že obě události, z nichž pouze druhá nvrhla Galla v nemilost císařovu a zavinila jeho smrt, byly současné, t. j. že Gallus až do své smrti opěvoval svou lásku k Lykoridě. Uvážíme-li pak, jakých prostředků užil Ovidius v druhé knize *Tristium*, aby svou vinu co nejvíce zmírnil, že se neštítal ani lži a podvodu (Schanz, *Gesch. der röm. Litt.* II 1³, str. 329), pochopíme, že se případu Gallova chopil jako zvláště vhodného, ať již podrobnosti jeho byly jakékoli, a nebudeme z jeho slov vyzovovati chronologických závěrů o literární činnosti Gallově. Snad tedy již nedlouho po r. 39 skončil milostný román básníkův a s ním i jeho erotická poesie.

Ještě jest třeba zmíniti se o této otázce. K jakému literárnímu druhu patřila ona druhá serie milostných básní Gallových? Jakým rozměrem byly psány? Z 51 verše Verg. ekl. X. mohl by někdo souditi, že Gallus psal skutečné básně bukolické; tak soudil Skutsch (Gallus und Vergil, str. 166 a 173). A ze Serviovy poznámky k v. 46 nn. této eklogy: *hi omnes versus Galli sunt, de ipsius translatis carminibus*, brala-li by se do slova, mohlo by se zase usuzovati, že Gallus skládal básně bukolické podle vzoru Theokritova hexametrem. Jest jisto, že v desáté ekloze Vergiliově od v. 46—63, právě po slovech Serviových, jest jakýsi seznam básní Gallových, jež v době, kdy Vergilius eklogu skládal, byly již známy. Plyne to též z toho, že právě na tomto místě mizejí stopy napodobení Theokritova, jež v obou krajních částech (v. 9—43 a 64—69) jádra X. eklogy (v. 9—69), jest velmi hojné.¹ Sotva však přejal Vergilius verše Gallovy v původní formě, t. j. v hexametru. Nejspíše přejal pouze myšlenky básní Gallových, parafrasuje jeho disticha hexametry. Druhá serie elegií Gallových nebyla rázu bukolického ve vlastním slova smyslu, t. j. pastýřského, nýbrž eroticko-idyllického, zpracovávši idyllické motivy, jež se hodily básníkově sentimentální erotice, vzniklé pod dojmem nevěry Lykoridiny.²

¹ P. Jahn, Programm des kölln. Gymn. zu Berlin 1899, Hermes XXXVII, 1902, str. 165.

² Přestávám na těchto slovech, poněvadž obšírnější výklad o Gallovi bukoliku podal v těchto listech K. Wenig XXXV, 1908, str. 427 nn.

K Chelčického Sieti viery.

Napsal Josef Zubatý.

(Pokračování.)

39^b (str. 60 n.) »Protož mluvíce jelikož o počtivosti (t. j. »když se mluví, co se týče počestnosti« Smet.), kteráž přiesluší na křesťany a na pány hlavní křesťanské i na jich služebníky, zpět (t. j. »naopak«) jsou pravá mrcha mrtvá, z pohannov skrze Konstantina přivlečená mezi křesťany, jenž svým smradem množ mořiti všelikého nemocného, povoněním kteříž [nemocní] se je dotknú« atd. Interpunkce Smetánkova (»... nemocného povoněním, kteříž...«) hovoří najisto lépe zvyku, míti vztažné zájmeno na samém začátku vztažné věty, ale ne smyslu slov, jak jim tuším jest rozuměti. *Povoněnie* znamená v starém jazyce »čich« jakožto tělesný smysl: to je zvláště zřejmo na př. z Husova výčtu smyslů, jež uvádějí slovníky (HusE. III, 118), anebo (mimo jiné doklady) na př. z věty »oči vidie na tobě bělost, okušenje (nom.) čije chut (akk.), vuoni povoněnie, dotýkanie tenkost čije« HilPřij. 127. A smysl věty při interpunkci Smetánkově by mohl tedy jen býti, že ona »mrcha« může mořiti všelikého nemocného čichem, kdo má nemocný čich; při našem rozdělení je smysl, že moří všelikého nemocného (t. j. každého, kdo nemá v sobě dosti síly, aby se ubránil oněm zlým vlivům), dotkne-li se jí jen čichem, pocítí-li jí jen z dále. Důraz je příčina, že slovo *povoněním* položeno před zájmeno.

43^a (str. 65): (Ti, kteříž jsou nakrmeni jedem múdrosti zemské a tělesné,) »hotovi jsou proti tomu každému postaviti se, kto by jim podkúřil pod nosem zákonem Kristovým. [jim] nelibým jako *hutříchem*«. Smetánka vykládá »kouřem z hutí«, čemuž sotva kdo náležitě porozumí: lépe bylo by vyložiti přímo slovem *utřejch*, anebo leda vyvoliti opis *utřejchovým kouřem*. Chelčickému, který beztoho asi mnoho německy neuměl, *hutrajch*, *hutřích* nebyl asi »kouř z hutí«, nýbrž to, co jiným Čechům jeho doby, a co i Němcům té doby byl *hutterauch*, *huttrich* atd., totiž bílý arsenik, o kterém patrně věděl, že se usazuje z otravných hutních výparů. — Upozorňuji na »atrakei v přirovnání«, jež způsobila instrumentál *hutříchem*; pravidlem je v podobných větech na př. v jazyce védském, ale čeština se jí spíše vyhýbá. My bychom řekli spíše »zákonem Kristovým. nelibým jako utřejch«, a leda při akkusativě jest u nás častěji slýchat i čítati i větový tvar s atrakeí (»potkali jsme chlapa jako hornu«; »viděla Zelenku jako noční sávu bdělého« Jirásek); ale jazyk Chelčického bývá tak často i jinak svůj.

49^a (str. 74) vytištěné *bohata* doplňuje Smetánka v *bohata* (»ale potom cierkev bohata . . .«): *bohatnouti* v slovníciích nalézám teprv v dokladech z Hájka, z Veleslavína, z Dačického a z Bratří, kdežto starší doba má slovo *bohateři*, na př. Baw. 151^a, Žid. 20, Frant. 2^a, i v samé Sieti 33^a (a tak také *zbohateři*, na př. Lobk. 45^b, a zase v Sieti 33^a), a tak patrně jest spíše i zde opravit *bohateřa*. I útvary kmenové mají svou chronologii; a odvozeniny ode jmen přídavných podle 2. časování šíří se, jak se zdá, na útraty odvozenin podle časování 3. od té doby, co změnou tvaru v 1. os. j. č. a zúžením *ie* v *i* tvary jako *bohateřím*, *bohateřiš*, *bohateři* se staly tím nezřetelnými, že mohou slušeti k slovesu *bohateři* i *bohateři* (někdy, z příčin hláskových, volí se raději tvary dle třídy 5.: *červenati*, *bělati* a pod. za starší *červeněti* [sě], *běleři* [sě]).

62^b (str. 93). Sloveso *praviti* (s odvozeninami a se složeninami) změnami významovými se v češtině (i na př. v polštině, v slovinštině) rozštěpilo ve skupiny dvě, významem dosti různé: v jedné převládá původnější význam »říditi« (směrem »pravým«, přímým), v druhé význam »mluviti, vypravovati«. Různosti těchto dvou skupin musí býti vědom zvláště výklad textů: musí lišiti na př. *vypravovati* (v starší době s obojím významem i *vypraviti*) »expedire« a »narrare«. Také na př. *spraviti* (anebo *zpraviti*): etymologické rozlišení *s* a *z* je zde, jako v podobných složeninách často, nesnadné) může míti významy různé: ani nehledíc k významu »poučiti, dáti zprávu«, kde — jako v slově *zpráva* — může býti a bezpochyby i jest významový rozvoj, slušející ke skupině naší první, v starší době je i sloveso *spraviti* (anebo snad *zpraviti*), které patří jako sloveso perfektivní původem i významem přímo k slovesu *praviti* »dicere«¹. Tak na př. snad EvZimn. J. 9, 7 »jdi, umý u plavišcích Siloe (jež se *zpravie* poslánie)«, »quod interpretatur«; najisto na př. Hrub. 458^b »a tak skrze to i za boha jej (Priapa) vyzdvihli a že vládné zahradami, *spravili*« (asi »zbájili«); snad StitE. 267, 26 »chce-li kto, z toho znamenati móż, co j odpustek, a že některde často jich *spravie* více, než jest«, znamená-li zde, jakož se podobá, *spravie* asi »řeknou, napovídají«. Zejména sem počítám rčení *spraviti co na koho* u Jungmanna V, 752 a/b »na někoho něco svěsti« (»strčiti, schieben« Jungm.): jde zde o věci, které řečí se na koho uvalí, které se na něj, abych tak řekl, »spovídají«, »napovídají«; na př. u Veleslavína »co tento ná mne

¹ *Zpráva* je snad původním významem něco, čím mám »zpraviti« své jednání nebo myšlení, ne prostá novina, tak jako něm. *Nachricht* je nejprve »Mitteilung zum Darnachrichten, Anweisung«, a pak teprv »Mitteilung einer Begebenheit usw. zur Kenntnisnahme« (Weigand Deutsches Wtb.⁵ s. v.).

spraviti chce« znamená »co tento na mne napovídá chce«. A tak také u Chelčického 62^b: (kněží a mistři proto hájí světskou moc i v otázkách víry,) »jestliže by kto jie nechtěl tak držeti, jakož jsou ji oni vhod světu připravili, aby naň mohli tisknutí moci, *spraviace* kacieřství naň, že řáduov božiech ne-drží a chválu božie tupí.« Vykládá-li Smetánka Chelčického *spraviace* naším »hodíce«, má patrně na mysli *spraviti*, *zpraviti* u významě »dátí čemu směr«. Celkový význam vystihuje ovšem správně, ale ne slovní: *spraviace* zde znamená »namluvíce« (podobné by bylo naše »smyslíce«).

82^a (str. 121): »... že jest byl *svietedlnice* hořiece ...«; v. shora na str. 34 k 3^b (str. 8).

94^b (str. 139): »protož mistr Protiva die, že počátek moci královské a městské počal se z *chlipnosti* panování.« Smetánka vykládá »z bujnosti panování«, což tuším ani dosti smyslu nepodává: z bujnosti panování by mohlo pojití zhoršení nebo zkáza moci královské, ne její počátek. I v obyčejném významě je *chlipnost* především »chtivost tělesné lásky«, ne její bujnost: a jakož pojmové zužování (vedle metafory) je hlavním pramenem změny významové, jest na snadě, že *chlipnost* u významě obecnějším je »chtivost« vůbec. A chtivost panování je počátek moci královské. Bylo by zbytečno, ukazovati na Gebauerových dokladech slova tohoto i slov příbuzných, jak se z nich hlásí význam chlivosti (na př. »ten nápoj uhasí v tobě chlipnost smilstva« Chir.): jsou samy dosti zřetelné. V Plané n. Lužn. slyšel jsem 1912 starého hajného vykládati o *chlipnosti* lidí, chodících »po hubách«, jak prolezou kde co. I v příbuzných slovích jiných jazyků slovanských se hlásí význam »chtivosti«; srvn. na př. srb. *pohlepa* »chtivost«, slyin. *hlepa* t., a zvláště výklady Gebauerovy s. v. *chlípa*, Bernekerovy v Etym. Wtb. 387 a 390. Že hláskový prvek *chlip*, *chlep*, *chlap* a pod. původně jest onomato-poický, najde čtenář na těchto místech: týkal se — jakož patrně z případů, kde slova příbuzných se užívá ještě na označování zvuků — zvuku srkavého, chlemtavého, vycházejícího z úst člověka primitivního, jehož chtivost byla podrážděna.

Podobný význam budeme hledati i na druhém místě, kde Smetánka zase hledá »bujnost«: »Jestliže (člověk) vieru přijímá, chtě v ní spasen byti, to musí ihned mysliti, že spasení v Kristu záleží tím, ktož jemu podobní budú, jako týž obraz neb podobnost života jeho na se berúce v pokoře, v trpělivosti, v tichosti a v pobrození světa i jeho chvály i jeho rozkoši i všech marností jeho, to jest odvrhúce všicku *chlipnost*, v níž se svět obrácie podlé hříechuo a žádosti těla, jenž váží (t. j. »nakloňují« Smet.) člověka k zlosti ...« 151^b.

95^a (str. 140): »... aby jemu panstvie nesešlo na něm«; v. na str. 32 k 1^a (str. 1).¹

98^{ab} (str. 145) dělím takto: »Ale to (t. j. poměr mezi pány a poddanými) jest těžké na váhu převéstí a to sobě k vuoli pochoťně připraviti. Když by jednoho člověka kto měl, ještě by jednu rukú jeho krmil a druhú políčkoval, nětco by musil zvoliti: nebo krmení opustiti a políčkuo zniknúti, aneb se krmiti a políčky trpěti.« Smetánka má čárku za »pochotně připraviti« a středník za »políčkoval«.

106^a (str. 156) n. Smetánka sám ví, že text není správný ve větě, již zde uvádím, a rozumí jí dobře. Nejméně násilí se dopustíme, čteme-li: »Protož v Římě, aby toliko bylo vylito krve svatých od těch ciesařuoov pohanských... jako že chtie mieti, což nejhoršího zamyslé, nebyla jest tak veliká přiečina a tak blízka k vylévání krve, jako nepo-lušenství takových převrácených prikazovanie těch pyšných ciesařuoov«; t. j., aby tolik krve bylo vylito, byla příčinou ne tak snaha po zlém, jako hněv nad nepoddajností křesťanů.

V textě následujícím jsou tuším některé chyby, které Smetánkovi ušly. Tak hned konec hl. 57. žádá, aby se vynechalo vytištěné *by*: »co [by] tu krve vylito bylo pro jednoho neklanění« (t. j. proto, že jediný Mardocheus »nechtěl klekati na svú kolenú« před Amanem); leda býchom se domnívali, že Chelčický napsal ještě (s aoristem) »co by tu ... vylito« a že tiskař, nerozuměje tomu, opravil to přidaným »bylo«.

První věta hl. 58. (106^a—106^b) nedává dosti smyslu tak, jak ji čteme u Smetánky; místo »z jich« na poslední řádce str. 156 nutno čísti »jich«, a druhé »jich« na 1. ř. str. 157 vynechati. Věta pak zní takto: »Také ta přiečina, — kterou jest viera Kristova učinila na těch křesťanech v Římě, — pro niž sú upadli v nenávisť ciesařóm i všem pohanóm, to jest rozdělenie (t. j. různost, odchylnost) od nich všemi zvláštnostmi, tak na pohanech majíce všeecka obcovanie nepoctivá jako mrzkost a ne-

¹ [Po opětné úvaze o tomto místě mám za možno, že *panstvie* je gen., a věta bezpodmětná, znamenajíc asi »aby mu vlády neubýlo na tom člověku.« Vedou mne k tomu zejména doklady z listin ve spise »Královská mincovna v Kutné Hoře« (sepsal Em. Leminger; Rozpr. Č. Akad. tř. I, č. 48), v nichž je řeč o ubývání stříbra při přepalování, na př. a také (při tom a tom způsobě) »sešlo v ohni« méně stříbra spálením (3); »i sešlo jest v ohni 1½ hřivny« (10³⁸, 1472); pod. 14 (1472), 16 a j. Zde jsou ovšem věty podmětové (jako ve známém přísloví »sešel, t. j. ubyl mu z kopy groš«), ale to proto, že se udává určité množství ubylého stříbra; kdyby toho nebylo, bylo by se asi říkalo »sešlo stříbra«, větou bezpodmětnou. Jako říkáme »ubýlo žita«, ale »ubyl asi strych žita« (tvar »ubýlo asi strych žita« je pozdní).]

čistotu (t. j. jelikož křesťané na pohanech na všecko chování nepočestné hleděli jako na mrzkost a nečistotu) a od těch jich (pohanských) zvláštností se odchylující jakožto od nečistot, jich bohy za ďábly majíce a všecko jich jednání poběhlé cestů zatračení vyznávající. « Jádrem věty by mohlo být »také ta příčina, [totiž] to jest«, t. j. »také ta příčina má podíl (existuje) při pronásledování křesťanů v Římě«. Ale spíše snad jest tuto větu si mysliti jako pokračování věty z hlavy 57., o níž byla řeč výše (»protož v Římě...«) a podlé toho smyslem doplniti: »také ta příčina (byla jest, aby tolik bylo vylito krve svatých), ... to jest ...« atd.

Také konec hlavy 58. (106^b n.) žádá výkladu a opravy. »Od takých, jenž se Boha drží jako malování stěny (t. j. jako pouhého obrazu na stěně, jen povrchně, do hloubky nepronikající), a od kniežat i ode všeho světa daleko je skryta známost a moudrost u viere Kristově, kteréž z viery sú. A protož nižádný toho skrytí nemuž poznati, jediné podlé samého daru božího, shuory od Boha daného. Protož jsúci skryti [ona moudrost] a oddělena odporně od světa (t. j. lišíc se od světa a jsonc v odporu k němu), i musí býti vždy světu protivna a což se jie drží« (t. j., vše, co se té moudrosti drží, jest světu protivno i s ní). Slova následující jsou porušena, a snad velmi silně. Tiskař (anebo ten, kdo opravoval rukopis k tisku, anebo snad i dřívější nějaký opisovač), nerozuměl Chelčického metaforického přísloví »kóru hloze jako koza na vrbě«, t. j. »drží se jen povrchu«, místo *kóru* (snad *kuoru*) četl proto *k oku* (snad *kuoku*) a pak upravil text, jak se dalo. Tuto první a základní chybu poznal a opravil Flajšhans Česká Přísloví I, 578, kde m. j. se odkazuje ku podobnému místu Postilly 1/2 (Chelčický tam vykládá, jak lidé hledívají jen ku povrchním stránkám času adventního: »protož toliko jako hovado kuoru svrchu hlozí, hody a posvátné dni k tomu čenichajíce«). Co byl původní text Chelčického, není lehké říci. Snad: »Svět zmalovaný Bohem, ten zevnitř hlozí (hlozie, hloze, hlozě) jako kóru koza na vrbě tištěno: to zevnitř k oku: hloze iako koza na vrbie:); ale tajnost, moc a úžitek viery skryta jest od očí jich«; ani by nebylo nutno, měniti tištěné *to v ten*, stačilo by jen přesmyknutí v slovích následujících. »Svět zmalovaný Bohem« není »svět (povrchně) zmalovaný od Boha« (to by byla myšlenka daleká vroucí zbožnosti (Chelčického): bylo by pomýšleti na svět, na jehož povrchu hledá oko neozbrojené pravou vírou Boha, místo aby pronikalo do jeho základů. »Svět zmalovaný Bohem« je svět, na jehož povrchu je (zdánlivě) Bůh. Chelčický tak užívá rád slovesa *zmalovati*: na př. mluví o pokrytých *zmalovaných* věrou (130^b), o knížatech, *zmalovaných* jménem křesťanským, která při tom stojí na šlépějích pohanských (139^a), o antikristu, který »poběhlé pohanství *zmaloval jest věru*« (158^b), o lichvě, která

»bude *zmalována* nějakým milosrdenstvím nazvaným (domnělým) aneb spravedlností« (165^a) a t. j.

120^a (str. 177): »Protož již z těchto řečí velikého pana Albrechta znamenaj rozumný, od počátku apoštoluov u prodlení časov jedenácti set let a více kdeť se *jest stavil* lid po vy-lití jedu v cierkev Kristovu jedem krmený...« Smysl těchto slov může býti jenom »znamenej, kam dospěl lid od prvního (pravého) počátku apoštolského prodlením jedenácti set let a více« (t. j. v době od Konstantina do Chelčického): musíme tedy dělit větu, jak nahoře naznačeno (Smetánka nemá čárky za »rozumný« a má ji za »viece«), a *staviti se* vykládati v praeg-nantním smysle »dojiti« (nejde zde Chelčickému o to, že by se byl lid v tomto vývoji zastavil, ale o to, že se daleko vzdálil od pravého stavu apoštolského). *Staviti se* mívá v mluvě lidové tento význam i dnes; slýcháme věty, jako »než my vyjdeme (nebo na př. »než my dojdeme tam a tam«), kde pak on už *se stavil*« (t. j. »kde bude už on!«): při tom mluvící ani nechce říci, že ten, za nímž jdeme, vůbec se cestou zastaví. A podobné doklady jsou i z doby staré. Tak má Jungmann IV, 297 m. j. »kteráž chvála, kdyby jinými věcmi retována nebyla, kde *by se stavila*, vidíme« HrubPetr. (»quorsum fuerit perventura«), »nevím, co z té věci bude, nebo kde *se staví*« (»quo evasura sit«) t.; z Nové Rady má Kott III, 652 »kde bych se sám řečí *stavi-l*« 283, »neb mnohé královo slovo [po stu letech bude novo,] v desáté se zemi *stavi*« 625 (srv. Gebauerovu poznámku str. 55). I u Chelčického čteme jinde podobně. Tak 157^a (str. 231) »hádať, kde se *jest ten zámysl stavil* (Smetánka »stanul«), co *jest hříechuov* narodil pod tím erbem« (ačkoli tento »zámysl« o vyšší ceně šlechty ani nepřestal); 180^a (str. 265: Chelčický na příklad, jak škodné jsou klášterní řády, uvádí »robence nebo děvečku«, kteří po slibech dospěvše mohou upadnouti v hříchy smilství:) »a kdyby stáli v manželství, s té strany mohli by snad, kdyby chtěli, uchovati se hříechuov smrte-dlných, ješto o těch zákonicích nevědí, kde *se staví* v nich« (t. j. »v hříších«).

124^b (183): »Nebo mistru křesťanskému hanba by byla a snad i proti svědomí pohaněti aneb zavrei tak poctivý při, zá-kon boží; protož lisím duchem upadl *jest* v to, aby některak puojčil té pře, zákona božího, a některak ji odvrhl jakožto *odě-ným smyslem*.« To může znamenati jen, že mistr Jiljí v hádání s knězem Mikulášem z Písku nemohl se zjevně postavití proti zákonu božímu, jehož hájil Mikuláš, nýbrž zdánlivě jej uznal, ale ve skutečnosti odvrhl. »Jakožto *oděným smyslem*« není tedy »jako ozbrojeným rozumem«, nýbrž »jako zakrytým smyslem«, »pod pláštěm« a jak jinak říkali naši předkové. Je to totéž, co

vyjadruje Chelčický 125^b slovy »i mní¹, že jest tiem najlépe zákonu znikl, jako v lúži *pokrytě* vrhl jím«. Tvarů slovesa *odieti* tak Chelčický rád užívá ve smysle »klamně pokrýti«; tak na př. »ješto i ty služby bludné sú *odieny* svatostí lživů, slavnosti jsau *odieny* a ještě více *odieny* Duchem svatým« 177^b; »nebo i piesma židovská i jiná lidská mohú zakládána býti v slovích Kristových i v jeho přiekladu lstivě s oklamáním, jež proto přiměšují ta piesma k Kristovi a k jeho slovům, aby lhali *oděněji* lidu v těch písmích a skrze Krista« 7^b; tak užívá i slovesa *zodievati*, na př.: (světlo pravdy) »postaví v hanbě ty hříšniky tím více, čím sú poetivěji je *zodívali*« Post. 155^b, pod. 156^a, Siet 174^b, 176^b a j.

130^b (str. 192): »Ačkoli tento *nálepec* napřed vždy běží...«: v. níže k 173^a (str. 255).

137^a (202): »Nebo s. Pavel to (t. j. aby křesťané byli poddáni pánům) teď dluhem nazývá a velí jej platiti v tom, že sú páni jich a věci své tělesné za nimi mají, a páni ti i péči o nich mají jako o své, aby za nimi dobře *probyli*«. Poslední slova dle Smetánkova výkladu by znamenala »aby za nimi (v ochraně pánů) křesťané dobře život ztrávili«: jenže *probyti* v starém jazyce znamená více, a není proč, zde se odchylovati od významu, jež slovníky mají pro místa jiná, a který, jak viděti z tvarového archaismu *probyšúcnýj* s významem podobným, je v češtině starý (ostatně *probyti* samo jest archaismus, který v češtině záhy zaniká, a zná-li toto slovo Chelčický, není to jediný archaismus, kterého užívá a který patrně žil v jeho kraji). Jako *dobyti* jest »bytím dospěti« (»dostati se k čemu«, pro sebe nebo pro jiného, srv. Věstn. ČAk. XVIII, 164), tak *probyti* jest »bytím prospěti« (»dostati se ku předu«); odtud význam asi »dojiti prospěchu, zdaru«, který není tak příliš vzdálen významu téže složeniny v jazyce stind. (*prá bhavati* »dochází, dojde moci, zdaru« a pod.). A jako mohu *dobyti* i pro jiného, jinému, lze i *probyti* pro jiného, jinému: na tom se zakládá význam spojení *probyti komu* »prospěti komu«, jako i význam samého spojení *prospěti komu* (které časem vytlačuje *probyti komu*) i na příklad význam latinského *prodesse alicui*, které dokonce nemusí býti (a vůči stáří č. spojení *probyti komu* bezpochyby také není) vzorem, podle kterého by naši předkové byli začali říkati *probyti komu* s významem tímto.²

¹ Zdá se, že Chelčický napsal *mníe*, t. j. »mně« (partic.); pomatením *ie* s *í*, o kterém svědčí na př. tisk Sieti, srovnáme-li jej v té příčině s ChelčPař., mohlo vzniknouti *mní* tak, že některý písař nebo tiskař v původním *mníe* »mně« hledal *mníe* »mní«.

² Také *pomoci komu* je původně patrně »státi se, ukázati se mocným v čí prospěch.« U Chelčického (Siet 75^a) čteme podobně

I stind. *prá bhavati* (s dativem, jako u nás) časem mívá v staré době podobné významy (»zugute kommen, helfen, nützen, genügen«, v. Petrohradský slovník V, 327). V dokladech známých (Jungmann III, 654; Kott II, 1129; VII, 495; Přísp. I, 322; II, 259; Sbírka pram. I, 1, 6, 458; 7, 71; 8, 613) nevidím ani jediného, kde by *probyti* znamenalo něco jiného než »prospěti« (t. j. »sám dojíti prospěchu«) anebo (častěji) »prospěti komu«; také *probytečný* znamená jen »prospěšný«. Stejného významu je *probyšucný*, anebo snad, jak se aspoň zdají spíše svědčiti doklady u Gebauera Hist. mluvň. III, 2, § 29, *probysucný*¹: znamená vlastnost jevící se v prospěchu svém (»flegmatik jest *neprobisuczny*, léní« snad znamená asi »nehybný, nedostávající se v před, k ničemu«) i v prospívání jinému (»ač kto všem nemůž býti *probyfucen*, ale hlédá, aby těm pomohl, ješto ...« Štít.). Přísl. »kdo s pány *probývá*, v rozum prospívá«, v němž Kott II, 1129 hledá význam »obcovati, verkehren«, je jednak Čelakovského překlad z ruštiny, jednak chybně napsáno: Čelakovský má *pobývá* srv. Flajshans Č. Přísl. II, 88. A tak i věta Chelčického může znamenati (a patrně znamená) »aby za nimi (v jejich ochraně) dobře prospěli«.

Dobyti, probyti, jsou složeniny staré a máme právo, nýbrž povinnost, hledati v nich stopy významu původně jistě daleko praegnantnějšího, ne pouze zeslabeného, jaký má *býti* v době pozdější. Jest poučeno v té příčině, že *dobyti, probyti* jsou synonyma s *dospěti, prospěti*. Nejde o pouhé »byti« v našem smysle slova, nýbrž o stavové vlastnosti síly, vzrůstu a pod., jaké jsme předpokládali u výkladě slov. *buj*, č. *bujný, bujěti* atd. (Sborník filol. I, 97 n.) a o jakých nikdo nepochybuje na

i *přemoci komu* (jsú-li přátelé aneb tovaryše a stojie před ním na saudě, žalujiece na někoho, tu přiezeň chýlí srdce saudce, aby *těm přemohl* a pravdu saudu přísúdil proti pravějším), v dokladě pro vývoj významu sloves *pomoci, probyti, prospěti* poučeném, kde však slovesa *přemoci* tak užito jen příležitostně pro okamžitou potřebu, aniž se užíváním vyvinul běžný vůbec význam obdobný.

¹ O slov. futuru víme příliš málo, aby bylo nepochybné, že psl. kmen jeho participia musel býti jen **-sfont-*, **-šat-*. Vždyť i v jazycích a nářečích sobě blízkých tvar futura *-s-ového* v jazycích indoevropských bývá různý, a družili se csl. *бѣшашт-* k stind. *bhavisjánt-*, anebo ještě těsněji k avest. *bāšjant-*, lit. *būšjant-*, mohlo by č. *bysuc-* patřiti k ř. *-soov-*. Jest ovšem mítí na paměti, že *-s-* právě v *-bysuc-* bylo by hláskoslovně nesprávné: za *y* očekáváme *ch*, a *s* by se muselo vykládati vlivem futur jiných, kterých v historické době slovanské není. Kdo ví, neukáže-li se časem jakási historická souvislost mezi indoevropským futurem a slov. slovesy jako *ačhati, jachati*, č. *ostýchati se, ustýchati se*; novotvary podlé V. třídy by nebyly o nic divnější, než jsou u slovanských inchoativ na *-skati*. Pak ovšem by bylo pravdě podobno, že indikativní flexe bývala *-šq*, *-šeši* i *-chq*, *-šeši* (jako je, vedle *iskajq*, csl. *iskq* i *ištq*, *išteši*), s nejpozdějším novotvarem *-chajq*, *-chaješi* a tvar jako č. *probysucný* by pozbyval základu.

př. vůči stind. *pra bhavati*, tak těsně souhlasnému s naším *probyti*.

151^b (str. 223): »...to jest odvrhúce všieku *chlipnost*...«; srv. shora na str. 104 k 94^b (str. 139).

152^a (str. 224). V hlavě II, 1 čteme o vládyčích pokoleních, »erby zkorunovaných«, a o jejich nepravých »zvláštnostech«, jimiž se vynášejí nad jiné. I »dvojnásob mají rozenie«. Jednak, jako lidé vůbec, »z hříechu Adamova«. »A druhé rozenie z hříechu majie dle rodu nazvaného (v. k 156^a), aby po tom rodu byli vládykami »urozenie dobrého« ... a s tím urozením z zámysla »zvelebením« v světě aby se oddělili ode všech lidí a vytkli se nade všechny lidi jako korúhev všemi zvláštnostmi, které k bytu lidskému příslušejí: jmény, *postavú*, oděvy, pokrmy. *stavením*; a všeliké mravuov a obcovanie požíevání kromě jiných lidí mají ...« *Stavenie* jest zde jako 155^a (str. 229) položeno patrně o dvorných postojích a pohybech, jimiž se liší bohatý šlechtic od prostého chudasa; co jest *postava*? Smetánka vykládá »tváření«, tak že vlastně by nebylo podstatného rozdílu mezi »stavením« a »postavou«, zejména, uvědomíme-li si, že *postava* i významem etymologickým by byla těsně blízko k *stavení*. Smetánka patrně cítí, že se sem nehodí význam, v kterém my užíváme slova *postava*, označující jím asi souhrn oněch vlastností těla, obyčejně lidského, které jsou základem jeho rozměrů celkových a poměrů rozměrových mezi jeho jednotlivými částmi. Význam ten jest ovšem také starý (srv. na př. slovníky a místa jako »jsi člověk postavy veliké« Pass. 359, »kto z vás pomysle muož přidati ku postavě své loket jeden?« ChelčPost. 226^b = Mat. 6, 27 »ad staturam«); je také pravda, že příslušníci starých rodů šlechtických často bývají postavy vysoké (proto, že zakladatelé jejich byli asi mužové vynikající tělesnou silou a udatností, a že jejich tělesné vlastnosti obmezeným výběrem sňatkovým se drží dále), ale to by byla podstatná zvláštnost šlechty, jež by se Chelčickému ani nebyla hodila, a osoby malé postavy bývaly i mezi šlechtou ode dávna. Sice znamená někdy *postava* i totéž, co *podstata*, t. j. lat. »substantia«, něm. »Wesen, Beschaffenheit« a pod.; ale ten význam by zde teprv nebyl na místě.

Hodil by se zde význam asi »společenské postavení«, kdybychom jej znali z bezpečných dokladů. Baw. 173^b (Tand. 1657) čteme: »a když se (králové a knížata) v hromadu byli sjeli, | tu jim vůbec pověděli | slovem od krále Artuše, | zdali by kto věděl Tandariáše, | aby jej přivedl před krále; | které by koli byl *pořlavy*, | chce mu jednu zemi dáti, | aby byl v ní korunován, | leč buď knieže, leč buď pán«. Ale musejní rukopis Tandariuše má zde čtení »které-li by byl *podstati* (či *podstati*?)

a to se zdá správnější i podle rýmu. Baw. 164^a (Tand. 949), kde Loris Sbírka pramenův I, 1, 6, 455 hledá význam »jmění«, je patrně příliš pokaženo, jak viděti již z rýmů *u postavě — v té robotě* i z variantů (v. Lorišovu poznámku).

Ale spíše snad jest zde hledati význam jiný, zaručenější. Něm. *Gestalt* znamená dnes asi totéž, co naše dnešní *postava*, ale tento význam je zúžením významu dříve širšího, týkajícího se »vnější podoby« vůbec. A podobný širší význam mívalo i jméno *postava*¹. Viděti to již z dokladů Jungmannových, na př. čteme-li zde z Pass. spojení »postava hadová«, »postava pautnická«, »zvěř půl člověka a půl koně postavu majíce«; jinde čteme na př. o čertu »v (m)nichové postavě« Otc., o dívce, která »v tvárnosti drakové zuostala«, ale »sě ještě má vrátiti v svú panen-skú postavu« (var. »tvárnost«) Mand., o člověku, jak »zimmice krásy jeho jej zbaví a umrlčí postavu jemu dá« ChelčPost. 257^b atd. Postava může býti i tvárnost, již kdo na se vezme na čas, asi něm. »Gebärde, Miene«, lat. »gestus, facies« (v Jg., kde na př. doklad z HrubPetr., bohužel bez udání místa a souvislosti.)

Poučný jest doklad z Gynterroda u Jungmanna; známý výjev Xen. Kyr. I, 3, 9, jak mladý Kyros napodobí pohyby číšníkovy, překládá se zde (Cyr. 23, Rozumova Stě. bibl. V, 97) těmito slovy: »A jakž jej (kredenc, τὸ ἐκπωμα) Cýrus do ruky vzal, tedy nejprvé velmi pěkně jej vyplákl, jakž od Sakaše viděl: a potom naliv do něho vína, tak velmi vážně a uctivě vším svým obličejem a *postavau* se stavěl, a tak důstojně a dvorně s tím kredencem zacházel, a jej dědu svému s takovau *postáv-kau* podával, že malce své i králi znamenitý smích udělal« (οὕτω δὲ στήσαντα τὸ πρόσωπον σπουδαίως καὶ εὐσχημόνως πῶς προσενεγκεῖν καὶ ἐνδοῦναι τὴν φιάλην τῷ πάπῳ . . .; zdrobnělé *postávka* voleno, že je řeč o malém Kyrovi). Tento význam vede k významu pouhého přetváření, nezakládajícího se na pravdě (»a to je pak slib nevěrný: ústy slíbiti neb *postaví*, nemienie toho držeti« ŠtítV. 212, 5). Takže Smetánkovo »tváření« by mělo nepochybnou oporu ve významě, v jakém slovo *postava* se opravdu vyskytá.

Ale proto, že následující *stavenie* by mělo význam pak docela stejný, co *postava*, hledáme význam jinší. Čteme-li o »starostách« Alexandrova vojska, že »ne rytířskou jsú *postavú*, ale vši kněžskou úpravú« AlxV. 392, nemůže to znamenati, než že vypadají jako knížata, ne jako pouzí velitelé jednotlivých oddílů; *postava* je »vzezření«, celý »zevnějšek«, vše, co dohromady tvoří habitus člověka, nejen šat, ale i všechno chování jeho a všechn způsob jeho života. Anebo čteme-li o Husovi, že »byl

¹ Není nemožno, že vývojový význam něm. »Gestalt« přímo i působil na obdobný vývoj našeho jména »postava«.

muž nábožný a pokorné *postavy* i dobrého obcování. Háj. 363^b. Podobné je tuším místo Baw. 54 (Ezop 2480): (žena) »od snubákův beře darův mnoho, | vyvoli s sebe (sobě?) ze všech jednoho, | jenž by bohatější *postavů*.«

Tento význam se hodí též zde u Chelčického; nic nevádí, že pak skoro všechno ostatní, čím se vladykové »vytkli nade všecky lidi«, jejich »oděvy, pokrmy, stavenie« atd. se stanovíště čistě logického jest jaksi výčet toho, z čeho se skládá »postava«. A ovšem totéž že má na mysli Chelčický, když vykládá níže (164^b, str. 242), jak za šlechtou jdou pyšní měšťané, »vládkám se rovnajíce *postavů*, oděvy, pokrmy, nápoji, světnicemi, loži«; zde vykládá Smetánka »tvárnost«, slovem, kterému lze vyčítati jen jakousi neurčitost. Slova určitéjšího, jež by vystihovalo vše, co leží v pojmu »postava« v tomto smysle, bohužel neznám.

155^b (str. 229): »Protož ten lid z kořen jest marná chvála *vypila* jako slina nechutná, od mysli božie odstrčená, všechna smradem dýchající; má sobě to za čest, což jest ohavnost před tváří božie.« Slovům těm nerozumím, ani kdyby »ten lid« byl akkusativ a předmět slovesa »jest *vypila*« (přirozenější jest hledati v »ten lid«, t. j. »šlechta«, podmět, protože věta následující nemá podmětu vyjádřeného a jest na snadě, domyslit si podmět věty předešlé; ale vím, že u Chelčického nelze vždy na takovéto okolnosti bezpečně spoléhati). Čtu místo slovesa *vypila* přídavné jméno *vypilá* a vykládám: »ten lid jest marná chvála, vypilá (pitím nabotnalá, nabubřelá), jako slina nechutná« atd. Příd. jméno *vypilý* není, pokud vidím, doloženo, ale bylo by úplně v duchu českého jazyka: *vypilý* by byl, »kdo se vypil«, jako *vyjedlý* (Jungmann) »kdo se vyjedl«, *vyžralý* (t.) »kdo se vyžral«; podobně je *vypitý* »pitím ztloustlý« (Kott Přísp. III. 501), jako *vyjedený* (*vyjezený*) Kott IV. 954, Přísp. III. 498, *vyžraný* Kott IV. 1204. Že se přídavná jména na -lý zvláště v staré době hojně tvoří i od sloves zvratných (i trpných), je příliš známo, abychom o tom museli vykládati.¹

(Příště dále.)

¹ Srv. ostatně *opilý*, *napilý*, *podnapilý* (t. j. »kdo se opil, napil, podnapil«); u významě trpné vlastnosti trvalé (jako na př. *znalý*) *pilý*, t. j. »pitný« Jungmann s. v., Kott II. 552, Flajšhans Česká Přísl. II. 162 s. v. *pívce* (»pivo pilé« jest, které se [dobře] pije).

Týdeník ‚Über die Broschüren unserer Zeiten‘ (ÜdB).¹

Napsal J. Hanuš.

Rozsahem i obsahem, formou i tendencemi nade všechny týdeníky a brošury, jimž byl popudem týdeník ‚Geiszel der Prediger‘, vyniká a tím, jakož i osobností svého auktora ke značnějšímu významu literárně historickému se povznáší týdeník, jenž s názvem *Über die Broschüren unserer Zeiten*. Eine Wochenschrift (Prag, bei Joh. Pruschin Wittib, 1782, str. 264) vycházel týdně po archových číslech (Stück) od 4. května až do 17. srpna, kdy číslem XVI. byl zastaven.

O motivech, účelu i tendencích týdeníku ÜdB dovídáme se již ze zajímavé předmluvy, která dobře charakterisuje spisovatele a zvláště jeho poměr k současnému osvícenství a josefinství:

‚Die Pressfreiheit, diese wahre Mutter der Künste, aber nur da, wo der gute Gebrauch, wenn ich so reden darf, ihr Gatte ist, zeugte an der Donau und Moldau Ufern Miszgeburten, die sie bei einem Volke, das sich in die Freiheit noch nicht recht zu schicken weisz, nothwendig zeugen muszte. Doch finden sich unter denselben auch schöne Produkten des Geistes, die unserm Zeitalter bei der späten Zukunft Ehre machen und auch wohl in ihrer grauen Gestalt gefallen werden.‘

Obojí spisy týdeník bude prý oznamovati nebo kriticky posuzovati, a to jednak pro čtenáře učené, aby nadále nedávali si slibnými tituly knih vydírati peníze, jichž potřebují na užitečnější knihy, jednak pro neučené, aby na příště nebyli klamáni zdánlivými důvody nicotných spisů.

A stejně užitečný měl kritický týdeník býti také spisovatelům: ‚Dem geschickten Manne soll das verdiente Lob zur Aufmunterung dienen, seine philosophischen Betrachtungen fortzusetzen, und ihm das allgemeine Wohl seines Vaterlandes befördern helfen, das meistentheils die edle und die einzige Absicht seiner Bemühung ist: dem eben so frechen als ungelehrten Witzlinge hingegen, dessen biszchen Witz und eine seichte Kenntniz Deutscher Bücher sein ganzes Verdienst ist; dem profanen Geiste, der den seltsamen Fehler begeht, anstatt zum Pfluge zur Feder zu greifen, ruft die mächtige Stimme des geheiligten Musenberges das procul hinc! zum voraus entgegen. Sollte ihn dessen ungeachtet die Lust anwandeln, einen Sitz auf dem Berge zu erlangen, so wird er die Ehre haben in der Krötenpfütze Voltärens

¹ Viz stať ‚Z ideových bojů doby josefinské‘ v lonském ročníku Lili.

au pied de la Montagne Platz zu nehmen, darin er quacken kann, wenn er anders nicht schweigen will.'

Tak již předmluva předvádí nám vlastence, pečlivého o do-
brou pověst národa, spisovatele vytríbeného vkusu, jenž úkol
literáta i učence pojímá s vyššího hlediska, nadšeného, ale také
kritického velebitele klassických studií a učenosti vůbec, stou-
pence 'pravé' osvěty, ale zároveň také konservativního katolika,
odpůrce Voltairova a střizlivého kritika současné literatury, jenž
s hlediska literárního, ale také katolického stejně nadšeně vy-
nází spisovatele 'dobré', jako pohrdá 'neučenými vtipkaři', znaji-
cími jen německé knihy, t. j. současnou literaturu tendenční,
zejména brošurkovou, i jejich nevkusnými a nicotnými výtvary,
vzbuzenými josefinskou svobodou tisku.

Již odtud mohli bychom usuzovati, že spisovatel týdeníku
ÜdB nenáležel asi ke ctitelům GdP. V čísle I., jaksi programo-
vém, prohlašuje to výslovně, vytýkáje si za vlastní a hlavní úkol
kritiku týdeníku GdP a všeho, co s ním souviselo.

Jaká asi bude tato kritika, zřejmo již z povšechného ná-
zoru, o GdP a jeho kritikách zde formulovaného:

„Ihr Institut verräth niedrige und kleine Seelen — bösen
Charakter, den ich nicht haben mag — es verräth seichte Be-
lesenheit, magere Philosophie, Entschlossenheit ohne Überlegung,
Einsichten, die kaum über eine Spanne reichen, es verräth seltsame
Unwissenheit, jugendliche Hitze. Fern von edlen Gesin-
nungen fahren sie mit liebloser Ausschweifung über das schönste
und kostbarste Geschenk des Himmels, über die Ehre ihres Ne-
benmenschen her. Sie drücken seinen Gebrechen das Siegel einer
unauslöschlichen Schande auf. Die Zukunft hat kein Recht, über
denjenigen zu lachen, der ihr seine Thorheiten nie zur Schau
ausgesetzt hat. Diese Herren, welche die Liebe gegen Heiden
predigen, errichten den ehrwürdigen Männern eine Schandsäule,
worein sie ihre Namen mit unauslöschlichen Buchstaben graben.“
Proto prý spisovatel se rozhodl, v ÜdB ujmouti se cti napade-
ných kazatelů a jejich kritiky ukázati veřejnosti i budoucnosti
v pravém světle, zejména že nezasluhují jména, jež si osvojují:
společnost třinácti učenců.

A tomuto zásadnímu stanovisku, vůči GdP naprosto nepřá-
telskému, ba odmítavému, spisovatel ÜdB zůstává i nadále věren,
ba místy odpor svůj stupňuje až v pohrdání. Znovu a znovu
prohlašuje, že mu jde jen o obranu cti mužů, které kritikové
sesměšňují (str. 141); opět a opět vytýká, že kritikové kazatelů
neznají soucitu, majíce zlomyslnou radost, když mohou svého
bližního, jenž jim neublížil, z „hrozné lásky k pravdě (aus
schrecklicher Wahrheitsliebe) důkladně strbati a jeho čest v kusy
rozsápati“ (str. 20): že nejsou to hrdinové, nýbrž loupeživá cháska
(Raubgesind) ve válece nezběhlá, která chce loupiti dobré jméno
a čest kazatelů (str. 46). Kritikové jednají prý proti zásadám

mravnosti, vštípené člověku od přírody, proti lidskosti (v čísle IV.); jejich kritiky jsou šumivá (brausend) pěna vroucí a překypující žlučí, výbuchy divokého a mstivého srdce; málo v nich filosofie a vkusu, tím více surovosti srdce, hrubosti citu a náruživosti — jakoby je psala kramářka (‚eine Trödlerin‘, č. VI.). Zejména jejich ‚učenost‘ a ‚osvícenost‘ spisovatel opět a opět vydává na posmích:

‚Priester! Bürger! — ironisuje je na str. 44 n. — verachtet nunmehr diese eure Aufklärer nicht. Die Götter schicken sie euch zu. Ihre Seelen sind von Musen gebildete Seelen. Ihre Namen stehen mit goldenen Buchstaben in jenen unsterblichen Jahrbüchern eingeschrieben, die in dem Tempel der Glorie aufbewahrt werden. Ihr müsset nicht so strenge mit dem menschlichen Verstande verfahren, dasz ihr gegen eine Wahrheit nicht zwanzig Falschheiten verkochen könntet. Nein! Dies würde zu verärztelt lassen. Sollte die Mode bei euch, welcher ihr sonst so fleiszig und dienstbar huldiget, hier gar nichts vermögen? Wisset ihr nicht, dasz itzo zu dem Ruhm eines Aufklärers eben weiter nichts, als ein Paar gesunde Finger und etwas von Kühnheit erfordert werde?‘ ... (44 n.). Ještě závěrečná ‚Anmerkung‘ XVI. čísla, ohlašující zastavení týdeníku, omlouvá ‚tvrdost‘ některých výrazů tím, že nešlo o recenzování učenců, nýbrž těch, kdo buď z nevědomosti nebo z nízkých intencí vědomě a úmyslně bloudili, a proti takovým nebylo prý lepšího prostředku...

Prudkost útoků se nezmenšuje, spíše vzrůstá, kde spisovatel ÜdB polemisuje přímo nebo nepřímými nárazkami proti Steinsbergovi, jež patrně zná již jako kritika kázání Vydrova, jak zřejmě z narážky ‚mělký belletrista‘ (I.), který napsal jen nepatrné drama a několik listů ‚Predigergeiszel‘ (str. 55). Vytýká nelslušnost názvu ‚Geiszel‘ i pseudonymu ‚Perho‘, ironisuje humanitní snahy ‚tohoto nového spasitele světa‘, posmívá se jeho povrchní, falešné učenosti, líčené na oklamání obecnstva, vlastně jen bloudů, kteří pochvalí jejich ‚bídny‘ časopis,¹ i ‚temnému mraku jeho vodnaté a popletené filosofie‘ (srov. také čís. V.). V číslo VI., kde jmenuje Steinsberga plným jménem, ironisuje jeho ‚rytířské‘ mravy a čest, vytýká mu zistnost, snižování nejvážnějších mužů, hanebné a sobecké motivy, pobuřování veřejnosti, tajný vztek (heimliche Galle) a jeho listy označuje jako ‚bídny žvast‘ a ‚výrony mstivosti‘ (str. 123).

Spisovatele ÜdB zvláště pobuřuje, že laik Steinsberg si troufá plést se do theologie: ‚Plete-li se kritik do theologie, vy-

¹ Proti těmto ‚paučencům‘ spisovatel staví učence pravé, členy Soukromé Společnosti: ‚Unsere wahre Gelehrten, die uns Ehre machen, und die auf Unsterblichkeit rechnen dürfen, nennen sich nur eine Privatgesellschaft, ohne sich den Beinamen der Gelehrten zuzueignen. Und sie haben — durch Deutschlands Ruf haben sie ihn — den Gelehrtennamen‘ (26).

padá to, jako když selská děvka (bäurische Dirne) chce napodobiti městskou slečnu.' A jinde: 'Kritik odvážil se do svatyně božské vědy, smělým a profánním okem pátral v majestátnosti této královny věd — musí si tedy dáti líbit, když blesk její vznešenosti srazí ho k zemi.' Spisovatel radí ho, aspoň pokud se týče theologie, do třídy těch kritiků, 'von denen Rabener in seiner Zueignungsschrift an des groszen Sancho Pansa groszen Esel sagt, dasz sie so viel Einsicht, wie dieser Mäzen aus dem Thierreiche nicht haben und doch Kunstrichter sein wollen' (28).

Chápeme konečně, když spisovatel týdeníku ŮdB, patrně odborný theolog, píše tak pohrdavým tónem o laiku a herci Steinsbergovi. Tím více však překvapuje, že stejným způsobem polemizuje i proti professoru pastorální theologie Chládkovi, a to i tam, kde jmenuje ho jménem.

Tak na str. 168 n. zavrhuje sice 'černou duši' Chládkova paškvilanta, ale přes to netají se odporem k němu. Na str. 139 ironicky poznamenává, že mnohé kláštery podají asi krásnější plody učenosti, než celá společnost učenců i se svou hlavou, p. prof. Ch—. A na str. 141 omlouvá obsírnost své polemiky proti 'paškvilu' GdP zejména tím, že bylo nutno strhnouti kritikům masku učenosti, tím spíše, když členem jejich jest professor pastorálních věd na universitě pražské — ovšem žádný Pittroff.

Bylo přirozeno — a z charakteristiky věcného obsahu bude to ještě zřejmější — že taková polemika nezůstala bez odvěty. GdP reagovaly na ni v 'Musterung unserer Gegenfüszler', kde posměchem odbyly nízké insinuace týdeníku ŮdB, spisovatele jeho zařadily mezi ty odpůrce, kteří píší proti zdravému rozumu, libují si v hrubostech, v mstivých urážkách, v bigottnosti, ba vyslovily podezření, že dal se najmouti od jejich odpůrců, kteří sami si netroufali psáti, od těch, kdo v temnotě udržovali celá století...

Odpověď GdP šla patrně do živého. Ve stati 'Hysteronproteron oder Abfertigung des R. von Steinsberg und einer Gesellschaft der Männer, die bereits dem Vaterlande wichtige Dienste geleistet haben' (na str. 153 n.) spisovatel ŮdB sice rozhorleně a příkře odmítl podezření, že by se od někoho byl dal najmouti; píše prý jen z lásky k pravdě a k bližnímu, jemuž se křivdí. Výtky hrubosti, bigottnosti odbyl posměchem, proti haně GdP postavil chválu opravdových učenců a znaleů a posléze připojil i tajemnou hrozbu: dobře prý zná celou společnost a vše, co skrývají před světem, a jen láska k bližnímu prý ho zdržuje, aby neodhalil nízkých úmyslů a pohnutek celého podniku před zraky německého světa. Přes to v následujících číslech ŮdB znáti, že odpověď GdP působila přece jen hlouběji. Na str. 168 n. spisovatel slibuje, že jeho týdeník obmezí se jen na věcné výtky chyb, jež by mohly mít škodlivé následky, a na hájení šlapavých pravd. A zároveň s tím mění se také ne-li duch, aspoň

tón výtek, mírnějších a mírnějších, ba místy přecházejících až v souhlas s GdP, více méně zřejmý. Tak hned na str. 185 referent vytýká sice chybný výklad sv. Písma v GdP, ale chválí, co napsaly o významu posvěcení i o účelu modlitby; chválí také recenzi kázání Hataschova, ba přeje si, aby kritikové takovými obsírnými recensemi dobrých kázání vzdělávali lid i kandidáty kněžství.

Odmítavým stanoviskem vůči kritikům GdP dán již poměr týdeníku ÜdB ke kazatelům a k duchovenstvu vůbec. Spisovatel hájí jich s přesvědčením a rozhodně. ‚Ctihodní sluhové božího slova‘ nepodléhají veřejné kritice, ježto nelze jich přirovnávat ke spisovatelům, svobodně píšícím pro veřejnost. A opět na str. 201 a n.: ‚Kazatelna jest vlastní stolice této moudrosti (světců), o čemž naši kritikové kázání nechtí nic věděti . . . Procul hinc, procul este profani!‘ Stejně ujímá se kněží, ‚pohrdaných popů‘. Zaslouhují vždy úcty, zvláště s ohledem na náboženství, jež hlásají: ‚jejich nauky, jejich slova jsou téměř jedinou uzdou, již krotí lidské náruživosti, zejména prostého muže, a pobádají ke ctnosti.‘ S úctou k nim klesá úcta k náboženství i náboženství samo (str. 112 n.). Ale spisovatel významně dodává také přání, aby duch evangelický pronikal více srdce než vnějšek kněží a chránil jich zvláště před pokrytstvím a farisejstvím.

A stejně spisovatel ujímá se proti GdP i mnichů: ‚Mich gehen die Mönche wenig an, — poznamenává na str. 241 — aber leiden kann ichs nicht, wenn man alles Übel in der Welt auf ihre Rechnung schreibt. Mensch, vertheidige ich Menschen. Bosheit oder Unwissenheit soll nicht ungestraft reden, so bald sie zum Nachtheile der Menschen redet. Eine aus beiden ist immer die Ursache des falschsten unter allen falschen Vorgehen. Und wenn man wissen will, warum die Geistlichen meine Liebe erworben haben, so ist es hauptsächlich ihre Groszmuth und Geduld, womit sie die ungerechtesten Vorwürfe, die man ihnen jetzt macht, stillschweigend in ihren Zellen übertragen, obgleich manche gelehrte Männer zwischen ihren Mauern sind‘ . . . (241 n.) A opět na str. 168 n., kde reaguje na Steinsbergovu ‚exhortu k duchovenstvu‘: ‚Man musz aus bloszer Antipathie gegen den Monachismus, aus intoleranter Verachtung der Mönche, worunter es manchen gelehrten und rechtschaffenen Mann giebt, den Klöstern, blosz um sie verhasster zu machen, keine falschen Laster andichten.‘ Zejména proti výtkám neučenosti často klášterů bráněno. Spisovatel mohl by prý jmenovati kláštery, kde dobrý vkus a vědy jsou v plném rozkvětu, několik, kde vkus i vědy aspoň kličí a slibují časem krásné plody, krásnější, než podává celá společnost učených (t. j. GdP) i se svou hlavou, p. prof. Ch(ládkem) (str. 139). Ale na druhé straně týdeník ÜdB nezatajuje ani různých vad, ‚starého šlendriánu, jenž stále ještě vládne tu a tam v klášterích‘. Kritikové však prý přehánějí a zvláště si pletou kláštery nynější se středověkými (str. 139).

A táž zajímavá směs obrany a kritiky, konservatismu, hraničícího místy až na protireformační reakcionářství Pannichovo, na jedné straně, a svobodomyšlného osvícenství, místy blízkého josefinskému stanovisku GdP, na straně druhé charakterisuje celý týdeník ŮdB, ať se kritik dotýká kazatelů v GdP, nebo probírá spisky a brošurky obsahu jiného.

Všimněme si především vlastního a s počátku výhradního úkolu týdeníku ŮdB: kritisování GdP a všeho, co s nimi souviselo. Spisovatel ŮdB zásadně nezamítá kritiky kázání. Na str. 51 hájí užitečnosti její aspoň pro posluchače, u nichž rozumná, laskavá kritika mohla by napraviti, v čem nevědomí kazatelé pochybili, a nastiňuje, jak si takovou kritiku představuje: musil by ji vésti šlechetný účel povznésti obecné dobro, láska k pravdě a k ctnosti, bez náruživosti, mstivosti a zističnosti atd. Samým kazatelům však místo kritiky prospěje více pečlivé studium vzorných kazatelů a učitelů umění kazatelského. K tomu referent ŮdB doporučuje Bourdaloua, Massillona, 'nevyrovnané vzory kazatelů', 'nezapomenutelného' Fleschiera (str. 48 n.) a Wurze (jenž došel pochvaly již v 'Prager Gelehrte Nachrichten'), ba i Mosheima, jejichž uvedení do duchovní výmluvnosti jsou nejvýbornějším balsámem proti kritikám, ač u Mosheima, zvláště při poznámkách vydavatelových, prý potřebí opatrnosti a soudnosti (str. 71).

A s téhož osvícenského, GdP blízkého stanoviska spisovatel v čísle V. doporučuje kazatelům místo 'učené theologie' větší zřetel k morálce a odkazuje je zejména na spisy osvíceného Mendelssohna a Wielanda (Handbuch der philosophischen Moral) dodávaje: 'Der letztere verdient um so mehr allen anderen vorgezogen zu werden, weil er das Herz in das Interesse der Vernunft zieht, die ersten allgemein anerkannten Wahrheiten der Moral mit den Lieblingsneigungen der Menschen vergleicht und vermittelt dieser Vergleichung den Gesichtspunkt entdeckt, aus welchem wir uns die Grundsätze der Tugenden vorstellen müssen, wenn unsere Herzen bei den richtigsten Vernunftschlüssen nicht kalt bleiben sollen.'

Již z toho jest zřejmo, že spisovatel ŮdB přese všecky obrany kazatelů nezavírá oči před nedostatky jejich. V čísle V. v souhlasu s GdP vytýká jim 'neslušné křičení, rozdirání náruživosti (das Zerfetzen der Leidenschaften), grimasy a jiné směšné věci', patrně zděděné prý z neblahých dob Knittlových a Abrahama a S. Clara.¹

Ještě zajímavěji charakterisují spisovatele ŮdB výtky, namířené proti obsahu kázání. Ač ujímá se slaveného kazatele proti kritice GdP (z čísla IV.), nicméně v souhlase s ní vy-

¹ 'Ihr Unsinn, das unverkennbare Lächerliche — poznamenává na str. 172 — war zu auffallend, als dasz er den Geschmack unserer Leute nicht hätte beleidigen sollen. Doch gab es Thoren, die ihre Anhänger wurden.'

týká materialistické pojetí úkonů kněžských a zejména 'přepiastost' výroků, jako byl na př.: das Priesterthum ertheilt eine Art von Macht und Gewalt über die Person und die Menschheit des Heilands selbst', a přeje si, aby 'derlei Ausdrücke, welche die geistliche Würde auf Kosten der Monarchen und anderer Würden austreichen, von allen Kanzeln, aus allen künftigen Büchern verbannt würden... Die Priester absolviren nicht als Herren oder Könige, sondern als Statthalter und Diener Christi' (str. 94 n.).

Po takových projevech osvícenských, až josefinských tím více překvapuje odpor proti výtkám GdP, týkajícím se zneužívání světcův a zázraků v kázáních. Spisovatel sice prohlašuje osvícensky, že sám věří jen zjevení božimu ('meine Revellationen sind die allgemeine göttliche Offenbarung', str. 81), a doporučuje kazatelům, aby dovolávali se raději jen Písma sv., nikoliv revellací světců (str. 83). Přes to hájí na př. revellací sv. Brigitty, o nichž GdP napsaly, že od rozumných lidí pokládají se za podvržené, a to autoritou slavných theologů, zejména Petra Canisia — ač výroku jeho vytýká přehnanost — a papežů, zvláště 'velikého' Benedikta XIV. (str. 81 n.).

A stejné stanovisko hlásí se také z emfatické apostrofy kazatelů (na str. 36): 'Wohlan, meine Herren Prediger, fahren sie immer fort unserem Unglauben, der gewiss gröszere Wurzeln als der Fanatismus schlägt, oder wenigstens der Schwäche unsers Glaubens die ersten mit Blute gekrönten Glaubenshelden, mit dem besiegten Tode unter ihren Füszten — doch immer mit geschickter Wendung auf den Geber alles Guten — entgegen zu halten. Es ist diesz ein treuer Spiegel, darin wir den Abstand unsers Glaubens in seinen wahren Zügen betrachten können, wir, auf die eine jede Schwierigkeit weit gröszeren Eindruck, als die ganze Macht der heiligsten Religion macht. Lassen sie sich damit nicht irre machen, dasz wir, je mehr wir an des Heiligen Martern Theil nehmen, desto mehr seinen Mörder verabscheuen werden.'

Pro povahu osvícenství spisovatele ÜdB zvláště význačné jsou názory o náboženské snášlivosti. Náboženská snášlivost označena v čísle I. za krásnou: 'Diese schöne Tugend, zu der wir unser Herz einmal eingeweiht haben.' — Přes to na str. 34 spisovatel zřejmě souhlasí se sv. Augustinem, Cyprianem, Irenaeem a jinými sv. Oci i s dnešními theology, že člověk nemůže být nikde spasen, leč v katolické církvi, a zamítá 'nebezpečné zásady', hlášané v GdP o snášlivosti k poohanům i jinověrcům, ježto mohou prý sváděti k indiferentismu. Kazatelé, kteří odsuzují do pekla všechny nevěře i jinověře, káží prý jen, co přikázal Pán, a tím prospívají posluchačům, upevňující jejich víru a odstrašující je od svobodného myšlení (Freidenkerei), bludu i nevěry. Kritik GdP prý se mylí, domní-

vaje se, že by tím byla mezi posluchači vzbuzována nesnášlivost; naopak probouzí se soucit k těm, pro něž se obávají věčného zatracení (I.).

V podobném smyslu spisovatel ŮdB odpírá také na str. 157 n. názoru, že „nesnášlivost jest dezerou oné pošetilosti, jež jen sebe samu pokládá za svatou a schopnou spasení“. Filosofové ony ukrutnosti v historii lidstva vykládají prý jinak: náboženství bylo pouhou záminkou; pravými příčinami byly sobecké zájmy, snaha o rozšíření říší, panovačnost některých papežů, pomstychtivost lidu, zuřivá touha (Raserei) po odvetě atd.

Co tu o snášlivosti spíše jen mimochodem napověděno, referent obšírně a systematicky vyložil ve stati „Über alle Schriften von der Duldung überhaupt“ (str. 226 n.). Mezi všemi brošurami, jež nyní houfně o této látce jsou vysílány do světa, nenašel prý ani jedině, jež by byla docela přiměřena nynějším poměrům. Skoro všichni spisovatelé chybují tím, že říkají o snášlivosti jednak příliš mnoho a jednak příliš málo. Mnoho zbytečného, málo potřebného. Nejvýše stojí asi *Schreiben eines österreichischen Pfarrers über die Toleranz nach den Grundsätzen der katholischen Kirche*, nejniže spisek Vyskočilův (Wiskočils) *Auch etwas über die Religionsduldung*, vydaný nedávno v Praze. Zejména tento spis prý střelí do vzduchu a chybuje se hlavní věci. Spisovatel ŮdB opírá se zejména domnění Vyskočilovu, že by panovník neměl práva, vyháněti ze země kacíře, kteří zároveň od více než 200 let jsou skoro stálými buřiči, zvláště když po tolika nezdařených pokusech nezbývá jiného prostředku, aby jeho státům dostalo se pokoje. Odkazuje ho k vlasteneckým dějinám; kdyby prý je znal, soudil by jinak. Referent jest tudíž docela na stanovisku české protireformace století XVII. a XVIII.

A stejným duchem proniknuty jsou vlastní výklady referentovy o náboženské snášlivosti: Slovo snášlivost má široký a neurčitý význam. Nevěřící, bludaři (Irrgläubige) — všichni chtějí užívati snášlivosti. Stran oněch snášlivost jest svoboda, již dopřáváme každému, aby mluvil nebo dělal, jak se mu líbí, aniž kdo jest povinen to schvalovati, nebo má právo to odsuzovati. Tato snášlivost má právě tak horlivé obhájce jako odpůrce. K oněm patřili Spinoza, Bayle, Voltaire a Rousseau; z těchto vyznamenali se Jo. Lensaeus, Joh. Musaeus, Papin, Jurieu, Naude, Nonnotte a Saurin. Již povrhnout přepjatost („das flatterhafte und schwärmerische Wesen“) oněch a jadrná učenost, pevná důkladnost těchto ukazuje prý zřetelně, kde jest vítězství. Referent ŮdB jest tudíž zřejmě odpůrcem náboženské snášlivosti k nevěrcům.

Stran bludařů snášlivost jest dvojitá, theologická a občanská. Občanská vyplývá z mírnosti evangelické mravouky, jež nedovoluje užívati jiných prostředků k obraně náboženství, než přemlouvání, konání etnosti, dobrých příkladů a rozumu. Referent

tu cituje 'důkladné' vývody o této povinnosti ze zmíněného spisku rakouského faráře, s nimiž patrně souhlasí a to právem, ježto dýší upřímnou snášlivostí a humaností.

Jakož však je jisto — pokračuje referent — že křesťan musí býti občansky snášliv, tak na druhé straně nesmí být snášliv theologicky. Jeho theologická nesnášlivost vyplývá z jistoty a z důkazů, jež má o čistotě, svatosti a božskosti svého náboženství. Nesnášlivost theologická, přesně vzato, — tu dovolává se Nonnotta, — není nic jiného než věrnost a stálost, s níž církev božské pravdy sobě svěřené uchovává ryzí a nefalšované. Jest právě tak podstatnou vlastností církve, jako její svatost, její moc a její právo učiti. Neboť ježto církev jest chovatelkou pravdy, nemůže a nemá nic učiti než pravdu, nemůže a nemá ji skrývati nebo porušovati, nesmí vedle pravdy trpěti bludu. Musí tudíž theologicky býti nesnášlivá. Snášlivost ve věcech, týkajících se věrouky a mravouky, může se opíráti o dva body: o neznalost pravdy nebo o lhostejnost k pravdě. Avšak nic z toho nemůže býti u katolické církve. Pravda nemůže jí býti neznáma, ježto řízena jest Duchem sv., jenž učí vši pravdě atd. A právě tak nemůže býti lhostejná ku pravdě, ježto lhostejnost byla by tu nevěrností a to nemůže býti u církve, jež v podstatě jest svatá a zároveň zavázána, učiti vše v celém rozsahu, beze vši výjimky, co jí božský zakladatel zjevil. Proto ani nejstrašnější moci, největší nebezpečnosti, nejzlobnější roztržky nedovedly ji pohnouti ke kompromisu, k snášlivosti, kdykoli šlo o pravdu (připomíná se arianismus, luterství a kalvínství). Referent z toho vyvozuje, že theologická nesnášlivost jest nejskvělejší známka svatosti církve, nejpádnější důkaz její božskosti, nejvážnější důvod naší oddanosti a lásky k církvi, jež tím nejlépe se poznává jako pravá nevěsta Jezu Krista. Všecky námitky, jež proti tomu činí buď blud nebo novomódní filosofie, mohou býti přirovnány k úsilí oněch směšných gigantů, obrů z báje, kteří chtěli útočiti na nebe a zasypaní byli horami, jež nakupili. Jest tudíž mimo všecku pochybnost, že pravý katolík nikdy nemůže býti lhostejný k svému náboženství, že musí raději vše obětovati, než by ustoupil od jediného článku své víry, že nesmí se ohlížeti na mudrování (Vernünfteleien) neučených vtipálků (Witzlinge) a bludařů, že musí býti hotov brániti svého náboženství slovem a krví, bylo-li by potřeba, že nesmí míti nikdy v bohoslužbě nic společného s bludaři, nesmí nikdy poslouchati jejich kázání, čísti jejich symbolické knihy, poslouchati (beipflichten) jejich bludných nauk ve věcech náboženství. Což však platí skoro jen o laicích, jak rakouský farář správně poznamenává; neboť kněz musí po příkladě svého mistra zacházeti jak s nimi, tak s největšími hříšníky, aby je získal Bohu a uvedl opět v jednotu církve.

Avšak chraň Bůh — končí referent — abychom s tím spojovali také občanskou nesnášlivost a činili rozdíl stran ob-

čanského obcování, potřeb života, jednání, mírnosti a lásky ve společnostech atd. mezi nimi a svými souvěrci. Jakmile jsme si pojistili své duše před jejich sváděním, musí nám být vítána každá příležitost přesvědčiti je o naší snášlivosti, o našem přátelství, o naší lásce. Toť jest vedle přátelského a včasného domlouvání nejen jediný, ale i nejmocnější prostředek získati zbloudilé bratry. Nic neshodovalo by se méně s duchem křesťanství, než pronásledování. Jsme-li praví učedníci Kristovi, jest naším údělem mírnost beránka a snášlivost, nikoliv jednání netvorů (die Zufügung der Unbilden)... Tudíž i v názorech o náboženské snášlivosti k jinověrcům spisovatel ŮdB stojí docela na stanovisku konservativního katolicismu, dosti blízkém stanovisku Pannichovu.

Týmž tónem a duchem jako GdP posuzovány v týdeníku ŮdB také brošurky, podnícené kritikou GdP.

Referent přirozeně odmítá všechny obrany GdP, zejména týdeník ‚Der wunderbare Balsam‘ — ‚eine Schmiere, der es an Schrot und Korn fehlt‘ (str. 72) — a oba satirické listy (‚Epistolium scriptum ad illum Criticonem‘ etc. a ‚Epistolium responsale‘), vytýká jim zvláště přepjatost vůči mnichům. ‚Er führt — píše o DwB — einen Stutzer in die Scene aus dem Gundlingischen Zeitalter. Seine Ordensgeistliche sind aus dem Mittelalter oder höchstens unsere Kapuziner; und da hätt’ er den Namen eigentlicher bestimmen sollen. Redeten diese Geistliche lateinisch, so würde ihr Gespräch ein kleiner Beitrag zu dem goldenen Büchelchen epistolae obscurorum virorum sein. Und so unbillig musz man gegen die Aufklärung der itzigen Geistlichkeit nicht sein‘...

Ale s touž přísností referent ŮdB posuzuje a často odsuzuje také odpůrce GdP. Ironickým posměchem odbývá B. Melcherse a Janu Ch. Pannichovi, nejfanatičtějšímu polemikovi proti GdP, vytýká nejen přehánění a zpozdilosti, jimiž prý věci spíše škodí, nýbrž výslovně mu radí, aby vícekrát již nepsal. Výsměšný tón referátů jiných dosti charakterisují již souhrnné nadpisy jejich: ‚Etwas für Wiener Käsestecher‘ (na str. 142) a ‚Zweite Lieferung für Wiener Käsestecher aus Prag‘ (na str. 189), kde sarkastickým posměchem odhyty ‚Ritters von Steinsberg Ausschweifung, allen Mitgliedern der gelehrten Gesellschaft der Prediger-Geizel samt und sonders geziemend zugeeignet‘, ‚Wurst wider Wurst‘, posílá ‚Meinungen über die Geizel der Prediger rund (= pöbelhaft, jak referent vykládá z obsahu) herausgesagt von Karl Staubmeier a jiné zboží toho druhu: ‚Geschwind damit weg, meine Herren Käsekrämer, ehe wir zum Gelächter und Hohn der herannahenden Nachwelt werden‘.

Příznivěji referent posuzuje jen brošurky: ‚Eine Geizel über die unberufene Geizlerzunft in Prag‘, ač ani s ní není docela

spokojen (str. 48 n.), ‚Die Geizzel der Geizzel der Prediger‘, sepsané od Anthropofila Nebiho (str. 51), ‚Wurst wider Wurst‘ od J. F. Müllera a zvláště ‚Beurtheilungsschreiben über die Geizzel der Predigergeizzler, nebst einem Recipe das kranke Gehirn zu heilen, von Joh. Christ von Reid‘. Spisovatel prý soukromě chválil referenta jako muže rozumně a klidně (gesetzt) smýšlejícího; referent tuto chválu mu odplácí a to z plného přesvědčení — ale dnešní čtenář sotva bude s touto nezaslouženou chválou souhlasiti.

Zajímavý jest posléze také referát o J. Krausovi. První číslo jeho ‚Erinnerungen an die Gesellschaft Gelehrter Predigtenkritiker‘ referent ÜdB posoudil příznivě, nazvav spisovatele ‚zdravým filosofem‘ proti ‚krátkozrakým nefilosofům‘ GdP (str. 48 n.). O dalších číslech ‚Erinnerungen‘ a jeho spisku ‚Freie Gedanken über bekannte und unbekannte Musterer‘ (1782, 10 str.) soudí již skepticky. Vytýká mladému spisovateli zejména všetečnost, s níž se zabral do spisů markýse z Argensu, horlících proti křesťanství. Kdo chce užívatí takových ‚nebezpečných‘ filosofů, musí býti ve svém náboženství dobře upevněn a o jeho pravdě i svatosti plně přesvědčen. Ani spisovatel neušel tomuto nebezpečí, jak svědčí jeho horlení proti popům (str. 236 n.).

Od str. 87 pozměňuje se obsah ÜdB. Kdyby týdeník měl referovati o všem, — napovídá spisovatel o příčinách a povaze této změny — co se píše o kázáních a jejich kritice, byl by jednostranný, mnohým odporný a neužitečný. Proto počínajíc V. číslem předsevzata změna v tom smyslu, že každý arch měl odtud míti dvě stati: jednu o kázáních a spiscích jich se dotýkajících, druhou o brošurkách jiného obsahu. Novota tato, lépe se srovnávající s názvem i předmluvou týdeníku, byla jistě vítána již čtenářům. Tím více jest za ni vděčen dnešní historik, jenž právě v těchto referátech nachází mnoho zajímavého jak pro dobu, tak zejména pro referenta ÜdB a pro jeho poměr k osvícenství i josefinství.

Po této stránce nejsou bez zajímavosti ani referáty, vesměs pochvalné, o brošurkách *Über die Weiber in Wien* von Hyacinth Heyne (2. vydání, Wien, 1782, 1³/₄ archu), *Über die Ehemänner in Wien* von Hyacinth Heyne (Wien, 1782, 1⁵/₈ archu) a *Geizzel der Stutzer und Koquetten als Wochenschrift frei bearbeitet* von Ritter R... B...t B...i (v Praze 1782). Referent vytýká zejména s pochvalou, že spisovatelé byli dost rozumní, aby nedali se svést k ‚sladkým snům a marajm projektům‘, jimiž tak mnozí obtěžují mocnáře, jenž ve své péči o blaho země a říši zaměstnán jest vážnějšími věcmi; jich odměnou bývá beztoho jen útrpnost s ubohým bloudem (mit dem armen Tropf) a výsledkem — nic. Tito spisovatelé vytkli si cíl bližší, reálnější: uslechťovati srdce a osvěcovati rozum svých spoluobčanů, mužů i žen — referent přál by si, aby také k nižším

třídám vzat byl zřetel — ukazovati na chyby vychování, předsudky módy a jiné vady současné společnosti (str. 177 n. a 181 n.), „die Seuche der Stutzerei mit dem ganzen Anhang der betrübtesten Folgen derselben von dem deutschen Boden zu verschrecken und ihm den ehemaligen Biedersinn, die alte Redlichkeit wieder herzustellen“ ... „Zvukem stříbra — končí referent svou chválu — zní tyto důtky, kdežto důtky proti kazatelům zněly odporně a divoce.“

Ještě význačnější jsou referáty o brušurkách a spisech, obsahem příbuzných s GdP. Tak na str. 212 n. referováno o *Noten ohne Text über die Wundersäule auf dem Wischehrad bei Prag nebst einem Glaubensbekenntnisse eines ächten katholischen Christen von dem Herausgeber des christlichen Katechismus für das innerliche Leben* (1782, 2¹/₂ archu). Referent soudí o spisku horlícím proti pověrečné víře v zázraky tak nepřívětivě, že prý „z lásky k bližnímu“ nechce ani jmenovati spisovatele, ač jej znal. Posmívá se jeho vtipu, napodobivšímu Rabenera — ale formansky, naivnímu obsahu (spisovatel prý neví ani, že sloup ten byl tam vržen od prakovníka (Wurfmaschine-meister), zvaného Čert, jak to napsal již Theobald a Balbin), a zejména skepti k legendě o pěti ranách sv. Františka — potvrzovaných prý jen tradicí čtyř století „hlouposti“. Referent naproti tomu ukazuje na církevní památku 17. září, na svědectví sv. Bonaventury, jenž přece nebyl „hlupákem“, četných bratrů sv. Františka, kteří svým bezvadným životem si zaslouhují víry a i přisahou to potvrdili, papeže Alexandra IV. a j. — samé důkazy „authenticke“, vyvracející všechny pochybnosti o jistotě zázraku. Referent prozrazuje se tudíž tímž odpůrcem současného osvícenského racionalismu, jakým jsme jej shledali již v polemice proti GdP (na str. 119).

Zvláště zajímavé jsou hojné referáty o brošurkách, týkajících se klášterů a mnichů. Referent hlásí se tu jako horlivý obránce mnichů, jakého poznali jsme již také v polemice s GdP.

Tak na str. 197 n. rozhodně a ostře odmítá radikálně osvícenský spisek Eibelův *Sieben Kapitel von Klosterleiden* (Wien 1782, 7¹/₂ archu), jenž snažil se prý ze vsí síly vyhubiti monachismus. Jedním z důvodů Eibelových bylo to, že kláštery čelí proti přírodě, ježto vrozený pud ke společenskému životu jest přirozeným zákonem. „Ist die Natur nicht — odporuje referent docela scholasticky — mehr zum Bösen als zum Guten geneigt? Welcher Philosoph kannte oder lehrte diese Wahrheit nicht? Man musz die Triebe, die die Sünde der Natur theils eingedrückt, theils wild gemacht, und die Vorschriften, die der Schöpfer in das Buch der Vernunft mit ewigem Finger schrieb, sehr genau unterscheiden. Nur diese machen die natürlichen Gesetze aus, nur in dem Inbegriff dieser besteht das Recht der Natur“ (197 n.). A v témž duchu namítá jinde: „Welcher Philo-

soph, welcher Kenner des Naturrechts wird es behaupten können, dasz ich für mich allein nicht leben darf, ohne mich um andere, die auszer mir sind, zu bekümmern?‘ Hájí rozhodně života klášterního, zvláště ve formách nových, kdy členové přinášejí si prý do klášterů většinou dobré vychování a vědomosti, prohlašuje kláštery, aspoň podle určení jejich, za školy ctností a oné moudrosti, jež v božských spisech má přednost přede všemi vědami, za společnosti, jejichž předpisy jsou předpisy evangelia, hájí předností panictví evangeliem a sv. Pavlem (srov. také na str. 201 n. obranu celibátu docela v duchu scholastickém), nerozlučitelnosti slibů řádových atd., ale uznává také, že ve spisku jest mnoho dobrého.

Stejnou obranou mnichů vyznívá referát, vlastně sarkastický výsměch spisku *Das Bild der ersten Ordensmänner, entgegengestellt einer kleinen Abschilderung der Mönche unserer Zeiten, mit einem Anhang von den Nonnen von J. M. P.* (Wien, 1781, 2 archy). Jest to prý houba, která již rok páchne, ale pro mnichy neškodná: ‚Liebe Mönche! Es ist nur ein Margites! gut deutsch ein — Lipperle. Betet, studiret — aber im Vertrauen, ein wenig gescheiter, als es viele noch unter euch thun (tu' doporučí Mabillonův ‚Tractatus de studiis monasticis‘ a nějaký příspěvek vlastní slibuje duchovním při jiné příležitosti podati v tomto týdeníku), esset, trinket, schlafet und betet und studiret wieder. Es hat bisher keine Gefahr‘ (str. 99 n.).

V jiném referátě referent troufá si docela, ač velmi opatrně a spíše mezi řádky, polemisovati proti současným snahám o zrušení klášterů a sekularisaci jejich statků. Jest to referát o spisku *Meine Gedanken für und wider die sogenannte Reformation in Deutschland zu Ende des XVIII. Jhs.* (Wien 1782, 4 archy), komentujícím ‚pověstný‘ spis, jenž obsahuje povážlivé (bedenkliche) návrhy pro reformaci Německa. Referent chválí komentátora, že svobodomyšlně souhlasí, kde nalézá důvody, ale odporuje, kde reformátor šel příliš daleko, a to skromně, bez hořkosti, jen k vůli pravdě, a nastiňuje postup a závěry argumentace jeho, ponechávaje rozhodnutí čtenáři: panovník není oprávněn, присвоjit si statky duchovním dobrovolně dané a od dávna držené, sic jednal by despoticky a neslušně (verabscheuungswürdig) a snižoval by občany k otroctví; panovník není oprávněn svévolně zabaviti statky klášterů a tím zmenšiti opravdu veliký statek duchovního státu, zrušením klášterů vzíti církvi její zvláštní ozdoby a podpory; jen nutnost mu to dovoluje, t. j. když by světské stavy nebyly dostatečně obsazeny a světský stát tedy tím trpěl; byť potom kláštery se docela vyprázdnily, jednal by přece jako moudrý a své správy dbalý panovník a církev nesměla by se mu protivit, ale tak daleko prý ještě nejsme; na-proti tomu doporučuje dohled biskupů na účty klášterů a ode-vzdání zbývajících příjmů k dobru duchovní správě a chudých...

„Man mag nun die Schrift — končí referent — für ein Produkt einer altfränkischen Denkungsart, oder für gegründet halten, mir ist's gleichgültig. Die Hauptgründe liegen da, und nach diesen kann sie jeder beurtheilen“ (str. 191—197). Přes to sotva pochybíme, soudíce, že referent s názory komentátorovými patrně souhlasil.

Nejobšrnější a obsahem nejzajímavější jest referát (na str. 246 n.) o spisku *Sind denn die Mönche wirklich dem Staate so unnütz, wie man heutiges Tages glaubt?* (Wien 1781, 1^{5/3} archu). Obránce mnichů hlásí se již s počátku. Referent chválí spisovatele, že, ač není řeholníkem, dívá se na stav mnichů klidně a píše nestranně. On jediný ze všech, kdož posud psali o mniších, zasluhuje chvály rozumného muže. Chválí u mnichů, co chvály zasluhuje, a přeje si, aby se zlepšilo, co právem se kárá. Kdo by jim předností, jaké jsou na př. plnění evangelických rad, četní světcové, mnozí učenci atd., chtěl upíratí, musil by být svrchovaně nevědomý nebo nestoudný, opakuje referent po spisovateli a dokládá to seznamy učenců téměř všech řádů, knihoven, zvláštních literárních dějin, což vše dosvědčuje neúnavnou pílí jejich. Z nových popisů cest, zvláště vědeckých, dokazuje, že „Musy ve většině katolických zemí hlavně v klášteřích našly příjemné útočiště“ — dovolává se jmenovitě učeného Jak. Jon. Björnstaalsa, jenž napsal, že vše, co víme, rukama mnichů nás došlo. Jen nevědomost hází kolem sebe „hloupými“ mnichy.

Ale na druhé straně referent přiznává také, že učenost, jež jest z předních opor státu, v klášteřech nyní poklesla, a proto vítá návrhy spisovatelovy k jejímu opětnému povznesení, vytýkáje pouze, že měl se přímo obrátiti na představené řádů, a zajímavě je komentuje.

Referent osvícensky souhlasí, že první překážkou vzrůstu věd v klášteřích jsou domácí (klášterní) učitelé „se svou peripatetickou filosofií, scholastickou theologií a ultramontánním kano-nickým právem“; rovněž souhlasí, aby mladi řeholníci byli povinni studovati na universitách, aby řádoví učenci byli ponecháváni při svých zamilovaných oborech a pracích. „Geistliche Herren! — apostrofuje referent představené řádů, kteří jediné mohou přinéstí nápravu — der Staat will an euch nützliche Bürger haben. Leget einmal eure Vorurtheile ab, und lasset euch von edlen Unternehmungen — der ewige Ruhm wartet auf sie, — durch geringe oder anscheinende Schwierigkeiten, durch einige alte und pedantische Hausbrummer nicht abschrecken!“

Druhou překážkou vzrůstu věd spisovatel viděl ve skrovné vážnosti, podpoře a odměně učených mnichů. Referent i v tom souhlasí a opět ukazuje na představené, kteří by i zde mohli pomoci, poskytující schopným a pilným hlavám výhod, privilegií a hodností řádových, jež často se zadávají mužům neučeným —

proti všem předpisům kanonického práva. Referent tu nemilodrně odhaluje roušku s mnohých klášterů a zejména s jejich představených: ‚Aber wie? Wenn die Vorsteher selbst so beschaffen sind, dasz ihnen vieles daran liegt, die Ignoranz fortzupflanzen? Wie? wenn es geistliche Orden giebt, wo die dümsten Leute die höchsten Würden sich gleichsam übergeben? Wo eitel Midasse trotz den kanonischen Rechten am Ruder sitzen, die sonst nichts als gewisse Ränke und Griffe verstehen, die Wahlen und die Rechte in das Modell ihres Ehrgeizes künstlich zu giesen? wo sie den muthigen und wissbegierigen Jüngling mit Gewalt unterdrücken, um nicht hinter ihre Kabalen zu kommen und ihre Karten sehen zu können?‘ Takoví lidé sotva se ujmou věd, tu nezbyvá jiného prostředku, než vnější dohled. Co tím míní, referent napovídá zjevně: ‚Jest třeba, aby oni řádoví duchovní, kteří takovou právům se přičeí tyranii hlouposti ve svých řádech vidí a mohou prokázati, zpravili o tom nejvyšší místo — prostředek a pomoc pak se dostaví — vždyť žijeme pod Josefem II.‘

Přes to referent si přeje, aby raději první návrhy a přání se vyplnily, dodávaje: ‚Duchovní řád, jenž prvý pošle své syny na universitu, jenž s povděkem uvítá naše ostatní přání, zapíše Musy do annálů nesmrtnosti v čelo‘...

A neméně charakteristický pro referenta jest také jeho datek, dříve slíbený, k Mabillonovu ‚nepostradatelnému‘ traktátu *De studiis monasticis*, a to pro mladé duchovní řádové, kteří chtějí se oddati učeným studiím, ale nemají k tomu návodu.

Referent doplňuje předem pojednání Mabillonovo o sv. Písmu a sice podle ‚současných velkých pokroků‘ v tom oboru, jež dobře zná. Ukazuje zejména k Michaelisovi, jenž ‚jediný tolik užitečného tu vykonal‘ (255 n.): ‚Kdo důkladně chce studovati Písmo pomocí orientálních jazyků, neobejde se bez Michaelisovy *Orientalische Bibliothek*‘ (str. 256). O patristice dodává k poučení Mabillonovu, jehož prý ani nelze zdokonaliti, pravidla Petaviova a ‚zlatou knihu‘ Bonaventury Argonensis de optima legendorum ecclesiae patrum methodo (str. 256). K církevnímu právu, aby ‚nevyznívalo ultramontánsky a shodovalo se s německou církevní ústavou‘, doporučení von Espen, Riegger, Schrodte, Zollwein, od nichž ‚ti, kdož se upevnili v prайдě, mohou beze všech skrupulí přejíti k de Markovi, Baluziovi, Sarpimu, de Dominis, Lochsteinovi, Pereyrově, Febroniovi‘. Každý prý pak sám rozezná pravdu od nepravdy a najde mnoho, co by jinde marně hledal (str. 257). Referent staví se tudíž docela na stanovisko současného josefismu. Stejně pokrokové názory má o filosofii, kde zamítá sehořlostiku doporučuje novou filosofii: Newtona, Leibnize, Wolffa, Gravesanda, Mak-Laurina, Jurina, Eulera, Mariotta, Nolleta, Mairana, Jaquiera, Boskowieche, Muschenbröcka, Maupertuise, pojednání Společností pařížské, londýnské, florencké atd. (258).

Podobně ve filosofii morální, „tento výborném prostředku dojítí k ctnosti a učiniti ji lidu milou“, o níž Mabillon nemá ani zmínky, referentovi nestačí běžní theologičtí moralisté, jichž užívají zpovědníci, ježto jsou příliš suchopární, theoretičtí a školáčtí, aby mohli působiti na srdce. Doporučuje proto X. Vorlesung v VI. díle Gellertových sebraných spisů, kde prý naléztí lze známost dobrých spisů pro rozum i srdce, v nichž vtíp i výmluvnost se spojují, aby vedly věc pravdy i ctnosti (258 n.). Že bez rozpaku doporučel i osvícence Wielanda a Mendelssohna, slyšeli jsme již.

Stejně zajímavý jest názor referenta, jenž projevuje se tu nadšeným ctitelem humanismu a antiky, o humanistických studiích. Mabillonova rozprava de studio humanarum litterarum jest prý příliš skrupulosní. Referent nechápe, proč by rozumnému duchovnímu neměl být dovolen přístup k římským spisovatelům, byť někdy několika slovy uráželi počestnost, vyjímaje leda Ovidiovo de arte amandi a snad i Petronia, ač i tohoto čítali světcí, na př. sv. Jeroným. Zpovědník čte ve svých moralistech a slychá ve zpovědníci víc, než by mu kterýkoli Říman dovedl vyprávěti. Šlechtný úmysl a cudné srdce jest mimo nebezpečí být poskvrněnu. Castigatae editiones — dodává náš stoupenec kritické metody ve vydávání starých děl — bývají nejhorší a u těchto spisů záleží přece tolik na tom, jaké jest vydání. Referent doporučuje zejména Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca latina sive notitia autorum veterum, jež prokáže dobré služby. Přál by si, aby také druhé dvě bibliotheky tékož auktora (Bibliotheca mediae et infimae aetatis a Bibliotheca graeca) byly ve všech knihovnách klášterních.

Posléze zajímavé jsou také referentovy výklady o důležitosti a užítku „literárních dějin“ — ovšem ve smyslu doby — o nichž Mabillon nemluví, jakkoli pro učence jsou nezbytné. Doporučuje s počátku Heumannův Conspectus reipublicae litterariae, pak Struviovu Introductio ad notitiam rei litterariae, potom Morhofův Polyhistor litterarius, a Denisovu „výbornou“ Einleitung in die Bücherkunde. „Es ist nicht auszusprechen — dodává referent asi z vlastní zkušenosti — wie sehr der Wissbegierde die Augen durch dieses Mittel geöffnet werden. Man glaubt in andere Welt zu kommen, wenn man sich hierin umgesehen hat“ (262). Doporučuje také katalogy, recense, bibliotheky, periodické spisy a zejména styky s učenici: „Hat man einmal seine Fähigkeiten, seine Neigung geprüft — dodává opět patrně z vlastní zkušenosti — hat man sich auf eine gewisse Wissenschaft gelegt, so suche man sich den Mann auf, der darin bereits einen schönen Fortgang gemacht hat. Eine einzige Unterredung wird uns die Hälfte der Arbeit ersparen. Er wird uns aus langer Erfahrung den kürzesten Weg weisen und wir werden in den Stand gesetzt, ihn selbst sehr bald einzuholen. Gelehrte Männer sind le-

bendige Bibliotheken, sie haben auch Menschenliebe genug mit einem Strom von ihren Kenntnissen das Zutrauen zu überschwemmen. Sie hüpfen für Freuden, wenn sie einen Erben ihres literarischen Reichthums hinterlassen können' (262 n.).

Jako referát tento charakterisuje nadšeného stoupence nové kritické vědy, tak referáty jiné význačně osvětlují poměr referentův k současnému osvícenství a josefínství. (Příště konec.)

Příspěvky k dějinám literatury české.*

VIII.

Klicperova »Popelka Varšavská«.

Bedlivý rozbor Klicperových prací veseloherních ukáže zajisté, jak podotkl již J. Máchal, kterak umění Klicperovo záleží v tom, že nemnohé, cizí motivy velmi obratně zahaluje v nové a na oko zcela původní roucho. Pěkně tuto techniku ilustruje veselohra »Popelka Varšavská« (vydaná r. 1848), která se hlavním motivem zakládá na *Clarenově* hře »Der Bräutigam von Mexiko« (»Lustspiele«, Dresden 1817, 21824).

Tu i tam oznámí se dvěma rozmarným dcerám, že jistý velmi bohatý ženich zamýšlí jednu z nich vzíti si za manželku. Obě jsou touto zprávou u vytržení a v duchu již dávají výhost svým posavadním milovníkům. Ženich však chce nelíbenou povahu své budoucí manželky poznati a uvede se tedy v české hře jako svůj »početvedoucí«, v německé mění obou se svým sluhou.¹ V této přetvářce pozná neslechetnost obou sester i dobré srdce chudé, odstrkované dívky a vyvolí si toto děvče k velké zlosti obou slečinek.

Obdoba jde až do jednotlivých scén. Neznámého ženicha líčí matka Jehida takto (I, 3): »... syn to otec tak výtečného, že pro znamenité obchody a kupectví po všem vsudy světě proslavený jest. Jako zlato skví se jeho pověst, anto prvním stav se statečníkem, mimo skvostné továrny, sklenárny a jejich brusírny, ve Vratislavi nádherný palác o čtyřech patrách má.«

Hrabě von Prahlstein totéž praví úsečněji (II, 2): »Es ist ein reicher Mann, denn dieses Mannes jährliche Einkünfte betragen, nach unserem Gelde gerechnet, mindestens zwei Millionen Taler... [Er] sei einer der besten und unterrichtetsten, der reichsten in ganz Amerika.«

* Viz Lfil. 1912, str. 450.

¹ Tohoto motivu Klicpera dvojnásobně užil v »Bělouších«.

² Str. 390. vydání Bibl. č. klass. belletristů VI, 1.

³ Str. 16., 17. vyd. v Reclamově Universal-Bibl. č. 2127.

Jakmile Jehida zaslechne poštovskou trubku, která oznamuje příjezd ženichův, vykřikne (II, 4): »Ha! Vratislavský jednatel! Tyto poštovské zvuky jsou nebeská hudba mé ušlechtilé duši!«

U Claurena radostně vzdychnou obě sestry (II, 2): Euphrosina: »Das klingt — so — so bräutlich!« Isabella: »Wie Hochzeitruf tönts in mein Ohr.«

Jako zde sluha Friedrich rozčilen oznamuje: »Extrapost mit vier Pferden,« horuje i Javana: »Ach, mamá! jaký to bohatý, jaký to šlechtický vůz!« a Salefka dokládá: »Čtvero koní, jako havran černých.« Clauren přikládá toto epitheton (pechschwarz) sluhům černochoům, kteří ženicha z Mexika doprovázejí.

Obě sestry litují svých dosavadních ženichů. Javana (II, 6): »Ubohý Harane, Tobě jsem nebyla souzena.« Salefka (II, 5): »Pane z Eseku! Pod naší láskou se země boří.« Podobně Euphrosina (II, 4): »Mein guter Lerchental — es ist eigentlich abscheulich von mir — aber — er kann — er kann es mir nicht verargen —« a Isabella: »Jedoch mon ami — mein cher Eberbach! Adieu!«

Zcela stejně chovají se bohaté slečny k ubohé popelce. (U Klicpery k Efronii, své sestřenici, u Claurena k Zuzance [Suschen], neteři chudé švadleny.) Jehida praví k Efronii, která jí děkuje za přijetí v domě svého ujce (I, 4): »Také jsem k tomu z jakési vrozené dobročinnosti svolila«, právě jako Isabella k Suschen, přicházející se svými krajkami (IV, 2): »Ja, liebes Kind, wenn wir etwas kaufen sollen, so geschieht es nur aus Mitleid« ...

Jako Jehida Efronii zapovídá vstupovati do pokojů vyčalouněných, aby tím vštípila ji, rozdíl mezi osobou její a vznešenými pány, tak i Euphrosina pyšně kárá Zuzanku pro skromnou její otázku. Obě popelky uchovaly si však ještě lidskou důstojnost a jsou odhodlány raději trpěti hlad, než aby po sobě nechaly šlapati. V obou kusech popelka svou krásou zastíňuje hrdé slečny. Clauren i Klicpera (Klicpera arci pouze zdánlivě) na konci kusu obohatí chudou dívku, která však přes to nezpyšní, čímž se ukáže hodna svého štěstí. Odmítnuté slečny se v obou kusech dají mamonem upokojiti. Alonso přeplatí starému hraběti zadlužený zámek a Suschen slečny obdaruje skvostnými prsteny. Efron smíří jejich hněv krásnými drahokamy a slibem, že lázně, které hodlá založiti, nazve jménem Jehidiným. Slečny se pomstí tím, že se ženichu prohlásí za nevěsty již před rokem zasnoubené (Klicpera III, 10, Clauren V, 23). Posléze nás oba básníci uvedou v jedné scéně do panské kuchyně (Clauren III, 11, Klicpera III, 6).

Přes tuto shodu nelze Klicperově hře upřít zvláštního rázu, poněvadž auctor motiv převzatý položil do prostředí zcela jiného. Obraz života židovského — hold panujícímu tehdy filo-

semitismu — je sice podán obvyklými barvami odumírající roman-
tiky, není však ani bez črt realistických dobře vypořizovaných.

Komposici Klicpera provedl stručněji a jednotněji než
Clauren. Spojiv popelku příbuzenstvím s hlavními osobami, vy-
stačil se třemi jednáními a sedmi proměnami. Clauren má za-
potřebí pěti aktův a jedenácti proměn. Klicpera zmenšil dále
počet osob, zejména škrtl služebnictvo kromě kuchaře a Jektana.
Jektan hraje zastaralou úlohu důvěrníka, zauzluje a rozuzluje děj.
Jeho hrabivost zdědil od Mefferinského, který u Claurena spojuje
nutné dvojí dějiště, chyši a zámek. Místo tety Hedviky, které
nepotřeboval, Klicpera dal sestrám matku Jehidu, osobu pánovi-
tou a ješitnou. Hlavní postavy, převzaté z Claurena, Klicpera
ušlechtil až přespříliš. Nehledě ani na Elbika, který svému vzoru,
hraběti von Prahlenstein, v ničem se nepodobá, český básník
zejména oba ženichy, u Claurena přímo karikatury, zidealisoval
v mládence příjemné a důstojné. Záletnická povaha jejich před-
chůdců hlásí se pouze v špatně motivovaném flirtu s Efronií. Nej-
méně se obě sestry liší od postav Claurenových. Jen že u Klic-
pery matka Jehida je zatlačuje, nepřímě je charakterisuje svými
slovy. Též Efron jest vlastní bratr Dona Alonsa di Mantignilla.

Kdežto tedy Klicpera hru co do komposice zajisté zlepšil,
na druhé straně rozdílů charakterů smazal romantickou šlecht-
ností, která také zavinila rozvláchnou, často až nadutou dikei.
Jakkoli se tomuto úskalí ani Clauren vždy nevyhnul, jeho dialog
z větší části zní živěji a dramatičtěji.

Dr. Josef Leo Seifert.

Ú v a h y.

V. *Buzeskul*: Античность и современность. Совре-
менные темы въ античной Греции. V Petrohradě 1913, M.
M. Stasjulevič. Str. 196.

V poslední době vycházejí nové a nové spisy o významu
antické kultury pro nás; jedny z nich přinášejí nové poznatky
a jsou psány pro odborníky, jiné poučují o tomto významu i ne-
odborné čtenáře, k nimž bývá velmi často nutno zaujmouti sta-
novisko apologetické, charakteristické dnes zejména pro klassického
filologa, mluvící-li veřejně o svém předmětu. U Rusů vydal již
prof. Želinskij r. 1905 podobnou knihu, jednající o nejakutnější
z otázek sem náležejících, totiž o vzdělávacím a výchovném vý-
znamu antiky pro školu¹; spis Buzeskulův nehledí ke škole a

¹ Její německý překlad s názvem »Die Antike und wir« byl vy-
dán již dvakrát; český překlad, pořízený od referenta a vydaný v Unii
r. 1909 (»Starý svět a my«), zůstal v naší literární veřejnosti zcela ne-
povšimnut, vyjímaje několik časopisů odborných.

spisovatel v něm »chtěl toliko řadou příkladů osvětliti tu stránku hellenského světa, která činí tento svět pro nás živým, zvláště blízkým a příbuzným«, ukázati ne jak se antika odráží v přítomné době, nýbrž naopak, »kolik jest v antickém světě nynějšího, takového, co se pokládá za vlastní naší doby.«

V. Buzeskul, profesor na universitě v Charkově, jest u nás znám zejména svým Úvodem do řeckých dějin, přeloženým do češtiny od J. Veverky; kromě tohoto díla vydal monografii o Perikleovi (r. 1889), studii o Aristotelově *Ἀθηναίων πολιτεία* jako prameni pro historii státního zřízení Athen do konce V. stol. př. Kr. (1895), Historii athenské demokracie (1909)¹, Stručný úvod do historie řecké (1910) a Historické studie (1911). Populární spis, založený na takových pracích vědeckých, vyniká arci bezpečnou znalostí věci a rozhledem, dobře rozlišujícím malé od velkého, efemerní od stálého. Docela ve smyslu moderního chápání antiky nevidí v Řecích jen snílky o krásnu, nýbrž ukazuje, že žili i denními prosaickými zájmy, vedli také zápasy politické a sociální, zkrátka že stáli před životními problémy, soublesnými s těmi, jež zajímají i nynější společnost. To ukazuje předně analogie státních forem starověkých i nynějších, politické theorie a od nich leckdy odchýlná praxe, ač ovšem politická jednotka *πόλις* byla specificky řecká (proto je bližší novodobému státu hellenistické království egyptské svou větší lokální rozlohou, svým centralismem a bureaukratismem); dále právní základy v ústavě i soudnictví, sociální boje mezi demokracií a aristokracií, mezi bohatými a chudými i význačné úkazy života hospodářského, dělení práce, banky, propast mezi kapitalistů a proletariátem, i sociálního, jako ideje kommunistické, péče o chudé a neschopné k práci; ano i antisemitism byl v Alexandrii a to tak silný, že vedl až k pogromu r. 38 po Kr. Ženská otázka, související s rozvojem individualismu v osvětské době 2. pol. V. stol., jest z nejzajímavějších dokladů »moderních« myšlenek ve starověku, významný předmět karrikatur Aristofanových i myšlení Platonova, ač příčinný vztah mezi tehdejší ženskou emancipací a Platonovými myšlenkami ve Státě, uznávaný i Buzeskulem, není dokázán. Nejsvětější stránka této emancipace jest účast řeckých žen ve vyšším vzdělání, zejména ve filosofii,² nehledíme-li k jejím účinkům na postavení ženy jako manželky a matky. Moderní individualismus vůbec není dítětem naší doby: silné jeho vyjádření podává Platon ústy Kallikleovými jako dalekou předzvěst toho, co vyslovil Nietzsche. Také kosmopolitismus a idea o bratrství lidí a národů projevíly se už u Řeků. Zeela

¹ Srov. Listy Fil. XXXVIII, 1911, str. 371.

² Ve výkladě o této věci byla by autoru dobře posloužila studie Čádkova »Účast ženy ve filosofii antické« (Listy filol. XXXVIII 1911). Pripomínáme, že nedopatřením na str. 94 našeho ruského spisu jest jmenována Leontion, filosofka epikurské školy, dekou filosofky Themisto.

správně ukazuje Buzeskul i na projevy pessimismu u Řeků, jednak přímé, v literatuře, jednak zastřeně činné v představách a zvycích náboženských; v této věci jest potřebí i u nás v mnohém opravití dosti běžné názory o šťastném řeckém naturalismu, šířené v nedávné době zejména Macharem. Dnešní vědecký racionalismus podává si ruku s racionalismem řeckým přes celý středověk; jako ukázkou řecké vědy charakterisuje spisovatel zejména historiografii s jejími nejvýznačnějšími představiteli Thukydidem a Polybiem a pak medicinu, jejíž technika, znající i počátky srovnávací anatomie, vivisekci, složité operace, vzbuzuje obdiv tím větší, čím výrazněji se odráží od rozšířené praxe léčení náboženského. Nejobsáhlejší kapitolu svého díla věnoval spisovatel téměř soustavnému výkladu o životě dětí, o jejich výchově a vyučování, přihlížeje zvláště k tomu, co můžeme souditi o poměru státu k této věci. Mnoho materiálu pro paralely nalézá i v životě soukromém, který právě v nejnovější době podrobně známe, pokud se týče hellenizovaného Egypta, z nálezů papyrových. Takto jest viděti ve všech oborech vztahy mezi kulturním životem dnešním a antickým. A jako za nové doby vzkřikly silné hlasy, odmítající domnělé požehnání kultury, tak i ve starověku: Dion Chrysostomos jest nejvýmluvnější, ač ne největší mluvčí předchůdců Rousseauových a Tolstého.

Spisovatel neměl v úmyslu vyčerpati své thema, ale i tak těžko pohřešujeme v jeho spise výkladu zejména o náboženských ideách, společných člověku antickému i novodobému, ponevadž právě v této věci jsou často hlášána mínění naivně nesprávná, ba i vědomě a úmyslně nepravdivá; na důležitost těchto vztahů spisovatel jen naráží na str. 191.

Uvádění dokladů z antické literatury, papyrů i památek monumentálních dodává zajímavé látce ještě větší živosti; s obdivem pozorujeme, jak četné ruské práce — kromě vlastního studia a spisů Pöhlmannových a Ed. Meyera — dodávaly spisovateli materiálu.

Nový spis Buzeskulův, jenž jest svým vznikem i povahou určen především pro poučení neodborníků, doporučujeme ke čtení každému, komu jde o pravdu v otázkách antiky. A smíme-li vysloviti přání, bylo by žádoucí, aby spisovatel podobným způsobem vyložil i o rozdílech doby antické a nynější, což by jistě nebyla práce méně plodná. *Frant. Novotný.*

Die hellenistisch-römische Kultur. Dargestellt von *Fritz Baumgarten, Franz Poland, Richard Wagner.* V Lipsku 1913, u Teubnera. Stran XIV a 674 s 11 tab., 440 obr. v textu a 4 mapami. Za 10, váz. za 12.50 mk.

Dílo toto řadí se k známé práci týchž spisovatelů: »Die hellenische Kultur«, která vyšla letos již ve třetím vydání. V nové

knize líčí spisovatelé vývoj kultury řecké v době hellenistické (str. 1—216) a dějiny kultury římské od prvopočátků až asi do doby Diocletianovy (str. 217 až do konce); tu podán také vývoj kultury řecké za doby římské. Spisovatelé rozdělili si opět své úkoly tak, že Poland zpracoval vývoj státu, společnosti a náboženství, Baumgarten dějiny umění výtvarných, Wagner dějiny literární. Poland snaží se přiblížiti látku modernímu čtenáři, zachází však příliš daleko, mluví-li na př. o církvi v době předkřesťanské (str. 79 a 634); jen v Egyptě možno za starověku mluvit s jistým oprávněním o církvi. Wagnerův úkol byl asi nejsnadnější; látka všechna je zpracována důkladně, jemu náleželo hlavně vybrati vše nejdůležitější a podati přístupnou a pěknou formou. Nejtěžší byl úkol Baumgartenův. Soustavné dějiny umění za doby hellenistické není snad možno ani dnes psáti pro velikou mezerovitost našeho materiálu. Spisovatel dovedl však vytvořiti přece poutavý obraz; líčí vývoj umění ve významných kulturních střediskách, zpracovav i poslední důležité výkopy, zvláště na půdě maloasijské. Stejně dobrý je také obraz umění římského. Vytknouti lze jen některé maličkosti. Na str. 179 nahoře je věta neúplná, vypadlo jméno druhého spisovatele, který se zmiňuje o oltáři pergamském; je to Pausanias V 13, 8. Při »dívce z Antia« (str. 188, obr. 116) neuvedeno místo, kde socha se nyní chová (Řím, Museo delle Terme). Na str. 167 je nazývána t. zv. tazza Farnese »der groszartigste Cameo, den man kennt«, ale na str. 451 zase gemma Augustea ve Vídni jest »die Krone aller Cameen«; ovšem rozhodování o prvenství mezi těmito dvěma uměleckými díly je vskutku nesnadné. Na straně 202 dole je nesprávný odkaz k tabulce (místo *P* má býti *F*, jak je správně na str. 204). Nápis známého reliéfu z Aesernia (scéna z hospody — CIL IX 2689) je podán v překladě zkráceném, asi z pruderie; čtenář, neznalý originálu, nechápe pak ovšem, proč je k němu na str. 301 uprostřed odkazováno. Ve zbytech paláce Diocletianova ve Splitu není zahrnuto celé dnešní město Split (jak se tvrdí na str. 404 a 509), nýbrž jen t. zv. staré město.

Zvláštní chvály zaslouží část obrazová. Podáno tu téměř pět set vyobrazení, pořizovaných skoro vesměs podle zdařilých fotografií; obrázky provázeny jsou stručnými, ale velmi instruktivními výklady. Jen malá část obrazů je vzata z dřívějších publikací; některé plátky byly při tom příliš zmenšeny, takže písmena na nich je nesnadno rozeznati (na př. obr. 130, 135, 150, 352). Umístění obrazů je pravidelně vhodné; tabulku IV. (za str. 200), zobrazující pohled na Prienu s plačí perspektivy, bylo by lépe položit až za výklad v textu, aby čtenář mohl výklad s obrazem srovnávat. Hojnější a důkladnější mohly býti mapy; na př. Prienu, již je věnován dosti obšírný výklad (str. 199—205), marně by čtenář hledal na mapě 1. Aspoň ještě mapa antického světa v době hellenistické mohla býti připojena.

K dílu přidán je pečlivý index, v němž zahrnuta také vyobrazení.

V celku zaslouží toto dílo stejné chvály, jako dílo o kultuře řecké; doufáme, že se mu dostane také hojného rozšíření.

Ant. Salač.

Philologica von *Fr. Nietzsche* (Nietzsches Werke, Band XVII—XIX). V Lipsku 1910—1913, Alfred Kröner. Svazek I. (str. XV a 352) za 9 mk., sv. II. (str. XIV a 340) za 9 mk., sv. III. (str. 462) za 10 mk.

Vydání sebraných spisů německého filosofa Bedřicha Nietzsche bylo letos ukončeno obsáhlým výběrem z jeho prací filologických. Uspořádal jej Arnošt Holzer a po jeho smrti Otto Crusius a Vilém Nestle. Jsou zde otištěny Nietzscheovy články, několik recenzí a výbor ze čtení universitních, studií a náčrtků. Leccos filologického, nehledíme-li ani k známé knize »Zrození tragoedie«, bylo uveřejněno již v IX. a X. svazku sebraných spisů, jako zahajovací čtení o Homerovi, nedokončený spis »Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen« a j.

Články Nietzscheovy pocházejí skoro vesměs ještě z jeho studentských let. Jednají střizlivě a suše, ale důmyslně o vzniku sbírky básní Theognidových, o pramenech Diogena Laertského a spisku o závodu Hesiodově a Homerově, příležitostně i o starověkých seznamech spisů Platonových a Demokritových, o datování Menippově atd.

Daleko zajímavější jsou jeho čtení, konaná na universitě basilejské, kam byl Nietzsche již v 24 letech (r. 1869) povolán. Opíral se v nich sice více méně o vědecké příručky, v jednotlivostech však viděl často dále a lépe než jeho současníci, takže leccos, co je zde naznačeno, později bylo obšírně dokazováno neb i obecně uznáno.

Tak velmi konservativní — v neshodě se svou dobou — byl v homerské otázce. Dokazoval jednotný plán v Iliadě i Odyssei; i soupis lodí a Dolonei pokládal za části staré a celým plánem zdůvodněné (II, str. 20 n.). Nevěřil v naivnost a primitivnost Homerovu; ukazoval, že zejména jeho náboženské názory jsou velmi vyspělé (str. 19 a 202). O elegii učil, že vznikla z popěveků při hostině (str. 27) — tak jako v nové době R. Reitzenstein (Epigramm und Skolion, v Giessenu 1893, str. 45 n.).¹ Právem zavrhoval hledání tragické viny u Sofokleova Oidipa krále (str. 46 a I, str. 293).

Ve výkladech o filosofii předplatonské (III, str. 125 n.) zcela odloučil Pythagorovce od Pythagory, reformátora pouze náboženského a politického, a stavěl je před Sokrata a Platona, tak jako to činí W. Windelband ve svých dějinách starověké

¹ Na tuto shodu upozorňuje vydavatel Crusius na str. 325.

filosofie (Handbuch Iw. Müllera V 1). Stavěl se proti athetování dialogů i dopisů Platonových; domnělá dokonalost neb nedokonalost spisů o pravosti jejich nerozhoduje. Stejně nesprávné prý je souditi podle počtu hiatů o době jejich složení, ježto je mohl Platon později opravovati. Sám se domníval, že první jeho spis jest vzletný a poetický *Faidros* a že Platon počal psáti až v mužném věku po styku s Pythagorovci. Dialogů z mládí Platonova neuznával; kdo by spis tak dokonalý, jako jest *Apologie*, kladl do mládí Platonova? (II, str. 73 n. a III, str. 242 n.).

Velikou váhu kladl Nietzsche na *rhythmus* v próse (II, str. 5, 162, 208, 215 a j.) a vůbec na její rhetorickou stránku. Správně však spatřoval v rhetorice jen účelné užití prvků, ležících již v řeči samé (str. 249). Aischina měl za nejnadanějšího, královsky klidného řečníka, toužícího po mocném státu, Demosthena za méně nadaného, ale vytrvalého a vášnivého (str. 217 n.). Řeč Ciceronovu zval »okouzlující smíšeninou, ne neřímskou, ani asijskou, ani attickou, také ne starobyle neb úzce římskou, kterou nelze vysvětliti pouze eklekticismem, nýbrž ze skutečného *ῥητος*« (str. 229).

Zcela původní je Nietzsche v závěrečné, synthetické části dějin řeckého písemnictví (II, str. 129 n.). Ukazuje tam, že Řekové stvořili klassickou literaturu, ačkoliv (anebo spíše poněvadž) literatura ta se neopírala, jako moderní, o literární tradici, nebyla určena pro čtení, nýbrž pro okamžik, určitou příležitost, slavnost i určité obecenstvo, jehož vkusu a smýšlení básník se podřizoval (na př. Aristofanes). Obecenstvo nebylo vzděláno literárně a posuzovalo ne se stanoviska aesthetického, nýbrž mravního, ba i praktického. Proto Sofokleův *Oidipus* král dostal pouze druhou cenu a Hesiodos vítězil v »Závodu« nad Homerem. Spisování bylo zaměstnáním; spisovatelé byli pištec, rhapsodové, cvičitelé sborů divadelních, advokáti. I Simonides a Pindar psali na objednávku a pro výdělek. Teprve v době alexandrijské, umělecky neplodné, počalo se rozuměti umění. »Vědění a umění nejdou pospolu« (str. 181).

Také výklady o řeckém kultu, přibližující i k novým výzkumům anthropologickým, značně se lišily od většiny tehdejších i pozdějších prací mythologických, které nevycházely od náboženských představ lidových, nýbrž od umělých výtvorů básníků, zvláště mythologie Homerovy. Správně dokazoval, že *Diův* průvodce orl byl původně Zeus sám, že *Dionysos* byl ctěn v podobě býka a *Hera* v podobě krávy. Teprve později se tato zvířata stala odznakem bohů nebo jim byla zasvěcena (III, str. 72). Podobně socha boží nebyla prvotně jenom jeho obrazem, nýbrž jeho sídlem a kněz jeho dočasným vtělením (str. 74).

Z nedokončených neb neuveřejněných prací jsou nejzajímavější Nietzscheovy studie *rhythmické*. Nietzsche vycházel od *Aristoxena*, později však — tak jako mnozí z nynějších badatelů

— více a více si vážil zpráv metriků sebe pozdějších (III, str. 299 n.). Domníval se, že posavadní badání bylo na scestí, ježto nedbalo zásadního rozdílu mezi starou rhythмикou časoměrnou a novou přízvukovou. Iktus (*σημασία*) neznal prý důraz, přízvuk rhythmický, nýbrž taktování. Ve starém věku se nechtlo s iktem, jako nyní čteme, nýbrž rhythmus byl dán již měrou slabik a sesilováním taktováním, po případě i průvodem hudebním (str. 284 n.). I toto mínění o iktu nachází v nejnovější době stoupence (srv. Králův posudek Goodellova spisu v LF. XXXI, 1904, str. 357).

Uvedené ukázky vydávají, tuším, velmi příznivé svědectví o Nietzschevi-filologu, ačkoliv byl záhy dán do klatby od většiny filologů pro spis o tragoedii a ačkoliv sám brzy se filologii počal odcizovati a konečně se jí úplně vzdal. *K. Svoboda.*

Ulrich von Wilamowitz-Moellendorf: Sappho und Simonides. Untersuchungen über griechische Lyriker. V Berlíně 1913, u Weidmannů. Str. V a 330. Za 9 mk.

Knihy Wilamowitzovy obsahuje čtrnáct zdánlivě nejednotných statí o řeckých lyricích, z nichž některé byly otištěny již dříve na jiných místech. Výklady týkají se Sapphy, Anakreonta, Simonida, Stesichora, Ibyka, Pindara, Solona a Mimmerma; poslední stať jest věnována vztahu Horatiovu k řeckým lyrikům. Podle nejobjemnějších a nejdůležitějších statí o Sapphě a Simonidovi jest volen nadpis knihy. Za nejcenější možno pokládati pojednání o Sapphě, Simonidovi a Horatiovi. Všude plno nových myšlenek a samostatných názorů, celá kniha nese pečeť individuality a originality, jež nedbajíc ustálených názorů, směle hlásá své stanovisko. Není sice vždycky radno jíti za Wilamowitzem, jenž i v této knize podmaňuje více bystrostí postřehů než přesvědčivým jich zdůvodněním, ale uvážíme-li, že bez jakéhosi divinačního daru nelze z nepatrných celkem trosek sestrojiti původní budovu řecké lyriky a že právě Wilamowitz vykonal v tomto oboru velmi mnoho a jest dnes z nejpovolanějších znalců řecké lyriky, oceníme význam jeho knihy. Bohužel, jak se dočítáme, nebude jeho dílo korunováno vydáním zlomků řeckých lyriků, jak jsme očekávali, čehož jest litovati tím více, ježto Anthologia lyrica od Bergka, Hillera a Crusia, v níž jsou lyrikové nejlépe přístupni, nyní již nevyhovuje. Výsledkem práce Wilamowitzovy v tomto oboru zůstane spis *Textgeschichte der griechischen Lyriker* (v Abh. d. Götting. Ges. d. Wiss., IV, 1900, čís. 3) a tato kniha.

Než přistupme již ke knize samé. Článek první věnován jest otázce, do jaké míry vystupuje individualita jednotlivých básníků lyrických. Tu třeba doznati, že osobnost většiny jich ztrácí se v mlhách, ač mezi nimi nebylo jistě nouze o individua-

lity, jež ukazovaly duchu hellenskému cestu k příštímu vítězství nad Východem. První osobností, o níž můžeme říci něco určitého, jest Hesiodos. Ale poněvadž jeho prostředí známe pouze z jeho spisů, zdá se nám svéráznější než snad ve skutečnosti byl. Hádankou jest pro nás Archilochos. Tento Ion stojí v protívě ke všemu, co se nám zdá specificky hellenské; z řecké *σοφροσύνη* nemá v sobě nic. Tyrtaios a Mimnermos ztrácejí se opět v mlhách neurčitosti, tak že třetí, o němž možno něco říci, jest Solon. To nebyl ani veliký básník ani veliký politik, nýbrž pouze poetivý a moudrý člověk. Vedle něho stojí sedm mudrců, jichž středem jest Thales, kolem něhož kupí se ostatní jako celkem málo významný sbor. To jest první typický učenec a zároveň nepraktický professor.

V řadě ostatních lyriků vyniká Sapfo, z jejichž děl máme zachováno aspoň tolik, že můžeme nahlédnouti do jejího nitra a poznati v ní individualitu, jež nemá nic společného s moderním přemrštěným feminismem. Ji jest věnována stať druhá, v níž probírá Wilamowitz její jednotlivé básně. Z nich vyvrací stanovisko nové doby, jež vinou Francouzů hledí na básničku jako na »mascula Sappho«, jako na ženu perversní. Slova jeho jsou nadšenou apologií ryzí, přirozené ženskosti, zrcadlící se ve verších Sapfiných. Historikové ji nepochopili: strhli ji do svého nízkého prostředí a učinili z básničky pamfylskou Bilitis. Při té příležitosti dostává se ostrého odsouzení »písniím Bilitiným« od Pierra Louyse, fingovaným jako překlad z řečtiny. Výklad o lesbickém písmu, ionismech, hiátu, synaloifě, o kolísání v písmu a flexi, digammatu a přízvuku málo se hodí do rámce knihy.

Článek další jedná o Anakreontovi, repraesentantu lásky chlapecké. Jeho básničky jsou jednoduché, výstižné a pravdivé. Jest jen potřebí přimysleti si pozadí, jež předpokládají, poněvadž je zrodil okamžik. Lyrika Anakreontova souvisí přímo s tím, co se v Athenách nazývá skolion. Jeho duch žije na Samu o více než 200 let později v epigramech Asklepiada, Hedyly a Hedyly.

Ve třech statích o Simonidovi po obšírném rozboru jeho skolia na Skopu jest věnována hlavní pozornost básnické činnosti epigramatické a výsledkem úvahy jest, že na základě podání můžeme říci velmi málo o zvláštním významu Simonida jako epigramatika. Dnes, kdy máme na kamenech tolik nápisů VI. a V. stol., třeba říci, že jednoduchost, kterou vlebíme jako specificky simonidovskou, byla všeobecným znakem epigramů. Dokonce nelze ani s určitostí tvrditi, že epigramy na padlé u Thermopyl pocházejí od Simonida.

Proti běžnému názoru o Stesichorovi zdůrazňuje Wilamowitz své skeptické stanovisko, že o něm a o jeho poesii nelze říci nic určitého. Jeho osoba byla úplně v mlze pověsti; brzy byl pokládán za syna Hesiodova, brzy za rodáka z Himery a kladen

do první polovice VI. stol., což se stalo obyčejným míněním učenců, brzy zase v něm viděli italského Lokra z doby válek řeckoperských. Totéž platí o Ibykovi.

Po obšírném výkladu Solonovy elegie εἰς ἑαυτὸν, jediné veliké elegie doby archaické, následuje stat o Mimnermově vztahu k Propertiovi, zajímavá hlavně míněním spisovatelovým o vztahu elegie alexandrijské k elegii římské. Popírá totiž existenci subjektivně erotické elegie jak u Kallimacha tak u Filety, vylučuje Euforiona z řady elegiků, pokládá rozlišování elegie v subjektivní a objektivní za bezvýznamné, poněvadž epos, elegie a epigramy jsou ἔπη. Za nemožné pokládá stanovití hranici mezi epigramem a elegií a uznává veliký význam Catullův pro elegiky římské, zvláště pro Propertia a Sulpicii. S podrobnostmi nelze však všude souhlasit, zvláště pokud se týče Filety a C. Cornelia Galla a titulů básnických sbírek elegiků řeckých, kde jde nedůvěra ke zprávám starověkým příliš daleko. Hlavní rozpor však jest při stanovisku, jež zaujímá Wilamowitz v otázce, zda při klassifikaci literárních plodů rozhodovala ve starověku vnější forma či obsah a vnitřní ráz skladby jako dnes. Na jednom místě čteme, že formou vnější není nikterak určena forma vnitřní; Tyrtaios, Kallimachos, Andromachos, Gregorios jsou prý všichni elegiky právě tak jako Theokritos, Meleagros, Lucilius, Agathias epigramatiky a Homer, Hesiod, Timon, Theokrit a Sibylla epiky. Ale jak máme s tímto, myslím, správným míněním srovnati, čteme-li jinde, že obecenstvo nevidělo ve Vergiliových Bukolikách, vytvořených podle učené poesie řecké, jiného druhu literárního než v básních Gallových, přes to, že tyto byly psány formou elegickou?

Poslední stať přehodnocuje vztah Horatiův k řeckým lyrickým. Horatius jest nejčestější básník nikoli proto, že Řeky napodobil, nýbrž proto, že má »spiritum Graiae tenuem Camenae« a že se naučil u řecké filosofie »malignum spernere volgus«. Opisovali, slova bez ducha překládali všichni básníci římské, Andronikem počínaje; proto jimi Horatius opovrhoval. Ennia a Pacuvia možno pokládati za Euripida, v Terentiovi možno viděti Menandra, v Ciceronovi Poseidonia, ale v Horatiovi nelze ztělesniti žádného Řeka. Epigoni Řeků kolem něho volají po μίμησις, a to právem, poněvadž latina musila se nejdříve přetvořiti v literární řeč a nabýti schopnosti vyjadřovací, ale Horatius svým heslem »vos exemplaria Graeca versate« nechtěl μίμησις, nýbrž ζῆλος, pochopiv řeckého ducha, a to jest duch svobody. Horatius jest hvězda, zářící vlastním světlem, a pravý prostředník mezi Řeky a námi.

V hojných poznámkách pod čarou jest uloženo neobyčejné bohatství materiálu všeho druhu, kritického, exegetického, starověkých zpráv a vlastních myšlenek, tak že kniha jest nezbytným a nevyčerpatelným zdrojem poučení každému, kdo se chce zabývatí studiem řecké lyriky.

Antonín Kolář.

Hugo Steiger: Euripides, seine Dichtung und seine Persönlichkeit. (Das Erbe der Alten, sešit V.) V Lipsku 1912, Dieterichs. Stran VIII a 124 s tabulkou. Za 2'50, váz. za 3'50 mk.

Spisovatel zná důkladně díla Ibsenova i literaturu jich se týkající a usiluje s tohoto stanoviska vníknouti hlouběji v dílo a osobnost Euripidovu. Myšlenka jeho je nová a šťastná; spisovatel zdůrazňuje Euripidův moralismus, snaží se najíti v každé tragoedii vůdčí motiv a přichází leckde k výsledkům novým a cenným. Velmi zajímavý je výklad trojice tragoedií, Elektry, Ifigenie Taurské a Oresta (str. 17—41); básník vrací se opět k těžkému problému viny Orestovy a nalézá pokždé jiné řešení. Nový je též výklad, že Euripidova Helena je mythologickou parodií (str. 87); některé nové důvody pro pravost Rhesa předkládá Steiger na str. 90—94. Někde bychom si přáli, aby spisovatel přednesl své mínění ve formě širší; zdá se, jakoby si leckde ukládal rezervu z ohledu ke sbírce, kde dílko vyšlo. Přes to jest práce jeho velmi pozoruhodným příspěvkem k poznání Euripida; s jeho stanoviskem k Sofokleovi se však sotva lze smířiti. Obraz krásného poprsí Euripidova v museu Neapolském je dílku pěknou ozdobou.

Ant. Salač.

Georg Veith: Caesar. (Wissenschaft und Bildung sv. 75.) V Lipsku 1912, Quelle a Meyer. Stran 180, s 1 obrazem a 7 mapkami. Váz. za 1'25 mk.

Spisovatel této knížky, setník v rakouské armádě, získal si již dobré jméno pracemi z dějin starověkého válečnictví: v poslední době účastnil se vydávání Kromayerova důležitého díla »Antike Schlachtfelder«. Práce jeho je pracována podle dobrých pramenů a psána živým slohem; spis. všímá si především stránky vojenské, takže je dílko jeho vhodným doplňkem větší práce Sihlerovy (viz LF. XL, 1913, str. 78). Tu a tam užívá spisovatel termínů, jichž znalosti sotva může předpokládati u čtenářů (innere Linie str. 105 a 116). Pro vojsko a vše, co s ním souvisí, jeví Veith patrnou zálibu. Odtud jeho sympathie s Antoniem a nepřítelk Octavianovi a zejména k Ciceronovi, kdež ovšem působil i vliv Drumannův a Mommsenův. Až nepříjemně působí silné výrazy, kterých spisovatel o Ciceronovi užívá. Obraz Caesarův podle hlavy v Pise je dobrý, za to mapky jsou zběžné; čtenář nenajde na nich ani všech míst, o nichž se kniha zmiňuje.

Ant. Salač.

Lukianos: O začarovaném oslu. Přeložil Ferdinand Hoffmeister. (Světové knihovny č. 927.) V Praze 1912, J. Otto. 48 str. 16°. Za 20 h.

Toxaris (O přátelství). Napsal Lukianos. Z řečtiny přeložil a upravil Ant. Salač. (Osení, knihy mladých čtenářů. Porádá Ad. Wenig. 43.) V Praze 1912, F. Topič. 51 str. Za 50 h.

Zdá se, že začátkem XX. století obrací k sobě Lukian u nás tolik pozornosti, jako začátkem stol. XIX. Před sto lety překládali z něho Jan Nejedlý, Jos. Jungmann, L. Ziegler, Dom. Kynský.¹ V posledních čtrnácti letech přeložen z něho Sen, Charon, Prometheus, Rybář, Rozmluvy mrtvých od Dr. V. Petřika (Progr. gymn. ve Slaném r. 1899, 1901, 1908), Charon od Frt. Machaly (progr. gymn. ve Vys. Mýtě 1912) a Paridův soud od Jos. Novotného (ve sbírce »1000 nejkrásnějších novell«). K tomu přistupují dva spisky nahoře uvedené.

Před rozmarnou pohádku »O začarovaném oslu« položil p. překladatel krátký úvod, ve kterém vysvětlil ráz Lukianovy tvorby a ukázal na příbuznost s osvícenským XVIII. stol. Ve vydání určeném pro širší kroky čtenářské vynechána právem zmínka o poznámce Fotiově, která vzbudila pochybnosti v originalitě tohoto spisu Lukianova. Pohádku samu přeložil volně, nedrže se přesné řecké stilisace. Českému čtenáři nevtírá se nikde podezření, že by četl překlad z jazyka cizího, a k tomu takového, jehož stilisace od češtiny velice se liší. Ovšem filologovi, který překlad s originálem srovnává, připadne často, že překlad mohl beze vší ujmy na své jasnosti a nenucenosti přiléhati lépe a pečlivěji k Lukianovu textu. Hned první věta »Ubíral jsem se do Thessalie« vynechává řecké *ποτέ*; a přece by zněla ve formě »Ubíral jsem se jednou do Th.« nejen věrněji, ale i přirozeněji. Právě tak nepochopíme, proč na str. 34 (4 ř. zd.) psáno, »že se vkradl do kuchyně pes«, když v originále (kap. 39) stojí *κυνὼν πολλῶν λαθραίως εἰσὼν παρελθόντων*. Na str. 27 čteme »pronajímala můj hřbet« a Lukian píše *ἐξεμίσθον τὸν ἐμὸν ἀθλιὸν τραχήλον*. Někde zapomněl p. překladatel dáti českému výrazu zvláštní zabarvení, které by odpovídalo originálu. Slovo *παιδισκάριον* (kap. 3) má jistě zvláštní ráz prostonárodní mluvy, české »služka« je proti němu bezbarvé; odpovídalo by snad lépe »holka«.

Několika slovům a větám dostalo se přetlumočení chybného. Tak *σκιμπόδιον* není »žíněnka« (str. 9), nýbrž lehátko nebo lenoška; *κριθαί* není »špaldá«, nýbrž ječmen, *ἀλευρα* nejsou »plevy« (str. 27), nýbrž mouka, *ισχάδες* nejsou »sušené ryby« (str. 33), nýbrž fíky, a slovo *πάγος* nesprávně přeloženo (na str. 37 posl. ř.) »po cestě tvrdé a ostré« m. »tvrdým a ostrým ledem«. Na str. 19 vypravuje se: »zahnali psy a přivázali«; to není jasné a neodpovídá řeckému *ἐδέξαντο* (zadrželi) *καὶ κατέδησαν* (kap. 18). Na str. 30 (2 ř. zd.) čteme »náhodou šel kolem sedlák ze sousedstva«, kdežto originál praví (kap. 33) *ἔτυχε γὰρ τις παρὼν τότε τῶν γειτόνων γεωργῶν*. Na str. 1 dovidáme se jako z vypravování Lukiových spolucestovatelů, že Hipparchův domek ležel na obvodu města; originál praví (kap. 1.):

¹ Viz o tom instruktivní článek Dra Arne Nováka »Lukianovy ohlasy v české literatuře« v LF. 1910, str. 431 nn.

ἐπεὶ δὲ πλησίον τῆς πόλεως ἐγεγόνειμεν, κῆπός τις ἦν atd., tedy mluví se o tom, že společnost k domku samému došla. Naprosto pochybený překlad čteme na str. 24 (5. ř. zd.). Loupežníci se radí, co učiniti se zajatou dívkou, která se pokusila o útěk a tím málem je uvedla v záhubu. Rada zní: »Co jiného, než že ji hodíme za tou hábou (která se oběsila), dřív, než ji ovšem odejmeme vše, co má.« Ale originál praví (kap. 25): ji, která nám odňala, pokud v jejích silách bylo, mnoho peněz« (ἀφελομένην μὲν ἡμᾶς χοήματα πολλὰ ὅσον ἐπ' αὐτῇ). Zcela opačný význam dán větě: ἐπεὶ δὲ ἀκριβῶς ἐπέισθην ἔτι μοι καὶ προσδεῖν πρὸς τὴν τῆς γυναικὸς ἡδονήν (konec kap. 51); přeložena na str. 44 (7. ř. zd.) »že se mi dokonce ničeho nedostává k ukojení vášnivě ženy«, místo: »že ani nestačím«. Překvapující je na str. 36 překladu zmínka o chudobinci — ale ovšem originál praví (kap. 41): οἰκίαν ἀνθρώπων πενήτων, dům chudých lidí.

Lukianovo vypravování »O oslu« má místo, které svou nízkou, triviální oplzlostí jest našemu vkusu nesnesitelné: rozmluvu Lukiovu se služkou Palaistrou. Místo to je ovšem i v překladu Hoffmeisterově vynecháno. Podle poznámky Wielandovy nebyl dosud »nikdo dosti nestydatým, aby toto místo přeložil — až na několik překladatelů latinských, jejichžto překlady jsou na štěstí nesrozumitelné«. Naproti tomu nebál se p. překladatel milostné scény mezi oslem a vilnou ženou, kterou Wieland taktéž vynechal.

Dialog Toxaris přeložen do češtiny již po druhé. První překlad obsažen v knize »Některé spisy Luciana, přeložené od Ignáce Hájky, profesora humanitního na c. k. gymnasiu w Litoměřicích« (v Praze 1832) a je ovšem svým jazykem i slohem zastaralý. Saláčův překlad čte se lehce a opatřen je nejen krátkým úvodem o Lukianovi, nýbrž i vysvětlujícím »Slovníčkem«. Tento podává výklady dějepisné, mythologické atd. a zachází ve své snaze mladého čtenáře poučiti tak daleko, že vysvětluje i výrazy: filosofie, Hellenové, korek, mořská nemoc, pyramidy, tragoedie. Čtenáři, kteří těchto věcí neznají, sotva asi sáhnou po této knížce. Z nepřesných výrazů překladu připomínám: na str. 10 (kap. 2) přelstivše (ἐπιθέμενοι), na str. 13 (kap. 6) s nepořízenou plují zpět m. plovou (ἀπορήχονται πρὸς τὴν γῆν); na str. 17. (kap. 12) těžili ze styků s ním m. bavili se s ním (πρὸς ἡδονὴν συνείναι). Ἐδόμηνμι (kap. 38) neoznčuje pojmu »bráti jméno bohů nadarmo« (str. 31); netvrdí se, že vyslovená právě přísaha je falešna. Na str. 40 za 10. ř. zd. (v kap. 54) vypadla v překladu celá věta (ἀραμίζαντες δὲ τὰ σπαραγμάτα . . . ἵπποιοῦσθαι). V překladě »bude vítězem a smí rozhlásiti, že zvítězil« (str. 15) vypadl jeden zajímavý rys celé myšlenky; v kap. 10 totiž čteme: αὐτός τε νενικηκώς ἔσται καὶ ἡν αὐτοῦ (sc. πατρίδα) ἀνακηρύξει. Nesrozumí-

telně zní věta na str. 23: »domnívá se (Zenothemis), že mu (Menekratovi) výrok šesti set porotců v očích přítele (Zenothemida) nikterak neuškodil«. Dle textu Lukianova kap. 26 má to býti: »a nemyslí (Zenothemis), že by se byl (Menekrates) výrokem šesti set porotců zhoršil ve svém přátelství«. Nepřesnou korekturou vytištěno na str. 42 a nn. všude jméno *Sisimes* m. *Sisinnes*.

Poněvadž překlad Toxaridův určen mladým čtenářům, vynechal p. překladatel kap. 13—17 (vypravování o záletné Charikleí).

Proti »Začarovanému oslu« má »Toxaris«, velebicí přátelství, ethický rys. Ale oba spisky ukazují stejnou zálibu v příhodách podivných a dobrodružných. Vypravování o přátelství tří Skythů, Makenta, Lonchata a Arsakomy (Toxaris kap. 44 nn.) s erotickým motivem v pozadí vypadá jako hotová látka pro zeyerovskou báseň.

L. Brtnický.

Dr. Josef Chlumský: Pokus o měření českých zvuků a slabik v řeči souvislé. Rozpravy České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Třída III. Číslo 36. V Praze, 1911. Str. 73. Za 2 K.

Po delší době vrátil se auktor této monografie, jenž již více než před desíti léty vystoupil s prvními svými pracemi z oboru experimentální fonetiky ve francouzském časopise *La Parole*, opět k těmto studiím a podává ve spise nahoře uvedeném výsledky pokusů, jež konal opět v laboratorii prof. Rousselota na Collège de France v Paříži; při pokusech těchto šlo o trvání českých hlásek a slabik — tedy o stránku jazyka, o níž pouze experimentální fonetika nás může poučiti bezpečně.

Kniha má tři oddíly: v prvním vykládá se o tom, jakých přístrojů k zaznamenání zvuků užito, v druhém o určování hranic zvukových a podány výsledky měření hlásek v slovích ojedinělých, oddíl třetí konečně obsahuje jádro celé knihy — výsledky měření českých hlásek a slabik, jak se jeví v řeči souvislé.

Posoudiv rozmanité způsoby zápisů, jichž se při měření hlásek užívá, vykládá spisovatel o methodě Rousselotově, již se přidržel; uvádí její přednosti a nezamlčuje ani námitek, jež se proti ní uvádějí, ale se zdarem uvádí je na pravou míru a ukazuje, že závažných námitek proti methodě té není. Záleží pak methoda ta v tom, že proud zvukový se vede do bubínku, jehož blánu a s ní spojené pero uvádí do chvění, pero pak zapisuje zvuk na pohyblivý válec, pokrytý jemně začouzeným papírem. Vedle proudu ústního zachycuje se současně i proud nosní, jenž zaznamenává práci hlasivek; dvojí tento zápis má význam zejména pro určování přechodních částí mezi jednotlivými zvuky. Trvání zvuků se pak zjišťuje pomocí vln, způsobených chvěním ladičky, která dává dvě stě celých vln za vteřinu, a

jejíž chvění je zachycováno vedle čar zvukových; dvě celé vlny ladičkové znamenají jednu setinu vteřiny.

Po těchto výkladech základních vykládá spisovatel v části druhé o tom, jak se měření zvuků provádí, a ukazuje to na slovech jednotlivých, k žádanému účelu druhdy schválně tvořených. Hlásky spolu sousedící nejsou od sebe příkře odděleny, nýbrž zasahují do sebe jako články řetězů, i je třeba stanovit, co se má počítati k hlásce předcházející a co k následující. Zásady, jež si tu spisovatel stanovil, jsou dobře odůvodněny a trvám, že správný; to platí i o výkladech, jež tu čteme o hranicích slabik. To vše pak ukazuje se na konkrétních příkladech, k nimž volena taková slova (leckdy i uměle tvořená), jež obsahují touž souhlásku dvakrát (*papa, baba, da-da* atd.); každé slovo od dvou osob, jichž při pokusech užito, vysloveno dvakrát, čímž získáno pro každou souhlásku osm zápisů.

Když takto objasněn postup měření, přistupuje auctor v části třetí k vlastnímu thematu své práce, k měření hlásek a slabik v souvislé řeči. Čteno několik vět z Nerudy; čteno prostředním hlasem a s náležitým důrazem, tak že čtení to blížilo se přednesu a bylo tudíž volnější než běžná mluva, proto přirozeně zvuky jsou delší a působení důrazu patrnější. Část zápisu tu i v měřítku poněkud zvětšeném reprodukována, takže lze vývody auctorovy na obrázku sledovat a kontrolovat.

Výsledky, k nimž pokusy tyto vedly, jsou po několikere straně zajímavé. Především, pokud se týče trvání zvuků, ukazuje se jasně, že i na trvání konsonantů má vliv důraz, s kterým je příslušná slabika vyslovena; velmi jasně je to viděti zejména v takových případech, kde v témž slově se táž souhláska vyskytá několikrát. Tak na př. ve slově *rozprostírá* má souhlásku *r*, třikrát se vyskytující, tuto míru: $24\frac{1}{4}$, $1\frac{3}{4}$, 2 (po druhé $14\frac{3}{4}$, 5, $3\frac{3}{4}$); nebo souhlásku *n*, dvakrát se vyskytující ve slově *naznačující*, ukazuje míru 13, 5 (v případě druhém $6\frac{1}{2}$, 3) atd. Z explosiv nejdelší se jeví *k*, nejkratší *d*, *r* je většinou kratší než *ř*, *n* je velmi krátké mezi samohláskami (podobně jako *d*), ale nápadně dlouhé před *t*, rovněž *n* velární je dlouhé; neobyčejně dlouhé jsou souhlásky (*m*, *t*, *š*, *ch*) i samohlásky na konci slova před přestávkou.

Způsobuje-li důraz, s nímž vyslovena je příslušná slabika, zdĺoužení konsonantů, působí důraz takový tím více na trvání samohlásek, a jest z toho již patrné, že v úzké souvislosti s přízvukem je také délka slabik. Krátké slabiky přízvukem se objektivně měrou neliší hrubě od slabik dlouhých, ba často jsou i delší (někdy i dvakrát delší) než slabiky dlouhé; při tom ovšem nutno abstrahovati od koncových slabik před předstávkou, které již samy sebou jsou mimořádně dlouhého trvání, jak právě bylo pověděno. Ihned začáteční slova přednášených vět nám znázorňují docela jasně, co tu řečeno. Věta *Paříž, cíl mé touhy vy-*

slovena tak, že za slovem *Paříž* byla učiněna přestávka, proto také slabika *říž* se objevuje mnohem delší než slabiky ostatní — jinak slabiky přízvukné jsou vesměs trvání delšího než bezpřízvukná slabika *mé*, jak ukazují tato čísla: $46\frac{1}{2} : 86\frac{1}{2} \parallel 42\frac{3}{4} : 23\frac{3}{4} : 63\frac{3}{4} : 45\frac{1}{4}$ (po slabice poslední zase přestávka, čímž slabika ta opět prodloužena); krátká slabika *pa* jeví se v zápise o málo delší než dlouhá slabika *cíl*, ale dvakrát delší než nepřízvukná dlouhá slabika *mé*! A tak v četných případech pravidlem: slovo *skoro* o dvou krátkých slabikách ukazuje tento poměr slabik: $32\frac{1}{2} : 13\frac{3}{4}$ (po druhé $31\frac{3}{4} : 16\frac{3}{4}$), slovo *schodech* $45\frac{3}{4} : 31\frac{3}{4}$ (po druhé $27\frac{3}{4} : 17$), první tři krátké slabiky slova *starobylá* ukazují míru $46\frac{1}{2} : 18\frac{1}{4} : 15\frac{1}{4}$ (po druhé $51 : 21\frac{1}{4} : 24\frac{3}{4}$) atd. Ve slově *věží* jsou ve výslovnosti jedné obě slabiky přibližně stejné ($27\frac{1}{2} : 26$), ve výslovnosti druhé je slabika první zřetelněji delší než druhá ($23\frac{2}{4} : 16\frac{3}{4}$), rozdíl ještě patrnější je ve slově *živou* ($42 : 32\frac{1}{2}$), *celou* ($56\frac{1}{2} : 32\frac{1}{2}$); případ poslední je zajímavý proto, že ve čtení osoby druhé učiněna po slově *celou* přestávka, což hned také je znáti na trvání koncevého *lou*, jež u osoby té se jeví o málo delší než slabika první ($41 : 43\frac{1}{2}$). Slova *tmavě*, *ouzky*, první s oběma slabikami krátkými, druhé s oběma dlouhými, objektivnímu měření se jeví celkem stejné: v prvním je poměr obou slabik $40 : 23\frac{1}{4}$ ($41 : 17$), v druhém $46 : 27\frac{1}{2}$ ($39\frac{1}{2} : 24\frac{3}{4}$).

Z příkladů tuto vybraných je trvám jasno, že i při obmezeném materiálu, s kterým Chlumský pracoval (základem pozorování je mluva dvou osob), je výsledek, k němuž dospívá, nepochybný: délka má v češtině postavení podržené, nad délkou vládne přízvuk. Nápadná shoda ve výslovnosti obou osob zajisté není náhodná, a kdo by snad ještě měl nějaké pochybnosti, toho přesvědčí trvám poučný případ, v němž pozorované osoby položily přízvuk na různou slabiku: výraz *na mlhavém* vysloven jednou se správným přízvukem na předložce, po druhé s nesprávným, ale v pražské češtině dost běžným přízvukem na slabice *ml*; a různé toto přízvukování se jeví také hned v trvání obou slabik: ve výslovnosti první je poměr jejich $33\frac{1}{2} : 17\frac{3}{4}$, ve výslovnosti druhé $13 : 24\frac{3}{4}$. Je to náhodou?

Jestliže česká délka takto podléhá přízvuku, je patrné, co z toho plyne pro prosodii, zakládající se na střídání slabik dlouhých a krátkých — je v češtině nemožná, a je patrné, jak na-prosto neodůvodněné je tvrzení Chalupného (Josef Jungmann. Zlatoroh sv. VIII—IX, str. 69), že »česká kvantita je k časoměře vhodnější než kterákoliv jiná řeč moderní (1).«

Jsou i jiné věci zajímavé, jichž mimochodem se Chlumský při svém pozorování dotýká. Vidí se na př., že hlasivkový záver před počáteční samohláskou se objevuje nesterajně, v případech některých se obě pozorované výslovnosti shodují, v případech jiných nikoliv. Nebo máme tu svědectví nehlasného vyslovování

hlásek *z, ž, j, r, h*, máme tu doklady nosového *l, j*, jakož i doklady pro nosovost samohlásek v sousedství nosových souhlásek a pro nosovost jejich v slabikách koncových atd. Zejména upozorniti třeba na řadu příkladů, v nichž se jeví samohláskový element v některých skupinách souhláskových, zvláště takových, v nichž na místě druhém je souhláska *r* (*hrad, prokletá, pruh*) nebo *ř* (*břehy, pozřel*; ve skupinách se souhláskou *l* v zápisech Chlumského tohoto temného vokálu není). Ale nalézáme vokál takový i ve skupinách jiných, mezi *t* a *m* (ve slově *tmavý*), mezi *m* a *n* (*mnoh*), mezi *ch* a *v* (*s chvatem*), mezi *b* a *z* (*obzoru*), mezi *dž* a *b* (*džbán*). Jsou to známé případy, kdy se — i v jiných jazycích — vyvíjejí vokály t. zv. svarabhaktické (jindy se jim říká anaptyktické). V zápisech Chlumského máme také jeden příklad slabikotvorného *r* (*notrdamských*): u tohoto *r* se samohláskový element jeví před *r* i po něm — máme tu vysvětlení toho, proč samohláska, jež se druhdy při takovém *r* vyvíjí, bývá někdy před *r*, někdy za ním.

Přináší tedy práce Chlumského poučení o rozmanitých věcech, týkajících se fonetické stránky našeho jazyka. Nejsou to veskrze věci nové, o nichž se tu vykládá. Faktický poměr českých délek zjistily již pokusy prof. Krále a Mareše (Listy filol. 20. 1893. 257 n.), o samohláskovém elementu při *r* poučilo nás již dříve pozorování výslovnosti tohoto zvuku u nás i jinde (o srbskochorvatském na př. Rousselot Principes 2. 641 n. cestou experimentální, prostým sluchem pak Brandt Hაცეგრანე славянской акцентологии [1880] str. 47, nověji Bogorodickij РФВ. 67. 1912. 205), jakož i vývoj plných samohlásek z tohoto *r* v našich dialektech (srv. Gebauer Hist. Mluvn. 1. 299) a tak i o nehlasně výslovnosti některých souhlásek poučovaly nás studie dialektické. Ale pokusy Chlumského, dokonalejšími než byly pokusy dřívější, byly výsledky pozorování dřívějších potvrzeny a doplněny, a věci, které jsme znali jen z pozorování sluchového, nebo které jsme analogicky předpokládali také pro češtinu, zde cestou experimentální byly ověřeny. Další pokusy jistě dosavadní výsledky studií Chlumského potvrdí a doplní, a zejména o některých věcech, jichž se dotkl v práci této jen mimochodem a o nichž podrobnější práce slibuje, můžeme od něho očekávatí výklady zajímavé. Oldřich Hujer.

Al. Jiráskova Sebrané spisy. Díl XXXVIII. Z mých pamětí. II. V Litomyšli. Vydal J. Otto v Praze 1913. Stran 315.

»Jaký to prostý život — a tak obšírně o něm mluvím. Ale jak se nerozhovořit o šťastných letech.« Těmi slovy Jirásek sám (na str. 292) charakterisuje své Paměti, v nichž dává nám na mnohých místech hluboko nahlédnouti do své duševní dílny. Literární historik právě této obšírnosti bude vděčen za četné

podrobnosti, které s mnohých stran osvětlují umělecké tvoření Jiráskovo, za detaily, jež pracně by shledával a jichž by se mnohdy vůbec nedopátral. Bylo-li lze leckterý námět nebo zálibu spisovatelovu vyložití již z I. dílu Pamětí, tím více vytěžiti lze z dílu tohoto: vždyť za pobytu v Litomyšli řada prací Jiráskových vznikla, řada podnětů k ostatním dílům jeho tu vyklíčila. Auktor ovšem praví, že nerad vykládá o svých pracích a jejich složkách. Ale nebylo vyhnutí: poněvadž téměř vše v jeho pracích, jejichž dějištěm je Litomyšl, má svůj základ ve skutečnosti, nemohl se jeho nedotýkati (srv. str. 203—4).

A proto bedlivý čtenář Pamětí připomene si jednotlivosti ze spisů Jiráskových i tam, kde spisovatel výslovně neuvádí, kdy a kterak užil svého námětu. Tak jistě vzpomínka paní Wildrové (str. 201), »jak vřehnost (hrabě Valdštýn a komtesy) občas hrála v zámeckém divadle a zvala na představení přednější měšťanské rodiny, a tu že bylo zámecké nádvoří vždy osvětleno planoucí hranicí«, došla výrazu v první z Maloměstských historií, v povídce U rytířů, kde Irenka s babyčkou je pozvána k představení divadelnímu v zámku. I zde hraje komtesa Julie, hrabě Jiří . . ., uprostřed dvora plane hranice dříví, která jasně osvětluje všechny okolní budovy (Jir. Sebr. spisy I., str. 56—7). Paní Skácelová z Litomyšle byla vzorem paní Zárubové v téže povídce (srv. U rytířů str. 12 n., Pamětí II, str. 202). Který to dům starobylý v povídce této kreslí Jirásek, zřejmě naznačuje v Pamětech na str. 247—8.

Starodávnou píseň, kterou Voborník s oblibou zpívá (Na staré poště, Sebr. spisy I., 130), spisovatel poznal rovněž od staré paní Wildrové (Pamětí II., str. 202). Od paní Theurerové, jež mládí své strávila na staré poště, slyšel spisovatel, kterak císař Josef za poštmistrovství Valachova jezdil Litomyšlí (Pamětí str. 289); z Valacha udělán v povídce Na staré poště Pavlovský, a po císaři Josefovi dostalo se pokojům na staré poště názvu císařských. Na několika místech opraveno to, co chybně o spisech Jiráskových bylo napsáno; zejména několikrát na pravou míru uvedeny některé drobnosti v »Jiráskově Litomyšli«.

A tak poměrně snadno lze nalézt zrnka, ze kterých Jirásek stavěl své chaloupky i paláce. I o tom, co mistra podnítilo k jeho Věkoví, se tu dočteme podrobností.

To jest pouze jedna stránka Jiráskových Pamětí, jež bude bezpečným vodítkem všem těm, kdož velkolepým dílem jeho se budou obrátiti kriticky. Mnohem větší část Pamětí věnována jest vyličení doby, ve které Jirásek žil, a osob, s nimiž jej život svedl. Co postav se tu vystřídá před zrakem čtenářovým, osob prostých, avšak rázovitých, z nichž valná část byla by klesla v zapomenutí, i osob vynikajících, dílem již mrtvých, dílem ještě živých, s nimiž se Jirásek setkal, od učitelů jeho Tomka, Emmlera Höflera, Hattaly . . . a přátel Alše, Vrchlického, Šmilovského

Thomayera, Weniga, Krska . . . až po mladší a nejmladší, jako Theurera, Arnošta Nováka atd.! A vždy téměř jen světlé stránky hledá a nachází Jirásek na osobách, které jakkoli s ním přišly do styku. A najde-li přece stín, snaží se jej omluviti (na př. u Zeyera). Neblaze v historii Jiráskova života zůstane zapsán ředitel městské reálky v Litomyšli Böhm, který nejen že mu stěžoval literární práci (dal mu na př. rozpisovati Katalog professorské knihovny podle odborův a pak zbytečnou tu práci pohodil; tehdy ulovil si Jirásek vážnou chorobu očí, jejíž následky cítí dodnes), ba dokonce nařídil mu, aby se vzdal redaktorství Ottovy Laciné knihovny.

Vedle těchto a podobných vzpomínek, které více méně se dotýkají osoby spisovatelovy přímo, je tu pojata, jak výše napověděno, řada významných událostí současných, jež nemohly bez ohlasu zůstat u člověka vnímavosti tak vzácné. A o tom, jak se tyto události zrcadlily v jeho duši, prohráté ve vlastním jeho nitru, podává nám obrázek dílem podle zápisků, dílem ze vzpomínky; na př. o aféře Woltmannově, o pohřbu Ferdinanda Dobrotivého, o smrti Palackého, o bojích Jihoslovanů za svobodu atd.

To vše zasazeno jest do prostého rámce života Jiráskova: přes léta studií na universitě k suppleture a definitivě na střední škole. Do té doby náleží i sňatek Jiráskův, počátek jeho štěstí rodinného. A na konec přichází už vytonžená Praha. To již je Jirásek známý spisovatel. Litomyšl ví, koho ztrácí: mnoho přátel přichází rozloučiti se na nádraží a květinami zasypati Jiráska s rodinou. Odchodem z Litomyšle končí se II. díl Pamětí. »Sešla s očí, ne však s myslí. Zůstala v srdci.«

Kniha Jiráskova bude milým čtením každému čtenáři (a bude jich hojně), jenž aspoň podle jména zná některé z osob nebo míst tam uvedených, odborníkovi pak bude nezbytným a svědomitým průvodcem při studiu děl Jiráskových.

František Šimek.

Hlídka programů středních škol.

O. Jiráni: *Příspěvky k hellenisaci římského náboženství.* (Výroční zpráva c. k. vyšš. gymn. v Praze v Žitné ul. za školní rok 1909—1910.) Str. 11.

Spis. ukazuje na třech dokladech, proč některá božstva římská byla ztotožněna s určitými božstvy řeckými. Saturnus byl ztotožněn s řeckým Kronem proto, že právě tak jako řecký tvar *Κρόνος* uváděn v souvislost se slovem *χρόνος*, shledávala se v slově Saturnus složenina ze *satur* a *annus* (srv. Cic. de nat. d. II 64 *Κρόνος* enim dicitur, qui est idem *χρόνος*, id est spatium tem-

poris. Saturnus autem est appellatus, quod saturaretur annis). Ops ztotožněna s Rheou, poněvadž řecký název odvozován od slovesa *ῥέω*, v němž shledáván pojem bohatosti a plnosti jako v latinském Ops. Bona Dea konečně ztotožněna s řeckou Damii, jejíž kult přijali Římané nejspíše z Tarentu po jeho dobytí r. 272, protože tato bohyně byla asi v kultu označována neurčitým názvem *Θεά*, ač přímých dokladů o tom není.

Podané výklady jsou zajímavé a pravdě podobné; nejméně jistoty má v sobě ovšem podle povahy našeho materiálu výklad třetí. Nedopatřením napsáno na str. 3, že vliv řecký počal intenzivněji vnikati v náboženství římské již na sklonku republiky.

Fr. Groh.

O. Jiráni: *Episoda o Polydorovi ve Vergiliově Aeneidě*. — *Několik básní Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic v přizvučném překladě*. (Výr. zpráva c. k. vyššího gymnasia českého na Novém městě v Praze v Truhlářské ul. za šk. r. 1911—12). Str. 14.

Každému čtenáři Vergilia dobře jest známa ona scéna na počátku třetího zpěvu Aeneidy, kterak Aeneas, chtěje obětovati, vytrhne ze země prut křoviska, ale z kořene roní se černá krev a hlas ze země poučí Aeneu, že jest tu pohřben Polydoros, jenž byl zde ubit kopími, z kterých vyrostlo křoví. Aeneas jest tímto příšerným zjevem tak dojat, že opouští Thrakii, ačkoliv již se chystal tam se usaditi. Badatelé moderní rádi by vyzkoumali, odkud vzal Vergilius tuto báj, ale nedocházejí k výsledku určitému. I pokouší se spis. otázku tu rozřešiti.

Polydoros je u Homera syn Priamův a Laothoin (X 46 nn.), jenž byl zabit v boji od Achillea (I 407 nn.). Jinou báj podává Euripides ve své Hekabě. Podle něho jest Polydoros syn Priamův a Hekabin, jenž byl poslán ke konci války s mnohými poklady k thráckému králi Polymestorovi. Ale věrolomný král usmrtil Polydora, aby se mohl zmocniti pokladů jeho; mrtvolu jeho hodil do moře, kdež ji našla služka Hekabina. Hekabe, osleпивši Polymestora, pohřbila syna svého. Vergilius opírá se o Euripida, ale způsob, jakým byl Polydoros usmrcen a pohřben, jest u něho jiný. Již kritikové antičtí pokládali tuto versi za výmysl básníka samého (srv. poznámku Serviovu k Aen. III 46). Badatelé moderní domnívají se, že Vergilius poznal podobnou báj z nějaké neznámé předlohy doby hellenistické a že ji přenesl na Polydora. Naproti tomu namítá p. spis., tuším právem, že by taková pověst sotva byla ušla starověkým vykladatelům, když pátrali po předloze Vergiliově. Sám pokládá tuto versi za výmysl Vergiliův a domnívá se, že Vergilius byl k ní veden nesprávnou etymologií jména Polydorova. Polydoros značí »hojně obdařeného«; na tom základě vyrostla asi pověst, že byl poslán s mnohými poklady

k Polymestorovi. Ale Vergilia upomínala snad druhá část jména na *δόρυ* = kopí, tak že Polydoros byl »mnohými kopími zasažený«. Na tomto podkladě zbudoval Vergilius svou pověst spojením dvou antických motivů mythických, z nichž jeden jest, že ratiště kopí do země zaraženého se znova zazelená a vyrostle v keř, druhý pak, že na hrobě vyrůstají z mrtvého těla květiny nebo stromy, jejichž poškození provázeno jest týmiž úkazy jako poranění živého těla.

Že jsou v báji o Polydorovi, jak ji čteme v Aeneidě, předavky Vergiliovy, o tom pochybovati nelze. Jiná věc však jest, můžeme-li takřka viděti Vergiliovi do duše a pozorovati, jak v něm která myšlenka vznikla. Abychom pokládali za možné, že Vergiliovi připomínalo jméno *Πολύδορος* slovo *δόρυ*, k tomu bylo by třeba uvéstí jiné příklady podobného chybného etymologisování jeho. Uvedený doklad, že podle mínění Wissowova učinil Vergilius starolatinskou bohyni Iuturnu sestrou Turnovou jen z toho důvodu, že obě jména zní podobně, není zcela případný. Proto asi bude bezpečnější uznávati toliko, že Vergilius báj o Polydorovi měnil a nepátrati po tom, co ho přivedlo k oněm změnám. Nicméně lze nabádaté pojednání p. spis. pro mnohé cenně poznámky doporučiti.

V druhé části programu jest zdařilý překlad sedmi básniček Bohuslava Hasišteinského, jež jsou složeny buď elegickým distichem nebo hexametrem nebo metrem sapfickým. Víťame p. spis. též na tomto poli. *Frant. Groh.*

Emil Kalista: *Bohemica appellativa v Regestech Emlerových*. (Zpráva c. k. reáln. gymnasia v Kolíně za školní r. 1909—10 a 1910—11). Stran 23 a 24.

Jednotlivá bohemika listin latinských a německých byla otiskována a po svém významu vykládána již v Brandlově Glossariu a v jeho vydáních právních památek, potom v různých pracích kulturně historických: co nejúplněji jsou přejímána do Gebauerova Slovníku staročeského, bohužel již na dlouhý čas uvázleho. Než práce nadepsaná není jen proto užitečná, že až do ukončení Slovníku zůstává jediným soupisem onoho vzácného materiálu jazykového, nýbrž přehledně a jasně jej všecken též oceňující, mohla by býti trvale dobrou pomůckou.

V krátkém úvodě, hledě k chápavosti a potřebě svých žáků, spisovatel vykládá o vzniku Regest, i že v jejich prvním dílu, vydaném od Erbeny, listiny pravé od podvržených nejsou dosti spolehlivě odlišeny; sám tudíž omezil se na svazky II.—IV., vydané Jos. Emlerem. Když ještě pověděl, co bohemika jsou, pojednává: v oddíle I., proč byla do textu latinského neb německého kladena (písaři cizím jazykem názvů domácích vyjádřiti buď neuměli, nebo bojíce se zmatků vyjádřiti nechťeli); v odd. II.,

v jaké podobě kladena (buď v takové, jaká by jim náležela v kontextu českém, nebo ve formě nom. sg. absolutně, nebo polatinisovaná a poněmčená); v odd. III. o pravopisu bohemik; v odd. IV. o jejich ceně (pro vnitřní dějiny jazyka českého, pro český vývoj literární a kulturní dějiny).

Ve výr. zprávě I. na str. 18 nn. (I, 18 nn.) dokazuje se, že při převádění slov českých v latinská řídili se písaři buď rodem jména základního (na př. čes. *balvan* masc. = lat. *balvanus* masc.), nebo jeho koncovkou (čes. *osada* = lat. *osada*, -ae), nebo konečně významem (bylo-li to jméno osoby nebo věci). Ale když se tehdy vůbec nelišilo skloňování jmen osobních od věcných, je málo pravdě podobné šetření takového rozdílu při jejich latinisování; ostatně ani z příkladů uvedených nevyplývá, neboť neosobní česká na -an stejně jako osobní a podobnou analogii, jaká je na uvedeném místě připomenuta, přešla v latinská na -anus, kdežto všechny jiné mužské o-kmeny k lat. plyným (*korco*, -onis a *mandlo*, -onis stejně jako *druho*, *úředníko* atd., další pak analogii i *sluho*, *vладыko*, *kmeto*, -onis). Tomu jen zdánlivě odporuje tvar *chorus*, jenž není polatinisované bohemicum *kořec*, nýbrž z řeckého *ὁ χορός*, jež se čtlo v Novém zák. a dalo vznik slov. *korž*, demin. *korček* (v. Geb. Slov.), pak *popravcionatus*, -us z čes. *poprava* a *ber*, -nis z *berňa*, pro něž třeba hledati nějakou analogii (pro první z nich spis. sám nalezl pravdě podobnou). A tak zbývala by jediná na -arius a -ator, při nichž ovšem spolupůsobilo vědomí zvláštní významové kategorie.

Pěkně vysvětlen vznik některých spřežek, jichž písaři bohemik užívali (II, 6 nn.), a shledány zajímavé doklady k přehlásece *a-ě*, k změně *ř-ř*, k ztrátě jotace (II, 10 nn.); ojedinělý nepřehlasovaný tvar *peczacz* z r. 1266, zřejmě dialektický (II, 14), je nepochybně přeceňován, za to úplně souhlasím, spatřován-li ve *vajhost* z r. 1266 a v *caudarius* z r. 1259 a 1279 (= cúdař) vliv podobných změn nářečí bavorského (II, 13). Nom. pl. *panoši* z r. 1222 je svým stářím zajímavý novotvar, ale nom. pl. *kopci* nenáleží mezi »vzácné doklady« a *visělcé* (si aliquis hominum civitatis suspensus fuerit, vel suspendendus, quod witzelche dicitur bohemice) považoval bych spíše za tvar absolutní akk. sg. nebo pl. (metonymicky na označení pokuty), než za novotvar nom. sg. (m. *visělec*).

Význam jednotlivých bohemik, pokud jsou to termíny právníké mluvy české, podán celkem podle Brandla, ale svědomitě použito i jiných pomůcek (jako o »kobylím poli« z Rožmb. čl. 274; o »dědici« podle Pekaře; o »ospu« podle Ryszczewského atd.). Zdá se, že leckteré vysvětlení významu nebo aspoň jeho omezení je přímo zásluhou spisovatelovou, jako *nestanie* (= pokuta za nedostavení se k soudu), obecný soud, *osada* (= zastupce své osady, jenž pomáhal komorníkovi vykonati pŕhon),

osep (= obilí vymláčené, odváděné od poddaných jako píce pro koně knížecí), *podací* (= poplatek, jež zaplatil někdo tomu, od něhož statek převzal ve vlastnictví), *pokladnice* (= velká kostelní svíce), zvláště pak *zásad* (II, 17) a *zátka* (I, 14); je tudíž velmi litovati, že chybí přesné udání, který z podobných výkladů je nový. Rozdíl činěný (I, 13) mezi »hranic« a »kopei« není ve shodě s dokladem z Reg. Erb., jež čteme v Geb. Sl. (v. *kopec*).

Peczacz (I, 6; II, 7, 14) a *ranniz* (I, 11 a II, 7) je, myslím, lépe transkribovati: *pečac, ranič* (t. j. raniti) nebo *pečac. ranic*, než *pečac, ranič*. Výklad slova *nárez, -u* (II, 17) shoduje se s Brandlovým v Gloss., nikoli s Gebauerovým v Slovn.: než odkud má spisovatel, že to mohla býti též »povinnost, podle níž poddaní odváděli maso nejrůznějších druhů? Při výrazu »mezni vůl« (II, 16) chybně dovoláváno se Rožmb. kn., kde se nic podobného nečte; za to v Geb. Sl. a Brandl. Gloss. je dobré poučení. V Rožm. čl. 43 a 48 není dokladů pro »kmet« ve významu »poddaný« (II, 18), nýbrž ve významu 2. a 3. (v. též Geb. Sl.). K slovu »výhost« (II, 17) citováno místo ze Štít. Knih šest., ale tam mluví se o »zchodném«. Nepsal bych již se spisovatelem o »národní literatuře« za dob pohanských, jejíž vývoj prý křesťanstvím zastaven (I, 1), ani o »t. zv. písni sv. Vojtěcha« (II, 10).

Tolik jsem si poznamenal o práci Em. Kalisty; je toho málo a nikterak tak podstatné, abych nemohl svou chválu na počátku posudku pronesenou opakovati.

Josef Straka.

Jan Nábělek: *Príspevek k fonetice nářečí moravských I. Program reálky v Litovli 1911/12. Str. 16.*

Príspevek, který k fonetice nepřispívá. Materiál zde podaný má toliko cenu hláskoslovnou a tvaroslovnou, ač ani tu neobsahuje nic nového, co by už odjinud známo nebylo. Zjevy zde uvedené vyskytují se na oblasti mnohem širší; dovidáme se tudíž jen tolik, že některý tvar je doložen také v nářečí, jež auctor popisuje. Jest to nářečí osady Cetechovic a čtyř sousedních obcí: Roština, Zástřízlí, Strálek, Koryčan. To, co auctor uvádí o tvoření hlásek, o jejich kvalitě, tedy vlastní fonetická stránka, je — kromě nepatrných výjimek — doslovný opis z práce Frintovy »Novočeská výslovnost«, ač není nejmenší pochyby, že artikulace hlásek v nářečí popisovaném je jistě aspoň poněkud odchylná od výslovnosti obecně české. Zde by bylo třeba bystrého pozorování a přesného měření; a nemohl-li toho auctor učinit, měl se spokojiti podáním hláskoslovné a tvaroslovné stránky a pak ji ovšem zcela jinak zpracovati. Auctor přejal mechanicky nejenom popisy artikulace jednotlivých hlásek, nýbrž i jednotlivé rubriky z práce Frintovy a vyplnil je materi-

álem svého nářečí právě tak, jako někteří dřívější dialektologové vyplňovali rubriky historické mluvnice Gebauerovy. Dokonce přejal i takové rubriky, do nichž neměl čeho dát, na př. str. 4 (oddíl I., 3), nebo na str. 11 pojednání v odstavci o *g*, jímž označuje souhlásku třenou zadopatrovou, o níž pak praví, že se v jeho nářečí nevyskytuje; a mimo to, užívá-li písmeny *g* odlišně od běžné abecedy, měl to ve vysvětlení značek poznamenat, a přejal-li výklad Frintův (str. 95), měl také převzít i jeho značku; na str. 12 uvádí hlásku *ç*, která se také v jeho nářečí nevyskytá.

Práce ta má jen vzhled fonetický. Mluví-li na př. o otevřeném a zavřeném *u*, zdá se nám to na první pohled příspěvkem k fonetice, ale když se dovíme, že každé krátké *u* je otevřené a každé dlouhé zavřené, tu teprve vidíme, že nám pozorovatel ničeho neřekl; nač potom celá stránka dokladů? Nebo že *ä* se vyskytá na každém místě ve slově, rádi auktorovi věříme, ale nechápeme, proč nám takové axiomy povídá. Rozdělení, které se hodí pro práci systematickou, s bohatým materiálem, nehodí se pro práci drobnější, při níž hlavně na tom záleží, aby byly podány charakteristické zvláštnosti co nejpřehledněji. Vděční jsme auktorovi za to, co nám podává samostatně, nezávisle od Frinty, na př. že při *e* zavřená výslovnost převládá a *r* že je tvrdší než v češtině obecné.

Divně se vyjímají neodborné, nelogické obraty, na př.: *u* jest místo *ou* ve slovech *mucha*, *hruda*... když víme, že *u* je původní; nebo *ú* je místo *ou* ve slovech *ribú*, *rukú*, *deskú*...; nebo *ú* je místo *i* ve slovech *dušú*, *košulú*...; nebo *i* místo *j* ve slově *idu* = *jdu*. I když auktor přirovnává své nářečí k nynější obecné češtině, musí přece dbáti původní podoby hlásek a jejich vývoje. Někde to již není jenom nesprávný obrat, nýbrž nesprávné pojetí. Ve slově *harváňki* není *h* místo *v* (str. 5), nýbrž jest to přesmyknutí. Tvar *lomcovati* není třeba vykládati záměnou o místo *a*, nýbrž ze základu *lom*, *lomiti*. Také ve slovech *chropot*, *chropět* nemůže se mluvit o tom, že, jest tu o místo *a*, nýbrž vedle tvarů s *a* jsou tvary s *e*, *o*, *i* *u* (*chripěti*, *chrupati*), jak je to u slov onomatopoických docela běžné. Ve slově *víchor* není *o* přísuto, nýbrž se vyvinulo z *o* místo obvyklého pohybného *e*, stě. *vicher*, chod. *vichar*. Také ve tvarech *pírávat*, *bírávat* nelze mluvit o přítomném *i*. Hlávka ² se nevypouští ve schematu —CV—,¹ nýbrž se nevyrývá; jest to hlávka průvodná, která se vyrývá jen za jistých podmínek, když totiž po vyslovení předcházející hlávky vazby hlasové se uvolní, takže při článkování následující samohlávky se musí znova stáhnouti a proudem výdechovým proraziti. V popisovaném nářečí vyskytá se jen zřídka v samohláskovém začátku slov a složenin,

¹ C = souhlávka, V = samohlávka.

ač u složenin tvary bez *j* jsou asi častější; tím se vysvětlí také tvary doložené u Bartoše (II., 39) *púk, púz, púčina*.

Výklad o odsouvání *j* nevystihuje věci: *j* v onom nářečí »se odsouvá« nejen na začátku slova a ve složeninách ve skupině *ji*, nýbrž všude, kde za ním následuje *i, í*. Příklady najdeme i v práci samé na různých místech: *mořich, tfořich, deřto* = dej jí to, *na krař, bōřm se* atd. Příčina leží v povaze hlásek: artikulace *i*-ová je velmi blízká artikulaci *j*-ové a při zavřeném *i* dosahuje jejích hranic; tím se stává, že *j* splývá s *i*. Ukaz ten vede také ke vzniku visutých dvojhlásek (schwebende Diphthonge), o nichž se auctor vůbec nezmiňuje, patrně proto, že jich Frinta pro obecnou češtinu nepřijímá. Dvojhláska ta vyskytá se všude ve skupině *V+ji* a je zcela patrna zvláště při dlouhém *i*: *dvoř, oboř, myřime* = my jíme, *deřto* = dej jí to. Ve slově *zarc* podle toho *i* nevypadlo, nýbrž *j* splynulo s *i*, a to se pak zkrátilo; druhá část dvojhlásky není však polosamohláskou, nýbrž samohláskou úplnou, jak dosvědčuje auctor sám tvarem *zarc*.

Slovo *hornōdla* odvozuje auctor z něm. Ohrnadel a mluví o »přemístění popletením slov«! Ve tvarech *hřřbjacko, blacko*... je přípona *-sko*. Kompar. *raři* vykládá ze stč. *radějie* a dovolává se Gebauera, Hist. Mluvn. I. 175; tam však Gebauer vykládá tvar *raději*. Výklad *raři* najde auctor v Gebauerovi III. 1, 303; a ve tvaru *nelza* vykládáti analogii podle *teda, nigdá*... je těžko pro odlehlost významu a funkce; spíše bychom hledali příklad v ustrnulých přechodnicích *chřa, nechřa, chořa*... Podivně zní výraz »nedialektální čeština« místo »spisovná« nebo snad »obecná čeština«.

Aut. Kašik.

Drobné zprávy.

Tábor řecký před Trojou představují si všichni badatelé, kteří kladou Troju Homerovu na pahorek hissarlický, na sever odtud, při ústí Skamandru. Odchylné mínění pronesl o tom Alfred Brückner roku minulého v listopadové schůzi Archaeol. společnosti berlínské (srv. Arch. Anzeiger 1912, sl. 616 nn.). Podle něho přistáli Řekové na západě. Tato síraha má sice hornatý břeh, ale u nynější zátoky, zvané Beşik, jz. od Troje, otevírá se písečné pobřeží přes 2 km široké, od něhož se prostírá široká rovina, která vede přímo k Troji. Zde tedy, jihozápadně od Troje, představoval si podle Brücknera Homer ležení řecké. Brückner pokusil se ukázati na prvních zpěvích Iliady, že vyhovují tomuto mínění, a slibuje o té věci pojednati ještě podrobněji.

Při výkopech německého archaeologického ústavu v Tiryntě r 1909 a 1910 (srov. zprávu v LF. 1912, str. 460 n.) nalezeno bylo také na několika místech hradu mnoho zbytků malovaného stuku z paláce. Pomocí francouzského malíře E. Gilliéróna a jeho syna sestavil je Gerhard Rodenwaldt, jenž podává o výsledcích své

práce zprávu v díle »Tiryns. Die Ergebnisse der Ausgrabungen des Instituts. II. Band. Die Fresken des Palastes« (v Athenách 1912, Eleutherudakis a Barth. X a 242 [str. s 21 tab. a 83 vyobr. v textu. Za 35 mk.). Fresky pocházejí jednak ze staršího, jednak z mladšího paláce. První byl zbudován na počátku pozdní doby minojské, druhý pochází z konce téže doby. Obrazy staršího paláce jsou umělecky i technicky dokonalejší; zhotovili je kretští umělci. Při malbách mladšího paláce pozorovati jest úpadek i v kresbě i v technice. V každé síni nebo chodbě byl vždy znázorněn jediný souvislý děj bez ohledu na to, že divák nemohl jej celý najednou přehlédnouti. Kolem vlastního obrazu nahore i dole byly místo rámu ornamenty. Z obrazů zachovaly se ovšem jen nepatrné trosky. Na freskách staršího paláce jsou zobrazeni dva muži v krátkých chitonech s oštěpy, jdoucí nejspíše z lovu, stádo skotu, muž se šlitem (nebo pláštěm), jakýsi náboženský obřad, žena a květiny; jinak zachovaly se jen ornamenty. Z mladších fresek, k nimž patří všechny kousky stuku, nalezené dříve Schliemannem, nejvýznamnější jest veliký průvod žen. Ženy jsou oblečeny sice po kretsku, ale na jejich oděvu lze pozorovati některé odchylky; jsou v životní velikosti. Ostatní obrazy představovaly epizody z lovu (kanec pronásledován psy, kanec v síti, skupiny jelenů a pod.). Dále máme částčky s obrazy ptáků, býčí hlavy, stromů, květin, žen na vozech a pod. Jako u starších obrazů byly i u těchto nahore i dole ornamenty na místě rámu. Podlahy v mnohých místnostech i chodbách byly rovněž pokryty malovaným stukem, jenž někde nalezen ještě in situ. Zde však byla většinou jen čtvercová pole různých barev s geometrickými ornamenty nebo delfiny nebo polypy. A. P.

O Winckelmannově slavnosti, kterou konala v prosinci r. m. Archaeologická společnost berlínská, podal *Theodor Wiegand* zprávu o karneolové gemmě, která podává s podivuhodnou jasností hlavu Feidiova Dia olympijského. Dosud mohli jsme si utvořit představu o tomto mistrovském díle pouze podle nedokonalých, pozdních mincí elidských (srv. Zeitschr. f. Numism. XXIX, 1912, str. 189 nn.), zde však jeví se Zeus jako bůh úchvatné, velebné krásy. Zobrazen jest v profilu; vous jest jednoduchý a upomíná téměř na starší umění. Kolem hlavy vine se jemný olivový věnec; tři dlouhé kadeře spadají lehce k rameni. Účastníci schůze byli poděleni sádrovým otiskem i lze doufati, že co nejdříve bude tato památka, která podává cenný příspěvek k ocenění umění Feidiova, všeobecně přístupna.

Richard Delbrück vydal nedávno pěkný výbor antických portrétů (Antike Porträts. Bearbeitet von Richard Delbrück. V Bonnu 1912, Marcus a Weber. Str. LXXI s 82 obr. a 62 tab. Váz. v pl. za 12 mk.). Předslán jest pěkný úvod, jednající o portrétním umění ve starověku, načež následuje popis portrétů zobrazených. Prvních 12 tabulek věnováno umění egyptskému, ostatní týkají se Řeků a Římanů. Přihlíženo nejen k sochám, nýbrž i k malbám, gemmám, medaillám a mincím. Výbor portrétů jest sice menší než v podobné sbírce Heklerových (v LF. 1912, str. 394 n.), ale provedení jest za to dokonalejší.

O řeckých vásách pěknou knihu vydal *Arn. Buschor* (Griechische Vasenmalerei. Von Ernst Buschor. V Mnichově 1913, R. Piper a spol. Str. 213 velkého formátu se 150 obr. Váz. za 5 mk.). Spis. podává historický výklad, počínaje vásami doby neolitické až k vásám t. ř. volného slohu z konce IV. stol. př. Kr. Zvláštní předností knihy jest, že skoro všechna vyobrazení, až na skrovné výjimky, jsou pořizena podle fotografií originálů samých.

K. J. Beloch vydal právě k prvnímu svazku nového vydání svých řeckých dějin (srv. LF. 1912, str. 477) oddělení druhé, ve

kterém zajímavým, ale často subjektivním způsobem probírá jednotlivé otázky, týkající se starších dějin řeckých (Griechische Geschichte von Karl Julius Beloch. Zweite neugestaltete Auflage. Erster Band. Die Zeit vor den Perserkriegen. Zweite Abteilung. V Strassburce 1913, Trübner. X a 409 str. s mapou. Za 8 mk.). Trebas bychom nemohli souhlasiti se vším, co zde spis. vykládá, přece dlužno vyznati, že kniha poskytuje dobrý a nabádavý úvod do rozmanitých problémů, které podávají dějiny řecké v době před válkami perskými. Praktické jsou rozličné chronologické přehledy, seznamy králů a archontů, rodokmeny a mapa řeckých dialektů. Doporučujeme proto knihu čtenářům těchto Listů, třebaž že spis., kde se mu jen příležitost naskytne, na filology hubuje.

Hermannovy řecké státní starožitnosti jsou právě vydaným třetím oddílem, jež uspořádal *Jindřich Swoboda*, professor zdejší německé university, dokončeny (Lehrbuch der griechischen Staatsaltertümer von Karl Friedrich Hermann. Dritte Abteilung. Sechste Auflage. Neu bearbeitet von Heinrich Swoboda. V Tubinkách 1913, Mohr. XVI a 506 str. Za 10 mk.). Jak známo, uspořádal první dva oddíly, věnované ústavě spartské a athenské Viktor Thumser (r. 1889, 1892), třetí oddíl měl obstarati Emil Szanto, professor vídeňské university; po jeho předčasné smrti převzal úkol ten prof. Swoboda. Oddíl třetí podává výklad o vývoji ústav řeckých, o koloniích a o státech spolkových. Prof. Swoboda, výborný znalec dějin řeckých, zpracoval svou látku úplně samostatně a podal knihu zcela novou. Upozorňujeme zejména na výklady o spolkových státech řeckých, ve kterých jest mnoho nového a zajímavého. Bylo by si přáti, aby prof. Swoboda při novém vydání uspořádal též oba oddíly předešlé podle nynějšího stavu vědy.

Při francouzských výkopech na Delu objeven byl v září 1911 zajímavý nápis, vztahující se ke kultu Sarapidovu na Delu. Když byl Delos r. 166 př. Kr. dán od Římanů Athenským, bránili Atheňané volnému vykonávání tohoto kultu; kněz Sarapidův Demetrios odebral se osobně do Říma a vymohl rozhodnutí senátu, kterým se kult ten povoluje. Athenští po del. i debattě v radě se s tím smířili a nařídili strategům, aby rozhodnutí to sdělili epimeletovi delskému. — Zákaz athenský vyplýval asi z obavy před konkurrencí svatyni Apollonově; povolení ústavu dáno asi proto, že senát nechť omezovati cizí obchodníky a lodníky, kteří volný přístav delský hojně navštěvovali a kultu tomu byli oddáni. O sto let později nebyla vláda římská tak snášenlivá, když kult egyptský počal vnikati do samého Říma a nacházel tu hojně stoupenců. Nápis publikoval Eduard Cuq v *Mémoires de l'Académie des inscriptions* XXXIX, 1912, str. 139—161 a připojil rozsáhlý komentář. Pojednání jeho vyšlo také samostatně s názvem *Le sénatus-consulte de Delos de l'an 166 avant notre ère* (za 1-70 fr.).

A. S.

Nové vydání *Gardthausenovy* řecké palaeografie (srv. LF. 1911, str. 316) jest právě vydaným druhým svazkem ukončeno (Griechische Palaeographie. Zweiter Band. Die Schrift, Unterschriften und Chronologie im Altertum u. im byzantinischen Mittelalter. Von V. Gardthausen. Zweite Auflage. V Lipsku 1913, Veith a spol. VIII a 516 str. s 15 obr. a 12 dvojími tab. Za 16 mk.). Jest to dílo praktické, které zajisté nyní, kdy studium řeckých papýrů stojí v popředí, vykoná velmi dobré služby.

Vilém Kalb vydal nedávno pěkný úvod do studia římských právníků (Wegweiser in die römische Rechtssprache für Absolventen des humanistischen Gymnasiums. Mit Übersetzungsbeispielen aus dem Gebiete des römischen Rechts. Von Wilhelm Kalb. V Lipsku 1912. O. Nemnich. IX a 152. Váz. v pl. za 4 60 mk.). V úvodě podává zajímavý obraz právního života na fóru římském z r. 168 po Kr. Potom

probírá grammatiku právníků římských, především skladbu a stilistiku, hledě zvláště k obtížím, které působí jazyk jejich absolventům gymnasiím. Spis, se snaží vykládati zajímavě; poněvadž podává skoro u všech příkladů též německý překlad, hodí se jeho kniha velmi dobře k studiu soukromému. Nepochybujeme, že dobře poslouží i klassickým filologům, kteří by se chtěli seznámiti s právem římským.

K známé sbírce *Brunsově* »*Fontes iuris Romani antiqui*«, která vyšla r. 1909 již po sedmé péči Otty Gradenwitze (v LF. 1909, str. 78), vydán právě přídavek, obsahující tabulky s vyobrazením důležitějších nápisů (Bruns: *Fontes iuris Romani antiqui. Additamentum II. Simulacra*. V Tubinkách 1912, J. C. B. Mohr. XI a XXXVI str. velkého quartu. Váz. v pl. za 6 mk.). Náписы zobrazeny buď celé nebo aspoň v ukázkách, ze kterých možno si utvořit náležitý obraz o památce celé. Reprodukce jsou zdařilé; pouze dva náписы třeba čísti s lupou. Ke konci vyobrazeny dva papýry, které ve sbírce Brunsově otištěny nejsou. Kdežto ve sbírce Brunsově jsou památky spořádány podle hlediska věcného, jsou vyobrazení sestavena podle chronologie. Pod každým vyobrazením označeno jest číslo, pod kterým je nápis otištěn u Brunse, ale na opačnou konkordanci, podle které by se mohlo snadno zjistiti, který nápis, u Brunse otištěný, jest zde zobrazen a na které stránce, se zapomnělo.

Arnošt Diehl, nyní professor na universitě v Innsbrucku, vydal nedávno v Lietzmannových »*Tabulae in usum scholarum*« pěkné reprodukce latinských nápisů, pořizené podle fotografií (*Inscriptiones Latinae. Collegit Ernestus Diehl. V Bonnu 1912, Marcus a Weber. XI str. a 50 tab. Váz. v pl. (za 6 mk.).* Tabulky 1—8 zobrazují náписы z doby republikánské, tab. 9—29 náписы z doby císařské, další dvě tabulky podávají ukázky ze starověkého plánu města Říma, ostatní pak jsou věnovány nápisům křesťanským. V úvodě, jenž podává stručné označení zobrazených nápisů s odkazem na *Corpus inscriptionum Latinarum*, jsou podány na str. XIII—XXVI ukázky nástěnných nápisů a voskových tabulek pompejských. Přes to však, že provedení technické jest zdařilé a cena mírná, pochybujeme, že tabulky v této podobě vyhoví účelu svému: sloužit za základ přednášek a cvičení epigrafických. Vadí tomu hlavně nevhodný výbor na tab. 13—24. Zde dal Diehl prostě reprodukovati stěny z vatikánské »*Galleria lapidaria*«, kde jsou četné náписы, poučné i bezvýznamné, úplné i kusé, zasazené do zdí, seskupeny jsouce podle látky. Tyto zcela nahodile spojené, z nejrůznějších dob pocházející a na sebe v pravém slova smyslu namačkané náписы jsou nevhodným úvodem do studia latinské epigrafie. Prof. Diehl byl by učinil lépe, kdyby byl vybral náписы obsahem i písmem poučné z různých museí a dal je zobraziti vesměs ve velikosti náležité. Kdyby byl vypustil náписы křesťanské, které jsou určeny pro jiný obor studia, byl by získal dosti místa pro četné náписы jiné.

Zvláštní spis o pravosti Platonových listů vydal právě *R. Hackforth* (*The authorship of the Platonic epistles by R. Hackforth. Manchester 1913, University Press. VIII a 203 str. Váz. za 6 sh.*). Spis. dochází k výsledku, že pět listů jest pravých (totiž III, IV, VII, VIII a XIII), pět podvržených (I, II, V, VI a XII), u zbývajících třech jest však věc nejista. Ke knize se ještě vrátíme.

Z Ciceronovy dílny. Pod tímto názvem uveřejnil Ed. Norden in Sitzungsber. der preuss. Akad. 1913, str. 2—32 studii o některých místech Ciceronových, jichž analýse ho vede k úsudku, že jejich nápadné stilisování jest příčisti změnám v původní koncepci, provedeným od spisovatele samého. Tak pokládá slova Brut. 312 »*eodem tempore Moloni dedimus operam ... venerat*« za dodatečnou

opravnou vložku proti prvnímu nemístnému jmenování Molona v § 307, jež se dostalo do našeho textu jen vinou písařů, kteří přehlédli spisovatelovo škrtnutí. Závadné opakování slov Cat. III 25 «atque iliae tamen omnes dissensiones erant (fuerunt) eius modi», léčené obyčejně athetesemi (též v nejnovějším vydání Clarkově), vysvětluje Norden tím, že zde máme před sebou koncept, kdežto definitivně upravený text se nezachoval. Zajímavé dublety jsou v řeči Pro Caelio § 18 ~ 41–43, 30 ~ 51, 38 ~ 48–50, prozrazující podle Nordena, že řečník přidal po řeči žalobcové k nastudovanému konceptu improvizované vložky; poněvadž Caeliana jeví stopy zamýšleného vydání, musíme si asi mysliti, že Cicero po processu ji napsal tak, jak byla přednesena, a jenom začal ji přepracovávali, ale spracování nedokončil, snad pro politické poměry. F. N.

Vilém Sternkopf pokračuje ve vydávání Ciceronových řečí filippických (srv. LF. 1912, str. 479); právě vyšel další svazek, obsahující řeči od sedmé až do desáté s vysvětlujícími poznámkami (Ciceros ausgewählte Reden. Fortsetzung der Halmschen Sammlung. Neunter Band. Die siebente, achte, neunte und zehnte philippische Rede. Erklärt von W. Sternkopf. V Berlíně 1913, u Weidmannů. Str. 122. Za 1·20 mk.). Vydavatel je dobrý znalec doby Ciceronovy; těšíme se, že vydá ještě řeči ostatní.

Nové vydání scholiastů k řečem Ciceronovým počal vydávati *Tomáš Stangl*, professor ve Würzburgu (Ciceronis orationum scholiastae. Asconius. Scholia Bobiensia. Scholia Pseudasconii Sangallensia. Scholia Cluniacensia et recentiora Ambrosiana ac Vaticana. Scholia Lugdunensia sive Gronoviana et eorum excerpta Lugdunensia. Recensuit Thomas Stangl. Volumen II: commentarios continens. Str. 352. Ve Vídni 1912, u Tempského. Za 26 K). Nejprve vydán vlastní text, pak vyjdou jako třetí svazek ukazatelé a naposledy, jako svazek první, prolegomena. Je to vydání vzorné, na které může býti klassická filologie hrda; vydání pro celé XX. století.

Recitace antických památek. V berlínském královském divadle recitoval před nedávnem herec *Jiří Droscher* před četným obecenstvem XVII. zpěv Odysseie (*Ἰηλεὺς ἑπάρωδος εἰς Ἰθάκην*) a první řeč Ciceronovu proti Catilinovi, obě v textu původním. Pokus tento setkal se s pochvalou. Bylo by něco podobného možno u nás?

Brugmannova osvědčená řecká grammatika vyšla právě ve čtvrtém, rozmnoženém vydání, které uspořádal *Albert Thumb* (Griechische Grammatik von K. Brugmann. Vierte vermehrte Aufl. bearbeitet von A. Thumb. Mit Anhang über griechische Lexikographie von L. Cohn. V Mnichově 1913, C. H. Beck. XX a 772 str. Za 14·50, váz. za 16·50 mk.) Příčina, proč spisovatel sám neupravil svou knihu k novému vydání, spočívá v tom, že se chce úplně věnovati novému zpracování svého velkého »Grundrissu«, v němž převezme také skladbu místo Delbrücka. Thumb ponechal sice práci Brugmannovu v podstatě nezměněnou, ale připojil některé části nové, doplnil literaturu a uvedl knihu v souhlas s nynějšími výsledky vědy. Poukazuje na př. na novou kapitolu o základních pojmech z fonetiky, na přepracování výkladu o stupňování, na stálý zřetel k řečtině doby hellenistické, na nově připojené výklady o větách neúplných, o postavení slov ve větě a o rhytmické stránce věty, rejstřík věcný a pod. Kniha sice vzrostla o více než 100 stránek, ale jest v každé příčině zdokonalena.

Nové etymologie homerských slov podává F. Bechtel v nedávno vyšlém sešitě Kuhn's Zeitschr. XLV, str. 225 nn., z nichž uvádíme toto. Epitheton Hefaistovo *ἀμρυγυής*, za jehož základ bylo až dosud pokládáno subst. *γυίον* »úd« (tak i Boisacq ve svém etymo-

logickém slovníku »aux bras robustes« anebo »boiteux des deux jambes«, odvozuje Bechtel od subst. γῶγς »ktivé dřevo«, na př. »rádlo«, »kleč« a p. a vykládá »der zu beiden Seiten ein Krummholz hat«. Soudí, že vzniklo z žertovného přirovnání Hefaistových nobou s křivým dřevem pluhu. Tak soudil před ním již Hehn, Kulturpflanzen und Haustiere 402. V ll. VII 433 ἡμος δ' οὐτ' ἄρ' πω τῆός, ἐτι δ' ἀμφιλόκη ρῶς působilo adj. ἀμφιλόκη zvláštním významem adverbia (nebo předložky ἀμφί) mnohým vykladatelům rozpaky, ač smysl jest jasný. Bechtel bere za základ předložkový pád ἀμφί λέγουσιν (srov. ἀμφί ἀγορᾶν πλῆθουσιν) = »um die Zeit des Aufleuchtens«, z něhož je vytvořeno adj. právě tak jako ἀνάλογος, ἐπιδέξιος a pod. Adj. ἀδευκής, u něhož přijímá Fickova etymologii od δέουσι φρονίσει (Hesychios) překládá určitěji než se dosud děje slovem »rücksichtslos«; za jeho synonymum pokládá adj. ἀνηλεής, z něhož znetvořením (snahou po zamezení hiatusu) povstalo hom. τανηλεής.

F. N.

K Schenkovu Výboru z elegiků římských dovolují si připojit tyto poznámky. První týká se známého Catullova výrazu *Veneres Cupidinesque* (Cat. 3, 1), který se překládá v komentáři »bohyně lásky a Milkové«. Avšak již před desíti léty nalezen byl uspokojivý výklad záhadného tohoto výrazu J. Schwyzerem (IF. XIV, str. 28, srv. o tom i Listy filol. XXX, 1903, str. 395), jenž ukázal, že je to latinské pokračování starobylého spojení dvandvového, a že tudíž znamenají slova ta »Venus et Cupido«. Překládá sice také nové (druhé) vydání Jurenkova výboru z římských elegiků, uspořádané od J. Meska (1912) náš výraz »all ihr Götter der Liebe und der Sehnsucht«, ale vědecký komentář Friedrichův (Catulli Veronensis liber, v Lipsku 1908) drží se výkladu podaného Schwyzerem právě tak, jako jej uznávají všickni, pokud vím, jazykozpytci. Zjev, o něž tu jde, lze zákům našim velmi dobře znázorniti obdobnými vazbami staroruskými, kterým žáci čeští beze všech obtíží porozumějí; srv. na př. *perenesena bysta Borisa i Glěba* (obě jména v duálu, = Boris i Glěb) nebo *Petra i Pavla* (= Petr i Pavel), *Christova apostola; poslata mja k z tobě* atd. Viz Sobolevskij. Лекции по истории русского языка. 4. vyd., str. 205. — Opravy dále vyžaduje nelogická poznámka o tvaru *audibant*, o němž se ve výkladě ke Cat. 22, 8 praví, že je to »starší tvar stažený«. Jak může býti tvar stažený starší? Správně je pověděno, že *audibant* je tvar starší než *audiebant*. Pak ovšem nemohl vzniknouti kontrakci z *audiebant* (není ovšem ani hláskoslovně možná takováto kontrakce). Věc je zcela jednoduchá; oba tvary vznikly analogií: starší *audibam* podle infinitivu *audire* (*audibam* : *audire* podle *monēbam* : *monēre*), mladší *audiebam* podle 1. sing. praes. *audio* (*audiebam* : *audio* podle *capiebam* : *capio*).

Oldřich Hujer.

Blízké příbuzenství etruštiny s latinou dokazuje G. Hempl v článku *Early Etruscan inscriptions* (Stanford University California 1911, str. 18), jenž je zvl. otiskem ze Šborníku věnovaného J. E. Matzke-ovi. Dokazuje to ze čtyř, podle něho nejstarších nápisů etruských (obyčejně prý se o etruštině usuzuje na základě pozdní, mnohem odchylnější její podoby). V nich nalézá příslušné obměněné aequivalenty slov latinských. Ale materiál, na němž se tento výklad o poměru etruštiny k latině staví, je příliš chudý (celkem — nepočítáme-li slova vlastní — asi dvacet slov), aby se z něho dal vyvozovati závěr tak dalekosáhlý, že »etruština je sestrou latiny«. Leccos je na první pohled nesprávné, na př. když se v etruštině objevují tvary střídne s latinskými tvary původu jistě velmi pozdního: etruské *duxtið* prý = lat. *ductitā*. I nelze než přijímati nový pokus tento s naprostou zdrženlivostí. Hempl chystá o etruštině větší spis (The Etruscan Tong).

O. H.

*

V únoru tohoto roku zemřel známý jazykozpytec ženevský *Ferdinand de Saussure* (nar. 1857), jehož nevelká knížka *Mémoire sur la systéme primitif des voyelles dans les langues indo-européennes* (Lipsko 1879) má ve vývoji jazykovědy indoevropské význam epochální. Soustava indoevropského vokalizmu, zakládajícího se na střídání (alternaci) samohlásek, vyložena tu na podkladě výsledků, k nimž dospěla k životu se tehdy hlásící škola mladogrammatická, i na podkladě studií vlastních poprvé, a výklad ten měl pak nemalý význam pro další zkoumání nejen v oboru hláskosloví, ale také v oboru tvarosloví. Jak významná to byla knížka, ukazuje nejlépe to, že třicátého výročí jejího vzniku vzpomněla *Société de Linguistique de Paris* sborníkem prací věnovaným Saussureovi jeho záky (působil v letech 1881—1891 v Paříži na *École des Hautes Études*, potom ve svém rodišti Ženevě), kterýmžto pietním svazkem zahájila nově založenou sbírku *Collection linguistique* (*Mélanges de Linguistique offerts à M. Ferdinand de Saussure*, Paříž 1908). Z pozdějších prací Saussureových třeba vzpomenuiti zejména jeho studií o jazycích baltských a zvláště o jejich přízvuku: Saussure ukázal, že v litevštině dlouhá slabika ražená strhuje na sebe přízvuk předcházející slabiky, byla-li krátká nebo byla-li v ní delší mtonace tažené, (If. Anz. 6. 157 n.) — poznatek označovaný obvykle nyní zákonem Saussureovým.

Rocznik slawistyczny (wydawany przez J. Łosia, K. Nitscha i J. Rozwadowskiego), jehož založení uvítáno i v *Listech* fil. 36. 1909. 149, vyšel již po páté (Tom V. Kraków. 1912. G. Gebethner i spółka. Str. V a 324. Za 8 K). Za pět let svého trvání stal se *Rocznik* slaw. nevyhnutelnou pomůckou každému, kdo se obírá studiem jazyků slovanských. Prodělal v té době některé změny: jeden z jeho zakladatelů a vydavatelů, sanskritista krakovské university L. Mańkowski, již r. 1909 zemřel; vedle recensí a bibliografie, jež měly být jeho obsahem podle úvodních slov prvního svazku, přináší, III. svazkem počínaje, také samostatné rozpravy (v III. sv. O prawach głosowych od Baudouina de Courtenay, Zum heutigen Stande der serbokroatischen Dialektologie od Beliče, ve IV. sv. Die baltischslavische Sprachgemeinschaft od Porzezińskiego, Przyczynek do fonetyki (wymowy) bułgarskiej od Rozwadowského, ve sv. V. O pierwotnym stosunku wzajemnym języków bałtyckich i słowiańskich a Przyczynek do historycznej fonetyki języka polskiego od Rozwadowského; při rozpravách polských bývá připojeno resumé francouzsky nebo německy); v recensích, jež podle plánu, ohlášeného v I. svazku, měly být psány polsky, anglicky, francouzsky nebo německy, objevuje se již v II. sv. také ruština, ve sv. V. srbsčina — patrně připuštěny slovanské jazyky všechny, čímž stává se z *Roczniku* orgán v pravdě slovanský a uskutečňuje se plán, který dávno již tanul na mysli organisátorům studií slavistických. Referáty bývají někdy značně rozsáhlé i důkladné a obsahují vlastně samostatné studie, — studií takovou je na př. Rozwadowského referát o prvních sešitech Bernerova etymologického slovníku (II. 71 nn.). Každý svazek přináší bibliografii slovanského jazykozpytu za předcházející rok (s dodatky ke svazkům dřívějším); bibliografie ta je velmi pečlivá a blíží se jistě velmi značně žádané úplnosti. Zpozoroval jsem pouze, že scházejí články ze středoškolských programů; ve svazku posledním, obsahujícím bibliografii za r. 1911, nevy excerpován pražský *Sborník filologický* (ročník II., 1911), což způsobeno asi tím, že svazek ten vyšel ve skutečnosti až dost pozdě v r. 1912. Přesnost, s jakou bibliografie tato vychází a kterou jí mohou záviděti všechny podniky podobné, činí důležitou tuto publikaci pomůckou tím cennější. Ke konci budiž dovoleno malé přání ve příčině formální: doporučovalo by se snad římské číslice, označující ročníky časopisů, nahraditi číslicemi arabskými — u časopisů, majících mnoho ročníků, mělo by to výhodu několikerou.

O. H.

Nové dílo o Parthenonu.

Referuje **Fr. Groh.**

Málokterá stavba antická těší se tak všeobecné pozornosti jako Parthenon. A to plným právem; neboť podle úsudku moderních architektů nebyla snad žádná stavba na světě provedena technicky tak dokonale, a skulptury, jimiž byla ozdobena, kladou se mezi nejdokonalejší výtvoř umění sochařského vůbec. Přes to, že chrám leží v troskách, jež vydány jsou zubu vše ničícího času, přes to — nebo snad právě proto — že skulptury jeho jsou rozpýleny po rozličných museích, jest vítána každá vážná publikace, která se snaží učiniti nám bližší tento neocenitelný odkaz starých Atheňanů. Nejlepší dílo o Parthenonu bylo (a na delší dobu ještě bude) spis Adolfa Michaelise »Der Parthenon« (v Lipsku 1871, k tomu atlas z r. 1870), kde jsou vypsány v historické posloupnosti všechny osudy tohoto chrámu, podán přehled a kritika pramenů, o něž se naše vědomosti o Parthenonu opírají, a konečně podrobně popsáno vše, co z chrámu zachováno. Od r. 1870 ovšem se mnoho změnilo; nejen se rozšířily naše vědomosti, nýbrž i reprodukční technika obrazů značně se zdokonalila. Bylo by zajisté velmi žádoueno i záslužno vydati dílo Michaelisovo v nové úpravě, která by se shodovala s nynějším stavem našeho vědění a užívala všech pokroků moderní techniky. Ovšem jest to úkol velmi nesnadný, a proto dosavadní publikace novější jsou k němu jaksi jen přípravami, což jim ovšem samostatné ceny neubírá. Tak vydal r. 1903 A. S. Murray pěknou knihu o skulpturách Parthenonu, ve které zvláště pěkně byl zobrazen vlys na tabulce jedině, tak že bylo možno jej na jedinou přehlédnouti; za to však vlastní výklady Murrayovy byly často velmi subjektivní.¹ Naproti tomu zcela objektivní jest nádherná úřední publikace Britského musea, ve které zdařilým způsobem jsou vyobrazeny a stručně popsány všechny kdekoli za-

¹) A. S. Murray, The sculptures of the Parthenon. V Londýně 1903, John Murray. XI a 174 str. malého kvartu se 17 tab. Za 21 sh.

chované zbytky soch parthenonských.¹ Zvláštní zmínky při ní zasluhuje, že odchylkou od ostatní praxe jest zde západní vlys zobrazen podle sádrových otisků, které si dal r. 1801 poříditi lord Elgin; představují vlys v podobě zachovalejší než jest nyní na Parthenonu samém. Škoda, že nebyly podány aspoň některé ukázky nynějšího stavu tohoto vlysu; tím by bylo počínání Elginovo nejlépe omluveno.

Nová publikace, na kterou hodlám čtenáře těchto Listů upozorniti tímto referátem, má za účel podati v reprodukci co možná nejdokonalejší nejen plastiku, nýbrž též architektoniku Parthenonu. Duševním původcem jejím jest čilý pařížský nakladatel Ch. Eggimann, jenž vydal již jiná díla umělecká. Získal k svému účelu nejprve ženevského fotografa Fr. Boissonase, o jehož krásné publikaci *«En Grèce par monts et par vaux»*, vydané společně s Danielem Baud-Bovyem, měli jsme již příležitost referovati v těchto Listech (XXXVI, 1909, str. 53 n.). Boissonas odebral se do Řecka, opatřen jsa novým fotografickým apparátem, tak řečeným telefolem, kterým jest možno předměty fotografovati z dálky, a věnoval říjen a listopad r. 1907 výhradně pořizování nových snímků Parthenonu. K tomu účelu dal si poříditi zvláštní dvojité žebřík, vysoký jako Parthenon, aby mohl fotografovati zachované, těžce poškozené metopy zpřímá, jakož i aby mohl zachytiti nejvýše položené části architektonické svrchu. V časopise *Les Annales de la photographie* III, 1911, str. 391 jest vyobrazen při této obtížné a při větru, který stále na akropoli vane, mnohdy též nebezpečné práci. Boissonas opatřil tímto způsobem řadu původních snímků, jež se vztahují nejen na chrám sám a jeho části, nýbrž na celé okolí, ve kterém se Parthenon zvedá. Ježto vyniká jemným vkusem a dovede si vybrati vhodný okamžik, kdy jest osvětlení nejpriznivější, podávají velmi mnohé jeho fotografie nejen věcné poučení, nýbrž působí též esthetický požitek. Také památky parthenonské, uložené v museích akropolských, jako některé části vlysu nebo čepy, kterými byly žernovy sloupů spojeny, i s příslušnými matricemi a pod., byly Boissonasem fotografovány.

Pro sochárny Parthenonu, uložené v Britském museu, zajistil si Eggimann pomoc u londýnské firmy W. Mansell & spol., kteráž má od správy musejní privilegium fotografovati památky tam chované. Poněvadž pak pro úplnost bylo potřebí též podrobných, od architekta provedených a přesnými čísly opatřených nákrešů a plánů, vymohl si nakladatel, že mu Lucien Magne, jenž konal r. 1894 a 1895 spolu se svým bratrem Marcellem zevrubné měření Parthenonu, přenechal některé své kreby. Konečně získal známého archaeologa prof. Maxima Collignona, skladatele velkých dějin řecké plastiky, aby napsal text k celému dílu.

¹ The sculptures of the Parthenon. With an introduction and commentary of A. H. Smith. V Londýně 1910, British Museum. 70 str. a 92 tab. fol. Za 115 sh.

Takovým způsobem vznikla nádherná publikace, nadepsaná »Le Parthénon. L'histoire, l'architecture et la sculpture. Introduction par Maxime Collignon. Photographies de Frédéric Boissonas et W. A. Mansell & Co.« (v Paříži u Ch. Eggimanna. Str. VII a 45 fol. se 45 obr. v textu a 136 tab. V mappě za 176 franků). Vycházela v sešitech tři leta od r. 1910—1912; před vánocemi roku právě uplynulého vyšel poslední, osmý sešit, jenž přinesl poslední tabulky a text. Poněvadž se pro svou značnou, ale nikterak přemrštěnou cenu nedostane každému do rukou, nebude asi od místa upozorniti na její přednosti, ale nezamlčeti také slabé stránky její.

Veškeré chvály zasluhuje úvod, napsaný povoláním odborníkem. Maxime Collignon rozdělil si svou látku na dvě části; v první podává historický výklad, v druhé popisuje architekturu a plastiku. V části historické (str. 1—19) jedná o povaze akropole a původním tvaru i opevnění jejím, jakož i o nejstarších chrámech, o starém Erechtheiu, Hekatompedu a tak zv. starším Parthenonu; potom přistupuje k výkladu o stavbě Perikleova Parthenonu a o osudech chrámu až do doby nynější. V části druhé (str. 20—40) podává důkladný, ale přehledný popis Parthenonu po stránce architektonické i skulpturní. Výklady jeho jsou psány velmi zajímavě, a to i tam, kde jedná o podrobnostech technických. Všude pozorujeme znalost příslušné literatury, jež hojně citována; také badání nejnovější jest tu zaznamenáno. Na př. s potěšením shledáváme, že jest tu podrobně vyložen objev amerického archaeologa B. H. Hilla, že starší Parthenon měl jen po šesti sloupích na stranách užších a po šestnácti na stranách delších, a že jsou podány též obrazy k tomu patřící; vlastní článek Hillův vyšel teprve nedávno v Amer. journal of archaeology, S. S. XVI, 1912, str. 535—558. Maje se rozhodnouti mezi rozmanitými, často navzájem se potírajícími domněnkami moderních badatelů, osvědčil spis. takovou rozvážnost a obezřetnost, že se jeho vedení můžeme úplně svěřiti. Ref. by nesouhlasil toliko se dvěma věcmi. Collignon, přijímaje výklad Th. Reinacha, soudí, že v zadní místnosti chrámu, v tak řečeném »parthenonu«, tkaly arrefory peplos Atheně. Ale tomu odporuje, že zde byl, jak Collignon sám uznává, uložen poklad Atheny i ostatních bohů, kam sotva bylo komu dovoleno vejíti kromě pokladníků. Rovněž myslím, že jest Collignon na omylu, uznává-li, že mezi metopy jižní strany dáno bylo několik metop se strany severní, aby nenastala jednotvárnost, kdyby tu byly samé scény z boje Lapithů s Kentaury. Leč to právě byl úkol umělce vytvořiti skupiny tak rozmanité, aby divák jednotvárnosti nepocitoval; kresby prostředních metop této strany, přičítané Carreyovi, lze vyložiti všechny o svatbě Peirithoově, při které se strhl onen boj. Pěknému nástinu Collignonovu vadí jen veliký, pro čtení málo pohodlný formát foliový, zvláště když máme v rukou

pouze jednotlivé archy; pro druhé vydání doporučovalo by se, aby pro text byl zvolen vhodnější formát kvartový.

Rovněž můžeme být úplně spokojeni s tabulkami, které zobrazují Parthenon po stránce architektonické. Jest jich celkem 45 a jsou všechny velmi krásné a poučné; provedeny jsou zdařile heliotypii. Některé předvádějí Parthenon s celým okolím; z nich zvlášť pěkná jest tab. 2.3, kde jest dokonalý pohled na všech pět dveří propylají. Jiné podávají chrám z rozličných stran: zejména upozorňujeme na tab. 6, kde jest zobrazen chrám se strany jižní, kterou dosavadními aparáty pro úzkost místa nebylo dosud možno zachytiti. Na téže tabulce vidíme též stylobat celé jižní a celé východní strany; na žádné dosud publikované fotografii není viděti t. zv. kurvatury Parthenonu tak jasně jako zde. Jiné obrazy nazvali bychom náladovými, jako na př. tab. 129, kde zobrazen Parthenon po dešti. Mnoho tabulek věnováno jest detailům stavebním; vidíme tu žernovy sloupů a pozorujeme způsob, jak byly na sebe upevňovány a zabrušovány, jakož i čepy a matice, kterými byly spojovány, hlavice sloupů, jednotlivé části násloupí jako kameny triglyfové, t. zv. mutuli a pod. Také celé spořádání hořejších, jinak nepřístupných částí, jakož i zbytky malovaných ornamentů můžeme na tabulkách velmi dobře studovati. Provedení jest velmi jasné: rozeznáváme nejen každý žernov sloupový, nýbrž dokonce i dírky, učiněné na násloupí k upevnění štítů. K tomu přistupuje pět studií bratří Magnů, totiž půdorys chrámu, kresby a průřez jednotlivých částí; zde je nakreslen a vyměřen každý kámen ať na podlaže, ať na sloupech, nebo v břevnoví, nebo ve zdech a připsány (bohužel číslicemi příliš drobnými) přesné jeho rozměry. U hrnem možno říci, že po stránce architektonické práce nepostrádáme: z těchto listů možno stavbu studovati dopodrobna.

Také tabulky, které se týkají plastické výzdoby chrámu, jsou technicky provedeny dokonale. Kdo určoval způsob, jakými obrázky mají být provedeny, řídil se zásadou nejprve podati celkový přehled a potom zobraziti jednotlivé kusy v měřítku buď větším nebo menším podle toho, jak jsou zachovány. Tak na př. u metop podán nejprve na tab. 23/24 schematický přehled jak zachovaných, tak jen podle starších kreseb známých metop, načež věnovány tab. 25—38 podrobnému zobrazení jednotlivých. Všechny metopy strany východní, jež jsou velmi otlučené, jsou podány na jediné tabulce 25, a to v stejné velikosti; za to však poměrně velmi dobře zachovaným metopám strany jižní věnováno 12 tabulek. A tu zase buď je na tabulce metopa pouze jediná (tab. 28, 37), nebo sice jediná, ale s detaily v měřítku větším (tab. 30) nebo se starým odlitkem sádrovým nebo pohledem se strany (tab. 26), nebo jsou zobrazeny na tabulce metopy dvě s detaily nebo bez nich (tab. 27, 29, 31, 34—36). Ačkoliv máme před sebou metopy v různých veli-

kostech, přece to nevádí, poněvadž tam, kde jsou metopy dvě na téže tabulce, zachováno jest stejné měřítko. Výjimku činí tab. 32, kde každá metopa má měřítko jiné, aby se získalo místo pro detaily; to však pěkným dojmem nepůsobí. Macešsky je postaráno o metopy západní, ovšem velmi poškozené. Jednu polovici tabulky zaujímá metopa I, ostatních devět, z nichž aspoň něco zachováno, tísni se v pravé polovici ve třech řadách nad sebou i se svými triglyfy a římsami. Podobně jsou metopy strany severní, pokud jsou zachovány, zobrazeny všechny až na jedinou, které věnována tabulka zvláštní, na téže tabulce 39, a to ve čtverém různém měřítku; některé vidíme jen se strany. Vidíme v tom přílišný ohled na t. zv. »širší, umění milovné obecenstvo«, ale doufáme, že ani to by se nepohoršilo, kdyby se těmto poškozeným metopám věnovalo více místa.

Obrazy, představující sochy ze štítů (tab. 46—63), jsou krásné, ale vadí nám při nich, že z černého pozadí jsou vystřižovány kusy, aby se získalo místo pro pohledy z jiných stran. Za příklad uvádíme tab. 50, torso Niky ze západního štítu (na tabulce psáno omylem, že pochází ze štítu východního, jak se dříve soudilo, ale v textu je výklad správný). To je obraz tak krásný a tak ostře provedený, že můžeme pozorovati každou rýhu dláta sochařova. Plnému dojmu však vadí dvě »okénka« po stranách, ve kterých vyobrazena táž socha se strany levé a pravé. Chceme-li z obrazu mít opravdové potěšení, musíme si tato okénka zakrýti. Snaha předvésti co možná nejvíce pohledů z různých stran na téže tabulce způsobila, že nejkrásnější sousouší parthenonské, Afrodita se svou matkou Dionou, se takřka ztrácí na tab. 51, ač zasluhovalo jistě dvou tabulek samo pro sebe. Spíše bychom oželeli některou tabulku architektonickou.

Co se týče vlysu, máme tu nejprve prakticky sestavený diagram celého průvodu (tab. 75), na kterém jednotlivé osoby zvláštními značkami jsou označeny. Potom následuje pěkně provedený vlys západní (tab. 76—85), počínaje rohem jižním, kde průvod panathenajský počíná. Srovnáme-li tyto obrazy, provedené podle skutečnosti, s příslušnou částí publikace Britského musea, kde tento vlys zobrazen podle odlišků Elginových, vidíme, jak velice skulptury Parthenonu od té doby utrpěly. Na dvojité tabulce 86/87 zobrazen pěkně a přehledně celý jižní vlys, ovšem v malém měřítku. Části zachované podány podle fotografií, zbytek podle kreseb, neprávem Carreyovi přičítaných. Na tabulkách dalších (88—100) jest zobrazen vlys tento, pokud jest zachován, znova, ale dojem nemálo ruší, že měřítko se stále mění, ba že ani na téže stránce není táž velikost dodržována. Podobným způsobem (napřed celkový přehled na jediné tabulce, pak postupně jednotlivé části) vyobrazeny jsou i vlys severní (tab. 101—118) a východní (119—128). Ani zde není sice všude stejné měřítko zachováno, ale není to tak nápadné jako u vlysu jižního. Roz-

hodně schvalujeme, že dvě krásné postavy dívčí s pořadatelem z vlysu východního (čís. 50—52), ačkoliv byly již pěkně zobrazeny na tab. 123 v celé souvislosti, jsou na tabulce následující zpodobeny znova samy v měřítku mnohem větším; je to půvabný obraz, od něhož se nemůžeme ani odtrhnouti.

Publikace jest zakončena obrazem Atheny varvakejské, jež zobrazena se tří stran (tab. 136).

Máme-li ke konci pronést celkový úsudek o této nádherné publikaci, nemůže býti než příznivý. Parthenon je tu zobrazen způsobem vsutku důstojným. Práli bychom nakladateli, aby mohl v čase brzkém přikročiti k druhému vydání, ve kterém by se měrou ještě větší než nyní přihlíželo též k potřebám archaeologickým.

Opravy a dodatky k seznamu rhodských eponymů.

Podává Vladislav Škorpil.

Na podnět slovního znalce a vydavatele rhodských nápisů F. Hillera v. Gärtringen byl sestaven F. Bleckmannem seznam rhodských eponymů, vydaný loňského roku v časopise *Klio* (XII, str. 249—258: Zu den rhodischen eponymen Heliospriestern). Látku k této práci poskytly jednak nápisy na kamelech, vydané p. Hillerem ve známém sborníku akademie berlínské (*Inscriptiones Graecae* XII, 1), zejména však četné nápisy keramické, pocházející z ostrova Rhodu. Tam se totiž stalo zvykem označovati hliněné nádoby, zvláště veliké amfory se špičatým dnem, jmény eponymů a zároveň jmény hrnčírů nebo správců hrnčírských závodů. Vynikající jemně zpracovanou hlinou, rhodské amfory nabyly za starověku zvučného jména; v nich se vyváželo buď rhodské zboží, jako na př. víno, fíky, olivový olej, nebo také cizí výrobky, jež se hromadily v tomto živém středisku obchodním, udržujícím jmenovitě za doby hellenistické čilé styky mezi Egyptem, Malou Asií, osadami černomořskými, Řeckem, Sicílií a Karthaginou. Rhodské amfory nebyly však pouze schránkou nebo obalem zboží, vyváženého z ostrova, ale byly starověkému obyvatelstvu tím, čím je nám nádobí dřevěné, sloužící k uschování vody, mouky, plodů a j.; byly tedy tyto amfory často samy o sobě vítaným zbožím obchodním. Nápisy se tiskly dřevěnými razítky, dokavad nádobí bylo ještě vlhké, na uchách, a to zpravidla v takovém pořádku, že na jednom uchu bylo jméno eponymovo a název měsíce, v němž nádoba byla zhotovena, na druhém pak jméno hrnčířovo; nebo také na jednom uchu bylo toliko jméno eponymovo a na druhém jméno hrnčířovo s názvem

měsíce. Velmi zřídka vyskytují se jména eponymů a hrnčírů na též známce.

Fr. Bleckmann sestavil seznam rhodských eponymů především na základě těchto dosud vydaných nápisů keramických, ale tento výčet nelze pokládati za úplný již z té příčiny, že veliké množství nápisů tohoto druhu nebylo posud vydáno: jsou to jmenovitě nápisy, nalezené u velkém počtu na ostrově Delu a v jižním Rusku. Proto také p. Hiller vyslovil letos přání (Berliner philol. Wochenschrift 1913, č. 4, sloupec 125), aby každý, kdo najde buď v nějakém spisu nebo ve sbírkách musejních nebo při výkopech ucho rhodské amfory s jménem eponyma, jež chybí v seznamu Bleckmannově, uveřejnil je, aby se výčet rhodských eponymů mohl ponenáhu doplňovati.

Uvěřejňuje tento článek, plním slib, daný p. Hillerovi, že bedlivě prohlédnu sbírky kerického archaeologického musea a tiskem oznámím neznámá dosud jména rhodských eponymů. Mimo to pokládám za nutné připojit k tomuto článku seznam všech eponymů vůbec, jež se vyskytují na nevydaných rhodských uchách, nalezených za poslední dvě desetiletí v Kerči a na Tamanském poloostrově, s udáním, kolikrát se tu čte to neb ono jméno. Myslím také, že se zavděčím znalecům rhodských nápisů keramických, vydám-li nápisy na deseti uchách, přináležejících pěti amforám, a rozmnožím takto nevelký počet podobných uch, vydaných v I. příloze k disertaci Fr. Bleckmanna: De inscriptionibus quae leguntur in vasculis Rhodiis (v Gotinkách 1907), str. 31 násl., a v uvedeném svrchu článku jeho v časopise Klio.

I.

Jména eponymů, nezařaděných do seznamu Bleckmannova.

Ἀγησίδας.

Na uchu amfory, vykopané na severní straně Mithridatovy hory v Kerči, vytištěn nápis:

*Ἀγοιρίου.
Ἐπ' ἱερέος (sic)
Ἀγησίδα.*

Ačkoli písmena nápisu jdou od pravé strany k levé, přece nápis pochází z docela pozdní doby, kdy asi obchodní spojení ostrova Rhodu s říší bosporskou úplně zanikalo. Nepravidelné a nepěkné písmo nasvědčuje, že nápis povstal asi v I. stol. před Kr. anebo snad ještě později. Jméno Ἀγησίδας (M. Nilsson ve svém výtečném spise *Timbres amphoriques de Lindos*. Académie royale des sciences et des lettres de Danemark 1909, str. 354, čte Ἀγησίλας) bylo dosud známo jako jméno rhodského hrnčře (IG. XII, 1, č. 1215).

Ἀγοράναξ.

Již L. Stephani v jedné ze svých prvních prací (Titulorum Graecorum particula II: Index scholarum in universitate Dorpatensi 1848, str. 8, čís. 39) vydal nápis: Ἐπὶ Ἀγοράνακτος. Také v hlavních sbírkách rhodských nápisů keramických, vydaných za poslední doby, vyskytuje se jméno tohoto eponyma: IG. XII, 1, č. 1069 a Nilsson na uv. m., čís. 20. Připojíme-li k těmto nápisům ucho ze sbírky kerčského musea se slovy:

Ἐπὶ Ἀγορά-
νακτος.
Σμινθίου,

musíme připustiti, že jménem Ἀγοράναξ byl označován na Rhodu nejenom správce závodu hrnčířského, ale i eponym.

Δρακοντίδας.

V kerčském museu chová se ucho rhodské amfory s nápisem, vytištěným kolem zářné hlavy Heliovy:

Ἐπὶ Δρακοντίδα. Πανάμων.

Ἰπποκλῆς.

Na uchu rhodské amfory, nalezeném v Kerči, čte se:

Ἐπὶ Ἰππο-
κλεῦς.

Ἰσόδοτος.

Na uchu rhodské amfory, chované ve sbírce kerčského musea, je vytištěn nápis:

Ἐπὶ Ἰσο-
δότου.

Toto jméno vyskytuje se ve dvou lapidárních nápisích rhodských, vydaných IG. XII, 1, čís. 46 a 300.

Μαχάων?

V Kerči bylo nalezeno ucho rhodské amfory s nápisem, skládajícím se ze tří řádků, z nichžto první je bohužel hodně setřen:

Ἐ[πὶ Μαχ]-
άωνος. Ὑα-
κινθίου.

K doplnění chybících písmen zvolil jsem jméno **Μαχάων**, poněvadž se vyskytuje v rhodském nápisě lapidárním, vydaném IG. XII, 1, čís. 1034.

Μενέμαχος.

Na uchu rhodské amfory, nalezeném v Kerči, je vytištěn kolem granátového květu nápis:

^ρ*Επι Μενεμάχου. Πεδαγ(ειτνύον).*

Toto osobní jméno vyskytuje se také v rhodském nápisě, vydlabaném do kamene (IG. XII, 1, čís. 50).

Μηνόδοτος?

V kerčském museu chová se ucho rhodské amfory s hodně setřelým nápisem:

^ρ*Επι Μ[ηνόδο]-*
του.
Γακινθίου.

Z jmen osobních, vyskytujících se na lapidárních památkách rhodských, nejspíše se sem hodí *Μενέστρατος* nebo *Μηνόδοτος*; rozhodl jsem se pro poslední, protože *Μενέστρατος* označuje v rhodských nápisech keramických hrnčičů nebo majetníka dílny hrnčičské (Nilsson, čís. 308).

Τεισομένης.

V kerčském museu chová se ucho rhodské amfory, na němž se čte zcela zřetelně nápis:

^ρ*Επι Τεισομέ-*
νευς.

Nemáme-li tu před sebou chybu rytce rhodského razítka (místo známého jména *ἐπι Τισαμενοῦ*: Nilsson, čís. 418), musíme připustiti, že jednomu z eponymů rhodských říkali *Τεισομένης*.

Φαινίλας.

M. Nilsson (čís. 420) podává toto jméno rhodského eponyma ve formě *Φαινίδας*. Ale to jest omyl; v kerčském museu je pět keramických nápisů, vytištěných na uchách rhodských amfor, v nichžto se zcela zřetelně čte jméno *Φαινίλας*:

a) i b) ^ρ*Επι Φαινί-*
λα.

^ρ*Αγριαρίου*
(dva stejné kusy)

c) ^ρ*Επι Φαινίλα.*
Βαδρομίου.

d) ^ρ*Επι Φαινί-*
λα.
Σμινθίου a

e) týž nápis s jiným roz-
tříděním písmen
^ρ*Επι Φαινίλα.*
Σμινθίου.

Srov. také nápis, vydaný mnou ve Zprávách carské arch. kommisce, sv. XI. (v Petrohradě 1904), str. 111, čís. 457. Též v lapidárních nápisech rhodských skoro všude se čte *Φαινίλας* (IG. XII, 1, čísla 4, 46, 50 a 72 b), jenom v čís. 108 vydlabáno, snad omylem, *Φαινίδας*.

Χρυσόστρατος.

Nevydaný nápis, nalezený v Kerči:

**Ἐπὶ Χρυσ-
οστράτου**

je vytištěn na uchu amfory, v obdélníku, s písmeny, směřujícími od pravé strany k levé. Hlína ucha vyniká pěknou žlutočervenou barvou, bedlivou propracovaností a jemností, jakou se vůbec vyznačuje nádobi rhodské. Ačkoliv ucho nádoby má tvar obloukovitý, nemůže býti pochybnosti, že nápis pochází z ostrova Rhodu. Dotknu se zde nesprávného mínění o tvaru uch rhodských amfor. Přední vydavatelé rhodských nápisů keramických tvrdí, že ucha těchto amfor mají vždycky a bezvýminečně záhyb pravouhlového tvaru, jak je to viděti na př. na obraze, vydaném ve spisu Birchově: *History of ancient pottery* (2. vyd., v Londýně 1873, str. 136). Takového mínění se drží A. Dumont (*Inscriptions céramiques de Grèce*, v Paříži 1871, str. 8), K. Schuchhardt (*Die Inschriften von Pergamon II*, str. 424) a M. Nilsson (na uv. m., str. 54). Ale v kerčském museu chová se pět uch tvaru obloukovitého, jež nade vši pochybnost pocházejí z ostrova Rhodu, jak zřejmě dosvědčují jejich nápisy: a) Ἐπ' ἱερῶς Αἰνησιδάμου: b) Ἐπ' ἱερῶς Τιμοκλείδα: c) Κρότιος. Καρείων: d) Μιζύθου. Παράμου a e) Μιζύθου. Ἰαζιρθίου. Z tohoto důvodu třeba pozměniti běžné mínění o tvaru uch rhodských amfor a zároveň připustiti, že také shora uvedený nápis pochází z Rhodu, a to tím spíše, že jméno Chrysostratos se vyskytuje třikrát v lapidárním nápisu rhodském, vydaném v IG. XII, 1, čís. 46.

II.

Jména eponymů rhodských na nevydaných uchách amfor, nalezených za posledních 20 let v Kerči a na Tamanském poloostrově.

V kerčském archaeologickém museu chová se nyní 792 uch s jmény rhodských eponymů; z těchto nápisů 206 bylo mnou vydáno ve svrchu zmíněných Zprávách petrohradské arch. kommisce, a to: 30 ve III. svazku (v Petrohradě 1902), str. 152 až 160, a 176 v XI. sv. (tamtéž 1904), str. 88—111. Následující seznam byl sestaven na základě ostatních 586 uch, jež nebyla dosud vydána.

Jména v seznamu, k nimž není připojena číslice, vyskytují se v kerčské sbírce pouze jednou.

Jména, jež podle Bleckmanna vyskytovala se dosud toliko v lapidárních nápisích, jsou označena jednou hvězdičkou.

Docela nová jména, o nichž byla řeč v prvním odstavci, jsou poznamenána dvěma hvězdičkami.

Křížkem jsou opatřena ta jména eponymů, s nimiž se vyskytuje buď v téže známce nebo na druhém uchu téže amfory jméno hrnčířovo.

<p> ¹ <i>Ἀγέμαχος</i> 8krát.
 ¹ <i>Ἀγέστραιος</i> 12krát.
 ** ¹ <i>Ἀγησίδης</i>.
 ¹ <i>Ἀγῆσιππος</i>.
 5 ¹ <i>Ἀγησις</i> 2krát.
 ¹ <i>Ἀγλούκριτος</i>, viz ¹ <i>Ἀγλώκριτος</i>.
 ¹ <i>Ἀγλούκριτος</i>.
 ¹ <i>Ἀγλώκριτος</i> 2krát.
 ** ¹ <i>Ἀγοράναξ</i>.
 10 ¹ <i>Ἀθανόδοτος</i> 8krát.
 ¹ <i>Αἰνησίδαμος</i> 5krát.
 ¹ <i>Αἰνήτωρ</i> 7krát.
 ¹ <i>Αἰσχίνας</i> 6krát.
 † ¹ <i>Αἰσχυλῖνος</i> 2krát.
 15 ¹ <i>Ἀλέξανδρος</i> 2krát.
 ¹ <i>Ἀλεξιάδης</i> 11krát.
 ¹ <i>Ἀλεξιμαχος</i> 6krát.
 ¹ <i>Ἀνάξανδρος</i> 7krát.
 ¹ <i>Ἀναξίβουλος</i> 4krát.
 20 ¹ <i>Ἀνδρίας</i> 5krát.
 ¹ <i>Ἀνδρόνικος</i> 9krát.
 ¹ <i>Ἀντίλοχος</i> 2krát.
 ¹ <i>Ἀντίπατρος</i> 2krát.
 ¹ <i>Ἀρατοφάνης</i> 9krát.
 25 ¹ <i>Ἀρειανλῆς</i>.
 ¹ <i>Ἀρίστανος</i> 8krát.
 ¹ <i>Ἀριστάνης</i>.
 ¹ <i>Ἀρίστας</i>.
 ¹ <i>Ἀριστιδῆς</i> 12krát.
 30 ¹ <i>Ἀριστόμαχος</i> 4krát.
 ¹ <i>Ἀριστογένης</i> 3krát.
 ¹ <i>Ἀριστόδαμος</i> 15krát.
 ¹ <i>Ἀριστοκράτης</i>.
 † ¹ <i>Ἀριστόμαχος</i> 6krát.
 35 ¹ <i>Ἀριστομβροτίδης</i> 2krát.
 ¹ <i>Ἀριστόνομος</i> 2krát.
 ¹ <i>Ἀριστόπολις</i> 6krát.
 ¹ <i>Ἀρίστρατος</i> 2krát.
 ¹ <i>Ἀρίστων</i> 7krát.
 40 ¹ <i>Ἀρμοσίλας</i>.
 ¹ <i>Ἀρχεκράτης</i> = ¹ <i>Ἀρχοκράτης</i>.
 ¹ <i>Ἀρχέμβροτος</i> 3krát.
 ¹ <i>Ἀρχίβιος</i> 2krát.
 ¹ <i>Ἀρχίδαμος</i> 8krát.
 45 † ¹ <i>Ἀρχιδῆς</i> (jednou s jménem hrnčířovým <i>Ἰάσων</i> v téže znaku).
 ¹ <i>Ἀρχιλαΐδης</i> 7krát.
 ¹ <i>Ἀρχίνος</i> 2krát.
 † ¹ <i>Ἀρχοκράτης</i> 8krát (jednou ve spojení s jménem hrnčíře <i>Αἰνέας</i>).
 ¹ <i>Ἀστυμήδης</i> 5krát.
 50 ¹ <i>Αὐτοκράτης</i> 8krát. </p> | <p> ¹ <i>Γόργων</i> 6krát.
 ¹ <i>Δαήμων</i> 2krát.
 ¹ <i>Δαμῆνετος</i> 9krát.
 † ¹ <i>Δαμόθεμις</i> 5krát.
 55 ¹ <i>Δαμοκλῆς</i> 3krát.
 ¹ <i>Δαμοκράτης</i> 2krát.
 ¹ <i>Δάμων</i>.
 ¹ <i>Δορνυλίδης</i>.
 ** ¹ <i>Δρακοντίδης</i>.
 60 ¹ <i>Ἐξάνεσις</i>.
 * ¹ <i>Ἐπίχαμος</i>.
 * ¹ <i>Ἐρμοκράτης</i>.
 ¹ <i>Ἐἰάνωρ</i> 5krát.
 ¹ <i>Ἐῶδαμος</i> 6krát.
 65 ¹ <i>Ἐδνλῆς</i> 4krát.
 ¹ <i>Ἐνκρατίδης</i>.
 ¹ <i>Ἐδφρανορίδης</i> 2krát.
 ¹ <i>Ἐδφράνωρ</i> 2krát.
 ¹ <i>Ἐγέβουλος</i> 3krát.
 70 ¹ <i>Ἡραγόρας</i>.
 ¹ <i>Θαρσίπολις</i> 4krát.
 ¹ <i>Θεαΐδης</i> 12krát.
 ¹ <i>Θέρσανδρος</i> 8krát.
 ¹ <i>Θέσιωρ</i> 4krát.
 75 ¹ <i>Θεόδωρος</i>.
 ¹ <i>Θευφάνης</i> 3krát.
 ¹ <i>Θρασόδαμος</i>.
 ¹ <i>Ἰασικράτης</i> 3krát.
 ¹ <i>Ἰέρων</i> 7krát.
 80* ¹ <i>Ἰπποκλῆς</i>.
 ** ¹ <i>Ἰσόδοιος</i>.
 ¹ <i>Καλλικράτης</i> 9krát.
 ¹ <i>Καλλικρατίδης</i> 13krát.
 ¹ <i>Κλέαρχος</i> 2krát.
 85 ¹ <i>Κλειτόμαχος</i> 3krát.
 ¹ <i>Κλενκράτης</i> 3krát.
 ¹ <i>Κλεώνυμος</i> 17krát.
 ¹ <i>Κληρόστρατος</i>.
 ¹ <i>Κρατίδης</i> 9krát.
 90 ¹ <i>Λαφείδης</i> 11krát.
 † ¹ <i>Λεοντίδης</i>.
 ** ¹ <i>Μαχάων</i>.
 ** ¹ <i>Μενέμαχος</i>.
 ** ¹ <i>Μηνόδοτος</i>.
 95 ¹ <i>Μυτίων</i>.
 ¹ <i>Ναύσιππος</i> 2krát.
 ¹ <i>Νικασαγόρας</i> 9krát.
 ¹ <i>Νικόμαχος</i> 2krát.
 ¹ <i>Νίνων</i> 2krát.
 100 ¹ <i>Ξενάρετος</i>.
 ¹ <i>Ξερόστρατος</i> 4krát.
 ¹ <i>Ξενοφάνης</i> 8krát.
 ¹ <i>Ξενοφάντιος</i> 5krát.
 ¹ <i>Ξενοφῶν</i> 10krát. </p> |
|---|---|

105. Πανσανίας 22krát. Πεισιστρατος 8krát. Πολυάρατος. † Πολυκλείδας. Πρατοφάνης 7krát.	Τίμαρχος 2krát. Τιμασαγόρας 6krát. Τιμόδικος 2krát. Τιμόθεος 7krát. 125 Τιμοκλείδας. Τιμοκλής. Τιμόστρατος. Τιμούρροδος 8krát. Τισαγόρας
110 Πυθογένης 8krát. Πυθόδωρος 4krát. Σθενέλας. † Σιμυλίνος 8krát (jednou ve spojení s jménem hrnčáře Ἐπίγονος). Σύμμαχος 7krát.	120 Φανίλας 5krát. † Φιλίνος (ve spojení s jménem hrnčáře Ἀξίως). Φιλόδαμος 12krát. Φιλοκράτης. Φιλώνδας 2krát.
115 Σώδαμος 8krát. Σωσικλής 7krát. Σώστρατος. Τεισαμενός 8krát. ** Τεισουμένης (= Τεισαμενός?)	135 Φιλωνίδας. Χαρμιοκλής 5krát. ** Χρυσόστρατος.
120 Τιμαγόρας 2krát.	

Nejhojněji vyskytují se tedy v Kerči na uchách rhodských amfor jména Πανσανίας (22), Κλεώννυμος (17), Ἀριστόδαμος (15), Καλλιπραιίδας (13), Ἀγέστρατος, Ἀριστείδας, Θεαίδη-τος, Φιλόδαμος (po 12), Ἀλεξιάδας, Λαφειδης (po 11) a Ξενοφῶν (10). Podaří-li se někdy bezpečně datovati dobu úřadování těchto eponymů, pak budeme s to, abychom určili, v jaké době obchodní styky mezi říší bosporskou a Rhodem dosáhly svého největšího rozkvětu. V té příčině jsme prozatím nuceni spokojiti se kombinacemi, strojenými na základě celých amfor nebo jejich hrdel, na nichž se zachovala obě ucha, nebo také na základě těch na výsost vzácných známek, kde se objevují jména eponymů spolu s jmény hrnčírů (ukázky takových kombinací podal Bleckmann v obou svrchu dotčených rozpravách).

K seznamu Bleckmannovu připojuji ještě tyto dva doplňky.

Bleckmann podotýká na str. 254, že se jméno eponyma Diogena vyskytuje pouze jednou, a to v mém druhém vydání nápisů keramických (Извѣстія Имп. Арх. Коммисіи, sv. XI, str. 99, čís. 416). Ale jméno to je vytištěno také v nápisě, nesprávně vydaném D. Robinsonem ve spise Ancient Sinope (v Baltimore 1906, str. 297), jak jsem se již zmínil v LF. XXXV, str. 147.

Dle slov Bleckmannových (str. 256) jméno eponyma Matrodora vyskytuje se jen jednou ve spojení s jménem hrnčáře Hera-klida; ale jméno to čte se také na uchu, vydaném v Comptendu de la Commission Impériale Arch. pour l'année 1866, str. 132, čís. 8.

III.

Nápisy na rhodských amforách, u nichž se zachovala obě ucha.

V kerčském museu chovají se hrdla pěti rhodských amfor, jež byla nalezena s oběma uchy. Na nich jsou vytištěny tyto nápisy:

1. α) Ἐπὶ Αἰσχυ-
λίνου.
- β) Μέντορος.
Σμινθίου.

Písmena Ě a Č mají tvar srpovitý.

2. α) Ἐπὶ Ἀριστομάχου.
Πανάμου.

Tato amfora pochází z mnohem starší doby nežli předešlá, poněvadž písmena *E* a *Σ* mají tvar úhlovitý; mimo to hrdlo této nádoby bylo nalezeno při mých výkopech v zemi, navezené za starověku, zároveň s hliněnou střešní taškou,¹ na níž je vytištěno jméno bosporského krále Spartoka. Tento král vládl v Pantikapaui ve IV. stol. před Kr. (В. Латышевъ. *Понтика*. V Petrohradě 1909, str. 80 n.).

3. α) Ἐπὶ Δαμο-
θέμιος.
- β) Σμινθίου.
Ἀγησίλα.

E má tvar úhlovitý, ale C srpovitý.

4. a) Ἐπὶ Λεοντίδα. Ὑακινθίου.
b) Δαμοφίλου.

Oba nápisy jsou vytištěny na vnitřním okraji okrouhlých značek, v jejichž středu je umístěn granátový květ. E má tvar úhlovitý.

5. α) Ἐπὶ Πολυκλείδᾳ.
β) Κρέοντος. Θεσμοφορίου.

G a C mají tvar srpovitý.

Číslo 1. a 5. byla nalezena r. 1912 na Tamanském poloostrově v navezené zemi téhož kurhanu (pocházejí tedy, jak tomu také nasvědčuje stejný ráz písmen, z též doby), čís. 4. nalezeno r. 1913 na témž poloostrově, ale v jiném kurhanu, čísla 2. a 3. byla vykopána r. 1912 při výkopech petrohradské archaeologické kommisie na dvou různých místech severního svahu Mithridatovy horv v Kerči.

V Kerči, 1. května r. 1913.

¹ O těchto bosporských taškách viz můj článek ve Sborníku arch. rozprav, vydaných ku počtě hraběte A. Bobrinského (v Petrohradě 1911), str. 32 n.

Rhetorismus v literatuře římské prvního stol. po Kr.

Studie Karla Weniga.

(Dokončení.)

Nejkrutěji dolehl útlak monarchie na život politický; z tradice republikánské hrozilo mladému císařství největší nebezpečství. Proto císařové střežili bedlivě všechny povahy samostatné a volné. Činnost politická přinášela pronásledování, ba i smrt; není divu, že se jí lidé vyhýbali. Persekucí politickou trpěli nejvíce aristokraté, mezi nimiž se vzpomínky na republiku dlouho udržovaly, ale jen skrytě.¹ Krutá bezohlednost císařů zastrašila většinu z nich tak, že k vážnějšímu pokusu o obnovu republiky vlastně ani nedošlo, ač několik úspěšných revolucí palácových poskytovalo k ní dosti příležitosti.

V době republikánské účast na životě veřejném pokládala se za přední povinnost každého občana. Avšak již Seneca mladší, zřejmě pod vlivem svých vlastních zkušeností, zrazuje před činností politickou (Ep. 22) a při svých výkladech o výchově ani k ní nepřihlíží.² Život na fóru jest podle jeho mínění nebezpečný (Ep. 28, 6) a nepřináší štěstí (Ep. 36). Filosofii možno více prospěti než činností státnickou (De otio sap. 30—32). Tyto zásady svědčí, že se v názoru Římanů na poměr politiky a filosofie udál na počátku doby císařské hluboký převrat.³

Úpadek života politického musil mítí nutně v zápětí úpadek řečnictví politického. Pud řečnický byl však Řekům i Římanům vrozen a tak velice ústavami republikánskými vypěstován, že se musil po zániku volnosti politické vybíjeti jinak. Dálo se to pak ve školách rhetorických. Po zániku svobody Řecka počaly se v Malé Asii ve školách rhetorických místo řečnictví politického a soudního pěstovati pouhé deklamace na temata smyšlená. Místo života skutečného nastoupilo pouhé napodobení, herectví. Hájí-li někdo na soudě člověka, o jehož čest nebo hlavu jde, upraví řeč svou obsahem i formou jinak, než deklamuje-li pouze

¹ Ještě Tacitus byl vášnivým republikánem a posuzoval ve svých dějinách absolutismus stranicky. Kurt Breysig, *Kulturgeschichte der Neuzeit II 1*, v Berlíně 1901, str. 485 praví, že Tacitus kdyby byl týdný přemýšlel o motto pro své dějiny nejméně vhodném, nebyl by mohl vymyslet lepší než své známé »sine ira et studio«.

² Podobně i Musonius Rufus. V. K. Praechtera, *Die griechisch-römische Popularphilosophie und die Erziehung*, progr. Bruchsal 1886, str. 4 nn.

³ Nicméně ještě v I. stol. udržovala se stará nechuť Římanů k filosofii, na př. Quintilian dával přednost rozumnému státníkovi před filosofem.

o stejném předmětu; v tomto případě stává se vlastně hercem, ježto se pouze vmýšlí do role obhájce. Nejde mu o to, aby někoho zachránil, nýbrž jen o to, aby dokázal svou vlastní obratnost stilistickou a posluchače strhl k potlesku.¹ Z toho pak vyplývají následky pro obsah, sloh i přednes deklamací, jak později podrobně bude vyloženo. Deklamace jsou tedy naprosto odlišny od řečí soudních a politických, i jest pochopitelné, že řečníci soudní a političtí byli špatnými deklamátory,² a naopak deklamátoři byli na fóru bezmocní. »Clamore, silentium, risum, caelum denique pati nesciunt«, praví o nich Seneca (Controv. IX, praef. 4). Výborný deklamátor M. Porcius Latro uvázl při veřejném přelíčení na fóru tak, že prosil, aby směl pokračovati v sále (Seneca Controv. VIII, praef. 3).

Deklamace souvisí tedy těsně s úpadkem života politického.³ Proto rhetorika maloasijská, ač se tlačila do Říma již ke konci republiky, nemohla se tam ujmouti, dokud ústava republikánská budila čilý život politický. Cicero postavil se této rhetorice s úspěchem na odpor a vztyčil proti ní ideál řečníka, založeného na všestranném vzdělání, zvláště filosofickém. Za Cicerona byly deklamace pokládány ještě za nedůstojné občana římského a byly přenechávány jen Řekům a propuštěncům. V době císařské byla však půda pro rhetoriku maloasijskou plně připravena, a ta šířila se pak tak rychle, že již Seneca starší soudí o ní dosti příznivě. Za Nerona dostoupila horečka deklamační svého vrcholu; císař sám častěji deklamoval (Sueton. Nero 10). Zájem o deklamace byl v I. stol. všeobecný a mocný. Trimalchio, nevzdělaný celkem povýšenec, ptá se při hostině rhetora Agamemnona, na jaké thema právě ve škole deklamoval (Petron. kap. 48), a na jiném místě románu Petroniova (kap. 3) se praví, že kdyby učitelé nepěstovali deklamaci, byly by školy prázdné; učitelé chytají prý žáky na deklamace, jako rybář na vnadidlo. Zájem o rhetoriku byl buzen od doby Caligulovy také pořádáním závodů v rhetorice římské i řecké. Závody rhetorické byly připuštěny i při agonech zavedených Neronem a Domitianem.⁴ Vespasian zřídil v Římě stolice rhetoriky římské i řecké, jež byly státem dobře placeny; jednu z nich obdržel též Quintilian.

Že rhetorismus římský jest pokračováním asianismu, dokázal nezvratně Ed. Norden,⁵ poukázav zvláště k tomu, že v Římě

¹ Deklamátor Cestius praví u Seneky (Controv. IX, 6, 12): multa dico, non quia mihi placent, sed quia audientibus placitura sunt.

² Pozoroval to již Seneca (Controv. III, praef. 1 nn.) zvláště na Cassii Severovi a pátral po příčinách toho.

³ Tacitus Dialog. 19 dobře praví: cum condicione temporum et diversitate aurium formam quoque et speciem orationis esse mutandam.

⁴ O těchto agonech viz více na str. 186.

⁵ Die antike Kunstprosa I, str. 267.

působilo mnoho rhetorů z Malé Asie, na př. Arellius Fuscus, učitel Ovidiův, Cestius Pius ze Smyrny a jiní. Někteří z nich, na př. Argentarius a jeho učitel, uvedený Cestius, ovládali latinu tak, že deklamovali jen latinsky, ač byli původu řeckého (Seneca Controv. IX 3, 13). Naopak někteří Římané deklamovali zase řecky; Sabinus Clodius dokonce deklamoval v jednom dni i latinsky i řecky.

O rhetorech doby Augustovy a Tiberiovy jsme výborně zpraveni; neboť se nám zachovala polovice důležitého díla Seneky staršího, jenž po r. 34 sepsal přehled themat deklamačních, jež sám slyšel. Bylo to deset knih controversiarum a jedna kniha suasoriarum. Zachovala se nám tato a z kontroverzí knihy I, II, VII, IX a X s mezerami; obsah knih ztracených poznáváme z výtahu, pořízeného ve IV. nebo V. století. Seneca podává vždy nejdříve thema deklamace a pak úryvky z deklamací různých rhetorů. V úvodech jednotlivých knih jsou načrtnuty profily význačných deklamátorů buď obsírněji, jako na př. M. Porcia Latrona (Controv. I 13 nn.), Fabiana (Controv. II 1 nn.) a jiných, nebo jen stručněji; v předmluvě X. knihy jedná se o několika rhetorech. Seneca sám byl ještě obdivovatelem Ciceronovým, ale důležitost moderních deklamací již uznával (Controv. II, praef. 4: někde se ovšem ještě zdá, jako by je pokládal za nedůstojné (Controv. X, praef. 1). Kromě toho máme z pozdější doby, snad Quintilianovy,¹ dvě sbírky deklamací, zachovaných pod jménem Quintilianovým; v jedné jest 19 řečí úplně propracovaných, v druhé 145 skizz, jež byly vydány od nějakého posluchače podle školních přednášek.²

V Římě se v I. století po Kr. pěstovalo vskutku herectví v životě samém. Pravého smýšlení nesměl nikdo vysloviti: město se jen hemžilo špeshouny. Za Tiberia podle slov Senekových (De benef. III 26) »excipiebatur ebriorum sermo, simplicitas iocantium«. Jest to doba pověstných delatorů. A tak byli lidé nuceni předstíratí oddanost a úctu k císaři a jeho dvoru, ač ho v nitru svém nenáviděli nebo se mu smáli; neboť při vši hrůze, již krutá persekuce šířila, odehrávaly se před jejich očima často i výjevy komické, na př. když se Messalina účastnila triumfu Claudiova na voze Vestálek, nebo když Nero vystupoval veřejně jako recitator nebo pěvec. Pravé smýšlení propukalo pak živelně po smrti nenáviděných císařů. Po zavraždění Domitianově rozkázal ihned senát, aby všechny jeho sochy byly rozbity (Sueton. Domit. 23). Plinius ml. vypravuje (Paneg. 52, 4 n.), s jakou vášnivou radostí lid sochy jeho shazoval, roztloukal je železnými předměty

¹ Schanz míní v uv. sp. II 2³, str. 466, že doby obou sbírek nelze přesněji určit, ale o t. zv. menších deklamacích lze alespoň říci, že jsou z nejbližší doby po Quintilianovi.

² K těmto deklamacím nepřihlížím, ježto vznikly již v ovzduší novoromantismu.

a házel do ohně. Když Nero dal zavraždit svou matku a důstojníci praetorianů mu proto blahopřáli k zachránění, v celé Campanii konány byly oběti děkovné, a v Římě přijat byl císař jako triumfátor: co jiného to bylo než strašná hra? Nebo jiná scéna: senát usnesl se z vděčnosti, že Caligula nedal všechny senátory povraždit, pořádati slavnost, při níž zlatý obraz šíleného císaře byl nesen na Capitolium za zpěvu vznešené mládeže. Dodejme ještě, že lidé tehdy navštěvovali hojně divadla, pantomimy, deklamace a recitace, a pochopíme, jak velice ztratil tehdy život na přirozenosti a stal se pouhou hrou.

Pojednáme nyní o obsahové a slohové stránce deklamací.¹ Již z předchozího výkladu vyplývá, že se obsahové stránky dbalo méně. Při volbě *thematu* přihlíželo se hlavně k tomu, aby látka byla vděčná, t. j. aby deklamátor mohl na ní ukázati všechno svoje umění stilistické. Proto deklamující nemusil ani mít velkých znalostí; stačilo trochu vědomostí z práv a hlavně z dějin, aby se z nich mohly uváděti doklady. Byly ostatně již hotové sbírky vhodných příkladů, jako jsou Valeria Maxima Factorum et dictorum memorabilium libri IX.²

Deklamace byly dvojího druhu:³ *suasoriae* a *controversiae*. *Suasoriae* byly snazší, proto se jimi při výcviku žáků počínalo. Byly to monology na způsob některých našich řečnických cvičení školních; žák v roli nějaké osoby historické uvažoval o nějakém důležitém kroku nebo usnesení. Seneca zachoval nám v jediné knize *suasorií* sedm takových *themat*, čerpaných vesměs z historie, většinou řecké; na př. Sparťané, vyslaní proti Xerxovi, uvažují, mají-li po útěku ostatních Řeků také uprchnouti. Z dějin římských jsou dvě *themata*: Cicero uvažuje v jedné deklamaci, má-li odprosiť Antonia, a v druhé, má-li spáliti své spisy, když mu Antonius jen pod tou podmínkou slibuje odpuštění. Odjinud však víme, že látky z dějin římských byly více oblíbeny.

Těžší byly *controversiae*, při nichž vystupovaly dvě osoby, na př. jedna v roli žalobce, druhá obhájce. Spoustu *themat* toho druhu zachoval nám Seneca. Jsou to deklamace, které Seneca slyšel v mládí svém i později. Není pochyby, že některá *themata* z mládí Senekova vznikla vlastně ještě v ovzduší romantismu. S počátku byly voleny případy, známé z dějin nebo z doby nedávné, ale později rhetori, chtěje ukázati svou obratnost, vymýšleli si případy co možná spleťtí; opustili půdu skutečnosti a

¹ V. pojednání E. Lützena, *De priorum scriptorum argenteae, quae dicitur, latinitatis studiis scholasticis*. I. progr., Eschwege 1907.

² Valerius Maximus podává na př. vhodné doklady pro lásku k rodičům, bratrům a vlasti (V 4—6), pro lásku manželskou (IV 6) a věrnost žen (VI 7), smrt statečných (III 2) atd. Některé osobnosti historické staly se typickými příklady pro některé situace životní, ctnosti nebo nectnosti: na př. Fabricius pro chudobu, Crassus pro bohatství, Sulla pro štěstí nebo krutost atd.

³ Friedlaender na uv. m. IV⁸, str. 15 n.

žili v jakémisi světě fantastickém. Mezi thematy u Seneky uvedenými vyskytuje se nejčastěji spor mezi otcem a synem (někdy dcerou), řidčeji mezi manželi. Často se též jedná o pirátech, únosu, cizoložství a tyrannech. Vzbuzuje náš podiv, že se v době tak velkého útisku politického mohlo tak často deklamovati proti tyrannům (v. Juven. VII 150 n.). Lze to vysvětliti tím, že thema to bylo přejato z řeckých škol a v Římě se nepokládalo za nebezpečné. Jen výjimečně bývali za ně rhetori stíháni; tak Carrius Secundus byl od Caliguly vypověděn, a (Curatius?) Maternus za Domitiana popraven.

Uvedeme obsírněji aspoň některá, zajímavější themata deklamací, aby se z nich poznal ráz a duch takových deklamací;¹ některá z nich mohla by se nyní čísti v rubrice »ze soudní síně«, jiná mohla by býti podkladem románů sentimentálních. U všech jest patrna snaha po napínavosti.

Zajatec pirátů získá lásku dcery jejich vůdce, která ho následuje po propuštění do jeho domova; otec zajatcův jest proti sňatku obou, syn však vzdoruje (Controv. I 6).

Cizí kupec pokoušel se marně svést krásnou ženu. Dojat byv její cudností, učinil ji svou dědičkou. Manžel však ji podezřívá z cizoložství a žaluje ji (Controv. II 2).

Vojín vypůjčí si zbraň z náhrobku a po boji ji vrátí; jest však žalován pro zneuctění náhrobku (Controv. IV 4).

Otec chce, aby se dcera zasnoubila s jistým mužem, matka tomu brání. Před svatbou dcera zemře otravou. Prozradí se, že matka má poměr s ženichem zemřelé i jest žalována z vraždy a cizoložství (Controv. VI 6).

Tyrann rozkáže dvěma synům, aby otce svého bili; jeden z nich se raději usmrtí, druhý uposlechne. Po pádu tyrannově jest syn ten žalován, avšak otec se ho ujímá (Controv. IX 4).

Ve válce občanské se žena přidržela strany manželovy, kdežto otec a bratr její byli v táboře protivném. Když choť padl, chce se žena vrátiti domů, leč otec nechce ji vpustiti. Když se ho otáže, čím by ho mohla usmířiti, odpoví, že jen smrtí. Oběsí se tedy přede dveřmi domu otcovského, a bratr její žaluje pak otce, že pozbyl rozumu (Controv. X 3).

Malíř Parrhasios koupil zajatce olynthského a dal jej mučiti, aby mohl podle něho nakresliti trpícího Promethea. Olyntan při mučení zemře, a Parrhasios jest žalován (Controv. X 5).

Jest přirozeno, že se v deklamacích musil vypěstovati zvláštní stil.² Bylo to vlastně jen oživení starého slohu, jež zavedl Gorgias a jeho maloasijsí následníci. Nejlépe pochopíme tento ráz z hereckého účelu deklamací.³ Sloužily totiž k tomu,

¹ O nejobyčejnějších themech deklamací viz ještě Tacitův Dial. 35.

² Schanz v uv. lit. II 2^a, str. 541 n.

³ Ze škol rhetorických vyvodil sloh ten správně již Quintilian ve spise De causis corruptae eloquentiae.

aby diváka udržovaly v napětí, uchvátily, překvapily a strhly k potlesku. Toho se docilovalo především smělými, neočekávanými a duchaplnými výroky.¹ Poněvadž pak nervosní doba tehdejší neměla ani času ani klidu vytvářeti dlouhé periody rázu Cicero-nova,² vyjadřovaly se myšlenky v krátkých, na způsob gnom zhuštěných, ostře pointovaných větičkách, v nichž antithese byla nejvíce oblíbena, ježto budila největší úspěch. Bylo tehdy heslem »rerum pondera minutissimis sententiis frangere«, jak pěkně praví Quintilian (X 1, 130). Jako příklad budiž uveden výrok rhetora Musy, který svůj výklad o živočišné potravě lidstva zakončil těmito úsečnými větičkami: *quaere nunc, cur subito moriamur: moribus vivimus* (Seneca Controv. X, praef. 9). Jako hudebník pohrává si ve variacích motivy, tak rhetori usilovali o duchaplné variace téže myšlenky.³ Jednoduchost a prostota se tehdy pokládaly za duchaprázdnost (Quint. II 5, 11). Nebylo ovšem možno ani radno vyplniti celou řeč napínavými sentencemi, a proto vkládána byla k úlevě napjatého posluchačstva ličení (t. zv. *ἐξφράσεις*), na př. východu slunce, bouře, krajiny, pochodů duševních a pod.⁴

Tento směr, libující si v duchaplných sentencích, musil dojiti u Římanů obliby a spolu zdokonalení, ježto byli přirozenou povahou vtipni, jak pozorujeme i na některých ukázkách římského vtipu, jež uveřejněny jsou v Senekových *Controversiis*.⁵ Pěstěním se tato vlohá v I. stol. ještě více rozvinula. Martial praví (X 101), že kdyby někdo slyšel nyní žertovati Gabbu, známého vtipkáře doby Augustovy, a Capitolina, jenž bavil svými vtipy Trajana, musil by zvolati: *Rustice Gabba, tace!* Zvláště vtipné a duchaplné výroky kolovaly po městě (Tacitus Dial. 20), byly zaznamenávány, ba sestavovány ve sbírky. Pripomíná se taková sbírka rhetora Cn. Domitia Afra. Plinius starší pojal do své učebnice rhetoriky, mající titul *Studiosus*, zvláště zdařilé vtipné výroky, jak naznačuje Gellius (IX 16, 1): *refert etiam plerasque sententias, quas in declamandis controversiis lepide arguteque dictas putat*. Také Seneca starší rád uvádí rozličné vtipné výroky.⁶

¹ Quintilian VIII 4, 29: *plerosque sententias praecipuum ac paene solum putare orationis ornatum*.

² Nechť k periodologii Ciceronově v. u Seneky Ep. 114, 15 n. Proti slohu Ciceronovu sepsal Larcus Licinius spisek s titulem *Ciceromastix*.

³ Variace týchž myšlenek dosvědčuje Seneca (Controv. IX 5, 17) u rhetora Votiena Montana a praví, že z toho důvodu nazýval jej Scaurus »Ovidius inter oratores«.

⁴ Seneca (Controv. II., proem. 3) praví o Fabianovi: *locorum habitus, fluminumque decursus et urbium situs moresque populorum nemo descripsit abundantius*.

⁵ Na př. když byly spáleny knihy Tita Labiena, pravil rhetor Cassius Severus: *nunc me vivum uri oportet, qui illos (sc. libros Labieni) edidici* (Seneca Controv. X, praef. 8).

⁶ Upozorňuje obyčejně při tom výslovně na ně, na př. o Cassiovi Severovi: *belle dicta res ferebatur illo tempore* (Controv. X, praef. 8);

Mnohé z nich stávaly se společným majetkem rhetorů (t. zv. loci communes), a užívalo se jich buď v stejném nebo poněkud pozměněném znění. Také z tehdejších básníků i prosaiků (zvláště z Lukana, Juvenala a Seneky) bylo by lze sestavit množství duchaplných sentencí.

Není zajisté pouhou náhodou, že právě I. stol. dalo literatuře klassika epigramu, Martiala, jenž nemá dosud rovnocenného soka v žádné literatuře. Jeho zásluha jest v tom, že ačkoli vtipnost své doby a umělé její vyjadřování přivedl k největší dokonalosti, přece překonal manýru rhetorickou; neboť psal slohem čistým, prostým všech výstřelků rhetorických. Jak jeho epigramy, jichž sepsal téměř 1200, vycházely vstříce duchu doby, svědčí veliký jejich úspěch. Když Martial vydával prvních sedm knih, mohl již říci, že jest znám v celém městě (I 1). V Římě si na něho lidé ukazovali (V 13). Vůbec se tehdy skládaly epigramy v hojnosti. Lucanus sepsal sbírku epigramů pro dary o Saturnaliích a všeobecnou sbírku v desíti knihách s titulem *Silvae*. Dále víme, že epigramy skládali a obyčejně i knižně vydávali císařové Tiberius a Nero, spisovatelé Seneca, L. Verginius Rufus, Cerrinius, Cn. Octavius Titinius Capito, Brutianus, Sabellus, Cn. Cornelius Lentulus Gaetulicus a Plinius ml. (v hendekasyllabech). Martial si stěžuje, že někteří vydávali své epigramy pod jeho jménem (I 53; X 100). Epigramy nalézáme též na zdech pompejských a na nápisech náhrobních.

Deklamátoři, chtějíce působiti co možná nejvíce na posluchačstvo, usilovali o to, aby se řeč jejich odlišovala od obvyklé prósy.¹ Chtěli, aby v jejich řeči byl *cultus* a *splendor*. Tak se počala prósa zase zbarvovati poeticky, čehož se docílovalo hojným užíváním slov básnických, tropů a figur. P. Rutilius Lupus uznal tehdy za vhodné, přeložiti do latiny dílo maloasijského rhetora Gorgia mladšího o figurách řečnických. Z překladu toho, jenž měl asi titul *Schemata dianoëas et lexeos*, se zachovala část, pojednávající o figurách slovních. Poetické zbarvení prósy bylo velice usnadněno tím, že se již ve školách mládež vzdělávala na poesii dříve, než se jí dostalo vzdělání rhetorického. Zvláště charakteristické jest pro tento stil užívání rhythmů, který při krátkosti větíček tím více vynikal. Celkem dobře charakterisoval tuto prósu Petronius (kap. 1) výrokem, že jsou to řeči medosladké s přimíšením pepře a sesamu. »Napětí duše,« praví Renan,² »přirozený následek toho, že situace byla nejvýše tragická, dalo vzniknouti slohu nabubřelému, jako ve Francii revo-

o Albuciovi: dixit pulchram sententiam (Controv. II 1, 29), n. dixit sententiam, quae valde excepta est (Suas. 6, 9); o Cestiovi: illam sententiam dixit audacem (Suas. 6, 9) atd. atd.

¹ O formální stránce deklamací viz výklad Nordenův na uv. m. str. 277 nn.

² Antikrist, přeložil F. Soukup, v Praze 1897, str. 238.

luce; nejprudší krise, jaká kdy v dějinách byla, nezrodila jiné literatury než řečnickou, plnou prázdné deklamace.«

Nejvíce se prozradil herecký ráz deklamací ve způsobu jejich přednesu.¹ Jsou známy manýry herců v pohybech a výslovnosti, a deklamátoři si počínali zcela jako herci.² Přednášeli ve své řeči hlasem vášnivým a entusiastickým, tak že přímo přecházel ve zpěv,³ jak dosvědčuje Seneca (Suas. II 10) o přednesu Arellia Fusca. Přednes byl provázen živou gestikulací, jež připomíná Quintilianovi (II 3, 89) gesta pantomimů. Tacitus (Dial. 26) mluví přímo o pantomimice řečníků. Jest tedy patrné, že deklamace byly výkony vyumělkované, prosté vši přirozenosti a pravého citu. Hodí se na ně dobře, co praví Seneca o rhetoru Musovi (Controv. X, praef. 9), že měl »multum ingenii, nihil cordis«.

Zbývá ještě ukázat stručně, u kterých prosaíků a básníků se tento stil jeví. Slabé počátky prósy rhetorické prokmitají již v mladších částech díla Liviova, a také Seneca starší, ač byl vřelým obdivovatelem Ciceronovým, neodolal již zcela vlivům slohu moderního. Nejvíce podlehl novému směru dějepisce, neboť se vůbec pokládalo za »opus oratorium«. Lze předpokládati, že valná většina historiků, uvedených na str. 83, psala tímto slohem; dosvědčeno jest to jen o Aufidiovi Bassovi (Tac. Dial. 23), a sami můžeme to pozorovati na zachovaných dílech Velleia Patercula a Curtia Rufa; u tohoto jeví se vliv rhetoriky více řečmi, líčeními, reflexemi a sentencemi než stylem. Velleius Paterculus podlehl nové módě tím spíše, že byl vlastně jen literárním dilettantem. Dílo své věnoval rhetoru M. Viniciovi, jehož otec P. Vinicius, kdysi nadřízený velitel Velleiův, byl rovněž známým řečníkem. Velice nechutný jest sloh v díle Valeria Maxima, jenž v snaze po odlišnosti užívá výrazů neobvyklých, upadá v lživou extasi a vyhledává pointy. Rhetorika prosákla i zeměpisné dílo Pomponia Mely De chorographia; spisovatel lituje ještě, že nemohl spisu svého více zrheterisovati, ježto látka sama tomu bránila. Vrcholu umělecké dokonalosti v slohu tom dostihl Seneca mladší; neboť mohl formu tu naplniti hlubokým obsahem, na který kladl vlastně větší důraz než na sloh (Ep. 115, 1 n; 100, 10). O slohu soudil, že musí býti vážný, přiměřený důstojnosti thematic (De benef. I 4). Ačkoli se tedy vystříhal všeho přehánění a výstřelků, byl přece, jako učitel jeho Papirius Fabianus, i on ve filosofii deklamátorem. Jeho vzdělání rhetorické se prozrazuje vsunutými líčeními,⁴ jako jest na př. geografický exkurs o Sicílii

¹ O důležitosti přednesu v. již Cicerona De orat. III 56.

² O souvislosti mezi přednesem herců a řečníků máme doklady ze starší doby. Již Hortensia poslouchali herci Aesopus a Roscius, aby jeho gesta napodobili na jevišti (Val. Max. VIII 10, 2), a naopak řečníci se cvičili u herců, na př. Demosthenes u Andronika.

³ V. Nordena v uv. sp. str. 294 n.

⁴ Schanz na uv. m. II 2³, str. 546, p. 1.

a světě ve spisu Ad Marciam (17 a 18), nebo srovnání (*σύγκρισις*) ctnosti a rozkoše (De vita beata 7, 3), života a moře (Ad Polyb. 9, 6), líčení konce světa (Nat. quaest. konec III. kn.) a j. Mnohé jeho věty mají ráz epigramatický, tak že se hodí za motta a citáty. Caligula, narážející na jeho krátké větičky, nazval vtípně jeho sloh pískem bez malty (Sueton. Calig. 53).

Styk mezi rhetoricou a filosofií byl tehdy usnadněn tím, že se filosofie I. stol. sploštila na pouhou ethiku, tak že rhetorci mohli užívatí celých látek nebo jednotlivých myšlenek ze spisů filosofických,¹ kdežto zase filosofové odívali myšlenky své v roucho rhetorické, aby tak docílili většího účinku u obecnstva, zvyklého na stil rhetorický.

V Pliniově encyklopaedii věd přírodních (Historia naturalis) jeví se manýra rhetorická antithesemi, exklamacemi, metaforami a umělým slovosledem, a to hlavně v úvodech jednotlivých knih. Celkem jest však sloh díla toho nestejnorodý, ježto Plinius při rychlé a kompilační práci přejímal do svého díla cizí excerpty bez úpravy stilistické. Plinius mladší, který byl již stoupencem klassicistického směru Quintilianova, podal přece ve svém Panegyriku na Trajana, sveden byv patrně thematem, dílo veskrze rhetoricky stilisované.

Zvláštností slohu v I. stol. jest, že setřen byl rozdíl mezi poesii a prósou.² Jako se totiž prósa zbarvila poeticky, tak se zase poesie zrhetorisovala a lišila se pak od prósy pouze metrem. Poněvadž se v poesii i v próse užívalo stejných prostředků uměleckých, zmizel Ciceronem přesně vytkenný rozdíl mezi výrazem prosaickým a poetickým, a Dionysios Halikarnasský mohl říci (De compos. 25), že nejlepší prósa jest poetická a nejlepší poesie rhetorická. O Ovidiovi praví Seneca (Controv. II, 2, 8.), že již v mládí byly jeho deklamace »solutum carmen«, a z Ovidiova výroku (Ex Ponto II 5, 65 n.) jest patrné, že mu rozdíl mezi poesii a prósou nebyl již dosti jasný.

Ovidius přičinil se nejvíce o zrhetorisování poesie římské. Dostalo se mu důkladného vzdělání rhetorického. Jeho učitelé byli deklamátoři M. Porcius Latro a Arellius Fuscus: tento holdoval asianismu, onen byl stilista umírněný. O rhetorických studiích Ovidiových podává některé cenné zprávy Seneca (Controv. II 2, 8 nn.), jenž uvádí též některé výroky z jeho deklamací. Ovidius osvědčil se ve škole jako dobrý deklamátor. Seneca do-
svědčuje též o něm přímo, že přenesl mnohé myšlenky Latronovy do poesie, a ukazuje na dvou příkladech (Metam. XIII 121 n. a Am. I 2, 11 n.), jak si při tom počínal. Ze škol rhetorických

¹ O Albuciovi praví Seneca (Controv. VII, praef. 1): illa intempestiva in declamationibus eius philosophia sine modo tunc et sine fine evagabatur. — Srovn. Tacita Dial. 19 si quis odoratus philosophiam videretur et ex ea locum aliquem orationi suae insereret, in caelum laudibus ferebatur. Že v sentencích rhetorů bylo mnoho zásad filosofických, zvláště stoických, ukazuje Lützen v uv. progr. str. 27 nn.

² Norden na uv. m. str. 256 n.

přejal Ovidius na př. myšlenku i celé schema svých *Heroid*.¹ Z Anthologie Palatinské IX 951 vidíme na př., že se ve školách pracovalo thema: *τίνας ἂν εἴποι λόγους Πηνελόπη πρὸς Ὀδυσσεῖα γραφοῦσα*. Ukázkou kontroverzie t. zv. ethické jest spor Aiantův s Odysseem o zbraň Achilleovu (*δπλων κρείσς*, Metam. XIII 5 nn.), kteréžto thema bylo u rhetorů oblíbeno; deklamoval na ně na př. i učitel Ovidiův M. Porcius Latro (Seneca Controv. II 2, 8). Jen rhetor dovedl vypraviti s takovým pathosem námět tak nepatrný, jako jest epikedeion na mrtvého papouška milence (Am. II. 6).

Satiru zrheterisoval A. Persius Flaccus, který slohem přelplněným a temným vykládá poeticky zásady stoické, a D. Junius Juvenalis, jehož satiry jsou vlastně deklamační invektivy proti neřestem doby. Na př. satira X. jedná o pošetilosti a zhoubnosti lidských modliteb, thematě v literatuře rhetorické často probíraném. O Juvenalovi dosvědčuje starověká Vita, že deklamoval ještě v letech mužných, ba ještě na počátku vlády Trajanovy, a teprve pak že počal básnití.

Do epiky manýru rhetorickou uvedl Lucanus svou epickou básní *Pharsalia*, v níž jest veliký počet (celkem 119!) uměle komponovaných řečí, jež jsou pravé suasorie,² a mnoho sentencí.³ Tento básník, dle slov Quintilianových (X 1, 90) *magis oratoribus quam poetis imitandus*, sepsal též deklamaci prosaickou *De incendio urbis* a použil sensační vraždy, kterou spáchal rytíř Octavius Sagitta na své milence, k sepsání dvou cvičných řečí pro Sagittu a proti němu. Také Thebais Statiova má řeč nabubřelou a pro přílišnou stručnost temnou. Rovněž *Punica* Silia Italica, jenž podle svědectví Martialova (IX 86, 2) vynikal jako řečník, psána jsou v obvyklé manýře.

Tragoedii zrheterisoval asi Ovidius ve své *Medei*,⁴ a ráz ten mají pak tragoedie v I. stol. vůbec. Tragoedie Senekovy vzešly z deklamací školních, které si braly látku z konfliktů řeckých tragoedií. Řeči v nich pronášené jsou pravé suasorie a kontroverzie, duchaplné, květnatým slohem vyzdobené, ale též affektované. Všechny osoby mluví stejnou řečí.⁵ Často užívá Seneca popisů, tropů, figur a sentencí.⁶

¹ Viz výklad Nordenův v *Einleitung in die Altertumswissenschaft*, I², v Lipsku a Berlíně 1912, str. 375.

² Butler, *Post-Augustan poetry*, v Oxfordě 1909, str. 120 praví, že vojáci Caesarovi by byli žasli nebo se smáli nad takovou deklamací, jakou promlouvá u Lukana Caesar před bitvou u Farsalu.

³ Quintilian ho nazývá *sententiis clarissimus* (X 1, 90); srv. též Butlera na uv. m. str. 122.

⁴ Schanz na uv. m. II 2³, str. 247.

⁵ Butler na uv. m. str. 49 praví, že osoby jsou v rukou Senekových pouhými loutkami; spisovatel za ně mluví jako obratný, ale neumělecký loutkař.

⁶ Doklady sestavil R. M. Smith, *De arte rhetorica* in L. A. Senecae tragoediis perspicua, diss., v Lipsku 1885. — Myšlenka Leova,

Rhetorismem jsou proniknuty téměř všechny ostatní básně, které se nám z I. stol. zachovaly. C. Valerius Flaccus, jediný zachovaný básník doby Vespasianovy, přepracoval volně, řečí šroubovanou, temnou a pathetickou, *Argonautica* Apollonia Rhodského. Statiovy *Silvae* jsou vlastně poetické epideixe. V skladbě i v myšlenkách jednotlivých jejích druhů (jako jsou na př. *carmina funebria*, *encomia* a j.) jeví se znalost pravidel rhetorických.¹

Z poetické tvorby I. stol., která byla podle různých známek veliká, zachoval se nám jen menší zlomek, v němž ovšem jsou obsaženy všechny básně důležitější. Velkou spoustu básníků,² jichž jména se na různých místech (hlavně u Statia, Plinia a Martiala) uvádějí, možno prohlásiti za pouhé dilettanty. Veliké rozmnožení poesie dilettantské³ jest význačným rysem literatury I. stol.⁴ Doba Tiberiova nebyla sice úrodná na poesii, ale za jeho nástupců rozmohlo se veršování neobyčejně, hlavně za Neronu, jenž sám také básnil. Petronius (kap. 118) praví, že tehdy poesie mnohé zavedla. Někteří oddávali se básnění, aby se císaři zalíbili; to se vyčítalo i Senekovi (*Tacitus Ann. XIX 52*).

K rozvoji poesie přispěly velice školy, v nichž se žáci na básních vzdělávali. Učitelé také často veršovali, jako na př. otec Statiův, a cvičili žáky své v básnění. Proto se tehdy často vyskytují pokusy básnické ve věku mladistvém. Jest známo o Ovidiovi, že básnil již jako chlapec (*Trist. IV 10, 19 nn.*). Lucanus sepsal ve věku čtrnácti let epos *Iliaca* a básně o podsvětí (*Catachthonion*). Dvanáctiletý Q. Sulpicius Maximus sůčastnil se r. 94 agonu kapitolského improvisovanými hexametry. Školy dodávaly žákům jen poněkud nadaným techniku a pohotovost básnickou a množily tak počet básníků dilettantů. Skládati básně pokládalo se tehdy za průkaz vzdělání. I povýšenec Trimalchio skládal básničky (Petronius kap. 34, 41, 55) a bavil se při hostině se svými hosty o básnictví (kap. 55). Vyskytli se také lidé, kteří si básně kupovali⁵ a pak za své je vydávali (*Mart. XII 46*). Docílilo se velké obratnosti ve skládání veršů. Mezi tím co Encolpius pozoroval obraz Dobyti Troje, básník Eumolpus jej doprovázející složil ruče a přednesl případný poetický doprovod o 65 verších (Petronius kap. 89). Úroveň této poesie dilettantské

že Seneca psal své tragoedie jen jako cvičení rhetorická, jest však přehnaná, a dobře ji vyvrátil P. Schaefer, *De philosophiae Annaeanae in Senecae tragoediis vestigiis*, diss. Jenská, Weida 1909.

¹ To dokázal H. Lohrlich, *De Papini Statii Silvarum poetae studiis rhetoricis*, diss., v Halle 1905.

² Schanz na uv. m. II 23, str. 196 n.

³ Friedlaender na uv. m., str. IV^a, 12 nn., 32 nn.

⁴ V stol. II. naopak poesie přestala se pěstovati téměř úplně, a vlivem t. zv. druhé sofistiky psalo se umělou prósou.

⁵ Že mezi básníky byli leckdy lidé povahy pochybné, vidíme v románu Petroniově na odporné figurce Eumolpa, jehož obecnostvo zabhalo kamením, aby se zbavilo jeho recitace (kap. 90, 1).

nebyla ovšem valná. Můžeme si o ní učiniti představu z latinského zpracování Iliady (t. zv. *Ilias Latina*), které podnikl neznámý spisovatel v době před smrtí Neronovou. Obratní veršotepci mohli se pokoušeti se stejnou lehkostí v různých oborech poetických. Tak na př. P. Manilius Vopiscus psal básně lyrické, epické, satiry a listy (*Stattus Silvae* I 3, 100 nn.); jakýsi Varro vynikal dle Martiala (V 30) jako skladatel tragoedií, mimů i básní lyrických. Někteří básnili i řecky, na př. Arrius Antoninus skládal řecké epigramy (Plin. Ep. IV 18), Caninius Rufus chtěl opěvati v epické básni Trajanovu válku s Daky (Plin. Ep. VIII 4, 1).

I vysocí hodnostáři v prázdných chvílích zabývali se skládáním veršů,¹ tak na př. konsul Stertinius Avitus, Arruntius Stella, Rutilius Gallicus i Plinius ml., jenž radí svému příteli, aby pro osvěžení skládal malé básničky (Ep. VII 9, 8 nn.). Také dospělí muži, ba i starci tehdy veršovali. Plinius ml. počal vážněji básniti teprve ve věku asi 45 let. Vestricius Spurinna, jenž byl třikráte konsulem, ještě ve věku kmetském věnoval denně něco času výrobě lyrických básní latinských i řeckých (Plin. Ep. III 1, 7). Také v municipiích a provinciích básnili členové vyšších stavů, na př. Canius Rufus z Gad, přítel Martialův, a Pollius Felix z Puteol. I někteří císařové pokládali za svou povinnost dokázati svou všestrannost výtvoří básnickými. Ponurý Tiberius napodobil alexandrijské básníky Euforiona, Rhiana a Parthenia v básních latinských i řeckých. Titus básnil rovněž latinsky i řecky; Plinius (*Nat. hist.* II 22) připomíná jeho báseň o kometě. Domitian veršoval jen v mládí; opěval na př. boj na Kapitoliu r. 69 (Mart. V 5). Nejvíce se zabýval básnictvím Nero, který dilettoval ve všech oborech uměleckých. Tacitus vyslovil se sice o jeho básních pohrdlivě a tvrdil, že mu jiní při nich pomáhali (*Ann.* XIV 16), ale Suetonius (Nero 52) ujišťuje, že básnil lehce; také Martial, jenž Nerona posuzuje obyčejně nepříznivě, jeho básně chválí (VIII 70, 8). Zdá se, že aspoň v básnění nebyl bez jakéhosi nadání; neboť zachované verše jsou dosti obratné. Jako dilettant psal básně různého druhu: lascivní, satirické, lyrické a zvláště epické. Sám své básně veřejně přednášoval, vyžaduje při tom naprostého obdivu u posluchačů. Na jiné básníky byl žárliv; při recitaci Lukanově opustil ostentativně sál a zakázal mu veřejně vystupovati.

Také ženy tehdy básnily a rády se přirovnávaly k Sappfě. Ježto však nemáme z jejich poesie nic zachováno, nemůžeme posouditi její ceny. Pravou básnířkou byla asi v době Domitianově Sulpicia,² jejíž básně četli ještě Ausonius (*Cento nupt.* 4) a Sidonius Apollinaris (IX 261); velmi vřele o nich mluví Martial

¹ Friedlaender na uv. m. IV⁸, str. 88.

² Jest to Sulpicia mladší na rozdíl od Sulpicie z doby Augustovy, od níž se zachovaly pěkné básně mezi elegiemi Tibullovými.

(X 35). Opěvala své šťastné manželství s Calenem. Jest to tedy jediný známý případ ze starověku, že žena opěvala v básních svého chotě. Ovidius zmiňuje se (Trist. III 7) s uznáním o své nadané žačce Perille, jež skládala básně lyrické. Martial praví (VII 69), že nejmenovaná nevěsta jeho krajana Cania Rufa dostihuje Sapfy.

O rozšíření básnictví a jeho oblibě i ve vrstvách širších svědčí, že byly v I. stol. zavedeny agony básnické.¹ Tak závodili básníci při slavnostech, jichž zakladatelem byl Nero r. 60. Slavnost Neronia měla se konati každého pátého roku, konala se však jen dvakráte (r. 60 a 65), po smrti Neronově zanikla. Domitian založil r. 86 pro básnictví římské i řecké velmi důležitý agon kapitolský, konaný každého čtvrtého roku před zvláštním sborem soudcovským; vítězi odevzdával sám císař věnec. Kromě toho zavedl Domitian roční agony ve své ville u Alby Longy. Také mimo Řím se konaly podobné závody. Statius vypravuje (Silvae V 3, 225), že v mládí dobyl vítězství při Augustaliích v Neapoli.

Znalost poesie šířila se velice veřejnými recitacemi,² které zavedl v Římě Asinius Pollio v době Augustově (Seneca Controv. IV, praef. 2.) Básníci předčítali při nich své nejnovější básně u přítomnosti pozvaných přátel. Toto jistě pěkné zřízení vybočilo však v I. stol. z míry; neboť při velké produkci básnické rozmohly se recitace měrou povážlivou. Plinius mladší, který rád je navštěvoval, nařiká si (Ep. I 13), že v celém dubnu r. 97 nebylo dne bez recitace. Na obtížnost recitací stěžují si Juvenal (I 1 a 39; VII 82 nn.) a Seneca (Ep. 122, 11). Epiktet (Encheiridion 33, 11) žádá žáků, aby zbytečně nechodili na recitace. Básník s rukopisem v ruce jest dle Martiala (III 44) hroznější než tigřice nebo jedovatý had. Obliba recitací byla tak veliká, že jim i básníci tragičtí dávali přednost před scenickým provedením svých tragoedií. O Curiatiovi Maternovi máme dosvědčeno, že své tragoedie recitoval (Tacit. Dial. 11), a také tragoedie Senekovy byly asi určeny jen pro recitace a čtení.³ Nelze také říci, že by byly recitace působily blahodárně na obsah i formu básní. Snaha docílit úspěchu u posluchačstva⁴ byla, jako u deklamací, hlavní příčinou toho, že rhetorická manýra pronikla do poesie.

Všichni téměř známí básníci I. stol. a většina prosaiků byla v úplném područí rhetorismu. Málo kdo měl odvahu odsouditi panující módu a oprostiti se od ní. Překvapuje proto zdrcující úsudek Petroniův (kap. 1) o tehdejší slohu. Petronius praví pěkně mezi jiným, že řeč vznešená a cudná není strakatá a nabubřelá, nýbrž povznáší se sama svou přirozenou krásou. Z teh-

¹ Štíte o nich vykládá Friedlaender na uv. m. IV⁸, str. 53 n.

² Friedlaender na uv. m. IV⁸, str. 49 n.

³ Schanz na uv. m. II 2⁸, str. 246 n.

⁴ Zajímavé jest, že si již tehdy básníci zajišťovali vnější úspěch placenými klakery.

dejších básníků zachoval si přirozený sloh jen propuštěný otrok a z prosaiků někteří spisovatelé vědečtí, jež vážný obsah ochránil od náказы. Prostou a čistou řečí sepsal za Tiberia propuštěnec Phaedrus, rodilý z Makedonie, v senárech bajky aesopské, ač nebyl sám neznalý rhetoriky, jak prozrazují vtipně pointovaná zakončení bajek. Snad neobvyklý tehdy sloh jeho přispěl také k tomu, že nenalezl přízně u obecnstva (III 12). Prostý jest sloh v encyklopaedii A. Cornelia Celsa, z níž se nám zachovalo jen osm knih *De medicina*, a v obou zachovaných spisech Sex. Julia Frontina, totiž v *Strategematon libri III* a *De aquis urbis Romae*. Příznivě působí vybraný, ale přece ušlechtilý sloh L. Junia Moderata Columelly v jeho díle *De re rustica*. Strážlivá a hluboká učenost komentáře Q. Asconia Pediana vyjádřena byla přiměřeně prostou a ušlechtilou formou, jak můžeme souditi z trosek, které se nám z díla toho zachovaly.

Obdobný sloh jako v literatuře objevil se současně i v malbách nástěnných. Jest to t. zv. čtvrtý styl pompejský, který vnikl do Italie z Asie, jako rhetorismus.¹ V Pompejích objevuje se kol polovice I. stol. po Kr. a udržel se v Italii až do počátku II. stol., tedy asi tak dlouho jako rhetorismus. Sloh tento jest v Pompejích nejvíce zastoupen, ježto po zemětřesení r. 63 bylo ho užito při rekonstrukci budov sřícených místo slohů starších. V Římě krásnou ukázkou čtvrtého stylu jsou malby spodních místností lázní Titových. Stil tento,² jenž dbá méně obsahu a více dojmů barevných, činí dojem chlubný užitím skvělých, silných, ba přímo někdy hrubých barev. Usiluje o překvapující efekty a fantastičnost hříčkami architektonickými, t. j. obrazy staveb, jež jako celek nejsou malovány dle budov skutečných. Jako si totiž stilista pohrával slovy a kupil je v uměle stavěné větičky, tak i malíř sestrojoval budovy z prvků často nesoudržných, veden toliko snahou, vzbuditi dojem malebnosti. Velké, tragické mythy, oblíbené na malbách figurálních třetího stylu, byly zde zatlačeny figurami z kruhu Dionysa, Afrodity a Erota.

Že literatura i malířství souběžně vyjadřovaly vždy panující právě náladu doby, pozorovali jsme již v dřívějších studiích, i pokládáme za vhodno krátce na to poukázati. V době idyllismu člověk městský, kulturou přesycený, vracel se k přírodě; proto

¹ Souvislost malířství a slohu rhetorického pozoroval již Petronius (kap. 2).

² Charakteristické známky IV. slohu převzaty jsou z těchto děl: A. Mau, *Pompeji in Leben und Kunst*, v Lipsku 1908, str. 486 nn. Fr. von Duhn, *Pompeji, eine hellenistische Stadt in Italien*, 2. vyd., v Lipsku 1910, str. 72 nn. Fr. Winter, *Einleitung in die Altertumswissenschaft II*², v Lipsku a Berlíně 1912, str. 164, F. Baumgarten, F. Poland a R. Wagner, *Die hellenistisch-römische Kultur*, v Lipsku a Berlíně 1913, str. 464. Tito učenci podávají popisy své bez ohledu na stil rhetorický, a proto shody s ním, které jsou na první pohled každému patrný, jsou pro nás tím zajímavější.

plní idyllické scenerie krajinné stejně básně, hlavně Bucolica Vergiliova, jako malby nástěnné t. zv. druhého stylu pompejského.¹ V následujícím pak období archaisujícího romantismu, kdy lidstvo nespokojené s poměry přítomnými hledalo v minulosti své ideály, t. jednoduchost a prostotu životní, také technika malířství třetího stylu dociluje jednoduchými prostředky rázu lehce starobylého.² Krajiny v tomto období mívají často ráz divoce romantický, a jako pendant k mythologickým eposům romantickým možno uvést četné obrazy se scénami mythologickými.

Obraz kultury a literatury I. stol. byl by neúplný, kdybychom se nezminili také o světlých stránkách tehdejší doby. Pěkně praví Renan (v uv. sp. str. 243): »Žádné století neprodělalo takového zápasu mezi dobrem a zlem. Zlo, to byl hrozivý despotismus, vhánějící svět do rukou zběsilců a šílenců; byla to zkaženost mravů, způsobená ohavnostmi uvedenými z Východu do Říma; byl to nedostatek dobrého náboženství a opravdového všeobecného vzdělání. Dobro, to byla filosofie, snahy po lepším náboženství, náchylnost k humanismu.« Chloubou I. století jest jeho filosofie. Nedomohla se sice ještě tehdy tak všeobecného uznání jako v stol. II., nýbrž musila zápasiti v různých vrstvách s nepřizní a předsudky,³ ale působila přece neobyčejně na vzdělance i na literaturu, a již z toho důvodu musíme se o ní stručně zmíniti.

Filosofii I. století⁴ charakterisují kosmopolitický humanismus, eklekticismus a jednostranné pěstění ethiky na úkor spekulace vědecké. Vědecky neučinila ovšem filosofie v I. stol. pokroku, ba zůstala daleko zpět za dobami dřívějšími. Metafysika nebyla vůbec pěstována, logika a fysika poměrně málo. Jen školy peripatetická a akademická obíraly se horlivě naukami svých zakladatelů, ale ani ty nevytvořily již nic nového, nýbrž spokojovaly se výkladem spisů Aristotelových a Platonových. Jeden problém zaměstnával tehdejší filosofy: Jak žíti? Na tuto otázku odpovídali stoikové a kynikové nejen všeobecnými zásadami, nýbrž i přímo podrobnými návody. Spisy Senekovy, Musoniovy i Epiktetovy obsahují podrobné pokyny pro všechny možné situace životní. Musonius na př. vykládal, jak má člověk bydleti, jak se má šatiti a živiti; hlásal vegetarianismus (fr. 6 H.), který v této souvislosti nutno pojímati jako hnutí ethické, jako moderní abstinentismus, ovšem jen tehdy, když ho může doporučiti filosof a nemusí předpisovati lékař. Filosofové postrehli dobře, že nejlepším prostředkem k šíření jejich idejí jest příkladný život,⁵ a proto

¹ V. Listy filol. XXXV, 1908, str. 213 n.

² V. Listy filol. XXXIX, 1912, str. 173 n.

³ Obšírně to vykládá Friedlaender na uv. m. IV^a, str. 289 nn.

⁴ O filosofii I. stol. v. na př. Ed. Zeller, Die Philosophie der Griechen III 1⁴, v Lipsku 1909.

⁵ Seneca Ep. 6, 1 longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla.

věnovali úsilnou péči vlastnímu zdokonalení. V tom smyslu jeví se zvláště Seneca povahou v pravém slova smyslu pokrokovou. Ještě ve vysokém věku mohl říci o sobě krásná slova: »intellego non emendari me tantum sed transfigurari« (Ep. 6, 1).

Pod těžkým tlakem veřejných poměrů hlásali filosofové zásadu soběstačnosti. Osvoboditi se od vnějšího světa, jeho nátlaků a svodů, a žítí životem vnitřním, který ovládati možno vůlí, toť bylo jejich snahou. Kynikové provedli opovržení světem do krajních důsledků celým žebráckým způsobem života. Filosofie měla tedy ráz individualistický: člověk se neposuzoval se stanoviska celku, státu nebo rodiny, nýbrž jako bytost samostatná. Hrozilo ovšem nebezpečnost, že se individualismus zvrhne v egoismus, leč nestalo se tak, ba právě u kyniků z opovrhování světem zrodila se myšlenka rovnosti všeho lidstva, kterou stoikové vyvodili z vědomí společenství všech lidí. Zdá se mi, že tu silně spolupůsobily útlaky, které stihaly stejně pány jako otroky. L. Vetus, byv odsouzen od Nerona k smrti, odkázal jmění své otrokům! Jak silná to kultura, která ještě na svém sklonku mohla dáti světu ideu tak mocnou a hlubokou, jako jest bratrství a rovnost lidstva, vyslovenou zvláště pěkně Senekovými slovy: homo sacra res homini (Ep. 95, 33). Již rhetor Albucius tvrdil, že jsou si všichni lidé od přírody rovni (Seneca Controv. VII 6, 18); myšlenku tu v rozličných formulacích nalézáme u tehdejších filosofů. Seneca na př. praví, že etnosti může míti stejně král jako otrok (Benef. III 18, 20). Prakticky potvrdil zásadu tu Epiktet, který, ač původem otrok, povznesl se mezi přední filosofy. Také on hlásá, že všichni lidé jsou si bratry a pochodí od téhož boha (Diss. I 13, 3). Z rovnosti a bratrství vyvodily se dále zásady vzájemné lásky a pomoci, které Seneca po prvé zpracoval latinsky, což jest čin významu světového.¹ Máme však milovati i ty, kteří nám ubližují (Epict. Diss. III 22, 54); mstít se, jest člověka nedůstojno² (Muson. fr. 10 H.). Filosofie v I. stol. byla kosmopolitická.³ Seneca výslovně praví, že máme býti užiteční nejen jednomu státu, nýbrž celému lidstvu (De vita beata 24, 3).

Filosofie povznesla se tehdy nad předsudky nejen národnosti a stavu, nýbrž i pohlaví. Musonius vyslovil se totiž velice vřele pro rovnoprávnost žen a uváděl pro ni důvody, které se ozvaly teprve po sedmnácti stoletích, když A. Wollstonecraftova⁴ hnula otázkou ženskou. Stobaios zachoval nám dvě před-

¹ V. Th. Birta, Preuss. Jahrb. CXLIV, 1911, str. 300 n.

² Shody s křesťanstvím jsou tu na první pohled patrný a ukazují, jakým směrem bral se tehdy vůbec vývoj kultury.

³ Tento kosmopolitismus jest v příkrém kontrastu s nationalisticými tendencemi romantismu.

⁴ Obrana práv žen. Přel. A. Holmova. V Praze 1901 (Otázky a názory XII). Spis ten vyšel v Anglii r. 1792.

nášky Musoniovy (fr. 3 a 4 H.) o ženské otázce. V nich po prvé užito bylo výrazu *ἀνδρωπος ἄρεσιν* a *θηλύς*. Muž i žena mají dle názoru Musoniova stejný rozum, tytéž smysly i stejnou náklonnost ke všem etnostem. Musí se jim tedy dostati stejného vzdělání, zvláště ovšem ve filosofii. Podrobně dokazuje Musonius, že se právě žena vzdělaná může osvědčiti v každé situaci lépe než nevzdělaná.

Filosofové šířili své zásady výklady ústními, a sice ve školách, na ulicích¹ a v rodinách² jako vychovatelé, kromě toho však i formou literární. Ve zvláštních pojednáních,³ psaných populárním a živým slohem (t. zv. *διατριβαί*) pojednávali o zásadách ethických. Některá themata byla zvláště oblíbená, na př. o přátelství, stáří, smrti, problémech výchovy a j. V negativní části diatrib kritisovali společnost a její vady, v pozitivní vykládali zásady správného jednání. Od Seneky zachovala se nám pod nevhodným titulem *Dialogi dvanáct knih pojednání filosofických*, na př. *De vita beata*, *De tranquillitate animi* a j. Filosofického obsahu jsou též jeho *Epistularum moralium* I. XX. ba i tragoedie, zvláště písně sborové, jsou plny myšlenek stoických, a měly nejspíše za účel ukazovati předváděním výjevů hrůzy, jak škodlivé jsou vášně, jichž ovládnutí přičítal Seneca velký význam.⁴ Epiktetovy nauky vylíčil žák jeho Arrianos a ze zajímavých výkladů Musonia Rufa zachoval hlavně Stobaios dosti velkých úryvků. I do některých básní vnikly myšlenky filosofické, hlavně stoické. A. Persius, žák filosofa Cornuta a důvěrný přítel stoika Thrasey Paeta, zveršoval ve svých satirách (č. II—VI) některé zásady morálky stoické, na př. *γνώθι σεαυτὸν* v sat. IV., ba filosofická diatribe rázu Bionova měla velký vliv i na jeho sloh.⁵ Lucanus, jenž se zabýval filosofií a politikou, má ve své *Pharsalii* mnohé názory shodné se Senekovými.⁶ Zdá se, že podává asi zásady, jaké ovládaly myslí mladých, urozených Římanů.⁷

Co se týče poměrů náboženských, liší se stol. I. značně od období romantismu, které charakterisuje jednotná snaha o obnovu starého náboženství státního.⁸ V století I. naproti tomu

¹ Jako kazatelé na ulicích vystupovali zvláště kynikové, kteří se vůbec v mnohém podobají missionářům křesťanským.

² Filosofové zastávali úřad jakýchsi rodinných kněží. Poskytovali útěchy v neštěstích, posilovali umírající. Tak Thrasea Paetus rozmlouval před smrtí s kynikem Demetrem o nesmrtelnosti duše (Tac. XVI 34).

³ Srv. výklad Wendlandův na uv. m. str. 86 nn.

⁴ S tohoto hlediska nutno posuzovati krvavost tragoedií Senekových, jak ukázal Th. Birt, *Neue Jahrb.* XXVII, 1911, str. 336 nn.

⁵ Důkaz v. u Aug. Eichenberga, *De Persii satirarum natura atque indole*, diss.; ve Vratislavi 1905. Zde poukázáno zvláště na četná slova z mluvy vulgární.

⁶ To dokázal K. Hosius, *Jahrb. f. Phil.* CXLV, 1892, str. 337 nn.

⁷ V. Arnolda na uv. m. str. 395.

⁸ Také stol. II. bylo zase jednotně nábožensky naladěno, jako doba Augustova, ba překonávalo ji vroucností citění náboženského.

vládne v názorech náboženských značná roztržštěnost; ozývaly se stejně hlasy racionalistické i atheistické, jako pantheistické, polytheistické a mystické. Již to jest charakteristické, že existovali tehdy atheisté, jak patrně z polemiky Juvenalovy XIII 86 nn. Byli však celkem jen výjimkou; neboť i ti, kteří kritisovali starou víru, věřili upřímně, často hluboce v božství, ať již vyznávali pantheismus, jako Plinius starší, nebo deismus, jako Seneca. Náboženství jejich mělo však zjevně ráz osvícenský a pokrokový. Proto vystupovali vzdělanci různě proti pověrčivosti, která zřejmě byla v I. století veliká,¹ a proti nedůstojným představám o bozích. Plinius starší, jenž vznik světa odvozoval z atomů (Nat. hist. II 1), pokládal za úkol filosofie boj proti pověře a potíral lidový polytheismus. Q. Curtius Rufus častěji vyslovil se proti pověře (IV 3, 123, IV 6, 12, IV 7, 26 a j.), Lucanus vyloučil ze své básně všecken apparát božský, což byl čin v epice smělý.² Juvenal kárá pověrčivost žen (VI 542 nn.), posuzuje cizoložství Martovo s Venuší podle lex Julia a žertovně mluví o láskách Jovových a Martových (VI 58). Seneca napsal proti pověře spis De superstitione, kde útočil ostře proti uctívání obrazů a úkonům bohoslužebným; posmívá se velkému davu bohů (frg. 39) a hrůzám podsvětí (Ep. 24, 18). Také kynikové a epikurejci, jichž bylo v I. století zase dosti, byli smýšlení osvícenského.

Nejzajímavější a nejucelenější názory nového náboženství podal Seneca, jenž smísl zásady stoické s náboženskými. Měl hlubokou víru v boha, jemuž člověk má se blížit, neboť jest duší s ním spřízněn. Seneca opustil již základní zásady antického názoru světového do té míry, že počal, jako křesťanství,³ překládati těžiště člověka do života posmrtného; za poslední cíl člověka pokládá totiž dostati se do nebe, z něhož pocházíme (Ep. 79, 11 n.).

Velmi mnoho přívrženců získaly v I. stol. kultury orientální,⁴ kterým Augustus a vlastenečtí romantikové nepřáli. Který romantik byl by připustil, aby se občan římský mohl dáti vyklesti

¹ Charakteristické projevy pověrčivosti čteme v románu Petroniově. Při hostině u Trimalchiona vypravují si hosté strašidelné historky o mužích, jenž se proměnili ve vlka (kap. 61 n.), o divoženkách, jež uchvacují mrtvé (kap. 63). Stolyvníci poděšení líbají stůl, aby při návratu od hostiny nebyli od divoženek přepadeni. Kokrhání kohouta poděsí Trimalchiona jako neblahé znamení (kap. 74). — Zvláště silně byla tehdy rozšířena víra v astrologii (Petron. kap. 76; Juv. VI 543 nn.). Za vlády Tiberiovy vydal Manilius Astronomica, první poetické zpracování astrologie v literatuře římské.

² Schanz na uv. m. II 2³, str. 225 n.

³ Podobnosti mezi názory Senekovými a křesťanskými jsou četné, a byl pro to Seneca od církevních otců prohlašován za tajného křesťana, ba vyskytla se záhy podvržená jeho korespondence s apoštolem Pavlem, v jejíž pravost věřil Hieronymus, De viris illustr. 12. Shody ty vysvětlují se přirozeně tím, že byly všeobecným výsledkem tehdejšího vývoje kulturního.

⁴ O nich na př. v. Fr. Cumont, Die orientalischen Religionen im römischen Heidentum. Přel. G. Gehrich, v Lipsku a Berlíně 1910.

pro kult Kybelin? Za Claudia bylo toto povolení dáno.¹ Šíření kultů orientálních napomáhal jejich mezinárodní ráz a zvláště velkolepé, symbolické obřady, jež měly někdy ráz scén dramatických; na př. spojení s božstvem bylo znázorňováno pojídáním posvátných jídel. Nejvíce se šířily kulty egyptské, syrské i perské. Za Caliguly byl kult Isidin uznán již úředně a měl zvláště nadšené ctitelky mezi ženami, které putovaly v davech do jejich chrámů (Juven. VI 522 nn.). Mužové nosili tehdy na prstenech obrazy božstev egyptských (Plin. Nat. hist. XXXIII 12). Slavnosti božstev syrských Kybely a Attia byly za Claudia pevně stanoveny na začátek jara, a občané římsí, dostavše povolení k vykoleštění, mohli se státí *archigalli*. Kult Mithrův byl oblíben zvláště u vojinů a šířil se po celé říši tak, že později soupeřil dosti vážně s křesťanstvím. Mnozí napodobili také obřady a mravy židovské, proti nimž prudce útočil Juvenal (XIV 96 m. a v sat. XV). Také císařové ctili božstva východní, na př. Nero podpořoval kult syrské bohyně Astarty, Domitian uctíval Isidu a Serapida, jimž vystavěl v Římě chrám. Vlivem kultů orientálních nabylo náboženské hnutí mezi Římany vroucnosti a citovosti, dotud v povaze římské nebývalé.

Jazykové poměry starověké Italie.

Napsal Oldřich Hujer.

1. Jazykové poměry starověké Italie byly velmi pestré a spleťité: mluvilo se tam na počátku dob historických ne méně než desíti jazyky, nehledě ovšem k menším rozdílům dialektickým. Vedle jazyků blíže příbuzných a tvořících jednu z větví jazykového celku indoevropského byly tam jazyky, náležející k jiným větvím indoevropským; ale byly tam i jazyky, jež k jazykům indoevropským nenáležely, jazyky původu úplně jiného. Tato pestrost již sama sebou i tím, co s takovouto rozmanitostí jazykovou souvisí, zajímavá, časem mizí: území četných těchto jazyků poněkudli zaujímá jazyk — nebo ještě lépe řečeno dialekt — jeden, jenž se v průběhu několika století rozšířil po celé Italii a jazyky ostatní zatlačil tak, že zanikly úplně. A nebyl to jazyk, zajímavější již původně rozsáhlé území — naopak byl to dialekt města Říma a nejbližšího jeho okolí; nebyl to ani jazyk kmene vynikajícího kulturou nade všechny kmeny ostatní: kultura etruská převyšovala kulturu římskou a kultura kampanských Italiků, nebyla-li vyšší kultury římské, jistě se jí vyrovnala.

¹ Proti tomuto kultu vyslovil se ještě Seneca fr. 34, Juv. VI 512 n., VIII 176 n.

To všechno samo sebou již poutá zvýšenou pozornost každého, kdo se obírá starověkou Itálií po stránce kterékoliv. K tomu pak přistupuje, že s touto jazykovou pestrostí souvisí celá řada otázek, které si položí každý, kdo o tyto věci zavádí. Tak na snadě je otázka o vzájemném vlivu těchto rozmanitých jazykův, o vzájemném poměru jazyků skupiny, kterou zveme skupinou italskou, a poněvadž některé z těchto jazyků známe velmi nedokonale, vzniká otázka o jejich příslušnosti a příbuznosti s jazyky jinými atd. A jsou to namnoze otázky, které řešeny již dlouho, které však dosud definitivně rozřešeny nebyly a tak hned definitivně rozřešeny nebudou, otázky, v nichž pronesena mínění velmi rozmanitá a často naprosto sobě odporující, jak ještě z dalších odstavců vysvitne; jsou to otázky, k jejichž řešení přispívají různé obory vědní — vedle jazykovědy je to předhistorická i klassická archaeologie, anthropologie, epigrafie i kritika pramenů. A proto že ne vždy odborníci ve vědě jedné hledí také k výsledkům věd ostatních, dochází se druhdy k stanovisku naprosto opačnému i v jedné a téže knize, psané od několika spolupracovníků, jak toho příklad také dále uvidíme.

Úkolem následujících stránek je informovati českého čtenáře o tom, co dnes s větší nebo menší pravděpodobností — neboť ve většině sporných otázek jsme ještě daleci toho, abychom mohli mluvit o více než pravděpodobnosti — lze o uvedených věcech říci. Nemá to býti bibliografický přehled bohaté literatury; neboť tu lze najíti ve známých pomůckách bibliografických, jakými jsou zejména *Anzeiger für indogermanische Sprach- und Altertumskunde* (příloha časopisu *Indogermanische Forschungen*), jehož bibliografie se bohužel poslední dobou značně opozdila a dospěla teprve k r. 1907, dále známá *Bibliotheca philologica classica*, vycházející jakožto příloha časopisu *Jahresberichte über die Fortschritte der klassischen Altertumswissenschaft*, zejména pak Skutschovy velmi informativní přehledy dříve ve *Völlmerově Jahresberichtu über die Fortschritte der romanischen Philologie* (od r. 1890), nověji v *Glottě* (od r. 1907), a v souhrnných dílech, jež na svých místech budou uvedena. Spíše jest cílem, podati ucelený a zaokrouhlený obraz, jak si jej dovedeme dnes na základě nynějšího stavu našeho vědění utvořiti, obraz, který by byl zároveň úvodem do historického a srovnávacího studia jazyků, jež především poutají pozornost filologů, jazyka latinského a dialektův osko-umberských. Starší mínění a práce mohly býti v přehledu tomto puštěny se zřetele, poněvadž lze najíti o nich poučení v článku prof. J. Z u b a t ě h o O nápisových památkách staroitalských, jež přinesly *Listy filol.* v roč. XVI, 1889, na str. 1 a nn., i má býti článek náš doplňkem článku onoho a má podati výsledky vědecké práce, k nimž se dospělo v tomto oboru za posledních asi 25 let. Že přehled této práce a jejích výsledků uvedený již přehledy bibliografické a zprávy výroční

značně proti dřívějšímu usnadňují, a že užito jich s prospěchem také v článku našem, zejména pokud šlo o statí a knihy zde nepřístupné, netřeba ani zvlášť podotýkati.

2. Nás ovšem zajímají především jazykové poměry staré Italie a k probádání poměrů těch je povolána na místě prvním linguistika. Linguistika také dovede podati přesnější nebo méně přesný — podle hojnosti a povahy zachovaného materiálu — obraz toho nebo onoho jazyka nebo dialektu. Je-li jazykových památek hojněji a pocházejí-li z dob různých, dovede i — opět podrobněji nebo méně podrobně — nastíniti jeho historii: srovnání s jazyky příbuznými dovoluje nám sledovati osudy příslušného jazyka i v dobách předhistorických, usnadňuje nám poznání jeho příbuzenských poměrů k jazykům ostatním a o jeho příslušnosti k jistým jazykovým celkům. Linguistika konečně dovede nás také po případě poučiti o duševní i hmotné kultuře národa i o kulturních jeho stycích s národy jinými. Ale k tomu všemu je potřebí, abychom měli dosti jazykového materiálu. Kde ho není anebo kde ho je málo, tam o jazykové příslušnosti kmene, o němž jde, vlastně vůbec nelze mluvit bezpečně; máme-li o ní zprávy starých spisovatelů, musíme jim prostě věřit a ohlížeti se po tom, zdali snad nálezy archaeologické a anthropologické nepodporují kusé naše vědomosti, jež máme odjinud. Ovšem při tom třeba mítí na mysli, že souvislost anthropologická a kulturní, kterou může anthropologie a archaeologie konstatovati, sama o sobě ještě neznamená souvislost jazykovou.

Než i jindy musí linguistika přenechati slovo vědám jiným. Zkoumání linguistické může zjistiti větší nebo menší stupeň příbuznosti mezi dvěma jazyky nebo jazykovými větlemi; ale archaeologie může po případě přispěti k vysvětlení a bližšímu objasnění (časovému, místnímu) tohoto poměru.

A tak, chceme-li si nastíniti obraz jazykových poměrů staré Italie, musíme vedle výsledků studia linguistického, jež je pro nás přirozeně vůdcem nej přednější, všimati si i výsledků, jichž se dodělaly jmenované vědy ostatní. Souborného díla o věcech těchto, v němž by shrnuto bylo vše, co souvisí s otázkami a problémy uvedenými, není. Najdeme stručnější nebo obšírnější odstavce o tom ve všech knihách, jednajících o některém ze staroitalských jazyků nebo v zeměpisných a dějepisných knihách o staré Italii a také ovšem ve spisích, obírajících se praehistorií Evropy a zejména praehistorií Italie — po každé ovšem se stanoviska a zřetele příslušné vědy. O celém souboru otázek a problémů, vížících se k jazykům staroitalským, i o jejich řešení nejlépe poučuje stručná, ale velmi informativní stať jazykozpytce P. Kretschmera v Gercke-Nordenově *Einleitung in die Altertumswissenschaft*, díl I¹ (1910) str. 173—184, 2. vyd. (1912) str. 552—564. Dobře o výsledku dosavadního studia informují populárně psané příslušné odstavce knížky Stolzovy *Geschichte*

der lateinischen Sprache (Sammlung Götschen sv. 492, v Lipsku 1910), str. 28—70. Také příslušné kapitoly Hirtova díla *Die Indogermanen* (Strassburg I 1905, II 1907) obírají se dost podrobně ethnologickými a jazykovými poměry staré Italie; méně se najde v nejnovějším spise o Indoevropanech od S. Feista *Kultur, Ausbreitung und Herkunft der Indogermanen* (v Berlíně 1913). Z dějepisných spisů zejména třeba jmenovati E. Meyera *Geschichte des Altertums* I², 2, str. 722 nn.; po stránce archaeologické hledí kmenové poměry staroitalské vysvětliti jediný vlastně spis toho druhu *Введение въ римскую историю* od V. Modestova, vyšlý v Petrohradě r. 1902 a 1904 (francouzský překlad tohoto spisu, přehlédnutý a rozšířený, vyšel v Paříži 1907 prací M. Delinesa a s předmluvou S. Reinacha). Článek »Bevölkerungsprobleme Altitaliens«, který uveřejnil R. v. Scala v *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien*, sv. XLII, 1912, str. 49—58, podává méně, než podle nadpisu očekáváme: ukazuje, kterými cestami nutno se bráti za poznáním starověkého obyvatelstva italského.

3. Z jazyků staroitalských známe nejlépe jazyk latinský. Známe jej z nepřehledné řady památek literárních i nápisových, jež po několika ojedinělých nápisech starších nepřetržitým proudem jdou od polovice stol. III. př. Kr. až do VI. stol. po Kr., a poněvadž jazyky románské nejsou než pokračováním jazyka latinského, usnadňuje nám srovnání jednotlivých jazykův románských poznání jazyka latinského i z dob ještě pozdějších. Ačkoliv tedy máme pro poznání jazyka latinského hojně materiálu, obsahujícího dobu několika století, přece známe latinu nedokonale, jednostranně. Je tomu i při latině tak, jako při všech jazycích mrtvých: známe jazyk psaných památek, neznáme však — anebo jen velmi nedokonale — jazyk skutečně mluvený s rozmanitými jeho rozdíly, jež způsobeny jsou místním i společenským prostředím. I v Římě byl rozdíl mezi mluvou spisovnou a mluvou obecného života; byl rozdíl mezi mluvou prostého lidu a mluvou vzdělaných vrstev a byly přirozeně také rozdíly místní, dialektické. Památky písemné představují nám pravidlem řeč spisovnou, a to nejen texty literární, nýbrž do značné míry i texty nápisové, zvláště pokud jsou rázu oficiálního. Tak tedy bohatá literatura a hojně nápisy nás poučují především o vývoji spisovného jazyka, jenž je v podstatě vývojem stilistiky; menší měrou a jen výjimkou dovidáme se něco o jazyce skutečně mluveném, o latině vulgární a dialektické. Velmi případně vystihl tuto věc Skutsch napsav v *Kultur der Gegenwart* (Teil I, Abteilung VIII, 2. vyd. str. 455) ve stati o jazyce latinském, že »pod ledovým příkrovem literatury mizí šumějící tok živé řeči a jen čas od času lze jej viděti nahodilými otvory«. A podle toho i dějepisec jazyka musí zaříditi své studium: na straně jedné sleduje na základě památek literárních vývoj spisovného jazyka, na straně druhé musí pečlivě

sbírali ojedinělé památky jazyka lidového, skutečně mluveného a na základě jich sledovali jeho vývoj; vedle textů zejména srovnávací studium jazyků románských napomáhá k poznání mluveného jazyka latinského.

Prvního úkolu hleděla si filologie ode dávna a studium toto vedlo ke zdárným výsledkům, jejichž shrnutí lze viděti v díle Nordenově *Antike Kunstprosa* (v Lipsku, 2. vyd. 1909); úkolu druhého hleděla si filologie málo, ba nehleděla si ho vůbec. Teprve moderní jazykověda, ukazující na řeč mluvenou a tedy skutečně žijící a se vyvíjející, jako na nejpřednější pramen pro poznání řeči, akcentuje tento požadavek i pro jazyky staré a vymřelé, všímá si literárních plodů, psaných neuměle a řeči nehledanou, shledává nápisy i jiné sebe nepatrnější stopy, jimiž prosvítá v hláse, ve tvaru, v obrátu syntaktickém nebo ve zvláštním významě slova nějakého jazyk, kterým v Římě a v jeho okolí proští lidé nebo příslušníci vrstev vzdělaných mluvili. Je přirozeno, že studium toto, studium skutečně mluveného jazyka je mnohem nesnadnější a vlastně teprve v počátcích.

4. Z textů literárních jsou to především komedie Plautovy, jež nám podávají obraz mluvené latiny, málo jen porušené požadavky verše. Ze satirického spisu Petroniova († 66 po Kr.) poznáváme jednak lidovou řeč jihoitalskou (jsou ji vedeny rozmluvy), jednak řeč vzdělaných vrstev té doby (tou jest psáno vypravování). Také v satirách Horatiových dialog veden jest v tónu římských vzdělanců,¹ kdežto Vitruvius spis *de architectura* (asi z doby Augustovy) psán je tónem mluvy obecné, podobně jako některé jiné spisy odborné z doby pozdější. Od poč. III. st. po Kr. pak vůbec proniká vliv vulgární latiny v literatuře víc a více; při tom zejména také silně působilo počínající se písemnictví křesťanské, jež obraceje se k širokým vrstvám obyvatelstva musilo užívatí také jazyka jemu srozumitelného a blízkého, tedy jazyka vulgárního. Tak se stává, že v pozdější této literatuře setkáváme se s jazykovými zjevy, doloženými již u Plauta, po případě v jiných starých památkách latinských² — jsou to právě věci, kterými se mluvená latina v dobách starých lišila od pozdější latiny spisovné a kterými se od ní lišila i v dobách pozdních. Také spisy grammatiků, vytýkajících a opravujících chyby a poklesky proti latině spisovné,³ jakož i chyby v rukopisech starých textů literárních, vzniklé tím, že opisovači pro-

¹ Srv. F. Ruckdeschel, *Archaismen und Vulgarismen in der Sprache des Horaz*, Diss. Erlangen 1910.

² Marx, *Die Beziehungen des Altlateins zum Spätlatein*, Neue Jahrbücher XXIII, 1909, str. 434 n.

³ Takový jest na př. spis grammatika. *Consentia de barbarismis et metaplasmis*, o němž pojednává F. F. Abbott v čl. „Vulgar Latin in the Ars Consentii de barbarismis“ v *Class. Philol.* IV, 1909, 233—247.

klouzlo tu a tam znění jemu běžné, jsou pramenem, z něhož poznáváme odchylky latiny mluvené od latiny literární.¹

5. V textech literárních jeví se nám mluva skutečného života především po stránce syntaktické a lexikální, v pořádku slov i v tónu a spádu vět, méně odchylky její hláskové; a přece i po té stránce se živý jazyk odchyloval od jazyka spisovného velmi podstatně, jak je to docela přirozeno. Tu vyvinuly se rozmanité různosti, způsobené pomalejším nebo rychlejším tempem řeči, přízvukným nebo bezpřízvukným užíváním jistých slov, modulací, jež podmíněna situací, povahou věty a jinými okolnostmi — zkrátka různosti, způsobené nesčetnými rozmanitými příčinami, jež se právě v živé mluvě obecného života tak mnohověrně uplatňují. O této stránce obecné latiny poučuje nás jiný vydatný a po mnohé stránce mnohem důležitější pramen pro poznání živé mluvy starého Říma — jsou to nápis y, z nichž mnohé jsou vůbec psány latinou, jakou mluvil obecný lid římský, v jiných pak aspoň stopy lidové mluvy nalézáme v odchylkách, jež proklouzly pisateli, snažícímu se jinak psát latinou spisovnou.² Zejména nápisy obsahu proklínajícího (*devotiones*, *defixiones*), jichž nalezen již veliký počet a jež jdou od V./IV. stol. př. Kr. až do IV./V. stol. po Kr., jsou mnohdy velmi věrným obrazem mluvené latiny a pro historika latinského jazyka vzácným pramenem. Podobně na př. nápisy na zdech pompejských³ poučují nás o jihoitalské latině obecné a ovšem i nápisy jiné. Tak na př.

¹ Srv. *Sammlung vulgärlateinischer Texte*, herausgegeben von W. Heraeus u. H. Morf. 1. *Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta*, hsg. von W. Heraeus, v. Heidelberg 1908, 2. *Petroni Cens Trimalchionis* nebst ausgewählten pompeianischen Wandinschriften, hsg. von W. Heraeus, tamtéž 1909, 3. *Proben aus der sogenannten Mulomedicina Chironis*, hsg. von M. Niedermann, 1910, 4. *Kleine Texte zum Alexanderroman*, hsg. von F. Pfister, 1910. O jazyce prvního z textů v této sbírce vydaných pojednal Meister Rhein. Mus. LXIV, 1908, str. 337 n. a zejména E. Löfstedt v knize *Philologischer Kommentar zur Peregrinatio Aetheriae*, v Upsale 1911; srv. i jeho *Beiträge zur Kenntnis der späteren Latinität*, v Stockholmě 1907 a *Spätlateinische Studien*, v Upsale 1908. O jazyce traktátu zvaného *Mulomedicina Chironis* jednal H. Ahlquist, *Studien zur spätlateinischen Mulomedicina Chironis*, v Upsale 1909.

² Sbírku jich na základě velké sbírky latinských nápisů (*Corpus inscriptionum Latinarum consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussicae editum*, dosud XV dílů v 39 svazcích) a jejich doplňků (zejména *Ephemeris epigraphica*) vydal E. Diehl *Vulgärlateinische Inschriften* (*Kleine Texte für theologische und philologische Vorlesungen und Übungen*, hsg. von H. Lietzmann, sv. 62), v Bonnu r. 1910.

³ Obsaženy ve IV. svazku CIL. (*Inscriptiones parietariae Pompeianae Herculanae Stabianae ediderunt C. Zangemeister et R. Schöne*, 1871) se dvěma doplňky (I r. 1898, II r. 1909). Výbor z nich pořídil E. Diehl *Pompeianische Wandinschriften und Verwandtes*, v *Kleine Texte* sv. 56, v Bonnu 1910.

nápisy v posvátném háji v Pisauru,¹ pocházející asi z 1. polovice II. stol. př. Kr., jsou podle výkladů Meisterových (IF. XXVI, 1909, str. 69 nn.) psány od prostých nevzdělaných občanů římských a tudíž důležitým pramenem pro poznání mluvené latiny z doby, kdy se právě latina literární začíná tvořit.

Z těchto památek vulgární latiny vidíme, jak hojnou měrou v mluvě lidové synkopovány krátké samohlásky v nepřizvučných slabikách. Již ve zmíněných právě nápisích pisaurských čteme tvary *dedrot* (CIL. XI 6300), *dedro* (ib. 6301) za latinské *dederunt* (ovšem synkopované tvary pisaurské ukazují ještě na starší znění s krátkým *ē* v předposlední slabice, tedy **dedēront*), *Lebro* (ib. 6303) za latinské *Liberō*, a tak i na jiných nápisech z Říma, na př. *pedisqua* CIL. VI 5821 = lat. *pedisequa*, *postrisque* ib. 5303 = *posterisque*, *vaetranus* ib. 19872 = *veteranus*, *postu est* ib. 10458 (srv. i CIL. III. 8935) = *posita est*, *vivte* ib. 6492 = *vivite*, *infri* v témž nápisě = *inferi* atd., i odjinud, na př. z Pompej: *Caesri* CIL. IV 2124, *suspendre* ib. 1864, *domnus* ib. 4356, *domna* ib. 6865, *ōōura* ib. 4950, *amphras* ib. 4811, *Romlus* ib. 2326, *manuplos* ib. 2070, *mentla* ib. 1391 = *mentula*. Tak i tvary *senatorbus* a *oinvorsei* ve známém Sen. consultum de Bacch. (CIL. I² 581, X 104) mohou ukazovati lidovou výslovnost těchto slov, jak naznačil již Meister na uv. m. str. 79, a tvar *cedre* ve známé lex Spoletina (CIL. I² 366, XI 4766), v němž se vidá umbrismus, lze srovnati s uvedeným již pompejským *suspendre*. Synkopování toto máme dosvědčeno i zprávou, že Augustus psal *caldus* (Quint. Inst. orat. I, 6, 19), a Appendix Probi dává o ní svědectví tím, že zamítá tvary *caldus*, *viridis*, *frigidus*. Latina mluvená po té stránce stála příbuzným dialektům oským a umberským mnohem blíže než se zdá tomu, kdo srovnává s nimi pouze latinu literární.

Z nápisů vidíme také, že samohlásky *i*, *u* měly v mluvě lidové výslovnost otevřenou: čte se *sinesteriore* CIL. VI 23774, v pisaurských nápisích *Apolenei* CIL. XI 6290, *Novesede(bas)* ib. 6297, v nápisích pompejských *scribet* CIL. IV. 1536, 1881, *pinxset* ib. 1847, *pugnabet* ib. 1989, *dicet* ib. 4430, *feliceter* ib. 4876, *faces*, ib. 4185; *habetes*, *sactitates* (= *sanctitatis*) na jednom nápisě proklinačím (CIL. X 8249): zjev ten vidíme již na jednom z nápisů Scipionských, kde čteme *tempestatebus*, *mereto* (CIL. I² 9). Podobně bývá psáno o místo *u*, na př. *Nome(ria)* na jednom z nápisů pisaurských (CIL. XI 6302), *Satornina* CIL. VI 33833, *avonculo* ib. 6469 na nápisích z Říma, *Avyóota* CIL. IV 6731 z Pompej atd.

¹ CIL. I 167—180, XI 6290—6303, Dessau Inscriptiones Latinae selectae II 2970—2983, Schneider Dialectorum Italicarum aevi vetustioris exempla selecta 68—81, Diehl Altlateinische Inschriften č. 12, 47, 32, 44, 73, 74, 81, 101, 104, 116, 117, 133, 138.

Difthongy *oe*, *ae* vyslovovány a psány dost brzy jako monofthong *ē*; místo *i*, vzniklého z bývalého difthongu *ei*, udržela se v latině výslovnost *e*: v nápisích pisaurských se píše *Iunone* CIL. XI 6292, 6300, *Matre* 6301, *Salute* 6295, *Lebro* 6303 = *Liberō*; nebo *ube* CIL. VI 10458, *sues libertis* ib. 14344 na nápise z Říma, *sibe* CIL. V 8485 na nápise z Aquileje, *futue* CIL. IV 1516 = *futuei*, *quantēs* ib. 2396, *se* = *si* ib. 1520, *nostro succurre labore* ib. 2310 k na nápisích pompejských, s čímž lze srovnati i ustrnulé rčení *iure dicundo* a Quintilianovu zprávu (Institut. orat. I, 7, 24) o tvarech *sibe* a *quase*. Difthong *au* byl v latině lidové již počátkem II. stol. př. Kr. monofthongem; již v jednom z nápisů pisaurských (CIL. XI 6301) se čte *Pola* (= Paula); srv. i pompejské *coponi* (= cauponi) CIL. IV 4100, *coponibus* ib. 1838, *Aulus Olo suo salutem* ib. 2353; jinak za špisovné *au* bývá také *a*: *Agustorum* CIL. V 3259, *Agusto* CIL. IV 2124 (z Pompej); podle výkladu Niedermannova Recueil de travaux publiés par la faculté des lettres, Académie de Neuchâtel I, 1905, str. 25 n. vyvinulo se *a* z *au* v těch případech, kde v slabice následující byla samohláska *u* nebo *o*; srv. i Stolzovu Lat. Gramm.⁴, str. 80 a tam citovanou literaturu.

Koncové konsonanty ve výslovnosti obecně vyslovovány slabě a zhusta odpadají; dokladů toho je na nápisích hojně. Tak zejména nebývá psáno koncové *s*¹: *Popaio*, *Tetio* CIL. XI 6297 a 6299 z Pisaura, *cunere* (= conheres) CIL. VI 3282, natis suis, quos *pube* reliquit ib. 19055, *mense VII* ib. 17408, *magi* ib. 19055, *corti* (= cohortis) ib. 2759 atd. z Říma, *magi* CIL. IV 5092, *servo nequa* (= servus nequam) ib. 6864, *Crysanthu* ib. 4384, *Cresimu* ib. 3964 z Pompej atd.; podobně tomu je s koncovým *m*:² *donu* CIL. XI 6298, *dono* ib. 6300, 6301 (Pisaurum), *sale et aqua desideret* CIL. VI 29945, *olla donavi* ib. 6870, *nunqua* ib. 26708, *memoria fecit* ib. 11691, *missione onestam* ib. 3478 atd. z Říma, *rogat Venere* CIL. IV 1839, *sella commodasti* ib. 3502, *magna habet pecuniam* ib. 1597, Cornelius Carito Primicenie *salute plurima* ib. 3976, *voleba* ib. 1877 atd. z Pompej. Ale i konsonanty jiné na konci odpadají: srv. pisaurské *dedro* CIL. XI 6301, římské *dedron* CIL. VI 30898, *fcerun* (fecerunt) ib. 3282, *feccrun* ib. 15282, *contigerun* ib. 15546, *positi sun* ib. 27498^a, na jednom nápise proklínacím *adsin*, *ommutuerun*, *possun* Diehl Vulgärlateinische Inschriften čís. 856, pompejské *es* (= est) CIL. IV 1234, *quisquis ama*, *valia*, *peria*, *qui nosci amare* ib. 1173, *pos* (= post) ib. 6820 atd.

¹ O tom jedná Carola Proskauer Das auslautende -s auf den lateinischen Inschriften, Strassburg 1910.

² O tom srv. Stolzovu Lateinische Grammatik 156 a literaturu tam citovanou.

Uprostřed slova nosovky před konsonanty v živé výslovnosti redukovány a předcházející samohláska patrně vyslovována nosově; v nápisích pisaurských čteme *Pisaurese* (= Pisaurenses) CIL. XI 6300, v nápisích římských *meses* CIL. VI 19688 (a častěji), *cosumavit* (= consumavit) ib. 3478, *compresa* (= comprehensa) ib. 10273, *Castresis* (= Castrensis) ib. 4444^a, *impesam* (= impensam) ib. 18123, *Vales* (= Valens) ib. 32573, *praeteries* (-iens) ib. 28695, *consesu* (= consensu) ib. 10238, *negotias* (= negotians) ib. 9663, *mesa* (= mensam) posuit ib. 3722^a, v nápisích pompejských *mostrat* CIL. IV 1927, *omnipotes* ib. 6864, *cresces* (crescens) ib. 4353, *Clemes* ib. 2479, *Constas* ib. 4690, *quoservis* ib. 1241, *Salinesibus* ib. 4106, *Neronesi* ib. 2152, *cosiderate* ib. 2416, *trasea's* = transeas ib. 6641, *presus* (= prensus) ib. 7038 atd. Podobně také před jinými konsonanty, třeba ne tak hojně jako před s: *dii iferi*, *itestinas* (= intestina) čte se v jednom nápisu proklínacím (CIL. X 8249), *mado* (= mando) na nápisu z Capue ib. 3824, *medacia*, *vedes* (mendacia, vendes) na nápisu pompejském (CIL. IV 3948), *metula* (mentula) tamtéž (ib. 7089) atd.: nebo *sacta* CIL. VI 25741, *nucquam* ib. 19055, *sactitates* (sanctitatis) X 8249, *contigat* VI 27458, *Pricipis* (Principis) IV 1945, *ucias qige semuca* (uncias quinque semunciam) ib. 4227 atd.

Ze změn ostatních zejména dlužno vytknouti, že počáteční *h* ve vulgární výslovnosti zaniká: *onestam* = honestam CIL. VI 6870, *erres* = heres ib. 3282, *ospitio* ib. 13114, *abet* ib. 34635^a, *eret* in pectore volnus ib. 30125, *cum ortulo* ib. 13102, *ic* (= hic) CIL. IV 1321, *oc* (= hoc) ib. 4600 atd.: také uprostřed slova mezi dvěma samohláskami *h* zaniká, načež nastává kontrakce: *cortis* (cohortis) CIL. VI 2662, 2759; mezi samohláskami zaniká také souhláska *v*, zejména v těch slovech, v nichž je ještě nějaká souhláska retná (nebo retozubná) — je to ztráta způsobená dissimilací: *via* (= víva) CIL. VI 7761, *vius* ib. 35987 a častěji, *paiment-* (= paviment-) ib. 4419^a atd.

Jsou ještě četné změny a odchylky jiné, jež právě mluvená řeč hojně způsobuje; zejména skupiny souhlásek se zjednodušují jednak assimilací (*Verecunnius* CIL. IV 1768, *Alessandro* ib. VI 3069), jednak odpadnutím některých souhlásek: dissimilace souhlásek i samohlásek (a ovšem i assimilace) přirozeně náležela zajisté i v Římě k nejběžnějším zjevům, a doklady toho také poskytují nápisy (srv. na př. *opsetrici* CIL. III 8820), vyvíjejí se vokály svarabhaktické (srv. na př. *bibylitece* CIL. VI 4432^a, *nutirices* ib. 10554, *digina* ib. 25741, *anicillae* III 5061, *balineus* XIV 4015, *tempuli* VI 406) atd.

Byly ovšem také odchylky v tvarosloví, způsobené jednak odchylným vývojem a odpadáním hlásek v koncových slabikách, jednak rozmanitými analogiemi a jinými vlivy, jež se v tvarosloví uplatňují. Nacházíme na př. tvary *dibus* ve spojení *dibus*

manibus (CIL. XII 319), *dibus parentibus* (CIL. X 8249), patrně ve spojeních takových a podobných (*dis deabusque*) především vzniklé (pak i samo o sobě *ab dibus* CIL. III 14206²¹), nebo podobně ve spojení *filiis filiabusque* vzniklé *filibus* (CIL. VI 18107^b, XIV 849); nalézáme zájmenné dativy *illo*, *uno*, *ullo*, *altero*, *solo*, *illae*, *solae* atd., nemluvě ani o hojném kolísání a střídání koncovek *-um* a *-ium* v gen. plur. a *-e* a *-i* v ablativě sing. III. deklinace. A hojně odchyloval se jazyk lidový od spisovného i v syntaxi, v užívání předložek a pádů, slovesných způsobů a vazeb — věci to, o kterých nás také poučují svrchu uvedené texty literární. Je přirozeno, že i ve slovníku se lišila řeč v lidu leccíms od jazyka, jež známe z literatury: rozličné situace denního života daly leckterému slovu jiný význam, byla jistě četná slova, jimž do literatury se přístupu nedostalo (o mnohých takových slovech nás poučuje lexikální bohatství jazyků románských), a mnohé slovo, jež známe z jazyka literárního, bylo právě jen slovem literárním, nikoliv slovem žijícím v ústech lidu.

6. Obraz této mluvené latiny, který tuto nastíněn jen v několika nejhrubších rysích, podávají nám tedy — zejména pokud se stránky hláskové a tvarové týče — především nápisy; poučují nás o věcech těch přímo. Obraz ten doplňují jazyky románské,¹ jež představujíce jen pokročilejší stadium ve vývoji mluvené lidové latiny, k němuž dospěla na různých místech, poučují nás o podkladě, z něhož vyrostly, a poněvadž texty latinské nás o mluvě lidové přece jen poučují velmi nedokonale, je poučení, plynoucí ze srovnávací mluvnice románské, tím vítanější. Ze srovnání jazyků románských mohli bychom si utvořit docela dobrý obraz o mluvené latině pozdějších ovšem dob, i kdybychom přímých pramenů vůbec neměli. Srovnání románských jazyků skoro vesměs vede k týmž výsledkům, které známe z nápisů a z jiných pramenů vulgárně latinských. Synkopování, které jsme výše uvedli jakožto znak lidové latiny, ukazují i jazyky románské: s uvedeným *caltus* souhlasí na př. ital. *caldo*, prov. *caut*, rum. *cald*, s uvedeným *frigidus* souhlasí ital. *freddo*, franc. *froid*, s *viridis* souhlasí ital. *verde*, s uvedeným *domna* proven. *domna*, ital. *donna*, katal. *dona*; na otevřenou výslovnost samohlásek *i*, *u* rovněž ukazuje jejich vývoj v jazycích románských, a třebaže výslovnost *e* za starší difthong *ei* se nepotvrzuje pravidelnými střídnicemi v jazycích románských, přece bez opory ani tam není:

¹ Srv. výklad, který podal W. Meyer-Lübke v Gröberově *Grundriss der romanischen Philologie* I² (v Strassburce 1905) str. 451 n., dále jeho *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft* (v Heidelberce 1901) a jeho *Romanisches etymologisches Wörterbuch* (v Heidelberce od r. 1911, dosud 6 sešitů). Kromě toho C. H. Grandgent, *An Introduction to Vulgar Latin* (ve sbírce *Heaths modern language series*), v Bostonu 1907.

s lat. *se* (= *sē* ze staršího *sei*) — srv. na př. *odero, se potero, se non, invitus amabo* z Pompej (CIL. IV 1520) — lze srovnati ital., sfranc., port. *se*; rovněž pro monofthongickou výslovnost bývalých difthongů *ae, oe* a částečně i *au*, jakož i pro odpadání konsonantů na konci slov svědčí románské jazyky, jež ukazují také na odpadání *n* před *s*. A také syntaktické zvláštnosti, o nichž se dovídáme z textů vulgárně latinských, docházejí potvrzení v jazycích románských. Jestliže tedy takto nepřímé svědectví jazyků románských se shoduje s přímým svědectvím památek nápisových i literárních, smíme důvěřovati také výsledkům srovnávací mluvnice románské tam, kde výsledky ty prameny přímými kontrolovati nemůžeme, a užití jich k zbudování obrazu latiny vulgární.

7. V dobách, z nichž máme první památky jazyka latinského, ovšem tohoto rozdílu ještě nebylo, ten se vyvíjí teprve časem. Na známých nápisích Scipionských nalézáme na př. *lecter* z uvedených zjevů, vlastních latině mluvené, jichž se však vystříhá pozdější jazyk literární. Máme tu ztrátu koncového *s* (*Cornelio*), ztrátu *n* před *s* (*cosol, cesor*¹, *cosentiont*), *e* za *i* v dativní koncovce *-ibus* (*Tempestatebus*), nemluvě ani o ztrátě koncového *m* (*hec cepit Corsica Aleriaque urbe* atd.). Ale je patrný tento rozdíl již u prvních komiků, jeví se v rozdílu mluvy Plautovy a Terentiovy, a stává se přirozeně průběhem dalšího vývoje jazyka mluveného a dalšího zdokonalování jazyka literárního větším a větším.

8. Dějiny jazyka latinského se počínají dobou, kdy se objevují první jeho památky; nejstarší památka taková je nápis na cippu římského fora, nalezený r. 1899, který se většinou klade do VI. stol. př. Kr.² Lze sice jen několik slov čísti na tomto kameni s bezpečností, ale dávají nám jasně poznati aspoň hláskovou podobu tehdejší latiny: difthongy jsou ještě v původní rylosti zachovány (*quoi* nom. sing., *iouxmenta* = *iumenta*, *iouestod* = *iusto*), synkopování samohlásek v slabikách nepřizvučných ještě nenastalo ani uprostřed ani na konci slova (*sakros* nom. sing., *iouestod*), tvar *recei* (= *rēgi* nebo *rēgi*) poučuje nás o znění dativní koncovky konsonantických kmenů (pravděpodobně původní difthong *ei*, nikoliv oslabený z *ai*). Z doby ne o mnoho pozdější je nápis sponky praenestské (*Ma-*

¹ Zkratky *cos., ces., mes.* zůstaly v obyčeji i později.

² O nápisě tom, jak je při jeho významu přirozeno, je již celá literatura. Uvádím z ní věci nejdůležitější, kde se najde také literatura další: BphW. 1899, sl. 1003; 1900, sl. 1081 n.; Archiv für lat. Lexikographie XI, str. 431—437; XII, str. 102—113; Rhein. Museum LV, 1900, str. 484 n., Wiener Studien XXVI, 1904, str. 158 n., Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie VI, 1903—1905, str. 455, IF. XXX, str. 210, Annuario dello istituto di storia del diritto romano, XI/XII sv., 1910, str. 453 n.

nios med fhefhaked Numasioi), a do 2. polovice IV. stol. př. Kr. kladou známý nápis Dvenův. Teprve od III. stol. po Kr. počínají se hojnější památky jazyka latinského, nápisové (nejprve z Říma a z jeho okolí a potom i z ostatních částí Italie) i literární. A od té doby brzy také se vývoj jazyka latinského rozdvouje: jinak se běře jazyk, jehož se užívá v písemnictví a v životě veřejném vůbec, jinak jazyk skutečně mluvený. Vlastní historie jazyka latinského je ovšem historie jazyka mluveného, kdežto historie jazyka literárního je v podstatě historií stilistiky. Proto také od počátku literárního tvoření pozorujeme v jazyku římské literatury jen nemnoho změn, a Říman doby Augustovy i dob pozdějších mohl beze všech nesnází čísti spisy nejstarší.

9. Jakožto druhý podle stáří nápis latinský uveden byl nahoře nápis sponky praenestské. Ale v Praeneste, aspoň v dobách pozdějších, nemluvalo se jazykem úplně týmž jako v Římě a jeho nejbližším okolí. Je to sice latina, ale má některé odchylky od latiny římské, je to tedy jiný dialekt téhož jazyka, k němuž náleží také dialekt města Říma. Dialekt praenestský¹ jeví se, pokud se týče hláskosloví, konservativnějším než dialekt římský, podstatnější odchylky nalézáme při samohláskách *i* a *e*: proti latinskému *i* má tento dialekt *e* v hiatu a v slabikách otevřených (na př. *fileai* = filiae) a naopak má *i* proti latinskému *e* v slabikách zavřených (na př. *Mircurios*); dále jsou odchylky ve vývoji difthongů: za *ei* je *ē* (na př. *vēcos* = vicus), za *oi* je *ō* (*coraveron*[t] = curāverunt), za *ou* je *ō* (*Polōces* = Polouces, *Πολυδεύκης*, *losna* = lūna, *Ofillia* vedle *Oufilio*), nehledě k *a* a *ō* za *au*, jež jsme poznali také ve vulgární latině vůbec. Velmi hojně bývají na nápisích praenestských vynechávány samohlásky, což bývá vykládáno slabou, silně redukovanou výslovností samohlásek (Sommer Handbuch der lat. Laut- und Formenlehre str. 150, Stolz Historische Grammatik der lat. Sprache I, str. 20 n.); Ernout (l. c. str. 15 nn.) však — snad správněji — vidí v tom pouze zvláštnost grafickou, hledící označovati celou slabiku jen souhláskou tam, kde samohláska je dána výslovností předcházející souhlásky, na př. píše se *patr* = pater, poněvadž *t* = *te*, nebo *Dcumius*, poněvadž *d* = *de* atd. Takový způsob psaní, jak Ernout ukazuje, vyskytá se také i mimo Praeneste.

Pokud se konsonantismu týče, odchylka nejdůležitější je ta, že proti latinskému středoslovnému *-br-* (za indoevrop. *-g^hhr-*) má nářečí praenestské *-fr-* (*nefrones*² = lanuv. *nebrundines*),

¹ O dialektě praenestském psal nejobsáhleji A. Ernout Le parler de Préteste d'après les inscriptions (Mémoires de la Société de Linguistique de Paris XIII, 1905, str. 293—349; srv. LF. XXXIII, 1906, str. 279 n.).

² Srv. o slově tom posléze Walde v Indogerm. Forschungen XVIII, 1906, str. 102.

čímž se přibližuje nářečím osko-umberským. Dále nalézáme *f* na počátku za latinské *h* (*Foratia* = Horätia, *Felena* = Helena) — zjev, který není ještě vyložen zcela bezpečně (ve slovech *Felene*, *Fercles* = Hercules je *f* praenestskou střídnicí řeckého ostrého přidechu). Charakteristické je také zastoupení latinských souhlásek jasných souhláskami temnými na nápisech praenestských (*Alixentros* = Alexander, *Casenter(a)* = Cassandra), což nutno asi přičísti vlivu etruskému. Jinak ještě třeba připomenouti, že v Praeneste zachována skupina *-sn-*, jak viděti z uvedeného již slova *losna* = luna z býv. **louksna*. Z nejvýznačnějších odchylek tvaroslovných je nom. plur. mužských *o*-kmenů, který má koncovku *-eis*, *-es* (*magistrateis*, *fabres*), dále gen. sing. kmenů konsonantických, který má koncovku *-os*, *-us* (*Divo[s]*, *salutus*, *nationus*).¹ a snad také reduplikované perfektum *fhefhaked* v nápisu nahoře uvedeném proti lat. *fecit* je dialektický tvar praenestský, nikoliv obecně latinský.

10. Mnohem odchýlnější a také záhadnější je jazyk nápisů faliských.² I to je jazyk v podstatě latinský, ale má vedle jiných zvláštností některé odchylky, jež jej sblížují s dialekty umbro-sabellskými. Je to především opět odchýlná střídnice za prajazykové medie aspirované, za něž v dialektě faliských nápisů nalézáme *f* tam, kde má latina *b*; lat. *liberta* zní tu *loferta* (Conway, The Italic dialects č. 324), takže znění faliské se shoduje se zněním oským, jak je vidíme ve slově *Lüvfreis* = Liberi (Buck A Grammar of Oscan and Umbrian č. 59); lat. *carebo* zní *carefo* (Jacobsohn 16, podobně *pipafo* v témž nápisu, významem = lat. *bibam*), s čímž lze srovnati oské *-fans* (*ufutans* = erant) proti latinskému *-bant* (*age-bant*). Jsou také některé tvary, jež upomínají na některé tvary dialektův osko-umberských. V nejstarším nápisu faliském, jenž se klade do VI. stol. př. Kr.³, na-

¹ Tato genitivní koncovka *-os*, *-us*, vyskytující se také ve faliském nářečí, v Perusii a v Kampánii, pokládá se obvykle za pokračování prajazykové koncovky *-os* (srv. na př. Stolzovu Lat. Gramm.⁴ 199) a vykládá se, že vliv jihoitalské řečtiny působil k zachování této koncovky vedle koncovky *-es*, *-is*, v latině římské ovládnuvší. Ale Herbig v Glottě II, 1910, str. 100 vidí v těchto tvarech tvary vzniklé vlivem etruským, což jest dost pravdě podobno se zřetelem ke krajinám, z nichž je tvar tento dosvědčen: jsou to krajiny veskrze ležící v dosahu silného vlivu etruského.

² O nich jednal Deeke Die Falisker, v Strassburce 1888; nový materiál uveřejnil Thulin v Röm. Mitteilungen XXII, 1905, str. 255 nn., Rhein. Mus. LXIII, 1908, str. 254 nn., dále Herbig v Glottě II, str. 83 nn., Souborné vydání všeho materiálu dříve u Conwaye The Italic dialects I č. 312—351, nyní v Corpus inscriptionum Etruscarum II, 2 část (Tituli Faleroriorum veterum linguis falisca et etrusca conscripti. Conlegit, edidit, enarravit G. Herbig); výbor u Jacobsohna Altitalische Inschriften (Kleine Texte, sv. 57, v Bonnu 1910) pod č. 1—49.

³ Jedná o něm: Thulin Rhein. Mus. LXIII, 1908, str. 254 n., Corpus inscriptionum Etruscarum 8079, Herbig IF. XXXII, 1913, 74 nn.; tu všude také otištěn. Vedle toho otištěn také u Jacobsohna č. 11.

lézáme sloveso *pordēd* (etymologicky = **por-de-dēd*) s významem „věnoval, založil“, jež značně upomíná na umb. *purdītōm*; v jiném nápisě, stejně starobylém,¹ nalézáme sloveso *fiiked*², reduplikované asigmatické perfektum proti latinskému *finxit*, k němuž příslušející futurum exactum máme v oském *fiikus*. Jinak z dialektických odchylek tohoto nářečí uvéstí třeba opět *f* za latinské *h* (z pův. *gh*) ve slově *foied* = hodie,³ ale naopak *h* za latinské počáteční *f* ve slovech jako *haba* = faba, *Hadenus* : Fadenia, *hileo* = filio, *hebris* = febris, *hanula* = **fanula* (parva delubra, quasi fanula), *Halaesus* (a quo se dictam terra Falisca putat Ov. Fasti IV. 73); srv. Conway The Italic dialects I, str. 384 n. Toto střídání počátečního *f* a *h*, právě opačné střídání latinskému, není dosud vysvětleno bezpečně (Conway na uv. m.); Stolz Lat. Gramm.⁴, str. 120 vidí v tom vliv etruský. Vlivem etruským ovšem vysvětlíme *tenues* na místě žádaných medií (*cupa* = cubat, *uipia* = Vibia, *tiperilia* = Tiberilia); splynutím (ovšem jen v písmě) temných a jasných souhlásek vysvětlíme si pak podivné psaní, jež nalézáme ve známém nápisě faliských kuchařů, pocházejícím ze Sardinie (CIL. XI 3078), v němž se píše *gonlegium* (= conlegium), *Volgani, gondecorant*.

Z ostatních zvláštností tohoto nářečí pozornosti zasluhují tvary *cuncaptum* = conceptum (Conway č. 321), *maxomo* = maximus (ib. č. 327), gen. sing. *zenatuo* (de *zenatuo sententia* ib. č. 321), tvary *mate* (ib. č. 324), *uxo* (ib. č. 325), *iuneo* = iunior (ib. č. 327) bez koncového *r*, připodobnění koncového *r* k následujícímu *d* ve spojení *pretod de zenatuo sententiad vootum deded* v citovaném již nápisě č. 321 (označení dlouhého *o* zdvojením ve slově *vootum* je také ojedinělé).

Některé změny má dialekt faliský společný s jinými dialekty latinskými: proti latinskému *i* je v hiatu *e*, srv. citované již *iuneo* = iunior, dále na př. *filea* (Conway č. 334), *uecinea* (ib. 327, 328), *uecinea* (ib. 325) — srv. s tím obdobnou změnu praenestskou; za difthong *ai* je *ei*, *e*, na př. *pretod*, *Cesula* (Conway 329), *Cesilia* (ib. 315), *Cesi* (ib. 318a) vedle *Ceisies* (ib. 345) — tak jako ve vulgární latině; podobně za *au* je *o* ve

¹ O něm Herbig IF. XXXII, 1913, str. 71 n., jenž jej podle povahy písma klade do V. nebo i do VI. stol. př. Kr.

² Srozumitelný je pouze konec nápisu *med fiiked*. Temné *k* proti latinskému *g* ve slově *tingo* lze vysvětliti vlivem etruským, kde není rozdílu mezi *k* a *g*; ale je možno, že *k* tu i vyslovováno a přeneseno do tvarů těchto z tvarů, v nichž bylo hláskoslovně oprávněno; srv. výklad Herbigův na uv. m.

³ Slovo *foied* není dosud vysvětleno uspokojivě; za počáteční *h* latinského *hic*, *huc* atd. má dialekt faliský také *h* ve slově *he* (= zde, lat. *hic*), na př. *he cupa* (Conway č. 324) = *hic* cubat. Proti latinskému *-die* máme v slově faliském *-ied*, kdež *-i-* je asi za *-di-*, tedy *foied* ukazuje na výslovnost dvouslabičnou podobně jako oské *zicolom* na desce bantijské (tabula Bantina) ukazuje na **diēcolom*.

slově *Pola* (ib. 330), *Polae* (336); koncové *s* a *m* odpadá¹ tak jako v obecné latině římské; doklady toho jsou již na nejstarších nápisích: tak na př. na nápisě, z něhož jsme již citovali tvary *foied*, *pipafo* a *carefo* se čte *vinu* (= vinum), *cra* (= cras); z nápisů pozdějších na př. *Voltio Vecineu maromo* (nom. sing.) u Conwaye č. 327 atd.

Náležitěmu poznání tohoto dialektu vadí to, že se v něm velmi silně uplatňoval dvojitý vliv: vliv etruský na straně jedné a vliv římský na straně druhé. Vliv etruský je patrný už z toho, že na území faliském nalezeny i nápisy etruské, písmo nápisů faliských je v podstatě etruské (srv. Conway The Italic dialects str. 465), i některé zjevy hláskové a tvaroslovné ukazují vliv etruského jazyka. Vliv římský pak uplatňuje se zejména po r. 241 př. Kr., kdy staré Falerii od Římanů zbořeny a založeno opodál město nové: nápisy pocházející ze starých Falerii (nynější Cività Castellana) nazývají se starofaliskými (u Conwaye čís. 312—320, u Jacobsohna 1—24), a jak již řečeno, jsou některé velmi starobylé, až z VI. stol. př. Kr. V pozdějších proniká vliv latiny římské a mluvívá se pak o nápisích falisko-latinských; nápisem takovým je na př. známý nám již nápis faliských kuchařů na Sardinii, kde ve psaní *summeis* se již jeví vliv Enniovy opravy pravopisné, týkající se psaní zdvojených konsonantů. O jazykových jevech těchto nápisů, pokud jsou známy také z latiny římské, nelze ovšem říci, jsou-li to vskutku také jevy dialektu faliského, nemáme-li je pro dialekt ten zaručeny také nápisu staršími.

Z těch všech příčin je náležité charakterisování tohoto dialektu a stanovení jeho poměru k latině římské velmi nesnadné. Že jazyk ten je v podstatě jazyk týž jako jazyk římský, o tom nemůže být pochyby. Ale leckdy se mu připisuje vzhledem k ostatním dialektům latinským místo dosti samostatné a mluvívá se o jazyce nebo jazykové jednotce latinsko-faliské. Tradice odvozuje kmen faliský od Sabinů a některá fakta jazyková, jak výše připomenuto, sblížíjí jejich jazyk s dialektickou skupinou osko-umberskou, takže na př. Stolz, Geschichte der lat. Sprache (Sammlung Göschel 492) str. 52 mluví o příslušnosti tohoto jazyka ke skupině osko-umberské. Pak bychom musili si věc mysliti tak, že kmen původně náležející ke skupině osko-umberské byl velmi záhy odnárodněn, polatinisován; neboť již nejstarší jeho památky mají ráz latinský: srv. z nejstaršího nápisu na popelnici větu *enios mama z(e)rtos* (pravděpodobně jména vlastní) *med f(if)igod*,² nebo větu *med fífiked* z jiného nápisu.³

¹ V případech některých, kde *s* není psáno, může to býti způsobeno větovou souvislostí: na př. *de zenatuo sententiad*, nebo *Menerua sacrum* (= Meneruas sacrum) na témž nápisě.

² *f(if)igod* podle pravdě podobného doplnění a výkladu Herbigova IF. XXXII, 74 n. je III. plur. perf. act., za starší **fefigont*.

³ Srv. výše pozn. 2. na str. 205.

stejného asi stáří s praenestským nejstarším nápisem *Manios med fhefhaked Numasioi*! Již to samo o sobě není dost pravdě podobné. Tvary *fifiked*, *fifigod* nahoře uvedené a upomínající na oské *fifikus* pro nelatinský původ tohoto jazyka neznamenaají nic, poněvadž doubletty podobné, t. j. reduplikované perfektum vedle perfekta sigmatického, nalézáme i v latině samé, srv. *pu-pugi* vedle *punxi* od slovesa *pungo*, *pepiġi* vedle *panxi* od *pango*, *peperci* vedle *parsi* od *parco* (Lindsay-Nohl Lat. Sprache 580, Sommer Handbuch der lat. Laut- und Formenlehre 613). Je tedy faliské *fifiked* (místo **fefiked* připodobněním vokálu v reduplikaci k vokálu následující slabiky tak jako v lat. *didici* místo **dedici*) vedle lat. *finxit* docela dobře možné. Ani faliské *porded* svou podobou k umberskému *purditom* nic nepraví o příbuznosti obou jazyků; neboť shoda obou tvarů je pouze ve tvoření (*por* + *dare* v tvaru faliském, podobně *por* + nějaký tvar související s [*pur*]-*donitu*, blíže však zatím nejasný, ve slově umberském); ale třeba že v latině samotné není obdobného slovesa (**pordere*), je na půdě jazyka latinského docela dobře možné, neboť praeifix *por-* je i v latině docela běžný (*portendo*, *porrigo* atd.) Zbývá tedy pro souvislost faliského jazyka s dialekty osko-umberskými svědectví jen jediné — *f* za aspirované medie uprostřed slova proti latinské střídnici *b*. Ale totéž *f* jsme našli také v dialektě praenestském a nikdo nechce na základě toho řaditi dialekt ten ke skupině osko-umberské! Jeden zjev společný jazyku, jinak odchylnému, s jazykovou skupinou jinou nestačí k uznání příbuzenské příslušnosti, tím méně, jde-li o zjev, který se vyvinul poměrně pozdě; neboť stav střídnic za před-italské aspirované medie, jak jej nalézáme v jazycích italských v době historické, je výsledkem změn dost pozdních: řecké *λίτρα* přejaté z latiny, svědčí, že ještě v dobách historických pozdější *libra* znělo **lifra* (W. Schulze KZ. XXXII, 223 n.)! Lze si docela dobře mysliti, že poslední fase ve vývoji těchto souhlásek, změna středoslovného *f* v *b*, nepostihla latinských dialektů východních a severovýchodních, hraničících s územím, kde rovněž takovéto *f* zůstalo beze změny. Neznamená tedy ani tento fakt nic pro poměr faliského jazyka ke skupině osko-umberské, tím spíše, že v jiném hláskovém zjevu, který je charakteristický pro rozdíl mezi latinou na straně jedné a osko-umberskou skupinou na straně druhé, ve vývoji původních labiovelar, za něž má latina *qu*, *gu* (*v*), skupina osko-umberská *p*, *b*, se jazyk faliský shoduje s latinou (srv. na př. *-cue* = lat. *-que* u Conwaye č. 314, *cauiacue* = Gaiaque, nebo *quando* ib. 321.).

11. Je tedy dialekt faliský nářečí jazyka latinského právě tak jako dialekt praenestský a dialekt města Říma. Bylo zajisté dialektických rozdílů více, i v jiných místech Latia, kde se mluvilo latinsky, byly zajisté větší nebo menší odchylky od

jazyka míst ostatních. Ale rozdílů těch neznáme — neboť velmi záhy mezi dialekty těmi nabývá vrchu dialekt jeden, dialekt města Říma, dialekt, který obvyčejně máme na mysli, mluvíme-li o jazyce latinském. Území dialektů latinských nebylo hrubě rozsáhlé, nezaujímal ani celého Latia; neboť na jihu Latia sídlící Volskové patřili již jazykově i kmenově ke skupině umbro-sabellské a sice k části její umberské, jak je viděti z nápisu ve Velitrách nalezeného (Conway č. 252, Jacobsohn č. 78, tam i nejdůležitější literatura ostatní)¹, jakož i ze způsobu jejich pohrbívání (Modestov Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія CCCLIV, 1904, str. 338 n.). S nimi podle všeho byli příbuzní a tudíž k umberské větvi náleželi také Aequové, sídlící v severovýchodním cípu Latia. Jazykových památek po nich téměř nemáme: ze dvou nápisů, jež Conway uvádí (č. 272, 273), první je příliš nepatrný, abychom si mohli z něho učiniti představu nějakou o jejich jazyce (obsahuje pouze dvě slova: *Albsi patre*), druhý pak je čistě latinský; jiné nápisy, jež se vydávaly za nápisy Aequů, pokládají se za nápisy padělané. O příbuznosti jejich s Volsky se soudí z fakt historických (Modestov na uv. m. str. 355 nn. jako již dříve Mommsen Oskische Studien 13, Unteritalische Dialekte 324; srv. i Modestov Журналъ Мин. Нар. Просв. CCCLVIII, 1905, str. 1). Hernikové, z jejichž jazyka uvádí Conway č. 277—279 vedle jedné nebo dvou gloss pouze několik jmen, byli podle tradice starověké kmen sabellský (podle Servia k Verg. Aen. VII, 684 pocházeli od Sabinů), o Rutulech, bydlících mezi Latiny a Volsky, nevíme nic určitého. Nebylo tedy území jazyka latinského (v širším smyslu) veliké: původní území dialektu, jemuž souzeno bylo rozšíření se po celé Italii i daleko za její hranice, území dialektu římského zaujímal město Řím a nejbližší jeho okolí. Brzy ovšem dialekt tento se šířil přes své původní hranice. S politickou převahou, které poněkud nabýval Řím mezi ostatními městy latinskými, nabývá vrchu i jeho dialekt nad ostatními. Později pak, jak postupují výboje Římanů v Italii, šíří se i jejich jazyk v území kmenů a národů, mluvících jazyky jinými a tak průběhem III. stol. př. Kr. poromanisování Sabinové, Aequové a Hernikové, ve století následujícím Volskové, Marsové, Umbrové, Ligurové, Venetové a celá předalpská Gallie a ve století I. Paclignové, Marrucinové, Vestinové a jižní Etrurie.² Okolo narození Kristova vedle latiny mluvilo se v Italii, jazykově kdysi tak

¹ Druhý nápis, který ještě u Conwaye č. 253 je uveden mezi nápisy volskými, je nápis marsický, srv. Zvetajeff Inscriptiones Italiae Mediae dialecticae č. 41, Inscriptiones Italiae Inferioris č. 43, Modestov ЖМНН. CCCLIV, 1904, 336 n. Správně zařazen u Jacobsohna č. 72.

² C. D. Buck v Classical Philology I, 1906, str. 99 n., podle něho pak Stolz Lat. Gramm.⁴ 20 n.; o způsobu romanisování jedná Soltau, Rom und die Italiker, Neue Jahrbücher XXV, 1910, str. 709 n.

pestré, již jen řecky, osky, messapsky na jihu, etrusky na severu, a i tyto jazyky brzy potom zanikly vyjímaje řečtinu, jež se v jižní Itálii udržela až do středověku.¹

12. Území dialektů latinských obkličeno bylo na severu jazykem etruským, na stranách ostatních nářečími, jež obvyčejně shrnujeme pod názvem nářečí osko-umberských; jindy se jim říká nářečí umbro-sabeliská nebo umbro-samnitiská. Jsou to nářečí, jež na počátku dob historických zaujímal větší část střední a jižní Italie. Nářečí ta známe jen z památek nápisových² a ze jmen a gloss u římských spisovatelů. Je přirozeno, že na území tak rozsáhlém bylo dialektických rozdílů hojně a že se tedy mluvilo nářečími dost četnými, sobě někdy dost blízkými (zejména pokud jde o nářečí sousedící), ale druhdy i dost odchylnými (pokud jde o nářečí místně vzdálená a tudíž výsledky různého vývoje představující). Z četných těchto nářečí známe poněkud podrobněji (ovšem jen relativně) pouze nářečí dvě — jazyk památek umberských a jazyk nápisů oských; onen známe vlastně jen z obsáhlé památky jedné — ze sedmi malých bronzových desk, jež po obou stranách jsou popsány ustanoveními, týkajícími se jistého kněžstva, a podobajícími se římským Acta fratrum Arvalium; jsou to známé tabulae Iguvinae, zvané tak proto, že nalezeny v městě Gubbio, starém Iguvii. Nápisů oských známe mnohem více — přes dvě stě —, jsou z různých dob a krajín (ze Samnia, z Kampanie, ze sev. Apulie, Lukanie, Bruttia a ze sicilské Messany); z končin jiných máme památek málo nebo vůbec jich není, tak že o jejich jazyce vůbec nelze mluvit nebo jenom s větší nebo menší pravděpodobností lze říci, že se blížil jazyk jejich jazyku oskému nebo umberskému, při čemž leckdy také fakta archaeologická a historická bývají brána za oporu té či oné příslušnosti kmenové. Dialekty tyto — oský a umberský — liší se od sebe dost podstatně, ale přece zase mají některé rysy společné, jež je charakterisují proti latině, s níž jinak jsou úzce příbuzny. Dialekty osko-umberské a latinské tvoří mezi ostatními jazyky indoevropskými celek, jak tomu

¹ Srv. Hatzidakis Einleitung in die neugriechische Grammatik 444 n.

² Po vydáních Zvetajeffových (Sylloge inscriptionum Oskarum v Petrohradě a Lipsku 1878 a Inscriptiones Italiae Mediae dialectiae v Lipsku 1884), jež dosud jsou vyhledávána pro svá facsimilia, vydány památky ty v knize Plantově Grammatik der oskisch-umbrischen Dialekte (v Strassburce 1892—1897), v knize Conwayově The Italic dialects (v Cambridži 1897), a v Buckově A Grammar of Oscan and Umbrian (Boston 1904, v kratším zpracování německém, pořizovém od E. Prokosche, pod názvem Elementarbuch der oskisch-umbrischen Dialekte v Heidelbergu 1905). Výbor nápisů kromě toho pořídil Conway v knize Dialectorum Italicarum exempla selecta (Cambridge 1899) a Jacobsohn Altitalische Inschriften (Kleine Texte für theol. u. philol. Vorlesungen, sv. 57, Bonn 1910) pod č. 50—78.

nasvědčují s h o d n é změny v hláskách a tvarech:¹ pův. *eu* v obou přešlo v *ou*, prajazykové aspirované medie přešly ve spiranty, v singuláru podle *o*-kmenů vytvořen ablativ u všech deklinací (srv. lat. *sententiā* CIL. I 196: oské *eitiu* v ad Conway 42, lat. *loucarid* CIL. IX 782: os. *slaagid* Conway 95, os. *ligud* (významem lat. *lege*, tvarem podle *o*-kmenů): podle instr. plur. *o*-kmenů (*-ois*) utvořen též tvar také u *a*-kmenů (*-ais*), srv. os. *ker s s n a i s* = lat. *cenis*; shodný je tvar dativu sing. zájmen osobních: lat. *mihi* (starší **mehei*) = umb. *mehe*, lat. *tibi* = umb. *tefe* (os. *tfei*), lat. *sibi* = os. *sifei*; zájmenný kmen *q^{ui}*, *q^{ue}*, původně pouze tázací, je v latině i v osko-umberských dialektách také zájmenem relativním; shodné je užívání zájmenné partikule *ke* (indo-evrop. *ke*?) k sesilování zájmen ukazovacích: srv. lat. *hi-c*, *hae-c*, *ho-c* (= **hod-ce*) s oským *izic* (= *is*), *idik* (= *id*), *ionc* (= *eum*) atd. I v tvarech slovesných přes četné rozdíly jsou veliké shody, charakteristické právě pro tyto jazyky: latinskému imperfektu na *-bam* se rovná oské imperfektum *-fans* (*fufans* 3. plur. = *erant*). konjunktiv imperf. tvořil se tak jako v latině také v osko-umberských dialektách (lat. *foret* = os. *fusid* < **bhusēt*), v obou jazykových větvích zanikl rozdíl mezi konjunktivem a optativem, mezi aoristem a perfektem, v obou vytvořeno passivum pomocí koncovek charakterisovaných souhláskou *r* (na př. lat. *vincitur*: oské *vincter*, oské sakarater: lat. *sacratur*, umb. *emantur* = lat. *emantur* atd.), v obou vytvořeno zvláštní, specificky italské, slovesné adjektivum, zvané gerundium (lat. *operandum* = os. *úpsannam*); srv. i oské *súm* a lat. *sum* proti indoevrop. **esmi*, a čtyři konjugace latinské nalézáme i v dialektách osko-umberských. Jsou i některé vazby syntaktické, vlastní jen latině a dialektům osko-umberským. To všechno ukazuje, že jazyky tyto tvoří celek, že se vyvinuly z jednoho společného základu, a celek ten označuje se z pravidla tím, že se mluví o italské větvi jazykův indoevropských a příslušníci této jazykové větve se nazývají Italiky.

13. Jsou ovšem i značné rozdíly mezi latinou se strany jedné a dialekty osko-umberskými se strany druhé. Nejnapadnější je, že za prajazykové labioveláry (*q^u*, *g^u*), za něž má latina *qu*, *gu* (*v*), mají tyto dialekty souhlásky retné *p*, *b* (lat. *quis* = oské *pis*, lat. *convēnit* = os. *kúm b e n e d*);² za prajazykové medie aspirované *bh*, *dh* je v dialektách těchto veskrze *f*, kdežto v latině (římské) je za ně *f* jen na počátku slova, uprostřed slova

¹ Srv. Brugmannovu Kurze vgl. Gramm. 12 a výklad Kretschmerův v Gercke-Nordenově Einleitung in die Altertumswissenschaft I², 554 (= I¹, 174).

² Zajímavé je *p* místo *qu* ve jméně *Ταρινια* na jednom nápisu pompejském (CIL. IV 5840); srv. o tom výklad Zimmermannův KZ. XLIII, 1910, 168 n. a poznámku Skutschovu v Glottě III, 1912, 351.

pak za *bh* je *b*, za *dh* jednak *d*, jednak (v sousedství souhlásky *r*, před *l* a po *u*) *b*: odtud proti latinskému *tibi*, *sibi* je oské *tfei*, *sifei*, umberské *tefe* (lat. *b*, osko-umb. *f* za *ðh*) nebo proti lat. *medius* je oské *mefiaí* (loc. sing. *ā*-kmene, = lat. *mediae*), nebo proti lat. *ruber* umberské *rufru* (akkus. plur. = *rubros*). Z ostatních změn, jimž podrobeny souhlásky na území osko-umberském, dlužno vytknouti vývoj skupin *kt*, *pt* ve skupiny *ht*, *ft* (lat. *Octavius* = os. *Ůhtavis*, lat. *scriptae* = os. *scriftas*), dále změnu koncového *-ns*, ne sice úplně stejnou v obou hlavních dialektech této skupiny, ale přece charakteristickou (za pův. *-ns* má dialekt oský *-ss*: *viass* = lat. *viās*, dial. umberský *-f*: *eaf* = lat. *eās*; za sekundární koncové *-ns*, vzniklé tím, že v nom. sing. *n*-kmenů k nominativu zakončenému na *-iōn* připojeno podle ostatních nominativů nominativní *-s*, čímž vznikla koncovka *-iōns*, má dialekt oský a pravděpodobně i dialekt umberský *-f*: os. *fruktatiuf*, jež by v latině znělo **fructatio*); podobně i středoslovné *-ns* se vyvinulo jinak než v latině. Charakteristická je také assimilace skupiny *-nd-* v *-nn-* (oské *úpsannan* = lat. *operandam* < **opesāndam*) a skupiny *-ks-* v *-ss-* (umb. *destrame* = lat. *in dextram*). O samohláskách celkem lze říci, že nepodléhají oslabování v slabikách nepřízvučných jako v latině, za to však je tu hojnější synkopování nepřízvučných samohlásek než v latině (srv. uvedené již *úpsannam* proti lat. *operandam*, nebo nom. plur. *humuns* = lat. *homines*, kdež v koncovce synkopováno krátké *e*).

V deklinaci jsou dialekty osko-umberské rovněž konservativnější než latina: nalézáme tu v gen. sing. *ā*-kmenů starou koncovku *-ās*, která v latině je zachována jen v některých zbytcích (*pater familiās*, *interviās*, *escās* u Ennia atd., ale osky a umbersky vždy tak); podobně zachována starobylá koncovka nom. plur. *o*-kmenů (*-ōs*) a nom. plur. *ā*-kmenů (*-ās*), po nichž latina vůbec nemá stopy (o. *Núvlanús* = *Nōlani*, o. *scriftas* = lat. *scriptae*); ba tato koncovka jmenných *o*-kmenů přenesena i k zájmenům (os. *pus* = lat. *quī*) na rozdíl od četných jazyků ostatních, které koncovku zájmennou v tomto pádě přenesly ke jménům (lat. *servi* jako *istī*, ř. *ἱεοί* jako *οἱ*, slov. *vulci* jako *ti*). Ve skupině osko-umberských dialektů také zachován rozdíl mezi konsonantickou deklinací a kmeny na *-i* v nom. plur., rozdíl, který v latině odstraněn tím, že koncovka *-ēs*, náležející jen *i*-kmenům (*ovēs* z býv. **oveiēs*), přenesena i ke kmenům konsonantickým: odtud lat. *hominēs* proti os. *humuns* (v koncovce odpadlo krátké *ē*), ale shodně v obou jazycích *trēs* = os. *trīs* (z býv. **treiēs*). Důležitým znakem deklinace osko-umberské jest, že se v ní udržel lokál, který v latině se zachoval jen ve výrazech adverbálních anebo (u deklinace konsonantické) se stal ablativem. Tak latinské *in viā mediā* se vyjádří osky prostým lokálem *viāí mēfiāí* (cippus Abellanus,

Buck č. 1, Jacobsohn č. 57), podobně *in communi territoria* je na témže nápisě vyjádřeno prostým lokálem muiníkei tereí, což je tvar takový jako řec. *oizoi*, atd. V dativě sing. kmenů konsonantických mají tyto dialekty koncovku *-ei*, která je patrně shodná s latinskou koncovkou *-ē*, jak lze sonditi z tvaru *recei* na nejstarším nápisě římském,¹ a která ukazuje podle všeho, že již v prajazyku koncovkou tohoto pádu vedle *-ai* bylo také *-ei*.² Starý tvar veskrze také zachován v gen. plur. *o*-kmenů (os. Nů v l a n ů m: lat. *Nolanorum*), kde v latině ujal se novotvar podle deklinace zájmenné. Ovšem také v těchto dialektech vyvinuly se některé novotvary: koncovka *-om* v akk. sing. od *o*-kmenů přenesena ke kmenům konsonantickým (oské *leginum* proti lat. *legionem*), podobně v ablativě sing. aspoň v dialektě oském koncovka *o*-kmenů přenesena do deklinace konsonantické (oské *ligud* vedle lat. *lege*), v gen. sing. koncovka *-eis*, příslušející pravděpodobně jen *i*-kmenům, přenesena i ke kmenům konsonantickým a ke kmenům na *-o* (oské [mejdikeis: lat. *in diebus*, maatreis: lat. *matris*, sakarakleis: lat. *sacri*).

Více odchylek najdeme v konjugaci. Nejnápadnější je odchýlné tvoření infinitivu praesentis a tvoření perfektu. Infinitiv praes. se tvoří koncovkou *-om* (os. *moltaum*: lat. *multare*, os. *ezum*, umb. *erom*: lat. *esse* atd.), je to tedy akkusativ sg. *o*-kmenový. V perfektním tvoření pak nenalzáme některé formace známé z latiny (perfekta na *-vī*, *-sī* jsou dialektům osko-umberským neznáma), za to nacházíme některé formace docela nové, jež nikde jinde nemají nic analogického a ve svém základě nejsou ani dost jasné: je to zejména perfektum charakterisované skupinou *-tt-*, dále perfektum charakterisované souhláskou *-f-*: na př. lat. *probavit* zní osky *p r ů f a t t e d*, lat. *dedicavit* zní *d e d i k a t t e d*; perfektu způsobu druhého jsou na př. *fufens* (významem = lat. *fuērunt*), a *i k d a f e d*. Vedle toho má umbersčina ještě zvláštní perfektivní tvary charakterisované souhláskou *l*

¹ Srv. výše na str. 202.

² Na základě těchto tvarů oských byla pro prajazyk předpokládána v dat. sing. koncovka *-ei* již dávno od některých jazykozpytců, ale protože se předpoklad ten opíral jen o tvary jednoho jazyka, nenacházel ohlasu; srv. o tom v mé Slovanské deklinaci jmenné na str. 125, kdež výklad ten také zamítnut. Ale nověji poznané tvary kyperské *Δι.Φεῖφιλος*, *Δι.Φεῖθεμης* (Sitzungsberichte der preuss. Akademie 1910, str. 158 n.), dále att. *Δι.εἰπέφης*, obsahující docela nepochybný dativ *Δι.Φεῖ* (srv. dodonské *Δι.εῖ*), který se úplně kryje s oským *Diúvei* (Buck č. 45), *Δι.ου.Φεῖ* (ib. 64), *Juvei* (ib. 25), svědčí pro tento výklad (srv. o tom Solmsen KZ. XLIV, 1911, str. 161 n.), a vykládá-li Ehrlich (Untersuchungen über die Natur der griech. Betonung, v Berlíně 1912, str. 76) lat. *recei* z nápisu fora oslabením původního *-ai* v koncove, což pro nápis tohoto stáří je velmi málo pravděpodobné, je úsilí takové zbytečné, poněvadž uvedené tvary řecké ukazují na koncovku *-ei* v dativě sing. konsonantických kmenů docela nepochybně; co proti tomu Ehrlich uvádí v dodatcích na str. 275 (že *Δι.Φεῖ* je loc. sing. kmene na *-s*: **Δι.Φεσ-ι*), sotva váhu tvarů těch odstraní.

a jiné charakterisované skupinou -*nš*- (pův. *nkš*). Od latiny odehylně tvoří se v těchto dialektech futurum I, futurum exactum a konjunktiv perfekta. Jinak ještě třeba připomenouti, že koncovka III. plur. sloves athematických, která v latině úplně ustoupila koncovce sloves thematických, je tu zachována (umb. *sent* proti lat. *sunt* se srovnává s řec. *εἰσι* < **sentī* a got. *sind*) a přenesena i na místo koncovky sloves thematických, a že dialekty osko-umberské se odchyľují od latiny v koncovkách passivních: za latinské -*tur* má jaz. oský vesměs -*ter*, umberský pak -*ter* v časích hlavních, -*tur* v časích vedlejších; významnější je, že v III. sing. bývá koncovkou pouhé -*r* (umb. *ferar*: lat. *fertur*).

Jsou také odehyľky v syntaxi a zejména ve slovníku:¹ v dialektech těchto nalézáme slova, kterých latina pozbyla; na př. výraz pro ‚obec‘ os. *τωφο*, umb. *totam* známý z lotyšského *tauta* ‚lid‘, stprus. *tauto* ‚země‘, got. *þiuda* ‚lid, národ‘, stir. *tiath* ‚lid‘, kym. *tud* ‚země‘ a tudíž velmi starobylý, nebo starý výraz indoevropský pro pojem ‚muž‘, který v latině snad žije jen ve jméně *Nero*, zachován v dialektech osko-umberských, nebo nalézáme tu slovo odpovídající řec. *πῦρ* — umb. *pir*, ‚ignis‘ —, jehož latina rovněž nemá; v latině známe *amb-* jen ve slovesných složeninách, v oském jazyce, rozšířeno o *t*, je také předložkou (a m p t t r í b u d t ů v. ‚circum villam publicam‘ Buck Grammar č. 18). Jindy nalézáme slova i z latiny známá v jiném významě: lat. *caro*, *carnis* má v dialektech těchto význam ‚část‘ (na př. os. *maimas carneis senateis tanginud* ‚maximae partis senatus sententia‘ Buck č. 2), nebo předložka a n t, rovnající se latinskému *ante*, znamená ‚usque ad‘ (a n t p ů n t t r a m ‚usque ad pontem‘) atd.

Z toho je patrné, že vedle značných shod mezi latinou a dialekty osko-umberskými jsou také neméně značné rozdíly, které charakterisují skupinu těchto dialektů jakožto samostatný celek proti latině. Máme tu dvě části téhož kdysi celku, části, kteréž sice docela zřetelně společný původ prozrazují, ale přece ukazují na delší odehylný vývoj samostatný, jehož výsledkem bylo, že příslušníci části jedné nerozuměli si s příslušníky části druhé. Máme tu tedy nikoliv dialekty téhož jazykového celku, nýbrž různé jazyky, běře-me-li za kritérium různosti jazykové (a nikoliv pouze dialektické) fakt, mohli-li se příslušníci obou jazykových oblastí vespolek dorozuměti.

14. Ovšem i jazyk umberských památek se liší dost značně od jazyků nápisů oských. Tím přicházíme ku poměru jednotlivých částí tohoto celku umbro-sabellského. Rozdíl nejpatrnější je ve vývoji původních difthongů: v oském jazyce zůstaly difthongy celkem beze změny, v umberštině naproti tomu přešly vesměs v monofthongy. Tak proti oskému *kvaístur* je umb. *kvestur*,

¹ Srv. Buck A Grammar of Oscan and Umbrian str. 11 nn. (v něm. zpracování str. 14 nn.).

proti os. *Maatreis* je umb. *Matrer*, proti os. *Júveí* umb. *Juve*; dat. sing. *o*-kmenů, který zní osky *húrtúí* (= lat. *horto*), zní umbersky *pople* (= lat. *populo*), latinské *aut* zní také osky *avt*, *auti*, ale umb. *ute*, *ole*; oské *toutam* (civitate) zní umb. *totam* atd. Z toho je patrno, že umberština pokročila v monofthongisování původních dvojhlásek nejdále, odstranila difthongy všechny; v latině se úplné monofthongisování děje teprve mnohem později, v době staré se difthongy monofthongují jen částečně, v jazyce oském pak zachovány difthongy původní s nepatrnými jen změnami. Proud této změny šel patrně od severu, v umberštině provedena docela, v latině částečně, oského jazyka se nedotkla, při čemž asi nebyla bez významu okolnost, že v sousedství oských dialektů mluvilo se řecky, tedy jazykem, který rovněž zachoval difthongy neporušený.

I v jiné věci vidíme umberštinu na straně latiny proti jazyku oskému: ve vývoji původního *s* mezi samohláskami. Ve všech těchto jazycích se takové *s* změnilo v sykavku *z*, v latině a umberštině pak dále v *r*: gen. plur. *ā*-kmenů na př. máv oském dial. koncovku *-azum* (vpísmě domácím, oském psáno *-a s ū m*), v latině a umberštině *-arum* atd. Změna *s* v *z*, společná celé větvi italských jazyků, je pravděpodobně praitalská, t. j. provedena asi, kdy jazyky ty tvořily ještě jednotný celek, ale změna *z* v *r* je až z dob historických: latiništi grammatikové uvádějí ještě příklady slov, v nichž za pozdější *r* je ještě sykavka, a tvar *Lases* místo pozdějšího *Lares* dochovan i nápisně (CIL. I, 28); na nápisě t. zv. Dvenově pak čte se tvar *iousat*, jenž se vykládává za *iurat* (Kretschmer Zeitschrift für die österr. Gymnasien 1906, str. 495, Grienberger Idg. Forsch. XI, str. 342. XVI, str. 27), jindy za *iūverit* (Thurneysen KZ. XXXV, 1899, str. 196, podobně Meringer Idg. Forsch. XVI, str. 104 nn. a XXI, str. 307), v němž však najisto ještě máme rovněž doklad pro intervokálníké *s* místo pozdějšího *r*, ačkoliv na témž nápisě se objevující *pakarí* již má *r* na místě starší sykavky. Nastala tedy tato změna v době, kdy kmenové italští jazykově byli odlišeni a kdy zaujímali celkem již ta sídla, v kterých je vidíme v dobách historických: zasáhla změna ta opět koněmy severní, nikoliv však také koněmy jižní — území jazyka oského. S latinou shoduje se umberština také v tvoření ablativu sing. u kmenů konsonantických (umb. *natine* = lat. *natione*), kdežto v dialektě oském mají kmeny konsonantické v tomto pádě koncovku přejatou od *o*-kmenů (os. *ligud*: lat. *lege*). Také spojka *et*, známá z latiny, vyskytuje se v umberštině, kdežto dialekt oský v tom významu užívá částice *inim*.

Vůbec pak nalézáme v umberštině změny a odchylky, jež jsou výsledkem dalšího samostatného vývoje, jenž na území tomto pokročil dále než na jihu, na území dialektu oského, a dále než v Latii, na území dialektů latinských. Tak *d* uprostřed slova

mezi samohláskami přešlo ve zvuk, který v písmě latinském se označuje sprežkou *rs*, v písmě domácím má znak zvláštní a který nejspíše zněl jako naše *ř*, pročež se také obyčejně tak transkribuje (jindy se transkribuje *ṛ* nebo *ṛl*): na př. lat. *pede* zní umbersky *persi*, *peři*. Hrdelnice *k* mění se před *e*, *i* v hlásku, jež se v písmě latinském vystihuje písmenem *s* s diakritickým znaménkem nahoře a pro niž písmo domácí zase má znak zvláštní (*ḍ*); byla to patrně hláska sykavá a transkribuje se obyčejně znakem *ç* nebo *ś*: lat. *faciat* = os. *f a k i i a ḍ* = umb. *f a ś i a*. Další změna, pro umberštinu význačná, je přechod *k* před *t* v *i*: lat. *agito* zní po synkopě krátkého *i* v druhé slabice v dial. oském *actud* a umbersky dále *aitu*. Skupina *-ft-* přešla v *-ht-*, skupina *-lt-* zjednodušena ztrátou *l*, skupina *-ps-* assimilována, koncové *-ns* přešlo v *-f* (akk. plur. *eaf* = *eas*). Starší stav než dialekt oský a než latina zachovala umberština jen ve skupině *rs*, která zůstala nezměněna, kdežto v latině assimilací přešla ve skupinu *rr*, v dialektě oském pak *r*: lat. *terreto* zní umbersky *tersetu*, *tersitu*. Starobylé jsou také zájmenné tvary *p u s m e*, *cui*, *esmei*, *huic* (ale etymologicky = *ei*), které svým zachovaným *-sm-* staví se po bok tvarům jazykův árských (stind. *kásmāi* 'komu', *ásmāi* 'jemu' atd.) a tvarům staropruským (*stesmu* = tomu); v latině ani v dialektě oském není po tvarech takových stopy.

15. Z toho ze všeho patrné, že jazyk umberský a oský jsou od sebe dost vzdáleny, ale společné rysy, kterými se vyznačují proti latině, přece je spojují v jeden celek, tak že můžeme mluvit o dvou částech italské větve indoevropských jazyků: o části latinské (nebo, jak se také říká, latinsko-faliské) na straně jedné a o části osko-umberské na straně druhé. V části latinské, zaujímající s počátku území nepatrné, již tím nedošlo k vytvoření hlubších rozdílů dialektických, a rozdíly, které byly, velmi záhy zatlačeny tím, že dialekt města Říma opanoval; část osko-umberská, zaujímající území proti latině mnohem rozsáhlejší a podléhající proto také vlivům a stykům rozmanitějším, vyvíjela se přirozeně na místech od sebe nejvzdálenějších, na místech takřka protilehlých, odehlyně a tak se mohlo dospěti k dialektům navzájem tak se různícím. Rozdílů dialektických bylo zajisté více, než nyní známe. Náписы oské pocházejí z území velmi rozsáhlého, i jest již a priori pravdě nepodobno, že by jazyk celého tohoto území byl tak jednotný, jak se nám v náписích jeví, že by rozdílů místních bylo tak málo, jak by se podle náписů zdálo. Nalézáme totiž některé odchylky v jazyce náписu z Bantie (tabula Bantina) od jazyka ostatních náписů oských. Týkají se konsonantického *z*, jež splývá s předcházejícími konsonanty: *tiz* se jeví jako *s*, *diz* jako *z*, *kiz* jako *x*, *liz* jako *ll*; srv. *zicolom* = lat. **diēcolom* (vysloveno **džēcolom*), *Bansae* = lat. *Bantiae* (vysloveno dvouslabičně *Bantiāe*), *meddirud* z býv. **meddikiod*,

s čímž lze v konečné části slova srovnati lat. *indicio*: podobně *allo* = **aliā* = lat. *alia*. Že tento vývoj bývalého *ī*, který tu poznáváme pro dialekt bantijský, byl rozšířen na území mnohem širším, ukazují některá jména: ¹ sabinské *Clausus* místo *Claudius* vzniklo neslabičnou výslovností *i* a změnou *dī* v *s*, jméno *Marsū* pochází od *Martii* (na nápisu u Conwaye č. 267 se čte *Martses* = abl. plur. *Marsis*) a u Paelignů doloženo je slovo *Musesa* (Conway č. 206) = *Musedia* (srv. *gens Mussidia* CHL. IX 3114).

Takovýchto růzností dialektických bylo v jižní Itálii zajisté více, a jestiže jazyk nápisů, z těchto krajin pocházejících, jest — vyjímaje uvedenou právě zvláštnost bantijskou — tak jednotný, musíme si to vyložití tím, že dialekt, jímž se mluvilo jen v jedné krajině (snad v Kampánii), se stal jakýmsi společným spisovným jazykem dolnoitalských krajin, jehož se užívalo ve veřejném životě, v městských a veřejných dokumentech, a jenž vystěhoválými Mamertiny přenesen až na Sicílii. Kde jest původní domov tohoto jazyka, t. j. kde se tímto dialektem skutečně mluvilo, nelze říci s naprostou bezpečností. Ale nejvíce nápisů pochází z Kampánie; jméno, jímž jazyk tento Římané označovali (lingua Osea), dáno mu podle Osků, kteří sídlili v Kampánii, i lze se domnívati, že jazyk, jež známe z těchto nápisů, které zveme nápisy oskými, byl původně jazyk obyvatelstva kampanského.

16. Tu však jsme u jiné otázky — byli tímto obyvatelstvem Oskové (ř. *Ὀπικοί*), jejichž jména jazyk ten nese? Osky znají Řekové v Kampánii již od dob nejstarších, nazývají končím tu podle nich *Ὀπικία* (Thukyd.), *Ὀπική* (Dionysios Halik.), ztotožňují je s Ausony. Strabo uvádí zprávu Antiochovu, že v Kampánii bydlili *Ὀπικοί* a dodává *τούτους δὲ καὶ Ἀῤῥορας καλεῖσθαι*; Aristoteles pak pokládá *Ἀῤῥορες* jen za příjmení (*ἐπωνυμία*) Opiků. Žili tedy *Ὀπικοί* = lat. *Obsci*, *Osci* v Kampánii již před vpádem samnitským r. 420, a je otázka, je-li to ten kmen, jehož jazyk později se stal jazykem veřejného života v městech dolnoitalských. Neboť bylo by také možno, že jazyk, jež tímto jménem označujeme, byl jazyk Samnitů, že od Samnitů přinesen do Kampánie a od Římanů že nepřesně byl nazván jménem dávného obyvatelstva kampanského — Osků — lingua Osea. Mínění běžné ² jest, že jazyk oský je skutečně jazyk Osků v Kampánii sídlících; podle mínění toho byl to kmen s kmeny samnitskými příbuzný a blízké si byly i dialekty, jimiž mluvili Oskové a Samnitové; od sabellských kmenů jihoitalských,

¹ Conway The Italic dialects I, str. 234, II, str. 632, Kretschmer v Gercke-Nordenově Einleitung in die Altertumswissenschaft I², str. 553 (= I¹, str. 173).

² Tak soudil již Mommsen, Unteritalische Dialekte str. 109; nověji Buck A Grammar of Oscan and Umbrian str. 4 (něm. zpracování str. 7), Kretschmer v Gercke-Nordenově Einleitung in die Altertumswissenschaft I², str. 553 (= I¹, str. 173).

mluvících rovněž dialekty více nebo méně podobnými, byl tento dialekt kampanský přijat za společný jazyk spisovný.

Jinak soudí Modestov,¹ jenž nevidí důvodů, proč by se tito kampanští Oskové měli pokládati za jeden z kmenů samnitských. Podle jeho výkladů ukazují nálezy archaeologické, že Řekové, přišedše do Kampanie, našli tam obyvatelstvo, které tam žilo již dlouho před jejich příchodem a náleželo k neolithickému obyvatelstvu Italie, k obyvatelstvu, k němuž náleželi i Ligurové, a jež Modestov také jmenuje plemenem ligurským. Ale ještě před příchodem Řeků přišlo toto neolithické obyvatelstvo Kampanie do styku s nositeli kultury, jejímž reprezentantem v Italii je Villanova; za nositele této kultury v Italii se pokládají Indoevropané ze severu do Italie přišli, — přišli tedy tito starí obyvatelé Kampanie do styku s indoevropskými Italiky. Za kmen italský, s kterým se starí neindoevropští Oskové setkali, pokládá Modestov Aurunky, jež, jako mnozí jiní, ztotožňuje s Ausony, jmenovanými v pramenech řeckých.² Tito Aurunkové byli podle něho kmen bližší Umbrům než Latinům³ (uv. m. str. 41), přišli z Latia do Kampanie, splynuli s Osky, jimž dali svou řeč, i přinesli sem — aspoň částečně — novou kulturu. Když přišli kolonisté řečtí, splynuli Ausonové s Opiky tou měrou, že jich cizinci již nerozlišovali, ale ještě — aspoň v tradici — našli názvy obou kmenů; proto nazývají obyvatele Kampanie jednak *Ὀπικοί*, jednak *Ἀύσονες*, miníce tím někdy kmen jeden a týž, někdy části kmene téhož nebo dva kmeny různé.⁴ Z jazyka takto vzniklého vyvinul se pod silným vlivem jazyka Samnitů přišlých do Kampanie, jazyk oský, jak jej známe z oských nápisů.

Netroufám si rozhodovati, pokud důvody archaeologické opravňují ke kombinacím, k nimž dospěl Modestov. Ale máme-li na mysli jazykový vývoj, který Modestov předpokládá, je theorie tato velmi málo pravdě podobná. O Ausonech (Auruncích) nevíme pozitivního nic a ovšem také nic o jejich jazyce, jak Modestov

¹ V článku *Оски и Аврунки*. *ЖМНП*. CCCLVIII, 1905, str. 1—41.

² Servius ad Verg. Aen. VII. 727: *Aurunci Graecis Ausones nominantur*. Spisovatelé římsí užívali obou názvů promiscue (srv. Liv. IX, 25). Niebuhr *Römische Geschichte* I³, str. 77, Beloch *Campanien* ², str. 3.

³ V této příčině je u Modestova neshoda: na str. 41 čteme, že v nich »třeba že přišli z Latia a těsně s ním souvisejí kulturou... , spíše lze viděti zlomek větve umberské, tak jako ve Volscích, než latinské«. Podobně na str. 33, 34. Ale na str. 29 napsal »Aurunkové byl ten italský národ, který byl nejstarším šířitelem arijské kultury od Latia na jih, jmenovitě v Kampanii, kam spolu s kulturou přinesen jím i arijský jazyk, jedno z nářečí Latia, pocházející z jižní Etrurie, nářečí v každém případě blízké latinskému, ne-li latinské.«

⁴ Na základě těchto starých zpráv ztotožňují Opiky (Osky) a Ausony (Aurunky) i noví historikové jako Nissen *Italische Landeskunde* I, str. 351, Beloch (poněkud nedůsledně) *Campanien* ¹ str. 3, Hülsen v Pauly-Wissowově *Realencyklopaedii*. K tomu srv. kritiku Modestovu na uv. m. str. 5 n.

sám připomíná. K uznání jejich indoevropského původu vede ho jenom to, že Ausonové a Opikové jsou jmenováni vedle sebe, ba ztotožňováni, že u Opiků, jež pokládá za potomky neolithického obyvatelstva kampanského, se vidí vlivy kultury, která se připisuje indoevropským Italikům, a posléze, že odnárodnění těchto neindoevropských Opiků může položit do dob mnohem starších a tak spíše vyložit, že v Kampánii, u Osků, se vyvinul dialekt blízký dialektům kmenů sabellských, který od nich pak přijat za společný jazyk spisovný. Smíme-li tolik důvěřovati ztotožňování (ani ne důslednému) Ausonů a Opiků u starých spisovatelů řeckých, je velmi pochybné. Jsou-li stopy nové kultury, u původního obyvatelstva kampanského se jevíci, skutečně nutně původu indoevropského, mohly se tam dostat cestou jinou než splynutím dvou kmenů — jednoho původu indoevropského a druhého původu ligurského. A byli-li Opikové původně skutečně kmeny náležející ligurskému plemeni, jež obývalo v Italii v době neolithické, lze jejich odnárodnění přičísti Samnitům, širším se do Kampanie snad už dříve, než nám o tom mluví historie.¹ Vývoj předpokládaný Modestovem je značně složitý a, lze říci, zbytečně složitý. Jazyk přinesený z Latia, podle několika jeho výroků blízký umberštině,² přijali Oskové — ale pro tento předpoklad nemáme nijakých fakt; tak se vyvinul jazyk oský (snad od nářečí Aurunky tam přineseného trochu odchýlný, poněvadž nářečí to v ústech cizího národa lehce se mohlo změnit), ten pak později podlehl vlivu jazyka samnitského: ve styku se Samnity počal jazyk ten »nabývat samnitského rázu, rázu jazyka, značně se lišícího... od větve latinské, nebo lépe řečeno od latinského-faliského jak v hláskosloví tak i v tvarosloví a také v své soustavě lexikální« (Modestov na uv. m. str. 41). Co si máme mysleti výrazem »ráz samnitský«? Proti latině je především jazyk oský charakterisován týmiž rysy jako umberština, a byl-li jazyk Aurunků bližší umberštině než latině, pak už jazyk Osků, »jenž byl v podstatě jazykem Aurunků«, byl odlišný od latiny. Jiné odchylky jazyka oského od latinského zakládají se na pokročilejším nebo konservativnějším vývoji dalším, který netřeba odůvodňovati vlivy cizími, zejména když jazyk oský je rozhodně konservativnější než latina. Že se lexikální rozdíly vyvíjejí, je přirozeno a pochopitelné; a tu zase nic není, co bychom musili vysvětlovati míšením nebo křížením dvou dialektických oblastí,

¹ O vpádu Samnitů do Kampanie se mluví r. 420 př. Kr. Mezi kmeny, kteří Kampanii přepadli r. 520 př. Kr., jmenuje Dion. Halik. VII, 3 Umbry, Dauny a Etrusky, Samnity nikoliv. Přes to přece se domnívá i Modestov (str. 41), že vpádu toho se zúčastnili také Samnitové.

² K Umbrům řadí Modestov Aurunky pro blízkost jejich sídel se sídly Volsků, jejichž jazyk je bližší umberštině, dále proto, že se tak rychle jazykově assimilovali příslým Samnitům.

protože i tu nalézáme na straně oské jednak slova starobylá, v latině zaniklá, anebo význam starší, v latině už pozměněný, jednak novoty i přirozeným vývojem docela pochopitelné.

Je tedy řešení Modestovo pouze domněnkou, jež v jednotlivostech nemá pro sebe závažných důvodů a není ani — pokud se stránky jazykové týče — nutná. Jsou-li původní Opikové kmen sídlící v Kampánii před příchodem Indoevropanů, pak lze si mysliti, že byli odnárodněni od některého z kmene příslušejícího k jazykové větvi umbro-sabellské; jazyk tak vzniklý Římané zvali *lingua Osca*. Jazyk ten z příčin kulturních a politických se ujal u Italiků dolnoitalských, mluvících dialekty jemu blízkými, jakožto řeč spisovná. Tak třeba modifikovati učení běžné, jestliže archaeologické důvody, kombinované se zprávami starých spisovatelů, na kterých buduje Modestov, nutně vedou k tomu, že Opikové byli kmen neindoevropský, který Řekové našli v Kampánii. Není-li nutno Osky pokládati za kmen takový, možno se domnívati, že Oskové byl kmen, náležející větvi umbro-sabellské, sídlící v Kampánii již před příchodem Samnitů, a že Samnité, snad proto, že Oskové vynikali nad ně kulturou a nejprve počali psáti, přejali jejich dialekt za jazyk spisovný.

17. O jazyce spisovném můžeme v dolní Italii mluvit nejen se zřetelem k tomu, že se jednoho dialektu užívá na území dialektů jiných ve veřejných zápiscích a dokumentech, nýbrž i proto, že se v jazyce oském vyvinula i literatura, která ovšem nás nedošla, ale o které nelze pochybovati; srv. co o tom vykládá Modestov na uv. m. str. 35 a Buck, *Grammar* str. 6 (něm. zpracování str. 8 n.). Nalézáme pak památky tohoto jazyka, jak již řečeno, v Kampánii, Samniu, Apulii, Lukanii, Bruttii a v Mesaně na Sicilii, tedy v krajinách, které zaujímali kmenové sabellští. O kmenech těch již staré zprávy učí, že vzešli od Sabinů, a tak soudí i dějepisci novější; i bývá jen uvažováno o tom, jak z území celkem nevelikého, jež Sabinové původně zaujímali, mohla být osazena celá jižní Italie. To vykládá Modestov (ЖМНП. CCCLIX, 1905, str. 376 n.) asi správně tím, že čas od času vycházela část obyvatelstva sabinského ze svého domova do sousedních krajín; při tom v Latii splynuli s tamním obyvatelstvem, v jiných částech Italie setkali se však s obyvatelstvem neolithickým a udělili mu svou kulturu a jazyk; proto obyvatelstvo jižní Italie nebylo ethnologicky obyvatelstvo indoevropské, nýbrž byli to potomci obyvatelstva neolithického, podle Modestova ligurského plemene, které přejalo jazyk a kulturu indoevropských dobyvatelů. K těmto kmenům sabellským počítají se vedle kmenů sídlících na území, z něhož máme oské nápisy, ještě také Hernikové, Picentové, Marsové, Paelignové, Marrucinové a Vestinové. O jazyce těchto kmenů jsme zpraveni velmi špatně. Paeligny, Marruciny a Vestiny zahrnuje Conway I, str. 233 n. do jazykové oblasti oské a nazývá jejich dialekty severooskými.

Zajisté právem,¹ neboť i z nemnohých památek jejich jazyka, jež jsou na uvedeném místě u Conwaye sebrány, lze vyčísti jejich příslušnost k té dialektické skupině, k níž náleží také dialekt nápisů oských; srv. na př. vzpomenuté již paeligenské *musesa* proti lat. *Musidia*, nebo *inim* Conway 308, *loufir* tamt.: os. *lúvfreis*, *upsaseter* Conway 239: os. *uupsens*, ale umb. *osatu*; marrucinské *tontai maroucai* Conway 243 se zachoványmi difthongy proti umb. *tote* (ale *iafe* 'eas' na témže nápisu upomíná na umb. *eaf*). O jazyce Herniků, o jejichž sabinském původu svědčí Servius ad Aen. VII, 684, a Marsů, jež k Sabinům řadí několikrát svědectví starých a také jejich jméno *Marsi* < **Martio* = lat. *Martius*), víme příliš málo, abychom o jeho příslušnosti mohli říci něco bezpečnějšího; totéž platí o Picentech, jež tradice rovněž odvozuje od Sabinů.

Naproti tomu Volskové byli jazykově bližší Umbrům: nalézáme tu zejména monofthongování difthongů tak jako v umberštině (na př. *deue declune* Conway 252 = dat. sing., *toticu* tamt. = umb. *totcor*, os. *túvtiko*-) a změnu *k* před *i* v hlásku sykavou (*fašiat* tamt. = umb. *fašia*). O jazyce Aequů nevíme nic jistého, jediný nápis (*Albsi patre* = Albensi patre, Conway 301) je příliš nepatrný, aby aspoň něco prozrazoval o jazykových zvlátnostech tohoto kmene. Z fakt historických se usuzuje, že Aequové jsou kmenově spríznění s Volsky (tak soudil Mommsen, *Unteritalische Dialekte* str. 324, *Oskische Studien* str. 13) a že tedy s nimi snad i jazykově náleželi k dialektické skupině, blízké umberštině. Srv. i, co o tom vykládá Modestov ЖМНН. CCCLIV, 1904, str. 355 n.; CCCLVIII, 1905, str. 1.

18. Tak tedy byly dialekty latinské obklopeny na severovýchodě, na východě a na jihu skupinou nářečí, která, ač se vyvinula z téhož základu jako dialekty latinské, přece byla od nich tak rozdílná, že si příslušníci obou oblastí navzájem nerozuměli; nářečí ta, zejména hledíme-li k územím od sebe nejvíce vzdáleným, byla i vespolek dost odchylná. Rozdílnost v oblasti nářečí osko-umberských lze snadno pochopiti docela přirozeným vývojem; po stránce jazykové nic nás nenutí k tomu, předpokládati zde zase rozpadnutí bývalé jednotné větve ve dvě části samostatné — oskou a umberskou —, jež po nějaké době vývoje společného se oddělily a vyvíjely samostatně. To je totiž stanovisko Modestova (ЖМНН. CCCLIX, 1905, str. 371 n.), jenž z důvodů jiných, ne jazykových, vykládá, že na poloostrov apenninský přišli nejprve Umbrové (na počátku věku železného) a po nich teprve Sabinové, z čehož plyne, že i jazyková diffe-

¹ Modestov ЖМНН. CCCLVIII, 1905, str. 81 uznává, že jazyk těchto krajín je blízký jazyku Kampanie a Samnie, ale se zřetelem na jejich zvláštnosti nepočítá jich do oblastí jazyka oského.

renciace mezi oběma skupinami mohla nastati již v dobách před jejich příchodem do Itálie. Jak řečeno, jazyková fakta k závěru takovému nevedou; rozdíly, jež nalézáme mezi jazykem umberským a oským, jsou toho rázu, že se mohly vyvinouti až v Itálii, v místech, kde kmeny ty v době historické nalézáme. Modestova k postupnému příchodu větve umberské a pak teprve větve sabellské vede přesvědčení, že »není rozhodně nijakých fakt, jež by dovolovala tvrditi, že Umbrové a Sabinové, jakož i ostatní sabellské kmeny jsou jedno a totéž plémě, či lépe, jedna a táž ratolest italského plemene, anebo konečně, že kmenové sabellští vzešli od Umbrův« (ЖМНН., CCCLIX, 1905, str. 369). K odmítnutí tohoto obecného mínění (Schwegler Röm. Geschichte I, str. 178, Mommsen Röm. Geschichte I³, str. 115) vede jej poznání, že kultura a historie svědčí proti takovému svazku mezi Umbry a Sabelly. Kritiku jeho důvodů nutno přenechati historikům a archaeologům, jakož od archaeologie vůbec lze očekávati vydatné pomoci při řešení ethnologických otázek starověké Itálie (srv. o tom Kretschmera v Gercke-Nordenové Einleitung I², 555 = I¹, 175): jazyk v této příčině pro mínění Modestova nesvědčí.

Jinak tomu je v otázce o poměru skupiny latinské ke skupině osko-umberské. Rozdíly mezi oběma skupinami jsou tak veliké, že je těžko si mysliti vznik těchto rozdílů teprve na půdě italské, při takové lokální blízkosti a při stycích, jež odlehlostí nebo nepřístupností území jednoho nebo druhého nebyly nikterak znesnadňovány. Tu je na snadě domněnka, že rozdělení větve, kterou zveme italskou, stalo se již před příchodem Italiků na poloostrov Apenninský, že se tedy obě části delší čas samostatně vyvíjely, čímž lze vyložiti značné rozdíly v jazyce obou skupin. To se shoduje s míněním Modestova, jenž (opět z důvodů archaeologických) učí, že nejprve do Itálie přišli předkové Latinů, o nichž se domnívá, že za doby bronzové přinesli do roviny pádské novou kulturu, vyznačující se novými představami náboženskými, pálením mrtvých, a nový způsob přebývání v kolových stavbách. Po nich teprve, když posunuli se k jihu, přišli Umbrové, nositelé a šířitelé kultury železné v Itálii, jež charakterisována nálezy u Villanovy a podle toho také zvána, a po těch konečně předkové kmenů sabellských. O poměru Umbrů a Sabellů byla řeč výše; co se tkne mínění Modestova o posloupném příchodu Latinů a pak teprve ostatních Italiků, jazykové poměry rozhodně mluví pro ně. Důvody archaeologické ovšem jsou velmi nejisté, mohou být správné, ale nemusí; nová kultura může značiti příchod nového obyvatelstva, ale nutno to není (srv. co o tom napsali Hoernes v Globu LXXXII, 1902, str. 5 n. v kritice díla Введение въ римскую историю od Modestova, Kretschmer v Gercke-Nordenové Einleitung I², str. 555 = I¹, str. 176). Jak je věc nejistá, vidno

i z toho, že jiný znalec starověku, E. Meyer, nenalézá před vpádem galským v rovině pádské nijakých stop po Indoevropanech a domnívá se proto, že Italikové přišli do Itálie nikoliv po souši, nýbrž po moři (Geschichte des Altertums I², 2, 792); zase je to pouhá domněnka, pro kterou rozhodujících důvodů není (Kretschmer na uv. m.). (Příště konec.)

Tydeník 'Über die Broschüren unserer Zeiten' (ÜdB).

Napsal J. Hanuš.

(Dokončení.)

Z nejzajímavějších po té stránce jsou referáty o spisech, jednajících o papeži, o jeho svrchovanosti nad biskupy a koncily, o poměru moci papežské k císařské atd.

V referátu o spisku *Von der Macht der Bischöfe in Ehesachen, besonders in Deutschland, zur Beleuchtung der neuen kais. Verordnung über diesen Punkt* (Frankfurt und Leipzig, 1782, 5 archů) referent zahrnuje chválou spisek, jenž dobře osvětluje svůj důležitý předmět, získává vznešenému smýšlení Josefovu tolik vážnosti a pochvaly znalců, jako spisovateli cti a slávy. Spisovatel měl prý tolik lidumilnosti, tak dobré srdce, že rozruch, jež císařské nařízení způsobilo i u některých Němců, neznajících svých vlastních práv, vykládal ne z barieství (Widersetzlichkeit), nýbrž z jejich dobromyslnosti, z entusiasmu pro náboženství, kde Němec obává se hned bouře, sotva se pohne list (str. 87). Jinak však o spisku z příčin na snadě jsoucích jen suše referuje, nepřidává vlastních poznámek. Přes to místy proniká i vlastní smýšlení referentovo. Tak na př. na str. 97.: „Da dieser Religionseifer, so lobenswürdig er auch ist, wenn er aus guten Bewegungsgründen eifert, uns eben so schädlich werden kann, wenn wir zwischen Religion und Menschenfassungen, zwischen dem Wesentlichen und Willkürlichen keinen Unterschied machen, da nicht jede Veränderung in Religionssachen sogleich eine Irreligion ist: fasset der H. V. den Entschlusz die Deutsche Freiheit und Ehre so zu verfechten, dasz er die wesentlichen Rechte Roms nicht beleidigen will“ (97). To jest zejména stanovisko josefinské, jež shledali jsme v týdeníku ÜdB již při polemikách s GdP a pak častěji.

Nejvýznamnější po té stránce jest však obšírný referát o spisku *Was ist der Pabst*, jež anonymně vydal Jan Valentin

Eibel, někdejší professor kanonického práva ve Vídni (Wien, 1782, 3 archy). Radikálně svobodomyšlný spisek, vydaný nad to ve chvíli, kdy všechny listy ohlašovaly příchod Pia VI. do Vídne, způsobil nesmírný rozruch i v Praze. V Pražských Poštovských Novinách prý ‚neza-louženě‘ vychválen, ba patištěn, četné brošurky vyrojily se pro i kontra. Proto i týdeník ÜdB obírá se celou věcí obsírněji (na str. 100 n.).

Posměchem odbývá nejprve chvalořečnické hyperboly Adama Fr. Olivy, jenž v archové brošurce *Was ist der Verfasser der erschienenen Abhandlungen: Was ist der Pabst und der sieben Kapitel von Klosterleuten* vynášel Eibela jako ‚velikána, kolosa, jemuž musíme se podívovali, vítěze nad před-sudky i mnichy, podporu státu, nového Konfucia, Sokrata, ba Daniele, jenž potřel unsern Lieblingsgott den Drachen — unsern Pabst‘ . . .

Vyvraceti takové nehoráznosti prý netřeba, učinila to sama cesta papežova po Německu: ‚Aber wohl uns, dasz Sie dieser grosze und erhabene Menschenfreund durch sein auferbauliches und einnehmendes Betragen auf seiner Reise — dasz Sie ganz Deutschland durch allgemeine, von tiefster Ehrfurcht und wärmste Liebe — bereits so widerlegt hat, dasz ich nichts mehr hinzu-setzen nöthig habe‘ (str. 102).

Potom referent obírá se Eibelem a jeho odpůrci Jiřím F(einerem) (*Was ist der Pabst, zweite verbesserte Auflage mit einer Vorrede und Nachrede von G. F. 1782*) a Al. Melzem (*Frag was ist der Pabst etc.*) Obojí stranu posuzuje docela nepřiznivě, ba zamítavě: ‚Einer räumt dem Pabste zu wenig Gewalt und Vorzug ein: der andere zu viel; einer lässt sichs alles, selbst die Redlichkeit und Ehre kosten, wenn er nur die päbstliche Gewalt, so tief er kann, herabsetzt: der andere kömmt mit dem alten, von gesunder Vernunft längst verworfenen Schlendrian wieder aufgezogen . . .‘ Referent svůj odsudek dokládá podrobněji: ‚Eibel jedná nepoctivě (unredlich), nejde mu o to, aby pověděl nám pravdu, nýbrž aby, pokud jen možno, snížil papeže. Uvádí zkomolená, zfalšovaná místa ze sv. Otců. Vybírá si jen, co se mu hodí; vše, co svědčí proti němu, nechává nepovšimnuto. Bibliotheku jeho tvořily buď protestantské knihy, nebo, byly-li to katolické, měl v nich zřetel jen k ná-mítkám, nikoliv k dokladům vážnosti a moci papežské.‘ Překva-puje prý, ba jest až směšné, že katolický spisovatel mohl mezi jiným prohlašovati za přepjatost (Schwärmerei) také tyto věty, založené na sv. Písmě a na učení latinských i řeckých Otců, s ním naprosto shodném: papež dostal od Boha klíče k nebeskému království, moc vázati a rozvazovati; jemu nevyrovná se žádný biskup; jest náměstkem Kristovým, viditelnou nejvyšší hlavou církve, nejvyšším soudcem všech věřících . . .

K potvrzení svých výtek referent dovolává se i protestantského osvěceného rektora a bibliotekáře Hieronyma Ondř. Mertense a jeho řeči k papeži, jemuž „jako nejsvětějšímu otci, vrchní hlavě křesťanství, políbil nejsvětější nohy“.

Ale ani konservativní odpůrci Eibelovi nepochodili lépe. Referent vytýká jim, že polemisují místy směšně, přehánějí, špatně vykládají prameny, zveličují moc papežskou, a naprosto odmítá podobný způsob obran: „Leute, macht doch gute Vernunftschlüsse, oder hört auf, zu schreiben, um nicht auch die Wahrheiten der Katholischen Religion bei unseren Glaubensgegnern verdächtig und lächerlich zu machen“ (130).

Ještě význačnější pro referenta osvícence a josefinistu jsou jeho vlastní výklady o papeži. Opíraje se o sv. Písmo, staré církevní Otce a poměry křesťanského starověku vůbec, referent hájí rozhodně svrchovanosti moci papežské v církvi a ve věcech duchovních: Papež jest pravým nástupcem sv. Petra a proto viditelnou hlavou církve. Kristus staví svou církev na skále, na sv. Petrovi, tudíž Petr i jeho pravý nástupce jsou základy (Grundfeste) celé církve. Papeži náleží vésti a vyučovati církev, bdíti nad jednotou učení, brániti schismatům, žádati zprávy o věcech týkajících se náboženství, vysílati vyslance a plnomocníky do provincií, býti prvním mezi soudci ve sporech o víru a náboženství, svolávaní obecné koncily, jim předsedati a je svým svolením potvrzovati, bdíti nad plněním církevních dekretů v celé církvi, opravovati kážeň v církvi atd. Ale na světskou moc panovníkův a států jeho svrchovanost se nevztahuje:

„Da der Pabst ein geistliches Oberhaupt ist, so ist ihm die weltliche Macht, die unmittelbar von Gott herrührt, so sind ihm die Könige und die übrigen Landesfürsten nur in Ansehung der Religion, nicht aber der Landeshoheit untergeordnet. Sie können ihrer Würde, wenn sie sich gleich derselben unwürdig gemacht haben, von ihm nicht entsetzt werden.“ Toto rozšíření papežské moci světské referent přičítá nesprávným výkladům církevní klatby: „Man erklärte das Verbot, mit den Exkommunizierten eine Gemeinschaft zu pflegen, mit der äussersten Strenge. Man sah sie gleichsam für unehrlich und aller Gerechtsamen verlustig an. Andere hingegen, die diesen Abweg in Ansehung der Landesfürsten bemerkten, verfielen auf gegenseitige Ausschweifungen. Sie lachten und spotteten der Bannstrahlen Vatikans, als solcher, die ohne Wirkung auf den Thron fielen; in eben der falschen Hypothese, dass der Bann der höchsten Würde einen Stosz gebe“ (136).

Referent ovšem nepopírá, že na základě zdravého rozumu, staré tradice a příkladů prvních století moc křeďů vztahuje se na všechny věřící, tedy i na krále, a že i panovníci za velké zločiny, ale mnohem řidčeji a s opatrností mnohem větší, mohou býti slouženi klatbou. Ale klatba ta nezbavuje práv, ani privatních

(Allein der Bann ist in Ansehung der Gerechtsamen, sogar jener der Privaten kraftlos'), jak podrobně vykládá a zdůrazňuje z Písma. Kněží, kteří zpěčují se moci světské, zpěčují se příkázání božímu. Referent naprosto zamítá theology, kteří učili, že jest dovoleno, ba záslužno poddané vymaniti z moci panovníka klatbou stíženého, 'zoufalé fanatiky', kteří tyto zásady prováděli, dodávaje, že hlavně odtud povstalo všechno záští proti katolickému náboženství v Anglii a jiných nekatolických zemích.

Neméně charakteristické jsou posléze také výklady o poměru moci papežské a biskupské, o neomylnosti papežské a svobodách gallikánské církve: Biskupové mají svou moc přímo od Boha, ne od papeže. Ježto vláda církve není despotická, moc papežova nemá zasahovati na biskupy, pokud plní své povinnosti; ale pak — zbloudí li biskupové — moc papežská povznáší se nade všechny. V koncilech biskupové samostatně se usnášejí a papež jen schvaluje, potvrzuje.

Referent patrně nesouhlasí s neomylností papežskou: 'Unter Julius II. (1512) ging man so weit, dasz man die Unfehlbarkeit dem Pabste zusagte, und die neuen Ketzereien gaben Anlazz, dasz sie mehrere Gottesgelehrte annahmen und hartnäckig vertheidigten' (zvl. Bellarmin, odtud sekta Bellarministů, a většina řádů na papeži závislých). Ale starověk toho neznal, jako neznal závislosti světské moci na římské církvi a sporův o svrchovanost papeže či koncilu (před r. 1400).

A s téhož svobodomyslného stanoviska referent na str. 167 vzpomíná gallikánské církve, 'welche die Reinigkeit der Theologie vor allen anderen erhalten hat', a jejích pěti artikulů, přijatých a prohlášených v Paříži r. 1682:

'Der erste setzte die zwei Mächte auseinander, der zweite behauptete den zu Konstanz ausgedrückten Vorrang eines allgemeinen Kirchenraths vor dem Pabst und verwarf die Einschränkung auf den einzigen Fall der Trennung. Der dritte betraf die Einrichtung der Apostolischen Macht nach den Kirchensatzungen, welche die ganze Welt verehret. Der 5te räumte den päpstlichen Entscheidungen in Glaubensstreitigkeiten das vornehmste Ansehen ein, doch so, dasz das Urtheil des Pabstes, wofern der Beifall der Kirche nicht dazukömmt, verbessert werden könne' (podle Fénelonova pojednání o svobodách francouzské církve). Referent s nimi patrně souhlasil a uvedl je na doklad a snad i na obranu svých vlastních výkladův. Mohlť právem předvídati, že u kleru starého ducha vzbudí odpor a kaceřování.

V celém zajímavém článku se tudíž referent zřejmě hlásí k zásadám svobodomyslným, josefinským. Ale jeho josefinství — jako jeho osvícenství vůbec — jest mírné, kritické, jak výslovně přiznává v závěrku článku: 'Oesterreichs Staaten haben ihre Aufklärung hierin der groszen und unvergesslichen Theresia zu verdanken. Man musz aber nie zu weit gehen. Ich habe schon

öfters gesagt, dasz eben so groszer Fehler jenseits als diesseits des Wahren liegt. Jener ist zum Lieblingsfehler unserer Zeiten geworden' (str. 168). Této chybě své doby referent snaží se vyhnouti a to ne z důvodů nízkých, sobeckých, nýbrž zřejmě z vnitřního přesvědčení, vyrostlého na jedné straně ze současného myšlení a kritické vědy, jejichž byl stoupencem, na druhé straně z katolických tradic, jimiž byl ovládán. Takovým dojmem působí již čtení týdeníku ŮdB. Odhalení tajemného referenta týdeníku ŮdB, o něž nyní se pokusíme, podá světla ještě více.

Na rozdíl od GdP, jichž účastnila se celá „společnost učenců“, týdeník ŮdB psán byl bezpochyby spisovatelem jediným, jak to ostatně výslovně napovídá závěrečná „Anmerkung“, klerou citujeme níže.

Posud býval za tohoto spisovatele pokládán jakýsi J. C. Hintschius, a to na základě udání samého týdeníku ŮdB, jehož druhé číslo výslovně jmenuje Hintschia jako vydavatele, dále na základě brošurek, reagujících na ŮdB, jež polemizují proti Hintschiově jako původci týdeníku, a posléze na základě zprávy Fr. Faustina Procházky, jenž 20. srpna 1782 napsal Cerronimu: „Bei uns sind jetzt nicht so sehr Broschüren als Wochenschriften zur Mode geworden: Die Predigtenkritik, die hier alle Wochen herauskommt, wird Ihnen bekannt sein; aber sie verdient nicht gelesen zu werden. Ein gewisser Herr Hintschius hat uns eine Wochenschrift von 16 Stücken „über die Broschüren unserer Zeiten“ geliefert und nur wichtiger Geschäfte wegen, wie er sagt, aufgehört. Sie enthält theils Recensionen, theils Widerlegungen der herausgekommenen Broschüren, theils eine meistens gründliche Abhandlung über die Gegenstände, über die man zankte“ (přepis listu v zemském archivu v Praze).

Přes tyto výslovné zprávy jsem přesvědčen, že domněnka o auctorství Hintschiově jest více než pochybná. Podpis v týdeníku ŮdB nemá průkazné váhy, ježto se týká jen vydavatele, a nad to brošurky vycházely zpravidla s fingovanými jmény, jež pak zachovávala i v polemikách. Ostatně neznáme z té doby žádného spisovatele toho jména — i Procházka píše o jistém Hintschiově! — a zvláště spisovatele a stilistu tak vynikajícího, jakým zřejmě byl auctor ŮdB. A stejně záhadná, ba přímo podezřelá jest také zpráva Procházkova, a to jak nápadným souhlasem s naprosto zámětlavým stanoviskem ŮdB proti GdP, tak zvláště veškerou svou povahou. Procházka totiž, jak zřejmě z jeho zprávy v Miscellaneen (str. 256), dobře byl zasvěcen do celé věci, ale v listě příteli Cerronimu úzkostlivě se obmezil na data, uvedená v ŮdB, dodáváje pouze své tajemné „ein gewisser“ Hintschius! Ve zprávě druhé, určené veřejnosti (v Miscellaneen na u. m.), Hintschia již vůbec nejmenuje, za to

zmiňuje se tajemně o účasti ‚jistého přítele‘ v ÚdB: ‚Hätte man die Beiträge und Aufsätze eines gewissen Freundes so gelassen, wie sie von seiner Feder geflossen sind, so würde diese periodische Schrift unter den andern wohl die Königin gewesen sein‘. Právem z těchto záhadných zpráv usuzoval již J. Jakubec (v Literatuře České XIX. století, I₂, str. 59), že Procházka ‚byl snad š počátku účasten nebo podněcovatelem týdeníku ÚdB‘, jinými slovy, že zapíraje, prozradil tu nějakou účast v týdeníku ÚdB.

Na základě podrobného rozboru týdeníku ÚdB a celé literární činnosti F. F. Procházky troufám si však jíti ještě dále: F. F. Procházka byl nejen podněcovatelem a š počátku účastníkem, nýbrž od začátku až do konce hlavním, ne-li jediným spisovatelem týdeníku ÚdB a onen ‚jistý Hintschius i jistý přítel‘ měli patrně krýti přísně, až úzkostlivě jeho incognito.

Rada svědectví, z nichž některá jsou naprosto přesvědčivá, dokazuje správnost této domněnky, ač se jí nedávno ještě vzpíral Przedak (v cit. sp. 77).

Již Ehrlich a po něm Wurzbach (v Biographisches Lexikon) přičítali auctorství týdeníku výslovně F. F. Procházkovi a Wurzbach často bývá dobře informován.

Ještě rozhodnější, naprosto přesvědčivá jsou svědectví vnitřní. Takové jest místo v závěrečné ‚Anmerkung‘ týdeníku ÚdB, kde spisovatel zastavení týdeníku omlouvá ‚neočekávanými a důležitějšími pracemi, jichž nelze odkládati‘. Pranic nevíme, že by nějaký Hintschius byl se zanášel takovými pracemi. Naproti tomu místo výborně se hodí na Procházku, jenž v úvodě svých ‚Miscellaneen‘ stejně omlouvá změnu původního plánu Českomoravské biblioteky, nenadálou okolností . . . studiemi vážnějšími a důležitějšími, jež zatím se staly a asi zůstanou hlavním jeho oborem‘. Byly to zřejmě přípravy k nové revisi a edici bible české, jež spadají právě v tu dobu. Vskutku auctor tohoto vydání bible české i v týdeníku ÚdB hlásí se často a význačně: doporučováním bible ke čtení obecnému, — na str. 174 lituje, že mnozí posud nečtou bible, — zájmem pro vědeckou kritiku bible a zejména vážností k Michaelisovi a jeho ‚Orientalische Bibliothek‘ (viz str. 127) a posléze zvláště vynášením Vulgaty (na str. 171 a n.): ‚Wir haben eine alte lateinische Kirchenversion, deren Werth wir selbst nicht kennen. Es hat zu allen Zeiten, sogar unter Akatholiken grosze — aber nur grosze — Männer gegeben, die sie hochschätzten. Dem ungeachtet sag‘ ich dreist heraus, und die Zukunft wird meine seltsame Sage rechtfertigen, dasz sie seit Hieronymus noch Niemand recht gekannt hat.‘ V klassickém svém vydání bible Procházka stejně doporučoval bibli ke čtení i lidu, ukázal se stejným znalcem biblické kritiky a stejným velebitelem Vulgaty.

Ještě bezpečnější, ba naprosto přesvědčující důkaz auktorství Procházkova podává Procházkova rozprava *Critische Nachricht von den bisherigen Producten der Pressfreiheit in Böhmen* (v *Miscellaneen der Böhmischen und Mährischen Literatur* 1785, str. 234—260). V rozpravě té Procházka referuje také o týdeníku ŮdB a to jako o práci cizí, kterou značně vychvaluje. O vlastní účasti nezmiňuje se zde ani slovem. Ale na jednom místě rozpravy prozradil se přece. Na str. 242 poznamenává totiž, že „tu opakuje poznámku, kterou učinil u příležitosti jednoho spisku“: „Der H. B. verdient das Lob, dasz er anstatt süsse Nachtträume, und dem Throne, dem von ernsthaften Geschäften, an denen das Wohl der Reiche hängt, umgebenen Throne unbemerkliche Projekte nieder zu schreiben, die Hand an die Verbesserung der Herzen und die Aufklärung des Verstandes selbst legt“ etc. Poznámka tato shoduje se téměř doslova s tím, co v týdeníku ŮdB (str. 177 n.) bylo napsáno o téže brošurce (viz str. 123), a Procházka přiznal se tak výslovně ke spolupracovníctví v týdeníku ŮdB.

Ostatně i bez tohoto přiznání účast jeho jest zřejmá a nade všecku pochybnost.

Mezi Procházkovou rozpravou v *Miscellaneen* a týdeníkem ŮdB jest totiž úplný, až překvapující souhlas v celém duchu i formě, v obsahu i tendencích, ba místy i ve slovech a celých rčeních: v obou hlásí se táž upřímná oddanost a úcta k Josefovi II. — místy i stejnými slovy: „der scharfe und in die weiten Fernen hinsehende Adlerblick“ (v ŮdB str. 178 a v úvodě rozpravy) — ale bez podlízavého lichocení; tytéž osvícenské sympathie k jeho „velikým a šlechtetným“ snahám, ale zároveň také táž kritická skepse upřímného katolika ke všemu, co v nich, zejména v praxi, bylo přehnáno; táž nadšená radost z nové svobody tisku i z jejích krásných výtvorův, ale také táž nechuf k „domnělým“ filosofům a osvícencům, k módním pisálkům pražským i vídeňským i k jejích plodům (opět slovně shody, na př. v charakteristice: ke spisovatelství stačí nyní „ein paar gesunde Finger“ *Miscell.* str. 253 n. a ŮdB 44 n.; také rčení, že brošurky vtiskly našemu věku pečeť hanby, opakuje se na obou místech), ukazujícím prý, že doba pro svobodu tisku nebyla ještě zralá, a táž útrpnost k ubohým spisovatelům, kteří svými krátkozrakými návrhy obtěžovali trůn; též smysl pro literárně a kulturně historický význam brošurek, byť i nevyhovovaly „dobrému vkusu“ referentovu a zdály se mu v motivech, v obsahu i v tendencích sebe ubožejší; též soud o jednotlivých brošurkách, o nichž tu referováno, jmenovitě také o GdP; táž význačná snaha zaujímatí kritické stanovisko, vzdálené stejně od pověry a přepjaté horlivosti jako od indifferentismu a pafilosofie; též obrana mnichů s význačnými paralelami formálními (na př. reminiscencemi z *Don Quijota*) i věcnými (myšlenky, že jen zlo-

myslnost nebo nevědomost může mnichům upíratí všechny zásluhy; že odpůrci přenášejí vady jednotlivců nebo středověku na nynější kláštery vůbec; že mniši mají velké zásluhy o kulturu i literaturu (tu i slovná shoda); že v mniších urážejí se lidé atd., opakují se v obou spisech); týž odpor osvícence k náboženským pověrám, ale také vážnost katolického kněze ke cti-hodným a z nehlubšího starověku pocházejícím řádům a m. j.

Všechny tyto význačné, pronikavé, místy doslovné shody nelze vyložití jinak, než že oba spisky pocházejí od téhož spisovatele, tudíž i týdeník Üdb, psaný podle závěrečné ‚Anmerkung‘ jediným spisovatelem, jest dílem F. F. Procházky, podepsaného auktora rozpravy v ‚Miscellaneen‘. Rozprava v Miscellaneích jest zároveň do jisté míry pokračováním týdeníku Üdb. V závěrečné ‚Anmerkung‘ spisovatel týdeníku Üdb slíbil totiž, že přijde-li mu opět chuť a volná chvíle, podá ještě svazeček takového týdeníku. Měl tudíž asi již tehdy připravenou látku. Ale ke splnění slibu v té formě již nedošlo. Místo slíbeného pokračování týdeníku Procházka zpracoval sebranou látku v uvedenou rozpravu pro ‚Miscellaneen‘, přejav leccos z úvodu i z obsahu týdeníku, doplniv ji novým materiálem a jistě také přizpůsobiv ji jak k povaze i účelu ‚Miscellaneen‘, tak i k novým poměrům. Že i tato těsná souvislost rozpravy s týdeníkem svědčí pro Procházkuvo auktorství, jest na bledni.

Vskutku jedině na Procházku hodí se všechny rysy zajímavé a složité literární fysiognomie spisovatele týdeníku Üdb: duchaplná, bystrá, vtipná polemika s význačnými ironiemi a sarkasmy, ukazující na talentovaného, zkušeného stilistu, široké, prohloubené známosti v oboru literatury a nových věd, zejména theologie, historie, filosofie, projevující odborného theologa a historika i nadšeného stoupence nových kritických method, jakým byl Procházka. Na Procházku ukazuje dále vynášení důležitosti a užitku literárních dějin (ve smyslu Heumannova ‚Conspectus reipublicae litterariae‘, Struviovy ‚Introductio ad notitiam rei litterariae‘ atd.; srv. str. 128), ke kterým již v úvodu svého ‚Commentaria‘ obracel zřetel, a pak zvláště místo, jednající o významu osobních styků s odborníky, tlumočící tuším vlastní zkušenosti Procházkovy s Durychem (viz str. 128 n.).

Na Procházku, nadšeného, ale zároveň kritického ctitele humanismu, ukazují četné projevy humanistické: motto týdeníku, obšírnější zmínka v úvodě, četné reminiscence v obsahu a zvláště vřelé doporučování klassických studií (viz str. 128), z něhož mluví nejen nadšený ctitel antiky, ale také stoupenec kritických method edičních. Pro Procházku, spisovatele první pragmatické historie literatury české, svědčí výslovná snaha Üdb, podati kritikou brošurek drobný příspěvek k literárním dějinám (Litterär-geschichte) českým (v I. čísle Üdb, právě jako v rozpravě

v „Miscellaneen“), a pak četné narážky z historie české literatury a kultury (na Pálče, str. 15 a j.).

Procházkou dají se posléze také nejlépe vyložití motivy i tendence, obsah i veškerý duch týdeníku ŮdB. Procházka je katolický kněz a člen řádu pavlánského, ale zároveň také zasažen byl jednak za studií universitních, jednak styky s pražskými učenými (Durychem, Voigtem, Dobrovským, Pelclem, Ungarem a j.) i vlastními studiemi, zejména filosofie — byl doktorem filosofie — biblické kritiky, filologie a historie, zvláště literární, novým duchem vědeckým a osvícenským. Mocný vliv těchto nových proudů byl u Procházkovy ještě posilován užšími styky s oficiálním josefinstvím, jež Procházkova účast navázala při novém vydání bible české.

Z různorodých těch prvků vytvořila se ve smýšlení Procházkově ona zajímavá směs konservativního, až protireformačního katolicství na jedné a pokrokového, svobodomyšlného osvícenství a josefinství na druhé straně, jež tak význačně charakterisuje nejen týdeník ŮdB, ale i Procházkův *Commentarius*, o něco starší.

Mohlo by se namítati, že pozdější Procházkovy názory osvícenské místy odporují názorům ŮdB (ovšem také *Commentaria*) a tudíž svědčí spíše proti auctorství Procházkova v ŮdB. Ale i tato námitka padá, sledujeme-li vývoj osvícenství Procházkova. Kdežto osvícenství Voigtovo, do jisté míry i Pelcelovo, překotným vzrůstem josefinství značně chladlo, naopak osvícenství Procházkovo z příčin, jež obsírněji vyložím v životopise Procházkově, významně se sesilovalo. Rozdíl mezi Procházkovými názory v *Commentariu* (z r. 1781) a názory pozdějšími ukazuje to zřejmě. A právě tento význačný vývoj Procházkova osvícenství vysvětluje nám také rozdíl, ba rozpor mezi některými názory týdeníku ŮdB — také *Commentaria*, s týdeníkem ŮdB po té stránce zřejmě příbuzného — a názory v Procházkových předmluvách jednak Nového Zákona z r. 1786 a jednak edicí starších spisů českých (z r. 1786—87). Není tu rozdílu mezi různými auctory, nýbrž jen různé fáse ve vývoji osvícenství téhož auctora.

Touto zvláštní povahou a vývojem osvícenství Procházkova lze posléze vyložití také přísné, až úzkostlivé inkognito Procházkovo stran týdeníku ŮdB. Proč asi Procházkovi, katolickému knězi a hlavně příslušníku řádu, tolik záleželo na tom, aby utajil své auctorství, domyslíme se snadno z obsahu týdeníku. Tak postrá směs názorů protireformačních a osvícenských musila narazit a vskutku také narazila na odpor jak konservativního kleru, tak rozhodných osvícencův a josefinistů.¹

¹ Srov. na př. chladný, místy až odmítavý posudek Dobrovského v *Liter. Magazin*, příkrou odpověď GdP a Procházkovo přiznání v *Miscellaneen* str. 256.

Jen přísné inkognito mohlo Procházku zbaviti trapných nepřijemností, jaké asi nutně nastaly na obou stranách — vzpomínám jen na odhalení zlořádů v kláštorech, tak nebezpečné pro příslušníka řádu, na přátelský poměr Procházkův k Ungarovi, jenž byl asi blízek GdP, v týdeníku ÜdB tolik kaceřovaných — nepřijemností tím trapnějších, když GdP vyslovily podezření, že anonymus týdeníku ÜdB dal se najmouti od strany zpátečnické.

Ale vedle těchto důvodů nutkala Procházku k anonymitě také významná okolnost jiná, kterou sám prozrazuje v *Miscellaneous* (str. 256). ‚Hätte man — píše tu Procházka v referátě o týdeníku ÜdB — die Beiträge und Aufsätze eines gewissen Freundes so gelassen, wie sie von seiner Feder geflossen sind, so würde diese periodische Schrift unter den anderen wohl die Königin gewesen sein, wodurch sich keine vernünftige Seele, zumahl die für eine bescheidene Belehrung Empfänglichkeit besitzt, hätte billig beleidiget finden können, und die gewisz gröszern Nutzen in mancher Rücksicht würde geschafft haben. Allein die Hoffnung zum glücklichen Absatze, wo fern man à la Pannich, der einmahl in dem Besitze des Beifalls bei dem gemeinen Manne war, controvertierte und polterte, gewann Oberhand, und die Bescheidenheit und Gesetztheit muszten weichen. Man polemisierte abscheulich, und ganz nach dem Geschmack des vorigen Jahrhunderts, und verderbte daher die ganze Sache. Man hat in die Aufsätze, besonders in diejenigen, welche die in Prag herausgekommenen Schriften betreffen, so viel Bitterkeit eingestreuet, so viel zanksichtige Controversart hingestellt, so viele Wendungen auf die schlimmere Seite eingewebt, so viele ungleiche und abstechende Zusätze eingeschaltet, dasz die ganze Schrift verunstaltet worden ist.‘

Výklad této zprávy může býti dvojí. Dejme tomu, že vše, co tu Procházka vypravuje — ovšem kromě zmínky o ‚jistém příteli‘, za níž najisto skrývá se Procházka sám — jest ryzí a upřímná pravda. Snad bychom se pak tázali, proč Procházka dal si své příspěvky takovým způsobem porušovati, zvláště když šlo o věci tak důležité, ano nebezpečné — ale chápali bychom, proč nechtěl se hlásiti k auctorství toho, co v té formě nenapsal, ba s čím ani nesouhlasil.

Ale bezděky vtírá se také výklad jiný, a to vinou samého Procházky. Ukázal jsem výše, že zpráva Procházkova o týdeníku ÜdB, zatajujíc vynikající účast vlastní, není upřímná. Neupřímnost ta budí pak bezděky skepsi k celému jejímu obsahu, a to tím spíše, že nechápeme, jak Procházka v celých 16 číslech mohl ztrpěti takové porušování svých příspěvků. Není pak — táže se tato skepse — celá historie o pozměňování článků Procházkových od osoby jiné, opět anonymní, pouhou výmluvou auctora, jenž asi z nutnosti napolo se přiznává ke spolupracov-

nictví v týdeníku ŮdB, chtěl se takto zbaviti odpovědnosti za to, co týdeníku vytýkali jeho osvěcení přátelé, ba co přičilo se již vlastnímu jeho osvěcenství, zatím značně sesílenému? Soukromá zpráva Procházkova příteli Cerronimu, neznající ještě takových výtek týdeníku ŮdB, a všechen obsah týdeníku, v němž nelze znamenati nějakých hlubších změn, jež by odporovaly veškerému duchu týdeníku, dodává tomuto výkladu dosti pravděpodobnosti.

Číslem XVI. týdeník ŮdB ukončen. Příčiny udává „Anmerkung“ na posledních dvou stránkách. Neočekávané a důležitější práce, jichž nelze odkládati, a rostoucí nechuť pročitati tolik bidných skvárů přiměly prý referenta, aby ukončil týdeník. Ale protože jest stále potřebí stavěti hráz, proti dravému proudu bidných spisů, jež naši vlast zaplavují k hanbě lidského rozumu, referent si přeje, aby obratný vlastenec pokračoval v týdeníku a dále čistil Augiášův chlév: „Genug Belohnung für seine Mühe, wenn die furchtsamen Ignoranten durch die scharfe Kritik vom Schreiben abgehalten werden und die kühnern, die sich nicht abschrecken lassen, wenigstens nicht ungestraft schreiben dürfen.“

Jak působila celá tato armáda brošurek, s týdeníkem ŮdB v čele, na GdP?

Odpověď podávají nám samy GdP jednak zmínkami reagujícími na výtky odpůrců. V „Revision der Kritiker wider uns“ (str. 25 n.) odmítly hrubosti a insinuace „Geizzel der Geizlerzunft“, „Erinnerungen“, „Geizzel der Geizzel“, ve „Fragment einer Scene“ (str. 35) zparodovaly týdeník ŮdB a vyzývave prohlásily, že místo polemik proti „popství“ půjdou dále ve směrů započatém a volně budou usilovati o vytříbení křesťanství. A stejně vyzněla také „Musterung unserer Gegenfuszler“, předeslaná místo předmluvy k druhé serii týdeníku (asi z konce června). Týdeník změnil jen titul na „Predigtenkritik“, ale jinak opět prohlásil, že všecky urážky a kaceřování, všecky hrozby a hrubosti Pannichovy, Melcherovy, Hintschiový, Krausovy, Preitingerovy, Wernerovy, kteří skoro vesměs prý piší proti zdravému rozumu a bigotně, neodstraší ho, aby dále hledal a hájil pravdy, od hloupých mnichů v dobách nesnášlivosti a temnoty pohozené na smetišti a proto snad ne všude dost čisté a ryzí; že neustane od boje, jenž aspoň mnozíci se diváky nabádá k přemýšlení a seznamuje s novou osvětou; že bude dále opravovati kazatele, nutiti je ke studiu a vykořeňovati z lidu škodlivé předsudky.

Přes to výtky odpůrců — zejména asi působil týdeník ŮdB svým později zmírněným tónem a věcným obsahem, místy projevujícím souhlas s GdP — a ovšem i přátel nezůstaly bez vlivu ani na kritiky kazatelů. Když po delší přestávce podle slibu, daného v posledním čísle „Predigtenkritik“, týdeník začal opět vycházeti, ukazoval význačné změny. Pozměnil se především titul.

Místo pohoršlivého názvu ‚Geiszel der Prediger‘, ‚Predigtenkritik‘ týdeník vycházel nyní s titulem, přejatým z vídeňského týdeníku téhož obsahu, jenž i od Procházky byl přijat příznivěji (ÜdB 218): *Wöchentliche Wahrheiten für und über die Prediger in Prag*. Bearbeitet von einer Gesellschaft Gelehrter. I. Band (Prag und Wien bei J. F. Edlen von Schönfeld).

A táž změna hlásí se také v povaze týdeníku. Napovídá ji již úvod ‚An das Publikum‘: Učenci pražští, spojivše se s některými členy vídeňské družiny kritiků kázání, bydlícími v Praze, rozhodli se prý vydávati nový týdeník, ale beze vší nenávisti a všech vedlejších úmyslů. Budou zkoušeti kázání jednak podle rozumu, jenž nesmí býti oddělován ani od náboženství, a hlavně podle sv. Písma a podávati veřejnosti úsudky bez hořkosti, bez posměchu a satir, suché pravdy, ať pochvalné nebo kárající . . . To byl zřejmě ústupek radám přátel i výtkám odpůrců, zejména také Procházky. Vlastní obsah týdeníku, vycházejícího každý čtvrtek počínaje 20. únorem 1783 — archové číslo bylo za 4 kr., po případě za 6—10, byl-li rozsah zvětšen — snažil se zřejmě dostátí tomuto slibu. Kritiky kázání jsou sice prodechnuty týmž duchem osvícenským a josefinským jako v GdP — tak již v I. čísle nadšeně chválen ‚veliký Josef, jenž učenost nejen ochraňuje, nýbrž dal jí také starou svobodu‘; jindy kritik, asi odborný theolog, jenž rád se dovolává Ganganelliho, horlí proti překrucování sv. Písma, jež prý spolu s prodáváním odpustků, přepiatou a pověrečnou úctou svatých a zvláště P. Marie bylo příčinou rozkolů v církvi, zamítá zneužívání ďáblův atd. — ale jsou strážlivější, mírnější a také suchopárnější, nemají zajímavých exkursův a smělých, útočných poznámek GdP, ani jejich duchaplného, do živého zatínajícího vtipu a verry. Steinsberg, duše GdP, není na titulu podepsán, patrně ani již nebyl na týdeníku účasten, odstěhovav se již někdy na podzim do Vídně, kde založil první vídeňský deník, vydával ‚Briefe an H. M.‘ (do počátku r. 1783 vyšlo 21 listů), polemizující proti ‚Briefe kritischen Inhalts für Prag von Fr(iedrich) M(eeltisch)‘, a později v historicko-politicko-filosoficko-literární ‚Wiener Kronik‘ (1784—85) vrátil se opět ke kritikám kázání (Przedak I. c. 85 a 90).

Dvě zajímavé zprávy přinesl nový týdeník. Ve Vídni před zraky samého císaře — jenž zamítl žádost arcibiskupa vídeňského, aby kritiky kázání byly zapověděny (Österr. Biedermanschronik 1783, 234) — a se schválením censurní komise prý vyšetřováno, pokud kazatelé kritikami se polepšili. Vydavatelé WW přáli si stejného šetření také v Praze. Pokud vím, nedošlo k tomu. Přes to i zde kritiky kázání dodělaly se značného úspěchu, o němž WW referují v III. čísle z 6. března.

Dne 15. února 1783 vydáno totiž císařské nařízení pro kazatele, aby za 1. každý kazatel v kázání se přidržoval nauk evan-

gelia, neužíval dvojsmyslných výrazů nebo neslušných narážek a držel se hlavní věci; 2. aby neuváděl nic přímo a jmenovitě proti knihám v dědičných zemích cis. knižní censurou povoleným k tisku; 3. tím méně aby si dovoľoval jakékoliv, byť skryté narážky proti zákonům a vládním zřízením, jinak bude přísně trestán; 4. aby sice dokazoval pravdy evangelické, ale vystříhal se zbytečných a často škodných námitek a kontrovers; 5. aby všechny praktické nauky křesťanství s jejich použitím na denní život, pokud možno, ve lhůtě jednoho roku adventem počínaje ve vhodném pořádku přednesl; 6. aby kázání přizpůsobil nejen k osvětlení rozumu, nýbrž také, a to hlavně, ku pěstování ctností a k polepšení srdce; 7. aby v kázáních, zvláště na venku, užíval více tónu přátelské rozmluvy než řečnění; 8. aby všechna svá kázání s udáním dne, kdy, a místa, kde kázáno, byla napsána nebo udána kniha, z níž kázání vzato, a vše to aby bylo uloženo ke kontrole kteréhokoliv času; 9. následkem 5. bodu jest naříditi ještě zvláště představeným řádův, aby bez nutné potřeby neměnili kazatelů před koncem roku, počínajícího adventem. O nařízení tom vyrozuměna i konsistoř arcibiskupská, aby oznámila je duchovenstvu.

Shoda mezi tímto nařízením a snahami kritiků kázání jest zřejmá. Kritiky kazatelů vykonaly svůj úkol, jež přejalo v podstatě císařské nařízení, a pozbyly zájmu. Týdeník živořil odtud ještě až do 10. čce 1784, kdy zanikl (Przedak v cit. sp. 89).¹

¹ Zaniknutí týdeníku souviselo asi s úmrtím redaktora, osvícence a josefinisty Jana Jindř. Wolfa (viz Przedak v u. d. str. 89), bývalého jesuity, pak kanovníka v Král. Hradci, jenž stav se 1783 profesorem univerzálního a literárního dějepisu na pražské universitě, zemřel tu již 17. června 1784 v 39. roce svého věku. Z pozdějších jeho spisů — starší uvedl Pelcl v díle *Gelehrten aus dem Orden d. Jes.* str. 284 — Dobrovský připomíná jeho úvodní přednášku *Erste Vorlesung von dem wahren Begriffe, den Eigenschaften und dem Nutzen der Universalhistorie* (Praha 1783, 34 str. 8°), a zvláště *Geschichte des Königreichs Böhme zum Gebrauche der studierenden Jugend in den k. k. Staaten* (Wien 1783, 246 str. v malé 8°). Knihu, za níž autor odměněn od dvora 50 dukáty, Dobrovský velmi chválí — zvláště morální reflexe o historických událostech jsou prý nemalé ceny — a slibuje podati k ní jako přílohu několik archů věcných oprav, jež by v druhém vydání mohly být pojaty do textu (viz Lit. Magazin III, 22 a 90 n.). Jest to patrně též spis, jehož český překlad nedávno vydal dr. Jan Herben.

Poznámky k počátkům novočeského básnictví.

Napsal Miloslav Hýsek.

Dnes již podrobně jest vyšetřeno, že obrozená poesie česká není projevem velkých básnických individualit, které do písemnictví přinášejí nové tóny ideové i formové, nýbrž že jest ohlasem literárních zálib a snah, jaké v tehdejší době v Čechách měly vrstvy německé; že tyto vrstvy prostě své záliby přejímaly z Německa, kde jednotliví básníci a kritikové, největší dosud duchové literatury svého národa, právě tehdy osvobozovali a osvobodili písemnictví od tíživých vlivů francouzských, ale že literáti německých Čech málo ještě porozuměli nové době a zálibně se kochali tradicemi překonanými. Jejich vrstevník Fr. M. Pelcl v druhé části své »Geschichte der Deutschen und ihrer Sprache in Böhmen« (Neuere Abhandlungen Učené společnosti pražské 1791) vylíčil nám toto ovzduší spolehlivě. Byl prý to universitní professor Seibt, jenž »Čechy první seznámil s německou musou a literaturou a vzbudil v nich smysl pro ni«, a po krátkých několika letech jeho působení »byly znamenité spisy německých krasoduchů ve všech rukách«; i dámy, jež dotud znaly pouze literaturu francouzskou, čtly nyní Gellerta, Hagedorna, Rabenera, Gleima, Gessnera, Kleista a j., a mladí lidé obého pohlaví čítali je tak horlivě, že v zahradách, na procházkách i na veřejných ulicích chodili »s Wielandem nebo Klopstockem v ruce«. »Tím se mezi Čechy šířila nejen německá řeč, nýbrž šířily se i německý duch, německý vkus a literatura.«

Podání Pelcovo jest hodnověrné, ale není zcela úplné. Pro počátky poesie české pak je nutno vlivy cizí, německé, zde jmenované, doplniti také některými vlivy domácími, o něž ovšem literatura německá zájmu neměla.

Předně je potřeba oslabiti tvrzení, že to byl teprve professor Seibt, jenž v Čechách šířil porozumění pro literaturu německou. Už před Seibtem vyskytují se v našich zemích jednotlivci, kteří toto porozumění měli a kteří je projevíli také tiskem. Již olomoucké »Monathliche Auszüge Alt- und neuer Gelehrten Sachen« z r. 1747 počaly na literaturu německou upozorňovati a jejich několik literárních článků zjevně šíří smysl pro básnictví. Podrobný rozbor časopisu ukáže, že se v něm jeví vědomí německé. Sluší si ovšem uvědomiti, že »Auszüge« vycházely *před* narozením Goethovým a před otištěním prvních zpěvů Klopstockova Mesiáše, tedy v době prvních prudkých bojů za zvýšení úrovně literatury německé. Náležeji sem referáty o Scheybově Theresiadě, o Zápase čtyř umění, Baumgartenově překladu Davidových žalmů, o Gottschedově přednášce o drážďanském ruko-

pise básně o Karlu Velikém, o oslavné básni Wohlrabově a o francouzském překladu z Pope.

Z referátu o Sporů malířství, hudby, poesie a umění divadelního, čtyř řečí, jež za dozoru W. L. Grätenhayna konány byly v arnoštské kolleji v Bayreuthu r. 1746, jest patrný zájem o básnictví ve vydavatelstvu olomouckého listu. Myšlenka díla, nesamostatná a u nás známá již z Jeronýmovy »Recommendatio artium liberalium« a doktora Augustina Olomouckého »Dialogus ad defensionem poetices«, jeví se již v postupu všech čtyř umění. z nichž poesie a umění divadelní stojí nejvýše. Tlumočený zde názor na poesii jest odvár z Horatia a podporují jej citáty z oblíbených tehdy básníků německých, na př. Canitze. Romantické zbožnění poesie jakožto praroci člověčenstva a básníků jako prvních učitelů náboženství jeví se již zde, ale při tom se klade důraz na její užitečnost a zábavnost a omlouvají se, ač se odmítají, přestřelky z mezí mravnosti vybočující: »Směj se, božské básnictví, když tě Augustin nazývá vínem ďábelským, neboť neuvážil, že mnozí z jeho bratří dělali písně; směj se, když tvé písně nejsou po zásluze velebeny, nejsou důstojně odměňovány.« A podobně je s divadlem. »Dramatické umění jest úhrn všeho; co zábavného a jímavého obsahují malířství, hudba a básnictví.« Právě na jevišti se pozná veliký básník, neboť k tomu je potřeba něčeho více než k opěvování mrtvých nebo k zhotovení svatebního rýmu: »man muss den gantzen Menschen können.« Divadlo má výchovnou sílu, budí odpor k zlým skutkům a zahanbuje, a zároveň předvádí nám velikost hrdin tak přímo, že ji každý pochopí.

Referent měl by prý řadu kritických poznámek, ale upouští od nich zatím, poněvadž chce »v zemích, kde píšeme, vzbudit chuť ve čtenářích k německému písemnictví«, a tudíž nechce »jejich ostrosti váhavé začátečníky odstrašiti hned od prvních pokusů«. Je zajisté škoda, že nemáme příležitosti poznati přímo, jaké mínění měl o básnictví on, který žil v zemích českých. Takto lze o něm usuzovati jen z poznámek v referátech ostatních.

Byl předně stoupencem básní oslavných. V článku o Scheybově Theresiadě čteme, kterak činy císařovny hodny jsou tolik podivu, že přímo mohly by básníkovi uspořiti básnění, že samy již o sobě působí úžas; přeje si, aby císařovna nalezla svého Homera, jenž z jejího života by vytvořil eposej, a vyzývá »slechetné krajany«, aby po příkladu Scheybově zvěčnili své jméno básněmi na ctnosti ženské. Ale je proti devotní poesii, již se tehdy německá literatura hemžila a jež přebírala a opakovala bez přičiny a bez prožití obraty a obrazy tradiční; drážďanského rodáka Mich. Wohlraba za jeho »Unterthänige Lobrede« na vjezd Marie Josefy do Štrasburku stíhá jedovatým posměchem. Překladatele žalmů Davidových, nejsa spokojen s jeho veršovou praxí, upozorňuje, že Canitz básnil zcela jinak, aby »dosáhl jména nej-

většího básníka německého nové doby ve své vlasti i mimo ni«. Referát o Gottschedově přednášce a poznámky na konci referátu o Theresiadě ukazují, že olomoucký časopis tlumočil u nás básnické názory *Gottschedovy*, který byl členem společnosti olomoucké. Snad s tím souvisí zmínka při Baumgartenovi, že jeho překlad je věnován panu Breitingerovi z Curychu, »pracemi svými dostatečně známému«.

Naproti tomu však dopis z Lausanne francouzským překladem Popeova »Essai on man« seznamuje s literaturou anglickou, ze které Švýcaři čerpali svůj básnický názor i doklady v boji s Gottschedem. Nebylo prý by hříchem, kdyby Němci Angličanům záviděli jejich Popea, jenž se v této básni sám překonal: nesmírně prý rozšířil hranice lidského rozumu, a »i více než průměrné síly« jen stěží mohou ho sledovati »na cestě pozorování, kterou Pope tak krásně proklestil«. Popeovi se za zásluhu přičítá jeho deismus a hájí se jeho fantasie, které všude nemůže sledovati suchý rozum: »Básnický způsob výrazu a věty ve filosoficko-naučné básni nemusí vždy býti odměřen podle jedné šňůry.« Obsáhlého dopisu lausannského není potřebí zde rozbírat; stačí vědět, že u nás již r. 1747 se psalo o anglickém básníku.

Olomoucký časopis r. 1748 zanikl. O starším básnickém tvoření domácím v něm při propagaci poesie není řeči.

Jaké byly názory literární u nás, sledovati lze opět až téměř po čtvrtstoletí, od počátku let sedmdesátých, kdy v Praze počaly vycházeti a potom hojněji vycházely časopisy jiné. Arnošt Kraus ve známé publikaci »Pražské časopisy 1770—1774 a české probuzení« (1909) podrobně sledoval ideové jejich proudy a určoval spolupracovníky. Nám zde běží pouze o názory na poesii, které se jimi šířily a spolutvořily ovzduší, v němž rostli naši první novočeští veršovci.

V tomto ovzduší spojil se v celek a způsobil v něm zmatek trojí základní vliv. Působí tu nevyčerpatelná studnice epických i lyrických vzorů staré *řecké a římské literatury*, zejména latinskými básníky Vergiliem jako ideálem básníka epického a Horatiem, pramením theoretických poznatk. v o poesii; věje do Čech dále vítr ze západní Evropy, jejíž básnické cítění tlumočí u nás zejména *písemnictví německé*; a posléze má vliv probuzený zájem vlastivědný se starou *poesii domácí*, českou nebo latinskou, jak k ní klíčem byla Balbínova »Bohemia docta«.

Naprostý podiv pro *klassiky*, jež nové době snažil se přiblížit francouzský pseudoklassicismus a italská renaissance, projevil se způsobem dvojím. Z nich se literatura především učila názoru na básnictví. Časopis *Die Sichtbare* (1770) na př. cituje z lipského listu »Moralisches Wochenblatt« (1768) celou báseň o tom, kdo je nebo bude básníkem; ne muž divokého pohledu a nepěstovaných vlasů, ne dítě lakotné, ne ten, kdo si

nebe chce získati písní, nýbrž »ein Mann, Unschuld in allen Zügen«, jenž učí náboženství »in sanften Liedern«:

Ich sahe, dass ein Mann auf Wegen,
die *Flaccus* uns gelehret hat,
den Weg zum Helikon betrat,
und Musen eilten ihm entgegen.
Ich glaubt', dass ich in ihm den wahren Dichter sah?
Ja!

A r. 1772 *Meine Einsamkeiten* přesvědčení své vyjadřují Hagedornovým veršem: »Horaz, mein Freund, mein Lehrer, mein Begleiter.«

Z Horatia a jeho pozdějších ohlasů pronikl do Čech v této době požadavek uhlazené řeči a ryzího jazyka, jež si »Die Sichtbare« činí přímo programem (v předmluvě: »Wir werden uns befehlissen, die Reinigkeit des Ausdrucks und der Sprache zu beobachten«); podle Horatia a jeho napodobitelů věří, že každý básník si má ujasnit svůj předmět a přesně si rozvrhnout látku. Kritik listu *Prager Gelehrte Nachrichten* ve svých referátech na jasný rozvrh klade důraz znovu a znovu. Mluví-li o Fidlerově básni »Josef des II. Reise zum Könige aus Preussen«, lituje, že nemůže čtenářům oznámiti jejího plánu, poněvadž »se líbilo skladateli nenaznačiti ho«, ačkoliv prý se kritikovi zdá, že čtenář raději by v úvodě našel »alespoň základy, podle nichž se básník rozhodl pracovati, než historky o zubožených a v bídě zahynulých básnících«. Rovněž tak, rozpisuje se o veselohře »Hanchen«, prosí za odpuštění, že čtenářů nemůže seznámiti s jejím plánem, poněvadž plánu v ní není. Proto v kritikách zpravidla podává zevrubný obsah posuzovaných prací. A poznáme i momenty jiné.

Vlivem antických klasiků spisovatelé v Čechách tehdy ještě si neuvědomili, že nová doba žádá, aby básníci psali řečí živou, národní nebo aspoň řečí moderní. Stále se ještě básnilo latinsky. V *Prager Gelehrte Nachrichten* se jednou (l. 1793) přímo mluvilo o poměru básníka latinského a německého, a pisatel dospěl závěru: oba mají své výhody a nevýhody. Básníka latinského může nemilosrdně zkritisovati »každý školák jen trochu obeznámený se svým Horatiem, Vergiliem nebo Tibullem«, kdežto básník německý jistě aspoň ve svém okolí najde čitatele, kteří ho budou milovati a jemu se podíivovati; za to však básník latinský, který staré básníky důkladně prostudoval a poznal jejich osobité vlastnosti, má-li vkus, umí-li logicky mysliti a vnikne-li do jejich jazyka, získá si aspoň trochu antického citění, ten »mluví řečí všech učenců našich vzdělaných národů, zjedná si jejich souhlas, zaslouží-li ho, bez slupky překladatelovy a pro nezměnitelnost a čistotu svého jazyka vpíše se do nejvzdálenějších dob« — básníky německé však, Klopstocka, Wielanda,

Lessinga a jiné cizina pozná pouze z překladů, jež nebývají dokonalé.

Toto mínění svádělo auktory na scestí. *Neue Literatur*, referující o latinské básni na Josefa II. (str. 315), prohlašuje na příklad, že rým v latině uráží čtenáře, poněvadž ho není v básních klassických. Odtud pak jest jen krok k mínění, které tlumočí *Prager Gelehrte Nachrichten* v kritice básně, vydané vídeňským knězem P. Neumannem jako »*Supplementum ad Librum 17. Aeneid. de Fatis Imperii Romano-Germanici et Augusta gente Austriaca*«. Je to oslava Germánstva a rodu habsburského, kterou spisovatel vsunul v Anchisovu řeč k Aeneovi o budoucnosti zakládané říše: líčí její rozvoj až do korunování císaře Josefa II. Referent jest básní nadšen; velebí Neumannovu odvahu, s jakou nedbal Statiova varování »*Tu ne divinam Aeneida, tenta*«, ani nezdařeného pokusu Vegiova, a vyznává, že se jeho dílo zcela zdařilo: jen zřídka prý nedosahuje vznešenosti svého vzoru, zřídka se mu nepodobá výrazem a skvělým rázem celku. A při básních jesuity Jana Premlechnera přímo sice podotýká, že je z nich patrna »*fast allzugrosse Vertraulichkeit*« s Horatiem, »*z něhož napodobuje nejen myšlenky a výrazy, nýbrž z něhož si vypůjčuje i jednotlivé verše*«, ale přes to Premlechnera má za výborného básníka, z těch, »*kteří budou čtení ještě od potomstva*«. Nebylo tedy správného mínění o individualnosti básníkův; nadšení pro vzory staroklassické kázalo básníkovi pouze, aby své vzory dobře napodobil.

Ale tušení individualnosti se přece již ozvalo rostoucím vlivem *literatur moderních*. Nebyly v Čechách neznámy. Již referent o Popeovi v časopise olomouckém nadšeně se rozepsal o literatuře anglické, z níž si zatím vybral jen tohoto básníka. V »*Prager Gelehrte Nachrichten*« setkáváme se s autorem jiným, větším než Pope, s Miltonem. Je to při zvláštní příležitosti. Viděli jsme, kterak se hledělo na básníky národní, s nimiž cizinu seznamují toliko překlady latinské. Tak poznal pražský referent Miltonův »*Ztracený ráj*«. Vydal jej v latinském překladě dotčený již vídeňský P. Neumann a v referátě o překladu pražský časopis pronáší svůj úsudek o tomto díle. Snad znal spor o ně mezi Švýcary a Goltschedem, jak usuzujeme z toho, že že mluví o jeho »*rozmanitých a částečně velmi protivných kritikách*«, z nichž poznal jeho »*důležité vady*«; ale přes to v něm vidí »*mistrovské dílo epopeje a jeden z nejlepších plodův anglického básnictví*«. Zavrhuje v něm »*výstřelky rozpálené obrazotvornosti*«, »*přepjatou vznešenost*« v řečích satanů, dlouhé a zbytečné epizody a pravděnepodobnosti, jako celek však mu báseň imponuje: její látka je nová, rozvrh skvělý, má smělý vzlet, živé a krásné obrazy a obsahuje nesčetnou řadu jednotlivých krás. Že Milton byl i potom znám v Čechách, svědčí již okolnost, kterou Josef Hanuš uvedl ve své monografii o M. A.

Voigtovi: v »Acta litteraria« Voigt ke »Ztracenému ráji« bez porozumění přirovnává staročeský »Život Adamův«. Pražské časopisy, většinou se omezující na produkci domácí, jen zřídka mívají příležitost rozpisovati se o něčem, co by podrobně ukazovalo, kterak rozumějí velkému básnickému úsilí západoevropskému. Z rakouských básníků jest to vídeňský Denis, k němuž přistupují vždy s velikou úctou.

O poesii moderní čteme v Prager Gelehrte Nachrichten již několik zajímavých míst. Především je to vědomí, že *básník se rodí*, že znalost theoretických pravidel Aristotelových, Batteuxových, Bossuetových, Voltairových nebo Marmontelových nestačí, aby někdo směl se postavit mezi Klopstocky, Miltony a j. (I. 154); je to dokonce přesvědčení, že těchto pravidel není potřeba dbáti, že »geniovi vždy je dovolena volnost, již se projeví to, co u něho je charakteristické« (I. 228); a je to posléze protest proti bezduchým napodobitelům velkých vzorů. Kolik básní tak krásných bude nám musit »pan Denis poskytnouti, aby nám nahradil všechny ty nezdařené bardské zpěvy svých napodobitelů, které sláva jeho zlákala na jeho dráhu!« (I, 332.) Podobně prý je tomu s Youngem a Gessnerem, kteří vzbudili zástup »von winselnden Nachtgedankenschreibern und einschlummernden Idyllensängern«. To jest názor zcela jiný, než jaký jsme poznali při kopiích básníků staroklassických.

Již časopis olomoucký vítal *oslavné básně* na císařovnu Marii Teresii a volal po jejím Homerovi. I léta sedmdesátá v duchu francouzských pseudoklassiků velmi si cenila epos, v němž se podle Batteuxa slučují požadavky, kladené na básníky tragické, komické a idyllické, a ještě se stupňují: básník epický je malíř celého světa. Právě »skvělé činy dobroty lidumilného císaře, které téměř každý den činí dnem pozoruhodným«, zdály se býti vhodnou látkou básní epických a oslavných, neboť tak bylo by lze »city národa, vzbuzené velkomyslností jeho vladaře, ve formách tak krásných zachovati našemu potomstvu a budoucím vnukům.« Ale právě jen události vznešené zasluhují býti zbasněny. Když vyšla báseň, jež oslavovala uzdravení kteréśi herečky, setkala se s nesouhlasem, poněvadž její předmět není prý tak důležit, aby bylo potřeba hned burcovati Německo. Poslední dobou prý se v Německu velebí hned každá herečka každé maloměstské společnosti, a auctor této básně prý je z řádu maloměstských gratulantů, kteří za 24 grošů provozují své umění při svatbách, křtech a jiných radostných událostech (I. 227). Proti podobnému zlehčování poesie se protestuje i tam, kde básník dává svým pracím dlouhé a křiklavé tituly a chlubil se, jako pražský kněz Josef Causer, že pochází přímo od Joviše.

Na totéž stanovisko se postavila i »Neue Litteratur«, která nřkázala, jak se básníci snaží proniknouti. Odmítá verše J. C. Blumovy v Praze vydané, ale v Německu vzniklé, aby nikomu

nepřipadlo, »uns ihre Misgeburten unterzuschieben«, a totéž opakuje při sbírce »Der dichtende Jüngling«: cizinci ubírají se z Německa Prahou, za několik zlatých dají knihkupci rukopis básní a nestarají se potom o ně. Při básních Eberlových pak se přímo jeví snaha odpoutati se od Německa. Protestuje se proti mínění, že by někdo neměl vkusu a citu jen proto, že se nenarodil neb aspoň knih netiskl v Berlíně nebo v Lipsku.

A tak i v Čechách již v letech sedmdesátých jeví se porozumění pro *básnickou krásu bible*, kterou ještě olomoucký časopis přecházel lhostejně. Prager Gelehrte Nachrichten v referátu o P. Camillově překladu žalmů mluví již o básnické jejich ceně, skvělé řeči a lyrickém talentu Davidově, vytýkají překladateli, že se zmínil jen o stránce orthodoxní svého překladu a mlčením pominul pravidla a básnický ráz této poesie, jehož ovšem svými rýmy, opotřebovanými metaforami a frasemi neměl zachytiti. Kritik znal již také Ossiana a Shakespeara. Pro to vše byly vzory už v Německu, odkud do Čech dolehla i sláva německé Sapfo: »die Karschin« jest ideálem pražského listu, který i na ženskou literaturu se odhodlal vzítí stejné měřítko jako na literaturu ostatní (I. 79, 125), což činila také Neue Litteratur.

Se stanoviska užitku a zábavy stále pojímali v Čechách rovněž *umění divadelní*. Dramata jsou podle listu Die Unsichtbare »školou ctnosti a zaslужují pozornosti všech, kterým sláva a blaho jejich národa nejsou lhostejny« (str. 58), podle Meine Einsamkeiten alespoň »duševním potěšením« (str. 19). Die Unsichtbare vzor činohry spatřovala v jevišti francouzském, hovořovala pro Diderotova »Père de famille« a věřila, rozházely-li se úsudky obecnstva při »Ifigenii«, podle Arnošta Krausa patrně Racineově, že jest potřebí toliko ušlechtití jeho vkus, aby se i v Praze Voltaireova »Zaíra« a Lessingova »Minna von Barhelm« setkaly »se souhlasem mnohem jednotnějším«. I v Praze byly známy očistné snahy nejen Gottschedovy, nýbrž již i Lessingovy, jak je patrné také z odmítavého stanoviska listů Neue Litteratur i Prager Gelehrte Nachrichten k oblíbeným hrubým fraškám. Neue Litteratur je proti nim »jen z vlastenecké horlivosti«, neboť nic na světě není dobrým mravům a vkusu tak nebezpečno jako tyto kusy: kazí mládež, kterou kluzkými vtipy připravují o nevinnost, kazí hrubou komikou řeč, berou i hercům, kteří si vsouvají rozmanitá extempore, vážnost k umění. A proto chtěla malovati toto zlo nejohybnějšími barvami, k věci přiléhavými, ale publikum prý je chce, »man will es, und ich gehorche« (str. 30). Za těch okolností obsáhlé »Theatralische Nachrichten« v Neue Litteratur nemají významu, jaký mohly míti, přes to, že se v nich často cituje Lessing a že »dobrému vkusu« na pomoc přispíval se svými znalostmi italského jeviště hrabě C**an. Šlechtický tento interessent horlil pro zlepšení

pražské opery a vylíčil pražské obecnstvo, »sprosté a malé duše, jež propukají v nemírný smích při scéně, která citlivému srdci vyluzuje slzu«, a jež »usínají při jemném a bujném vtípu Moliérově a Regnardově« (str. 192).

Důslednější byly Prager Gelehrte Nachrichten, úplně se přidávající ke snahám vídeňského očištného boje Sonnenfelsova, který se tu nadšeně velebí. O! pamětihodného dne, kdy byl na Parnas pozdvížen zelený klobouk«. jsou prý k Vídni velmi nedůvěřivý. I ony velebí Lessinga, ale stejně také Voltaira, z něhož si toužebně přejí překladů. Tu se však hlouběji uvažovalo též o dramatické podstatě: drama prý je něco více než pouhý dialog, jednotlivé osoby musí míti určitý charakter, dramatisovati román není prý vhodné, protože bude přeplněn rozličnými intrikami, v nichž se ztrácí dějová nit: na úspěch nebo neúspěch hry u obecnstva prý spolupůsobí znalost nebo neznalost jejích hrdin a prostředí, tak že úspěchu nabývají slabé hry, jež předvádějí, co je obecnstvu blízkého, kdežto při mistrovských hrách; jejichž ovzduší jest nám cizí, zíváme. Vídeňskými dramatiky nejsou spokojeny; nemají prý pravého dramatického rázu: co by vytvořili z rakouského života Lessing, Engel neb Weisse! (II. 11.) Dopisovatel listu se již také dotkl otázky, je-li jako dramatický básník divadelní herec ve výhodě či v nevýhodě, a rozhodl se pro případ druhý: musí-li se učiti rolím, nemaje času je posuzovati, mimoděk podléhá nevkusu doby, nedovede se povznést nad banalitu a stěží si zachová původnost. (II. 287.)

Od básníků se tu žádá skromnost a pozornost ke kritice a od-suzuje se jejich domýšlivost: je to zase požadavek vyslovený již Horatiem. Kde se kritik setkává s těmito dobrými vlastnostmi, tam již jest blahovlnnější, nabádavější, mírnější: vidíme to zejména na případě bratra F. M. Pelela, který byl tu pokládán za jediného opravdového dramatického spisovatele z Čech: má jen pilně studovati svého Shakespeara a dávatí hodně často novými pracemi příležitost ke chvále. Shodovalo se to s požadavky, které v Čechách kladeny byly *na kritiku*.

Již Neue Litteratur se v úvodním slově o nich rozhovořila obšírně: kritika jest čtenářovým rádcem při volbě knih, jest pobídkou opravdovým talentům a výstrahou rozmanitým pisálkům a prospěch z ní je mnohem větší než škoda, způsobená kritiky stranicovými. A podobně si počínaly i Prager Gelehrte Nachrichten: ukazovaly chyby a nedostatky stejně jako přednosti posuzovaného díla, pro talenty mladé a zanedbané měly slova povzbuzení a jízlivě odmítaly, co pokládaly za nezdravé a bezcenné, rozlišující spisovatele známé a začátečníky. Kdyby prý Stephanie byl začátečník, pouze by ho chválily, aby mu dodaly elatu (II. 286); nutno prý auktora povzbudit, uváží-li se, že žije na venkově, kde kromě své píce nemá nijakého vodítka

v německém básnictví. (I. 95.) Vládne povzbuzovati i kousavě zahrnovati výsměchem dovedly zcela dobře.

V obou těchto listech jest již zmínka o nové literatuře české, a to ve známých referátech o provozování Zebererova překladu »Knížete Honzika«. Neue Litteratur překlad celkem chválí a stejně Prager Gelehrte Nachrichten. Tento list pak doporučuje překladateli, aby místo dramat raději překládal Gellertovy bájky a spisy Gessnerovy a rozhovořuje se o staré literatuře české: Čechové prý měli překlady z Plutarcha, Xenofonta a jiných už za doby, kdy sousední jazyky byly ještě nedokonalé. Také Neue Litteratur seznámila své čtenáře s Günterrodoovým překladem Kyropaedie. Staročeské literatuře ovšem neporozuměli. Prager Gelehrte Nachrichten mluví tu s opovržením o »husitských knihách« a prohlašují, že češtině více přiléhají »abgemessene Verse« než rýmy; napodobovati Dalimila prý není správné: »Kdo mezi dnešními německými básníky vzal by si za vzor Hansa Sachse nebo Bertholda z Brandenburka?« Nebyl to nikdo menší než Goethe, kdo tak činil přece. Ale výtku není náhodná.

Časopisy ty souvisí se studii o literatuře staročeské, jak je počali konati čeští pracovníci vědečtí. Pramenem jejich znalostí byl Balbín, jehož »Bohemia docta« záhy měla konečně spatřiti denní světlo. Balbínův názor na starou českou literaturu byl celkem jednostranně jesuitský, jak je patrné již z jeho rozřídění starých spisovatelů. V popředí u něho stojí latínští humanisté, kteří mu přirostli k srdci již svým přísně katolickým smýšlením. Viděli jsme, kterak se v letech sedmdesátých v Čechách dívali na básníky latinské; pomijíme-li zde katolictví českých humanistů, byli nové době blíže těsným přilnutím ke vzorům klassickým.

A tak v Neue Litteratur setkáváme se s nadšeným horováním pro české humanisty, zejména pro Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic. Jest hvězdou první velikosti, které lipský professor Blick vzdal »čest, jíž snad se nedostalo nikomu z novějších básníků latinských« tím, že jeho básně četl a vykládal na universitě, kdežto v Čechách Bohuslav téměř je zapomenut. Velebí se tu jeho slechetné smýšlení, básnický vznět a uhlazená řeč. Za to byli odsouzeni básníci z »Farragines«, kteří psali bez slohu latinou barbarskou a jsou pouhými nepodařenými nohledy Bohuslavovými.

Balbín přirozeně všiml si také básníků českých a to zejména pozdějších vrstevníků našich humanistů. Podívoval se hlavně Simonu Lomnickému, jež nazval »poeta boh. idiomate praestantissimus«, který »carmine cultissimo loquebatur«. Lomnický byl tudíž proslulým básníkem v době nové.

Se zájmem pak jak pro humanisty, a to hlavně pro Bohuslava, tak pro Lomnického setkáváme se u vědeckých našich

pracovníkův osvěcenských, kteří na ně upozorňovali českou veřejnost a jejichž prostřednictvím se s nimi seznámili i naši noví veršovci.

Tím způsobem se nám počátky novočeské literatury jeví jako organický květ názorů na básnictví, které v jejich době vládly v Čechách. Proto Václav Thám svůj almanah rozdělil na povědomé tři oddíly: v prvním seznamoval se starou poezií domácí, v druhém uveřejňoval překlady z latiny a z němčiny, v třetím podával básně nové. Připojil k němu motto z českého humanisty, — motta i u jednotlivých básní jsou latinská, — překlady pořídil nejenom z básníkův antických, nýbrž i z českých humanistů, starší básníci čeští jsou tu zastoupeni právě jen dobou rozkvětu humanistického a jesuitou Kadlinským: básně původní látkově i formálně jsou ohlasem namnoze lyriků římských, ale častěji tehdejší anakreontiky německé, k níž ukazují i překlady z literatur soudobých: již zde je překlad z Popea. Dramatičtí básníci k původním pracím si vybírali látky známé a rovněž básníci epičtí. Opěvovaly se hlavy korunované nebo významné osoby z minulosti; parafrasovaly se Horatiovy básnické theorie; napodobovaly se staré epeje. Překlad Prokopa Šedivého ze Schillera o užitku divadla měl již připravenou půdu. A Gellert, Gessner, Young, Pope, Milton, Shakespeare — všichni jsou již tehdy jména v Čechách známá a čeští básníci a překladatelé přirozeně sahali po nich jako po svých vzorech.

Nejtěžší záhadou byla v této době otázka prosodická. Byli-li odmítnut Dalimil a byli-li velebeni naši latinští humanisté jako vrchol starších snah básnických, nebylo snadno naléztí cestu správnou. Pochopíme velikost Dobrovského, jenž přes to, že si Lomnického více cenil než Dalimila, přece proti obecnému mínění citoval Alexandreida a konstatoval neblahý vliv humanistů na verš český. Ale pochopíme také, že méně bystří jeho vrstevníci těžko se vybavovali z ovzduší, ve kterém vyrostli.

K historii »Pohorské vesnice« od Boženy Němcové.

Napsal Fr. Wenzl.

I.

První ročník kalendáře »Moravana«, vydávaného »Dědictvím sv. Cyrila a Metoděje« v Brně, přinesl povídku »Dráteníci« od hraběte Bedřicha Sylva Taroucy. Pod čarou poznamenává pak redaktor Kulda: »Poštěstilo se nám ze mnohých

novellistických prací P. T. pána hraběte krásný tento obraz ze života dráteníků slovanských pro kalendář v překladu podati. Ostatní ještě neukončené práce své podá pán hrabě sám obecnstvu hned v řeči slovanské. Red.»

Jsou tedy »Dráteníci« patrně B. M. Kuldův předklad do češtiny z německého dnes neznámého originálu hr. Bedřicha de Sylva Tarouca.¹ Také datum vzniku tohoto novellistického pokusu Taroucova je nezjistitelné. Povídka je nerozsáhlá² a umělecky nehrubě zajímavá; je ohlasem poherdrovského nadšení pro lid, první, která vnáší postavu dráteníka do české povídky. Ale *mnohem větší význam má zapadlá ta povídka pro historii vzniku »Pohorské vesnice«* Boženy Němcové.

»Pohorská vesnice« vyšla r. 1856. Na této práci Němcová velmi si zakládala a na ni také obracela hojně píle. Nevznikla najednou, nýbrž látka její byla rozšiřována přijímáním nových motivů. *Základní stavbu* Němcová sestrojila již v létě r. 1855 a hodlala ji uveřejnit pod jménem »Drotari« v moravském kalendáři »Koledě«. V červnu píše redakt. Helceletovi:³ »Až budeš číst v »Perlách« »Karlu«, piš, jak se Ti líbila. V tom způsobu psány i »Drotari«, co jsem chtěla⁴ Vám poslat«. Ale »Drotari« nikde nebyli uveřejněni, nýbrž látka tato zpracována jest v »Pohorské vesnici«. Ani v pozůstalosti Němcové náčrtek se nezachoval.

A právě asi »Drotari« vznikli pod silným vlivem »Dráteníků« Taroucových, neboť několikrát jejich vliv jasně rozeznáváme ještě v »Pohorské vesnici«.

Při mnohonásobných a blízkých stycích Boženy Němcové s literární Moravou⁵ není divu, že poznala také kalendář »Moravan«, a při známé její zálibě pro látky lidové jest pochopitelné, že zaujala ji povídka Taroucova; vždyť jednala o Slováciích, s nimiž Němcová na Slovensku seznamovala se toliko letmo a od nichž si pro své práce slibovala tolik zisku.⁶ Právě tento

¹ Hrabě Bedřich de Sylva Tarouca (* r. 1816 na zámku v Čechách, † 1881 na Moravě), známý kněz družiny Sušilovy. Biograf Taroucův J. Halouzka praví o novellách jeho, že »většina prací jeho a náčrtků zůstala v rukopisech. Mnoho povídek, německy načrtnutých, i s ostatními rukopisy snad uloženo v museu Brněnském.« (Halouzka: Kněz mecenáš Bedřich hrabě de Sylva Tarouca, v Rešově na Moravě, 1896, str. 61.)

² Moravan 1852, str. 65—76. Halouzka l. c. 37 uvádí špatně její název »Dráteník«, Hýsek: Literární Morava, 94 tiskovou chybou ročník Moravana 1855.

³ Č. Č. M. 1896, str. 555; dopis ze dne 4. června 1855.

⁴ Tedy nelze říci, že ji poslala, jak píše V. Tille: Božena Němcová, str. 162.

⁵ Viz J. Kabelík: Klácelova Jednota bratrská a Bož. Němcová, Sborník Božena Němcová, str. 126—164.

⁶ Šemberovi píše Němcová r. 1854: »Jen jeden rok, a ba půl leta jen moci cestovat po těch slovenských dědinách; ne v městech,

její velký zájem pro látky slovenské a nemožnost, aby sama je sbírala, vysvětlují vliv povídky Taroucovy na »Pohorskou vesnici«.

Pokusíme se vlivy ty zjistiti a vyložit.

II.

Z Taroucových »Dráteníků« Božena Němcová přejala vypravování o příhodě poctivého dráteníka v Praze. Hlavní děj třetí kapitoly Taroucovy slouží Němcové k charakteristice poctivosti Janovy.

Tarouca, »Dráteníci« (»Moravan« 1852, str. 72):

»Jura se pomodlil u hrobu sv. Jana — a pak šel do domu známého, kdežto v kuchyni začasťe dostával kus jídla, nebo almužnu; an o slavnosti nebylo lze něčeho vydělati.

Když přišel ke kuchyni, sejmul pokorně klobouk s hlavy, otevřel dvěře, a pronesl prosbu svou; ale nikdo mu neodpovídal. Opětoval prosbu svou ještě jednou, ale zase nadarmo. Myslí, že kucharka jest nepochybně v komoře nebo ve světnici, a proto šel do kuchyně; tam spatřil dvěře u světnice otevřené. To mu bylo podivné. I zvolal hlasitě: »Hrnce drotovat« ale nikdo se neozýval. »To je podivná věc!« mluvil sám k sobě, »všechno zotvíráno, i skříň s penězy — a nikoho tuto! V těchto dnech potuluje se mnoho zlých konopásků, kteří by zde šlakovitě řádili, kdyby sem vešli. Domácí lidé jsou tak dobří, od nichž jsem již mnohý dárek dostal. Co mám dělat? — Aj zůstanu zde na stráži, až přijde kucharka«. — Vyšel ven a sedl si na prah. Tam seděl dlouho a nikdo nepřicházel. Konečně zaslechl kroky na schodech, a hned potom uviděl starou paničku, která ke dveřím těm se brala. Jura vstal, a oslovil ji hřmotným: »stůjte!« — Panička se (73) postavy jeho hrozivé a hlasu hřmotného tak ulekla, že ani nemukla a utekla. — Jura se nemohl smíchu zdržet, a pokojně se opět posadil. Za hodnou chvíli přišel jakýsi pán; tento s podivením hlídal na drotaře a chtěl ke dveřím. Jura však vstal a své »stůjte« silným hlasem opakoval. Pán se rozhněval a odháněl Juru ode dveří; tento ale zkrátka mu řekl, že nepustí nikoho do kuchyně, leč kucharku, kterou zná; a při tom pohodlně mačkal svou hůl prstami. Pán ten ale neobroženě řekl jemu, že, nepůjde-li v tu chvíli, přivede policajty. — Jura však odhodlaně řekl jemu: »Nu dobře; ale já tu zatím počkám na stráži, až přijdou policajti; potom mohou oni na stráži státi, až přijde kucharka«. Pán nevěděl si jiné rady, a šel jak byl řekl, pro policajta. V síni však potkal kucharku, která, když byla od pána svého slyšela, co se děje, kvapem přiběhla nahoru, a pán šel za ní. S úžasem ptala se dráteníka: »Co pak děláte? Proč nechcete pána pustit do jeho světnice?« — Jura ihned uctivě smekl, otevřel úslužně dvěře, a řekl: »Prosím, Milost pane,

ale v těch horských zákoutích, v těch osamělých vesnicích! Tam je pokladů, o něž se Vám ani nezdá«. (M. Gebauerová: Boženy Němcové Korrespondence I, 281.) A 4. května 1855: »Ráda bych cestovala — a sice letos do některých krajů Slovenska. Trenčín, Liptov — Turčany, Oravu — Zvoleň — Hont — Novohradský kraj, to by byly první, které bych si přála seznat. Cíl můj je, poznat co možná život slovenského národa a vyličit ho věrně, pravdivě jak je.« (Tamtéž. str. 297 a 298.)

rače vstoupiti!« — Nyní se celá věc vysvětlila. Kuchařka šla na ulici, chtěla se na procesí mimojdoucí podívat; myslila, že hned zase navrátí se. Potom však dala se do řeči se sousedkami svými, a na kuchyň otevřenou zapoměla. Pán a paní její odešli již dříve z domu, který tudíž otevřen a prázden ostal. Pán káral kuchařku pro její lehkomyšlnost, — ale kterak se zarazil, vida ve světnici své skříni otevřenou, v nížto mnoho peněz bylo. On sám, jakožto lékař, byl náhle volán k nemocnému, odkvapil, a skříni nezavřel; ale na štěstí nalezl všechno v nejlepším pořádku. I zavolał kuchařku, a domlouval jí znova řka: »Hle do jakého neštěstí by jsi mne byla přivedla, kdyby muž ten nebyl tak poctivý!« — Pak se obrátil k Jurovi a řekl: »Věděl ste, že tu tolik peněz jest?« Jura: »Ano, neboť bylo všechno otevřeno.« Pán: »A vy ste přece nic nevzal?« — Jura: »Uchovej Bůh! drotar jest sice chudý, ale poctivý.« —

Pán ho ovšem bohatě za to odměnil.

Božena Němcová (Sebrané spisy u Laichtra III, »Pohorská vesnice«, str. 68 a n.):

»Chodiu som po Praze po ulicách; keď som chodiu, prišou som do jedneho hrdeho domu, kričím »drátuvať«, nikdo ma nevolá. Jdu hore na schody, otvorím tichúňko dvere, ale nikto tam; zatvorím a kričajúci »drátuvať« idu k prvým dverím a prsto do izby; tu ani skračka. — Všade pekne krásne, a na stole mnoho popísaných kartičiek a strieborných peňazí. Akoby mi volakto pošopnul: »Čakaj, Janko, ztade, dokiaľ neprídě pán; mohou by volajaký naničhodný človek prijíe a ty peniaze vziať« ...

»I vyšou som pred dvere a čakau, a tak asi za pou hodiny prišli ten milostpán, čo ma sem dovezli, a s ním i kočiš. »Čuo tu robíš?« zpytuvali sa a strmo mi do tvári pozreli. »Eh, čuo tu robím«, reku, »nič tu nemuožem robiť, držím postriežku, kým pán nēdojdě; bo si izbu nēzatvoriu,« reku. — Tu ti pán zrazu skočili ke dverím, roztvorili a hneď ti pozreli na stuol, a keď viděli, že všetko leží ako ležalo, uchopili ma za ruku a vedli do izby. Museu som jim všetko rozprávavat, jak som prišou do domu, zpytuvali sa, ako sa volám, zkadě som, a keď som jim všetko vyrozprávau, vraveli mi, bysom jel s nimi do huor, že mi dajú robotu na celučický rok« ...

Shoda tato ukazuje bezpečně, že *Němcová povídku Taroucouvnu znala*. Převzaté odtud vypravování co do věci zkrátila a obměnila jen nepatrně, pokud toho vyžadovala komposice její povídky: poctivým drotarem jest její Jano a příhoda odehrává se v bytě hr. Hanuše Březenského.¹

Jsou však ještě shody další. V obou povídkách jest *motiv pohřbu drátěníka Slováka, vystrojeného lidumilným hračkám*.

Tarouca, »Drátěníci«, str. 74:

Vojtěch drotar byl oddán pití. »Jednoho dne, když se byli (drátěníci) již hezky daleko ode města (Prahy) vzdálili, bylo parno veliké, a Vojtěch sobě nahýbal láhev s kořalkou častěji, než slušno a prospěšno bylo; v podvečer byli následkové toho patrní; nebo přecházeje úzkou lávku ztratil rovnováhu, padl do zmoliny hluboké, a tak se porouchal, že jenom pomocí a mnohým namáháním svých spoludruhů vyvážnul, a do nejbližší vesnice doveden býti mohl, kdežto jej sotrpná sedlka ve chlévě uhostila.

¹ Jest to též ukázka, kterak Němcová své osoby idealisovala.

Na zejtří zrána byli spoludruzi i sedlka u něho, aby viděli, jak se mu daří; radili se vespolek, kterak mu dále pomáhati. a tu vstoupil k nim do chléva outlý pán s vlasy šedivými a s černou páskou přes jedno oko. Sedlka s podivením vzkřikla: »Pane Bože! náš milostivý pán hrabě!« a líbala mu ruku. Tento pak laskavě obrátil se k Vojtěchovi a řekl: »Šel jsem dědinou, a dozvěděl se o Vašem neštěstí, a proto přicházím, bych se na Vás podíval.« — Pracně promluvil mladík několik slov na důkaz své vděčnosti, neboť bolest nesmírná svírala mu vnitřnosti. — »Chovejte se tiše«, pravil hrabě, »jž jsem poslal pro lékaře, a brzy uvidíme, co se dá dělati. Především musíte do pořádné postele přenesen býti, kterou jsem Vám již obstaral.« — Sotva to byl vyřekl, přicházeli dva sluhové ze zámku, vložili ho na nosidla dobře zřízené, a nesli ho tam, odkud byli přišli. Vedle nosidel šel pán hrabě, a za nimi kráčeli oba dráteníci. Cestou ostávali lidé státi, hlídající na průvod ten, a pozdravující dobrotivého pána svého mnohou uctivostí. V zámku uspořádala hospodyně hraběte neženatého zvláštní světnici, do kteréž nemocný donesen a lékařem již přítomným hned ohledáván byl. Když se byl lékař od něho vracel, tázal se pán hrabě s velkou utrpností, kterak by bylo? — Lékař krčil ramenami, a odpovídal: »Malá čaka, Milost pane, nebo vnitřnosti jsou tuze porušeny.« — Ubohý chasník měl veliké bolesti, ale snášel je s takovou trpělivostí, že všichni poznali, že neštěstí své za trest dopuštěný na sebe považuje a kajícího trpí. — Druhého dne v bolestech hodně ulevilo; ale lékař uznal, že to není znamením lepšího stavu jeho, nébrž že to jest účinek zánětu, a že jest svrchovaný čas, aby zaopatřen byl svatými svátostmi. Pán hrabě sám šel k němu, a připravil ho na to. — Vojtěch pak slyše o nebezpečnosti veliké, pravil: »Staníž se vůle Boží! já jsem toho zasloužil; ale doufám pevně, že mi Pán Bůh milosrdný odpustí. Rád jsem byl živ, to je pravda; ale v nebi bude mnohem líp, kde neupadnu více do pokušení a hříchu« ...

Za malou chvíli přišel otec duchovní a svatí obřadové svátostní vykonání byli s krásnou pobožností ...

V noci zemřel nebohý mladík, oplakáván byv ode všech, zvláště pak od svých spoludruhů, kteří se hned rozešli a kde kterého dráteníka na pohřeb svolali. Třetího dne bylo v osadě té vidět pohřební průvod neobyčejný. Za křížem šla všechna mládež školní, za nimi celé služebnictvo hraběcí, pak hudební a zpěvácký sbor a kněží, za nimiž rakev na mářách nesena byla samými dráteníky, z nichžto ostatní po obou stranách rozžaté svíce v rukou majíce, smutně kráčeli. Pán hrabě a veliké množství osadníků šli vzadu. Nikdy před tím snad neměl dráteník tak slavného pohřbu. Po mši svaté za mrtvého pozvání byli všichni dráteníci do zámku na oběd, po kterém se s velkým díků činěním opět po své práci rozešli do blízkých i vzdálených vesnic.«

Božena Němcová, »Pohorská vesnice«, str. 334:

»Hrabě rozeslal po okolí, aby se všickni drotari do zámku sešli a krajana svého k hrobu doprovodili. Přišli a ustrojeni všichni v národním svátečním kroji nesli rakev, na níž ležel zelený věnec, fujara a valáška Janova, u hlav pak rakev bočník chleba dle způsobu v pohorské vesnici od starodávna panujícího. Prátele jeho, v čele hrabě, Miča a Jůza, a množství lidstva z okolí i z města, (335) kteříž přišli, jak to již bývá, na podívanou, provázeli jej k hřbitovu, jenž byl u lesa nedaleko dobré vody.

Když ho do klínu matky země uložili, chlapci mu zazpívali, zaplakali nad ním všickni a přikryli jej zeleným drnem« ... Po pohřbu »drotari a vesnická chasa šli do hospody«, a tam ještě »dušičku zatancovali, neboť tak byl obyčej.«

»Když slunce zachází, tu osvětluje šedý mramorový kámen pod břízou u hrobu Janova a zlatý nápis na něm v záři jeho se třpytí. Jsou to jen dvě slova, která hrabě na kámen vyřít dal: »Bratr bratru.« (338.)

Poznáme, proč uvedl jsem celý příběh Taroucův, ač vypravování Němcové s ním shoduje se jen při faktu, že lidumilný hrabě vystrojil pohřeb dráteníkovi, sám se ho zúčastnil a s ním mnoho lidu okolního i krajanů mrtvého, drotarů z okolí svolaných. Shoda tedy celkem nepatrná, ale, jak ukážeme, velmi důležitá.

Šlechtný hrabě Březenský z »Pohorské vesnice« jest osoba historická, Jan (Hanuš) hrabě Kolovrat Krakovský, pán na Březnici, * 12./VI. 1795, † 26./VI. 1872.¹ Také událost pohřbu jest historicky zaručena a náleží k četným lidumilným činům hraběte Kolovrata. V německém almanachu »Libussa« na rok 1859 jest *zpráva Klarova*² o té události, svědčící o přesné znalosti příběhu. Poblíž Březnice hrabě Kolovrat r. 1834 potkal povoz s nemocným dráteníkem; dal ubohého hned dopravit na zámek, uložit v komnatě do postele, lékařem prozkoumat — ale za několik dní (dne 27. února 1834) Slovák Jan Galik z Kollarovic zemřel. Hrabě vystrojil mu pohřeb a na hrob postavil železný kříž s nápisem, jež podal Vinářický: »Ač v cizině, přece mezi bratry.«

Dosavad se soudilo, že Němcová znala tuto událost jenom z pověsti a užila motivu toho v »Pohorské vesnici«. Ale zcela tak tomu není.

Uvedená epizoda z povídky Taroucovy jest totiž *prvním záznamem* této příhody.

Shoda fakt v záznamu Taroucově, Němcové a Klarově závěru našemu sice nasvědčuje, ale nedokazuje ho; neboť zdánlivě u Taroucy není nic k soudu tomu závazného. Přece však ukážeme, že hrabě Taroucův jest také hrabě Hanuš Kolovrat Krakovský.

Tarouca praví o svém hraběti, že byl »neženatý« (str. 74) a »outlý pán s vlasy šedivými a s černou páskou přes jedno oko« (tamtéž); zámek jeho byl v Čechách, ale neřečeno o něm nic určitého: Slováci přišli do té krajiny »jednoho dne, když se byli již hezky daleko ode města [Prahy] vzdálili« (tamtéž). — V celé povídce Taroucově není o žádné osobě tolik charakteristického řečeno jako o osobě hraběte; možno říci, že se vůbec Tarouca o individuální charakteristiku nepokouší, a podává-li o hraběti známky tak určité a zvláštní jako zde, patrně měl před

¹ Další zprávy o něm podávají Němcové S. S. III. Úvod M. Gebauerové X n.

² Das Slovakengrab zu Březnitz. Von Paul Aloys Klar. Podle této zprávy Lumír 1858, str. 1151; Úvod M. Gebauerové k Němcové S. S. III, str. XL; V. Tille: Božena Němcová, str. 161.

očima jistou osobu. A všechny vytčené známky shodují se právě s hrabětem Hanušem po celý život svobodným. »s vlasý sedivými a s černou páskou přes jedno oko«, jak zachován jest jeho obraz.¹ — Charakteristika tato spolu se shodou v Klarově zprávě o lidumilnosti hraběte Hanuše a o pohřbu Slovákovi dokazují, že *Tarouca v episodě své povídky líčil známou mu událost ze života hraběte Hanuše Kolovrata.*

Ale kterak jest možno, aby událost tu znal? Hrabě Bedřich Sylva Tarouca byl r. 1838 a 1839² posluchačem theologické fakulty pražské; »nebydlel však v semináři, navštěvoval pouze kolleje«, poněvadž v Praze s ním dlela také jeho matka (tehdy už vdova) Leopoldina, dcera Františka hraběte Šternberka; její otec byl už mrtev, ale strýc Kašpar Šternberk často se s ní stýkal. Hrabě Bedřich sám přiznává vliv vlasteneckého tohoto šlechtice na sebe;³ na vývoj českého jeho uvědomění vlivně také tehdy působil P. Štulec. — Uvážíme-li, že oba Šternberkové a hrabata Josef Kolovrat Krakovský, otec Hanušův, a František Ant. Kolovrat Libštejnský, jehož statky hrabě Hanuš r. 1861 zdědil, tehdy tvoří českou vlasteneckou šlechtu, jsou nejštědřejšími podporovateli Musea,⁴ připustíme zajisté možnost osobního styku hrabat Bedřicha a Hanuše, třebaž jen v rozsahu styků společenských, a možnost, že hrabě Bedřich v l. 1838 a 1839 slyšel o události ve vlasteneckých kruzích často vypravované t. j. o události se Slovákem ze života hraběte Hanuše, přihodivší se r. 1834.

Jest tedy epizoda o Slovákovi Vojtěchovi v »Drátenicích« Taroucových první podrobnou zprávou dotud známou, a *hrabě Hanuš*, lidumil a přítel Slováků, *poprvé vyličen v novelle Taroucově*. Božena Němcová »Dráteníky« (jak dokázáno) znala. V »Pohorské vesnici« vystupuje také hrabě Hanuš a vyličen jest také jím vystrojený pohřeb dráteníka.

Jaký tedy jest poměr, pokud těchto motivů se týče, mezi »Pohorskou vesnicí« a »Dráteníky«?

V »Pohorské vesnici« osoba hraběte Hanuše vyličená jest četnými podrobnými (ač ne plastickými) rysy, které se opírají o skutečnost a k nimž Němcová náměty z »Dráteníků« čerpat nemohla. A také historie o pohřbu Slovákovi má u Němcové motivy, jichž u Taroucy není a které přece ke skutečné historii se pojí; jest to především zmínka o kříži, postaveném na hrob drotarův s nápisem »Bratr bratru«.

Tato znalost fakt u Němcové vede k tomu, že vedle Taroucy *znala i prameny jiné.*

¹ Reprodukci viz vevázanu v knize Václava Tille: Božena Němcová po str. 158.

² Halouzka l. c. str. 7.

³ Halouzka l. c. str. 8.

⁴ Viz Libussa 1859, str. 376 a R. Sl. N. pod heslem »Kolovrat«.

Hraběte Hanuše v době sepsání povídky »Drotari« Němcová z osobního styku ještě neznala, jak zřejmě z dopisu Šemberovi dne 4. května 1855;¹ hrabě tehdy meškal ve Vídni. Ale týž dopis svědčí, že dobře věděla o jeho vlastenectví i jeho dobročinnosti. Byl přece hrabě Hanuš v českých kruzích pražských osobou velmi známou a patrně znám byl také Němcové z ulice nebo z divadla; jistě pak neušla její pozornosti význačná zvláštnost, že hrabě nosil pásku přes pravé oko.

A jak populární byla osoba hraběte na ulici, taková byla i v ústech české společnosti, která si vypravovala o jeho vlastenectví, dobrodiních a libůstkách. Mezi nimi kolovala zpráva o pohřbu dráteníkově. Nedivno, že řeči tyto také Němcová slyšela; vždyť právě zprávy o pohřbu drotarově mohli jí podati velmi blízcí v ten čas přátelé *Bendl* a *Jurenka*, kteří je asi měli z Březnice.²

Zbývá řešiti poslední otázku. Jest možno, aby Božena Němcová byla poznala, že hrabě v Taroucových »Drátenících« jest právě hrabě Hanuš? Bezpečně došla Němcová toho poznání, opírajíc se o táž fakta, podle nichž soudili jsme na hraběte Hanuše my. Když přece znala hraběte z ulice, znala zprávy o něm, vedly ji zřejmé shody ve vnějšku jeho i v událostech jeho života k úsudku tomu, a snad nebylo ani potřebí možného vysvětlení, které snadno byla by získala od přátel svých a zároveň Taroucových, z nichž nejbližší byli jí P. Štule a Josef Manes.

III.

Po všem tom přistoupíme k závěru konečnému.

Božena Němcová ví, že na Slovensku jest hojně velicecenné látky, kterou by si přála získati; ale na ten čas není možno. Přijde jí do rukou povídka Taroucova o látce slovenské a vybízí ji, by se hned na tom poli pokusila. Nemá-li sama látku sebránu, »Dráteníci« Taroucovi dají jí *četné látkových podnětů*. Hraběte Hanuše zná sama, ale Tarouca ji upozorní, jak vděčné je zpracování jeho osoby v povídce. Slováků sama dobře ještě nezná, ale Tarouca upozorní ji na základní rys jejich: poctivost, a Němcová k charakteristice přejímá jeho *příhodu poctivého dráteníka* v Praze. Dále ji Tarouca uvádí na *motiv pohřbu* Slováka v cizině a lásku hraběte k ubohému »bratru«. Tak z podnětů Taroucových vyrůstají složky povahy a osudů Slováka drotara Jana v »Pohorské vesnici«, kresleného Němcovou se zvláštní milostí.

¹ Gebauerová: Bož. Němcové Korrespondence I, str. 299.

² Tille: Božena Němcová, str. 162; Josef Karásek v Sborníku Božena Němcová, str. 218.

Jest pravděpodobno, že všechny tyto motivy Němcová přejala už *do první koncepce* povídky o látce ze života Slováků, do »Drotarů«. A při tolika shodách s povídkou Taroucovou jistě také nelze náhodou vysvětliti *obdobu názvů* obou povídek: »Dráteníci« — »Drotari«. — A tak tedy z našich poznatků možno ex post souditi také *na obsah »Drotarů«*, nám jinak neznámých. Základním prvkem byli dráteníci, ale byla tam také asi osoba hraběte Hanuše jako přítele a dobrodince dráteníků, zprvu snad jen episodicky vsunutá.

*

V historii vzniku »Pohorské vesnice« jest zároveň zajímavá *analogie k historii »Babičky«*.¹ Obě nejlepší a nejrozsáhlejší díla Boženy Němcové vznikla z plánů starších: »Babička« na starém, založeném »náčrtku«, »Pohorská vesnice« na koncepci »Drotarů«. První tyto začátky povstaly z dojmu lektury Němcové: tam Mošnerovy »Pěstounky«, tu povídky Taroucovy. A obdoba stává se ještě zajímavější: práce obou těchto spisovatelů, z nichž Němcová bere podněty, vyšly na Moravě, a Němcová je poznala jistě toliko péčí svých dobrých přátel moravských.

K »Sonetům samotáře« Jaroslava Vrchlického.

Napsal Karel Ir. Černý.

První kniha »Sonetů samotáře« vyšla r. 1885 (v »Salonní bibl.« č. XL.) a obsahovala 133 básní z let 1880—1885. Vedle prologu a epilogu má osmero oddílův a to: I. Sonety heroické (15 znělek). — II. Malovaná okna (17 zn.). — III. Básník a umění (13 zn.). — IV. Erotické bubliny (»Své ženě«, 16 zn.). — V. Sonety idyllické (19 zn.). — VI. Básník a svět (12 zn.). — VII. Nové² masky a profily (20 zn.). — VIII. Ultima Thule (19 znělek). Druhé vydání z r. 1897 v IX. sv. Souborného vydání básnických spisů J. Vrchlického nebylo ničím rozmnoženo a má jen na třech místech nepatrné změny v nápisech (str. 57 vypuštěno »Slečně«, str. 106 »Co na tom« místo pův. otazníku, str. 196 přidáno *Tom. Canizzaro*). První ukázka z knihy »Sonety samotáře« vyšla v »Lumíru« 1882 (10. května), celkem 6 básní, druhá ukázka 1883 (20. května), celkem 9 básní.

Zárodek této sbírky sonetů, připravený snad již k tisku, měl však prvotně zcela jinou podobu. Nedávno byl mi věnován stud. reálky K. Fuchsem³ v domácnosti nalezený foliový rukopis

¹ Viz Hýsek: Literární Morava, 40, a téhož Pramenný příspěvek k »Babičce«. Sborník Božena Němcová.

² První cyklus je v knize »Dojmy a rozmary« z r. 1880.

³ Z rodiny příbuzné se sochařem prof. Maudrem, přítelem Vrchlického.

asi z r. 1882 o 49 listech, jež jsem ihned paginoval, aby pořad jednotlivých půlarchů s básněmi nebyl přehozením porušen. Vreční obalový arch má prostý nápis *Sonety samotáře* rukou Vrchlického. Do něho jsou vloženy 4 archy jiné s nápisy (opět vlastnoručními) jednotlivých oddílů: *Stíny a postavy* (vloženo 12 půlarchů, na každém jeden sonet); *Erotické bubliny* (10); *Zmije v růžích* (6) a *Život duše* (11 půlarchů). Z nich název »Erotické bubliny« byl v tištěném vydání podržen, ostatní tři vůbec zapadly a nevyskytují se ani v pozdějších třech knihách »Sonetů samotáře«. Celkem rkp. obsahuje 39 básní psaných opisovačem zručným, ale (nehledíme-li ani k nedostatkům interpunkčním a vadám pravopisným) někde zřejmě chybujícím. Na několika místech Vrchlický sám tužkou připsal na vynechaných mezerách v textu slova, jichž písař asi nemohl přečísti, nebo taková, jimž písař patrně nerozuměl (na př. *vidina*, *Siras*, *Firdusi*). Rukopis odevzdávám České Akademii.

Podám zde srovnávací přehled obsahu; v závorkách uvádím, kde která báseň byla v tištěné sbírce otisknuta, při čemž na př. I, 1 značí první oddíl (*Sonety heroické*) a 1. báseň, atp.

A. Oddíl první *Stíny a postavy* obsahuje 8 sonetů z nynějšího odd. I. (*Sonety heroické*), jeden z odd. VII. (*Nové masky a profily*), 3 z odd. V. (*Sonety idyllické*).

Jsou to básně: *Hovor dvou andělů* (I, 1). V této básni není ještě přídávku *První* a *Druhý*, nýbrž dialog je naznačen dvojími uvozovkami, kdežto v »*Lumíru*« 1883 jest stav přechodný: i dvojité uvozovky i slovné označení obou andělů; také interpunkce v »*Lumíru*« v posl. sloze (»On pravdu našel přec; jsa . . . stačí, ta chvilka . . . zváží«) jest taková jako v rkp., kdežto tisk z r. 1885 má: On . . . přec. Jsa . . . stačí: ta chvilka . . . zváží. V 7. verši rkp. chybně *jak moří* místo *jek*. — První člověk (I, 2, po prvé v »*Lumíru*« 1882, 210). — *Dejanira* (I, 4, po prvé »*Lumír*« 1883). — *Berenike* (I, 8, také též v »*Lumíru*« 1883). — *Gladiator* (I, 9, také též v »*Lumíru*« 1883). Ve verši 5. tužkou připsáno Vrchlickým vynechané slovo *vidin*. — *Bianca* (I, 10, »*Lumír*« 1883). — *Alfieri* (VII, 7). — *Ananké* (I, 7). Ve verši 8. připsáno tužkou *vina*. — *Arabský motiv* (I, 14), po prvé v »*Lumíru*« 1883. Ve v. 6. rkp. má lepší čtení: *byl* posel již (totéž v »*Lumíru*« 1883, 226), tisky: *by*. — *Štědrovečerní motiv* (V, 2). Rkp. ve v. 2. má: jen v jednom náhodou tam *v dáli* svítí, tisk: *ještě*; ve v. 10. rkp.: kol stromků tam se dětí zástup kupí, tisk: kol stromku (kontext připouští obé). — *Starý muzikant* (V, 6, po prvé v »*Lumíru*« 1883). Rkp. chybně: *k* rámu. — *Pastel* (V, 4). Rkp. místo *Fuxie* drobné, rudé plamínky atd. má chybně *Furie*; ve v. 13. rkp.: hrají si v dráčky (tisk: drápky). V »*Lumíru*« 1883 jsou ještě básně *Babel* (I, 3), *Čtyři věky lidstva v lese* (V, 1) a *Dívaldelní sfinx* (V, 10), kterých rkp. ještě nemá, což je opět po-

můckou pro určení, kdy rkpná úprava byla pořízena. Není také bez významu, že »Starý muzikant« z odd. V. je v »Lumíru« jako v rkpe hned ještě u básní z oddílu I.

B. Oddíl Erotické bubliny skládá se z 9 znělek nynějšího odd. IV. téhož názvu a z jedné dosud neznámé (*Dvoji květ*).

Jsou to básně: Včely — sonety (IV, 3). — *Věčné žití* (IV, 16; v rkpe ještě *bez nápisu*). Ve v. 13. rkp.: tvé slze, tisk: slzy. — Láska v jeseni (IV, 7). — Tarantella (IV, 1). — Filosofie lásky (IV, 12). — Večer (IV, 8). — *Sotto voce* (IV, 5; v rkpe ještě *bez nápisu*, v květnovém »Lumíru« 1882 již s nápisem: podle toho lze souditi, že rukopisná úprava pochází z doby před 10. květnem 1882). Ve v. 8. rkp.: jen hodin ruch, *jenž* spějí kol mé hlavy, tisk: *jež*; v mottu z Danta v rkp. není *Purg.*, v »Lumíru« 1882 již přidáno). — Jarní lásky (IV, 15). — *Dvoji květ* (otiskují na konci). — Věčnost lásky (IV, 14), po prvé v »Lumíru« 1882, str. 210. Rkp. je tu až na vykřičníky v posl. verši ve shodě s I. i II. vydáním:

Tak Hero s Leandrem zas znova žili
v Romea něze a v Julie plání.
V nás zbytky lásek z dávných věků klíčí.

A polibky, v nichž oni vyměnili
své duše v nesmrtelném objímání,
jsou naše! Věčností duch po nich křičí!

V »Lumíru« však proti rkp (asi při korektuře redakční) provedeny změny, jichž básník neakceptoval: *Jak Hero . . . plání, v nás . . . klíčí* A (= a) polibky, . . . jsou naše. Věčností . . . křičí.

C. Oddíl třetí Zmije v různých má 4 básně z nyn. odd. VIII. (Ultima Thule) a dvě dosud neznámé (*Sobě I. II.*).

První z nich je *Vae victis!* (VIII, 7, v tišt. vyd. pod titulem *Logika dějin*); ve v. 7. místo *trčí* má rkp.: nad skřiveným tělem *valně* spousty ve žaláři ztmelém. — Zpátky! (VIII, 17). — *Sobě I.—IV.* Z těchto čtyř sonetů první dva otiskují níže. Třetí byl básníkem zařazen do odd. VIII., 14 (pod titulem *V před!*), při čemž místo verše 9. (rkp.: Svět k vůli tobě nebude již jiný) má tisk náhradou¹ verš »Svět snům se směje a jen žádá činy«; čtvrtý sonet z cyklu »Sobě« byl pak položen před třetí (VIII, 13) s názvem *Jen hlouběj!*

D. Oddíl poslední Život duše (srov. titul znělky VIII, 4) má vedle čtyř básní z odd. VIII. (Ultima Thule) dvě z odd. VI. (Básník a svět, jednu z odd. III. (Básník a umění) a čtyři další, které Vrehlický zařadil teprve do knihy »Nové sonety samotáře«, jež (podle titulu) obsahuje prý básně z let 1885—1890 a vyšla

¹ Básník zatím složil sonet »Svět nebude již ku básníkům jiný« (VI, 2) a proto při úpravě sbírky k tisku chtěl se zde vyhnouti slovnímu obratu skoro totožnému.

po prvé r. 1891 (»Sal. bibl.« č. LXXIII.). Postup básní je tento: *Nox* (v »Nových son. sam.« v odd. VI. [Hořké znělky] báseň první s názvem *Noc*). — Mezi čtením Petrarky (tamtéž v odd. VII. [Umění a umělci] báseň 5.); ve v. 13. rkp.: *vím* beznaděje, tisk: *vichrem*. — Zlatý prach (VIII, 10, po prvé v »Lumíru« 1882). — Cicisbeo (VI, 9; po prvé v »Lumíru« 1882). — Život duše (VIII, 4, také v »Lumíru« 1882). — Než začal jsem překládat »Ráj« (III, 6). Ve v. 8. rkp. má chybně *víla* místo *síla*; ve v. 14. rkp. má lepší čtení: . . . a myšlenkou, že *v domov svůj jdu* zpátky, tisk: . . . *jdu v svůj domov* zpátky. — Metempsychosis (VIII, 2; rkp. chybně *-nis*); ve v. 9—10. rkp. má: S bolesti však láska *tot* znamení, že . . . (tisk: *je*). — Dva stíny (otišt. v »Nových son. sam.« v odd. IX. [Třišť paprsků] jako 3. báseň). V posl. verši má rkp. *jet* (duše má . . . zřela jet Sancha Panzu vedle Don Quixota), ale poněvadž jde o stín básníka ulicí krácejícího, pozměnil to v tisku v *jit*. — Audiatur etiam altera pars (VI, 8). Je zajímavě pozorovati, jak básník později přidal k ní v tišt. vydání dvě básně *Časová píseň* a *Ještě časová píseň*, které položil před tuto znělku, již pak označil (v Obsahu) jako *Pokračování* a v textu otiskl bez nápisu, ale s mottem »Audiatur etiam altera pars«¹. — Při smrti dra Košuta,² mého soudruha v překládání Hafise (otištěna v »Nových son. sam.« v odd. VII. [Umění a umělci] jako báseň 18. se změněným titulem »Dru Jaromíru Košutovi, svému spolupřekladateli písní Hafizových«). Ve verši 4. rkp.: a všechny vůně *Širasu* (vepsal tužkou Vrchlický) *k nám nes*, kdežto tisk: *nám snes*; ve v. 5—6. rkp.: Já zabloudilý v poesie les se *v úctě zbožné* k tomu stromu díval, tisk: se *s úctou zbožnou* . . .; ve v. 8. rkp.: *ráje* ples, tisk: *žiti* ples; ve v. 10. rkp. *Hafis*; ve v. 11. rkp. chybně: v ráj Sulejky a *Iumfa* již spěchal, tisk: v ráj Suleiky a *Jusufa* již spěchal; ve v. 13. rkp.: zří s *Firdusim* (vepsal Vrchlický tužkou) *juž v světu velké děje*, tisk: *v ty velké světů děje*. — Splyň s mořem! (VIII, 18) je báseň závěrečná; ve v. 10. rkp. má chybně *střecky*, tisk: *skřecky*.

Úhrnem tedy jsou v rkpe zastoupeny všechny cykly první knihy »Sonetů samotáře« vyjma II. (Malovaná okna), jenž v této fási patrně ještě nebyl ani začat, a to touto měrou: z nynějšího I. odd. celkem 8 básní, z III. jedna, ze IV. devět, z V. tři, z VI.

¹ Po prvé otištěna v »Lumíru« 1882, 576 o samotě v rubrice Feuilleton s mottem a s titulem jen nouzovým »Znělka«. Rkp. shoduje se s otiskem v »Lumíru« v důležité interpunkci verše 9:

Ne naději svou, bol ne, svoje štěstí,
v něm každý pouze jeho život vidí. . . ,

kdežto vydání I. i II. má podivně: Ne naději svou, bol, ne svoje štěstí, atd.

² Orientalista dr. Jar. Břet. Košut † r. 1880 ve 26. roce věku svého.

dvě, ze VII. jedna, z VIII. osm. Vedle toho, jak již řečeno, jsou zde čtyři básně z »Nových sonetů samotáře« a tři, pokud vím, dosud neznámé, jichž básník nezařadil ani do »Posledních sonetů samotáře« (1896, »Soub. vyd.« svazek II.),¹ ani do IV. dílu »Sonetů sam.« ve sbírce »Prchavé illuse a věčné pravdy« (1904, »Soub. vyd.« sv. LI.), ba ani do paběrkující knihy »Pavučiny« z r. 1897 (»Soub. vyd.« sv. XII.). Ve vydání posmrtném arci měly by býti otištěny na místě příslušném. Že byly vynechány obě první básně z cyklu *Sobě* v odd. C (Zmije v růžích), není s podivéním: básník cyklus rozbil a zařadil III. a IV. znělku pod novými samostatnými tituly do první knihy »Sonetů sam.« (viz výše); méně pochopitelné jest vypuštění básně *Dvojí květ* z oddílu B (Erotické bubliny).

Podávám je zde podle rukopisu s nepatrnými doplňky v interpunkci.

Dvojí květ.

Co ona láska, v které tělo k tělu
se vine v plameni, v němž bol i nuda
cheem zdrtit tíhou mramorových údů,
až na rty krev a pot vystoupí k čelu,

Má stejné s rajským citem archandělů,
v němž duše duši podává se v studu
a vzlétá fenix nad labyrinth bludů
a věčný život dýchá do popelů?

To dvojí květ jest na lodyze jedné.
Ten božský skví se demantovým leskem,
v něm slzy andělů se rosou chvějí.

A druhý kaktus, v jehož kalich bleskem
se noří vášně ve divokém reji —
leč klesne svadlý, jak se první zvedne.

Sobě.

I.

Svět, umění i srdce lidské v květu
jsem v písni spojil přísnou ducha prací,
nad záhad bezdnem, kde se člověk ztrácí,
chrám báje sklenul duch můj v srázném letu.

¹ Co se týče textu, upozorňuji na př. na vleklou chybu v rýmu *zvedne* v básni »Osud« (str. 99) místo *zdvihne* (: stihne, : jihne, : přihne)

Za náboženství dal jsem sonciti světu;
ač písně mé v svět letly jako pláči,
k myšlenky světlu duch můj vždy se vrací
od číše, přátel, od žen sladkých retů.

Mně člověk byl v svém vítězství i bludu
i s přírodou, z níž věčnost na mne zírá,
jen toho symbolem, co neumírá.

Půl žití v nadšení a pění v trudu
jsem takto strávil v odříkání stálém,
jsa v prachu smýkán vlastním ideálem.

II.

Syn doby, umění jež málo cení,¹
tím věcí péčí já jsem přilnul k němu,
rád z mladosti již odříkal se všemu,
čím radosti číš zláčená se pění.

Rád vzal jsem boj a vzal jsem utrpení,
však nyní rosa chybí retu mému,
jsem utýrán pět světu netečnému,
z niv Hesperid květ v popel se mi mění.

Já velký chtěl být, kdy svět kolem malý,
to celý hřích můj, přecenil jsem sebe,
a balván můj se nazpět na mne valí.

A mám jen noc a pohled v hvězdné nebe,
bych cítil, kterak těžce hřích ten pykám
a velikost z duše svojí zvolna svlíkám.

III.

Ne, více nesmí nářku jedno slovo
práh retů přejít, uměním jež vzňaty atd. (viz oddíl

VIII. [Ultima Thule] s názvem *V před!* str. 152).

IV.

Jen hlouběj řízni, hlouběj ať to bolí,
tvé srdce snese to a svět zvyk' hnisu atd. (viz oddíl
VIII. [Ultima Thule] s názvem *Jen hlouběj!* str. 151).

¹ Srov. podobný začátek sonetu »Alfieri« (odd. VII, 7, str. 123):
Syn doby, v které kruhy svými trásti je cít a slávou, . . .

Dodatkem připomínám: bylo by zajímavé podle deníku, do něhož Vrchlický zapisoval data o své činnosti literární a jehož dr. Jaromír Borecký užíval při své studii o básníkovi (ve »Zvonu« III, 1903 a knižně r. 1905), zjistiti, nejsou-li tam stopy po prvotních a původních názvech jednotlivých oddílů těchto »Sonetů«.

Drobnosti filologické.

1. Předloha legendy o Umučení.

Nejstarší česká legenda o Umučení (viz Flajšhans, Nejst. památky, 192—193) zakládá se v podstatné své části (v líčení vjezdu Kristova do Jerusalema) na latinské modlitbě církevní. Pramen ten ukazuje Hus (v Postille, vyd. Erb. II, 126) — ale Flajšhans (str. 101) nedovede říci, »zdali Hus drží se této latinské modlitby či měl-li snad ještě text náš (t. j. legendu o Umučení) před sebou.«

Modlitby této v nynějších ritualích není; ale nalézáme ji v starších příručkách diecese pražské. Srovnáme-li text její s textem Husovým, poznáme, že Hus skutečně, jak sám dí, »slovo od slova« přeložil latinský text (viz níže) od slova »Qui sedet super Cherubin« (u Husa »Ten jenž sedí na Cherubín«) až po slova »tam salubribus exemplis imbueret« (u Husa »tak dobrými příklady naučil«). Text Husův je překládán zřejmě (vynechává řádek »non purpurato gemmeus vernabat ordo sub tegmine«) — a ovšem textu legendy již nezná.

Že legenda o Umučení vsutku uvedeného místa církevní modlitby užila, můžeme se domýšleti jednak z úvodu Štítého (jenž nám v Řečech nedělních zachoval největší část legendy), který rovněž při téže příležitosti, jako Hus, při výkladu na neděli květnou legendu naši cituje, jednak jest vše patrna srovnáním textů. Toto srovnání jest zajímavo pro pohled do básnické dílny autorovy; n. př. místo »O ineffabili mirabilique modo stupenda clementia: Deum, quem celi celorum capere non poterant, angusto voluit crucis coartari sub stipite« překládá: »Viz, člověče bohobojný, božie milosti důstojný, velikého milosrdie, kako syn Boží nehodě bral se dnes k Jeruzalému vládná nebem, mořem, zemí, kakť se jest velmi pokořil...« Poněvadž této legendy latinská předloha dosud nebyla známa a text originálu není snadno dostupný, otiskuji zde příslušnou část oné modlitby (text legendy je snadno přístupný):

»Post¹ finem huius responsorii ante ecclesiam clauso ostio fiat statio, ubi hec oratio sequens dicatur:

»Deus, cuius filius non rapinam arbitratus est esse se equalem tibi Deo patri, sed essentialiter tecum parem gloriam possidet per naturam. Qui se ipsum exinanivit formam servi suscipiens, filius vero tuus esse non desiit, sed ut servum redimeret, dominus angelorum servilem vulnere pertulit passionem; cuius livore sanati sumus. Non enim mundus poterat expiari a crimine, nisi preciosus sine crimine sanguis domini maneret ex latere. O ineffabili mirabilique modo stupenda clementia: Deum, quem celi celorum capere non poterant, angusto voluit crucis coartari sub stipite. Qui sedet super cherubin et thronus eius rutilat in columna núbis, parvissimi pecudis quadrigero vehebatur a poplite. Non aureis petalis spumantia frena rigabant, nec index pendula lapis micabat sub falera, non purpurato gemmeus vernabat ordo sub tegmine, nec fucatis ostro fimbriis radiantia fila pendebant, quibus seculi arridens pompa et altitudo mundana intumescit. Sed vili indumentorum accinctus velamine sedens super pullum asine filium subiugalis celorum Dominus iter carpebat pulvereum; quatinus et nos sue mansuetudinis tam salubribus exemplis imbueret et typicis mysteriorum documentis ostenderet, quemadmodum per stulticiam insentis asini gentilis populi figurabatur simplicitas, super quam Dominus noster Jesus Kristus divino more gubernandam presidens ad illam celestem Hierosolim pervexit, in qua pax summe permanet visionis, quotidie electorum animas secum intrare permittit...

V. S.

2. Rozmlouvání mladého s starým.

(P. bibliothekáři Strakovi na Strahově podařilo se sloupnouti s desk starého tisku zlomek neznámého dotud staročeského tisku z r. 1518 »Rozmlouvání neb řeč dvau, kterak jse člověk spravovati má.« Je zachována hořejší polovice listu; byl foliový, ve třech sloupcích potištěný, ale jen po jedné straně; zadní strana je prázdná. Na počátku prvního sloupce jest malý obrázek, představující starce v starém kroji (má pod sebou erb: v černém poli hlava jelení), jak rozmlouvá s mládencem v plášti a s mečem (má pod sebou erb: černý chrt v bílém poli a bílý chrt v černém poli proti sobě obrácení, ale jen hořejšky těl) — nad tím leto-počet 1518.

Čelý leták byl patrně určen k nalepení na stěnu jako jiné podobné. Celá skladba podle toho obsahovala sotva 200 veršů, spíše něco méně. Máme podobných »Rozmlouvání« z XV. až

¹ Text otištěn podle »Obsequiale sive benedictionnale rituum et consuetudinum Pragensis Ecclesie« (z r. 1520) fol. CIX^r (ex. bibl. strahovské).

XVI. věku na padesát nejrozličnějších, veršovaných i prosaických, ale naše skladba není dotud známa. Tisk jest arci nedbalý; jsou čtyři chyby tisku (boho místo bohů, wrtka místo wrtku, spomoczz místo spomoczy a ponieważ m. poniewadż) a tiskař libovolně text měnil (místo staršího „nepřestúpaj“, jak žádá rým „mívaj“, opravil libovolně „nepřestúpej“).

Skladba naše jest tedy patrně starší nežli tisk. Rým „vizi“ (místo pozdějšího „vidím“) a „votízi“ mohl by snad ukazovati k značnému stáří předlohy, ale právě archaismus „vizi“ drží se porůznu ještě počátkem XVI. stol. a nemůžeme tedy naň klásti váhy. Důležitější jest rým: „to mǔdři radí — že žádný auřad dlúho nedědí“; z tohoto jest patrné, že naše báseň vznikla již v době, kdy bylo zúženo *ie* v *i* („radí“ za starší „radie“) — a proto sotva jest starší než ze sklonku XV. století.

Nieméně i taktó text náš jest zajímavý a zaslouží si otisk. Otisk ten podává věrně litery originálu, se všemi chybami i marotkami tiskařovými. Na dvou místech, kde text jest na dolním okraji, jsou celé kusy liter utrženy: těch několik literok podle zbytků doplněných podávám v závorkách. Mezery mezi jednotlivými sloupci neobnášely asi více než 30 veršů.)

Rozmłuwani neb rzecz dwau Kterak gfe człowiek sprawowatj ma uziteczne spalytiedne a kratkee Nauczieni W ktorymto Stary s Mładym rozmłuwa:

[Obrázek]

MLADENECZ

Ze wfłeho frdeze żadam toho
Bych mohl gmiti rozumneho
koho

Ktoby mi mohl dati nauczieni
Kterak bych miel zachowawati
bozij przykazani.

A kterak bych gfe sprawowati
miel

Kdybych wieczne radoſti dogyti
chtiel

Afnad na my fłieſti hyn ged-
noho fłarcze wizy

Pugdu k niemu a geho fe wotizi
Neb gfem fłeychal zfwie mładoſti
Kterak w fłarych bywa młado
mudroſti

Zdarz buoh fłary ia tebe po-
zdrawugi

A fwuog nedoſtatek tobie ozna-
mugi

Widifs na mnie że gfem geſtłie
mład

Protoż bych od tebe nauczieni rad
Neb fyeż jako howado bez roz-
umu fem y tam

Wfłak proto bywagi zatraczeni
młozy

Tot ja tobie rzeczy mohu
Nefłuz peniezom wieze nežly
bohu

Boziho przykazani neprzeſtupey
Geho newinne vmuczieni w pa-
mieti miway

Bud wdieczen wdyczky toho
Zieg pro tie trpiel trapani młoho
Taky mafs zwłafłtie na pamieti
gmiti

Gefftie profym vezin mi to	Stary
k lybofti	
Ponieważ chcęfs mne k dobremu	(Milug boha ze' wŝŝeho frdeze
nawęfti	fwyho
Kazals mi abych bozij przyka-	— — — — —
zani zachował	— — — — —
Naucziż mne kterak bych gie	
poznal	V. S.

K Chelčického Sieti viery.

Napsal Josef Zubatý.

(Dokončení.)

156^{ab} (str. 230) je řeč o tom, jak rozuměti v písmě sv. slovům, jako »urozenější z Izrahele«. »urozenější města« a pod.: mýlil by se prý, kdo by se domníval, že by se tu mínila »urození erbová«. »To vše písma urození kladú podlé ctnostného života a podlé mûdrosti, k níž příleží poctivost *starosti* mravné, ješto i mezi pohany někteří jsú obdarováni mûdrosti a hodili se k saudóm a k zprávám městským, i byli sú takoví urozenější města«. »Poctivost starosti mravné« vykládá Smetánka jako »čest péče o mravy«. *Starost* v starší době znamená i »stáří«, daleko častěji, než »péči«; v. Jungmann IV, 287; Kott III, 632; VII, 771; Sbírka pram. I, 1, 2, 195; 5, 168; 6, 463; 7, 72; 8, 640; 9, 300; Biblická konkordance 702; Puik. 172^a, 183^a, KabK. 9^a, KronTur. I, 130 atd.; a tak bezpochyby i zde jest rozuměti »k níž patří počestnost (anebo »čest, vážnost«) stáří mravného«. ¹

¹ Význam »péče« se vyvinul u podstatného jména *starost* patrně teprv vlivem slovesa *starati se*, které původně také znamenalo jen »stárnouti« a k významu pozdějšímu dospělo metonymií (srv. něm. »sich graue Haare wachsen lassen« s významem »starati se«); *starost* již samým tvořením není nic jiného než podstatné jméno přídavného *starý*. Kdy a kde se počíná vyskytovat význam »péče« a jak je kde v které době častý, dovíme se teprv z podrobnějšího slovníku. Jungmann má doklady z Veleslavína, z Bratří, z Vratislava atd., Kott Přísp. I, 381 z EvVíd. (L. 10, 34), z Opavských knih z r. 1451 znám doklad »nynie jsem v smutciech a v *starosti*« (HistArch. XXVIII, 57), a proti tomu je množství dokladů starých s významem »stáří«. Z toho z a tím plyne poučení, že jest dobře rozvážiti každé místo ze staré památky západní, kde by slovo *starost* snad mohlo míti význam dnešní. Přídavné jméno *starostlivý* s významem »působící starost, plný starostí« nalézáme ovšem již u Hrubého z Jelení (na př. též Blázn. 174b, 175b, 176a, u Ilanuše 64, 66, 67).

156^b (str. 231). Chelčický vykládá o tom, jak šlechtici si zakládají (to tuším je smysl slov *mají založení*) »na erbíech svého urozenie«. »A to jest z pohanuo pošlo a z zámysla *nazvaného*«. Poslední slova vykládá Smetánka »z výmyslu za vlastní přijatého«. Nevím, dá-li se tento výklad odůvodniti; zdá se, že Smetánkovi je východištěm *nazvala* »adoptavit« MamA., základ ne příliš pevný a bezpochyby i nesprávný proto, že skladatel MamA., jak se zdá, si spletl »adoptavit« a »vocavit« Exod. 2, 10 (anebo snad měl i text český nebo latinský nějak porušený tak, že mohl v *nazvala* viděti překlad latinského »adoptavit«).

Chelčický několikrát užívá participia *nazvaný* smyslem, jež Smetánka vystihuje naším »tak zvaný«. Tak 152^a »druhé rozenie z hriechu majie (šlechtici) podlé rodu *nazvaného*«; »a jakož skrze erby urození a »dobrotu« *nazvanú* a domněnú mají ve lži ustavenu, takéž, což skrze to urození a »dobrotu« zamýšlenú nepravostí množie, v tom ve všem se ďáblu klanějí« 157^a; »ač nebude zjevná lichva, ale bude zmalována nějakým milosrdenstvím *nazvaným* aneb spravedlností« 165^a; »protož, jakož všem z núze příleží jeho (Kristovo) vykúpení, takéž každému ze všech potřebno jest jeho orodování kromě těch všech orodovníkuov *nazvaných*« 225^a. Podle původu *nazvaný* ovšem znamená »quem dicunt, tak zvaný«: ale zdá se z těchto dokladů, že Chelčický (anebo jeho dialekt) užíval slova *nazvaný* netoliko jen tam, kde název, o který kde jde, není oprávněn, ale, že *nazvaný* nabývalo i významu našeho »domnělý«. Co není vskutku tím, čím to nazýváme, beztoho je tím jen domněle. Jest v té příčině zajímavé, že šlechtickou »dobrotu« (t. j. zvyk šlechticů, říkati o sobě »dobrý«) 157^a Chelčický nazývá v jedné větě »nazvanou«, »domněnou« (t. j. domnělou) i »zamýšlenou« (t. j. vymyšlenou, fiktivní). Také na př. 165^a jde Chelčickému jistě spíše o to, že ona lichva je zakryta nějakým domnělým milosrdenstvím, než aby chtěl říci výslovně, že tomu a tomu říkají milosrdenství: a to vlastně je všecken rozdíl mezi »tak zvaný« a »domnělý«. Kde chce Chelčický výslovně říci, že něčemu nepřísluší jméno, které se tomu dává, vyjadřuje se jinak, ne tímto prostě přídavným *nazvaný*. Na př. 173^b »dívajice se jich čarování, nazvanému chvalú boží«; 175^b »tuť jediné znamení lživé pokory jest a slove pokora, a nenie«: nevím, není-li *nazvaný* v oněch shora uvedených větách vůbec spíše »domnělý« než »tak zvaný«?

Význam »domnělý« je mi nepochybný právě 157^a: »zámysl nazvaný« jest mi domnělá vymyšlenost, totéž, co »zámysl lidí marných«, t. j. důmnění, že skrze erb je šlechtic nad chlapa urozenější (157^a). A to je důmnění šlechticů samých, ne »výmysl za vlastní přijatý« (tedy pocházející vlastně od jiného?). Snad by kdo čekal raději něco, jako »nazvaná převý-

šenost« nebo pod.; obsah »zámyslu« je »nazvaný«, ne sám »zámysl«: ale takové přesunutí vlastnosti z myšlené věci na myšlenku právě u Chelčického nás nesmí překvapovat, jako by nás asi nepřekvapovalo, kdybychom slyšeli dnešního sedláka mluvit o »domnělé lži« nebo tak nějak.

157^a (str. 321): »*Hádaj*, kde se jest ten zámysl stavil...!«; v. shora k 120^a (str. 177). Přidávám jen ještě, že *hádaj* jest zde v onom zeslabeném smysle (asi, jako bychom řekli »hle«), jako ve větách, jež uvádí Gebauer Slovn. I. 398 z Rokycany.¹

160^b (str. 237). Jest řeč o tom, jak měšťané dbají, aby víra a věci k ní příslušející jim nepřekážely. »A protož tak u nich smíšeně jde viera pod jménem zákonuov papežových, aby jim čtenie a epištoly zpívány byly, aby po nich neplakali ani kterých nesnází měli, a tím aby zjevno bylo, že čtenie u piesmích, pokojně s nimi stoje, neruše jim přikopův, zdí s ulicemi a puškami nehýbá, k šturmu zvoniti nezapovídá, tučných stoluo nepřevracie a jiných trávenin jedem (za jed) neohlašuje...« Smetánka má poněkud jinou interpunkci, která nedává dosti smyslu a kromě toho ruší stejné postavení sloves »nehýbá«, »nezapovídá«, »nepřevracie«, »neohlašuje«. »Zdi s *ulicemi*« by byly ovšem hradby městské s chodbami, s chodníky (krytými): dokladu, kde by slovo *ulice* mělo podobný význam, nenalézám, ale to snad nevadí výkladu, který nepřiznává význam ze slov Chelčického.

163^a (str. 240). »Protož to pokolenie městské a erbové, ježto kryje životuo na hradiech, na tvrziech a na městech, vždy *lká* ve krvi bratra svého a násilím je dávi.« Jest to reminiscence z Micheáše proroka 7, 2 (»omnes in sanguine insidiantur«), z místa, které Chelčický podobně cituje Post. 214^b (»všickni ve krvi *lkají*«). Chelčického bible zde patrně měla sloveso *lkáti*, jakkoli se sem nehodí a aspoň naší Vulgátě odporuje. Domnívati se, že *lkáti* u Chelčického nebo v jeho bibli mělo význam jiný (na př. »dychtiti«), je zatím nesnadno (ač to

¹ Toto *hádaj* je doloženo, jako zde, jen ve větách, vyjadřujících podivení tvarem věty tážací, což jest v souhlase s původním významem tohoto slova (na př. slovní smysl vět, jako jest uvedená věta Chelčického, byl vlastně původně: »posuď, kde se jest ten zámysl stavil?«) Tak nalézáme *hádej* ještě u Vaváku, na př.: řehola cistercienská mívala v samém klášteře sedleckém bratři 500, — hádej, zdalíž nyní ve všech toho zákona klášterích tolik cisterciáků bylo?« (Paměti Frant. J. Vaváka... z let 1710–1816, vyd. J. Skopec, II, 1912, 89); »nu, hádej, zdalíž pak může takový s dobrým svědomím na to, že 53 zl. za robotu ročně platiti bude, se podepsati?« (t. 89). Ztrnulost tohoto slova se jeví vlastně menší měrou po stránce tvarové a syntaktické, než tím, že sloveso *hádati* v tomto významě později zaniká.

nemám za nemožno). Chelčický sám zná *lkáti*, *lkánie* v obvyklém smysle (na př. Pař. 158^{ab}).

164^b (str. 242): »... vládykám se rovnajíce *postaví*, oděvy, pokrmy ... : srv. shora str. 110 k 152^a (str. 224).

169^a (str. 249). Chelčický neschvaluje mnišského žebrání z rozličných příčin a praví: »Protož takové lakomé a nesyté žebranie nepřileží ani Židům ani křesťanům. Nebo u Židuov neměl jest žebrák býti podle přikázanie božieho ... A mezi křesťany *tu* se nezaloží věčné žebranie, ježto die apoštol: Ktož nedělá, ten nejez ... *Tu* dle Smetánky znamená »na tom« (na čem?): jakož se zde staví křesťané proti Židům, je docela přirozeno. v *tu* viděli důrazovou rekapitulaci místního určení »mezi křesťany« a vykládati »mezi křesťany, *tu* (t. j. »mezi těmi«) nenajde základu věčné žebrání ...« Zájmena ukazovacího i Chelčický tak užívá (vlastně se to rozumí tak samo, že bychom o tom ani mluvit neměli); tak na př.: »Ale u prvnie zprávě Kristově, hemuož-li koho dobrota bratrská opravit, ale inuož jeho neškodně pominúti, varuje se ho ... Ale zpráva městská a pohanská, *ta* zpět proti tomuto nic dobrého zlému nečinie ...« 18^b/19^a; pod. I^b, 77^a a j.

170^a (str. 250). V hlavě II, 8. obrací se Chelčický k jiným »rotám mnichovým« slovy: »Ale jiné rotý těch mnichuov křižovníkuo, kanovníkuov,¹ takoví mūdřeji sú zákony nalezli s panováním a s bohatstvím, aby veliká zbožie přichýlili k každým těm rotám; *ono* jiného zákona, a *ono* jiného s oděvy jinak potvornými, jako by oni více pokory a svatosti měli pod tú šerí potvorně skrojenú.« Smetánka vykládá *ono*: »tenhle [statek je] jedné řehole ...« Nedostatek slovesa »jest« je mi zde přece příliš citelný a tak mám *ono* — *ono* ne za podměty, ale za příslovečné *ono* — *ono* »tam — tam —«, jehož jsem se dotkl LF. XXXVI, 234, a vykládám »tam [rota] jedné řehole, a tam [rota] jiné ...«

173^a (str. 255). Stč. slovo *nálep* znamená jed, kterým se otravují šípy nebo kopí, i jiné zbraně. Srv. o tom slově, které se vykládávalo, jako by znamenalo opření šípu (nálepené), Jungmann II, 580, Kott II, 40, VI, 1093, Přísp. I, 224, II, 178, Gebauer II, 467, Flajšhans Česká přísloví I, 1114. Doklady z Datimila, z Millionu, z Trístanna, z Kroniky Trojišské vypra-

¹ Smetánka má za naši čárku vykřičník, a »takoví« mu je začátek věty nové. Nemyslím, že by byl Chelčický v takovém vzrušení, aby byl užil na začátku hlavy věty zvolací, a vidím tedy v »takoví« zase pouhou důrazovou rekapitulaci. Podstatného rozdílu v tom mnoho není.

vuji o střelách s nálepem (tak zná ještě Hájek 107^a »jizlivú a s nálepem střelu«); čteme v Gestech o nálepném šíp. jinde o nálepném kopí, o nálepném noži, o nálepné ráně (v. t. l.¹). V tomto významě jest nálep slovo jistě prastaré proto, že významem je dosti daleko od významu slovesa *lepiti*, *nalepiti*, s nímž by je náš cit etymologický především slučoval: nálep v tomto starém smysle neznamená »něco nalepeného«, nýbrž »(jedovatý) nátěr«, muselo povstati dříve, než se na slovese *lepiti*, *nalepiti* vyvinul ten význam, v němž ho užíváme my. »Natírání« jest podle všeho původní význam rodiny slov, k níž patří naše *lnúti*, *lepiti*; o předměte, natřeném něčím lepkavým, se říkalo původně, že »lne«; pod. *lěpiti* znamenalo původně »něco lepkavého nanášeti« (zejména na př. hlínu: v. doklady tohoto významu v Bernekerově Slav. etym. Wtb. 172; i stč. *lepiti* je u Gebauera v dokladech s významem, týkajícím se hrnčířského formování: teprv odtud se vyvinul náš význam slovesa *lepiti*, »spojovati nanášením něčeho lepkavého« (tento význam patrně se vyvíjel nejprve ve složeninách předložkových, jako *slepiti*, *přilepiti*, *nalepiti*, a teprv význam složenin pomáhal měniti význam slovesa nesloženého).²

¹ Podle Jungmanna a Flajshansa by bylo bývalo i »lučistiš s nálepem«; v dokladě z Troj. jest však dělití »výtáh lučistiš své, s nálepem střeli« (jako u Dalimila »v srdce knězi s nálepem vstřeli«).

² Zdá se, že nálep, **na-lěps*, je v onom významě slovo praslovanské. Ze otravování zbraní bylo v obyčeji i v evropském starověku, lze očekávati již obdobou k faktům známým u dnešních národů primitivních: a toto očekávání potvrzují zprávy historické i nálezy archeologické (rýhy, zářezy a pod. na hrotech šípů, na oštěpech, na harpunách, sloužící k tomu, aby se v nich udržoval jed). Srv. o tom výklady Matiegkovy Člid II, 339 n., 472 n. O »nálepných« zbraních máme zprávy, týkající se Keltů, Gallů, Franků, Skythů, Daků, Dalmatů, Bulharů; záповědi jich se týkající potvrzují, že byly známy v Germanii ještě v 7. st. po Kr. I Slované jich užívali, a kdyby nebylo ani přímých zpráv, již slovo nálep, nálepný samo je důkazem, že je mivali i starí Čechové (t. 477***). Užívalo se k otravování zbraní jedů zvířecích i rostlinných. Rostlin k tomu vhodných je v Evropě dosti; »ze všech těch, zdá se, oměj (*Aconitum Napellus*) byl nejzpůsobilější k tomu účelu, a nechybíme asi, když jej pokládáme za hlavní součást šípového jedu evropského, ne pouze pro jeho jedovatost, nýbrž hlavně proto, že již starým národům (srv. Plinia) byla tato vlastnost dobře známa, a konečně proto, že slouží jeden druh (*Aconitum ferox* Wall.) v horách indických domorodcům dosud k otravování zbraní« (t. 477). V seznamu slovanských jmen rostlin z východních břehů a ostrovů moře Adriatského čteme u Lambila ČČMus. XXVI (1852), 2, 56 nálep (krupis, vučji čemer) »*Aconitum Napellus*«, Bogoslav Šulek (Jugoslav. imenik bilja, Záhřeb 1879) zná nálep, naliep, nalip s významem »nějaká jedovatá bylina« i přímo »*Aconitum Napellus*« a »*Aconitum Anthora*« na př. z rkp. bylináře z r. 1415, z Dalmacie a z Daničičova přísloví »kalina je vidjet lipa, nu je gorča od nalipa«: srovnáme-li toto slovo s stč. nálep, smíme tuším předpokládati psl. *nalěps* s významem vztahujícím se k otravování zbraní, kteráž slovo na slov. jihu přeneseno na bylinu, poskytující potřebného k tomu

Slovo *nálep* objevuje se i u Chelčického: seberu zde doklady mně známé. »Ale i to jest škoda hlúposti lidské, že sú mnohé roty (t. j. řády klášterní) od sebe rozdělené zvláštními zákony, oděvy, obyčejí, poklonami, a každá rota z nich svú svatost před lidmi připravuje, aby se zdálo lidu, že sú lepší svatosti, než oni, ješto maso jedí; a tak těmi *nálep*y zvláštními vnaďie lid k sobě pro své úžitky ...« Siet 173^a. — V Postille 149^a n. vykládá Chelčický, jak »škodí člověku, když co svého má ďábel na něm při těch věcech, v nichž jeho láká«, aniž si toho člověk jest náležitě vědom; »jakož sú odpustění mnohá sobě svobod tělesných pod jménem potřeby, zlehčení některých věcí, ješto nemají zjevné tvárnosti zlé, ješto jim říkáme »neškodí to« ... A tak mohú býti mnohé příčiny zevnitř, ješto se v nich neleká ďábla člověk, jako přízní světských (assimilací místo »přízně světské«), přátelské obvykání, tovarystva s oněmi i s oněmi lidmi, a s tím [v] zapletení v osidla rozličná; sú to vše věci ďáblovy ná člověku. A on, ač myslí, aby jemu v ničemž nepovolil, však že v takových *nálep*ích nemá na něho péče, ani snad věří, by v takových věcech pověděných které škodu od ďábla měl vzíti: ale shledát, když nemúdrost jeho neďbavá sezná v dlúhých časích, rány, oboření i pády«. — V úvodě psaní mistru Janovi čteme m. j.: »Protož ty věci, kteréž v sobě máš, mému duchu jsú těžky, jichž dotýčeš v odpisu: neb takoví *nálepové* shromáždění a vytažení dávno z písem neb na písmiech lidsky založená sú hluboká a silná založení Antikristova, jimiž jest umrtvil Jezukrista a z země živých vyvrhl ho« ChelčPař. 126^a (= LF. XXV, 261); hned potom pokračuje Chelčický slovy »čiliť se nezdá, by on pod těmi prostěradly najlépe mezi křesťany ležal, a z nich hlavu vykláněje najvíce křestanóm uškodil?«; v listě samém Chelčický se staví proti důvodům z písma o moci prelátů, rozhojňovati učení Kristovo, služby boží, dávati nová přikázání a pod., o osudech člověka po smrti (o očistci), o zpovědi. Pak (162^b = LF. XXV, 400) píše o příznání Janově, že »neřády«, co jich Chelčický vypisuje a co jich více jest, také tupí a nenávidí; ale upozorňuje jej na jejich pravý kořen. »Když byšte vy sami čistý zákon boží kázali a tvrdili v lidech bez namiešení trávenin kurvy veliké a bez těch *nálep*ów, ješto jediné pochop v písmiech mají, tehdy byšte nebyli vinní nižádnými neřády a mohli byšte každé neřády v pravdě tupiti: nebo z zákona božieho nemohliť by takoví neřádivé vyruosti, než najvíce zevné (t. j. zjevné) odpornosti, že mnozí, pohorsiece sě jim, zevně protivili by sě jemu a ostali by zevně

jedu. I jméno *oměj* samo má asi vztahy k jedovatým vlastnoštem rostliny, jestli staré a je-li v něm, jakož pravděpodobno, kořen *om-*; psl. **omėje* (s jinou příponou *omęgo*, Miklosich Etym. Wtb. 221) bezpochyby patří etymologicky k stind. *ámivá* »nemoc«, *ámájati* (bezpodm. s gen. osoby nemocné) »jest nemocen« ald.

v pohanství, nepletúce sa u viernu listivě, jakožto skrze vaše zamýšlené zákony, poněvadž v pravdě nemohú jic držeti vedle uloženie božieho zákona. Ale když jest to mohlo přijíti skrze toho, jenž jest člověk hřícha, syn zatracenie, aby přišel ve velikém svodu nepravosti podlé chytrých činův satanových, aby vyprázdňe z lidí zákon boží uvedl v ně slavnú službu bohu a veliké řády a náboženství, založiv je na těch *nálepkách*, obradiv svú lež velikú písmý, doktory, a chtě tomu z moci, aby v jeho zámyslích lživých věřili spasenie své, z nichžto sú všichni neřádivé vyrostli mezi křestany, kterak ty můžeš řeci, že lupíš všecky neřády, smilně jim kořen ustavuje písmý, doktory, tak písmý, jesto jediné pochop mož vzat býti k zamerčení člověku od cirkve?» (162^b, 163^a). (V. Kott, Gebauer, Flajshans I. I.).

Jinde užívá Chelčický i tvarů *nálepec*, *nálepek* (t.). V Sieti (hl. I, 81) píše proti »služebnosti mečové«, i pod záminkou, že meče užito pro Boha: »Protož mocí postaviti se proti nepřítelům a bojovati proti nim a činiti jim zlé za zlé a zmordovati je pro své bezpráví a pro pokoj, aby jej sobě učinili před nimi, to jest úsilé služby mečové. Ačkoli tento *nálepec* napřed vždy běží »ne pro svú při, ale pro boží«. Ten *nálepec* Buoh zná a lidé také, že, bylo-li by pro při božie tak skrze moc bohu slúžiti, jisté by bylo, kdyby pro svú při trpěli bezpráví a pro boží při bili; ... ale ...« atd. (130^b, str. 192). V odstavcích, věnovaných »mnichovým rotám« pak čteme (II, 13): »Nebo zákonové jich z zámysla lidského pašli jsú, jediné že mají *nálepek* nějaký z zákona božieho, že ti *nálepkové* a zámyslové těch zákonou zbarvení sú ciziem smyslem — křivým — zákona božieho, aby měli tvárnost posvátnú, jako by se rodili z zákona božieho. Aby ti zámyslové lidští nestáli tak, protož přiodíni sú onde jménem svatě chudoby, onde bosým chozením, onde provazem miesto pásu, onde potupnú kápí, onde tím nebo jiným křížem, onde notami smutnými předierání v písniach s vyskakovaním nahoru i doluo; onde delší písně nežli u jiných, onde masa nejedenie, onde mlčení, onde nějaká klanění a padání na tráť, onde zvláštne utrpení nad jiné, onde sľiby k čistotě nebo k jiným *nálepkám*.¹ Těmi mnohotvárnými ozdobami zuodievání sú ti za-

¹ V prepisu této věty se poněkud odchyľují od Smetánky. Smetánka slova »aby ti zámyslové — tak« pojí k souvětí prvnímu, a souvětí druhé mu začíná slovy »Protož přiodíni ...«, při čemž (nevyjádřeným) podmětem mu jsou »mnichové«; ale podle věty následující (»Těmi mnohotvárnými ...«) hledám podmět raději v »zámyslové«: aby nestáli »tak«, t. j. neoděni, každému viditelní, jsou oděni tím a tím. Smetánka čte »notami smutnými předierání v písniach« a vykládá »krk si musejí rozdírat«; mně je »předierání« genit. jména slovesného a »noty smutné předierání v písniach« je mi totéž, co jinde »noty prolamované« (22b str. 16) nebo »lámaná notování« (121b, str. 179). »Vyskakování nahoru i doluo« se ovšem týká skoků intervalových ve zpěvu samém.

myšlenie zákonové, v nichžto nenie moci k spasení, poněvadž sú z Boha nepošli, nebo nemohli sú z Boha pojíti« (176^b, str. 260).

Předvedl jsem tyto doklady obšírněji proto, že jejich textová souvislost tuším sama nejzřetelněji mluví o významě, jaký v nich mají slova *nálep*, *nálepec*, *nálepek*. Gebauerovi je Chelčického *nálep* »jed, otravné učení, výmysl«, *nálepek* je »demin. z *nálep*«, *nálepec* »záminka. Vorwand (snad s příkloněním k *nálep* = jed)«; Smetánkovi je *nálep* v Postille »jed«, »otravná nauka« v Sieti, *nálepec* »záminka«: Flajšhans vidí v *nálep* metaforické užití onoho stč. *nálep*. Jen Kott Přísp. I, 224 má k dokladu »těmi nálepy« ze Sieti výklad »zevnějškem«. Gebauer, Smetánka i Flajšhans spoléhají na tom, že *nálep* všude je slovo etymologicky též a že tudíž význam u Chelčického patrně odchylný musí býti v souvislosti vývojové s významem téhož slova jinde. Zapomínají, že slova týchž prvků etymologických mohou míti docela různá východiště; na př. *obídek* *obídek* a *objedek*, *robiť* a *slven*. *robiť sa* (»dělati robu, hráti na dospělou« Kott VII, 1376. Přísp. II, 274), *příbytek* *příbytek* a *přebýtek* jsou slova svými prvky totožná (anebo skoro totožná) a přece různá svým vznikem i významem. A tak může býti i při slově *nálep*.

Nálep v stč. dokladech mimo Chelčického není »jed« vůbec, nýbrž »jedovatý nátěr na zbrani bodné (nebo sečné)«: tento důležitý rys významový, oprávněný původem slova *nálep*, nesmí se pouštěti s myslí, a než se odhodláme připustiti význam, zakládající se na užívání slova *nálep* s významem odvozeným z významu »jed« vůbec, rádi bychom viděli nějaký doklad s významem tímto. Metafor o otravných naukách, odporných pravému učení Kristovu, má Chelčický až dost; ale tu nemluví o »nálepu«, nýbrž přímo o »jedu« nebo o »trávenině«. »Věci ďáblovy na člověku«, jako potřeby tělesné, následky rozličných styků společenských a pod. (Post. 149^a) mohou býti věci škodné, ale samy sebou nejsou ani Chelčickému jedy. Jedy nejsou ani samy sebou ty rozličné klášterní zákony, oděvy, posty a pod. (Siet 173^a, 176^b); jed není ani »nálepec«, že »služebnost mečová« má jíti »pro při boží« (130^b). Jedy by ovšem mohly býti nauky, odvozované z písma nesprávným jeho výkladem, ale mohou býti nazvány i jinak: a snad není bez významu, že na tom místě (Pař. 162, 163), kde je řeč o »nálepích« tohoto způsobu, vedle »nálepů« nalézáme i »tráveniny« (»když byste vy sami čistý zákon boží kázali a tvrdili v lidech bez namíšení trávenin kurvy veliké a bez těch nálepův, ješto jediné pochop v písmiech mají...«). Není u Chelčického místa, kde by *nálep* m u s e l o znamenati »jed« (třebas jen metaforicky), a jsou místa, kde tento význam je při nejmenším pravdě nepodobný: a proto jej pro Chelčického pouštíme. Jaký význam jiný voliti, poznáme jednak z etymologie, jednak z míst, o která jde. Chelčického *nálep* jest patrně do-

verbativum slovesa *nalepiti*, s významem — soudíc podle stě. *lepiti* — asi »hnětením, formováním přidělati«, »nastavití«, nebo pod.: *nálep*, *nálepek*, *nálepec* je podle toho asi »přílepek, nástavek« nebo něco podobného (jako *nálepa*, *nálepek* na Slovensku, na Lašsku, na Hornácku je nástavek u pece, sloužící k sedění, nebo vyvýšené zápraží u chalupy, jako nastavené k budově, Kott VI, 1093, Přísp. I, 224, Bartoš Dial. slvn. 219: *nálepy* v tomto smysle jsou přílepky, neslušející ku podstatě věci samé, jako choutky člověka, všeliké ty »zvláštnosti« klášterních řádů, přídavky, kterými se zužuje smysl řeči (jako že »služebnost mečová« jest oprávněná, ale jen »pro při boží«: že jest to zde jen předstíraná záminka, je okolnost vedlejší, přídavky, kterými se mění smysl písma. Pak *nálepek* jistě není (aspoň ne smyslem) zdobnělý *nálep* (je to tvar jako *přístarek*, *přílepek*, *nádavek* atd.); *nálepec* může býti tvoření podobného rázu (jako *podstavec*, *násadec* a pod.), ale může býti i jméno zdobnělé s významem poněkud snižujícím, jako na př. u Husa *oděvec* není »malý oděv«, ale »oděv chudý, skrovný«.

Se změnou významu slovesa *nalepiti* může se měniti i význam jeho jmen *nálep*, *nálepek*. My užíváme slovesa *nalepiti* větším dílem tak, že znamená přilepení cizího předmětu na povrch něčeho jiného. »Nalepujeme« na př. poštovní známku, anebo lístky na hřbet knihy; (je-li něco přiděláno jen zběžně, ledabylo, říkáme, že je to jen »nalepeno«; atd. Podle toho na př. Holečkoví Naši IV, 114 *nálep* znamená podle všeho »náplast«, Krásnohorská mluví o »zdi hrubém *nálepu*«, *nálepek* je na př. prázdný plást, který se včelám nalepuje do úlu, aby do něho snášely med, anebo svíčka, jež se nalepuje, *náleпка* je na př. vignетка, jež se na místo pečeti nalepuje na obálku psaní, svíčka atd. (Kott VI, 1093, VII, 1333). Také při podobných slovích by snad někdo vzpomínal stě. *nalepu* na střelách: ale mýlil by se, kdyby chtěl proto významy dnešní odvozovati z onoho významu starého.

173^b (str. 255). V první větě druhého odstavce hl. II, 11 jest vynechati první »silně«, opakované z následujícího textu nedopatřením opisovačovým nebo sazečovým: »Protož mním, že by to z potřeby bylo rozumným lidem, rozuměti těm rotám, kterak sú [silně] tělo Antikristovo, vsudy rozmnožené, a plni sůce duchu jeho, odporého Kristu Ježíši, jesto silně vždy dělají odpornosti Jezukristu ...«

176^a (str. 259). »A že když se chudý mnich *dověre* takové hojnosti u svého stola, že masa hovězího nechce, a brách rozkošný, cizený s tučnými slaninami, nosí od něho, an *mrdá* nad ním, hledě zvěřiny, ptákuov a jiných kusuov lahodnějších, nežli jest hrách: ten se jest dobře dožebrał i s jinými mnichy

svými, lépe svú věc na žebrání přivedl nežli mnohý panoše s pluh nebo se dva rolé a hospodářství veliké.

Tištěné *dovře* přepisuje Smetánka, jakož přirozeno, *dově*, a vykládá »dodělá (se)«. Podporou tohoto čtení může býti pol. *dowrzeć się czego* v Lindeově slovníce (odkud převzal *dovru se čeho* ... »opanovati co, sich bemächtigen, einnehmen« Jungmann I, 459) a mor. *dověl se* (na hroške maměnce, »dostal se«) Kott Přísp. III, 56.¹ *Dověřieti se čeho* by bylo došlo tohoto divného významu z původního »otevřením se k čemu dostati« (sotva »vřením se k čemu dostati«). Ale možná jest i jiná domněnka. Upozornil jsem VěstnČAkad. XVIII, 163 na sloveso *dovrci* »dosíci« u Židka 343 (169, 23 Tob.; čteme zde o císaři Honoriovi, kterak, »když které knieže se jemu protivilo, poslal posly sladkých řečí, aby vždy umluvili pokoj, i s dary: vidúc nepřítelé dary, upokojili mysl zlú, a potom poslové řečí dobrú *dovrhli* pokoje«). Obdobné je významovým vývojem *domietati* »dosahovati«, zachované zase u Židka,² a nepřímou i *dohoditi komu čeho* »opatřiti«, vlastně »dobyti, dosíci čeho pro někoho« (v. t.). Najdou se snad časem i jiné doklady onoho slovesa *dovrci* »dosíci«: ale tolik lze říci již dnes, že to nebylo slovo obvyklé. Mám za možno, že tiskář (anebo opisovač) rukopisné *dowrze* (*dowrže* nebo pod.), kterému nerozuměl, chybně si vyložil, jako by to byl tvar slovesa *dověřieti*, ne *dovrci*, a vysázal (nebo napsal) *dově*. Takovýchto nedorozumění, matení tvarů sloves *-věřieti* a *-vrci* pro pravopisnou dvojsmyslnost písmen *-wrz-* (*-wrž-*) dalo by se z nových vydání starších textů uvést více: patří sem i, co poznamenáme k 195^b (str. 288). Ovšem že bychom měli u Židka *dovrci*, u Chelčického *dovrci se*: ale to jest rozdíl, který snad nestačí, aby domněnku tuto učinil docela nemožnou. U Židka poslové *dovrhli*, »do-

¹ I polské *dowrzeć się* je málo v obyčejí a dnes asi neznámo (Linde má v Žebrowského překladech z Ovidia doklad »ten się dowarł pagórka«, za lat. »occupat«). Toto sloveso má oporu ve jméně *dowora* »přístup, příležitost« (původní význam je zvláště zřetelný v dokladě z Klonowicze, 1600: »złodziej, jeśli do cudzego nie będzie dowory, | nie mogli odemknąć sołu i komory, | już będzie swoje suknię kradł«). Nám toto *dověřieti* zní cize, protože se nám v tomto slově mimoděk hlásí význam »dokonati zavření«: *dověřieti* nám souvisí s *zavřieti*, ne s *otevřieti*. A o tom, že by západní čeština v době staré byla znala *dověřieti* ve smysle »dostati se, dobytí se na něco«, k tomu ve smysle přeneseném, nevztahujícím se ke skutečnému otvírání, jaký by bylo předpokládati zde u Chelčického, smíme pochybovati, pokud není dokladu bezpečnějšího. Jakousi oporu by *dověřieti se čeho* »dostati se k čemu« snad mělo ve *vyověřieti se z čeho* »vyvážnouti z čeho« (»Čapek pak ..., z toho boje utečením se vyvřev, ... na Kolín se obrátil« Vyb. II, 1203 u Konáče z r. 1510, u Jungmanna V, 391 z Veleslavína).

² (Král polský) »poslušen jest papeže, ciesaře, kněží a má při sobě vysoké lidi a v řádu stojí, a to jemu *domítá* (t. j. dociluje, pomáhá mu k tomu), že se jeho chudinka (t. j. lid) bojí a jeho vuoli plní« 26 (14, 43 Tob.); srv. Flajšhans VěstnČAkad. XVIII, 121, též t. 163.

sáhli» pokoje pro svého krále, proto užil Židek slovesa nezvratného: kdyby byli dosáhli cíle svého vlastního, byl by napsal (anebo byl by mohl napsati) *dovrhli se*¹. Doklad tohoto zvratného *dovrci se* »dosáhnouti svého cíle«² hledám právě v oné větě Chelčického. Tento rozdíl mezi *dovrci* a *dovrci se* by měl obdoby i jiné. *Dočekať se* říká o výsledku, který je člověku v celku lhostejný, třeba i nemalý; na př.: sám (Kristus) nedaleko ot nich (od apoštolů v Getsemaně) otědu, poče klekati, boje se smrti, kak by jic bylo *dočekať se*. Hrad.: »ktož učiní bezprávi komu, *dočeká* i toho zase domů« Troj.; ale *dočekať se* se říká, kde jde o vyplnění vědomého cíle, a by čekající, na př. »když jsme *se* jich *dočekať* nemohli« KolB. *Dodělati čeho* jest »dělati, až něco nadejde« (»někteří *dodělati* večera, tajně se pryč ukradli« Háj. 235; *dodělati se čeho* jest »dělati, až dojdou svého cíle«. Tento rozdíl je příliš jemný, aby byl jazykem všude zachováván, a časem se ho zapomněli; my říkáme na př. »*dočkáme se* nevděku«, kde naši předkové by asi byli řekli »*dočekáme* nevděku«, anebo říkají *dohoniti koho*, kde naši předkové — ještě v době bratrské — říkali *dohoniti se koho*, protože jde o dosažení cíle, který vědomě a úmyslně honím. Na tom všem nesejde: stačí nám, že lze pro starou dobu předpokládati s významem podobným (nebo snad i stejným) »dosíci«, sloveso nezvratné *dovrci* i zvratné *dovrci se*. A tak mám čtení *se ... dovrže* zde aspoň za možné.

K slovu *mrda* má Smetánka výklad »se vrtí«. To tuším není správné: *mrdati*, jakožto označení projevu nespokojenosti, je zkrácenina plnější frase *mrdati hlavú*, asi »vrtěti hlavou«. To plyne zejména z Baw. 213^b, 214^a (Apoll.), kde čteme v stejném smysle tuto plnou frasi i její zkráceninu: že frasa ta byla dosti běžná, aby mohla vzniknouti i její zkrácenina s významem stejným, viděti z dokladu v slovnících a u Flajshansa Česko-sloven. I. 1028.

176^b (str. 260): »Nebo zákonové jich z zámysla lidského posli jsú...«; v. shora k 173^a (str. 255).

180^a (str. 265): »A kdyby stáli v manželství...«; v. shora na str. 107 k 120^a (str. 177).

181^b (str. 267). Počátek hl. II, 15 zní: »Již pak o rotách mistrů kolejských, že ti mezi křesťany jsú, o nichž se zdá, že by jako světla světa byli, a že by viera Kristova najsilnější *zástavu* měla v pravé rozumnosti skrze ně a ovšem v ctnos-

¹ Také nezvratného *domietati* užil Židek o docilování pro někoho jiného.

tech... *Zástavu* vykládá Smetánka »rotu lidu válečného«. Tento význam (»cohors, Compagnie, Fahne«) má Jungmann z Komenského (*Orbis pictus*); v jeho dokladě z Pulkavy bude význam asi jiný (»špice a *zástavy*« jsou asi »útočící oddíly a zálohy, rezervy«). Na jisto je to význam pro dobu Chelčického nepříliš pevně zaručený, a snad se ani zde příliš dobře nehodí. Chelčický v mistřích silné »zástavy« nevidí; vyjadřuje to dále slovy: »Než ty řeči jich, když se jimi chlubíce je rozprávějí, nejsou jisté, aniž jich mají čiem dověsti v času nynějšího pokúšenie. Nevím, koho by z podočpřeli u viere svým uměním.« »Podpora« (v intensivním smysle původním, »to, co podpirá, nač se podpirám«) je asi spíše *zástava*. *Zastaviti se* znamenalo — jak se zdá — i »opřít se« (srv. slven. »do stromu mnoho větrů se zastaviti může« u Jungmanna); na tom se zakládá zejména časté *zastaviti se* (proti komu, oč) »postaviti se na odpor«. Ale s významem nevyvinutým směrem k »odporu« máme na př. v Sieti 111^a: »Jediné toto *zastavení* k jistotě zuostává těm, ktož by chtěli v takových tenatích oklamanie utéci«, kde »zastavení k jistotě« může znamenati jen něco jako »opora, základ (pomáhající) k jistotě«. Slovo *zástava* samo u významě podobném čteme snad v Postille 245^a (»nebo svět bez pochyby jest moře ukrutné, ješto se v něm topí mnozstvie pokolenie lidského a plyne v zatracenie, nemaje v ničemž *zástavy* ani pomoci«): ale jakož hned potom (245^b, 246^a; na př. »protož plavec opatrní mají k tomu kotvu, ješto ji pustí u moře a *zastaví* lodí na místě, aby se nepřevrhla«) nalézáme srovnání běhu života s během lodí, jež zastaví kotva spuštěná, jest možno, že již 245^a *zástava* znamená »zastavení« (v běhu, vedoucím ke zkáze). Ale ovšem, »zastavení« v nehmotnějším smysle jest základ rozličných významů, s nimiž se zde selkáváme: zastaví-li mne co v pohybu na újmu mých účelů, jest to překážka, je-li zastavení mně na prospěch, jest to má opora. »Uvlezl sem v bahně hlubokém, a není *zástavy*«, má Jungmann z překladu žalmu 68, 3 (z r. 1487: »infixus sum in limo profundis: et non est substantia«): na př. ŽPod. zde má »nenie podstavy«, Bratři »dna není« atd.: tento doklad zvláště dobře poučuje, co je *zástava* ve smysle příznivém.

186^b (str. 274). Výklady »o rotách mistrů kolejských« (hl. II, 15, 16), jimž se vyčítá m. j., že »čest bluduov antikristových jich umění ostříhá najsmyslnějie«, že »oni svým uměním a svými vtipy pohanskými sú moc najsilnější Antikristova, jako štít nepřemožený proti pravdě Kristově a proti jeho zvoleným«, že »v nich cesta Antikristova muož největšie sílu mieti« a pod., končí Chelčický slovy »Protož jimi lež Antikristova silně *proskočí*«. Poslední slovo vykládá Smetánka »projde«. Co vlastně tímto výkladem se míní, není mi dosti jasno: snad vidí Smetánka

v *proskoči* totéž, co v něm hledám já, ale nevím, pozná-li to kdo z jeho výkladu určitěji než já.

Bývalo rčení *proskok* (*próskok*) *jmieti*¹ s významem asi týmž, co *próchod* *jmieti*, t. j. asi volně se vyvíjeti, prospívati, plnou platnost míti a pod.; v. Jungmann III, 692. Kott II, 1175, Flajshans Česká přísloví II, 298. Na př. »tvé Milosti glejt at vždy proskok má« 1415, »aby to proskoku nemělo« HilPrj. 59, »všecka kacierstva měla by svojo duvod a pruoskoka«, 70, »mohla jest pravda proskok jmieti« Tkač 35 (č. 33) a j. A podobný význam zde tuším má i prosté *proskočiti*; přiznávám hned, že neznám jiného dokladu podobného. *Proskočiti* (»dostati volnost, platnost, průchod« a pod.) by bylo perfectivum frase *próskok* *jmieti*: a řídkou potřebou tvaru pft. by se vysvětlilo, proč se neobjevuje častěji. Podobný poměr by byl mezi *próchod* *jmieti* a *projíti*: a zdá se opravdu, že *projíti* mívá tento význam. Čteme-li přísloví (nedomáci) »kde nemůže lvová kůže *projíti*, tu sluší kůži liščí přičiniti«, již jeho smysl sám tuším žádá, abychom nemyslili na př., že kůže lví nemůže projíti nějakým otvorem, a to nám potvrzují jeho varianty »kdež kůže lvová nemůže dosáhnouti«, »kde kůže lvová platna býti nechee« (Flajshans t. I, 801). Dal. 31 »Boleslav poče proti němu (císaři) jíti, ale pro své hříechy nemože dobře *projíti*«. *projíti* zde může znamenati jen »míti štěstí, zdar, dojiti vítězství«. »Načež toto dobré zdání *prošlo*« (t. j. »proniklo«) z 2. Apologie u Jungmanna je podobné. Ale dokladů zase není mnoho.

Hmotný význam rčení *próchod*, *próskok* *jmieti* je tuším hledati v *projíti*, *proskočiti* »skrze něco se dostat«: *próchod*, *próskok* *jmieti* jest podle toho asi nemíti překážky v postupu. Že bychom měli zde hledati ještě starý význam předložky *pro* (který však nemusí býti původní) »ku předu«, je mi pochybné: ale tak snad bude vykládati staré složeniny slovesné *prolyti*, *prospěti* (srv. k 137^a). Tento hmotný význam slov *projíti*, *proskočiti*, *próchod*, *próskok*, *proskok* jest tak známý, že strany dokladů lze odkázati k slovníkům.

193^a (str. 284) se mi zdá na místě poněkud jiná interpunkce. Jest řeč o tom, že — proti pravému zřízení apoštolskému — křesťanství jest rozděleno v osady, »které sú faráři osáhli«... »Pod kteréžto osady nebo kostely osáhli jsú celý svět hříšnikuo a rozměřili sú je k těm kostelóm; jakož z nich

¹ Pro jméno podstatné očekáváme jen *próskok* s dlouhým *ó* (*uo, ů*): ale v podobných jmenech se shledáváme často s kolísáním délky (*domysl domysl, dověra dověra* a pod.), jež se zakládá na tom, že čím vědomější byla souvislost jména se slovesem, tím spíše i ve jméne zůstával tvar předložky *tyž*, co v slovese. Také může se jeviti vyrovnání kvantity opačným směrem (na př. v *dověřiti* vedle staršího *dověřiti*).

mohl najviacee prídediti k svému kostelu, to šťastnejší, lepší los naň spadl než na jeho súseda: naveze plnú stodolu desátkuo!« Smetánka má čárku za »kostelóm«, a striedník za »k svému kostelu.« — Chelčický horlí proti tomu, že si cirkvev rozdelila lid ve farnosti od sebe oddelené, místo aby činnost jednotlivých nástupců Kristových apoštolů se jevila, kdekoli je jí potrebi. K této myšlénce se vrací po úvahách jiných v hlavě II, 21:

194^b/195^a (str. 287): »Protož to osáhnutí osad k kostelóm a pod práva připuzující skrze moc světskú jest zapletenie Anti-kristovo, ke všelikým odpornostem Kristu Ježíšovi hotové, a jest najprotivnějšie služebnosti apoštolské a jich svobodě; nejsou posláni k takým *zarúbením*, ale ke všem lidem na světě, aby jim vieru zákona božihó kázali, a ktož ze všech uvěrie čtenie Kristovu, ten aby ostal člověk Kristuov.« Slova jasná, kterým dobře rozuměti, i vykládáme-li se Smetánkou *zarúbením* jako »zásekám (obrazným)«: Chelčický by pro větší působivost zveličoval osamocení osad a z okresů, mezi něž rozdělena působnost farářská, porovnáním by dělal kraje, jež zásekami jsou od sebe tak přehrazeny, že nelze přejíti z jednoho do druhého. Asi jako my mluvíme na př. o čínské zdi, dělící zemi od země. Výklad Smetánkův je také v úplné shodě se starými doklady slovesa *zarúbiti*, t. j. »zasekati, poražením stromů učiniti neschůdným«. Ale domněnkou, kterou by musely potvrditi teprv další doklady, odvažují se přece výkladu poněkud odchýlného. Snad by *zarúbenie* mohlo znamenati nejen »místo zásekami ohrazené«, ale i »místo rouby ohrazené«: a přiznávám se, že mému citu tento smysl by byl zde přece jen přiměřenější. Že znamení »zaroubená« do stromů bývala prostředkem, označovati hranice, je známo; v ruských listinách na př. ještě do dob velmi pozdních nalézáme hranice pozemků označeny stromy se znameními přirozenými nebo zaroubenými. Tento způsob mohl se aspoň místy i u nás držeti velmi dlouho¹: a památka jeho mohla se zachovati v pojmenování hranice nebo ohrazeného místa. Užíváme

¹ »Tak uvádějí se ve žluté knize skutečné v zápisu z r. 1675 tato jména mezníků: statý (od toho, že na místě staté borovice vsazen byl do země kámen), okleštěný (odtud, že postaven byl mezní kámen na místě okleštěného dubu), prostředník (mezník uprostřed cesty), ustupný (kámen zasazený na místě staté borovice) atd.« (Kadlec, Ottův Slovn. Nauč. XI, 755). Srv. na př. i *mezníe stromy* Gebauer Slovn. II, 350. Také Koldín v právech městských (Q, 3) zná lizy a znamení mezní na dříví vysekávaná. Hojně dokladů by našel čtenář nyní v Archivě Českém XXX (Registra veřejné mezní úřadu nejvyššího purkrabství Pražského z let 1508—1577, vyd. Václ. Schulz, 1913), kde je řeč na př. o mezníku dubovém statém, o křížích udělaných na sosně, o borovici s křížem, staté, lízovane, o bříze s křížem, s třmi vruby a lizy, o buči lízovaném, o buku s křížem, lízovaném, pořatém, statém atd. (v. ind. passim); Schulz str. XVIII odkazuje též na výklady Jakuba Mensíka z Menštejna o podobných mezních znameních (z r. 1600).

slova *hranice*, aniž si uvědomujeme, co původně vlastně znamenalo; Rus tak užívá slova *pyбéжъ*, aniž si je vědom, že znamená vlastně »roub, zásek (do stromu)«; není nemožno, že za Chelčického ještě žilo aspoň slovo *zarúbenie* s významem »ohraničení, ohraničený pozemek, okres.«

195^b (str. 288). Od hlavy II, 20 vykládá Chelčický o moci klíčů, již dal Kristus Petrovi. »Klíčové ti měli by býti umění božie v zákoně božiem položené, aby kněz, maje je, mohl skrze to oddělití čisté od nečistého, aby měl rozdiel mezi svatým a prokletým, aby mohl právě *otevřítí* spravlivým královstvie nebeské a zlým *zavřítí*« (191^a). ... »A snad muož říedký nalezen býti z toho mnozstvie osady. A půjde-li farář podlé klíču, musie všem *zavřítí* královstvie nebeské; nebo sú bez mála (t. j. »skoro všickni«) přestupníci přikázání božiech...« (193^b). Ale »musi svoboden býti, ktož chce klíču požíevati podlé súdu zákona božího,... od milosti a přiezne nepravé«; ani nesmí, »sa raněn nenávisťi proti některýmž«, tíže jim vážití hříchů nežli Bůh (195^b). Jako důsledek čteme u Smetánky: »Protož tu nemuož státi rozum zákona božího, a tak klíčové zhynú, když chýli prvé *k zavřzení*«: zdá se mi, že je v souhlase s celým obrazem klíčů Petrových, transskribujeme-li tištěné *zavřzení* raději *k zavřzení*. Ovšem, i transskripce Smetánkova by se mohla dovolávatí věty »i mohli sú... protivné vieře svázati a *odrci* od svatých věcí« 195^a.¹

O něco níže čteme, jak si lidé předcházejí dary i pochlebováním kněze, jenž má býti soudeem jejich hříchů: »tuť mnohé srdce knězovo odměkne jako Samsonovo, když o něm Dalila *chlácholila*«. Smetánka vykládá »ho (chlácholila)«: že *chlácholiti* o kom není naše »chlácholiti koho«, nýbrž »lichotiti, lisati se«, o tom vyloženo ve Sborn. filol. III, 201, a ani ve vypravování písma o Samsonovi a Dalile (Jud. 16) není řeči o »chlácholení« v našem smysle tohoto slova.

202^a (str. 297 n.) jest čísti takto: »Nebo proto má jméno Antikrist, že drží odpornost proti Kristu takovú, aby zkazil aneb ven vyrhl Krista a sám aby zuostal na jeho místě... Ač také mnozí mohú znáti nepřiezně a odpornosti v tom, že slúhy Kristovy páli, stínají, v žaláriech hnojí a moří; a při tom jeho život peský... [A] v těch věcech zjeven jest.« [A], které vylučujeme, vzal opisovač nebo sazeč omylem z počátku věty následující.

¹ A ještě více se může dovolávatí obvyklé grafiky Dubánkova tisku, kde naše ř obyčejně se jeví jako rz, vedle toho často i jako ř. Kdyby se ukázalo (neprohlížel jsem k vůli tomu celě Siti), že rz zde není nikdy naše ř, nýbrž jen rz, přece spíše předpokládám i pak, že Chelčický mínil *zavřzení*: jest i pak na snadě domněnka, že tiskář (nebo některý opisovač) nesprávně si vyložil původní *zavřzení*, které bylo asi lze čísti i *zavřzení* i *zavřzení*. Srv. výše na str. 271 k 176^a

210^b (str. 310). Chelčický vykládá v hlavě II, 32 proti víře o svatých a o jejich přímlově v nebi, zejména o matce Kristově. Panna Maria »z toho má chválu nad jiné svaté,« že z ní (Bůh) vzal jest tělo hodné k vykúpení pokolení lidského; »ale moci té k děláni spasenie lidského jako Syn boží nemá«. Odporuje pravé víře, slibují-li se »milostí veliké v svatých« hříšníkům milostí božích již proto nehodným, že jich hledají jinde, než mají, jinde, než u Krista samého. »Protož pak Jidášové zrádní všeho lidu o jich spasenie (t. j. zrazující lid o spasení) *zvázáli* sú jim matku Kristovu *jako na taras*, aby skrze ni nad mieru mohli lháti tomu lidu hříšnému, pravíce jim milosrdenstvie jejie k hříšným, jemuž sami miery nevědí, aniž by jeho v Kristu Ježíši uměli vypravití tolik.« Slova *zvázáli* atd. vykládá Smetánka: »splekli jim z matky Kristovy takorka ochranou krytbu.« Výklad z tohoto místa samého možný, jemuž by leda mohlo vaditi, že sotva se říkalo *vázati taras, na taras* a pod.; bylo by se lze dovolávati míst, kde *taras* stojí u významě přeneseném a v porovnáních, jako na př. »on (ďábel) toho najviece hledá, aby z nás samých taras sobě udělal a aby námi nás dobýval« ChelčPost. 82^a; »a rač... kněží svých již déle neposlouchati, ...ani se za ně za taras klásti« Žíd. 16; anebo slovesa *tarasovati se* u významě »ochranu, obranu vyhledávati« na př. v Sieti 117^a, 117^b, Žíd. 45, 251, pod. *tarasovati* (v. na př. Jungmann s. v.) atd. Ale nemožným činí výklad Smetánkuv jiné místo, kde Chelčický užil slov týchž a patrně ve smysle jiném: a podobných obrazů právě Chelčický, jakožto muž prostý, užívá aspoň z pravidla vždy ve smysle stejném. ChelčPař. 135^b (LF. XXV, 270) čteme u výkladě o nesprávném donucování pod kletbou ku přijímání těla Kristova: »Viz, kterakýt sú zákon té pravdě postavili skrze ustavenie bláznivé: hříšníky *jako na taras zwázali*, připudiece je tiem ustavením, aby sobě súd jedli; jakož jest shledáno to, ano hněvníci, vražedlníci a jiní hříšníci jdú k tomu s strachy, až sú někteří zěrnali.« Hříšník donucený ku přijímání, ač ví, že jest v těžkém hříchu, má-li v sobě trochu víry, jde ku přijímání jako na soud (v. 1. Kor. 11, 29); a kdo ho k tomu nutí, uvádí jej do strachu, do nesnází, z nichž nevidí východu: to patrně chce zde Chelčický říci. A tak i v Sieti: oni Jidášové uvedli do stejných nesnází matku Kristovu, nutíce ji k něčemu, k čemu nemá moci ani práva, čeho by neráda nevyplnila a vyplniti nesmí.

A původ tohoto rčení? V starých historiích čítáme časem, jak obležení druhdy vzácnějšího zajatého uvazovali na hrady, aby ho vydali ranám jeho vlastních přátel, hradu dobývajících. U Jungmanna IV, 551 čteme, jenže o oblehačích, v tomto významě větu z Veleslavínova Kalendáře histor., v níž užito týchž slov s tím jediným rozdílem, že starší *zvázáti* nahrazeno pozdějším *uvázati*: »a šturmuje k hradu Blansku, kázal ho *uvázati* na

taras, aby k němu střileli.« Tertium comparationis, umožňující užívání tohoto přirovnání, jest ovšem zoufalé postavení zajatcovo, jemuž hrozí smrt s obou stran, od přátel i od nepřátel.

214^a (str. 315). Ve výkladě o uctívání svatých čteme, jak vlastně se prohřešují proti Bohu, kdo od svatých žádají milostí, jež »prostě v moci samého Boha sú« (hl. II, 34); ... »z jiného *kořeníe* nemohú počíti toho modlenie svatým než z toho, že nevěrie Bohu v tom, že jest zavázal každého člověka s modlitbú k sobě samému...« Bude čísti patrně *kořene* (jako o něco dále »A druhé, z toho kořene to modlení svatým apoštolé Antikristovi uvedli sú v lid«): že by *kořeníe* někde se objevilo v tomto smysle metaforickém, pochybuji (vždyť i samo hromadné *kořeníe* ve smysle »kořeny« není příliš běžno; v. Kott VI, 669, Přísp. I, 160), a koncovka *-enie* mohla býti mechanicky přenesena z následujícího »toho modlenie« při sazbě.

214^b (str. 316). »Takéž o svatých myslí, že by na dařiech ty přímluvy jednali za hriešné; ktož jich milost nalezne, ofěry jim činí, světla jim pálí, postí se, jich svaté dni světi jim a jiné pocty jim činie, že ten jich přímluv zaslúží; že oni, súce *udarování*, pilní sú hriešných.« *Udarovati* není pouhé »obdarovati«, jak míní Smetánka; *u-* má zde jako často význam přemožení dějem slovesa, s kterým je spojeno (*utancorati*, *uprositi*, *uondati* atd.) a *udarovati* jest »přemoci dary, přinutiti darováním« (srv. *uplatiti*); ostatně téhož smyslu doklady jsou i jinde (Jungmann IV. 703, Kott IV, 285). Správně vykládá (pod nesprávným heslem *udarovati* u Chelčického Kott Přísp. I, 443.

218^b (str. 322): »Toť muož znáti, kto chce, že toho, ješto má nedostatek v múdrosti boží, [víra] přivodí s modlitbú k samému Bohu, ješto dává múdrosť hojně všem, ktož jí od něho hledajie, a nemá za zlé, *neopětuje* svého daru slovy hanebnými, jako člověk lakomý, dada dar chudému, uhanie jeho s tím.« Smetánka má dvojtečku za »lakomý«, patrně chybně, protože »člověk lakomý« je podmět porovnávací věty. *Neopětuje* vykládá Smetánka slovem »nevyčítá«, celkem správně, zvláště zde, kde »opětování« se děje »slovy hanebnými«. Ale »vyčítati« jest přece jen trochu silné synonymon k *opěťovati*: »opěťovati dar« je vlastně jen »omlouvati dar, mluvití o daru«.¹

¹ Jungmannovo *opíceti* v témže významě (V, 917) slyšel jsem v Plané n. L.; kdosi mi vypravoval o komsí, jenž byl v jeho rodině dobře pohoštěn: »ne že bych mu to chtěl opícet«, ale potom se ještě dosti nepřekně zachoval. Docela běžno jest v Plané *spícet se* »brániti se, vzpouzeťi se« (kluk měl býti potrestán »a eště se spícet učíteli«; pomatenou ženu museli dva véztí do Prahy: »jednomu vona by se spícela«). K *opieccí*, *vpieccí se* patří v IV. tr. *opietiti* (*opietěně* m.

220^a (str. 324). Koncem hl. II, 38 Chelčický „modlitby vypravuje nynějšího lidu křesťanského, jenž, zaveden jsa „múdrostí nevěrnú“ mistrů, ztratil moudrost boží, nerozuměje při tom jejich „šermuom“. „Protož vše napořád oblo hltá jako svině nepřezívající: jednak Bohu se počne modliti, jednak matce Kristově, jednak svatým; jednak Otče náš, jednak Věřím v Boha, jednak Zdráva Maria, a totéž na jednom místě v jednu chvíli páchá; všecko v hromadu skydav, blabolí ústy, nevěda, co lepší aneb chutnější, Buoh-li čili světí, Zdráva-li Maria čili Věřím v Boha, nebo vše napořád, chvoště modlitbami, tepa se v prsi. A to vše na jich učenie zmateno jest jako *rohoží*, všem [věcem] v ústa rovně dávaje, což se naměte.“ Za „napořád“ jsem dal cárku, protože „vše“ (oprava Smetánkova za *všřim*) nemám za akk. mn. č. a za předmět slovesa „chvoště“: sloveso je asi bez předmětu („mrská modlitbami“); kdyby „vše napořád“ nepatřilo ku předchozímu („neví, co je lepší, modlitba ta či ona, či všecko napořád“), raději bych „vše napořád“ měl za příslovecné určení (s příslovečným *vše*, tak častým v starší době). *Rohoží* je Smetánkovi „rákosí“: myslím, že výklad máme hledati jiný. Předně *rohože*, *rohožie*¹ především znamená výrobek z rákosí, rohoží, ne rákosí samo, a pak „rákosí“ nedává zde dosti určitého smyslu.² Ale patrně jde Chelčickému o představu, která je podkladem běžného přísloví „plete (jako) rohoží“, t. j. „mluví páté přes deváté, plete vše možné“, v. Flajshans Česká přisl. II, 360, kde také toto místo je uvedeno v dokladech.

opieceně z Beliala Jungm. II, 950, „opítíl to as po třikrát“ Kott Přísp. III, 232 z Wintera. r. 1514) a *vzpíetiti se* (Jungm. V, 740, Kott V. 616, Prusík Krok VII, 212; o zrušení tržní smlouvy nebo umluveného sňatku posud na Vodňansku, srv. Holeček Naši III, 56, 129, a na Rakovnicku dle sdělení prof. B. Jedličky; k tomu *zpíténě* „náhrada, již platí, kdo se zpítíl“ Kott V, 620, *zpícená* „zrušení podobné úmluvy, možnost zrušení“ Holeček t. 56, 71, 129). Vedle *opiecceti*, *vzpíeceti se* je se stejným významem *opétovati*, *zpétovati se* (Kott V, 616, VI, 1153 s. v. *zpětský*): v těchto tvarech jest viděti přímý vliv přísloví *opět*, *vzpět*. Vedle *vzpíetiti se* bývalo i *vzpíetčiti se*, denominativum ze jména *vzpátek* (*nazpátek*, *zpátky*) nebo *vzpíetka* (Kott V, 616, Přísp. III, 538), též *vzpíetčiti*, psáváno obyčejně *zpíeciti (se)*, *zpíčiti (se)*; k tomu patří *vzpěčovati se*, *zpěčovati se* (*vzpěčovati se*).

¹ Tvar *rohožie* není příliš dobře zaručen. Výb II, 1445, 25 je *rohoží* ne nom. (Kott VII, 585), ale instr., jak viděti zejména ze znění textu v Českobratr. bibl. III, 101. Docela nepochybné nejsou ani jiné doklady, mně známé (Kott Přísp. III, 335, Drk. 210, DivKlemC. 478). Ale zde jest těžko viděti v *rohoží* instr. (snad původní rukopis měl *rohožie*, t. j. *rohože*?).

² Mohli bychom se snad dovolávati věty Chelčického z traktátu O boji duchovním (vyd. Krofta v Světové knih. č. 916–918, str. 5) „slovce lehké sehne nás, tmúti (místo „smúti“ nebo „zmúti“) a zetre jako trest prázdnu, že dlúho srdce naše zakalené a krvavé neupokojí se po tak malém protivensvíčku“; ale obdoba by nebyla dosti přílehavá.

Přísluví toto znal i Chelčický: srv. »a tak pletú jako rohoží sem i tam« Post. 153⁴¹. — Slovo *věcem* naprosto se nehodí do souvislosti textu a bude chyba: snad sazeč nejprve chybně četl a vysázel *wiecem*, pak opravil *wffem*, a chybné slovo nechal státi.

Drobnosti grammatické.

Podává Oldřich Hujer.

1. Stč. *nuž se na něho* ... a pod.

V Listech filologických 31. 1904. 469 uvedl jsem několik příkladů staročeských vět, uvedených slovy *nuž se* a nemajících určitého slovesa. Věty takové nebyly v staré češtině vzácné: k příkladům na cit. místě uvedeným (z ChelčPař. 157^{ab} = LF. 25. 1898. 395 »aby natepúce jich hromadu, ano jim krev zbitých na sudliciech, *nuž sie* k oltáři k tělu božímu«, z Ezopa 29^a = Sbirka pramenů sk. I, řada 2, č. 3, str. 49 »ten sedlák nechav oslice, *nuž se* on na pannu« a z Frantových práv 4^b = Sbirka pramenů I, řada 2, č. 6, str. 8 »sv. Petr protřev sobě voči i *nuž se* na Pašku, počne se s ním hanebně trhati«) dodal z Mandevilla doklad obdobný F. Šimek ve Sborníku filologickém 1. 22 (nenalezše jeho na tom místě, kdež sú jeho odešli, *nuž sie* do háje hledajíce jeho po křoví A 206^{b1}); srv. i ze Starých letopisů českých: a on (Hašek) s svými obrátiv koně, *nuž se* pryč, a oni (Novoměstští) po něm (Grimm Čítanka pro vyšší třídy škol středních, vyd. čtyřdílné, 2. 18). Jungmann (2. 740) má jeden doklad takovéto vazby z kroniky Trojanské: Ale Neoptolemus ubod kůň *nuž se* proti němu a ihned ho zbode s koně.

Smysl vět těch je jasný: verbum finitum, smyslu asi takového jako »hrne (hrnou) se, řítí se, žene (ženou) se«, je v živém vypravování nahrazeno slovy »nuž se«, jež tedy mají význam asi takový jako »vzhůru, teď, hle« a pod. Slovo *nuž* je v tomto

¹ K dokladům Flajšhansovým bych přidal: »však vždy rohoží pleteš« HilPríj. 94, »skrže mistra Havla Caheru, kterýž často jezdil do Wittembergka (za Lutherem) a divnú pletl rohoží« Háj. 472a. Podobný obraz jest »plésti koš« (Jungm. III, 117): »nepleť košu a nemáoš (mátožiti), třeba se ti ve snách zdálo, že na tebe s nebe volalo, | a to moja koza zavřeščela | a tys myslel, že hlas anděla« Fejfalik Volksschauspiele aus Mähren 221. A jako se často stává, běžné rčení »rohoží plésti« se zkracuje a říká se prostě »plésti« (Jungmann III, 117, Flajšhans II, 168 atd.); docela tak, jako — dle potřeby se změnou vazby — místo »palec podmazati«, »jmě dieti«, »cti utrhati«, »oči vytýkati«, »s světa skanúti« (Baw. 44a, 59a) atd. se říká pak jen »podmazati«, »dieti«, »utrhati«, »vytýkati«, slven. »skapat« atd.

spojení zcela pochopitelné: bývá v takovém významu při imperativech a ve rčeních imperativního smyslu: *nuž do nich, nuže již do vnitřních andův nahlédněme* (Kom.) atd. Ve smyslu našeho *nuž se* užívá také polština slova *nu*: «pan Jędrzej, przypomniawszy żórawińskie klęski, *nuż* w płacz nad królem Janem» (Linde 3. 364 z Krasického) a jako u nás vedle *nuž* máme ještě *se*, tak polština má vedle *nu* ještě *dopiero* ve větě «co gdy Greki potkało, *nu dopiero* do zbroje i, jako mogli, tak sie bronili» (Historia Trojańska 1563, vydal S. Adalberg v Krakově 1896, str. 50).

Již z toho, co tu pověděno, vyplývá, že výklad, podaný v LF. 31. 469 a opakovaný odtud ve Sborníku filol. 1. 22, není správný. Slovo *se* v tomto spojení *nuž se* nemůže býti reflexivum, nýbrž je to patrně deiktické *se*, totéž *se*, které známe ze stčes. *seova* = ecce (na př. *ſyeowa!* král tvůj přišel tobě pokojný EvSeit. 139^a ,ecce rex tuus venit tibi mansuetus' Matth. 21. 5; po smrti Erodosově: *ſeowa!* anjel boží zjevil se ve sně Jozefu ib. 140^b ,defuncto autem Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph' Matth. 2. 19; *Seowa!* počneš v živoče i porodíš syna ib. 139^b ,ecce concipies in utero et paries filium' Luc. 1. 31 atd.) nebo ze spojení *zdese* v leg. Kat. 2168, a které samo o sobě ve významu ,ecce' je doloženo v církevní slovanštině a maloruštině (srv. o něm výklad Zubatého LF. 36. 1909. 334 n.). V tomto *nuž se* máme spojení dvou významem si blízkých interjekcí, spojení podobné jako v uvedeném již stčes. *seova*, kde dvě interjekce samostatné *se* a *ova* (srv. *ova* v hriešiech jsem počat Žalt. Wittb. 50. 7 ,ecce enim in iniquitatibus conceptus sum') spojeny k vyjádření toho, co mohla vyjádřiti každá z nich sama o sobě. Upozorniti ještě třeba, že spojení *nuž se* ve všech uvedených dokladech staročeských je po předcházející vazbě participiální; také polské *nu* je po vazbě participiální, v případě druhém po větě časové.

2. Čes. navšćieviti, navštíviti.

Správnou etymologii slova toho nalezl již Matzenauer LF. 11. 1884. 179, jenž je spojil s germánskými slovy náležejícími k rodině něm. *schauen* (sthněm. *scounwōn*, stsas. *skauwōn*, ags. *scēawian*, got. *unskauw*¹, opatrný, prozíravý' atd.). Srv. i Miklosich Etym. Wb. 391. Později spojováno se slovesem *viděti* (Gebauer Hist. Ml. 1. 72, Staročeský slovník 2. 518), patrně se zřením k pol. *naviedzić, nawidzieć*, rus. навѣстѣть, hluž. *nawidzieć*, při čemž ovšem tvoření toho slova bylo úplně nejasno. Proto právem

¹ Dochované *unskawai* (nom. pl.) bývá obyčejně měněno v *us-skawai* (tak se čte ve všech slovnících, srv. na př. Kluge Etym. Wb.⁷ 392, Feist Etym. Wb. der got. Sprache 298, Weigand-Hirt Deutsches

přidržel se Mikkola IF. 16. 1904. 96 výkladu Matzenauerova,¹ a také Berneker Etym. Wb. 162 uvádí čes. *navštívit* atd. v etymologickou souvislost se slovesem *čujq*, *čuti*, jež náleží k uvedeným nahoře slovům germánským a s nimi ke skupině indoevropských slov, zastoupených na př. řec. *κοῦω* „pozorují“, lat. *caveo* „pozorují, mám se na pozoru atd.“, stind. *kavih* „věstec, mudrlec, básník“ atd. a s počátečním „pohyblivým“ s, které vidíme také v slovech germánských, na př. řec. *θύο-σχοος* „obětník“ atd. Srv. o této skupině slov etymologicky příbuzných vedle Bernekera ještě Walde Etym. Wb.² 143. Boisacq Dictionnaire étymologique 480, Fick Vgl. Wörterbuch 3⁴. 465, Hirt Der idg. Ablaut 102, 109 n.

O tvoření tohoto slova lze se dočísti u Bernekera v krátké poznámce, pravící, že ke slovesu *čujq*, *čuti* náleží sloveso **čevq*, **čeviti* ve složenině **vz-čeviti*, jež je v čes. *vščíviti*, *navščíviti*. Tedy ke slovesu I. třídy *čujq*, *čuti* utvořeno sloveso třídy IV. **čeviti*, **čevq*. Potud by bylo vše v pořádku: *čuti* ukazuje na předlov. **keu-ti*; jako k **pleuti*, **kleuti* bylo praesens **pleno-e*, **kleuo-e* (slov. *plovq*, *slovq* atd.), čekáme podobný tvar asi **čevq* také od infinitivu *čuti*.² A jako je vedle *nesq* sloveso *nositi*, vedle *vedq* *voditi*, *tekq* *točiti* atd., lze si mysliti vedle předpokládaného **čevq*

Wörterbuch⁵ 684, Torp Wortschatz der germ. Spracheinheit (= Fick Vgl. Wb. 3⁴) 465; proti tomu Streitberg Die gotische Bibel 2. 160. K tomuto *usskanai* se pak uvádívá got. sloveso *usskanjan*, konjekturou dosazované za rukopisné *usskarjan*.

¹ Mikkola správně rozpoznal ve slovese *vščíviti* předložku *vz* (*vzs*), kdežto Matzenauer viděl tu předložku *vs*. Nesprávně však operuje Mikkola se substantivem *navštěva*, *navštěv*, poněvadž substantivum to je pozdní, teprve ke slovesu *navštívit* utvořené. V staré češtině není pro ně vůbec dokladu, Jungmann má nejstarší doklad z XIX. stol.

² Je-li změna pův. *-eu-* v *-ov-* (*-av-*) před samohláskami zado-patrovými baltisko-slovanská, pak čekáme od tohoto slovesa praesentní kmen jednak **kovo-*, jednak **čeve-*; je přirozeno, že v tom případě by bylo nastalo zpovšechnění tvaru jehnoho, asi znění **čeve-*, jež podporováno zněním infinitivních tvarů (*čuti* atd.). Ale chronologie změny té nedá se stanovit bezpečně (srv. Endzelin Славяно-балтійскіе әюды, Charkov 1911, str. 102 nn.); Zupitza KZ. 40. 250 n. klade ji na půdě slovanské až po provedení první palatalisace, opíraje se právě o čes. *vščevuju*, kde podle něho *keu-* nejprve přešlo v *čeu-* a takto vzniklé *č* bránilo pak přechodu následujícího *-eu-* v *-ou-*. Argumentace ta je pochybená, již proto, že operuje s čes. *vščíviti*, které však znělo *vščíeviti*, a proto také pochybené a zbytečné je vyvrácení tohoto důkazu u Endzelina l. c. 102. Je-li změna *-eu-* v *-ou-* pozdější než palatalisace, pak ovšem znělo sloveso **keuo/e-* asi v celém praesentu **čevo/e-*; v obou případech dospíváme tedy ke znění stejnému. Odchylnost těchto tvarů (*čuti*:**čevq*) od ostatních sloves tohoto způsobu (*sluti*:*slovq*) vedla snad k tomu, že již v praslovánštině vzniklo nové praesens *čujq*.

Endzelin Славяно-балтійскіе әюды 102 vyčetl — mimochodem poznamenáno — z výkladu Bernekerova, že staročes. *ie* ve slově *navščíviti* je zdložením praslovanského *e*!

sloveso **čeviti* (přehláskou z **čoviti* a to z **koviti* přenesením č od slovesa základního?).

Při tom se však zapomíná, že staročeské doklady ukazují znění nikoliv **čeviti*, nýbrž **čěviti*. Sloveso *navščieviti* je ve všech dokladech v Gebauerově Staročeském slovníku sebraných psáno s označenou jotací ve slabice *-čie-*, také ve tvarech, kde pravděpodobně byla tato slabika krátká: *navšcziew* vinicě této ŽWittb., podobně ŽKlem. (jediný doklad odchylný, psaný *navšczew*, je tu z Husa). Rovněž všechny doklady pro substantivum *navščievenie* mají v příslušné slabice jotaci. V dokladech slovesa *navščěvovati* pouze dva mají *e* (*navšczewowali* Krist., *navšczewowaffe* ML.), jinak veskrze psáno *ye*, *ie* (*navšftiewomat* OtcB., a ještě dva doklady z tohoto textu; srv. i slovník ve Smetánkově vydání Staročeských životů svatých Otců [Sbirka pramenů, sk. I, řada 1, č. 8] str. 549, kde ve všech dokladech je jotace vyznačena, nebo *navšfchziewoval* z legendy o sv. Duchu, *navšchienuges* z písně Kunhutiny, abychom uvedli příklady z textů v této věci závažných). Toto *ě* (*ie*) při výkladě Bernekerově zůstává nevysvětleno. Vykládati, že dlouhé *ě* (**vščěviti*) se časem změnilo v *čie* tak jako *řeci* v *rieći*, *dřeve* v *drieve* atd. (srv. Gebauer Hist. Ml. 1. 143 n.), nelze; nepřipouští výkladu takového stáří dokladů pro jotované *e* v těchto slabikách a pozdní (a sporadický) vývoj *ě* v měkkých slabikách v *ie*. Praslovanské toto *-ě-* býti nemůže, mohlo tedy vzniknouti pouze přehláskou ze staršího *-ča-*.

Takto žádané sloveso **čaviti*, **čavŏq* je také zcela pravidelným slovesem IV. třídy k slovesu *čuti*, *čujŏq*. Naznačeno již výše, že znělo pův. sloveso to **keuti*, **keuo/e-*, a náleží tudíž do téže kategorie jako *sluti slovŏq*, *pluti plovoŏq* atd. Slovesa tohoto druhu (s kořeným *eu*) tvoří iterativa nebo kausativa podle IV. třídy tak, že mají v slabice kořenné nikoliv *o* jako slovesa jiná (*vedŏq*: *voditi*, *nesŏq*: *nositi*, *tekŏq*: *točiti* atd.), nýbrž *a*; srov. *slovŏq sluti*: *slačŏq*, *slaviti*, *plovŏq pluti*: *plačŏq* *plaviti*, od koř. *bheu-* (stind. *bhāvati* atd.) máme v slov. *-baviti*, *trovŏq truti*: *tračŏq*, *traviti*; srv. i vedle čes. *nýti*, csl. *unyti* 'ignavum esse' kausativum *naviti*, *unaviti* 'ignavum facere', vedle *tyti* čes. *otaviti se*.¹ Podle toho lze také ke slovesu *čuti* očekávati

¹ Nepatří sem *čaviti*, kteréž mezi slovesy s kořeným *o* v ablautové řadě *e* uvádí Blankenstein Untersuchungen zu den langen Vokalen in der ŏ-Reihe (Göttingen 1911), str. 107, protože slovo to náležející pravděpodobně k fryž. *ôaŏs* (= *lōnos* podle Hesychia), lyd. *Kav-daŏlŏs*, thrác. a fryž. *Dāvus*, got. *daupŏs* atd. (vedle literatury uvedené u Bernekera Etym. Wb. 181 srv. ještě Solmsen BphW. 1906. 870, Fraenkel IF. 22. 1907/8. 397) nenáleží slabikou kořenou k řadě *e/o*. Také sloveso *loviti* nepatří sem, poněvadž má jiný vokalismus, jak ukazuje příbuzné řec. *ἀπολαύω* 'požívám', dor. *λαλα*, ion. *ληλη* 'kořist' atd.; srv. o této skupině slov u Walde Etym. Wb.³ 443 (s. v. *lucrum*), Feista Etym. Wb. der got. Sprache 176 (s. v. *laun*), Kluge Etym. Wb.⁷

ve IV. třídě sloveso *čaviti, z něhož pak v češtině přehláskou *čeviti, *čieviti.

Jak toto *a* u sloves uvedených vysvětliti, není zcela jisto. Vyskytá se také u jiných sloves, náležejících k ablautové řadě *e-o*, na př. *saditi* vedle *sed-*, *variti* vedle *ver-* (*vřít*, *vřítí*); a je na snadě spojovati slov. *saditi* se stind. *sadájati* nebo slov. *baviti* se stind. *bhāvájati* a viděti v těchto slovesech odvozených zdložený stupeň kořenné samohlásky. Ale je jistě nápadno, že tak pravidelně nalézáme ve slovanštině *a* u sloves s kořeným *-eu-*; u sloves ostatních je to jen výjimkou a nemívají slovesa ta vedle sebe tvary podle I. třídy; u slovesa *saditi*, jež tvoří v I. třídě tvary s nosovým infixem (*sědo/e-*), dlužno hleděti i k tomu, že vedle *sed-* také se ve tvarech slovesných objevuje *sěd-* (**sěd-*). Tato okolnost, že právě u sloves s kořeným *-eu-*, jež se v slovanském praesentu jeví po zpovšeohnění znění náležitého jen před samohláskami zadopatrovními jako *-ov-* (*plovq*, *slovq* atd.), nalézáme v odvozených formacích IV. tř. *a*, dává tušiti, že pro výklad tohoto *a* nemusíme až do prajazyka, a že netřeba v něm hledati zdložený stupeň kořenné samohlásky. nýbrž že máme tu slovanské napodobení střídání staršího: střídání hlásek *e : o* v tak zvané řadě *e* je obdobné střídání *o : a* (pův. *o : ō*, nebo *a : ā* nebo *ə : ā*, *ō*). I je možno se domnívati, že místo *plovq* *pluti* : **ploviti*, *slovq* *sluti* : **sloviti* atd., jež očekáváme podle *nesq*, *nesti* : *nositi*, utvořeny tvary *plaviti*, *slaviti* atd. tím, že střídání *e : o* v slabice kořenné nahrazeno u těchto sloves, majících již v konjugaci neodvozené v slabice kořenné *o*, obdobným a v jazyce běžným střídáním *o : a*.¹ Není tedy také nutno hledati původ tohoto vokalu v substantivech k těmto slovesům náležejících a pokládati slovesa ta za denominativa: význam jejich k tomu nenutí a stránka hlásková, jak ukázáno, dá se vysvětliti také jinak. Spíše zmíněná substantiva jsou utvořena k těmto slovesům (postverbativa), ač ovšem v každém případě jednotlivém nelze říci s bezpečností, je-li starší sloveso nebo k němu náležející substantivum.

294 (s. v. Lohn), Weigand-Hirta Deutsches Wb.⁵ 82 (s. v. Lohn), Boissacq Dictionnaire étymologique 70 (s. v. ἀπολαύω), 564 (s. v. λεία), Ficka Vgl. Wb. 84. 371. Ostatně je sloveso to denominativum.

¹ Vondrák Vgl. slav. Gramm. 1. 164 n. vidí v tvarech uvedených ovšem stupeň zdložený, příčinu jeho pak vidí ve ztrátě *ə* následující slabiky, ježto jde tu o dvouslabičné base těžké (*eqā* base). S tím by se shodovalo i naše sloveso *čaviti, neboť základem slovesa *čuti* a slov s ním příbuzných uvádívají basi *kenēi* (Hirt Der idg. Ablaut 102, 109 n., Walde Etym. Wb². 143; Berneker Etym. Wb. 162, nevím, z kterých příčin, předpokládá basi *kēu*). Ale z důvodů shora uvedených je zcela zbytečný takovýto výklad, tím spíše, že celá nauka, na níž výklad ten spočívá, je velmi pochybná. K výkladu dlouhého stupně v našich slovesech nic nepřináší Blankensteinova studie Untersuchungen zu den Vokalen in der *ē*-Reihe (Göttingen 1911), kdež na str. 107 n. sebrána slovesa, náležející slabikou kořenou k řadě *e*, ale mající stupeň zdložený *a*; materiál sestaven tu beze všeho zřetele historického.

Úvahy.

J. van Leeuwen: Commentationes Homericae. Lugduni Batavorum 1911, A. W. Sijthoff. Stran 235. Za 6 mk.

Týž: *Ilias cum prolegomenis, notis criticis, commentariis exegeticis.* Zpěv I—XII. Lugduni Batavorum 1912, A. W. Sijthoff. Stran LXIV a 450. Za 9 mk.

Známý holandský filolog předkládá první část své více než třicetileté práce v oboru básní homerských, první polovici Iliady v úpravě kritické a s komentářem. Bylo mu ovšem vykonati mnoho přípravných prací; tak na př. výklady četných sporných míst básní homerských uveřejnil souborně v Mnemosyně 1911, str. 333—368, 412—440 a 1912, str. 63—128. Takovým souborným vydáním pojednání homerských, jež vyšla v Mnemosyně od r. 1897—1910 jsou též svrchu uvedené *Commentationes Homericae*. Jest to celkem 17 pojednání, nadepsaných: 1. De compositione Iiadis; 2. De compositione Odysseae; 3. Aristotelis de Odysseae compositione sententia; 4. De Iunone Troianis infesta; 5. Helenae encomium; 6. De Thetide Pelei uxore; 7. De Nestoris aetate; 8. De ultimo Hectoris cum uxore colloquio; 9. De heroum Homericorum curribus bellicis; 10. De thoracis in carminibus Homericis usu; 11. De equo Troiano; 12. De Ulixis aedibus; 13. De Ulixis rate; 14. De nomine Achillis; 15. *Ἠὸς* quid est? 16. *Ἀβρομοὶ ἀείφαχοι*; 17. *Λείριος* sive *λειριόεις*. Pojednání vyznačují se krásnou latinou, jistým ovládním látky a většinou též zdravým úsudkem. O některých zvláště zajímavých chceme se několika slovy zmíniti.

Co se týče prvních dvou, jest Leeuwen rozhodný unitář, jenž pokládá Iliadu i Odysseii za díla jednotná. Z rozporů nebo z mlčení básníkovy nevyplývá proti jejich jednotě nic. Odysseii pokládá L. za dílo jiného básníka a to jak z mnoha jiných důvodů, tak již proto, že se v ní předpokládá desítileté trvání války, kdežto v Iliadě, abychom tak řekli, jest dvojí chronologie. Podle Homera netrvala válka déle než 3—4 měsíce, ježto jsou v básni místa, jež nepřipouštějí devítiletého marného obléhání Troje. Proto místa, dle nichž děj spadá do desátého roku války, dostala se do básně později, kdy pověst ze snahy uvést do boje co nejvíce reků prodloužila trvání války. To ovšem není jediná možnost, právě tak jako z onoho faktu neplyne nic pro různý původ obou básní. V článku 5. ukazuje L., že Helena podle Homera není pokládána za ženu špatnou, nýbrž za oběť Paridovu. V čl. 8. se dokazuje, celkem zbytečně, že Hektor po svém setkání s Andromachou, líčeném v Iliadě, své choti již nespátril, ježto jej boj zadržel u vojska. Podle čl. 9. neužívali válečných vozů Argejští, nýbrž Trojané; Achilles není bojovník na voze, nýbrž

πόδας ὠκύς. Válečné vozy argejské jsou podle vzoru thebského: zvláště Diomedes užívá vozu válečného. V čl. 10. jest L. stoupenecm Reichelovým, tvrdě, že pancíř nebyl obryklý u reků Homerových; náhradou za něj byla *μίτρη* = *θώραξ*. Sloveso *θωρήσσεσθαι* značí všeobecně »zbrojit se« a *ἐξεναρτίξειν* odejmouti nepříteli ve vřavě bitevní přílbu, štít, meč a kopí.¹ Podle čl. 11. vznikla báj o dřevěném koni trojském z toho, že loď, na které plul Achilles k Troji, byla nazvána *ἄλδς ἱππος*. V čl. 14. jest podán zajímavý, ale fantastický výklad slova *Ἀχιλλεύς*. Staré báje vypravovaly, že Thetis, matka Achilleova, se proměnila v hada; rovněž na jedné staré hydrii jest mohyla Achilleova označena hadem. Souvisí tedy slovo *Ἀχιλλεύς* etymologicky s *ἔρχελυς*. Ze slabého tvaru *ugh* kořene *engh* (= *ἐγχ-*) mělo by vzniknouti *ἄχ-ις*, ale jest *ἔχ-ις*. Podle *ἐρχεῖν* utvořilo se též *Ἀχιλυ-εύς* čili *Ἀχιλφεύς*, z čehož vzniklo *Ἀχιλλεύς*. Čl. 15. obsahuje, myslím, správný výklad slov Il. A 39: *εἰ ποτέ τοι χαρίεντ' ἐπὶ νηὸν ἔρεψα*. Poněvadž nikde v Iliadě ani v Odysseii se nepomýšlí na skutečné kamenné chrámy, ježto tenkrát bozi byli uctíváni pod širým nebem, třeba vykládati slovo *νηός* u Homera jako »obětiště«, zřízené pod širým nebem pro žertvy. Konečně v čl. 16. pokládá se správně *ἄ-* v slovech *ἄβρομοι* a *ἄτταχοι* za *α-*privativum. Tím se ovšem ocitá místo N 41 v rozporu s I' 2 nn., kde jdou Trojané do boje s křikem, ale což pak nemohou Trojané jíti do boje též někdy tiše?

Vítězství teorie unitářské přišlo Leeuwenovi velmi vhod. Dříve byl v něm rozpor, poněvadž text básní homerských² upravoval, jako by byly dílem jednoho básníka a jedné doby, kdežto v otázce o původu a kompozici jich klonil se k teorii krystalisační. Nyní jest jeho stanovisko jednotné a teorie unitářská jen posílila jeho hyperkriticismus v kritice textové. Proti Allenovi, jenž roztrídil veliké množství rukopisů 130 k Iliadě a přes 70 k Odysseii, pokládaje vulgátu předalexandrijskou za základ kritiky textové, L. se mnoho o rukopisy a jejich význam nestará, tvrdě, že jest celkem stejné ceny rkp. z I. jako z XV. stol. I kdybychom prý srovnali všechna čtení rukopisná, nebylo by možno stanoviti uspokojivý text, odpovídající veskrze mluvě epické. Proto prý na místech sporných jest třeba rozhodnouti se podle svého i proti znění všech rukopisů a papyrů. Pomocí papyrů lze opravit mnohé chyby rukopisné, jak ukazuje L. v předmluvě na některých příkladech. Proto se spokojuje pouhým výčtem papyrů a důležitějších rukopisů Iliady a Odysseie v pořádku chronologickém.

¹ Že to je stanovisko přehnané, plyne z článku Jar. Bittnera: Líčí Homer v Iliadě zbroj mykenskou či íonskou? Program gymn. ve Vyškově za šk. rok 1911—1912.

² J. van Leeuwen-Mendes da Costa: *Homeri carmina cum prolegomenis et annotatione critica* 1887—1890, 3. vyd. 1906—1908.

Premrštěná uniformita, nepřihlízející k smíšenému dialektu, jež třeba uznati i pro historického Homera a jeho básně jednotné, charakterisuje vydání Leeuwenovo. Tak zavádí všude důsledně digamma, zahrnuje rozmanitost v tvarech zájmen, píše *ἡμε, ὅμε, ἡμας, ὅμας, ἡμι, ὅμι*, užívá augmentu všude, kde metrum to připouští, dává přednost koncovce inf. *-(έ)μεν(αι)* před *-ειν*, píše důsledně *η*, kde rkpy mají ve tvarech *ει*, na př. *κῆμεν, βῆω, μεθίῳ, κυχῶ. θῆμεν, μυγίης, ἦται* místo *κείμεν, μεθείω, κυχίω, θείμεν, μυγίης, εἶται* a pod. Místo tvarů stažených užívá nestažených jako *ἄατη, στροφάδουσα, θάρσσε, ἀφαιρέεται, σπέεος* (m. *σπίους*), *κρεάων* (m. *κρειῶν*), pokládá za původní koncovku gen. sing. *-ao* místo *-εω*, píše *ἐφαένθη, φαέντατος, φάος, ἀρτιάουσα*, soudě, že tvary *ἐφαένθη, φαέντατος, φάος, ἀρτιώουσα* jsou původu rhythmického nebo musického, nikoli grammatického. Na označení ionského *η*, za něž jinde jest *ā*, užívá zvláštního znaku *η*, i koncové *ς* tiskne jako *σ*.

Pod textem jest apparát kritický a pod ním poznámky exegetické. Verše athetované z textu jsou vyňaty a vytištěny drobným tiskem pod textem. Velmi výhodné jest, že na pravém okraji stránek jsou uvedena všechna paralelní místa, tak že na první pohled jest patrno, že téměř třetina veršů v Iliadě se opakuje, buď do slova nebo v podobě více méně změněné. Názvy zpěvů L. ponechává. Apparát kritický jest skrovný; obsahují jen velmi málo čtení rukopisných a konjunktur, z nichž vlastní jsou označeny hvězdičkou. Kritická pozorování Zenodotova, Aristofanova a Aristarchova jsou uvedena na svém místě.

Korrektura knihy, jež byla velmi obtížná, jest provedena
vzorně. *Ant. Kolář.*

J. Demiańczuk: Supplementum comicum. (Zvláštní otisk z Rozprav filolog. třídy krakovské akademie, sv. LI, r. 1912, str. 158.)

Od doby, kdy Th. Kock vydal zlomky komiků attických a G. Kaibel upravil pro sbírku »*Poetarum Graecorum fragmenta*«, zlomky komoedie dorské, mimů a flyaků, nahromadilo se v posledních letech, zvláště nálezy papyrů a začátku slovníku Fotiova dosti značné množství úryvků ze ztracených komoedií, jichž shledávání spojeno jest s četnými obtížemi. I pojal Demiańczuk, professor ruského gymnasia v Stanislavi, jistě záslužný úmysl sebrati nově nalezené zlomky. Vynechal ovšem, jak pochopitelně, rozsáhlejší zlomky komoedií Menandrových, vydané Koertem, ale také, což v předmluvě neuvádí, zlomky mimů, uveřejněné po prvé v III. sv. papyrů z Oxyrhynchu (r. 1903) a později v Crusiově vydání Herondy.

Zlomky srovnány jsou podle abecedního pořádku jmen básníků a jednotlivých komoedií; kde jest jméno kusu nebo

básníka nejisto nebo neznámo, podle abecedního pořadí spisů. ve kterých byly po prvé vydány. Zlomky komoedie dorské přidány jsou ve zvláštním dodatku. Lépe by snad bylo i v prvé části podržeti obvyklé dělení komoedie ve starou, střední a novou. Jinak zasluguje sbírka úplného uznání: nalézáme tu výčet celé příslušné literatury, v poznámkách k jednotlivým zlomkům uvedeno jest vše, co jest důležité pro věcný výklad i textovou kritiku zlomků. Cenný jest i rozsáhlý index slovní, jenž ke sbírce jest připojen.

O. Jiráni.

R. Hackforth: The authorship of the Platonic epistles. Manchester 1913, University Press. VIII a 203 str. Váz. za 6 sh.

Účel této nové, elegantně upravené knihy jest patrně dvojitý: spisovatel jednak referuje o dosavadním vývoji otázky o Platonových listech a podává obsah každého listu zvlášť, jednak pokouší se vlastními příspěvky a závěry dojiti v této otázce pravdě podobné odpovědi. Charakteristické jest, že tuto odpověď formuluje již na konci »všeobecného úvodu« před zkoumáním jednotlivých listů, při kterém pak neuvaroval se chyby mnohých ze svých předchůdců, petitio principii: čtenář nalézá leckde argumenty dvousečné, které poslouchající ne logické metody, nýbrž napřed pojatého závěru, útočí na to, čeho před chvílí hájily a naopak, jako na př. shody jednotlivých řečí III. listu s dialogy jsou »přirozenou shodou výrazu«, kdežto při II. listě byly napodobením padělatelovým. Toto předpojetí jest přímo vysloveno v závěrečném přehledu na str. 188, kde spisovatel praví, že naše cenění Platona jistě by se nezvětšilo uznáním zavržených listů za pravé a že docela není proč želeť jejich zavržení, naopak, že bychom litovali, kdyby zůstala možnost věřiti, že charakter Platonův byl takový, jaký mu připisují listy I. a II. Usuzovati, že listy významného obsahu jsou pravé, listy nedůležité podvržené, jistě není správné. Za autentické pokládá spisovatel listy III., IV., VII., VIII., XIII., za podvržené I., II., V., VI., XII.; ostatní, totiž IX., X. a XI., zůstávají prý sporné. Jak viděti, vychází i Hackforth od zásady, usuzovati o každém listě zvlášť a nerozhodovati o pravosti nebo podvrženosti celé sbírky: kdo přijímá toto stanovisko, jež nyní jest prohlašováno za jediné správné, musí ovšem zamítnouti Grotovu domněnku o zvláštním exempláři Platonových listů, chovaném pečlivě v akademii. Od výsledku Ritterova posledního pojednání o Platonových listech, obsaženého v jeho *Neue Untersuchungen über Platon* (srov. recenzi v Listech fil. XXXIX, 1912, str. 275—281), liší se naše kniha hlavně tím — mimo jiné — že hájí pravosti listu XIII., tak často podezříváného.

Děkazy ve spise Hackforthově zakládají se jen částečně na jeho vlastním pozorování, většinou jsou přejaty od jeho před-

chůdců. Kriterií stilometrických valně necení; vyhýbání hiatům může nanejvýše jen zvětšovati důvěru k těm listům, jež lze z jiných důvodů pokládati za pravé, ale naopak připouštění hiatů nemá váhy. Proti Raederovu pokusu zjistiti slohovou příbuznost listů s uznanými spisy Platonovými na základě slov řídce se vyskytujících — kterýž pokus byl odmítnut od Rittera — sestavuje Hackforth svůj seznam 126 takových slov, ze kterých nejdůležitější jsou ta, jež mají listy společny s posledními z děl Platonových. Pro jednotlivé listy jest tu nutno vypočítávali čísla poměrná a z těch spisovatelů vyplývá nejpriznivější výsledek pro list III., VII. a VIII. A přece není toto celé počítání nic než malicherná hříčka, která by měla zmizeti z vážných úvah o lexikální stránce toho nebo onoho spisu. Předně není tu možno dosáhnouti nejdůležitější vlastnosti statistického materiálu, totiž úplnosti, pokud nemáme nového řeckého thesauru; jen námtkou konstatujeme, že Hackforth zapomněl, že od doby Bonitzova Indexu k Aristotelovi přibyla *Ἀθηναίων πολιτεία*, kde se vyskytují několikrát slova, jichž podle jeho seznamu Aristoteles buď vůbec neužívá, *ἔνδειξις*, *μνησικακέω*, *πομπή*, *τιραννικῶς*, anebo při kterých jsou čísla seznamu nesprávná, jako *θεσμός* a *κατάλυσις*. Ke slovu *χαλεπότης* v listě VIII. 355 D uvádí paralelu ze Zák. 929 D s poznámkou, že tohoto slova užívá několikrát i Isokrates, ale i Pape ve svém slovníku podává doklady nejen z Isokrata, nýbrž i z Thukydida, Xenofonta, Aristotela, ba i ze Zákonů další místo 902 C. A pak jaký rozumný závěr lze vyvozovati z takových fakt, jako že slovo *τορνεύω* má list VII. společně s Kritií a Timaeem? Zapomíná se tu na důležitý požadavek statistické metody, aby pozorované jevy bylo možno spojití příčinnou souvislostí. Spisovatel na druhé straně jest si dobře vědom nebezpečí takových slohových paralel, o čemž svědčí mimo jednotlivé poznámky zajímavý přídavek B, kde jsou uvedeny myšlenkové a slohové analogie, vybrané z nesporných spisů Platonových; škoda že jejich seznam není obšírnější.

Po všeobecném úvodu zkoumá spisovatel list za listem a jednak uvádí, jednak vyvrací námítky proti jejich pravosti. Nového jest tu málo a z toho zase jen skrovnou část lze uznati za vážný příspěvek k řešení předloženého problému. Hackforth kombinuje velmi směle, bez ohledu na dějovou perspektivu a psychologii, tam, kde mu jde o objevení činnosti padělatele. Na př. záhadné místo II. listu 312 D nn. jest podle něho čerpáno z filosofické digresse VII. listu, které však padělatel neporozuměl a proto píše tak tajemně *δι' αἰνιγμῶν*; onou trojicí jest rozuměti *ideu*, *λόγος* a *ὄνομα*. Na druhé straně však byl padělatel tak chytrý, že napodobil pravého Platona i zamezováním hiatů — jenom že to nečinil důsledně. List V. obsahuje prý svými *φωναὶ πολιτειῶν* neobratné napodobení toho, co je

řečeno ve Státě 493 AB; ve skutečnosti však obě místa nemají vůbec společné myšlenky; neboť na onom místě Státu jsou míněny jednak zvuky, jimiž *θρόμμα μέγα καὶ ισχυρόν* reaguje na jednotlivé vjemy, jednak zvuky, kterými bývá kroceno a povzbuzováno podobně jako doteky, kdežto v listě jsou *φωναί* individuální projevy jednotlivých ústav jako jejich charakteristické znaky. Novinkou jest spisovatelův výklad »tajemného« konce VI. listu *ἐπομνύντας σπουδῇ τε αἶμα μὴ ἀμούσῳ καὶ τῇ τῆς σπουδῆς ἀδελφῇ παιδίᾳ. καὶ τὸν τῶν πάντων θεὸν ἡγεμόνα τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα κύριον ἐπομνύντας*. První z těchto slov připomínají prý závěr Agathonovy řeči v Symposiumu 197 E. což vede k opravení druhého *ἐπομνύντας* v *ἐκτιμούντας* (bohuzel nedovídáme se, v jakém smyslu spojuje spisovatel toto dosazené participium s akk. osobou *πατέρα*) a k výkladu, že onen *ἡγεμών* jest zde jako u Agathona *Ἔρως*. Ale kdo jest *πατήρ*? U Platona je otcem Erotovým Poros, zde však epitheton *κύριος* vede nás k pojmu vyššímu, *τὸ καλόν*. »Myslím«, praví spisovatel, »že skladatel tohoto listu měl zmatenou vzpomínku na Symposium a proto jmenuje Erotu synem nikoli Pora, nýbrž ideje krásna podle řeči Diotiminy.« Na druhé straně arcí tento padělatel i při své »spletené paměti« napodobil ze Symposia i takové podrobnosti tako slovesa *συμψῆσαι* a *συνδῆσαι*, neosobně *παρείπει* a pod. Pochybujeme, zdali Hackforth někoho přesvědčí takovými výklady.

Ani při těch listech, jichž pravostí spisovatel hájí, nejsou jeho důvody vždy spolehlivé, jako na př. při I. VIII. pokus o vyrovnaní protivných vypravování o synu Dionově. Pozoruhodný je obšírný výklad filosofické digresse v listě VII., ačkoli nevyvrací podrobně námitek, učiněných proti ní od Odaua a Rittera. Z VIII. listu chce Hackforth těžiti pro výklad Zákonů IV 709 v tom smyslu, že mladým vládcem, jenž může provést v obci navrhovanou ústavu, jest míněn Hipparinos, syn Dionův, z čehož by plynulo, že tato kniha byla složena v letech 354/3. Ovšem jisto není ani to a docela nerozumíme spisovatelově poznámce, že toto místo Zákonů dosud nebylo připomenuto v souvislosti s VIII. listem. Bylo připomenuto, jenom že bylo vykládáno o Dionýsiu, jak jest pravdě podobnější vzhledem k tomu, že Hipparina znal Platon jen velmi málo.

Kniha Hackforthova jest spíše informativním přehledem došavadních prací v otázce o Platonových listech — ač spisovatelovy prameny nejsou bez mezer — než příspěvkem k jejímu řešení.

Frant. Novotný.

Paul Wendland: Die hellenistisch-römische Kultur in ihren Beziehungen zu Judentum und Christentum. (2. u. 3. Aufl.) *Die urchristlichen Literaturformen.* (1. Aufl.) (Handbuch zum neuen Testamente, Erster Band: zweiter und dritter Teil). V Tubinkách 1912, Mohr. Stran XII a 448 s 5 obr. v textu a 14 tab. Za 8, vázané za 10 mk.

První část díla Wendlandova, líčící kulturu hellenisticko-římskou, vychází po krátké době v novém, přepracovaném a rozšířeném vydání. Spisovatel praví (str. 5), že stará církev křesťanská jest plodem kompromissu mezi původním křesťanstvím a kulturou řecko-římskou; dílo má tedy theologa, jemuž je především určeno, informováti o kulturním stavu světa, v němž se křesťanství rozšířilo. Úloha ta není nikterak snadná; poměry jsou proti dobám starším nadmíru spleťité. Orient vníká mohutným proudem v žití evropského lidstva; historický materiál této doby, jež si libovala v psaní, je veliký, neúměrně rozdělený a dosud nedokonale zpracovaný. Je potěšitelné, že v poslední době věnuje se dějinám těchto století, zvláště vývoji náboženskému, zvýšená pozornost. Nových prací Wendland svědomitě užil; v seznamu literatury (str. 1) pohřešuji však důležité dílo Bouché-Leclercquovo: *Histoire des Lagides*, v Paříži 1903—1907. V novém vydání změněna zejména velmi zajímavá kapitola I. (*Die weltgeschichtliche Bedeutung des Hellenismus*), dále kapitoly o individualismu (str. 45—50) a školství (str. 72—75). Je přirozeno, že přední místo mají v knize Wendlandově otázky dějin náboženských, kde je nyní zásluhou zejména Usenerovou, Dieterichovou, Reitzensteinovou, Cumontovou a j. ruch velmi čilý. Do této části vložena jest nyní důležitá kap. VIII, jednající o synkretismu a gnosticismu (str. 163—187), která byla v prvním vydání na konci díla; rozšířena jest první část kap. X, líčící poměr původního křesťanství k náboženskému synkretismu (str. 212—225). Výsledek hojných prací o mystických náboženstvích ve starověku podán na str. 155 nn. V celku kniha novým zpracováním jen získala, nepozbyvši ani jediné ze svých velikých předností, a bude i klassickému filologu nepestrádatelnou vůdkyní ve spleti kulturních a náboženských dějin doby hellenistické.

Drobnosti, které jsem při čtení zpozoroval, cenu knihy nijak nesnižují. Na str. 155, v pozn. 2 nesprávně citována slova *renatus in aeternum* z nápisu CIL. VI 512, kde nejen že jich není, ale je přímo řečeno, že věnovatel vykonal t. zv. taurobolium po 20 letech podruhé, že tedy »křest krve« tu působil jen na nějaký čas; právě tak je tomu i v nápisech CIL. VI 502 a 504. Wendland patrně měl na mysli nápis CIL. VI 510. Věta na str. 41 nahoře má asi zníti: *Sentimentale und idealisierende Betrachtung der Naturvölker breitet sich aus*, místo »Kulturvölker«. Veliké dílo Gardthausenovo o císaři Augustovi a jeho době cito-

váno nepřesně na str. 69, pozn. 1; zcela správně v seznamu literatury na str. 142.

Obrazy jsou dobře voleny; výklad jich (str. 418—436), obstaraný H. Lietzmannem s pomocí G. Loescheke, je instruktivní. Místo každému známého Nilu (tab. II. dole) mohl se voliti obrázek jiný. Přílohy (str. 406—417) obsahují řecké nápisy, papyry a vzory pro formalie dopisů v době hellenistické.

Výklad o literárních formách původního křesťanství (str. 257 až 405) je práce zcela nová. Spisovatel předpokládá v úvodě na str. 257, že čtenář je do studia Nového Zákona zasvěcen: ale i čtenář, málo obeznalý ve studiu novozákonním, přečte s užitekem tuto práci, která je stručným a poučným úvodem do literatury prvního křesťanství. Výklad Wendlandův o synoptických evangeliích (str. 258—292) nazval bych vzorem informativního výkladu. Stanovisko jeho v t. zv. vyšší kritice zdá se mi hyperkritické; kdo přehlíží dějiny platonské a homerské otázky, má nedůvěru k athetesím, nejsou-li vskutku nezvratně prokázány. Vyšší kritika novozákonní je věda poměrně mladá: pravidelně bývá taková věda radikální a k výsledkům svých method příliš důvěřivá. Konservativní stanovisko Harnackovo (sr. o něm str. 377) pokládám za přijatelnější.

Ant. Saláč.

L. Hahn: Das Kaisertum. (Das Erbe der Alten. Seš. VI.) V Lipsku 1913, Dieterich. IV a 114 str. Za 2.50. váz. za 3.50 mk.

Císařství římské jest poslední útvar politický, který stvořil starověk. V říši římské až na nepatrné výjimky sjednoceno tenkrát veškeré vzdělané obyvatelstvo tehdejšího světa. Proto jest přirozeno, že vznik, vývoj i působení císařství má vlastně i dnes veliký význam. Ve spisku uvedeném pokusil se Hahn vyličiti stručně jeho ráz od vzniku až po dnešní dobu. Není ani možno, aby na několika stránkách probral dukladně všechny vztahy a rysy císařství a vyličil podrobně jeho vývoj; k tomu bylo by potřebí díla mnohokrát obsáhlejšího. V knize jeho nenalezneme všechno, co bychom v ní hledati chtěli, ale nejdůležitější rys ani jeden nesechází. Mimo to plyne ze stručnosti díla, že spis. nemohl tu podati nové theorie; všechno, až na některé maličkosti bylo řečeno již ve starších pracích speciálních, zejména v Seeckových »Dějínách zániku starého světa«. Pokud hledí Hahn v posledním odstavci naznačiti trvání císařství v středověku a novověku, nepodává více než novější středoškolské učebnice. Za zásluhu bych dílu počítal, že spis. vystupuje proti přeceňování vlivů východních, především egyptských, při počátku a trvání římského císařství. Vlivy ty tu skutečně sice byly, ale ne tak veliké, jak se dosud soudilo. Císařství jest původu římského, arijského a bylo by vzniklo i bez působení Východu řeckého, který ovšem časem značně své názory uplatňoval, ale více na východě než na západě.

Císařství bylo nutným požadavkem v jisté době, zřízení jeho mělo následky blahodárné, jak také vrstevníci mnozí přiznávali, ač chvalořeči maloasijských rhetorů nemusíme brátí zrovna doslovně.

Způsob volby císařů dokazuje vznik tohoto úřadu z republiky, ač později mělo při dosazení hlavní vliv vojsko, o něž se císařové opírali hned od počátku. Monarchie změnila se v despotismus; za toho vývoje vzaly za své všechny instituce z doby republikánské, lid jich také nepotřeboval. Důležitý jest poměr vladaře k novému náboženství, ke křesťanství. S počátku byli císařové jeho nepřáteli, ale později se s ním smířili; caesaropapismus nazývá se nová forma jejich poměru. Rovněž papežové římsí byli nástupci císařů.

Knížka pečlivě napsaná v duchu spisu redaktora sbírky, Želinského »Antika a my«, jest velmi vhodná k prvnímu poučení o římském císařství.

Ant. Polák.

Otto Schroeder: Über den gegenwärtigen Stand der griechischen Verswissenschaft. Beilage zum Jahresbericht des Domgymnasiums zu Naumburg a. S. Ostern 1912. Stran 28. Za 2 marky.

Známý stoupenec metrické školy Wilamowitzovy uznal za potřebné čtyři leta po vydání svých Vorarbeiten zur griechischen Versgeschichte objasniti znovu učenému světu své metrické stanovisko ve stručné formě německy a současně hned anglicky v *Class. Philology* VII, 1912, str. 137 nn. Pojednání jest psáno jako obyčejně slohem velmi nejasným. Poněvadž jeho názory jsou známy z druhého dílu Královny Metriky a jeho Vorarbeiten byly posouzeny v těchto listech K. Wenigem v roč. XXXVI, 1909, str. 273 nn., stačí úplně zmíniti se stručně o tomto pojednání, jež neobsahuje nic nového.

Schroeder odvozuje všechna metra ze dvou základních útvarů, a to pro aiolskou poesii, jež podle něho počítala slabiky, z osmislabičného verše aiolského, jehož čtyři slabiky tvoří choriamb a čtyři buď na počátku nebo na konci jsou indiferentní, a pro poesii, jež slabik nepočítala, ze vzestupného nebo sestupného enoplia o čtyřech thesích s volnými arsemi. Poslední arse ráda byla potlačována, čímž vznikala katalexe; ale verš mohl býti též akefalní, t. j. mohl býti neúplný na začátku, jak tomu bylo často ve verších aiolských. Dimetra mohla býti ovšem rozšiřována nebo zkracována. Důrazně vystupuje Schroeder proti anakrusi a hyperkatalexi. Tuto prý třeba uznávati pouze v tak zvaných »ionisierte Enoplier«, t. j. v daktyloepitritech, kde vyžaduje výkladu hudebního, uznání zrychleného tempa.

Veliký důraz klade Schroeder na rozbor strof u tragiků. Jedině perioda umožňuje pochopení jak jednotlivých kol, tak ce-

lého metrického útvaru. Každá strofa musí mít nejméně dvě periody a teprve pomocí jich poznáváme rytmus, jehož podstatou jest response nebo variace. Na několika příkladech provádí Schroeder obšírně svou novou theorii o eurhythmii strof, ovšem s výsledkem velmi pochybným. Konečně vykládá, že metrika jako pravá věda, jež si vytkla za úkol stanovit původ meter, jest velmi mladá. Její úkol jest ovšem veliký, ale jest dnes možno dosáhnouti tohoto cíle? Jest vůbec možno podati uspokojivý výklad vzniku útvarů metrických, když neznáme bezpečně jejich rhythmického významu? Není to circulus vitiosus? Správně praví Schroeder na str. 28: »Alles Geschehne ist für die Wissenschaft zunüchsts ein Totes, das sie durch eindringende Analyse und durch *behutsame* und *ehrfürchtige* Einordnung in den Zusammenhang alles Werdens zu einem neuen ... Leben erweckte«, ale jest možno nazvatí »opatrnou a šetrnou« metodu, jež opustivši pevnou půdu starověké tradice nejen rhythmické, nýbrž i metrické, pouští uzdu fantasii? *Ant. Kolář.*

Vojtěch Hanačík — Frant. Kaska: Sofokleův Oidipus král. V Praze 1912, Wiesner. Stran XXV a 49. Za 2 K, váz. za 2'40 K.

Bylo jistě dávno přáním mnohého z klassických filologů, aby mohl čísti vedle Aianta, Antigony, a Elektry též Sofokleova Krále Oidipa v novém českém vydání. Před několika lety slibů školní vydání této tragoedie prof. J. Král, ale dosud k němu nedošlo, patrně pro jiné práce nálehavější.

Nové vydání tragoedie Sofokleovy má jednu velikou vadu, jež asi způsobí, že nedojde takového rozšíření, jakého by si mistrná tragoedie Sofokleova zasloužila: jest příliš drahé. Cena 2 K za nevázaný výtisk pouhého textu jest příliš veliká, než aby se jí mohlo zatížití beztoho již veliké vydání oktávánovo na řeckou četbu, zaviněné vysokou cenou Říbova Výboru z dialogů Platonových. S lacinými Královými vydáními dramat Sofokleových sotva bude moci toto vydání úspěšně soutěžit. Příčinou toho jest zbytečně obšírný literárně-historický úvod, jenž podává tolik, že není ani možno od oktávána toho žádati. Zevrubně a celkem správně pojednáno jest o původu tragoedie, o básnických dramatických, zvláště o Aischylovi, Sofokleovi a Euripidovi, o provozování dramat, o divadle, o částech tragoedie, o metrickém složení tragoedie se zřetelem k Oidipu králi; k tomu pak pojí se stať o této tragoedii samé. Výklad jest věcně správný. Pouze bychom upozornili na nejasně stilisovanou větu na str. XVI: »Masky ... měly účes a pokrývaly asi jako přilba celou hlavu, majíce otvor pro oči a ústa; odtud latinské persona od personare«. Jak vlastně vykládá spisovatel etymologicky slovo persona?

Po úvodě následuje text; poněvadž vydání není samostatnou prací kritickou, mohlo býti udáno, kterého vydání kritického jest otiskem. Metrické rozborů nejsou připojeny za textem, nýbrž jsou umístěny na příslušném místě pod čarou; žák si jich aspoň spíše povšimne. Jak spisovatelé poznávají, jsou upraveny podle Královny Metriky. Ale na dvou místech se rozbor s Královou Metrikou neshoduje. Jest to na str. 8, kde druhá strofa parody se pokládá za logaoedicko-daktylsko-anapaestickou, kdežto u Krále, Metrika II, str. 201 za logaoedicko-daktylskou, a na str. 35, kde stasimon třetí jest pokládáno z neznámé příčiny za trochejsko-daktylské, kdežto u Krále, Metrika II, str. 54 jest to volná strofa ionská. Korrektura tisku jest provedena pečlivě. *Ant. Koldř.*

Přípravy k básním Horatiovým. Sestavil *František Servít.* (Zejdovy přípravy k latinským a řeckým klasikům. Sešit 22, 24, 26—28, 35, 36, 44—46). V Praze 1912 a 1913, Josef Springer. Cena úhrnem K 4.18.

Dobře prospívající podnik Zejdův a společníků dospěl jistě, co toto píšeme, padesátého sešitu, ač netrvá ještě plná tři léta. Nakladatelství sice ještě stále tiskne v prospektu o ryze humanním účelu této sbírky, že jí má býti usnadněna četba zvláště řeckých klasiků, ale ze seznamu sešitů, které až dosud byly vydány, poznáváme, že již také s energickou pomocí prof. Bradáče malý kvartán hravě zdolá velikého Caesara a že blahodárnou paží téhož jsou odvaleny balvany, které ubohým terciánům nastavěl do cesty potměšilý Nepos a zvláště jeho vydavatelé. Jen pro nejmenší naše žáčky, primány a sekundány, nestalo se dosud nic; jakési přípravy mají arci vzadu ve svých cvičebnicích — ale jak z nich udělati věty? Snad přece právě na ně nebude zapomenuto, jen až budou odzbrojeni všichni nebezpeční auktoři!

Servítovy přípravy k Horatiovi jsou, pokud jsme viděli, věcně dobré; jest viděti, že skladatel o nich pracoval s pečlivostí, hodnou záslužnějšího díla. Ovšem mají i své kazy a nedostatky, kterých však zde nechceme vypočítivati úplně. Na př. C. I 37, 10 ke rčení quidlibet impotens sperare nalézáme slovíčka »impotens, tis 1 ne sebe mocen, opovázlivý, opovažující se; quidlibet spoj se sperare (večkoli d.), ale »opovažující se večkoli doufati« nevystihuje originálu; ib. 12 minuit furorem »ochladl její vztek« (snad chyba tisku?); C. II 17, 29 n. Mercuriales viri má v této astrologické básni význam jistě také astrologický; III 2, 31 n. raro antecedentem scelestum deseruit pede Poena clauda jest objasněno vysvětlením »pede clauda pokulháváje, t. j. naopak zločince rychle dostihne«, kdežto pravý smysl jest opačný, Ἐκρινός i ἄτη jest podle Aischyla ὑπερόπλοιστος. Také nepoznáváme příčiny rovnice »iustum et tenacem propositi = tenacem

iusti propositi«. Při Sat. I 1, 2 nerozumíme výkladu »dederit — obiecerit: konj. perf. značí spolu s ut nemo vivat obsah slovesa fit«; ib. 10 »sub galli cantum = primō máne za kuropění (žertovná hyperbola, neboť se to stávalo teprv o 6. hod. ranní neb i později)«: nemůžeme zde mluvit o žertovné hyperbole, ani že Římané »otvírali dům« teprve o 6. hod., také na př. Cicero Mur. 22 srovnává válečníka a právníka praví: Vigilas tu de nocte ut tuis consultoribus respondeas, ille ut eo quo intendit mature cum exercitu perveniat; te gallorum, illum bucinarum cantus exsuscitat. Nevhodný jest výklad v. 17 n. téže satiry: hinc vos, vos hinc mutatis discedite partibus »rovněž jako herci na jevišti, přejmouce (!) jinou úlohu, nastupují na místo jiné«; přejat jest asi přímo z vydání Černého, kterého skladatel připrav i jinak hojně užíval; ib. v. 36 simul inversum contristat Aquarius annum není správně vysvětleno poznámkou, že »Vodnár tehdy vycházel uprostřed ledna, nyní uprostřed února« a že inverto zde znamená »nachýliti (ke konci)«: inversum annum znamená zimní slunovrat, Aquarius připomenut, poněvadž v době po slunovratu, v polovici ledna, slunce vstupuje do znamení Vodnáře. Z nejistých nebo přímo nesprávných etymologií jsme si poznamenali accipiter (ὄρνις a peto, vena od věho pšiv. stružka), arduus srv. s ὄρδιος, cunctus z coniunctus, nummus ze »sicil.« νομμοῦς. Lze souditi, že hrubších nesprávností bychom nenalezli ani v jiných partiích příprav Servitových.

Přes to však nevyjímá referent ani těchto příprav ze svého úsudku o škodlivosti Zejdovy sbírky po stránce didaktické; neboť ani ony se neuvarovaly jejích chyb a nemohly se jich uvarovati, poněvadž právě v této škodlivosti, t. j. v nemístné snaze, z baviti práce žáky, kteří se práci mají učiti, jest vnitřní smysl a částečně i účel celého tohoto podniku. Ale nepokládáme za vhodné, dále se šířiti o této věci, a ukážeme příklady, v čem vidíme didaktické chyby příprav Servitových. Předně jest to zbytečné uvádění slovíček, která nesmějí býti žákům neznáma po osmiletém učení latině, tak na př. frons, sidus, nefas, gratus, miror, villa, tellus, ensis (opětovně), olim, quondam, arcus — tendere arcum, aether, digitus, umerus, dissimulo, clamor, imperium, triremis, secures (liktorů, k tomu výklad), silentium, seditio (C. III 3, 29, za to zde není upozorněno na význam bellum ductum), quietus, visere atd. Nejsou to snad slova, u nichž by bylo potřebí upozorňovati na zvláštní význam na příslušném místě; kde toho upozornění jest potřebí, dopouští se spisovatel druhé chyby, podává hotový překlad mezi významy a píše na př. takovéto lexikální nemožnosti: »scrinium (skříňka na svítky papýrové) pl. spisy«, »pumex pemza, pl. skaliska«, »superstes, titis 1 pozůstalý, po tobě«, »natalis horae při mém narození«, »tendo napínati (síly), pouštěti se (quo, Musa, tendis?)« a p. Neméně jest chyba, napovídati žáku smysl každé metafor;

zatím se i zde vyskytují »slovíčka« jako »animus duch, smýšlení«, »ater černý, zhoubný«, »pectus hruď, srdce«, »turpis ošklivý, nezdobný«, »sub curru solis nimium propinqui na rovníku«, a zejména při básnických epithetech. Tímto způsobem učí se žák viděti ve všem jenom »slovíčka« a slovíčkářství nastupuje na místo kde by měla býti plodná a krásná práce, samostatným myšlením získati překlad. V těchto věcech skladatelé příprav předbíhají myšlenkový pochod žákův asi proto, že jest to nejkratší způsob.

Na druhé straně se nám zdá, že šk. r. Servít přece předpokládal u čtenářů svých příprav vědění, jaké oktávání vskutku mají mít. Nehledíme-li k některým slovům, jichž výklad bychom čekali, jeví se to zejména tam, kde spisovatel slovo nebo myšlenku vysvětluje jiným rčením latinským nebo řeckým. Na př. C. I 18, 16 »fides = perfidia (fides tu jest vox media jako valetudo)«, moveo (C. III 1, 8 cuncta supercilio moventis) = tremefacio, »referre přir. relata refero«, dulce ridere: *ἡμερόεν γελάειν*, domitor Troiae: *Τροίης ἡερὸν ποιοῦνθρον ἔπερσεν*, C. III 5, 10 »nominis: civis Romanus sum!« a pod. Ale pochybujeme, že Zejdovým odběratelům budou tyto výklady něco platny; dobře sám spisovatel na jiném místě uvádí slovíčko »vox název«, jinde vykládá jméno Ilium, a co se týče druhého z uvedených řeckých výkladů, nemáme zrovna po ruce příslušného sešitu Příprav, abychom zjistili, kolika řádky vykládá Zejda septimánům smysl oněch čtyř řeckých slov.

Jakkoli tedy uznáváme, že přípravy k Horatiovi jsou sestaveny uspokojivě, co se týče jejich věcné správnosti, nemůžeme jich doporučiti našim školám. Práli bychom si, aby jejich skladatel užil svých zkušeností a svého otia k práci pro školu užitečnější, na př. k sepsání školského komentáře k některým z klasiků, vydaných v Unii; jmenujeme přímo Neudertova Vergilia.

Při této příležitosti upozorňujeme, že mimo jiné ani hmotně nejsou Zejdovy přípravy pro žáky ziskem ani proti nejdražšímu našemu slovníku: žák utratí přes čtyři koruny za pomůcku k latinské četbě jednoho pololetí, tištěnou na nejbídnějším papíře. Podobně jest tomu při četbě Homera. *Frant. Novotný.*

L. Niederle: Život starých Slovanů. Základy kulturních starožitností slovanských. Dílu I. svazek 1. (Slovanských starožitností oddíl kulturní.) V Praze 1911 (na obálce 1912), Bursík a Kohout. Str. 389. Za 13 K.

V předmluvě 1. svazku Slovaných starožitností vyložil prof. Niederle plán velkého svého díla a podle plánu toho měly po starožitnostech ethnologicko-historických následovati starožitnosti kulturní; ony byly rozpočteny na čtyři díly, tyto měly vy-

plniti pátý a šestý díl celého spisu. Tento plán nyní byl poněkud pozměněn: po dvou dílech starožitností ethnologicko-historických, v nichž přesně podle prvotního rozvrhu látky pojednáno o původu a počátcích národa slovanského (díly I) a o původu a počátcích Slovanů jižních (II), obrátil se spisovatel k starožitnostem kulturním a bude nyní vydávati střídavě jeden svazek řady této a jeden svazek řady oné. Důvody, jež ho k této změně vedly, vyložil prof. Niederle v úvodě nového spisu, jenž má vyjíti ve třech dílech a tvořiti samostatnou řadu svazků Kulturních starožitností slovanských a pendant k starožitnostem historickým (str. 14).

Tomuto rozhodnutí auktorovu můžeme býti jen vděční, neboť dostává se nám tak díla, na které bychom jinak musili dlouho čekat, které však nemajíce předehůdce ani v literatuře starší ani v literatuře novější — spisovatel plným právem pokazuje v úvodě na to, že dílo toto je úplné novum v literatuře slavistické (str. 7) — dávno již bylo žádoucí. Jeho účelem je vykresliti obraz slovanské kultury z doby, kdy Slované vstupují do plné historie, z druhé poloviny I. tisíciletí po Kr., ze sklonku doby pohanské. Nelíčí se tu tedy doba t. zv. praslovanská, jejíž kulturu lze do jisté míry na základě jazykovém a za pomoci jiných věd zkonstruovati, jak se o to také pokusil prof. Janko v knížce O pravěku slovanském (o ní níže). Nepomíjí ovšem ani Niederle dob starších, jejichž výsledkem je doba, již se obírá, poněvadž nemůže přirozeně pouštěti se zřetele principu vývojového, ale není doba ta přímým objektem jeho líčení. Vedle popsání a vylíčení staroslovanského života usiluje spisovatel dále také o to, aby vystopoval, co v poměrech a způsobech života toho bylo domácí, původní a co bylo v nich cizí, odjinud přejaté.

Pramenem poznání těch věcí, o něž tu spisovateli jde, jsou rozmanité nauky: vedle historie, archaeologie a národopisu slovo neposlední případ také jazykovědě (Niederle poněkud nevhodně — snad po příkladě francouzském a anglickém — říká „filologie“, máje na mysli linguistiku) a spisovatel si toho je dobře vědom, jak opětovně vyložil v úvodě I. svazku Starožitností a také nyní v úvodě nového díla. Niederle, sám historik a archaeolog, buduje přirozeně především na naukách těchto, výtěžky jazykovědy přejímaje po většině z druhé ruky. Ale nutno uznati, že si výtěžky tyto pro svou potřebu osvojil dokonale, že dovedl si opatřiti tam, kde věc je sporná a rozhodnutí neodborníkovu nepřístupná, poučení bezpečné, a že se mu tak podařilo mnohé úskalí bez úrazu obeplouti. Je dobře informován o tom, jak dalece smí faktum čerpaným ze srovnání jazykového důvěřovati, jako zase na druhé straně nedívá se na výsledky ty tak skepticky, jak se někdy děje, jsa si vědom toho, že nelze tu generalisovati. Ví, že nebylo mu lze vytěžiti z jazykovědy, co by se z ní vytěžiti dalo, ale třeba zase dodat, že vykonal, co za daných okolností vykonati mohl. Neboť pomůcky, které měl pro tyto věci po ruce,

nikterak nejsou takové, aby práci zvlášť usnadňovaly. Vděčně vzpomíná etymologického slovníku Bernekerova, který ovšem není hotov ještě ani s polovice a tudíž jen o části slovanských slov skýtal poučení dnešnímu stavu vědy vyhovující, a právem poznamenává, že v slovníku tom bude »pravá a hluboká studnice, z níž bude lze na leta čerpati látku pro poznání kulturní slovanské historie« (str. 11); ale ani potom nebude zažehnán nedostatek pro zkoumání takového snad ještě citelnější: nedostatek historických slovníků jazyků slovanských, neboť jen ze slovníků takových, podávajících nejstarší doklady slov a nejstarší jejich význam, lze vážit bezpečně poučení o významu slov a domýšleti se i významu jejich ještě staršího.

Ježto tedy se Niederle poučuje o faktech jazykozpytných z pramenů dobrých a užívá jich rozumně a kriticky, není hrubě míst, proti nimž by se strany jazykozpytné musil býti vysloven naprostý nesouhlas. Spíše by se s této strany dalo leccos namítnouti proti některým věcem rázu více vnějšího: tvary pouze předpokládané, srovnáním různých jazyků sestrojené, někdy bývají po způsobě v jazykovědě obvyklém označovány hvězdičkou, jindy nikoliv (na př. *berza*, *berstz* na str. 43, nebo *gavornz* na str. 45), nečiní se dost přesně rozdíl mezi ,církvněslovanský' a ,praslovanský', obě bývá označováno zkratkou ,stsl.' (srv. na př. ,stsl. vrzba' na str. 42 a ,stsl. berstz' nebo ,stsl. berza' na str. 43), předpokládané tvary nejsou vždy správně sestrojeny (na př. čteme **verba* na str. 42 místo správného **verba*), čehož příčinu asi třeba hledati v tom, že vedle nového slovníku Bernekerova musil užívatí etymologického slovníku Miklosichova a nepřevědl psaní tam obvyklé ve způsob obvyklý nyní. Poněkud neopatrně zachází prof. Niederle s ,kořeny', ačkoliv se mohl docela dobře obejít bez těchto většinou jen grammatických abstrakcí; některé poznámky v té příčině vypadají dost staromodně: na př. na str. 313 pozn. 1. se praví, že název *conku* »vznikl stupňováním z kořene *szp*«, což je po dvojí stránce nesprávné; předně nemluvíme dnes o stupňování kořene *szp*, poněvadž to je oslabený stupeň plného kořene, jenž by v slovanské zněl *sup-* (srv. inf. *suti*), a za druhé v rus. *conku* není ani tak nijaké stupňování, nýbrž o je střídnicí za prasl. *z*. Podobně na str. 205 v pozn. 1. místo ,kořene' *lož*, *luž* se mělo raději napsati příslušné litevské sloveso (*lúszti*, *lúszti* ,lámati'). V citování slov indických by bylo lépe užívatí celých slov než pouhých kmenů a kořenů, jež nadto ani nebývají jako kmeny a kořeny označeny (na str. 174 psáno *hamsá* místo *hamsá-* nebo *hasá-* a ještě lépe *hasáh*; nebo na str. 292 *rad* ,dávati', *radanh* ,oběť'); také způsob přepisování slov těchto jazyků není důsledný: stejně znějící ,kořen' stindický a avestský je na tože řádce (str. 196 pozn. 4.) psán *pac* pro stind., *pač* pro jazyk avestský. Podobná nedůslednost je ve psaní slov litevských (*dmis*

na str. 189 pozn. 5, *sluva* na str. 191 pozn. 5. psáno *i*, ač jindy dlouhé *i* psáno *y*; při té příležitosti budiz poznamenáno, že docela zbytečně se uvádí na posledním místě Miklosichem předpokládaný tvar *sljuva*, který je nemožný). při nichž by se také mělo více hleděti k tomu, pokud jsou přejata ze slovanštiny. Na str. 92 v pozn. 1. se čte, že »u Litevců obětovala mládež při svatbě phallus zv. *pizius*«, ale mládež litevská přivádějíc ženichovi nevěstu obětovala *Piziovi*, t. j. Fallovi (tak zajiště třeba přepisovati řecké *φάλλος*), jak píše Schrader Reallexikon 424. Nestejně uváděny jsou citáty staročeské: citát z Dalimila (na str. 116 pozn. 2.) je uveden celý ve znění staropísmem, doklady čerpané z Gebauerova staročeského slovníku (na str. 268 pozn. 4.) jsou transkribovány způsobem novočeským. jen příslušné slovo ponecháno v podobě té, jakou má v rukopise.

Věci tuto uvedené ovšem nejsou na ujmu vnitřní stránce díla Niederlova. Uvádíme-li je přece, děje se to proto, že z díla tohoto, které jistě se stane základem a východištěm studia dalšího, lehce by mohly přejíti takovéto nepřesnosti do prací dalších. zejména pokud to budou práce nefilologické, a pak zvláště také proto, že ve svazcích dalších bude lze nepatrně tyto nedostatky odstraniti tak, aby dojem krásného tohoto díla ničím nebyl rušen. Jen z toho důvodu také, aby spis, který bude chloubou naší literatury vědecké, i po stránce jazykové byl důstojnou náhradou zamýšleného díla Šafaříkova, upozorňujeme závěrem na některé nepřesnosti jazykové: nečeské je řešení »pracovati na něčem« (str. 8), v mnohém ohledu (str. 10), flora je chudá *na* druhy (str. 40), kultura slovanská zůstala za jinými *pozadu* (str. 49; nečeská je věta »snaha vydobýt z půdy živobytí příliš vyčerpávala síly, než aby . . .« (str. 50), rovněž sloveso *vykazovati* příliš upomíná na něm. aufweisen. Nesprávně zůstává nesklonováno zájmeno possessivní »její« (str. 8, 78, 113) a chybné jsou tvary *účele* (str. 336), k tomu *účeli* (str. 156).¹

Oldřich Hujer.

Josef Janko: O pravěku slovanském. Pokus o celkový obraz z hruba promítnutý. (Sbírka přednášek a rozprav. Rediguje prof. Fr. Drtina. Serie VI. Číslo 4.) J. Otto v Praze. 1912. 274 str. Za 5 K.

K studiu slovanských »slov a věcí« přivedla prof. Janka známá kniha Peiskerova o nejstarších stycích Slovanů s Ger-

¹ Pro dodatky a opravy, jež snad budou připojeny k závěrečnému svazku I. dílu, poznamenáváme, že na str. 43 a 108° třeba doplniti odkaz k příslušné stránce číslý; na str. 304 v pozn. 4. citován Pravěk bez udání ročníku, na str. 720 v pozn. 2. Bruggmannův Grundriss bez udání svazku. V citování časopisů bude pro příště třeba dbáti toho, aby byl především uváděn svazek (ročník), neboť udání pouze roku při některých časopisech nemá vůbec významu (tak citován na př. Archiv für slav. Philol. na str. 163¹, 166³, 167³ nebo Zeitschrift für vergl. Sprachforschung na str. 167³).

mány a s Turkotatary. Poprvé pokusil se o obraz dávnověké kultury slovanské v článku „O slovanských »slovích a věcech« v ohledu národopisném“ (Národopisný Věstník 2. 1907. 65 nn.), v němž opíral se především o Meringerovy studie, uveřejněné pod názvem Wörter und Sachen v Indogerm. Forschungen 16.—19. Poznal však, že pro vylíčení kultury praslovanské nutno znáti její základ — kulturu starých Indoevropánů, i nastínil na základě dosavadní literatury její obraz v článku „Jak soudíme dnes o starých Indoevropanech?“ (tamtéž 3. 1908. 73 n., 105 n.). Výsledkem studii těchto byla pak důkladná kritika zmíněného díla Peiskerova, v níž zejména také pojednáno o některých zásadních otázkách týkajících se poměru »slov a věcí«. Universitní extenze pak byly podnětem, že Janko obíral se právěkem slovanským dále, a výsledek toho je knížka »O pravěku slovanském«.

Tím je naznačena genese pěkného dílka, které svůj vznik z šestipřednáškového kursu prozrazuje veškerým svým uspořádáním. Spisovatel probírá svou látku v šesti kapitolách: vycházejí od stručného poučení o poměru Slovanů k ostatním národům příbuzným, o době praslovanské a o pravlasti slovanské, mluví v kap. II. o starých Slovanech po stránce národopisné a o známé theorii Peiskerově, v kap. III. o hospodářských poměrech starých Slovanů, v kap. IV. o jejich zručnostech, v kap. V. o zřízení rodinném a společenském a konečně v kap. VI. o náboženských představách a obřadech a o prvech praslovanského umění. Ke konci uvedena nejdůležitější literatura projednávaného předmětu; připojený rejstřík »slov a názvů slovanských« usnadňuje vedle podrobného obsahu, jenž před každou kapitolou je podán, orientaci v knize.

Východištěm výkladů v knize této podávaných je ovšem především jazyk. Ale hleděno také k zajištěným výsledkům všech jiných oborů vědeckých, jež ku poznání dávnověkosti přispívají, a poněvadž si je auctor vždy vědom, jak nejistá je půda, na níž se pohybuje, a dbá proto všemožné opatrnosti, lze říci, že knížkou touto dostává se českému čtenářstvu spolehlivého vodítka ve věcech, o které se zajímají i kruhy širší a o kterých se tak hojně dostává obecnstvu našemu poučení nesprávného a naprosto špatného.

Ovšem leží v povaze věci samé, že o četných jednotlivostech se mínění dosud rozcházejí, a že tudíž lze v lecčems míti mínění odchylné od výkladů, jež nalézáme v knize Jankově. Janko na př. pokládá slovo *bogъ* za slovo domácí (str. 16.), jiní se domnívají, že je přejato z íráňštiny. Je pravda, že od pojmu „udíleč, dárcé (osudu)“ mohlo se dospěti k jedinečnému pojmu „bůh“, ale vidíme-li vývoj takový v íráňštině, odkudž docela nepochybně některé výrazy do slovanštiny přešly, musí nám býti stejný vývoj téhož základního slova ve dvou jazycích, o jejichž

vzájemných stycích nemůžeme pochybovat, přece jen nápadný, a proto mám s Vasmerem *Rocznik slaw.* 4. 160 n. proti Meilletovi ib. 2. 66 a Osten-Sackenovi *IFanz.* 28. 37 za pravdě podobnější, že slovanské *bogz* je původu iránského¹. Naproti tomu slov. *rysz*, jež pokládává se za slovo přejaté z iránské, ponevadž podle lit. *lúszis*, sthném. *luhs*, ř. *λύγῆ* očekáváme v slovanštině **lysz*, lze trvám docela dobře vyložití kontaminací býv. **lysz* a **rysz* (červenavý, od koř. *reudh-*), jak učinil Śmieszek² *Materyały i prace kom. jęz. w Krakowie* 4. 1909. 404.

Výklady etymologické jsou druhdy, jak známo, velmi problematické, a je trvám nesporně, že výklady takové lépe je úplně pomínouti mlčením v knize, jako je kniha Jankova. Přece však, přese všecku střízlivost po této stránce, najdeme v knize některé výklady toho druhu. Tak se připouští, že slov. *bysz* lze spojovat s lat. *fagus* atd. (str. 21, 79), což jest zcela nejisté; nebo o slov. *lész* má Janko za pravdě podobně, že souvisí s řec. *ἄλλος* (str. 78, srv. i 232) — mimochodem poznamenáno, řec. *ἄλλος* neznamená 'chrám', nýbrž 'háj, posvátný háj' —, což je více než pochybné. O slově *psz* čteme na str. 51, že název ten je odtud, že pes »věrně hlídal prvotný indoevropský dobytek« — prof. Janko přijímá domněnku Osthoffovu (*Etym. Parerga* 265), že slov. *psz* vzniklo zkrácením původního komposita (Meillet *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave* str. 238 se domnívá, že v slově tom lze s jistou pravděpodobností viděti »un ancien *p^{ok}-* 'observateur'«); ale daleko prostší a tudíž pravdě podobnější je výklad Uhlenbeckův (*Englische Studien* 31. 1902. 251), podle něhož souvisí slovo to s adjektivem *psiro*: výklad ten podepírá nejnověji W. Schulze (*Sitzungsberichte der preuss. Akademie* 1910. 802) poukazem na véd. *piśāṅga-* (rötlich, rötlich braun), jehož užito rovněž o psu.

V knize, určené pro široké vrstvy čtenářstva, nebylo ovšem lze pouštěti se do odborných výkladů grammatických a tak odůvodniti tu nebo onu přijatou etymologii: tím se stalo, že některé výklady není možno zatím po této stránce posuzovati. Tak o slov. **medja* (sl. *mežda*, čes. *mezě* atd.) čteme na str. 44, že slovo to »značilo původně as 'les'«; výklad ten by zasluhoval bližšího osvětlení. Nebo o slově *kurza* vykládá Janko na str. 156 na rozdíl ode všech skoro jazykozpytců,³ že je to slovo domácí, nikoliv přejaté z germánštiny; znamenalo prý pů-

¹ Vasmer l. c. ukazuje také na mordv. *pavas*, *paz*, jež je z ir. *bayas*. Za domácí má slovo *bogz* nyní také Brückner *Encyklopedya polska* IV. 2. 165.

² Štrekelj *Jag. Arch.* 28. 488 vykládal slov. *rysz* vůbec od koř. *rudh*.

³ Jen Mladenov *Старитѣ германски елементи въ славянскитѣ езици* 70 n. a Sobolevskij *Jag. Arch.* 33. 479 (srv. i *РФВ.* 67. 1912. pozn. 1.) mají slovo to za domácí, ale v etymologickém výkladě se oba rozcházejí.

vodně ‚děva‘ a přechod od významu naznačeného k významu, který slovo to v době historické všeobecně má, vysvětluje Janko velmi případně, ale neobjasněna zůstává otázka etymologie tohoto slova.

Na tomto případě posledním viděti, že se spisovatel neomezuje na výklady dosud podané, nýbrž že také předkládá nové výklady vlastní; jindy snaží se výklady starší prohloubiti, po případě vyvozovati z nich nové důsledky. Toho příklad vidíme na výkladech vízických se k slovům *rabz* a *smirdz* (str. 73 n.). Slova ta označovala v době, kdy mužové pohrdali zemědělstvím, ty, kdož práce takové, jako mýcení, orání a mletí, musili konati, a podle výkladu Jankova byli to především sirotci (to byl prý prvotný význam slova *rabz*), jimž nejnevěděnější úkoly ukládány. Znamená-li později slovo *rabz* totéž, co „nevolník, otrok“, vidí v tom Janko svědectví hospodářského převratu: zhrdaného zemědělství se ujímají mužové, pak již ovšem zemědělcům se nepřezdívá „smirdi“¹ a slovo *rabz* pojímá se po stránce pouze sociální a označuje osoby sociálně ponížené, nevolníka, otroka. Východištěm výkladu tohoto jsou dva předpoklady: 1) že slovo *rabz* souvisí etymologicky s lat. *orbis*, ř. *ὀρεφανός*, arm. *orb*, stind. *árbhañ* atd., 2) že prvotný význam slova toho byl také ‚opuštěné dítě, sirota‘ (str. 7 n.). Předpoklad první je asi správný — přes zamítavé stanoviska Meilletovo (*Études sur l' étymologie et le vocabulaire du vieux slave* str. 227) nebo Leumannovo (*Etymologisches Wörterbuch der Sanskrit-Sprache* I. 23), jenž odděluje stind. *árbhañ* od uvedeného slova latinského a řeckého i ostatních s nimi příbuzných.² Za to předpoklad druhý pokládám za neodůvodněný: při slovech, s nimiž slovo *rabz* podle výkladu právě vzpomenuť etymologicky souvisí, nalézáme význam ‚sirotek‘ v armenštině, řečtině a latině. Ale běžný význam adjektivu latinského je ‚zbavený něčeho‘ (v jazycích románských zúžením významu znamená *orbis* ‚zbavený zraku, slepý‘, srv. Meyer-Lübke *Romanisches etymologisches Wörterbuch* str. 448), a stind. *árbhañ* znamená ‚malý, slabý, mladistvý‘. Hledáme-li základní význam, z něhož by se daly významy uvedené vyložití, nalezneme jej asi nejspíše v ponětí ‚něčeho zbavený, nemající, postrádající, potřebující‘ a pod. Z významu toho snadno lze vyložití význam ‚sirotek‘ (= zbavený rodičů) i významy náležejícího sem slova stindického (nemající síly, slabý, malý, mladý). Je-li tomu tak, pak nejsme oprávněni

¹ Srv. i lit. *smirdas alba latras* v postille Bretkunově, *smirdas* ‚ein schmutziger, liederlicher Mensch‘ ve slovníku Nesselmannově a lot. *smirds* u Endzelina KZ. 42. 379. Buga PΦB 67. 1912. 215.

² Brugmann IF. 19. 384 uvádí možnost spojovati slov. *rabz* spolu s arm. *arbaneak* ‚sluha‘, got. *arbaiþs* se skupinou slov náležejících k stind. *aratih* ‚sluha‘.

pro slovanské *rabz* předpokládati význam „sirotek“, který pro slovo to také přímo nikde není doložen, nýbrž musíme asi vyjít od významu „nedospělý, nemající samostatnosti, práva“ a pod.; výrazem takovým mohly být označovány děti a všechny osoby bezprávné, to, co v latině se zahrnovalo v pojem „familia“. Na to ukazuje asi také poměr deminutiva *robe*, *robenec* k základnímu substantivu *rabz*: syn, když dorostl, přestal být *rabz*; byl plnoprávným mužem — proto *robe*, *robenec*¹ = dítě; ale nevolník, zajatec, otrok byl *rabz* pořád — odtud obdobný význam tohoto slova.² Je-li výklad tento správný, nelze ze slova *rabz* vyčísti nijakého svědectví pro hospodářský převrat v slovanské dávnověkosti; spíše v něm lze viděti doklad toho, že děti byly tak bezprávné jako nevolníci a zajatci.

O slově *pán* Janko blíže nevykládá, jak si představuje jeho poměr k slovu *župan*, není zřejmo, souhlasí-li s Brücknerem (srv. LF. 36. 1909. 60 pozn. 1), jenž v čes. *pán* vidí zkomolené *župan*. O tom, že *župan* je slovo cizí, sotva asi lze dnes pochybovati; ale že by české *pán* vzniklo z tohoto slova, nevěřím: neboť stčes. *hpán* zůstává při tom nejasné a nevysvětleno zůstává vokalisace předložek před tímto substantivem tak dlouho se v češtině udržující. I trvám dosud při výkladě podaném v Listech filol. 31. 1904. 105, že čes. *pán*, *hpán* je slovo čisté slovanské, jež v praslovanštině znělo *gpan*, a odvozuji je od indoevrop. *geup*.

Slovo *brakz*, odvozené od *brati*, vykládá Janko od významu „vybírat si nebo snad uchopiti za ruku, ne však unášeti“ (str. 140); snad by bylo možno vyjít od významu, který sloveso **bherō* původně mělo, totiž od významu „něsti“, jehož lze také užiti ve významu „odváděti“, a bylo by lze s tím srovnati na př. české *i také kníže míšenské dal jest decru synu královu do Čech a hned také vzata a nesena do Prahy* Starí letop. 173.

Leckterý výklad dal by se pěkně osvětliti a českému čtenáři zjevnějším učiniti materiálem českým, čerpaným ze starších fasí našeho jazyka; ale pomůcky, jež máme pro materiál ten po ruce, jsou tak nedostatečné, že nelze auktorovi vytýkati, ne učinil-li tak. Souvislost slova *plotz* se slovem *plěsti* na př. lze velmi dobře ilustrovati tím, že se v staré češtině místo našeho *oplotiti* říkalo ještě *plotem oplěsti* (na př. *plotem oplěti ji* [vinici] EvOl. 228^b = sepem circumdediti illi Matth. 21. 33; nebo *města moravská i česká druhá přitáhše k Jihlavě i tu jje dobýrali, koši, ploty všecko oplěti* Starí letop. 171);

¹ Výraz *robenec* je znám i češtině (srov. na př. *když ještě biech robenecem* Ol. 125a) a polštině (na př. *robiency* parvuli v Bibli Sof.); Janko na str. 74 uvádí jen příslušný výraz ruský.

² Podobný poměr je mezi slovy *otrok* a *otroč*, jež původně znamenala asi „kdo nemá práva mluvit“, nikoliv „kdo neumí mluvit“.

s ruským *самъ* ve významu ‚pán‘ a *сана* s významem obdobným (str. 153) lze srovnati stčes. *„sama domina“* ve slovn. Prešp. 922. Při zmínce o tom, jak se vyjadřuje kolektivní pojem ‚otec a matka‘, (str. 158), mohlo se pěkně ukázati na to, jak ještě ve staré češtině nebyl ustálen výraz pro tento pojem — stčeské evangelistáře překládají latinské *„parentes“* výrazy *starosty* (EvOl.), *rodina* (EvVid.), *otec i máť* (EvPraž.), *přátelé* (EvVid. 1^a), *rodiči*¹ (EvVid. 12^b), a čteme-li u Husa *rodiči, otec a máť, mají býti od nás ctěni* (HusE. 1. 142), můžeme snad v té okolnosti, že vedle výrazu *rodiči* položena ještě apposice *otec a máť*, viděti svědectví toho, že výraz *rodiči* nebyl ještě zcela běžný.

A tak zajisté ještě k leckterému jinému místu knihy bylo by lze připojiti poznámku, ale také mnohé z nich neměly by pro sebe nic více než mají výklady Jankovy, že totiž to nebo ono faktum jazykové možno vykládati také jinak. Ale z toho, co tu pověděno, je trvám jasno, že knihu Jankovu přečte s užitekem i odborník. A poněvadž výklad jeho je přístupný a obecně srozumitelný,² prokáže knížka tato nemalou službu vědeckému poznání nejen tím, že může býti pramenem poučení každému, kdo má dobrou vůli poučiti se z pramenů dobrých, ale také — a na to třeba klásti nemenší důraz — že i v širších vrstvách české intelligence může šířiti poučení o tom, jak zkoumání vědecké pomalu a opatrně postupuje, jak všecky možností bere v úvahu, a s jakou zdrželivostí se odvažuje soudu tam, kde nemá dost bezpečných předpokladů pro odpověď na otázku, k jejichž dalekosáhlému řešení postačí dilettantovi několik stejně nebo podobně znějících slov z nejrozmanitějších jazyků: knížka Jankova, bude-li hojně a s porozuměním čtena, může čtenářstvo české přivést k tomu, aby samo poznávalo, co je věda a co báchora.

Oldřich Hujer.

¹ Janko na uv. m. praví, že se pojem *„parentes“* vyjadřoval dvojným a pak i množným číslem slova *rodič*; to není potud správné, že v staročeských textech, jak viděti i z příkladů nahoře uvedených, se nevyskytá duál, nýbrž plurál slova *rodič*. Pozdější tvar *rodiče* není duál, nýbrž akkusativ přejatý do nominativu; srv. Gebauer Hist. Mluvn. 3. 1. 128.

² Patrně vlivem převážně německé literatury odborné zůstaly v knize některé germanismy jako *na žádný způsob* (17), *na všechnen způsob* (36 a jindy), *na řečený způsob* (188), nebo *s ohledem na...* (122), *v mnohém ohledu* (131), *v tom ohledu* (243), sloveso *vykazuje* (60), *přicházeti* ve významu něm. *„vorkommen“* (81). Také bychom se měli vystříhati přílišného užívání adjektiv na *-telný* jako *odvoditelný* (21), *vzdělávatelná* půda (56), *vytápitelný* (101), *neurčitelný* (129). Neruda r. 1875 dal slovo *vypočítatelný* ještě do uvozovek (Sebr. Spisy, řada I, díl 21, str. 273); dnes již bez rozpaků užívají naši literáti takových krásných slov jako na př. *neuskutečnitelný* (Lumír 41. 1918. 237).

Dr. Edmund Schneeweis: Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Tschechischen. (XV. Jahresbericht der Landes-Oberrealschule in Zwickau, 1911—12, str. 40.)

Předmětem práce Schneewisovy jsou změny hláskové v slo-
vích přejatých z jazyka německého; vyloučena jsou slova pře-
jatá před »dobou starohornoněmeckou« (jako *chléb, mzda, kněz*,
str. 3). Změny probrány pořadem, jaký sleduje Gebauerova Hist.
Mluv. I., s dodatkem o koncovkách (na př. sthn. -*ári*) a před-
ponách.

Nedostiženým vzorem Schneewisovým byla obšírná práce
G. Korbuta »Wyrasy niemieckie w języku polskim pod wzglę-
dem językowym i cywilizacyjnym« (Prace filologiczne 4. 1893.
345—560). Právě-li Schneewis v předmluvě, že se Korbut spo-
kožil »mit der blossen Gegenüberstellung der deutschen und
polnischen Beispiele, ohne den Ursachen der Lautveränderungen
nachzugehen«, sám však že se pokouší o výklad jednotlivých
změn, klame sebe i čtenáře: zapomněl, že výkladům takovým jest
věnována celá II. kapitola Korbutova »Ogólne uwagi o zmianach
językowych, zachodzących przy spolszczaniu wyrazów niemieckich«
(376—398). Než i kdyby toho nebylo, nebyl by Schneewis
oprávněn, aby svou práci stavěl nad Korbutovu.

Určoval-li Schneewis poměr svého článku k souběžné práci
Korbutově, překvapí zajisté, že mlčí o českém předchůdci. Máme
na mysli příslušné kapitoly, jež věnoval Gebauer »zvláštním změn-
ám hláskovým v slovích přejatých (cizích)« v I. dílu Historické
Mluvnice.¹ A tu sluší důrazně vytknouti, že pojednáním Schnee-
wisovým naše vědění nikterak nebylo obohaceno: ani po stránce
vnější ani vnitřní.

Látka z Gebauerova Staročeského slovníku uváděna tak, že
vedle dokladu poznamenána i památka (na př. »G. Laet.«), kde
však čerpáno z Gebauerovy Hist. Ml. — ať jistě i tu uváděny
doklady nejstarší — neudána ani památka (na př. »G. Hist.«) ani
stránky, na nichž lze nalézt poučení o těch kterých slovech.
V případech, při nichž jako pramen označován Bartoš, Matze-
nauer, Miklosich, Kott a Uhlenbeck, opět najdeme přesnější po-
učení (pramen i výklad) v Gebauerově Hist. Ml. I.: na př. pan-
chart 544, samet 484, tanec 394, 503, 504, pácovati 423, 539,
pušpan 265, 424, 486, pop 441, modrace 124, kalich 462,
kaeř 503, coufati 264, soumar 484, rabovati 256, 265, 612,
frúcimor 612 atd. ve veliké většině dokladů. V předmluvě píše sice
Schneewis, že čerpal přímo z uvedených prací, ale zdá se, že

¹ O Naglově spisku »Deutsche Lehnwörter im Czechischen« srov.
Věstník Kr. Č. Spol. Náuk, tř. hist. 1905, č. VII. str. 11; seznam slov
z němčiny přejatých podal Fr. Nekola na str. 41—51 svého pojednání
»Cizí vliv na jazyk český« (Program c. k. gymn. v Ml. Boleslavi
1889—90; úfatí odvozováno nesprávně z něm. *hoffen*, srov. Gebauer
I. 440).

tomu tak není: r. 1894 uvedl Gebauer mezi zkratkami »Česko-německý Slovník Fr. Kotta, 1878—1893«, od té doby vyšly tři Kottovy »Příspěvky« (1896, 1901, 1906) vedle Dodatků k Bartošovu Dialektickému slovníku moravskému (1910), Schneeweis však r. 1911/12 zná pouze Gebauerův údaj »Fr. Kott, česko-německý (!) slovník, 1878—1893« (str. 5). Na str. 15 Schneeweis píše: »val. dial. *cúfať* zu *coufati* — mhd. *zouwen* . . . Bart.«; zkratka Bart. znamená Dialektologický slovník mor., v němž však *cúfať* není, není ani v slovníku při Dialektologii moravské (II.); jest pouze v I. dílu Dialektologie (str. 79), již však Schneeweis mezi svými prameny neuvádí, vzal tedy údaj svůj z Gebauerovy Hist. Ml. 1. 264 (»za *couvati*, *coufati*, ze střhn. *zouwen*, jest . . . dial. *cúfať*, *cúfu* Bart D. 79 val.«) a označil nad to ještě pramen nesprávně. Na str. 22 čteme »*mulář*, *murář* . . . Šemb. 38« (t. j. Šembera, Základové dialektologie československé) — správně však u Gebauera 351 »*mulář* Šemb. 58 (opavsk.) m. *murař*, něm. *mûraere*«; str. 23 »*poštář* — *polštář* . . . Šemb.« — patrně opět z Gebauera 368, tím spíše, že i vedlejší doklad Schneeweisův »im — jilm Bart. D. 65« vzat z Gebauera (368), nikoliv z Bartošovy Dialektologie. Čtenáři Schneewisovi marně budou se ptáti, z které práce Uhlenbeckovy jest čerpán doklad *kalich* (str. 10), kdy a kde vyšlo pojednání Hujerovo »Dissimilace souhlásek v češtině«, jehož titul také udán neúplně. Po stránce negativní jest upozorniti, že mimo Duška neužito novějších prací dialektologických. Kde není udán pramen a zdálo by se, že slovo plyne »aus eigenen Aufzeichnungen«, na př. při slově *rejda* (str. 11), i tu lze naléztí poučení v Gebauerovi (*rejda* — Rhede, str. 145).

Poměr Schneeweisův ke Gebauerovi po stránce vnitřní jest obdobný. Spoléháme-li podle předmluvy, že najdeme výklady změn zaznamenaných, jsme zklamáni. Na př. víme, že *f* bývá za cizí *p*, *v*, *ch*, *f*, že však za každé cizí *f* nebývá *f*, nýbrž často *p*, *b*, *v* (Gebauer 1. 440): které však jsou toho příčiny vnitřní i časové, o tom nás Schneeweis nepokouší se poučiti. Že takovým změnám podléhají i slova z jiných jazyků přejímaná, čtenářům Schneewisovým nebude jasno. Stejně i to, nač upozornil Gebauer obecně (1. 4) i jednotlivě na svých místech, že »slovo cizí, jakmile se ujalo, podrobuje se dále všelikým pravidlům jazyka českého«. Schneeweis odvozuje *pácovati* (*beizen*) od dial. *pāzn* (str. 8); čtenář Gebauerův poučí se trvám lépe (str. 538, 539): *j* se odsouvá z *aj*, *ej* atd.; »samohláska, která po odsutí *-j* zbývá, je většinou dlouhá« (dial. *dě* z *dej*, *tróník* z *trojník* atd.). A sem právem klade Gebauer nejen *pácovati* — *beizen*, ale i celou řadu dokladů jiných: *háktivj* — *heikel*, *cán* — *zein*, *cásati* — *zeisen*, *štráf* — *streif*, *akštén* — *agetstein*, *fišpan* — *Fischbein*, *žedlik* — *Seidel*, *štrampoch* — *Steinbruch*, *Adléta* — *Adelheid* atd.

Schneeweis učí, že něm. *e* dává čes. *ej*: *rejda* — *Reede*, (*»zu erklären aus der Länge«, str. 11*): jest to změna *é* v *ej*: *opejřiti* — *opéřiti*, *pejsek* — *pések*, *klét* — *glét-glejt* (u Schneeweise na str. 19), *Švéd* — *Švejda*, *rejda* — *Rhede* (Gebauer 1. 145). Výklad o slově *fůra* (str. 15) vzat bez udání pramene z Gebauera 1. 611; k *musiti* srov. Gebauer 1. 259. Schneeweis vykládá, že ve *frzacant* = *Versatzamt* vypadlo *e*, stejně v *mytrle* = *Mütterl* (str. 20), v *drbiti* = *durfan* že vypadlo *u*, v *mrkev* = *morha* *o*: v prvních dvou dokladech nevypadlo ovšem nic, o druhých zapomněl, že podléhala změně v *tyt*, *tlt* jako *brně*, *krleš*, *krzno* (srov. Gebauer 1. 67). Při změně *t* — *k* (str. 25) bylo by opět poukázati ke Gebauerovi 1. 293. 394; *g* — *k* (str. 32) Geb. 1. 458; *nk* — *ňk* (str. 24, 38) Geb. 1. 375—76; *m* se odsouvá (str. 31) Geb. 1. 445; *h* se přisouvá (str. 34) Geb. 1. 363—65 a tak bychom mohli pokračovati stále a stále. Nejiný jest poměr k pramenům jiným. Schneeweis uvádí sice Hujerovo pojednání o dissimilaci souhlásek v češtině, ale kde jedná na př. o dissimilaci *r* — *r* (str. 22—23), nedovede z kapitol Hujerových (str. 7—9, 17) ani kořistiti (látkou ni výkladem) ani k nim nepoukáže.

Nepodařené výklady (*jermak* přehláskou z *jarmak*, str. 9; něm. *ei* — čes. *e*, *klenot* — *kleinôt*, str. 18, srov. však str. 17; *turnaj*, srov. Geb. 1. 137; *kruchta* [str. 31] není z *gruft*, nýbrž z *gructa*, srov. Geb. 1. 442, 451), nedosti pečlivá korektura (Štáročesky str. 5, Hláskovsloví str. 5, Kronika str. 5, českoněmecký str. 5, Rymovaná str. 6, S. Hist. m. G. Hist. str. 15, tylich m. trylich str. 22, Černý str. 38), nedůsledné psaní (tschechisch — čechisch), to vše jsou věci, jež pojednání Schneeweisova ceny nepřidají.

Pokazil-li Schneeweis klassické zpracování Gebauerovo, nemí-li zacházeti s pomůckami staršími a poohlédnouti se po novějších, nelze míti mnoho důvěry v další jeho práci, již ohlašuje a v níž hodlá podati dějiny slov přejatých po stránce kulturně-historické.

Ant. Beer.

Dubrovačke legende. Izdao Dr. Josip Karásek. U Pragu. Ed. Leschinger. 1913. Str. XXXIX + 167.

Bohatá republika dubrovnická, která svou polohou, široce rozvětveným obchodem a rázem svého obyvatelstva byla přímo předurčena spojovati románský (italský) západ se slovanským jihovýchodem, splnila dokonale své poslání i v literatuře. Umělecké ideály italské renaissance našly oddané ctitele v patri-cijských rodinách jemně vzdělaných »vlastelinů« a pod vlivem vláské poesie vyrostly v XVI.—XVII. stol. básnické generace, jejichž nejlepší představitelé dovedli šťastně sloučiti lidové prvky slovanské s přísnějšími požadavky kompozičního umění italského.

Proto také skvělá plejada dubrovnických básníků poutala zájem literárních dějepisců mnohem více než dubrovnická prósa, která ani rozsahem ani uměleckým významem památek nerovná se dílům básnickým. A přece i tato literatura jest důležitá nejen pro literárního historika, nýbrž i pro filologa, poněvadž umožňuje studovati dubrovnický dialekt, jemuž přčetné italismy dodávají zvláštního rázu. Přes mnohostrannou vydavatelskou činnost jihoslovanských badatelů zbývá v tom směru ještě mnoho práce a právě tato edice dra. Karáska ukazuje, jak zajímavý materiál jest ještě skryt v jihoslovanských knihovnách.

Rukopis františkánské knihovny dubrovnické, jež dr. Karásek otiskuje, skládá se ze dvou částí. První, psaná úhledným písmem, obsahuje vedle překladu známého apokryfu *Translatio S. Mariae a legendy o blahosl. Rosalii* několik modliteb (při hřímání, modlitbu k sv. Josefovi), část druhá, zřejmě starší — odchylná písmem i pravopisem — obsahuje řadu legend z *Vitae Patrum*, mimo jiné též život sv. Josafata a Barlaama a život Marie Egyptské. Diplomatičkému otisku obou částí rkpu předslal p. vydavatel německy psaný úvod, podávající popis rukopisu a literárně historické poznámky, nejobširnější k legendám o Josafatovi a Marii Egyptské. Netřeba připomínati, že v předmluvě, jež má informovati především o vydávané památce, nehledáme soustavného přehledu rozsáhlé literatury o Barlaamovi, ba myslím, že by bývalo stačilo, kdyby p. autor byl pojednal o předloze svého textu a o jeho poměru k ostatním versím jihoslovanským. P. vydavatel chtěl sice podati více, ale nepodařilo se mu shrnouti výklady v souměrně komponovaný celek.

Po kratičké kapitole o vývoji pověsti následuje obširná stať »Barlaam a Josafat u Slovanů« (str. XI—XXX), v níž p. autor analysuje obsah svého textu a sestavuje zprávy o ostatních versích slovanských. Neucelenost těchto partií předmluvy ukáží aspoň na dvou příkladech. V kapitole »Neue Belege zu der prítča über inorog« (str. XXIX.) — jde o známou povídku o jednorožci, kterou Barlaam vypravuje Josafatovi — otiskuje p. vydavatel příslušný *passus* z českých Ezopových fabulí (vyd. Truhlářem), aby ukázal, jak si středověk představoval jednorožce, zmínje se dále o tom, že jednorožec bývá často na štítech lékáren, cituje Rückertovu parafrasi »Leben und Tod« a mino jiné také Langrovu satiru »Jednorožcův rod«, která přece s legendou nemá pranic společného. Detaily toho druhu by snad byly na místě v monografii o této Barlaamově povídce, ale nehodí se naprosto do rámce předmluvy, zejména povážíme-li, že na př. polská zpracování Barlaama a Jos. odbyl p. vydavatel na pěti řádcích (str. XXVI n.) kusou — a proto nesprávnou — poznámkou. Cituje totiž z rozpravy Novakovičovy (*Glasnik srps. uč. društva* 1881), že polský překlad legendy o Barlaamovi (tištěný r. 1688) pořídil Kuligowski. Avšak o polských zpracováních máme mnohem po-

drobnější zprávy u Iv. Franka ve známé studii o Barlaamovi a Jos. (Записки наук. тов. ім. Шевченка sv. VIII, IX, XVIII, XX), kterou p. vydavatel na několika místech uvádí jako svůj pramen. Jak je možné, že přehlédl Frankovy vývody? Vedle překladu Kuligowského mají totiž Poláci krátké veršované přepracování od Lazara Baranoviče, pravoslavného arcibiskupa černihovského (z r. 1670) a kromě toho tříaktové drama z r. 1760 od piaristy Mich. Lichoniewiczze.¹ O těchto dílech měl se p. vydavatel zmíniti aspoň stručným odkazem na práci Frankovu. V poznámkách k legendě o Marii Egyptské upozornil p. vydavatel také na báseň Vrehlického (II. cyklus Mythů) a na polskou báseň J. Kasprowicze »Marya Egipecyanka«. Obsah básně Vrehlického podal dosti podrobně, výtvar Kasprowiczuv odbyl několikařádkovou — podle mého mínění pochybenou — charakteristikou. P. vydavatel soudí, že Kasprowicz vylíčil Marii »als personifizierte Sinnlichkeit«. Není zde místa na podrobný rozbor, ale kdo zná básně Kasprowicze, přisvědčí mi, že Marya jest bytost složitější: věčně podobenství duše hlované pochybnostmi, jichž se nezbaví smyslnou vášní, duše raněná velikou touhou po světle. Jde za ní, děsivou pouští, ale nedojde cíle. Umírá na cestě a její teskné písně — ty tvoří obsah básně — přehlušil podle úsečných slov prosaického epilogu »hymn najwspanialszy, który cnotę zrównywa s grzechem — on, cudotwórczy hymn Śmierci...«. Zde tuším nelze mluvit o »zosobněné smyslnosti«. Co se týče ostatních poznámek k legendě o Marii Egyptské, připomínám, že vedle práce Veselovského měla být uvedena i stat Frankova (Записки sv. VI.). Tedy zase nesouměrnost. P. vydavatel stopuje reflexy legendy v moderní literatuře, ale pramenů důležitých prostředověkou legendu, tedy také pro vydávaný text, neuvádí.

Nechci zbytečně hromaditi doklady,² neboť i z toho, co jsem uvedl, jest patrné, že literárně historická látka jest v předmluvě zpracována nesouměrně a namnoze i nepřesně. Všude pozorujeme, že bylo pracováno chvatně a tím si vysvětlují, že některé části mají ráz excerpt sloučených dosti libovolně v kapitulu. Grammatických výkladů p. vydavatel nepodává a správnost otisku nemohu kontrolovati, ale z poznámek na str. XXXIX soudím, že p. vydavatel věnoval textu vskutku velikou péči. Proto jeho edice dubrovnických legend zůstává i přes vadnou předmluvu cenným příspěvkem k dějinám středověké apokryfní literatury.

Jiří Horák.

¹ Srovn. Franko u. m. XVIII str. 109.

² Připomínám ještě, že o stáří obou částí rukopisu nás předmluva — mimo kusou poznámku na str. XXXVIII — nepoučuje.

Hlídky programů středních škol.

Viktor Přerovský: *O vzniku bukolského básnictví řeckého*. (Program c. k. vyšš. gymnasia v Uher. Hradišti za školní rok 1911—1912.) Stran 22.

Toto pojednání jest revisí otázky o původu básnictví bukolského, psanou s náležitou znalostí odborné literatury a s jasným a střízlivým úsudkem. Nejprve podává spisovatel hypotézy různých badatelů, jak se vyvíjely v pořádku chronologickém. Do vystoupení R. Reitzensteina a G. Knaacka se soudilo — a F. Welcker, Ad. Holm a Em. Hoffmann byli hlavní zástupci té hypotézy — že již v dobách starých byla u Řeků prstonárodní píseň pastýřská, jež o jistých slavnostech Artemidiných pronikla do měst, kde pastýři zpěvem svým závodili na její počest. V době alexandrijské jal se je uměle napodobiti Theokritos, jenž se stal zakladatelem bukolského básnictví.

Značný rozruch způsobila odchýlná hypotéza, kterou pronesl R. Reitzenstein ve spise *Epigram und Skolion* v Giessenu r. 1893 a jež došla v podstatě souhlasu G. Knaacka. Dle výkladů těchto badatelů básně bukolská není písní pastýřskou, nýbrž písní o pastýři *κατ' ἐξοχήν* — o Dafnidovi. Básně Theokritovy jsou pouhé allegorické hříčky. Jejich pastýři nejsou opravdoví pastýři, nýbrž členové náboženských spolků bukolů, zasvěcenců Dionysových. Na ostrově Kou byl spolek mladých básníků — bukolů s Filetou v čele, kteří vystupující v oděvu pastýřském a dávající si různá pseudonyma, pěstovali v prvním desetiletí III. stol. př. Kr. bukolské básnictví. Spisovatel probírá theorii Reitzensteinovu a Knaackovu bod za bodem a dokazuje přesvědčivě její nesprávnost, jež jest nutným následkem toho, že opustila úplně pevný podklad souhlasných zpráv starověkých. Ve starověku sice byly spolky náboženských bukolů, ale byly určeny kultu Dionysovu, nikoli Artemidinu. Na Kou není po nich stopy. Dafnis není ve starověkých zprávách mystem Dionysovým nebo Artemidiným, nýbrž pastýřem. Uznávají spolky mystů Artemidiných není naprosto příčiny. Proto jest třeba přidržeti se staré hypotézy, zbudované na podkladě starověkých zpráv.

Čtení tohoto svědomitého pojednání činí nepohodlným stále citování příslušné literatury v textu místo pod čarou; jest však důkazem, že literatura, uvedená na konci souborně v pořádku chronologickém, byla nejen sebrána, nýbrž též pročtena. Do práce vloudilo se několik menších mluvnických nedopatření, jichž netřeba uváděti.

Ant. Kolář.

Drobné zprávy.

Vlys Parthenonu vykládal se dosud tak, že představuje průvod o Panathenajích v celém průběhu: na západní straně chrámu se průvod sestavuje, po obou stranách podélných se pohybuje a na východě dospívá ke svému cíli, na akropolis, kdež se odevzdává peplos. Nový výklad vlysu podal *Ant. z Premiersteinu*, professor starověkých dějin na německé universitě Pražské v Jahreshefte d. österr. arch. Instituts XV, 1912, str. 1—35. Pozastavuje se zejména nad tím, že bohové, kteří jsou zobrazení na východní straně vlysu, nevěnují pozornosti peplu, jenž přece byl hlavní atrakcí slavnosti. Nýbrž pozorují průvod; ani Athena nečiní v té věci výjimku. Mimo to vadí mu, že na východní straně vlysu jsou poradatelé, kteří průvod rovnají: to však se nesrovnává s představou, že průvod dospěl již na akropolis. Proto soudí Premierstein, že umělec chtěl zobraziti, jak se průvod sestavuje, a to na agorě athenské. Na agorě stál oltář dvanácti bohů a sochy eponymů attických fyl; na východní straně vlysu jest zobrazeno dvanáct božstev sedících a deset heroů stojících; tím chtěl umělec naznačiti agoru. Na agoru přicházejí dva průvody, jeden od severozápadu (z Kerameiku), druhý od východu; z nich se průvod vlastní teprve sestavuje. Bohové i eponymní heroové se s potěšením na to dívají. Prostřední scénu vykládá Premierstein tak, že archon král s pomocí hochů vynášejí peplos z budovy na náměstí, ve které byl tkán od arrefour; peplos má být zařazen do průvodu panathenajského. Nový výklad jest zajisté pozoruhodný, ježto odstraňuje leckteré obtíže, které při dosavadním názoru se vyskytovaly, i nelze pochybovati, že dá podnět k dalšímu zkoumání.

Herodot vykládá ve knize V. a VI. o vzniku a průběhu povstání Řeků maloasijských vysvětluje příčinu jeho velmi naivně; mluví vlastně jen o posledním popudu, který podnítil nashromáždění delší dobu již vášně k výbuchu. Hledány proto hlubší příčiny a prohlašovány za ně hlavně rozpory politické a národní. Ale *Th. Lenschau* v článku Zur Geschichte Ioniens (Klio XIII, 1913, str. 175—183) prohlašuje i tyto výklady za nedostatečné, aby nám vyložily, proč veškeré obyvatelstvo i nejnižších vrstev vrhlo se do boje a s takovým zápalem. Příčinou vzpoury musilo být něco, co poškozovalo úplně životní zájmy měst, a to jest zničení ionského obchodu, jenž za podpor lydských králů rozvíjel se netušeně. Perský král Dareios z nepřátelství k Ionům podporoval Foiniány, kde mohl. Výpravou do Thrakie a obsazením Byzantia zavřel Řekům cestu do Černého moře. Toto jednání mělo neblahé následky. Cílý ruch v ionských přístavech ztlchl, dělníci neměli zaměstnání a proto ani příjmů. Zášť všech obracelo se proti původci všeho, králi perskému; bylo potřebí jen nepatrného podnětu, aby propuklo ve zjevnou vzpouru. Tím byl Aristagoras. Vlastní příčina tedy ionského povstání jest v prvé řadě neblahý hospodářský stav za vlády Dareiovy v městech maloasijských.

A. P.

Některé university a akademie v Německu jsou členy t. zv. »papyrového kartelu«, jenž za složené vklady kupuje v Egyptě antické papýry, které po náležitém očištění, sestavení a konservování rozděljuje losem mezi své členy. Koncem r. 1911 dopřála Štěstěna filologickému semináři university v Halle n. S., jenž jest též členem onoho kartelu, papýru neobyčejně cenného. Jsou to výňatky ze zákonů a nařízení, platných za Ptolemaiovců v Egyptě. Papýrus pochází z polovice III. stol. př. Kr. a jest na obou stranách popsán.

Sbíрку těchto ustanovení pořídil si nejspíše nějaký advokát pro případy, které před soudem projednával. Professori klassické filologie a starověkých dějin na universitě Hallské, sdružení v tak řečené »Graeca Halensis«, uspořádali s rychlostí všeho uznání hodnou vydání tohoto důležitého nálezu, jemuž dali název *Dikaiomata*. Papyrus jest zde podán v dvojím prepise i v světlotiskové reprodukci a opatřen překladem i rozsáhlým výkladem; k tomu připojen též otisk ostatních papyrů, chovaných ve sbírce téhož semináře (*Dikaiomata, Auszüge aus alexandrinischen Gesetzen und Verordnungen in einem Papyrus des philologischen Seminars der Universität Halle (Pap. Hal. 1)*). Mit einem Anhang weiterer Papyri derselben Sammlung. Herausgegeben von der Graeca Halensis. V Berlíně 1913, u Weidmannů. X a 252 str. 4° s 9 tab. Za 20 mk.). K nálezu tomuto, jenž vzbudí zajisté hojnou literaturu, se ještě vrátíme.

Nový časopis. Francouzští epigrafikové *Emil Espérandieu* a *Adolf Reinach* založili časopis, jenž bude věnován pěstování latinské i řecké epigrafie. Název jeho jest *Revue épigraphique*; vychází nákladem známé firmy E. Leroux a stojí pro cizinu 18 franků ročně. První sešit právě vyšel. Kromě úvodního slova, ve kterém redakce vykládá svůj program, obsahuje tento sešit články z oboru epigrafie latinské i řecké od R. Cagnata, A. Hérona de Villefosse, A. Merlin, P. Roussela a Ad. Reinacha (str. 4—47); k některým připojeny jsou obrázky. Následuje prakticky sestavený referát A. Reinacha o pracích a nálezech v oboru řecké epigrafie v letech 1910—1912 (str. 48—90). Tento referát vycházel dříve v *Revue des études grecques* a též samostatně pod názvem »Bulletin annuel d'épigraphie grecque« (3 svazčky); nyní to ovšem přestane. Další část (»notes et communications« str. 91—120) podává rozmanité zprávy, kratší i delší, o nových nálezech a pod. Na konci jsou úvahy o nových spisech (str. 121 až 139). První sešit jest psán vesměs jazykem francouzským, redakce však poznamenává, že budou přijímány též články psané anglicky, německy, italsky a latinsky. Při dosavadní rozptýlenosti prací epigrafických jest zajisté potěšitelným úkazem, že jest tu orgán, jenž i když nebude obsahovati všechny články epigrafické, bude je soustavně zaznamenávati a posuzovati. Přejeme nové revui hojného zdaru.

Helbigův známý Průvodce sbírkami klassických starožitností v Římě vyšel právě již ve třetím vydání (*Führer durch die öffentlichen Sammlungen klassischer Altertümer in Rom*. Von Wolfgang Helbig. Dritte Auflage. Herausgegeben unter Mitwirkung von Walther Amelung, Emil Reisch, Fritz Weege. 2 svazky. V Lipsku 1912 a 1913, u Teubnera. X a 634, IV a 548 str. Váz. za 24 mk.). Poněvadž prof. Helbigovi nebylo ze zdravotních příčin možno choditi do muzeí a revidovati svůj popis na místě samém, svěřil ten úkol prof. Amelungovi, jenž jej se zdarem provedl. Popis jest upraven podle nynějšího postavení muzeí, nově vystavené památky jsou přibrány, novější literatura doplněna a text přepracován tak, aby se shodoval s nynějším stavem vědy. Připojeny některé sbírky, které v předešlém vydání nebyly zastoupeny. Jenom popis těžko přístupné villy Albani zkrácen. — Kdežto tento Průvodce sloužití má potřebám odborníků, určena jest pro širší obecenstvo elegantní knížka podobného rázu, kterou vydal ve sbírce »Moderner Cicerone« též *Walther Amelung* (Rom I. 2. Antike Kunst. Die Antiken-Sammlungen. Von W. Amelung. 2. vydání. V Stuttgartě, Berlíně a Lipsku [1913], Union Deutsche Verlagsgesellschaft. [X] a 371 str. s 184 obr. a 2 plány. Váz. za 4-50 mk.). Zde vykládá Amelung návštěvníku muzeí vybrané památky a učí ho divati se na antické umění. Připojené velmi pěkné obrázky předvádějí většinou památky jiné, než které se právě popisují, a to takové, které slouží k doplnění nebo objasnění toho, co divák vidí před sebou.

Sofokles a Herodot. Pod tímto titulem podává Th. Zélin-skij v ruském časopise *Hermu* XI, 1912, str. 379 n. zajímavý příspěvek k Sofokleovým Slídičům. V stichomythii mezi Kyllenou a sborem, ve které satyrové hádají, z kterého mrtvého zvířete novorozený Hermes si vyrobil čarovný nástroj, vyskytují se i tyto dohady sboru: v. 296 *ὡς αἰέλουρος εἰνάσαι πέφυκεν ἢ τὼς πόρδαλις*; a v. 298 *οὐδ' ὡς ἰχνεύμων προσφερές πέφυκεν οὐδ' ὡς κάρκινος*; Poněvadž Atheňané v V. st. neznali kočky ani ichneumona, jest na snadě, že zmínka o nich pochází z čety Herodota, jenž se o nich zmiňuje v popise Egypta II 66 n.; také tvar *αἰέλουρος* (proti pozdějšímu *αἰλουρος*) tomu nasvědčuje. Ale u Herodota kap. 67 nečteme *ἰχνεύμονες*, nýbrž *ἰχνευταί*. Poněvadž čtení *ἰχνεύμων* a *κάρκινος* v Sofokleově verši je vlastně konjektura Wilamowitzova, kdežto z originálu bylo transkribováno *ἰχνευμ[.]ναι* a *καρκινῶι*, navrhl Zélin-skij čtení *οὐδ' ὡς ἰχνευτῆ προσφερές πέφυκεν οὐδ' ὡς καρκίνῳ*, které, jak Hunt sám dotvrdil, lépe se shoduje s písmeny papyru. Reminiscence na Herodota lze konstatovati, jak známo, i v Antigóně a Oidipovi Kol.; ale poněvadž drama *Ichneutai* náleží, jak se obecně uznává, do počátků činnosti Sofokleovy, vyplývají z této nově objevené reminiscence závěry pro datování styků mezi Sofoklem a Herodotem, ba i spisovatelské činnosti Herodotovy.

F. N.

O prvním platonském listě uveřejnil obšírný článek *Otto Immisch* v letošním *Philologu* LXXII, str. 1—41. Sestavovatel sbírky platonských listů chtěl, jak soudí Immisch, touto sbírkou doplniti a dovršiti politickou filosofii Platonovu, ve které by byl jinak zůstal nesplněný slib výkladu o *τρίτῃ πολιτείᾳ*, daný v Zák. 739 E slovy *τρίτην δὲ μετὰ ταῦτα, εἰς ἃν θεὸς ἐθέλη, διαπερανοῦμεθα*. Vnější smysl tohoto jest tento jejich účel naznačen tím, že jsou přiřazeny v jedné tetralogii k Zákonům. První list byl přiřazen Platonovi na základě myšlenky v něm pronesené *ἐγὼ μὲν οὖν περὶ ἑαυτοῦ βουλευόμεθα τὸ λοιπὸν τρόπον ἀπανθρωπότερον*, jež se stala rysem legendy o Platonovi. Ale situace, která jest v něm předpokládána, nedovoluje uznati Platona ani domnělým jeho pisatelem a proto mnozí jej nadpisují po příkladu Ficinově *Δίων Διονυσίῳ εἰς πρᾶττειν*. Avšak ani to není správné. Podrobný rozbor jeho obsahu vede nás k závěru, že jeho pisatel měl značný podíl v dějinách Syrakus, když v nich vznikala tyrannis; srovnáním s Diodorem XIII, 85—96 docházíme k tomu, že jím byl spartský Dexippos. Pravý list Dexippův znal asi Filistos, z něho pak jej přebral a po svém způsobu přestilisoval Timaios. Z Timaiosa vzal pořadatel sbírky též asi list XIII. Z toho vyplývá datování sbírky do doby mezi Timaiem a Aristofanem Byzantským, t. j. do první pol. III. stol. př. Kr. Pravý jest asi list VI; mezi ostatní byl vřazen z jakýchsi *ἀπομνημονεύματα Ἰλλάτωνος*, která vydal některý ze tří adresátů tohoto listu. — Článek Immischův ukazuje odpůrcům pravosti platonských listů nový možný pramen této sbírky, díla historiků. Nepochybujeme, že Immisch bude mít následovníky.

F. N.

Zlomky meliambů Kerkidových, uveřejněné v VIII. svazku papyrů z Oxyrhynchu (č. 1082), zaměstnávají stále filology. Hunt a Wilamowitz dokázali, že skladatelem meliambů jest megalopolský vojevůdce a státník Kerkidas, o jehož názorech filosofických a sociálních podávají ony zlomky zajímavé zprávy. P. Maass (*Berl. phil. Woch.* 1911, sl. 1011 nn.) analysoval je metricky, H. v. Arnim (*Wien. Stud.* XXXIV. 1912, str. 1 nn.) podal cenné příspěvky k jejich výkladu, a K. F. W. Schmidt (*Gött. gel. Anz.* 1912, str. 634 nn.) vysvětlil neobyčejný počet novotvarů, dosud neznámých (asi 30), tím, že je básník čerpal z mluvy lidové. Konečně M. Lenchantin de Gubernatis (*Bullet. d. filol. class.* XIX, str. 52 nn.) popírá, že Horatius užil meliambů Kerkidových.

K. W.

Byly římské básně lyrické zpívány? *M. Lenchantin de Gubernatis* v nedávno vyšlém sešitě Riv. di fil. XLI, 1913, str. 202—222 snaží se vyzkoumat, co můžeme z nečetných zpráv starověkých souditi o římské hudbě a zejména o jejím poměru k poesii. Jako u Řeků tak i u Římanů byla domácí poesie spojena s hudbou, ale toto starořímské umění ztrnulo v tuhé formy a dále se nevyvíjelo. S řeckou poesí měla i řecká hudba vliv na Římany; v latinském dramatě pestré rhythmy kantik Plautových mají základ v konvencích scénických a v požadavcích hudebních, ne v úvahách psychologických nebo esthetických. Ve formě musili básníci římsští vyhovovati vkusu lidu a řídit se zákony melografie a rhythmografie hudebních skladatelů řeckých doby hellenistické, kdežto látku čerpali z řecké literatury klassické; odtud pocházejí ty různosti formy mezi vzory a napodobeninami, pokud je můžeme viděti. V poslední době republiky jednoduchá hudba řecká ustupovala i v Římě polyfonní hudbě alexandrijské, která opanovala i divadlo; instrumentální hudba se líbila čím dál tím více. Spojení hudby a zpěvu v římské lyrice obyčejně jest popíráno. Ale jsou zprávy, které nasvědčují tomuto přirozenému spojení; srov. Quint. I 10, 29, o básních Ovidiových Ov. Trist. II 519; o eklogách Vergiliových Don. Vita Verg. p. 60 R; o hendekasyllabech Plin. Ep. VII 3, 9; pro dobu císařskou zajímavé zprávy podává Gellius XIX, 9, 4 a 10 (na druhém z uvedených míst o zpívání básní Valeria Aeditua, Porcia Licina, Q. Catula). Zpívány byly i básně Catullovy, ač pro to nemáme přímého svědectví. U Horatia nemůžeme vyložit některá místa ód (na př. zač. III 4, II 12, 4, IV 9, 1 nn., IV 15, 25) než když uznáme, že byly složeny pro melický přednes, který se nyní uznává jen u carmen saeculare. — Nevíme, zdali důkazy spisovatelovy, zakládající se celkem na místech známých, ale jinak vykládaných, jsou dosti silny, aby způsobily obrat v dosavadním nazírání na věc, o níž tu jde. F. N.

Veliký slovník k Vergiliovi neunavného lexikografa *Hugona Mergueta* jest dokončen (Lexikon zu Vergilius mit Angabe sämtlicher Stellen. Von H. Merguet. V Lipsku 1912, Richard Schmidt v komm. 767 str. velkého lex. form. Za 50 mk.). Je to pilná práce, ale bohužel nic více. Jsou zde zaznamenány všechny doklady z Vergilia i z básní menších, jemu přičítaných, ale v slovnice se těžko hledá, poněvadž skladatel se drží zvláštního, mechanického systému, podle něhož své doklady pořádá. Po stránce semasiologické slovník teprve nevyhovuje; tohoto hlavního úkolu lexikografického nebyl si Merguet, jak se zdá, ani vědom. Skladatel nedočkal se vytištění svého díla, zemřel 1. července 1911; tisk zbývajících archů obstaral Hans Frisch.

Dávno rozebrané poznámkové vydání Ciceronova Oratora od Ottona Jahna, jež vyšlo naposled r. 1869, bylo nyní nahrazeno vydáním *Viléma Krolla* (M. Tulli Ciceronis Orator. Als Ersatz der Ausgabe von Otto Jahn erklärt von Wilhelm Kroll. V Berlíně 1913, u Weidmannů. VII a 228 str. Za 2·80 mk.). Poněvadž za nynějších poměrů nelze (ani v Německu) pomýšleti na to, že by se tento spis četl kdy na gymnasiu, uspořádal vydavatel své vydání tak, aby vyhovovalo potřebám klassických filologů. Hlavní zřetel jeho obrácen byl k tomu, aby vyložil Ciceronovu theorii rhetorickou z dějin řecké rhetoriky a zjistil řecké originály termínů Ciceronových. Zdařilé vydání Krollovo usnadní nemálo čtení tohoto ne právě snadného spisu Ciceronova.

Nipperdeyovo menší poznámkové vydání Cornelia Nepota po jedenácté vydal *Kurt Witte* (Cornelius Nepos erklärt von Karl Nipperdey. In elfter Auflage besorgt von K. Witte. V Berlíně 1913, u Weidmannů. III a 300 str. Za 3·40 mk.). Výklad jest rozšířen a podle

nynějšího stavu našeho vědění upraven, tak že máme v novém vydání vhodný doplněk k většímu vydání Nipperdeyovu z r. 1879.

V Tacitově *Dialogu de oratoribus* jest po kap. 35 mezéra, o níž čteme v rukopisech buď *deerant sex pagellae*, nebo *unum folium cum dimidio*, nebo dokonce (ve zprávě C. Decembria, otištěné v *Riv. di fil.* XV, str. 262) *sex folia*. Jak si tyto rozličné zprávy vykládati máme, ukázal velmi pěkně Karel Barnick v *Rh. Mus.* LXVIII, 1913, str. 279 nn. Výrazem »pagellae« míněny jsou sloupce rukopisu Hersfeldského, jenž jest nám částečně (v ruk. v Iesi, cod. Aesinus) zachován; šest sloupců pak jest totéž co »unum folium cum dimidio«, poněvadž na každé stránce bylo po dvou sloupcích. Zpráva Decembriova zakládá se na omylu, ježto pokládal »pagellae« za totožné s »folia«. Ježto známe velikost rukopisu Hersfeldského, možno stanovití zcela přesně, že mezera obnáší $1\frac{1}{12}$ celého spisu čili asi $2\frac{3}{4}$ stránek vydání Teubnerského.

Pěkné dílo o municipálním zřízení v říši římské za doby císařské vydal právě James S. Reid, professor dějin starověkých v Cambridži (*The municipalities of the Roman empire*. V Cambridži 1913, University press. XV a 548 str. Za 12 sh.). Kniha vznikla z kursů, které spis. konal na universitách v Londýně, Bostonu a Novém Yorku, a podává jasný, pěkně psaný výklad. Důsledně jest v knize Reidově provedena myšlenka, že městské zřízení v rozsáhlé říši římské bylo v každé zemi jiné; proto se probírají jednotlivé provincie a jejich zřízení zvlášť. Knihu lze ke studiu vřele doporučiti. Vadí nám jen, že nikde nejsou připojeny odkazy ani k pramenům ani k novější literatuře; bude-li tento nedostatek v příštím vydání odstraněn, kniha jen získá.

E. H. Sturtevant zahájil v *Classical Philology* V, 1910, str. 323 nn., řadu článků o řeckých suffixech jmenných. Pojednal tam o suffixech obsahujících retnici β ($-\beta\eta$, $-\beta\alpha$, $-\beta\eta\varsigma$, $-\beta\alpha\varsigma$, $-\beta\omicron\varsigma$, $-\beta\omicron\nu$) a v ročnících následujících vyložil o suffixech obsahujících souhlásku τ . Studie, jejichž část tvoří rozpravy Sturtevantovy, zakládají se na materiálu, který byl sebrán A. W. Strattonem, a který nyní je zpracováván pod dohledem K. D. Bucka. Jádrem těchto studií spočívá v seznamu slov, v nichž se uvedené suffixy jeví. Příslušná slova podána jsou v jednotlivých odděleních podle suffixů v pořádku abecedním, složeniny uvedeny u slov nesložených, a u každého slova označeno, kde poprvé se vyskytá, a sice u slov běžných udán pouze spisovatel, u slov vzácnějších i místo. Před tímto seznamem podány jsou příslušné výklady o suffixech, jimž rozprava je věnována: o indoevropském jejich podkladě, o tom, jak v jednotlivých kategoriích a v jednotlivých případech v řečtině se jeví, a o střídání hlásek (temných s jasnými, aspirovaných s neaspirovanými). Výklady tu podávány jsou až na některé menší věci správné; opírajíce se o výsledky studia jazykozpytného i o bohatý materiál, vzorně filologicky zpracovaný, také velmi poučné. Bude-li tímto způsobem v počaté práci pokračováno, bude tím získán bezpečný podklad pro historické kmenosloví jazyka řeckého. — Při této příležitosti upozorňujeme, že časopis »*Classical Philology*«, jakož i jiné spisy, nákladem universitní tiskárny v Chicagu vydané, možno nejlépe objednatí od knihkupectví Theodora Stauffera v Lipsku, které má hlavní zastupitelství pro Evropu.

O. H.

Starý, dobrý časopis *Zeitschrift für das Gymnasialwesen* zanikl ročníkem LXVI.; pokračování jeho vychází s novým titulem a v novém rouše: *Sokrates. Zeitschr. f. d. Gymnasialwesen*. I. Jahrgang (der ganzen Reihe LXVII. Band); v Berlíně 1913, u Weidmannů. Přináší zase články a recenze z oborů na gymnasiích pruských pěstov-

vaných a jako přílohu známé výborné *Jahresberichte des philologischen Vereins zu Berlin*, v nichž se pečlivě uvádí a posuzuje literatura k nejdůležitějším klasikům řeckým a římským. K. W.

Velkou prosopografií Lakedaimoňanů po způsobu osvědčené Kirchnerovy attické prosopografie má v myslu vydati *Pavel Poralla*. K provedení jejímu není ovšem možno přikročiti dříve, dokud nebudou ve sbírce *Inscriptiones Graecae* nově vydány nápisy Lakonie a Messenie, o nichž pracuje Walter Kolbe. Proto vydal Poralla zatím prosopografii těch Lakedaimoňanů, kteří jsou připomínáni u spisovatelů starověkých, a tu ještě vymezil si dobu od prvních, mytických králů spartských Eurysthena a Prokla až do Alexandra Velikého. Při své práci mohl užití též dosud vytištěných archů nápisů lakonských (*Prosopographie der Lakedaimonier bis auf die Zeit Alexanders des Grossen*. Vratislav 1913. J. Max a spol. III a 173 str. s 2 tab. Za 6 mk.). Jména příslušníků rodin královských vytištěna jsou majuskulami, jména plnoprávných Spartanů proloženým písmem; u každého jména uvedeno stručně, co o něm víme, s příslušnými doklady. Ke konci připojeno cenné pojednání o královských rodinách spartských a praktické seznamy spartských naučů a eforů. Na dvou tabulkách sestaveny rodokmeny Agidovců a Eurypontovců. Podle této zdařilé ukázky lze se na vlastní dílo těšiti.

Po Blassovi, který se proslavil jako výborný znalec nově nalezených básní *Bakchylidových*, převzal novou úpravu známého jeho vydání *W. Suess* (*Bacchylidis carmina cum fragmentis*. Ed. Fr. Blass. Ed. IV. curavit W. Suess. Str. LXXXII a 154. V Lipsku 1912, B. G. Teubner. Za 2-80 mk.). Apparát kritický jest pod textem nyní rozdělen ve dvě oddělení; v prvním jsou jen varianty papýru, v druhém návrhy moderní. Text se nyní liší na nemálo místech od vydání třetího. Obštný, výborný úvod zůstal celkem v původní podobě; jen v části metrické bylo leccos pozměněno. K. W.

Po výborném vydání nově objevených *Timotheových* *Peršanů*, jež pořídil Wilamowitz r. 1903, zabývali se filologové až do r. 1905 velmi úsilně touto památkou, ale pak zájem jejich ochabl. Teprve nyní podal zase *Bruno Keil* (*Zu den Persern des Timotheos*. *Hermes* XLVIII, 1913, str. 99 nn.) mnoho dobrých příspěvků k výkladu a textové úpravě této básně. K. W.

*

V knize *Werden und Wesen der Sprache* (Quelle a Meyer v Lipsku, 1913, 175 str., za 3-80 mk.), věnované K. Brugmannovi, vykládá *L. Sütterlin* způsobem pro širší kruhy vzdělaného čtenářstva vhodným o podstatě jazykového vývoje. Výklad svůj rozdělil ve čtyři kapitoly, jež jednají o původu řeči, o změnách jazykových, o vzájemném působení různých momentů způsobujících změny jazykové a posléze o tom, co z výkladů podaných plyne pro jazykovou správnost, pro krásu jazyka a pod. Věci tyto dovede Sütterlin poutavě a všeobecně přístupně vykládati, dovede je vhodně volenými příklady a přirovnáními náležitě osvětliti tak, že kniha jeho skutečně může, u vzdělaného čtenáře vzbuditi porozumění pro věci, které jinak jsou laikům sedmým zámek uzavřeny. Zvlášť zdáříla je kapitola druhá, jednající o jazykových změnách, kde od změn hláskových přechází k změnám významovým a faktorům, jež změny ty způsobují, a mluví pak o tom, jak vnitřní souvislost rozdílů vývojem jazykovým způsobené vyrovnává, a jaký význam pro vývoj jazyka mají okolnosti vnější, jeho sousedství a styky s okolím atd. Zajímavé jsou také závěrečné výklady o budoucnosti německého jazyka a o jazyce světovém.

S. Feist, který se již po delší dobu obíral otázkami souvisejícími s původem, pravlastí a kulturou Indoevropanů (srv. LF. 38. 1911.

461 n.), vydal nyní obšírný spis, podávající výsledky jeho studia (Kultur, Ausbreitung und Herkunft der Indogermanen. V Berlíně u Weidmannů, 1913. XII + 573 str. Váz. za 15 mk.). Dílo toto je stručnější a jinak založeno, než byl známý spis Hirtův Die Indogermanen (2 sv., ve Strassburce, 1905, 1907). Spisovatel pojednává nejprve o indoevropské jazykovědě a starožitnostech, pak o jazykovědě a praehistorii, v části třetí o kultuře Indoevropců, ve čtvrté o národech sousedících s Indoevropany a posléze o oblasti jazyků indoevropských a o pravlasti Indoevropců. Více o díle tomto v některém z čísel příštích.

Fickova malá mluvnice a cvičebnice sanskrtská (Praktische Grammatik der Sanskrit-Sprache für den Selbstunterricht. Mit Übungsbeispielen, Lesestücken und Glossaren. Von Dr. phil. Richard Fick. Dritte, umgearbeitete Auflage. Die Kunst der Polyglottie. sv. 33. Ve Vídni a v Lipsku, u A. Hartlebena. Váz. za 2 K 20 h) se patrně vžila — vyšla již ve třetím vydání. V novém tomto vydání hledí se více k tomu, aby si ten, kdo knížky používá, osvojil také znalost indického písma (dēvanāgarī): výklad o něm je posunut do předu a cvičebné texty jsou již od prvních počátků tištěny částečně písmem tímto. Novotu tuto lze přirozeně jen schvalovati. Jinak je ráz knížky nezměněn.

Od r. 1911 vydává nakladatelství Trübnerovo ve Strassburku dílo, které filologii germánské bude filologie slovanská ještě dlouho záviděti, a jež při těsných stycích mezi Slovany a Germány a při blízkosti kulturního ovzduší slovanského a germánského bude mít také nemalý význam pro slavisty. Za účasti více než šedesáti odborníků rozmanitých disciplin filologických a historických vydává J. Hoops Reallexikon der germanischen Altertumskunde, jehož čtyři dosud vyšlé sešity tvoří první svazek (Erster Band. A—E. Mit 47 Tafeln und 62 Abbildungen im Text. Strassburg, 1911—1913, str. XVII + 642; subskripční cena sešitu 5 mk). V abecedním pořádku hesel podáno tu vše, co se vztahuje ke germánským starožitnostem; jednotlivá hesla jsou přehledně, stručně, ale výstižně zpracována, ke konci podána nejdůležitější literatura, takže čtenář se o věci může velmi rychle a bezpečně informovati. Třeba že uspořádání je abecední a tudíž hledání příslušné věci snadné, přece je na konci svazku ještě dodán systematický rejstřík, seskupující hesla ve svazku tom projednaná ve věcné skupiny a podávající tudíž přehled látky, jež v příslušném díle zpracována; ke konci celého díla bude jakýsi abecední rejstřík generální. Ze mnohá hesla dobře prospějí také tomu, kdo obírá se starožitnostmi slovanskými, je patrné; srv. na př. heslo Ackerbau, Apfel, Arzt, Bergbau, Bergrecht, Bier, Birke, Bohne aid., nehledě ani k heslům, jež jsou širšího významu vůbec.

Originelní knížku, mající uváděti do srovnávacího studia slovanských jazyků, vydal Baudouin de Courtenay (Польскій языкъ сравнительно с русским и древне-церковно-славянским. Пособіе для практических занятій по „сравнительной грамматицѣ славянскихъ языковъ“ и для самообученія. V Petrohradě 1912. VIII + 118 + II str. Za 1 rubl 20 kop.). Po úvodních poznámkách v hlavě I. vykládá v hlavě II. o různém vyjadřování zvuků písmem v polštině, v ruštině i církv. slovanštině čili o „jazyce psaném a viděném“, v hlavě III. pak o „jazyce mluveném a slyšeném“ a sice o jeho hláskách, tvarech a skladbě, ukazuje na shody a rozdíly jmenovaných jazyků. V hlavě IV. je materiál k praktickému procvičení toho, co bylo v hlavách předešlých vyloženo; podobného rázu jsou následující dvě kapitoly, z nichž V. podává řadu vět a úloví ruských, jež mají být překládány do polštiny, v VI. pak jsou drobné texty polské (autorovy aforismy) k vý-

kladu a překladu do ruštiny. Zakončeno je dílko slovníkem rusko-polským a polsko-ruským.

Kniha S. M. Kuľbakina Древне-церковно-славянскій языкъ, jejíž I. část obsahující úvod a hláskosloví vyšla r. 1911, II. část obsahující tvarosloví r. 1912 (obě v Charkově, vedle toho ještě vyšla r. 1912 část třetí s církevně-slovanskou chrestomatií), vyšlo již ve vydání druhém, změněném a opraveném (v Charkově 1913. X + 196 str.). Spisovatel v úvodě prvního vydání ohlásil serii mluvnice všech slovanských jazyků a vydané hláskosloví a tvarosloví církevně-slovanské mělo být řady té počátkem. V úvodě vydání nového dovidáme se o novém jeho plánu: hodlá v brzkou vydati nárys srovnávací mluvnice slovanské; proto v druhém vydání mluvnice staroslovanské značně zkrátí výklady týkající se praslovanských hlásek a tvarů, přidá za to kapitoly o dialektických rozdílech církevní slovanštiny, jak se nám v dochovaných textech jeví. Podle toho se zdá, že úmyslu vydati mluvnice všech slovanských jazyků se Kuľbakin vzdal. Ke knížce této se vrátíme obšírnějším referátem.

Bývalý časopis polský Poradnik językowy změnil nyní název a rozšířil obsah: vychází nyní pod jménem Język polski, prředtem Poradnik językowy, miesięcznik poświęcony sprawom języka polskiego. Vydavatelem a redaktorem je Roman Zawiliński, v kruhu redakčním J. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwadowski a M. Rudnicki. Předplatné činí ročně 5-50 K, poštou 6 K. Jména redaktorů i obsah šesti dosud vyšlých sešitů ukazuje, že se časopisem tímto dostává filologii polské vážného orgánu, jehož cílem je jednak theoretické prozkoumání jazyka polského na podkladě nejširším (srv. články Rozwadowského O zjawiskach i rozwoju języka) a způsobem co možná nejpřístupnějším, jednak využití poznání theretického pro praxi, jež sprostředkovatí má zejména rubrika Poradnik językowy. Cíl tento sledují všecky články, ať to jsou úvahy Nitschovy o vzájemném poměru nářečí a jazyka spisovného nebo jeho poznámky o archaismech a novotvarech obecné mluvy nebo drobné výklady z dějin polských výrazův a obrátů, v nichž nalézáme vítané příspěvky jednak k etymologii, jednak k historii některých slov polských, výklady, pocházející od různých přispěvatelů (Rozwadowski jedná o slovech *śmietana*, *zegar*, *harmider*, *tranić*, *wierny*, *ogół*, *pierzeja*, *obretka*, E. Klich o slově *mżec*, Otrebski o slovech *teraz*, *rozgrzeszyć*) nebo drobné poznámky Łośovy čerpané ze starých zpráv a traktátů o jazyce polském; informativní je jeho stať o tom, jak vzniká slovník staropolský. Tím není obsah vyšlých dosud sešitů vyčerpán, uvedenými příklady má být jen naznačen ráz nového časopisu, jenž vedle článků a drobných příspěvků má občas také referáty o nových knihách, programu tohoto časopisu se dotýkajících.

Veliké dílo, které již delší dobu bylo chystáno, počíná vydávati krakovská Akademia Umiejętności prací předních pracovníků vědeckých, polských i také jinოსlovanských, pod názvem Encyklopedia polska. Má to býti souhrn všeho vědění o národě polském, vyličení jeho kultury v jejím vývoji od nejstarších časů až do dob našich. Podle plánu, do všech podrobností pečlivě promyšleného a propracovaného, má všechna bohatá látka, systematicky zpracovaná, býti podána v 19 dílech, jež vyjdou v 25 asi dvacetiarchových svazcích. Jazyku věnován díl třetí a bude se o něm jednati tak, že po přehledě pramenů jazyka polského bude následovati výklad o jazyce praslovanském, o západně-slovanské skupině, o skupině t. zv. lechické, o jazyce polském, jeho dějinách a rozmanitých jeho stránkách i jeho dialektech. Druhá část tohoto svazku má se obíratí jazyky ruskými a baltskými, jež přišly do styku s polštinou, část třetí posléze jazyky cizími (neslovanskými), jež se vyskytají na území jazyka polského,

jakož i jazyky tajnými. O literatuře krásné bude výklad v díle XVIII, o literatuře naukové v díle XIX. Dosud vyšel svazek I, obsahující I. a II. díl celé encyklopaedie, jež jednají o fyzikálním zeměpisu zemí polských a o obyvatelstvu těchto zemí po stránce anthropologické (v Krakově 1912, 686 str., za 25 K). a svazku IV. část druhá, jež jakožto V. díl celého spisu je věnována počátkům kultury slovanské (Początki kultury słowiańskiej, opracowali A. Brückner, L. Niederle, K. Kadlec. V Krakově 1912, str. 222, za 7 K). Ve svazku tom pojednává Niederle o nejstarších sídlech slovanských a o prvním rozpadnutí Slovanů, Kadlec o politických a právních poměrech Slovanů, zvláště západních před X. stol., Brückner pak o mythologii a životě rodinném a o vlivu kultur cizích. Díl III., jednající o jazyku, je v tisku.

Sborníku filologického, vydávaného III. třídou České Akademie, vyšel ročník III. (v Praze 1912, str. 308, za 6 K). Jazykovědy slovanské dotýkají se především dva rozsáhlé články prof. Zubatého: na str. 183—239 podává třetí řadu svých výkladů etymologických a lexikálních, v nichž vykládá o slovech *ckáti* (*ceknuoti*), *jih*, *kvaknutí*, *přikvačiti*, *myslivý*, *myslivec*, *notný*, *obutajr*, *ochechule*, *osuhlý*, *polů*, *postúpiti*, *prvé*, *teprv*, *slna*, *snábděti*, *taněti*, *tuřlati*, *potutelný*. Výklady tyto, právě tak jako první dvě řady, uveřejněné v I. a II. ročníku Sborníku, jsou svými etymologiemi a výklady semasiologickými pravým prodomem jednak příštího etymologického slovníku českého, jednak příštího slovníku historického. Širokým podkladem, z něhož výklady ty vyrůstají, a bohatým materiálem, filologicky důkladně zpracovaným, o něž se opírají, lze je srovnati s podobnými výklady Solmsenovými o slovech řeckých (*Beiträge zur griechischen Wortforschung*, Strassburg 1909); škoda, že není k nim indexu, bez kterého by se neobešlo vydání knižní — velice rozmanitý obsah různých poznámek a exkursů hláskoslovných, tvaroslovných a syntaktických po indexu takovém přímo volá. Článek druhý »K výkladu některých přísloví, zvláště slovanských« (str. 120—167) se obírá přísloví vzniklými ustrnutím adjektivních tvarů dříve spojitých. Příslušnými tvary slovanskými zabývá se přirozeně také můj článek »Gen. sing. indoevropských zájmen osobních« (str. 168—182).

Staročeskou legendu o sv. Kateřině nově vydal *Dr. Fr. Spina* (*Die alttöcheische Katharinenlegende der Stockholm-Brünner Handschrift*. V Praze, Taussig & Taussig 1913, XXXIV + 106). Po rozsáhlém úvodě je otištěn diplomaticky věrně text legendy, pod čarou umístěny kritické a exegetické poznámky k jednotlivým veršům s příslušnou literaturou, pod poznámkami pak otištěn z rukopisu kapitální knihovny pražské text latinské legendy (*conversio s. Catharinae*), jež byla pramenem staročeské básně v první její části. Podrobnější referát o edici této přineseme, až bude doplněna slovníkem, který podle oznámení nakladatelského se již tiskne.

Gebauerova Staročeského slovníku vyšel prací *E. Smetánky* sešit 17, sáhající až k heslu *netbalivost*.

*

Ředitelství semináře pro slovanskou filologii při c. k. české universitě (Praha-I., Velešlavínova 96) žádá nás o uveřejnění prosby, aby všichni pp. professoři, kteří budou letos ve středoškolských programech publikovati články z oboru slovanské filologie, laskavě zaslali po jednom exempláři své rozpravy knihovně seminární pro chystanou sbírku statí ze středoškolských programů.

Stupňování v kompozici Ovidiově.

Příspěvek k výkladu Met. XI 461—477 a 710—735.

Napsal Jan Brant.

Kontrast a stupňování jsou prostředky básnické komposice vůbec; oba, působíce podle své podstaty v intelektuální i citovou stránku naší bytosti, sesilují dojem i zvýrazňují předmět básníkovy zpodobení. Prostředků těch užívala (a učila uživatí) i rhetorika; avšak básnictví užívá jich především k tvoření uměleckých celků, řečnictví zvyšovalo jimi jen působivost některých částí řeči, jejíž celkový rozvrh i sklad byl ustálen. Ale účinnost kontrastu a stupňování i v řečnictví, kde jich užívalo, spočívala na stejných zákonech psychologických jako v kompozici básnické.

Všimněme si dvou míst epyllia o Ceykovi a Alcyoně (a má-li nám vyniknouti jasněji jich vnitřní sklad, bude třeba všimnouti si jich podrobněji), totiž v. 461—477 a 710—735. Jsou to zvláště názorné příklady Ovidiova stupňování a zároveň poučné doklady o Ovidiově technice vypravovací a komposiční.

Na prvním místě, zdá se mi, můžeme docela nahlédnouti v cesty pracující fantazie básnickovy. Dva děje, vzdalování odplouvající lodi a toužebné zírání Alcyonino za ní, básník rozložil v stejný počet členů, jež v obou řadách se doprovázejí a zároveň stupňují: čím více loď mizí, až docela na obzoru se ztrácí, tím toužebněji Alcyone za ní patří, až vidí již z lodi jen konec stěžně s plachtou.

Děje vyvíjejí se po těchto stupních: odveslovávají — Alcyone plačíc pozvedá ze mdloby zraky; Ceyx stojí na zádi lodní a posílá jí po rozchodu první pozdravy — Alcyone vidí jej a opětuje je; loď se vzdaluje, Alcyone nerozeznává již Ceykovy tváři — Alcyone aspoň loď provází pohledy; loď pluje dále, není již lodi viděti — Alcyone zachycuje z ní pohledem aspoň plachtu vlnící se nahore na stěžni; ztrácí se zraku i plachta — Alcyone zkormoucena odchází domů a uléhá na osamělé lůžko. Celkem tedy — mimo počátek a závěr — podle předmětů viděných (Ceyx, loď, plachta lodní) tři stupně.

Poddáme-li se fantasií slovům básníkovým, vzniká nám živá představa děje a hlavně stránka jeho pohybová živě se nám uvědomuje, takřka strhuje nás viděti loď a dívati se za ní s Alcyonou.

Básník naplnil líčení zrakovými představami pohybu, jenž ostatně byl dějem dán. Vyjádřen jest nejen pohyb lodi, nýbrž i pohyby osob a pojata sem i zraková illuse pohybujícího se okolí.

Označujeme místo pro další výklady čís. I; s vyznačením výrazů pohybových zní:

- I. Ast iuvenes, quaerente moras Ceyce, reducunt
ordinibus geminis ad fortia pectora remos
aequalique ictu scindunt freta. Sustulit illa
umentes oculos stantemque in puppe relict¹
465 concussa que manu dantem sibi signa maritum
prima videt redditque notas: ubi terra recessit
longius atque oculi nequeunt cognoscere vultus,
dum licet, insequitur fugientem lumine pinum;
haec quoque ut haud poterat, spatio submota, videri,
470 vela tamen spectat summo fluitantia malo;
ut nec vela videt, vacuum petit anxia lectum
seque toro ponit: renovat lectusque locusque
Alcyonae lacrimas, et quae pars, admonet, absit.

Zdá se, že rhythmus pohybový někde i básníka k sobě strhl, nebo aspoň básník jej vyznačil. Již před tím v. 456—458: (Ceyx)

aptarique suis pinum iubet armamentis.
Qua rursus visa, veluti praesaga futuri,
horruit Alcyone lacrimasque emisit obortas

ve v. 456 rhythmem naznačena snad úsilnost práce s přípravou lodi, 457 rozpačitá obava Alcyonina, 458 uleknutí a propuknutí v pláč. Ve v. 463 pak rhythmus veslování, rhythmus pomalý, jakoby nás ladil, abychom si představili ponenáhle mizení lodi (fugientem 468 řečeno z citu Alcyonina, nikoli o rychlém pohybu lodi), 463 n. (sustulit illa u. o.) naznačeno smutné povznášení zraků Alcyoniných, 467 n. jak Alcyone hltá pohledem mizející loď.

Z jednotlivostí připomínám, že ve v. 466 signa prima Ehwald ve vyd. *Metamorfos* II³ 1898, Brandt ve vyd. výb. z *Metamorfos* 1913 vykládají attributivně (první pozdravy na rozloučenou), Magnus ve vyd. výb. z *Ovidia*, 2. vyd. 1910, Siebelis-Polle-Stange v 15. vyd. výb. z *Metarfos* II 1911 praedikativně (bylo to první, co viděla po procitnutí ze mdloby = nejprve vidí); výkladem prvním (a arci již v myšlence samé jest zahrnuto, že Alcyone probrala se ze mdloby) řada prodlužuje se zpět až k prvním

¹ Čtu ve v. 464 relict^a (nom., místo recurva) podle M [curva 2. rukou v N na rasuře] s H. Magnem, *Hermes* XXXIX, 1904 str. 51 a n., jenž odkazuje ještě k Her. 3, 66: et videam puppes ire relictas (motiv opuštěnosti od v. 61 Briseovnou rozvíjen). Ostatně part. relictus v různých tvarech je také oblíbeným zakončením hexametru, nikoli jen u *Óvidia*, jakož i jiné tvary tohoto slovesa.

pozdravům a stupňování členů se význačněji: *longius* v dalším členu tomu přirozeně odpovídá.

Některá místa jakoby nás zvláště suggestivně strhovala viděti děj: v. 463 *sustulit oculos*; v. 466 n. *ubi terra recessit longius*, řečený se stanoviska jedoucího, kde takřka ocitneme se na lodi — představa vzdálenosti objevuje se ve v. 478 n. vyjádřena jinak: *Aut minus aut certe medium non amplius aequor puppe secabatur longeque erat utraque tellus*; k v. 466 poznamenává Armengaud ve výboru z *Metamorfos*, 10. vyd. v Paříži 1909: *nous sommes sur le navire avec Ceyx, Siebelis-Polle-Stange s nepochopením psychologickým: der Ausdruck klingt eher so, als ob sich Alc. selbst auf dem Schiffe befände*. Podobně řečeno v. 470 suggestivně názorně: *fluitantia vela*. Ba vidíme takřka v duchu od pohybu lodi na horizontě odrážeti se tím jasněji vertikály postav obou manželů: *stantem — relicta*; *Alcyone* není sice popsána stojící, ale představu její doplníme si ze zírání jejího na břehu, a pominutí toho básníkem vysvětlíme si z vypravovací techniky Ovidiovy (i básnické vůbec): *Ovidius* velmi často nepodává mezi ději prostředkujících přechodů nebo přechodních členů. V líčení jest sice uveden ještě *swislý malus* 470, ale ten hlavní představy obou vertikál neruší; neboť jest výslovně uveden jen jeho vrch (*summo malo*), a kromě toho představa ta má úkol jiný: stupňuje unikání lodi a marně dychtící zírání *Alcyonino*.

Není jen náhodou, že básník užil tu výrazu: *vela summo fluitantia malo*. Že vůbec plachtu připomněl, je pochopitelné; přibývá mu tím do řady nový, působivý člen. Básník nedbá toho, zda bylo možno viděti na tu vzdálenost, jakou asi zde můžeme si z děje jen domýšleti, vlnění plachty (o plachtě samé, barvou nebo bělostí se odrážející, je to přirozenější). Básník, unášen jsa proudem fantasie a vypěstěným rhetorikou citem pro stilistické vypravení situace, zavrcholuje děj touto představou, a jsa snad v tvůrčí chvíli zvládnán zrakovými představami pohybu, volí výraz *fluitantia*.

Básník říká o plachtách na př. v *Heroidách*: *alba vela* 2, 12; *rigido pendentia lintea malo* 5, 53; *abeuntia vela* 55; *sinuosa vela* 8, 23; *concava vela* 6, 66; *carbasa tenta* *Noto* 10, 30; *abrepta vela* 13, 15, *vela fugacia* 21 (plyne tam ze situace, viz níže — a v *Met.* předcházel *fugientem pinum*).

Výraz *fluitantia vela* vyskytuje se u *Propertia* III 18, 13: tam *pleno fluitantia vela teatro*, o plachtách divadelních; IV 1, 15 nazývá je *sinuosa*: *nec sinuosa cavo pendebant vela teatro* (srov. s tím III 9, 30 metaforicky: *velorum plenos subtrahis ipse sinus*). Jinde říká: *vela grandia* (metafor.) III 9, 4; *vela secunda* III 17, 2; *fessa vela* III 21, 19 n.; *carbasa lina* IV 3, 64; *regia vela* pati (s jiného stanoviska) IV 6, 46; *carbassus alba* IV 11, 54.

Výrazem *fluitare* mluví o plachtách divadelních *Lucretius*, a to o jich vlnění a o mihotání barevných jejich odrazů po osobách v hledišti i na jevišti (IV 72 a n.):

nam certe iacere et largiri multa videmus,
non solum ex alto penitusque, ut diximus ante,
verum de summis ipsum quoque saepe colorem.
et volgo faciunt id lutea russaque vela
et ferrugina, cum magnis intenta theatri
per malos volgata trabesque tremantia flutant;
namque ibi consessum caveai supter et omnem
scaenai speciem, patrum coetumque decorum¹
infiunt coguntque suo fluitare colore.

Ovidius pozorování světelných reflexů má na př. *Fast.* I 77 n.

Téhož tvaru participia ve smyslu odchýlném (o plování po vlnách) užívá *Lucretius* II 555 *fluitantia aplustra*, po bouři. Munro ve vyd. 1886 srovnává k tomuto místu *Cic. Arat. frag. XXII: navibus absumptis fluitantia quaerere aplustra*.

O šatu užívá výrazu *fluitans amictus* *Catullus* 64, 68; u *Tacita* protívou k tomu jest *strictus* (*Germ.* 17. 3: *locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatae et Parthi, sed stricta et singulos artus exprimente*) a jinde (u *lan*) *extentus* (*Hist.* II 34, 10: *ancorarum funes non extenti fluitabant*).

Ovidius o šatu výrazu toho neužívá, ale zjev sám popisuje: *obvia adversas vibrabant flamina vestes* *Met.* I 528 (*Propertius* jinak, bez působení větru: *tenuis Coa veste movere sinus* IV 5, 56). Výrazu *fluitare* Ovidius užívá ve významu >téci<: *Met.* XI 126 *fusile per rictus aurum fluitare videres*.

U Ovidia na našem místě *vela fluitantia* neznamená plachtu vlající, ve vzduchu se třepetající, poletující — nýbrž (jako u *Propertia*, kterého Ovidius asi užil) plachtu, jak jest napiata, se vlnící a to snad jen proudem vzduchovým, za pohybu lodi vznikajícím.

Ilhned za uvedenými verši Ovidius pokračuje (označíme pro výklad čís. II):

II. Portibus exierant et moverat aura rudentes:
475 obvertit lateri pendentes navita remos
cornuaque in summa locat arbore totaque malo
carbasa deducit venientesque accipit auras.

Lejay v uv. vydání na str. 222 poukazuje k rozporu mezi v. 476 n., kde plachta teprve se napíná, a předešlým veršem 470, kde plachta již se vlní a patrně tedy jest již napiata. Jak vyložiti tento rozpor?

¹ Druhá polovice tohoto verše jest porušena; hlavní rukopisy, *Oblongus* a *Quadratus* mají: *patrum matrumque deorum*. Lachmann změnil: *pulcrum variumque decorem*; Brieger čte: *Parium marmorque deorum*.

Citované čtyři verše (II) třeba pozorovati především v souvislosti s dalším vypravováním (označíme je III). Verše citované popisují klidnou plavbu na moři (II); hned za nimi 478 n. (III) začíná na noc moře se bouřiti a bouře se stupňuje i vrcholí a končí známou katastrofou.

Verše uvedené (II) tvoří tedy vzhledem k tomuto dalšímu vypravování svou skupinu dějovou: zavane vítr do lan, plavci přestanou veslovati a vesla přitáhnou k bokům lodním, nahoře na stěžni upraví si ráhno a na ně zavěsí a zcela spustí plachtu, aby se vzdouvala vanoucím větrem a poháněla loď.

Po tom bez přechodu (kromě přibližného označení vzdálenosti 478) v dalším vypravování (III) schyluje se již k bouři a bouře stále roste. Hned na počátku líčí se opatření proti bouři; přípravy ty věcně, jak vyplývá ze situace, jsou opakem příprav předešlých a stilisací slovní odpovídají jim kontrastem nebo stupňováním. Tak: 476 *cornua in summa locat arbore* — 482 *ardua iamdudum demittite cornua*; 476 n. *totaque malo carbasa deducit* — 483 *antennis totum subnectite velum* (totus po obakrát jistě jen, aby sesílena byla představa výkonu i důležitosti chvíle); 475 *obvertit lateri pendentis navita remos* — 486 *sponte tamen properant alii subducere remos*; 474 *moverat aura rudentes*, 477 *venientes accipit auras* — 481 (*coepit*) *praeceps spirare valentius eurus*.

Z tohoto srovnání jest viděti, že obě skupiny dějové (II i III.) básníkem byly myšleny pospolu a že je úmyslně položil vedle sebe a částečně proti sobě a že si časový jich pořad představoval tak, jak je za sebou vypravoval.

Každá z obou skupin tvoří svůj působivý výjev celkový. Počáteční *plusquamperfecta* (v. 474), obsahově označující východiště této skupiny dějové (II), syntakticky jsou položena jenom vzhledem k dějům hned následujícím: *obvertit, locat, deducit, accipit*. Parataxe tato jest básnickou náhradou za prosaické *cum inversum*, z důvodů psychologických i básnických technických; u Ovidia spojení to jest velmi oblíbeno.¹

Vrátíme se nyní ke zmíněnému rozporu a budeme vůbec pozorovati, jak souvisí uvedené čtyři verše (II) dějové s předcházejícím dějem odplouvání Ceykova a smutného odchodu Aleynina (I).

Z líčení básníkovy nevíme, kdy plachta byla spuštěna: máme-li doslovně věřiti slovům *vela fluitantia* 470, vyplouvali již s plachtou spuštěnou a situace mohla by býti na př. taková, jakou líčí Her. 5, 53 n.:

*Aura levis rigido pendentia lintea malo
suscitat et remis eruta canet aqua.*

¹ Srv. pozn. Ehwaldovu k Met. VIII 83 ve vydání a v Exegetischer Kommentar zur XIV. Heroide Ovids, Progr. gymn. Gotha 1900, str. 20, k v. 79.

Připomínka o spouštění plachty 476 n. byla by pak (takto souzeno) věcně zbytečná, asi podobně, jako se opakuje věc známá o vyplutí z přístavu 474.

Kdyby však plachta vskutku byla napínána až později, byl by býval básník jen svou vizuální fantasií a svým citelem pro účinné vypravení situace veden, aby již před tím, liče postupné mizení lodi, řadu dovršil působivým členem vela fluitantia, třebaš plachta ve skutečnosti rozpiata ještě nebyla.

Také Laodamia Her. 13, 19 n., v situaci zcela obdobné, píše o plachtách, ale bez epitheta pohybového (fugacia řečeno ze situace); podání vůbec není tam ovládáno představami pohybovými. Je názorné srovnati obě místa, aby vyniklo pojetí i umění místa našeho.

- 15 Incubuit Boreas abreptaque vela tetendit
iamque meus longe Protesilaus erat.
Dum potui spectare virum, spectare iuvabat
sumque tuos oculos usque secuta meis;
ut te non poteram, poteram tua vela videre,
20 vela diu vultus detinuere meos;
at postquam nec te nec vela fugacia vidi,
et quod spectarem, nil nisi pontus erat,
lux quoque tecum abiit tenebrisque exanguis obortis
succiduo dicor procubuisse genu.

Věcně o napínání plachty žádné z možností výše uvedených nelze potvrditi s určitostí.

Rovněž neurčeny časově i místně jsou pro naši orientaci v ději děje skupiny II. a zvláště ve vespolečné souvislosti s předcházejícími ději skupiny I. Básník nepodal nám (a neměl asi sám) jasné představy o tom a nevíme tedy, kterou dobu a kde si loď představoval slovy: portibus exierant et moverat aura rudentes — brzo po zmizení lodi, daleko až na širém moři atd.? Ano básník časově ani neodloučil zřetelně dějů s napínáním plachty (II) od děje odplouvání (I) — snad tedy napínání plachty někde uprostřed dějů skupiny I?

Z předešlého výkladu, kde jsme přihlédli k souvislosti s vypravováním následujícím (III), vidíme jen, že takové časové zapadání v sebe dějů I. a II., třebaš částečné, nebylo asi básníkem zamýšleno.

Ale určitě víme, že důvody komposiční, aby podal působivé obrazy celkové, básníka vedly k tomu, že děje skupil tak, jak v básni jsou; proto vylíčí nejprve obraz jeden (a na rozdíl proti Ovidiovu líčení zírání i odchodu Alecyonina připomeňme si prosté homerské povědění o Andromas: *ἄλοχος δὲ γίλῃ οἰκόνδε βεβήκει ἐντροπαλιζομένη*) a pak teprve přechází k druhému; a docela v duchu své vypravovací techniky nevyjasňuje čtenáři představy o tom, jak děje časově i místně spolu souvisí, nýbrž předvádí jenom každou skupinu dějovou v plném jejím vypo-
dobení.

S části podobně vyložil zmíněný rozpor již M. Cartault, jehož poznámku cituje Lejay na m. uv.; ale nepřihlédl při výkladu ke spojitosti a slovní souvislosti s vypravováním dalším (III) a zavádí spojení časové mezi skupinou II. a I., jehož v básni není. Výklad jeho zní: »Ovidius popisuje nejprve chování Alcyonino až do chvíle, kdy loď mizí; potom popisuje pohyb (la manoeuvre) lodi, která vyjíždí o veslech a na moři hned se pokrývá plachtami. Básník nechtěl přerušovati popisu postupného mizení lodi, kterou Alcyone provází zrakem.«

Nedostatek pochopení pro kompoziční techniku Ovidiovu jeví Lejay sám, když verše 474—477, třebaš novým odstavcem, připojuje ku předešlým a teprve od v. 478 označuje nový oddíl celku, vkládaje nad něj nápis: La Tempête (jako Magnus názvem připsaným vedle v. 478 Der Sturm odděluje tuto část od předešlé, začínající od v. 454 Die Abreise). Brandt nečiní u v. 474 nového odstavce, dáváje mu splývati s předešlým vypravováním (k v. 411. Abschied K. u. A., k v. 478 Der Seesturm), ale spojitost ta podáním básníkovým není odůvodněna.

Obě skupiny, líčení bouře (III) a líčení klidné plavby před tím (II), souvisí a tvoří spolu dějový i kompoziční celek (Příště konec.)

Jazykové poměry starověké Italie.

Napsal Oldřich Hujer.

(Dokončení.)

19. Na severu byli sousedy Latinů Etruskové. Jazyk jejich dochován v četných nápisích¹ — rozsáhlejší text zachován na obalu mumie záhřebské —, jsou však dosud památky tyto skoro úplně nesrozumitelné a jejich jazyk nám tudíž neznám. Proto nelze jazyk ten blíže charakterisovati, nelze ani nic bezpečného říci o jeho poměru ke známým jazykům jiným. Otázka o původu Etrusků a související s ní otázka o vztahu jejich jazyka k jazykům jiným přes velkou práci, jež studiu tomu ode dávna věnována, a přes nepopíratelné úspěchy, jichž se etruskologie dodělala, stále ještě je úplně temná, a co lze o věci této říci, může činiti nárok jen na pravděpodobnost. O Etruscích a jejich jazyce je již rozsáhlá literatura a není úkolem naším jednotlivosti zde sledovat a uvádět. Starší literaturu a její vý-

¹ Vydávány nyní ve sbírce Corpus inscriptionum Etruscarum (v Lipsku od r. 1893).

těžky najde čtenář v Listech filol. XVI, 1889, str. 322 n., 401 n., nověji máme v literatuře naší přehled otázky etruské od A. Poláka v Pravěku IV, 1908, str. 25 nn. nn.¹ Tam lze se dočísti, jak rozmanité domněnky pronášeny o původu Etruskův a o příbuznosti jejich jazyka, a lze říci, že ani v době nejnovější podobné více méně si odporující výklady nejsou vzácný. Tak na př. Hempl, Early Etruscan Inscriptions (otisk ze sborníku věnovaného I. E. Matzkovi, v Kalifornii 1911) hledí dokázati, že jazyk etruský je sestrou latiny, kdežto zase J. Thomopoulos ve spise *Πελασγικά ἦτοι περὶ τῆς γλώσσης τῶν Πελασγῶν* (v Athenách 1912) počítá etruštinu v okruh jazyka helleno-pelasgického (= *ἑλληνοπελασγική, πελασγοελληνική*), jenž rozprostíral se kdysi od Kavkazu a Armenie celou Malou Asii až po Babylonii, Syrii a Palaestinu, v Evropě pak zaujímal poloostrov balkánský až po Dunaj a větší část Italie; je to jazyk, jehož stopy nalézá v dnešní albanštině a mnohé také v řečtině (*σώζονται δὲ ἀκραιφνῇ αὐτῆς μέλη οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἀλβανοί*).² Bugge (Das Verhältnis der Etrusker zu den Indogermanen und der vorgriechischen Bevölkerung Kleinasien und Griechenlands, v Strassburce 1909) se domnívá, že etruština jeví příbuznost s arménštinou, ovšem s dnešní arménštinou mluvenou, nikoliv s arménštinou klassickou; původní arménština podle něho byla velice pokažena maloasijskými jazyky neindoevropskými. Trombetti (Sulla parantela della lingua Etrusca, Memor. d. Accad. d. Scienc. di Bologna Sc. Morali Ser. I, Vol. II, fasc. II, str. 167 n.) podobně jako již před tím dánský učenec Thomsen (Remarques sur la parenté de la langue étrusque. Oversigt over det kgl. Danske Videnskabs selskabs Forhandl. 1899, č. 4) pomýšlí na souvislost etruštiny s jazyky kavkazskými, J. Martha (Comptes rendus des séances de l'Académie des inscriptions et belles lettres 1912, str. 28 a 30) řadí etruštinu k jazykům uralsko-altajským; vede-li si při tom vědecktěji, než B. Garra de Vaux, který již dříve v četných

¹ Jinak přehledně a soustavně lze se poučiti o nynějším stavu otázky etruské u Modestova Introduction str. 341 nn. (srv. i jeho čl. *Этрусский вопрос*, ЖМНП. CCCXLVIII, 1903, str. 354 nn.), v Pauly-Wissovově Realencyklopädie s. v., kde pojednává o Etruscich Körte, o jejich jazyce Skutsch, u Herbiga v čl. Zum heutigen Stand der etruskischen Frage (v Beilage zur Münchener Allgemeinen Zeitung 1907 č. 92 a 93), u Kannengiessera v čl. Über den gegenwärtigen Stand der etruskischen Frage (Klio VIII, 1903, 252 n.). Přehled literatury podal Herbig v Jahresbericht für die Altertumswissenschaft, sv. CXL, 1908, str. 79 n. (za leta 1894—1907), pravidelné přehledy přináší Ausonia prací Nogarovou.

² Spis ten je mi znám pouze z referátů v Liter. Zentralblatt 1912, 1033 n. a zejména v Berliner phil. Wochenschrift 1913, 501 n., kde uvedeny i obsáhlé citáty z něho. Podtitul jeho, z něhož je účel spisu zřejmý, zní: *Ἀρχαῖαι Πελασγικαὶ ἐπιγραφαὶ Λήμνου, Κρήτης, Λυκικαί, Ἐπειρικαί, Χεττικαί, ἐμνηνόμεναι διὰ τῆς σημερινῆς πελασγικῆς Ἀλβανικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς*.

článcích, posléze ve spise *La langue étrusque, sa place parmi les langues* (v Paříži 1911; spis ten mi je znám jen z recensí v *Literarisches Zentralblatt* LXII, 1911, str. 466 n. a *Orientalistische Literaturzeitung* XV, 1912, str. 82) způsobem naprosto nevědeckým rovněž dokazoval, že jazyk etruský náleží k jazykům altaiským, nelze nyní, kdy známe práci Marthovu jen ze stručných zpráv (srv. i *Journal des Savants* X, 1912, str. 94) říci. Tak nelze se diviti, dočítáme-li se v jedné a téže knize výkladů zcela si odporujících, jako tomu je v Gercke-Nordenově *Einleitung in das Studium der Altertumswissenschaft*, kde Beloch III, str. 200 úplně popírá stanovisko, jež v této věci zaujal Lehman-Haupt III, str. 9 a zejména Kretschmer I¹, str. 176 nn. (= I², str. 556).

Celkem lze říci dnes s jistotou, že etruština k jazykům indoevropským nenáleží; víc a více se zdá pravdě podobným, že Etruskové přišli do Italie od východu, z Malé Asie, a že tam bude třeba hledati příbuzenstvo etruského jazyka. Momenty, které svědčí pro toto stanovisko, zastávané Skutschem, Körtem, Kretschmerem, Lattesem, postupem zkoumání se množí a lze je shrnouti stručně asi v tyto věty: Již zprávy starověké mluví o tom, že Etruskové přišli z Asie (Herod. I, 94).¹ Prameny egyptské vypravují o kmeni *Turša*, *Turuša* zvaném, jenž ve XIII. a XII. stol. př. Kr. činil vpády do Egypta a jednou přišel po souši — tedy patrně sídlil někde v Malé Asii; jejich jméno upomíná na jméno Etrusků (*Τυρσηνοί*, *Τυρσηνοί*).² Jméno Etrusků svým tvorbě se shoduje se jmény známými z Malé Asie (Kretschmer v Gercke-Nordenově *Einleitung* I², 556 = I¹, 176),³ jsou i jiná jména a slova v jazyce etruském, jež nalézáme také v Malé Asii, na př. etruská jména *Tarcna*, *Tarchna*, *Tarquenna*, *Tarchu*, *Tarquitus*, *Tarcontius* upomínají na maloasijské *Ταρκναρις*, *Ταρκνύβιος*, *Τρακοζάρμας*, *Τροκοάρβασις*, lycké *Trqqn̄ta*

¹ Odchylná zpráva Dionysia Halikarnasského (I 30), podle níž jsou Etruskové *ἐπιχώριον τὸ ἔθνος*, opírající se proti vypravování Herodotovu o to, že lydský historik Xanthos nic neví o vystěhování Lydů z jejich vlasti, sotva ob stojí proti zprávě Herodotově, s tolika jinými fakty se shodující; srv. Modestovovu *Introduction* str. 348 n. Starí dějepisci se vesměs drželi stanoviska Herodotova (Timaios, Diodor Sicilský, Plutarch, Appian), podobně i Strabo, z římských spisovatelů Cicero, Velleius Paterculus, Valerius Maximus, Plinius st., Tacitus a j.

² Beloch v Gercke-Nordenově *Einleitung* III, str. 200 má podobné znění obou jmen za docela náhodné. Zajisté nemohlo by se nic budovati jen na této podobnosti jmen; ale v souvislosti s fakty ostatními má nemalý význam i věc tato, jako vesměs v této otázce váží úhrn všech svědectví, jež se dají shledat, nikoliv to nebo ono samo o sobě.

³ Srv. na př. *Πλακιννοί*, *Σκυλακηννοί*, *Δαμψακηννοί* atd. Kannengiesser ve článku „Ist das Etruskische eine hettitische Sprache?“ (programm gymnasia v Gelsenkirchen 1908) hledá sufiky *-nt-*, *-vθ-*, charakteristické pro maloasijské a předřecké jazyky, také v etruštině. (Glotta II, str. 362 n.)

Τροχόνδας, Τροχόνδημος,¹ nebo etruské *atr*, das Selbst' upomíná na lycké *atla* znamenající totéž.² Zvláštní znak abecedy etruské (8) pro zvuk *f* objeven také na nápisích lydských.³ Předřecký nápis na Lemnu, dosud sice nerozřešený, přece však jevíci zcela patrně některé shody s jazykem nápisův etruských,⁴ dává tušiti, že lid, jenž mluvil etrusky, přišel od východu. Nasvědčuje tomu posléze i kultura etruská, která ukazuje četné shody s kulturou orientálskou:⁵ způsob pohrbívání, stavba městských zdí, nádhera v oděvu, záliba v hudbě, nauka haruspiků, shodující se s babylonským způsobem věštění z vnitřností zvířat, — to vše sblížuje Etrusky s Malou Asií. Nelze ovšem pokládati s Modestovem otázku etruskou za rozřešenu — a dlouho ještě jí nebude, — ale přece podle toho, co dnes o Etruscích víme, lze pokládati mínění o asijském původu Etrusků za pravdě nejpodobnější.

Tím ovšem odpadají výklady, že Etruskové jsou autochthoni italští, jakož i výklady, že Etruskové do Itálie přišli od severu, z Alp. Mínění toto zastává Beloch v Gercke-Nordenově Einleitung III¹, 199 n., jenž — sotva právem — zamítá všechny důvody, které se uvádějí pro asijský původ Etrusků, a vykládá, že Etruskové přišli před Itáliky do Itálie, a sice touž cestou jako později Itálikové. Opírá se při tom o zprávu Liviovu (I 33, 11), že Raetové mluvili dialektem etruským, což prý potvrzují etruské nápisy z jižních Tyrol, zprávu Herodotovu pokládá za legendu, věří ovšem Dionysiovi Halikarnasskému (I 30), že se Etruskové řečí, náboženstvím i mravem úplně liší od Lydů. Nejpodstatnější částí jeho argumentace je poukaz na etruské nápisy z jižních Tyrol. Ale že se tam etrusky mluvilo, nevede nutně k závěru, že to byly zbytky Etrusků tam kdysi bydlících a odtud se vystěhovalých; je docela dobře možno, že to byly zbytky Etrusků tam zatlačených.

Kdy Etruskové přišli do Itálie, o tom se mínění značně rozecházejí a sotva lze to blíže určitě s nějakou pravdě podob-

¹ Hirt, Die Indogermanen II, str. 569.

² Torp. KZ. XLV, 1912, str. 100. Jiné shody uvedl již Hommel, Grundriss der Geographie und Geschichte des alten Orients (2. vyd. v Mnichově 1904 = Handbuch der klass. Altertumswissenschaft III, 1), str. 63 nn.

³ Uveřejněny jeden J. Keilem a v. Premiersteinem v Denkschriften der Wiener Akademie LIII. 1908, 2, str. 99 n. a další nové od Thumba American Journal of Archeology S. S. XV, 1911, 149 n.

⁴ O nápisě tom je celá literatura; shody s nápisy etruskými vytčeny u Pauliho Altitalische Forschungen II. 2, str. 38. u Skutsche (Pauly-Wissowa Realencyklopädie VI, str. 782) a u Bugge Das Verhältnis der Etrusker zu den Indogermanen und der vorgriechischen Bevölkerung Kleinasiens und Griechenlands. U nás srv. Peroutkovy Dějiny řecké I, str. 244 n.

⁵ O tom soustavně (s příslušnou literaturou starší) vykládá Modestov, Introduction str. 373 nn.

ností. Ale není, trvám, příčiny pochybovati o zprávě Herodotově, že přišli do území Umbrů. Podle toho přišli do Italie, když tam již indoevropští Italikové byli; osadili krajiny, obývané Umbry, které zatlačili na východ, a záhy rozšířili svou moc na sever i na jih, přes Latium až do Kampanie.

Z výtěžků, kterých se dodělalo studium jazykových památek etruských v poslední době, zaslouží zvláštní zmínky výklad textu obsaženého na obalu mumie záhřebské, jímž současně se obírali a v lecčems ke stejným výsledkům dospěli G. Herbig ve zvláštní rozpravě *Die etruskische Leinwandrolle des Agramer Nationalmuseums* (Abhandlungen der bayr. Akademie, philos.-philol. Klasse, XXV, 1911, Abh. 4) a A. Rosenberg v *Glottě* IV, 1912, str. 63—78 (Zu den Agramer Mumienbinden). Že text ten je obsahu náboženského, bylo patrné již dříve; podle výkladu Rosenbergova zdá se pravdě podobným, že v textu tom máme jednu z knih, které Arnobius Adv. nat. II 62 zve „libri Acherontici“, a které Servius k Verg. Aen. III 168 uvádí jakožto „libri de diis animalibus“; je to stereotypně se opakující volání k Jovovi, „jenž měsíci i rokem vládne“, aby přijal podávanou mu obět.

20. Těmito jazyky a dialekty, o nichž v předcházejících odstavcích jednáno, není počet jazyků, jimiž se v starověké Italii mluvilo, nikterak vyčerpán. Jednak ze svědectví starověkých spisovatelů, jednak z jazykových památek více nebo méně vydatných víme ještě o několika jiných jazycích, o kterých však pro nedostatek materiálu a pro nesrozumitelnost jeho nedovedeme dnes říci mnoho bezpečného, a musíme se spokojiti jen s domněnkami více nebo méně pravdě podobnými.

Tak v Italii jižní vedle jazyka oského a řeckého, o němž netřeba zde dále vykládati, mluvilo jazykem zvláštním několik kmenů, sídlících na pobřeží moře Adriatického v Apulii; kmeny ty později se označují jedním společným jménem jakožto Messapiové (*Μεσσάπιοι*). Toto jméno náleželo původně jen jednomu z nich a přeneseno bylo i na ostatní; odtud také jazyk těchto kmenů, který známe z několika desítek nápisů většinou zcela krátkých a obsahujících ponejvíce jména vlastní,¹ nazývá se jazykem messapským. Charakteristické rysy tohoto jazyka,

¹ Nemáme souborného nového vydání těchto nápisů, jehož je tím více třeba, že mezi nápisy jakožto messapské uváděnými jsou některé padělané. Vydání takové chystá F. Ribezzo, dosud však nevyšlo; v Ribezzoově knize *La lingua degli antichi Messapii*, v Neapoli 1907, otištěny jen některé nápisy do té doby neuveřejněné. Zakládá se tedy podnes naše znalost messapských nápisů především na vydání Mommsenově (*Unteritalische Dialekte* str. 62 n.) a Fabrettiho (*Corpus inscriptionum Italicarum* s doplňky, v Turíně 1872—1877), nehledě k jednotlivým nápisům, uveřejňovaným a vykládaným v člancích časopiseckých. Výbor z nich u Jacobsohna *Altitalische Inschriften* (v Bonnu 1910), str. 21 pod č. 80—136.

pokud je ovšem při naprosté téměř nesrozumitelnosti zachovaných nápisů bylo možno stanovit, nastínil po pracích svých předchůdců již Kretschmer (Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache na str. 363 nn.); k výkladům tam podaným práce novější nic podstatného nedodaly, a nedospěl dále ani F. Ribezzo v monografii tomuto předmětu věnované (La lingua degli antichi Messapii, v Neapoli 1907. I. Introduzione storica, II. Ermeneutica). Podle dosavadních výsledků tohoto zkoumání jeví jazyk tento některé shody s albánštinou i náleží spolu s tímto jazykem k jazykové větvi illyrské,¹ čemuž nasvědčují i některé zejména Helbigem (Hermes XI, str. 257 n.) konstatované shody v nomenklatuře místní i kmenové z krajin osídlených Illyry na straně jedné a uvedenými kmeny v Apulii a Kalabrii na straně druhé.² Rysy, které jsou pro tuto příbuznost jazykovou význačné, jsou: *a* za pův. *ō* (ale *o* za pův. *ō*) — na př. *kalatoras* (gen. sing. s koncovkou *-os* = lat. *calatoris*), *a* za pův. *au*, ztráta aspirace u aspirovaných medií (na př. *bilía* = filia, *beilihi* = filii; srv. o tom vedle Kretschmera na uv. m. Hirta Die Indogermanen II, str. 609).

21. Tento výsledek zkoumání, zakládající se na rozboru památek jazykových, na studiu jmen vlastních i na studiu poměrů kulturních, shoduje se s tradicí starověkou i lze proto pokládati výsledek ten za velmi pravdě podobný. Záhadnější je národnost severoitalských *Venetů*, které již Herodot (I 196) označuje jakožto Illyry.³ Dnes není jisto, smíme-li tak určitě říci, že »Venetové jsou již nepochybní Illyrové«, jako mohl říci E. Kovář v LF. XVI, 1889, str. 6. Bližší studium jazykových památek venetských⁴ ukázalo některé podstatné odchylky od jazyka messapského a tudíž i illyrského, tak že Bäckström (Literarisches Zentralblatt 1908, sl. 817) stanoví dilemma: je-li jazyk venetských nápisů illyrský, nemůže být illyrským jazyk messapský a albánský; a náleží-li tyto jazyky k illyrštině, pak k ní nemůže náležeti jazyk venetský. Nomenklatura kraje, v němž sídlili Ve-

¹ Hirt, Die Indogermanen I, str. 153 a II, str. 609 uznává příbuzenství jazyka messapského s jazykem Illyrů, ale popírá souvislost albánštiny s illyrštinou.

² Na tyto shody neklade nijakou váhu Modestov (nejnověji ЖМНП. CCCLVIII, 1905, str. 25), který se domnívá, že Messapiové náležejí k předřeckému obyvatelstvu Krety, odkudž přišli do Itálie, přinesli s sebou kulturu země, z níž přicházeli, a ukázali cestu řeckým kolonistům do Itálie (srv. i ЖМНП. CCCLIV, 1904, str. 329). S míněním tím, jež před tím hlásal také Padre de Cara, je však úplně osamocen; srv. i Bäckström Literarisches Zentralblatt LX, 1908, sl. 817.

³ U Herodota se čte: *ὁ μὲν (νόμος) σοφώτατος ὅδε κατὰ γνώμην τὴν ἡμετέραν, τῇ καὶ Ἰλλυριοῖν ἑρετοῖς περὶ τὰ νομὰ καὶ οὐδα.*

⁴ Sebrány u Pauliho v jeho Altitalische Forschungen III (v Lipsku 1891); srv. i I. díl této sbírky (Die Inschriften nordetruskischen Alphabets. Ib. 1885). Výbor u Jacobsohna Altitalische Inschriften na str. 26 n. pod č. 146—186.

netové, shoduje se s nomenklaturou Illyrie, jak podrobným rozbohem dovodil C. Pauli ve spise *Die Veneter und ihre Schriftdenkmäler* (= *Altitalische Forschungen III*, v Lipsku 1891) a potvrdil W. Schulze (*Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, v Gottinkách 1904, str. 29 n.). Podrobně se jazykem tím obírá Kretschmer (*Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, str. 266 n.) a shledává podstatné rozdíly mezi venetským jazykem a messapským, ale nalézají na druhé straně zase shody s albánštinou. Tak na př. za aspirovanou medii *bh* má jazyk venetský *f*, kdežto jazyk messapský (a albánský) má za takové medie medii neaspirovanou; ale za *d* má venetský jazyk spirans *đ* (transkribuje se obyčejně řeckým *δ*) právě tak jako za jistých podmínek i albánština atd. Jinak zejména dlužno vytknouti, že podle všeho za prajazykové explosivy palatální má venetský jazyk veláry, nikoliv sykavky (*exo* = lat. *ego* atd.); srv. o hláskových a tvaroslovných rysích tohoto jazyka také poznámky Hirtovy *Die Indogermanen II*, str. 606. Na základě svého rozboru dospěl Kretschmer na uv. m. k tomu pravdě podobnému závěru — vytýká výslovně, že pro nedostatečný materiál činí závěry ty se vši zdrželivostí (str. 269), — že jazyk venetský je sice illyrský, že však náleží k jiné dialektické skupině než jazyk messapský a albánský: tyto podle něho jsou dialekty jihoillyrské, onen je dialekt severoillyrský, jenž zaujímá střední postavení mezi illyrštinou a jazyky italskými. A tento smíšený ráz tohoto jazyka potvrzuje i zkoumání novější a vidí se stále jasněji, že vedle styčných bodů s illyrštinou a jazyky italskými jsou styčné body s keltštinou, což způsobeno asi tím, že národ Venetů, zaujímající dosti rozlehlé území v severní Italii a sáhající i dost hluboko do zemí alpských, sousedil s Kelty; ze svědectví Polybiova, jenž o Venetech praví (II 17, 5) *τοῖς μὲν ἔθεσι καὶ τῷ κόσμῳ βραχὺ διαφέροντες Κελτῶν, γλώττι δ' ἄλλοις χρώμενοι*, musíme usuzovati, že styky mezi Venety a Kelty byly velmi blízké, a není pravdě nepodobná domněnka A. Šachmatova (*Archiv für slavische Philologie XXXIII*, str. 62), že Venetové jméno své přejali od keltského kmene, který je snad podrobil. Keltské vlivy v jazyce venetském byly ovšem známy již dříve a jsou zejména patrné také po výkladech Danielssonových (*Zu den venetischen und lepontischen Inschriften. Skrifter utgifna af Hum. Vetenskaps-Samfundet i Uppsala XIII*, 1, 1909). Dativ *andeticobos*, jež Danielsson v jednom nápisu (u Jacobsohna č. 185) zjistil, je v té příčině velmi poučný: ve kmeni je slovo to keltské, v odvozovací slabice venetsko-illyrské a pádová koncovka *-bos* se shoduje s kelt. *ματρεβο ναμανσιχαβο* a s lat. *-bos*, jak dobře poznamenal Skutsch v *Glottě III*, str. 346. Tolik asi lze pouze říci o tomto jazyce, který podle svědectví nápisů — nápis s uvedeným právě tvarem kladen do počátku I. století př. Kr. — ještě na sklonku republiky byl jazykem živým.

22. V severní Itálii po vpádu galském přirozeně také mluvilo se jazykem keltským a vedle vlivu, který se jeví v jazycích sousedních, dosvědčují to i — nečetné ovšem — nápisy psané jednak písmem severoetruským (z konce II. stol. př. Kr.), později písmem řeckým a latinským.¹ Galské jsou také nápisy, které se někdy připisovaly Ligurům,² v kterých však rysy keltské nalézá už Pauli (*Altitalische Forschungen I. Die Inschriften nordetruskischen Alphabets* v Lipsku 1885), po něm zejména Kretschmer (*KZ. XXXVIII*, str. 97 n.). Hirt (*Die Indogermanen I*, str. 48 a II, str. 564 n.) prohlásil nápisy ty za keltské a nejnovější práce o nich, Danielssonův již jmenovaný spis *Zu den venetischen und lepontischen Inschriften*, dala Hirtovi úplně za pravdu.

23. Po jazyce Ligurů, kteří se obyčejně pokládají za zbytky původního obyvatelstva Itálie, nemáme nijakých památek — jedině zbytky tohoto jazyka jsou glossy a vlastní jména, z nichž ovšem těžko si udělají aspoň jakousi představu o tomto jazyce. Tolik však lze i ze skrovného tohoto materiálu usuzovati, že jazyk ligurský nebyl jazyk indoevropský.³ Jinak máme ještě jeden nápis jazyka sikulského (u Jacobsohna č. 79) a několik nápisů z území po obou stranách dolního toku řeky Aterna, jež psány jsou písmem velmi starobylým a nazývány obyčejně starosabelskými: otištěny u Planty *Grammatik der oskisch-umbrischen Dialekte II*, str. 251 n. (ve sbírce Jacobsohnově č. 137—143). Nápisy tyto nepodařilo se dosud aspoň uspokojivě rozluštit i vyložit i nelze tudíž o jazyce jejich vysloviti ani pravdě podobné domněnky.⁴ Ne mnoho lépe má se věc se zbytky jazyka sikulského: Kretschmer

¹ John Rhys, *The Celtic Inscriptions of France and Italy*, *Proceedings of the British Academy II*, v Londýně 1907.

² Jsou to nápisy psané zvláštní odrůdou písma etruského; Pauli je zve písmem luganským podle města Lugano ležícího v území, z něhož tyto nápisy pocházejí. Z hruba naznačeno, je to území rozprostírající se kolem jezer Lago Maggiore, Lago di Lugano a Lago di Como. Starší kladou do území toho sídlo Lepontiů, proto také se nápisy odtud pocházející nazývají lepontskými.

³ Hirt, *Die Indogermanen I*, str. 46 n., a Feist, *Kultur, Ausbreitung und Herkunft der Indogermanen* str. 367 n., který však mluví o nápisích t. zv. lepontských jako o nápisích ligurských; podobně Classen ve spise *Die Völker Europas zur jüngeren Steinzeit (Studien und Forschungen zur Menschen- und Völkerrunde X*, v Stuttgartě 1912) na str. 15. Podrobně o Ligurech vykládá také Modestov *Introduction* str. 113 nn., kdež na str. 116 nn. jedná se také o jazykových důvodech pro národnost Ligurů a zejména o tom, co uváděl Müllenhof (*Deutsche Altertumskunde III*, str. 173 nn.) a d'Arbois de Jubainville (*Les premiers habitants de l'Europe I*², str. 308 n. a II², str. 46 nn.) pro indoevropský ráz řeči ligurské.

⁴ Poněvadž starí spisovatelé také v těchto krajinách mluví o obyvatelstvu illyrského původu, bývala vyslovována domněnka, že také v těchto nápisích, tak jako v nápisích messapských a venetských, máme zbytky jazyka, náležejícího k jazykové skupině illyrské. Beloch v *Gercke-Nordenově Einleitung in die Altertumswissenschaft III*, str. 156 soudí, že nápisy ty musí náležeti obyvatelstvu předitalskému.

(Einleitung in die Geschichte der griech. Sprache, str. 43 pozn.) vidí v nápisě tom jazyk neindoevropský, Thurneysen KZ. XXXV, str. 212 n. pokouší se ukázati, že jazyk ten není barbarský, s čímž by se shodovalo mínění, jež má na př. Beloch, jenž má za pravdě podobné, že Sikulové náleželi ke kmeni Italiků.¹ Proti tomu ode dávna rozhodně je z důvodů zejména archaologických Modestov v několika článcích, jednajících o Sikulech a jejich původu, posléze v Introduction str. 127 n. a ЖМНН. CCCLVIII, 1905, str. 23 n. Nelze upříti, že ani Thurneysenovi se nepodařilo smysl nápisu, o nějž jde, postihnouti, a tak nezbyvá než i o tomto jazyce zatím říci non liquet.

Vossovy překlady z Homera a vliv jejich na nejstarší české.

Uvažuje Josef Straka.

I.

Od století XVI. chvála slepého pěvce Homera zněla po universitních síních západní Evropy, byť nikoli, za převládajícího vkusu francouzského, bez značného omezení; ale původní texty jeho básní byly do polovice stol. XVIII. odloženy též z rukou učenců skoro úplně. Teprve když Angličané z cest po bývalém světě antickém přinášeli lepší pochopení pro poesii lidovou, přirozenou, a když tato vlivem Rousseauovým v teoriích Bodmerově, Herderově a j. počala býti stavěna nad poesii dvorskou, esthetickými pravidly sevřenou, vzrůstal nový zájem o Homera. Reformami professorů university v Gottinkách J. Mat. Gesnera a Christ. G. Heyne měnily se cíl i vyučovací metoda jazyků klassických; k horlivější četbě též řeckých spisovatelů a především Homera upravována v Němcích nová vydání a rozmanité pomůcky, k nimž počítány tehdy překlady.²

¹ Srv. nejnověji Gercke-Nordenovu Einleitung III, str. 155.

² O studiu řečtiny v Evropě od jejího zavedení J. Reuchlinem v. dílo Bedř. Paulsen a Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen u. Universitäten, 2. vyd. v Lipsku 1896—1897; poučné jest též, co vykládá Karel Justi v díle Winkelmann, sein Leben, seine Werke u. seine Zeitgenossen, v Lipsku 1866 (2 sv.). O studiu řečtiny v rak. zemích pojednal E. Martinak ve spisku, který vydal společně s R. C. Kukulou a Jindř. Schenklem, Der Kanon der altsprachlichen Lektüre am österr. Gymnasium, ve Vídni 1906 a J. Šafránek, Studium řeckého jazyka na gymnasiích (ve výr. zprávách vyš. gymn. v Křemencově ul. v Praze za šk. r. 1904 a 1907). — O německém překladě Odysseie prósou z r. 1537 a o Iliadě »in artliche deutsche Reime gebracht« z r. 1610 zmiňuje se V. Christ, Gesch. der griech.

Dlouhá řada jich počala se ukázkou Gottschedovou z I. zpěvu Iliady (r. 1737), anonymními pokusy z r. 1745—1767 a úryvky ze zp. I., III., V. a VI. Iliady, podanými u veřejnost od Bürgera (r. 1771 a 1776); r. 1769—1771 vydány Des Homerus Werke (ve 4 sv.) berlinského učitele řečtiny Chr. Tob. Damma, 1771 a 1773 Homers Iliade (ve 2 sv.) Küttnerova (v Lipsku, 2. vyd. 1781), r. 1778 Homers Werke od Bodmera a Ilias Leop. hrab. Stolberga (do 1823 ještě třikrát přetištěna), konečně současně již s Vossovou první »Odüssee« (v Hamburku r. 1781) vyšel překlad Iliady od E. W. von Wobesera.

Než jak neustálá byla vždy ještě praxe překladatelská, když se na př. Bürger neostýchal z příčiny metrické komoliti »oder« v »or«; »neboť budou nás stále při našem překládání trápit (cujonieren) taková bezcenná slovíčka (solche Lumpenwörter), která sama o sobě skoro nic neznamenaají?« (Schroeter, str. 160). Ani Goethe, jenž zůstavil překlad z Od. VII 78—132

překlady
 Litt., 5. vyd. str. 84; o nich a o dalších všech něm. překladech z Homera jedná Adalbert Schröter, Gesch. der deutschen Homer-Übersetzung im XVIII. Jahrh., v Jeně 18-2 a V. Herbst. Johann Heinrich Voss, v Lipsku 1872-76 (dva díly, dílu II. sv. 1. a 2.). Jaké rozdíly věk Goethův shledával mezi poesíí umělou a lidovou, čili jak se po Schillerovi říkalo, mezi sentimentální a naivní, velmi poučně vypisuje D. Jenisch, Vorlesungen über die Meisterwerke der griech. Poesie mit besonderer Hinsicht auf die poet. Meisterwerke der neueurop. Litt., v Berlíně 1803, I, str. 259 nn. Týž ještě ve zvláštních kapitolách (II, str. 53 nn. a 84 nn.) hájil poesii Homerovu proti rozmanitým výtkám. Ostatně nic nespovídá o jejím tehdy nepochopení více, nežli libovolné změny (také v obsahu), jež si ve svém francouzském překladě dovořil Lamotte (v. o tom Fréd. Godefroy, Histoire de la littérature française depuis le XVIe siècle jusqu' à nos jours, v Paříži 1897), nebo v anglickém Pope a ještě v italském Cesarotti (Jenisch II, str. 58 nn.). — Kdežto úplný Homer vydán byl v l. 1525—1606 jen v Německu a Švýcarsku 16krát, je z l. 1606—1759 jen vydání dvojí, ovšem Nizozemí vyjímaje (Paulsen I, str. 476). Z l. 1759—1764 je vydání od J. Aug. Ernestiho, rektora při lipské Thomasschule; z r. 1779 vydání Sam. Clarke v Londýně; kritické s Prolegomeny od F. A. Wolffa v Halle 1795; s lat. překladem a komentářem od Heyne v Lipsku r. 1802; scholia k Homerovi vydal 1788 v Benátkách in fol. Villoison. Oblíbené tehdy komentáře k Homerovi byly: anglický Sam. Clarke, jež u výtahu zněměl již Winckelmann a úplněji Ernesti; Blackwellovo pojednání o Homerově životě a spisech, jež z angl. do němč. od r. 1775 překládal Voss; konečně Erklärende Anmerkungen zu Homers Ilias, jež od r. 1787 do své předčasné smrti (1791) v pěti svazcích vydával, aniž ukončil J. J. Just. Köppen, zák. prof. Heyne a rektor jedné školy hannoverské; 3. vyd. v l. 1820 nn. od Bedř. Arn. Ruhkopfa. Data o těchto pomůckách, jichž se níže v textu vzpomíná, shromážděna jsou nejúplněji v práci prof. klass. literatury při olomouckém lyceu, pozd. prof. aesthetiky a dějin umění při universitě vídeňské Frant. Fickera, Anleitung zum Studium der griech. u. röm. Classiker in seinem ganzen Umfange, obzvláště v díle I., ve Vídni u Geisingra 1821; leccos již u K. G. Schelle, Welche alte klass. Autoren, wie, in welcher Folge u. Verbindung mit andern Studien soll man sie auf Schulen lesen? v Lipsku 1804 (2 sv.).

a překládal prý i Od. VIII 266—366, neužíval »slovných výplnků« (Flickwörter), jako »traun« a pod., aniž převáděl vždy epitheta,¹ nemluvě ani o překladatelích Wielandovi a Garvovi, kteří připouštěli myšlenky originálu zlepšovati (Ficker I, str. 311). Za takové volnosti překvapuje, že se všechny ty německé překlady snažily napodobiti prahellenskou prostotu vyjadřování užíváním slov zastaralých a selských (Justi I, str. 36 a Schroeter). Pokud jde o formu, překládal Gottsched v troch. tetrametrech, Bürger v iambech, anonymové v »německých verších« (?), Damm a Küttner prósou; teprve Bodmerem počínaje napodobena byla míra originálu (nehledíme-li k tomu, že Gottsched týž úryvek, který převedl v trochejích, pokusil se tlumočiti v hexametrech). Klassikové němečtí neuznávali do oné doby potřebu šetření metrické podoby předloh; zhrdajíce hexametrem jako veršem nenárodním, Lessing zněmčoval Anakreonta v rýmech, Wieland Horatiovy listy v iambech (Schroeter 147), Schiller přeložil dva zpěvy Aeneidy v stancích (Jenisch I, str. 227 n.), aho sám Klopstock, jenž přece v Messiadě složil 19.417 přízvučných hexametřů, nabízel Vossovi spolupracovníctví při překládání Homerových básní prósou (Herbst II 1, str. 80 a j.).

Zůstává tudíž trvalou zásluhou J. J. Vossa, že neúnavnou činností překladatelskou upevňoval vratké vždy ještě theorie, jak převáděti básnická díla antická. Počínaje r. 1771 s Hesiodovou Thegonií a po r. 1775 s rozmanitými úryvky z Homera, sám nebyl ve všem ustálen. Užíval na př. řeckých jmen ve formě latinské (Ulysses, Aurora) a nevázal se počtem veršů své předlohy. Jen o tom byl hned od počátku přesvědčen, že nutno překládati hexametrem, i srážel Bürgera od užívání iambů (Herbst II, 1, str. 79). Ovšem německý přízvučný hexametr měl již dlouhý vývoj za sebou, a to jak v převodech z antiky, tak v původních skladbách Kleistových, Klopstockových a j. Než jakkoli se neustával zlepšovati, měl ještě leckteré nedostatky. Ty Voss překládaje znamenal a prakticky i v spisech theoretických odstraňoval.²

¹ V. článek: Goethe als Homerübersetzer u. Homerinterpret v ZfG. LII, str. 1057 nn.

² V hexametrech Klopstockových nesplýval vždy s koncem rhythmické periody konec myšlenky. Sám Voss do r. 1781 zanedbával časem v hexametrů caesury (celkem 60krát), neznal bukolické diaerese ani přesného pravidla o čtyřech hlavních caesurách, ale již tehdy objevil mužskou ve stopě 3. a zastavil tak zneužívání caesury ženské. Našel v starší řeči německé hojně spondejů a utvořil mnoho nových daktylů, takže bylo přístě možno častěji střídati různé stopy. Slabiky kořenné měřival dlouze; jen výjimkou kladl slova, jako Trunkenbold, Vaterland, Totschläges, alle zwölf, starb ohne atd. za daktyly. Ačkoli se nelze v německých hexametrech vyvarovati trochejů úplně, bývalo počáteční chybou Vossovou, že kladl dva i více trochejů hned za sebou. Také bývaly u něho versus spondiaci ještě příliš hojné (83krát: v Herbst II, 1, str. 87 nn.). — Voss nespokojen hexametry svého přítele Stolberga měl jej k přepracování, ale marně; konečně jal se sám pře-

Jiná přednost překladů Vossových spatřována v jejich věrnosti. Přistoupil k práci svědomitě seznámen s realiami a plně chápeje smysl, i usnadňovaly jeho převody, rovně jako nějaký komentář, vnikati do četby (Herbst II, 1, str. 81 n. a Schroeter str. 331); vystihovaly celkový ráz originálu, první ze všech šetřily původního počtu veršů. Voss obnovoval jimi zaniklá německá slova a zastaralé vazby, přejímal jiné z mluvy lidové, se zdarem, poněvadž po důkladném studiu mateřské řeči, tvořil slova nová, zvláště komposita na tlumočení řeckých epithet. Byť v jednotlivostech i leccos vytýkáno, cesta jím nastoupená k přetlumočení antických básní byla převážnou většinou hlasů schvalována a následována.¹

kládati též Iliadu. Celý Homer Vossův vyšel po prvé v Altoně r. 1793 (ve 4 sv.), r. 1821 již po páté, každé další vydání metricky a prosodicky opravenější, avšak jazykově strojenější a se ztrátou básnického pelu (Schroeter, str. 20). — O metrice a prosodii německé vyslovil se Voss již r. 1789 v předmluvě svého překladu Vergiliových Georgik; r. 1802 uveřejnil »Zeitmessung der deutschen Sprache« (Herbst II, 1, str. 61 až 71 a j.). Za své návštěvy ve Výmaru navázal trvalé styky s Goethem, jež zasvěcoval do techniky německých hexametřů, a jemuž opravoval po stránce metrické báseň »Reinecke Fuchs« (Herbst II, 1, str. 164 nn.). I Humboldt vážil k Vossovi cestu za poučením (týž, str. 174).

¹ O slovesné stránce překladů Vossových jedná Herbst II, 1, str. 84 nn.; ten otiskuje také (II, 2, str. 251—264) z pera prof. Dra. Weiganda odborné pojednání: Voss u. seine deutschen Forschungen. — Nehledě zatím k posudkům o metrické stránce překladů Vossových, byly přivítány velmi nadšeně (Herbst II, 1, str. 95 n., 283, 289 n., 303 n., I, str. 6 n. a j.; Jenisch na str. 7 předmluvy a j.; Humboldt v úvodě k překladu Aisch. Agamemnona, v Sebr. spisech jeho III, str. 15 n., v Berlíně 1843). Tu a tam ozval se sice hlas nepřívětivější, jako Herderův; nespokojenosti přibývalo, čím více překladatel svého Homera »zlepšoval«, až ani citelé první Odyssee Wieland a Schiller netajili se jí (Herbst II, 1, str. 207 n. a II, 2, str. 16 n., 116). než přece jen převládaly úsudky pochvalné a žádný z pozdějších překladů Homera, byť sebe lepší (srv. posudky o práci E. Wiedasche v ZfG. VI, str. 824 nn. a XV, 390, o J. J. C. Donnerově tamže X, str. 172 n.), nevytlačil z přízně překladů Vossových, opět a opět přetiskovaných a též u výtahu uveřejňovaných. Jsou pak z výtek (bratří Schleglů, Wielandových; srv. též Schroeter, str. 251 a 260, a Herman Grimm, Homers Ilias II: Zehnter bis letzter Gesang. V Berlíně 1895, str. 140 n.) hlavní tyto: Voss přidává občas atribut nebo užije tropu, kde je homerský výraz prostý (jako v Od. I 156 die Saiten prüfend durchrauschen; II 83 »Tülemachos Rede mit Dohn entgegen zu wüten«; XXIV 318 »aber Odysseus ergrimmt im Geist« atd.); příliš mnoho plnozvučných slov, zvláště adjektivních epithet, napodobuje podle řečtiny (»saumnachschleppende Weiber«, »der hurtig mit Donnergepolter entrollende Felsblock«, hojná komposita particip. a s předponou ent- atd.); znásilňuje německý jazyk, i slovosled, takže strojená mluva jeho překladů je nadobro odlišná od čisté spisovné. Pro pod. vady dávali již Wielandovi přednost poetickému, byť méně věrnému překladu Stolbergovu a v jednotlivých případech činí to i Grimm, zvláště však Schroeter (160, 171).

II.

V Čechách nezůstaly překlady J. J. Vossa neznámý. Byly posuzovány namnoze příkře, ale přes to přese všechno pilně čítány a napodobovány; neboť jak se zdá, nejen mládež naše čítala tehdy Homera »při Vossově verši« (srv. dopis Benediktiho v Palackého Korrespondenci III, str. 19), nýbrž i své první překlady z Homera, jejich metrickou podobu a znamenitou na tehdejší u nás poměry věrnost děkujeme především tomu, že Palkovič, J. Nejedlý a Rožnay nalézali v německém překladateli ať již přiznaný nebo zamlčený vzor.

Dobrovskému zdálo se, když v listě k Bandtkovi (Dobrovského Korr. II, str. 173) posuzoval špatnou němčinu překladu srbských písní, že je to »a la Voss«, a jindy nazval jeho Virgila »mnohem nečitelnějším« než jeho Homera (tamtéž str. 144). Ani Presla neuspokojovala věrnost oněch překladů; neboť kde v pojednání, o němž bude ještě řeč, děla se zmínka o Vossově hexametr, že »od slova k slovu řeckého následuje«, poznamenal: »Tím ale ztratila se německost« (Krok II, 1, str. 33). Byla to však zvláště metrika a prosodie německých veršů, jež naše zámínala. Hněvkovský uvažuje v »Zlomech o českém básnictví« o oprávněnosti českého hexametru přízvuchného (v. LF. XXI, 1894, str. 161 nn.) a tu vzpomíná (na str. 34) prosodicky vadných daktylů »orla německého básnictví Klopštoka« a hned při něm stejně špatných »Schönheit ein« a »Tapferkeit« samého helenského Vossa; když pak dokazuje (na str. 59), že se k antickým metrům nehodí rým, opět na svědectví cituje strofu »Vossa, mistra helenské metriky, z básně: Nevěsta na břehu«; o německém hexametr, jinak doznává (na str. 33), že »nesmrtelný Klopštok a neunavený Vos(sic) jej k dokonalosti přivedli«. Šafaříkovi (v pojednání »O hexametr« v Kroku I, 3, str. 19) jsou »Virgilius a Voss nepochybně, onen mezi starými hexametry, tento mezi novými Evropany veršů nejřemeslnější skladatelé; než ani jemu, když vytýká, že německým »nejřemeslnějším básníkům, na př. Vossovi, jehož verše Klopstockových daleko za sebou nechávají, krásy hexametrů Virgiliových dosíci nelze«, nevidí se příčina toho jiná, než neblahý »hlasoměr« (přízvuk).

Nejstarší překladatel I. zpěvu Iliady, Jiří Palkovič, ve své předmluvě »nestydí se vyznati, že některá místa tak přeložil do slovenčiny, jako J. J. Vos(sic) do němčiny«, a srovnání také to potvrzuje.¹ Čteme u něho na př.: v. 14 v ruce okrasu máje...

¹ »O starších překladech velebásní Homerových u nás (1831 až 1843)« psal Jos. Bartočka v LF. VIII, 1881, 242–301; Ant. Truhlář v Sborníku prací filolog na oslavu 25letého jubilea prof. J. Kvíčaly r. 1884; Dr. J. Korec v Památníku jubil. J. Velíče. IIIc, 77 nn. O prosodii a metrice našich překladů prof. Král v LF. XX, 1893, nn. Překlady Vossovy na srovnání s českými kladu prostě do závorek;

bobkovou (tragend den Lorberschmuck), 83 ana jsem tišící tobě dávala prse (die stillende Brust), 103 strašně jemu se srdce nadmulo žlučí černě otočené (ihm schwoll sein finsteres Herz von der Galle schwarz umströmt; obtížný výklad toho verše, o čemž v. Ameis-Hentze, svedl i Nejedlého a Puchmajera opítí se o Vossa, jak svědčí jejich »černá žluč«), 114 mládi mé manželku (meiner Jugend Vermählte), 155 ve vlasti hrudnaté mužův (im scholligen Männergefilde), 162 můj pot (welches mit Schweiss ich errungen), 176 ze všech zblažených králův (vor allen beseligten Herrschern), 317 tožl se valila vůně, v kouři se točícím, k nebi (und hoch wallte der Duft in wirbelndem Rauche gen Himmel), 470 nalili vrchovaté jonáci konvice vínem (füllten die Jünglinge schnell die Krüge zum Rand mit Getränke), 512 než Thétis se vinula tuze k objetým mu kolenům (doch Thetis schmiegte sich fest ihm an die umschlungenen Knie), 561 odivo (du Wunderbare — *δαμωίνη*) atd. Je ovšem i dosti míst přeložených od Palkoviče jinak, než od Vossa, na př. v. 97 ne prv on strašlivých morových Ker odvrátí od nás (přeloženo podle Marklandovy opravy, kdežto Voss přidržel se Zenodotova čtení: nicht zieht jener zuvor die schreckliche Hand vom Verderben), v. 307 a 468 (výklad slova *ἔϊσος* nebyl ještě ustálen) a j.

J. Nejedlý překládal (podle str. V své předmluvy) z textů Wolfova a Clarkova, »neopomina vysvětlení Jindřicha Justa Keppena a mnoha jiných kněh, jimiž by tato práce větší dokonalosti a vážnosti, vlast pak milá hojnější slávy nabyla«. Z Köppena přejal mnohé poznámky slovně nebo jen málo zkřácené do svého »Vysvětlení geografického, historického a kritického...« (na str. 23—37);¹ jiné podává podle smyslu (vypouštíje zpravidla citáty). Poznámka k v. 11 je upravena podle dvou německých; pod. při v. 44, 265, 268 atd. Mimo poznámky, týkající se kritiky textové nebo objasňující homerské tvary a epitheta, vypouští Nejedlý Koeppenovy poznámky o prooemiu, o opakování týchž veršů (při v. 371), o řeči božské (u Koeppena výklad dvoustránkový k v. 404), poznámky, v nichž posuzovány nectnosti věku Homerova, nebo omlouvány domnělé básnickovy vady

rovněž nechtěje se k témuž ještě jednou vraceti, uvádím tu onde též verše z J. Nejedlého a Puchmajera. O různoceteních řeckého textu mohl jsem se poučiti jen z knihy: Ameis-Hentze, Anhang zu Homers Ilias. I. Heft: Erläuterungen zu Gesang I.—III. Leipzig. Teubner. 1877.

¹ Na př. k v. 4, 12, 14, 17, 38, 50, 58, 62, 79, 129, 141, 155, 202, 234, 238, 278, 429, 458, 497 (»Duvall jako nějaký poustenický pacholik představoval si zemi na způsob veliké okrouhlé louky, na níž hmotné a jako křišťál prohlédací nebe leží. Tak právě Řekové neuměli a nevzdělání ještě jsouce tehdáž o nebi směřovali...« — Duvall dachte sich als einsiedlerischer Hirtenknabe die Erde als eine grosse zirkelförmige Wiese, auf welcher der dichte u. krystallartig durchscheinende Himmel ruhe. S. Duvalls Leben von Ritter Koch p. 97. So dachte sich der unkultivirte Grieche den Himmel auch...), 533, 538.

komposiční, nebo kde vysvětlováno racionalisticky.¹ Zato přihlížeje k čtenáři, mythologie řecké neznalému, vypisuje odjinud dlouhé článěčky o bozích a bohatýrech; ze svého doplňuje německé poznámky srovnáváním s poměry slovanskými, nebo z vlastní zkušenosti; o pěkném vzdělání mluvnickém svědčí jeho původní výklad k v. 1 o jménech rodových.² Podle německých poznámek, i když jich nepřejímá, upravuje Nejedlý nezřídka svůj překlad. Tak ve v. 65: pro modlení zdaž nekonané (Voss: versäumte Gelübde), 91 jenž nyní nejmocnější býti se hlásá (podle K. *εὔχεται εἶναι* = der spricht, er seie der erste, kdežto Voss: der ... sieht rühmet), 97 anižt uložení moru zhoubného přestane dříve, 270 od Apicka (Voss: aus entlegenem Lande der Welt; je tudíž podivné, že i Palkovič: z daleka, ze země Apie), 470 a krášlili vinné konvice věnci (Koeppen navrhuje druhé výklady), 471 načínající všem pak prvotin dávali v čiších (Koeppen »sie füllten die Erstlinge des Weins in die Becher für die Trinkenden ...«) atd.

Jsou však též místa v překladu J. Nejedlého upravená podle Vossova, na př. 159 ostudo (Schandbarer, kdežto Koeppen schvaluje překlad Bürgerův: Hundsauge), 171 statků a pokladů mním, žes mne pohaněl, nenashromaždiš (schwerlich auch wirst du, weil du allhier mich entehrst, noch Schätz' und Güter dir häufen; tento výklad grammatiků, že *ἔὼν αἴτιμος* vztahuje se na Achillea, převzatý i od Clarka, Koeppen neprávem zamítá), 242 mužemordujícím Hektorem (vom männermordenden H.), 416 věk tak krátký, velice krátký (so kurz ..., so gar kurz) a pod.

Překlad J. Nejedlého, pracovaný podle hojnějších pomůcek a vypravený na tehdejší poměry okázale (v. Ant. Rybička, Přední

¹ Při v. 39, 114, 194, 197, 211, 245, 272, 349, 520, 530, 599 a j. (na př. o uchopení Achillea za vlasy, o spílání reků, o hádce mezi nebešťany; nebo že za krivdu jediného Agamemnona nechává básník trpěti celý národ, že mluví o *γέλως ἀσβεστος*, jenž je ve vážném epose »unanständig«; Athena prý se vskutku nezjevila rozněvanému Achilleovi, nýbrž rek se rozmyslil).

² Tak při v. 1, 5, 36, 55 atd. K v. 2: »jakož za nynějších časů národ Slovanský z Čechů, Moravanů, Slováků, Poláků, Rusů, Kroatů, Dalmatů a jiných více složen jest«; k v. 5: Zeus »u nás Čechů za časů pohanských Perún, Peraun, protože hromem pere«; k v. 50: »psové a mezkové majíce čich přečistý, první se nakazí povětrím nakažlivým«. Při v. 37, 39, 159, 449, 567 ospravedlňuje svůj překlad, na př. »Střibrolučník«, poněvadž se říká »kolomazník«. — Pozn. k v. 1 zní: Achylla Peleovic, to jest: Achilla syna Peleova, neboť Peleovic vyznamenává rod od Pelea, hlavy toho rodu, jméno mající; tak my Čechevové říkáme: Václav Havlíkovic, to jest: Václav syn Havlíkův; Bětko Havlíkovic, to jest: Bětko dcera Havlíkova; obědvě (sic) jmenují se Havlíkovic po otci, jenž jest rodem Havlík. Jestliže ale jediné syna Havlíkova jedním slovem v Českém jazyku vysloviti chceme, nejmenujeme žádného syna jménem vlastním, u p. ani Jana, ani Václava, tedy pravíme na způsob Řecký: Havlíkovec, to jest syn Havlíkův; Peleovec, syn Peleův...

křisitelé I, 96 nn.), vyniká nad Palkovičův hlavně po stránce metrické, ale i po slovesné. Jen na jednu věc je třeba upozorniti: chváli-li se Nejedlý, co zdařilých epithet vytvořil, je zásluhou též Palkovičovou, že býval v jich tvoření dosti šťastný; neboť již u tohoto čteme ve v. 148: rychlonohý Achillews (jinde: brzkonohý), 568 velikooká Héra (551 velebnooká), 611 zlato-trůnní H., epitheta přičítaná až Nejedlému. Ostatně nápadná je shoda obou překladatelů ve v. 14, 21, 110 (Dalekostřelec), 36 (krásnovlasá), 97 (černooká), 106 (zlověštěe), 175 (zvláště opatrovník Zevs), 206 (modrooká); dále ve v. 109 (hlásáš Achajským), 146 (Palkovič: ze všech nejstrašlivější, Nejedlý: z všech mužů nejstr.), (151 (P.: jak by ti jen krok šel někam, N.: kroku ti do boje jít — *ὁδὸν ἐλθέμεναι*), 167 (P.: já přijav s maličkým zavděk navracuji se, N.: přijímaje za vděk jen s málem se navracuji), 270, 282 (P.: pak já sám budu Achilla prosit, N.: i Achilla sám já požádám — oba podle zastaralého výkladu a jinak než Voss), 486 (P.: vysoko na písek a veliká podvrhli břevna, N.: vys. na p. a podvrhli veliké kůly), 529 (P.: Ambrosické... vlasy se shrnuly napřed, N.: vlasové Ambrosičti se shrnuli k předu — die ambrosischen Locken wallten ihm vorwärts), 537 (držela radu soukromně — geheim ratschlagte), 550 (P.: na to se ty vše neptej, aniž toho ty skoumej, N.: na to ty neptej se nic, i toho ty skoumati nechťej — nicht auskundigen oder erforschen) a pod. Pro tyto shody zdá se pravděpodobno, že Nejedlý při poslední revisi celého překladu přece jen nahlížel i do příkladu Palkovičova.¹ (Příště konec.)

Burleyovy životy starých mudrců a jejich česká zpracování.

Příspěvek k dějinám starší literatury české. Napsal **Frant. Novotný.**

V prstonárodní české belletrii XV. a XVI. stol. hlavní položkou jest množství překladů nebo volnějších zpracování spisů, které přecházely z literatury do literatury a staly se již jaksi mezinárodním majetkem.² Hodláme pojednati o jednom z ta-

¹ Verše 11, 133 (na holičkách), 176 (z králů Zevsem vyživených), 289, 322 a j. jsou od Nejedlého přeloženy hůře než od Palkoviče. Chybou Nejedlého je též, že řecká jména špatně sklání (v. 248 v Pylonu svatém, 252 z Pylonu řečník, k tomu poznámka: Pylon, kdežto Köppen: *οἱ πύλοι*; 386 Thében, patrně podle řeckého akk., v pozn. k tomu verši: u hranic Mysyenských, za času Strabova — podle Köppena: an den Grenzen von Mysien, zu Strabos Zeit).

² O některých takových látkách pojednal Ant. Truhlář v úvaze »O některých knihách prstonárodní četby české ve století XVI.«

kových skládání, o *životech starých mudrců*, abychom ze srovnání jeho českých vydání s originálem učinili si úsudek jednak vůbec o vlastnostech takových překladů, zvláště však, poněvadž tu jde o látku antickou, abychom si odpověděli na otázku, zdali tehdejší český humanismus měl nějaký vliv na jejich obsahovou stránku.

Nežli však se budeme zabývatí těmito českými versemi, promluvíme stručně o latinské předloze, zejména též proto, že, pokud víme, v našich dějinách literárních nikde není určitéji o ní vyloženo a zejména nikde není uvedeno jméno jejího původce.¹

I.

Mezinárodní belletrie středověká těžila z odkazu klassického starověku mnohem dříve, než se k němu přihlásili aristokratičtí humanisté, kterým pak nezbyvalo než nevsímati si toho, že barské jazyky bavily se tím, co oni ctili. Ke skutečným sporům došlo na straně jiné, když před jejich očima jiní jejich učení vrstevníci prolamovali hradbu a stavěli cesty i mosty mezi vzkříšeným světem humanismu a samorostlým životem literatur domácích. Oblíbenost starých látek nevyplývala arci ze zvláštního zájmu o antiku řeckou a římskou; stejně byly oblíbeny a leckdy k nepoznání s nimi kontaminovány i živly zcela cizorodé, zvláště orientální, neboť šlo především o to, aby přinesené látky byly neobyčejné, živily fantasii a vyhovovaly mravoučné tendenci. Takové vlastnosti mělo na př. vypravování o válce trojské, příběhy Alexandrovy, Ezop, z takových náklonností vzešel i veliký svod *»Gesta Romanorum«*.² Ovšem i forma této belletrie měla základy v literatuře starověké, neboť již tam v době celkového úpadku původní produkce byly z různých literárních druhů, zejména z dějepisu a z básnictví epického, excerpovány zajímavé látky ať již přímo pro pobavení čtenářů, ať pro potřebu rhetorů; v této věci jest sbírka Valeria Maxima *»Factorum ac dictorum memorabilium* l. IX^a nejen pramenem, nýbrž i předchůdcem středověkých Gest, jistého nálezitě příkladů pro duchovní kazatele.

Také *životy mudrců* náležely odborné próse, nežli se staly látkou belletrie. Zájem o životní osudy jednotlivých filosofů vznikl již za té doby, kdy ještě nebyla zcela vyschla tvůrčí zřídla řeckého myšlení a kdy zejména filosofické školy staraly

v ČČM a to LXIV 1890 str. 42—65 o Životě Ezopově, o Markoltu a Salomounovi, LXV 1891 str. 426—434 o Gviškardu a Sigismundě.

¹ Jediné místo, kde jsme našli, u českého zpracování *Mudrců* jmenována spisovatele latinské předlohy, jest v Truhlářově Katalogu českých rukopisův univ. knihovny pražské č. 190.

² Srov. zevrubný rozbor a charakteristiku látek, obsažených v *Gestech*, v článku J. Veitze *»Povaha povídek v Gesta Romanorum«* v LF XXXVII 1910.

se o památku svých zakladatelů a velikých učitelů, v jiném pak směru též o vynikající z odpůrců. Zvláště u peripatetiků jest význačná snaha o literární portréty mužů, proslavených ve filosofii, projevená především sbíráním biografických anekdot. Již žák Aristotelův *Dikaiarchos*, skladatel ztracených kulturních dějin Hellady, byl činný v tomto oboru a stopy jeho biografii sedmi mudrců, Pythagory, Platona dosud jsou patrný; o sto let později peripatetik *Satyros* napsal životopisy filosofů a básníků.¹ K líčení životů byly přidávány i výroky jednotlivých mudrců, *λόγια*, které měly charakterisovati jejich učení, ale časem staly se konvenčním anekdotickým živlem tradice; vědeckým způsobem byly projednávány dějiny problémů od t. zv. *doxografů*. Pro dějiny filosofie velmi plodná byla myšlenka, pořádati tyto retrospektivní práce tak, aby vynikla kontinuita jednotlivých filosofických škol, představovaná jejich vedoucími mistry; základní dílo tohoto způsobu složil kolem r. 200 př. Kr. *Sotion* z Alexandrie.

Z veliké literatury o životech filosofů jest zachováno jen jediné dílo skoro úplně, známá kompilace *Diogena Laertia* ze III. stol. po Kr., která přes své nedostatky jest vzácným pramenem nejceněnějších zpráv. Pro starověk nemělo toto dílo tak jedinečného významu jako má pro nás právě svou izolovaností; u antických spisovatelů není citováno ani nelze souditi, že by ho byli užívali.² K rozšíření pomohla mu teprve ztráta ostatních děl podobných. Četné interpolace, od kterých kritické práce dosud neočistily jeho textu, svědčí o tom, že bylo příručkou antické filosofie byzantským a italským humanistům. Jiný důkaz toho jest to, že spis *Diogenův* byl mezi prvními spisy řeckými, přeloženými do latiny za doby obnovení klassických studií: překlad jeho pořídil vynikající člen florenské družiny humanistů XV. stol. *Ambrogio Traversari*, generál muranské kongregace řádu kamaldulského (1378—1439), když v něm byl zvítězil zájem o toto dílo nad náboženskými rozpaky, vzbuzenými bludným jeho obsahem. Řecký text byl tištěn po prvé v Basileji r. 1533.

Ale ještě dříve nežli byla sbírka *Diogenova* učiněna přístupnou latinským humanistům, dala vznik spisu, který ještě před začátkem doby nadšeného zájmu o antické spisovatele, před velikými objevy jejich děl snažil se poučovati o nich středověké členáře, milovníky mravoučné belletrie i zábavného poučení; novým spisem byly *Životy Diogenovy* nahrazeny — na delší dobu arci jen pro neodborníky v klassických studiích — a ztlačeny.

¹ Z tohoto díla poznali jsme nejnověji životopis *Euripidův*, zachovaný na papyru (uveřejněn v IX. sv. papyrů z Oxyrhynchu), zajmavý nejvíce dialogickou formou; o něm srov. O. Jiráni LF XL 37 n.

² Schwartz v monografii o *Diogenu Laertském* v Pauly-Wissowově Real. Enc. 9. polosv. sl. 740.

Původcem nového díla o starověkých mudrcích byl, jak se nyní obecně uznává, Angličan Walter Burley (Gualterius Burlaeus, narozen v Oxfordě r. 1275, zemřel snad r. 1345), muž, který si získal i jinak jméno v dějinách filosofie, oxfordský »doctor planus et perspicuus«.¹ Studia v Paříži svedla jej se dvěma význačnými filosofi tehdejší doby, neboť učitelem jeho byl tam Duns Scotus, spolužákem Vilém d' Occam. V bojích učeního světa byl na straně mírných realistů; toto své stanovisko uplatňoval jednak svou učitelskou činností na stolici theologie v Oxfordě, jednak svými spisy. Nejvíce práce věnoval, věren svému povolání, výkladu spisů Aristotelových; uvádí se asi 130 jeho pojednání z tohoto oboru, ze kterých mnoho je dosud netištěno, kdežto jiná byla opět a opět vydávána ještě před koncem XV. stol. Ale největšího rozšíření dosáhla jeho kniha »De vita et moribus philosophorum et poetarum«, první středověký spis o filosofech antických. Látku a v jednotlivostech i osnovu a formu Burley celkem přejal z Diogena Laertského, ovšem sotva z řeckého originálu, s tím rozdílem, že pojal do svého výkladu především i filosofi římské a nejčelnější spisovatele klassické i z jiných oborů, zejména básníky, nehledíme-li k některým ojedinělým přídkům jiným. Vidíme tu též postup, který se několikrát opakoval při latinském zpracování děl řeckých, na př. při Hieronymově památném převodě chronologického spisu Eusebiova. Odchylnou od Diogena jsou obsaženi v knize Burleyově tito starověcí »mudrci«²: Zoroaster, Homerus, Lycurgus, Archilochus, Simonides, Aesopus, Gorgias, Isocrates, Alcibiades, Euripides philosophus, Demosthenes, Sophocles, Pericles, Themistocles, Aristides, Aratus, Hippocrates, Euripides poeta, Xenophilus, Phaedo, Aeschylus, Apuleius, Plotinus, Hermes, Demades, Anaximenes, Polystratus et Hippoclidus, Callisthenes, Diodorus, Antipater, Erasistratus, Archimedes, Ptolemaeus, Menander, Philemo, Hegesias, Ennius, Aristarchus, Pacuvius, Statius, Valerius (Catullus), Plotius (Gallus), Panaetius, Titus Livius, Posidonius, Craton, Marcus Calidius, Diodorus (Siculus), Curio, Scipio, Tullius (Cicero), Cato, Diogenes stoicus, Antipater stoicus, Sallustius, Munatius Plancus, Lucretius, Lucius Pomponius, Plautus, Vergilius, Julius (Celsus), Accius, Terentius, Varro, Cornelius Gallus, Horatius, Xistus (= Sextus pythagoricus), Athenodorus, Verrius Flaccus, Ovidius, Valerius, Chalcidius, Seneca, Iuvenalis, Persius, Quintilianus, Plutarchus, Plinius, Ptolemaeus, Se-

¹ Stručná monografie o něm jest obsažena pod heslem Burley v Dictionary of National Biography, ed. by Leslie Stephen (7. sv., v Londýně 1886). Srov. i Noack, Historisch-biographisches Handwörterbuch zur Geschichte der Philosophie (v Lipsku 1879).

² Srovnáváme podle tisku Burleye z r. 1473. Vlastní jména, uváděná u Burleye většinou zkomoleně, píšeme obvyklou latinskou orthografií.

cundus, Apollonius, Basilicus, Taurus, Galenus, (Pompeius) Trogius, Porphyrius, Claudianus, Symmachus, Priscianus, Petrarca, Boethius. Naopak zase Burley proti Diogenovi vynechal Archelaa, Eukleida, Kritona, Simona, Glaukona, Simiu, Kebeta, Menedema, Krantora, Biona, Lakya, Klitomacha, Stratona, Lykona, Demetria, Herakleida, Monima, Onesikrita, Metroklea, Hipparchii, Menippa, Menedema, Aristona, Herilla, Dionysia, Kleantha, Sfaira, Epicharma, Alkmaiona, Hippasa, Filolaa, Xenofana, Melissa, Leukippa, Diogena z Apollonie, Pyrrhona, Timona.

Již z tohoto výčtu jmen jest patrné, že výběr Burleyův byl dosti nahodilý i v tom, co přidal, i v jeho vynechávkách. Arci musíme mít na paměti, že leccos z toho jest přičísti tradici jeho textu — rukopisy se liší naopak i v této věci dosti značně a vydání Burleye s kritickým apparátem nemáme — něco snad i úpravě textu Diogenova, jaký měl před sebou.¹ Mimo to Burley odchýlil se od Diogena tím, že porušil jeho uspořádání látky podle škol filosofických, pro které neměl porozumění ani zájmu, a seřadil své »mudrce« celkem chronologicky od Thalety až po Boethia. Za základnu pro jejich časové umístění přijal posloupnost králů a velekněží židovských, u spisovatelů latinských vynikající muže římské, jako Pompeia, Cicerona, Caesara, Vergilia a římské císaře. Ostatně již v této věci pozorujeme v díle Burleyově množství omylů, zmatků a nevyrovnaných nedůsledností, jako na př. činí básníka Papinia Statia vrstevníkem Enniovým, Plauta žákem Ciceronovým a Terentia klade do doby Augustovy.

Diogenes Laertios nebyl však jediným pramenem spisovatelů »mudrců« ani v těch životopisech, jež oba spisovatelé mají společny; ostatní biografie jsou arci vesměs čerpány odjinud. Zjistiti tyto předlohy Burleyovy není snadno, poněvadž je uvádí větším dílem jmény, ba leckde i s překvapující důkladností, neboť druhdy naznačuje přímý i nepřímý pramen svého excerpta.² Velmi málo jest látky, kterou Burley přejal přímo z antických originálů: o Demosthenovi píše na základě citátů z Valeria Ma-

¹ J. G. Schneider v stručném článku »Diogenes Laertius und der Engländer Burley« (Liter. Analekten herausg. von Fr. A. Wolf III, v Berlíně 1818, str. 227—255) ukázal několika příklady, že předloha Burlaeova lišila se do jisté míry od Diogenovy vulgaty textovými variantami; o výběru biografií se nezmiňuje. S míněním Schneiderovým, že Diogenův text, který byl předlohou Burleyovou, byl plnější než vulgata, nesouhlasí na př. Hertz ve vydání Gellia vol. II p. XLVI. Jinak ovšem text Burlaeův může býti pomůckou při kritické úpravě Diogenova díla, srov. Roeper, Conjecturen zu Diogenes Laertius (Philol. III 1848) str. 52 a j.

² Na př. v životě Alkibiadově: »Hic est Alcibiades, de quo refert Boethius in libro de consolatione dixisse Aristotelem...; v životě Platonově: »Hic, ut Flavianus historiographus refert ut habetur in polycrato (I) libro octavo...; ib. »ut autem in polycrato dicitur teste Apuleio«.

xima, Apuleia, Isidora, Jana ze Salisbury, Helinanda — jen spisů Demosthenových neznal; co ví o Sofokleovi, má z Cicerona, Valeria a Solina, Livia zná z Hieronyma a Eusebia; řeč Katona Utického, reprodukovanou v Sallustiově *Bellum Catilinae*, cituje z Augustinova spisu *De civitate Dei*. Nechybíme asi mnoho, řekneme-li, že jen o Aristotelovi, Ciceronovi, Senekovi a Boethiovi Burley píše na základě vlastního čtení jejich děl samých nebo výtahů z nich učiněných.

Jinak jeho dílo, t. j. co přidal k látce Diogena Laertia, jest založeno zcela na *pramenech nepřímých*, antických i křesťanských. Ovšem ani tu nelze všude říci s jistotou, zda nepřejal zprávu, spojenou s jménem původního spisovatele, z několikáté ruky pozdější; neboť nejpohodlnějším pramenem byly mu i tu *kompilace*, díla excerptorů, volená zase jen nahodile. Z Cicerona a Seneky uvádí leckterá svědectví i o spisovatelích jiných; jiná jest otázka, zdali sám četl Apuleia, jehož se také na některých místech dovolává. Rozšířené a oblíbené kompendium starých dějin, Justinův výtah z Troga Pompeia, bylo zvláště ve XII. a XIII. stol. hojně čteno a opisováno,¹ v Anglii stejně jako na pevnině, jak svědčí čtyři tamější rukopisy z té doby; může tedy jeho užití, na př. v kapitole o Lykurgovi, býti přímé. Jinak však Burley měl málo příležitosti, čerpat z takovýchto spisovatelů, když latinská literatura od prvních století křesťanského letopočtu až do jeho doby byla neobyčejně bohatá hotovými sbírkami poučných anekdot, životopisů slavných mužů a pod. Ze starověkých spisů tohoto způsobu byla pro Burleye nad jiné vydatná sbírka Valeria Maxima, ve které měli nejen starověcí rhetori, nýbrž i spisovatelé středního věku pohodlně uspořádaný sklad ukázek praktické moudrosti a ctností. Z toho díla Burley těžil poměrně velmi hojně; rozumí se, že zprávy odtud čerpané byly velmi jednostranné a nedostatečné pro výklad o mužích jako byl Archilochos nebo Simonides. Jiný předchůdce a pramen středověké belletrie, excerptované z látek literárně historických, byl Aulus Gellius, jehož sbírka »Noctes Atticae« dodala i Burleyovi mnoho anekdotických příspěvků; spisovatel jest ovšem jmenován u Burleye podle středověkého způsobu »Agellius«.² Prostřednictvím kollektaneí Solinových, jež cituje s titulem »De mirabilibus mundi«, přešlo do životů filosofů leccos i z materiálu encyklopaedie Pliniovy.³

¹ Fr. Rühl, Die Verbreitung des Justinus im Mittelalter, v Lipsku 1871, str. 18.

² O poměru Burleyově ke Gelliovi jedná Hertz ve vyd. díla Gelliova vol. II p. XLIII—XLVI.

³ Jest pochopitelné, že na této cestě původní vypravování nezůstalo neporušeno; tak na př. o smrti a pohřbu Sofokleově čteme u Plinia Nat. h. VII 109: »Sophoclem tragicum cothurni principem defunctum sepelire Liber pater iussit, obsidentibus moenia Lacedaemoniis, Lysandro eorum rege in quiete saepius admonito ut pateretur humari

Také *Macrobia*, známého skladatele *Saturnalií* a kommentátora Ciceronova *Somnium Scipionis*, uvádí Burley mezi svými prameny; nemáme příčiny pochybovati, že by ho nebyl znal z vlastního čtení.

Podstatnou částí díla Burleyova — jako Diogenova — jsou moudré odpovědi a vůbec sentence starých filosofů. Poněvadž apofthegmatický materiál obou těchto sbírek kryje se jen částečně, musíme uznati, že na dílo Burleyovo měla vliv, buď přímý nebo nepřímý, některá ze sbírek takových výroků; výslovně můžeme jmenovati jeho pramenem sentence *Publilia Syra*, z nichž některé lze u Burleye druhdy poznati i podle jejich formy metrické.¹ Nejspíše znal Burley tyto sentence ne v samostatné podobě, nýbrž jako složku takového *florilegia*, pocházejícího z řeckého původu, jako jest to, jehož části jsou zachovány v obsírnějším rozsahu v rkpe mnichovském 6292 stol. X a stručněji ve třech rkpech pařížských. Podobným způsobem se dostaly sentence Syrovy do *Speculum doctrinale* Vincentia Bellovackého. Toto *florilegium* vzniklo snad ještě na konci starověku. Jest zajímavé, že byl učiněn pokus, zjistiti skladatele latinské předlohy těch výtahů. Na základě místa z Jana ze Salisbury Polier. III 14 přičetl ji Ed. Woelfflin *Caeciliu Balbovi*, který prý žil v I. stol. po Kr.; zbytky jeho díla vydal s prolegomeny a kritickým aparátem r. 1855.² Stopy díla tohoto Balba lze prý nalézt mimo jiné již u Suetonia a *Macrobia*, pak u Jana ze Salisbury, Helinanda a Vincentia Bellovackého (o jichž dílech se zmíníme ještě níže) a také u Burleye, u něhož prý pochází ze sbírky Balbovy vše, co nevyplynulo přímo z Diogena Laertského nebo není výslovně citováno z jiného spisovatele. Ale celá tato hypotéza o *Caeciliu Balbovi*, spisovateli jinak neznámém, byla brzy vyvrácena, zejména výkladem Reifferscheidovým (Rh. Mus. XVI 1861, str. 12 nn.), a Woelfflin sám ji opustil (ib. str. 615 n.). Přes to však má Woelfflinovo vydání

delicias suas. requisivit rex, qui supremum diem Athenis obisset, nec difficulter ex his quem deus significasset intellexit pacemque funeri dedit; z tohoto vypravování ztratil se u Burleye motiv významného snu a místo zakročení božího dosazena tu prosba Atheňanů o přiměří: »Tunc vero temporis, ut ait Solinus, Lysander Lacedaemoniensis obsidebat Athenas. Volentes autem Athenienses Sophoclis corpus honorabiliter tradere sepulturae, rogaverunt Lysandrum quiescere. ut interim indutias bello daret: volebat enim tunc armis aggredi civitatem. Qui audita viri sapientia petitioni dignae assensum praebuit, re venerandi admodum viri honorabiles exequias impediret. Ve slově *quiescere* jest viděti zmatenou stopu původního *in quiete*.

¹ M. Haupt pokusil se ve *Philologu* III 1848 str. 376—379 k vyvolání Roeperovu (ib. str. 52 pozn. 25) zjistiti, které z výroků, připisovaných u Burleye Sokratovi, náleží nebo by mohly náležeti sbírce sentencí Syrových.

² *Caecilii Balbi De nugis philosophorum quae supersunt. E codicibus et auctoribus vetustis eruit, nunc primum edidit, commentaris et dissertatione illustravit* Ed. Woelfflin, v Basileji 1855.

domnělého Balba význam pro analýsu díla Burlaeova, neboť je v něm sneseno mnoho srovnávacího materiálu. Jinak ovšem nelze uváděti spisovatele jménem Balba mezi Burlaeovými prameny.¹

Bližší než uvedené spisy antické byla středověkému duchu Burleyovu díla křesťanských spisovatelů, bližší dobou i myšlenkami. Jak by byl mohl přijmouti na př. Diogenovo vyličení Epikura! Však bylo již dávno postaráno o křesťanské zabarvení jednotlivých portretů staré kultury, o vyrovnání sporu mezi myšlením křesťanským, původně lidovým, a pohanskou antikou, jak se jevila svými učenými vrstvami. V kategorii děl, charakterisované Suetoniovým titulem »De viris illustribus«, provedl toto vyrovnání typickým způsobem Hieronymus ve svém latinském rozšíření chronologického kanonu Eusebiova, jež obsahuje vstřebanou látku z uvedeného spisu Suetoniova. Burley cituje Hieronyma velmi často, nejen jeho *Chronica*, nýbrž i listy, odpověď Jovinianovi a *Quaestiones in Genesim*. Na Hieronymovi se posléze zakládá i datování života jednotlivých mudrců, o němž jsme se zmínili výše; podle jeho biografických zpráv řídil se jistě i výběr v díle Burleyově, ba druhdy byly do něho prostě přejímány bez ohledu na význam zmíněné osoby.² Méně mohl čerpat z děl velikého současníka Hieronymova Augustina, ale i z něho výslovně cituje *De civitate Dei*, *Retractationes* a listy. Zcela jistě znal spisy Boethiovy, zejména jeho klasickou *Consolatio*; jest charakteristické, že i citát z Aristotela přejímá nepřímo z tohoto díla (srov. na str. 346 pozn. 2). Středověku zcela náleží spis, jenž byl Burleyovi i předcházejícím stoletím nevyčerpatelnou zásobárnou encyklopaedických vědomostí, *Etymologiae* Sevillského biskupa Isidora; v něm nalezl poučení o Zoroastrovi jako o Platonovi, o Demostenovi jako o Varronovi. Jiné dílo Isidoro, nadepsané *De viris illustribus*, věnované vyličení spisovatelů církevních, bylo ovšem látce Burleyově cizí zrovna jako stejně pojmenované sbírky Hieronymova a Gennadiova. Za to hojně zpráv o pohanských mudrcích nalezl v rozsáhlém spise Jana ze Salisbury (Joannes Saresberiensis), významně pojmenovaném »*Polycraticus sive De nugis curialium et vestigiis philosophorum*«, křesťanském Valeriu Maximovi; není mnoho kapitol u Burleye, kde by nebyl Polycraticus citován. Konečně nemálo Burley přejal z kroniky francouzského dějepisce a básníka Helinanda, cisterciáckého mnicha ve Froidmontu (zemř. 1227), jež vypravovala obsírným způsobem

¹ Přehledný výklad otázky o domnělém Caecilii Balbovi podává Wissowa v RE 5. polosv. sl. 1196 nn. s. v. Caecilius 35) a podle něho Schanz, *Gesch. röm. Lit.* I 2, ³ 25.

² Na př. Hieronymova poznámka ke 4. roku ol. 188 »*Munatius Plancus Ciceronis discipulus orator habetur insignis. qui cum Galliam Romam regerit, Lugdunum condidit*« přejata doslova jen s přídavkem »*Romae claruit*« a se záměnou jména Munatius za »*armacius*« (ve vydání Burleye z r. 1479).

události od stvoření světa až do r. 1204; prvním dvěma obdobím, totiž od začátku až po Dareia Notha a odtud až po narození Kristovo, bylo tu věnováno 32 knih, více než polovina celého díla. Ale právě zde nemůžeme srovnáváním zjistiti, zdali jest tomuto prameni přičísti i Burleyovy doplňky, změny a chyby proti chronologickému přehledu Hieronymovu, neboť z Helinandovy kroniky jest známa jen poslední část, kn. 45—49, jednající o dějích od r. 634 po Kr.,¹ kdežto ostatek jest snad nadobro ztracen.

Nehledíme-li k ojedinělým citátům, jako na př. z Hugutia, Alexandra Neckama,² vypočítali jsme prameny, z nichž bylo čerpáno Burleyovo dílo. Toto »čerpání« nesmíme si ovšem představovati jako promyšlené vybírání látky a její třídění; práce Burleyova velmi často byla určována nahodilým nálezem podrobnosti, kterou zaznamenal — leckdy povrchně — i beze zření k vlastnímu didaktickému účelu svého díla. Úplný nedostatek přehledu v starověké literatuře způsobil, že jednotlivostem se nedostává pochopení a ocenění, celku pak úměrnosti. U Homera zajímala spisovatele mnohem více anekdota o rybářích, kteří si vybírali vši, než Ilias a Odysseia, u Vergilia jeho čarodějné kousky než jeho básně, o Catullovi nepraví nic více než »Valerius Catullus poeta Veronensis claruit Machabeorum temporibus et Romae obiit tricesimum aetatis annum habens«.

Ale byla by jalová práce, konstatovati všechny nedostatky spisu Burleyova a vyřknouti pak nad ním soud, že svým obsahem *vědě* nepodává nic, co by nebylo známo z pramenů starších, a svou methodou že stojí hluboko pod dílem Diogena Laertia. Hlavní věc jest, že *ten spis byl napsán dříve, než italský humanismus rozžal světlo poznání, kritiky a metody v oboru klassických studií*;³ tato věc Burleye ospravedlňuje a místo jeho nedostatků staví do popředí jeho zájem o vynikající muže *pohanského* starověku — právě v tom jest zajímavost a původnost jeho svodu — jichž osudy, výroky a zásady měly čtenáře jednak pobaviti, jednak naváděti k životní moudrosti. Proto můžeme upustiti od dalšího posuzování knihy Burleyovy po stránce věcné, které však nebylo zbytečné, hledíme-li k jejímu působení v dobách následujících; vždyť jejím vlastním účelem nebyl výklad o starověku, nýbrž měla býti knihou populárního čtení, jak naznačuje již její předmluva: »*De vita et moribus philosophorum*

¹ Migne, Patrol. lat. tom. 212.

² Chybou transkripce jest jmenován tento původce významného díla »*De naturis rerum*« v některých vydáních Burleye »*Alexander nequam*«.

³ Správně praví o tomto díle Ger. Joannes Vossius ve spise »*De historicis latinis libri III*« (Lugduni Bat. 2 1651) p. 516: »*Nempe nusquam non paene cucurbitas lippit: quod tamen non ingenio, quo plurimum valuit, sed saeculi attribuendum est infelicitati, quo litterae dispretae ubivis iacebant*«.

veterum tractaturus multa quae ab antiquis auctoribus in diversis libris de ipsorum gestis sparsim scripta repperi in unum colligere laboravi. Plurima quoque eorum responsa notabilia et dicta elegantia huic libro inserui, quae ad legentium consolationem et morum informationem conferre valebunt. Tento jasně vytkřený účel jest druhou omluvou této knihy po stránce obsahové.

II.

Burleyovy Vitae philosophorum, vhodné svým obsahem i formou »ad legentium consolationem et morum informationem«, dostaly se záhy mezi ony středověké knihy, které se vymkly individualitě a jménu svého původce, žily svým vlastním životem, měly své vlastní osudy a stávaly se počátky široce rozvětvených a složitě míšených rodů. Bylo by jistě nesnadno, sepsati a roztržiti všechny zachované rukopisy této zajímavé sbírky. V jediné pražské universitní knihovně jest jich 15; psány jsou dílem ve XIV., dílem v XV. stol. a lze mezi nimi pozorovati třídy, lišící se jednak výběrem životopisů, jednak stručnějším nebo delším textem. Významno jest, že z rukopisů jedny uvádějí v titulu jméno Burlaeovo, jiné jsou anonymní; týž rozdíl pozorujeme i ve vydáních tištěných. Těmi byly ovšem jako jinde i zde značně omezeny variace textu a verse obsírnější převládla. Hain (Repert bibliogr. s. v.) vypočítává 13 vydání Burlaeových mudrců, tištěných do r. 1500;¹ z těch byla nám přístupna tři ve zdejší universitní knihovně, norimberské z r. 1472 a 1479 (toto ve třech exemplářích) a kolínské z r. 1475. Jest zajímavo, že v tisku z r. 1479 sign. 42 F 25 jest dodatečně v titulu připsáno »Diogenis Laertii de vitis philosophorum«, což jest charakteristický projev směřování tohoto díla se spisem Diogenovým — ač Diogenes jest v textu nesčíslněkrát citován — které se jeví, jak bude řečeno níže, i jinde.

Při tak veliké rozšířenosti této knihy není divu, když se od-cizila do té míry svému skladateli, že si ji mohli přisvojovati spisovatelé jiní. Z plagiátorů jest nejznámější právník Antonius a Sala, který vydal tento spis pod svým jménem v Casale u Bernarda Grossa r. 1603.² Tu a tam byly vyslovovány pochybnosti, zdali Burley jest vskutku autorem Životů mudrců, ale po-něvadž novější bibliografové i literární historikové tyto pochybnosti souhlasně odmítají, nepokládáme za potřebno, mluvíti ob-šírněji o této otázce.

Bibliografie také zaznamenávají, že Burlaeovy Vitae byly přeloženy do italštiny r. 1475 (tiskem vyšly v Benátkách r. 1521

¹ Hoeferova Nouvelle Biographie universelle (vyd. u Didotů) udává jich 15.

² Phil. Labbe, Bibliotheca bibliothecarum³ 1682 s. v. Antonius a Sala.

s titulem »Vite de Philosophi moralissime«) a do němčiny: německý překlad byl vytištěn podle Haina v Augsburgu r. 1490 s titulem »Das buch von dem leben und sitten der heydnischen maister«. Že byly několikrát přeloženy a vydány i v české literatuře, o tom se, jako obvyčejně, nepíše.

Walter Burley byl v Čechách znám již za vlády Karla IV., kdy nastaly vůbec živější styky mezi Čechami a Anglií v oboru zahraniční politiky i na poli kulturním.¹ Zvláště M. Vojtěch Raňkův byl přímo ve spojení s universitou oxfordskou a jejím theologickým učením, a v listě Jana ze Středy, psaném podle Tadry bezpochyby ještě před rokem 1360 a zachovaném v »Summa Cancellariae Caroli IV«, výslovně jsou jmenováni Burley a jeho vrstevník Vilém d' Occam jako původcové »sosismat«, o nichž bylo v Praze disputováno a která tu byla vyvrácena.² Knihy obou těchto filosofů jsou uvedeny v seznamu knih university pražské, sepsaném před r. 1370; jsou to »Burley su(per) politico(rum) in papir...« a »Loyca otkani in papiro«.³ Jest zcela pochopitelné, že pražská universita znala Burleye jako filosofa, komentátora Aristotelova, spisovatele traktátů De universalibus, De tribus agentibus, De formis accidentalibus, De divisione entis atd. a ne jako auktora populární knihy De vita et moribus philosophorum; tato kniha nepřišla do Čech přímo z Anglie, nýbrž byla k nám zanesena v proudu ostatní mezinárodní belletrie středověké a rozšířila se tu v latinských opisech⁴ i českých překladech.

Českých recensí Životů jest několik a zachovány jsou jednak rukopisně, jednak v tištěných vydáních. Sem náleží:

1. Rkp. dříve Pelclův, nyní Thunovské knihovny v Děčíně z XV. stol., obsahující Životy mudrců a za nimi Dalimilovu kroniku.⁵

2. Rkp. Fürstenberské knihovny na Krivoklátě (sign. I d 36) z 2. pol. stol. XV., v němž jsou Životy napsány za známou recensí kroniky Dalimilovy fol. 89 b — 112 b. Za nimi následuje List k Alexandrovi od mudrcův a odpověď Alexandrova, pak Lucidář.⁶

¹ Ferd. Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských, v Praze 1897, str. 162 nn.

² Tadra v uv. spise na str. 164 pozn. 1. uvádí z onoho dopisu: »Qui iam anglicana sophismata Okkam puta Burley et oliorum, qui sub apparencia veri tunicam falso secreverunt contexere, omnino destruximus, latratus eorum inutiles pie veritatis sermonibus compescendo«.

³ Hanslik, Geschichte der Prager Universitätsbibliothek str. 21; na toto místo byl jsem upozorněn citátem u Tadry ib.

⁴ Na př. rkp. univ. knih. sign. XIII G 18 má výslovně subskripci Oldřicha Kříže z Telče »per me Crucem de Telcz in Sobieslavia«).

⁵ Jungmann, Hist. lit. čes. II 78; Jireček, Rukověť s. v. Mudrců dávných skutky a mravy.

⁶ Jungmann ib., Jireček ib. Obširný popis tohoto rkpu podává Zibrť, Staročeský lucidář, str. 17—20.

3. Rkp. universitní knihovny pražské (sign. XVII E 14) stol. XV, fol. 165 a — 224 b, v němž před Mudrci předcházejí Knihy čtyřery o rozličných etnostech Albertana Brixienkého a za Mudrci následuje Epistola sv. Bernarta Reymundovi rytíři o řádném spravování hospodářství.¹ Z tohoto rukopisu jsou otištěny ve Výboru z literatury české II sl. 927—948 životy Thaletův, Solonův, Chilonův, Sokratův, Platonův, Vergiliův.²

4. Rkp. kapitulní knihovny v Praze (sign. J 33), ve kterém jsou obsažena tato díla: 1. Apparatus Jo. Andreae super Clementinas (psáno r. 1470); 2. O životě a mravích mudrců (fol. 55 b — 61 a); 3. Sidonii epistulae.³

5. *Tiskem* bylo vydáno české zpracování díla Burleyova r. 1514 od Mikuláše Konáče z Hodíšťkova s názvem Životové a mravná naučení mudrcův přirozených a mužův ctností osvědčených krátce vybraní. Venundantur Pragae a Nicolao Impressore in Lacu.⁴

6. Šimon Lomnický vytiskl nové zpracování Mudrců v Praze u Jiříka Nigrina r. 1591 s titulem »Knížka o životu a dobrém chování filosofův pohanských k navedení mravův křesťanských« a po druhé r. 1595 »Filozofský život aneb Historický spis o mravích a šlechtném životu a obcování mudrců a filozofů starých pohanských«.⁵ Výňatek z této knihy Lomnického jest otištěn v Tomsově Chrestomathii a v Jirečkově Anthologii z literatury české doby střední (str. 256 nn. O Sokratesovi filosofu).

S jménem Burlaeovým našli jsme spojení, jak bylo řečeno, toliko recenzi klementinského rukopisu, uvedeného pod čís. 4., ve zmíněném Truhlářově katalogu; rkp. kapitulní knihovny uvádíme — pokud víme — po prvé mezi českými versemi Mudrců.

Srovnáváním všech těchto zpracování jednak s latinským originálem, jednak mezi sebou — jen rukopis děčinský nebyl nám po ruce — chtěli jsme zjistiti jednak vzájemný jejich poměr, jednak poměr k originálu co do věcného obsahu; o jazykovou stránku nám nešlo a proto citáty skoro vesměs budeme uváděti v moderní transkripci.⁶ (Příště konec.)

¹ Jungmann ib., Jireček ib.; Truhlář, Katalog českých rukopisů č. 190.

² V úvodní poznámce Výboru jest omylem uvedena sign. tohoto rukopisu XVII, C 14. Také není správné, že Jungmann ve své historii lit. č. spisu toho nejmenuje.

³ Podlaha, Knihovna kapitulní v Praze (Soupis památek historických a uměleckých v království Českém II 2) č. 97.

⁴ Jungmann a Jireček ib.; Vlček, Dějiny čes. lit. I 1, str. 340 Jakubec, Dějiny lit. čes. str. 252 n.

⁵ Jungmann IV 619.

⁶ Laskavosti p. kanovníka Dr. Ant. Podlahy a p. Dr. Sluky, generálního ředitele panství Křivoklátského, děkuji, že mi bylo možno pročíti rkp. kapitulní a Křivoklátský.

Úvahy.

Евѣ. Кагаровъ: *Культь фетишей, растеній и животныхъ въ древней Греціи.* V Petrohradě 1913, Senatskaja tipografija. Str. VII a 327. Za 2 r. 50 k.

Dlouho trvalo, než pozornost učenců, zkoumajících vývoj řeckého náboženství a mythologie, obrátila se od skvělých anthropomorfních bohů olympských, oslavených uměním, k shledávání málo znatelných stop víry pochmurné a tajemné, ale opravdu lidové a starší, ke kultu fetišů, rostlin a zvířat. Nastoupení na tuto cestu v padesátých letech minulého století bylo arci zase počátkem mnohého bloudění a hledání, třibení a pokusů. Spis Kagarovův jest první práce, jež podává nejen kritický přehled všeho, co bylo dosud v této věci vykonáno od jiných, nýbrž i vlastní souborný obraz o tomto nejstarším stadiu řeckého náboženství a o jeho vztazích k náboženství klassickému. K tomu účelu jest spisovatel arci nucen, doplňovati fragmentární materiál jednak poznatky psychologickými, jednak výsledky metody anthropologické. Dílo jest rozvrženo na tři hlavní části, z nichž první jedná o kultu fetišů, druhá o kultu rostlin a třetí o kultu zvířat; každá z nich pak skládá se ze tří dílů, o původu příslušného druhu kultu, o hlavních typech uctívaných předmětů toho oboru a o formách každého kultu zvláště.

O kritické metodě spisovatelově nabýváme dobrého mínění již z první kapitoly, kde pozorně a přesně vymezuje pojem *fetišismu* proti jiným primitivním projevům náboženského citu, jako jest kult předků, animatismus, prvotní magie s talismany a amulety, a přichází k této definici: »Fetišismus jest forma náboženského vyznání, zakládající se v tom, že zvláštní, rozměrem neveliké předměty neživé¹ přírody, buď ve své přirozené podobě anebo rozličným způsobem uměle přizpůsobené k potřebám kultu, jsou obklopovány úplně organisovaným a systematickým uctíváním, jako by v sobě skrývaly zvláštní duchový prvek« (str. 6). Přezítky fetišismu, zjevu ostatně velmi složitého, jest možno naléztí až dosud u všech národů, takže není pravdě nepodobno viděti v něm přirozenou fází ve vývoji náboženských představ lidstva vůbec. Za základ klassifikace řeckých fetišů bere spisovatel velmi dobře to, jakou měrou byl předmět pro kult zpracován, a přichází tak ke stupnici od hrubých kamenů a kusů dřeva až k předmětům, kterým byla částečně přidána lidská podoba (t. zv. xoanům),

¹ Není mi dosti srozumitelno určení »neživé« přírody, když spisovatel v zdarilé klassifikaci řeckých fetišů na str. 18 uvádí na čtvrtém místě výslovně »elementy živé přírody«, části těla zvířecího i lidského, jako jest fallos, rohy, kůže, lebka, vejce, kopyto a p.

činicím přechod k idolům.¹ Kult fetišů přinesli si Řekové již ze své praindoevropské vlasti, a mají-li některé názvy posvátných kamenů, jako *βαίνυλος*, abbadir, původ semitský, jde tu právě jen o přejetí jména, ne představy. Z fetišů kultury kretske jest nejzajímavější, ale nejzáhadnější dvojité sekýra, *λάβρος*; těžko jest souhlasiti se spisovatelem, že by byla bývala původně symbolem ženy a plodnosti, připomínajíc svým tvarem hypogastrický trojúhelník, neboť není speciálním attributem ženského božstva kretskeho a naopak kárský Zeus má výslovně příjmení Labraundos, souvisící s *λάβρος*.² Mezi hlavními projevy kultu fetišů ve starém Řecku spisovatel uvádí na základě hojných dokladů adoraci, polévání a podobné úkony, oblékání v roucha a ozdobování věnci a stužkami, stavění oltářů a přinášení obětí, ukládání fetišů do svatyní, jež se pak stávají útočišti, zřizování zvláštních slavností, užívání fetišů k přísahám, věštbám a ordalím, uctívání fetišů jako léčitelů a ochránců měst i států. Klasifikací amuletů a talismanů (kouzelných prostředků obranných, passivních a útočných) končí se první část knihy Kagarovovy.

Otázka o vzniku uctívání rostlin, které jest asi starší než kult fetišů, jest dosud sporná. Spisovateli zdá se pravdě nejpodobnější nová theorie Frazerova, hledající jeho původu ve venkovských kultech, spojených s kouzelnými obřady, při nichž se užívalo ratolestí a které měly účelem, sympathickou magií vymoci od země zeleně a úrody. Ale zdá se, že takového výkladu, který jest ostatně příliš jednostranný, není potřebí. Vztahy primitivního člověka k vegetativní (a také animální) části přírody, k organismům, žijícím nezávisle na něm, jsou jistě starší a všeobecnější než zájmy agrární a vytvářely se jako výslednice jednak vnějších dojmů na člověka, jednak rostoucí zásoby jeho zkušeností. Čteme-li, jak Xerxes util platan zlatem a ustanovením hlídače, stačí nám Herodotův důvod *καλλεος εἵνεκα* úplně.

Partie o družích rostlin, jež měly v Řecku náboženský význam, jest povahy celkem popisné. Po názvu a jeho etymologii následují doklady ze starověkých spisovatelů a nápisů o vztahu zmíněné rostliny k jednotlivým božstvům, o proměnách a bájích vůbec jí se týkajících; zde jest nemožno vypsati množství zajímavých detailů, obsažených v textu i v poznámkách, z nichž některé vyslovují určité slovo i po stránce botanické o některých málo ujasněných otázkách, na př. který druh rostlin a kdy zdomácněl ve starém Řecku, jiné vykládají o zvláštních epithetech bohů, jež zachovala památku na staré kulty. Celkový výsledek této části jest: 1) všechny druhy rostlin, zaujímající místo v řeckém náboženství, jsou rostliny domácí anebo zdomácnělé ještě v předhistorické době; 2) kult rostlin vznikl z animismu, t. j.

¹ Postupná stadia tohoto přechodu jsou vypočítána a namnoze doložena na str. 62—68; zde se zdá, že spisovatel líčí vývoj řecké plastiky příliš určitě a schematicky.

² Srov. Peroutkovy Dějiny řecké I., str. 155, 160 n.

víry v jsoucnost četných duchů s rozmanitými funkcemi, naplňujících veškeru přírodu; 3) pro víru v daimonskou povahu nemoci a uhranutí jest skupina rostlin záhy činitelem v lidovém léčení a magii; 4) s přechodem duchů a daimonů v bohy rostliny mění se v atributy toho i onoho božstva a pokládají se toliko za zasvěcené jemu. Formy kultu rostlin jsou celkem tytéž jako fetišů. Spisovatel přichází k závěru, že zcela neprávem tvrdí Otto Kern v Pauly-Wissowově RE. III, sl. 167, že o skutečném kultu stromů ve starověku nemůže býti řeči.

Část třetí, jednající o kultu *živočichů*, jest složena obdobně jako partie o rostlinách. Tento kult nekryje se s pojmem totemismu a nejví u Řeků jeho stop (v závěru této části polemizuje spisovatel obsírně proti opačnému mínění maďarského učenice Hornyánszkého); u totemu určitě vyniká znak, že jest to celá třída předmětů, k níž má vztah ne jednotlivá osoba, nýbrž celý rod, ač na druhé straně o vzniku totemismu není dosud pronesen soud definitivní přes mnoho prací, věnovaných této otázce. Zoolatrii nelze odvoditi z jednoho pramene — zde spisovatel právem odmítá některé jednostranné theorie — nýbrž vyplývá jednak ze zbožnění živočicha člověku prospěšného anebo z daimonisování živočicha zlého, jednak z představy o theriomorfni povaze duše předkovy, jednak z celé řady nesprávně vysvětlovaných jevů organické přírody i psychického života lidského.

I zde jsou řešeny při výpočtu jednotlivých druhů uctívaných zvířat¹ podrobné otázky. Na př. epitheton Apollonovo *Λύκειος* a *Diovo Λυκαῖος* jest uváděno v souvislost s původním uctíváním vlka proti domněnkám o přírodním nebo symbolickém jeho významu a také z výkladů epitheta *γλαυκῶπις* zdá se spisovateli pravdě nejpodobnější odvození od *γλαῦς*; při tom arci zůstává ještě otázka o souvislosti toho neb onoho božstva s příslušným zvířetem a odpovědi mohou býti velmi rozličné, jak patrné na př. z výkladu Apollonova jména *Σμυνθεύς*, kde spisovatel asi neprávem přijímá z novějších domněnek tu, jež je přikládá Apollonu jako bohu moru na základě představy o myších jako šířitelkách nákazy.² Při některých zvířatech zdá se nám býti výklad nepoměrně stručný, na př. málo pověděno o vztahu kohouta k Asklepiovi, o včele, o motýlu.

Celkem lze pozorovati v kultu zvířat zejména dvě základní myšlenky, na jedné straně představu o zvířeti jako o jedné z forem lidské duše a zvláště jako o příbytku duše zemřelého, na druhé straně jsou zvířata pokládána za vtělení daimonů vegetace; k první se postupem přidružuje motiv chthonický, ke druhé erotický. Mezi prežitky tohoto kultu, jež lze ve starém Řecku dokázati,

¹ Etymologie názvů není zde tak důsledně uváděna jako u rostlin.

² K výkladu o sporné ligalijské *Δημήτηρ Μελαίνα*, představované v podobě částečně koňské, mohl spisovatel užiti jako analogie novější zprávy o chrámě Artemidy *Πῶλος* na Thasu (srov. Arch. Anz. 1910, sl. 144).

náleží therioformní vyobrazování božstev, obyčej chovati jistá zvířata při chrámech nebo vystavovati vyobrazení zvířat v chrámech a na jiných místech kultu, od zvířat odvozená jména lidí i epitheta bohů, ostatky mythických zvířat, mythy o proměnách, kosmologické a kosmogonické myšlenky, souvisící se zvířaty (na př. v učení orfiků), úloha zvířat v svatebních obřadech, v lidovém lékařství a v magii.

Vývoj kultu fetišů, rostlin a zvířat k uctívání bohů antropomorfních může býti podle spisovatelova závěru představován takto. »Na počátku každý zvláštní jev, který upoutal pozornost člověkovu, zdál se mu nadpřirozeným jsoucem, vyžadujícím obětí a úcty (Usenerovi Augenblicksgötter). Ale potom celé třídy jsouce téhož rodu stávají se předměty náboženského kultu (vlei v Athénách, mořští raci na ostrově Serifu atd.). Později jest pokládán za boha jen jeden vynikající představitel třídy (Dodonský dub, posvátný had v Erechtheiu, býci Apis v Memfidě, Mnevis v Helio-poli atd.). Znenáhla začíná býti uctíván ne sám předmět, nýbrž duch nebo daimon, který se usídlil uvnitř fetiše, rostliny nebo živočicha (Hamadryady). Dalším krokem jeví se představa o tom, že duch stromu nebo zvířete může opustiti své obydlí a přestěhovati se do jiného sourodého předmětu (Dryady). Konečně rostlinný nebo živočišný duch shodí se sebe hmotný obal a změní se čistě v antropomorfního boha. Tito noví boží antického polytheismu ještě dlouho zachovávají ve způsobu přžitků zvláštní vlastnosti příslušné rostliny nebo živočicha (plodivou sílu, moudrost a p.) i způsobilost k proměnám. Tak Διόνυσος »Ερίφος stává se Dionysem »Ερίφιος, Ποσειδών »Ιππος mění se v Poseidona »Ιππιος atd.« (str. 314 n.).

Zpracovati veliké množství drobného materiálu, zachovaného ze starověku, a ještě větší množství domněnek a výkladů, jest úkol velice těžký pro badatele, který nechce přijmouti nebo vytvořiti si jednostrannou theorii, když vidí, že by byl nucen násilně měniti fakta v její prospěch. Tak i našemu spisovateli byla dražší drobná, poctivá práce než duchaplná, ale vratká synthese a není mu k necti, že v jeho knize zůstává jakási roztržštěnost, způsobená povahou látky a tím, že se nevyhýbal žádnému problému.

Úžasné jest množství citovaných pramenů z nejrůznějších literatur; z českých učenců jsou porůznu uváděni Primus Sobotka (v části o rostlinách), Zíbrt, Peroutka,¹ Groh a Jiráni.

Snesením rozsáhlého materiálu, podrobným jeho popsáním, strážlivou kritikou, která nikde nezavádí na scestí, stává se kniha Kagarovova instruktivní a nezbytnou pomůckou pro obor, o němž jedná.

Frant. Novotný.

¹ V citátě z Peroutkových Dějin na str. 25 pozn. 2. vypadl řádek.

L. Paschetto: Ostia colonia Romana, storia e monumenti. (Atti della pontificia accademia Romana d'archeologia, vol. X, parte 2.) V Římě 1912. Stran XVII a 593, 4° se 3 plány a 160 obr. v textu. Za 30 lir.

Spisovatel, promluviv stručně o poloze města, podává jeho dějiny až do doby nové; pak líčí poměry správní, náboženské i soukromé v Ostii starověké a podává i přehled sdružení řemeslných. Této části historické je věnováno celkem sedm kapitol. V dalších sedmi kapitolách probírá spis. topografii města; zase podává přehled celkový, načež probírá ve skupinách budovy veřejné, domy s místnostmi obchodními a řemeslnými, budovy posvátné, soukromé a konečně náhrobky. V kapitole XV. sestavil chronologický přehled všech dosavadních výkopů v Ostii. Přidán je seznam vyobrazení, index celkový (kde se nepřihlíží k XV. kap.), seznam pramenů starověkých a konečně literatury moderní.

Knize předeslal ředitel výkopů ostijských, Dante Vaglieri, jenž spisovatele k této práci vybídl, velmi zajímavý úvod. Připomíná, že v Ostii vidíme, jak vypadalo velké přístavní město římské zvláště v době Antoninů, kdy Ostie zkvétala nejvíce, kdežto v Pompejích máme typ provinciálního města hellenistického.

Zdá se, že Paschetto pokládá svou knihu za první spis o Ostii vůbec. To není správné; neboť již r. 1903 vydal J. Nagjevski v Kazani samostatnou knihu o Ostii. Ještě vážnější je podobné opomnutí ve sbírání materiálu epigrafičského. Paschetto vůbec necituje XIV. svazku díla Inscriptiones Graecae, kde G. Kaibel zpracoval řecké nápisy z Itálie a Sicílie. Tuto neuvěřitelnou skutečnost možno vysvětlovati jen tím, že vůbec neznal tohoto díla. Na str. 190 dovolává se totiž řeckého nápisu (epitafu Neilova = IG. XIV 935) — z *Annali dell' Istituto* 1859, str. 235. Na str. 167 dovolává se nápisu Serena, neokora Sarapidova (má patrně na mysli nápis IG. XIV 917), ale vůbec nedokládá, odkud nápis zná. To jsou jediné řecké nápisy, o nichž se Paschetto zmiňuje, ač jich je mnohem více (IG. XIV 913—950) a některé velmi zajímavé. V Ostii se mluvilo, jak u přístavního města je samozřejmé, mnohem více řecky, než by se čtenář domníval z líčení Paschettova.

Jinak shromažďoval Paschetto příslušný materiál dosti svědomitě; připadl při tom i na nápisy v CIL. neuvedené, ač při pořádání jeho již byly publikovány (str. 439, pozn. 1, str. 547 pod čís. 384 s pozn. 10). Pokud jsou objevy jeho cenné, musí zjišťiti podrobnější zkoumání. Neveliká zběhlost v literatuře filologické je patrna i z toho, že pro etymologii slova Ostia obrátil se Paschetto k srovnávacímu slovníku Vaničkovu z r. 1874—77, neznaje slovníku Waldowa (str. 1, pozn. 1). Na str. 35, pozn. 1 domnívá se, že K. O. Müller vydal po druhé Deeckovo dílo »Die

Etrusker«; ve skutečnosti tomu bylo naopak. Na str. 70, v pozn. 4 opominut v seznamu spisovatelů, připomínajících portus Augusti, Apuleius (Met. XI 26).

Přes tyto nedostatky nechci říci, že kniha je bezcenná. V poslední době byly výkopy v Ostii opět zahájeny, téměř každý sešit časopisu »Notizie degli Scavi« přinášel nové zprávy, před nimiž stál čtenář, Ostie neznající, zcela bezradný. Paschetto, jenž z vlastního názoru Ostii dobře zná a dlouho se látkou touto zabýval, podává soustavný obraz, který poněkud suše, ale dobře informuje o dnešním stavu výkopů. Soudil bych, že hlavní důraz měl býti položen na část topografickou, již bylo především potřeba; tu také bylo spíše možno dokonale ovládnouti. Část historická působí na mne dojmem jakéhosi dilettantství; na př. na str. 27, pozn. 3 rozhoduje Paschetto s plnou jistotou spor o původu Etrusků. Materiál pro Ostii je velmi různý a jistě ohromný. Pochybuji, že jej zde Paschetto vyčerpal úplně. Ale kdo ví, jak nepečlivé a málo obsažné jsou indexy italských publikací, i nejvýznamnějších, ačli mají vůbec index, dovede si vážit takové práce, jakou vykonal Paschetto v XV. kap., v přehledu ostijských výkopů.

Obrázky jsou většinou starší známí z »Notizie degli Scavi«, ale úkolu svému vyhovují, až na některé, které nejsou dosti jasné (obr. 44, 46, 89). Plány jsou zřetelné a prakticky zařízené; ukazují názorně, jak nesoustavné byly starší výkopy, jichž jediným účelem bylo loupění uměleckých děl.

Čelkem lze říci, že pro poznání Ostie je kniha Paschettova pomůckou nezbytnou, třeba jest od ideálu podobného díla ještě daleko vzdálena.

Ant. Salac.

Carl Rothe: Der augenblickliche Stand der homerischen Frage. V Berlíně 1912, u Weidmannů. Stran 94. Za 2 marky.

Není to samostatná kniha, nýbrž zvláštní otisk z Jahresberichte des philologischen Vereins zu Berlin XXXVIII (příloha k Zeitschrift für das Gymnasialwesen), kdež dlouholetý neúnavný stoupenec theorie unitářské C. Rothe již 25 let referuje o pracích z oboru homerské otázky. Referát tento týká se let 1910—12. Účelem knihy jest ukázati rozdíl mezi starou, ničivou methodou, pitvající básně homerské přísnou logikou, a methodou novou, jež pomocí psychologie snaží se pochopiti a vyložiti obě epeje. Rothe ukazuje, že stará metoda theorie krystallisační vedla každého z badatelů k jiným výsledkům, kdežto pomocí metody nové nejrozmanitější badatelé dospěli aspoň v hlavních věcech k témuž výsledku. Při té příležitosti hájí se spisovatel obsírně proti svému odpůrci P. Cauerovi, jenž zavrhl jeho metodu jako nevědeckou a jeho knihu »Ilias als Dichtung« (v Paderbornu 1910) podrobil zdreující kritice.

Podle obsahu recensovaných prací rozděluje Rothe své referáty na dvě skupiny. V prvním, všeobecném díle referuje o pracích, které se týkají buď místa děje, nebo poměrů kulturních a doby děje, anebo pověsti a osoby básnickovy. Část druhá je věnována komposici obou básní.

Látka zpracovaná je příliš bohatá, než abychom mohli ji zcela vyčerpat; proto chceme pouze upozorniti na některé myšlenky pozoruhodnější.

Stále trvá a jistě ještě dlouho bude trvati spor o to, zda Homer archaisoval, jak soudí *Belzner*,¹ či líčil pouze dobu svou, jak tvrdí *A. Lang*.² Tento badatel klade Homera do doby mykenské, čemuž odporuje, jak myslí Rothe a připouští sám *Lang*, že u Homera mrtví jsou spalováni, kdežto v době mykenské byli pohřbíváni. Z téhož důvodu klade básně homerské na konec doby mykenské, který prý se v nich též líčí, *Dörpfeld*, jenž pomocí archaeologie snažil se dokázati,³ že Řekové znali jen spalování mrtvol, čince pouze rozdíl v jeho stupni, t. j. spalující je buď úplně nebo jen částečně; toto tvrzení vyžaduje ovšem ještě rozhodnutí odborníků. *G. Pecz*,⁴ přihlížející k tropům v básních homerských, dokazuje, že byly složeny v dobách míru, poněvadž tropů z oboru válečnictví jest v obou básních velmi málo. Podobně jest tomu u tragiků. Aischylos marathonomachos má nepochybně více tropů z válečnictví než Sofokles, v jehož tragoediích se obráží Perikleova doba míru, kdežto u Euripida a Aristofana jeví se již opět stopy války peloponneské.

*Axel Olrik*⁵ stanovil několik zákonů epické poesie prstonárodní, z nichž některé aplikuje Rothe na umělou poesii homerskou, jež vznikla z prstonárodní a proto podléhá též částečně jejím zákonům. Z nich nejdůležitější jest, že poesie prstonárodní spokojuje se pouze jedním pásmem dějovým, zná jen děj spěchající ku předu, kdežto moderní umělá poesie — a takovou jsou též básně Homerovy — ráda proplétá rozmanitá pásma dějová. Pozoruhodnou myšlenku pronesl též *Chamberlain*.⁶ Kultura starověkých národů orientálních, Egyptanů, Assyřů a Číňanů liší se od kultury řecké tím, že tato byla výtvorem vynikajících osobností. Žádný národ ve starověku nemohl se pochlubit tolika osobnostmi jako právě Řekové. Římané v oboru umění a věd byli proti nim přímo chudáci. Veliké básně a veliké myšlenky Řeků nejsou dilem anonymních společností, jak tomu bylo v tak zvaném umění a

¹ *Homerische Probleme I.*, v Lipsku 1911.

² Na př. ve sborníku »Die Anthropologie und die Klassiker«, přeložil z angličtiny J. Hoops, v Heidelbergu 1910.

³ *Neue Jahrb. f. d. klass. Altertum* 1912, str. 1—26.

⁴ Ve zvláštním otisku z *Egyptemes Philologiai Közlöny* XXXV, 1911, str. 1—85.

⁵ *Zeitschrift f. d. deutsche Altertum* 1909, str. 1—12.

⁶ *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts*, 6. vyd., v Mnichově 1909.

v tak zvané vědě Egyptanů, Assyřů a Čínanů. *E. Maass*¹ prohlašuje Smyrnu za rodiště Homerovo, poněvadž prý v básních jest patrna podrobná znalost tohoto města a jeho okolí.

Zajímavým způsobem vykládá smíšený dialekt básní homerských *A. van Gennep*.² Upozorňuje na podivuhodnou směs dialektů v jedné básni z Chansons de Geste, jež byla vyložena jako úmyslná, poněvadž prý pro zábavu poutníků byly zpívány na hlavních ulicích písňe smíšeným dialektem, aby lidé nejrozmanitějšího původu jim rozuměli. Podobně prý ještě dnes v Rusku v důležitých náboženských střediscích (na př. v Čenstochově) scházejí se Slované, mluvící různými dialekty, a kupci dorozumívají se s nimi zvláštním smíšeným dialektem. Také v Řecku byla taková náboženská střediska, do nichž putovali Řekové z daleka. Nebyly básně homerské určeny pro ně a nebylo pro srozumitelnost užito smíšeného dialektu? Tím by se ovšem měnila zároveň odpověď na otázku, pro koho vlastně byly určeny básně homerské. Pokládáť však smíšený dialekt básní homerských za útvar, vytvořený úmyslně, jest myšlenka velmi dobrodružná, nehledě ani k tomu, že jest na pováženou, že se tento dialekt objevuje ve všech zpěvích. Proto jest blíže pravdě *N. Festa*,³ jenž pokládá smíšený dialekt homerský za útvar, vzniklý přirozeně. Každá řeč objevuje prý se v literatuře nejprve jako smíšenina. Dokladem toho jest Dantova Božská komedie, v níž, ač převládá toskáňština, vyskytují se též tvary lombardské, neapolské, latinské, ba k vůli metru i různé tvary téhož slova. Podobně německá spisovná řeč, vytvořená v přední řadě zásluhou Lutherovou, jest smíšeninou z horní a dolní němčiny.

Proti názoru, jenž ovládl celý starověk i novověk, že nás Homer uvádí do desátého roku války, tvrdí *J. van Leeuwen*,⁴ že podle Homera netrvala válka déle než 3—4 měsíce. Pozdě na jaře připluli Achajové k Troji, dobyli nejprve několika měst, jako Lyrnessu, Pedasu a Theby, v letě byli stíženi morem a asi za padesát dní potom dobyli Troje. Všechna místa, jež předpokládají delší trvání války, pokládá Leeuwen za pozdější přídavek z doby, kdy pověst rozšířila dobu děje, aby větší počet reků mohl býti účasten. Není to nepřipustné, třeba jen k tomuto faktu zaujmouti jiné stanovisko. Bylo by nutno stanovití vztah básníkův k pověsti a do jaké míry byla již tehdy vyvinuta. To jest ovšem úkol nemožný a proto jest lépe s Blassem nestarati se o chronologii tam, kde jest poesie a ne historie. Nejednotnost v chronologii jest slabou stránkou nejen básní homerských, nýbrž velikých básní vůbec.

Konečně zabývá se Rothe pracemi rázu grammatického, jež z užívání některých částic řeči, jako *ὅ*, *ἦ*, *τό*, jednotlivých slov.

¹ Neue Jahrb. f. d. klass. Altertum 1911, str. 539—550.

² Religions, Mœurs et Légendes, v Paříži 1911.

³ La Cultura 1912, č. 15—16.

⁴ Commentationes homericae, Lugduni Batavorum 1911.

z opakování týchž veršů a pod., snaží se stanovití dobu, v níž básně homerské vznikly, po případě prioritu Iliady před Odysseion. V podrobnostech navrhuje tuto metodu stilometrickou, ale přece uznává, že Ilias i Odysseia podle své řeči náleží *jedné* době, snad i *jednomu* básníku.

Všechny referáty, týkající se prací nejrozmanitějšího druhu, jsou spojeny v jakýsi celek jednotným názorem badatelovým a provanuty radostí, že dlouholetý boj za jednotu básní homerských nebyl veden nadarmo ani jím ani badateli jinými. Můžeme se právem těšiti na slíbenou knihu »Die Odyssee als Dichtung«, jež bude důstojným zakončením neúnavné práce Rothovy.

Ant. Kolář.

Herman Lommel: Studien über indogermanische Femininbildungen. Göttingen. Vandenhoeck & Rupprecht. 1912. 80 str. Za 2 mk.

Spisek tento skládá se ze dvou kapitol, obírajících se dvojím tvořením feminin k příslušným maskulinům v jazycích indoevropských: v kapitole první pojednává se o femininech na -*a*, v kapitole druhé o femininech ostatních.

O femininech na -*a* nalézá spisovatel, že vznikají k příslušným maskulinům na označení přirozeného rodu v jednotlivých jazycích indoevropských teprve časem: řečtina a latina zejména mají nepochybné a dosti hojné doklady toho, že původně rozdíl přirozeného rodu tvarem nevyjadřován, a je v jazycích těchto zcela zřetelně viděti, jak teprve později dalším vývojem se u substantiv *o*-kmenových, živé bytosti označujících, počínají ujímati tvary *a*-kmenové k označení pohlaví ženského (a naopak vedle starých *a*-kmenů tvary *o*-kmenové pro označení pohlaví mužského). V jazycích árských je tvoření takovéhoto feminin *a*-kmenových obmezeno jen na několik málo případů (pravidlem jsou feminina na -*ī*), v jazycích baltských a slovanských rovněž jsou feminina taková celkem vzácná (eslov. mask. *sqsēda*: fem. *sqsēda*, mask. *rabz*: fem. *raba* atd.).

Zjistiv si takto fakta — ne pro všechny jazykové větve stejně důkladně a podrobně — usuzuje auctor, že počátky — ovšem zcela nepatrné — tohoto způsobu tvoření feminin sahají do společného života indoevropských jazykův, a konkrétně vidí takové již z prajazyka pocházející femininum v lat. *equa*, lit. *ašvā*, stind. *ášvā*. K tomuto závěru, že již v prajazyce k subst. **ekwos* vzniklo femininum **ekwā*, vede ho netoliko souhlas uvedených jazyků, nýbrž i to, že v jazyce stindickém feminina na -*a* se vyskytají u slov, označujících domácí zvířata, což si vykládá Lommel tím, že působil tu vliv dvojice *ášvah*: *ášvā*, již z prajazyka zděděné. Závěrem obírá se spisovatel otázkou o vzniku feminin na -*a* a akceptuje výklad Jacobiho (Compositum und Nebensatz

str. 119 n.), že východištěm byla zájmena rodová, od nichž rozlišení feminina od o-kmenových maskulin přešlo nejprve k adjektivům a pak i k substantivům (**sā krsnā ekuos* změněno v **sā krsnā ekuā* = stind. *sā krsnā—asvā*).

Novým těchto dobře promyšlených, hojně dokládanych a přehledně podávaných výkladů je tedy v domněnce, že počátky uvedených feminin nutno hledati již v prajazyku; myšlenka ta sama sebou je možná a dost pravdě podobná, ale za dokázanou ji ani po výkladech Lommelových míti nelze.

Kapitola druhá, jejímž předmětem jsou ostatní způsoby, kterými se v jazycích indoevropských tvoří k maskulinům feminina (*i*-kmeny s nominativem sing. na *-is*, *i/iā*-kmeny, litevská feminina na *-ė*), je zajímavější a svými výsledky pozoruhodnější než kapitola první. Methodou podrobně filologickou stanoví si auctor nejprve sferu užívání feminin na *-is* a feminin na *-i* v jazycích árských, pak zabývá se řeckými femininami na *-id-*, v nichž se od dob Mahlovových vidá obměna starých feminin s nominativem na *-is*, kteroužto souvislost Lommel, jak se zdá, právem popírá. V latině pokračování starých feminin s nominativem na *-i* shledává v některých feminech na *-iā* (*avia* vedle *avus*, *Maia* = stind. *mahi*), v subst. *neptis* je femininum s nominativem na *-is* (: stind. *naptih*), proti stind. *vrkih* však má lat. *vulpes*; s tímto *vulpes* srovnává lit. *vilkė* (srv. i lit. *naptė* vedle stind. *naptih*). Baltská *é*-deklinační není mu pak v tomto spojení pokračováním prajazykových kmenů na *-iē-*, jak se obecně vykládá, nýbrž ukazuje na původní deklinaci kmenů na *-ei*, kde se s plným stupněm *-ei* střídá oslabený stupeň *-i*. Tento oslabený stupeň pronikl v některých jazycích i do nominativu — odtud stind. nom. sing. na *-ih* (*naptih*, *vrkih*) a lat. *neptis*, kdežto v baltských nominativech na *-ė* (: lat. *-es* ve slově *vulpes*) je tvar starý, původní s plným stupněm kmenového suffixu. Latina a baltské jazyky rozcházejí se tu ovšem v tom, že v latině nalézáme v nominativě sem náležejícím koncové *-s*, kdežto tvary baltské nominativního *-s* nemají; s latinou po té stránce souhlasí jazyky árské svou nominativní koncovkou *-is*. Za původnější pokládá Lommel tvary baltské bez *-s*, poukazuje po příkladě Wackernagelově i na řeckou deklinaci *-oi-* kmenů (*Ἀητό, ἡχό*) s nominativem asigmatickým. Ovšem nominativní *-s* v nominativech latinských snadno se vyloží analogií nominativů ostatních, tím spíše, že substantiva sem náležející přešla vůbec k jiným deklinacím. Ale pro árské nominativy na *-is* není výklad takový tak na snadě, protože asigmatické nominativy měly oporu v druhé kategorii feminin s nominativem na *-i* (kmeny *-i/iā-*), je jimůž vlivu skutečně také časem podlehly.

Je-li baltská deklinační na *-ė* tohoto původu, pak ovšem slovanské **zeŋa* nemůže se krýti s lit. *žėmė*; ale přes to, že docela správné jsou obecné zásady, jimiž Lommel svůj soud

o poměru baltského a slovanského slova podepírá, nelze se jen tak lehce pro jeho názor rozhodnouti, zejména když souvislost lat. *vulpes* se stind. *vrkih* a lit. *vilke* také není tak beze všeho samozřejmá.

Není tedy předpoklad původní *-ēi*-deklinace (výklad ten nepochází od Lommela, Lommel jde ve stopách Trautmannových, a kmeny na *-īēi* se vídaly v deklinaci baltské již dříve) odůvodněn docela nepochybně, a není vše, co se v knížce této řeší, rozřešeno úplně, ale v těžkých otázkách, jimiž se kniha obírá, je studie Lommelova jistě příspěvkem cenným.

Oldřich Hujer.

С. М. Кульбакинъ: Древне-церковно-словянскій языкъ. Изданіе 2-е, измѣненное и исправленное. Charkov 1913. Str. X a 196.

Přede dvěma roky — 1911 — počal Kulbakin vydávati mluvnici jazyka církevněslovanského. Vydával ji po částech: uvedeného roku vyšla část 1., obsahující vedle obsáhlého úvodu hláskosloví, rok na to vyšla část 2. s tvaroslovím; mezi tím vyšel také sešit 3., přinášející chrestomathii z textů církevněslovanských. Úvodní partie této mluvnice obsahovaly přehled slovanských jazyků, pojednávaly pak obšírně o jazyce církevněslovanském, o jeho vlasti, o činnosti sv. Kyrilla a Methoda, o slovanských abecedách a posléze připojen přehled jazykových památek staroslovanských s příslušnými poznámkami a literárními údaji. V hláskosloví auctor, vycházející od hlásek církevněslovanských, stanovil jejich poměr k praslovanským a obíral se nejprve zevrubně praslovanskými samohláskami a souhláskami a jejich poměrem k hláskám indoevropského prajazyka, potom probíral podrobně jednotlivosti církevněslovanského hláskosloví zvlášť. Obdobně vedl si v tvarosloví, kde nejprve podán výklad o tvarech praslovanských (ovšem jen o těch, jež žijí dále v jazyce církevněslovanském) a jejich aequivaletech prajazykových, po čemž následuje zcela popisný výklad o deklinaci a konjugaci církevněslovanské. Před vlastním tvaroslovím po několika poznámkách týkajících se základních pojmů tvarosloví podán na několika stránkách přehled odvozovacích přípon slovanských, pokud je zná také církevní slovanština, urovnaný podle zřetele čistě vnějšího — podle jednotlivých suffixů, kdežto podle svého významu urovnány ve stručném rekapitulujícím přehledě ke konci těchto úvodních kapitol.

Tato církevněslovanská mluvnice byla myšlena jakožto první svazek sbírky vědeckých mluvnic jazyků slovanských, kterou Kulbakin hodlal podle výkladů v předmluvě podaných napsati. Proto tolik místa a tolik pozornosti věnováno poměrům praslovanským, jež měly být východištěm a základem nejen pro

výklad hláskosloví a tvarosloví církevněslovanského, ale i pro příslušné výklady ostatních mluvnic vůbec.

Knihy takové bylo ruské literatuře již svrchovaně třeba — výmluvně tomu nasvědčuje fakt, že již nyní — rok po dokončení — bylo třeba nového vydání. V tomto vydání vychází mluvnice Kulbakinova v podobě poněkud změněné. Spisovatel změnil dřívější svůj plán: hodlá v brzkou vydat nárys srovnávací mluvnice slovanských jazyků a proto v této knížce, jež má především vésti ku poznání jazyka církevněslovanského, omezil partie, týkající se hlásek a tvarů praslovanských, na míru nejnutnější, čímž značně se zmenšil rozsah knihy (počet paragrafů — 124 proti 253 vydání prvního — nepodává však o redukci látky představy správné, protože ve vydání novém spojeno je často — třeba ve znění jinak úplně stejném — v paragraf jeden, co bylo dříve rozděleno v paragrafů několik), z literatury, která ve vydání 1. ne sice všude stejně, přece však v celku hojně byla uváděna, citují se jen věci nejdůležitější (ovšem ne vždy nejvhodnější). Jinak je ráz knihy též jako ve vydání prvním; ze změn jiných nejpodstatnější je, že — docela právem — vynechány odstavce obírající se kmenotvornými příponami slovanskými, poněvadž tak, jak tam byly podány, o věci samé mnoho nepoučovaly — jen všeobecných některých poučení o tvoření slov a tvarů, zejména těch, jež předeslána byla výkladům o konjugaci, neradi ve vydání 2. postrádáme; přidána byla ve zpracování novém kapitola o dialektických rozdílech jazyka církevněslovanského, jak se v zachovaných textech jeví.

Tak tedy i v tomto stručnějším vydání po velmi instruktivním úvodě podán nejprve přehled hlásek církevněslovanského jazyka (§ 1), potom vyloženy jejich poměry k hláskám praslovanským (§ 2 a 3) a indoevropským (§ 4—13); v § 14—16 je výklad o střídání samohlásek v eslovanštině, v § 17—36 podrobné výklady o jednotlivých hláskách a hláskových skupinách eslovanských.

Vykládáje o hláskách církevněslovanských a jejich poměru k hláskám praslovanským, snaží se spisovatel, pokud možno, stanoviti fonetickou platnost staroslovanských a praslovanských hlásek; podává ke konci § 3 velmi vhodně přehled toho, jak se v hláskách odchýlil jazyk staroslovanský od slovanského prajazyka — ovšem s leckterým názorem v této věci nelze se spisovatelem souhlasit: pokládá za možné, že změna *vj*, *vj* v *ij*, *ij* je praslovanská (str. 35, 38), což je více než pochybno (také Mikkola na př. nyní v Ursavische Grammatik str. 38 a 41 přímo podotýká, že zjev tento není praslovanský); podobně přechod počátečního *ji-* v *ji-*, který klade Kulbakin do doby praslovanské (str. 42, 46), praslovanský pravděpodobně není, jak tomu nasvědčuje to, že některé jazyky slovanské mají za *z* v této skupině střídnice tytéž jako za kterékoliv *z* jiné, a pokusy, jinak

tuto věc vysvětlovati, nepřesvědčují. V přehledě církevněslovanských odchylek od stavu praslovanského mizí ovšem náležitý obraz o změnách tu naznačených, neboť z přehledu samotného není patrné, jde-li o změnu jen církevněslovanskou nebo je-li to změna společná celé skupině jazyků slovanských: to platí zejména o praslovanských skupinách *pí, bi, vi, mi*.

Vykládaje o poměru hlásek slovanských k hláskám indoevropského prajazyka (správnější podle tendencí, jež se nyní hlavně po příkladě Meilletově uplatňují, a jež se v mluvniciích jednotlivých jazyků dobře osvědčují, bylo by mluvit o poměru hlásek slovanských k hláskám ostatních jazyků indoevropských), vychází spisovatel od hlásek slovanských a konstatuje, z kterých hlásek prajazykových se vyvinuly — je to způsob, kterého se přidržel na př. také Vondrák v obou svých mluvniciích. Způsob ten má tu výhodu, že se čtenář dovídá, které hlásky smí očekávat za hlásky praslovanské (po případě eslovanské) v jazycech příbuzných, že se vychází z daných fakt a že se každá hláska sama o sobě projedná; nevýhoda této cesty je v tom, že mizejí při výkladu takovém tendence, jež se jeví ve vývoji hláskovém jazyka, o nějž jde. Tak na př. o tom, jak se difthongy mění v slovanštině, nedočteme se soustavného výkladu u Kuřbákina nikde, o difthongu *eu* čteme něco v odstavci jednajícím o samohlásce *e*, něco ve výkladech o hlásce *o*, o difthongu *ei* mluví se při hláskách *i* a *z*, o *oi* při *ě* a *i* atd. O tom, že *ie* aspiraty v slovanštině ztratily aspiraci, dovidáme se při každé řadě explosiv zvlášť, zjednodušení tří známých řad explosiv 'hrdelných' v řady dvě, tak důležité pro klasifikaci indoevropských jazyků, rovněž při tomto způsobu výkladu nevystupuje dost jasně atd. Výhody způsobu prvního ležce se dají při výkladě způsobu druhého nahraditi tím, že se ke konci hláskosloví přidá přehled toho, kterým hláskám indoevropským odpovídají podle výkladu napřed podaných hlásky slovanské; a s předpokládanými hláskami prajazykovými operuje se tu jako tam.

To všechno nalézáme i v knize Kuřbakinově: chce-li kdo vědět, jak soudí spisovatel o otázkách viziích se k osudům pův. *eu* v slovanštině, musí hledati ve výkladech o hlásce *o*, kdež se dočte, že *o* je za starší *e* ve skupině *eu* před samohláskami, »o čemž níže« (aspoň § mohl býti udán), dále v odstavci o hlásce *e* (§ 5), kde by o tom měla býti řeč, uznává-li se, že za *eu* je v slovanštině *er* před samohláskami předopatrovými (a Kuřbakin to má za možné), ale tam o tom není nic, teprve v odstavci o *u* (§ 8) věc vyložena; příklad *devěta*, který se tu uvádí, není vhodný, protože připouští, jak známo, také výklad jiný. Uznává-li se, že za počáteční *oi-* je v slovanštině *ja-* — a Kuřbakin to nyní patrně uznává, jak viděti z výkladů na str. 53 (ve vydání 1. byl nerozhodný), — mělo to být připomenuto také tam, kde se vykládá o samohlásce *a* (str. 40),

kdež se čte, že *a* po *j*, *č*, *š*, *ž* je za pův. *ē*. V odstavci o slovanském *i* (str. 41) čteme, že může býti také za difthong *oi* (tu mělo být poznamenáno, že jen v koncovkách, poněvadž zlotožnění slov. *inъ* s ř. *οἶνος* Kulbakin patrně neuznává, a ovšem mělo být dodáno aspoň, že nejsou jasny podmínky, kdy je za *-oi* v slovanštině *-i* a kdy *-ě*), ale neuveden difthong *-ai*, ačkoliv se při *ě* rozdíl mezi *oi* a *ai* činí a později dativní koncovka *i* a koncovka 2. osoby sing. hlavních časů *-si* z ie. *-ai*, *-sai* se vyvozují.

V nauce o konsonantismu je takovýchto nesouměrností méně, ale jsou i tu: o druhé palatalisaci čte se na př. v odstavcích o *s* (str. 47), o *c*, *dz* (48 n.), o první palatalisaci při *š* (47) a *č*, *dž* (48), při čemž sloučení hlásek *c*, *dz*, *č*, *dž* v paragraf jeden vedlo k nepřesné a nejasné stilisaci první věty tohoto paragrafu (§ 13), podobně jako k nepřesnému a nejasnému výkladu vedlo sloučení nosových samohlásek *q* *ę*, o nichž se čte v § 9, že jejich »korrelatem je skupina samohlásky se souhláskou nosovou nebo slabikotvorné *m*, *n*, při čemž nosová samohláska vznikla ze spojení vokál $+n$, m v konci slova nebo před souhláskou«. Ve větě té jsou nepřesnosti dvě: předně na konci slova ze skupiny »samohláska $+n$, m « není ve slovanštině nosová samohláska vždy, nýbrž jen, jde-li o samohlásku dlouhou: *-ām* $> -q$, *-ēn* $> -ę$; co se koncovky *-ōn* týče, Kulbakin koncovku *-y* v nom. sing. *kamy*, jež se vykládává z *-ōn*, vykládá — podle mého soudu zbytečně — z *-ōns*; a za druhé o pův. *m* praví Kulbakin sám o stránku dále, že otázka ta je sporná, a dále se o tom nešíří.

Učení Kulbakinovo o nosových samohláskách v koncových slabikách je vůbec nejasné: na str. 100 se dočítáme, že slov. nom. sing. *tele* je z pův. **telent* tímto postupem: *teient* $>$ *telent* $>$ *telēn* $>$ *tele*; tedy *-e* ve skupině *-ent* se nejprve zdloužilo, potom odpadlo koncové *-t* a za *-ēn* pak jako jindy *-ę*. Ale v hláskosloví o takovémto dloužení samohlásky před koncovým *-nt* není nikde řeč a při výkladě koncovky 3. plur. vedlejších časů řečeno pouze, že *-q* je z *-ont*, ale nic o dloužení *-ont* v *-ōnt*. Zdloužení samohlásky před koncovým *-nt* předpokládá Kulbakin patrně proto, že odpadnutí koncového *-t* klade do doby baltskoslovanské; pak ovšem k vysvětlení *-ę* z *-ent* a *-q* z *-ont* potřebuje předpokladu, že před odpadnutím koncového *-t* se samohláska ve skupinách těch zdloužila, protože z *-ent* by jinak vzniklo *-en* a *-e*, z *-ont* pak *-on* a *-o*. Ale odpadlo-li koncové *-t* v době baltskoslovanské, musilo také předpokládané zdloužení samohlásek před koncovým *-nt* býti provedeno již v době baltskoslovanské — kde máme toho nějaké doklady? A k předpokladu, že koncové *-t* odpadlo již v době předšlovanské, v době baltskoslovanské, vede jen to, že se v té věci se slovanštinou shoduje také baltština — ale tím není ještě řečeno, že je to

změna baltskoslovanská; odpadlo koncové *-t* také v řečtině, a nikomu nenapadne odpadnutí to uvádět v souvislost s obdobnou změnou jazyků oněch!

O odpadání koncových konsonantů vůbec není v hláskosloví soustavného výkladu — souvisí to s methodou, kterou pro výklad slovanského hláskosloví Kulbakin zvolil, jakož vůbec zjevům tak důležitým jako jsou změny podmíněné začátkem a koncem slova nevěnován zvláštní odstavec.

Výklad o střídání samohlásek je poněkud stručný a je podán čistě se stanoviska jazyka církevněslovanského; podstata tohoto zjevu ovšem musí zůstatí čtenáři nejasna. Proto také divně v této souvislosti působí poznámka o *ṁ, ṅ* (*ṁ, ṅ*) na str. 51 (ale nic o *ṛ, ḷ*), nebo *eja, eja*, které musí zůstatí úplně záhadnými, jelikož dvouslabičných basí nikde ani poznámkou nevzpomenuto, ač později při výkladech o slovese (str. 123) je o nich řeč.

Kapitola pojednávající o jednotlivých hláskách a hláskových skupinách církevněslovanských (str. 52—96), je za to velmi instruktivní, velmi dobře poučuje o faktech, jež lze vyčísti z církevněslovanských památek, a o tom, co lze z nich usuzovati. Spletité a rozmanitě řešené otázky takové jako na př. o prothetickém *j*, o hláskách *ʋ, ʀ* a jejich osudech v rozmanitých textech a v rozmanité poloze ve slově, vyloženy tu velmi pěkně a zejména stanovisko ruských učenců, u nás málo přístupné a tudíž málo známé, jasně tu tlumočeno — ovšem jsou tu i věci, s nimiž nelze úplně souhlasiti.

V tvarosloví odpadly ve vydání druhém i úvodní poznámky poučující o základních pojmech kmenosloví a tvarosloví; bez úvodu přistupuje spisovatel k *v ý k l a d ů m* praslovanských (a církevněslovanských) tvarů a sice počíná flexí jmennou (§ 38 až 54), pak vykládá o flexi zájmenné (§ 55—57), k čemuž připouje výklad o skloňování adjektiv (§ 58—59); výkladem o časování (§ 60—74) se tato partie končí. Pak následuje v téměř postupu popis tvarů jazyka církevněslovanského (§ 75—124).

O tomto druhém oddílu, v němž je proti vydání prvnímu — vyjímaje vynechané kapitoly o kmenotvorných příponách — změn mnohem méně než v hláskosloví, lze říci, že lépe zpracována je deklinace než konjugace. Různé výklady jsou v deklinaci připomínány hojněji než v konjugaci, rovněž literatura — i v omezení, které si auctor uložil v tomto vydání vůbec, — je ve výkladech tvarů jmenných a zájmenných hojněji a důsledněji uváděna než ve výkladech o tvarech slovesných. Některé partie v konjugaci nevyloženy dost jasně: na př. o slovanských praesentiích stavových na *-ī* (str. 120) pověděno, že v tomto *-ī* je indoevropský suffix *-ēi-*, střídající se s *-i-* (*-ī-*); z toho si čtenář sotva učiní správnou představu o tom, co se zde vlastně chce říci, a nenapomáhá tomu ani poznámka, že suffix *ēi : ī : i* se spo-

juje se jmenným suffixem *ei:i*. Ne mnoho jasnější je výklad o druhé kategorii praesentií na *-ī* (inf. na *-iti*), o níž na str. 121 vyloženo, že odpovídá indoevropským slovesům na *-eje-* a že v slovanštině suffix *-ei-* časován athematicky. O praesentiích na *no/ne-* nepověděno vůbec nic.

Jsou tu také některé nepřesnosti: na str. 122 čteme, že infinitiv nerozšířený o *ā* má u praesentií na *-o/e* plný stupeň kořenné slabiky, jestliže tvary praesentní mají v slabice kořenné stupeň redukovaný; ale což *vezq:vezti, nesq:nesti* atd.? Na str. 127 je konstatováno, že od slovesných základů s kořenným *e* (typu *nes-*) není v cslovanštině doložen aorist silný, ale na téže stránce výše při výkladu o koncove 1. sing. vedlejších časů je uveden tvar *vezz* a sice kyrillskými typy — tedy jako tvar v cslovanštině skutečně doložený. Slov. *ědetz* není asi z **ednti*, nýbrž z **edenti* (srv. stind. *adánti*), jakož vůbec o koncove 3. plur. athematických sloves *-enti* není v knize řeč, ač je možno, že i v slovanštině také v některých tvarech jiných se objevuje; srv. LF. 39. 1912. 211 n.

Praslovanský základ tvarů jmenných a zájmenných lépe vyličen než základ tvarů slovesných. Ovšem i v deklinaci právě po této stránce možno mít některé přání. Nehledě ke tvarům, jejichž výklad je sporný, lze nalézt u Kulbakina místa, kde se uvádějí prajazykové tvary, jejichž oprávnění je velmi pochybné. Na př. pro slov. *ny, vy* uvádí se prativar **nons, *vons* (str. 113), ale k předpokladu takovému nenutí nás ani stprus. *wans*; poněvadž není jisto, kdy tyto novotvary vznikly, spokojil bych se poukazem na to, že jsou to tvary analogické (podle mého soudu podle *ā*-kmenů). Deklinace zájmen *jъ* a *sъ* není dost správně a jasně vysvětlena ani není dost jasně, co řečeno na na str. 112 o tvaru *mъnъ* (o jeho *ъ*); koncovka dativu zájmen osobních vyložena analogií *ā*-kmenů, ale poněvadž i instrumental sing. těchto zájmen se vykládá analogií *ā*-kmenů, kde vzala tato analogie počátek? O slov. *vě* se praví, že je to slovanský novotvar (str. 113); mohlo se však podotknouti, že se tento tvar slovanský může krýt s lit. *vè-du*.

Sporné otázky se přirozeně v knize, která je především učebnicí, neřeší; spisovatel buď upozorní, že věc je sporná, dále se o ní nerozšiřuje a uvádí jen nejdůležitější literaturu (tak na př. při otázce, je-li za pův. *m, n* v slovanštině také střídnice *q*, nebo je-li za *-in-, -im-* v slovanštině *q*, podobně při otázce o palatalisaci způsobené předcházejícími předpatrovými vokály), jindy uvádí podávané výklady vedle sebe, pro žádný z nich se nerozhoduje (na př. ve výkladě gen. sing. *o*-kmenů na str. 105), nebo přidržuje se výkladu jednoho a spokojuje se s poznámkou, že jiní vykládají jinak. Se stanoviskem jeho v některých otázkách sporných nelze souhlasiti, ani po výkladech jeho v Roczniku sla-

wisteyzném 5. 1912. 106 n., kde podrobněji o některých nejdůležitějších problemech slovanské deklinace pojednal. O koncovém *-os* nyní již skoro bez pochybování učí v novém vydání své mluvnice, že střídnicí jeho ve slovanštině je *z* (na str. 42; v deklinaci, na str. 99, aspoň v poznámce upozorněno, že jinak vykládá tvar nom. sing. *o*-kmenů Leskien, ale blíže již se o výkladě tom ani nemluví), což dokonce tak nepochybné není, aby nemusilo to býti označeno jen jako mínění jedné části učenců. I nyní mám za pravdě podobnější, že koncovky *-y*, *-ę* v akk. plur. *ā*-kmenů jsou ze staršího *-āns* a nikoliv z *-ons* přejatého od *o*-kmenů, jak učí Kuřbakin na str. 104 a podrobněji dovozuje v Roczniku slaw. 5. 114 n., neboť co na tomto místě uvádí proti mému výkladu mne nepřesvědčuje: zkrácení *-āns* v *-ans* je starší než obecné dlužení krátkých samohlásek v koncovce před skupinou *-ns* a náleží do jedné kategorie s krácením dlouhých difthongů (a v tom smyslu také jsem se dovolával krácení *-ai* v dat. a lok. sing. *ā*-kmenů, třeba že difthong ten měl jinou intonaci, neboť dlouhé difthongy, pokud se dochovaly až do slovanštiny, zkráceny vesměs) a při výkladě přijatém Kuřbakinem stále nevidím, jak při rozdílnosti deklinace *o*-kmenové a *ā*-kmenové vyložit, že koncovka kmenů oněch přenesena v akk. plur. ke kmenům těmto; Kuřbakin nesázá tu odstraňuje výkladem, že *-ons* přešlo od *o*-kmenů nejprve k mužským *ā*-kmenům (tvary takové jako **slougāns* a **orbhons* prý nezřídka byly vedle sebe v jedné a téže větě) a od nich teprve k *ā*-kmenům rodu ženského. Ale výklad ten neznáze neodstraňuje: mužských *ā*-kmenů bylo málo, případů, kde vedle sebe v jedné větě byly tvary mužského *ā*-kmene a *o*-kmene, asi ještě méně, a mužské *ā*-kmeny zvláštnosti své deklinace podržují dost dlouho do dob historických! A také v otázce o rozdílném zastoupení pát. difthongů *-oi*, *-ai* ve slovanských slabikách koncových (Kuřbakin na str. 101 prostě konstatuje, že podmínky, za kterých je za koncové *-oi* v slovanštině *-i*, se nedají stanovit) pokládám výklad, že různost ta souvisí s růzností intonace příslušných koncovek a to to tak, že za difthong ražený je *-i*, za tažený *-ě*, v základě za pravdě nejpodobnější; případy s koncovým *-i* za difthong tažený, jež jsem vykládal vlivem koncového konsonantu, vyložil bych ovšem dnes jinak: v gen. sing. *i*-kmenů nutno počítati s možností, že koncovka zněla *-eis*, v imperativu pak (*beri*, *nesi*) mohou býti tvary nikoliv optativní (*гѣройсѣ*), nýbrž tvary s koncovkou *-ei* (takové jako ř. *πτεῖ*, *ἀγει* atd.).

Pro výklad koncovky *-to* ve 3. sing. a plur. přijímá Kuřbakin s malou modifikací výklad Fortunatova, podle něhož je toto *-to* nom. sing. zájmenného kmene *to-* a přešlo do praesentu z aoristu, kdež toto spojení zájmenného nominativu s tvarem praeterita je baltskoslovanské. Výklad ten je velmi málo pravdě podobný — srv. i námitky Meilletovy MSL. 18. 232 nn. Také

výklad, že vedle praesentních tvarů s primární koncovkou byly v 3. sing. a plur. i tvary s koncovkou sekundární a že tvary ty žijí ve tvarech bez koncového *-tə*, *-tə*, jež nalézáme skoro ve všech slovanských jazycích, je pochybný.

Celkem lze ovšem říci, že si spisovatel naší knihy vede s opatrností a obezřelostí v učebnici zajisté žádoucí, že dobře informuje čtenáře o stavu věci a ukazuje na prameny, odkud se lze poučiti o problému, jeho dosavadních řešeních a výsledcích tohoto řešení. Že se neděje tak všude měrou stejnou, řečeno již výše. Je na př. s podivem, že ani slovem se nezmiňuje o výkladu Fortunatova o 2. os. sing. praes. v slovanštině, ač je to výklad, který rozhodně zasluhuje pozornosti. Při výkladě o dat. sing. měla být učiněna aspoň zmínka o tom, že slovanská koncovka *-i* může býti z indoevrop. *-ei*, kterážto koncovka je pro prajazyk výklady Solmsenovými KZ. 44. 161 nn. prokázána.

Po strážné formální bylo by si přáti, aby při citování časopisů byla vždy vedle svazku udávána také stránka (je v té věci v knize Kulbakinově velká rozmanitost); podobně při citovaných knihách, pokud nebyly již uvedeny v seznamu literatury v předu, mělo by být vždy udáno místo a rok, kdy kniha vyšla.

Knihy Kulbakinovy, zakládající se na dobré znalosti předmětu a vykládající přehledně a jasně, pokud tomu zvolený system nevadil, svou látku, je cennou příručkou vědeckou, jaké literatura ruská již dlouho potřebovala, a nutno na ni upozorniti i u nás, kde v nedostatku podobné knihy česky psané může konati dobré služby při studiu slovanské jazykovědy; lze ji doporučiti vedle vzorného Handbuchu Leskienova už také proto, že se v mluvnické Kulbakinově i v druhém vydání hledí k jazykovědeckým výkladům mnohem více než v příručce Leskienové a tak mluvnické popisná pěkně sloučena s mluvnickými vědeckými vykládajícími, a pak také proto, že se tu lze poučit o výkladech učenců ruských, známých po většině jen z lithografovaných jejich přednášek a tudíž u nás téměř nepřístupných. Kulbakin neдрží se jich vždy, ale uvádí je také, a třebas vskutku nelze s výklady těmi souhlasiti, nutno přece s nimi se seznámiti.

Oldřich Hujer.

Prof. Dr. Matthias Murko: Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Kroatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volksepik der bosnischen Mohammedaner. (Zvláštní otisk ze Sitzungsberichte d. kais. Akad. d. Wiss. in Wien 1913. Phil.-hist. Kl. 173 Bd. 3. Abt.)

Pronikavé změny, jež události posledních šedesáti let provedly v hospodářském a společenském ústroji jihoslovanských národů, hluboce působily i na vývoj jejich poesie lidové, především ovšem

hrdinské epiky, jejíž existence jest přímo podmíněna epickým rázem kulturního prostředí. Jako s úpadkem svobodného kozáctva zaniká maloruská duma, jako klassická doba bylin mizí s moskevskou Rusí, tak také junácká epika jihoslovanská odumírá tím rychleji, čím intenzivněji se šíří v jihoslovanských zemích vlivy západoevropské. Jest povinností jihoslovanských ethnografů, aby zvýšenou pozornost věnovali krajinám, v nichž se junácká poesie dosud udržuje, a získali tak cenný materiál pro všestranné vědecké studium jihoslovanské epiky.

Proto s radostí sluší uvítati významnou studii prof. M. Murka, který podnikl — opatřen jsa fonografem — r. 1912 cestu do severozápadní Bosny a přilehlých krajin chorvatských a dalmatských, aby prozkoumal epiku bosenských mohamedánů. Filolog, všímající si bedlivě slov i věcí, projevuje se i v této práci: nejde mu jen o texty — lidé ho zajímají, nositelé epické tradice, t. j. lidoví pěvci, jejich život, povolání, vzdělání, společenské postavení, vztahy k ostatnímu obyvatelstvu atd. V tom vidíme důležitost studie Murkovy a právě po té stránce přináší práce jeho nejedno zajímavé novum.

Před cestou do kraje zdržel se prof. Murko v Záhřebě a zkoumal tam bohatý materiál písňový, jež Matica Hrvatska chová ve svém archivu, přihlížeje zejména ke sbírkám písní mohamedánských, studuje zprávy o pěvech, podrobné soupisy míst, kde bylo zapisováno atd. Srovnává originály chované v archivu s texty otištěnými v monumentálním vydání Matice, přesvědčil se Murko, že písně byly pro tisk upravovány po stránce metrické, stilistické i aesthetické. Myslím, že prof. Murko posuzuje příliš blahovolně, podotýká, že ve vydání určeném pro širší kruhy jsou tyto změny dovoleny, neboť vydání Matice jest tuším především určeno pro potřebu vědeckou a v edici toho druhu nutno žádati zcela přesnou reprodukci zápisů.

Po těchto poznámkách o archivním materiálu líčí Murko své zkušenosti v kraji. V Chorvatsku, na trati Senj-Karlovac, a dále k jihu, k bosenským hranicím, jsou známi dnes jen žebraví slepci, kteří místo guslí mají harmoniku a zpívají zcela běžné, prázdné písně o Marku Kraljevići atd. Vskutku staré písně nalezl auctor v oblasti Plitvických jezer, kdež také nabyl zpráv o některých zemřelých vážených pěvech a pod. V těchto krajinách opěvují se i současné události ve stylu junáckých písní, ačkoliv skládání toho druhu silně jsou prostoupěna vlivy literárními. Zajímavé jsou vývody Murkovy o guslích. Podle běžného názoru mají gusle jednu strunu, ale prof. Murko zjistil, že v celé Lice a v jiných krajinách severní Dalmacie užívá se guslí dvoustrunných a že mimo to na př. v severozápadní Bosně užívá se dvoustrunné tambury. Podle mínění Murkova běží zde o rozsáhlou oblast dvoustrunného hudebního nástroje, sloužícího k do-

provedu epického zpěvu, a nutno dalším pátráním zjistiti, kde vznikl a který typ je starší.

Celkem vyznívají zprávy Murkovy o lidovém zpěvu v oněch krajinách chorvatských dosti pessimisticky, ačkoliv auctor příznává, že se opíral většinou o zprávy intelligentů, kteří nebývají vždy správně informováni. V tom směru zbývá ještě vděčný úkol domácím badatelům, kteří mohou pátrati mnohem soustavněji a podrobněji, jsouce ustavičně v živém styku s obyvatelstvem. Třetí kapitola podává výsledky auctorovy cesty po severozápadní Bosně, kdež navštívil celkem 26 míst. Pozoruhodné jsou jeho zprávy o dvojím typu lidové epiky bosenských mohamedánů. Na severozápadě, v oblasti bihačské (v tak řeč. Krajíně), jest středisko jednoho typu, který se silně rozšířil po ostatní Bosně a Hercegovině. V jihovýchodní Bosně a v Hercegovině našel prof. Murko typ, jež nazývá »hercegovským«; liší se od prvního obsahem, neboť vedle hrdinů známých v Krajíně opěvují se ještě jiné události z bosenských dějin, zejména boje s Černohorci a Dalmatinci. Písňe tohoto druhu podobají se velmi epice pravoslavných a katolických křesťanů v Hercegovině a v Dalmacii, bývají často úsečnější, bližší balladám, a hudebním nástrojem pro doprovod jsou jednostrunné gusle, kdežto typ bihačský jest na venek charakterisován dvoustrunnou tamburou.

Velice cenné jsou podrobné zprávy Murkovy o lidových pěvcích bosenských, jež v další části 3. kap. připojuje. Jsou to většinou sedláci, dělníci, řemeslníci, ale též begové, ano i jeden hodža (moham. kněz) byl auctorovi jmenován. Písňe udržují se ústní tradicí, a učitelé mladých pěvců bývají téměř výlučně příbuzní; často se pěvecké umění udržuje v rodině po čtyři generace. Pěvci zpívají v kavárnách a jiných veřejných místnostech nebo v domech bohatých statkářů (begů a agů), zejména za dlouhých zimních večerů nebo v postním měsíci Ramazanu. Pamět jejich bývá úžasná. Mnozí znají až 100 písní a v záhřebském archivu našel prof. Murko 90 písní (více než 80.000 veršů) zapsaných od jednoho pěvce. Texty písní se mění, neboť při každé recitaci pěvec znovu tvoří, obměňuje, tu vynechává několik veršů, tu zase rozvede líčení atd.

Dnes jest posluchačstvo pěvců po vítce demokratické, původně však bylo pěvecké umění feudálním přežitkem středověkým, neboť v dřívějších dobách míval každý beg nebo aga vedle praporečnicka ve své četě také pěvce, který ho na koni doprovázel na všech výpravách. Také původ písní nutno hledati v kruzích šlechtických, neboť jest přirozeno, že pěvci zpívali o činech svých pánů.

V posledních desetiletích zpěv upadá. Sláva a moc feudální aristokracie pohasla, příjmy pěvců se ztenčují, kromě toho šíří se znalost čtení a místo pěvců nastupuje tištěná sbírka písní. Některé sborníky, na př. Hörmannův, Marjanovićův a j., jsou velmi

oblíbeny, ano i v kavárnách se dnes již z nich čtou písně, a také mnozí pěvci užívají dnes tištěných knih, při čemž ovšem vždy mění text. Čtvrtou kapitolou, líčící stav lidového zpěvu v Dalmacii, studie prof. Murka jest ukončena.

V závěru přeje si auktor, aby podobným způsobem byly — pokud možno záhy a současně — prozkoumány i jiné oblasti jihoslovanské, abychom takto získali spolehlivé údaje o nynějším stadiu jihoslov. epiky. Byl by to krásný úkol pro domácí badatele, jimž práce Murkova svou přesností, jasností výkladu a živostí slohu může býti vzorem.

Jiří Horák.

Božena Němcová. Sborník statí o jejím životě a díle 1820—1862. Redakcí Václava Černého vydala učitelská jednota Komenský v Náchodě. Nákl. E. Šolce v Praze 1912. Za K 5-80.

Černého Sborník o Boženě Němcové na paměť padesátého výročí její smrti byl osnován podobně, jako sborník Kollárův a Palackého na oslavu jejich stoletých narozenin. Sezváni literární dějepisci a kritici, aby dosavadní badání přehlédli a novými poznatky obohatili. V tomto úkolu předešli je však badatelé jiní, r. 1907 Arne Novák a r. 1911 V. Tille; dosavadní látku shrnuli i nově rozhojnili tak znamenitě, že spolupracovníkům Sborníku bylo možno namnoze jen paběrkovati. Proto Sborník rozmnožil znalost Němcové při neúčasti několika předních badatelů jen v podrobnostech. Než i tak podáno v řadě článků¹ mnoho nového z pramenův i literatury dosud neužitě, tak že badání o Němcové získalo pozoruhodně. Rozhojněna byla látka životopisná i literární.

¹ Sborník obsahuje tyto statí: B. Profeld, Ratibořice v I. polovici století XIX.; Alois Jirásek, Dva doplňky: Bohumil Kulík, Reální podklad povídek B. Němcové z Náchodska; Stanislav Souček, Z paměti mé babičky o B. Němcové; Karel Pleskač, Ratibořické kapitoly; Jan Ježek, Chvalkovice, zámek, stará škola a učitelé; Vincenc Vávra, Chudí lidé; Josef Pešek, Slavnosti »jiřinkové«, Vlasta Pittnerová, Božena Němcová v Polně; Stanislav Souček, Čejkův dopis »z Ratibořic« v České Věle r. 1844; František Bílý, Božena Němcová a Bohuslava Rajská; Ladislav Quis, Styky Boženy Němcové s Karlem Havlíčkem; Jan Kabelk, Klácelova Jednota bratrská a Bož. Němcová; Stanislav Souček, Božena Němcová: Hospodyně, na slovíčko!; Jan Máchal, B. Němcová a slovan-ská vzájemnost; Albert Pražák, Vztah B. Němcové k mladé literatuře let padesátých; Josef Karásek, Drobné příspěvky; Arne Novák, Básně B. Němcové; St. Souček, Pověsti z Náchodska u B. Němcové; Jan Voborník, Pohádky a pohádkáři; Miloslav Hýsek, Pramenný příspěvek k »Babičce«; Renáta Tyršová, B. Němcová a Josef Mánes; Fr. Tábořský, Umění B. Němcové; F. V. Krejčí, Trochu vzpomínek a trochu kritiky; Karel Hlil, Básnická idealisace v »Chudých lidech«; Jan Roubal, Božena Němcová o vzdělání ženském; A. Čermáková-Sluková, Poznámký K. Světlé o B. Němcové; Józsa Toucová-Mettlerová, Ze vzpomínek pí. Gardové roz. Lamblové; Josef Lelek, Z rodinných pamětí deery B. Němcové Thedory; Jiří Guth, Z Ratibořic; Václav Černý. Doklady životopisné a literární.

Mistopisu Ratibořic po r. 1821 věnoval se Bedřich Profeld, prostudovav parcelní protokoly a katastrální mapy náchodského panství (škoda, že ne také administrační akta zahaňská). Tím přesně zjištěno jeviště mládí B. Němcové a především bezpečně nalezen byt jejích rodičů. Panklovi bydleli v starém bělidle č. p. 6 při východu z ratibořského parku u bytu dvorního zahradníka, tam, kde dnes stojí skleník ananasů. Byl to byt nevlnidný, tmavý a těsný. V prádelně údolní, jež se mylně ukazuje jako staré bělidlo, a v t. ř. panklovně na žernovské stráni nebydleli nikdy. S Profeldem podle místní tradice i podle paměti panstva souhlasí Kulír, Pleskač a Guth. Červený Kostelec v letech třicátých a Polnou v letech čtyřicátých popsali Kulír a Pittnerová. K tomuto místopisnému materiálu přilehly příspěvky k studiu prostředí Němcové. Matkou B. Němcové obírá se Jirásek, poukazuje, jak výborně kuchařila, ale jak nikdy mužovými penězi nevystačila — vlastnost, jež dědičně přešla i na Němcovou. Souček doslechl od chůvy Panklových dětí A. Hoffmannové, že Barka se nejvila v mládí nijak zvláště nadanou a že její okolí jejímu spisovatelství nedůvěřovalo — odtud snad i stín nedůvěry v původství prací Němcové. Pleskač jej však zaplašuje poukazem, že Němcová pro své nadání byla zapsána v skalické školní zlaté knize. Kulír zvěděl, že pokoje zahaňské vévodkyně zdobily četné malby italských mistrů. Němcová má tedy své dojmy z nich již odtud, a ne až z Drážďan — našel-li proto Vodák v své jubilejní stati o pohádkách Němcové v Čase 1912 některé obrazy pohádkové oněm italským malbám obdobné, je to jistě jen přihlášený malebný dojem z dětství B. Němcové. Pro fabulační schopnost Němcové našel Kulír předchůdce v jejím rodu. Vnuk babiččin Václav Novotný byl písmák; celý rok byl by nic nedělal, než četl a zpíval; vypravoval překrásně z knih i z pamětí otcových. Často se tak zařekl, že skončil až ráno. Matriční doklady o rodu Novotných a celé rodině Panklových i školní a úřední doklady o prospěchu Němcové i o jejím sňatku s Němcem snesl Václav Černý. Pleskač zaznamenal, kterak přítelkyně Němcové i otec její byli na konec proti vdavkám Boženiným za Němce, ale kterak na nich trvala pí. Panklová. Lid nevěstě oděné v modravé hedvábné šaty pověrečně věstil prý manželské neštěstí. Slavnosti »jirínek«, jichž se Němcová v Skaličce 1837 a 1844 účastnila, podrobně popsal Jos. Pešek. Souček rozebral Čejkův popis pobytu s Němcovou v Ratibořicích 1844 (Č. Věla t. r. 27. IX.) a určil ohlas toho v díle Němcové. Lelek podle tradice Dory Němcové popsal pražské schůzky literátů u Němcové, pověděl, že Němcová hrála v Domažlicích divadlo, Lambla uvedl jako hlavní důvod rozchodu Němcové a Světlé (Lambl si více všímal N.), popsal i pražské byty a služby N., dotkl se neshod manželských a doložil je novými listy Němce a Němcové. Karásek tvrdí, že se Němcové jako osobě vládě podezřelé otvíraly na poště dopisy, a Krejčí

zaznamenává, že v Litomyšli Němcová doprodala i své poslední šperky.

K těmto podrobnostem osobním, rodinným a rodovým druží se zevrubnější zprávy o stycích Němcové s tehdejšími spisovateli. F. Bílý podrobně rozebral styk Němcové s Rajskou a Čelakovským. Pohrobni básně na zesnulou Marii Čelakovskou nepsala Rajská, ale Františka Božislava Svobodová, potomní paní Pichlová. Hroboň námluvy Čelakovského s Rajskou vyslechl za dveřmi a popsal svůj žal Bílému dopisem 5. IV. 1884. Bílý opravil v mnohém Podlipskou, pokud psala o účasti Němcové na milostném svazu Rajské s Čelakovským. Quis katalogisoval z korespondence i ze známé literatury styk Němcové s Havlíčkem, nenašel nového materiálu pro léta čtyřicátá. Vztah Němcové k moravským spisovatelům velmi důkladně vyšetřil Kabelík. Klácelovi dala Němcová podnět k statím o socialismu, komunismu, centralismu a federalismu; upozornila jej na Immermannova Tulipánka i Tristrama; Isolda a Tristram se jí tak líbili, že pak »čistá plastická dvojice milenců v Oberhofu působila asi na sprádaní milostných svazků v jejích povídkách«. Klácel na konec choval se k Němcové málo charakterně. Hanušovi přispívala Němcová českými i slovenskými bájemi, příslovími a průpovídkami k jeho Bájeslovnému kalendáři slovanskému. Helcelet projevil se vůči Němcové příliš kriticky, zamítnuv jí Drotary, pozdější Pohorskou vesnici. Kabelík rozebral mimo to podrobně Klácelovu Jednotu, popsal její statuta, přirovnal je k zásadám zednářským a Franklinovým a v četné korespondenci Němcové s Bratrstvem rozpoznal nejúčinnější školu jejího skvělého slohu. Máchal dotkl se také tohoto Bratrstva, ale předlohy jeho hledal by spíše v Kostomarově cyrillo-metodějství, založeném 1846 v Kyjevě. Podle Máchala podněcoval Lambl Němcovou k cestám a zavedl ji ke Slovákům jako Čejka k Jihoslovanům. Toucová-Mettlerová podle výpovědi Lamblovy sestry míní, že Lambl Němcové »rovnal myšlenky do přiměřené formy« a dopsal povídku V zámku a podzámčí. Karásek určil styky Němcové se St. Vrazem a dotkl se jejich látek vídeňských. Pražák popsal vztah Němcové ke škole Erbenově, Fričově a Nerudově; literárně patřila kruhu kol Obzoru, názorově Fričovecům a Nerudovecům. Erben byl k Němcové v letech padesátých opatrnický a upjatý. O Štulce Němcová měla jen zájem chlebový. Fričovi pomáhala při Životě svátečním; spolupřekládala s ním Pfeifferové Die Grille (zdramatisovanou povídku Sandové), z níž mohla mít i podnět k Divé Báře. Němcové metoda překladačská ukázána tu i na rozboru jejího překladu Gutzkowova Tartüffa. Májovci první rehabilitovali Němcovou a pokládali ji pro zájem o Mladoněmce za člena svého kruhu. Čermaková-Sluková našla v záznamech Světlé pěkný doklad pro kosmopolitismus Němcové. Markétka Šumavská se hořšila, že české domácnosti mívají německé knihy. Němcová jí odpírala: »Když chceme něco

dokázat, musíme přece viděti, jak daleko to přivedli jinde, a zvědět, mnoho-li nám tu schází, a to můžeme jen, podíváme-li se k jiným národům.« Pro Světlou je charakteristická poznámka o lektuře Němcové: v knihovně vévodkyně zahaňské N. čtla knihy, »které nejsou právě nejprůměrnější vychovávací četbou pro mladé dívky«. Vztah k Manesovi popsali R. Tyršová a Táboorský.

Ják patrně, styk se spisovateli není ve Sborníku plně probrán a vyčerpán. Ale i v zlomkovitém jeho studiu jest hojně zpráv, jež přesněji určují slovesnou práci Němcové. Jí věnovány jsou i četné úvahy zvláštní, jež se převahou obíraly studiem jejich pramenů.

Básně B. N. kriticky rozebral studií methodicky zdařilou Arne Novák. Textovou kritikou, kombinacemi ze životních prožitků N., jejích korespondencí a díla i celé literatury současné vyšetřil omyly fantastického životopisu N. od S. Podlipské a prokázal básnické vlivy Tylovy, Nebeského, Sabinovy, Kollárovy, Pickovy a Jablonského. Její Vodník vykazuje docela příbuzenství s J. J. Markem a Jablonským. Němcová básnicky patří Mladé Čechii a kladnou hodnotu její poesie tvoří jen uvědomělé ženství. Dala básnický český literatuře výslední typ hrdé české dívky, jenž Stachovým překladem Klopstockova Vaterlandsliedu k nám přešel z Němec a Chmelenským, Pickem a Vackem Kamenickým lokalisován převzat byl Němcovou. Podobně vědecky přesně prostudoval Pověsti Němcové St. Souček. Již Kulíř vycitoval, že místní pověst o Ctiborovi je zpracována romanticky. Proč, dokázal Souček. Mikroskopickou analýsou poukázal na vývoj látky u Nyvelta 1736, u Ludvíka 1841 a Tellera (Sagen der Herrschaft Náchod in Böhmen) 1839. Němcová upravila si tuto látku 1844 za pobytu Čejkova v Ratiborčích. Skizzu toho pak přejala i do Babičky. Odtud již i z článku Čejkova v Č. Včele 1844 reminiscence na Viktorku. Pověst o devíti křížích prošla u Němcové mediem lidové ballady, Štěpničkovy povídky 1828 a Marka Tellera. Rousín zpracován podle Ludvíka i Tellera, ale přes to za silné účasti živé fabulační schopnosti B. Němcové. Voborník pěkně ukázal na Pohádku o mluvícím ptáku, živé vodě a třech zlatých jabloních, kterak N. tápala v pojmu pohádky i jak pracovala často ve versích zkažených, když jí nikdo neukazoval k prameni nezkalenému. Pro Barušku Souček našel filiaci v traktátu Němcové Hospodyně, na slovíčko! (Mor. N. 1848, č. 24.) Živé modely pro Dobrého člověka vyhledal Kulíř: pantáta Hájek je vlastně rtyňský rychtář a forman Hejna; Michal starý Pankl; tetka obraz babičky M. Novotné; Madla je postava smyšlená, ale epizoda o Josefu Pavlovi z Jesenice (= Jásená u N.) pravdivá. Kulíř, Ježek a Vávra podobně hledali předlohy pro Pana učitele. Kulíř dokazuje, že pan učitel je tu jen fikce; Němcová nechodila do chvalkovské školy — není tu jako začka

vůbec zaznamenána — chvalkovský učitel není její model: jen konec, t. j. pohřeb učitelův kreslen podle kosteleckého učitele A. Rudla. Tím padá i Vávrova výtku, »že povídky N. není brát za bezpečný cíl k jejímu životopisu«, protože učitel Purm (domnělý model) nebyl tak stár, jak prý N. líčí. Tím padá i Novákovo mínění, že N. chodila do chvalkovské školy (III. 14 Č. L.) i tvrzení Ježkovo ve Sborníku, že Pankl zavezl Němcovou do Chvalkovic, aby se ve škole učila německy. Ježek při tom uvádí, že N. učil ve Chvalkovicích A. Hoch, připravuje syna Viléma na techniku a přibíraje k svým lekcím i Němcovou. Němcová vy-pisovala si tu prý pěkná místa z lektury.

Nejpodrobnějšího šetření dostalo se B a b i č e e. Kulíš klade příchod babiččin k Panklovům na r. 1825. Jirásek na r. 1832 až 1836. Oba dva zaznamenávají, že babička se s Panklovými rozešla a přestěhovala se k dceři Johance, kuchyňské v Ratibořicích; Panklová se pak zlobívala, kdykoli děti k babičce zašly. Podle Kulíše Magdalena Čudová, provd. Novotná, nebyla z Olešnice, ale z Křovic u Dobrušky. Otec její byl tesařem, ona plátenicí. Její muž Jiří Novotný pocházel z Dobrušky a byl soukeník. Staří Čudovi žili v Osečnici a to jméno změnila pak N. na Olešnici. K Panklovům babička šla proto, že se r. 1825 její syn huňář Kašpar Novotný oženil. Podle Pleskače Teresie a Johanna Novotné »hausírovaly« s matkou Magdalenou s houněmi, v Ratibořicích je viděla vévodkyně zahaňská a vyzvala T. a J. do dvorské služby. Babička v Ratibořicích nezemřela. Paní kněžna podle Jirásky je idealisována. Její matka vévodkyně kuronská Anna Charlotta Dorota litovala sice Husova upálení, miláček její sestry Elisy von der Reeke básník Tiedge měl obraz Husův v pokoji, ale r. 1813 při pobytu v Náchodě díval se na český lid svrchu. Psal dokonce v jednom listě, »že Čechové vzdělanost odhánějí jako mor«. Paní kněžna smýšlela prý asi podobně. Guth líčí názor náchodského panstva na Čechy sice příznivěji, ale i tu při všem optimismu je znáti dosti povýšenosti. Pleskač a Kulíš zaznamenávají s Gutthem celkem souhlasně, že lidové návštěvy u paní kněžny se opravdu dály a že paní kněžna děti měla ráda. Pleskač uvádí jména schovanek kněžniných, jež se provdaly za vojáka a hraběte: Luisa Segñoret de Viliers a Marie ze Steinachu. Podle Kulíše Kristla Celbová neplakala pro Milu, protože svatba její s ním je smyšlenkou: vzala si náchodského učitele Nemastu, ztratila jej r. 1857 a živila se pak nuzně šitím; služby Běta a Vorša jsou smyšleny; Viktorka slula Židová, byla z Červené Hory, ne ze Žernova, nezabil ji blesk, ale zemřela přirozeně r. 1868. Ryzmburský myslivec slul Alois Kober, mlynář Antonín Rudl. Co myslivec Beyer praví o vojínu vraždícím ze žárlivosti, je skutečnost: jde tu o Bechynu, skladatele písně Horo, horo vysoká jsi... Povodeň prožila Němcová r. 1829 a 1843: tu kreslila jen skutečnost. Pramenný příspěvek k Babičce bystře

podal Hýsek. Zcela ve shodě se Součkem, že plán, o němž N. mluvila Podlipské 7. I. 1852, může se týkati jen Babičky, Hýsek vykládá, že podnět k Babičce dala Němcové Mošnerova Pěstounka z r. 1851. Opírá své mínění o řadu shod (bláznivá, názor na zločin, vojáci, žebráci, myslivci, povodeň, psi a j.), o podobnou sestavu děje, o jména Bárta, Baruška, o jednu podobnost slovní a p. Otázku bylo by možno ovšem zodpovídati podrobněji i uvážiti, že díla výchovná nebo výchovu obrazící mají mnohé momenty nutně podobné; byla by tu i otázka, odkud čerpal Mošner; jména Bárta, Baruška a j. žila v soudobé literatuře i společnosti. Než přes to právě pro těsnou souvislost Němcové s literaturou moravskou i pro mnohý obdobný postup v charakteristice babičky i pěstounky podnět je velmi pravděpodobný. Sociální dosah Babičky na prostého člověka určil Tábořský dojmem knihy na strýce pekaře.

Chudé lidi po stránce životních předloh typových studoval Kulíš a Vávra. Hlouška je kupec A. Hůlek, Martoň je Mach, farář kostelecký P. Jiří Ehl, zkrášlený podle hronovského faráře Regnera, Alina = Halina; Mánek je vymyšlen, Florinka Martoňova i Anda Halinova přibásněny. Požár kostelecký podle Vávry zavinil polesný Karel Merker střelbou, Souček však to přesvědčivě popírá a převádí toto obvinění na nechť Němcové k pánům. Sílu snivosti Němcové na této povídce, založené na snu i skutečnosti, zkoumá Hikl, dotýkaje se letmo i mladoněmeckých snah Němcové.

Povšechně po celém díle N. se rozhlédl F. V. Krejčí, zvláště a podrobně o jejích snahách vzdělávacích promluvil Roubal.

Z přehledu nových poznatkův o životě a díle Němcové, shrnutých znamenitou péčí pořadatele Václava Černého ve Sborník, je, myslím, prokázán pozoruhodný zisk podniku učitelské jednoty Komenský v Náchodě. Četné obrazy Kašparovy ze života i díla Němcové, četné podobizny i doklady, pěkná úprava tisková jej jen zvětšuje. Po monografii Tillové pamět Němcové uctěna Sborníkem trvaleji, než jak bývá při českých jubileích zvykem. Jest litovati jen, že Sborník nepojal všech nových pramenů z archivu dcery Dory i badatelky o Němcové M. Gebauerové; je škoda, že hlouběji neprozkoumán vztah k cizině, že obsírně nehodnocena a nerozborována celá tvorba Němcové; i otázka slohu, uměleckých prostředků, slovníku, filiací cizích a j. se živě hlásí. Pro to vše Sborník není vrchol badání o Němcové, ale cenná výzva a pozoruhodná průprava pro práci další. Ta práce se již ohlásila. V. Vávra a J. Lelek připravují vše, co v archivu Dory Němcové nalezeno; Zd. Broman podrobněji se dotkl styku Němcové se Slovenskem v letošních Prúdech; V. Tille napsal monografii o Němcovi do loňské Nové české revue, přejímaje část úkolu Sborníku. Badání o Němcové je tedy na postupu. Pro stoletou

pamět narozenin Němcové je půda připravena. Při ní Sborník tu rozebraný bude z nejcecnějších pramenů — zásluha jistě ne malá.

Albert Pražák.

В. А. Францевъ: Русскіе въ Чехіи 1813—1823. Прага Чешская, изданіе Э. П. Гейзтлица 1913.

Podrobné studium romantické doby literatury naší, které zatím hlavně vyšetřovalo styk českého světa s ideovými proudy evropského západu, důrazně volá také po stopování všech vztahů jejích k ovzduší slovanskému.

Professor Francev směřuje tam už několika pracemi. Znalec života ruského i českého, neúnavný badatel, jenž pilně snáší a sestavuje látku, zahloubal se do studia našeho obrození právě se stanoviska vztahů českoruských. A jich se týká také poslední drobný jeho spisek, více kulturně než literárně historický, ačkoliv jím získává i dějepiscectví literární. Francev v něm totiž sleduje, jaký vliv na český život a jeho rusofilství měl pobyt ruských vojsk v Čechách za válek napoleonských, a konstatuje, že vliv byl značný. Až do ruské výpravy Napoleonovy nelze v českém tisku sledovati pro Rusko zvláštního zájmu, zejména když jediné české noviny pražské byly tlumočnickem politiky vídeňské. Výprava Napoleonova vzbudila v českých vlastencích obavy o Rusko, jimž nepodléhal toliko Dobrovský, který znal Rusko z autopsie. Nezdar Napoleonův rozvířil v Čechách nadšení, které básnický tlumočil Rautenkranz a které dosáhlo vrcholu, když do Prahy na válečné výpravě proti Napoleonovi zavítal sám car Alexandr, jemuž se jako spojenci Rakouska už v Chlumu i zde dostalo radostného uvítání. Auktor podrobně popisuje jeho pražský pobyt a život ruských důstojníků, kteří rádi chodili do divadla a jásavě tleskali hram Štěpánkovým, v nichž vystupují kozáci. Důležitý je také pražský pobyt Šiskova, jenž se zde zotavil a jenž si zde psal zápisky. Nadšení pro ruské vojsko se projevilo pomníkem, který byl postaven na karlínském hřbitově (nyní na Olšanech) obětem bojů u Drážďan a u Chlumu, a pak skvostným stříbrným pohárem, který česká šlechta věnovala chlumskému vítězi Ostermannovi. Za doklad nadšení prostého lidu pro Rusy Francev uvádí případ dvou náhodských mladíků, kteří prehli s ruským vojskem a musili se domů vrátiti na přímé zakročení carovo. Literárně dal výraz české víře v Rusko Antonín Marek ve známém prvním poslání J. Jungmannovi; Jungmann sám tehdy v Litoměřicích horlivě se obíral ruštinou a sledoval vývoj veřejných událostí. Veliká radost nastala, když spojenci r. 1814 vtrhli do Paříže a ukončili boje: v Čechách se razí pamětní peníz na oslavu »zlomení okovů Evropy« a básněmi slavná vítězství a konečný mír oslavují opět Marek, Rautenkranz, Patočka, Svoboda i básníci němečtí.

Auktor podrobněji vylíčil také dva nové pobyty carovy v Čechách, zajímavé i literárně. Vraceje se totiž r. 1815 z Francie, Alexandr zastavil se v jižních Čechách na Orlíku a Hluboké a koncem r. 1822 zavítal do Plzně návštěvou ke své sestře, vévodkyni saskovýmarské. Vzpomínka na jeho jihočeský pobyt se uchovala ve dvou variantech lidové písně, kde se opěvuje jednak jeho štědrost, jednak blahovůle k rolnictvu, kterou projevil tím, že u Hosína vyoral na selském poli brázdu; v Plzni mu V. Sedláček věnoval svou geometrii a velebil ho nadšenou ódou. Vůbec Alexandr byl v Čechách velmi populární, jak patrně nejen z toho, že jeho smrti elegií želeli čeští básníci (J. M. Král), nýbrž že vzpomínky na něj se nejednou vyskytují i v literatuře pozdější, vedle Stroupežnického »Našich furiantů« u H. Jirečka, F. Čenského, Třebízského, Arbese.

Spisek Francevův, psaný věcně a prostě, jest zajímavý; škoda, že se omezuje pouze na konstatování fakt a že podrobněji nerozsbírá uvedených básní, které všechny pečlivě otiskuje v přídávku. Zejména sluší pochváliti, že Francev důsledně jména českých míst uvádí ve znění českém (tedy na př. Slavkov, ne obvyklým u Rusů Austerlitz). K publikaci, vypravené bibliofilsky, je připojen portret cara Alexandra z časopisu »Jindy a nyní« (1831). Bylo by si přáti, aby pro širší naše obecnstvo záhy vyšel český překlad této knížky, který by jistě našel četné čtenáře.

Miloslav Hyšek.

П. А. Заболотский: М. Ю. Лермонтовъ у Славянъ. С.-Петербургъ, Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1913. Str. 23.

Drobný spis známého pilného slavisty prof. Zabolotského jest pečlivá bibliografická snůška zpráv o tom, co se u jednotlivých slovanských národů psalo o velkém básníkovi ruském a co, kdy a od koho z něho bylo přeloženo. Šest kapitol probírá dané thema postupně v literatuře bulharské, srbochorvatské, slovinské, polské, české a slovenské. Z přehledu Zabolotského je patrné, že Lermontov je nejznámější v literatuře naší, z níž je zde zaznamenán nejen každý drobný překlad, každý článkuček, nýbrž i básně, Lermontova oslavující. Auktor se pokusil své zprávy umístiti do rámce genetického, ale snaha jeho se nezdařila: překlady z Lermontova jsou většinou jen náhodné a pořizovali je básníci řádu druhého a překladatelé málo významní, jejichž jméno se ztrácí v literárním vývoji. A bylo by jistě zajímavější zkoumati vedle překladů, jaké stopy Lermontov zůstavil v literaturách původních. Ale i takto spis Zabolotského je vítanou pomůckou tomu, kdo se bude důkladně obíratí vzájemnými vztahy slovanských písemnictví.

Miloslav Hyšek.

Hlídka programů středních škol.

Stanislav Icha: *Cena, účel a datování Isokratova Panegyriku*. (Program c. k. gymnasia v Prostějově za školní rok 1912—13). Stran 20.

Jest známo, že obsahová stránka řeči Isokratových byla dlouho podeceňována; jejich myšlenek politických nebylo sice možno neviděti, ale nepřičítalo se jim významu, ježto Isokrates žil stále v ústraní a života politického se nesúčastnil. Teprve v nejnovější době nastal obrat, a to právě mezi historiky, kteří poznali, že běh dějin dal v mnohém Isokratovi za pravdu. Řeči jeho byly pak prohlášeny za brožury politické, a jejich význam politický byl hledán a oceňován. Lze říci, že nyní jsou zásluhy Isokratovy spravedlivě posuzovány. Pojednání páne Ichovo však překračuje již meze správného oceňování, neboť činí z Isokrata politika sociálního. Že se Isokrates pokoušel program svůj prohloubiti a opřítí sociálně, vyložil recensent již v Listech fil. XXX, 1903, str. 178 n. Nyní však p. spis. tvrdí, že pravým účelem Panegyriku bylo přispěti ke hmotnému zlepšení hospodářských poměrů otčiny (str. 7), panhellenismus Isokratův že měl podklad sociální a že musí býti s tohoto hlediska posuzován (str. 11).

Podle tohoto mínění musili bychom si vznik a účel Panegyriku vyložití asi takto: Isokrates pozoroval velkou bídu sociální v Řecku a chtěl k jejímu zmírnění přispěti svým Panegyrikem, v němž hlásá, že jest nutno kolonisovati Malou Asii, aby proletariát řecký nalezl obživy. Malé Asie mohli se Řekové zmocniti ovšem jen bojem, a ten mohl skončiti úspěšně jen tehdy, jestliže by se všichni Řekové sjednotili.

Myšlenka p. spisovatelova jest sice nová, ale není správná. Isokrates praví vskutku na několika místech, že by z války s Persany mohl Řekům vzejíti též prospěch hmotný: p. spis. uvádí na str. 7 příslušné výroky z § 17, 133, 166, 167 n., 182, 184, 187, ale jsou to, vyjma delší líčení sociální bída v Řecku v § 167 n., vesměs krátké, dvou- nebo třířádkové zmínky, jež jsouce rozstříknuty nahodile, v řeči tak rozsáhlé zcela zanikají. Z nich by žádný Řek nebyl nabyt dojmu, že Isokrates v Panegyriku usiluje hlavně, ba podle p. spisovatele vlastně jedině, o hospodářské povznesení otčiny. Vskutko také ani v nové době nikdo před p. spisovatelem této tendence nepozoroval.

Spis. snaží se myšlenku svou podepřítí také doklady z jiných řečí Isokratových, z nichž se však Panegyriku týkají jen dvě. V Panathenaiku § 13 n. praví Isokrates, že ve svých řečech vyzýval Řeky k svornosti a k výpravě proti barbarům a radil ke kolonisaci území perského, a v řeči V § 9 udává tytéž tři myšlenky za účel Panegyriku, aniž jedné z nich druhým nadřa-

duje. Isokrates ostatně vytýkal v obsahu Panegyriku tu nebo onu hlavní myšlenku dle okamžité potřeby. V Antidosi § 57 n. praví, že účelem Panegyriku bylo, vyzvati Řeky k výpravě proti Peršanům a dokázati nárok Atheňanů na hegemonii. V Panegyriku samém v úvodu (§ 3) vystihuje účel řeči své těmito slovy: *ἡμῶν συμβουλευσῶν περὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ τῆς ὁμονοίας τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτούς.*

I po vývodech p. spis. trvá tedy recensent na tom, že se Isokrates jen pokoušel program svůj doporučiti poukazem na výhodnost kolonisace. Pravý podklad jeho panhellenismu byl však vlastenecký a politický.¹ To jest patrno z mnohých míst řeči samé. Panegyrikos jest epideiktickým ohlasem starého nepřátelství Řeků k Peršanům, kteří se nazývají *φύσει πολέμιοι καὶ πατρικοὶ ἐχθροὶ* (§ 184). Nenávist proti Peršanům vytýká Isokrates několikrát i v delších výkladech (na př. § 155 n., 157 nn.); vždyť i z básní homerských chce čerpati posilu k této nenávisti *ἵνα πολλὰ κίς ἀκούοντες τῶν ἐπῶν ἐκμανθάνωμεν τὴν ἐχθρὰν τὴν ὑπάρχουσαν πρὸς αὐτούς* (§ 159). A tito odvčci nepřátelé právě v době spisování Panegyriku poškodili Řeky mírem Antalkidovým, který Isokrates velmi těžce nesl, jak možno souditi z toho, že útočí naň velmi prudce a obšírně (§ 115 nn.; § 175 nn.; srovn. též § 137). A další ještě nebezpečenství hrozilo od krále perského *ὅς τὰ μὲν ἔχει, τὰ δὲ μέλλει* (t. *ἔχειν*), *τοῖς δ' ἐπιβουλεύει.*

Všech těch příkoří, Helladě způsobených, bylo nutno pomstiti. Po uvedeném útoku na mír Antalkidův (§ 175 nn.) praví Isokrates v § 181: *ὑπὲρ ὧν ἀξίον ὀργίζεσθαι καὶ σκοπεῖν, ὅπως τῶν τε γεγενημένων δίκην ληψόμεθα;* v § 182 těžce nese *ἡμᾶς ὅλης τῆς Ἑλλάδος ὑβριζομένης μηδεμίαν ποιήσασθαι κοινὴν τιμωρίαν* (v. též § 183); každý Řek súčasní se zajisté rád této výpravy *ἐπὶ τὴν τῶν βαρβάρων τιμωρίαν πορευομένης* (§ 185). Jest tedy patrno, že Isokrates vskutku pomyslel na odvetu.

Hlavní překážkou v uskutečnění výpravy té byla řevnivost mezi Spartany a Atheňany, spor o hegemonii. Proto praví Isokrates, že nutno působiti k tomu, aby se tyto dvě obce o hegemonii rozdělily (§ 17 *τὰς ἡγεμονίας διελέσθαι*). Spartané si ji sice osobují (§ 18), ale právo to náleží spíše Atheňanům, neboť *καὶ πρότερον ἢ πόλις ἡμῶν τῆς θαλάττης ἤρξε, καὶ νῦν οὐκ ἀδίκως ἀμφισβητεῖ τῆς ἡγεμονίας* (§ 20). Atheňané mají totiž (§ 21) největší moc námořní a největší zkušenosti v bojích námořních. Neprávem se Atheňanům upírá hegemonie a vytýká se jim (§ 100), že za své nadvlády na moři (*ἡ ἀρχὴ τῆς θαλάττης*) ubližovali Hellenům; neboť za jejich vlády (*ἐπὶ*

¹ Odkazují na svůj článek v Listech fil. XXX, 1903, str. 100 nn.; připojují nyní některé nové doklady z Panegyriku.

τῆς ἡμετέρας ἡγεμονίας) vedlo se spojencům dobře, a proto praví Isokrates: οἶμαι δὲ πᾶσιν δοκεῖν τούτους κρατίστους προστάτας γενήσεσθαι τῶν Ἑλλήνων, ἐφ' ὧν οἱ πειθαρχήσαντες ἄριστα τυγχάνουσι πράξαντες (§ 103).

Jak z uvedených ukázek patrně, mluví Isokrates o hegemonii sice na četných místech, ale obvykle jen všeobecně, neudávaje, jakou hegemonii míní. Tím se vysvětluje, že mohl o význam slova *ἡγεμονία* povstati spor. Dosud se všeobecně soudilo, že slovo to má v Panegyriku význam politický, a sice mínili badatelé většinou, že Isokrates radí v Panegyriku k dualismu v hegemonii, aby totiž Atheňané měli hegemonii námořní, Sparťané pozemní. Nejnověji tvrdil Kessler (v. Listy fil. XXXVIII, 1911, str. 274), že Isokrates žádal pro Atheňany hegemonii vůbec, na moři i na souši. Zcela odchylný názor pronesl však Icha miné (str. 8 a 10), že Isokratovi nešlo vůbec o trvalou hegemonii politickou, nýbrž jen o dočasné vrchní velení na moři při výpravě proti Persanům. Icha ukázal zvláště na § 66, kde se praví: ἐπειδὴ καὶ τὸν λόγον κατεστησάμην περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς ἐπ' ἐκείνους (totiž βαρβάρους). P. spis. mohl ještě uvést i z § 99 καίτοι μελλούσης στρατείας ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἔσεσθαι τίνας χρὴ τὴν ἡγεμονίαν ἔχειν;

Přihlédneme-li ke všem výše uvedeným místům, v nichž se mluví o hegemonii, vidíme, že Isokrates tam, kde blíže určuje, jakou hegemonii míní, výslovně uvádí, že jde o hegemonii námořskou, na četných místech pak toto bližší určení jakožto samozřejmé vynechává. Můžeme tedy mínění Kesslerovo odmítnouti jakožto nesprávné. Vždyť Isokrates § 17 výslovně praví, že nutno obě obce pohnouti k tomu, aby se o práva a hegemonii rozdělily (ἰσομοιρῆσαι πρὸς ἀλλήλας καὶ τὰς θ' ἡγεμονίας διελέσθαι). Z míst, kterých se Kessler dovolává, možno vyloučiti § 21 i 20; neboť tu Isokrates výslovně mluví o hegemonii námořní. Kessler z § 20 uvedl jen slova καὶ τὴν οὖν ἀδίκως... a předešlé slova vynechal (v. celý citát výše!) Ze zbývajících dvou dokladů § 99 týká se velení při výpravě námořní, tak že zbývá jen § 122, kdež položeno jest *ἡγεμονία* bez bližšího určení.

Po svrchu uvedených dokladech není pochyby, že správný jest obvyklý výklad, podle něhož Isokrates hlásá v Panegyriku dualismus Athen a Sparty v hegemonii. Minění to utvrzuje ještě pozorování učenců, že Panegyrikos byl vydán krátce před vytvořením druhého námořního spolku athenského, tak že jest velmi pravdě podobno, že se Isokrates snažil získati řečí svou veřejnost pro myšlenku spolku toho. P. spis., který nepřihlízel k většině svrchu uvedených dokladů, má však částečně také pravdu; na některých místech mluví se totiž o hegemonii při výpravě námořní proti Persanům, která ovšem byla jen nutným výsledkem hegemonie politické.

V třetí části svého pojednání vykládá p. spis. o datování Panegyriku. Poslední historické události, o nichž se v řeči té jedná, jest zmínka o trvajících obleženích Olyntha a Fluntia Spartany (§ 126), jež trvala od r. 381/80—379; mezi těmito lety tedy Isokrates řeč svou vydal. Otázka datování Panegyriku jest však také v souvislosti s velmi spornou otázkou chronologie t. zv. války kyperské, kterou vedl deset let Artaxerxes II., král perský, s Euagorou, knížetem kyperským. V § 141 praví totiž Isokrates, že Persané již šest let marně válčí s Euagorou na ostrově bez rozhodného úspěchu; podle toho se tedy r. 380 ještě na Kypru válčilo, což jest však v rozhodném odporu s Diodorem, který XV 9, 2 klade konec války do r. 386/5. Komu dlužno dáti přednost, Isokratovi či Diodorovi?

Engel, přidržev se Diodora, položil konec války kyperské do r. 386/5 a soudil pak z § 141, že Panegyrikos vydán byl r. 385; § 125 nn. prohlásil za pozdější přídavek, učiněný při druhém vydání této řeči r. 380. Engel, chtěje mínění své o dvojím vydání Panegyriku učiniti pravdě podobnější, snažil se dokázati, že v § 125 nn. jest vůbec také jiný duch než v ostatních částech řeči; zejména nápadný jest prý tu prudký útok na Spartany, jichž jinde Isokrates v zájmu své ideje šetří. Všechny důvody Englovy však p. spis. (str. 15 nn.) dobře vyvrátil; pokus Englův, uznati dvoje vydání Panegyriku, se naprosto nezdařil, jak se již dávno všeobecně uznává.

P. spis. dává Isokratovi přednost před Diodorem; s tím recensent souhlasí, upozorňuje na toto. Diodor si v datování války kyperské sám odporuje; XV 9, 2 praví, že válka trvala deset let a skončila r. 385, avšak XIV 98 klade počátek války do r. 391. Isokrates naproti tomu zasluhuje spíše víry; neboť byl současníkem oné války a měl asi na událostech na Kypru i zájem osobní. Vždyt Nikokles, syn Euagorův, jemuž později poslal neméně než tři řeči t. zv. kyperské, byl asi zákem Isokratovým (v. Blassovu Att. Beredsamkeit II², str. 54, 270). Jest, myslím, dále pravdě nepodobno, že by byl mohl Isokrates r. 380 mluvíti tak určitě o trvání války, která by byla již r. 385 skončila. Z Isokrata vyšlo tedy na jevo alespoň to, že se r. 380 na Kypru ještě válčilo.

P. spis. však z tvrzení Isokratova (v § 141), že se válčí na Kypru již šest let, vyvodil, že válka kyperská počala r. 386 a skončila pak ovšem r. 376. Proti tomu však svědčí nejen Diodor (XIV 98), nýbrž i Xenofon Hell. IV 8, 24, který dosvědčuje, že r. 390 poslali Atheňané Euagorovi ku pomoci oddíl loďstva. O tomto svědectví se p. spis. nezmiňuje. Sdílel snad názor Reussův, že uvedené místo Xenofontovo jest interpolováno? Náhled ten byl však rozhodně vyvrácen! Kdyby byl p. spis. užil článku Swobodova v Realencyclopedii VI, sl. 822 nn., byl by viděl, že nelze počátku války položit do r. 386, nýbrž již do r. 390. Isokrates na uv. m. patrně počítal šest let od míru

Antalkidova, který teprve usnadnil králi perskému, aby se vrhl rázněji na Euagoru; rokem 386 počal tedy druhý oddíl války kyperské. V chronologii jednotlivých událostí války kyperské jest však dosud mnoho sporného.

K dalším výkladům p. spisovatelovým, kterého roku vlastně byl Panegyrikos vydán, nelze zatím přihlížeti, ježto p. spis. výkladu svého v tomto programu neukončil a hodlá snad v něm pokračovati.

Celkem nutno uznati, že se p. spis. snažil podati výklady samostatné, že však jsou správné, nepodařilo se mu dokázati. Bylo by si též přáti, aby p. spis. příště vývody své obratněji a přehledněji stilisoval.

Literatura příslušná uvádí se téměř úplně. Na venkově jsou ovšem veliké potíže v opatrování literatury; tím si recensent vysvětluje, že některá pojednání nebyla uvedena. Tak při otázce druhého vydání Panegyriku měla býti uvedena domněnka Friedrichova (Jahrbücher f. klass. Philol. CXLVII, 1893, str. 1 nn. a CXLIX, 1894, str. 454 nn.) o domnělém posláni prvního vydání Panegyriku Agesilaovi. Proti ní dobře polemisoval Fr. Reuss (Progr. Trarbach 1894). Pozornosti zasluhoval též článek Drerpův (Philol. LIV, 1895, str. 636 nn.) a výklady Ed. Meyera (Gesch. Altert. V, 1902, str. 369 nn.). Pod titulem »Prameny« uvádí p. spisovatel (str. 19 n.) literaturu. Dle jakých zásad ji sestavoval? Není to ani soubor veškeré literatury, jíž bylo v pojednání užito, ani výbor pojednání nejdůležitějších, ani posléze výčet těch děl, jež dříve nebyla citována. Bylo by bývalo vhodnější, postaviti seznam ten v čelo pojednání, aby se některá díla nemusila opětovně uváděti. Na str. 14 se praví: »Spohn uvádí mínění Rostovo«. Která dvě pojednání p. spis. míní, mělo býti přesně vylčeno. Recensentovi jest přístup jen výtah z pojednání Spohnova, uveřejněný ve Spohnově vydání Panegyriku (2. vyd. od Baitera 1831), ale tam není o Rostovi ani zmínky.

V jednotlivostech dlužno poznamenati ještě toto. Místo Plutarch, Isokr. p. 837 B nutno správně označovati Pseudo-Plut. *Φλιαίοι* (str. 19) jsou obyvatelé města Fliunta a nikoli Fleia! Z rušivějších chyb tiskových budtež uvedeny tyto: na str. 9 Isokratův list IX. datován na rok 367 (před tím správně 356); progr. Pfundův, na str. 20 uvedený, jest z r. 1833 a nikoli 1883.

K. Wenig.

Josef Straka: *Původní tvořivost českého jazyka připojou -ovo-*. Zvláštní otisk z výroční zprávy c. k. vyššího gymnasia v Táboře za rok 1910/1911 a 1911, 1912. Stran 19 a 16.

Podle podtitulu je myšlena studie tato jakožto »úvod k dějinám českých jmen přídavných na -ový, -ová, -ové«; poněvadž pak adjektiva takto tvořená jsou v souvislosti s posses-

sivý na *-óv*, *-ova*, *-ovo*, obírá se spisovatel v tomto 'úvodě' poměrem obou těchto adjektivních kategorií i pozoruje na podkladě materiálu, jehož mu poskytla jména místní sebraná z nejstarších textů listinných (vy excerpoval k tomu konci sám vedle pozůstatků desk zemských Friedrichův Codex diplomaticus I, Monumenta Vaticana a Soudní akta konsistoře pražské), jak dalece se užívalo v době nejstarší possessivních adjektiv na *-óv* a pokud vedle nich se užívalo na rozhraní věku XIII. a XIV. také adjektiv látkových na *-ový*.

Výklady své usiluje spisovatel postavit na základ co možná široký, proto pojednává o possessivech na *-óv* pojednává o tom, jak se possessiva v slovanštině a češtině vůbec tvoří (v § 1 o adjektivech na *-jb*, *-bjb*, v § 2 o adjektivech na *-inz*) a potom teprve sleduje historii possessiv na *-óv*, jak se podle jeho materiálu jeví. Pozoruje, jak konkurrují navzájem ve jménech místních jednak possessiva na *-ovz* a *-jb*, jednak possessiva na *-ovz* a patronymika na *-ice*, k nimž se pojí pak i jména na *-ovice* (srv. *Benešov*, *Benešice*, *Benešovice* nebo *Bezděz*, *Bezdědice*, *Bezdědovice*); v konkurenci té podleho tvoření na *-jb*, kdežto jména, jichž podkladem jsou possessiva na *-ov* (*-ovec*, *-ůvka*, *-ůvka*, *-ovice*, *-ovičky*), se osvědčila produktivními a tvoří se jimi zejména později jména místní z nejrozmanitějších základů

Výklad věcí, o nichž se tu jedná, nepůsobí celkem zvláštních obtíží, jen otázka, zda místní jména, předpokládající possessivum na *-óv*, ale náležející k substantivu jiného kmene než je *o*-kmen (k *ā*-kmenům nebo *i*-km.), skutečně nutí k předpokladu, že possessiva na *-óv* tvořena i od takových kmenů, nebo zda ve jménech, jež jsou základem, byly vedle sebe tvary *ā*-kmenové a *o*-kmenové, což o některých jménech máme prameny doloženo, vyžaduje opatrnosti. Stanovisko auktorovo, dané opatrnou a zralou úvahou a podepřené hojnými fakty a doklady, lze v celku pokládati za správné.

Větší obtíže působí materiál, s nímž Straka pracuje, řešení otázky, pokud látková adjektiva na *-ový* jsou podkladem jmen místních (§ 8 nn.); tu totiž nebývá zejména vždy jisto, zda základem adjektiva, jež ve jméně místním nalézáme, bylo appellativum, jak se na první pohled zdá, nebo zda toto appellativum nebylo jménem osobním, příjmením nebo přezdívkou, — informativní doklady Strakovy ukazují docela jasně, že taková příjmení a takové přezdívky ve XIV. stol. byly. I tu vede si spisovatel opatrně a střídavě a lze s vývody jeho souhlasiti. Ovšem vývody tyto, budované na materiálu čerpaném především ze jmen místních, třeba že dokládány také fakty čerpanými z textů literárních, budou moci býti časem podrobným ohledáním všech jazykových památek po této stránce doplněny a pozměněny, ale výklady Strakovy tím ceny nepozbudou.

Je patrné, co ceníme v posuzované práci nejvíce: je to vyčerpání materiálu, jehož probádání si učinil spisovatel úkolem, soudné a střizlivé jeho zpracování, jemuž radí jen jistá nepřehlednost, způsobená snahou podati v poznámkách do textu vložených co nejvíc výkladů a dokladů (platí výtka tato také zejména o odstavcích úvodních), a zvlášť jakožto přednost tohoto zpracování dlužno vytknouti, že se spisovatel nespokojuje s pozorováním jevů, jež jsou předmětem jeho práce, nýbrž vždy přihlíží i k tvořením, jež s nimi konkurrují, — věc to, která zejména v kmenosloví a skladbě je velmi důležitá, ač obyčejně se jí nedbá.

Některé jednotlivosti ovšem by byly měly býti napsány jinak. Tak nelze na př. říci, že koncové *-ovz* vyšlo z některého pádu původních *u*-kmenů (nejspíše z gen. jedn.), když se k němu připojil suffix *-o-* (str. 5), neboť adjektiva ta mohla naznačeným způsobem vzniknouti pouze z kmene na *-eu* (*-ou*), nikoliv z některého jeho pádu. Několikrát se mluví o kmenotvorných příponách *-jo* a *-ijo* a poznamenává se, že obě spolu úzce souvisejí: poměr jejich je ještě bližší, je to suffix týž, je to jen dvojí forma věci jedné a téže. Při užití té neb oné jeho formy rozhodovaly jisté momenty ve skladu slova — především také rozsah slova: v slovanštině alespoň lze uvést doklady, že při základě jednoslabičném (na př. *pəs-*) je suffix dvouslabičný *-ijo-* (*pəsijə*), při základě víceslabičném (na př. *orbl-*) je suffix jednoslabičný *orbl-*. Pro possessivum od subst. *hospod* je nepřesně uvedena jakožto starší forma českého *hospodje* (str. 10): to není proto správné, že v tomto znění je forma ta nemožná, musí unti *gospodje*, a pak musí býti jakožto znění supponované označena hvězdičkou. Odvozovací přípona *-ec* má ve jménech na *-orec* (*Loukovec*, *Krakovec* atd.) sotva význam zmenšovací (str. 13), spíše má funkci touž jako při substantivech *mudřec* a pod., t. j. substantivisuje adjektivum. Při jménech na *-ěcka*, *-ůvka* mohla se připojit poznámka, že to jsou jména obzvlášť se vyskytující na Moravě, na doklad dialektického užívání jistých odvozenin. Na str. 6 řečeno nedopatřením, že přípona *-oro-* se šířila analogicky po neživotných *u-* a *o*-kmenech: u kmenů na *-u* byla koncovka ta domovem, nelze tedy mluvit o analogickém šíření u nich. Dost často scházejí diakritická znaménka na označení délek (*ū*, *ā*).

Ale to jsou věci, jimiž celek a jeho vývody netrpí, i jest studie Strakova vítaným příspěvkem na poli tak málo pěstovaného českého kmenosloví, a s prospěchem ji přečte také každý, kdo se obírá jmény místními.

Oldřich Hujer.

Dr. Josef Vašica: *Několik poznámek k evangeliáři Olomouckému*. Zvláštní otisk z výroční zprávy kníž. arcibiskupského gymnasia v Kroměříži. 1912. 17 str.

V poznámkách těchto kritikuje především spisovatel vydání evangeliáře Olomouckého, které upravil F. Černý, a sice kritikuje otisk textu, připojené poznámky i slovník a všude nalézá nedostatky. Skoro čtyři stránky zaujímá seznam nesprávností, jež shledal při kollaci otisku s rukopisem, a nejsou to snad jen chyby tiskové,¹ jež tuto vypočteny, i bude musit každý, kdo se bude obírat jazykovou stránkou této památky, opravit si text podle této kollace Vašicovy. Poznámky, jimiž Černý provádí text, týkají se jednak rasur vyskytajících se v rukopise, jednak poměru českého textu ke znění, jak je podává vulgata; ani ty ani ony nevyhovují. Vydavatel některých rasur vůbec nepostihl (aspoň se o nich nezmiňuje), jednak nevylišil přesně jejich povahu, a Vašica dobře ukazuje, jaký je význam těchto rasur, i je opravdu toho litovati že auctor našich poznámek, když již prozkoumal rukopis po této stránce, neuvedl všech rasur, jež v rukopise shledal a jež ve vydání Černého nejsou zaznamenány, spokojiv se jenom s několika ukázkami, — byl by jistě studiu tohoto textu nemálo prospěl.

Také nepříznivá kritika Vašicova o poznámkách, týkajících se poměru textu českého k textu latinskému je plně oprávněná a třeba že je zdůvodněna jen několika málo příklady. Také tu neměl být spisovatel tak skoupý, měl na četnějších a různorodých dokladech ukázati, jak nesoustavně jsou tyto poznámky připojovány a jak se tím studium této památky znesnadňuje. Vašica vytýká zejména, že ke srovnání českého textu s textem latinským užito vydání vulgaty, jež pro tento účel naprosto nepostačuje, a na jednom příkladě ukazuje i nesprávnost poznámek. Měl celou věc probrat soustavně a ukázat, že velmi četné odchylky textu českého od textu latinského nejsou zaznamenány vůbec² — snad na každé stránce bylo by lze najíti toho doklad. Na př. 288^a (ve vydání str. 225) čte se u Luc. 16. 11 *waffye* za lat. *verum*, nebo 262^b (= 198) u Joan. 18. 16 čte se v textu českém *učenník ten* za lat. *discipulus alius*, nebo 214^b (= 150) u Luc. 2. 51 se čte *a matka jeho schováváše všechna slova ta rozmluvající v srdci svém*, k čemuž v poznámce připojené k slovu *rozmluvající* podotýká vydavatel: »chyba, asi místo rozvažující. Ev. Víd. má *kladuczy*«, ale nic neříká o tom, že vulgata na místě tom má pouze *et mater eius conservabat omnia verba*

¹ Je takovou tiskovou chybou tištěné *zradny* (294^b = 233) za očekávané *zradny* (překlad latinského *nemo* Luc. 7. 28) nebo je to již chyba pisatele rukopisu? Ani Černý ani Vašica o tom nic nemají.

² Za to na str. 235 ke slovům (*najvětší jest všeho zele*. (Matth. 13. 32) připojena poznámka, jako by slova ta byla odchylným překladem latinského výrazu „omnibus seminibus“; zatím však tu odchylky není, lat. text má „omnibus oleribus“.

*haec in corde suo.*¹ A tak je hojně míst, kde v textu českém nenalézáme jednotlivá slova, ano i celé části vět, které jsou v textu latinském, a v poznámkách o tom není nic: na př. 304^b (= 244) u Luc. 7. 38 vypadl v českém textu překlad slov *et capillis capitis sui tergebat et osculabatur pedes eius*, a čtenář neví, je-li tomu tak již v rukopise, nebo nevznikla-li snad mezera ta nedopatřením při opisování textu pro tisk. Podobně 287^a (= 224) schází v českém textu celý verš Matth. 23. 14 a o něco dále ve verši 16 nepřeložena věta *quicumque iuraverit per templum, nihil est atd.*

A naopak zase nalézáme, že v textu evangeliáře Olomouckého jsou slova i celé věty, jež ve vulgátě nejsou, a v poznámce na to neupozorněno. Na př. 284^a (= 221) ve verši Marc. 10. 19 se čtou věty *A onť jest řekl: které? Vece jemu Ježíš*, jež nejsou v textě latinském; nebo 299^b (= 239) ve v. Joan. 4. 49 má český text proti textu latinskému víc o slova *aby uzdravil syna mého*, 308^a (= 248) u Math. 19. 28 o slova *jste opustili všechno a*, atd.

Všecky tyto odchylky měl vydavatel, když již na místech jiných si poměru českého textu k latinské vulgátě všimá, uváděti a měl jíti i dále — měl hledat původ těchto odchylek v českém textu. Byl by býval našel výklad některých v obdobných místech jiných. Na př. 289^a (= 226) má EvOl. *duom můj duom modlitebný jest všem lidóm*, kdežto v textu latinském nalézáme na příslušném místě jen *domus mea domus orationis est* (Luc. 19. 46); přidaná slova českého textu mají srůj i úvod ve znění téže věty u Marc. 11. 17, kde se čte *domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus*; nebo slova *koho hledáš*, přidaná proti textu latinskému Joan. 20. 13 (fol. 268^a = 204), převzata jsou z v. 15; fol. 309^b (= 250) slova *což ledy bude nám* nejsou na příslušném místě vulgaty (Luc. 18. 28), ale vysvětlíme si je z paralelního místa Matth. 19. 27 (v EvOl. 308^a = 248); Luc. 24. 31 zní v našem textě (266^b = 202) *i otevřiny jsů oči jich i poznali jsu jeho v zlomenie chleba*, kdežto vulgata má pouze *et aperti sunt oculi eorum et cognoverunt eum*, ale o něco dále ve v. 35 se čte *quomodo cognoverunt eum in fractione panis*. Slova vulgaty *caecus autem si caeco ducatum praestet, ambo in foream cadunt* (Matth. 18. 14) jsou přeložena větou láznací: *slépý ač slépému vod dává, i ne zda*

¹ Čekali bychom od vydavatele, že nám i vysvětlí tuto odchylku českého textu od textu latinského, ježto vysvětlení je zcela na snadě: je to ohlas jiného místa podobného (Luc. 2. 19), kde se čte: *Maria autem conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo*, což v Ev. Olom. přeloženo ale *Maria chováše v paměti všeckna slova ta, rozjímající v srdci svém* (211^a = 146); podle toho za psané *rozmlouvající* na místě nahoře dotčeném jest čisti asi *rozjímající* a ne *rozvažující*, jak se v poznámce domnívá Černý.

oba v jámu neupadnú (232^a = 170), což vysvětlí nám paralelní místo Luc. 6. 39, kdež čteme *numquid potest caecum caecum ducere? nonne ambo in foveam cadunt?* Při překladu Joan. 7. 29 (236^a = 174) je aspoň poznamenáno (ne zcela přesně), že celý kus tohoto verše, jak se čte v EvOl., není ve vulgátě v tomto verši; že je tento přídavek českého textu z Joan. 8. 55 (v EvOl. 240^b = 178), nepověděno. Ald.

Mnohé poznámky vydavatelovy by byly bývaly jinak dopadly, kdyby si ke srovnání českého textu s textem latinským byl vzal kritické vydání textu latinského. Tak na př. Marc. 1. 24 zní v EvOl. *viem, že jsi svatý boží*, k čemuž vydavatel poznamenal >odchylné: *scio, quis sis: Sanctus Dei.*; z kritického vydání latinského textu byl by býval poznal, že text Sixtinský má *scio, quod sis*, že tedy v překladu českém odchylky od latinské předlohy není. V témže verši má EvOl. o slova *před časem* více než běžný text vulgaty, jak také Černý poznamenal; ale text Sixtinský se opět shoduje s textem českým maje na témž místě slova *ante tempus*. Míst takových, kde se text evangeliáře liší od běžného textu vulgaty a shoduje s textem Sixtinským, po případě s texty jinými, je dlouhá řada. Černý o tom ovšem nemá v poznámkách nic, většinou ani nekonstatuje odchylky od běžného textu vulgaty. Tak na př. Luc. 13. 30 zní v EvOl. (292^b = 230) *a tož ti jsú poslední, ještě biechu prví, a jsú prví, ještě biechu poslední*, kdežto náš text vulgaty má *et ecce sunt novissimi, qui erunt primi, et sunt primi, qui erunt novissimi*, ale text Sixt. má ve shodě s textem našeho evangeliáře na obou místech *erant*; Joan. 18. 11 zní v EvOl. (262^a = 198) *kalich, kterýž dal mně otec, nechceš, abych pil jej?* ve shodě se Sixt., kde se čte *non vis, ut bibam illum*, kdežto náš text vulgaty má *calicem, quem dedit mihi pater, non bibam illum?* Proti znění vulgaty *vade prius reconciliari fratri tuo et tunc veniens offeres munus tuum* (Matth. 5. 24) má EvOl. *jdi, dříve směř se s bratrem tvým a tehdy přijda obětujž dar tvůj* ve shodě se Sixt., kde se čte *vade, prius reconciliare fratri tuo...*; Matth. 4. 6 má vulg. *et*, Sixt. *ut* a náš text *aby* (anjelóm svým přikázal jest o tobě, aby tě v ruce vzeli 222^a = 160) atd. Zajímavé je v té příčině místo Luc. 10. 30 (EvOl. 291^b = 229), kde české znění *vzezřev Ježíš v nebe vece* srovnává se se Sixt. *suspiciens autem Jesus dixit*, kdežto vulgata má *suscipiens* ve shodě s řec. *ὑπολαβών*. Vidíme-li takovou shodu textu českého, jak jej podává evangeliář Olomoucký, s textem Sixtinským, není tak jisto, je-li správná poznámka Černého k Matth. 4. 17 (214^b = 151), na str. 150, že tvar *prziblizzi* ve větě *pokání číňte, nebl se prziblizzi království nebeské* je aorist, protože místo to ve vulgátě zní *poenitentiam agite: appropinquavit enim regnum coelorum*; neboť v textě Sixtinském místo *appropinquavit* je *appropinquabit*; podobně Matth.

3. 2 proti českému *prziblizzit* (206^a = 140) má vulgata *appropinquavit*, ale jiné texty, starší, mají *appropinquabit*.

Při bedlivějším srovnávání českého textu a jeho předlohy by se bylo ukázalo, že leckdy jeden pojem v českém textě přeložen dvakrát — jde tu patrně o přejetí dvojího možného překladu v text. Tak na př. za lat. *signa* (Luc. 21. 25) má EvOl. *znamení a zázraci* (206/207 = 141), nebo za výraz *in potestate* (Marc. 1. 27) je 283^b (= 220) *v síle a v moci*, nebo slova *puer meus, quem elegi* (Matth. 12. 18) přeložena *dítě mé vyvolené, kteréž jsem zvolil* (292^a = 230), za *reliquae virgines* (Matth. 25. 11) máme v textě EvOl. *ostatní druhé panny* (329^a = 272) atd.

Slovníku, jenž je k vydání Černého připojen, vytýká Vašica neúplnost, nenalézá tam slov, která i při vši neurčitosti pojmu »důležitější výraz« nutno pokládati za důležitá a která tudíž ve slovník pojata býti měla. I s touto výtkou lze úplně souhlasiti; mohly se ovšem vytknouti i některé grammatické chyby ve slovníku se vyskytající, jako na př. psaní slov *plynutie* (sputum), *vplynutí* (exspuere), což je jistě chyba velmi nemilá.

Po kritických poznámkách, jež zaujímají přes polovici celého pojednání, obírá se spisovatel jedním zjevem charakterisujícím tento text, totiž psaním *iej* místo žádaného *i*. Sebrav všechny případy tohoto psaní, zjistil, že se toto *iej* místo *i* vyskytá jen ve slabikách koncových a nejhojněji po souhláskách *ň, ě, f*, řidčeji po souhláskách ostatních; vykládá pak toto psaní, v němž býval vídán rys důležitý pro stanovení dialektické oblasti, v které text tento vznikl, zvratnou analogií.

Ke konci je podán přehled moravismů našeho textu (dodán jeden nový doklad „obalování“); otázka o dialektických rysích evangeliáře Olomouckého tím ovšem rozřešena není. Bude nutno sebrat vše, co lze považovat za zjevy dialektické, ať to jsou odchylky způsobené analogií nebo věci vyskytující se i mimo půdu moravskou (Vašica, jak se zdá, zjevy tohoto druhu nepokládá pro stanovení dialektu našeho textu za důležité, jistě neprávem) a to nejen zjevy hláskové a tvarové, ale také syntaktické a lexikální, což ovšem je mnohem nesnadnější, ale jednou se i k těmto stránkám bude musit hledět: pak teprve na podkladě úplného materiálu bude lze ne-li řešiti, tedy aspoň bezpečněji jednati o otázce, ke které skupině dialektické se jazyk evangeliáře Olomouckého hlásí.

Positivních příspěvků ku poznání jazyka zajímavé této památky nepřinesly tedy poznámky Vašicovy mnoho, bereme však tuto studii jeho jakožto slib pro budoucnost, doufajíce, že auctor, jenž ponořil se do studia Olomouckého evangeliáře i ostatních

evangelističtů staročeských,¹ bude pokračovati ve studiích těch a že platně přispěje k objasnění zajímavé a důležité otázky o jazykové stránce textu, jež učinil předmětem svého studia.

Oldřich Hujeř.

Drobné zprávy.

Šedesáté narozeniny slavil dne 1. října t. r. professor klassické filologie na české universitě *Dr. Robert Novák*. Narozen jsa 1. října 1853 v Ledči n. Sázavou, studoval v l. 1861—1872 na gymnasiu v Německém Brodě a v l. 1872—1875 na universitě v Praze. Potom působil jako professor od r. 1875—1878 na akademickém a od r. 1878—1889 na reálném a vyšším gymnasiu v Spálené ul. v Praze. R. 1882, když byla universita Pražská rozdělena v českou a německou, habilitoval se jako první docent na české universitě a působí zde tedy nyní již 63. semestr. R. 1889 jmenován mimořádným, r. 1896 řádným professorem. Rozsáhlou literární činnost oslavencovu, která se týká hlavně kritiky textu latinských prosaiků, můžeme pokládati za známou; připomínáme jen uznání, kterého se mu za ni dostalo v cizině. Kritická vydání Livia, Velleia Paterkula, Seneky rhetora, Ammiana Marcellina a j., jakož i díla stilistická plná jsou jeho pozorování, opírajících se o podrobné prozkoumání slohu jednotlivých spisovatelů. Známa jsou také četná jeho vydání, kterých se užívá s oblibou na školách našich. Dne 13. října t. r., kdy prof. Novák své přednášky v tomto běhu zahájil, uspořádali jeho žáci malou slavnost v posluchárně čís. II. v Klementinu. Nynější žáci, jejichž jménem mluvil kand. prof. Boh. Straka, věnovali oslavencovi blahopřejnou adresu, žáci bývalí bronzovou reprodukcí hlavy Atheny Lemnijské od Feidia; jejich jménem mluvil prof. dr. Václav Niederle. Oslava nabyla zvláštního významu vřelou řečí dvor. rady Jos. Krále, jenž poukazoval hlavně k tomu, že prof. Novák patřil k nejstarším pracovníkům v Listech filologických a že si v posledních letech získal veliké zásluhy o konsolidování poměrů v České akademii. Jménem sboru professorského blahopřál oslavenci děkan fakulty prof. Jaroslav Vlček. Zřejmě jsa pohnut, děkoval oslaveneček delší řečí; pravil mezi jiným, že jeho zásluhy byly od řečníků přeceněny, ale že pokládá to, co bylo řečeno na víc, za svůj dluh, který se vynasnaží ve zbývajících letech svého života splatiti. Přejeme mu k tomu mnoho zdraví.

Čtyřicetileté jubileum své paedagogické a literární činnosti na Rusi slaví letos Čech *Václav Petr*. Narodiv se v Opočně (r. 1848) a dokončiv svá studia na Pražské universitě, odešel r. 1873 na Rus, kde byl professorem a ředitelem na gymnasiích v Kijevě, Oděse a Podolském Kamenci. Od r. 1909 jest professorem historicko-filologického ústavu knížete Bezborodka v Něžině. Samostatně vydal »Elemen. mluvnici řeckého jazyka« (v Kijevě 1895) a komentované vydání Euripidovy *Ifigenie v Tauridě* (v Něžině 1912). Veliký jest počet jeho vědeckých článků, které byly vytištěny v rozličných časopisech ruských, v českém Kroku a v Bozenbergerových *Beiträge zur Kunde indogerm. Sprachen*. Týkají se hlavně linguistiky, etymologie, antické hudby a

¹ Jen evangelističtů Pražský, jak se zdá, unikl jeho pozornosti a právě na místě, o němž tvrdí na str. 8, že ve všech staročeských evangelističtích zní tak jako v evangelističtích Olomouckém, se tento evangelističtů Pražský odchyluje: proti *viděti*, jež se čte v ostatních textech, má evangelističtů Pražský *věděti*.

metriky. Do Petrohradského »Herma« (Гермесъ) napsal r. 1910 recenzi Peroutkových »Dějin řeckých« a Králový »Řecké a římské rhythmiky a metriky«. Jsa důkladným znatelem hudby psal nejen theoretická pojednání o hudbě, nýbrž složil i mnoho písní a jiných skladeb hudebních. Podrobný přehled jeho literární činnosti přinesl ruský Hermes v čísle 11.—12. letošního roku.

Ivan Vladimírovič Cvětajev, epigrafik a archaeolog ruský (nar. 1817), zemřel 12. září t. r. Vydal sbírky dialektických nápisů: *Sylloge inscriptionum* Oscarum (2 sv. Petropoli et Lipsiae 1878), *Inscriptiones Italiae mediae dialecticae* (2 sv. Lipsiae 1884—85), a *Inscriptiones Italiae inferioris dialecticae in usum praecipue academicum* (Mosquae 1886). Později, zaujav stolicí pro dějiny krásných umění na universitě Moskevské, vydal mimo velikou řadu drobnějších pojednání »Učebný atlas antického sochařství« s fotografickými reprodukcemi, ale většímu rozšíření jeho bránila velká jeho cena. Přičiněním Cvětajevovým vzrostl nepatrný kabinet umělecký a starožitnický při Moskevské universitě ve veliké »Museum krásných umění císaře Alexandra III.«

Novou rukou věf archaeologie, která má nahraditi Sittlovu Archaeologii umění, chystá pro »Handbuch« Ivana Müllera *Jindřich Bulle*, professor klassické archaeologie na universitě ve Würzburgu. ve spojení se 24 archaeology jinými. Bude to dílo rozsáhlé, které bude mít asi 140 archů textu a 1000—1500 vyobrazení na zvláštních, na obou stranách potištěných tabulkách. Vyjde asi v 15 sešitech, které budou po 4 markách, budou-li obsahovati text, ale po 8 mk., budou-li sestávat z tabulek. Celé dílo má býti do konce r. 1916 ukončeno. Skládati se bude z pěti svazků. První svazek bude všeobecný úvod, ve kterém bude pojednáno o methodě a dějinách archaeologie, o výkopech a podobných otázkách, v druhém a třetím svazku budou dějiny umění ve starověku, od Egyptanů počínaje až do prvních dob křesťanských, čtvrtý svazek bude věnován systematicce, v posledním pak budou obrázky. Právě vyšel sešit první (Handbuch der Archaeologie. Herausg. von H. Bulle. V Mnichově 1913, C. H. Beck. 184 str. s 6 obr. v textu. Za 4 mk.). Z něho a z přiloženého prospektu zdá se, že to bude dílo, které bude při vši vědeckosti velmi praktické.

O prázdninách vyšly tři nové svazky sbírky »*Inscriptiones Graecae*«, vydávané berlínskou akademií. Jest to nejprve vol. V. fasc. prior, uspořádaný od *Waltera Kolbe*, jenž obsahuje nápisy z Lakonie a Messenie (XXVIII a 378 str. fol. se 7 tab. Za 71.50 mk.) a téhož svazku fasc. alter, věnovaný nápisům z Arkadie, které vydal *Bedř. Hiller z Gaertringenů* (XXXVIII a 194 str. fol. s 8 tab. Za 40.50 mk.). Nápisý jsou zde publikovány tím způsobem, který zaveden v této sbírce již před desíti lety, t. j. nápisy méně důležité nebo neposkytující zvláštních obřizí jsou otištěny pouze v transkripci, nápisy však písmem nebo obsahem významné jsou podány ještě buď »typy epigrafickými« nebo ve facsimile nebo autotypii podle fotografie. Každý svazek jest zahájen podrobným přehledem děm příslušné krajiny; ke konci je podrobná mapa. — Mimo to přikročeno k uspořádání menšího vydání svazku II. a III., které obstaral *Jan Kirchner*. Zatím vyšel z něho první sešit, obsahující usnesení rady a lidu athenského od r. 403/2—230/29 př. Kr. Formát jest o něco menší než při sbírce původní (*Inscriptiones Graecae*. Voluminis II. et III. editio minor. *Inscriptiones Atticae Euclidis anno posteriores*. Pars prima, decreta continens. Fasc. prior: decreta annorum 403/2—230/29. Str. IX a 338, 4°. Za 47.50 mk.). Zde jsou všechny nápisy podány pouze v transkripci, avšak jest úmysl vydati později zvláštní atlas, ve kterém by byly autotypicky podle fotografií reprodukovány dobře zachované nápisy, sestavené chronologicky; to bude velmi důležitá pomůcka pro studium řeckých nápisů. Ze jsou nápisy

nově nalezené doplněny a na příslušné místo zařaděny, jakož i že připojena novější literatura, rozumí se samo sebou. Méně souhlasíme s tím, že upuštěno od chronologického rozdílu, který byl v původním spracování mezi svazkem II. (inscriptions Atticae aetatis quae est inter Euclidis annum et Augusti tempora) a III. (inscriptions Atticae aetatis Romanae); neboť bylo velmi praktické zřízení poznati již ze samého čísla nápisu, pochází-li z doby římské či-li nic.

Pěkný a laciný výbor attických nápisů významu historického vydal ve sbírce »Kleine Texte« (čís. 110.) *Arnošt Nachmanson*, docent university v Upsale (Historische attische Inschriften. Ausgewählt u. erklärt von Ernst Nachmanson. V Bonnu 1913, Marcus a Weber. 82 str. Za 2·20 mk.). Jest tu otištěno 87 attických nápisů v pořádku chronologickém, počínaje od usnesení o Salamině z první polovice VI. stol. př. Kr. až k nápisu na počest císařů Arkadia a Honorie (396—401 po Kr.). Pod každým nápisem je stručný výklad. Ke konci připojení ukazatelé (věcný, jazykový, slovní) a srovnávací tabulka. Svazek tento je velmi dobrou pomůckou k cvičením epigrafickým; škoda jen, že písmo je příliš husté.

Typograficky lépe vypraven jest podobný výbor nápisů latinských, který pro potřeby gymnasijsní sestavil *Jindr. Willemssen* (Lateinische Inschriften. Für den Gebrauch im Schulunterricht zusammengestellt von H. Willemssen. V Berlíně 1913, u Weidmannů. V a 124 str. Za 2·20 mk.). Zde jest dokonce 257 nápisů, mezi nimi též některé objemnější, na př. celé Monumentum Ancyranum. Výbor opírá se především o sbírku Dessauovu, jejímž většinou jest výtahem; máme tu jen 25 nápisů, které u Dessaua otištěny nejsou. Výbor rozdělen jest na dvě části; v první jsou nápisy, hledící k dějinám římským, v druhé nápisy k výkladu života starých Římanů. Máme tu tedy nejprve kalendář římský, výtahy z fastů konsulských i triumfálních, elogia slavných mužů z doby republikánské a vybrané nápisy doby císařské od císaře Augusta až do Justiniana. Nápisy části druhé týkají se správy státní, zřízení městského, silnic, vodovodů, lázní, vojska, alimentací her, divadla, náboženství a náhrobků. Před každým oddílem podán jest stručný úvod; pod čarou připojeny krátké poznámky. Lze doufat, že i tato laciná sbírka svému účelu dobře vyhoví.

Zajímavou knihu o rozhodování sporů mezi státy řeckými vydal *Marcus Niebuhr Tod* (International arbitration amongst the Greeks. V Oxfordě 1913, Clarendon press. XII a 196 str. Za 8 sh. 6 d.). Je to pěkná studie epigrafická. Spisovatel neotiskuje zde sice nápisy, které jsou nám hlavním pramenem k poznání této stránky právních poměrů u starých Řeků, nýbrž podává jen obsah jejich, sestavený podle jednotlivých zemí. Pak pojednává o předmětech, o které se vedl spor mezi státy, o sestavování soudů, o postupu jednání na soudě, o důkazech, které se uváděly, a o rozsudku. Ke konci připojil historický výklad o vývoji a významu smírčích soudů u starých Řeků.

Novou knihu o řeckém věšectví vydal právě *W. R. Halliday* (Greek divination. A study of its methods and principles v Londýně 1913, Macmillan & Co. XVI a 309 str. Za 5 sh.). Spisovatel probírá předmět svůj s širšího hlediska ethnologického, následuje v tom zejména Frazera. Materiál z řeckého starověku je tu dosti pečlivě sebrán a přehledně rozdělen; nového však poskytuje kniha málo. O dobách pozdějších, po této stránce zvláště zajímavých, se spisovatel téměř nezmiňuje. Leckde pohřešujeme také hlubšího proniknutí látky. Řecké doklady citovány často v překladech, patrně z ohledu na čtenářstvo anglické.

A. S.

Italský archaeolog *L. A. Milani* vydal nového průvodce po museu Florentském (*Il museo archeologico di Firenze*. Ve Florencii 1912, 2 svazky za 25 lir). Svazek I., textový, podává historický přehled vývoje sbírek a popis místností a předmětů vystavených; opatřen je 2 plány a 31 obrázky. Svazek II. obsahuje na 160 tabulkách asi 300 vyobrazení předmětů v museu vystavených. Je to poměrně malý výběr z ohromných pokladů tohoto musea, které obsahuje podle předmluvy na 90.000 čísel. Plastika řecká a římská jsou zastoupeny dosti chudě (věnováno jim 15 tabulek, za to památky etruské mají 110 tabulek, předměty egyptské 16 tabulek, praehistorie 3. numismatika a glyptika 4). Tomuto nedostatku není odpomoženo tím, že na některých tabulkách podány jsou celé stěny s předměty vystavenými, poněvadž obrazy předmětů jsou pak příliš drobné a nezfetelné, zvláště není-li reprodukce dosti zdařilá (na př. tab. 155). Před tabulkami podán stručný výklad (str. 4—32). Kapesní formát knihy je zcela příhodný, cena však je příliš velká. *A. S.*

Známe dílo *O. Seecka* *Geschichte des Untergangs der antiken Welt* jest právě vydaným svazkem pátým ukončeno. (V Berlíně 1913, Fr. Siemenroth, 619 str. za 11 mk.) Svazek tento jest rozdělen rovněž jako předešlé na dvě části (1. text, 2. poznámky). Spis. líčí tu dějiny Valentiniana I. a jeho bratra Valenta, jakož i jejich nástupců až do smrti Alarichovy (410 po Kr.). Řídíme-li se obvyklým rozdělením dějin, patří vyličené události většinou už do počátku středověku, ale právě tu jeví se vlastní zánik antické vzdělanosti pod návallem germánským; všechny svazky předešlé jsou vlastně jen obšírným úvodem k tomuto poslednímu. *A. P.*

Knih *Jana Burneta* *«Early Greek philosophy»*, vydaná v Anglii po druhé r. 1908, byla právě přeložena do němčiny paní *Elsou Schenklovou*, chotí profesora Jindř. Schenkla v Štýrském Hradci *Die Anfänge der griechischen Philosophie von John Burnet. Zweite Ausgabe. Aus dem Englischen übersetzt von Else Schenkl. V Lipsku 1913. Teubner. VI a 344 str. Za 8 mk.*). Dílo pojednává podrobně a zajímavě o filosofech řeckých před Sokratem, podávajíc zachované zlomky v překladě, což je činí zvláště vhodnou pomůckou k studiu.

Scholie k Iliadě měl by poznat každý filolog; ovšem velkou překážkou toho jest velká cena dosavadních vydání. Byla tudíž zapiste dobrá myšlenka uspořádati aspoň vhodný výběr z nich; provedl ji se zdarem *Vilém Deecke* v 111. seš. sbírky *«Kleine Texte»* (Auswahl aus den Iliasscholien. Zur Einführung in die antike Homerphilologie ausgewählt und geordnet von Wilhelm Deecke. V Bonnu 1912, Marcus a Weber. Str. 92. Za 240 mk.). Výbor je sestaven tím způsobem, aby bylo možno utvořit si z něho obraz o činnosti jednotlivých grammatiků pro výklad Iliady. Nejprve sestavena scholia, ze kterých vyplývá, která vydání měli po ruce grammatikové alexandrijští, pak scholia, ze kterých poznáváme recenzi Zenotovu, Aristofanovu a Aristarchovu, pak výběr z tak řečených *«scholií čtyř mužů»*, při čemž zase odlišeny poznámky jednotlivých z nich. Dále podány ukázky ze scholií exegetických a mythologických a konečně jako pouhé příklad souvislý výklad scholií pro devátý zpěv Iliady v. 223—251.

Schneidewinovo a *Nauckovo* poznámkové vydání *Sofokleova Aianta* vyšlo právě po desáté pěti *Ludvika Radermachera*, profesora university Vídeňské (Sophokles, erkl. von F. W. Schneidewin und A. Nauck. Erstes Bändchen: Aias. Zehnte Aufl. Neue Bearbeitung von Ludwig Radermacher. V Berlíně 1913, u Weidmannů. III a 196 str. Za 220 mk.). Rozsáhlý všeobecný úvod Schneidewinův nahradil vydavatel zcela novým, kratším, ve kterém nejen jsou obsaženy výsledky dosavadního badání, nýbrž připojen též výklad o rukopisech a jejich

významu. Také úvod k Aiantovi jest nový; ze starého ponechána jen část, jedna část o mythu a jeho zpracování před Sofokleem i po něm; nově připojena starověká hypothesis. Škoda jen, že vydavatel nepřihlížel k tomu, že jeho úvod je určen v první řadě pro posluchače universitní; mnohé jeho výklady budou náležitě srozumitelné pouze těm, kdo již poslouchali přednášky o řecké tragoedii. Poměrně nejvíce původního materiálu zůstalo v poznámkách. Metrický dodatek jest sice obšírný, ale nikterak tak jasný jako výklad v nedávno vyšlém vydání Králově (v Praze 1913). Nyní chybí ještě vydání Trachiňanek, abychom měli celého Sofoklea v novém zpracování Bruhnově a Radermacherově.

Neúnavný *Arnošt Diehl* vydal v »Kleine Texte« č. 113. Supplementum Sophocleum (v Bonnu 1913, Marcus a Weber. Str. 33. Za 90 pf.), kdež otiskl nedávno objevené satyrské drama Sofokleovo *Ἰππυράλ*, zlomky z tragoedií *Εὐρύπιδος* a *Ἀχαιῶν σόλλογος* jakož i nové citáty ze Sofoklea, zachované v novém rukopisu Fotiově (srov. o něm L. F. 1907, str. 79 n.). Laciné toto vydání, opatřené kritickým apparatusem a odkazem k příslušné literatuře, bude zajisté uvítáno s povděkem.

Totéž platí, a to měrou ještě větší, o »Supplementum Euripideum«, které opatřil *H. v. Arnim* (v téže sbírce č. 112. Str. 80. Za 2 mk.). Zde jest otištěno vše, co se z Euripida nově našlo od r. 1889, kdy vyšlo druhé vydání Nauckových zlomků tragiků řeckých. Jsou to zlomky desíti tragoedií, z nichž některé jsou dosti rozsáhlé; k vůli úplnosti připojeny k nim již dříve známé zlomky oněch tragoedií a předeslán Satyrův nedávno objevený Život Euripidův.

Krásné dějiny literatury římské počal vydávati *Be-dřich Leo*; právě vyšel svazek první, jenž podává dějiny doby archaiské, totiž až do konce II. stol. př. Kr. (Geschichte der römischen Literatur von Friedrich Leo. Erster Band. Die archaische Literatur. V Berlíně 1913, u Weidmannů. IV a 496 str. Za 12 mk.) Dílo jest sice určeno především odborníkům, ale jest psáno tak zajímavě, že dojde rozšíření též mezi širším obecnstvem; se zřetelem na ně připojil spis. od str. 445—491 ukázky z Plauta, Ennia, Catona, Terentia a j. v německém překladě.

C. Bardt, známý svým pěkným vydáním vybraných listů z doby Ciceronovy (v Lipsku, u Teubnera 1896—1904, ve sbírce »Schülersausgaben«), vydal právě velkou knihu »Römische Charakterköpfe in Briefen vornemlich aus Caesarischer und Traianischer Zeit« (v Lipsku 1913, u Teubnera. Str. XVII a 434 s 16 obr. a mapou. Za 9 mk.). Hlavní obsah tvoří překlady vybraných listů, celkem 137 čísel, které jsou spořádány chronologicky, seskupeny ve vhodné celky a opatřeny příslušnými úvody. Jsou tu nejprve oba listy Cornelia, matky Gracchů, pak listy Ciceronovy i jeho přátel od r. 62 až do r. 43, konečně listy Pliniovy. Velmi praktický jest podrobný chronologický přehled, jenž předchází jednotlivým kapitolám. Při výkladě listů Ciceronových lze knihy Bardtovy s prospěchem užívat.

Nové spory o skladateli Dialogu de oratoribus. Podle zprávy *Emila Jacobse* ve Wochenschr. f. kl. Phil. XXX, 1913, sl. 701 n. byly nedávno na knihupeckém trhu prodány dva rukopisy z knihovny Matyáše Korvína, z nichž jeden, obsahující filosofické spisy Ciceronovy, má na posledních listech důležitý dodatek, opis instrukce o prohledávání německých klášterů za účelem získání nových rukopisů antických děl, kterou sepsal Niccolò Niccoli kolem r. 1430 pro kardinála Albergatiho a Cesariniho. V této instrukci uvádí řadu rukopisů, chovaných v Hersfeldu, a mezi nimi i rkp. Tacitovy Germanie, Agrikoly, Dialogu a Suetoniova spisu De grammaticis. udávaje podle zprávy tamějšího mnicha i titul, začátek a počet listů každého rkp.

Není pochyby, že jest zde míněn týž rkp., který přinesl Enoch z Ascoli do Itálie, pramen textu pro uvedené spisy. A tu jest neobyčejně zajímavé, že v popise tohoto rkp. schází u Dialogu jméno Tacitovo. Tím by bylo vyvráceno tvrzení, že Dialog jest dochován s jménem Tacitovým. Jacobs slibuje pojednání o této věci obšírněji na základě fotografií textu. — Tento soud Jacobsův v zápětí snaží se vyvrátiti *Alfred Gudeman* ve *Wochenschr. f. kl. Phil.* XXX. 1913, sl. 929—933. Ukazuje na to, že *Commentarium*, obsahující zmíněnou instrukci, jest nepřesné, obsahuje chyby a nevyplynulo přímo z exempláře samého Niccolioho, neřku-li z inventáře mnicha Hersfeldského. Vynechání jména »Cornelii Taciti« před názvem »Dialogus« vysvětlí se tím, že pisatel hleděl jen na začáteční slova jednotlivých spisů a přehlédl jméno, jež bylo asi napsáno na předešlé stránce na konci Agrikoly. Větší váhu má podle Gudemana zpráva Decembriova, jenž archetyp (?) hersfeldský viděl a bedlivě popsal: v té jest výslovně uvedeno *Cornelii Taciti dialogus de oratoribus*. — Gudeman sám nalezl, jak myslí, nový vnější důkaz, že Tacitus jest skladatel Dialogu. V článku »Ein neues Zeugnis für die Taciteische Verfasserschaft des Dialogus« v *Hermu* XLVIII, 1913, str. 474—477 poukazuje na to, že s místem *Dial. 31, 7 adversarii et aemuli ferro, non rudibus dimicantes* shodují se slova panegyrika Eumenia v řeči *De instaurandis scholis* (paneg. 9 = IV Bs. 2, 3): *hic plerumque velut rudibus et saxis, illic semper telis splendentibus dimicatur*; neboť i na uvedeném místě Dialogu rkp. mají souhlasně nemožné *sudibus* místo *rudibus*. Patrně prý měl Eumenius před sebou exemplár Dialogu s tou chybou. Poněvadž nepochybně užil i Agrikoly a poněvadž dale jest pravdě podobno, že měl obě ta díla spojena v jednom rukopise (?), jest tu svědectví již ze 3. stol. po Kr., že Dialogus jest dílo Tacitovo. Není snad potřeby podotýkat, že tento »důkaz«, jemuž sám Gudeman přikládá váhu i v polemice proti Jacobsovi, jest od začátku do konce nepodařený: Eumeniovo *sudibus* spojeno se *saxis* jest něco docela jiného než *rudibus* proti *ferro*; nápadu o pravdě podobnosti nelze užívat za praemissu. Závažnost objevu Jacobsova bude tedy nutno ještě zkoumati.

F. N.

*

Professor František Pastrnek dožil se dne 4. října v plné síle šedesátých narozenin. Vzpomínáme toho s upřímnou radostí. Professor Pastrnek je náš přední dialektolog. Ne sběratel, ale vědecky vykladač. K jeho jménu vízí se soustavná studie o hláskosloví nářečí uherskoslovenských, menší články o jednotlivých podrečích rovněž uherskoslovenských, nová klasifikace lidové mluvy moravské, kritické poznámky o moravismech v památkách staročeských, od něho dostane se (v petrohradské *Encyklopaedii*) slavistice i vědeckého rozboru veškerých dialektů československých. V něm získala česká universita a literatura vynikajícího pracovníka o otázkách cyrilometodějských, literárních, jazykových i historických. Jeho organizačnímu nadání bude česká filologie jednou děkovati za neúnavnou péči o velký akademický slovník český, vrchol dosavadní naší práce lexikografické. A vzpomínati bude činnosti jeho vřelce také naše universita, poněvadž za jeho let a jeho přičiněním se slovanský seminář začíná výpravou svou působovati podobným institutům cizím a poněvadž jeho zásluhou se rozmnožil též počet slavistických hodin přednáškových. Prejeme prof. Pastrnekovi, který býval spoluredaktorem těchto *Listův* a který si jako někdejší předseda *Jednoty českých filologů* získal o rozvoj spolku nemalou zásluhu, mnoho svěžesti ku práci na dlouhá léta další. E. S.

Druhý svazek *Brugmannova Grundrissu*, v druhém vydání obsahující výklady o tvarech a jejich významu (*Lehre von den Wortformen und ihrem Gebrauch*), dospěl k první části třetího dílu, v němž

se počínají výklady o slovese (Dritter Teil, erste Lieferung: Verbesserungen. Verbale Komposita. Augment. Reduplizierte Verbalbildungen. Die Tempusstämme im Allgemeinen. Präsens und starker Aorist. Die s-Aoriste. Das Perfekt und sein Augmenttempus. Ve Strassburce u K. J. Trübnera 1913. VIII + 496 str. Za 14.50 mk.).

V ruské literatuře vyšlo poslední dobou několik spisků podávajících úvod do jazykovědy. Po známém spisu Porzeziňského (Введение въ языковѣдѣніе, srv. o něm LF. 35. 1908. 290), jenž přeložen také do němčiny (u Teubnera 1910) a v originále vyšel již ve 3. vydání (v Moskvě 1913), vydal knihu podobnou *Kudrjavskij* (Введение въ языкознание. Jurjev 1912) a letošní rok přinesl *Краткое введение въ науку о языкѣ* (v Moskvě 1913, 118 str., za 65 kop.) od docenta moskevské university *D. N. Ušakova* a čtení o obecné jazykovědě (Лекція по общему языковѣдѣнію. V Kazani 1913 na obálce, 1911 na titulním listě; IV + 247 str. Za 2 ruble.) od býv. profesora kazaňské university *V. A. Bogorodického*.

Knižka *D. N. Ušakova*, vzešlá ze čtení v ženských paedagogických kursech moskevských, podává ve stručné a přístupné formě běžné poučení o základních pojmech týkajících se jazyka a jazykovědy, o hláskách (a ve zvláštní kapitole o hláskách jazyka ruského), o jejich tvoření a ovšem, co s tím souvisí, o vnitřní stránce jazyka (o psychologii řeči), o tvarech, slovech a větě, čímž vyčerpána první část knihy, obírající se tím, na čem se zakládá jazyk jakožto jev psychofysický. Část druhá vykládá o tom, jak vzniká a jak žije jazyk; tu podán přehled jazyků celého světa, promluveno o původu jazyka, o vzniku a zániku jazyka a posléze o životě jazyka. Ušakov reprodukuje tu — jak sám v předmluvě poznamenává — většinou výklady svého učitele *F. Th. Fortunatova*, i je přirozeno, že poučení, které podává, je solidní; věci nových v knížce té ovšem hledati nebudeme. Jinak je knížka *Ušakova* pěkným svědectvím o vysoké úrovni paedagogických kursů ženských, v nichž se tyto výklady konaly. Hluběji jde, samostatněji si vede a také širší pole svým výkladům vyměřuje ve své knize *Bogorodickij*. Po obecných výkladech o jazyce a jazykovědě vykládá také on o fyziologii zvuků lidské řeči, mluví o rozmanitých způsobech klasifikování těchto zvuků, srovnává výslovnost hlásek francouzských, německých, anglických s výslovností hlásek ruských, po výkladě o zákonech hláskoslovných přidává kapitolu o nejdůležitějších zjevech hláskoslovní jazykův indoevropských, ve spojení s výklady o původu lidské řeči promlouvá o řeči dětské. Psychofysiologie řeči, morfologická analýsa slov v osvětlení psychologickém, rozhodující faktory morfologického rozvoje jazyka, poznámky o semasiologii, uvedení v syntaktické studium jazyka, psycho-fysiologické studium individualních jevů jazykových jsou nadpisy kapitol dalších. K těmto úvahám theoretickým druží se kapitola ukazující na výtěžky plynoucí z theorie pro praxi, kapitola o studiu a vyučování jazyku mateřskému a jazykům cizím. Poslední tři kapitoly vykládají o vzniku dialektů a ve spojení s tím podán přehled jazyků indoevropských, o skupinách a typech jazykových a nastíněna jejich charakteristika; závěrem podán stručný nárys původní kultury indoevropské. Z tohoto přehledu patrné, že *Bogorodickij* dotýká se ve svém spise velmi četných, třeba ne všech, otázek, jimiž se obírá jazykověda, a dobře poučuje čtenáře o úkolech toho odvětví vědeckého, v širokých vrstvách intelligence rozhodně velmi málo známého. Zajímavo je, že žádný z obou »úvodů« nemá dějin jazykovědy, kdežto na př. známá *Delbrückova Einleitung in das Studium der idg. Sprachen* se zakládá úplně na dějinách této vědy.

Praslovanské mluvnice *Mikkolovy*, již nejméně pět let nakladatelstvím ohlašované, vyšla konečně aspoň první část, obsa-

hující výklady o vokalizmu a o přízvuku (Urslavische Grammatik. Einführung in das vergleichende Studium der slavischen Sprachen von J. J. Mikkola. 1. Teil: Lautlehre, Vokalismus, Betonung. U Wintera v Heidelbergu 1912. Str. 146). O knize té přineseme později obsáhlejší referát, proto na ni zde jen touto poznámkou upozorňujeme. Podobně zatím jen titulem uvádíme právě vyšlý spis *D. P. Džuroviče*, jednající o nářečích obecně slovanského jazyka (Говоры общеславянского языка I. Ve Varšavě 1913. Str. 153 a V s mapou).

Sbírka Sammlung Göschen počíná si v poslední době bojněji všímání jazyků slovanských. Ke starším svazčkům, týkajícím se vesměs ruštiny, přibyla letos praktická mluvnice srbsko-chorvatská: Serbokroatische Grammatik von Dr. *Vladimír Čorović*, Bibliothekar des B.-h. Landesmuseums in Sarajevo. 1913. Str. 100) ve sv. 638. Ale zvláště vítaná bude právě vyšlá mluvnice maloruská (Ruthenische Grammatik. Von Dr. *Stephan von Smal-Stockij*. 1913. Str. 159), poněvadž vhodné příruční mluvnice tohoto jazyka vůbec není. Z literatury tu uvedené se dovidáme, že Smal-Stockij a Th. Gartner napsali vědeckou mluvnici jazyka maloruského, která ještě r. 1913 má vyjít nákladem společnosti Ševčenkovy ve Lvově. Při té příležitosti budíž také poznamenáno, že N. *Durnovo*, docent university charkovské, který již dříve vydal spolu s Ušakovem chrestomatii z dialektických textů velkoruských (Хрестоматія по великорусской диалектологии. V Moskvě 1910, VIII a 216 str. s mapou. Za 1 rubl 25 kop.) vydal nyní podobnou sbírku textů maloruských (Хрестоматія по малорусской диалектологии. V Moskvě 1913. Str. VIII a 77 s mapou. Za 60 kop.).

V Černošicích u Prahy dne 1. září 1913 zemřel dr. Ladislav Quis. V mládí a v mužném věku Quis věnoval se poesii. Jako básník nebyl duch tvůrčí, ale za to měl velký rozhled po literatuře světové, kterou soustavně počal studovati již na táborském gymnasiu a jejíž některá díla tlumočil zdařilými překlady. A tichým, poctivým pracovníkem byl i v literární historii, kterou se výhradně obíral v posledních letech svého života. Platně jí prospěl několika studiemi a zejména svými edicemi. Nad jiné vábilo jej dvojitě období, charakterisované jmény Havlíčkovým a Nerudovým. Quis studoval na gymnasiu německobrodském ještě v ovzduší tradic Havlíčkových, a jest hlavně zásluhou Quisovou, máme-li dílo Havlíčkovo dnes vydáno úplně: v úvodě, jímž r. 1897 doprovodil své vydání »Básnických spisů Karla Havlíčka«, prohlásil tuto práci »prostě za povinnost«, za »čestný dluh«, a naznačil, co na tomto poli vykonati zbývá. Z úkolu toho sám vydal ještě r. 1903 »Korrespondenci Karla Havlíčka« a r. 1906–1908 ve třech svazcích znovu jeho básně a již i prósu. S Nerudou Quise pojilo osobní přátelství, a opravdovou pietu k Nerudovu dílu vidíme v Quisově vydání Nerudových prací kritických. K tomu řadí se Quisovy popularisující edice Čelakovského Ohlasů, Erbenovy Kytice, Koubkovy Básníkové cesty do pekel a Solcových prvosenek ve Světové knihovně. Svá vydání Quis doprovázel obsáhlými úvody a bojnými poznámkami. Metodicky bylo by lze proti jeho vydáním, úvodům i článkům leccos namítati; ale Quis vlastně nebyl odborník, a jeho práce, vzešlé z opravdového zájmu, i takto vykonaly své poslání. Obsažná jest Quisova dvousvazková »Kniha vzpomínek« (1902), kde Quis vypravuje o svém mládí a kulturním i literárním životě českém let šedesátých a počátku let sedmdesátých; cenný je tu zejména oddíl vzpomínek na Nerudu a četné podněty, které dosud v literatuře naší nebyly provedeny. Quis narodil se dne 5. února 1846 v Čáslavi, studoval v Praze, v Německém Brodě a v Táboře, v Praze dal se na práva a stal se advokátem. Působil v Čáslavi a Přelouči, a posléze na Kr. Vinohradech hodlal zcela se oddati svým zálibám literárním. Smrt přerušila jeho záměry.

M. H.

Stupňování v kompozici Ovidiově.

Prísspěvek k výkladu Met. XI 461—477 a 710—735.

Napsal Jan Brant.

(Dokončení.)

Stupňování a vliv jeho na kompozici celku můžeme ještě s jiné stránky pozorovati na posledním výjevu epyllia, ku prvému místu paralelním a kontrastním (odplouvání — příplutí), na shledání Alecyony s mrtvolou Ceykovou a proměně obou v lednáčky.

Stupňování toto jest utvářeno ještě poutavěji, uměleji a bohatěji, než když básník líčí loučení a odplouvání, poněvadž nenáhly postup od neznámého ku poznání jest sám sebou napínavější a poněvadž básník všechna stadia pozoruje s trojího hlediska (vzdálenost — plující předmět a pozorování i poznávání ho — duševní stav Alecyonin) a při tom poslední řada odpovídá kontrastně řadám sousedním: Alecyone se stoupající jasností předmětu klesá víc a více na mysl.

- 710 Mane erat: egreditur tectis ad litus et illum
maesta locum repetit, de quo spectarat euntem.
Dumque moratur ibi dumque ,hic retinacula solvit,
hoc mihi discedens dedit oscula litore' dicit
dumque notata locis reminiscitur acta fretumque
715 prospicit: in liquida, spatio distante, tuetur
nescio quid quasi corpus aqua. Primoque, quid illud
esset, erat dubium. Postquam paulum adpulit unda,
et quamvis aberat, corpus tamen esse liquebat,
qui foret, ignorans, quia naufragus, omine mota est,
720 et tamquam ignoto lacrimam daret, ,heu, miser', inquit
,quisquis es et si qua est coniunx tibi!' Fluctibus actum
fit propius corpus; quod quo magis illa tuetur,
hoc minus et minus est mentis. Iam iamque propinqua
admotum terrae, iam quod cognoscere posset,
725 cernit: erat coniunx. ,Ille est!' exclamat et una
ora, comas, vestem lacerat tendensque tremantes
ad Ceyca manus ,sic, o carissime coniunx,
sic ad me, miserande redis?' ait.

Máme tu vlastně řady tři a stupňování prochází tuto těmito stadii:

(Alcyone) ... prospicit:

1. spatio distante
in liquida aqua	nescio quid quasi corpus
quid illud esset, erat
dubium	tuetur
2. paulum adpulit unda
quamvis aberat	corpus esse liquebat
qui foret, ignorans	quia naufragus, omine
mota est
tamquam ignoto lacrimam daret, inquit...
3. fluctibus actum fit
propius corpus	quo magis illa tuetur, hoc minus et minus est
mentis	
4. iam iamque propin-
quae admotum
terrae, iam quod
cognoscere posset	cernit: erat coniunx,	exclamat...

Toto znázornění zdá se sice suše schematické, ale jím teprve vyniká plněji členitost a umělost skladby tohoto výjevu a vystupuje viditelně důkaz o vlivu školy; ze školy rhetorické Ovidius má smysl i dovednost pro umělou urovnanost členů a stilistické jejich vypravení. O této stilisaci slovní se neštrím, uvádím jen charakteristickou emfasi 706: nescio quid. Kazimír Morawski. Ovidiana (Rozprawy Akademii umiejętności, wydziel. filologiczny, ser. II, tom XXI, Krakov 1904, str. 308 n.) ukazuje citáty z řečnické theorie i příklady z deklamací, že emfase ta doporučovala se a byla oblíbena tam, kde šlo o tajemné napovědění věci, s ponecháním volnosti různým dalším dohadům; Ovidius obratu užil v básních obsahu milostného 14krát (z toho v Heroidách 10krát), v Metamorfozách 13krát, v elegiích z Tom 6krát — v Ars amat. a ve Fastech, snad pro jich didaktický ráz a klidný výklad. obrat se nevyskytuje. Vergilius užil ho jednou v Georgikách (IV 55) a jednou v Aeneidě (II 735). I tu jeví se rozdíl proti Ovidiovi: Vergilius nepodléhal svodům módní rhetoriky (a jsa starší ani se jich tolik nedožil), ač rhetorika také jeho podání básnické vytříbila a zušlechtila.

Proti neurčitosti prvního členu, rhetorickým obratem takto zvlečené (ač přídavkem quasi corpus dohadům udává se již směr), tím patrněji jakožto nový stupeň v řadě vyniká člen další: corpus esse liquebat.

Jak tento děj nenáhlého odhalování skutečnosti souvisí s vypravováním okolním? Alcyone ví ze snu, že Ceyx utonul, a odhodlala se zemřít. Ráno (a zde začíná vypravování místa našeho) jde smutna na břeh, na místo, kde se loučili. Souvislost

tohoto děje s předešlým není nijak zprostředkována a nevíme také, s jakými myšlenkami a v jakém duševním stavu po předešlém ději Alcyone tam jde.

Alcyone — podle dalších slov vypravování — vzpomíná, mluvic k sobě, na poslední chvíli rozchodu (obsahově místo docela odpovídá počátku 459 n.), zadívá se zas na moře, kudy odplul — jde se snad před smrtí rozloučiti se známými místy či jde popatřiti, kdyby snad náhodou připlula mrtvola manželova? Básník nikde ničím toho nenaznačuje.

Možnost druhá zdá se vyloučena tím, jak podáno jest dále uvidění a poznání mrtvoly. Postup, stručně shrnut, jest ten: Alcyone vidí na hladině plovati cosi jako mrtvolu, ale neví to jistě; pozná, když předmět se přiblíží, ač ještě na vzdálenost, že je to vskutku mrtvola; neví sice, či — ale znepokojí se, spatřujíc zlé znamení v tom, že uviděla mrtvolu trosečnickovu (*quia naufragus, omine mota est* 719), jme se ho oplakávati a litovati, má-li jakou manželku; vlny přinášejí mrtvolu blíže, Alcyone hledí, hledí, a čím více hledí, tím více pozbývá mysli — mrtvola již na blízském místě připravena ku břehu, již ji mohla poznati — pozná manžela! Vykřikne, upadá v nářky, chvějící se ruce k němu vztahuje atd.

Čekali bychom, že první myšlenka ženina, jak jen zoří plovoucí předmět, podobající se mrtvole (1. stupeň, v. 715 n.), docela po tom, co slyšela ve snu, bude na manžela. Avšak v podání básnickově myšlenka na manžela probouzí se v Alcyoně, až když (3. stupeň v jeho rozvrhu) počíná lépe viděti přibližující se mrtvolu.

Či znamená snad tuchu skutečnosti již duševní stav naznačený slovy: *quia naufragus, omine mota est* (2. stupeň)? Výraz v této povšečnosti je neurčitý: proč a čeho zlé znamení a jaké znepokojení? Mrtvola věští jí jen, že ji čeká něco hrozného? Mrtvola utonulého potvrzuje jí snad neštěstí, jehož se bála, že utonul její manžel, jak se jí to zdálo, — či dokonce budí v ní myšlenku, že je to jeho mrtvola? Této poslední možnosti zdálo by se nasvědčovati, že Ceyx-Morfeus ve snu představil se jí jako naufragus (*ipse ego fata tibi praesens mea naufragus edo* 668); ale o své mrtvole se nezmínil a žádal jí jen, aby mu prokázala poslední poctu!

Kromě toho možnost tu zdají se vylučovati slova další: *tamquam ignoto lacrimam daret* (720). Alcyone má jej snad za neznámého. Avšak výraz je stejně neurčitý jako předešlý: může to i značiti jen mírnější stupeň oplakávání; nebo také, třeba na venek oplakává tak neznámého, může v nitru klíčiti v ní předtucha pravdy; či jsou snad tato slova (*irrealis s tamquam!*) jen poznámkou básnickovou, čtenáři napovídající skutečnost, jež jest jednající osobě skryta, jako podobné náповědi po způsobu tech-

niky dramatické a pozdějšího eposu jsou v epylliu jeho rozsety i jinde?

Básník — kromě povšechného označení — ponechává tu čtenáře v nejistotě o duševním stavu Alcyonině, ač v duchu obě uvedená místa 668 n. a 719 n. (a uvidíme ještě místo třetí, v. 564 n.) spojuje, ale za to získává tím (na 2. stupni) předcházející, nižší člen (proti rostoucímu rozechvění Alcyonině) v řadě duševních stavů Alcyoniných a zároveň paralelní člen k řadám druhým.

Alcyone počíná pak rozeznávat podobu (3. stupeň), až ji vidí zřetelně: je to muž! (4. stupeň). Je to, co vypravuje básník o Alcyoně potom (v. 725 n.), bolest, po bolestné zvěsti ve snu skutečností jen znova probuzená a sesílená, ač, zdá se, již ne tak prudce na venek projevovaná, či bolestné překvapení a potvrzení vzniklé teď předtuchy, že docela — nač snad nepomyslila — vidí jeho mrtvolu, či obě zároveň?

Básník zase nikde toho nenaznačuje — netvrdili bychom však s H. Petersem (*Symbola ad Ovidii artem epicam cognoscendam*, diss. Gottingae 1908, str. 28), že Alcyone si vede tak, jako by o ničem nevěděla: nebudeme přece básníka vinit, že zapomněl, co vypravoval před chvílí, nebo že nepomyslel, že vidění snové tkví v duši Alcyonině.

Na příklad projevy žalu, po probuzení 681—3 a zde 726, si odpovídají, jenže zde žal Alcyonin je podán úsečněji, ač polysyndeton tam má důvody prosodické a elisi mizí: také antithesa 682 n. (*Nec crines solvere curat: scindit*) činí je rozvláčnější, ale i výraznější. V následujícím oslovení manžela zde zdůrazněna anaforicky vše hlavní, Alcyoně teď potvrzená: *sic... sic redis* (= utonulý) 727 n., a slova ta myšlenkově vztahují se ke slibu Ceykovu před odplutím 451 n.: *sed tibi iuro... ante reversurum, quam luna bis impleat orbem*.

Příplutí mrtvoly Ceykovy na konci epyllia jest jen splněním jeho přání před smrtí 564 n.: *illius* (= Alcyones) *ante oculos ut agant sua corpora fluctus, optat, et exanimis manibus tumuletur amicis*. Ve zjevení snovém Morfeus-Ceyx k Alcyoně pronáší z toho, jak řečeno, jen přání: *nec me indeploratum sub inania Tartara mitte* 670, o připravení mrtvoly se nezmiňuje. Básník tímto závěrečným motivem pracuje tedy hned od počátku, Alcyoně však Morfeem-Ceykem o ději se nezmiňuje (a ani čtenáři ho nepřipomněl), aby obrat na konec byl tím více překvapující.

O připravení mrtvoly samém užívá obratu stejného (*fluctibus actum corpus* 721 n.), jako v uvedeném přání Ceykově před smrtí. Tím, že se doslova splní tato část posledního přání Ceykova (a ostatek proměnou změni se v tak radostný obrat), stupňuje se jen ještě dojemnost vypravování.

Ale i když uvážíme, že citová hnutí nejsou tak jednoduchá ani přímočará, aby bylo vždy možno zachytiti je stručně a určitě

a vystihnouti jich složitost, nelze popírat, že odraz předešlého děje v duši Alcyonině není pozorován a popsán, a lze říci, že stavba této závěrečné části epyllia jest vskutku dokladem, jak Ovidius vnitřní souvislosti dějové často nedomýšlel a dějů, zvláště po stránce citové, z vlastního jich vnitřního vývoje nevyvozoval.

Abychom však ještě dále byli k básníku spravedliví, nezapomínejme, že starověku nenastal a ducha jeho neutvářel novodobý romantismus a básnický psychologismus doby novější. Nám ovšem nemůže to brániti, abychom ze slov básnickových hleděli proniknouti v básníkovu představu děje a z nich snažili se po svém představit si děj sami.

Ovidiovi jde po stránce obsahové o působivé výjevy vnější a po stránce kompoziční o výjevy, k sobě bez podrobného spojování vnitřního, ale často i bez spojování časového a místního se řadící, za to však po stránce vnější formy o výjevy, pokud možno, uměle a zvláště rhetorickými umělostmi vypravené.

Zde vyložíme si to a pochopíme snadněji než jinde ještě z původu tohoto motivu v básnickém zpracovávání pověsti o Ceykovi a Alcyoně. Motiv tento, shledání s mrtvolou milované bytosti, vlnami ku břehu zanesenou, místo očekávaného shledání s milovanou bytostí samou, jest asi přejat z alexandrijského zpracování pověsti o Heře a Leandrovi; pozdním ohlasem tohoto zpracování jest Musaiovo epyllion Hero a Leandros (z pol. V. stol. po Kr.). Zpracování to znal i skladatel obou listů v Heroidách. Motiv ten do pověsti o Ceykovi a Alcyoně přejal již pramen Ovidiův (srov. Ehwaldovu poznámku k Met. XI 716). Verse pověsti, Ovidiovu vypravování nejpřibuznější, zaznamenaná na počátku Pseudo-Lukianova dialogu Alkyon, vypravovala jen, jak manželka, změněná v lednáčka, poletujíc hledá všude na moři Keyka.

Neznáme alexandrijského zpracování pověsti o Heře a Leandrovi a nevíme také, v jaké podobě motiv z ní přibraný Ovidius našel ve svém prameni. Musaios, Hero a Leandros 331 n. líčí čekání a skonání Heroino (a tím zároveň epyllion končí) takto:

- νεῖκεσε δ' ἀγριόθυμον ἐπεσβολίῃσιν ἀήτην·
ἤδη γὰρ φθιμένοιο μύρον θέσπισσε Λεάνδρου
εἰσέτι δὴ φθόνιος· ἐπαγρύπνοισι δ' ὀπωπαῖς
ἴστατο, κυμαίνουσα πολυκλαύτοισι μερίμναις·*
335 *ἤλυθε δ' ἡρογένεια καὶ οὐκ ἴδε νυμφίον Ἡρώ.
πάντοθι δ' ὄμμα τίταινεν εἰς εὐρέα νότα θαλάσσης,
εἴ ποιν ἐσαυρήσειεν ἀλωόμενον παρακοίτην
λύχρον σβεννυμένοιο· παρὰ κρηπίδα δὲ πόρου
δρυπτόμενον σπιλάδεσσιν ὅτ' ἔδρακε νεκρὸν ἀκοίτην,*
340 *δαίδαλέον ῥήξασα περὶ στήθεσσι χιτῶνα
ῥοιζήδον προκάρητος ἀπ' ἡλιμίον πέσε πόρου
καὶ διερῇ τέθυγκε σὺν ὀλλυμένῳ παρακοίτῃ·
ἀλλήλων δ' ἀπόναντο καὶ ἐν πνύματ' περ ὀλέθρου.*

Srovnání s Musaiovým rčením: *πάντοθι δ' ὄμμα τίταινεν*, ovšem bezmála o pět století pozdějším, právě tak, jako srov-

nání s Homerovým podáním podobného děje, skoro o 900 let starším než *Metamorfosy*: *ἔστι παπύγας' ἐπὶ τείχεϊ* (o Andromache v XXII. zpěvu *Iliady*), pomáhá nám uvědomiti si jasněji rhetorické vystrojení situace, s umělou, pravidelně se rozvíjející členitostí, třebas na ujmu psychologické pravdivosti, a ukazuje arci i rozdíly duchů a dob.

Ovidiovo stupňování, rhetoricky členěné, dovršeno pak ještě vystupňováním uměleckým: proměnou a spojením obou k dalšímu životu. Všimneme si krátce jen proměny.

Básník hned za uvedenými verši děj přerušuje krátkým popisem místa (jako i jinde, viz níže a srov. poznámku Ehwaldovu k *Met. VIII 788*):

Adiacet undis
facta manu moles, quae primas aequoris iras
780 frangit et incursus quae praedelassat aquarum.

A hned pak pokračuje:

Insilit huc mirumque fuit potuisse: volabat
percutiensque levem modo natis aëra pennis
stringebat summas ales miserabilis undas,
dumque volat, maesto similem plenumque querellae
735 ora dedere sonum tenui crepitantia rostro.

Motiv proměny sám, ač mohl básníka lákati, jako jinde, k obšírnému líčení, zachycen jen v náhlé proměně v skoku-letu a přechod zprostředkován obratem slovním, jenž zde má právě místo; obratu toho básník užil i *Met. VI 583* o Prokně: *fortunaëque suae carmen miserabile legit et (mirum potuisse) sillet*, ale tam není daleko tak vhodný a situací zdůvodněný, jak upozornil I. I. Hartman (*Mnemosyne XVIII, 1890, str. 178*).

Básník vypravuje dále: Alcyone doletěvši objímá křídly čerstvě narostlými mrtvého manžela a zobákem libá ztuhlá ústa. Bohové slitovali se pak nad nimi a proměnili i Ceyka v lednáčka, a oba v neztencené lásce manželské žijí dále a mají další život i v potomstvu.

Motivem, z pověsti o Heroi a Leandroví přejatým, že Alcyone se s Ceykem, ač mrtvým, shledá, přibyl pověsti rys velmi působivý. Jaké bylo první spojení tohoto motivu s motivem proměny Alcyoniny, v pověsti od počátku obsaženým, jak řečeno, nevíme. Ale můžeme určitě říci, že zdojemnění situace, jak jest vyličeena u Ovidia, jest v tomto provedení jeho dílem.

Ovidius i zde právě pro tento účín nedbá ostatní skutečnosti, jak si ji z jeho vypravování představujeme. Mrtvola byla již vlnami donesena ke břehu, není již v moři, a jest to ne-daleko od Alcyony (723 n.), i není tedy třeba tolikerého poletování, aby k ní doletěla. Ale zvyšuje to dojemnost výjevu, zračí se v tom i vespólná láska manželů, a snad spolupůsobily, třeba jen neuvědoměle, i důvody jiné: poletování je snad ohlasem dlouhého hledání Alcyonina z uvedeného útvaru pověsti a se sta-

noviska básnické techniky je asi Ovidiovi náhradou za to, že proměnu provedl rázem: v poletování básník popíše aspoň ptačí podobu Alecyoninu.

Ani těmito úvahami nemění se však náš úsudek, že Ovidius (ani jeho předchůdce) přejatého motivu s touto částí celého děje vnitřně nepropracoval a nescelil, a potvrzuje se o kompoziční technice Ovidiově v jednotlivostech i vzhledem k celku, že mu šlo především o působivost, ne-li výslovně o dojemnost jednotlivých scén.

*

Motivy zde zpracované nevyskytují se u Ovidia jen na těchto místech. Srovnáme je zde jen s prvními 14 Heroidami, abychom pozorovali poesii Ovidiovu ještě s jině stránky.

V Heroidách vyskytují se motivy v celku i v jednotlivostech našim podobné. Fyllis v listě Demofontovi vzpomíná na loučení i váhání jeho před odplutím (2, 91—98), píše o sobě, jak vyhlíží, vrací-li se již jeho loď, a o připlutí své mrtvolý jednou, až vrhne se v moře, k jeho břehům (121—138), s označením místa 131 n.¹ — Oinone v listě Paridovi vzpomíná na loučení a na odplouvání lodi a zírání za ní (5, 43—58) i na vyhlížení a shlédnutí vracející se lodi, na níž znenáhla poznala Helenu (61—70), s naznačením místa podobným jako v Met. XI 729, jenže v Heroidě je to moles nativa. — Hypsipyle píše Iasonovi o jich loučení a odplouvání jeho lodi (6, 57—68).

Ariadne připomíná v listě Theseovi, jak ze spaní hledala ho vedle sebe, a když ho nenalezla, polekána se probudila (10, 9—14). Motiv jest i jinde běžný, zde shodný s Catullem 64, 56; jiné probuzení Her. 14, 75, srov. podobné na obou místech výrazy: languida — inertia, a Met. XI 612 a 648 languor; motiv probouzení Met. XI 618 Somnus, 678 n. Alcyone s polekáním ve snu. Ariadne vypravuje v listě dále, jak za měsíčné noci běhala po břehu hledajíc Thesea a jak vystoupivši na skalisko (označení místa 25 n.) zahlédla na obzoru ujíždějící jeho loď i dávala mu, volajíc za ním, znamení, až loď zmizela (17—50, srov. Cat. 64, 60 n.; srov. i Ovid. 133—134, přání, aby byl viděl ji s lodí).

Podobně Laodamia píše Protesilaovi upomínajíc jej na to, jak se spolu loučili (13, 7—14), a vypravujíc, jak patřila za odplouvající jeho lodi (15—24, citováno shora, str. 326).² Ve v. 109 a n. Laodamia mluví také o tom, jak Protesilaa vidá ve snách: Sed tua cur nobis pallens occurrit imago? Cur venit a verbis multa querela tuis? Executior somno atd.³

¹ Srov. proti místu našemu, jak Hekabe nalezne vyvrženou na břeh mrtvolu Polydorovu Met. XIII 533 n.

² O motivu Laodamie, v Heroidě snad dle Euripidova Protesilaa zpracovaném, u Ovidia vůbec jedná I. Tolkiehn, Quaestionum ad Heroides Ovidianas spectantium capita VII, diss. Lips. 1888, str. 82 n.

³ Ehwald připomíná toto místo k v. 655 Metam. a upozorňuje na sen, zjevující Heroi smrt Leandrovu, Her. 19, 195 n.

Míst těchto podrobněji nesrovnáváme; ale lze říci celkově i o nich, co o Heroidách: fantasie Ovidiova jest tu mladistvě nezkrtnější, ale proto i nevybíravá, podání jeho hravě plynulé a svěží; v *Metamorfosách* fantasie také kypící a bujná, proud vypravování strhující a živý, ale umění jejich jest již vyzrálější, plnější a vyrovnanější.

Zpracováním nejpodobnější jsou si motiv zírání Laodamiina za odplovajícím Protesilaem a zírání Aleyonina za odplovajícím Ceykem. I. I. Hartman (*De Ovidio poeta*, Lugd. Batav. 1905, str. 67 a n., otisk z čas. *Mnemosyne* 1905) srovnává, ale zřejmě obě místa a klade proti nim Propertiovu elegii I 8. 9—16. Zde vidí pravé umění, u Ovidia však, ač jest většinou chvalořečník Ovidiův, jen rhetorickou naučenost. Pravdivý je soud o Propertiovi, nepřesný o Ovidiovi v tom, že pomíjí, čím Ovidius ze svého naplnil formy rhetorické, a vůbec nesprávný proto, že v niterný obsah zvláště místa z *Metamorfos* nevnikl.

Uvedené paralely jsou jen nepatrnou ukázkou z nesčetného množství příkladů, jak básně Ovidiovy vůbec nejen shodami motivů obsahovými, ale i shodami v pojetí jich i provedení, opakováním obrátů, slov, celých veršů i částí veršových docela oplývají. K nim druží se nesčíslné příklady, jak Ovidius různým způsobem napodobí básníky jiné a tyto vlastní napodobeniny zase rozmanitě obměňuje.

Úkaz ten, zdá se, příkře odporuje představě o kypícím nadání básnickově, bohaté a živé jeho fantasii, plynném a hbitém ovládání formy básnické atd.

Stará sbírka Zingerlova (*Ovidius und sein Verhältniss zu den Vorgängern*, 3 sešity, v Inšpruku 1869 a 1871), methodicky velmi přesná a doklady bohatá, po ní Lüneburgova (*De Ovidio sui imitatore*, diss. královecká 1888), již z vlastního názoru neznám, novější pojednání Mich. Pokrovského (*Жизнь, муз. и поэзия Овидия*, 1901, něm. překl. Bernekrův v *Neue Jahrbücher* 1902) a obsáhlý seznam (podle vlastního přiznání jen výběr) C. Ganzenmüllera (*Philologus* N. F. XXIV. 1911) podávají k tomu spousty dokladů a také různé výklady na vysvětlenou a ovšem i odmítnutí názoru o produktivnosti, původnosti a samostatnosti Ovidiově.

Jest jisto, že toto napodobení, i jinde v literaturách antičkých a zvláště v literatuře římské z různých důvodů bez závidy pěstované, ba žádané, u Ovidia vyskytuje se nad obyčejnou jinde míru. Avšak pro vymezení básnické hodnoty díla Ovidiova a pro soud o Ovidiovi jako básníku jest především třeba, sebrat o tom materiál kriticky přehlédnouti a urovnati a shody nepochybné, z přímého vlivu vyplývající (ať působením paměti či zvláštní záliby v básníkově či vědomým osvojením vymožeností cizích, těžce získaných na př. za nesnázi, jež latinskému veršování plynuly

z jazyka atd.), podle toho tříditi a zjev vůbec posuzovati nejdříve se stanoviska doby.¹

Bylo řečeno vzhledem k nynějšímu tvoření uměleckému, že skutečné tvoření nového nevyskytuje se v žádném umění a že konec konců všechna umělecká produkce jest jen reprodukce, ovšem reprodukce s tak velikými změnami, že ji v její celistvosti počítujeme jako něco nového;² umělec tvoří jen novou kvalitu utváření (*Gestaltsqualität*, výraz *Kreibigův* v *Zeitschrift für Ästhetik* IV, 1909, str. 532). Oč s mnohých stránek více — podle toho, co známe o básnictví antickém a zvláště římském — platí tato slova zejména o literatuře římské! Třeba tudíž toto Ovidiovo napodobení básníků jiných pozorovati jako určitý případ zjevu obecného a tento obecný zjev posuzovati v jeho zákonitosti vývojové, se stanoviska dobového střídání zálib v napodobení a novotě.³

Z toho vymezuje se pak otázka další, jaká je tedy Ovidiova nová »kvalita utváření«. Zde třeba rozboru básnického umění Ovidiova podobného, jako podal Rich. Heinze o umění Vergiliově v *Aeneidě*, avšak rozbor ten methodicky (nehledě k požadavku, aby přihlédl více i k nynějším poznatkům z psychologie básnického tvoření vůbec) bude o tolik rozdílný, oč se liší básnická individualita Ovidiova od Vergiliovy.

Rozbor ten (jako rozbor děl básnických jiných) jest i z toho důvodu žádoucí, že nemáme dosud psychologie (ježto neznáme dostatečně praxe) uměleckého tvoření starověkého, a nejdůležitějším, bezmála jediným, pramenem k tomu jsou nám básnická díla sama. Třeba tudíž rozbořem jich i s tohoto stanoviska dobíratí se obecnějších poznatků o starověkém tvoření vůbec.

Rozbořem tím bude se nám aspoň v něčem vypořováti ve svém osobitém rázu básnická individualita Ovidiova. Otázka umělecké individuality, rozumovému vymezení vždy nesnadná, jest pro starověk přes menší složitost vztahů v lecčem daleko nesnadnější než u uměleckých zjevů doby naší. Otázka umělecké individuality Ovidiovy nebude tedy ani pak zcela zodpověděna, poněvadž za daného stavu to není ani možno; ale přece k ní musíme směřovati.

Proč rozmanité vlivy utvářily se u Ovidia právě tímto způsobem a co Ovidius přinesl k nim svého? Proč přes napodobeniny a přejatky odjinud dílo jeho působí přece dojmem tak

¹ Pro výklad, pokud to souvisí s vývojem metra v jazyce latinském, má výborné poznámky již Zingerle seš. 1., str. 8—20 a 34; seš. 2., str. 112 a n.; seš. 3., str. 8; u nás pro tento výklad literaturu až do naší doby podrobně seznamenává a kriticky probírá prof. Král v *Řecké a římské metrice I* (1906), str. 145 a n.

² Richard Müller-Freienfels, *Psychologie der Kunst I*, v. Lipsku a Berlíně 1912, str. 208 a n.

³ O významu citů novosti a známosti pro požitky umělecký vykládá psychologicky i historicky Müller-Freienfels I, str. 174 n., s odkazem ke G. Tardeovi, *Les lois d'imitation*, 2. vyd. v Paříži 1895.

svěžím a živým? Proč vůbec uměleckou hodnotou svého díla měl takový vliv a v čem tato jeho umělecká hodnota záleží?

Jednotlivé činitele uměleckého tvoření třeba pozorovati zvlášť. O rozboru fantasie (a názornosti) Ovidiovy mluvím jinde.¹ Třeba pozorovati, jak Ovidius různý, i přejatý materiál představový svou tvůrčí fantasií organisoval v umělecký celek, a vynikne, jak Ovidius při této „organisaci“² osvědčuje mnohem méně soudnosti než Vergilius. Soudnost ta charakterisuje právě tvůrčí činnost fantasie a projevuje se výběrem s určitého hlediska, jímž krystalisuje se dílo.

Ovidius hrnouchů se proudu představ (sejmeme-li metaforu, slova ta platí v plném smyslu) soudným výběrem často neovládá; ale přes to, rozbírajíce podrobněji některou báseň Ovidiovu, přesvědčujeme se, že v tvoření jeho jest mnohem více práce rozumové, než se obvykle myslí. S některé stránky pozoroval věc na pověstech a bájích obsahu milostného z Metamorfoz Peters v uv. diss., ale jest třeba zkoumání podrobného a rozsáhlejšího. Mnoho jemných pozorování i v této věci má ve svých kapitolách o Ovidiovi, škoda, že pro smrt nedokončených, W. Y. Sellar, *The Roman poets of the Augustan age. Horace and the elegiac poets*, v Oxfordě 1892.

Funkce ryze intelektuální činí vůbec mnohem větší díl každého uměleckého tvoření, než si myslíme.

Po této stránce převahou intelektuální a po stránce technické (ať naučené a ze vžitého zvyku takřka již mechanicky, nebo výslovně uvědoměle) v básnickém tvoření zvláště Ovidiově veliký vliv jeví rhetorika.

Také Vergilius způsobem zmíněným se opakuje, ač daleko méně než Ovidius, nejsou to však známky a následky akustického typu fantasie, jak před nedávnem s vyčerpávající důkladností dokazoval F. Roiron, S. J.; napodobí také druhé básníky, ale u něho nemá v tom vlivu rhetorika, jako můžeme to ukázat u Ovidia.

Fr. Leo (*De Stati silvis, Index scholarum per sem. hibernum 1892—1893 habendarum, Gottingae, str. 9*) poprvé upozornil, že jedním pramenem tohoto napodobení je rhetorický evik parafrase.³

¹ Ceyx a Alcyone. Poznámky k rozboru básnického umění Ovidiova, ve Sborníku prací filologických, vydaném na oslavu prof. Krále, v Praze 1913, str. 123 a n. Článek ten i výklady zde otiskované se doplňují a jsou vůbec myšleny jako celek.

² Müller-Freienfels I, str. 225.

³ Nejnověji o parafrasi vedle ostatních progymnasmat rhetorických pojednal C. Brück, *De Ovidio scholasticarum declamationum imitatore*, diss. giessenská 1909, str. 47—59; srov. i Max Heinemann, *Epistulae amatoriae quomodo cohaereant cum elegiis Alexandrinis*, diss. štrassburská 1909, str. 55. Pro literaturu řeckou s obecnějšího hlediska parafrasi připomíná a další literaturu uvádí P. Wendland v Gercově a Nordenově *Einleitung in die Altertumswissenschaft I*, str. 450.

Quintilianus X 5, 4 praví o ní: Neque ego paraphrasin esse interpretationem tantum volo, sed circa eosdem sensus certamen atque aemulationem; a dále: nec aliena tantum transferre, sed etiam nostra pluribus modis tractare proderit. Theonův výklad (Wilamowitz klade Theona do I. stol. po Kr.) zní (Rhet. Graec. II, str. 62, 10 Spengel): ἡ δὲ παράφρασις οὐχ ὥς τισιν εἴρηται ἢ ἔδοξεν, ἀχρηστός ἐστι· τὸ γὰρ καλῶς εἰπεῖν, φασιν, ἅπαξ περιγίγνεται, δις δὲ οὐκ ἐνδέχεται. οὗτοι δὲ σφόδρα τοῦ ὀρθοῦ διημαρτήκασι — a dále: μαρτύρια δὲ τούτου καὶ παρὰ ποιηταῖς καὶ ιστορικοῖς, καὶ ἀπλῶς πάντες οἱ παλαιοὶ φαίνονται τῇ παραφράσει ἄριστα κεχρημένοι, οὐ μόνον τὰ ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀλλήλων μεταπλάσσοντες. Leo cituje pak z Theona, že Archilochos přebásnil tak a metricky přeměnil verše Homerovy, řečníci a Thukydides napodobili Homera a řečníci sebe, a uvádí další slova Theonova: ἀλλὰ μὴν αὐτὸς ὁ Δημοσθένης πολλάκις ἑαυτὸν παραφράζει. Leo sám uvádí příkladem Q. Hateria, jenž dovedl improvisovati, quotiens velles eandem rem et quamdiu velles, aliis totiens figuris, aliis tractationibus (Sen. contr. IV, praef. 7), známého básníka Archiu (quotiens [sc. vidi] revocatum eandem rem dicere commutatis verbis atque sententiis, Cic. pro Archia 8, 18) a dokládá, že teprve z rhetorických studií Tacitových lze po zásluze vyložití a posouditi četné jeho napodobeniny jiných historiků. Wendland praví vůbec, že poměr starých k jich pramenům, našemu citu často podivný, jeví se tak v jiném světle (Diodor, Tacitus), a dokládá, že četné dublety u Xenofonta, Demosthena, Eusebia, Tertulliana jest snad, u Ovidia jest jistě posuzovati s tohoto hlediska.

Vlastnost tuto Ovidius sám (a s ní bezděky i způsob svůj) popsal v charakteristice Odyssea Ars amat. II 128: ille referre aliter saepe solebat idem.

Brück na uv. m. obírá se hlavně jiným zjevem, příbuzným: ukazuje, že Ovidiovo přebásňování motivů z jiných básníků nebyly jen prosté parafrase, nýbrž umělejší *ἐξεργασίαι* (o ní srov. výklad Theonův 64, 26). U Theona příkladem exergasie uvedena první řeč Sokratova v Platonově Faidru. Zdá se, že exergasii Quintilian popisuje slovy (X 5, 11): illud virtutis indicium est, fundere, quae natura contracta sunt, augere parva, varietatem similibus, voluptatem expositis dare et bene dicere multa de paucis. Brück srovnává tato místa, kde Ovidius jiné básníky po svém napodobil, snaže se způsobem naznačeným nějak je překonati: Hor. Carm. I 2, 9 a Metam. I 291 n.; Verg. Aen. IV 173 n. (Fama) a Met. XII 39 n.; ale zvláště význačným příkladem exergasie jeví se mu Theokritos XI 19 n. a Met. XIII 789 n. Pro jiné příklady Brück odkazuje ke spisu G. Lafaye, Les Métamorphoses d' Ovide et leurs modèles grecs, v Paříži 1904, vybíraje z něho na tomto místě paralely Met. IX 176 n. ~ Sof.

Trach. 1046—1111, Met. III 531 n. ~ Eur. Bakh. 215 n. Brück sám probírá s této stránky milostné básně Ovidiovy, zvláště elegie *Amorum*.

Zmínujeme se o těchto výsledcích, poněvadž jimi napodobení Ovidiovo jeví se jinak aspoň ve světle doby, a noví sběratelé parallel k tomuto jich původu, jenž pro posouzení Ovidia z doby přece jest důležitý, ani nepřihlédli. Arc: básnická hodnota díla Ovidiova — přes toto vysvětlení z doby — a vystižení této hodnoty i s našeho stanoviska zůstává vedle toho úkolem svým.

Z ovzduší těchto i jiných eviků rhetorických a ze zvyku, ve škole osvojeného, parafrasovati vyložíme si i příbuzenství obou našich míst s podobnými motivy z oboru *τόποι ἐρωτικοί* v Heroidách. Ostatně Heroidy vznikly zbásněním látek obdobných tematům školy rhetorické, v nový útvar poetický, ale v duchu rhetoriky; ve školách rhetorických byly to *προσωποποιίαι ὁρισμέναι* (πρ. ve smyslu Theonově, s osobami mytickými nebo historickými).¹

Vossovy překlady z Homera a vliv jejich na nejstarší české.

Uvažuje Josef Straka.

(Dokončení.)

Obstojí-li však obě ony práce, Palkovičova i Nejedlého, ještě dnes velmi slušně, je překlad Puchmajerův velmi enatrný a jen stranici časomíry (v Počátcích básnictví českého; ještě i v I.F. VIII, 1881, str. 255) mohli si od takového překladatele přáteli českého Homera celého a označiti jeho ukázkou za „patrný pokrok“. Vždyť Puchmajer nikde ani neprozrazuje, že měl vůbec řecký text před očima, nýbrž přejímaje hned z toho, hned z onoho svého předchůdce, někdy z obou zároveň, pozměňoval slova, aby se hodila k jeho tehdejší theorii hexametrové,² nehledě, že vznikaly až nesmysly. Podle Nejedlého upraven je Puchmajerův překlad na př. těchto veršů: 4 jich mrtviny, 109 prorokujíc... hlásáš, 126 aby lid v hromadu snášel, 155 v plodné Ftií a lidné (Nejedlý: v mé lidné a ourodné), 167, 176 z králů Zeusem vyživených, 211 slovy však se haštěř a vad' (N.: ale slovy ho stup i se vad' s nim), 260 tevaryšival jsem, 333 on ale sám to

¹ Heinemann na uv. m. str. 34 n. Hermogenes názvu *προσωποποιία* užívá ve smyslu jiném (srov. uv. můj článek str. 143 nn.), tyto eviky jsou mu *ἰσοποιοίαι*.

² O ní v. I.F. XX, 1893, str. 214, 337 n., 355 n. a XXI, 1894, str. 33 n.

znamena^{jíc} (!) v své mysli (N.: na mysli své to znamenaje), 392 dívčici Briseovic (N.: děvici Briseovic), 440 Ulises velikomoudrý, 449 pražmu atd.; z Nejedlého převzata patronymika, jen poněkud zkomolená: Pélejevic a Pélevic, Atřejevic a Atřevic, Testořevic, Menecovic (Nej.: Menecyowec — podle jiné, než je naše dnešní, výslovnosti řeč. jmen), Chřisejida atd.; z Nejedlého převzaty (jen s přestavením slov nebo s malou jich obměnou) celé verše, jako 14, 32, 123, 148, 151, 442, 446 atd. Podle Palkoviče (řidčeji): 33 a poslechl slova, 65 pro sliby nesplněné, 125 již rozbitovala se kořist, 162 ten krvavý pot, jež ve mzdu (!) mi dali Achejští (Palkovič: můj pot, můj krvavý nábytek, co mi dali Achajští), 201 dí k ní slovy rychloletými (Palk.: a řekl tu letorychlou řeč), 220 vtasil zpět veliký meč v pošvu, 270 z daleka, z krajiny Ap, 282 já prosit Achille sám budu, 351 ruce od sebe prostřev, 517 těžce si vzdech (Palk.: z hluboka vzdech) a j. Podle obou předchůdců: 10 i hynuly lidstva (N.: i hynuli národové, Palk.: i padala lidstva), 103 i strašně se žluč jemu rozlila černá okolo srdce, 159 vostudo, psí oko (první z Nejedlého, druhé z Palkoviče), 219 v stříbrné udeřil jilce (N.: na rukovět svou stříbrnou udeřil, Palk.: na stříbrných jilcích zarazil ruku), 254 nastojte! jak veliký se valí žel (první z Nejedlého, druhé z Palkoviče), 428, 584 dvojitou číši okrouhlou (první podle Palkoviče, druhé podle Nejedlého) atd. Českým tvarům, ano i smyslu celých veršů se činívá násilí, jen aby podle nové teorie lépe plynuly; srovn. na př. v. 17 jasnobotí vy ostatně Řeci (m. ostatní), 22 zbor ticho (!) schválil, 31 bude mi příst a tkát a stlát lože (!), líhat i se mnou, 37 stříbrnolučče (N.: stříbrolučníku), 68 i vstal teď s stolice (!) Kalchas, 85 nic se nebůj, 106 zlejevště, 145 Idomén, 172 král vojsk, širokovládee, 192 vztek duše v uzdu pojíti, 345 Patrokl, 550 ty všetyčko (!), 561 vždy očíhujíc mé šlépěje slídíš, 563 to tě tím bude trpčeji hnísti a čpíti atd. Verš 97 (anižť neuleví jeho dřív ruce od moru zlého,) a je-li ještě podobný, nasvědčuje, že se ani Puchmajer neobešel docela bez překladu Vossova. Palkovič i J. Nejedlý zachovali počet veršů řeckého originálu, Puchmajer nepřeložil v. 107, 136, 361 a 552.

Velmi čestný je pokus Slovák Sam. Rožnaye, jednoho ze skrovnického tehdy u nás počtu lidí, čítajících i řecké klasiky a pilného z řečtiny překladatele (srv. Lit. čes. XIX. stol., II, str. 146 nn.). Jeho »Písně Anakreontovy«, vydané r. 1812 J. Nejedlým v Praze, nedočkavě byly očekávány (v. dopisy J. Jungmanna v ČČM. 1881, str. 526 nn.), jeho jiné překlady, byť anonymní, pro svůj zvláštní ráz rozpoznávány a horlivě čítány (v. posudek Benediktiho v Korr. Palackého III, str. 2). Rožnay na dlouhá léta jediný odvážil se na jiný zpěv Iliady, než na první, o který se do let čtyřicátých stol. XIX. z přičiny, již níže poznáme, pokusilo šest překladatelů, a jeho »Zabití

Hektora (Il. zp. XXII) jazykovou správností i lahodou náleží k nejlepším ukázkám, jež byly tehdy uveřejněny. Ani ta překladatelská volnost, o níž mluví Ant. Truhlář, není, pokud jde o ukázkou z Homera, veliká. Ovšem některé epitheton zůstalo nepřeloženo, jako ve v. 67 vlastní psové (*κύρες ὠμηστοί*), 88 ani manželka tvá (*οὐδ' ἄλοχος πολύδωρος*), 210 losy dva smrti (*δύο κῆρε ταηλεγέος θανάτοιο*); pod. ve v. 11: aniž si Trojanů všímáš (*οὐ τι μέλει Τρώων πόνος*). Tu a tam volen výraz nevhodný, na př. ve v. 22: prudce, jak vítězstvím ozdobený (*ἀεθλοφόρος*) jede kůň s vozem, 24 tam Peleovec nohy zaházel křepce, 29 tuto (hvězdu) jmenují psem Oriona mluvící lidé (*ἐπίκλησιν καλέουσιν*), 63 dětátka štěbetající (*νήπια τέκνα*), 97 štít o dutiny věže si opřev (*πύργῳ ἐπὶ προύχοντι*), 104 svou vrlosti (*ἀτασθαλίῃσιν ἐμῇσιν*), 106 někdo z nejničemnějších (*κακώτερος ἄλλος ἐμῆο*), 109 buďteže zabitého Achilla dobytí slávu (mit Sieg von Achilleus Morde zu kehren), 159 nebť nesnažili jsou se o vepra (!) anebo vola (*οὐχ ἱερότιον οὐδὲ βοεῖην* — um ein Weihvieh oder ein Stierfell), 162 jako se rychle koně... k mezi usilují (*ὥς δ' ὅτε... μώνυχες ἵπποι περὶ τέρματα ῥίμφα μάλα τραχώσι*), 164 nebť velikých nabudou darů, třínožníků neb spanilých (opraveno v: hezkých) žen muže přemoženého (*ἀνδρὸς κατατεθνηῶτος* — am Fest des gestorbenen Herrschers), 178 bleskoperoune, 227 pozorným hlasem (*ἀτειρέα φωνήν*), 229 náramně tebe tříbí Achilles (*βιάζεται*), 231 muže však mějme se doň (*ἀλλ' ἄγε δὴ στέωμεν*), 261 Hektore, zosklivený pse (*ἄλαστε*), 475 když se pak rozebrala (*ἐμπνυτο*), 508 n. ale teď tě ach!... daleko od nás červi roztočí (*αἰόλαι ἐνλαί ἔδονται*) a pod. Ve v. 8 ponechán řecký tvar patronymika (Peleide), jinde ovšem: Peleovec atd.; v. 105 Trojaninů, 173 a 230 vůkol Priamova. Ve dvou třech případech postihneme, že překladatel místu plně neporozuměl, když čteme ve v. 69: k stráží vrat pokojíkův (Voss: die ich im Hause genährt): 435 nyní bys je zajisté velkou ctí šlechtit, kdybys byl živ; 449 k krásnovlasým dvoum děvečkám (*δμωῆσιν*); chyba v přetisku je asi ve v. 42: i žralit by ho již laně a psové (*κύρες καὶ γῆπες*), podobná ve v. 52: v Aidonu domě, 82 utec jej (*τάδε τ' αἰῶδο*), 125 by m. bych.

Poklesky takového způsobu, jaké jsem právě vyčetl co nejúplněji, poněvadž práce Rožnayova nebyla posud posouzena, byly a bývají společny všem podobným pracím. Není jich ani mnoho. Rožnay mohl užiti svých předchůdců Palkoviče a J. Nejedlého jen nepatrně, tak překládaje epitheta ve v. 15 (Dalekostřelec), 83 (tisící prse), 115 a 246 (dloubné lodi), 221 (hromovládny); podle Nejedlého ve v. 81 a 215: ta rychle (v rychlosti) prořekla slova (*ἔπεα πτερόεντα*). Rovněž příkladem Vossovým řídil se poměrně málo. Tak ve v. 60 n.: ježž Kronovec... tresce, bych zármutkem prahnul tak, strasti i všeliké spatřil (*ὄν ῥα... αἴσῃ*

ἐν ἀργαλήν φθίσει κακὰ πόλλ' ἐπιδόντα — den Zeus... straft zu schwinden in Gram u. unendliches Weh zu erblicken); 97 k své důstojné duši (πρὸς ὃν μεγάλητορα θυμόν — zu seiner erhabenen Seele); 147 doběhli k dvěma liběprýstícím se zřídům (die zwei schönsprudelnden Quellen); 172 na hradě hořejším (ἐν πόλει ἀκροτάτῃ — in der oberen Burg); 180 záhubných smrti osidel (θανάτοιο δυσήχεος — von des Tods graunvoller Gewalt); 211 brannému Hektoru (Ἔκτορος ἱπποδάμοιο — dem reisigen Hektor; ovšem staroněmecký výraz vojenský, jehož užil Voss, znamená v nové poesii německé nejen »kriegsgerüstet«, nýbrž i »beritten« a »Reisige« = »Ritter«, což českým »branný« vyjádřeno nebylo; ostatně totéž řecké epitheton ve v. 161 bylo oběma zřetelně vystiženo: o život Hektora ořekrotícího — des gaulbezähmenden H.); 242 srdce mé žalostivá pronikla lítostí (ἐμὸς ἔνδοθι θυμὸς ἐτείρετο πένθει λυγρῷ — mein Herz durchdrang tiefschmerzender Kummer), 254 vzezřemež k bohům (zu den Göttern emporschauen).¹

III.

Příčina, proč ani jeden z tehdejších překladatelů v práci nepokračoval, bývá hledána v přetížení jich jiným zaměstnáním a v malé účasti čtenářů. Sotva správně, ale je naopak jisté, že se na př. první zpěv Iliady J. Nejedlého pilně čítal; podle svědectví Kamarytova pokládán »za klenot literatury české« (Čelakovského Sebrané listy, nákl. Ed. Grégra v Praze 1869, str. 310). Pravá příčina je podle mého přesvědčení v nedostatečné tehdy u nás znalosti řečtiny. O Puchmajerovi neklamali se v tom ani nejbližší přátelé; neboť Jungmann již v únoru 1815 sděloval Ant. Markovi: »Nejedlý píše, aby Puchmajer Homera raději nechal, že s ním nespává (ČČM. 1882, str. 164). Palkovič sice líčí v »Psaní Edvinově k Danielovi, máje měsíce, složeném od vydavatele Týdenníka a přečteném někdy v shromáždění Slovenské Společnosti Jenanské« (Týd. 1817, str. 207 n. a 220 n.) zátiší své venkovské

¹ Metrických a prosodických chyb je v překladě Rožnayově velmi mnoho; v té příčině stojí ještě níže, než sám učitel jeho Palkovič (srv. LF. XX, 1893, str. 357). V. 1, 15, 20, 23, 26, 29, 46, 62, 82, 83, 95, 96, 100 atd. jsou bez caesury; jiné, jako v. 69 (ti, jenž já vychoval doma k strážím vrat pokojíkův), 76 (nejžalostnější osud bídných na zemi lidí) atd. jsou diairesí rozpůleny. Předložky měřeny jsou jako nepřízvučné, na př. 58 o milý svůj — — —; 92 jako drak, 96 tak to stál, 139 lesní sup atd. jako daktyly. Některé verše, a není jich málo, jsou naprosto prosodicky nezřetelné: 10 (Jistě nepoznáváš bohem býti mne, an tak se snažíš), 50 (Mědí vykoupiti a zlatem, všakť mám toho doma), 68 (zraniv neb prohnal mne ducha vyžene z oudů), 177 (Na to mu pověděla modrooká bohyně Pallas) atd. Zdá se, že již Rožnay tu a tam kombinoval ve svých hexametrech přízvuk s délkou, jako: 73 (ležeti, vše spanilé jest mrourcím, coť se jen zjeví), 91 (Takto nařikajíc oba k milému volali synu) a j.

s »obzvláště výborným pramenem«, »při kterém nejednou Horáciusa neb Homéra čítaje sladko zaspává a nejeden pěkný sen mívá«: jinde (na str. 228) se chlubí, že »jiného času přečtl v takovém shromáždění přeložení z originálu onoho pěkného a památného rozmlouvání Platonova Kritu nazvaného«. O J. Nejedlém pak svědčí životopisec jeho Rybička (Přední křis. I, str. 91), že byl překlady Wielandovými a Vossovými obrácen k studiu řečtiny. Než přece ani jeden ani druhý nebyli by beze vší pochyby stačili přímo z řečtiny přeložiti jedinký zpěv Iliady, kdyby byli neměli vydatných pomůcek, neřku-li aby byli mohli čítati celého Homera. Nedostávalo se jim k tomu předběžného vzdělání školského.

Je známo, jak požadavky všech rakouských učebných osnov, i po zrušení řádu jesuitského, zůstávaly do r. 1849. pokud jde o řečtinu, hluboko pod osnovami německými,¹ a když konečně též na našich gymnasiích nařizováno aspoň čtení řeckých čítanek, že z nedostatku odborných učitelů nemohla býti zachovávána.² A tak sotva lze věřiti zprávě Rybičkově (Př. křis. I.

¹ Paulsen II, str. 101 nn., Martinak str. 11 nn., Šafránek I, str. 11 nn.

² Z řeckých čítanek bývala na pruských gymnasiích zvláště oblíbená čítanka, složená od Bedř. Gedike (1754—1803), k 9. vydání upravená od F. Buttmanna (v Berlíně 1809); rozsah její podává Paulsen II, str. 82 n., o jejím rozšíření Schelle I. 83. Po r. 1807 zavedena na př. na gymnasiu v Litomyšli (Jos. Štěpánek, Dějiny c. k. vyšš. gymn. v Litomyšli 1894, str. 64); také o V. Svobodovi zaznamenává Rybička (Přední křis. II, str. 375), že když studoval v humanitních třídách gymnasia mladoboleslavského, že pilně čítal »v řecké čítance Goedikové«. — Titul jiné chrestomathie řecké, zavedené v Rakousku osnovou Grat. Marxe, podává Martinak 18. — Řecké čítanky vydané vídeňským knihoskladem, r. 1820 pro třídy grammatikální a 1826 ve dvou dílech pro třídy humanitní, popisuje Šafránek I. 16 n. — Je zajímavé a jistě svědectvím hlubokého úpadku tehdejšího studii řeckých, že taková nějaká chrestomathie na školách čítaná byla v doslovném překladu od prof. Fr. Šíra věnována »vlastenecké mládeži«. Je to jeho »Výbor ze spisovatelů řeckých. Díl I. Prostonliva; II. Básnická mluva«. V Jičíně, nákl. Fr. J. Kastránka, 1826 a 1827. Obsah knihy shoduje se velmi věrně s obsahem dvoudílné čítanky, jak je podán u Šafránka na uv. m. Výbor Šírův obsahuje jen na víc v díle I.: Válečné povídky z Polyéna, Srovnání obyčejů všelijakých národův (sic) ze Sexta Empirika, Bájopisné povídky z Apollodora, z Xenofontových Memorabilíí je místo 8 ukázek 10; na konec (na str. 159—181) je »Přímětek pro začátečníky«, to jsou průpovědi rázu gnomického nebo anekdotického, dále kratičké úryvky z Diogena Laertického, ze Simplicia a »Přirodopis« (nejspíše překlady učiva z čítanky pro třídy grammatické). V díle II. byly od Šíra rozmnoženy ukázky Homerovy Iliady o čís. 11. (ze zp. XIX. od v. 303 do konce) a čís. 13. a 14. vznikla rozdělením pův. jednoho (čís. 13. z XXIV. zp., v. 468—675 a čís. 14. z XXIV. zp. od v. 677 do konce), přidán překlad vybraných písní Pindarových, Theokritových a Eriuny, ze Sofoklea přeložen ještě úryveček z Antigony a Aianta, z Aristofana z Ptáků a Lysistraty. — P. Tim. A. Mataussek ve své Geschichte des Gymnasiums der Benediktiner in Braunau ..., v Praze 1863, str. 82 n. vypisuje rozsah učiva z r. 1817

str. 42), že Stan. Vydra vzdělán v kolleji klatovské v řečtině a latině, rád čítal klassiky a plynne i řecky mluvil; ještě spíše vysvětlíme si tu řeckou výmluvnost starého exjesuity, než čtení též řeckých spisovatelů. Vzácná výjimka mezi svými vrstevníky byl Dobrovský, jenž věděl o vydání Villoisonově a mohl zapůjčiti svůj výtisk *Batrachomyomachie* (ČČM. 1881, str. 105); ale i on byl o významu řeckých slůvek potřebný cizího poučení (v. Korr. Dobrovského I, str. 70 a 185; III, str. 119 a 121). Z jiných současníků, nemýlím-li se, byli nejlépe řečtiny znali Dom. Kinský,¹ jenž prý k potřebě svých žáků přeložil také několik zpěvů *Iliady* do češtiny, a překladatel Sam. Rožnay, bohužel předčasně zemřelý. Ostatně ještě z generace mladší rakouská gymnasia málo vychovala podobných filologů, jako byli Š. K. Macháček, jenž jsa ještě zá-
kem Jungmannovým přeložil prý kus *Iliady* českým veršem (ČČM. 1885, str. 81 n.), a V. Svoboda, srovnávaný pro svou čin-
nost vydavatelskou a překladatelskou s plzeňským německým prof. J. St. Zauperem, jež »k potěšení svému« poznal Palacký (Palackého Korr. I, str. 159). Tohoto Zaupera za »Grundzüge zu einer deutschen ... Poetik aus Goethes Werken« stihl zasloužený po-
směch našeho Čelakovského (v. Sebr. listy, str. 89), a také jeho prosaický překlad *Iliady*, vydaný ve dvou svazcích v Praze r. 1826, prozrazuje nepochopením četných míst řeckého textu, že je od rakouského filologa první polovice stol. XIX. Jak mno-
hem plodnější byla filologická činnost takového J. J. Vossa, jenž jsa ještě rektorem dvojtrídni školy v Otterndorfu u Hamburka (v l. 1778—1782), zavedl čtení Homera, k prvnímu vydání své *Odüssee* chystal učený komentář, zasloužil se svými četnými překlady o exegesi řeckých klassiků, psal spisy metrické i »*Mythologische Briefe*« (Schelle II, str. 540 n.), vítaný pomoc-
ník samého Ruhnkena při edici nově objevených hymnů homer-
ských a přítel F. A. Wolfal (Herbst I, str. 232, 239 n.; II, 1, str. 82, 169 atd.) Svým Homerem přeplněn, jako byli v letech

i vidíme, že se na tom ústavě ještě tehdy z Homera nečetlo zhola nic. — Ze slovníků byl stále ještě nejdůležitější Joh. Scapulae *Lexicon graeco-latinum*, vyd. 1665 in fol. v Amsterdamě (připomíná jej Jos. Jungmann v dopise k Ant. Markovi, ČČM. 1882, str. 33); zvláště však oblíben byl Schneider's krit. griech.-deutsches Handwörterbuch, v Lipsku 1797, 2. vyd. ve 2 sv. 1805 a 1819 a Riemer's kleines griech.-deutsches Handwörterbuch (výtah ze Schneidera) 1804 (ve 2 sv.). — Z mluvnic na rakouských ústavech užívaných a od Safránka na uv. m. nejmenovaných uvádím: »*Hal'ská Šlendrianovská gramatika*«, připo-
menutá od Benediktiho (Palackého Korr. III, str. 8), o níž nejasná zpráva u Schelle I, str. 70, že obsahovala i poučení o prosodii; Butt-
mannova gramatika, z níž se učil bratr Palackého Ondřej v Preš-
purce ještě r. 1826 (tamže II, str. 266), čili plným titulem: *Bultmanns griech. Gramm. 2. Aufl. Berlin 1799, 4. — 8. Aufl. Berlin 1808—1819*; konečně spolu s ní zmíněná (tamže) mluvnice »*F. Jacobs Elementar-
buch der griech. Sprache. Jena, Frommann, 1805*« (ve 4 dílech, z nichž 3 byly zároveň chrestomathie).

¹ O něm jedná Rybička v ČČM. 1866, str. 285 nn.

devadesátých stol. XVIII. i něm. klassici ve Výmaru a Jeně,¹ Voss došel k prvním německým idyllám realistickým (Herbst II, 2, str. 72—95); z nich nejvýše Schillerem kladena Luise, zakoupená na př. Palackým pro Terezii Měchurovou (Korr. I. str. 175 n.). Naši první překladatelé Homera zůstali trvale v zajetí poesie gleimovské a gessnerovské.

Neprávem, myslím, bývá v pracích Hněvkovského a V. Nejedlého hledán »ohlas čtení starých klassiků«, i řeckých.² T. zv. homerská přirovnání a epitheta byla a jsou obecným majetkem novověkých eposů vůbec. Ani chvála Homerova a příklady z něho nás neomýlí. Plýtvalo se tím vším i v ostatní Evropě, vznikaly první jinოსlovanské překlady Iliady a Odysseie, které také v Čechách čítány. Tak psal Dobrovský Durychovi r. 1793 o ruském překladě (Korr. I, str. 268) a r. 1816 Bandtkovi o polském Przybylského »in elenden Reimen« (tamtéž II, str. 113); v Hromádkových Cís. král. vídeňských novinách r. 1814 je »Výtah z řeči J. Kosakovského«, čtené v Učené společnosti varšavské r. 1803 (v. LF. XX, 1893, str. 420), a tu se připomíná, že J. Nejedlý »četl přeložení Dmochovského (tolikéž v rýmech)«. Hněvkovský v »Zlomech o českém básnictví« str. 24 znal již také první ukázky ruského překladu Nik. Gnědiče v hexametrech (knížní vydání rus. Iliady až r. 1826, 3. r. 1861). Bylo módou otiskovati citáty z Homera po řecku, a tak i J. Nejedlý předeslal své »Bitvě černopolské« (v »Nových básních Ant. Puchmajera« 1798, str. 119—126) tři řecké verše z II. XV, 556 nn., jež sotva měl z přímého čtení, nýbrž odněkud vypsál; ještě Benedikti takovým způsobem okrašloval své studentské dopisy (Palackého Korr. III, str. 5 n.). Jak mělká byla znalost Puchmírovcův o slepém pěvci, když V. Nejedlý v II. zpěvu Přemysla Otakara (Sebrání básní a zpěvů II, 1797, str. 133) mohl srovnávati s ním svého reka-pěvce Lobkovice:

Jako Homer prošel země
zkoumat mravů tvárnosti,
poznat mnohotvárné plémě,
hledat pravé moudrosti.
Jemu, co by pravda byla,
přirozenost vyjevila;
kde by člověk pobloudil,
z přirození vyloudil atd.

A toto jalové srovnání vypůjčil si ještě J. Rulík v básni oslavující překladatele J. Nejedlého (báseň otiskována od Rybičky, Př. ktis. I, str. 148)!

¹ Paulsen II, str. 198 n.; Herbst I, str. 3 nn.; Grimm II, str. 389 nn., kde mnoho dat shromážděno o zamýšleném tehdy od Goetha eposu Achilleis.

² V. LF. XXXV, 1908, str. 266, 359 n., 366 a XXXVII, 1910, str. 458 n., 461; XXXIV, 1907, str. 368.

Marně tudíž Puchmajer v ódě »Na jazyk český« (v Hlasateli IV, str. 8 nn.) »vítal hosti: Řek a Říman Čechyni — uvedou v chrám spanilosti — v vtipu, chuti svatyni«, těše se »na velebné práce, na Homéra, na Horáce«; marně Ziegler učinil ještě r. 1818 vyzvání k přátelům svým, aby se dali do překládání klassiků (ČČM. 1868, str. 47). Doby ledabylých Gallašových překladů z Anakreonta (LF. XXIV, 1897, str. 17) a pod. překladů z Lukiana (LF. XXXVII, 1910, str. 442) prostředím latinským a německým minuly; než k novému překládání z řečtiny, filologickému, nedostávalo se dost vzdělaných pracovníků.

Ani na Slovensku nebývalo na školách čtení řeckých klassikův a především Homera pěstováno o mnoho vydatněji, když se Benedikti r. 1815 mohl posmívati, že »Xenofon panuje všemu zákovstvu«, a když se ještě o něco později Ondř. Palackému za odměnu dostalo Xenofontových Memorabilií (Palackého Korr. III, str. 8 a II, str. 266), tedy díla na pruských gymnasiích již podceňovaného. Než jednotlivci z prostředí domácího, jaké ličí Jar. Vlček (v Lit. čes. XIX. stol. II, str. 253), brali více podnětů k horlivějšímu, než bylo v Čechách, čtení nepochybně již i řeckých klassiků. Tak J. Hollý, jediný z vrstevníků, jenž psal pouze časomírou (L.F. XXI, 1894, str. 338), a pilný překladatel básní, ovšem převahou latinských. Jeho překlad I. zpěvu Iliady, jazykově velmi správný a lahodný, opírá se svědomitě o práce předchůdců. Již Bartocha zjistil závislost jeho na Nejedlém (L.F. VIII, 1881, str. 259), a lze ji prokázati ve v. 34, 59, 64, 155, 202, 261, 284, 304, 310, 365, 397, 414, 463, 491, 511 a j., zvláště však ve v. 123, 159, 351 a pod. Ale Hollý není ani prost vlivů Palkovičových, když překládá na př. ve v. 93 ne pre slub jemu nesplnění, 178 Bohové ti to ráčili doprát (Palk.: tak ti to bohové dali — *θεός σου σοι τό γ' ἔδωκεν*), 245 berlu, 270 z Apie rozdalekéj, 280 Bohiňa matka, 428 n. pre děvča z ozdobním pásem; 191 (zdálíbi) týchto na różno zahnať mal (Palk.: má ty na různu rozraziti, Nej.: týchto tu zahnati má), 468 stoli, vác pri hodách aňi srdce nežádalo stajních (Palk.: stoli, aniž jim radostných hodů žádalo srdce; Nej.: hodovali, aniž vácého při hodech žádali stejných), 472 tak Boha tam veselími celí deň krotili hlasmi (Palk.: přes celý také den Boha libými kojili hlasy; Nej.: krotili v prozpěvování), 523 má však tá bude péč, jako bych to ke skutku dovedol (Palk.: o ostatní má bude péč, jak já to splním; Nej.: . . . , jak bych to uvoďil v skutek). Patronymika převzata z Nejedlého, jen z příčiny metrické ve v. 59 (Atreviču mňa sa zdá . . .) podle Puchmajera. Nápadná je ve v. 314 nn., napodobených jinak podle Nejedlého, proměna přechodníků minulých v přítomné: Hněd sa ti čisťíci, v more aj špinu všeku hoďíci — s tučnich rádne plné hekatombi Apollu bujakov — a s koz podla brehov morskéj obetovali púšče.

Překlad J. Hollého je nejstarší časoměrný z Homera: ač obecně a právem se chválí jako z nejlepších, má první stopy násilného slovosledu, na př. ve v. 123: jak že ti dar velké můžú dať misle Achajskí? (Nej.: jakž pak mohou ti dát dar veliké myslí Achajští?); 183 já ze svími ju hñeď na plťách tovarišmi odeslěm; 245 n. o zem v tom berlu zlatími ozdobenú klince prač-čil; 284 n. co všeckim v záhubněj velkú jest baštú valce Achajským (Nej.: jenž ochrannou baštou převelikou Achajským všem jest v záhubné válce); 304 n. odporními na ten vivaďící slovmi sa spôsob povstaľi; 365 na čo . . . mám ti veďicěj všeko viprávat?; 370 n. než k ríchlému potom kňaz Ďaľekomírca Apolla Chrízes loďstvu zabral sa Achajských; 402 do zvišného tedáž pozvúc storukáča Olimpa; 516 zdáľi ze všech já sem zapovrhľá bohiňa najvác atď. Již u Hollého, byť náležel k těm řídkým u nás, kteří k práci stanovili pevný systém prosodický, bývá míra nezřetelná, na př.: Ďalekomírca — ○ ○ — ○, ale 34 brehem ďalekozňiceho . . . ○ — ○ ○ — — — ○; 50 mulice, 52 hraňice, 131 Bohovi, 195 Bohiňa, 224 k Atreovičovi, 255 raduje, 290 činiľi, 351 rukama, 569 krotila atď. — ○ ○; 59 Atreviču mñe . . . — ○ ○ — ○, ale 64: nahněval sa ○ ○ — ○, 78 nahněvá ○ ○ — atď.

Pátý, jenž otiskl překlad I. zpěvu Iliady, aniž pokračoval, byl K. Kuzmány. Úplné pochybení té práce, také již v hexametrech časoměrných, je patrno z ukázek uveřejněných Bartochou (v L.F. VIII, 1881, str. 260 nn.).

Již při ukázce J. Hollého přestává možnost, prokázati určitě přímý vliv J. J. Vossa. Tolikerým překládáním vždy téhož zpěvu Iliady vypěstěna praxe, z níž pozdější mohli pohodlně těžiti. A těžili, jakož jsme si pověděli o Puchmírovi i J. Hollém.

Burleyovy životy starých mudrců a jejich česká zpracování.

Příspěvek k dějinám starší literatury české. Napsal **Frant. Novotný.**

(Dokončení.)

Především vidíme, že všechny tyto české překlady, vyjma rkp. Fürstenberskýj, jsou samostatné, nezávislé na sobě vespolek, a to jak rukopisy tak i vydání tištěná. Příčina jejich odchylek, namnoze dosti značných, není tak v odlišné práci překladatelů jako v různosti překládaných textů. Jako jsme pozorovali nestejnost latinských rukopisů a vydání co do výboru biografii i obšírnosti jednotlivých kapitol, právě takové rozdíly nalézáme i v českých Mudrcích. Nepodařilo se nám však naléztí přímé předlohy žádného z českých překladů mezi latinskými

rukopisy a tisky zdejší universitní knihovny.¹ Jen tolik lze říci, že české rukopisy mají text celkem stručnější než tištěná zpracování, příbuzný do jisté míry s textem té skupiny latinských opisů, do níž náleží na př. jeden z rukopisů z knihovny Petra Voka z Rožmberka (Truhlář, *Catalogus codicum manu scriptorum* lat. č. 207), ač ani ten nemůžeme pokládati za jejich předlohu. Vydání Konáčevo a Lomnického blíží se spíše recensím tištěným anebo obšírnějším textům psaným, jaké jsou na př. u Truhláře č. 2141 a 2363. Ve výběru Mudrců jest charakteristický zvláště konec: v rukopisech jsou na posledním místě Symmachus, Boethius, Astyages, ale u Konáče Symmachus, Seneka, Alexander, Boethius, u Lomnického Symmachus. Stejně i latinský originál končí se různě, většinou Boethiem, méně často Senekou. Nalézáme-li v klementinském rkp. českém ve shodě s některými latinskými 75 životopisů, kdežto u Lomnického 62, u Konáče docela jen 47 proti 135 kapitolám nejúplnějšího latinského originálu tištěného, poznáváme, jak pružný byl objem tohoto díla Burlaeova; menší čísla ve vydáních tištěných vysvětlují se tím, že jejich původci nepřijímali kapitol zcela kratičkých a podle jejich zdání bezvýznamných, jakých není málo v latinské předloze.

Také textovými variantami liší se velmi značně české recense mezi sebou, ba ani nejdůležitější věc, vlastní jména mudrců, nejsou v nich podána jednotně. Na př. na třetím místě uvádí Konáč i Lomnický ve shodě s latinskými tisky a některými rukopisy (na př. čís. 2141 Truhl.) Chilon a, ale klem. rkp. s většinou latinských rkpů píše Philo, rkp. kap. Filo, rkp. Fürstenb. Fylo. Vůbec vlastní jména řecká a latinská byla i v tomto díle těžce porušována od opisovačů i překladatelů, jako všude, kde jsou cizí slova vydána v moc těch, kteří jim nerozumějí. Tak s překvapením čteme v životě Platonově, otištěném z rkpu klement. ve Výb. z lit. čes. II sl. 940 nn., že matka Platonova slula Pac ion, ale srovnáváním s originálem poznáváme, že i do tištěných vydání latinských se dostala tato chyba nesprávnou transkripcí jména Periktione, napsaného s užitím kompendia: ve vyd. z r. 1475 čteme Pert ion, ve vyd. z r. 1472 zkaženější Par cion. Ovšem při překládání bylo učiněno nesmírné množství nových chyb, takže na př. v rkpe Fürstenberském, který jest v této věci nejhorší, nesnadno poznáváme ve jméně P o m e r y u s Homera, v Dyostenovi Demosthena, ve jméně Nawaftecz Zoroastra.

Mimo různost předloh působilo arci i různé vzdělání překladatelů, poněkud i zvláštní tendence, že české recense Mudrců v mnohém se vespolek liší. Z překladů zachovaných rukopisně projevuje nejvíce individuálních znaků a řekněme přímo ne-

¹ Rkp. kapitulní knihovny G 42, obsahující mimo jiné i »Vitae et dicta philosophorum« (Podlaha, Knihovna kapitulní č. 87), nebyl nám přístup.

dostatků rkp. Fürstenberský. Jeho pisatel byl zřejmě beze všeho vzdělání klassického; jeho prací jistě bylo jen opsání překladu, učiněného od někoho jiného, a při tom rozmnožil počet chyb zejména nesprávnou transkripcí vlastních jmen, která mu byla, jak jsme výše ukázali, docela cizí. Latinská předloha tohoto překladu byla táž jako rkp. kapitulního, stručnější než kterákoli jiná recense; také český text obou těchto zpracování má tolik shod, že jest uznati zvláštní vztah mezi nimi proti jiným zpracováním, na př. proti rkp. klementinskému. Jejich původci nevyčníkali asi znalostí starověku a zájmem o něj. Dostatečný doklad toho jest život Homerův. Kdežto všechny latinské recense, psané i tištěné, pokud je známe, uvádějí aspoň »hic de captivitate Troiae multa scripsit« — vydání tištěná a s nimi Lomnický jsou tu obšírnější — a také klement. rkp. připomíná »Ten o bojích Trojanských mnoho jest sepsal divného«, rkp. kapit. a Fürstenb. vynechávají i tuto skrovnou zmínku o literární činnosti Homerově a vypravují jenom o jeho tragické smrti, kterou si způsobil v rozčilení, že neuhodl hádanky rybářů.¹ Za to nejvíce proniká v tomto zpracování tendence nábožensko-morální, patrná hned z nadpisu díla v rkpe Fürstenb.: »Tuto fie czte omdrezich przirozenich kterizto mudrofti bili obdarzeni od pana naffeho mileho geziffse Krista«. Výklad o Platonovi začíná se proti jiným recensím tím, co jeví podle středověkých theologů vliv božského zjevení u tohoto pohanského mudrce: »Plato mudrзец Athenski on w swich knihach polozil ze napoczatku bilo flowo a flowuo bilo vboha a buoh bil slowo. Ale nepolozil gt ze slowuo uczineno gt tielem«. Větu, již označujeme ležatým tiskem, doplnil náš překladatel proti originálu podle známého začátku evangelia zpaměti; v rkpe kapitulním jest začátek stejný, ale poslední věta v něm není: »Plato atensky mudrзец on w swych knihach polozil ze na pocatku bylo flowo a flowo bylo vboha, ale nepolozil gt flowo učiněno gt tielem«. Že se původce této recense vyhýbal všemu, co by mohlo vzbuditi mravní pohoršení, jest patrné ve vypravování o »mlčelivém« filosofu Sekundovi, který podle staré tradice přišel po mnoha letech nepoznán do otcovského domu, chtěl zkusiti cudnost své matky; matka při té zkoušce — jež se u Burlaea obšírně líčí — ne-

¹ Otiskujeme zde tuto »biografii« Homerovu, jak ji podává rkp. Fürstenberský: Pomeryus mudrзец gedon den kdiz chodieffe na brzieze morzikem lpatrowaffe hwiezdi. Toho wzrziewffe rybarzi fedieczy na brzieze morikem polmy wachu fie gemu, a kdiz wzrziel any fie smýegi otazal gich czo bi czynili. A ony take otazku wzziaili k ne(mu) a rzekli kolikoz kolywiek popadli smý tiech nemame a kterichz smy nepopadli ty mamy. Neb w lwem ruchu hiedachu czrwuow a homerius miil lwu obratil k rybam miilil kterak bi to mohlo bitý ze nepopadnuoz rybi bi gi miely. A kdiz otazku nemohl zpravity obratiw fie w blaznowftwie y obiefil fie. A przied tiem bil ziw fto a fedmdefate let.

obstála, a když se jí syn dal poznati, z hanby se usmrtila. V rkpe Fürstenberském i kapitulním jest toto vypravování vynecháno a stručně jen poznamenáno, že Sekundus proto navždy umkl, poněvadž matka si pro něj vzala život.

Na druhé straně liší se obě tyto verše od sebe poněkud ve výběru životopisů; tak v rkpe kapit. schází proti Fürstenb. Hermes, Epicurus, Xistus, Plutarchus, ba i Seneca, a naopak zase jeho charakteristické plus — nehledíme-li k životu Empedokleovu — jest poměrná správnost a přesnost jevící se nejen v transkribování vlastních jmen, nýbrž tu a tam i v citování na př. Diogena a Hieronyma. Podle všeho obsahují tyto rkpy dva různé opisy téhož překladu.

Proti tomu jest verše rkpu klementinského samostatná a pochází z obšírnějšího latinského originálu.

Nejzajímavější jsou arci ta zpracování Mudrců, která můžeme spojit s jmény známých literárních osobností, totiž Konáčovo a Lomnického. Konáč byl veden k této práci jednak časovou i svou osobní zálibou ve čtení populárně mravoučném, jednak vůdčí myšlenkou humanistické družiny Všehrdovy, těžiti z klassických studií ve prospěch »přirozeného« jazyka českého. Jeho překlad náleží do první periody jeho spisovatelské činnosti, zahájené překladem z latinského a částečně nepravého Lukiana »O nejbídnějším stavu velikých pánův Lucianus« (1507), charakteristické zejména překladem Silviovy »České kroniky« (1510), Čtverohranáčem (1516) překladem Eneášova »Somnium de fortuna« (O štěstí i divný i užitečný sen, 1516) a snůškou bájek, nadepsanou »Pravidlo lidského života, jinak podobenství starých mudrců« (1528).¹ Po stránce obsahové nebylo při této práci potřebí ulamovati na některých místech hroty originálu, nesnesitelné českým čtenářům, jako tomu bylo při překládání kroniky Sylviovy; proto převod Konáčův jest celkem věrný a není pozorovati úchylek od latinské předlohy ani tam, kde bychom je čekali, totiž kde by Konáč byl mohl i při svém nevelkém humanitním vzdělání leckterý údaj originálu opravit. Takto však na př. i zde čteme o Plautovi, že byl »Tulliův učedník« (právě tak ještě u Lomnického),² oba Katony směšuje v jednu osobu a praví »Catho Mudřec a Poetha Latinský za času Virgilia v Římě byl«, Vergilia zná jen jako kouzelníka a nepřekládá ani stručné zmínky o jeho básnické činnosti, již nalezl v originále (»Hic scripsit libros tres Bucolicorum Georgicorum et Aeneidos

¹ Srov. Vlček, Dějiny čes. lit. I 1, str. 340 n.; J. Truhlář, Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. str. 145—149.

² Vznik této chyby originálu vysvětluje správně Woelfflin v uved. vyd. Caecilia Balba str. 56 pozn. tím, že Plautus byl zaměněn s Munatiem Plankem, jehož jméno bylo všelijak zkomolováno (na př. Plautus Animancius, Plaucius armacius) a jenž jest uváděn jako »Ciceronis discipulus«.

a pod. Proti tomu sám rozmnožil chyby originálu nesprávným překladem četných míst; »mdlý vtip«, jehož si jest vědom v úvodě k překladu Lukiana, neopustil ho ani zde a také k této práci mohl připsati slova, kterými provází svůj překlad Sylviovy kroniky: »Kterúžto (kroniku) v český jazyk, pokudž i mladý věk i také hrubý a zpozdlý dopustil vtip, sem obrátil, ač snad nepřevrátil, větší pilnost o ozdobnost řeči máje výborné české nežli o vyloženi slova z každého slova pečuje«. Nehledíme-li k nesprávnému transkribování vlastních jmen — jež jest tu ostatně značně lepší než v rukopisích — jsou u Konáče četné omyly, zaviněné ne dosti důkladnou znalostí latiny a kulturního života starověku. Tak na př. v životě Thaletově větu »qua quidem re propter novitatem et magnitudinem pecuniae ad universum civitatis populum delata placuit Apollinem Delphicum consuli cuinam adiudicari debet (tabula aurea)«¹ překládá: »I pro takovou noviny drahotu došlo jest to obecních a potom Hajtmana města, aby rozsoudil, komu by měla tabule ta býti. Tehdy ten Apollo hajtman tomu, kdožby byl v městě nejmoudřejší, tabuli přisoudil«. Apollo Delphicus — Apollo, hejtman města!² Věta o Diogenovi »když se pak Dyogenes již starý ad Agonem Olimpiacum bral...« právě tak málo pověděla českým čtenářům o cíli této cesty, jak málo překladatel rozuměl jejímu originálu. Pro stručnost uvedeme vedle sebe několik vět originálu a překladu Konáčova, z nichž jest patrné, že překladatel nerozuměl dostatečně textu latinskému.

[Solon] Magni et virtuosi apud tyrannos similes sunt calculis rationum, quorum unusquisque quandoque plura signat, quandoque vero pauciora.

[Periandros] Volentes secure tyrannos fieri (var. ferre) oportet benevolentia fulciri non armis.

[Anacharsis] ut in doctrina doctorum⁵ moribusque proficeret.

Velicí a ctnostní u Tyranů podobní jsou k počtu obecnímu; ježto jeden více znamená než druhý.³

Kterž chtějí bezpečně ukrutníky a Tyrany skrotiti, ti se mají dobrotou a ne oděním stkvíti.⁴

aby v umění Doctorském prospíval.

¹ Podle lat. rkp. klement. č. 2141 Truhl., jehož text je v této větě Konáčovi blíží než tištěná vydání.

² Klement. rkp. český píše o Apollonu mudrci.

³ Lomnický správně: »Týž Solon říkával, že dobří a poctiví muži u velikých pánů přirovnávají se k početním grošíkům, z nichžto jeden každý někdy více někdy méně znamená a platí.«

⁴ Klement. rkp. překládá »tyrannos ferre«: »kdož chtí ukrutníky strpěti bezpečně potřebí jest aby se ohradil dobrotivostí více než oděním«; Lomnický správně: »Tyranné chtějí-li v Tyranství sebou bezpeční býti, že musejí dobrotivostí a ve zbroji se ohraditi.«

⁵ Var. graecorum; odtud rkp. klement. »aby umění mravů řeckých dosáhl«, Lomnický »aby v umění Řeckém i v mravích prospěl.«

... Aliud quod Graeci incipientes comedere sunt parum famelici, repleti vero multum esuriunt.

[Sokrates] semel ictu calcis percussus est.

[Platon] Tunc beatus et felix censendus est orbis terrarum: cum sapientes efficiuntur reges aut reges efficiuntur sapientes.

... Vilitas hominis cognoscitur in multiloquio.

[Aristoteles] ... et tantam adeptus est dilectionem Platonis et diligentiam circa studium philosophiae, quod Plato domum Aristotelis domum lectoris vocabat.

[Symmachos] Natura rerum est ut qui balbutiunt plus loquantur.

Třetí že Řekové, když by měli jísti, hlad trpí, a když se najedí, vždycky lačněji.

Když pak jednu chvíli od jednoho něčím udeřen byl.¹

Tedyť šťastný nazván bude svět, když moudří krále voliti budou neb když se králové moudřími budou spravovati.²

Užitek³ člověka z mnohého mluvení poznán bývá.

Od něhož takovou milost obdržel a umění, tak že Aristotelův dům učení nazval.⁴

Přirozená věc jest že ti, kteříž jsou tlustí, mnoho mluví.⁵

Důkladným překladatelem, jak patrno, Konáč nebyl. Knížku, jejímž úvodem učinil překlad traktátu Basileia Velkého »Proč Philosophy a pokavad čísti máme«, zakončil podle svého zvyku dvěma sapfickými strofami, obsahujícími povzbuzení k moudrosti.⁶

Zcela jiné podoby nabyli Burlaeovi Mudrci v zpracování Šimona Lomnického. Lomnický uměl velmi dobře uplatniti vše, čemu se kde naučil. Volná lehkost, kterou se vyznačoval ve své spisovatelské činnosti jako ve svém životě vůbec, projevuje se i v tomto jeho překladě leckdy sice povrchností, ale druhdy též obratnou samostatností.

Při srovnávání Filozofského života Lomnického s překladem Konáčovým a s latinským originálem jsou nejzajímavější *samo-*

¹ Rkp. klement. také s neporozuměním »Opíet jeden dal jemu ránu kamenovú«; správně Lomnický: »Jednou se přihodilo, že ho jeden patou uhodil.«

² V rkpe klement. správně; rkp. Fürstenb. neúplně: »Tehdi blahoslaweny a šťastny okříflek zemřki nazwan ma bitý kdiz mudrczi biwagi kralowe«; rkp. kapit. zmateně: »Tehdy blahoslaweny zemsky okříflek ma nazwan byti, když mudři věinění bywagi králi. Neb kralowstwie blahoslawena byla by. Neb by se přihodilo mudrcem aneb kralom, aby mudrci byli když kralowe bywagi mudři.«

³ Zde jest arci možno, že překladatel četl už ve své předloze Utilitas, ale je podivno, že snesl u filosofa takovouto »sentenci.« Rkp. klement.: »Nemúdrost člověka v mnoho mluvení bývá poznána.«

⁴ Rkp. klement. správně »dům čtitelův«

⁵ Rkp. kapit.: »Přirozena wiece ět aby zagiekawi wiece mluwili...«

⁶ Hanka, Bibliografie prvotisků českých (ČČM 26, 1853) str. 33. V musejním exempláři nyní poslední list schází.

statné přídávky Lomnického, z nichž některé týkají se výslovně českých poměrů současných, jiné vyplynuly prostě ze snahy, učiniti knížku jednak zajímavější, jednak obsažnější. Při výkladu

Ezopovi dodává, že jeho fabule i život vydal latinsky Rinitius a připsal je »Antonovi Tytule svatého Crysogona Kardinálu«: podle kterési kroniky »ab initio mundi« doplňuje biografii Zenonovu; jedna z pověstí o sebevraždě Aristotelově dává mu podnět k úvaze, »že moudrost světská nemoudrost jest před Bohem.« O Liviovi ví, že z jeho historických knih třetí díl (zlobivosti času) jsme potratili, ano připomíná i jeho domnělý hrob, nalezený v kobce sv. Justiny v Padově a náhrobní nápis, který byl v pol. 14. stol. nalezen na blízku onoho kostela, jakož i mausoleum, které bylo pro jeho ostatky vystavěno; tento nápis cituje a českými verši parafrasuje, ač se přiznává, že mu dostatečně nerozumí, že však jej přece pro učenější uvedl. O Ciceronovi také píše obšírněji než jest v originále. Velmi zajímavý jest přídatek v životopise Vergiliově, kde k četným kouzelným výkonům tohoto čaroděje a básníka přidává rozšířenou pověst, jak Vergilius byl potupen při svém milostném dobrodružství a jak se pomstil ženě, která jej zradila, tím, že svou čarovnou mocí uhasil všechny oheň v městě a její lůno učinil zdrojem ohně nového.¹ Charakteristika básní Vergiliových, kterou také připojuje ze svého, jest arci podivná: »Týž Virgilius za živobytí svého mezi jinými tyto troje knížky užitečně uměle složil a vydal, totiž Bucolica, v kteréž učí dobytek pásiti, Georgica, v té učí rolí vorati a zemi dělati, Eneida, a v té učí bojovati« Při Quintilianovi upozorňuje na zajímavý osud jeho díla, které Poggiovým nálezem »okolo Léta Páně 1414« na Concilium Konstantském v jednom klášteře opět bylo objeveno a světu vráceno.

Leckde si Lomnický dovoluje i vtipkovati, jako když při zmínce o Pythagorovi, že od kovářů se naučil harmonii tónů, dodává: »Protož Řehola s Kováři a Kováři s Řeholou dobře by býti a při sobě státi měli«. Když byl uvedl Theofrastovy výstahy před nešlechtnými ženami, dodává zdvořile, že v Čechách by se takové ženy nenašly a prosí za odpuštění, že to píše. Osobní narážku obsahují slova vpletená do uvedeného vypravování o milostném dobrodružství Vergiliově »A zdá se mi, že mu bylo Lux, nebohý Kramář pro pek (!) uváz na lep« a násl. Galenovi přičítá ke chvále, že »v pranostyce své také nikdá nechybil jako se nyní často treffuje, když mnozí naši pranostykáři pokládají prsku rád bývá čas a když kladou jasno naproti tomu bývá prška zas«; ovšem to prý může býti trest boží za naši malou zbožnost.

Pouhou stilistickou frásí jest, když náš překladatel připomenuv, že Apuleius napsal ve svých knihách ještě mnoho jiných

¹ Obšírněji o tom viz v Hlídce Času z 19. března 1913.

² Správně: v zimě 1415/6.

pamětihodných sentencí, dodává »tam čtenáře odsílám«. Ani není jisto, zdali bylo upřímné a účelné upozornění na knihy historika Julia Celsa. Spíše se shoduje se skutečností, píše-li při Ovidiovi, že poněvadž »jeho život knihy... téměř všudy a všechněm v rukou jsou, obsírněji tuto o něm psáti vidí mi se že není potřebí«; jistě tato poznámka může býti pokládána za doklad, že Ovidius byl tehdy v českých školách čten. Stejný význam má jeho poznámka o spisech Vergiliových, že se téměř všude ve všech školách mládeži čtou. Zajímavé jest citování tehdejší literární novinky, Veleslavinovy Politie historické, vydané před sedmi lety, jejíž autoritou Lomnický dotvrzuje, co vykládá o ohromné alexandrijské knihovně Ptolemaiově.¹ Na dílo teprve chystané poukazuje v kapitole o Senekovi: »A poněvadž od jednoho jeho milovníka vůbec lidem dobře známého slyšeti, že se od něho knihy Senekovy překládají aneb některé sentencie přednější z nich vybírají a vůbec vydávati mají, já o nich tuto mlčím a nic neříkám; snad bohdá něco toho uhlídáme a brzy dočkáme, a budem-li míti co, i chváliti a děkovati budeme«. Bohužel nepodařilo se nám zjistiti, koho Lomnický míní tímto milovníkem Senekovým.

Avšak jako Konáček ani Lomnický neopravil chyb, jež našel v originálu; i on pokládá Plauta za učedníka Tulliova, mluví o jednom Katonovi, mudrci a básníku latinském z doby Vergiliovy.² Vůbec chronologie římské literatury byla mu asi zcela lhostejna, jak pozauváváme mimo jiné i z věty o Terentiovi: »Byl pak též Terencyus v Římě vznešený za císaře Octavianu Augusty a starší byl než Cicero více než o šedesáte let«. I nejhrubší nedopatření Burleyovo Lomnický klidně přeložil, totiž život básníka Statia — v kterémž jméně ostatně jsou sloučeni Statius Caecilius i P. Papinius Statius (»Ten za času Enniusa poety na světě byl, rodem Francouz, vznešený jsa v Římě, v Mediolánu pak umřel«) —: »A měl tento Statius dva syny, oba vznešené poety, totiž Archimenidem a Thebaidem« (orig. »Hic duos filios habuit poetas et metricos Achineidem et Thebaidem«).

I Lomnický na leckterém místě neporozuměl latinské předloze nebo ji přeložil nesprávně; tak na př. »(Thales) jsa tázán, proč se nežení, odpověděl: Pro milost synův« (ob filiorum amore)³; o Biantovi vypravuje, že byl otázan »od jednoho bezbož-

¹ »Kdo mi nechceš toho věřiti, čti Politicam Historiam (!), totiž knihu o správách světských jak pravdivě sepsanou tak ozdobně a bedlivě naším Českým jazykem vůbec vydanou: tu se toho všeho gruntovně dočtíš a doptáš a tomu všemu místo dáti moci budeš«.

² Sporu mezi tímto datováním a tou věcí, že za svědka o Katonovi jest uváděn Sallustius, »žijící za Tullia«, Lomnický si arci neuvědomil.

³ Rkp. klement. »Pro milování synův«.

něho člověka, co by byla Eusebia« (quidnam esset eusebia): řeckému slovu předlohy nerozuměl patrně ani překladatel a jistě ne jeho čtenáři. O Homerovi u něho čteme, že mimo knihu »Iliades« složil jinou knihu »a té dal titul Odissea, v kteréžto *Ulisovy nedostatky a omyly* vypsali: tak rozuměl Lomnický slovům »eoque Ulixis *errorem* describebat«.

Po stránce formální se Lomnický přičinil dostatečně, aby čtenáři věděli, že překlad pochází od veršovce, tím, že větší díl výroků a sentencí, citovaných latinsky, parafrasuje *českými verši* své výroby.¹ Jindy ilustruje uvedenou myšlenku *podobným citátem* ze spisovatele jiného, ukazuje tak svou sčtetlost (na př. s Ciceronovým Omne malum nascens facile opprimitur a násl. srovnává verše Ovidiovy Principiis obsta atd.); na několika místech uvádí i *česká přísloví* podobného smyslu. Tak na př. uvedenou sentenci Symmachovu, již tak špatně rozuměl Konáček, »Natura rerum est ut qui balbutiunt plus loquantur, affectant enim copiam sermonis pudore defectus« překládá nejprve svými verši:

»Ten obyčej lidé mají
Ti, kteří se zajíkají,
Že nejvíc mluvití chtějí,
Nejspíše řečňovat smějí.
Stydíc se, že jazyk krátek,
Chtí nahradit nedostatek.«

A pak dodává: »A snad odtud to Čechům přísloví pošlo, že breptavý nejvíce chce mluvití, kulhavý choditi, slepý viděti, bezrukej dělati a blázen mudrovati«.

Ačkoli Lomnický ve svém zpracování rád spojoval, kde jen byla příležitost, užitečné s lahodným, mravní naučení s pobavením přímo pikantní povahy — cudné přisnosti neprojevuje ani v tomto svém díle —, zakončuje svou knížku ze zvyku velmi nábožně slovy: »A tak o životu a mravích filozofů starých z Laercya historika i z jiných pravdivých historií tuto na ten čas krátce a dosti povědino buď. Pán Bůh rač nám dáti v ctnostech svatých prospívati a nade všechny jiné mudrce Syna jeho jediného, Pána našeho Krista Ježíše, jenž jest věčná svrchovaná moudrost, následovati. Abychom majíce hojnější spravedlnost než mistři, zákoníci a všickni světa mudráci života věčného dojíti a na neskonalé věky moudrost Boží věčnou chváliti, velebiti a v nebesích se všemi volenými jeho radovati se mohli. Amen.«

Jak v doslovu tak i v dedikační předmluvě — v níž vypravuje podle Gest o třech radách, daných císaři Domitianovi, které pak vzadu allegoricky vysvětluje — tvrdí Lomnický, že vybral Životy »na větším díle ex Laertio Historico«; že toto tvrzení není správné, plyne samo sebou z našeho pojednání.²

¹ Ukázky srov. v Jirečkově Anthologii str. 256 nn.

² Tento údaj Lomnického opakuje i Flajšhans v Pisemnictví českém na str. 360.

Ve veršované předmluvě ke čtenáři Lomnický upozorňuje mezi jiným, že jeho práce není pro učené lidi »ani pro žádné Mudráky«. Přes to snažil se zachovati svému překladu ráz jakési vědeckosti tím, že mnohem pečlivěji než Konáč hleděl zejména k literární činnosti svých filosofů a snažil se vhodnými přídávky, jak jsme viděli, svou předlohu doplniti. Ostatně na titulním listě vydání z r. 1595 sám praví o filozofském životě, že jest »Z hodnověrných latinských Hystoriai summovně vybraný. A netoliko prostějším, ale i dosti moudrým k navedení dobrých mravův potřebný a užitečný«.

Z našeho pozorování vyplývá, že české překlady Burleyových Mudrců, obsažené v rukopisích, i zpracování Konáčovo byly pořízeny beze všeho vlivu humanistického vědění; teprve za doby Veleslavínovy rozvířila u nás humanitní studia tak široko obzor obecné vzdělanosti, že obvodem jejích kruhů byla zasažena i literatura populární. Arci čilý duch Lomnického byl nad jiné přístupen tomuto vlivu; jemu děkuje za to, že jeho překlad knihy Burleyovy, vzniklé ještě před dobou italských humanistů, nebyl přece jen pouhý anachronismus.

Poznámky k básním Petra Bezruče.

Napsal Miloslav Hýsek.

Jediný svazek veršů Petra Bezruče, jehož druhé vydání, proti prvnímu rozmnožené skrovnou literární žní téměř desíti let, bylo by možno doplniti ještě několika čísly, po otištění v časopise sem nepojatými, znamená v moderní naší produkci slovesné složku kladnou. Básnická jejich cena i význam národní byly uznávány od počátku, a tak Petr Bezruč dnes je nejen z nejemělečtějších zjevů posledního našeho období literárního, nýbrž i básník vedle Machara ve všech vrstvách nejpopulárnější. Dva tři hlasy pokusily se nesouhlasiti s tímto veřejným míněním: Kamil Fiala v *Moderní Revui*, Josef Holý v doslovu druhého vydání *Skokád* a posledně Pavel Vychodil v *Hlídce*, kteří všichni Bezručovo dílo podceňují pro »místy dosti hluché romantické pathos«,¹ spokojujíce se vesměs pouhou touto charakteristikou a nesnažíce se ji věcně dokázati. Ale nejen pozornost nejširších vrstev, rozplamenovaných na besedách a akademích recitacemi Bezručových veršů, jež pro české Slezsko vzbudily zájem větší než celé spolky a politické kluby, příznivě svědčí pro básníka, který až do poslední doby žárlivě střežil svou pseudonymitu a jenž i dnes, když jeho osoba je známa, úzkostlivě se vyhýbá veřejnosti: jeho verši se

¹) *Hlídka* XXX. 1913, str. 453.

inspirují naši přední hudební skladatelé, o jeho díle napsána byla řada kritických studií, metrum jeho básní bylo předmětem odborné úvahy v Listech Filologických již před lety.

Potíže však dosud působila klassifikace zjevu Bezručova ve vývoji moderní poesie naší. Generace, která proti starším směrům v letech devadesátých vyhlásila boj, celé těžiště svých zájmů původně přenášela do vlastního nitra, usilujíc vyjádřiti odlišné duševní stavy své veršem, v němž zvučí melodie nejsubtilnějších nálad a jehož obrazové přetížení mělo býti symbolem toho, co v nich bylo nevyslovitelného. Skutečnost, v níž mladým básníkům bylo žíti, nijak nevyhovovala jejich vzrušeným představám: byl v nich hlad života slavného a piného, byli přesvědčeni o svých schopnostech vášní silných a podmanujících, a zatím jejich okolí bylo malé a šedé, jeho zájmy praktické a maličerné, jeho boje neplodné a špinavé. A z tohoto prostředí, které předem už všem smělým snům znamenalo naprosté zklamání, rostli a jemu hověli spisovatelé starší. Zatím co velké literatury západoevropské měly již velké básníky, kteří se vysoko povznegli nad všednost každodennosti a zpívali slávu nekonečna a o věčné záhadě lidského srdce, jejichž pohled neznal omezeného prostoru a jejichž duch pronikal nejen přítomnost, nýbrž i minulost a budoucnost, poesie česká zdála se mladým nespokojencům tak strážlivou, šosáckou a řemeslnou, že pokládali za nutné přetřhati všechny tradice s písemnictvím domácím a úplně přilnouti k velikým vzorům cizím. Studovali a napodobovali zejména francouzské symbolisty, přejímali jejich umělecké theorie a měřili jimi produkci domácí; vše, co bylo ohlasem názorů vyspělé ciziny, pokládalo se nejen za moderní, nýbrž za jediné umělecky oprávněné, ať to byly náměty, ať řeč a rýmy nebo celé druhy slovesné. Ale že literatura tato nerostla ze skutečného života, že se připínala k literatuře národů cizích, zúžila se v ní nekonečně životní oblast na úzké pole, ovládnuté vědomím marnosti, které vytušili ve slokách svých vzorů; tuto marnost jim repraesentoval zejména poměr muže k ženě, jež stále je předmětem smyslné touhy a jež vždy ji unikajíc rozvrací a otravuje mužovo nitro.

Erotická zahořklost jest význačným rysem v životním názoru generace let devadesátých a její intenzitu způsobily nejen vzory cizí, nýbrž i skutečnost, ideové proudy hýbající tehdejším životem. Tyto ideové proudy jsou pro moderní literaturu neméně důležité: tam, kde artistické snahy hrozily ji naprostým umělčáctvím formy a zplaněním obsahu, zachraňovala ji a také zachránila při nejvýznačnějších představitelích této generace okolnost, že byli zasaženi kulturní a politickou vzpourou mládeže, již nad literaturu byl život a jejíž úsilí se označovalo slovem »pokrokový«. Tato mládež žila život opravdový: neucelovala veršů v tvůrčím vzruchu nad psacím stolem, nýbrž zaníceně debatovala v zakouřených místnostech klubovních; nechytila v horečném

napětí svých odlišných nálad do pavučinových sítí nejhledanějších metafor, nýbrž pádnými slovy přiléhavě a srozumitelně tlumočila náladu mass z ulice v žurnalistických člancích; neutíkala ze skutečnosti bolestně v srdci zklamána do dávno mrtvé minulosti a neoploďňovala ji své básnické fantasie, nýbrž poctivě se snažila tuto skutečnost učiniti lepší a fantasií napínala, aby našla pro toto zlepšení vhodné cesty. Bylo to velké množství problémů, které tížily pokrokovou mládež, a mezi nimi byl také vzájemný poměr obou pohlaví.

Ale tam, kde mladí básníci se k erotickému problému blížili s uměleckým rozkošnictvím dekadentů, vyluzující z nejlidštější struny srdce motivy ke mstivým kantilenám zklamaného a neukojeného milostného hladu, snažili se průkopníci nových názorů nalézt složky, které vedou k tomuto rozvratu, a nalézali je právě v nezdravém sociálním základě celé společnosti, ženoucí se za mocí a požitky. Žena, jež má býti požehnáním života, jest vinou společnosti jeho kletbou, a náprava jest možná pouze tehdy, bude-li si žena vědoma své lidské ceny, bude-li postavena na roveň muži a dostane-li se jí vzdělání. Problém erotický je důležitou složkou problému sociálního, jenž jest v popředí palčivých otázek dne a v českém národě se často kryje s problémem politickým. Není náhodné, že nejsensitivnější básník erotické tragiky dneška Ant. Sova je zároveň vášnivým věstcem nového království na zemi a že Otakar Březina má báseň »Ženy« právě v knize »Ruce«, žhavě visí dokonalého sbratření a životního souladu.

S tohoto hlediska je nutno pojímati i Petra Bezruče. Petr Bezruč bývá vykládán jednostranně. Recitovány bývají jen jeho básně o Slezsku, první svazček jeho veršů má název Slezské číslo (Besed Času) a nové vydání bibliofilským spolkem je pojmenováno Slezské písně; nazývá-li se sám »bardem prvním z Beskyd« (»Já«), »rhapsodem zoufalým« (»Čtenáři veršů«) neb »Ahasverem svědomí Čechů, škaredým fantomem a zaslého národa bardem« (»Škaredý zjev«), není možno pouze s tímto zřetelem vykládati celou jeho básnickou bytost, jak učinil Ant. Veselý,¹ a tím méně ho nazvat »bludným, chmurným balvanem zaneseným jakoby náhodou do zcela odlišného prostředí, klesajícím velkou svou vnitřní tíhou hluboko do půdy naprosto jiného složení, nesoucím v hlubokých svých rýhách stopy větrů a bouří vzdálených končin«, »básníkem úplně odpoutaným od jakékoliv slovesné tradice«, nebo se domnívati, že »naplňuje zvláštní skepsi o oprávněnosti vývojové filiace a pragmatického výkladu nové české poesie«, jak čteme u Arne Nováka.² Petr Bezruč jest syn doby, všemi kořeny své bytosti roste z této doby a těsně souvisí s vývojem naší poesie a zejména s poesii moderní; liší-li se od vět-

¹ Bard. Pokus o novou klassifikaci zjevu Petra Bezruče. Česká Revue, ročník 1910—1911.

² Úvod k Nové české poesii, 1907, str. XLVII.

šiny auktorů, zastoupených v anthologii »Nová česká poesie«, liší se pouze proto, že Bezruč je ryzí básník, skutečná individualita, ne literát, jenž napodobuje a píše, aby psal, a že výbor z něho jest jednostranný. A jmenuje-li se sám »bardem«, týká se toto označení pouze účinků jeho poesie, ne však její umělecké struktury: Petr Bezruč je básník ryze moderní, u něhož vedle inspirace převážně pracuje také mozek a jenž s neobyčejnou prozřetelností, jaké je schopna pouze největší intelligence, vybírá a zamýšlenému účinku podřizuje výrazové prostředky.

První básně Petr Bezruč otiskl v únoru roku 1899 v belletristické příloze »Času«, ale byly konfiskovány. Jsou to básně Den Palackého a Škaredý zjev, v nichž auktor mluví za ujařmenou větev svou již plným hlasem »zaslého národa barda«. Místo nich v opraveném vydání belletristické přílohy vyšla báseň jiná, Zkazka, v knižním vydání podle počátečního verše druhé své části nazvaná Jen jedenkrát. V první části její vypravuje se o zemi na severu, na niž nesvítí slunce, kde žije v temnotách a ve věčném sněhu smutný národ; když jedenkrát náhle slunce tam zasvítilo, zmocnil se strach celého národa, jenž nechápal, jak sněhy roztály a jak z panenské půdy vypučely květy, a proto se modlil k neznámému démonu, aby šetřil jejich života. A tak slunce zašlo a nikdy již na severskou zemi nezasvítlo. Pozdě poznal uklidněný národ, když uviděl květy a pocítil jejich vůni, svůj tragický omyl: slunce, jednou zapuzené, nevrátilo se; a lidé, kteří jedenkrát pocítili jas života, žili tím smutněji. A básník v druhé části básně mluví o sobě: i on jedenkrát poznal lásku, zapudil ji však, a nyní, kdy je pozdě, celého jeho života se zmocňuje marný smutek.

Pro poesii Petra Bezruče jsou v této prvotině dva významné rysy, jež ho pojí s generací let devadesátých: první část její, psaná originálním nerýmovaným veršem, jest vise lidstva žijícího v temnotách a majícího tušení o životě krásnějším, vise, kterou v jiných variantech a jinak zpracovanou nacházíme u předních představitelů této generace, O. Březiny a A. Sovy; jest výsledkem oné nespokojenosti společenské, jež plnila léta devadesátá, a jsou v ní všechny ony symboly, jichž užívali oba jmenovaní básníci: smutné údolí, teskné ženy, slunce, květy, vůně. A Petr Bezruč jako Březina a Sova podobných horečných visí užívá často: v »Ligotce Kameralné« ustupují poražené voje a temnou nocí planou bázlivé a teskné ohně; celá báseň »Já«, zřejmý, ač samostatný ohlas známé básně Walt Whitmanovy, je takovou visí, kterou doplňují jednotlivé partie v jiných básních, na př. »Kdo na moje místo?« nebo »Opava«, kde poslední verš:

Vidím vát prapory na věžích bílého města

opět zcela patrně je z rodu symbolické poesie, jež tolik milovala různá podobná »bílá města«; sem náleží »Didus ineptus« a »Ška-

redý zjev«. A nejen tímto vyvoláváním preludů a obzíráním celé krajiny se Petr Bezruč hlásí k oné poesii vzrušených nervů a pronikavě zbystrěného pohledu, kterou o životě psal Walt Whitman: právě tyto básně jsou svéráznou obměnou volného verše a v nich i jinde Bezruč s vášnivou výmluvností za sebe staví jména měst a dědin svého rodného kraje, jejichž osud v něm budí hrůzu. Verše druhé části básně »Já« na př.

Za ploty hrál jsem a pod okny hrál jsem,
jedinou strunu mají mé skřipky,
těžký dech semdesáti tisíců,
co hasli pod Lysou, při Bohumíně,
v borových urvaných hájích co hasli,
v urvaných Beskydech pomalu hasnou,
v Šumbarku shasli a v Lutyni zhasli,
v Datyních hasnou a v Dětmarovicích,
v Porembě zhasli a v Dombrově hasnou,

jsou nemyslitelný bez Whitmanova vzoru. Podobná místa jsou roztroušena četnými básněmi.

Že Petr Bezruč tvořil takto vědomě, je patrné z velkého jeho formálního úsilí, které jest rovněž pojátkem s jeho generací. Básník o poesii skutečně přemýšlel: v závěrečné strofě »Papírového Mojšla« přímo vyslovuje podstatu moderní poesie:

Tomu na šíj lehlo jarmo kmene,
tomu žena život otrávila,
toho bolest jak bíč koně žene —

V »Jedné melodii« si uvědomuje symboliku různých stop ve verši a sám své básně charakterizuje; na konci »Chyčeného drozda« mluví o tvůrčím smutku básníků, kteří za své písně »smutek si nesou za výslužku v samotu v budoucnu došlou«; v »Já« vidí i »básníky z vltavských břehů, co milují ženy, jak kázala Paříž«, a ve »Čtenářích veršů« se přímo vysmívá současné poesii, hrající si osobními malichernostmi, zatím co on — v závěrečné básni »Slezských písní« — »byl ze Slezské« a »jinak neuměl mluvit«, než mluvil. Bezruč zde sice mluví o sobě jako o reakci proti poesii vládnoucí, ale již tím, že je reakce vědomou, jest sám členem jejího vývoje; jeho protest týká se literatury průměrné, bezcenné, vypočtené na čtenáře a nezanechávající v jejich duších stopy, jaká v každé době jest téměř výhradním předmětem knihu-kupeckého trhu, a netýká se umění básníků opravdových: takovým je mu i Machar, jehož hlasu také »lid neslyší«. Takovou reakci jsou i básně Březinovy.

Základním prvkem Bezručovy mluvy je snaha po stručnosti a výraznosti, snaha tak silná, že některé jeho básně čtenář musí čísti několikrát, aby jim dokonale porozuměl. Ale při tom Bezruč zmocňuje se všech prostředků, jichž mu poskytla poesie let devadesátých. Je to předně nový a působivý rým, zejména na cizí slovo, jímž Bezruč chce působiti na čtenářův sluch

jako jiní jeho vrstevníci, a tu jeho smělá dobývačnost jde až k nejzazším možnostem: jsou tu nejen správné rýmy, které skutečně překvapí, jako: *drak tyl — daktyl: despot — vespod* v »Jedné Melodii«, *vrazil bys mu — byzantinismu* v básni »Z Ostravy do Těšína«, velmožem *dnes ty — uhní mi z cesty* v »Ty a já« nebo žlučí *hoř tu — jsou těch fořtů* v »Zemi pod horama«, ale jsou tu i rýmy násilné a nesprávné: *a dbá — svatba, zapráh — za práh* v »Hanácké vsi«, *blázna — a zná* v »Národní maškarádě«, *prosby — rozbi* v »Ty a já«, *s to ním — koněm* v »Pluhu«.

S těmito rýmy souvisí i Bezručova snaha, působiti novými a překvapujícími srovnáními a metaforami. V »Národní maškarádě« se dvakrát opakuje verš, jenž jako by byl vytržen z první básnické knihy Březinovy:

můj život tich byl jak půlnoc a teskný jak září.

V »Papírovém Mojšlu« »osud smýk' jím, jak srp zlutým klastem«; v »Hrabyni« »lehké topasy prší s topolů v cestu«, v »Oparě« jsou první řady vojska »žatva děl«. Podobná srovnání a metafory jsou i v básních jiných a jsou dalším důkazem Bezručovy souvislosti s naší moderní poezií. Také Macharovy básně s antickými látkami na Bezručě působily; »Smrt Caesarova« jest jejich přímým ohlasem, jinde však — v »Dědině nad Ostravicí«, »Michalkovicích« nebo v básni »Leonidas« — využil antické látky k aplikaci na poměry svého kraje. Básníka umělého je konečně možno sledovati v jeho umění kontrastu, jenž je významnou složkou Bezručovy poesie; jak již ve »Dnu Palackého« přímo vedle sebe krok za krokem staví slavnostní Prahu a ubohé Slezsko, tak kontrasty vyhledává i později: ostravský horník stojí proti bohatému majiteli dolů, prostý beskydský lid proti pánům, ubohá současnost proti slavné minulosti (»Ptení«) a v knize proti sobě jsou postaveny básně o klidné, bohaté Haně a rušném Slovácku na jedné straně a o smutném, těžkém životě na Těšínsku na straně druhé. Umělý básník také někdy ukáže svou znalost literatury: v úvodním »Červeném květu« je narážka na epigram Čelakovského, v »Papírovém Mojšlu« na Hebrejské melodii Byronovy, v básni »Já« se nazývá don Quijotem z Beskyd, Hlubek v »Krásném poli« se dívá do jizby milované nedosažitelné ženy jak Enoch Arden; a časté jméno markýze Géra do Bezručových básní přeshlo prostřednictvím Sv. Čechova »Geronova smíchu«.

Ale Petr Bezruč neustrnul na moderní literatuře, nýbrž jednal jako opravdový, velký umělec: nechal ji na sebe působiti, užil jejích prostředků, ale jen potud, pokud jich může užiti umělec originelní, a vyvážil je tím, že stejně těžil i ze starší literatury české; obě pak podřídil sobě, tomu, co přinášel svého. První verše »Idyly ve mlýně«, kde básník v horách zabloudil a »hora, les, kam nohu šinu«, navazují na »Pocestného« F. L. Če-

lakovského; jestliže v »Národní maškarádě« »Těšin mu hleděl v kolébku«, obraz tento upomíná na Havlíčkovy »Tyrolské elegie«; v »Kantoru Halfarovi« »vrazí děvče v černou jizbu: Kantor visí na jabloni!« jako Nerudův uděšený chlapec v »Oběšenici«, kde otce oběšeného zří také na jabloni. Na souvislost obrazu národa s Kristem ve »Vrbici« a v Nerudově »Matce sedmibolestné« bylo již kritikou upozorněno; ale také verše v »Rybnících za Paskovem«:

Nemám rád smíšků. Mně protivěn
ženský ten zvyk je a dětský,

vyjadřují to, co podobnými slovy řekl již Neruda o sobě v VI. básni jarních Prostých motivů. Také celý Bezručův elegický poměr k prohlému mládí upomíná na známé verše Máchova »Máje«. A Petr Bezruč, jak ukázal Ant. Veselý, jinde se blíží i poesii lidové, na příklad koncem »Maryčky Magdónovy« známé písní »Utonulé«. Stejně je tomu i jazykově: Bezruč užil metafor a rýmů, jež jsou charakteristické pro poesii let devadesátých, ale vedle nich jest řada básnických ozdob z poesie lidové a starších spisovatelů: v »Konikleci« paprsek běžel na kopec »pěšina nepěšina«; četné jsou v jeho básních anafory; také svůj slovník, obohacený již modernou, značně rozhojnil dialektickými slovy a obraty, proti látkám a srovnáním z antiky postavil zjevy z lidových pověstí — Ondráše — a nejčastěji ze skutečnosti a proti whitmanovským visím ballady a mžikové črty ze života, svěráznou rukou stavěné na základech položených Erbenem a Nerudou. Postupoval-li konečně v některých básních prostým popisem, vypověděl-li jedním dechem na jiných místech několik veršů ve vášnivém vzrušení, užil jinde jen stručných otázek, jimiž naznačoval děje, nebo krátkých zvolání.

V tom je právě velikost Bezruče jako básníka: sám mluví ve své knize o jediné melodii, ale v té melodii jest skryto tolik umění složek nejrůznějších a přece v jediný celek zladěných, že nelze vedle něho postaviti případu obdobného.

A jako formálně Bezruč těsně souvisí s poesii let devadesátých i s tradicí, tak tvoří její článek také ideově. Druhá část řečené básně »Jen jedenkrát« vypravuje o jeho lásce a myšlenky Bezručovy sem se zatáčíjí znovu a znovu i tam, kde je zcela zaujat svým národním posláním, jako v básni »Já«. Někde mluví o zradě, kterou na něm spáchala nevěrná milá, přímo: v »Papírovém Mojšlovi«, v »Návratu«, v »Hučíně«. Je to třeba zdůrazniti, poněvadž právě tento motiv ženiny zrady je opět důležitý rys, jež Bezruč spojí s generací let devadesátých: vyskytuje se též v četných básních jiných, kde je příčinou tragedie v událostech, jež Bezruč vypravuje. Díváme-li se na Bezruče jen jako na slezského barda, pak tyto básně přirozeně vypadají z rámce, bývají pomíjeny mlčením nebo nesprávně charakterisovány, že »nepůsobí cizorodě uprostřed tragických veršů národní

a sociální bída«, poněvadž »jejich jevištěm jest Bezručovo Těšinsko a tak doplňují a markantněji vyznačují obraz lidu a kraje, pro nějž Bezruč žije«, a že »přidružuje se k látkám sociálního a račového boje neméně zajímavá varianta milostných tragedií a lidského srdce«. ¹ Právě v těchto básních je mnoho Bezruče a právě ony zase vyvěrají z týchž pramenů, jako na př. rozvrácené povídky a verše posledního období Ant. Sovova. Jsou to zejména »Sviadnov«, historie Buzka-Strycha, »Krásné pole«, tragedie Hanyse Hlubka, »Idyla ve mlýně« a zejména »Papírový Mojšl«, k nimž přistupují ještě dvě básničky do posledního vydání básní Bezručových dosud nepojaté, pod jménem Smil z Rolničky otiskéne v Besedách Času r. 1904, »Kráska« a Labutinka«. I v básních Bezručových, jako v celé moderní literatuře, je mnoho utlumené erotiky: slezské jeho dívky jsou kořistí židů a fořtů, jeho mladí hoši mají milenky, dívky jsou vždy kresleny s vášnivou radostí, v »Blendovicích« slezský lid oslovuje Bezruče »můj táto« a Bezruč se brání: »milenka nespala se mnou«, ve »Smrti Caesarově« lákal Septimia klín jeho ženy, tak že jí nezavraždil. A tato erotika bezprostředně mluví z básní o ženské zradě, psaných více moderním básníkem než slezským bardem. Ani názory, jež vyslovuje papírový Mojšl, nejsou náhodné: jsou přitíž krví psány, aby bylo možno mysliti, že netlumočí bolest básníkovu:

Lépe brkem brousit žernov mlýnský,
nežli věřit ženě milující;
nač se's ženil? Chyť do zubů rýnský,
chceš-li ženy, a běž po silnici.

To však, co je v básníkově čistého, znovu se vzpíná ve chvílích jeho samoty, kdy teskni nad uprehlým mládím. Jsou to chvíle, kdy mluví lidské srdce o tom, oč usilovala pokroková mládež let devadesátých: že je třeba nápravy v celém životě, že jeho špatnost a bída působí poměry, které je nutno změnit. A tu Petr Bezruč mluví o své kleslé labutince:

Nesuď ženy! Kdož bez hříchu,
necht kamením na tě háže . . .
srdce chce ti odpustiti,
však čest domu jinak káže.

Tato náprava je možná jen vzděláním a změnou sociální; k ní může působiti škola a kostel. Pochopte, jak bolestně na Bezruče působí právě školské a církevní poměry v jeho kraji. A Petr Bezruč, životem zklamaný a osamělý, v němž stále bije lidské srdce, tím těsněji se sžívá se svým kmenem na Těšinsku a mluví o něm a za něj. I zde, v poesii národní a sociální, měl předehůdce, ale i zde dovedl mluvit vlastním způsobem, protože je opravdový básník a co píše, skutečně cítí. Bezručův případ

¹ J. Vondráček, Poesie Petra Bezruče, str. 127.

zdá se mi obdobný případu Nerudovu, jenž na konci života napsal »Zpěvy páteční« a v nich slova, že po všem, co ztratil, se osvěžil, ale národa že by nepřežil. Nerudův národ ještě neumíral, ale Petr Bezruč, jemuž rovněž zůstal jen jeho kmen, viděl tento kmen umírat. A odtud proti poesii Nerudově, důvěřivé při veškeré bolesti, vzteklé šilenství Bezručovo, jemuž zbývá již jen volati o pomstu.

Drobnosti grammatické.

Podává Oldřich Hujer.

3. Stčes. *nemále*, *nemál*.

V posledním (17) sešitě staročeského slovníku při hesle *nemál(e)* (str. 560) připojena poznámka »z *na-mále*«. Poznámka ta vykládá tedy, že staročeské adverbium *nemále*, *nemál* je z bývalého výrazu *na-mále*. Výklad ten není správný. Již přechod bývalého výrazu *na-mále* v *nemále* sám o sobě je málo pravdě podobný, ježto výraz ten je docela ve všech svých částech v povědomí jazykovém jasný a zůstal stále v užívání, a ježto změna počáteční slabiky *na-* v *ne-*, ničím neodůvodněná, vedla k splynutí s jiným slovem, opět v povědomí mluvících docela jasným, významu však docela opačného (*nemálo* — *nemál* = mnoho; doklady v Slovníku staročeském 2. 560, u Flajšhanse Česká příslovi I. 1. 1287¹); za okolností takových nevím, jak by se dal přechod počátečního *na-* v *ne-* pochopiti. Docela bezpečně pak nás o starobylosti znění *nemále* poučuje to, že také polština má toto slovo ve znění i významu témž; srv. pol. *niemale*, *niemal* ve významu »téměř, skoro, bezmála« atd. (na př. *niemal wszyscy tu byli*; *marszałek zagaił sesję w tych niemal wyrazach*; srv. Linde 3². 329, varšavský Słownik języka polskiego 3. 290). A má výraz ten i běloruština; srv. u Nosoviče (Словарь белорусскаго нарѣчія s. v.) *немаль* = 1) вѣроятно, кажется; 2) почти.² Musíme tedy i výraz český, který dosud žije v ná-

¹ U Flajšhanse uvedena věta *drahý pro skupost nemál* z Baw. pod heslem *nemále* = „pa-ne, prope“, ač náleží mezi doklady slova *nemálo*, *nemál*, znamenajícího „mnoho“; správně umístěna v Slovníku staročeském.

² U Karského Бѣлоруссы II. 2. (ve Varšavě 1911) str. 53 uvedeno *немаль* pouze s významem „вѣроятно“. Význam takový má také polské *bez mala nie*..., jež jinak bývá kladeno ve významu témž jako *niemal*, *malo nie*; srv. *to usłyszawszy rzekł, ja bez mala nie zażyję tego fortelu* (Linde 3². 31) = ja může zažije. podobno zažije, ich werde vielleicht... (Linde na uv. m.) Význam ten se asi vyvinul z jistých spojení, v nichž **nemale*. znamenající „téměř, skoro, málem, bezmála“,

řeči lašském (Kott 6. 1152 z Bartoše), pokládáti za pokračování starého *nemálo*, *nemále*, ovšem jiného, než je to, jež znamená »nicht wenig, mnoho«, a nutno pak vyložití, odkud je toto *nemále*, *nemál* ve významu »málem, bez mála, skoro, téměř«.

Jak tento výraz vznikl, o tom poučuje náš zvláštní obrat, jehož všechny skoro jazyky slovanské (také stará čeština) užívají k označení toho, co se podnes vyjadřuje polským *niemal*, lašským *nemal* a co se také v češtině kdysi vyjadřovalo slovem *nemále*, *nemál*. Ve smyslu našeho nynějšího »málem, bez mála, skoro, téměř« říká se v slovanských jazycích *málo* se zápornkou *ne* ve větě, v níž toto *málo* stojí. Tak v staré češtině nalézáme na př. takové věty jako *na posly se zbavřili, tak že jich málo nezabili* (Kott 4. 50 z Červenky) nebo *že se málo neztopili* (Jungmann 2. 380 ze Solferna), nebo *málo ho nezabil* Kott 7. 1320 z listiny v Archivu čes. 10. 41); Jungmann na uv. m. má takový doklad ještě z Palkoviče *udeřil ho v hlavu, že málo neumřel*; podobně se čte ve tabulkách Ezopových třikrát výraz *až málo ne do smrti*, na př. *oslny až málo ne do smrti ubodeny* (89^a = Sberka pramerů, skup. I, řada II, čís. 3, str. 155) nebo *prve mi tal, abych krei klidil, až málo ne do smrti* (175^a = str. 310).¹ Právě tak v polštině: na př. *z śmiechu mało się nie pukał, ledwieś się umknął, małoś nie był w saku; mało mię dyabli nie wzięli; u mnie jest mało nie aniołem* (srv. Linde 3. 31), *mało nie weszycy Pantusa wgardzali* (Historya Trojańska 1563, vydal S. Adałberg v Krakově 1896, str. 22). Ze staré ruštiny uvádí Srečnevskij Материалы для словаря древне-русского языка 2. 102 na př. *Хотѣ похвалити брата своего и мало не охотне самъ* nebo *Пригониша сторожи прослави мало не до Городища*; srv. i 2. 106 *мало же и брѣви не промаша межн собою*; srv. i Miklosich Lexicon

blížilo se významu asi, snad? srv. na př. *zbladla i wszystko zmarła, tak iż niemale przez male dwie godzinie ani słowa przemowie mogła* (Linde 3^a. 329), kdež *niemale* znamená »téměř, skoro« (tak že téměř dvě malé hodiny ani slova pronést nemohla), ale blíží se významu našeho asi: (že asi dvě malé hodiny ani slova pronést nemohla), srv. i nahoře citovanou větu *marszałek zagaił sesję w tych niemal wyrazach*, kdež rovněž lze překládati v těch téměř výrazech, v těch asi výrazech; podobně ve větě *niemalec to cztery lata, jakos mne zwodził* (varšavský Slovník języka polskiego 3. 290).

¹ Místo *málo* říká se v takovýchto větách také *o málo* (*o málo mne zavrát nepopadl* Komenský Labyrint kap. 11 = v bradenském vydání J. A. Komenského Spisů veškerých sv. 11, str. 233, ř. 26 nebo *bezmal činoch hořem neusvade* Hrad. 103^a, k tomu *se bezmal neosvrach* Mast. Mus. v. 312, *když ho* (Marie Magdalena) *e revě nedáždje, dílo dráhyh masti snide a bolest srdečna vznide, ež bezmal hořem nezstýde* Hrad. 30^b = Památky staré literatury české, čís. VIII, str. 80, *tdy jeden židovský sluha, vstúpě předeš* (před Ježíše) *mimo druhá, da jemu rukú po lici, až bezmal nepade nicí* UmR. 138 = ČČM. 1886. 593; srv. Jungmann 2. 380, Gebauer Slovník staročeský 1. 48.

pałaeslovenico-graeco-latinum 360 *мало се не съблизнихъ*; *мало не дѣт тысящн*; *погорѣ мало не весь градъ* atd.¹ Obrat ten zná také maloruština (Želechovskýj Малорусско-німецкий словарь 424: *мало не* = *es fehlte wenig, beinahe, fast*) i běloruština, kdež místo *malo* se říká *мално*; na př. *мално не звалився, мално не змерѣъ, мално не цѣлый рубѣ передавъ* (Nosovič Slovarь bělorusskago narѣčija 279). V slovnících jazyka srbsko-chorvatského nalézá se hojně příkladů takovýchto vět z doby starší i pozdější: srv. u Vuka *мало не падох, мало ме не уби, мало није умро, мало у око не удари* a v akademickém Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika 6. 460 *malo ne umrih od straha* (Držić), *bilo malo na pet tisuć muži* (Nový Zákon 1563) = *erant autem fere viri quinque milia* (Luc. 9. 14), *biše ih malo ne decanestē* (tamt.) = *erant autem omnes viri fere duodecim* (Acta 19. 7) atd. Také slovníky slovinské (Janežič-Hubad, Slovensko-nemški slovar² 234, Wolf-Pleteršnik Slovensko-nemški slovar 1. 545) uvádějí *malo ne* ve významu »fast, beinahe«.

Je tedy vazba tato starobylá a začátky její musíme si mysliti tak, že výraz *malo* tvořil samostatnou větu a spolu s větou, jež následovala nebo do níž toto *malo* vloženo, tvořil parataktické souvětí toho významu, jako má naše věta *мало scházelo, že ne...* Některé jazyky slovanské také mají vedle prostého *malo ne...* vazby se spojkou po výraze *malo*, tedy již spojení hypotaktické; na př. v srbsko-chorvatském jazyku říká se také *malo da ne...*, *malo što (ča) ne...*, *malo te ne...* (na př. *malo da mu dva prsta neulomiše, smrt malo da sraki dan ne vidimo* atd.; srv. zářtebský Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 6. 460), podobně v slovinském je *malo da ne...* (Janežič-Hubad Slovensko-nemški slovar² 234), v maloruštině *мало що не* (Želechovskýj l. c. 424). Časem ovšem tento výraz *malo* těsně splynul s větou, v níž tvořil celek; ve výraze *malo ne* se cítí vyjádření toho, co my vyjadřujeme slovy »bezmála, málem, téměř, skoro«, tedy jakési adverbium, které dokonce ve větě, uvedené v slovinském slovníce od Wolfa a Pleteršnika (1. 545), *malo ne in bila bi pozabila* »fast hätte ich vergessen« je položeno i u kondicionálu docela ve smyslu našeho »málem, téměř, skoro« atd. Je tu pochod podobný, jaký vidíme při vazbě se substantivem *div*. Vedle hypotaktického spojení *div, že ne...* (na př. *div, že nevyskočí duše* AlexV. 1903, *a mé srdce v táhách hoří... div, že mne hned neumoří* Hrad. 54^b [— Památky staré literatury české VIII, 154]: *ktoj*

¹ Vedle *мало не...* říká se také *мала не...* (Miklosich Lexicon 361, Sreznevskij 2. 107; na př. *мала не изъ всего мира изгнани*), *малы не...* (Sreznevskij 2. 106, na př. *малы же и крѣвч не пролиша мжи собою*), za *мало не...* (ib. 2. 108, na př. *за мало города не взяша*).

vás pozval, on jim vecě, div, že se hořem nevsteče tamt. 145^a [= str. 432]; podob. polsky *jak go wzięła łopaciskiem, dzin, że się nie wściekła*, varšavský Słownik języka polskiego 1. 661) máme parataktické spojení *div ne* . . . docela obdobně výrazu *málo ne* . . . Srv. na př. *div se neokozlí, že k němu málo lidí jde* (Červenka; srv. Jungmann 2. 920 s. v. okoziti, odtud Kott 2. 355, Flajšhans Čes. přísloví I. 2. 40), *když pere, čert ji bere, když koláče peče, div se nevzteče* (Jungmann 1. 369), *div si nervalá vlasy hrůzou a zoufalstvím* (J. Sumín v Ottově Laciné knihovně národní sv. 244 str. 57), *div mě to o rozum nepřipravilo* (tamt. str. 257), *sekali, bodli až mi div srdce nepukalo* (Jungmann 1. 370 z Komenského), *ty sobě hořekuješ nad tou chatrnou a špatnou věcí, tak že div za to hrdla nedáš* (tamt. ze Solferna) atd.; podobně polsky: *do ciebie dziwno ocka mi się śmieją; co pożre na ciebie, dzin mi nie sałeja* (varšavský Słownik 1. 661). Z dokladů těchto je patrné, že také toto *div* těsně srostlo s větou, s níž tvořilo celek, a cítí se v povědomí mluvčích za adverbium.

Ve větách s tímto *málo ne* . . . ovšem může zápornka *ne* státi i před slovem *málo*. Poučné a pro nás důležité doklady takové nalézáme v záhřebském Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika 6. 461: *nu je mogućstvo svijeh (junaka) lipšalo i sva slava potamnula, ako sred njih ne ote malo carsku glavu pol'ska sila* (z Gunduliće), nebo *silu tursku bijaše ne malo sve krajine k moru sterala* (z Banovce), *niki ne malo s naj gorńega (skalina) ukidiraše se* (z Kneževíce). Poslední dva doklady vlastně se docela již shodují s našim *nemálo* (*nemál*), s polským *niemal* a je patrné již z toho, jak tyto výrazy vznikly. Zdá se, že výraz starší *málo ne* ustrnul v jistých rčeních — v dokladech sebraných u Flajšhansa Česká přísloví I. 1. 854 aspoň je ve třech případech *málo ne* ve rčení *málo ne do smrti* (všechny z Ezopových fabulí; srv. s tím *мало не до смерти*, jež uvádí Miklosich Lexicon 361 z Paterica XVI stol.), v případech ostatních je třikrát po *málo ne* sloveso *zabíti*, *zabit býti*, jednou sloveso *ztopiti se* (ze Solferna) a jednou *umřítí* (z Palkoviče). Doklady pro *nemál(e)* jsou již rozmanitější, třeba že i tu ve dvou z nich (*když mě nemál ubíchu* Otc., *trpaslka nemál na smrt raní* Baw.) jde o obraty podobné jako v případech s výrazem *málo ne*. Ale právě v dokladech nejstarších (z žaltáře Klementinského) je *nemálo* ve spojení jiných: *ale mé nohy nemále hnuly sú se, nemále rozešli sú se chodové moji* (žalm 57, 2 — Památky staré literatury české, čís. 10., str. 126; u Bratří *ale nohy mé téměř se byly ušínuly, o málo, že by byli sklouzli krokové moji*); *nemálo stvrdili sú mě na zemi* (žalm 118. 87 = str. 213; u Bratří *téměř jsou mne již v nic obrátili na zemi*). V dokladě z Alexandreidy (viz, *kak byl to lid nesmierný a svůj hospodě nevěrný, jež*

*posly svého krále, nepomeškavše nemále, kázachu živý za-
hřiesti AlexVit, 447)* znamená *nemále* totéž, co ve větě *naplnichu
obě lodi tak, jakž nemále toniechu* (EvVid. 29^b) 'et impleverunt
ambas naviculas, ita ut pene mergerentur' (Luc. 5. 7) a ve větách
podobných, t. j. znamená asi tolik, co naše 'téměř, skoro, bez-
mála' a *nepomeškavše nemále* znamená tedy 'skoro (téměř) ne-
pomeškavše, téměř bez meškání, hned', a netřeba tudíž toto *ne-
mále* vykládati slovem 'málo' a oddělovati je od ostatních pří-
padů, kde *nemále, nemál* znamená 'paene, prope', jak učiněno
v staročeském slovníku. Druhý doklad pro *nemále* ve významu
'parum, málo' je z Mammotrektu a nelze ovšem o něm říci nic
blížšího, ale nepadá také na váhu, poněvadž význam ten mohl
plynouti ze souvislosti, které neznáme.

Některé ze staročeských dokladů slova *nemále* přímo mají
obdobu v jiných jazycích slovanských a někdy jde o překlad
týchž vět: na př. výše uvedená věta z EvVid. (29^b) zní v srbsko-
chorvatském lekcionáři z r. 1508 *napuniše obje dvije plavce
tako da malo se ne pogruziše*. Z příkladů takových zvláště je
jasno, že čes. *nemále, nemál* vzniklo z *málo ne*... Že za oče-
kávané *nemálo* nalézáme *nemále* (a pak i *nemál*) výkladu tomu
nevadí. Vidíme u výrazů adverbálních i v době historické pře-
chod koncového *o* v *e* (srv. Gebauer Historická mluvnice 1. 240);
v případě našem, asi vlivem adverbii na -ě, slovo *nemálo*, záhy
cítěné jakožto adverbium a úplně odloučené od adjektiva *málo*,
změněno v *nemále* již v dobách předhistorických. Měl tedy Flajš-
hans v Českých příslovích I. 1. 1287 v poznámce při hesle *ne-
mál(e)* místo 'srov. *nemálo*', čímž patrně vykládá slovo *nemále*,
poukázati k výrazu *málo ne*, neboť se slovem *nemálo* není naše
nemále, nemál v žádné souvislosti.

4. K čes. *an, ano*.

V Listech filologických 36. 1909. 111 n. uvedl prof. Zubatý
na základě slovníka Lindova a Babiačkyova glossáře k bibli krá-
lové Žofie staropolské doklady pro věty uvedené slovy *ano, an*
a ukázal na dokladech těch, že staropolské užívání těchto zájmen
se shoduje se způsobem, jímž se jich užívalo v staré češtině.
Ale polština má ještě doklady jiného poněkud způsobu, doklady,
v nichž místo očekávaného *ano, an (ana)* se objevuje ještě ne-
sloučené *a ono, a on (a ona)*, při čemž nespojitého tvaru *ono*
a spojitých tvarů *on, ona* se užívá právě tak, jak to shledáno
při českém *ano* a *an*. O tvarech *ano, an (ana)* mohla být po-
chybnost, nejsou-li to bohemismy (srv. Zubatý l. c. 112), při
tvarech *a ono, a on (a ona)* pochybností takových být nemůže,
protože čeština takových spojení nekontraňovaných v případech,
o něž jde, v době historické, pokud vidím, nemá; proto jsou tyto
doklady staropolské důležité a proto na ně zde upozorňujeme.

Doklady ty jsou mi známy ze staropolského překladu *Gest Romanorum*, jež vydal J. Bystroň (*Historye rzymskie [Gesta Romanorum]* v Krakově 1894). Tam se čte na str. 18: *czwartego dnia ujrzał (Apollon) jednego rybitwa a on ryby łowi; podobně* na str. 19: *a on (rybitw) im powiedział, że go nalażł, a on tonie na morzu. Femininum a ona* je na str. 105: *(Gwido) ujrzał małpę na drzewie, którą był z dołu wyciągnął, a ona gałęzie zębami łupa; podobně, ale se slovesem v čase minulém,* na str. 65: *gdy już widzi człowieka duszę a ona upadła, tedy też już ma na ziemię padnąć. Nespojité ono* ve větě, v níž podmět vyjádřen, je na str. 121: *(Tytus) ujrzał. a ono z nich (z úst) biała łaska wybieżała i rbieżała na górę blisko ich; ve větě widząc cesarz swoje żonę tak stojącą a ono od złota, które na niej było, a od korony, którą na głowie miała, oblicze się jej rozkwitnęło, począł przed nią mówić* (na str. 43) *je ono* ve větě s podmětem středního rodu.

Zvlášť zajímavá je věta na str. 29, v níž nalézáme na místě, kde bychom podle staročeského způsobu mluvení očekávali *ano*, jenom *ono*: *(Tarsya) ujrzała, ono mamka jej, imieniem Ligyrya, na śmierć leży. Podle poznámky k místu tomu připojené mají místo ono texty pozdější a oto, a to.*

Tyto doklady staropolské velmi pěkně osvětlují a znázorňují stav, z něhož se vyvinuly české vazby *s ano* a *an* (*ana* . . .), stav, který z češtiny samé poznáváme jen nepřímou. Stopy takového spojení parataktického, jaké máme v poslední z uvedených výše vět staropolských, t. j. spojení assyndetického, bez spojky *a*, máme snad i v češtině: v evangeliáři Pražském se čte fol. 12^b (= LF. 24. 1897. 443): *tehdy veliký zástup lidí, když zvěděchu, on tu u Betani, jidechu tam, což je volný překlad Joan. 12. 9: cognovit ergo turba multa ex Judaeis, quia illic est: et venerunt; jmenný přísudek připojen tu bez kopulivy, tak jak ve větách takových bývá obyčejem* (LF. 36. 236).

XXVIII.

Archiv literárně historický.¹

V.

Miklosich Gebauerovi.

Verehrter Herr Professor!

Wenn ich in die Lage käme, Ihnen bei Erlangung der Supplentur der böhmischen Lehrkanzel behülflich zu sein, so

¹ Viz Lfíl. XXXIX, 1912, 457.

würde mir dies zu grosser Befriedigung gereichen; noch lieber würde ich Ihnen die Lehrkanzel selbst verschaffen. Ob ich jedoch in die Lage komme Ihnen, wie ich so gerne möchte, zu dienen, weiss ich nicht. Ich bedauere, dass Ihnen von dem Manne,¹ der Sie fördern sollte, Hindernisse in den Weg gelegt werden. Macte animo! arbeiten Sie und Sie werden Ihr Ziel erreichen.

Mit besonderer Hochachtung

Ihr

ergebenster
Miklosich.

Wien, 12. Juni 73.

VI.

Miklosich Kvíčalovi.

V korespondenci prof. Gebauera, určené pro otištění, následující dopis Miklosichův prof. Kvíčalovi jest opsán rukou prof. Gebauera a opatřen v záhlaví vysvětlivkou.

Prof. Kvíčala psal Miklosichovi, že brzo snad udá se mu příležitost, aby se ministrovi o mně vyslovil. Ale nepsal mu, za jakou příčinou (že totiž plukovník K. etc.), a M. myslil tedy, že bezpochyby řádné zadání o professuru půjde do Vídně. Šel tedy M. koncem února do ministerstva a píše o tom Kvíčalovi:

Verehrter Herr Professor!

In Beziehung auf Ihr Schreiben vom 10. Jänner d. J. beeile ich mich Ihnen mitzutheilen, dass ich bestrebt war, Herrn Dr. Gebauer die Wege nach Möglichkeit zu ebnen. Von einem diesen Gegenstand betreffenden Act wollte man jedoch im Ministerium nichts wissen.²

Mit etc.

Miklosich
mp.

Wien, 27. Feber 1877.

VII.

Muhić Gebauerovi.

Hochgeehrter Herr Professor!

An der k. Franz Josef Universität im Agram ist die Lehrkanzel für die slavische Philologie sogleich zu besitzen; da die k. Landesregierung zu diesem Zwecke einen ausgezeichneten Phi-

¹ Prof. Martin H.; jeho jednání Miklosichovi vypsál Kvíčala. (Poznámka rukou prof. Gebauera.)

² Otec můj vypravoval mi nejednou, jak se prof. Hattala bránil jeho jmenování mimořádným professorem. Dokud učil na reálce, uznával jeho práci a vědomosti; ale nechtěl připustiti, aby byl postaven samostatně vedle něho na fakultě. M. G.

lologen zu gewinnen wünscht, und Euer Wohlgeboren derselben als solcher von kompetenter Seite¹ bezeichnet wurden, erlaube ich mir Dieselben höflichst zu ersuchen, mir möglichst bald bekannt geben zu wollen, ob Sie geneigt wären, diese Stelle anzunehmen; für diesen Fall bitte ich, Euer Wohlgeboren wollen mir im Kurzen ihr »curriculum vitae«, und jene Dokumente zukommen lassen, welche nothwendig sind, um einen unterthänigsten Vortrag Allerhöchsten Amts unterbreiten zu können.

Zu der Erwartung einer baldigen günstigen Antwort zeichne ich mich mit besonderer Hochachtung

Euer Wohlgeboren

ergebenster Diener

Dr. Paul Muhich

Sectionschef der Regierungsabtheilung
für Cultus und Unterricht.

Agram, am 26. April 1874.

VIII.

Gebauer Muhićovi.

Koncept.

EHw tragen mir im geehrten Schreiben dd. 26. d. M. die Professur der slawischen Philologie an der k. Franz-Josephs-Universität an u. erweisen mir hiedurch eine so auszeichnende Ehre, dass ich mich hiefür zum tiefsten Danke verbunden fühle.

Aber bis zur Stunde habe ich mich nicht definitiv entscheiden können, ich muss deshalb in tiefster Ehrfurcht noch um eine kurze Bedenkzeit bitten.

Ich bin nicht mehr jung (geboren 8. Okt. 1838), bin Familienvater, habe 3 provisorische u. 7 definitive Dienstjahre, bin zwar ohne Privatvermögen, habe aber ein jährliches Einkommen von beiläufig 2000 fl. (nämlich 1500 Gehalt u. gegen 500 fl. Emolumenten als Universitätsdocent, als Mitglied der Prüfungskommission für Gymnasiallehramtskandidaten, Maturitäts- u. Privatprüfgen an der OR etc.), bin an das geistige Leben Böhmens u. insbesondere Prags durch vielfache Bande gebunden, bin der kroatischen Sprache nicht in dem Grade mächtig, dass sie mir auch im wissenschaftlichen Vortrag geläufig wäre, — diese u. solche sind die Ursachen, die mich nachdenken machen u. derentwegen ich mir in tiefster Ehrfurcht erlaube, um eine kurze Bedenkzeit (von höchstens 14 Tage) zu bitten.

30./4. 74.

Dr. Gebauer.

¹ Od Miklosiche (pozn. prof. Gebauera).

IX.

Muhić Gebauerovi.

Euer Wohlgeboren!

In Ihrem geschätzten Schreiben vom 30. April behielten sich Euer Wohlgeboren eine Bedenkzeit von 14 Tagen, um sich für die Annahme der Lehrkanzel für slawische Philologie an der k. Franz-Joseph-Universität endgültig zu entschliessen; ich bitte demnach mir Ihren Entschluss im Balden bekannt geben zu wollen. An der Universität ist der Gehalt mit 1800 fl. und 180 fl. Quartiergeld, welches jedoch bald erhöht werden dürfte, bestimmt, dazu Quinquennalzulagen mit 200 fl. und Collegiengeld in dem an den übrigen Universitäten angenommenen Ausmasse — An Honoraren für litterarische Arbeiten wird es auch nicht fehlen — Unsere südslawische Akademie honorirt den Druckbogen mit 40—50 fl., — Vorlesungen höchstens acht Stunden wöchentlich, also jedenfalls eine bedeutende Erleichterung im Vergleich mit der Stundenzahl an den Mittelschulen.

Zur Erwartung der geschätzten Antwort bin ich, mit voller Hochachtung

ergebener Diener

Dr. Paul Muhić

Sectionschef für Cultus und Unterricht.

Agram am 14. May 1874.

X.

Gebauer Mesićovi.

Koncept.

Slovutný panel

Jakkoli Vám sotva dle jména povědom jsem, obracím se k vám přece tímto psaním a omlouvám se, že mi ctěný p. prof. Kořínek¹ k tomu poradil.

Jakož zajisté věděti ráčíte, vybídl mne p. t. p. Dr. Muhić, abych přijal professuru slovanské filologie na universitě v Záhřebě, Vyžádal jsem si na to 14 dní na rozmyšlenou.

Jsem skoro 36 roků stár, mám zde již přes 7 let definitivní služby, stálého platu 1500 zl., vedlejších příjmů aspoň 400 zl., jsem přemnohými svazky k duševnímu životu českému připoután, mám rodinu, děti začínají mi už chodit do školy, —

¹ Frant. Kořínek (1831—1874) z Olešné na Moravě. Byl profesorem gymnasia ve Varaždíně, později v Záhřebě.

a tyto věci a poměry činily mi rozhodnutí velmi těžkým, ačkoliv přiznati se musím, že jihoslovanská universita obzvláštní kouzlo pro mne má. V těchto rozpacích bral jsem radu s některými dobrými přáteli a s prof. Miklosichem a poptal jsem se i v ministerství vídeňském, mohl-li bych si dělati naději, že se časem na universitu cislajtskou dostanu atp. Ale ani po těchto radách a poptávkách nemohl jsem se definitivně rozhodnouti; poněvadž však lhůta na rozmyšlenou vyžádaná právě vypršela, poslal jsem p. t. p. Dr. Muhićovi z Vídně dne 14. t. m. list, ve kterém se mu přiznávám, že jsem pro rodinné ohledy dosud rozhodnouti se nemohl, že jsem se v ministerství poptával, že bych do Záhřeba šel, kdybych doma nic nedostal, že však nemohu žádati, aby slavná vláda zemská k vůli mým osobním poměrům a rozpakům odkládala věc pro jihoslovanskou universitu tak důležitou, že nemohu žádati o novou lhůtu, — že však jsem ochoten (kdyby se věc snad až někdy za měsíc rozhodovati měla, do kteréž doby nebylo by snad nic zpožděno), poslati z Prahy potřebná dokumenta a žádosti vedle jiných snad kompetentů o řečenou professuru. Zároveň vytknul jsem některé podmínky své, totiž: 1. aby se mi definitivní léta služby počítala, 2. abych za stěhování dostal náhradu, 3. abych měl vedle služného ještě jiný jistý důchod ve formě remunerace za subsidiární přednášky z oboru buď srovnávacího jazykozpytu, buď filologie německé a 4. abych první rok jen 2 hodiny týdně přednáseti byl povinen, neboť umím sice dost slušně chorvátsky (mám i od fakulty filosofické aprobaci na základě zkoušky, již jsem se u prof. Hattaly 1865 podrobil, že mohu tomu jazyku co mimořádnému předmětu učiti), ale na přednášku s katedry jest toho přece velmi málo a první rok musilo by to přednášení býti «etenim» sensu strictissimo!

Tak psal jsem já p. t. Dr. Muhićovi z Vídně dne 14. t. m. Téhož dne psal i on mně do Prahy a naše psaní tudíž se potkala. Páně Muhićův druhý list jest vlastně urgens a za odpověď k němu hodí se opět můj druhý list poslaný z Vídně. — tak totiž zdá se mně. Jiná jest ovšem otázka, rozumí-li tomu v tomtéž smyslu p. přednosta sekce p. t. Dr. Muhić, anebo zbývá-li na mně povinnost, zase a znova odpověděti. Jsem tudíž na nových rozpacích a poněvadž jsem se obával, že bych se p. t. p. Muhićovi snadno obtížným zdáti mohl, dovolil jsem si k radě etěného p. prof. Kořínka obrátiti se k Vám, slovutný pane, vypsati Vám celou věc a poprositi Vás, abyste si neobtěžoval mně anebo prof. Kořínkovi zprávu o tom podati, považuje-li se můj list poslaný z Vídně dne 14. t. m. za dostatečnou odpověď na druhý list páně Muhićův anebo očekává-li se ode mne ještě zvláštní odpověď ad hoc? následkem jeho jsem-li anebo nejsem-li vypuštěn z kandidátů, které si slavná vláda vyhlídla? a která by byla asi svrchovaná lhůta k zadání žádosti?

Vzhledem k tomu, že příplatek na byt se zvýší, odstoupil bych od podmínky třetí nahoře jmenované.

V nejhlubší úctě Vašnostem
cele oddaný

Dr. Gebauer.

V Praze, 23./5. 74.

Ú v a h y.

Rudolf Pagenstecher. *Unteritalische Grabdenkmäler.* (Sešit 94. sbírky: Zur Kunstgeschichte des Auslandes.) V Strassburku 1912, u J. H. Ed. Heitze. X a 142 strany s XVIII tab. Za 12 mk.

Jméno této publikace je poněkud široké; neboť Pagenstecher obírá se pouze náhrobky původu řeckého. Těch je zachováno v originále velmi málo, poněvadž bývalé Veliké Řecko bylo bohužel dosud při výkopech dosti zanedbáváno. K doplnění tohoto materiálu užívá Pagenstecher vyobrazení náhrobků na jihoitalských vásách, vycházejí z předpokladu, že vásy ty zobrazují předměty skutečného života. Vásy příslušné byly zhotoveny mezi lety 370 a 270 v Apulii, Lukánii a Kampánii. Z obrazů, snesených s velikou pilí, konstruuje Pagenstecher takovýto vývoj podoby náhrobků (na str. 126—127)

Tvar nejstarší je okrouhlý pahorek s vásou na vrcholu. Když byl pahorek podezděn a obezděn, vznikla podoba kužele nebo oltáře. Zavrcholením náhrobků zůstává i pak většinou vása. Hojně jsou také stély náhrobní, v Apulii zejména stély v podobě průčelí chrámového (sloupy se štítem), dále pilíře a sloupy ionské. V Kampánii jeví se tu leckteré odchylky od obyčejů jihoitalských; odchylky ty byly přijaty také v Pompejích. Vedle vlivů peloponneských silně vystupuje vliv umění athenského; umělci jihoitalští, zvláště apulští, přejí však bohatší výzdobě. Dle vzoru athenského objevují se také sochy (po případě v reliefu) na náhrobech. V Tarentu vyskytují se, jako v Athenách a na Východě, skupiny náhrobků, k sobě patřících — asi rodinné hrobky. Látkou náhrobků je většinou vápenec nebo hlína (str. 106).

Důkladná práce Pagenstecherova je spisem habilitačním; před vydáním ve sbírce, určené širším kruhům, měla být učiněna poněkud přístupnější. Tabulky přidané jsou pouhou pomůckou názornou, nemají být publikací materiálu; k tomuto skromnému účelu skutečně dostačují. Na str. 34 nahoře je nesprávný odkaz (tab. XI d m. XIII d); odkazuje-li se na str. 109 dole na drobné vyobrazení, podané před předmluvou (str. VII), bylo by na místě uvést stránku, kde čtenář vyobrazení najde.

Ant. Salač.

Iwan Bloch: Die Prostitution. I. Band (Handbuch der gesamten Sexualwissenschaft in Einzeldarstellungen, I. Band). V Berlině 1912, L. Marcus. Stran XXXVI a 870. Za 10 mk.

Spisovatel patří mezi ony lékaře, kteří se nedívají na prostituci jako na nutné zlo, nýbrž jako na instituci, jež dnes se udržuje jako přežitek ze starověku a již bylo by lze úspěšně čelit. Třeba jen znáti její dějiny od prvopočátku až do dnešní doby, stanoviti příčiny, z nichž vznikla, a okolnosti, jež během tisíciletí její tvárnost měnily, a pak bude možno stanoviti prostředky, jimiž by bylo lze s úspěchem ji potírat. Tento obrovský úkol vytkl si Bloch a rozvrhl si jej na tři části. V prvním svazku podává dějiny prostituce od nejstarších dob až do novověku. Svazek druhý má obsahovati dějiny prostituce od objevení se příjice na konci XV. stol. až do nynějška, poslední svazek pak bude věnován prostředkům, jimiž bylo by lze dnes bojovati proti tomuto sociálnímu zlu. Nás zde ovšem zajímá z prvního svazku stať věnovaná prostituci ve starověku na str. 209—587.

Moderní prostituce tkví svými kořeny hluboko ve starověku. A které byly příčiny jejího vzniku v Řecku? Bloch uznává tři: znehodnocení ženy, plynoucí z dvojí morálky, přísné pro ženu a volné pro muže, z něho vyplývající zatlacení lásky individuální láskou smyslnou a otroctví. Abychom první dva momenty lépe pochopili, musíme si uvědomiti, čím se liší »klassický« starovek do IV. století, doba řeckých státeků, od pozdější monarchické doby hellenistické, v níž jsou již zárodky doby moderní. Charakteristickou vlastností této antiky *κατ' ἐξοχήν* jest kolektivismus, jenž zatláčuje úplně individualismus. Jednotlivec sám o sobě nemá významu, jeho úloha jest ve společnosti, ve státě. Ve službách státu stojí ovšem v přední řadě manželství, jehož úkolem jest dáti státu krásné a zdravé děti. Proto ženě pohlavní styk před manželstvím a mimo ně jest zakázán, kdežto muži jako činiteli ve všem důležitějším, nehledě ani k přirozené nutnosti, ponechána úplná volnost. Při kolektivistickém významu manželství, jež jest institucí ku pěstění rasy, jest pochopitelné, že o lásku individuální se nikdo nestará. Uzavírají se manželství konvenční, jež obstarají rodiče; muž nemá volnosti ve volbě ženy a tak se stává, že ve sňatek veházejí dva lidé, kteří se před tím spolu vůbec nestýkali, kteří se vlastně ani neznají a kteří se proto málo kdy k sobě hodí. Když si sevsedušli, hledala mužova smyslnost, silně vyvinutá vlivem podnebí a nedostatkem tělesné práce, již bylo opovrhováno, ukojení jinde a poněvadž na cizoložství byly ukládány přísné tresty, sáhlo se ke styku s ženami prostituovanými.

Prvním organisátorem prostituce byl Solon r. 594, jenž vida, že přísné monogamické manželství vlivem vzrůstajícího oběhu a průmyslu jest valně ohroženo, legalisoval prostituci, aby manželství zachránil. Zřízeny byly státní bordely a otroctví usnadňovalo dodávání obětí za levný peníz na státní útraty. Tak vzniklo

ono »nutné zlo«, jež vedle otroctví podporovala ovšem intenzivní městská civilisace; přístavní, garnisonní a universitní města, jako Atheny, Řím, Alexandrie, Syrakusy, Karthago, Korinth a Byzantion, byla hlavní střediska prostituce. Není náhodou, že ve Spartě, kde postavení ženy bylo volnější a — mohli bychom dodat — kde civilisace nedosáhla té výše jako jinde v Řecku, nedošlo nikdy k takovému rozvoji prostituce. Jestliže v Římě, kde postavení ženy bylo volnější než postavení ženy v Řecku, šíří se prostituce již od III. stol. př. Kr., není toho příčinou ani tak manželství jako spíše neblahé vlivy řecké.

V zajímavém odstavci o osobnosti a způsobu života antické prostitutky ukazuje Bloch, že charakteristické znaky jejího zevnějšku i vlastnosti její povahy (jako proľhanost, drzost, nestoudnost, závist, náklonnost k opilství, naivní zbožnost a s ní úzce souvisící pověra) byly tenkrát právě takové jako dnes. Ve stati o psychopathia sexualis, o pohlavní raffinovanosti a jejím vztahu k prostituci, v čemž vynikal starověk nad dobu novou, vysvětluje Bloch tyto zjevy naivnějším názorem starých o smyslnosti, v níž nic zlého a nepřirozeného nebylo shledáváno.

Prostituce antická však byla mnohotvárnější než dnes. Nezůstala omezena pouze na heterosexuální prostituci ženskou, nýbrž vedle ní vyvinula se též ženská homosexualita ἀσελγεια τοιβακή, τοιβαδία se sídlem ve Spartě a na Lesbu. I Sapfo prohlašuje Bloch za tribadu. Vedle prostituce ženské vyvinula se ve starověku též prostituce mužská, a to nejen heterosexuální, jež zvláště za římského císařství dosáhla vrcholu, nýbrž hlavně homosexuální, jež se rozšířila tak, že značně omezovala prostituci ženskou a byla její konkurentkou. Ta dosáhla vrcholu na počátku III. stol. po Kr. za císaře Heliogabala. Původ její jest v paederastii, kterou zase pochopíme, pokud vůbec jsme s to, díváme-li se na antiku jako na kult nahého mužského těla, a se stanoviska tehdejšího nízkého názoru na ženu, jako méně cenného člena státního celku.

Bloch zavrhuje starší směr idealisující, jež hleděl postaviti paederastii do příznivějšího světla tím, že v tomto styku zdůrazňoval moment psychický, ale nesouhlasí ani s kompromisním stanoviskem Wilamowitze-Moellendorffa (Staat und Gesellschaft der Griechen, v Berlíně a Lipsku 1910, str. 92—93), jež by rád spojil duševní, paedagogickou stránku paederastie se smyslností, jakožto pouhým podnětem k vnitřnímu zúšlechtění. Staví se na stanovisko, jež zaujal v této otázce E. Bethe (Rhein. Mus. LXII, 1907, str. 438—475), že totiž v paederastii stál živel fysický nad duševním. To se mi zdá býti nejupřímnějším stanoviskem v té věci, zvláště uvážíme-li, jak hluboko do společnosti řecké a antické vůbec tento zjev vnikl. Není divu, že u naturalistického Řeka, jež patřil s aesthetickými pocity na nahé mladé tělo mužské jako na ideál krásy, jež kolem sebe stále viděl v gymnasiích a při hrách, vznikly k tomu tělu vztahy, jež my pokládáme za ne-

přirozené. Paederastie byla pokládána za vyšší stupeň lásky než láska k ženě a ceněna výše se stanoviska erotického, aesthetického a duševního, hrajíc v antické literatuře touž úlohu, jako v moderní vztah muže k ženě. A skutečně byla to, zvláště ve starší době, politicko-paedagogická instituce nemalého významu, kterou stát podporoval jako blahodárnou vzpruhu výkonnosti jinochovy. Římané ovšem přejali z ní již jen moment fysický, jenž z ní zbyl v době hellenistické.

Velmi zajímavý jest odstavec o hygieně prostituce ve starověku. O ní nemůže býti vlastně dobře řeči, a to proto, že staří neznali nakažlivosti pohlavních nemocí. Lékaři znali sice dobře nemoci kožní a nemoci pohlavních ústrojů, ale nevěděli, že jsou ve spojení s pohlavním stykem. Mimo to nebezpečenství bylo značně zmírněno tím, že nerádila příjice. Tak aspoň dokázal Bloch ve spise *Der Ursprung der Syphilis*, v Jeně 1911, v němž tvrdí, že tato hlíza byla zavlečena do Evropy ze střední Ameriky teprve koncem XV. století. Proto hygienická opatření byla více rázu aesthetického, omezující se na lázně, mytí a natírání olejem.

Co se týče sociálního postavení osob prostituovaných, vyplývalo z dvojí morálky, jež na jedné straně prostituci vzhledem k muži trpěla, ale na druhé straně odsuzovala její oběti k sociální bezecti. Příčina však byla opět jiná než jest dnes; byl to totiž odpor k tělesné práci, s níž skoro na stejném stupni stála prostituce, a odpor k otrokům, z nichž prostituované osoby pocházely. Proto jest pochopitelné, že ve státech antických, zbudovaných na základech otroctví, byla zavedena státní reglementace a dohled na prostituci, jež byla vlastně částí toho otroctví; dnes však, v době osobní svobody jsou tato opatření anachronismem a důkazem, že celá dnešní společnost i po této stránce vybudována jest ještě na hellenismu. Přes to však hrála prostituce velikou úlohu v literatuře i v umění.

Ale starověk pocítoval právě tak trpce kruté následky dvojí morálky a onoho »nutného zla« jako doba naše, měl také svou pohlavní otázku. Ovšem o nějaké reformě nemohlo býti řeči, poněvadž hlasy volající po nápravě byly ojedinelé a hnutí nebylo soustavné. Zdravotní stránka nehrála ovšem při těchto snahách reformních téže úlohy jako dnes; též moment, jenž kdysi prostituci sankcionoval, později hleděl ji čelit, totiž eugenika, snaha po zdokonalení lidské rasy, úsilí opatřiti státu zdravé děti. Lékaři, filosofové a zákonodárci řešili pohlavní otázku. Tendence proti prostituci a proti styku pohlavnímu, askese, měla s počátku ráz náboženský, omezující se pouze na některé kněžské sbory. Později však se jí dostalo hlubšího filosofického zdůvodnění, tak že pronikla do některých škol a sekt, jako byli Orfikové, Pythagorovci, Kynikové a v jejich šlepějích krácející Stoikové a Novoplatonikové. Konečně dostalo se jí přijetí i v kruzích lékařských a jejich vlivem nalezla ohlas v širších vrstvách lidových.

Mezi lékaři byly dva směry. Jedni hájili mírného styku pohlavního, pokládající pohlavní zdrželivost za škodlivou a zavrhu-
jící přepínání (Hippokrates, Rufus z Efesu, Galenus); proti nim
stála škola methodická se Soranem v čele (z konce I. a začátku
II. stol. po Kr.), jež potírala pohlavnost jako *γυναικείον*. Tak Soranos
v 7. kap. I. knihy *περὶ γυναικείων*, nadepsané *εἰ ὑγιεινὴ ἔστιν
ἡ διενεχὴς παρθενία* hájil názoru, že pohlavní zdrželivost nijak
organismu neškodí. Do skrovného počtu mužů, kteří se vyslovili pří-
mo proti prostituci, patří Panaitios, Musonius a Dion Chrysostomos.
Tomuto patří zásluha, že prohlásil, že prostitute nechrání man-
želství, nýbrž že muž prostituci zkažený vnáší ji i do něho. Všechny
diskusse a snahy reformní (jako Platonův komunismus žen a
Aristotelova státem regulovaná monogamie) byly jednostranné, po-
něvadž zase nepřihlížely k oběma pohlavím, nýbrž jen k mužům a
stavěly manželství jakožto instituci eugenickou do služeb státu,
nehledě ani k tomu, že nebyl potírán alkoholismus, ač se o jeho
zhoubných účincích na plození dětí a o jeho vztahu k otázce
pohlavní vědělo (Plat. Zák. VI, p. 775). Nejlepší zbrání proti pro-
stituci byl jak u Řeků, tak zvláště u Římanů Augustem upra-
vený a zákonem chráněný konkubinát, v jehož odstranění v XVI.
stol. vidí Bloch právem krok zpět proti starověku i středověku,
kdy ještě i církev byl trpěn.

Obraz starověku po této důležité stránce zakončuje Bloch
tvrzením, že starověk nezničila nemravnost, nýbrž nezdravé hospo-
dářské poměry.

Základy, na nichž spisovatel buduje obraz antické pro-
stitute, jsou velmi široké, jest to téměř celá starověká litera-
tura, pokud sem spadá, k níž se pojí dobrá znalost odborné lite-
ratury. Bylo by si jen přáti více opatrnosti v posuzování pra-
menů, jež jsou zvláště zde mnohdy dosti kelné, aby závěry ne-
byly ukvapené, jako na př. když se Horatius prohlašuje za veli-
kého ctitele hetér, poněvadž v jeho poesii jest veliký počet jejich
jmen, nebo Euripides za repraesentanta misogynství a jeho Hippo-
lytos takřka za jeho evangelium, Sapfo za ženu perversní a kře-
stanství za nakažené hellenismem v nízkém názoru na ženu a
na lásku.

Vytknutí jest též nesprávnou etymologií adj. *coelebs* (sic),
jež se uvádí v souvislost se subst. *caelum* (značí prý pův. „ne-
beský, čistý“). Časté opakování toho, co již bylo vyloženo, zvět-
šuje zbytečně objem knihy.

Ant. Kolář.

L. Weniger: Der Schild des Achilles. Versuch einer
Herstellung. I. Text 46 str., tab. a 6 vyobr. II. Tabulka. Berlin
1912, u Weidmannů. I. za 3, II. za 10 mk.

Weniger podává na tabulce obraz štítu Achilleova, znázor-
něného dle popisu Homerova v Iliadě XVIII 481 nn. v barvách

kovů, z nichž byly zhotoveny jednotlivé pásy. Svoji rekonstrukci vysvětluje v přednášce (text), která jest provázena obšírnými poznámkami, ve kterých se uvádějí doklady pro vyobrazení na štítu. V poznámkách rozhoduje Weniger též některé sporné otázky na př. o tvaru štítu, o výkladu slova *χορός* v Homerově textu atd.

Skladatel pokládá sám svou rekonstrukci za nepravdivou, a to v tom smyslu, že není možno, abychom podle pouhého popisu podali obraz jakéhokoliv uměleckého díla, jenž by se úplně shodoval se skutečností. Obraz jeho v první řadě má posloužiti k tomu, aby vzbudil představu o štítu Achilleově u žáků, kteří těžko by si dovedli sami sestrojiti uspořádání pásů a obrazů na nich. Jest tedy práce Wenigerova nejprve učebná pomůcka; tomuto účelu jistě dobře poslouží. Obraz proveden jest dokonale; jen snad vzhledem k účelu jeho bylo by jistě výhodnější provésti vyobrazení ve větších rozměrech.

Ani vědecky není práce bezcenná. Weniger vynasnažil se, aby při rekonstrukci obrázků na pásech užil pokud možná reliéfů i maleb umění starořeckého. Pro některé výjevy však analogických obrázků není, a tu sáhl nejdříve do zásoby památek mykenských, zcela správně, poněvadž v ionském umění mnoho motivů ze starší doby se zachovalo. Kde ani těch nebylo, bylo potřebí vypůjčiti si obrázky z umění egyptského. Ani tu nedopustil se Weniger chyby, poněvadž homerské umění bylo pod vlivem foinicko-egyptského, ano čteme-li popis právě štítu Achilleova, přímo se nám vynořují idyllické výjevy na stěnách brobek egyptských, kterýchž reliéfů i maleb máme na tisíce. Jen u těch obrázků, pro něž všechny tři uvedené prameny nemají analogie, užívá Weniger motivů památek pozdějších. Jak zřejmo, postupoval při rekonstrukci methodicky správně, přiti bychom se mohli s ním jen o výběr obrázků z těch period. Nepohodlné při čtení textu jest jeho uspořádání. Poznámky, z nichž některé jsou velice obšírné, bylo možno odloučiti, ale rozhodně nesprávné jest, že i citované analogie obrázků nebyly vloženy do textu. Ustavičné obracení a hledání jich působí zbytečnou ztrátu času.

A. Polák.

Oskar Kraus: Platons Hippias Minor. Versuch einer Erklärung. V Praze 1913, Taussig & Taussig. Str. VIII a 62. Za K 2.40.

Jest s dostatek známo, že moderní Platonisté nevědí si s dialogem »Hippias menší« rady: obsahuje plno zřejmých sofismat a končí drastickým tvrzením paradoxním *ὁ ἀγαθὸς ἐκὼν ἀμαρτάνων καὶ αἰσχρὰ καὶ ἀδίκᾳ ποιῶν... οὐκ ἄν ἄλλος εἴη ἢ ὁ ἀγαθός*. Jedni z novějších vykladatelů pomáhali si z této neshody tím, že »nedokonalosti« připisovali mládí Platonovu, druzí viděli v nich »dialektický žert« nebo »parodii«, třetí hledali v dialogu tendenci vyvracet sokratovskou větu o etnosti = vědění, jiní konečně odhodlali se k athetesi. Oskar Kraus, professor zdejší

německé university, hledá jiné východisko z oněch »aporii«, které některým nejnovějším pracovníkům zdály se vůbec neřešitelnými.

Líčí nejprve, jak staví se k dialogu badatelé v platonské otázce a speciálně spisovatelé o uvedeném dialogu tomto od Schleiermachera a Asta až po Maxe Wundta a Nohla, načež provádí pečlivě logický rozbor dialogu ve dvou jeho částech. Ukazuje podrobně mnohoznačnosti termínů *ἀληθής* a *ψευδής*, dále pojmů *δύναμις* a *δυνατός* a kritizuje při tom novější interprety sofistů, z oněch mnohoznačností vznikajících, i též velmi mnoho a správně z příslušných míst Aristotelových, k pojmům těm se odnášejících. Podle Krause nutno na př. v druhém díle dialogu míti stále na mysli rozdíl mezi vůlí nad prostředky a účely jejími, a mezi »mavním charakterem« jakožto mocí vědění nad vůlí; jen touto pečlivou distinkcí rozřeší se nesnáze, které v onom díle Platon skýtá čtenáři a skýtal — úmyslně svým žákům ke cvičení. Neboť výsledek, k němuž po všech úvahách a rozporech spisovatel uvedeného pojednání dospívá, jest tento:

V dialogu »Hippias« menší věta o ctnosti = vědění se ani nedokazuje, tím méně snad vyvrací; naopak věta ta se již předpokládá jako platná a dialog celý jest cvičení, složené za didaktickou potřebou; Platon dialog tento probíral v Akademii se žáky, aby je procvičil v uvarování sofistů, vznikajících stejnozvučností slov. Formou peirastickou učil tímto dialogem své žáky, jak vyplétí se z bludiště nastražených lécek mnohoznačných termínů, a spolu ukázal jim prakticky důležitost a užitečnost nominálních definicí. Dialog jest tedy skutečně vypodobení Sokratova počínání, jak je (ovšem ve formě prosté a neumělecké) známe z Xenofonových Memor. IV 2; ale zároveň tu máme podklad oněch methodicko-didaktických poznámek, které přešly do Aristotelových Topik (jak to již Hambruch naznačil). Ovšem díváme-li se takto na dialog náš, nemůžeme jeho sepsání klásti do mládí Platonova, nýbrž asi po Gorgiovi a Menonovi, do největší blízkosti Symposia, což ostatně by potvrzovala také stilometrická šetření Arnimova.

Krausova studie jest založena na důkladné znalosti obsáhlé literatury platonských dialogů vůbec a našeho zvláště se týkající, vyniká dále přesným logickým rozbořem a argumentací (jen snad nebylo třeba brentanovsky formulovati soudy a úsudky) a její výsledek má nejednu přednost před jinými pokusy interpretačními. Ovšem myšlenku, že Hippias menší jest peirastické cvičení Platonovo, žákům určené, vyslovil již Hoffmann (v ZöG. 1907, str. 281), ale provedení její a podrobný rozbor jednotlivých vývodů Sokratových zůstává zásluhou Krausovou. Myšlenka o významu a postavení dialogu Hippias menšího mezi dialogy nasvědčuje, myslím, i analogický případ s dialogem Euthydemem, jež rovněž klásti jest mezi pozdější a »školské« spisy Platonovy a jenž podobně měl značný význam pro Aristotelovu nauku o fallaciích.

Zdůraznil bych jen ještě více, že slova p. 376 Β εἶπερ τις ἔστιν οὐτός jsou zřetelným prozrazením sokratovské ironie, kterou prodehnut i zakončen jest celý onen dialog. F. Čáda.

Platonova Apologie Sokratova. Vydal a poznámkami opatřil dr. *Josef Sedláček*, professor c. k. gymnasia v Třebíči. V Praze 1913, Unie. Str. 85. Váz. za 1·30 K.

Po Krskově poznámkovém vydání Platonovy Apologie, jehož třetí vydání, nezměněný otisk vydání prvního z roku 1893, vyšlo r. 1911, přichází toto nové vydání Sedláčkovo. Textu předestlán je na osmi stranách úvod, rozčleněný přehledně na čtyři kapitoly: v první je podán podrobný obsah Apologie, v další vyložen jest účel spisu, načež ve zvláštním odstavci probírána jest otázka o pravosti Obrany a poslední část věnována je době sepsání. Úvod tento ve všech částech je sestaven se zřetelem ke škole velmi pečlivě. Jen uvádění podrobného obsahu při spisu tak průhledným, jakým je Platonova Apologie, pokládám za zbytečné. Svě místo má zevrubné vytčení postupu myšlenek při dialozích, v nichž jde o přesné vystižení pojmů, stanovení definic a pod. Na místě tohoto obsahu vítal by spíše každý učitel stručný nástin života a spisovatelské činnosti Platonovy; mohl tu býti po případě naznačen poměr Obrany Platonovy ke spisu Xenofontovu, mohlo tu býti něco vyloženo o učení Sokratově, pokud třeba k pochopení Obrany, — věci, jež by leccos osvětlily žáku při vlastní četbě.

Na str. 3 nepřesně stilisovaná věta: »Řeči tyto pronesl Sokrates . . . r. 399 př. Kr.« bude sváděti k omylu, třebaže je věc dobře vyložena na str. 8.

Které vydání bylo základem úpravy textové, vydavatel neuvádí. Korrektura textu nebyla provedena s žádoucí svědomitostí: zůstalo v textu celkem dosti tiskových chyb. Tak na str. 14 ἴτω jest oprávně v ἴτω, na str. 18 δεδιώς v δεδιός, οὕς v τοὺς, na str. 24 Διὸς v Διός, na str. 26 καὶ v καί, na str. 28 σὺ τινα v σὺ τινα, na str. 50 ἀρδρεῖς v ἀρδρεῖς, ἰεθ-νάραι v ἰεθ-νάραι a j.

Za textem připojeny jsou na stránkách 51 až 85 poznámky. I tu, jako v části úvodní, počínal si p. vydavatel správně, zcela podle požadavků, dnes obecně do poznámkových vydání školních kladených. Upouštíje od nechutného a pro žáky bezvýznamného odkazování ke grammatice, všimá si stejně výkladů věnovaných jako grammatických a při tom ponechává učitelům dosti volné pole a nejednu příležitost k doplňkům a vysvětlivkám. Tu a tam mohlo býti ovšem ledačos připojeno, určitéji stilisováno, aby byla poznámka jasná. Tak na př. na str. 51 bylo by dobře doplniti, na čem závisí poss. gen. ἀντιῶν, na str. 52 καὶ (stupňovací) πᾶν »a docela, a snažně« nepřeloženo správně, na str. 53 bezvýznamná je pro žáka přidaná věta: »jak svědčí Apollo-

doros«. Na str. 54 byla vhodná příležitost povědět něco více o Aristofanovi. Nejasné pro žáky jest, co se praví na str. 55 o Meletovi. Na str. 59 doporučovalo by se vyložiti výraz *ὀχριῶντας* v citovaném místě z Aristofana. Na str. 63 pod heslem *συντεταγμένως* vynechal bych poznámku o jiném čtení rukopisném. Ne vše, co jest uvedeno na téže stránce o Lykonovi, přispěje k objasnění věci. Zbytečná podle mého mínění je poznámka na str. 65 o nejistém původu slova *ταῦν* (»brachu«); příslušný tvar sanskrtský psal bych *tvam* (místo *tuam*). Zbytečně připojen je na str. 69 k poznámce pod heslem *νόθοι τινές* pouhý, slovným výkladem neprovázený odkaz k Euthyfr. kap. 6, povážíme-li, že četbou Apologie počíná se četba Platona. Na str. 74 nedopatřením přeloženo *ἀρχὴν ἡρώα* »úřadu jsem nezastával«. V psaní cizích slov není důslednosti: tak na str. 77 píše se *demos*, na str. 59 *demokratie*, ale na str. 55, 63, 77 *démos*. I v této části shledáváme se v řeckých slovech s leckterými omyly tiskovými, týkajícími se hlavně přízvukování.

Zdeněk Hujer.

Platonův Faidros. Přeložil dr. *Antonín Kolář*. (Bibliotéka klasiků řeckých a římských, vydávaná III. třídou České akademie, číslo 23.) V Praze 1913. Str. 81. Za 1 K.

Velmi dlouho jsme neměli českého překladu Platonova Faidra; za to máme nyní dva najednou. Překlad Olivetův, vydaný ve Světové knihovně, byl posouzen v Listech fil. XXXIX. 1912, str. 141—143; za hlavní vadu byl mu vytýkán »šedý, rozplizlý sloh většiny našich denních listů« a uznáno, že »překlad dělán povrchně a nedbale.« Obou těchto chyb jest překlad Kolářův prost, jsa porizen s důkladnou pečlivostí a slohem, nezabíhajícím nikde v mluvu všední. Ovšem co týče druhé věci, soudíme, že by bylo překladu jen prospělo, kdyby se byl překladatel více odpoutal od originálu a myšlenky přestilisoval ve formu mluvy ne všední, ale přirozeně české. Takto však klopýtne český čtenář dosti často o netušenou překážku v cestě — leckdy třeba malou —, což přirozeně bude rušiti jeho rozhled po myšlenkovém obsahu díla. Tak na př. na zač. kap. 9: »Ba i k soukromým hostinám sluší se zváti nikoli přátele, nýbrž prosebníky a ty, kteří potřebují nasycení« (m. kteří o to prosí); na konci kap. 10 »staří moudří mužové a ženy . . . mne usvědčí, jestliže ti k vůli ustoupím« (m. mne usvědčí z nepravdy, dokáží mi opak); v definici lásky v kap. 14 (str. 29) není možno v češtině spojití »vzmohutněvši moeně žádostni sobě příbuznými ke krásě tělesné« (arci v řečtině docela pochopitelně *καὶ ὑπὸ αὐτῶν ἐαυτῆς συγγενῶν ἐπιθυμιῶν ἐπὶ σωματικῶν κάλλος ἐρρωμένως ῥωσθεῖα*); na zač. kap. 16 »Ukáže pak se, že vyhledává rozhýkaného a ne otužilého, a niž toho, jenž vyrostl pod jasným sluncem. n ý b r ž v hustém stínu . . .«; na zač. kap. 18 čtenář, smyslu jinak zcela

dobře rozumějící, jest překvapen, že »milovník . . . stěží udržoval . . . svůj styk, jenž aspoň tehdy byl těžko snesitelný«; proč »aspoň tehdy«? chceme-li již γὲ ve větě *μόγισ κατεῖχε τήν γ' ἐν τῷ τότε συνουσίαν* přeložiti slovem »aspoň«, musíme je spojití se slovesem »udržoval«. A hned v následující větě čteme »vyměňiv v sobě . . . rozum a rozvahu za lásku a šílenství«, kde čekáme právě opak, jak dále opravdu jest, že pak »již má rozum a rozvážnost«; »slabí v písemnictví« (konec str. 33) má jiný smysl než v orig. *οἱ τὰ γράμματα φαῦλοι*; uprostřed str. 37 čteme zbytečně o dvojích vynálezečích jmen, starých a nynějších, neboť *οἱ δὲ νῦν* jest prostě »nynější lidé«: na konci str. 44 vzrůst perutí jest uvnitř uzavřen, »bije jako tepny« a dotírá atd. (lépe snad zárodek, puk); uprostřed kap. 36 místo »a duši miláckovu opět naplní láskou« má býti »a opět duši miláckovu naplní láskou«, kterýž rozdíl má právě zde velký význam; na konci str. 48 mezi příznaky lásky jest uvedena touha, milence se dotýkati, s ním společně ležeti a »jej milovati« (m. jej libati); v násl. větě nepřeložil bych »při té souloži«, třebas jest v originálu *ἐν τῇ συγκοιμῇσει*, nýbrž »když spolu leží«; na str. 70 několikrát čteme slovo »umělecky«, kde bychom čekali »odborně«; dole na str. 72 praví Sokrates »Věru Teisiu samého promrskal jsi důkladně« (v orig. *πεπάτηξας*; neznamená »promrskati« pravý opak? Lepař lépe »probral jsi«); na str. 73 »slaboch musí . . . vyvracet i, že byli sami dva« (právě naopak, musí to dokazovati). Typické Platonovy otázky, uvádějící přechod, pokračování a pod., někdy jsou v češtině docela nesnesitelné, jsou-li přeloženy doslovně, jako na konci kap. 57: »Než, příteli, máme-li pak tomuto říci, či ne?« Na zač. str. 77 jest podivná otázka »zda by se neradoval (rolník), že teprve v osmém měsíci dospělo k cíli, co zasel?« (m. »zda by nebyl spokojen, že«); na str. 81 slova *χορσοὶ πλῆθος ὅσων μῆτε φέρειν μῆτε ἄγειν δύναιτο ἄλλος ἢ ὁ σόφρων* znamenají tuším »... ani unést ani uvéztí . . .« a ne »ani odnésti ani odvéztí«.

Co jsme zde vypočítali, nepokládáme ovšem za hrubé chyby, nýbrž za drsnosti, kterými by nemělo býti ztěžováno čtení překladů klassických literatur.

Verše jsou překládány dobře, ale jejich metrické rozborů jsou pro čtenáře překladu asi zbytečné.

Srovnáváme-li překlad s originálem, pozorujeme, že překladatel pracoval velmi pečlivě a že není téměř místa, kde bychom našli chybu proti originálu. Jen na konci kap. 6 není správně přeložena věta *καλῶς ἔχειν . . . περὶ ὧν οὗτω διαξέμενοι βουλευόμεναι* »že jest krásné nyní jejich úsilí, k němuž jsou v takovém vztahu« (m. jejich smýšlení, vzniklé v takovém stavu, t. j. v oné nemoci); na zač. kap. 8 jest nedopatřením

přeloženo »Pak i lepším se jistě staneš, budeš-li poslouchati spíše mne než nemilujícího« (m. milujícího).

V úvodě vykládá Kolář s odbornou znalostí dispozici a hlavní myšlenky rozmluvy, její účel, osoby, otázku o její pravosti, o době jejího složení a o jejím významu. Kdy byl Faidros složen, jest dosud nerozhodnuto, jak píše sám překladatel; ale není správně, užívatí za důkaz priority Faidra před Symposiem myšlenky, že »Platon byl by sotva definoval (v Symposiu) Erota jako touhu po ideí krásna, nevyloživ před tím nic o ideách«. Nesmí se zapomínati, že Platon hlavně vykládal ústně.

Překlad jest provázen poznámkami pod čarou. Některé z nich pokládá referent za zbytečné. Kdo chce čísti Platona, musí míti tolik vzdělání, aby mu nebyla prázdným zvukem jména Sofokles, Helena, Apollon, Musy, Eros, Nymfy a p., aby poznal smysl a souvislost textu nebo aby bez upozorňování vyčetil ironii. Předpokládejme i při překladech z klassických jazyků jistou úroveň vzdělání u českých čtenářů a nevyrušujeme jich všelikými podrobnostmi.

Jinak zasluhuje překlad p. Kolářův vším právem cti, že byl zařazen do Bibliotéky klassiků. *Frant. Novotný.*

W. Vondrák: Altkirchenslavische Grammatik. Zweite Auflage. Berlin. 1912. Weidmannsche Buchhandlung. XVIII a 656 str. Za 15 mk.

Druhé vydání církevněslovanské mluvnice Vondrákovy převyšuje všechny dosavadní mluvnice tohoto jazyka svým vzorně filologickým zpracováním dané látky. Je to vlastně prvý zdařilý pokus, který soustavně sleduje vývoj jazyka církevněslovanského od nejstarších dob za hranice oblasti památek t. zv. pannonských, vývoj jazyka slovanského, jenž byl trvale přijat na území Slovanů jižních a východních za jazyk bohoslužebný. Není divu, že tento jazyk, pro bohoslužbu určený, na půdě jazyka bulharského, srbského a ruského byl podroben četným změnám; elementy národních jazyků často měnily s lexikální stránkou i mluvnickou povahu starobylého jazyka církevního. Jednotlivé tyto změny, jež dály se na každém z uvedených území způsobem různým, zachytiti a zkoumati jejich podstatu, jak se v zachovaných památkách jeví, byl úkol filologů slovanských; výsledky této snahy, projevující se vydáváním starých textů, grammatickými rozbory jejich, studii o jednotlivých dialektech, jsou dnes patrný. Bylo nutno posléze výzkumy této dlouholeté drobné práce shrnouti v soustavný celek, kde by se bylo lze poučiti o všech fásích, jež jazyk církevněslovanský na jednotlivých územích prodělával, kde by bylo možno stopovati proměny jazykové ve vývoji historickém. Práce té podjal se prof. Vondrák s překvapujícím zdarem; druhé vydání jeho mluvnice značí velký pokrok proti

ostatním mluvnicím církevněslovanským, dílem tím učiněn první krok k historické mluvnické jazyka církevněslovanského.

Řada soustavných mluvnic jazyka církevněslovanského, vyjmeme-li Dobrovského »Institutiones«, zahájena vlastně Schleicherem (Formenlehre der kirchenslavischen Sprache 1852) a Miklosichem (Altslov. Formenlehre in Paradigmen 1874, Lautlehre der altslov. Sprache 1879). Studiemi Miklosichovými hlavně získalo druhé vydání Leskienova »Handbuchu« (1886), jenž stal se pomůckou tak důležitou, že byl přeložen od Šachmatova a Ščepkina do ruštiny, při čemž doplněn grammatikou evangelia Ostromírova; podle Leskienova Handbuchu byla potom zpracována česky psaná mluvnice Kovářova (1889), bulharsky psaná mluvnice Miletičova (1888) a srbsky psaná mluvnice Brozova (1889). Kniha Leskienova byla dlouho vlastně jedinou příručkou pro studium církevní slovanštiny a dočkala se již pátého vydání (1910). Teprve ve Vondrákově knize »Altkirchenslavische Grammatik« (v Berlíně 1900) objevila se mluvnice, která se mohla stavěti po bok výborné knize Leskienově. Leskienova Grammatik der altbulg. Sprache (v Heidelberce 1910) a Kulbakinova kniha Древне-церковно-слова́нскій языкъ (v Charkově 1911—1912), z nichž první především má na zřeteli jazykovědecký výklad hlásek a tvarů církevněslovanských, druhá stejnou měrou hledí k výkladu jako k popisu jazyka (srv. LF. 40. 364 n.), zakončují řadu mluvnic církevněslovanského jazyka.

Všecky tyto mluvnice omezovaly se především na jazyk 1. zv. »kanonu« památek pannonsko-moravských, i bylo potřeba dalších studií Fortunatova, Grunského, Iljinského, Jagice, Kulbákina, Lavrova, Ljapunova, Pogorelova, Severjanova, Sobolevského, Šachmatova, Ščepkina a jiných, aby mohly připravit půdu pro dílo takového rázu, jako je druhé vydání knihy Vondrákovy. Rozsah spisu proti vydání prvnímu se zdvojnásobil (vyd. 1. mělo 346 str.), ale i ráz celého díla se podstatně změnil. V novém vydání přihlíží spisovatel menší měrou k výkladům jazykozpytu srovnávacího než ve vydání prvním, tuto část, ostatně odjinud dostatečně známou, redukoval na nejnútnejší minimum; za to tím více si všímá zjevů a zvláštností popisovaného jazyka a právě toto podrobně filologické a látku na mnoze vyčerpávající popsaní jazyka je největší předností Vondrákovy knihy, která takto předstihla mluvnice ostatní.

Obsáhlý úvod rozbírá názory o původu a vlasti jazyka církevněslovanského. Celá dlouhá historie otázky pannonské je obsírně vyložena se všemi hlavními důvody reprezentantů této theorie, vyvrácena pak je theorie bulharskou, kdež shrnutý a opakovány these, k nimž dospěl Jagić (Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache 1900; nyní již druhé vydání 1913). Následuje výčet památek hlaholských a cyrilských s obsírným komentářem. Kodex Marianus (str. 19) klade Vondrák proti Mi-

letičovi a Fortunatovu a ve shodě s Jagičem na půdu srbsko-chorvatskou, někde do území severní Makedonie nebo Starého Srbska. O Euchologiu sinajském opakuje Vondrák (str. 24 n.) své dřívější mínění, že »ordo confessionis« souvisí s »confessio generalis« památek frisinských; staroněmecká předloha pro »confessio« ukazuje, že mohl slovanský překlad vzniknouti jedině v době moravsko-pannonské. Tvrzení toto je zajisté správné. Zdali však řád zpovědní pochází od Klimenta, který prý z Panonie přinesl text jeho do Bulharska a vložil do své homilie, zůstává dosud otázkou nerozřešenou, ježto dosud ani neznáme všech spisů Klimentových a tudíž nám schází jejich kritérium jazykové. Je naopak možno, že některý duchovní napsal formuli zpovědní, že pak byla převzata jednak do památek frisinských, jednak jí užil Kliment pro svoji homilii, a text její mohl být též vsunut do Euchologia.

Koncessi učiněnou latinské liturgii představují asi Kijevské listy, pocházející z X. nejpozději XI. stol., napsané na území říše velkomoravské (bohemismy c, z za ekslovanské št, žd). Vondrák (str. 29. n.) však tuto možnost zamítá a nepřipouští, že by Method nebo některý z jeho žáků mohl učiniti ústupek ritu latinskému, a domnívá se, že Kijevské listy (resp. církevněslovanské sacramentarium) vznikly u pannonských Slovanů a později byly opsány na jihu od některého z vypuzených žáků Methodových z Moravy pocházejících, čímž prý lze vysvětliti ony bohemismy. Opsány byly pak podle mínění Vondrákova někde tam, kde se stýká území bulharské se srbsko-chorvatským. K tomuto úsudku Vondráka zavedly značky nadřádkové, které považuje za přízvuky. Tato znaménka vznikla podle výkladů Vondrákových vlivem grafiky řecké a německé (Notkerova znaménka). Vliv grafiky řecké dal by se zajisté připustiti na území jižním, ale jak by se mohla znaménka Notkerova dostat až na jih? A jakým způsobem mohl by se jeviti vliv grafiky řecké a německé v jedné památce? Připustíme-li vliv grafiky německé, jsme tím více oprávněni klásti vznik Kijevských listů na půdu moravsko-pannonskou, kde vliv německý byl jedině možný. V genitivních tvarech *ррѣхъ, нѣхъенихъ* atd. mohl písař rozlišovati znaménky nad polosamohláskami nominativ sg. od genitivu plur., i není potřebí viděti v tomto úkaze vliv srbsko-chorvatský. Tyto tak různorodé vlivy (vliv grafiky řecké, německé, vlivy srbsko-chorvatské, bohemismy), jež nutno předpokládati při stanovisku Vondrákově, dávají tušiti, že přirozenější je asi výklad první, že totiž Kijevské listy vznikly na půdě moravsko-pannonské.

O ostatních zachovaných památkách cyrilských a o církevněslovanských památkách redakce středobulharské, srbské a ruské podány jsou výklady správné a přesvědčivé (str. 31—48). Probrány jsou zde všechny památky a otázky jich se týkající velice pečlivě, takže si čtenář učiní jasný přehled o náboženské litera-

mají hlásku **е** (хлѣба, преѣмо, злѣди atd.). Texty severoruské (hlavně novgorodské) píší za **ѣ** samohlásku **и**, na př. свѣдѣнии, роуци, всиѣхъ, видѣнии). Vedle **и** vyskýtá se též **е**, kterážto změna od století XIII., kdy obě hlásky **ѣ** a **е** splynuly, je pochopitelná. Ale jak vysvětliti záměnu **ѣ** v **е** a obrácený poměr v textech severoruských a jhoruských již v stol. XI. a XII? Vondrák (str. 95 nn.) tak jako Jagić a Šachmatov vidí v této záměně vliv učené výslovnosti církevněslovanského **ѣ**, jež bylo pronášeno jako úzké *e*, takže bylo blíže ruskému *e* než ruskému **ѣ** (str. 95—100).

Výklady o polohláskách **ѣ** a **ѥ** rozdělil spisovatel na několik samostatných článků; probírá jednotlivé památky a ukazuje na vyčerpávajícím množství dokladů všechny proměny, jimž obě polohlásky podléhaly. Tak probrán zánik obou jerů, náhrada jerů samohláskami *o* a *e*, přechod *ѣ*, *ѥ* v *y*, *i* (zde podán výklad dle Šachmatova: »Die gespannten Vokale **ѣ** und **ѥ** im Urslavischen. Arch. f. slav. Phil. XXXI, str. 481—506), o přehláscce obou jerů (str. 248—267) atd.

Na str. 303—304 uvedeny jsou důležité pro ruštinu střidnice za **ѣд** (z bývalého *zg* i *ždž*). V památkách jhoruských, zvláště v haličsko-volyňských, nacházíme za to **жѣ** (дѣжѣ, рожѣе, жѣченете atd.), v památkách novgorodských naopak **жѣ** (дожѣ, рожѣи).

Výsledek obšírného výkladu o *l* epenthetickém (str. 322 až 342) můžeme shrnouti asi takto: v století IX. bylo *l* epenthetického užíváno pravidelně, v X. stol. počíná zanikati; že by ztráta jeho byla snad podmíněna hláskou **и** nebo **ѥ**, nedá se dokázati. Nacházíme-li v středobulharských textech střídavě formy *s l* i bez něho, je to v případech, kde *l* zachováno, vliv staré tradice grafické, po případě vliv učené výslovnosti. V památkách srbsko-chorvatských a ruských se však *l* epenthetické vyskytuje pravidelně, vyjímaje několik případů, které ukazují k předlohám bulharským.

Z těchto ukázek možno si učiniti obraz o tom, jak důkladným způsobem hláskosloví je zpracováno. Zabírá víc než polovinu knihy, a uložen zde někdy ve velkém rozsahu cenný materiál jazykový, čerpaný přímo z jednotlivých památek. Poněvadž v tomto oddílu podány jsou také theoretické výklady, týkající se tvarosloví, má tvarosloví vlastní již více ráz praktický. Při vypočítávání dokladů pro jednotlivé zjevy morfologické vystupují více v popředí památky pannonsko-moravské, kdežto k materiálu textů ostatních hleděno méně. Jest tedy mezi hláskoslovím a tvaroslovím této mluvnice pozorovati jistou nesouměrnost, již lze ovšem omluviti tím, že stránka morfologická méně podléhala změnám než stránka fonetická. Není také dosud ještě bezpečně známo, kterých tvarů z některých dvojic bylo užíváno častěji proti tvarům druhým, buď úplně zanikajícím, nebo se udržujícím pouze tradicemi

konservativních opisovačů, po případě vlivem starších předloh. Pokud se týče památek moravsko-pannonských, nacházíme výčet dokladů i v tvarosloví téměř úplný, takže víme, které tvary z doložených dvojic byly obvyklejší a které byly vzácnější. Takovéto množství dokladů je z části důležitosti nemalé. Počítal-li Leskien slovo **мнръ** k *n*-kmenům, přesvědčuje nás spisovatel na základě dokladů, že slovo to patří k *o*-kmenům. Texty evangelské a Euchologium sinajské mají v gen. sg. jen tvar **мнрѣ**, v dat. sg. **мнровѣ**, loc. sg. **мнрѣ**; jen Asseman. má dat. **мнровѣ**. Koncovky imperat. **-ѣмъ**, **-те** vyskytují se v poměru 100 : 70 proti koncovkám **-имъ**, **-те**. Tvary na **-ѣмъ**, **-те** jsou mladší, poněvadž se vyskytují poměrně později, a pronikají pak do památek středobulharských, kdežto tvary starší na **-имъ**, **-те** zanikají (str. 493—494). Podobných dokladů jiných dalo by se uvésti více.

Syntax (str. 579—638) je vlastně jen přídávkem k celému obsáhlému dílu a je v ní podáno pouze to, čeho nejnutněji. třeba k porozumění textům církevněslovanským, ježto zpracování úplné skladby má dle mínění spisovatelova zůstatí úkolem mluvnické srovnávací. Totéž platí i o kmenosloví.

Kniha prof. Vondráka zakončuje epochálním způsobem řadu jeho gramatických studií věnovaných jazyku církevněslovanskému. Je dnes nejlepší mluvnicí tohoto jazyka, takže po ní nutně sáhne každý, kdo bude chtít poznati organismus starobylého jazyka církevněslovanského, kdo bude chtít stopovati vývoj tohoto jazyka za úzké hranice památek moravsko-pannonských. Kdežto prvé vydání Vondrákovy knihy slopovalo více cíl praktický, bylo knihou spíše příruční, stala se nyní kniha jeho pramenem vědeckého poznání o jazyku církevněslovanském. A podává-li nám druhé vydání již vpředu uvedené knihy Jagičovy úplný historický obraz o vlasti a původu jazyka církevněslovanského a ukazuje-li nám vývoj tohoto jazyka po stránce lexikální, doplňuje kniha Vondrákova rovnocenným způsobem knihu tu výkladem gramatickým, tvoříce tak novou bási pro badání další.

Agathon Koníř.

Franz Spina: Die alttscheische Katharinenlegende der Stockholm-Brünner Handschrift. Einleitung. Text mit Quellen. Wörterbuch. Prag, Taussig & Taussig, 1913. Str. XXXIV + 115 vel. 8°. Za 9 K.

Štokholmskou legendu o sv. Kateřině učinili filologům přístupnou r. 1860 Pečírka a Erben. Edice jejích dala podnět k hojným kritickým a exegetickým příspěvkům, které postavily přechetná temná místa rozsáhlé, cenné básně do nového, lepšího světla a množstvím svým dělaly posléze žádoucím vydání nové. Práce prof. Spiny chce vyhověti této potřebě.

Jak ukazuje již podrobný nadpis, jsou jejím obsahem tři části: úvod, text s prameny a slovník.

Úvod, čtyřiatricet drobným písmem potištěných stran, podává stručnou formou velmi obsažné a mnohostranné poučení o literárně historické i jazykové stránce vydaného textu. Vypočítává staročeské kateřinské legendy vůbec; posuzuje edici Pečírkovu-Erbenovu; popisuje rukopis, v kterém je Štokholmská legenda obsažena (zde přináší také srovnávací bibliografická data o ostatních dílech rukopisu); vykládá, jaké byly osudy knihy; dokazuje, že je Štokholmská legenda opis; reprodukuje obsah legendy; zaznamenává kateřinské legendy řecké, nejstarší latinské a slovanské; třídí sedmnáct rukopisných latinských legend kateřinských chovaných v knihovnách pražských; zkoumá, jak se má legenda staročeská k pramenům latinským a také k jiným legendám slovanským (lidové moravské, starochorvátské, bosenské, staropolské, slovinské, čakavské); dovozuje zevrubně, že popis báječně krásného místa, na němž se Kateřina zasnoubila s Kristem, je v legendě ohlasem dojmu, který na básníka udělaly kaple křížová a kateřinská na Karlštejně; a podává na konec též jazykový rozbor legendy. Široký rozhled literárně historický, důkladné vyškolení methodické, šťastná ruka v používání dat z dějin umění, dobrá znalost mluvnické literatury české, knižní i časopisecké, a veliká píle — toť přednosti, jež vyznačují tuto část nového vydání.

Jsou zde také dvě důležitá nova. Jak povědomo, nebyl posud znám text, kterého užil staročeský básník za předlohu k vypravování svému o obrácení sv. Kateřiny (vv. 1—1114); vydavatel jej objevil v latinském kapitulním rukopise A 158. Také nebylo dosud zjištěno, jaké proveniencie jsou verše líčící nádhernou síň, v níž se Kateřina zasnoubila s Kristem (v. 962 sl.); Spina vidí v nich prámem ne tak reminiscenci na líčení grálského chrámu v mladším Titulelu, jako literární concomitans architektury karlštejnských, a z toho, že obě skvělé kaple karlštejnské byly dostavěny asi r. 1355, vyvozuje pak, že vznik Štokholmské legendy sotva by bylo dobře lze klásti před tento rok.

V kapitole o jazykové stránce legendy nesouhlasím s vydavatelem v názoru, že by se byly moravismy dostaly do básně teprve při opisování; rým *u městi — ve cti* (v. 89/90) svědčí, jak ukázal Flajšhans (ČČM. 1896, 199), myslím bezpečně, že moravisující byl text hned, jak vyšel z pera básníkova. O některých jednotlivostech jazyka legendy soudí vydavatel, že sotva jsou nebo snad by mohly býti moravismy (str. XXIX); týká se to zejména instr. sg. masc. *němž* (przed nyemz, v. 1625) nom. pl. neutr. *žalostné* (zalostne krzyczenie, v. 1176) a užívání possessiva *mój* místo *svój*. Protože ani jedna z těchto věcí není specificky moravská (*němž* lze vykládati zvrátnou analogií, druhé, dvě zvláštnosti pak vyskytují se i v textech ze západního českého území jazykového), bude zajisté správné zde na moravismy vůbec nepomýšleti.

Textová část knihy (str. 1—106) zařízena je takto. Nad čarou otiskuje vydavatel staropísmý přepis rukopisu, přepis co možná věrný. Odchytky od psaní rukopisného přestávají na tom, že psaní velkých a malých písmen upraveno po způsobu novočeském, že grafické spřežky, v nichž prvou částí je předložka neb spojka, po novočesku rozvedeny, že zkratky rozpuštěny, že do textu pojatý hojně emendace a že přidána přiměřená interpunkce. Pod čarou zaznamenává vydavatel v případech, v kterých se v textu odchýlil od rukopisu, psaní rukopisné a registruje velmi pečlivě kritické a exegetické poznámky k jednotlivým *passum* na rozličných místech publikované. Kromě toho podává se zde — a za to budou vydavateli všichni uživatelé staročeské legendy jistě vděční — také celá latinská předloha k prvému dílu legendy, Spinou objevená, a při ostatku básně, založeném na kateřinské legendové vulgátě již několikrát tiskem vyšlé, přesné údaje o tom, kde se v kterém vydání textu latinského najde předloha znění českého.

Otisk Spinův je velmi pečlivý a opravuje na hojných místech staré čtení Pečírko. Jen na několika místech píše Pečírka správněji. Týká se to veršů 3 (Pečírka správně *wfemy*, Spina mylně *wfemi*), 377 (P. *fama*, S. *sama*), 423 (P. *fye*, S. *fie*), 497 (P. *gieft*, S. *giest*), 503 (P. *czifla*, S. *cziffila*), 603 (P. *p^sety*, S. *prziety*), 625 (P. *chczit*, S. *chzit*), 653 (P. *Tut ten*, S. *Tu ten*), 689 (P. *flzlywie*, S. *flz[ly]wie*), 699 (P. *fie*, S. *se*), 739 a 740 (P. *pomyflenye* — *rozmyflenye*, S. *pomyflenie* — *rozmyflenie*), 842 (P. *fie*, S. *sie*), 1473 (P. *fye*, S. *fie*), 1509 (P. *kryfta*, S. *Krifta*), 1999 (P. *Abichomy*, S. *abychomy*), 2429 (P. *wfadychu*, S. *wfadychu*), 2594 (P. *wfelyke*, S. *wfelike*), 2725 (P. *pcz*, S. *proczcz*), 2844 (P. *wfagycze*, S. *wfagycze*), 2969 (P. *zrzczucz*, S. *zrezucz*), 3056 (P. *weczze*, S. *weczze*), 3093 (P. *wfelyka*, S. *wfelika*), a 3380 (P. *fbozen*, S. *zbozen*).¹

Proti rozvádění zkratek nelze činit myslím zásadních námitek. Je však dojista potřeby v každém jednotlivém případě, který může mít význam hláskoslovný, poznamenávat, že rukopis má zkratku. Ve vydání Spinově bylo by to bývalo žádoucí zejména při psaní *prze* za rukopisné *pse* (běžít zde o otázku jotace) a při psaní *Kriftus* za *xpc* (rukopis sám tam, kde neuznává zkratku, píše *kryftus*).

Soupis kritických a exegetických příspěvků k jednotlivým místům legendy vyčerpává látku úplně. Ušly vydavateli jen poznámka Seykorova v Českém slově 7./2. 1912, že ve v. 3308 dlužno čísti přece jen nikoli *čile*, nýbrž *síle* (= množství, lidu), a výklady Langovy ve Sborníku fil. 2. 137 sl. o adjektivu *upolýj* z v. 2546.

¹ Srovnal jsem otisk Pečírkův se Spinovým a zaznamenal si místa, kde se neshodují. Místa ta s rukopisem kollacionoval prof. Váša v Brně, jemuž za to zde děkuji.

Vydavatelovy emendace mají hodnotu nestejnou. Některé jsou jistě správné (na př. ve v. 2968 čtení *vazu* místo rkpného *ftawu*, v lat. legendě *cervice*), jiné jistě mylné (na př. ve v. 2948 čtení *zeduv* za rkpné *zednuv*), o jiných se — jak to u emendací bývá vůbec — mohou názory rozcházet.

Slovník (str. 107—115) je malý a chce sloužit nikoli potřebám lexikografickým, nýbrž jen porozumění textu. Bojíme se, že pro skrovný rozsah svůj, diktovaný ohledy nakladatelskými, nestačí ani na tento úkol. Také se do něho dostala nejedna chyba.

Věrný přepis a pečlivá úprava textu, pilné snesení rozsáhlého aparátu kritického a exegetického, otisk pramene k prvnímu dílu legendy, bohatý úvod a závazná nova v něm — to vše činí vydání Spinovo příspěvkem k české filologii cenným a vítaným.

Em. Smetánka.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů. Přehlédnuté a doplněné vydání větší, ministerstvem schválené. V Praze v c. k. školním knihoskladě 1913. XLIV a 152 str. Cena váz 1 K.

Pravidla tato vyšla po první 1902, po druhé jako vydání »přehlédnuté« 1903, nyní pak byla podniknuta revize druhá a její výsledek vyznačuje se na titulu jako vydání »přehlédnuté a doplněné«. První dvě vydání byla upravena za spolupůsobení Gebauerova, v komisi pro revizi nynější zůstali F. Bílý, J. Jursa, V. Hulík, L. Benýšek, nově pak přibral E. Smetánka.

Tato praktická a potřebná příručka vžila se za těch 10—12 let, co se jí užívá, a komise zajisté se snažila podle pokroku nynějšího ji zdokonaliti.

Především zkrácen byl posavadní název »Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví« atd. ježto byl příliš dlouhý a přes vybroušenou správnost přece jen poněkud strojený.

Byl učiněn tu a tam další ústupek skutečné mluvě lidové, na př. »*mol*, »*-a* (zastar. »*-e*)«, rozmnoženy počátečné §§ o psaní písmen velikých a slov cizích hlavně podle posledních výkladů Gebauerových ve 3. vydání mluvnice středoškolské, vynechána při slovníčku poznámka, že »v závorkách bývá uveden způsob starší neb odchýlný«, poněvadž tyto způsoby vypuštěny, a to, pokud jsem pozoroval, právem; závorek se užívá nyní pro vysvětlivky a poznámky. Konečně rozmnožen byl ve slovníčku počet cizích slov až i nejmodernějších s výkladem významu a podle potřeby i výslovnosti; některá pravidla byla poněkud ostřeji vyhraněna a podle nich i v seznamu rozhodováno.

O psaní velkých písmen tu máme devět obsáhlých pravidel s hojnými příklady. V nich je sice vysloveno, že píšeme jméno přídavné písmenem velkým, když »jest významu vlastního«,

tedy zajisté, když se jím pojmenuje a míní jediněčný pojem, zejména zeměpisný; ale v dalších příkladech se píše, že prý podle zvyku píšeme »království české, okres smíchovský« atp. Tu bych upozornil, že »království České« (= Čechy) správně psali někteří vynikající spisovatelé starší, a že tak psaly a píší důsledně také úřady zemské zcela po právu (zemský výbor, zemská školní rada, místodržitelství...); také »okres Smíchovský« je vlastní jméno tohoto okresu, i má se již podle uvedeného pravidla psáti písmenem velikým; rovněž »hory Alpské« psal bych, když míním Alpy, naproti tomu *alpské* o jednotlivých horách tohoto horstva. Alespoň volnosti mohla tu Pravidla dopřáti, neboť korektoři drží se napsaných příkladů, a když tam vidí jen »království české, okres smíchovský«, prohlásí napsání jiné ihned za chybu. A přece všude ty výklady končí se v Pravidlech starou, poctivou, Gebauerovskou a pravdivou poznámkou: »V některých případech nelze o tom, má-li se psáti velké či malé písmeno, s určitostí rozhodnouti. Jakési kolísání tu vždy bylo a bude.« Zůstávají tedy případy, kdy chybiti jest nemožné. Koho to bolí?

V slovníku bylo dříve *z paměti*, nyní *zpaměti*, ale sub v. *paměť* zůstalo *z paměti*; správné jest arci oboje a mělo se uvést pod náležitým heslem obojí. Slovo *směť* -i a hromadné *smětí* není uvedeno; správné jest obojí.

Laikové ovšem toho nechápou, namítajíce, že pouze jediný způsob může být správný, prý poněvadž pravda jest jedna. Však jest i v případech uvedených pravda jen jedna, ale právě ta pravda zní, že správné jest obojí. My tu správnost v pravopise máme jednu etymologickou, jednu fonetickou, ale vždy historickou. Zpřetrhání kontinuity s historií jazyka českého a nečekati, »až se usus ustálí«, jak nám bylo v Pravidlech na počátku slibováno, znamenalo by především zapřítí Gebauera.

Ostatně komise povoluje posud *kamének* i *kamínek*, *snášelivý* i *snášenlivý*, *smáti* n. *směti*, *skviti* i *stkviti*, *Otilie* i *Otylie*, *Aenas* i *Eneáš*, *caesura* i *cesura*, *theorie* i *teorie*, *thema* i *téma* atd. a nově (po právu) *paměť* i *pamět*, *oběť* i *obět* a nezavrhuje na-prosto psaní *osyka*, i když připojuje poučení »lépe *osíka*« atd.

Naproti tomu slovníkem prohlašuje za jedině přípustné tyto způsoby psaní: *efický*, *estetika*, *Metoděj*, *Maraton*, *mytus*, *mytologie*, *antologie*, *Hanibal*, *présens*, *prerogativa*, *pedagog*. K tomu komise jistě oprávněna nebyla a není v tomto komolení jmen latinských a řeckých prázdné důslednosti.

Psaní »profesor, klasický, adresa...« již spíše bych snesl, ale ani tu nebylo by neštěstí, kdyby se dopustilo vedle toho i psaní původní s -ss-, aspoň by nebylo třeba tak častého poučování, kdy čísti *z* a kdy ostré *s*.

Tedy prý »pedagogium«, protože už zdomácnělo: ale *gymnasium* patrně ještě nezdомácnělo, sic by se psalo *gimnázium*! Pravý opak je pravda, *gymnasium* je zdomácnělejší

než *paedagogium*, neboť místo tohoto říká se častěji »ústav«
n. »ústav učitelský«, ono se vůbec nahraditi nedá; a co jich jest!

A když se transkribuje *hetéra*, *présens*, proč ne *pédagóg*, *prérogatíva*? Proč nemáme nadále zachovati šetrnosti aspoň k vlastním jménům, jako jest *Hannibal*? Proč se musí student nyní učit, že česky je *Hanibal* a latinsky *Hannibal*? Kdo někdy studoval neb učil, korigoval nebo byl korigován (a zvláště s *Pravidly*), ví zajisté, co to znamená. Kdo chce býti poučen snadno a rychle, hledá ve slovníčku, nikoli ve výkladech úvodních. Proto nic nepomáhá, že je tam opět poctivý a objektivní závěr *Gebauerova* výkladu o psaní cizích slov: »Úplné jednoty v tomto psaní nebude lze dosíci nikdy, protože o tom, kdy lze nějaké slovo cizí pokládati již za zdomácnělé, se mínění nejednou rozcházejí.«

Doufám tedy, že nebudou moje poznámky marné a že komise připojí také ke slovníčku aspoň výslovnou poznámku, že ve slovích řeckých a latinských napsání původní nemá se pokládati za chybu, jak to psával *Gebauer* při svých novotách v 1. vydání *Pravidel*. Slova francouzská se v nich opisují pečlivěji, ač jejich pravopis je výslovnosti mnohem vzdálenější.

Karel Novák.

Hlídka programů středních škol.

Jiří Horák: *Z dopisů J. J. Srezněvského a P. J. Preise.*

Otisk z Výroční zprávy c. k. českého gymnasia na Král. Vinohradech 1913. Str. 19.

Článek prof. Horáka ukazuje, jak zajímavou látku poskytují dnešnímu literárnímu historikovi vztahy našeho písemnictví ke světu slovanskému. *Srezněvskij* a *Preis* nebyli básníci, nýbrž filologové, pracovníci vědeckí, kteří do Čech přišli právě jen za vědeckým cílem, připravující se pro nové slovanské professury na ruských universitách, a přece jejich český pobyt nebyl bez významu. Prof. Horák ovšem svou statí nepřináší nic naprosto nového: oba učenci psali z Čech dopisy, v nichž líčili svoje dojmy a jež byly již před lety otištěny *Lamanským*, a těchto listů užili ve svých pracích v poslední době již *Francev* a *Jagić*; Horák na jejich základě jen šíře líčí jejich české styky a názory na náš život, ale i takto má jeho stať cenu. Byl bych si přál jen respektování starší české literatury o témž předmětu, zejména článku »Naše literatura a život literární v letech 40tých«
v Čase V. 1891 č. 29, psaného právě na podkladě korespondence *Preisovy* *Lamanským* tehdy otištěné. *Srezněvskij* i *Preis* byly povahy různé: onen vznětlivý romantik, jenž za *charkovského* pobytu svého před cestou do slovanských zemí šil se s *jihoruskými* ideály a pak měl zvýšený zájem pro vše,

co se v jeho okolí dalo, kdežto tento byl pilný a uzavřený učenec, jemuž na prvním místě vždy běželo o jeho vědní obor; proto se však jejich postřehy výborně doplňují. Srezněvskij pobyl v Čechách od února 1840 do ledna 1841; největší část této doby strávil v Praze, ale i při tom konal kratší i delší výlety po Čechách a poznal tak i venkov — byl v Kování u Vinařického, s Markem na Jičínsku, se Smetanou v Plzni, projel jižní Čechy, navštívil Vídeň, Brno, Vratislav i Lužici — a při tom český život pozoroval se všech hledisk. V Praze se stýkal s českou společností, sledoval literaturu hlavně starší generace, chodil do divadla, zajímal se o hudbu a seznamoval se s památkami města; výsledkem všeho bylo nadšení pro Čechy, jímž později prohrával své universitní přednášky, ačkoliv zkušenosti získaných v Čechách a potom na slovanském jihu nemohl užítkovati při svých vydavatelských publikacích filologických. Za to Preis, vyhlédnutý pro katedru na universitě petrohradské, byl mnohem menší optimista; do Prahy přijel v létě r. 1840 a odjel nedlouho po Srezněvském do Vídně, odkud podnikli spolu cestu na jih. V Praze hlavně studoval, ale i tak měl příležitost poznati pražské okolí, tehdejší literaturu a divadlo. Nedal se ničím strhnouti k údivu: v českém národě pohřešil životného vztahu k minulosti, úsudek jeho o české literatuře se blíží známému mínění Mickiewiczovu o národě filologů, divadlo ho svým triviálním repertoirem přímo uráželo. Ani ze slovanského jihu si neodnášel dojmů tak krásných jako šťastnější jeho druh: nebyl pevného zdraví, již cestou onemocněl a po krátkém působení ve vlasti předčasně zemřel.

V listech obou učenců nalezneme nejednu trefnou charakteristiku jak tehdejších českých poměrů, tak význačných našich lidí. Nejcecnnější je, co psali o Šafaríkovi: jejich věty, plné téměř zbožné úcty, znovu osvětlují jeho velikost vědeckou i lidskou a jsou novým dokladem, jakého jména požíval v učeném světě slovanském.

Miloslav Hýsek.

Drobné zprávy.

Dne 18. prosince 1913 slavil šedesáté narozeniny dvorní rada prof. *Josef Král*. Narodil se 18. prosince 1853 v Praze, studoval v l. 1863-1871 na akademickém gymnasiu, potom na universitě pražské, načež působil jako professor sedm let na střední škole, a to r. 1875 na městském vyšším reálném gymnasiu na Malé straně a od r. 1876 až 1883 na reálném a vyšším gymnasiu v Spálené ul. v Praze. R. 1880 habilitoval se na pražské, tehdy ještě nerozdělené universitě pro klasickou filologii a byl při rozdělení university r. 1882 jmenován suppletem, r. 1883 professorem mimořádným a r. 1893 professorem řádným. Nemáme v úmyslu vypisovati rozsáhlou, téměř všech oborů klassické filologie se týkající činnost oslavence: poukazujeme v té příčině na bibliografii, kterou pro slavnostní »Sborník«, o němž dále

se zmiňujeme, sestavil O. Jiráni. Seznam ten zaujímá sedm kvartových stránek (str. 307—313), při čemž ještě z recensí uvedeny jen důležitější. Poukázati však musíme na oslavencovy zásluhy o Jednotu českých filologů, jejímž starostou byl dvakráte, nejprve dvě leta (1885/6—1886/7) v době bojů o Rukopisy, po druhé pět let (1902/3—1906/7), kdy se mu podařilo postavit Jednotu na pevnou finanční basi. Rovněž třeba se zmíniti o tom, že plných dvacet let (od r. 1886—1905) obětavě redigoval klassickou část těchto Listů, v nichž ukládal své četné články i recenze, které měly tak velký význam pro povznesení klassické filologie u nás. Za 33 let svého působení na universitě odchoval nám celou generaci klassických filologů. Od svých žáků žádal vždy práci důkladnou, opírající se o kritické ocenění starověkých zpráv i podrobnou znalost moderního badání. Vzorem takovéto práce jest jeho životní dílo, čtyřsvazková, nedávno dokončená »Řecká a římská rhythmika a metrika«, která nemá sobě rovné v žádné literatuře. Kdežto nové myšlenky a výklady zde hlásané budou čekati ještě nějaký čas, než se jim dostane uznání fora mezinárodního, můžeme s potěšením zaznamenati, že práce Královny o rukopisech Platonových a jejich významu pro kritiku textovou došly nejen schválení od nejnovějšího vydavatele Platonova Johna Burneta, nýbrž dostalo se jim též čestného uznání tím, že universita v St. Andrews v Skotsku vyznamenala za ně r. 1905 prof. Krále čestným doktorátem. Přejeme oslavenci k další záslužné činnosti mnoho zdraví.

Na počest šedesátých narozenin prof. J. Krále vydali jeho žáci a přátelé »Sborník prací filologických dvornímu radovi profesoru Josefu Královi k šedesátým narozeninám« (v Praze 1913, B. Stýblo. Str. XI a 316 str. 40. S podobiznou oslavencovou v heliogravure, tabulkou a 9 obr. v textu. Za 12 K). Jsou zde zastoupeny práce ze všech oborů klassické filologie. Dějin literatury řecké a římské týká se deset článků, a to: Studie o filosofii Anaximandrově od Fr. Drtiny, O místě, kde se odehrává děj Euripidovy Ifigenie Taurské od Václ. Petra z Něžina (s 2 obr.), Čtyři tragoedie o Faidře od Ant. Koláře, O pravosti XXI. řeči Isokratovy *Περὶ Εὐδύνου ἀμαρτυρίας* od K. Weniga, Nové řešení Aristotelovy definice tragoedie od Jos. Sedláčka, Jak Menandros v komposici svých tragoedií napodobil Euripida od Kamila Fürsta, Akademik Lakýdes od Fr. Čády, Ciceronovo Tusculanum od Lad. Brtnického (s plánem), Ceyx a Alcyone od J. Branta a Reitzensteinova theorie o vzniku Metamorfos Apuleiových od A. Salače. Ke grammatice řecké i latinské hledí tři příspěvky, a to: *Ἀλλήλωνος, ἄλλουρος* od Jos. Zubatého, Z oboru dialektu zakonského od Fr. Krška a Genitiv plur. nostri nostrum, vestri vestrum od O. Hujera. Mythologii věnovány rovněž tři články: Dionysos od Václ. Niederle, Sisyfos v podsvětí od O. Jirániho a Kybelin kult v říši bosporské od Vlad. Škorpila (s 6 obr. a tabulkou). Dějiny starověké zastoupeny článkem Jos. Štastného Makedonská krajina Mygdonie a její starověké obyvatelstvo, starožitnosti článkem Byla řecká hudba vícehlasá? od Ferd. Vaňka a Příspěvky epigrafickými od Fr. Groha. Českými humanisty obírají se dva příspěvky: O překladatelské činnosti Sigmunda Hrubého z Jelení od Fr. Novotného a Zikmunda Domináčka z Písnice Roma od K. Hrdiny. Překládání našeho z klasiků antických týká se dva články: O neblahém vlivu »Počátků českého básnictví« na naše překládání z Homera od Jos. Straky a Martial v literatuře české před Fr. Lad. Čelakovským od Jos. Němce. Ke konci připojeny tři ukázky překladů na důkaz, že i nesnadná metra antická lze do češtiny překládati přizvučně. K. Hrdina podal tu ukázky z překladů řeckých lyriků, Rud. Schenk Ukázku překladu z Plautovy komoedie »Rudens« a O. Smrčka Z básní C. Valeria Catulla. Objemná kniha zakončena jest Bibliografií literárních prací dvor. rady prof. J. Krále, kterou sestavil O. Jiráni.

Berlínské museum obohaceno bylo novými řeckými papýry, které pocházejí z archivu města Theadelfie ve středním Egyptě. Je to osm objemných svitků, zachovaných tak dobře, jako snad žádný, dosud objevený papyrus; nejspíše byly již ve starověku uloženy na místě suchém a zcela bezpečném, snad v nějakém vyklenku. Jsou to většinou úřední spisy, týkající se Theadelfie; pocházejí z polovice druhého stol. po Kr. Máme tu na př. seznam obyvatelů, povinných platit daně, i s udáním, kolik platili a z čeho. Zajímavé jest, že zde bydlilo také několik občanů alexandrijských a římských (celkem jen 10, ale těm patřila skoro polovice veškeré půdy; také císařské statky, které měly jména po Germanikovi, Maecenatovi a Senekovi, se tu rozklá taly. Jiný svitek obsahuje samé kvitance, které jsou psány od rozličných osob na papýru rozličného formátu; všechny byly k sobě přilepeny, aby se neztratily a byly stále při ruce. — Nejdůležitější však jest svitek, jenž obsahuje sbírku nařízení císařů římských o správě Egypta. Sbírká sestavena byla za vlády císaře Antonina Pia a má význam hlavně pro dědické právo římské, jakož i pro národní poměry v Egyptě za té doby. Vidíme, jak fiscus hledí z dědictví co možná nejvíce vyzískat pro sebe, a pozorujeme snahu odloučiti zcela přesně občany římské od Řeků, zde bydlících, a ty zase od Egyptanů. Mnohá nařízení týkají se též chrámů a kněží, při čemž opět se rozlišují chrámy řecké a egyptské. Tato sbírka, pro dějiny římského práva a pro poznání římské vlády nad Egyptem tak důležitá, jako snad žádný náleze novější, jest psána na zadní straně soupisu daní. Nejspíše sestavil si ji některý starosta nebo tajemník Theadelfie k úřední potřebě.

Druhý svazek monumentálního díla o výkopech rakouského archaéologického ústavu v Efesu vyšel před krátkým časem (Forschungen in Ephesos veröffentlicht vom österr. arch. Institut. II. Band. Das Theater in Ephesos. Bearbeitet von R. Heberdey, G. Niemann, W. Wilberg. Ve Vídni 1912, A. Hölder. II a II a 230 str. folia, s devíti heliogravurami, 197 obrázky v textu a přílohou, za 94 K). Svazek celý věnován jest divadlu. Po stručné předmluvě, v níž Emil Reisch věnuje vřelou posmrtnou vzpomínku původci výkopů O. Bendorfovi a spolupracovníku G. Niemannovi, jenž se již vydání tohoto svazku nedomáhal, popisuje Heberdey společně s Wilbergem divadlo. Vzniklo v první polovici III. stol. př. Kr. Začátkem I. stol. př. Kr. byla přestavěna skena a proskenion. Značnějších změn zakusilo divadlo mezi r. 40 a 112 po Kr. Tehdy jeviště bylo vyvýšeno až do niveau poschodí hellenistické skeny a zároveň rozšířeno. Scenae frons, velmi nádherná po římském způsobu, obdržela dvě poschodí. Také hlediště zasáhly dosti významné změny. Příčinou této důkladné přestavby, jež se nejspíše pro nedostatek prostředků značně protáhla, bylo asi zemětřesení. Další změny, zejména odstranění nejnižších řad sedadel, jež byly při vyvýšení jeviště pro diváka místem nejméně výhodným, spadají do doby mezi r. 140—144 po Kr. Konečně vystavění třetího poschodí sceny kladou spisovatelé do počátku III. stol. po Kr. Divadlo mohlo pojímti 23.000 diváků. V dalším oddílu podává G. Niemann podrobnou rekonstrukci římské scenae frons. Heberdey pak zpracoval v divadle nalezené nápisy. Index, vztahující se též na svazek I, sestavil F. Goseh. Výklady nesnadných otázek architektonických podány jsou s velikou jasností, již napomáhá především množství pudorysů, průřezů a pod. Úprava je krásná, zejména heliogravury jsou dílu velikou ozdobou.

A. S.

Velmi pěknou pomůcku k studiu řeckých nápisů vydal právě Otto Kern, professor university v Halle. Jest to padesát tabulek, na kterých zobrazeno autotypii ne méně než 121 nápisů (Inscriptiones Graecae. Collegit Otto Kern. Bonnae MCMXIII, A. Marcus et E. Weber. XXIII str. a 50 tab. malého folia. Váz. v plátně za 6 mk.). Zobrazeny jsou

tu památky celé, tak že zároveň možno pozorovati úpravu desky, ornamenty její a pod. Obrázky pořizeny jsou podle fotografií, jen v několika případech podle papírového otisku. Nejprve položen záhadný nápis z Lemnu, který nejnověji prohlašuje Beloch (Griech. Gesch. I² 2, str. 52 n.) za thrácký; pak následují nápisy kyperské, psané písmem slabičným, pak staré nápisy z Thery, Melu atd. Velmi dobře jsou zastoupeny nápisy attické, ač jest s podivením, proč tu není zobrazen nejstarší nápis attický, ba řecký vůbec, napsaný na konvici dipylské. Ani nápisy zoldněřů z Abu Simbel v Nubii neměly tu chybět. Reprodukce jsou velmi zdařilé, tak že se sbírka velmi dobře hodí k cvičením epigrafickým; přece však bylo by lépe bývalo některé nápisy, jejichž písmo vypadlo v reprodukci příliš drobné nebo nezřetelné, nahraditi jinými, zřetelnějšími, aby si čtenář zbytečně očí nekazil.

F. Bleckmann vydal v »Kleine Texte« (čís. 115) dobře sestavenou sbírku řeckých nápisů, týkajících se ústavy států řeckých (Griechische Inschriften zur griechischen Staatskunde. Ausgewählt von F. Bleckmann. V Bonnu 1913, Marcus a Weber. Str. 79. Za 2 mk.). Je tu vybráno 59 nápisů kratších i delších, vesměs zajímavých, které se týkají z největší části jiných států než Athen; attických nápisů je tu jen 17. Poněvadž nápisy zde snesené nejsou snadno přístupny, poskytovala by sbírka, opatřená stručným výkladem pod čarou, zvláštního doporučení, kdyby jen byla lépe tištěna. Neznáme však sbírky řeckých nápisů typograficky hůře vypravené než jest tato. Stránky jsou v pravém slova smyslu namačkány textem, jen aby se tam vešlo co nejvíce materiálu. Takový tisk unavuje čtenáře a zbytečně ho připravuje o zrak.

Arnošt Nachmanson, docent university v Upsale, vydal jako doplněk svého výběru historických nápisů attických, o něm jsme se zmínili svrchu (v. str. 395), sbírku novou, obsahující výběr řeckých nápisů historických až do Alexandra Velikého (Historische griechische Inschriften bis auf Alexander den Grossen. Ausgewählt und erklärt von Ernst Nachmanson. V Bonnu 1913, Marcus a Weber. Kleine Texte seš. 121. Str. 60. Za 1·75 mk.). Sbírka obsahuje 56 čísel a podává vesměs nápisy, nalezené mimo Attiku. Nejstarší je nápis zoldněřů řeckých z Abu Simbel v Nubii, nejmladší nápis z Prieny, týkající se poměru tohoto města k Athenám krátce před r. 326/5 př. Kr. Všechny nápisy jsou opatřeny hojným výkladem. Textu předeslán stručný úvod o sbírkách nápisů a jiných pomůckách, jakož i o písmu nápisném. Výbor zakončen praktickými rejstříky: věcným i jazykovým a srovnávací tabulkou.

Praktickou knížečku o latinských nápisech ve dvorní knihovně vídeňské vydal Edmund Groag, kustos téže knihovny (Die römischen Inschriftsteine der Hofbibliothek. Von Edmund Groag. Ve Vídni [1913], J. L. Bondi a syn. 53 str. malé osmerky. Za 80 h.). Je to otisk z vídeňské »Montags-Revue«. V úvodě vykládá spis., jak se nápisy do knihovny dostaly, pak probírá po způsobu průvodce jeden nápis za druhým v pořádku, jak jsou umístěny, podává ke každému potřebný, mnohdy dosti obsáhlý výklad. Je to takřka malý kurs z latinské epigrafie. Přáli bychom p. spis., aby svou cennou práci mohl vydati v pěknější úpravě i s vyobrazením důležitějších nápisů. Nápisy zde otiskné, počtem 51, jsou ovšem již všechny publikovány v třetím svazku sbírky CIL., k níž spis. též odkazuje.

Otto Richter, skladatel topografie starého Říma v Handbuchu Ivana Müllera, vydal právě ve sbírce »Aus Natur und Geisteswelt« stručný, ale praktický spisek: Das alte Rom (v Lipsku 1913, u Teubnera. IV a 80 str. se 17 tab. a 2 plány. Váz. v plátně za 1·25 mk.). Jak v předmluvě poznamenává, vedl již devětkrát výpravu gymnasi-

ních záků a profesorů do Říma; spisek jeho určen jest hlavně týmž kruhům a poslouží jim velmi dobře, ať doma ať na místě samém. Některé obrázky však mohou svést k mylným závěrům a měly byti nahrazeny jinými. Na př. na tab. X. jest celý příbytek Vestálék zaplaven vodou, v níž se shlížejí trosky chrámu Kastorova. To však není stav normální.

V. J. Hauner v knížce »Válka« (Duch a svět, spisy populárně poučné, 2. V Praze 1913, Topič. Str. 121. Za 1 K) podává na str. 9 až 15 dějiny starověkého válečnictví. Přidružuje se školy Delbrückovy, dovědl stručně a jasně, jak toho vyžadoval informativní ráz spisku, podati hlavní její výsledky. Nejasné však jest, co auctor napsal na str. 11 o šikmé falanze Epameinondově. Věc má se takto. Nepřítel má v úmyslu boj na celé frontě. Epameinondas postaví proti jeho pravému křídlu hlubokou útočnou kolonnu — obrovský *λόχος ὁμοῖος*, abychom užili termínu theorie té doby — ve středu a na pravém křídle šikuje své mužstvo do falangy. Útočná kolonna přirozeně postupuje rychleji než falanx vedle ní, která nyní jednak musí se vyřizovati v levo, aby nevznikla mezera mezi ní a útočnou kolonnou, jednak vůbec každá linie, nemá-li se trhati, musí postupovati volněji než kolonna. Tak dosáhl Epameinondas toho, že jeho kolonna narazila na pravé křídlo nepřátelské a roztržila je dříve, než nastal boj mezi falangami. Tak vzniká »křídelní bitva«, jejímž geniálním mistrem byl Epameinondas. Princip rozložiti jednotnou dříve falangu na křídlo ofensivní a defenzivní, v praxi uvedený vůdcem thebským, byl nejvyšším výkonem řeckého válečného umění. (Srv. Kromayerovy Antike Schlachtfelder I, str. 79; nesprávně Delbrück Gesch. d. Kriegskunst I, str. 20 nn.) Obsažněji mohl se zmíniti p. spisovatel o taktice Filipa a Alexandra Makedonského. Také bylo by bývalo dobré vyložiti, byť i velmi stručně, úpadek válečného umění po Alexandru Velikém a ukázati na rozdíl mezi falangou doby Alexandrový a doby diadochů. Jeť to nutné k pochopení, proč tak rychle podlehly říše hellenistické zbraní římské. Výborně je podán vývoj vojenství římského. Při výkladu o manipulovém postavení nebylo by snad nevhodné podotknouti, že vzniklo ne za Camilla, ale za válek v hornatém území samnitském. Správně — a mám za to, že je to původní myšlenka pana spisovatele — vystižen je význam Lakedaimoniana Xanthippa (str. 13) a souvislost mezi ním a Hannibalem. Dobře jsou oceněny zásluhy Scipionovy a význam bitvy u Zamy.

J. V.

První svazek známého sborníku »Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft«, jehož pořádání převzal nyní po Ivanu Müllerovi prof. Robert Poehlmann, počíná vycházeti v třetím, přepracovaném vydání. Nové zpracování bude rozděleno v osm oddílů, jež budou skoro vesměs obsahovati nové práce od nových spolupracovníků. Současně vyšla dvě oddílení, a to třetí, týkající se kritiky a hermeneutiky s výkladem o knihách antických od Theodora Birta, a páté, obsahující řeckou epigrafii od Wilhelma Larfelda (I 3: Kritik und Hermeneutik nebst Abriss des antiken Buchwesens von Theodor Birt. V Mnichově 1913, C. H. Beck. XI a 395 str. Za 7-50 mk. — I 5: Griechische Epigraphik von Wilhelm Larfeld. Dritte völlig neubearbeitete Aufl. V Mnichově 1914, C. H. Beck. XII a 536 str. se 4 tab. Za 10 mk.). Kniha Birtova jest práce velmi zajímavá a obsahuje mnoho cenných poučení a nových výkladů, ale čtenář nesmí zde vždy iurare in verba magistri. Stať o knihách antických potřebovala by obrázků. Larfeldova řecká epigrafie stojí uprostřed mezi spracováním původním, které vyšlo roku 1892 v téže sbírce, a mezi velikou, dvousvazkovou rukověťí řecké epigrafie, vydanou v Lipsku 1902—1907. Ani v této formě není to však stále ještě dílo, kterého potřebujeme. Kniha jest sice čitelnější než obě předešlé, ale stále jest na ní viděti, že spisovatel více se obí-

ral tištěnými sbírkami nápisů než kameny samými. Jenom jediný nápis, jenž spisovatele zvláště zajímal, totiž těsnopisný systém z akropole athenské, zobrazen podle fotografie! Ničemně mohou pilně jeho sbírky prokázati dobré služby. — Obsahem bude se nové zpracování prvního svazku shodovati s vydáním předešlým, až na to, že přistoupí sem jako 8. oddělení výklad o numismatice od Behrendta Picka.

Ještě jeden svazek »Handbuchu« (VII 2, II) vyšel v novém zpracování. Jest to dokončení *Christových* Dějin řecké literatury, jež k pátému vydání uspořádali *Vilém Schmid* a *Otto Stählin* (Wilhelm von Christs Geschichte der griechischen Literatur. Fünfte Auflage. Unter Mitwirkung von Otto Stählin bearbeitet von Wilhelm Schmid. Zweiter Teil: Die nachklassische Periode der griechischen Literatur. Zweite Hälfte: Von 100 bis 530 nach Christus. V Mnichově 1913, C. H. Beck. X a 507—1319 str. s 45 obr. na křídovém papíře. Za 14.50, váz. za 16.50 mk.). Máme tu dvě části, které v příštím vydání asi budou osamostatněny. První týká se literatury řecké za doby od císaře Trajana až do Justiniana a jest zpracována od Schmidy; druhá podává poučný výklad o literatuře křesťanské od Nového Zákona až do dob Justinianových. Zejména tato část (str. 907—1244) jest velmi vřána, poněvadž dosud nebylo díla, z něhož by se filolog mohl snadno poučiti o problémech a literatuře tohoto oboru. Ke konci připojen důkladný ukazatel k celému dílu (str. 1251—1302) a jako dodatek výklad J. Sievekinga k 45 vybraným skulpturám, představujícím hlavní řecké spisovatele. Pro příští vydání doporučovalo by se rozdělití jak index tak obrázky na příslušné díly.

Nového zpracování *Teuffelových* Dějin římské literatury, které uspořádali *Vilém Kroll* a *Franz Skutsch* za pomoci ještě několika jiných odborníků, vyšel svazek třetí, obsahující dobu od nastoupení císaře Nerry až do konce starověku (W. S. Teuffels Geschichte der römischen Literatur. Sechste Auflage. Unter Mitwirkung von E. Klostermann, Rud. Leonhard u. P. Wessner neu bearbeitet von Wilhelm Kroll und Franz Skutsch. Dritter Band. Die Literatur von 96 nach Chr. bis zum Ausgange des Altertums. V Lipsku 1913, Teubner. VIII a 580 str. Váz. v plátně za 11.50 mk.). Poněvadž Schanzova literatura jde dosud pouze do konce 4. stol. po Kr., přijde tento svazek, ve kterém jsou zaznamenány práce nejnovější, zajisté velmi vhod těm, kdož se budou obírat literaturou římskou století pozdějších. K úplnému zpracování díla chybí ještě svazek první (doba archaická a Ciceronova).

Velmi užitečnou knihu pro všechny, kdož se obírají textem klassických spisovatelů, napsal *F. W. Hall*, professor kolleje sv. Jana Křtitele v Oxfordě (A Companion to classical texts. V Oxfordě 1913, Clarendon press. VIII a 364 str. Za 9 sh. 6 d.). V prvních sedmi kapitolách pojednává spis. o knihách za starověku, o textu řeckých i latinských spisovatelů za starověku, středověku i za renaissance a o recenzi a emendaci textu, podáváje vhodné příklady oprav, všeobecně uznávaných. V kapitole osmé jsou sestavení zachování spisovatelé starověcí v abecedním pořádku a u každého naznačeno, o které hlavní rukopisy se jejich text opírá. V poslední kapitole sestaveny názvy jednotlivých rukopisů a vyloženo, odkud názvy pocházejí a kde se rukopisy ony nyní chovají. Již pro tento velmi prakticky sestavený přehled bude kniha Hallova častěji vyhledávána.

Nové vydání Hesiodovy Theogonie uspořádal pro sbírku, vydávanou J. Geffckenem, *Wolf Aly* (Hesiods Theogonie mit Einleitung und kurzem Kommentar versehen von Wolf Aly. V Heidelbergu 1913, C. Winter. XXIV a 70 str. Za 1.60 mk.). Aly stojí na stanovisku, že Hesiodos jest jen skladatelem básně *Ἔογα καὶ ἡμέραι*; Theogonie pochází podle něho od básníka jiného, snad rhodského, jenž ji složil ve

smyslu svatyně delfské asi v polovici VII. stol. př. Kr. Šíře vyložil Aly své mínění v Rhein. Mus. LXVIII, 1913, str. 22 nn. Vydání opatřeno jest stručným aparátem kritickým a krátkým výkladem pod čarou. V úvodě upozorňuje vydavatel na hlavní otázky a podává přehled nejdůležitější literatury. Svému účelu, sloužit za podklad cvičení seminárních, vydání dobře vyhovuje; škoda jen, že je vytištěno drobnými typy.

Otázka, kdy byl složen Platonův Faidros, byla nejnověji uvedena na přetřes diskusí vedenou mezi C. Barwickem a H. v. Arnimem. Barwick totiž pokusil se ve svém pojednání »De Platonis Phaedri temporibus« (původně dissertace univ. v Jeně, pak vydáno v Lipsku 1912 u Teubnera) dokázati, že Faidros náleží časově před Symposium, Euthydema, Kratyla a Faidona, zkoumaje vývoj jednotlivých filosofických problémů v těchto spisech. Arnim naopak ve svém spise »Sprachliche Forschungen zur Chronologie der platon. Dialoge« (Sitzungsberichte der Wiener Akademie, sv. CLXIX, 1912. 3. pojednání) došel statistickou methodou k tomu, že Faidros jest pozdější nejen než Politeia, nýbrž i než Theaitetos a Parmenides, a také důvody Barwickovy snažil se vyvrátiti v článku »Zur Abfassungszeit von Platons Phaidros« v Zeitschr. f. öst. Gymn. LXIV, 1913, str. 97—127; v témž časopise vyšla i odpověď Barwickova (str. 818—835) a nová odpověď Arnimova (str. 835—850). Problémy, o které tu jde, jsou: 1. Jest řeč Diotimina v Symposiu kritikou a závřením výkladu o dobrém a špatném Erotu, obsaženého ve Faidru? (Barwick tu jistě neprávem spouje obě řeči Sokratovy ve Faidru v názor, že Eros jest něco dobrého nebo něco špatného.) 2. Předpokládá Euthydemos Faidra tím, že pojem *διαλεκτικός* vystupuje v Euthydemu jako známý, kdežto ve Faidru se vykládá, a že obsahuje praktické ukázky úkolu dialektiky, ve Faidru jen theoreticky naznačené? 3. Jest učení o třech dílech duše obsaženo již v Gorgiovi, Kratylu a Faidonovi, jak soudí Barwick? 4. Jest pravda, jak tvrdí Barwick, že Faidros ještě nezná absolutně dokonalé a čisté duše, nezkažené vášněmi, jako ji zná Politeia, Kratylus, Faidon a Timaios? — Přesvědčivých důvodů Barwick nepodal. F. N.

Že Filebos patří do poslední skupiny spisovatelské činnosti Platonovy, o tom nemůže býti sporu; jedná se jen o to, na které místo jej tam zařaditi. H. Kallenberg v Rhein. Mus. LXVIII, 1913, str. 465 nn. poukazuje k tomu, že v Solistu, Politiku, Timaitu, Kritiovi a Zákonech není příkladu, kde by *ὅτι* stálo před slovem, počínajícím samohláskou; v takových případech odstraňoval Platon hmat tím, že kladl sporku *ὅτι*. Naproti tomu ve Filebu jest ještě několik příkladů, kde *ὅτι* stojí před samohláskou. Z toho soudí Kallenberg, že Filebos jest první dialog, ve kterém se Platon sklonil pod těžké jeho, vyhýbat se totiž hmatu. A z toho ovšem mu plyne, že Filebos jest starší než uvedené dialogy Solistes, Politikos, Timaios, Kritias a Zákony.

Básník Ennius byl dosud pokládán za zakladatele římské tachygrafie; čtemeť o něm u Isidora, Orig. I 22: vulgares notas Ennius primus mille et centum invenit. Tato zpráva vykládala se tak, že Ennius vynalezl 1100 tachygrafických značek. To však jest na dobu, ve které Ennius žil, pravdě nepodobno; mimo to nezdá se, že by tachygrafické značky, kterých se později užívalo, ukazovaly k tak velkému slátní. Vše vyložil velmi krásně Arthur Mentz v Rhein. Mus. LXIII, 1913, str. 617 nn. U Isidora třeba čísti: vulgares notas . . . M et C invenit, t. j. Ennius vynalezl běžné značky M pro tisíc a C pro sto.

Již dlouho byla pocíťována potřeba nového vydání slovníka Festova, tak důležitého pro studium staré latiny; neboť vydání K. O. Müllera z r. 1839 i Em. Thewrewka z r. 1889 jsou úplně rozebrána. Proto s povděkem vítáno jest, že W. M. Lindsay, skladatel známého, i do němčiny přeloženého díla o jazyku latinském, vyhověl

tomuto přání, uspořádav vydání nové (*Sexti Pompei Festi De verborum significatu cum Pauli epitome. Thewrewkianis copiis usus edidit Wallace M. Lindsay. V Lipsku 1913, v bibl. Teubnerské. XXVIII a 574 str. Za 12 mk.*). V úvodě pojednáno o rukopise neapolském, v němž jediném jest slovník Festův zachován, pak o ztracených, nyní jen z opisů známých třech quaternionech téhož rukopisu, o výtahu Paulově a dosavadních vydáních. Vlastní text uspořádán tím způsobem, že tam, kde Festus není zachován, podán výtah Paula Diakona, kde však máme Festa, otištěn na jedné straně slovník jeho, na protější výtah Paulův. K citátům ze starých spisovatelů připojeny hned v textu odkazy k novějším vydáním, pod textem pak (po případě vedle něho) kritický aparát. Vydání uzavírají pečlivě rejstříky (*index verborum a index scriptorum*).

Francouzský jazykozpytec *Alfred Ernout* napsal nedávno pro školy historické tvarosloví jazyka latinského, jež ihned do němčiny přeložil *Hans Meltzer* (*Historische Formenlehre des Lateinischen von Alfred Ernout. Deutsche Übersetzung von Hans Meltzer. V Heidelbergu 1913, C. Winter. XII a 204 str. Za 2·80 mk.*). Je to pokračování podobné knížky *Niedermannovy*, která probírala latinské hláskosloví (srv. s ní *LF. XXXIV, 1907, str. 136 nn.*; po německu vyšla r. 1911 již po druhé nákladem týmž). Spis. vykládá zde latinské tvary z latiny samé; ani znalost řečtiny nepředpokládá. Tento způsob výkladu má sice své obliče, ale za to vyznamenává se jednotností. Knížka je určena pro žáky gymnasií, kteří chtějí lépe poznati stavbu jazyka latinského; jest proto psána velmi jasně a (někde snad až příliš) určitě. Poslouží však dobře též učitelům samým, podávajíc v přístupné formě výsledky nynějšího badání. Rovněž bude dobrou průpravou k studiu grammatiky Stolzovy nebo Sommerovy.

Ve sbírce »Nouvelle collection à l'usage des classes«, v níž vyšel mezi jiným spisek A. Macéův o výslovnosti latinské (v. *L. fil. XXXIX, 1912, str. 319 n.*), uveřejnil právě *J. Marouzeau* podobnou praktickou knížku »*Conseils pratiques pour la traduction du latin*« (v Paříži 1914, C. Klincksieck. Stran 59. Za 1 fr.). Podává tu řadu instruktivních pokynů, jak má začátečník postupovati při překládání z latiny do jazyka francouzského, především jak se orientovati ve stavbě různých vět, jak se vystríhati různých vad při pokusech o náležité vystižení smyslu jednotlivých slov a frází a jak upravit překlad, aby vyhovoval duchu jazyka. Všude patrně, že spisovatel opírá se o dlouhou praxi; předpokládá raději méně vědomostí, ale tím vděčnější mu budou ti, pro něž jest knížka určena. U nás mohla by prokázati dobrých služeb realistům, kteří chtějí si osvojití znalost latiny. *O. J.*

J. Marouzeau podal ve dvou článcích, nadepsaných »*Notes sur la fixation du latin classique*« (*Mémoires de la Société de Linguistique de Paris, sv. XVII, 1911, str. 266—280 a XVIII, 1912, str. 146—162*), několik příspěvků k otázce, jakým změnám podlehli živý jazyk latinský v době mezi *Plautem* a *Ciceronem* při své úpravě v pevnou řeč spisovnou, literární *nově*. Vymeziv přesně pojem t. zv. *urbanitas*, pojednává v článku prvním o stavu, jenž vlivem tohoto procesu ustálil se ve příčině dvojhlásek, hláskové a souhláskové aspirace, dále ve tvarech, v nichž střídá se *-i* a *-u* (*optimus* a *optumus*) a při konečném *-s*. Článek druhý jedná o změnách v pokladu slovním; ukazuje se tu, jak různé paralelní suffixy získávají nebo ztrácejí půdu a mění svůj význam. Zvláště probírají se tu substantiva zakončená v *-ities* a *-itia*, *-men* a *-mentum*, *-tus* a *-tio*, různé tvary se suffixem *-ten-* (*eventus*, *eventum*), *-ternus*, *-or* (*color*), *-tudo*, *-monium*, *-tura*, dvojice tvarů typu *insomnium* a *insomnia* a j. Všechny tyto zjevy sledují se velmi pečlivě, ač nových výsledků tu nenalzáme. *O. J.*

Časopis *Scriptor Latinus* (dříve *Civis Romanus*), na nějž jsme v těchto Listech již několikráte upozornili, zahájil nedávno desátý ročník. Svému účelu, označenému jasně podtitulem »*Commentarii ad linguae Latinae humanitatisque studium colendum editi*« vyhovuje měrou náležitou. Podává latinské básničky, ať původní, ať přeložené, články o látkách moderních i antických, měsíční přehled hlavních událostí politických, kritiky, drobnosti, seznam knih latinsky psaných, úkoly k překladu, hádanky a pod. Řídí jej stále Valdemar Lommatzsch; náklad vede knihkupec H. Lützenöder ve Frankfurtě n. Moh. Roční předplatné za 10 čísel o 16 str. velké osmerky 4 mk.

Důležitou pomůcku pro studium řeckého Nového Zákona vydal *Heinrich Ebeling*: *Griechisch-deutsches Wörterbuch zum Neuen Testamente* (V Hannoveru a Lipsku, Hahnsche Buchhandlung 1913. Str. VIII a 428. Váz. za 9 mk.). Studium novozákonních spisů nabylo, jak známo, nové zajímavosti objevem hlavně Deissmannovým, že jejich jazyk jest tatáž lidová řečtina, kterou jsou psány neoficiální texty papyrů. Slovník Ebelingův jest proto sestaven se zvláštním zřetelem k tomu, jak se novozákonní řečtina jednak liší od attičtiny, jednak se shoduje s řečtinou hellenistickou; každé heslo, pokud lze, jest uvedeno v souvislost na obou těchto stranách. Také jest tu hleděno k úplnosti dokladů, takže z některého hesla stává se monografie o nábožensko-filosofickém pojmu (na př. *ἀγάπη, λόγος, νόμος, πνεύμα*) nebo kapitolou ze syntaxe, zejména u předložek, jež jsou nad jiné důležitým problémem pozdější řečtiny. Doporučujeme knihu Ebelingovu co nejvíce. F. N.

Velmi praktickou knihu vydal právě *Pavel Masqueray*, profesor řecké literatury na universitě v Bordeaux. Je to bibliografie literatury řecké, za kterou mu budou vděční nejen jeho žáci, nýbrž i posluchači klassické filologie na universitách jiných (*Bibliographie pratique de la littérature grecque des origines à la fin de la période romaine*. V Paříži 1914, C. Klincksieck. V a 334 str. Za 5 fr.). Látka jest rozdělena takto: nejprve uvedena jsou díla všeobecná, týkající se literatury, grammatiky, metriky, lexikografie a starověké historie, potom podána bibliografie k literatuře doby klassické a konečně k literatuře doby hellenistické a římské. U spisovatelů, jejichž díla jsou zachována, uvedeny nejprve hlavní rukopisy, které stručně, ale případně charakterisovány, po případě pojednáno i o scholiích. Potom podán soupis hlavních vydání i překladů a na konec připojeny hlavní práce moderní, ať vyšly jako samostatná díla nebo jako články v časopisech a pod. Také přehledné referáty jsou tu zaznamenány. U spisovatelů nezachovaných připomenuto, kde jsou sebrány zlomky a uvedeny práce o nich. Spis. jeví se tu jako praktický učitel, jenž sám literaru odbornou velmi dobře zná a dovede z ní vybrati věci nejlepší a nejúčitečnější. Že k pracím francouzským je tu přiblíženo v první řadě, jest pochopitelno. Doporučujeme vřele.

Pro *Grundriss der indo-arischen Philologie und Altertumskunde*, jež vydává nakladatelství Trübnerovo v Strassburce a v němž r. 1900 byla vydána z pera nyní již zemřelého indologa R. Pischela obsáhlá grammatika jazyků prákrtských a r. 1910 vědecká grammatika od A. A. Macdonella, měl napsati mluvnicki klassického sanskrtu u grammatiků, v literatuře a na nápisech, smíšených dialektů epického a severobuddhistického Otto Franke, pak ji slibil H. Lüders, ale v prospektu právě vyšlého 6. sešitu II. svazku (*Vaiṣṇavism, Śaivism and Minor Religious Systems* od R. G. *Bhāṇḍārīkara* 1913, 169 str., za 9 60 mk.) není již jeho jméno uvedeno. Vzdal se toho snad Lüders, když se uvázal v úkol vydati Mahābhāratam? Že mezera je citelná, dosvědčuje právě vydaný otisk staré sanskrtské mluvnické

Whitneyovy: A Sanskrit Grammar, including both the classical language, and the older dialects, of Vēda and Brāhmaṇa. V Lipsku a Bostoně 1913, za 9 mk. Grammatika Whitneyova dožívá se tak čtvrtého vydání, jež je nezměněný otisk vydání druhého z r. 1888.

V. L.

Komisse pro dějiny náboženství, zřízená při královské učené společnosti v Gotinkách, vydává sbírku pramenů k dějinám náboženství v německém překladě (Quellen der Religions-Geschichte). Jakožto 5. svazek 7. skupiny této sbírky vyšel překlad 115 písní z Rgvědu, pořízený od A. Hillebrandta (Lieder des Rgveda, übersetzt von Dr. Alfred Hillebrandt. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, Leipzig, J. C. Hienrichs. 1913. XII a 152 str. Váz. za 6.20 mk.). Tento výbor má podati obraz o náboženské poesii rgvédské, proto vybrány ukázky tak, aby jednotlivá božstva zastoupena byla přibližně v též poměru jako v celém Rgvědu. Překlad doprovázen je hojnými poznámkami a odkazy jednak k odborné literatuře jednak k příručkám, kde lze o příslušné věci naléztí bližší poučení.

Rkp. univ. bibl. (17 A 4), obsahující cenný stč. text, evangelium sv. Matouše s homiliemi sv. otců a s jednou homilií od Karla IV., otiskl právě Dr. Jos. Holub (Sbírka pramenů atd. vyd. Čes. Akad. Skup. I, čís. 10. Praha 1913). V úvodě je chybně podán obsah listu lat. na začátku rkp: není to list, »jímž generál řádu jezuitského schvaluje obnovení nemocnice jakýmsi soukromníkem ve Freibergu«, nýbrž list adresovaný pánům z Rožmberka, aby jakéhosi Ondřeje Mikulášova z Polska ustanoviti ráčili správcem českého hospice (= Friberg) v Římě (= in Alma urbe). Srv. Jos. Truhlář, Katal. čes. rkpů univ. knih. Praž. str. 6.

Dne 7. listopadu 1913 zemřel ve stáří 92 let (narozen byl r. 1821 v Obiezierzi u Poznaně) polský filolog Ant. Małeckí. Jako mnozí ze starší generace slavistů vyšel od filologie klassické (studoval v Berlíně, kde r. 1844 promoval), byl také od r. 1850—1853 professorem klassické filologie na universitě krakovské, od 1854—1856 na universitě inšprucké a první jeho práce také týkaly se tohoto oboru (na př. Encyklopedya filologii klasycznej 1851, překlad Sofokleovy Elektry 1854). Později se oddal studiu jazyka a literatury polské a stal se profesorem tohoto oboru na universitě lvovské (1856). Odchován grammatickými pracemi Miklosichovými napsal příruční mluvnici jazyka polského (Grammatyka języka polskiego, ve Lvově 1863, ve dvojím zpracování: »większa« a »mniejsza«), která se dočkala četných vydání a již se dosud užívá ve školách haličských. Pokusil se i o vědeckou historicko-srovnávací mluvnici jazyka polského (Grammatyka historyczno-porównawcza języka polskiego, v Krakově 1879), vydal bibli králové Žofie (1871) atd. Hojně obíral se studii o písemnictví polském; z prací sem náležejících budiž uveden nejznámější, již třikrát vyšlý spis Życie J. Słowackiego (poprvé 1867, posléze po třetí 1900). Professorem byl až do r. 1874, kdy se vzdal professury a cele se oddal svým pracím literárním, jež vynesly mu hojné uznání a četná vyznamenání.

*

Výbor dolnorakouské advokátní komory, jenž spravuje nadání Antonína a Marie Dierlových, žádá nás za oznámení, že vypisuje se z uvedeného nadání cena padesáti c. k. dukátů na nejlepší práci o bulharském přízvuku. O cenu ucházeti se mohou pouze příslušníci království a zemí na říšské radě zastoupených; práce, která má býti psána německy, má se odevzdati anonymně způsobem obvyklým do 31. července 1914 u děkanství filosofické fakulty vídeňské.

*

Prof. J. Král nás žádá, abychom uveřejnili toto
prohlášení.

Byl jsem již jednou nucen brániti se v těchto Listech (XXXIV, 1907, str. 479 n.) proti nespravedlivým a neoprávněným výtkám anonymních kandidátů, že mám u zkoušek požadavky přílišné a zbytečné, jimž nikdo nemůže vyhověti. Vyčetl jsem tehdy řadu primitivních chyb, kterých se často dopouštějí mnozí kandidáti i při zkoušce pro vyšší gymnasia, ač by takové chyby nemohly býti prominuty ani záku nižšího gymnasia. Po svých 60. narozeninách byl jsem zase nařčen od jednoho bývalého kandidáta, že zkoušim podle rozmaru a nálady, tedy nespravedlivě. K informaci kolegů na středních školách, kteří nynějších poměrů na naší fakultě již neznají, podávám toto vysvětlení.

Začínám právě čtyřicátý rok své učitelské činnosti, skoro čtvrt století jsem examinátorem zkušební kommisie. Do r. 1907 nebylo proti mému zkoušení namitek, teprve po tom roce vydán jsem výtkám, soukromým i veřejným. Změnil jsem se snad rázem, ač jsem již v těch letech, kdy nějaká náhlá změna povahy jest takřka vyloučena? O tom velice pochybuji: zkoušim tak, jako dříve, ale změnili se kandidáti, které musím nyní zkoušeti. Dříve oddávali se studiu klassické filologie (*mutatis mutandis* týká se to však všech oborů vědeckých na fakultě filosofické) skoro všeměs jen abiturienti, kteří latinu a řečtinu dobře znali, věděli, že universita má jiné úkoly než učiti tomu, co znáti má každý již z gymnasia, měli zálibu v tomto předmětu a studovali s chutí a horlivě. Proto jim při náležitě pílí zkouška nečinila obtíží a vykonávali ji snadno. Ale hmotné postavení středoškolských professorů se před lety zlepšilo, zkoušených kandidátů byl veliký nedostatek, a proto začali se asi před dvanácti lety hrnouti na naši fakultu také abiturienti takoví, kteří neodдали se studiu toho nebo onoho předmětu proto, že měli k němu náležitou přípravu, a že záliby v něm, nýbrž z pouhé spekulace, doufajíce, že záhy dojdou zapotření, tedy abiturienti, kteří latinu a řečtiny ani náležitě neznali (i takoví, kteří měli z ní na gymnasiu známku dostatečnou, třeba s *reparátem*) a neměli ani snahy a vůle se jim doučeti. Ti zpravidla vidouce, jaké pořízě jim činí přednášky i cvičení na fakultě, přestali do přednášek choditi, cvičení v semináři se neúčastnili anebo ani k nim nemohli býti připuštěni, ale po »absolvování« čtyř let přece se hlásili ke zkoušce, a jestliže při ní propadli, přičítali vinu examinátorům, vytýkali jim, že ničí jejich existenci, ač si ji ničili sami, ježto ji hledali z výpočítavosti tam, kde jejich síly nestačily. Zajímavé jest, že v posledních letech, kdy zkoušení kandidátů nedostávají ani míst suppletských, takových kandidátů na naší fakultě rychle a nápadně ubývá.

Approbovatí takové kandidáty naprosto nezpůsobilé, totiž dáti jim lživě vysvědčení, že požadavkům zkušebního řádu vyhověli, ač při zkoušce prokázali naprostou neznalost svého předmětu — z protokollů zkušební kommisie bylo by lze sestaviti velmi velkou řadu nejhrubších chyb, kterých se dopouštějí, chyb někdy přímo neuvěřitelných — pokládám za nesvědomitost a nespravedlivost vůči kandidátům dobrým, která by vedla k úplné zkáze našeho středního školství a později také university, a k takové nesvědomitosti a nespravedlnosti se nijakými invektivami svěsti nedám. Špatní kandidáti to dobře vědí, a proto pracují jinými prostředky, aby dosli cíle: prosebnými listy, zjednáváním protekce, aby si vymohli neoprávněné ulehčování při zkoušce (ve sledávání protekcí jsou pravými mistry) a — vyhrůžkami. Vytýkali mi v listech (většinou arci anonymně) nespravedlivost, vyhrožovali zastřelením, interpellacemi v parlamentě, psali

mi, že prý se dávám podpláceti atd. Doklady mám schovány. A když to vše nepomáhá, vyhláším mne za tyрана a činí mi neoprávněné výtky v soukromí i veřejně. Ti posluchači, kteří v posledních letech přítomni byli v hojném počtu ústním zkouškám, vědí nejlépe, že takové výtky jsou zcela neoprávněny.

Mám ovšem útechu v tom, že nejsem jediný examinátor, který jest vydán takovému počínání. Děje se tak i četným jiným examinátorům; dokladů toho mohlo by býti sneseno hojně. Stalo se již, že odborní examinátoři odmítli zkoušení kandidáta, jenž si tak počínal, dokud protokollárně neodvolá, ba že zkušební kommisie solidárně odmítla zkoušení kandidáta (nebyl to klassický filolog), který examinátora zahrnul v listě hojnými a téměř neuvěřitelnými výtkami.

O tom, jak si počínají někteří kandidáti nezdvořile, když se jim zkouška nedaří, ani nešířím slov. Zkoušení 10—12 dní od rána do večera a při tom ze mnohých kandidátů jejich skrovné vědění takřka mocí tahati, jen aby obstáli (tak blahovolně jsem zkoušel také já; kandidáti to mají arci za týráni), je práce vysilující a nad míru nevděčná. Veřejnost jest arci vždy nakloněna ujímati se těch, o nichž myslí, že jsou týráni a potlačováni, a o universitních professorech soudí, že mají klidný život bez velkého namáhání. Snad pozná aspoň nyní, že tomu není tak, a že lze spíše mluvit o týráni profesorů kandidáty než naopak.

Připojuji k osvětlení těchto poměrů a na věčnou paměť odpověď, kterou jsem uveřejnil v »Čase« dne 1. února t. r. »Čas« leccos z ní vynechal; podávám ji tu nezkrácenu, jak byla původně napsána.

»Pan c. k. gymn. professor Jan Šváb uveřejnil v »Čase« dne 25. ledna 1914 Poznámku k čl. Otakara Jiráňho »K 60. narozeninám prof. Jos. Krále«, v níž odmítá »pro svou osobu« jeho tvrzení, že u mne propadali jen nedostatečně připravení kandidáti, a hlásá celému světu, že při zkoušce z latiny a řečtiny propadl, při opakování té zkoušky že však prošel, ač přijel »s menšími vědomostmi, leccos zapomněl a ničemu novému se nenaučil« a patrně čekal, že propadne po druhé.

Tato »Poznámka« p. Švábova zasluhuje některých doplnění, která tuto podávám:

1. P. Šváb tvrdí, že jsem při jeho zkoušce byl »zřejmě rozčilen«, ježto jsem před ním zkoušel »velkého« klassika, s jehož vědomostmi jsem nebyl spokojen. Podle aktů zkušební kommisie o zkouškách z r. 1905 podrobil se p. Šváb zkoušce z latiny a řečtiny dne 13. prosince 1905 o 5. hod. odp. Právě před ním skládal zkoušku, a to dobře, klassický filolog Jan Kubišta u prof. Nováka (od 4—5 hod.). U této zkoušky byl jsem svědkem, a proto jest naprosto nesprávné, že před zkouškou páně Švábovou skládal u mne zkoušku nějaký »velký klassik« a že jsem byl tou zkouškou »zřejmě rozčilen«.

2. Pan Šváb, který složil zkoušku z češtiny dobře, z němčiny dostatečně, přihlásil se v zimním termínu r. 1905 ke zkoušce z latiny a řečtiny, nikoli jako pomocného předmětu, jak tvrdí, nýbrž ke zkoušce approbační, chtě si podle ustanovení zkušební řádu VI, 4 svou aprobaci z češtiny a němčiny pro reálky rozšířiti i pro gymnasia. Při této zkoušce má kandidát podle ustanovení zkušební řádu dokázati, že má *důkladnou a jistou* znalost grammatiky obou klassických řečí (zcela týž požadavek jest u zkoušek klassických filologů) a že jest schopen *správně* přeložiti místa řeckých a římských klassiků (jakýchkoli), která neposkytují zvláštních jazykových obtíží.

Podle protokollu o této jeho zkoušce dne 13. prosince 1905 dal jsem překládati p. Švábovi ze Sallustiova Jugurthy, spisu, který se čte v šesté třídě gymnasia a ježž má správně překládati každý sextán, kap. 102. P. Šváb podle protokollu, sepsaného hned po zkoušce, překládal »ne-

obratně a za stálé pomoci; neznal ani některých známých výrazů, j. na př. *demere, concessum*; »překladem některých vět českých do latiny ukázal, že i latinskou grammatiku zná velmi nedokonale.« Zkouška z řečtiny byla ještě horší. P. Šváb překládal Xenofontova *Hellenika* 3, 2, 2—3 »neobratně a nesprávně; neznal hojně známých výrazů a tvarů (jsou v protokollu uvedeny, ale neuvádím jich z typografických příčin) a při překladu některých vět českých do řečtiny dal na jevo velmi nedokonalou znalost řecké grammatiky«. Výsledek obojí zkoušky byl ovšem nedostatečný. U zkoušky byl svědkem a protokoll spolupodepsal professor klassické filologie Robert Novák.

Není divu, že zkouška, při níž p. Šváb překládal dvě lehká místa neobratně, za stálé pomoci a nesprávně a z grammatiky neprokazoval nikterak jisté a důkladné vědomosti, trvala snad pět čtvrti hodiny, a že se p. Šváb cítil jako člověk i jako učitel »nesmírně poníženým«, že zkouška byla mu martyriem a týráním atd. Pro koho jest přese všecku pomoc nerozluštitelnou hádankou, co jest a značí tvar *concessum*, ač to slovo žije ve formě koncesse i v moderní době, a ač je má znáti každý primán, ten má asi vskutku takové pocity; jen že ho poníží jeho vlastní jeho neznalost věci, nikoliv examinátor, který se na takové věci ptáti smí a musí.

3. V letě r. 1906 dostavil se p. Šváb k opakování zkoušky, ač přijel do Prahy podle vlastního přiznání s »menšími vědomostmi«, »leccos zapomněl a ničemu novému se nenaučil« (naivní lidé ovšem dosud myslí, že se kandidáti, aspoň propadlí, ke zkoušce připravují). Tu prý jsem zacházel s ním vlídně a prohlásil jsem ho za půl hodiny za »způsobilého«. Vysvětlím p. Švábovi i tuto jemu tak nápadnou věc. Znáje již jeho pramalou znalost latiny a řečtiny, sestoupil jsem při této zkoušce k níží jeho vědění.

Podle protokollu zkoušky dne 30. května 1906 (svědkem byl opět prof. Novák) dal jsem mu překládati dvě velice snadná místa z *Caesarovy Války galické* 4, 15, ze spisu, který se čte na nižším gymnasiu v quartě a který má správně překládati každý quartán, a z *Xenofontovy Anabase* 3, 3, 1—3, ze spisu, čítaného v quintě. Obě tato snadňoučká místa p. Šváb překládal podle protokollu mimo »některé poklesky« a »ne bez pomoci« celkem správně. Také překlad českých vět do latiny a řečtiny, vět, které má správně přeložit každý žák nižšího gymnasia, byl »dostí dobrý«. Proto jsem zkoušku prohlásil za dostatečnou, čemuž se p. Šváb velmi diví. Patrně se mu dosud nepodařilo prohlédnouti mé úmysly, jako až dosud nepechoval, proč jsem se mu zdál při druhé zkoušce vlídnější a proč uměl, ačkoli se prý k té zkoušce neučil.

Moji bývalí žáci a přátelé vzpomněli mých 60. narozenin; p. Šváb pokládal také za potřebno poctiti mne kytičkou svých vzpomínek, kterou pro mne pečlivě schovával celých osm let. Děkuji mu srdečně za jeho laskavou pozornost, projevenou v tak vhodný čas; budiž jist, že mne žádná vzpomínka tak neobveselila, jako tento jeho první literární pokus. V Praze 27. ledna 1914.

K tomu připomínám toto. P. Šváb (je několik professorů toho jména) je professorem na c. k. gymnasiu v Moravské Ostravě. Co jsem tuto napsal, jest naprostá pravda; komu o to jde, může se o tom přesvědčiti v aktech zkušební kommisie. P. koll. O. Jiráňimu a pánovi mně neznámému děkuji za to, že se mne v Čase dne 22. února t. r. zastali a správně ukázali na příčiny zjevů, o něž jde.

V Praze 22. února 1914.

J. Král.

Oprava. Str. 157, ř. 8 zdola čti: při (m. u); str. 394, ř. 7 čti 1847 (m. 1817).

SEZNAM

spolupracovníků a jejich příspěvků

v ročnících XXXVI.—XL.*

(1909—1913.)

- Beer Ant.:** Der Butter — ten putra. **37**, 77—78; E. Schneeweis: Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Tschechischen. **40**, 306—308 (úvaha).
- Bidlo J.:** Karel Müller, Význam říše byzantské v dějinách lidstva. Č. II. **37**, 315—316 (úvaha); Г. Н. Кацаровъ, Приносъ къмъ старата история на София. (Материали за историята на София. Книжка първа.) **38**, 470—471 (úvaha); A. Gercke-E. Norden, Einleitung in die Altertumswissenschaft. III. Bd. **39**, 380—382 (úvaha).
- Brant Jan:** Stupňování v komposici Ovidiově. Příspěvek k výkladu Met. XI, 461—477 a 710—735 **40**, 321—327, 401—412.
- Broman Zdeněk:** „Když jsem šel skrz dubový les“. **39**, 356—359.
- Brtnický L.:** Dr. F. Hoffmeister, Artemidoros z Perge—Alazon **37**, 150—151 (úvaha); Lukianos, O začarovaném oslu. Přeložil Ferd. Hoffmeister. — Toxaris (O přátelství). Napsal Lukianos. Z řečtiny přeložil Ant. Salač **40**, 140 až 143 (úvaha).
- Čáda František:** Účast ženy ve filosofii antické. **38**, 1—10, 81—93, 178—201, 321—328. — Stanislav Treybal, Platonova noetika. **36**, 151—152 (úvaha). Constantin Ritter, Platon, sein Leben, seine Schriften, seine Lehre. **38**, 131 až 133 (úvaha); Kraus Oskar, Platons Hippias Minor **40**, 452—454 (úvaha).
- Čapek Jos. S.:** Dr. Josef Sedláček, M. Tullia Cicerona hovorů Tuskulských kniha druhá. **37**, 69 (úvaha).
- Černý Karel Ir.:** K „Sonetům samotáře“ Jaroslava Vrchlického. **40**, 252—258.
- Dobias Josef:** Báseň Dirae a Vergilius. **39**, 178—198.
- Ertl Václav:** Český pramen Vratislavových „Příhod“ a jeho cařihradské vězení. **37**, 249—255.
- Filipovský V.:** Budoucí museum imperia římského. **39**, 13—20, 102 až 106.
- Folprecht Josef:** Antonín Marek: Elegie (1813) **36**, 137—138.
- Frinta A.:** Ladislav Dolanský. **37**, 400.
- Gebauerová Marie:** Archiv literárně historický. **36**, 44—48, 138—142, 266—269; **37**, 287—289, 465—467; **38**, 43—46, 364—370; **39**, 377 až 380, 457—458; **40**, 442—447.
- Groh František:** Nové dílo o Parthenonu. **40**, 161—166. — The Attica of Pausanias edited by Mitchell Carroll. **36**, 52—53 (úvaha); Daniel Baud-Bovy et Fréd. Boissonnas, En Grèce par monts et par vaux. **36**, 53—54 (úvaha); Dr. Ladislav Brtnický, Dvanáct dní na moři Egejském. **36**, 54—55 (úvaha); Scatone de Vries, Album palaeo-

* Jména spisovatelů, jichž spis recensován, listěna proložene tučná číslice znamená ročník, arabská stránku.

- graphicum. **36**, 55 (úvaha); Em. Peroutka, H. B. Walterse Řecké umění. **37**, 135—140 (úvaha); Lad. Brtnický, Starořímské nápisy náhrobní. **37**, 151—152, (úvaha); Q. Horati Flacci Opera omnia cura E. C. Wickham. **37**, 380—381 (úvaha); Briefe des jüngeren Plinius. Herausgeg. und erklärt von R. C. Kukula. — C. Plini Caecilii Secundi Epistulae selectae. Edidit R. C. Kukula. **37**, 381—382 (úvaha); Four plays of Menander. The Hero, Epitrepontes, Periceirone and Samia. Edited, with introduction, explanatory notes, critical appendix and bibliography by Edward Capps. **38**, 55—56 (úvaha); Antické sochařství. Sbírka uměleckých monografií, vydaná spolkem „Manes“. **39**, 65 (úvaha); Jezdci, komoedie Aristofanova. — Lysistrate, komoedie Aristofanova. Přeložil Aug. Krejčí. **39**, 467—468 (úvaha); Emanuel Peroutka. Nekrolog **39**, 474—476; O. Jiráni, Příspěvky k hellenisaci římského náboženství **40**, 148—149 (úvaha); O. Jiráni, Episoda o Polydorovi ve Vergiliově Aeneidě. — Několik básní Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic v přizvučném překladě **40**, 149—150 (úvaha); Skoro všechny nepodepsané zprávy z klassické filologie v rubrice „Drobných zpráv“.
- Hanuš J.**: Z ideových bojů doby josefinské. **39**, 360—377, 421 až 434; Týdeník „Über die Broschüren unserer Zeiten“. **40**, 113 až 129, 222—234.
- Hartl Antonín**: Almanahy let padesátých století XIX. s pozadím společenským. **39**, 351—355, 434 až 437; Jaromír Malý: Ke korespondenci Karla Hynka Máchy. **37**, 387—388.
- Hikl Karel**: Jungmannova „Slovesnost“ a její předlohy. **38**, 207 až 219, 346—353, 416—446. Dr. Jan V. Novák a dr. Arne Novák: Stručné dějiny literatury české. **37**, 60—66 (úvaha); Arne Novák: Jan Neruda. **37**, 389 až 391 (úvaha); Jan Jakubec: Dějiny literatury české. **39**, 65—71 (úvaha).
- Hodura Quido**: Ant. Kotík: Řecké lidu na Novopacku a Horicku. **40**, 49—54 (úvaha).
- Hoffmeister Ferdinand**: A. van Genep, La question d'Homère. **36**, 463 (úvaha); Thomas Day Seymour, Life in the Homeric age. **37**, 45—47 (úvaha); Homeri opera recognovit brevique adnotatione critica instruxit Thomas W. Allen, collegii reginae apud Oxonienses socius. **37**, 126—127 (úvaha); Omero. L'Iliade. Brani scelti collegati col racconto del poema ed illustrati nel testo e nei monumenti antichi per cura di Nicola Terzachi. **37**, 127—128 (úvaha); Gilbert Murray, The rise of the Greek epic. **37**, 300—303 (úvaha); F. Melian Stawell, Homer and the Iliad. **38**, 48—50 (úvaha); Carl Rothe, Die Ilias als Dichtung. **38**, 50—52 (úvaha); H. Draheim, Die Odyssee als Kunstwerk. **38**, 463 až 464 (úvaha); E. Belzner, Homerische Probleme I. **39**, 56 až 57 (úvaha); C. Robert, Die Masken der neueren attischen Komoedie. **39**, 383—384 (úvaha).
- Hofman Jaroslav**: Krátké záznamy Havlíckovy. **39**, 451—453; Literatura česká v souvislosti s historií, sestavil Miloslav Dvořák. **36**, 308—309 (úvaha).
- Horák Jiří**: E. O. Karekij: Малорусский дуцидарій по рукописи XVII. вѣка. **37**, 53—55 (úvaha); Karásek Josip: Dubrovačke legende. **40**, 308—310 (úvaha); Mathias Murko: Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Kroatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volks-epik der bosnischen Mohamedaner. **40**, 371—374 (úvaha).
- Hrdina Karel**: Em. Peroutka, Myslenky císaře Aurelia. **36**, 467—468 (úvaha); Fr. Vrána, Archimédův výklad Eratosthenovi o mechanických způsobech zkoumání. **38**, 66—67 (úvaha); Jindř. Veselý, Loutky Řeků a Římanů. **39**, 74 (úvaha).

Hrubý Petr: Л. Г. Допатинский, Краткая латинская грамматика. **36**, 381—383 (úvaha).

Hrůša Josef: Th. Zielinskij, Starý svět a my. Z 2. vyd. přeložil Dr. František Novotný. **37**, 47—48 (úvaha); K. Pelant, Plato. **37**, 48—49 (úvaha); Dr. Otakar Jiráni, Výbor z listů Ciceronových. **38**, 138—139 (úvaha); R. Schenk, Výbor z elegiků římských. **38**, 287 až 288 (úvaha); Výbor z listů Ciceronových. Vydal a poznám. opatř. Dr. Otakar Jiráni. — Výbor z elegiků římských. Pro střední školy uspořádal Rudolf Schenk. **38**, 378—379 (úvaha); Plutarchův životopis Perikleá. Upravil a pozn. opatřil dr. Tomáš Hrubý. **39**, 387 (úvaha); Rud. Neuhöfer, Výbor z Tacitových Annalů. **39**, 387—388 (úvaha).

Hujer Oldřich: Nynější stav našeho vědění o dialektech starořeckých. **37**, 14—22, 92—99; O nově objeveném jazyce indoevropském. **37**, 213—216; Koncovka 3. plur. slovanských praesentních kmeňů na *i*. **39**, 211—215; Jazykové poměry starověké Itálie. **40**, 192—222, 327—335; Drobnosti grammatické. **40**, 280—284, 437—442. — E. Hermann, Probe eines sprachwissenschaftlichen Kommentars zu Homer. **36**, 56—57 (úvaha); J. Janko, Ostycích starých Slovanů s Turkotatary a Germany s hlediska jazykozpytného. **36**, 57—60 (úvaha); Reinhold Wagner, Grundzüge der griechischen Grammatik. **36**, 143 až 145 (úvaha); K. Brugmann, Pronominale Bildungen der indogermanischen Sprachen. **36**, 278 až 280 (úvaha); A. Ernout, Les éléments dialectaux du vocabulaire latin. **36**, 280—282 (úvaha); A. Ernout, Recherches sur l'emploi du passif latin à l'époque républicaine. **36**, 378—381 (úvaha); Ф. Н. Кнауэр, Учебник санскритского языка. Грамматика. Хрестоматия. Словарь. **36**, 465 až 466 (úvaha); E. Nachmansson, Beiträge zur Kenntnis der altgriechischen Volkssprache. **38**, 371—374 (úvaha); Dr. Čeněk Zíbrt, Staročeský rukohled a novočeský ruko-

zpyt. **38**, 381—384 (úvaha); Sigmund Feist, Europa im Lichte der Vorgeschichte und die Ergebnisse der vergleichenden indogermanischen Sprachwissenschaft. **38**, 461—463 (úvaha); R. Kühner, Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache. 2. Aufl. I. Bd. von Holzweissig. **39**, 138 až 140 (úvaha); E. Smith, Tocharisch, die neuentdeckte indogermanische Sprache Mittelasiens. **39**, 140—141 (úvaha); Jos. Wright, Comparative Grammar of the Greek language. **39**, 283—285 (úvaha); R. Kühner, Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache. 2. Aufl. II. Bd. 1. Teil von C. Stegmann. **39**, 285—287 (úvaha); Dr. Wilhelm Havers, Untersuchungen zur Kasusyntax der indogermanischen Sprachen. **40**, 45—49 (úvaha); Dr. Jos. Chlumský, Pokus o měření českých zvuků a slabik v řeči souvislé. **40**, 143—146 (úvaha); L. Niederle: Život starých Slovanů. **40**, 297—300 (úvaha); Josef Janáček: O pravěku slovanském. **40**, 300—305 (úvaha); H. Lommel: Studien über indogermanische Femininbildungen. **40**, 362—364 (úvaha); С. М. Кульбакин: Древне-церковно-славянский языкъ. **40**, 364—371 (úvaha); J. Straka: Původní tvořivost českého jazyka příponou -ovo-. **40**, 386—388 (úvaha); J. Vašíček: Několik poznámek k evangeliu Olomouckému. **40**, 389—393 (úvaha). — Drobné zprávkou O. H. (v oddílu filologie slovanské částečně bez šifry.)

Hujer Zdeněk: Osvald Jakubíček, O předložkách u C. Suetonia Tranquilla. **36**, 312 (úvaha); Platonova Apologie Sokratova. Vydal dr. Jos. Sedláček. **40**, 454—455 (úvaha).

Hýsek Miloslav: Poznámky k počátkům novočeského básnictví. **40**, 235—244; Poznámky k básním Petra Bezruče. **40**, 429—437; Fr. X. Šaldá: Moderní literatura česká. **36**, 473—476 (úvaha); Działalność prof. M. Murki. Sprawozdanie krytyczne. Napisał J. Adam Stan. Grabowski. **37**,

- 391—392 (úvaha); J. Horák: Z dopisů J. J. Srezněvského a P. J. Preise. **40**, 467—468. — Drobné zprávy pod šifrou M. H.
- Jakubec Jan:** Josef Valentin Zlobický. **36**, 122—127; Korrespondence Josefa Dobrovského. Díl II.: V. A. Francev. Díl III. A. d. Patera. **36**, 64—71 (úvaha).
- Jiráni Otakar:** O nově objevených komoediích Menandrových. **36**, 1—18; Stav mythologického bádání v posledním desetiletí. **37**, 1—14, 81—92, 161—189, 321—334, 401—422; Antické ohlasy v Kolářově „Slávy deři“ **38**, 220 až 226; O osobě básníka Lygdama. **39**, 1—4; O nově objeveném satyrském dramatu Sofokleově. **40**, 1—12; G. Lefebvre Fragments d'un manuscrit de Menandre. **36**, 49—50 (úvaha); J. van Leeuwen, Menandri quattuor fabularum Herois, Discephantium, Circumtonsae, Samiae, fragmenta nuper reperta. **36**, 50 (úvaha); C. Robert, der neue Menander. **36**, 50—52 (úvaha); F. Šebela-A. Veselý, Petronia Arbitra hostina u Trimalchiona. **36**, 147 až 148 (úvaha); R. Kantor, Horatiana. **36**, 153—154 (úvaha); A. Cartault, Tibulle et les auteurs du Corpus Tibullianum. **36**, 378 (úvaha); Frédéric Plessis, La poésie latine. **36**, 464 (úvaha); A. Macek, Lucia Apuleja Amor a Psyche. **36**, 468—470 (úvaha); Ch. Plésent, Le Culex. Poème Pseudo-virgilien. — Le Culex. Étude sur l'Alexandrinisme latin. **38**, 280—281 (úvaha); E. A. Sonnenschein, The Unity of the Latin Subjunctive. **38**, 281—283 (úvaha); Dr. Eduard Štolovský, Ukázky z římských elegikův českém překladu přízvueném. **38**, 385 (úvaha); Clarence L. Meader, The usage of Idem, Ipse and words of related meaning. **38**, 466—467 (úvaha); Hermann Peter, Wahrheit und Kunst. Geschichtschreibung und Plagiat im klassischen Altertum. **39**, 62—63 (úvaha); J. Marrouzeau, La phrase à verbe „être“ en latin. **39**, 63—64 (úvaha); Ant. Kolář, O vztahu římské elegie k elegií alexandrijské. **39**, 154—155, 393 (úvaha); O. Vaňorný, chvalo zpěv na Messallu. **39**, 155—156 (úvaha); K. F. Moritz, Bájesloví Řekův a Římanův. **39**, 287 (úvaha); Longos Sofistes, Dafnis a Chloe. Přel. Dr. Ferd. Pelikán. **39**, 289—291 (úvaha); Karel Hrdina, Několik epigramů Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic v českém překladě. **39**, 311—312 (úvaha); Dr. Jos. Sedláček, Výbor z listů Plinia Mladšího. **39**, 388—389 (úvaha); Dr. Rudolf Kníže, Výbor z Tita Livia. **39**, 466—467 (úvaha); Frant. Doucha, Přizvučný překlad některých elegií Tibullových. **39**, 473—474 (úvaha). The Oxyrhynchus papyri. Edited with translations and notes by Arthur S. Hunt. Díl IX. **40**, 36—39 (úvaha); J. Demjančuk, Supplementum comicum **40**, 287 až 288 (úvaha); — Drobné zprávy pod šifrou O. J.
- Kabelík Jan:** V. Tille: Božena Němcová. **39**, 150—154 (úvaha); Miloslav Hýsek: Literární Morava v letech 1849—1885. **40**, 54—74 (úvaha).
- Kašík Ant.:** Vavřínek Josef Dušek: Ilaskosloví nářečí jihočeských. **36**, 300—301 (úvaha); Jan Nábělek: Příspěvek k fonetice nářečí moravských. **40**, 152—154 (úvaha).
- Kolář Antonín:** Kdo je skladatelem básně Ciris? **36**, 161—182, 321 až 334, 428—447; O Gallově vztahu k Euforionov, a jeho básnické činnosti **40**, 93—101; Rud. Neuhöfer, Platonův Ion. **36**, 310—311 (úvaha); Wilhelm Vollgraff, Nikander und Ovid. **37**, 378—380 (úvaha); Jaroslav Hrabák, O přepracování Pluta Aristofanova. **38**, 65—66 (úvaha); K. Fürst, Komposice Horatiova listu k Pisonům. **38**, 67—70 (úvaha); Hermann Bergfeld, De versu saturnio. **38**, 134—137 (úvaha); Jos. Dvořák, Tiberius a Germanicus, **38**, 149 až 150 (úvaha); K. Nekut, Psal-li Tacitus o Germanii z autopsie. **38**, 150—152 (úvaha); Max Heinemann, Epistulae amatoriae

- quomodo cohaereant cum elegiis Alexandrinis. **38**, 276—280 (úvaha); Jos. Čapek, Překlad některých listů Pliniových. **38**, 386 (úvaha); Jos. Matějka, Jednání • mír Filokratův. **38**, 371—372 (úvaha); Fr. Mrázek, Fabius a Piso v první dekadě Liviově. **38**, 472—473 (úvaha); Ant. Zlatniček, Římská tachygrafie. **38**, 474—475 (úvaha); Jindř. Veselý, Loutky Řekův a Římanů. **39**, 72—73 (úvaha); Stanisl. Pötsch, Platons Bedeutung für Redekunst und Redekunstlehre. **39**, 281—283 (úvaha); U. v. Wilamowitz-Moellendorff, Sappho und Simonides. Untersuchungen über griechische Lyriker **40**, 137—139 (úvaha); I. v. Leeuwen, Commentationes Homericæ. — Týž, Ilias cum prolegomenis, notis criticis, commentariis exegeticis **40**, 285 až 287 (úvaha); O. Schroeder, Über den gegenwärtigen Stand der griechischen Verswissenschaft **40**, 293—294 (úvaha); Vojt. Hanačík-Fr. Kaska, Sofokleův Oidipus král **40**, 294—295 (úvaha); Viktor Přerovský, O vzniku bukolského básnictví řeckého **40**, 311 (úvaha); C. Rothe, Der augenblickliche Stand der homerischen Frage **40**, 359—362 (úvaha); Iwan Bloch, Die Prostitution **40**, 448 až 451 (úvaha).
- Koníř A.**: O slovanské diferenciaci souhlásek. **39**, 21—29; Vondrák W.: Altkirchenslavische Grammatik **40**, 457—462 (úvaha).
- Kott František**: Dodatek k Bartošovu Dialektickému slovníku moravskému. **36**, 261—266, 364—368.
- Král Josef**: Literární činnost humanistických professorů university Karlovy mezi r. 1409—1622. **36**, 401—427; Kde byl vězněn Vratislav z Mitrovič? **37**, 108 až 110 a **38**, 158; Prosodie básní Erbenových. **38**, 103—116, 244 až 254. Prohlášení **40**, 478—480.
- Kraus Arnošt**: Josef Hanuš: Mikuláš Adaukt Voigt. **37**, 382 až 387 (úvaha).
- Krofta Kamil**: O spisech Václava Korandy mladšího z Nové Pízně. **39**, 122—138, 215—232.
- Křenek F.**: O interpunkci v řeckém pentametru. **36**, 81—93.
- Kubista Jaroslav**: Novější výklady o původu tragédie řecké. **38**, 161—177, 328—346, 401—415.
- Kudela Josef**: G. Olivet, Platonův Faidros čili o kráse. — J. Entlicher, Platonova obrana Sokratova. **39**, 141—143 (úvaha).
- Kudrnovský Ant.**: Frant. Hnízd o: K. V. Rais. **37**, 71—72 (úvaha); Fr. Viturka: O češtině ve školních cvičebnicích. **37**, 153 (úvaha).
- Lesný V.**: Haplogologie ve větěném spojení. **39**, 210—211. Otto Böhtlingk's Sanskrit Chrestomathie. Dritte verbesserte und vermehrte Auflage herausgegeben von Richard Garbe. **36**, 142 (úvaha).
- Letošník Josef**: O poměru K. J. Erbeny k lidovému básnictví po stránce rytmické. **36**, 40—43, 127—136, 252—261, 352—364.
- Máchal J.**: Die osteuropäischen Literaturen und die slavischen Sprachen. **36**, 60 až 64.
- Muka Arnošt**: G. Schwela: Lehrbuch der niederwendischen Sprache. **37**, 51.
- Müller Karel**: Epistolografie Michela Psella. **36**, 18—25, 94—106, 182—208.
- Němec Bohumil**: Else Strautz, Zur Silbionfrage. **37**, 299—300 (úvaha).
- Němec Josef**: Návodná cvičebnice ke skladbě jazyka latinského, založená na Nepotových životopisech a Patočkových výňatech z Kurta Rufa. Pro třetí třídu gymnasijsní sestavil Alois Holas. **36**, 145—147 (úvaha); Cvičebná kniha jazyka latinského pro sedmou a osmou třídu gymnasijsní. Sestavil Petr Hrubý. **36**, 289—291 (úvaha); Cvičebná kniha jazyka řeckého pro česká gymnasia. Díl II. Sestavil Petr Hrubý. **36**, 389—390 (úvaha); Jaromír Zejda, Slovník k Breindlovu výboru básní Ovidiových. **36**, 466—467 (úvaha); Návodná cvičebnice ke skladbě jazyka latinského, založená na Caesarových „Pamětech o válce gallské“. Pro čtvrtou třídu gymnasia.

- si jní sestavil Alois Holas. **37**, 49—51 (úvaha); Latinsko-český slovník. K potřebě gymnasií a reálných gymnasií sestavili Jos. M. Pražák, Frant. Novotný, Jos. Sedláček. **37**, 467—474 (úvaha); Mluvnice jazyka řeckého pro gymnasia česká. Napsal Jindřich Niederle. Preprac. Václav Niederle. Díl II. Skladba. **38**, 374 až 378 (úvaha); Návodná metodika základů jazyka latinského. Za pomůcku vyučovací i učebnou napsal Frant. Loukotka. **38**, 467 až 470 (úvaha); Ant. Kolář, Latinská čítanka z Cornelia Nepota a Q. Curtia Rufa pro třetí a čtvrtou třídu škol středních. **39**, 143—145 (úvaha); Rudolf Kníže, Latinská čítanka pro druhou a třetí třídu gymnasií a reálných gymnasií. **39**, 146—147 (úvaha); Cvičebná kniha jazyka latinského pro pátou a šestou třídu gymnasií. **39**, 287—289 (úvaha).
- Novák Arne:** Příspěvky k dějinám českého humanismu. (Antonín Truhlář: Rukověť k písemnictví humanistickému zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI.) **36**, 209—230; Jungmannův článěk o klassičnosti v literatuře. **37**, 110—123; Lukianovy ohlasy v literatuře české. **37**, 431—447; Máchova „Krkonosská pouť“ **38**, 226—244, 353 až 360; Franz Spina: Beiträge zu den deutsch-slavischen Literaturbeziehungen. I. Altdeutsche Schelmenzunft „Frantova Práva“. **36**, 301—306 (úvaha); Anežka Čermáková - Sluková: Vzpomínky na Karolínu Světlou. **36**, 390—394 (úvaha); Johann Ferdinand Opiz Autobiographie aus seiner „Literarischen Chronik von Böhmen“ gezogen und mit Anmerkungen begleitet von Ernst Kraus. **37**, 142—146 (úvaha); Arnošt Kraus: Pražské časopisy 1770—1774 a české probuzení. **37**, 146—150 (úvaha); Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Pokračování posmrtné. Pořádá Ferdinand Strejček. — Ferdinand Strejček: O Svatopluku Čechovi. **38**, 56—65, 137—147 (úvaha); Jan Bedřich Novák: Středověká diktamina v souvislosti s antikou a renaissancí. **38**, 147—148 (úvaha); Emanuel Chaloupný: Josef Jungmann. **39**, 294 až 300 (úvaha).
- Novák Jan V.:** Veškeré spisy Jana Am. Komenského. **39**, 29—38.
- Novák K.:** Pravidla českého pravopisu. **40**, 465—467 (úvaha).
- Novotný František:** Temperare. Etymologický příspěvek. **38**, 11—16, 93—96. Ὀδυσσεύς — Ulixes-Ulyses. **39**, 321—334; Burleyovy životy starých mudrců a jejich česká zpracování. **40**, 342—354, 420—429. Alois Mazánek, Platonův Lysis. **37**, 66—67 (úvaha); Н. И. Новосадский, Греческая эпиграфика. Часть I. Лекции, читанная в Московском Археологическом Институте **37**, 298—299 (úvaha); Д. Шестаковъ, Изслѣдованія въ области греческихъ народныхъ сказаній о свѣтыхъ. **38**, 137—138 (úvaha); ΣΤΡΩΜΑΤΕΙΣ. Grazer Festgabe zur 50. Versammlung deutscher Philologen **38**. 283—287 (úvaha); Přípravy k latinským a řeckým klassikům. Vydává Jaromír Zejda. — Přípravy k Homerově Iliadě. Zpěv XVI. Upravil prof. J. Kurt. **38**, 288 až 291 (úvaha); Jindř. Neudert, Výbor z básní P. Vergílie Marona. **38**, 379—381 (úvaha); Сборникъ археологическихъ статей поднесенный графу А. А. Бобринскому. **39**, 52—56 (úvaha); Constantin Ritter, Neue Untersuchungen über Platon. **39**, 275 až 281 (úvaha); A. Mazánek, Platonův Charmides. **39**, 309—311 (úvaha); Otto Appelt, Platonische Aufsätze. **39**, 463 až 466 (úvaha); Jos. Novotný, Lukianův Paridův soud. **39**, 468 až 469 (úvaha); Frt. Machala, Lukianův Charon aneb Jak se dívají bohové na svět. **39**, 471—472 (úvaha); V. Buzeskul. Античность и современность. Современные темы въ античной Греции **40**, 131—133 (úvaha); R. Hackforth, The authorship of the Platonic epistles **40**, 288—290

- (úvaha); Přípravy k básním Horatiovým. Sestavil Frt. Servit **40**, Евг. Кагаровъ, Культъ фетишей, растений и животныхъ въ древней Греции **40**, 354—357 (úvaha). Platonův Faidros. Přeložil Dr. Antonín Kolář **40**, 455—457 (úvaha). — Drobné zprávy pod šifrou F. N.
- Pacák Fr.:** Kollárovy vzory italské. **39**, 236—249.
- Panz Adolf:** Jos. Stáhlík, Z básní Catullových. **39**, 472—473 (úvaha).
- Páta Josef:** Zborník u slavu Vatroslava Jagića **36**, 295—299 (úvaha); Krček: Grupy dźwiękowe polskie t a r t i c i r (z) é, jako odpowiadniki starobułgarskiej t r z t. **37**, 55—56 (úvaha); M. M u r k o: Geschichte der älteren südslavischen Litteraturen. **38**, 302—307 (úvaha).
- Pátek Ferd.:** Tille V.: České pohádky do roku 1848. **37**, 160 (úvaha).
- Pelikán Ferd.:** Ernst Stölzel, Die Behandlung des Erkenntnisproblems bei Platon. **37**, 134—135 (úvaha).
- Peroutka Emanuel:** Thukydídova Archaeologie. **39**, 81—92, 199 až 209; Zpráva o výkopech v Řecku za r. 1907—8 (dle Dawkinse) **36**, 73 až 76; Julius Kaerst, Geschichte des hellenistischen Zeitalters. II. 1. **36**, 270—273 (úvaha); V. Bužesku, Úvod do řeckých dějin. **36**, 383—384 (úvaha); Dr. Jaroslav Šťastný, Hranice Makedonie ve starověku S. 1. **36**, 384 až 389 (úvaha); Aurelio Giuseppe Amatucci, Hellas. Disegno storico della civiltà greca. Vol. II. dal sec. V. al II. a. Cr. **36**, 462—463 (úvaha); David G. Hogarth, Ionia and the east. **37**, 42—45 (úvaha); Dr. Ant. Polák, Karthago. **37**, 66—67 (úvaha); Jaroslav Vocilka, Eumenes z Kardie. **37**, 66—67 (úvaha); Odpověď na Zasláno Jar. Šťastného **37**, 80; C. H. and H. Boyd Hawes, Crete the forerunner of Greece. **37**, 293—295 (úvaha); O. Seeck, Geschichte des Untergangs der antiken Welt. III. Bd. **37**, 295—298 (úvaha); Václav Šejvl, Eleusis. Úryvek z kulturních dějin řeckých. Odd. III. **37**, 313 (úvaha); Frant. Mašner, Posouzení zpráv Herodotových o Themistokleovi. Pokrač. a dokonč. **37**, 313—315 (úvaha); A. Croiset, Les démocraties antiques. **37**, 375—376 (úvaha); Karl J. Neumann, Entwicklung und Aufgaben der alten Geschichte. **38**, 130—131 (úvaha); U. v. Wilamowitz-Moellendorf-B. Niese, Staat und Gesellschaft der Griechen und Römer. **38**, 269 až 273 (úvaha); Hans von Arnim, Die politischen Theorien des Altertums. **38**, 273—274 (úvaha); B. Бузескулъ, Исторія афинской демократіи. **38**, 371 (úvaha); Frant. Hýbl, Dějiny starého věku. **38**, 454—460 (úvaha).
- Pešek Josef:** Herloszsohnův časopis „Der Komet“ a Jaroslav Langer. **39**, 257—262; Josef Němec: Staré české tisky v knihovnách německobrodských. **37**, 70—71 (úvaha).
- Polák Ant.:** O nejnovějších výkopech v Thessalii. **38**, 16—21, 96 až 103, 202 až 206; D. Fimmen, Zeit und Dauer der kretisch-mykenischen Kultur. **37**, 376—378 (úvaha); Angelo Mosso, Le origini della civiltà mediterranea. — René Dussand, Les civilisations préhelléniques dans le bassin et de la mer Égée. **38**, 46—48 (úvaha); Hugo Willrich, Livia **38**, 460—461 (úvaha); M. Rostowzew, Studien zur Geschichte des römischen Kolonats. **39**, 59—62 (úvaha); Georges Perrot et Charles Chipiez, Histoire de l'art dans antiquité. T. IX. **39**, 273—275 (úvaha); Tiryns. Die Ergebnisse der Ausgrabungen des Instituts. I. Bd. 1. Hera von Tiryns von Aug. Frickenhaus. 2. Die „geometrische“ Nekropole von Walter Müller und Fr. Oelman. **39**, 460—461 (úvaha); Frederic Poulsen, Der Orient und die frühgriechische Kunst **40**, 42—43 (úvaha); L. Hahn, das Kaisertum **40**, 292—293 (úvaha); Weniger L., das Schild des Achilles **40**, 451—452 (úvaha). — Drobné zprávy pod šifrou A. P.

- Polívka Jiří:** Jagičovy Dějiny slovanské filologie. **38**, 28—43; Vzpomínky ruského učence o ruských a českých poměrech literárních. **38**, 122—129, 258 až 269; Josef Skrbínšek: Praktická cvičebnice jazyka slovanského. **39**, 71—72 (úvaha).
- Pražák Albert:** Ku pramenům Zeyerovy legendy Inultus. **39**, 48—52; Přípravy k Schulzově, Hálkově a Nerudově „Poesii světové“. **39**, 263—268; Nerudovi nakladatelé Valečka a Dattel. **39**, 346 až 351; Písně chasnické a Jan Neruda. **39**, 454; Přeměna Zeyerovy Mahuleny v topol. **39**; 455 až 456; Jan Neruda: Divadlo III. Pořádá L. Quis. **36**, 71—72 (úvaha); Jan Neruda: Povídky malostranské. Pořádá Ignát Herrmann. **36**, 150 až 151 (úvaha); Kritické spisy Jana Nerudy. IV. Divadlo. Pořádá Ladislav Quis; **36**, 306 až 307 (úvaha). H. Jelínek: La Littérature tchèque contemporaine. **39**, 301—309 (úvaha); Jan Neruda: Nová žeň. Belletrie. Uspořádal L. Quis. Sebrané spisy řada I.—III., V., VI., VII. pořádá I. Herrmann. **39**, 389 až 392, 469—471 (úvaha); Václav Černý: Božena Němcová **40**, 374—380 (úvaha).
- Procházka Ant.:** Hněvkovského „Děvin“ romantický. **37**, 273—286, 457—464; Studie o Svatopluku Čechovi. **39**, 268—273, 438—450.
- Rieger Karel:** Fr. Kremen: Adolf Heyduk. **37**, 154—156 (úvaha); Korrespondence Sofie Podlipské a Josefiny Brdlíkové. Podává prof. dr. Albert Pražák. **38**, 308—310 (úvaha); František Sušil. Napsal Ant. Dvořák. **38**, 391—392 (úvaha).
- Ryšánek František:** Přirovnání světa ke knihám u Štítného. **36**, 447 až 450; Některé prameny ke Štítného Řečem besedním. **37**, 123—125; Stanislav Souček: Vztahy Štítného ke krásnu. **38**, 310—312, 386—391 (úvaha).
- Salač Antonín:** Příspěvky k Apuleiovým Metamorfosám **39**, 161—167; Paul Caucier, Grundfragen der Homerkritik. **37**, 128 až 131 (úvaha); Em. Löwy, Die griechische Plastik. **38**, 130 (úvaha); H. E. Butler, Postaugustan poetry from Seneca to Juvenal. **38**, 137 (úvaha); E. Ciaceri, Culti e miti nella storia dell' antica Sicilia. **39**, 384 (úvaha); G. Wissowa, Religion und Kultus der Römer. 2. Aufl. **39**, 384—385 (úvaha); Rich. Reitzenstein, Das Märchen von Amor und Psyche bei Apuleius. **39**, 466 (úvaha); R. Hirzel, Plutarch. **40**, 40—42 (úvaha); Die hellenistisch-römische Kultur. Dargestellt von F. Baumgarten, F. Poland, R. Wagner. **40**, 133 až 135 (úvaha); Hugo Steiger, Euripides, seine Dichtung und seine Persönlichkeit **40**, 140 (úvaha); Georg Veith, Caesar **40**, 140 (úvaha); Paul Wendland, Die hellenistisch-römische Kultur in ihren Beziehungen zu Judentum und Christentum. — Die urchristlichen Literaturformen **40**, 291 až 292 (úvaha); L. Paschetto, Ostia, colonia Romana. storia e monumenti. **40**, 358—359 (úvaha); Rudolf Pagenstecher, Unteritalische Grabdenkmäler. **40**, 447 (úvaha). — Drobné zprávy pod šifrou A. S.
- Sedláček Frant.:** K osudu praslovanských slabik dlouhých v češtině. **37**, 22—41.
- Seifert J. L.:** Příspěvky k dějinám literatury české. **39**, 232—236; Příspěvky k dějinám literatury české. Klicperova „Popelka Varšavská“. **40**, 129—131.
- Schenk Rudolf:** Otakar Smrčka, Několik překladů z římské lyriky. **36**, 152—153 (úvaha); Rud. Neuhöfer, Decima Magna Ausonia Mosella. **36**, 154—155 (úvaha).
- Siebenschein Hugo:** Několik slov o způsobu, kterak Mácha psal „Máj“. **39**, 43—48.
- Smetánka Emil:** Měkké a a přehláska a-ě v staročestíně. **38**, 452—454; Spina F.: Die alttschechische Katharinenlegende **40**, 462—465 (úvaha). — Drobné zprávy pod šifrou E. S.
- Smrčka Otakar:** Výbor básní Valeria Catulla. Přeložil a předmluvou opatřil Cumulus. **38**, 291—298

- (úvaha); Fr. Palata, Několik básní českých ve volném metrickém zpracování latinském. **39**, 312—325 (úvaha).
- Solařík E.:** М. Сперанскій: Изъ исторіи отреченныхъ книгъ IV., Аристотелевы врата или Тайная тайныхъ. **37**, 56—60.
- Straka Josef:** Štítného Řeči nedělní a sváteční. **36**, 35—39, 117—121, 240—251, 450—462; **37**, 99—108, 229—249; Vossovy překlady z Homera a vliv jejich na nejstarší české. **40**, 335—342, 410 až 420. — Ant. Škoda, Homerova Iliás. **36**, 291—295 (úvaha); Dr. St. Souček, Studie Štítenské. **36**, 301 (úvaha); Josef Král, Česká prosodie **36**, 470—478 (úvaha); F. Glos, Rukověť českého jazyka. **37**, 311—312 (úvaha); Výbor epigramů z M. Valeria Martiala. Přel. J. Němec **40**, 44—45 (úvaha); Emil Kalista, Bohemica appellativa v Regestech Emlerových. **40**, 150—152 (úvaha).
- Stříbrný Dom.:** Dramata M. A. Šimáčka. **38**, 116—122, 254—257, 361—364, 448—452.
- Svoboda Karel:** O době složení dějin. Polybiových **40**, 12—25; Richard Laqueur, Polybius **40**, 39—40 (úvaha); Philologica von Fr. Nietzsche **40**, 135—137 (úvaha).
- Šimák J. V.:** Neznámé inkunabule Jednoty bratrské? **39**, 39—43.
- Šimek Fr.:** Frant. Hnízdo: Ukázky jazykové ze starší české belletrie. **36**, 72—73 (úvaha); J. Folprecht: Slovník a pojednání o mluvě lidu slováckého na moravském Podluží **36**, 312 až 313 (úvaha); Staročeské Životy svatých otcův. K vydání upravil Emil Smetánka. **37**, 140 až 142 (úvaha); Mistr Jakoubek ze Stříbra Překlad Viklefova Dialogu. Vydal Milan Svoboda. **37**, 308 (úvaha); Jan Máchal: Staročeské skladby dramatické původu liturgického. **37**, 474—476 (úvaha); Zdeněk Tóholka: Český slovník bibliografický. Díl I. České prvotisky. (Až do r. 1500.) **37**, 476—478 (úvaha); Jaroslav Šťastný: Korrespondence Sebestiána Ihněvkovského. Korrespondence Vojtěcha Nejedlého. **38**, 393—395 (úvaha); Ferdinand Strejček: Vojtěcha Nejedlého Bohyně, báseň v osmi zpěvích. **39**, 147 až 149 (úvaha); František Šimek: Cestopis t. zv. Mandevilla, **39**, 291—294; Al. Jiráskova Sebrané spisy. Díl XXXVIII. **40**, 146—148 (úvaha).
- Škorpil Vlad.:** Opravy a dodatky k seznamu rhodských eponymů **40**, 166—173; G. Kieseritzky-C. Watzinger, Griechische Grabreliefs aus Südrussland. **36**, 369 až 377, 480 (úvaha).
- Šťastný Jaroslav:** Dr. Emanuel Peroutka, Dějiny řecké. Díl I. **36**, 282—289 (úvaha); Zasláno E. Peroutkovi **37**, 78—81.
- Thon Jan:** Karla Hynka Máchy Cesta do Itálie. **37**, 349—369; Jakub Friedrich Fries učitelem K. Kuzmányho. **39**, 249—257; Dvě paralely. **39**, 453—454. Dr. Eduard Grégr: Prosaické a básnické pokusy. **38**, 384 (úvaha);
- Tichý Josef:** Короледворська рукопись в перекладі Маркіяна Шашкевича. Подав Михайло Тершаковець. **37**, 51—53.
- Trávníček Fr.:** Příspěvek k otázce přehlásky *a-ě* v nářečích moravských. **38**, 21—28.
- Vaněk Ferd.:** Herodot a bitva plattajská. **39**, 335—346, 401—421; A commentary on Herodotus with introduction and appendices by W. W. How and J. Wells. **39**, 461—463 (úvaha).
- Veitz J.:** Povaha povídek v Gesta Romanorum. **37**, 255—272, 369 až 374, 447—457.
- Vlček Jar.:** Jungmannova romance „Oldřich a Božena“. **39**, 450—451. Drobné zprávy pod šírou V.
- V. S.:** Drobnosti filologické. **40**, 258—262.
- Vykoukal F. V. P. Zenkl:** Obchodní čeština. **37**, 392—395 (úvaha).
- Wenig Karel:** Romantická literatura římská doby Augustovy. **39**, 5 až 12, 92—101, 168—177; Rhetorismus v literatuře římské prvního stol. po Kr. **40**, 81 až 92,

174—192; Otto Schroeder, Vorarbeiten zur Griechischen Versgeschichte. **36**, 273—278 (úvaha); R. Rauchenstein, Ausgewählte Reden des Isokrates, Panegyrikos u. Areopagitikos; **37**, 131—134 (úvaha); A. Gercke-E. Norden, Einleitung in die Altertumswissenschaft I. **37**, 290—292 (úvaha); Karl Münscher, Die Rhythmen in Isokrates Panegyrikos. **37**, 303 až 308 (úvaha); Karel Hrdina, O caesura a interpunkci u Kallimacha a jeho vrstevníků. **37**, 395—396 (úvaha); C. Rehdanz-F. Blass, Demosthenes' ausgewählte Reden. **38**, 52—55 (úvaha); Jos. Pavlu, Die pseudoplatonischen Zwillingdialoge Minos und Hipparch. **38**, 133—134 (úvaha); Josef Kessler, Isokrates und die panhellenische Idee. **38**, 274—275 (úvaha); The elegies of Theognis and other elegies included in the Theognidean sylloge. A revised text with introduction, commentary

and appendices by T. Hudson-Williams. **38**, 464—466 (úvaha); R. C. Kukula, Römische Säkularpoesie. **39**, 5759 (úvaha); Isocrates. Cyprian orations. Edited, with introduction and notes by Ed. S. Forster. **39**, 385—386 (úvaha); Stanislav Icha, Cena, účel a datování Isokratova Panegyriku **40**, 382—386 (úvaha). — Drobné zprávy pod šifrou K. W.

Wenzl Fr.: K historii „Pohorské vesnice“ od Boženy Němcové. **40**, 244—252.

Wolf Augustin: Drobné zprávy pod šifrou A. W.

Zubatý Josef: O jistém způsobu užívání zájmen *an* a *on* a o jeho původě. **36**, 25—34, 106—117, 230—240, 334—352; Nalí. nalíf. **37**, 217—228; K Chelického Sieti viery. **40**, 26—36, 102—112, 262—280; Rocznik sławisty czny. **36**, 149—150 (úvaha). — Drobné zprávy, pokud nejsou podepsány, pod šifrou Z.

Seznam slov a věcí, vykládaných v Listech filologických XXXVI.—XL.

1. Rejstřík slovní.*

- a* (čes.) **36**, 26 n., **38**, 345; **40**, 441 n.;
á (sti.) **36**, 347.
abaje (stsl.) **36**, 298.
ād (sti.) **36**, 345.
aēlar (av.) **36**, 343.
āil (sti.) **36**, 346.
aj (čes.) **36**, 233, 348 (pozn.);
37, 217.
ajām (sti.) **36**, 344, 349.
áľčik (rus.) **36**, 298.
ambhr̥ṇās (sti.) **39**, 210.
ampak (sln.) z *an pak* **36**, 115;
 obd. čes. *ano pak* **36**, 231.
ἀμφορεύς **39**, 210.
an, *ana*, *ani* (čes.) **36**, 25—34,
 106—117, 230—240, 334—352;
 (pol.) 111—112; (rus.) 113.
ano (čes.) **36**, 26—30, 230—233, 236,
 347; (pol. a rus.) 113; (slovin.) 115.
ande (stč.) **36**, 27.
antai (lit.) **36**, 342.
ápāwṛk támaḥ (sti.) **39**, 210.
arma (provenç.) **39**, 26.
asáu (stind.) **36**, 349.
avar (av.) **36**, 343.
azs (stsl.) **36**, 298.
baba—*bába* (čes.) **37**, 41.
bárci (čes.) **40**, 50, 52.
baczyć (pol.) **36**, 298.
baviti **40**, 283.
běda (čes.) **37**, 40—41.
bernář (čes. dial.) **39**, 26.
besěda (stčes.) **36**, 298.
bezmál (stč.) **40**, 438¹.
bogø **40**, 301.
braks (stsl.) **40**, 304.
brž, *an brž*, *anobrž* **36**, 29; *a já brž*
 (čes.) **36**, 30.
bystro **36**, 298.
bzsz **40**, 302.
cák (čes. dial.) **40**, 50, 52.
carmen (lat.) **39**, 26.
concinnare (lat.) **38**, 15 n.
cuī (lat.) **36**, 279.
cuius (lat.) **36**, 279.
czia czè (lit.) **36**, 343.
ča (sti.) **36**, 344—345.
časný (čes.) **38**, 453.
částka (čes.) **38**, 453.
Čech (jméno národa) **36**, 297.
čujq, čuti **40**, 281 n. 282.
daviti **40**, 283 (pozn.).
devatnácte, devatdesát (čes.) **38**, 453.
devětš **40**, 366.
div ne..., *div, že ne...* (čes.) **40**,
 439 n.
dziw nie... (pol.) **40**, 440.
džba (srb.) **36**, 298.
dobyti (čes.) **40**, 108—110.
dočekati — *dočekati se* (stčes.) **40**,
 272.
dodělati čeho — *dodělati se čeho* (čes.)
40, 272.
dohoditi komu čeho (čes.) **40**, 271.
domietati (stčes.) **40**, 271.
domrzák (dial. mor.) **36**, 313.
dovrci (*sě*) *čeho* (stčes.) **40**, 271—272.
dovřieti se čeho (stčes.) **40**, 271.
dŭvna (srb.) **39**, 23.
duvno (srb.) **39**, 23.
dziewanda (pol.) **39**, 25.
ecce (lat.) **36**, 217, 279.
eī (lat.) **36**, 279.
eius (lat.) **36**, 279.
ἐκείνος **36**, 350.
ěno (srb.) **36**, 114—115, 338, 347.
e-se (csl. *ece, iece*) **36**, 335.
ēsse (lat.) **39**, 397 (zpráva).
ēt (sti.) **36**, 345 n. 346, 347.
ēlād (sti.) **36**, 343.
ěvo (srb.) **36**, 336, 338, 347.
fastubni (got.) **39**, 23.
fendik (srbo-chorv.) **39**, 25.
γεννηθήσεσθαι (Plat. Parmen.) **37**,
 196—198.
gnati **36**, 298.
hačky—*hacky* (čes.) **40**, 31 (pozn.).
hádať (stčes.) **40**, 264 (i pozn.).

* *Připomenutí.* Výrazy z Kottova článku „Dodatek k Bartošovu Dialektickému slovníku moravskému“ (**36**, 261—266, 364—368) nebyly excerpovány, poněvadž slova jsou tam seřazena abecedně.

- havelod* (stlat.) **39**, 320 (zpráva).
hleď, hle (čes.) **36**, 234 (pozn.).
hoch (čes.) **36**, 297.
holár (dial. mor.) **36**, 313.
húcena (dial. mor.) **36**, 313.
hutřých (čes. dial.) **40**, 102.
chlácholiti o kom (čes.) **40**, 276.
chlipnost (čes.) **40**, 104.
chvalapámbou (čes. dial.) **37**, 40 n.
chyťři (dial. kom. adj. *chytrý*) **40**, 51.
čav **36**, 279.
id (sti.) **36**, 344.
idám (sti.) **36**, 343.
idě, idou **37**, 221.
iv (kypr.) **36**, 279.
undups (rus.) **39**, 24.
ins (stsl.) **40**, 367.
ir (av.) **36**, 344.
jachati **40**, 109 (pozn.).
jamný (čes.) **38**, 453.
jasný (čes.) **38**, 453.
keko (osl.) **36**, 336.
jicný, jicník (čes.) **40**, 51.
jb **36**, 279, 348 (pozn.).
kdák (čes. dial.) **40**, 50, 52.
kēšanāvitāh (stind.) **39**, 210 n.
κεράννυμι **38**, 13—16.
kerý (čes. dial.) **38**, 381 n.
kolbasa (rus.) **36**, 298.
krotaks **36**, 298.
Krumlov **39**, 24.
krvomōšan (sln.) **39**, 28.
který (čes.) **38**, 381 n.
kudāti (sln.) **36**, 227.
kurava (slov.) **40**, 302 n.
kanorzo* (prasl.) **36, 298.
lai (balt.) **37**, 227 n.
laid (lot.) **37**, 228.
langvēri (stčes.) **39**, 26.
Lech (*Lęch*) **36**, 297.
lepili (čes.) **40**, 266.
lěss **40**, 302.
li (slov.) **37**, 225—228.
lkāti (čes.) **40**, 264 n.
lnūti (stčes.) **40**, 266.
loinqiud (stlat.) **39**, 320 (zpráva).
lovan (srb.) **39**, 23.
loviti (slov.) **40**, 283 (pozn.).
Madaurensem (Apul. Met.) **39**, 162 až 165.
Maia **40**, 363.
málo ne . . . (čes.) **40**, 438.
malo ne . . . (strus.) **40**, 438 n.,
 (malorus.) **40**, 439, (srb.-chorv.)
40, 439, 440, (slovin.) **40**, 439.
mało nie . . . (pol.) **40**, 438.
mě (čes.) **38**, 24.
medja* (prasl.) **40, 302—303.
μελγνυμι **38**, 13—16.
Μελάνδιος **39**, 210.
μειτοι **37**, 198—199.
miscere (lat.) **38**, 12—16.
mlěko (slov.) **36**, 59.
Mlynoga (pol.) **39**, 25.
mnišan (sln.) **39**, 28.
mokři (čes. dial. komparativ adj.
mokřý) **40**, 53.
mosazný (čes.) **38**, 453.
mrdati (stč.) **40**, 272.
mrholiti (čes.) **36**, 299.
mrzák (čes.) **40**, 31 n.
mučedník (čes.) **39**, 25.
mané **40**, 369.
na, nate (slov.) **37**, 221—242, 227, 228.
na-, naj- (slov. částice superlativní)
37, 223.
nabu (starošvéd.) **39**, 23.
naij (stpers.) **36**, 344.
naš (bulh.) **37**, 223.
nálep (stč.) **40**, 265—270.
nalit (stč.) **37**, 217 nn.
Nalezoves **36**, 299.
namladiti (čes.) **39**, 24.
navili, unavili (slov.) **40**, 283.
navštivili (čes.) **40**, 281—284.
nazvaný (stč.) **40**, 263 n.
nemále (stč.) **40**, 437—441.
nemálo (bělorus.) **40**, 437.
Němec **36**, 60.
neptis (lat.) **40**, 363.
něl (sti.) **36**, 344.
niemale, niemal (pol.) **40**, 437 n.
no (interjekce) **36**, 235 (pozn.).
vōi, vōiv **36**, 279.
nōir, naēda, (av.) **36**, 344.
nokčir (dial. mor.) **36**, 313.
nula (slovan.) **36**, 59.
nuž se na něho . . . **40**, 280—281.
ny (slov.) **40**, 369.
nukva* **36, 298.
ōde **36**, 350.
odieli (stč.) **40**, 108.
ὀδύσσασι **40**, 321—322.
Ὀδυσσεύς* **40, 321—334.
očhati **40**, 109 (pozn.).
ojciec (pol.) **39**, 28.
Olīξης* **40, 323.
Ὀδυσσεύς* **40, 323.
Ὀλυσσεύς* **40, 322 n.
Ὀλυτής* **40, 322.
Ὀλυτ(τ)ής* **40, 322.
o málo (stč.) **40**, 438.
oměj (čes.) **40**, 267 (pozn.).
ōs (u Plat.) **40**, 474 (zpráva).

- ose** (rus.) **36**, 341.
osi (sln.) **39**, 28.
oti (u Plat.) **40**, 474 (zpráva).
otroka (slov.) **40**, 304 (pozn.).
opět (čes.) **38**, 453.
opélovati dar (čes.) **40**, 278—279 (i pozn.).
opiceti dar (stčes.) **40**, 278.
opietiti (stčes.) **40**, 278.
ostýchati se (stčes.) **40**, 109 (pozn.).
oto (pol.) **36**, 338 n.; (rus.) **36**, 341.
Oubreche **36**, 300.
ovdi miv **37**, 193 n.
Ovliξevs **40**, 328.
Ovliξis **40**, 323, 328.
ovtos **36**, 350.
ova (stčes. a stpol.) **36**, 336.
ovo (slov.) **36**, 335 n.
owo, **owosci**, **owosz** (pol.) **36**, 336.
pám (čes. dial.) **36**, 300.
památka (čes.) **38**, 453.
pamušan (sln.) **39**, 28.
pán (čes.) **36**, 60 (pozn.); **37**, 41; **40**, 304.
papla (dial. mor.) **36**, 313.
patnácte, **patdesát** (čes.) **38**, 453.
pinkte (tochar.) **37**, 214.
peibuti (čes.) **36**, 300.
pěst (čes.) **38**, 453.
pied (stčes.) **38**, 453.
plots **40**, 304.
plugs (slov.) **36**, 60.
Plumlov **39**, 24.
pohodlik — **pohodník** (čes. dial.) **39**, 26.
pohoršene (dial. mor.) **36**, 313.
pohoršlivý (dial. mor.) **36**, 313.
pomoci komu (čes.) **40**, 108—109 (pozn.).
ponžerku — **z ponžerě ruku** (čes. dial.) **36**, 300.
poslava (stč.) **40**, 110—112.
povoněnie (stč.) **40**, 102.
prá bhavati (sti.) **40**, 108—110 pas-sim.
pravšan (sln.) **39**, 28.
praviti (čes.) **40**, 103.
prěmietati (stčes.) **40**, 35.
prēmoci komu (stčes.) **40**, 109 (pozn.).
probyšucný-probysucný (stčes.) **40**, 109 (i pozn.).
probyti (stč.) **40**, 108—110.
próchod jmiati (stčes.) **40**, 274.
projiti (stčes.) **40**, 274.
proskoiti (stčes.) **40**, 273—274.
proskok (stčes.) **40**, 274.
proso (slov.) **36**, 298.
putra (čes. dial.) **37**, 77.
pusa (slov.) **40**, 302.
quotius (lat.) **36**, 279.
rabs (slov.) **40**, 303 n.
fejlat (čes. dial.) **36**, 300.
rohože, **rohožie** (stčes.) **40**, 279 (i pozn.).
ronab (srb.-chorv.) **39**, 24.
rovnik (dial. mor.) **36**, 313.
rys (slov.) **40**, 302.
sai (got.) **37**, 221.
samodilný (čes.) **40**, 51.
sama (stč.) „domina“ **40**, 305.
Σάρυρος **39**, 158 (zpráva).
sčastný (čes.) **38**, 453.
se (čes.) **38**, 24.
se (neutr. k se) **36**, 334—335; **nuž se na něho**... **40**, 280—281.
sě, **se** (sthněm.) **37**, 222.
sebě (dial. čes.) **40**, 51.
se-ova (stč.) **36**, 334 n.; **40**, 281.
šéyrdha (sti.) **39**, 210.
Σελήνός **39**, 158 (zpráva).
sniti — **sende** (**sejde**) **kým**, **na čem** (čes.) **40**, 32—34; **40**, 105 (i pozn.).
scházeti — **scházie** **kým**, **na čem** (stč.) **40**, 32—34; **40**, 105 (i pozn.).
skots (slov.) **36**, 59.
sqbota (stsl.) **36**, 299.
spicet se (čes. dial.) **40**, 278.
spraviiti (stč.) **40**, 103 n.
starost (stčes.) **40**, 262 (i pozn.).
staviti se (čes.) **40**, 107.
stěhovati (čes.) **36**, 298.
stibna (got.) **39**, 23.
struha (čes.) **37**, 33.
svietednicě (stč.) **40**, 34; **40**, 104.
συκοφάντης **39**, 320 (zpráva).
syrs (slov.) **36**, 59.
sztai, **sztai** (lit.) **36**, 341 n.
sztas (lit.) **36**, 342 (pozn.).
šacovati (čes.) **40**, 35.
še (lot.) **36**, 343; **37**, 222.
tád (sti.) **36**, 343.
taras, **zvázati na taras** (čes.) **40**, 277 n.
tarasovati se (čes.) **40**, 277 n.
tar (av.) **36**, 343.
te (lit., lot.) **37**, 222.
ti **37**, 222.
tě (čes.) **38**, 24.
tebě (dial. čes.) **40**, 51.
temperare (lat.) **38**, 11 16, 93 96.
temum (lat.) **38**, 93—96 (passim.).
tenap (srb.-chorv.) **39**, 24.
toć (pol.) **36**, 338.

- τόδε* **36**, 348, 349.
toti toľ (stč.) **36**, 337.
traviti, travň **40**, 283.
Třenice **36**, 299.
tu (čes.) **40**, 265.
tvarog (slov.) **36**, 59.
učedník (čes.) **39**, 25.
udarovati koho (čes.) **40**, 278.
um (čes.) **37**, 27.
ustýchatí se (stčes.) **40**, 109 (pozn.).
vě (stsl.) **40**, 369.
vědro (čes.) **37**, 28.
věru (čes.) **36**, 40 n.
višel (zap. bulh.) z *viděl* **36**, 298.
vitěz (slov.) **36**, 60.
vocasné (čes.) **40**, 51.
voici (fr.) **37**, 221.
voltrín (sln.) **36**, 297.
vostří (čes. dial. komp. adj. *postrýj*) **40**, 53.
vulpes (lat.) **40**, 363.
vypilý (čes.) **40**, 112.
vypřknouti (čes.) **39**, 26.
vzácný (čes.) **38**, 453.
vzpíetiti se (stč.) viz *zpíetiti se*.
vzpíetiti se (stč.) viz *spíet se*.
v(a) (slov.) **39**, 27.
vъnъ, vъně (slov.) **36**, 296.
vy (slov.) **40**, 369.
zamrklý (čes.) **36**, 299.
zarúbenie (stč.) **40**, 275.
zástava (čes.) **40**, 272 n.
zastaviti se (čes.) **40**, 272 n.
zdese (stč.) **36**, 335.
зѣчь (rus.) **36**, 335.
zima (čes.) **37**, 40 n.
zmálovati (stč.) **40**, 106.
zpěcovati se (čes.) z *vzpěťcovati se* **40**, 279 (pozn.).
zpět (čes.) **38**, 453.
zpíetiti (se) (čes.) **40**, 279 (pozn.).
zpráva (čes.) **40**, 103 (i pozn.).
zvázati na laras (čes.) **40**, 277 n.
zvláště (dial. mor.) **38**, 26.
zъdb (slov.) **36**, 297 n.
žádný (čes.) **38**, 453.
županъ (slov.) **36**, 60; **40**, 304.
žuvance (srb.) **39**, 23.

2. Rejstřík věcný.

- A, značka pro rozmlouvající osobu v Tuskulánkách, o jejím významu čl. M. Pohlenze **38**, 477 (zpráva).
 Abbot Vilém F., jeho článek o klasických kroužcích středškolských profesorů v Americe **37**, 76 (zpráva).
 Abbott F. F., Society and politics in ancient Rome. — The common people of ancient Rome **39**, 478 (zpráva).
 Abgar, listy ke Kristu **36**, 296.
 Ackermann E., jeho článek o pravosti Senckova Herkula Oetského **40**, 78—79 (zpráva).
 Adelmanové, Bernard a Konrád, jejich styky s Bohuslavem z Lobkovic. **36**, 222—223.
 adjektivum, attributivní **36**, 297; zbytky neutra u adj. v lit. **36**, 342; česká slovesa odvoz. od adjektiv v třídě 3. 1. a 2. **40**, 103; české adj. possessivní tvořené od vlastních jmen, jež jsou svým původem adjektiva, v nářečí na Pardubicku **40**, 51.
 adversativní význam, jeho vývoj **37**, 217—218.
 Aelia Pulcheria, antická filosofka křesťanská **38**, 326.
 Aeneis Vergiliova, její poměr k básni Ciris, viz Ciris.
 Aequové, jejich jazyk **40**, 208, 220.
 Aerichalcus Šebestián, jeho spis Descriptiones affectuum **36**, 223, 413, 415.
 Aetna, její směr idyllický **40**, 88.
 Africa, její památky v archaeol. odděl. na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 102—103.
 Afrodite ve světle novějšího badání mythologického **37**, 8, 10.
 agony básnické v 1. stol. po Kr. **40**, 186.
 Agricola Rudolf, **36**, 223.
 achajské dialekty **37**, 20—22, 92—93, 95—97, viz dialekty starořecké.
 Achilleus ve světle novějšího badání mythologického **37**, 4—5.
 Aidesia, stoupenka novoplatonské filosofie **38**, 324.
 Αἰολείαι, ženy z kněžského rodu v Orchomenu **38**, 336—337.
 Aisara z Lukanie, dcera(?) Pythagorova, stoupenka jeho filosofie **38**, 85—87.

- Aischines, žák Sokratův, zlomky jeho spisů, vyd. J. Krausse **38**, 480 (zpráva).
- Aischylos, jeho význam ve vývoj tragoedie **38**, 164, 170, 172—173, 409. — V zlomku jeho satyr. dram. *Προμηθεὺς περκαεὺς* shledáváno svědectví pro kozlí podobu v sat. dramatu **38**, 328—329, 330—331. akkusativ plur. *ᾱ*-km. ve slovanštině **40**, 370.
- Albert E., dopisy jeho J. Gebauerovi **36**, 44—48, 138—142, 266—269; **37**, 287—289, 465—467; **38**, 43 až 46, 364—370.
- alexandrijská škola novoplatonská, její stoupenky **38**, 195—201.
- Ἀλεξίκακος*, přijmi Herakleovo, viz Herakles.
- Alex. Vit. 443: **40**, 440 n.
- Alkman Lydský, zárodky dramatické v jeho písních **38**, 162.
- Allatios z Chiu, jeho práce o díle Psellově **36**, 201—202.
- Allen Thomas W., jeho vydání Homera **37**, 126—127 (úvaha).
- allitterace, v Dirách, shoda s užíváním Vergiliovým **39**, 197.
- almanahy let padesátých století XIX. s pozadím společenským **39**, 351—355, 434—437; almanah „Krakonoš“ **39**, 352—355; humor almanahů je rubešovský **39**, 355; venkovské almanahy **39**, 434—437.
- Alžbata, dcera Ferdinanda I. **36**, 224.
- Aly Wolf, jeho vydání Hesiodovy Theogonie a názor o ní **40**, 473 až 474 (zpráva).
- Amatucci Aurelio Giuseppe: Hellas. Disegno storico della civiltà greca. Vol. II. Dal secolo V. al II. a. Cr. **36**, 462—463 (úvaha).
- Amelung W., jeho vyd. Helbigova průvodce antickými sbírkami v Římě. — Téžoh populární průvodce **40**, 313 (zpráva).
- Amfikleia, stoupenka alexandrijské školy novoplatonské **38**, 195.
- anakreontické básně, vyd. K. Preisendanz **39**, 480 (zpráva).
- analogie, způsobila rušení přehlásky na Moravě **38**, 24—26.
- anaptyktické vokály **40**, 146.
- Ancyra, chrám Romy a Augusta, jeho imitace na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 103.
- Andersen, jeho vliv na Sv. Čecha **39**, 438—450.
- Andresen, jeho vydání Tacitových Annálů **36**, 78 (zpráva).
- animismus, směr v mythologii viz mythologické badání.
- Anna, královna, choť Vladislavova **36**, 224.
- Annibaldi C., jeho vydání Tacitovy Germanie **38**, 75—76 (zpráva).
- Antheateria, výklad Dieterichův **38**, 404, Harrisonové 404—406.
- anthropologický směr v mythologii, viz mythologické badání.
- Apelt O., jeho mínění o Platonově Parmenidu **37**, 192, 337—346. — Týž, Platonische Aufsätze **39**, 463—466 (úvaha).
- Apollon ve světle novějšího badání mythologického **37**, 7, 12, 81, 82, 406. — Jeho boj s Pythonem kultovním dramatem delfským **38**, 338—339. — O jeho orientálním původu, čl. M. P. Nilssona **38**, 476 (zpráva).
- Appendix Vergiliana, její poměr k básni Ciris **36**, 165—166.
- Apuleius Lucius, Amor a Psyche. Přeložil z latiny Ant. Macek **36**, 648 až 470 (úvaha). — Robertsonovo mínění o jeho Metamorfozách **38**, 156 (zpráva). — Příspěvek k jeho Metamorfozám **39**, 161—167. Poměr Metamorfoz k řeckému originálu 161—162. I. „Madaurensem“ (Met. XI. 27), které ruší jednotnost díla, je položeno úmyslné, aby prozrazovalo auktora 162—165. II. O předmluvě Metamorfoz nelze pochybovati, že podmětem jejím jest Apuleius sám 165—167. — O vzniku báje o Amorovi a Psyche, studie R. Reizensteina **39**, 466 (úvaha). — Příspěvky Th. Sinka **40**, 79 (zpráva).
- Aquila Jan z Plavče, jeho Comoedia sacra nova. **36**, 224—225.
- Aquileia, její památky na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 16.
- Aquilinatus Pavel, **36**, 414—415, 418, 420, 423.
- Argeia, žačka filosofické školy megarské **38**, 181.
- archaeologie, ruská kommisie a. **36**, 477 (zpráva). — Paris Roquesův slovník a. **37**, 73 (zpráva). —

- Učebnice řecké a., vyd. Fowler—Wheeler—Stevens **37**, 157—158 (zpráva). — Atlas a. Mužik—Perschinkův **37**, 317—318 (zpráva). — Zpráva a. sjezdu v Kahýře r. 1909. **37**, 319 (zpráva). — Illustrovaný arch. průvodce po Řecku, vyd. A. Struck **38**, 314 (zpráva). — Římské starožitnosti soukromé, spis H. Blümnera **38**, 315 (zpráva). — Archaeologické oddělení Jubilejní výstavy v Římě r. 1911, jímž položen základ k budoucímu museu imperia římského **39**, 13—20, 102—106, viz museum imperia ř. — Úvod do a. od Bedř. Koeppe **39**, 156—157 (zpráva). — Rukověť a. Jindř. Bulle **40**, 394 (zpráva).
- Archaeologie, Thukydídova **39**, 81 až 92. 199—209, viz Thukydides.
- Archilochos, jeho svědectví o starším dithyrambu **38**, 165.
- Archimedes, Výklad Eratostenovi o mechanických způsobech zkoumání. Překlad F. Vrány **38**, 66 až 67 (úvaha).
- architektura řecká v Britském museu, dílo Lethabyho **36**, 315 (zpráva).
- Arignote, dcera (?) Pythagorova, stoupenka jeho filosofie **38**, 89.
- Arion z Methymny, mimické živly v jeho sborových písních **38**, 163, 166—167.
- Aristofanes, Vosy, vydání Leuwenovo **37**, 74 (zpráva). — Mir, vydání Zachero **37**, 74 (zpráva). — Vydání Rogersovo **37**, 397 až 398 (zpráva). — Žáby, vyd. Vil. Süsse **38**, 316—317 (zpráva). — Jezdci, překlad Aug. Krejčího. — Lysistrate, překlad Aug. Krejčího **39**, 467—468 (úvaha).
- Aristoteles, o jeho filosofii Th. Gomperz **36**, 315—316 (zpráva). — Spis Willmannův o A. **36**, 316 (zpráva). — A. Poetika, vyd. Bywaterovo **36**, 398 (zpráva). — Commentaria in Aristotelem graeca **37**, 75 (zpráva). — Aristotelův výklad o vzniku tragédie a stanovisko novějších teorií k němu **38**, 161—177, 328—346, 401—415 passim. — O jeho tragické katharsi, spis Jindř. Otte **39**, 159 (zpráva). — Ústava athen-
ská, vyd. J. Sandyse **39**, 318 (zpráva).
- Arete, stoupenka filosofické školy kyrenské **38**, 186—187.
- arkadský dialekt **37**, 96.
- v. Arnim H., Die politischen Theorien des Altertums **38**, 273—274 (úvaha). — Týž, Supplementum Euripideum **40**, 397 (zpráva). — Jeho mínění o době složení Platonova Faidra **40**, 474 (zpráva).
- Arria, přívrženka eklekticismu **38**, 192.
- Artemis ve světle novějšího badání mythologického **37**, 8. 13, 81, 83.
- artikulační schopnost **39**, 21; a base **39**, 21—22.
- Arvanitopulos A. S., jeho výkopy v Gonnu **38**, 71 (zpráva). — Jeho zpráva o nálezu zlatých a stříbrných předmětů v Thessalii **39**, 315—316 (zpráva).
- Asie Malá (stará), její památky v archaeol. odděl. Jubilejní výstavy v Římě 1911 **39**, 103.
- Asklepigencia mladší, stoupenka novoplatonské filosofie **38**, 323 až 324. — A. starší, stoupenka novoplatonské filosofie **38**, 323.
- Aspasia, ji nelze pokládati za filosofku **38**, 180.
- Assmann Arnšt., jeho theorie o semitských vlivech v řecké mythologii **37**, 11—13, viz mythologické badání.
- Athena lemniská, mínění B. Sauerera, že nepochází od Feidia **38**, 71 (zpráva). — A. Polias, její chrám v Gonnu **38**, 71 (zpráva).
- Atheny, agora, výkopy řecké arch. společnosti r. 1908. **36**, 75 (zpráva). — „Rekonstrukce Parthenonu“ od O. Strnada **36**, 157 (zpráva). — Plán Athen od Arn. Schwabe **36**, 157 (zpráva). — O akropoli dílo Mart. L. d'Ooge **36**, 157 (zpráva). — Athenská škola novoplatonská, její stoupenky **38**, 321—324. — Nové dílo o Parthenonu viz Parthenon. — Parthenon, nový výklad A. z Premiersteinu o jeho výslu **40**, 312 (zpráva).
- Atlas antiquus, vyd. Spruner-V. Sieglin-M. Kiesslingovo **36**, 473 (zpráva).
- attický dialekt **37**, 94.

- Augustinus Olomoucký **36**, 225.
 Augustus, jeho nově objevená socha **38**, 72 (zpráva). — Divus Augustus, odděl. archaeol. na Jubil. výstavě v Římě 1911, památky z alpských krajín Italie, odkud vycházela vzdělanost latinská **39**, 16. — Romantická literatura jeho doby **39**, 5—12, 92—101, 168 až 177 viz romantická literatura; význam Augustův pro tuto dobu, jeho tendence, prostředky, reformy náboženské 92—101. — Úpadek tohoto romantismu **40**, 81; snahy Augustovy po jeho smrti berou za své 84.
 Aurelius Victor, vyd. F. Pichlmayera **38**, 480 (zpráva).
 Aurogallus Matouš **36**, 226.
 Aurunkové, jejich jazyk **40**, 217 až 218.
 Ausonius D. Magnus. Mosella. Přeložil a úvodem opatřil Rud. Neuhöfer **36**, 154—155 (úvaha).
 Ausonové, jejich jazyk **40**, 217 až 218.
 Avezon-Picard, jejich výklad o kultu Mithrově v Řecku **39**, 76 (zpráva).
 Axiothea z Fliuntu, stoupenka učení Platonova **38**, 181.
 babylonský vliv na řecké myty a náboženství **37**, 83, viz Fries.
 Baehrens Vil., jeho vydání latinských panegyriků **38**, 480 (zpráva).
 Bakchylides, v jeho básních shledáván přechod mezi sborovou písní a dramatem **38**, 162. — Vyd. Blass-Suess **40**, 317 (zpráva).
 Balbín Boh. zachoval zprávu o neznámých snad inkunabulích Jednoty bratrské **39**, 39—43.
 Balbus Jeronym **36**, 226.
 Banetianus **36**, 226.
 Bantijský nápis, jeho jazyk **40**, 215—216.
 Barbarus Hermolanus **36**, 226.
 Bardt C., Römische Charakterköpfe in Briefen **40**, 397 (zpráva).
 Barwick C., jeho mínění o době složení Platonova Faidra **40**, 474 (zpráva).
 Barwick K., jeho výklad o mezeře v Tacitově Dialogu de oratoribus **40**, 316 (zpráva).
 Baud-Bovy D. et Boissonnas F.: En Grèce par monts et par vaux. **36**, 53—54 (úvaha), **38**, 396 (zpráva).
 Baudouin de Courtenay: Польскій язык сравнительно с русским и древнецерковно-славянским (zpráva) **40**, 318.
 Bauer A., Polybios und Livius über griechische Könige und Königtum **38**, 284 (úvaha).
 Baumgarten - Poland - Wagner, Die hellenistisch-römische Kultur **40**, 133—135 (úvaha).
 Bäumker Clem., jeho důkaz, že Platon byl původcem důkazu t. zv. *τέλος ἀνθρώπου* **37**, 206 až 208.
 Bebelius Henricus **36**, 227.
 Beck J. W., jeho theorie v srovnávací mythologii **37**, 162, viz mythologické badání.
 Bees N. A., jeho nález rukopisů v thessalských klášterech **39**, 399 až 400 (zpráva).
 Bechtel F., jeho nové etymologie homerských slov **40**, 158—159 (zpráva).
 Belgie, stará, její památky v arch. odděl. Jubilejní výstavy v Římě 1911 **39**, 104.
 Beloch K. J., jeho posuzování Herodotových zpráv o bitvě platajské **39**, 335—346, 401—421 passim. — Jeho Řecké dějiny v 2. vyd. I. 1 **39**, 477 (zpráva). — I. 2. **40**, 155—156 (zpráva).
 Beloch K. J.-Neumann K. J.-v. Poehlmann R., jejich starověké dějiny v Ullsteinově sborníku světových dějin **36**, 477—478 (zpráva).
 Belzner E., Homerische Probleme **39**, 56—57 (úvaha).
 Benedikti, fingovaný vydavatel „Počátků“. **39**, 107—111; poměr jeho k Friesovi **39**, 250.
 Bennett Charles A., jeho skladba staré latiny **38**, 73—74 (zpráva).
 Bentley Richard, jeho životopis nově vyd. R. C. Jebb **36**, 399 (zpráva).
 Bequemlichkeitstheorie **39**, 21.
 Bérard V., jeho theorie o semitských vlivech v řecké mythologii **37**, 10—11, viz mythologické badání.
 Berenike, filosofka antická **38**, 325.
 Bergfeld H., de versu Saturnio **38**, 134—137 (úvaha).

- Beruria, antická filosofka židovská **38**, 326.
- Bessarion, kardinál **36**, 227.
- Bethe Erich, der Chor bei Menander **36**, 313 (zpráva). — Jeho filologicko-kritický směr v mythologii **37**, 323—328, viz mythologické badání. — Jeho výklady o původu řecké tragoedie **38**, 161—170 passim, 170—175.
- Betulius Jan Ludvík **36**, 227.
- Beza Theodor **36**, 227.
- Bezruč P., poznámky k jeho básním **40**, 429—437.
- bibliofilská vydání klasiků, viz Medicejská společnost.
- bibliografie, Klusmannova **37**, 75; **38**, 156 (zpráva). — Morganova k Persiovi **37**, 160 (zpráva). — Dissertací z klasické filologie (Fockova) 2. vyd. **37**, 320 (zpráva). — B. činnosti Jagićovy **36**, 295; b. slovanského jazykozpytu v Roczniku slawistycznym **40**, 160.
- Bibliotheca scriptorum classicorum et Graecorum et Latinorum, vyd. R. Klusmann **37**, 76; **38**, 156 (zpráva).
- Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaft **39**, 79 (zpráva).
- Bigot P., jeho rekonstrukce starého Říma na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 105—106.
- Birt Th., Jugendverse und Heimatspoesie Vergils. Erklärung des Catalepton **37**, 75 (zpráva). — Jeho článek o Senekovi Ml. **38**, 316 (zpráva). — Jeho studie o účelu Senekových tragoedií **40**, 78—79 (zpráva). — Jeho spis o kritice, hermeneutice a starověkém knihovnictví v Müllerově-Pöhlmannově „Handbuchu“ I. 3. **40**, 472 (zpráva).
- Bitale, vnučka Pythagorova, mylně označovaná za stoupenku jeho filosofie **38**, 89.
- Bitterauf E., jeho datování Jamblichova Protreptiku **38**, 75 (zpráva).
- Blass-Suess, vyd. Bakchylida **40**, 317 (zpráva).
- Bleckmann F., doplňky k jeho seznamu rhodských eponymů **40**, 166—173. — Jeho sbírka řeckých nápisů, týkajících se ústavy států řeckých **40**, 471 (zpráva).
- Bloch Iwan, die Prostitution **40**, 448—451 (úvaha).
- Blumauer **37**, 284—285.
- Blümner H., die römischen Privataltertümer **38**, 315 (zpráva). — Jeho Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern, 2. vyd. **39**, 395 (zpráva).
- Bogorodickij V. A., jeho čtení o jazykovědě **40**, 399 (zpráva).
- Boehme Erich, jeho německý překlad Porzezinského „Úvodu do jazykozpytu“ **37**, 479 (zpráva).
- Böhtlingk's O., Sanskrit - Chrestomathie, 3. Aufl. v. R. Garbe **36**, 142 (úvaha).
- Boiotie, výkopy Burrowsovy r. 1908 **36**, 75 (zpráva). — Boiotský dialekt **37**, 18.
- Boissonnas F., En Grèce par monts et par vaux **36**, 53—54 (úvaha); **38**, 396 (zpráva). — Jeho vydání fotografií západního vlysu Parthenonu **38**, 476 (zpráva). — Jeho fotografie řeckých památek a krajín **39**, 326 (zpráva).
- Böklen E., jeho theorie v srovnávací mythologii **37**, 90—92, viz mythologické badání.
- Boll Fr., Lehmann Pavel, Skutsch Fr. vydavatelé literární pozůstalosti Ludvíka Traube **36**, 77 (zpráva).
- Bonitz H., jeho mínění o Platonově Parmenidu **37**, 204.
- Bonner C., jeho theorie v srovnávací mythologii **37**, 161—162, viz mythologické badání.
- Borbonius Matyáš **36**, 228.
- de Borries J., jeho vydání slovníku atticisty Frynicha **38**, 480 (zpráva).
- Bosák Jan z Vodňan, jeho Lactifer **36**, 420.
- Boyd Hawes C. H. and H.: Crete the forerunner of Greece **37**, 293 až 295 (úvaha).
- Brandt P., jeho vydání Ovidiových Amores **38**, 317 (zpráva).
- Brdliková Josefina, její korespondence se Sofií Podlipskou **38**, 308—310.
- z Březové Vavřinec, jeho překlad Cestopisu t. zv. Mandevilla. **39**, 291—294 (úvaha).
- Brinkmann A., jeho článek o Xenofontových Poroi **39**, 396 (zpráva).

- Britannia, její památky v archaeol. odděl. Jubilejní výstavy v Římě 1911 **39**, 103—104.
- brošurky doby josefinské, vzbuzené týdeníkem „GdP“ a) sympatizující s „GdP“ **39**, 421—427; b) nepřátelské „GdP“ **39**, 427 až 434.
- Brtnický L. dr.: Dvanáct dní na moři Egejském **36**, 54—55 (úvaha). — Starořímské nápisy náhrobní **37**, 151—152 (úvaha).
- Brückner Alfred, jeho výkopy a nález ostrak **38**, 153 (zpráva). — Jeho mínění o poloze řeckého tábora před Trojou **40**, 154 (zpráva).
- Brugmann K., Pronominale Bildung der indogermanischen Sprache. **36**, 278—280 (úvaha). — Jeho Grundriss v 2. vyd.: II. 2. 1. **38**, 318—319; II. 3. 1. **40**, 398 (zprávy). — Jeho výklad latinského konjunktivu imperfecti a plusquamperfecti **39**, 320 (zpráva). — Jeho řecká grammatika, 4. vyd. od A. Thumb **40**, 158 (zpráva).
- Brugmann-Thumb, vydavatelé sbírky Untersuchungen zur indogermanischen Sprach- und Kulturwissenschaft **37**, 480 (zpráva). — Jejich Griechische Grammatik, 4. vyd. **40**, 158 (zpráva).
- Bruhn E., jeho vydání Sofokleovy Elektry **39**, 479 (zpráva).
- Brüllow-Schaskolski, Die Argeerfrage in der römischen Religion **39**, 158—159 (zpráva).
- Brummer J., jeho vyd. životopisů Vergiliových **39**, 480 (zpráva).
- Bruns K. G., Fontes iuris Romani antiqui. 7. vyd. od Ot. Gradenwitze **36**, 78 (zpráva); — Additamentum II. **40**, 157 (zpráva).
- Bruschius Kašpar **36**, 228.
- Buck Darling K.: Introduction to the study of the Greek dialects **37**, 397 (zpráva).
- Bucolica Vergiliova, jejich poměr k básni Ciris viz Ciris.
- Bulle Jindř., jeho rukověť archaeologie **40**, 394 (zpráva).
- Bulletin annuel d'épigraphie grecque, vyd. A. J. Reinach **38**, 154 (zpráva).
- Bürger Karel, jeho vydání Lukianových spisů **36**, 158 (zpráva).
- Burley Walter, jeho životy starých mudrců a jejich česká zpracování **40**, 342—354; jeho život a dílo **345—346**; prameny **346—350**; osudy knihy **351—352**; české zpracování **352—353**, 420—429; zpracování Konáčovo **423—425**; Šimona Lomnického **425—429**.
- Burnet Jan, jeho Early Greek philosophy v německém překladu **40**, 396 (zpráva).
- τῷ Βούρτζη, titul Psellova listu **105. 36**, 188.
- Bury J. B.: The ancient greek historians **36**, 158 (zpráva). — Týž, The constitution of the later Roman empire **37**, 480 (zpráva).
- Buschor A., Griechische Vasenmalerei **40**, 155 (zpráva).
- Buslajev, zmínka o něm v Jagičových Dějinách slovan. filol. **38**, 37.
- Butler H. E., Postaugustan poetry from Seneca to Juvenal **38**, 137 (úvaha).
- Buzeskul V., Úvod do řeckých dějin **36**, 318 (zpráva); **36**, 383—384 (úvaha). — Totéž ve zkráceném vydání **37**, 158 (zpráva). — Týž, История афинской демократии **38**, 371 (úvaha). — Týž, Античность и современность **40**, 131—133 (úvaha).
- Bydžovský, Matěj **36**, 229.
- Bywater Ingram, jeho vyd. Aristotelovy Poetiky **36**, 398 (zpráva).
- byzantinismus ve světle epistolografie Psellovy viz Psellos.
- byzantská studia, jejich prohloubení pracemi K. Krumbachera **36**, 18—19.
- Byzantská říše, její význam v dějinách lidstva, článek K. Müllera **37**, 315—316 (úvaha). — Výklady z byzantologie J. B. Buryho **37**, 480 (zpráva).
- Caerellia, přítelkyně Ciceronova, přívrženka eklekticismu **38**, 191.
- Caesar, Kalinkovy poznámky o některých jeho spisech **38**, 75 (zpráva). — Annals of Caesar. — C. Julius Caesar (něm.), spis E. G. Sihlera **40**, 78 (zpráva). — Spis G. Veitha **40**, 140 (úvaha).
- caesury v básni Dirách **39**, 194 až 195.

- Campanus Vodňanský Jan; jeho *Latinis encomium* **36**, 220; jeho drama *Bretislaus* 407; fecké básně 409, 419; jeho studium historické; 408.
- Campbell Lewis, jeho theorie o semitských vlivech v fecké mytologii **37**, 9—10.
- Canter Jacobus **36**, 229.
- Capocius Priamus z Marsaly. **36**, 229—230.
- Capps E., jeho vydání Menandrových komedií: *Hero*, *Epitrepontes*, *Perikeiromene* a *Samia* **38**, 55—56 (úvaha).
- Carchesius Martin **36**, 230.
- Carolides Jiří **36**, 230.
- Carroll M., vyd. *Pausania* **36**, 52 n.
- Cartault A., *Tibulle et les auteurs du Corpus Tibullianum* **36**, 378 (úvaha). — Jeho mínění o osobě elegika *Lygdama* **39**, 1.
- Carter J. B., jeho výklad o černém kameni na *foru* římském a hrobě *Romulově* **36**, 316 (zpráva).
- Catalepton, sbírka drobných básní přičítaná Vergilioví, její poměr k básni *Ciris* viz *Ciris*. — Výklad sbírky *Catalepton*, spis Th. Birta **37**, 75 (zpráva).
- Catullus výbor Schulzův **37**, 398 (zpráva). — Výbor z jeho básní, přel. *Cumulus* **38**, 291—298 (úvaha). — Vydání (bibliofilské) *Ellisa*—*Postgatea*—*Philimorea* **38**, 398 (zpráva). — Napodobení jeho skladatelem *Dir* shodné s Vergiliovým **39**, 191—192. — Výbor básní v překladu J. Stáhlíka **39**, 472—473 (úvaha). — C. a čeští humanisté. **36**, 230.
- Cauer Pavel: *Grundfragen der Homer-Kritik*. 2. vyd. **36**, 158 (zpráva); **37**, 128—131 (úvaha). — *Grammatica militans* **39**, 480 (zpráva).
- Ciaceri Em., *Culti e miti nella storia dell' antica Sicilia* **39**, 384 (úvaha).
- Cicero, *Pro M. Caelio* vyd. Wagenin-genovo **36**, 158—159 (zpráva). — *Tuskulánek* II. kn., překlad Jos. Sedláčka **37**, 69 (úvaha). — *Pro Sex Roscio Amerino* a *De imperio Cn. Pompei*, 12. vyd. Halm-Sternkopfovo **37**, 398 (zpráva). — Výbor z listů, vyd. O. Jiráni **38**, 138—139 (úvaha). — *Pro Milone*, vyd. P. Wessnera **38**, 317 (zpráva). — Výbor z listů, vyd. O. Jiráni **38**, 378—379 (úvaha). — *Pro Milone*, vyd. P. Wessnera **38**, 479 (zpráva). — O pramenech v *De finibus* a v *Akademikách*, A. Lörcher **39**, 78 (zpráva). — *Tuskulánky*, kn. I. II. vyd. M. Pohlenz **39**, 328—329 (zpráva). — Spis Zielinského v 3. vyd. **39**, 397 (zpráva). — *Filippiky* III.—VI., vyd. Vil. Sternkopfa **39**, 479 (zpráva). — Z Ciceronovy dílny, studie Ed. Nordena **40**, 157—158 (zpráva). — *Filippiky* VII.—X., vyd. Vil. Sternkopfa **40**, 158 (zpráva). — *Scholia* k Ciceronovi, vyd. T. Stangla **40**, 158 (zpráva). — *Orator*, vyd. Vil. Krolla **40**, 315 (zpráva).
- cinnus*, jeho odvozeniny **38**, 15—16.
- cippus* z *fora*, příspěvek *Griembergerův* k výkladu záhadného nápisu **39**, 320 (zpráva).
- Ciris*, *epyllion*, kdo jest jeho skladatelem? **36**, 161—182. 321—334, 428—447. Nynější stav otázky 161—165. I. Jest *Vergilius* skladatelem básně *Ciris*? Vyvrácení důvodů (*Vollmer*, *Jahn*): že je dosvědčena starověkem 165—166, (*Jahn*): že sám *Ovidius*, *Tibullus*, *Propertius* z ní čerpali 166—171, (*Jahn-Drachmann*): že tolik přejmouti z *Vergilia* do básně nemohl jiný než on sám 171—174, (*Jahn*, *Drachmann*): že podobnost bás. XI. a XII. sbírky *Catalepton* s *epylliem* svědčí pro *Vergilia* 174 až 175. Proti *Vergilioví* svědčí i *proemium* básně 175—179, i osobní poměry skladatele 179—182. II. Vznikla *Ciris* před básněmi *Vergiliovými*? 321—334, 428 až 446. Vyvrácení domněnky, že *Ciris* složil *Cornelius Gallus*; znější důvody (*Skutschovy*), že VI. ekl. *Verg.* dosvědčuje *Gallovu* *Ciris*, neobstojí pro chybný výklad eklogy 321—331, vnitřních důvodů není, osobní poměry skladatele nesvědčí pro *Galla* 331 až 334. Shoda míst v básních *Theokritových*, *Vergiliových* a v *Ciris* dokazuje, že skladatel *Ciris* napodobil *Vergilia*, neboť *Vergilius*

- čerpal z Theokrita 428—443. S tím shoduje se i metrická stránka básně 443—446. 111. Kdy vznikla Ciris po smrti Vergiliově? Napodobení všech děl Vergiliových, nedostatek vlivu Ovidiových Metamorfos a zmínka o Messaliovi svědčí pro dobu kol. r. 17 př. Kr. 446—447.
- církevní slovanština, vlast její 40, 458; mluvnice Kul'bakina 40, 364—371 (úvaha); Vondrákova 40, 457—462 (úvaha).
- Classical Philology 40, 316 (zpráva).
- Codicillus Petr 36, 426; jeho překlad Sofokleovy Antigony 423, jeho studie a názory o původu Čechů 425, 427.
- Collinus Matouš 36, 415—416, 420.
- Comici. Supplementum comicum, vyd. J. Demiańczuk 40, 287—288 (úvaha).
- comitativus v tocharštině 37, 215.
- Commentaria in Aristotelem Graeca 37, 75 (zpráva).
- Comptes rendus archaeologického sjezdu v Kahýře r. 1909 37, 319 (zpráva).
- controversiae, deklamace v 1. stol. po Kr. 40, 177.
- Cook Arthur B., jeho anthropologický směr v mythologii 37, 175 až 179, viz mythologické badání.
- Cornelius Gallus, jeho poměr k básni Ciris 36, 321—334, viz Ciris. — O jeho vztahu k Euforionovi a jeho básnické činnosti 40, 93—101. Neshody mezi badateli, kteří Gallův výrok ve Verg. ekl. X. 50 n. vztahují na erotické elegie Euforionovy 93—94. Není však dokázána ani existence subjektivně-erotické elegie alexandrijské 94—95. V jakém poměru je tedy Gallus k Euforionovi? 95—99. Výklad Jakobyho 96. Gallus, překladatel epyllíí Euforionových a stoupenec jeho školy, přijímal i do elegií mythologickou učenost 96 až 97. Z Verg. ekl. VI. 64 nn. a X. 50 n. vyplývá pro literární vývoj Gallův: po erotických elegiích na Lykoridu nastupují básně epické 98—99, po nich nová serie elegií rázu sentimentálně-erotického; s tím souhlasí historie lásky Gallovy 99—101. K jakému literárnímu druhu náleží tato druhá serie elegií? 101.
- Cornelius Nepos, 11. vyd. Nipperdey—Witteovo 40, 315—316 (zpráva).
- Čorović V., jeho mluvnice srbsko-chorvatská 40, 400 (zpráva).
- Croiset A.: Les democraties antiques 37, 375—376 (úvaha).
- Crönert Vil., jeho slovník řecký 39, 480 (zpráva).
- Crusius O., jeho mínění o dithyrambu — předchůdci tragoedie 38, 162, 165—167.
- Cornu J., Beiträge zur lateinischen Metrik 38, 285—286 (úvaha).
- Culex [Vergiliův], spis Ch. Plésenta 38, 280—281 (úvaha). — O jeho skladateli čl. A. Jacksonové 38, 477—478 (zpráva).
- Cumont Fr., Die Mysterien des Mithra, v 2. vyd. od G. Gehricha 38, 397 (zpráva).
- Cuntz O., Q. Aelius Tubero als Verfasser eines astronomisch-meteorologischen Werkes 38, 284 (úvaha).
- currus navalis 38, 174.
- Curtius Rufus, vyd. Hedickovo 36, 159 (zpráva).
- Cvetajev J. V., nekrolog 40, 394 (zpráva); srv. též 480.
- Czernovicens Paulus 36, 422.
- Čáda Fr.: Filosofické spisy Vincence Zahradníka. 36, 320 (Zpráva).
- Časopis pro moderní filologii počíná vycházeti 38, 77 (zpráva).
- Čech Leander, nekrolog 38, 398—399.
- Čech Svatopluk jeho poměr k RK. (zpráva) 36, 400. Sebrané spisy Svatopluka Čecha 38, 56—65, O Svatopluku Čechovi od F. Strejčka (úvaha) 38, 139—147; Čech Svatopluk, studie o něm. Cizí vlivy v jeho poesii 39, 268—273, 438—450; Čechův vysloužilce je básněn die Pfefflovy Tabakspfeife 268—270; má rysy Barty Flákoně z Máchových Cikánů 270 až 271 a Frajtra Kaliny Hálkova 271—272; Čechovy Výlety pana Broučka mají v Andersenově šestidílné pohádce „Přezůvky Štěstěny“ 438—450.
- Čelakovský F. L. 38, 35; Č. autorem písně „Když jsem šel skrz dubový les“ 39, 359.

- Čermáková - Sluková Anežka: Vzpomínky na Karolinu Světlou. **36**, 390—394. (úvaha).
- Černý Fr. a Váša P., Moravská jména místní, výklady filologické **38**, 159 (zpráva).
- Černý Václav: Božena Němcová **40**, 374—380 (úvaha).
- Černyševskij N. G., jeho poměr k Pypínovi **38**, 123.
- čeština, jazyková správnost v češt. **38**, 80.
- Dacia inferior, její zastoupení v arch. odděl. na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 16—17; D. superior 17—18.
- δαίμων, výklad Schraderuv **37**, 403.
- Damo, dcera (?) Pythagorova, stoupenka jeho filosofie **38**, 89.
- Danae, stoupenka filosofické školy epikurské **38**, 189.
- Danaovny, pověst o nich ve světle novějších badání **37**, 161—162.
- Dante, ohlasy jeho u Kollára. **39**, 243—249.
- dativ, jeho přípona v jaz. indoevropských. **40**, 371. — Strídá se s genitivní vazbou v ide. jaz. **40**, 45 až 49.
- Dattel, nakladatel Neruduv **39**, 348—351.
- David M., jeho francouzský překlad I. sv. Meyerových dějin starověku **40**, 76 (zpráva).
- Dawkins R. M.: „Archaeology in Greece (1907—1908)“ **36**, 73 až 76 (zpráva). — Jeho výklady o karnevalu v okolí thráckého města Vizey **38**, 334, 337.
- Dee C. H., jeho řešení záhadného místa v Apuleiových Metamorfosách **39**, 162—163.
- Deecke Vil., jeho výbor scholii k Iliadě **40**, 396 (zpráva).
- Degen H., jeho filologicko-kritický směr v mythologii **37**, 331—332, viz mythologické badání.
- deiktický význam měnívá se v nabízečí **37**, 221—222.
- dějepis v literatuře římské 1. stol. po Kr. **40**, 83.
- dějiny slovanské filologie **38**, 28 až 13.
- deklamace v rhetorických školách římských v 1. stol. po Kr. **40**, 174—183.
- deklinace zájmen v jaz. indoevropských **36**, 278—280; tocharská **37**, 215; v. i jednotlivé pády.
- Dekret Kutnohorský; ě-kmenová v jaz. baltských **40**, 363; oslava jeho výročí **36**, 319—320 (zpráva).
- Delbrück H., jeho posuzování Herodotových zpráv o bitvě platajské **39**, 335—346, 401—421 passim.
- Delbrück R., Antike Porträts **40**, 155 (zpráva).
- Delfy, průvodce Keramopullův **37**, 72 (zpráva). — Nápis delfské **37**, 396 (zpráva).
- Delos, výkopy francouzské školy v Athenách r. 1908 **36**, 75 (zpráva). — Dilo o výkopech vydávané tou školou **37**, 157 (zpráva). — Seznamy archontu nápisně dochov. **39**, 75 (zpráva). — Nápis o kultu Serapidovu na Defu **40**, 156 (zpráva).
- Demeter ve světle novějšího badání mythologického **37**, 175.
- Demianczuk J., Supplementum comicum **40**, 287—288 (úvaha).
- démonové, pokud souvisejí se vznikem tragoedie **38**, 340—346.
- Demosthenes, vybrané řeči, vyd. Rehdanz-Blass **38**, 52—55 (úvaha). — Eurythmia Demosthenis, spis K. Zandera **38**, 74 (zpráva). — Minění U. Kahrstedta a P. Wendlanda o politice D. **38**, 155—156 (zpráva).
- Denis E., jeho předmluva ke spisu H. Jelinka o čes. literatuře **39**, 301—304.
- Dessau H., jeho článek o výsledku žaloby proti C. Rabiriovi **38**, 477 (zpráva).
- Dessaud René, Les civilisations préhelléniques dans le bassin de la mer Égée **38**, 46—48 (úvaha).
- Deuschle Jul., jeho komment. Platonuv Protagoras, VI. vyd. od W. Nestle **38**, 75 (zpráva).
- Deussen P., Die Philosophie der Griechen **38**, 317 (zpráva).
- dialekty řecké, dílo Thumbovo **36**, 399 (zpráva). — Nynější stav našeho vědění o dialekttech starořeckých **37**, 14—22, 92—99. 1. Důležitější literatura 14—15. 2. Literární památky nejsou bezpečným pramenem pro poznání dialektu pro svou mnohdy ne-

- původní nebo umělou formu 15 až 17. 3. V tomto ohledu jsou spolehlivé jen nápisy 17. 4. Vznik nářečí 17—20. 5. Obraz nejstaršího osazování Řecka a lokalisace dialektů 20—22. 6. Vzájemný poměr mezi dialekty ionskými a achajskými 92—93. 7. Charakteristické známky dialektů ionských 93—95. 8. achajských a rozdíl mezi severo- a jiho-achajskými 95—97. 9. Ráz dialektů dorských 97—98. 10. Rozdělení dialektů na tři oblasti odpovídá i jazykovým i kmenovým poměrům 98—99. 11. Mizení dialektů a vznik *κοινή* 99. — Úvod do studia řeckých dialektů od Darlinga Bucka 37, 397 (zpráva). — Dialekty československé: příspěvky k slovníku morav. nářečí 36, 261—266, 312—313; 364—368; dial. jihočeské 36, 300; nářečí slovácké na mor. Podluží 36, 312—313; přehláska v mor. dialektech 37, 21 až 28; dialekt na Novopacku a Hořícku 40, 49—52; na Pardubicku, Holicku a Přeloučsku 40, 52—54; fonetika nářečí moravských 40, 152. — Chrestomatie dialektických textů velkoruských a maloruských (zpráva) 40, 400.
- Dialogus de oratoribus, v. Tacitus.
- Diana, aricijská, její kult ve světle novějších výkladů 37, 169—172.
- Diehl Arnošt, vyd. sbírky „Kleine Texte für theologische und philologische Vorlesungen und Übungen“. Jeho vyd. Res gestae divi Augusti. Supplementum lyricum 36, 77 až 78 (zpráva). — Týž: Altlateinische Inschriften 36, 395—396 (zpráva). — Týž: Das alte Rom 37, 72 (zpráva). — Týž: Pompeianische Wandinschriften und Verwandtes 37, 396 (zpráva). — Týž: Vulgärlateinische Inschriften 37, 478 (zpráva). — Týž: Poetarum Romanorum veterum reliquiae 38, 317 (zpráva). — Týž: Die Vitae Vergilianae 38, 317 (zpráva). — Týž: Vergil Aeneis II. mit dem Kommentar des Servius 38, 479 (zpráva). — Týž: Inscriptiones Latinae 40, 157 (zpráva). — Týž: Supplementum Sophocleum 40, 397 (zpráva).
- Dieterich A., jeho anthropologický směr v mythologii 37, 184—186, viz mythologické badání. — Jeho mínění o vzniku tragoedie 38, 176, 404—406, 409, 411—415. diferenciace souhlásek ve slovanštině 39, 21—29.
- Dikaïomata, papyrus, obsah. egyptské zákony z doby Ptolemaiovců 40, 312—313 (zpráva).
- diktamina středověká v souvislosti s antikou a renaissancí 38, 147 až 148.
- Dimini, vesnice v Thessalii, u níž objevena akropole 38, 16—21, 96 až 103, 202—206.
- Dinsmoor W. B. zjistil, kde stál choreg. pomník Nikiuv 38, 153 (zpráva).
- Diodoros, jeho stoicismus 39, 97.
- Diogenes Laertius 40, 344.
- Dioklecianovy termy, jejich adaptování pro archaeol. oddělení Jubilejní výstavy v Římě 1911 39, 13—20, 102—106.
- Διονύσιον ἐν Αἰγυπτῷ*, nový výklad Frickenhausův 38, 475 (zpráva).
- Dionysios Halikarnasský, O sporádání slov, vyd. W. D. Robertse 38, 315 (zpráva).
- Dionysios Thrax, jeho *Τέχνη γραμματική*, jeho nauka o interpunkci 36, 81—83.
- Dionysos ve světle novějších badání mythologických 37, 84, 182, 186 až 188. — Jeho význam v řeckém dramatu 38, 161—177, 328—346, 401—415 passim.
- Dioskurové ve světle novějšího badání mythologického 37, 10, 82.
- Diotime, již mylně přičítána účast ve filosofii Sokratově 38, 180.
- Dissel Karel, „passer“ v básních Catullovy 36, 158 (zpráva).
- Dirae, báseň ve sbírce Appendix Vergiliana, pochází-li od Vergilia 39, 178—198. Přehled otázky 178—179. Starověká svědectví mluví pro Vergilia 179—180. Rovněž obsah básně 180—184. Rovněž dikce a sloh 184—191; ocenění námitek Naekových 184 až 187; shoda v pokladu slovním 187—188; v metonymickém užívání jmen bohů 188; ve vazbách syntaktických 188—189; v če-

- lých částech veršů 189; jiné shody formální i smyslové 189 až 190; proti tomu několik odchylných slov a vazeb nic neváží 190 až 191; napodobení Vergília vylučuje naše znalost techniky jeho 191. Shoda jeví se i v napodobení Catulla 191—192 a Lucilia 192. Skladatel Dir nenapodobí Theokrita, avšak ani Vergílius tak vždy nečiní 192—193. Shoda v metrické stránce 193—197; v odchylkách od pravidelné kvantit 193; v poměrném počtu elisí 193—194; v užívání caesur 194 až 195; spondeju a daktylů 195 až 197. Shoda v ozdobách versových 197—198.
- dissimilace intonací 37, 35; dvou souhlásek bezprostředně se stýkajících (differenciace) ve slovanštině 39, 21—29.
- dithyrambos, předchůdce tragoedie 38, 161—177, 401.
- Dittenberger W., jeho mínění o Platonově Parmenidu 37, 193 až 198.
- Divus Augustus, odděl. archaeol. výstavy v Římě, viz Augustus.
- Dobrovský, jeho korespondence 36, 64—71. (Jiřímu Samueli Batkemu 67—68; Jos. Valentinu Zlobickému 68—71.)
- Döhring A., jeho theorie v srovnávací mythologii 37, 88—89, viz mythologické badání.
- dochmios novotou v tragoedii; tedy nedokazuje, že žalozpěvy jsou jejím zárodkem 38, 409.
- Dolanský Ladislav, nekrolog 37, 400.
- Dolch Walter: Katalog der deutschen Handschriften der k. k. Universitätsbibliothek zu Prag 37, 77 (zpráva).
- v. Domaszewski Alfred: Abhandlungen zur römischen Religion 36, 397 (zpráva). — Týž: Geschichte der römischen Kaiser 36, 479 (zpráva).
- dorské stěhování 37, 20—22; dialekty 37, 97—98, viz dialekty starořecké.
- Doucha Fr., jeho překlad některých básní Tibullových 39, 473—474 (úvaha).
- Doucha Karel, nekrolog 38, 152.
- Draheim H., jeho mínění o Kallikleovi v Platonově Gorgiu 38, 155 (zpráva). — Jeho spis Odyssee als Kunstwerk 38, 463—464 (úvaha).
- Drachmann A. B., jeho mínění, že skladatelem básně Ciris je Vergílius, viz Ciris.
- Drerup E., jeho animistický směr v mythologii 37, 405—407, viz mythologické badání. — Jeho zprávy o výkopech na athenské Pykně 38, 71 (zpráva). — Jeho podnět k vydávání rhetorických děl antických 38, 156 (zpráva).
- τὰ δρώμενα, mimické tance kultovní, výklad Preussův 38, 340—346.
- Droysen Jan Gustav, jeho životopis, napsaný synem jeho Gustavem 37, 399 (zpráva).
- Duhn Fr., Pompeji 38, 75 (zpráva). — Jeho přednáška na III. mezinár. archaeol. kongresu v Římě 39, 476—477 (zpráva).
- Durm J., Die Baukunst der Griechen 3. vyd. 36, 478 (zpráva).
- Durnovo N., jeho chrestomatie velkoruská a maloruská 40, 400 (zpráva).
- Dušek Jos. Vavř., Hláškosloví nářečí jihočeských 36, 295 až 299 (úvaha); nekrolog 38, 320.
- Dvořák Ant., František Sušil. 38, 391—392 (úvaha).
- Dvořák Jos., Tiberius a Germanikus 38, 149—150 (úvaha).
- Dvořák Miloslav, Literatura česká v souvislosti s historií 36, 308 až 309 (úvaha).
- Džurovič D. P., jeho spis o nářečích praslovanského jazyka 40, 400 (zpráva).
- Ebeling H., jeho řeckoněmecký slovník k Novému Zákonu 40, 476 (zpráva).
- Eberhard August svým „Handbuch der Aesthetik“ částečně pramenem Jungmannovy „Slovesnosti“ 38, 425—456.
- Efesos, výkopy rakouského archaeol. ústavu, 2. sv. publikace, věnovaný efeskému divadlu, 40, 470 (zpráva).
- Ἐφιάλτης, mýra — démon, ve světle novějších bádání mythologických 37, 1. 1.

- Eforos, původce Hellenik oxy-rhynských **38**, 72—73 (zpráva).
- Egypt, starý, jeho památky v arch. odděl. na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 102; egyptský vliv na řecké myty a náboženství, **37**, 83—85; v. Foucart.
- Eitrem S., jeho theorie v srovnávací mythologii **37**, 90, viz mythologické badání.
- eklekticismus, jeho stoupenky **38**, 191—193.
- elegikové římsí, 5. vydání Schulzovo **37**, 398 (zpráva). — Výbor Schenkův **38**, 287—288, 378 až 379 (úvaha). — Výbor v českém překladu E. Štolovského **38**, 385 (úvaha). — Některé poznámky k Schenkovu Výboru **40**, 159 (zpráva).
- Eleusis, článek V. Šejvla, **37**, 313 (úvaha) — E. mystérie, jejich význam pro vznik tragoedie **38**, 411.
- Ellis-Postgate-Phillimore, Lyrikové římsí, vyd. bibliofilské, **38**, 398 (zpráva).
- Emler: Bohemica appellativa v jeho Regestech **40**, 150—152.
- Encyklopedya polska (zpráva) **40**, 19—320.
- Энциклопедія славянської філології **38**, 28—30.
- Endymion ve světle novějších badání mythologických **37**, 82.
- Ennius zakladatelem římské tachygrafie? Článek A. Mentze **40**, 474 (zpráva).
- Entlicher J., jeho překlad Platonovy Obrany Sokratovy **39**, 142—143 (úvaha).
- Epidaurus, výkopy Kabbadiovy **36**, 76, 314 (zpráva).
- epigrafie, viz nápisy.
- epigram v 1. stol. po Kr. **40**, 180.
- epikureismus v idyllickém období 1. stol. př. Kr. **39**, 8, 95.
- epikurská škola, její stoupenky **38**, 187—190.
- ἐπιμνηστικὸν, výklad Xanthudidův **38**, 153—154 (zpráva).
- epistolografie, Psellova **36**, 18—25, 94—106, 182—208, viz Psellos.
- Epitome Thesauri Latini **39**, 319 (zpráva).
- Ἐπιτεροντες, komoedie Menandrova, její objev, rozbor a rekonstrukce obsahu viz Menandros. — Vydání viz Lefebvre, Leeuwen, Robert.
- Ἐποφελγς, démon, novější výklady o něm **37**, 164.
- eponymové rhodští, opravy a doplňky k seznamu Bleckmannovu **40**, 166—173. I. Jména eponymů, nezafaděných do seznamu Bleckmannova 167—170. II. Jména eponymů rhodských na nevydaných uchách amfor nalezených za posledních 20 let v Kerči a na Tamanském poloostrově 170 až 172. III. Nápisy na rhodských amforách, u nichž se zachovala obě ucha 172—173.
- Erasmus Roterodamský překládá z Lukiana **37**, 434—435.
- Erben K. J., o jeho poměru k lidovému básnictví po stránce rytmické **36**, 40—43, 127—136, 252—261, 352—364; trochejské básně v jeho Kytici 41—43, 253; básně daktylo-trochejské 127—131, 253; r. smíšený tamtéž 253; jambický překlad Göthovy básně Erlkönig 253—256; E. skládá písně dle lidových nápěvů 256—257; sloky v Erbenově Kytici 360—364; opakování slov v lidových písních a u Erbeny 360—362. Prosodie básní Erbenových **38**, 103—116, 244—254; vyvrácení Letošnikova názoru **38**, 104—116; mínění Sutnarova 244—253; resultát 253 až 254.
- eudaemonism středověku v Gestech Romanorum **37**, 454.
- Francev V. A.: Русские въ Чехіи 1813—1823 **40**, 380—381 (úvaha).
- Ernout A.: Les éléments dialectaux du vocabulaire latin. **36**, 280 až 282 (úvaha). — Recherches sur l'emploi du passif latin à l'époque républicaine **36**, 378—381 (úvaha). — Jeho historické tvarosloví jazyka latinského pro školy, něm. překlad H. Meltzera **40**, 474 (zpráva).
- Eros ve světle novějších badání mythologických **37**, 82.
- Espérandieu - Reinach, zakladatelé časopisu Revue épigraphique **40**, 313 (zpráva).
- Etruskové, jejich jazyk **40**, 327 až 331; Hemplův výklad o přibuz-

- nosti jeho s latinou: **40**, 157 (zpráva).
- Euboia, objevy Papavasileovy r. 1908 **36**, 76 (zpráva).
- Eubule, již adresován první dopis Theany mladší **38**, 81—82.
- Eudokia, císařovna byzantská, již svědčí asi Psellovy listy 53, 132, a 20—21 (Misc.), **36**, 100. — Její účast ve filosofii **38**, 321—323.
- Euforion, o vztahu Gallově k němu a k jeho básnické činnosti **40**, 93—101, viz Gallus.
- Euchologium sinajské **40**, 459.
- Eupolis, zlomky jeho Demů **39**, 77 (zpráva). — Článek A. Kórta **39**, 317 (zpráva).
- Euripides, Hypsipyle, její zlomky na papyru z Oxyrhynchu **36**, 156—157 (zpráva). — Herwerdenovo vydání zlomků **36**, 397 (zpráva). — Jeho význam ve vývoji tragoedie **38**, 163. — V jeho Kyklopu shledáváno svědectví pro kozlí podobu sboru v satyrském dramatu **38**, 331. — Andromache, pozn. vyd. od N. Weckleina **38**, 314 (zpráva). — Ion, vyd. N. Weckleina **39**, 159 (zpráva). — Prosebnice, vyd. Weckleinovo **39**, 399 (zpráva). — Satyrův život Euripidův, zlomky vyd. A. S. Hunt **40**, 37—39 (úvaha). — Spis H. Steigera **40**, 140 (úvaha). — Supplementum Euripideum, vyd. H. v. Arnim **40**, 397 (zpráva).
- Eurydike, přívrženka eklekticismu **38**, 192.
- evangelii Olomoucký **40**, 389 až 393.
- evangelium sv. Matouše s homiliemi, (stě.), vyd. J. Holub, **40**, 477 (zpráva).
- Evans A. J., jeho přednáška na III. mezinár. archaeol. kongresu v Římě **39**, 476 (zpráva).
- ἐξάσχωρον τὸν διδύκαυρον, výklad **38**, 161—162.
- Fairbanks Arthur, A handbook of Greek religion **38**, 73 (zpráva).
- Faistos, objev disku faistského **36**, 74 (zpráva).
- faliské nápisy, jejich jazyk **40**, 204—207.
- Farmakovský B. F., Zlaté kování pouzder na luky z čertomlýckého kurhanu a kurhanu v Iljincích **39**, 53 (úvaha).
- Farnell Richard, The cults of the Greek states **36**, 479 (zpráva). — Jeho výklad o vzniku tragoedie **38**, 334.
- Feist S., Europa im Lichte der Vorgeschichte und die Ergebnisse der vergleichenden indogermanischen Sprachwissenschaft **38**, 461—463 (úvaha).
- feminina, jak se tvoří v jazycích indoevropských **40**, 362—364.
- Festus, vyd. W. M. Lindsaye **40**, 475 (zpráva).
- Fick A., jeho theorie o cizích vlivech v řecké mythologii **37**, 82—83, viz mythologické badání. —
- Fick Richard: Praktische Grammatik der Sanskritsprache für den Selbstunterricht. Dritte, umgearbeitete Auflage **40**, 318 (zpráva).
- Filipovský Vojtěch, nekrolog **39**, 315.
- filologie, klassická, viz toto. — f. slovanská, její dějiny **38**, 28—43, filologický směr v mythologii viz mythologické badání.
- Filosofie, Überwegovy dějiny I., 10. vyd. od Praechtera **36**, 315 (zpráva). — F. Aristotelova, výklad Th. Gomperze **36**, 315—316 (zpráva). — F. doby hellenistické, příprav. Th. Gomperz **36**, 396 (zpráva). — Zellerovy Dějiny řecké f. III. díl, 1. odd. 4. vyd. E. Wellmanna **36**, 396—397 (zpráva). — Účast žen ve f. antické **38**, 1—10, 81—93, 178—201, 321—328, viz žena, její účast v antické f. — Deussenovy dějiny řecké f. **38**, 317 (zpráva). — Filosofický směr doby Augustovy **39**, 95—97. — Filosofie římská v 1. stol. po Kr. **40**, 188—190.
- Filostratos, jeho spis o gymnastice vyd. J. Jüthner, **36**, 316 (zpráva).
- Filumene z Alexandrie, antická theosofka **38**, 326.
- Fimmen D., Zeit und Dauer der kretisch-mykenischen Kultur **37**, 376—378 (úvaha).
- Finck F. N., Die Sprachstämme des Erdkreises, a Die Haupttypen des menschlichen Sprachbaus **36**, 399 (zpráva).

- Finsler Jiří, Homér in der Neuzeit von Dante bis Göthe **39**, 395—396 (zpráva).
- Fintys, stoupenka učení Pythagorova **38**, 91—93.
- Flickinger R. C., jeho článek o vlivu místních podmínek divadelních na řecké drama **39**, 76—77 (zpráva).
- foinický vliv na řecké myty a náboženství **37**, 2—14, viz Gruppe, Campbell, Bérard, Assmann, Fux.
- Folprecht, Slovník k pojednání o mluvě lidu slováckého na moravském Podluží **36**, 312 až 313 (úvaha).
- fonetika, spis Jespersenův a E. Richterové **39**, 399 (zpráva). Srv. též **36**, 79; **40**, 143—146, 152 až 154.
- Forster E. S., jeho vydání Isokratových řečí kyperských **39**, 385 až 386 (úvaha).
- formule uvozovací, jichž užito v Parmenidu, svědčí dle Rittersa o jeho neplatonském původu **37**, 199 až 200.
- „Forschungen zur griechischen und lateinischen Grammatik“ **37**, 480 (zpráva).
- Foucart P., jeho theorie o egyptských vlivech v řecké mythologii **37**, 83—85, viz mythologické badání. — Jeho mínění o kultu Dionysově **38**, 408.
- Fowler W. W.: Social life at Rome in the age of Cicero **37**, 158 (zpráva).
- Fowler-Wheeler-Stevens: A handbook of Greek archaeology **37**, 157—158 (zpráva).
- Franchi de' Cavalieri-Lietzmann: Specimina codicum Graecorum Vaticanorum **37**, 397 (zpráva).
- Frazer J. G., jeho anthropologický směr v mythologii **37**, 168—175, viz mythologické badání.
- Frickenhaus A., jeho nový výklad svatyně t. zv. *Διονύσιον ἐν Αἰναις* **38**, 475 (zpráva). — Jeho zpráva o výkopech v Tiryntě **39**, 460—461 (úvaha).
- Friedländer (chemik), jeho mínění o starověkém purpuru **36**, 314 (zpráva).
- Friedländer L.: Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms, 8. vyd. **37**, 158—159 (zpráva).
- Friedländer P., jeho filologicko-kritický směr v mythologii **37**, 322—323, viz mythologické badání. — Jeho vydání Jana z Gazy a Pavla Silentiaria **39**, 396 (zpráva).
- Fries C., jeho theorie o babylonských vlivech v řecké mythologii **37**, 83, viz mythologické badání.
- Fries Jakob Friedrich učitelem K. Kuzmányho **39**, 249—257.
- Frothingham A. L., Roman cities in Northern Italy and Dalmacia **38**, 154—155 (zpráva). — Jeho přednáška na III. mezinárodním archaeol. kongressu v Římě **39**, 477 (zpráva).
- Frynichos, atticista, *Σοφοκρινή* *προπαράσκενή*, vyd. J. de Borries **38**, 480 (zpráva).
- Fürst K., Komposice Horatiova listu k Pisonum **38**, 67—70 (úvaha).
- Furtwängler A., jeho výklad o scénách ze satyrských dram, zobrazených na attických vásách **38**, 329. — Jeho drobné spisy **39**, 76 (zpráva).
- Furtwängler - Urlichs, Denkmäler griechischer und römischer Skulptur. 3. vyd. **39**, 157 (zpráva).
- futurum indoevropské ve slovanštině **40**, 109 pozn..
- Fux A., jeho theorie o semitských vlivech v řecké mythologii **37**, 13 až 14, viz mythologické badání.
- Gallerie pokladů v archaeol. odděl. na jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 20.
- Gallie, jejich zastoupení v archaeol. odděl. na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 18 19.
- τοὺς ἐν Γάργον μονασταῖς*, titul Psellova listu 150. **36**, 184.
- Garbe Richard, obstaral 3. vydání O. Böhtlingkovy „Sanskrit-Chrestomathie.“ **36**, 142 (úvaha).
- Gardner P. a Macmillan G. A., jejich úmysl založiti společnost k pěstování studií latinských **36**, 477 (zpráva).
- Gardthausen V., jeho článek o starověkém tisku **38**, 313 (zpráva). — Jeho dílo o řecké palaeografii **38**, 316 (zpráva). — Jeho dílo

- o řecké palaeografii II. díl 2. vyd. **40**, 156 (zpráva).
- v. Gaertringen H., jeho vyd. I. G. V. 2. (zpráva).
- Gäthgen P., jeho přehled literatury ethnologické v I. 1906—1908 **40**, 77 (zpráva).
- Gebauer J., články jemu věnovány Jagicových Dějinách slovanské filologie **38**, 40. — Staročeský slovník **40**, 27; zpráva o Stč. slov. **40**, 320. — Dopisy prof. E. Alberta prof. J. Gebauerovi **36**, 44—48, 138—142, 266—269; **37**, 287 až 289, 465—467; **38**, 43—46, 364 až 370; Jeho korespondence s M. Hattalou **39**, 377—380; 457—458; jeho korespondence o přijetí professury v Záhřebě **40**, 444—448.
- Gebauerová Julie píše prof. E. Albertovi **36**, 268; Albertova odpověď **36**, 268—269.
- Geffcken J., řídí vyd. „Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaft“ **39**, 79 (zpráva). — Řídí vyd. klassiku antických **39**, 159 (zpráva).
- Gelenius viz Hrubý z Jelení Zikmund.
- Gemina, stoupenka alexandrijské školy novoplatonské **38**, 195.
- Gemoll Vil., jeho vydání Xenofontovy Kyrupaideie **39**, 318 (zpráva).
- genitiv, substantivní **36**, 297; partitivní má zvláštní tvar v tocharštině **37**, 215; genitiv nebo vazba possessivní se střídá s dativem v jazycích ide. **40**, 45—49. — genitiv sing. i-km. ve slovanštině **40**, 370.
- van Gennep A.: La question d'Homère **36**, 463 (úvaha).
- Geographisches Jahrbuch za r. 1911 **40**, 76—77 (zpráva).
- Georges Jindř., jeho slovník latinsko-německý v 8. vyd. **39**, 319 (zpráva).
- Georgica Vergiliova, jejich poměr k básni Ciris viz Ciris.
- Gercke A., jeho filologicko-kritický směr v mythologii **37**, 333, viz mythologické badání.
- Gercke-Norden: Einleitung in die Altertumswissenschaft. I. sv. **37**, 72 (zpráva); **37**, 290—292 (úvaha). — II. sv. **37**, 397 (zpráva). — III. sv. **38**, 478 (zpráva). — III. Sv. **39**, 380—382 (úvaha).
- Germáni, **36**, 57—60.
- Germania, její zastoupení v archaeol. odděl. na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 18.
- Germanisch-romanische Monatsschrift vyd. H. Schroeder: (Zpráva.) **36**, 318—319.
- Gervasio, jeho přednáška na III. mezinár. archaeol. kongressu v Římě **39**, 477 (zpráva).
- Gesta Romanorum, Povaha povídek v G. R. **37**, 255—272, 369—374, 447—457; oblíbenost sbírky 256; její původ 257; stáří 258; Gesta česká 258; Gesta jsou kompilací 259—260; vlivy 260—267; vliv Val. Maxima 260; Lucia Annea Seneky 260; Ciceronův 261; Odysseje 261; Pliniův 261; římské literatury o Alexandrovi V. 262; román o Fortunatovi 263; román o sedmi mudrcích 263—264; bajka v Gestech 265; legenda 265; Písmo v G. R. 266; historie 266—267; odlesk středověké kultury v G. R. 267—271; fantastický živel v G. R. 268; představy o andělech 268; úcta k relikviím 269—270; Vergil-čaroděj 270—271; upadající romantika středověká v Gestech 369; fantasticky zpracovány i legendy 370—371; příroda 371; fysiologie 371—372; zázračné kameny 372—373; léčivé byliny 373; praxe mastičkářské 373—374; astrologie 447; pověry o zvířatech 448; zkouška věrnosti 448 až 449; pověry zlodejské 449; křesťanství je vírou jediné pravou 450—451; Gesta příručkou kazatelů 452—453; způsob moralisování 453—455; původcem zla ďábel 454; askese 454; hřích Adamův 455; mysticism Gest je slabý odlesk pravého mysticismu 456—457.
- Ghirardini, jeho přednáška na III. mezinárodním archaeol. kongressu v Římě **39**, 476 (zpráva).
- Gildersleeve B. L., II. díl jeho řecké skladby **38**, 156 (zpráva).
- Girard P., jeho filologicko-kritický směr v mythologii **37**, 328—329, viz mythologické badání.

- Glos F.: Rukověť českého jazyka (úvaha) **37**, 311—312.
- Glotta, časopis **39**, 397 (zpráva).
- Glücklich Julius, O historických dílech Václava Budovce z Budova z let. 1608—1610 a jejich poměru k Slavatovi, Skálovi a neznámému dosud diariu lutherána Karla Zikmundova **38**, 159—160 (zpráva).
- Goldbacher A., Horaz Sat. I. 3. Beiträge zur Erklärung **38**, 283 až 284 (úvaha). — Jeho řešení záhad v Apulejových Metamorfosách **39**, 161—167 passim.
- Golik Julije: Plinije mladí o křesťanství **36**, 398 (zpráva).
- Gomperz Theodor: Griechische Denker, seš. 13.—16. **36**, 315—316 (zpráva), seš. 17. **36**, 396 (zpráva).
- Gonnos, výkopy Arvanitopolovy **38**, 71 (zpráva).
- Goetz Jiří, jeho vydání Varronova spisu De re rustica **38**, 480 (zpráva).
- Goetz J.-Schoell B., jejich vydání Varronova spisu De lingua Latina **37**, 320 (zpráva).
- Grabowski Tad. Stan.: Działalność prof. M. Murki. **37**, 391—392 (úvaha.)
- Gradenwitz Otto, jeho 7. vyd. Brunsových Fontes iuris Romani antiqui **36**, 78 (zpráva).
- γράφεια ve smyslu „knihy“ v Parmenidu **37**, 194—195.
- Grammatica militans, vyd. P. Cauer **39**, 480 (zpráva).
- Grégr Eduard, Prosaické a básnické pokusy. **38**, 384 (úvaha).
- Grenfell P., jeho vydání oxyrhynských Hellenik **36**, 397 (zpráva).
- Grešl Frant., nekrolog **38**, 396.
- v. Grienberger Th., jeho výklad záhadných slov „havelod“ a „loiouquiod“ z nápisu na cippu z římského fora **39**, 320 (zpráva).
- Grigorovič V., učitel Pypinův **38**, 123—124.
- Groag Edmund, jeho spis o latinských nápisích dvorní knihovny vídeňské **40**, 471 (zpráva).
- Grundriss der indo-arischen Philologie und Altertumskunde (zpráva) **40**, 476.
- Grundy, jeho posuzování Herodotových zpráv o bitvě platajské **39**, 335—346, 401—421 passim.
- Gruppe Otto, jeho výklady mytologické **37**, 2—9, viz mytologické badání.
- Gudeman Alfred, jeho dějiny klasické filologie v 2. vyd. **36**, 479 až 480 (zpráva). — Jeho Imagines philologorum **38**, 74 (zpráva). — Jeho důkazy, že Dialogus de oratoribus pochází od Tacita **40**, 398 (zpráva).
- Guiscard Robert, kníže normanský, jež označuje Sathas za adresáta Psellových listů 143. a 144., **36**, 100—106.
- Gurnie, hroby nalezené zde Seagèrem a sl. Hallovou **38**, 71 (zpráva).
- Güthling O., jeho slovník německo-řecký **37**, 399 (zpráva).
- Habert O., La religion de la Grèce antique **39**, 75—76 (zpráva).
- Hackforth R., The authorship of the Platonic epistles **40**, 157 (zpráva), 288—290 (úvaha).
- Hagia Triada, její zastoupení v arch. odděl. na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 20.
- Hahn L., das Kaisertum **40**, 292 až 293 (úvaha).
- Hálek, přípravy k jeho, Schulzově a Nerudově „Poesii světové“ **39**, 263—268; Hálkův „Frajtr Kalina“ částečně vzorem Čechova „Vysloužilce“ **39**, 271; podobnost tohoto s Hálkovou básní „Náš basař“ **39**, 272.
- Hall, F. W., A Companion to classical texts, **40**, 473 (zpráva).
- Halliday W. R., Greek divination **40**, 395 (zpráva).
- Hampel, jeho přednáška na III. mezinár. archaeol. kongressu v Římě **39**, 477 (zpráva).
- Hanačík-Kaska, jejich vydání Sofokleova Oidipa krále **40**, 294 až 295 (úvaha).
- Hanka, zmínka o něm v Jagičových Dějinách slovan. filol. **38**, 34.
- Hanuš Josef, Mikuláš Adaukt Voigt, český buditel a historik **37**, 382 až 387 (úvaha).
- haplogie ve větě spojení **39**, 210—211.
- Hardie W. R., jeho mínění, že básně Cris složili Vergilius a Cornelius Gallus společně **36**, 162, 174.

- Harrisonova J. E., její anthropologický směr v mythologii **37**, 179 až 184, viz mythologické badání. — Její výklad o vzniku tragoedie **38**, 177, o Anthesteriích 404 až 406.
- Hasištejnský z Lobkovic, Bohuslav, jeho některé epigramy v překladu K. Hrdiny **39**, 311—312 (úvaha). — Několik básní v přízvucném překladě O. Jirániho **40**, 149—150 (úvaha).
- Hattala Martin, jeho „Obrana“ **38**, 399; dopisy J. Gebauerovi **39**, 377—378; **40**, 43.
- Hauck P., jeho vydání listů Senekových **37**, 480 (zpráva).
- Hauner V. J., jeho přehled dějin starověkého válečnictví **40**, 472 (zpráva).
- Hausmann, jeho přednáška na III. mezinár. archaeol. kongressu v Římě **39**, 477 (zpráva).
- Havers Wilhelm. Untersuchungen zur Kasussyntax der indogermanischen Sprachen **40**, 45—49 (úvaha).
- Havlíček, krátké záznamky **39**, 451—453.
- Havlík A. datuje rkp. Hrad. (zpráva) **39**, 160.
- Head B. V., *Historia numorum*, nové vydání **38**, 314.
- Hedicke Edmund, jeho vydání Curtia Rufa **36**, 159 (zpráva).
- Hefaistos ve světle novějšího badání mythologického **37**, 12, 332 a 333. — Výklad L. Maltena o původu jeho kultu **40**, 75 (zpráva).
- Heinemann M., *Epistulae amatoriae quomodo cohaereant cum elegiis alexandrinis* **38**, 276 až 280 (úvaha).
- Heitland W. E., *The Roman republic* **37**, 73 (zpráva).
- Hekler A., *Die Bildniskunst der Griechen und Römer* **39**, 394 až 395 (zpráva). — Jeho přednáška o III. mezinár. archaeol. kongressu v Římě **39**, 477 (zpráva).
- Helcelet Jan, jeho korespondence a zápisky **38**, 298—302 (úvaha).
- Helbig W., jeho průvodce klassickými starožitnostmi v Římě ve 3. vyd. **40**, 313 (zpráva).
- Helbing R., vyd. výbor řeckých papyrů **40**, 75—76 (zpráva).
- Helena, antická theosofka **38**, 326.
- Hellenika neznámého historika, malé vyd. Grenfell-Huntovo **36**, 397 (zpráva). — Mínění W. Judeicha, že pocházejí od Efora **38**, 72—73 (zpráva).
- Heller Servác, Ze života Svato-pluká Čecha. **36**, 400 (zpráva).
- Helvetia, její památky v archaeol. oddělení Jubilejní výstavy v Římě 1911 **39**, 104.
- Hempl G., *Early Etruscan inscriptions* **40**, 159 (zpráva).
- Hera ve světle novějšího badání mythologického **37**, 7.
- Herakles ve světle novějšího mythologického badání **37**, 3—4, 10, 322, 323.
- Heraeus Vilém, jeho vydání Petroniovy Hostiny u Trimalchiona **37**, 75 (zpráva).
- Herloszsohn, jeho časopis „Der Komet“ a Jaroslav Langer **39**, 257—262.
- Hermann K. Fr., jeho řecké státní starožitnosti, 6. přepr. vyd. III. dílu od Jindř. Swobody **40**, 156 (zpráva).
- Hermann E.: *Probe eines sprachwissenschaftlichen Kommentars zu Homer*. **36**, 56—57 (úvaha).
- Hermes ve světle novějšího badání mythologického **37**, 8.
- Hernikové, jejich jazyk **40**, 208.
- Herodot VII. kn. 6. vyd. Steinovo **36**, 78 (zpráva). — *Kommentár How-Wellsův* **39**, 461—463 (úvaha). — Posouzení jeho zpráv o bitvě platajské **39**, 335—346, 401—421. Postavení Persanů 335 až 337. První posice Řeků 337 až 338. Přechod Řeků přes Kithairon a boj s perskou jízdou 338 až 341. Druhá posice Řeků na pahorku Asopském 341—343. Počet vojska řeckého a perského 343 až 346. Útok perské jízdy 401 až 403. Přemístění Spartanů a Athenanů 403—405. Ústup Řeků na „Ostrov“, útek středu k Heraiu 405—412. Útok Pausaniův na pronásledující Peršany a jejich porážka 412—414. Počinání Artabazova 414. Zásluha Spartanů o vítězství 414—415. Netečnost bývalého středu řeckého 415 až 417. Boj o perský tábor, počet

- padlých 417. Souhrn výsledků 417—421. — Herodotovy zprávy o povstání Řeků maloasijských ve světle výkladu Lenschauova 40, 312 (zpráva).
- heroové, význam jejich kultu ve vývoji tragoedie 38, 401—411.
- Ἡρώς*, komedie Menandrova; její objev, rozbor a rekonstrukce obsahu viz Menandros. — Vydaní viz Lefebvre, Leeuwen, Robert.
- Herrmann Ignác pořádá vydání Nerudových Sebraných spisů. Řada I., II., VII. 39, 389—392, 469—471 (úvahy).
- van Herwerden Henr., jeho vydání zlomků Euripidovy *Hypsipyly* 36, 397 (zpráva). — Jeho řecký slovník 38, 73 (zpráva).
- Hesiodos, jeho *Theogonie*, vydání a theorie W. Alyho 40, 473—474 (zpráva).
- hexamet, výklad Wittův o jeho vzniku 39, 398—399 (zpráva).
- Heyduk Adolf 37, 154—156.
- Hill G. F., jeho sbírky historických mincí řeckých a římských 36, 479 (zpráva).
- Hillebrandt Alfred, jeho překlad vybraných písní Rgvědu 40, 477 (zpráva).
- Hinneberg P., *Kultur der Gegenwart* I. 8 (die Griechische und lateinische Literatur und Sprache) ve 3. vyd. 39, 316 (zpráva).
- Hipparchia, stoupenka školy kynické 38, 182—184.
- Hirt H., jeho řecká grammatika v 2. vyd. 39, 399 (zpráva).
- Hirzel R., *Plutarch* 40, 40—42 (úvaha).
- Hispanie, jejich památky v archaeol. oddě. Jubilejní výstavy v Římě 1911 39, 19.
- historie literární u Slovanů 38, 42.
- hláskosloví: slov. nosovky 40, 367, 369; jejich reflexy v maďarštině 36, 299; změna *uj* v *ij* a *uj* v *yj* 40, 365; změna *ju* v *ji* 40, 365; difference souchlések 39, 21—29; koncové *-i* 40, 367; koncové *-os*, *-oi*, *-ai* ve slov. 40, 370; — čes. přehláska *a* v *ě* 36, 299; 38, 21—28; 38, 452—454; klesání jótace po retnicích 40, 50 a 52; čes. samohlásky se nasalují v sou-
- sedství samohlásek nosových a před pauzou 40, 146; přechod *z* v *z* 38, 453; čes. *r* 40, 146; *-iej* za *-i* v EvOl. 40, 392; *c* : *ě* (*sviece* : *sviečka*) 40, 31; — polské nosovky 36, 299; střednice za psl. *ŕr* 37, 55; — nosovky ve střibulharštině 36, 299.
- Hněvkovský Šebestián, jeho „*Děvín*“ romantický 37, 273—286, 457—464; doba vzniku 273 až 274; rozdělení 274; přídavky a změny 274—276; spoustou episod utrpěla kompozice 277; charakter osoby 278—279; snaha po historické pravdivosti a lokalizaci děje 280; pohanské prostředí se vynikajícím křesťanstvím 281; spousta dobrodružství 282; rysy balladické 282—283; líčení bitev, zbraní 283; rysy idyllické 284; přirovnání 284; humor jako v Blumauerových burleskách 284 až 285; josefinismus Hněvkovského 285; jeho ideje slovenské 285; v šťastném životě rodinném vidí nejlepší řešení ženské otázky 285 až 286; prameny pro „*Děvín*“ romantický 286; jeho vzory 457 až 458; Wieland, Cervantesův *Don Quijote*, reminiscence z Homéra 459, ohlasy R. K. Z. 459—461; jazyk 461—462; forma 463; kritika současná 463—464. — Korrespondence Šebestiána Hněvkovského 38, 393—395.
- Hnízdo Frant., Ukázky ze starší české belletrie 36, 72—73; K. V. Rais 37, 71—72 (úvahy).
- Hoerber Fritz: *Griechische Vasen* 37, 72 (zpráva).
- Hodějovský* z Hodějova 36, 212.
- Hoffmann O., *Geschichte der griechischen Sprache* 38, 319 (zpráva).
- Hoffmeister Ferd. dr.: *Artemidoros z Perge—Alazon* 37, 150—151 (úvaha). — Jeho překlad Lukanova spisu *O začarovaném oslu* 40, 140—143 (úvaha).
- Hogarth David G.: *Ionian and the east* 37, 42—45 (úvaha).
- Holas Alois, Návodná cvičebnice ke skladbě jazyka latinského, založená na Nepotových životopisech a (Patočkových) výňatcích z Kurtia Rufa. Pro třetí třídu gymn. 36, 145—147 (úvaha). —

- Návodná cvičebnice ke skladbě jazyka latinského, založená na Caesarových „Pamětech o válce gallské“. Pro čtvrtou třídu gymn. **37**, 49—51 (úvaha).
- Hollý Jan **39**, 112.
- Holub Josef, jeho vydání evangelia sv. Matouše s homiliemi **40**, 477 (zpráva).
- Holzer Arnošt, jeho vydání výboru z filologických pojednání Nietzscheových.
- Homer, Ilias. Překlad Ant. Škody. **36**, 291—295 (úvaha). — Vydání Allenova **37**, 126—127 (úvaha). — Omero. L'Iliade, spis N. Terzaghiho **37**, 127—128 (úvaha). — Ilias, vydání Terzachiho **37**, 127—128 (úvaha). — Spis M. Stawellové **38**, 48—50 (úvaha). — Spis C. Rothe **38**, 50—52 (úvaha). — Pravost X. zpěvu Iliady obhajována A. Shewanem **38**, 398 (zpráva). — Pomůcka k I. zp. Odysseie od F. Stürmera **38**, 398 (zpráva). — Odyssee als Kunstwerk, spis Draheimův **38**, 463—464 (úvaha). — Homerische Probleme, spis E. Belznera **39**, 56—57 (úvaha). — Spis Finslerův o H. **39**, 395—396 (zpráva). — Homerská slova, nové etymologie F. Bechtle **40**, 158—159 (zpráva). — I. v. Leeuwen, Commentationes Homericae; týž, Ilias, komm. vyd. **40**, 285—287 (úvaha). — Překlady Vossovy, jejich vliv na nejstarší české **40**, 335—342, 412—420, viz Voss. — Článek C. Rothe o stavu homerské otázky **40**, 359—362 (úvaha). — Výbor scholii k Iliadě, vyd. Vil. Deecke **40**, 396 (zpráva).
- homoteleuta, jejich odstraňování v Dirách shodné s Vergiliovým **39**, 197—198.
- Hoop J.: Reallexikon der germanischen Altertumskunde (zpráva) **40**, 318.
- Horák, jeho výklad koncovky 3. plur. slovných praesentních kmenů na -i **39**, 212—213.
- Horák J., Z dopisů J. J. Srezněvského a P. J. Preise (úvaha) **40**, 467—468.
- Horatius, jeho ohlasy v Kollárově „Slávy dceři“ **37**, 221—226.
- Vydání Wickhamova **37**, 380 až 381 (úvaha). — Komposice Listu k Pisonům, studie Fürstova **38**, 67—70 (úvaha). — Jeho zpráva o Thespidových „přenosných dramatech“ **38**, 168. — Výklad ódy III. 17 od G. Krügera **38**, 478 (zpráva). — O filosofických názorech H., studie R. Philippsona **38**, 477 (zpráva). — Jeho epody a satiry značí přechod mezi idyllismem a romanismem **39**, 11—12; jeho epikureismus 97; jeho básně náboženské tendence složeny jen ku podpoře nábož. politiky Augustovy 100; jeho romantismus v ódách 171. — K Hor. ad Pisones v. 114 **40**, 77 až 78 (zpráva). — Výklad ódy I. 14 R. C. Kukuly **40**, 78 (zpráva). — Přípravy k Horatiovi vyd. F. Servit **40**, 295—297 (úvaha). — Horn F., jeho výklad Platonova Parmenida **37**, 346—347.
- Hoernle **37**, 213.
- Hosius K., jeho vydání Propertia **38**, 480 (zpráva).
- How-Wells, komentár k Herodotovi **39**, 461—463 (úvaha).
- Hrabák J., O přepracování Pluta Aristofanova **38**, 65—66 (úvaha).
- Hradecký rukopis, datování **39**, 160.
- Hrdina Karel, O caesure a interpunkci u Kallimacha a jeho vrstevníků **37**, 395—396 (úvaha). — Jeho překlad některých epigramů Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic **39**, 311—312 (úvaha).
- Hřib Václav Fr. **39**, 112.
- hroby thessalské z doby bronzové **38**, 96—98. — Hroby z okolí Gurnie **38**, 71 (zpráva).
- Hrubý Petr, Cvičebná kniha jazyka latinského pro sedmou a osmou třídu gymnasiální. **36**, 289—291 (úvaha). — Jeho Cvičebná kniha jazyka řeckého pro česká gymnasia. Díl II. **36**, 389—390 (úvaha). — Jeho cvičebná kniha latinská pro 5. a 6. tř. gymn. **39**, 287—289 (úvaha).
- Hrubý Tomáš, jeho překlad Plutarchova životopisu Perikleova **39**, 387 (úvaha).
- Hrubý z Jelení, Řehoř, jeho překlad Erasmove „Encomium moriae“ **36**, 220.

- Hrubý z Jelení, Zikmund, činnost
vydavatelská **36**, 411. — *Ἀεὶκὺν
ὄραγον* 420. — První kriticky
přijímá tvar Ulyxes za ustálený
Ulysses **40**, 332—333.
- Hübner P. G., Le statue di Roma,
sv. I. **40**, 75 (zpráva).
- Hudson-Williams, The elegies of
Theognis and other elegies inclu-
ded in the Theognidean sylloge
38, 464—466 (úvaha).
- Hülsen Chr., jeho výklad o požáru
Říma za Nerona **36**, 316—317
(zpráva). — Jeho výklad skupiny
manželu v Sala dei busti ve
Vatikáně **40**, 75 (zpráva). —
Jeho přehled literatury o topo-
grafii Říma v l. 1897—1909 **40**,
77 (zpráva).
- humanismus, příspěvky k dějinám
českého humanismu **36**, 209—230;
literatura humanismu za Alpami
209; h. autonomní 210; literární
povahy h-u. 210; historikové čes-
kého h-u. 211—222; Fr. F. Pro-
cházkova 211; Jos. Jireček 211 až
212; Antonín Truhlář je žákem
Jirečkovým 212; pokrok u Jos.
Truhláře 213; rozbor Rukověti
A. Truhláře 214—230; neměla
mít formu indexu 214—215; ne-
má pevného programu 216—217;
nepřesné citování 218; auctor
málo si všimá myšlenkových
proudů 218—220; modní litera-
tura podagristické 220—222; přes
to je „Rukověť“ bohatým sklade-
m materiálu 222; dodatky
k ní 223—230. — Literární čin-
nost human. prof. univ. Karlovy
mezi r. 1409—1622 **36**, 401—427;
vznik humanismu 402; boj proti
scholastice 403; počátky českého
humanismu 403; snahy huma-
nistů 404—405; snahy literární
405—406; není škoda, že naši hu-
manisté nebásnili česky 409; básně
řecké 409; čeští básníci hum. neza-
dají si s cizími 410; vědecká
činnost humanistů českých 410 až
427; ne činnost vydavatelská 410
až 411; užívalo se vydání cizích
411—413; vydávali výklady k jed-
notlivým klasikům 413, kom-
mentáře, gram. latinské 415—417;
řecké 417; retorické, stylistické
418—420; slovníky 420—422; pře-
klady 423; studium historické
424—426; disputace 426—427. —
Zájem o české humanisty v době
obrozenské **40**, 243—244.
- Hunt A. S., jeho vydání oxyrhyns-
kých Hellenik **36**, 397 (zpráva).
— Jeho vydání zlomků Kallima-
chových Aitií a Jambů **38**, 73
(zpráva). — Jeho vydání zlomků
Kerkidových **38**, 476 (zpráva).
— Jeho vyd. Sofokleových Ichneutu
a mýnéní o nich **40**, 1—12 pas-
sim.
- Hyakinthos ve svetle novějšího
badání mythologického **37**, 82.
- Hyginus, jeho romantismus **39**, 170
až 171.
- ἑρως κλητύος na počest Diony-
sovu **38**, 165.
- Hypatia, přívrženka alexandrijské
školy novoplatonské **38**, 195 až
201.
- ἱστορικὴ, diakr. znaménko star-
ých grammatiků **36**, 81, 82.
- Hýsek Miloslav: Dějiny t. zv. mo-
ravského separatismu **36**, 320
(zpráva). — Jeho Literární Mo-
rava v letech 1849—1885 **40**, 54
až 74 (úvaha).
- Chaloupecký V. datuje rkp. Hrad.
39, 160 (zpráva).
- Chalupný, jeho tvrzení o vhod-
nosti časomíry pro češtinu je
mylné **40**, 145. — Jeho spis:
Josef Jungmann. **39**, 294—300
(úvaha).
- Charybdis ve svetle novějšího ba-
dání mythologického **37**, 12.
- Chelčický Petr, jeho traktáty „O
boji duchovním“ a „O trojím
lidu“ vydal K. Krofta **39**, 79
(zpráva). — Jeho Siet viery, vyd.
E. Smetánka, **40**, 26—36, 102—
112, 262—280.
- Chládek Jiljí účastní se vydávání
GdP **39**, 365—368.
- Chlumský Josef, Pokus o měření
českých zvuku a slabik v řeči sou-
vislé **40**, 143—146 (úvaha).
- Χόος, etymologie a výklad J. E.
Harrisonové **38**, 405.
- ΧΟΡΟΥ, značka pro konec jednání
v nově objevených komediích
Menandrových **36**, 2. — Výklad
Bethuv **36**, 313 (zpráva).
- chorvatský jazyk viz srbsko-chor-
vatský jazyk.

- Christ Vil., jeho dějiny řecké literatury v 5. vyd. od Vil. Schmida **38**, 315 (zpráva). — Totéž, 6. vyd. od V. Schmida **38**, 478 (zpráva). — Dokončení 5. vyd. od Vil. Schmida a O. Stählina **40**, 473 (zpráva).
- z Chrudimě Václav M. **36**, 402.
- Χῦτροι* **38**, 405—406.
- chvalo zpěv na Messallu, překlad O. Vaňorného **39**, 155—156 (úvaha).
- Iamblichos, Protreptikos, datování Bitteraufovo **38**, 75 (zpráva).
- Ibscher Hugo, jeho pozorování o řeckých papýrech **36**, 314 (zpráva).
- idyllismus před dobou Augustovou **39**, 7—9. — V 1. stol. po Kr. **40**, 88.
- Ihm Max, Palaeographia Latina **36**, 396 (zpráva).
- Icha St., Cena, účel a datování Isokratova Panegyriku **40**, 382 až 386 (úvaha).
- Illyricum, jeho památky na Jubil. výstavě v Římě 1911 **39**, 16—17.
- Immisch Otto: Wie studiert man klassische Philologie **36**, 156 (zpráva). — Nalezl doklad pro Menandrovu komedii Heros v poznámce Porfyrionově k Hor. ad Pisones 114 **40**, 77—78 (zpráva). — Jeho článek o prvním platonském listě **40**, 314 (zpráva).
- imperfektum, slovan. **36**, 298.
- Imperium Romanum, budoucí jeho museum, k němuž položen základ o Jubilejní výstavě v Římě r. 1911 archaeologickým jejím oddělením **39**, 13—20, 102—106, viz museum imperia ř. — I. R. jako část tohoto odboru zvlášť **15—16**.
- Indoevropané **37**, 216; **38**, 318; **38**, 461—462; **40**, 317 až 318; indoevropský jazyk nově objevený, v. tocharský jazyk.
- inkunabule, dosud neznámé, Jednoty bratrské **39**, 39—43.
- inscriptiones viz nápisy.
- interpunkce starých grammatiků **36**, 81—83. — I. v řeckém pentamtru viz pentametr.
- intonace praslovanská **37**, 22—23; slovinská **37**, 22; dissimilace intonací **37**, 35.
- Isis, její kult v Římě **39**, 7. — V 1. stol. po Kr. **40**, 192.
- Isokrates, Panegyrikos a Areopagitikos, vydání Rauchensteinovo **37**, 131—134 (úvaha). — Rhythmy v Isokratově Panegyriku, spis K. Münschera **37**, 303—308 (úvaha). — O jeho panhellenické ideji, spis J. Kesslera **38**, 274 až 275 (úvaha). — O sofistice u Isokrata, čl. W. Nestle **38**, 317—318 (zpráva). — Jeho řeči kyperské, vyd. E. S. Forster **39**, 385—386 (úvaha). — Studie S. Ichy o Panegyriku **40**, 382—386 (úvaha).
- Itálie, starověká, její poměry jazykové **40**, 192—222, 327—335. 1.—2. Úvod 192—195. 3. Jazyk latinský 195—196, 4. v literárních památkách 196—197, 5. na nápisích 197—201; synkopy krátkých samohlásek v nepřizvučných slabikách 198, otevřená výslovnost *i* a *u* 198, výslovnost a psaní diphth. *oe* a *ae*, výslovnost koncových konsonantů 199, redukování nosovek před konsonanty uprostřed slova 200, jiné odchylky vulgární latiny 200—201. 6. Jazyky románské doplňují obraz mluvené latiny 201—202. 7. Rozdíl mezi mluveným a spisovným jazykem se vyvíjí časem 202. 8. Nejstarší památky latinského jazyka 202—203. 9. Nápis sponky praenestské a jeho jazyk 203 a 204. 10. Jazyk nápisů faliských 204—207. 11. Kmeny sousedící s územím dialektů latinských 207 až 209. 12. Nářečí oskoumberská a jejich shody s latinou 209—210. 13. Rozdíly: hláskoslovné 210—211, v deklinaci 211 až 212, konjugaci 212—213, ve skladbě a slovní zásobě 213. 14. Rozdíly mezi jazykem památek umberských a oských 213—215. 15. Jednotnost jazyková nápisů oských. Nejspíše přijat jeden z dialektů oských za spisovný 215—216. 16. Byl to původní jazyk Osků? Výklad Modestovův, že indoevropští Aurunkové dali indoevropským Oskům svou řeč 217. Byli-li Oskové kmen neindoevropský, mohli přijmouti jazyk od některého kmene větve umbro-sabelské 217—219. 17. Osazení celé jižní Itálie z malého úze-

- mi Sabinu 219—220. 18. Rozdíly mezi skupinou latinskou a oskumberskou ukazují, že nevznikly teprve na půdě italské 220—222.
19. Jazyk Etrusků 327—331.
20. Jazyk Messapiů 331—332.
21. Jazyk Venetů 332—333.
22. Jazyk keltský v Itálii 334.
23. Jazyk ligurský a sikulský 334 a 335.
- iterativa slovanských sloves s kořeným -eu- časující se podle IV. tř. mají v kmeni -a- **40**, 283 až 284, viz kausativa.
- Jacobs E., jeho příspěvek k řešení otázky o skladateli Dialogu de oratoribus **40**, 397—398 (zpráva).
- Jacobsohn Hermann, Altitalische Inschriften **37**, 479 (zpráva).
- Jacoby F., jeho výklad Verg. ekl. X. 50 n. **40**, 96.
- Jagić, o jeho bibliogr. činnosti **36**, 295—296. — Jeho theorie české kvantity **37**, 22; revise této theorie **37**, 23—41. — Jeho Dějiny slovanské filologie **38**, 28—43.
- Jahn Jiljí V. **39**, 48—50.
- Jahn P., jeho mínění, že skladatelem epyllia Ciris je Vergilius, viz Ciris. — Jeho výklad Verg. ekl. X. 50 n. **40**, 94.
- Jakubec Jan vydal I. část Dějin literatury české **38**, 77 (zpráva); úvaha o nich **39**, 65—71.
- Jakubiček Osvald, O předločkách u C. Suetonia Tranquilla **36**, 312 (úvaha).
- Janko J., O stycích starých Slovanů s Turkotatary a Germány **36**, 57—60 (úvaha); O pravěku slovan-ském **40**, 300—305 (úvaha).
- Jan z Gazy, vyd. P. Friedländera **39**, 396 (zpráva).
- jazyky kentumové — patří k nim tocharština **37**, 215.
- Jebb R. C., vydal nově životopis Rich. Bentleye **36**, 399 (zpráva).
- Jednota českých filologů vyznamenána na Jubilejní výstavě v Praze 1908. **36**, 156 (zpráva).
- Jelinek H.: La Littérature tchèque contemporaine. **39**, 301 až 309 (úvaha).
- Jespersen O., Elementarbuch der Phonetik **39**, 399 (zpráva).
- Język polski (red. Roman Zawiliński) **40**, 319 (zpráva).
- Jiráni Otakar, Výbor z listů Cicero-nových **38**, 138—139 (úvaha). — Jeho Příspěvky k hellenisaci římského náboženství **40**, 148—149 (úvaha). — Týž: Episoda o Polydorovi ve Vergiliově Aeneidě. — Několik básní Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic v přízvukném překladě **40**, 149 až 150 (úvaha).
- Jirásek Al., Sebrané spisy. Díl 38, Z mých pamětí. II. V Lito-myšli **40**, 146—148. (úvaha).
- Jireček Josef, jeho „Rukověť“ **36**, 211—212; mínění o spisech Korandových **39**, 218—223.
- jména, místní **36**, 299.
- Josefinství, z ideových bojů doby josefinské **39**, 360—377, 421—434; tradice protireformační před josefinstvím 360—364.
- Journal of Roman studies **39**, 476 (zpráva).
- Judeich Walther, jeho mínění o t. zv. Theopompových Hellenikách **38**, 72—73 (zpráva).
- Iulia Domna, přívrženka eklekticismu **38**, 193.
- Iulia Mammaea, matka Alexandra Severa, filosofka křesťanská **38**, 325.
- Jungmann Josef, jeho článek o klasicičnosti v literatuře **37**, 110—123; klasicismus Palackého a Šafaříkových „Počátků“ 110—111; „klassičnost“ Hněvkovského a jeho skupiny 112; Palacký svě-řuje rozhodné slovo Jungmannovi 112; rozvrh J-a článku 112 až 113; Jungmannova definice klasicičnosti 113—114; poměr J-ův k antice 114; J. čerpá z Pölitze 115—116; viz Pölitz. Trojí re-cense J-a článku 121—123; — Zmínka o něm v Jagićových Dějinách slovanské filologie **38**, 34. — Jeho Slovesnost a její před-lohy **38**, 207—219, 346—353-416—448; charakteristika prvního a druhého vydání Slovesnosti 207—208; pravopis 208—209; po-měr J-ův k jazyku 209—212; datování 212—217; přijetí Slo-vesnosti kritikou 217; poměr Mar-kovy Logiky k Slovesnosti Jung-mannově a poměr auctorů 218 až 219; hlavním pramenem Sloves-

- nosti byly spisy Karla J. L. Pöhlitze 346; jeho život, dílo, význam 347—351; J. vyniká nad P. 351—352; Praktisches Handbuch Pöhlitzův hlavní předlohou J-y Slovesnosti 418; jazykové úsilí Pöhlitzovo shodné s Jungmannovým 418—423; jiné předlohy 425—427; podrobný rozbor prvního vyd. Slovesnosti 428 až 441; rozbor druhého vydání 441 až 448. — Jungmannova spoluvina na příkroty „Počátků“ proti Dobrovskému 39, 121. — Josef Jungmann, spis E. Chalupného 39, 294 až 300. — J-ova romance Oldřich a Božena 39, 450—451.
- Jüthner Julius, Philostratos Über Gymnastik 36, 316 (zpráva).
- „Juventus“, latinský časopis, vyd. Š. Székely 38, 156—157 (zpráva).
- Kabbadias Panag., jeho výkopy a publikace 36, 314 (zpráva).
- Kabelík Jan, Korrespondence a zápisky Jana Helcelety 38, 298 až 302 (úvaha).
- Kacarov G. J., Приносѣ къмъ старата история на София 38, 470—471 (úvaha).
- Kagarov Ev., Культъ фетишей, растений и животныхъ въ древней Греції 40, 354—357 (úvaha).
- Kahrstedt U., jeho mínění o politice Demosthenově 38, 155 (zpráva).
- Kaiser Bruno, jeho 3. vyd. Plutarchova Themistoklea od Seiferta-Blasse a Perikleia 36, 398 (zpráva).
- Kalb Vil., Wegweiser in die römische Rechtssprache 40, 156 až 157 (zpráva).
- Kalinka E., jeho poznámky o spisech Caesarových 38, 75 (zpráva). — Jeho vyd. [Xenofontovy] Ἀθηναίων πολιτεία 40, 77 (zpráva).
- Kalista Emil, Bohemica appellativa v Regestech Emlekových 40, 150 až 152 (úvaha).
- Kallenberg, H., jeho článek o době složení Plat. Fileba 40, 174 (zpráva).
- Kallikles v Platonově Gorgiu 38, 155 (zpráva).
- Kallimachos, zlomky jeho Aitiů a Jambů, vyd. Hunt 38, 73 (zpráva).
- Kalliste, již adresován třetí dopis Theany mladší 38, 84—85.
- Καλογέροι, osoby masopustních her thráckých 38, 337—338.
- Kalypso ve světle novějšího badání mythologického 37, 10—11, 83.
- Kantor R., Horatiana 36, 153 až 154 (úvaha).
- Kapras Jan, Pozůstatky knih zemského práva knížectví Opavského 36, 159 (zpráva).
- Karásek Josip, Dubrovačke legende 40, 308—310 (úvaha).
- z Karlsberka Jiří Carolides 36, 423.
- Karo Jiří, jeho výklad, že býčí hlava z akropole mykénské jest pohár 39, 75 (zpráva). — Jeho přednáška na III. mezinár. arch. kongressu v Římě 39, 476 (zpráva).
- Karskij E. O.: Малорусскіи лудци да ііи по рукописи XVII. вѣка 37, 53 až 55.
- Kaerst Julius, Geschichte des hellenistischen Zeitalters. II. Bd. 1. Hälfte. 36, 270—273 (úvaha).
- Karthago, progr. Ant. Poláka 37, 66 (úvaha).
- Kastner Eduard Dr., nekrolog 36, 395.
- Kateřina Sv., Alexandrijská, její účast ve filosofii 38, 326.
- Κατωβέλοι, účastníci masopustních her thráckých 38, 338.
- Katterfeld E., Die griechischen Metopenbilder 39, 157 (zpráva). — Jeho přednáška na III. mezinár. archaeol. kongressu v Římě 39, 477 (zpráva).
- kausativa slovanských sloves s kořeným -cu- mají v slabice kořeně -a- 40, 283—284.
- Keil B., jeho výklady k Timotheovým Peršanům 40, 317 (zpráva).
- Kelsey F. W., Latin and Greek in American education 40, 77 (zpráva).
- keltský jazyk v Itálii 40, 334.
- keramika nalezená v thessalských akropolích 38, 98—103.
- Keramopollos, Ant. D., jeho průvodce po Delfech 37, 72 (zpráva).
- Κεραννός, zosobněný blesk, novější výklady mythologické 37, 166.
- Kerkidas z Megalopole, filosof a básník, zlomky jeho básní, vyd. A. S. Hunt 38, 476 (zpráva). — Seznam prací o jeho meliambech 40, 314 (zpráva).

- Kern Otto, jeho pomůcka ke studiu řeckých nápisů **40**, 470—471 (úvaha).
- Kessler J., Isokrates und die panhellenische Idee **38**, 273—274 (úvaha).
- Kiepert-Huelsen, *Formae urbis Romae antiquae*, 2. vyd. **39**, 395 (zpráva).
- Kieseritzky G. — C. Watzinger, Griechische Grabreliefs aus Südrussland **36**, 369—377, 480 (úvaha).
- Kijevské listy **40**, 459.
- Kirchner Jan, jeho menší vyd. I. G. II. III. **40**, 394—395 (zpráva).
- Kirke ve světle novějšího badání mythologického **37**, 11.
- Klassicismus v římské literatuře 1. stol. po Kr. **40**, 81.
- Klassická filologie, Sandysových dějin k. f. II. a III. díl **36**, 78 (zpráva). — Úvod do studia k. f. od Otty Immische **36**, 156 (zpráva). — O práci vykonané v k. f. časopis *The year's works in classical studies* **36**, 318 (zpráva). — Gudemanovy dějiny k. f. 2. vyd. **36**, 479 až 480 (zpráva). — Encyklopaedie Gercke-Nordenova viz Gercke-Norden. — O klassických kroužcích středoškolských profesorů v Americe **37**, 76 (zpráva).
- klassikové, vydání textová s anglickým překladem na protější straně **39**, 479 (zpráva).
- Klea, přítelkyně Plutarchova, přívrženka eklekticismu **38**, 192.
- Kleobulina, mylně označovaná za první filosofku **38**, 5—6.
- Klicpera, jeho „Popelka Varšavská“ zakládá se na Claurenově hře „Der Bräutigam von Mexico“ **40**, 129—131.
- Kluge T., *Der Mithrakult* **38**, 71 až 72 (zpráva).
- Klussmann Bedřich, vydavatel díla „Bibliotheca scriptorum classicorum Graecorum et Latinarum“ **37**, 76; **38**, 156 (zpráva).
- Kmenosloví, adjektivní přípona *-ovo-* v češtině **40**, 386—388; přípona *-jb, vjb* **40**, 388;
- kmenové poměry v Řecku **37**, 20 až 22, viz dialekty starořecké.
- Knaauer F. J.: Учебник санскритаго языка. Грамматика. Хрестоматія. Словарь. **36**, 465 až 466 (úvaha).
- Kníže Rud., jeho latinská čítanka pro 3. a 4. tř. gymn. a reál. gymn. **39**, 146—147 (úvaha). — Jeho výbor z Livia **39**, 466 až 467 (úvaha).
- Knögel W., *Moderne Probleme in Tacitus Gespräch über die Redner* **38**, 156 (zpráva).
- Knossos, výkopy Evansovy r. 1908 **36**, 74 (zpráva).
- κοινή, její vznik **37**, 99, viz dialekty starořecké.
- Kolář A., O vztahu římské elegie k elegii alexandrijské **39**, 154—155, 393 (úvaha). — Jeho latinská čítanka z Cornelia Nepota a Q. Curtia Rufa **39**, 143—145 (úvaha). — Jeho překlad Platonova *Faidra* **40**, 455—457 (úvaha).
- Kolbe W., jeho vyd. I. G. V. 1. **40**, 394 (zpráva).
- Kollár Jan, Antické ohlasy v jeho „Slávy dceři“ **38**, 220—226. — Jeho vzory italské **39**, 236—249.
- Komenský Jan Am., jeho veškeré spisy **39**, 29—38.
- „Der Komet“ Herloszsohnův; jeho zprávy o Čechách **39**, 257—262.
- kompos v tragoedii, pokud svědčí pro její vznik z písní sborových **38**, 163.
- komparativ v češt. mívá význ. superlativu **37**, 223; dial. komparativy *chytří, mokří, voští* **40**, 51, 53.
- Konáč Mikuláš z Hodištkova, jeho „Životové a mravní naučení mudrcův přirozených“ **40**, 353, 423—425.
- Končinský Josef, nekrolog **37**, 156 až 157.
- konjugace, koncovka 3. plur. slovanských praesentních kmenů na *-i* **39**, 211—215. — Koncovka slov. *ěděb* **40**, 369; slovanský imperativ **40**, 370; koncovka *-to* ve 3. sing. a pl. **40**, 370.
- konjunktiv, impf. a plsqmpf. v latině, výklad Brugmannuv **39**, 320 (zpráva).
- Konstantinos X. Dukas, císař byzantský, jemuž svědčí Psellovy listy 52., 71. a 137.. **36**, 99 100.
- Týž býval velitelem císařské stráž-

- že, kdy psány mu listy 1., 83. a 84. **36**, 185—186.
- Kopitar, zmínka o něm v Jagičových Dějinách slovanské filologie **38**, 33—34.
- Koepp Bedř., Archäologie **39**, 156 až 157 (zpráva).
- Koranda Václav mladší, jeho spisy **39**, 122—138, 215—232; spisy, při nichž je auktorství Korandovo dosvědčeno jinými lidmi 123 až 128; manuálík 128—138; spisy, jež lze dle vnějších známek připisati Korandovi 128—130; formální a vnitřní stránka jeho spisů 131—138, 215—217; jazyk 136—137; spisy mylně J. Jirěčkem Korandovi přisuzované 218 až 223; seznam K. spisu 223 až 231; ocenění 231.
- κοιλια, dívky při masopustních hrách thráckých **38**, 337.
- korrespondence, prof. E. Alberta Gebauerovi **36**, 44—48, 138—141, 266—269; **37**, 287—289, 465 až 467; **38**, 43—46, 364—370; J. Gebauera s Miklosichem, Muhičem a Mesičem stran záhřebské professury **40**, 442—447; Josefa Dobrovského **36**, 64—71; J. V. Zlobického **36**, 122—127; Sofie Podlipské a Josefiny Brdlíkové **37**, 308—310; Jana Helcelety **38**, 298—302; Vojtěcha Nejedlého, Šebestiána Hněvkovského **38**, 393 až 395; Nerudovy dopisy Valečkovým **39**, 348, Šemberovi **39**, 348 až 351; Hattalovy dopisy Gebauerovi **39**, 377—378; Gebauerovy Hattalovi **39**, 379—380, 457—459.
- Körte Alfred, jeho datování nově objevených komoedií Menandrových **36**, 1. — Jeho vydání zbytku Menandrových komoedií **36**, 480 (zpráva). — Jeho mínění o koithurnu trag. herce **38**, 173—174.
- Körte Jiří, jeho mínění o sboru v satyrském dramatu **38**, 329, 331. Jeho článek o Eupolidových Demech **39**, 317 (zpráva). Jeho 2. vydání zlomků Menandrových **39**, 318 (zpráva).
- Kotík Ant.: Řeč lidu na Novopacku a Hořicku **40**, 49—54 (úvaha).
- Král Josef, jeho směr v kritice mythologických badání **37**, 1 až 11, 81—92, 161—189, 321—333, 401—422 passim. — Jeho klasifikace mythologické literatury *passim*. — Jeho Česká prosodie **36**, 470—473 (úvaha). — Píše v Národních Listech o úkolech třetí třídy České Akademie **38**, 79—80 (zpráva). — Jeho vrácení názoru Letošníkova o rytmu Erbenovy Kytice **38**, 101 až 116; týž o mínění Sutnarově 244—253. Slavil šedesáté narozeniny. **40**, 468—469. Na počest jeho 60. narozenin vydán jeho žáky a přáteli „Sborník prací filologických“ **40**, 469.
- Kraus Arnošt, Johann Ferdinand Opiz' Autobiographie aus seiner „Literarischen Chronik von Böhheim“ **37**, 142—146 (úvaha). — Pražské časopisy 1770—1774 a české probuzení **37**, 146—150 (úvaha). — Krausovo mínění o písni „Když jsem šel skrz dubový les“ **39**, 356—358.
- Kraus Oskar, Platons Hippias Minor **40**, 452—454 (úvaha).
- Krauss J., jeho vydání zlomku Aischina, žáka Sokratova **38**, 480 (zpráva).
- Krček Fr., Grupy dźwiękowe polskie *lart i cir(-)c'*, jako odpowiedniki starobułgarskiej *trst* **37**, 55—56 (úvaha).
- Krejčí Aug., jeho překlad Aristofanových Jezdců a Lysistraty **39**, 467—468 (úvaha).
- Křemen Fr., Adolf Heyduk. **37**, 151—156.
- Kreta, výkopy r. 1908, Seagerovy u Gurnie, Xanthudidovy u Kummassy **36**, 73—74 (zpráva); výkopy Pernierovy v Patele **36**, 75 (zpráva); objevy v Knossu, Faistu, viz tyto. — Nápisné objevy **37**, 21. — Spis C. H. Boyd Hawesův **37**, 293—295 (úvaha). — Hroby nalezené u Gurnie **38**, 71 (zpráva). — Památky kretsské na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 20.
- Kretschmer P., jeho výklad jména Ὀδυσσεύς—Ὀλυσσεύς—Ulixes **40**, 323—324, 327.

- τῷ ἐπὶ τῶν κρίσεων, titul Psellova listu 157. **36**, 187.
- τῷ κριτῇ τῆς Ἑλλάδος, titul Psellova listu 141. **36**, 187—188.
- κρωβύλος trag. herce, jeho původ **38**, 172.
- Krofta Kamil, vydal Chelčického traktáty „O boji duchovním“ a „O trojím lidu“ **39**, 79 (zpráva).
- Krohn F., jeho vydání Vitruvia **39**, 480 (zpráva).
- κροκωτός, oděv tragického herce, pokud objasňuje vznik tragoedie **38**, 172—174.
- Kroll W., Sage und Dichtung **39**, 157—158 (zpráva). — Jeho vyd. Ciceronova Oratora **40**, 315 (zpráva).
- Kroll-Skutsch, jejich 6. vydání Teuffelových dějin literatury římské. Sv. 2. **37**, 398—399 (zpráva). Sv. 3. **40**, 473 (zpráva).
- Kromayer J., Antike Schlachtfelder **39**, 317 (zpráva).
- Krumbacher K., zakladatel časopisu „Byzantinische Zeitschrift“ (r. 1892) a auktor díla „Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches“ (r. 1890¹ a 1897²), průkopník studií byzantinských **36**, 18—19. — Jeho ocenění Psella **36**, 202. — Jeho nekrolog **36**, 476.
- Kudrjanskij, jeho úvod do jazykovědy **40**, 399 (zpráva).
- Kugler F., jeho mínění o Platonově Parmenidu **37**, 193, 198—199.
- Kuhn V., jeho směr srovnávací mythologie **37**, 59—92, viz mythologické badání.
- Kühner R., Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache. 2. vyd. I. sv. vyd. F. Holzweissig **39**, 79 (zpráva); **39**, 138—140 (úvaha). — II. sv. 1. č. vyd. C. Stegmann **39**, 285—287 (úvaha).
- Kukula R. C., jeho vydání Plinio-vých listů **37**, 381—382 (úvaha). — Aphorismen über metrisches Lesen **38**, 285 (úvaha). — Týž, Römische Säkularpoesie **39**, 57—59 (úvaha). — Jeho výklad Hor. ódy I. 14 **40**, 78 (zpráva).
- Kufbakin S. M.: Древне-церковно-славянскій языкъ **40**, 319 (zpráva) **40**, 364—371 (úvaha).
- kultura, aegejská **36**, 73—74 (zpráva).
- Kuszinsky, jeho přednáška o III. archaeol. kongressu v Římě **39**, 477 (zpráva).
- Kuzmány K. v svém článku „O kráse“ je zákem Friesovým v nauce o tuše **39**, 249—257.
- kvantita česká **37**, 22—41; srbská **37**, 22. Kvantita v češtině má podřízené postavení, vládne přízvuk **40**, 145.
- Kvíčala J., **40**, 443.
- Kybele, její kult v Římě v 1. stol. po Kr. **40**, 191—192.
- kynická škola, její stoupenky **38**, 182—184.
- kyperský dialekt **37**, 96.
- Kyrenská škola, její stoupenky **38**, 185—187.
- Lais starší, stoupenka filosofické školy kyrenské **38**, 185—186.
- Lanciani R.: Das Forum Romanum v překl. Brunswickově **37**, 158 (zpráva). — Uspořádal archaeol. oddělení Jubilejní výstavy v Římě r. 1911 **39**, 13.
- Lang A., jeho anthropologický směr v mythologii **37**, 168; jeho animistické názory **37**, 421, viz mythologické badání.
- Langer Jaroslav, Herloszsohnův „der Komet“ přinesl překlad Langrovy básně „České lesy“ **39**, 258—262.
- Laqueur R., Polybius **40**, 39—40 (úvaha).
- Larfeld Vilém, jeho řecká epigrafie v Müllerově-Pöhlmannově „Handbuchu“ I. 5. **40**, 472—473 (zpráva).
- Lasos z Hermiony, jeho dithyramb pod vlivem tragoedie **38**, 165.
- Lasthencia z Mantineie, stoupenka učení Platonova **38**, 181.
- Laurentini monumenti na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 19—20.
- Lawson J. C., jeho spis o antickém náboženství řeckém **38**, 155 (zpráva).
- Learchos a Melikertes ve světle novějšího badání mythologického **37**, 11.
- Ledl A., Zum attischen Intestatesgesetz **38**, 283 (úvaha).
- van Leeuwen J., jeho konjektury při rekonstrukci nově objevených Menandrových komoedií **36**, 1 až 18 passim. — Jeho vydání zlomku Menandrových komoedií: Heros,

- Epitrepontes, Perikeiromene, Samia **36**, 50 (úvaha). — Jeho 2. vydání Aristofanových Vos **37**, 74 (zpráva). — Týž: Commentationes Homericae **38**, 397—398 (zpráva). — Týž: De Eupolidis Demorum fragmentis nuper repertis **39**, 77 (zpráva). — Týž: Commentationes Homericae. Ilias cum prolegomenis, notis criticis, commentariis exegeticis **40**, 285 až 287 (úvaha).
- Lefebvre G., jeho objev nových zlomků Menandrových komoedií, editio princeps, datování a konjektury při jejich rekonstrukci **36**, 1—18 passim. — Týž: Fragments d'un manuscrit de Menandre **36**, 49—50 (úvaha).
- Legendy, prameny Zeyerovy legendy Inultus **39**, 48—52; Prázákuv dodatek **39**, 400 (zpráva). — Předloha legendy O umučení **40**, 258—259. — Dubrovačke legende **40**, 308—310. — Legenda o sv. Kateřině **40**, 462—465.
- Lejay Pavel, jeho výklad IV. eklogy Vergiliovy **39**, 396 (zpráva).
- Lemnos, nápisné objevy **37**, 21.
- Lenchantin de Gubernatis M., jeho studie, byly-li římské básně lyrické zpívány **40**, 315 (zpráva).
- Lenschau Th., jeho posouzení Herodotových zpráv o povstání Řeku maloasijských **40**, 312 (zpráva).
- Leo Fr., jeho konjektury při rekonstrukci nově objevených komoedií Menandrových **36**, 1 až 18 passim. — Jeho mínění o skladateli básně Ciris **36**, 165. Jeho řeč o latinské literatuře a latinské školní četbě **38**, 74 (zpráva). — Jeho výklad Verg. ekl. X. 50 n. **40**, 93—94. — Jeho dějiny římské literatury **40**, 397 (zpráva).
- Leontion, stoupenka filosofické školy epikurské **38**, 187—188.
- Lermontov M. J. v literaturách slovanských **40**, 381.
- lesbický dialekt **37**, 95—96.
- Lesný V., Ein Beitrag zur Sprache der alten Makedonen (zpráva) **37**, 77—78.
- Lethaby W. R., Greek buildings represented by fragments in the British Museum **36**, 315 (zpráva).
- Leto ve světle novějšího badání mythologického **37**, 81.
- Letošník Josef, Dějepisný rozbor Rukopisu Královského **38**, 78—79 (zpráva).
- Leukas, výkopy Dörpfeldovy r. 1908 **36**, 74 (zpráva).
- Leuze O., jeho vydání Zellerových drobných spisů **37**, 399 (zpráva).
- Liebenam Vilém: Fasti consulares imperii Romani von 30 v. Chr. bis 565 n. Chr. **37**, 159 (zpráva).
- ligurský jazyk **40**, 334.
- limes imperii Romani, model pevnosti Saalburgské na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 18.
- Lindsay W. M., vydal Slovník Festův **40**, 474—475 (zpráva).
- Lippert, jeho animismus **37**, 402 viz mythologické badání.
- listy soukromé, řecké, vyd. Stan. Witkowski **39**, 77—78 (zpráva).
- literatury, slovanské a jejich studium **38**, 42.
- Livius, kn. 39. a 40. 3. vyd. Weissenborn-Müllerovo **36**, 159 (zpráva); kn. 41. a 42. **37**, 75 (zpráva). — Periochy, vydání Rosshachovo **37**, 320 (zpráva). — kn. 27. a 28. 4. vyd. Weissenborn-Müllerovo **37**, 398 (zpráva). — Výbor, vyd. R. Kříže **39**, 466—467 (úvaha). — Romantický duch v jeho dějinách **39**, 170.
- Loeb classical library, The **39**, 179 (zpráva).
- λογιώτατε ἀδελφε, oslovení neznámého adresáta Psellova listu 122 M. **36**, 189—190.
- loď, antická, objev jejího vraku **36**, 314 (zpráva).
- Loderecker Petr **36**, 421.
- Loketský, Jan Honorius, jeho činnost vydavatelská **36**, 411.
- Lommatsch N., vyd. lat. časopis „Scriptor Latinus“ **38**, 157; **40**, 476 (zpráva).
- Lommel H., Studien über indogermanische Femininbildungen **40**, 362—364 (úvaha).
- Lomnický Šimon z Budče **39**, 49. Jeho „Knížka o životě a dobrém chování filosofů pohanských“ a „Filosofský život“ **40**, 353, 425 až 429.

- Longos Sofistéš, Dafnis a Chloe, překlad F. Pelikána **39**, 289—291 (úvaha).
- Lopatinskij L. G.: Краткая латинская грамматика **36**, 381—383 (úvaha).
- Loeper R. Ch.: Stopy synoikismu dvanácti obcí attických **39**, 54 až 55 (úvaha).
- Lorentz, jeho výklad koncovky 3. plur. slovanských praesentních kmenů na -i **39**, 213.
- Lörcher A., Das Fremde und das Eigene in Ciceros Büchern De finibus bonorum et malorum und den Akademica **39**, 78 (zpráva).
- Löwy Em., Die griechische Plastik **38**, 130 (úvaha).
- Lucanus, jeho rhetorická manýra **40**, 183.
- Lucidaf maloruský **37**, 53n.
- Lucilius, napodobení jeho sklada-
telem Dir shodně s Vergiliovým **39**, 192.
- Lukianos, jeho spisů 1. sv. 4. vyd. „Jacobitz-Bürgerovo **36**, 158 (zpráva). — Rozpravy mrtvých. Z řečtiny přeložil Dr. Václav Petřík. **36**, 394—395 (úvaha). — L-ovy ohlasy v literatuře české **37**, 431 až 447; L. v době renaissance 432—433, v Německu 433; Konáčův překlad dvou L. dialogů 433—434; řečti jeho překladatelé humanisté 438; L. je oblíben v XVIII. stol. 438; z L. učí se Lessing, Gothe 440—441; J. Nejedlého překlady 441; překládá se z latiny 442; proti mravoučné tendenci věku XVI. vybírá XVIII. stol. z L. partie filosofické a historické. Překlad Hájkův 443—444; vliv L. na Jungmanna 444—446; na V. Nejedlého 446 a 447. — Lukianův Charon, přel. F. Machala **39**, 471—472 (úvaha). — Jeho Paridův soud, přel. Jos. Novotný **39**, 468—469 (úvaha). — O začarovaném oslu, přel. F. Hoffmeister. Toxaris (o přátelství), přel. A. Salač **40**, 140—143 (úvaha).
- v. Luschan F., jeho spis o původu ionského sloupu **40**, 74 (zpráva).
- lužičtina dolní, praktické grammatiky dlouh. **37**, 51. — Mukův slovník **38**, 42.
- Lygdamus, skladatel III. kn. t. zv. Tibullových elegií, o jeho osobě **39**, 1—4. Jméno je pseudonym 1. Pocházel jistě ze vznešeného rodu, když jeho básně byly pojaty do sbírky Messalovy 2. Doba složení a příbuznost s básněmi Propertiovými ukazují, že Propertius byl skladateli vzorem 2—3. Je tedy možno, že „*Lygdamus servus*“ Propertiův prozrazuje v pseudonymu básníka Lygdama synovce Messalova Servia, bratra básnířky Sulpicie 3—4. K tomu ukazují též některé shody s jejími básněmi 4.
- lyrikové řečti, anthologie Buchholzova, I. díl. 6. vyd. od R. Peppmüllera **38**, 479 (zpráva).
- lyrikové římské, vydání bibliofilské Medicejské společnosti v Londýně **38**, 398 (zpráva). — Jejich básně, byly-li zpívány, čl. M. Lenchantina de Gubernatis **40**, 315 (zpráva).
- M, značka promluvicí osobou v Tuskulánkách, o jejím významu čl. M. Pohlenze **38**, 477 (zpráva).
- Má, bohyně maloasijská, její kult v Římě **39**, 6—7.
- Macan, jeho posuzování Herodotových zpráv o bitvě platajské **39**, 335—346, 401—422, passim.
- Macé A., La prononciation du latin **39**, 319—320 (zpráva).
- Macek Ant., Lucius Apulejus, Amor a Psyche. (Překlad.) **36**, 468—470 (úvaha).
- Mácha Karel Hynek, Cesta do Itálie **37**, 349—369. — Ke korespondenci Karla Hynka Máchy **37**, 387—388. — Vlčkovo vydání Máchových spisů **38**, 80. — Krkonošská pouť **38**, 226—244, 353 až 360; spojitost „K. p.“ s Márinkou 226—227; „K. p.“ je samostatným celkem 227—228; II. část „K. p.“ je založena na denníkových záznamech, na skutečnosti a reminiscencích z Novalise 228 až 234; část I. — reminiscence z Byrona 236, Márinky, dopisu 236 až 239; malba měsíčního světla 240; zvukomalba 240—241; vrocení „K. p.“ 242; básně „Težko-myslnost“ ne „K. p.“ definitivně formuluje náladu Máchovu 243

- až 244; barevné vidění u Máchy 353—360; v první době Máchovy tvorby převládá kontrast černé a bílé barvy — vzor Byron 353 až 358; „K. p.“ je přechodem k barvitějšímu Máji 358—360. — Několik slov o způsobu, kterak Mácha psal Máj 39, 43—48; němečtí byronisté-epigoni působili v jednotlivostech na Máchův „Máj“ 45—47. — Bárta Flákoň z Máchových „Cikánů“ vzorem Čechova „Vysloužilce“ 39, 270—271; monolog opilého Bárty podobá se hovoru p. Broučka na Vikárce ve Výletu do XV. stol. 39, 443 až 444.
- Máchal Jan, Staročeské skladby dramatické původu liturgického 37, 474—476 (úvaha).
- Machala Fr., jeho překlad Lukiánova Charona 39, 471—472 (úvaha).
- malba, dekorativní, antická, v jižním Rusku 36, 76 (zpráva).
- Małecki Ant., nekrolog 40, 477 (zpráva).
- malířství v romantické periodě 1. st. př. Kr. 39, 173—174. — Za jejího úpadku v 1. stol. po Kr. 40, 84 až 85, 187—188.
- maloruský jazyk, mluvnice Smal-Stockého (zpráva) 40, 400; Chrestomatie Durnovoja (zpráva) 40, 400.
- Milten L., jeho výklad o původu kultu Hefaistova 40, 75 (zpráva).
- Malý Jaromír, Ke korespondenci K. H. Máchy 37, 387—388 (úvaha).
- Manitius M., jeho dějiny latinské literatury ve středověku I. díl 38, 74 (zpráva).
- Mannhardt W., jeho směr srovnávací mythologie 37, 161—168, viz mythologické badání.
- Marcellina z Alexandrie, antická theosofka 38, 326.
- Marek Antonín rádcem vydavatelu „Počátků českého básnictví“ 39, 112—113.
- Markov A. K., jeho katalog antických mincí černomořských osad 36, 76 (zpráva).
- Marouzeau J., La phrase a verbe „être“ en latin 39, 63—64 (úvaha). — Jeho příspěvky k dějinám jazyka latinského 40, 475 (zpráva). — Jeho praktický návod ku překládání z latiny 40, 475 (zpráva).
- Marquard Allan: Greek architecture 36, 478 (zpráva).
- Martha, antická theosofka 38, 326.
- Marthana, antická theosofka 38, 326.
- Martialis, M. Valerius, výbor z jeho epigramů. prel. J. Němec 40, 44—45 (úvaha). — Zachoval si v době rhetorismu čistý sloh 40, 180.
- Martini Edgar, jeho rukověť dějin literatury římské I. díl 37, 320 (zpráva).
- Marx Friedrich, jeho filologicko-kritický směr v mythologii 37, 332—333, viz mythologické badání. — Jeho důkaz, že verše o nepřátelství mezi Metelly a Naeviem složil Naevius 39, 78 (zpráva).
- Mašner Frant., Posouzení zpráv Herodotových o Themistokleovi 37, 313—315 (úvaha).
- Matějka J., Jednání o mír Filokratův 38, 471—472 (úvaha).
- Mau Aug., Pompeji in Leben und Kunst. 2. vyd. 36, 76—77 (zpráva).
- Mauretania, její památky v archaeol. odděl. na Jubilejní výstavě v Římě 1911 39, 102—103.
- Mazánek Alois Dr., jeho překlad Platonova Lysida 37, 67—69 (úvaha) a Charmida 39, 309—311 (úvaha).
- Meador Clarence L., The usage of Idem, Ipse and words of related meaning 38, 466—467 (úvaha).
- Medicejská společnost v Londýně, vydává klassiky v skvostné úpravě: Horatia 37, 380—381 (úvaha). Catulla, Tibulla, Propertia 38, 398 (zpráva), Vergilia 39, 318.
- Mefistofeles, výklad a vztah k antickému pojmu démonů 37, 164.
- megarská škola filosofická, její stoupenky 38, 181—182.
- Meillet A., jeho Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes v německém překladu W. Printze 36, 398—399 (zpráva).
- Meissner Arno, Altrömisches Kulturleben 36, 317 (zpráva).

- Meister K., jeho výklady o původu dvojího tvaru koncovky *-etrix* a *-itrix* **39**, 398 (zpráva).
- Melanippides, jeho dithyramb pod vlivem tragoedie **38**, 165.
- Melanthos (t. j. Dionysos), z jehož oslav vyvozuje Farnell vznik tragoedie **38**, 334—340.
- Melissa, stoupenka učení Pythagorova **38**, 179.
- Menandros, o nově objevených jeho komoediích **36**, 1—18. Lefebvrův objev nových zlomků čtyř komoedií a jejich editio princeps 1. Lefebvrova a Körtovo datování komoedií 1. Vnější forma komoedií 1—2. Rozbor a rekonstrukce komoedie *Ἡρώς* 2—3, *Ἐπιτρέποντες* 3—8, *Περικειρομένη* (za pomoci zlomků papyru z Oxyrhynchu a ze Šejk-Ibadah) 8—14, *Σαύλα* 14—17. Význam objevu pro poznání básnickova umění 17 až 18. — *Ἡρώς*, doklad pro tuto komoedii v Porphyriónovi k Hor. ad Pis. 114 **40**, 77—78 (zpráva), — Vydání viz Lefebvre, Leeuwen, Robert, Körte, Capps.
- Menšík B.: Soupis současné literatury dramatické **37**, 76—77. (zpráva).
- Mentz, Arthur, jeho výklad o Enniově vynálezu značek M. a C. **40**, 474 (zpráva).
- měření českých zvuků a slabik v řeči souvislé **40**, 143—146.
- Merguet R., *Lexicon zu Vergilius* **36**, 317; **40**, 315 (zprávy).
- Meringer R.: *Aus dem Leben der Sprache* **36**, 79 (zpráva). — *Zur Bildung des indogermanischen Komparativs* **38**, 283 (úvaha).
- Merlin, kouzelník v *Gestech Romanorum* **37**, 271—272.
- μέση, diakr. znaménko starých grammatiků **36**, 81, 82.
- Messapiové, jejich jazyk **40**, 331 až 332.
- methodika základů jazyka latinského, spis F. Loukotky **38**, 467 až 470 (úvaha).
- mexické drama kulturní, jeho srovnání s řeckým **38**, 340—343.
- Meyer Eduard, Theopomps Hellenika **36**, 397 (zpráva) — Jeho články o různých otázkách ze starověku **37**, 318—319 (zpráva).
- Soudí, že objevením tocharštiny nabývá pravděpodobnosti hypotéza o asijském původu Indoevropanů **37**, 216. — Jeho posuzování Herodotových zpráv o bitvě platarské **39**, 335—346, 401—421 *passim*. — Jeho dějiny starověku ve francouzském překladě **40**, 76 (zpráva).
- Michel K., *Recueil d'inscriptions grecques*. Doplněk sv. I. **39**, 157 (zpráva).
- Mikenda Antonín, nekrolog **38**, 152
- Mikkola, *Urslavische Grammatik* **40**, 399 n. (zpráva).
- Miklosich **38**, 39; jeho dopisy Gebauerovi a Kvíčalovi **40**, 442 n.; 444.
- Milani L. A., *Il museo archeologico di Firenze* **40**, 396 (zpráva).
- Miletos, výkopy Wiegandovy r. 1908 **36**, 75 (zpráva).
- Milligan George: *Selection from the Greek papyri* **37**, 318 (zpráva).
- mimické prvky, tance atd., pokud souvisí s vývojem tragoedie viz tragoedie.
- mince, katalog antických mincí černomoř. osad **36**, 76 (zpráva). — Antické mince, spis Salletův, nové vyd. od K. Reglinga **36**, 398 (zpráva). — Sbírký historických mincí řeckých a římských od G. F. Hilla **36**, 479 (zpráva). — Rukověť řecké numismatiky od Barclaye Heada v 2. vyd. **38**, 314 (zpráva).
- Minucius Felix M., *Octavius*, vyd. J. P. Waltzinga **39**, 397 (zpráva).
- Mithra, jeho kult v Řecku, výklady K. Avezou a K. Picarda **39**, 76 (zpráva). — V Římě **39**, 7; v 1. stol. po Kr. **40**, 192.
- z Mitrovic Václav Vratislav; Kde byl vězněn V. z M.? **37**, 108—110; dle Krále byl vězněn v evropském Rumili Hisáru a nikoli v asijském Anatoli Hisáru, jak tvrdí Ertl — Český pramen Vratislavových „Příhod“ a jeho cařihradské vězení **37**, 249—255; V. čerpal nejen z lat. textu cestopisu Busbeckova, nýbrž i z Kocinova (a Veleslavínova) českého překladu Kro-

- niky nové o národu tureckém a připojeného překladu obou cest Busbeckových 250—253. Podle popisu Kron. tur. uznává Ertl, že byl V. vězněn na Rumili Hisáru 253—255; odpověď Králova **38**, 158; replika Ertlova **38**, 319—320; duplika Králova **38**, 320.
- Mitteis-Wilcken, Grundzüge und Chrestomathie der Papyrskunde **38**, 396—397 (zpráva). — K čís. 413 **40**, 76 (zpráva).
- mluvnice, církevněslovanská Kulbakinova **40**, 364—371 (úvaha); Vondrákova **40**, 457—462 (úvaha); praslovanská Mikolova **40**, 399 až 400 (zpráva); srbskochovátská Čorovićova **40**, 400 (zpráva); maloruská Smal-Stockého **40**, 400 (zpráva).
- Modestov, jeho mínění o původu jazyka oského **40**, 217—220, o jazycích italských 208—221 passim.
- Moesie, jejich památky na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 17—18.
- mónodie v tragodii zavedeny Euripidem a Sofoklem **38**, 163.
- Monumentum Ancyranum, vyd. Diehlovo **36**, 77—78 (zpráva). — Imitace jeho na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 103.
- Morava literární v letech 1849 až 1885, napsal Miloslav Hýsek **40**, 54—74 (úvaha).
- Morawski Kazimír, Historia literatury rzymskiej za rzeczypospolitej **37**, 159 (zpráva).
- Morfill William Richard, nekrolog **34**, 480.
- Morgan Morris H.: A bibliography of Persius **37**, 158 (zpráva). — Týž: Addresses and essays **38**, 74 (zpráva).
- Moritz K. F., jeho mythologie v překladu V. Veverky **39**, 287 (úvaha).
- Mosso Angelo, Le origini della civiltà mediterranea **38**, 46—48 (úvaha).
- Mrázek F., Fabius a Piso v první dekádě Liviově 472—473 (úvaha).
- Muka E., jeho doholožic. slovník **38**, 42.
- Müller F. W. K. nesprávně pojmenoval nově objevený indoevr. jaz. tocharštinou **37**, 216.
- Müller Hermann Jan, jeho 3. vydání Liviovy kn. 39. a 40. **36**, 159 (zpráva); kn. 41. a 42. **37**, 75 (zpráva); kn. 27. a 28. 4. vyd. **37**, 398 (zpráva).
- Müller, Iwan, jeho „Handbuch“ porádá po něm Rob. Pöhlmann: I. sv. v 3. vyd. **40**, 472—473 (zpráva).
- Müller Karel, Význam říše byzantské v dějinách lidstva, c. II. **37**, 315—316 (úvaha).
- Müller K. O., jeho filologicko-kritický směr v mythologii **37**, 322, viz mythologické badání. — Jeho mínění o odevu tragického herce **38**, 172.
- Müller Max, jeho směr srovnávací mythologie **37**, 85—89, viz mythologické badání.
- Müller W.-Oelmann, jejich zpráva o výkopech v Tiryntě **39**, 460 až 461 (úvaha).
- Münscher Karl, Die Rhythmen in Isokrates' Panegyrikos **37**, 303 až 308 (úvaha).
- Murko M., spis J. S. Grabowského o jeho činnosti **37**, 391 až 392 (úvaha). — Jeho pojednání Joh. Hus als Reformator der lateinischen Schrift **38**, 286—7 (úvaha). — Jeho Geschichte der ältesten sudslavischen Literaturen **38**, 302—307 (úvaha). — Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Kroatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volks-epik der bosnischen Mohammedaner **40**, 371—374 (úvaha).
- Murray Gilbert: The rise of the Greek epic **37**, 300—303 (úvaha).
- museum imperia římského, k němuž položen základ o Jubilejní výstavě římské r. 1911 archaeologickým oddělením jejím **39**, 13 až 20, 102—106. Odd. I. Roma aeterna 15. II. Imperium Romanum 15—16. III. Divus Augustus, Aquileia, Pola 16. IV. Illyricum, Noricum, Pannonia, Dacia superior 16—17. V. Dacia inferior, Moesia 17—18. VI. Germania 18. VII. Galliae tres 18—19. VIII. Hispaniae 19. IX. Monumenti Laurentini 19—20. X. Monumenti Cretesi. XI. Mostra Greca XII. Galleria dei tesori 20.

- XIII. Aegyptus 102. XIV. Africa. Numidia, Mauretania 102—103. XV. Asia 103. XVI. Britannia 103—104. XVII. Helvetia. XVIII. Belgica. XIX. Batavi et Frisi 104. XX. Sňh rekonstruovaných památek římských 104—105. Rekonstrukce starého Říma od P. Bigota 105 až 106.
- Mužik H.-Perschinka F.: *Kunst und Leben im Altertum* **37**, 317 až 318 (zpráva).
- Myia, dcera (?) Pythagorova, stoupeníka jeho filosofie **38**, 87—89.
- mykénská akropole, býčí hlava zde nalezená, výklad Jirího Kara **39**, 75 (zpráva).
- Myllias, pythagorevec **38**, 90.
- Myro z Rhodu, filosofka **38**, 325.
- mysticismus náboženský v Římě před dobou Augustovou **39**, 6—7.
- Myšlenky císaře Marka Aurelia. Přeložil, úvod i poznámky napsal Em. Peroutka. **36**, 467—468 (úvaha).
- mythologie, slovník Roscherův mythologický III. sv. **36**, 315 (zpráva).
- mythologické badání
v l. 1899—1909 **37**, 1—14, 81—92, 161—189 321—333, 401 až 422. I. Theorie o přejímání mytů evropských z východu 2—14, 81—85; o vlivech semitských: Gruppe 2—9, Campbell 9—10, Bérard 10—11, Assmann 11—13, Fux 13—14; o vlivech předřeckého obyvatelstva v oblasti kultury aegéjské: Wilamowitz 81—82, Fick 82—83; o vlivech babylonských Fries 83, egyptských Foucart 83—85. II. Srovnávací mythologie směru Kunova a Müllerova 85—92, theorie, že stejné představy o vyšších božstvech u různých národů nutno vykládati tím, že vznikly již v jejich společné pravlasti: Siecke 86—88, Döhring 88—89, Schröder 89, Schmidt 89—90, Eitrem 90, Böklen 90—92. III. Srovnávací mythologie směru Schwartzova a Mannhardtova 161—168, theorie o nižších společných božstvech Bonner 161—162, Beck 162, Negelein 162—163, Roscher 163 až 165, Usener 165—168. IV. Anthropologický směr mythologický 168—189: Lang 168, Frazer 168—175, Cook 175—179, Harrisonova 179—184, Dieterich 184 až 186, Reinach 186—189. V. Směr filologicko-kritický 321 až 333: K. O. Müller 322, Wilamowitz 322, Friedländer 322—323, Bethe 323—328, Girard 328—329, Würtheim 329—331, Degen 331—332, Marx 332—333, Gercke 333, Nazari 334. VI. Animismus 401—422, theorie přisuzující prioritu představám náboženským před mythy (Tylorova, Spencerova, Lippertova směru): Schrader 402—405, Drerup 405—407, Seeck 407—409, Wide 409—410, Wilamowitz 410 411, Ed. Meyer 411—415, Wundt 415—420, Marett 420—421, Lang 421. Srovnání jednotlivých směrů: Dílo Wundtova nejvýznamnější v tomto desetiletí a podkladem všeho dalšího studia 421 až 422. — Seemannova řecká a římská mythologie 5. vyd. **37**, 318 (zpráva). — Mythologické epos nabývá převahy v době Augustově **39**, 172—173.
- Nábělek Jan, Příspěvek k fonetice nářečí moravských **40**, 152—154 (úvaha).
- náboženství, pokud souvisí se vznikem mytů, badání v l. 1899 až 1909 **37**, 1—14, 81—92, 161 až 189, 321—334, 401—422, viz mythologické badání. — Spis Fairbanksův o řeckém n. **38**, 73 (zpráva). — Studia J. C. Lawsona o řeckém n. **38**, 155 (zpráva). — Přehled literatury o řeckém a římském náboženství od R. Wünsche **38**, 476 (zpráva). — Dějiny řeckého nábož. O. Haberta **39**, 75—76 (zpráva). — N. římské v době před Augustem **39**, 6—7; v době Augustově 95, 97—101; v l. stol. po Kr. **40**, 190—192; jeho úpadek v l. stol. po Kr. **40**, 81.
- Naevius, pravost veršů o jeho nepřátelském poměru s Metelly **39**, 78 (zpráva).
- Nacke C., jeho mínění o básni Diarách **39**, 178—198 passim; námitky proti pravosti 184—187.
- Nachmanson E., Beiträge zur Kenntnis der altgriechischen Volks-

- sprache **38**, 371—374 (zpráva). — Jeho vydání histor. attických nápisů **40**, 395 (zpráva); doplněk k nim **40**, 471 (zpráva).
- nápisy, E. Pridik, Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini III. sv. **36**, 76 (zpráva). — A. Diehl, Altlateinische Inschriften **36**, 395—396 (zpráva). — Nápisy jediným bezpečným pramenem pro poznání dialektů **37**, 17, viz dialekty starořecké. — A. Wilhelm, Beiträge zur griechischen Inschriftenkunde **37**, 72 až 73 (zpráva). — Brtnický L., Starořímské nápisy náhrobní **37**, 151—152 (úvaha). — Nápis z Miletu o prodávání hodnoty kněžské **37**, 157 (zpráva). — Delfské nápisy **37**, 396 (zpráva). — A. Diehl, Pompeianische Wandinschriften **37**, 396 (zpráva). — Týž: Vulgarlateinische Inschriften **37**, 478 (zpráva). — H. Jacobsohn: Altitalische Inschriften **37**, 479 (zpráva). — Padělek latinského nápisu v bronzě **38**, 72 (zpráva). — Přehled výzkumů v řecké epigrafii, vyd. A. J. Reinach **38**, 154 (zpráva). — Lateinische Sakralinschriften od F. Richtera **38**, 479 (zpráva). — Nápisy delské, vyd. franc. akademie **39**, 477—478 (zpráva). — Inscriptiones Graecae XI. **39**, 477—478 (zpráva). — Nápis o kultu Serapidovu na Delu **40**, 156 (zpráva). — Nápisy etruské, o příbuznosti jejich řeči s latinou **40**, 159 (zpráva). — Nápisy italské, pokud přispívají k poznání jazyků staré Italie **40**, 192—222, 327—335. — Inscriptiones Graecae, sv. V. 1. 2. — Menší vyd. sv. II. III. **40**, 394—395 (zpráva). — Historické attické nápisy, vyd. Arn. Nachmanson **40**, 395 (zpráva); doplněk k nim **40**, 471 (zpráva). — Výbor latinských nápisů vyd. Jindř. Willemssen **40**, 395 (zpráva). — Pomůcka ke studiu řeckých nápisů, vyd. O. Kern, **40**, 470—471 (zpráva). — Sběrka řeckých nápisů, týkajících se ústav řeckých obcí, vyd. F. Bleckmann **40**, 471 (zpráva). — O lat. nápisích dvorní knihovny vídeňské knížka E. Groaga **40**, 471 (zpráva). — Řecká epigrafie Larfeldova **40**, 47—473 (zpráva). nářečí viz dialekty.
- τὸν Ναγσοῦ, klášter, do jehož blízkosti klade Psellos své rodiště, **36**, 20—21.
- Nazari O., jeho filologicko-kritický směr v mythologii **37**, 334, viz mythologické badání.
- Negelein J. W., jeho theorie v srovnávací mythologii **37**, 162—163, viz mythologické badání.
- Nehring Vladislav, nekrolog **36**, 318.
- Nejedlý J., jeho překlady z Homera pod vlivem překladů Vossových **40**, 340—342.
- Nejedlý Vojtěch, jeho korespondenci vydal Jar. Šťastný **38**, 393 až 395 (úvaha). — Jeho básně Bohyně **39**, 147—149 (úvaha).
- Nekut K., Psal-li Tacitus o Germanii z autopsie **38**, 150—152 (úvaha).
- Němec Josef, Staré české tisky v knihovnách německobrodských **37**, 70—71 (úvaha). — Jeho překlad vybr. epigramů Martialových **40**, 44—45 (úvaha).
- Němcová Božena, spis V. Tille **39**, 150—154 (úvaha). — K historii „Pohorské vesnice“ od Boženy Němcové. **40**, 244—252; „P. v.“ má předlohu v Taroucových „Drátenících“; shody obou povídek 246—249; hrabě obou povídek je Kolovrat Krakovský 249—251. — Rozbor sborníku Václava Černého o B. N. **40**, 374—380.
- Neruda Jan, Divadlo III. **36**, 71 až 72 (úvaha). — Povídky Malostranské **36**, 150—151 (úvaha). — Kritické spisy **36**, 306—307 (úvaha). — Jan Neruda, spis Arne Nováka **37**, 389—391 (úvaha). — Přípravy k Schulzově, Hálkově a Nerudově Poesii světové **39**, 263—268. — Nerudovi nakladatelé Valečka a Dattel **39**, 346 až 351; Nová žeň. Belletrie I. Sebrané spisy. Řada I. **39**, 389 až 392, 469—471 (úvaha). — Neruda a písně chasnické **39**, 454.
- Nestle Vilém, jeho VI. vyd. Deuschlova koment. vyd. Platonova Protagory **38**, 75 (zpráva). — Týž: Die Spuren der Sophistik

- bei Isokrates **38**, 317—318 (zpráva).
- Neuhöfer Rudolf: Decimus Magnus Ausonius, Mosella. (Překlad.) **36**, 154—155 (úvaha). — Týž: Platonův Ion. (Překlad s úvodem.) **36**, 310—311 (úvaha). — Jeho výbor z Tacitových Annálů **39**, 387—388 (úvaha).
- Neumann K. J., Entwicklung und Aufgaben der alten Geschichte **38**, 130—131 (úvaha).
- Neurath Otto, Antike Wirtschaftsgeschichte **37**, 73 (zpráva).
- neutrum, zbytky neutra u adj. v lit. **36**, 342 (pozn.).
- Niebuhr Tod, Marcus, International arbitration amongst the Greeks **40**, 395 (zpráva).
- Niederle J. a V., Mluvnice řeckého jazyka díl II. **38**, 374—378 (úvaha).
- Niederle L., Život starých Slovanů **40**, 297—300 (úvaha).
- Niedermann M., Historische Lautlehre des Lateinischen **38**, 479 (zpráva).
- Nietzsche Bedřich, výbor z jeho pojednání filologických, vyd. A. Holzerem **37**, 400 (zpráva); **40**, 135—137 (úvaha).
- Nilsson M. P., jeho výklady o vzniku tragédie **38**, 406—409. — Dokazuje orientální původ Apollonův **38**, 476 (zpráva).
- Nikanor t. zv. Στυμαχίας, jeho nauka o interpunkci **36**, 82.
- Nikias, jeho choregický pomník kde stál **38**, 153 (zpráva).
- Nikostrate, již adresován druhý dopis Theany mladší **38**, 82—84.
- Nipperdey-Witte, vyd. Cornelia Nepota **40**, 315—316 (zpráva).
- Noack Ferd., Die Baukunst des Altertums **37**, 317 (zpráva).
- Norden/Ed., Die antike Kunstprosa 2. vyd. **37**, 73 (zpráva). — Jeho kritika některých míst z Cicerona **40**, 157—158 (zpráva).
- Noricum, jeho památky na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 16—17.
- Nováček V. J. vydal „Františka Palackého korespondenci a zápisky III. Korespondence z let 1816—1826.“ **39**, 106.
- Novák Arne, Jan Neruda (Zlatoroh II.) **37**, 389—391 (úvaha).
- Novák Jan V. a Arne: Stručné dějiny literatury české **37**, 60—66 (úvaha).
- Novák Jan Bedřich, Středověká diktamina v souvislosti s antikou a renaissancí **38**, 147—148 (úvaha).
- Novák Robert, jubileum jeho 60tých narozenin **40**, 393 (zpráva).
- novoplatonská škola, její stoupenky **38**, 193—201, 321—324.
- novoromantismus v římské literatuře 2. stol. po Kr. **40**, 81.
- Novosadskij N. J.: Греческая эпиграфика **37**, 298—299 (úvaha).
- Novotný František Dr., jeho překlad spisu Th. Zielinského „Starý svět a my“ **37**, 47—48 (úvaha).
- Novotný Jos., jeho překlad Lukianova „Paridova soudu“ **39**, 468 až 469 (úvaha).
- Numidia, její památky v archaeol. odděl. na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 102—103.
- numismatika viz mince.
- Oberhummer E., jeho zpráva o cestě posluchačů vídeňské university do Řecka **40**, 74 (zpráva). — Jeho přehled literatury o zeměpisu a národopisu antického Východu v l. 1891—1911 **40**, 76 (zpráva).
- Obrozenství; literární ovzduší v Čechách před dobou obrozenou **40**, 235—243; zájem o liter. němec. 235—237, anglic. 237, vliv antické liter. 238—239, literatur moderních 239, oslavné (básně 239 až 240; zájem o divadlo 241—242; o kritiku 242; o liter. českou 243; o české humanisty 243—244.
- Ὀδυσσεύς-Ulixes-Ulysses, výklad **39**, 321—334. I. Ὀδυσσεύς. Odvozováno od ὀδύσσασθαι 321—322. Tomu brání druhotvar Ὀλυπτεύς (Ὀλυτίης a pod.) 322—323; výklad Kretschmerův (z původního Ὀλυσσεύς vzniklo lidovou etymologií podle ὀδύσσασθαι Ὀδυσσεύς) 323—324; výklad Schmidův (Ὀλυσσεύς od koř. λυκ- [λεύσσω]) 324; Solmsenův (z původního Ὀδυσσεύς vzniklo dissimilací Ὀλυπτεύς) 324—325. II. Ulixes. Odkud má své l a x? Nejspíše vzešlo z Ὀλυσσεύς a pod. 325—326; výklad Kretschmerův (Římané přejali Ὀλυσσεύς prostřednictvím Messapiu, vyjadřující jejich spiranty svým

- α nebo $s[s]$ 327; Solmsenův (tvar α *ᾠδῶσσεύς* přešel k Římanům prostřednictvím Messapiu; tím nastala změna $\sigma\sigma$ v α , kdežto d v l teprve u Římanů) 326, 327. Avšak α mohlo býti převzato již z řečtiny; častěji zastoupena je ξ spirans, vzniklá z dentály 327—328; lze dokázat tvary *Ὀδύλλης* a pod. 328. III. *Ulysses* vzniklo ve středověku z domněnky, že psaní Ulixes zavineného neznalostí řečtiny 329; tisk a latinské překlady řeckých tvarů *Ὀδύλλης*: Vlisses rozšiřují tento tvar 330, a nesprávné mínění o pozdním zavedení α v latině usnadní návrat k řeckému $\sigma\sigma$ 331. První Zikmund Hrubý z Jelení se vrací ke správnému tvaru 332—333, avšak teprve za 200 let přijat všeobecně 333—334.
- ᾠφέλης* viz *Ἐποφείλης*.
 Olivet G., jeho překlad Platonova *Faidra* 39, 141—142 (úvaha).
 Olympia, výkopy Dörpfeldovy r. 1908 36, 74 (zpráva).
 Olympiodoros, jeho dcera mylně pokládána za filosofku 38, 190.
ὄνος, hliněný přístroj, výklad Xanthidův 38, 153—154 (zpráva).
 d'Ooge Martin L., The Acropolis of Athens 36, 157 (zpráva).
 Opikové = Oskové, jejich jazyk 40, 216—218.
 optativ sloves bezpříznakých 39, 214—215.
 Orfeus ve světle nového badání mythologického 37, 183, 186—188.
 orientální vliv na evropské myty a náboženství, badání v l. 1899 až 1909 37, 2—14, 81—85, viz mythologické badání. — Orientální kultury v římském náboženství v 1. stol. po Kr. 40, 81.
 Oropos, výkopy Tsuntovy r. 1908 36, 75 (zpráva).
ὀρθογραφός, jeho náhrobní stela v Athenách 38, 71 (zpráva).
 oské dialekty 40, 209—222.
 ostraka, nový nález 38, 153 (zpráva).
 Otte Jindř., Kennt Aristoteles die sogenannte tragische Katharsis? 39, 159 (zpráva).
 Otto W., jeho uveřejnění nápisu o prodávání kněžské hodnosti 37, 157 (zpráva).
 Ovidius, jeho poměr k básni *Ciris* 36, 166—171 viz *Ciris*. — Výbor Schnlzu 37, 398 (zpráva). — *Amores*, vyd. P. Brandta 38, 317 (zpráva). — Článek M. Pokrovského o kulturních výtěžcích z Ovidia 38, 318 (zpráva). — Jeho ohlasy v Kollárově „Slávy dceři“ 38, 220. — Fasti, složený ku podpoře náboženské politiky Augustovy 39, 101; jeho romantismus 171 až 172. — Jeho poesie erotická zahazuje úpadek v literatuře 40, 81, 84, 86—87. — Zretorisoval římskou poesii 40, 182—183. — Stupňování v jeho komposici 40, 322—327, 401—412; v epylliu o Ceykovi a Alcyoně ve scéně loučení (Met. XI. 461—477) 321 až 327, ve scéně shledání Alcyony s mrtvolou Ceykovou (710—735) 401—412.
 Pace B., jeho přednáška o III. mezinár. archaeol. kongressu v Římě 39, 477 (zpráva).
 Pagasy, objev Arvanitopulluv r. 1908 36, 75 (zpráva).
 Pagenstecher R., Unteritalische Grabdenkmäler 40, 447 (úvaha).
 Palacký Fr., zmínky o „Počátcích“ v jeho korespondenci 39, 113 až 118.
 palaeografie. Steffensova pomůcka ke studiu palaeografie klasických latinských 36, 77 (zpráva). — Maxe Ihma Latinská palaeografie 36, 396 (zpráva). — Franchi de' Cavalieri-Lietzmannova pomůcka ke studiu řecké palaeografie 37, 397 (zpráva). — Rukověť latinské p. od M. Prou 38, 316 (zpráva). — Řecká p. od V. Gardthausena 38, 316 (zpráva). — Úvod do řecké palaeografie od F. Steffense 39, 394 (zpráva). — O řecké palaeografii, dílo V. Gardthausena II. díl 2. vyd. 40, 156 (zpráva).
 Palata Fr., jeho překlady českých básní do latiny 39, 312—315 (úvaha).
 palatalisace, rozprava Baudouina de Courtenay 36, 299. — Pal. zubnic v tocharštině 37, 215.
 Palkovič Jiří, jeho překlady Homera pod vlivem překladů Vosových 40, 339—340.

- Palladas, básník, současník filosofky Hypatie **38**, 196.
 památky řecké v archaol. odděl. jubilejní výstavy v Římě 1911 **39**, 20.
 Pamfila, dcera Soteridova, filosofka **38**, 324—325.
 pamfylský dialekt **37**, 96.
 panegyrici Latini, vyd. Viléma Baehrense **38**, 480 (zpráva).
 Pannonie, jejich památky na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 16—17.
 pantomimus příčinou mravního úpadku v Římě **40**, 85.
 papyrologie, v. papyry
 papyry, z Oxyrhynchu a j. se zlomky Menandrových komoedií, Euripidových tragodií a j. viz Menandros atd. — Papyry řecké, pozorování Ibscherova **36**, 314 (zpráva). — Výbor z řeckých papyrů od G. Milligana **37**, 318 (zpráva). — Dílo Mitteis-Wilckena pro studium řeckých papyrů **38**, 396—397 (zpráva). — Pomůcka Vil. Schubarta **38**, 397 (zpráva). — Papyry z Oxyrhynchu, sv. IX., obsah. zlomky Sofokleových Ichneutů a Eurypyla a Sattyrova životopisu Euripidova **40**, 36—39 (úvaha). — Výbor papyrů řeckých vyd. R. Helbing **40**, 75—76 (zpráva). — Papyrus podávající doklad k cestě Germanikové do Egypta **40**, 76 (zpráva). — Papyrus obsah. egyptské zákony v době Ptolemaiovců **40**, 312—313 (zpráva). — Papyry obsah. úřední spisy Theadelfie z pol. 2. stol. po Kr. **40**, 470 (zpráva).
 παράγραφοι (diakr. znaménka) v Sofokleových Ichneutech **40**, 2.
 Paraspondylos, duchovní úředník, jemuž svědčí Psellovy listy 7.—9. a 118., **36**, 182—183.
 παραινέσεις γυναικείαι Theany mladší **38**, 10, 81—85.
 Paris-Roques, Lexique des Antiquités Grecques **37**, 73 (zpráva).
 Parmenides, je-li dialog Platonův **37**, 189—213, 334—348, 422 až 431, viz Platon.
 Parthenon viz Atheny. — Nové dílo „Le Parthénon. L'histoire, l'architecture et la sculpture. Introduction par Maxime Collignon. Photographies de Frédéric Boissonnas et W. A. Mansel & Co“ **40**, 161—166. O díle Michaelisové a Murrayové 161—162. O původu nového díla 162—163. Ocenění úvodu Collignonova 163 až 164, reprodukční části: architektury 164, skulptur 164—166. participium praesentis slovesných 7-kmenů ve slovanštině **39**, 215.
 Paschetto L., Ostia colonia Romana, storia e monumenti **40**, 358—359 (úvaha).
 „passer“ v básních Catullovyh **36**, 158 (zpráva).
 Pastrnek F., slavil šedesáté narozeniny **40**, 398.
 Patera, Adolf, nekrolog **40**, 79 až 80.
 Pavlu Josef, Die pseudoplatonischen Zwillingsdialoge Minos und Hipparch **38**, 133—134 (úvaha).
 Pedersen, jeho obměna Jagićovy theorie o slovanské kvantitě **37**, 22; námitky proti této obměně **37**, 28 a 29.
 Pelant K.: Plato **37**, 48—49 (úvaha).
 Pelikán Ferd., jeho překlad Longova románu „Dafnis a Chloe“ **39**, 289—291 (úvaha).
 pentametr řecký, o jeho interpunkci **36**, 81—93. Nauka starých grammatiků o interpunkci 81—82. Statistika interpunkcí v pentametru a z ní plynoucí vývody pro dobu 1. klassickou 84—85, 2. alexandrijskou 85—87, 3. římskou, a) od Augusta do Konstantina 87 až 89, b) od Konstantina do Justiniana 89—90. Všeobecné vývody 91—93.
 Pergamos, výkopy r. 1908 **36**, 75 (zpráva).
 περί φιλλίας πρὸς τοὺς ἀνεψιοὺς τοῦ παιοιόρχου κῶς Μικαήλ. titul Psellova listu 208, **36**, 189.
 περί γυναικὸς ἀφρονίας, spis Periktionin **38**, 178.
 περί γυναικὸς εὐκωμίας, spis Meisin **38**, 179.
 περί γυναικὸς σωφροσύνης, spis Finthyin **38**, 91.
 Περιχειρομένη, komoedie Menandrova; její objev, rozbor a rekonstrukce obsahu viz Menandros. — Vydání viz Lefebvre, Leeu-

- wen, Robert. — Jiný zlomek na papyru z Oxyrhynchu **36**, 8. — Jiný zlomek na papyru z Šejk-Ibadah, nyní lipském **36**, 8.
- Periktione, stoupenka učení Pythagorova **38**, 178—179.
- peripatetická škola, její stoupenky **38**, 190—191.
- Pernier L., jeho přednáška na III. mezinárodním archaeol. kongressu v Římě **39**, 476 (zpráva).
- Peroutka Em. Dr., Dějiny řecké. I. díl. **36**, 282—289 (úvaha). — Týž: Myšlenky císaře Marka Aurelia **36**, 467—468 (úvaha). — Týž: H. B. Walterse Řecké umění **37**, 134—135 (úvaha). — Nekrolog **39**, 474—476.
- Perrot-Chipiez, Histoire de l'art dans l'antiquité T. IX. **39**, 273 až 275 (úvaha).
- Persius, zretorisoval satiru **40**, 183.
- Peter H., Wahrheit und Kunst, Geschichtschreibung und Plagiat im klassischen Altertum **39**, 62 až 63 (úvaha).
- Petr Václav, jubileum jeho 40-leté literární činnosti **40**, 393—394 (zpráva).
- Petrarka, jeho vliv na Kollára **39**, 236—243.
- Petronius Arbiter, Hostina u Trimalchiona. Z latiny přel. Frant. Šebela a A. Veselý **36**, 147—148 (úvaha). — Cena Trimalchionis vyd. V. Heraeus **37**, 75 (zpráva).
- Petřík Václav Dr., Lukianovy Rozmluvy mrtvých. (Překlad.) **36**, 394—395 (úvaha).
- Pfeffel, Gottlieb Konrád, jeho básně „Die Tabakspfeife“ předlohou Čechova „Vyslouzilce“ **39**, 268—270.
- Philippson R., jeho studie o filosofických názorech Horatiových **38**, 478 (zpráva).
- Piě J. L., Článek Piěuv v 2. příloze „Nár. Politiky“ k č. 348 dne 17. pros. 1911: „Rukopis královodvorský před mezinárodním soudem palaeografu skvěle obstál“ **38**, 481 až 488 (zpráva).
- Pichlmayr F., jeho vyd. S. Aurelia Victoriana **38**, 480 (zpráva).
- Pindaros, jeho dithyramb pod vlivem tragoedie **38**, 165.
- písmo slovanské **40**, 460.
- Πυθολογία*, etymologie a výklad J. E. Harrisonové **38**, 404.
- platajská bitva, posouzení zpráv Herodotových **39**, 335—346, 401 až 421, viz Herodot.
- Platon, Faidon 4. vyd. Wohlrabevo **36**, 158 (zpráva). — Ion, překlad Rud. Neuhöfera **36**, 310—311 (úvaha). — Stát, obsah od C. Rittera **36**, 397—398 (zpráva). — Plato, spis K. Pelanta **37**, 48 až 49 (úvaha). — Lysis, překlad A. Mazánka **37**, 67—69 (úvaha). — Platon, spis C. Rittera **37**, 74 až 75 (zpráva). — Parmenides, o jeho pravosti **37**, 189—213, 334—348, 422—431. Přehled otázky 189 až 193. I. Jazykové námitky proti pravosti Parmenida (Dittenbergerovy 193—198, Kuglerovy 198 až 199, Ritterovy 199—202) jsou bezpodstatné, uznáme-li, že forma dialogu je výjimečná 193—203. II. Věcné námitky proti pravosti 203—213, 334—348, 422—431. 1. Poměr dialogu ke spisum Aristotelovým 203—213; pro pravost dialogu není svědectví u Aristotela 203—205; shody dialogu s místy Aristotelovými nedokazují, že by byl skladatel napodobil Aristotela 205—213. 2. Obsah a účel dialogu 334—348; není správné mínění (Apeltovo), že význam druhého dílu dialogu je negativní 335—340; třeba uznati smysl pozitivní 341—346; obsahem dialogu je řešení otázky o poměru idejí k věcem jednotlivým 346—347; toto řešení neupírá Platonovi ani Aristoteles 347—348. 3. Osoby a scenerie dialogu; obojí není překážkou, abychom dialog uznali za Platónův 422—429. 4. Poměr Parmenida k ostatním spisum Platonovým; pravost dokazuje jeho vztah k Sofistovi, Theaitetu a Filebovi 429—430. Proto lze uznati Parmenida za dialog Platónův 431. — Protagoras, VI. vyd. Deuschle-Nestleovo **38**, 75 (zpráva). — Plato, spis C. Rittera **38**, 131 až 133 (úvaha). — Faidros, překlad G. Oliveta **39**, 141—142 (úvaha). Obrana Sokratova, překlad J. Entlichera **39**, 142—143 (úvaha).

- Nová badání o Platonovi, spis C. Rittera **39**, 275—281 (úvaha).
 — Význam Platonův pro řečnictví, spis S. Pötsche **39**, 281 až 283 (úvaha). — Charmides, překlad A. Mazánka **39**, 309—311 (úvaha). — Platonische Aufsätze, spis R. Apelta **39**, 463—466 (úvaha). — Faidros, vyd. J. C. Vollgraff **40**, 77 (zpráva). — O pravosti listů Platonových, spis R. Hackforth **40**, 157 (zpráva), 288—290 (úvaha). — O prvním platonském listě, čl. O. Immische **40**, 314 (zpráva). — Hippias Minor, výklad O. Krause **40**, 452—454 (úvaha). — Apologie Sokratova vyd. J. Sedláčka **40**, 454—455 (úvaha). — Faidros, překlad A. Koláře **40**, 455—457 (úvaha). [Platon], Minos a Hipparchos, spis J. Pavlu **38**, 133—134 (úvaha). — Platonská škola, její stoupenky **38**, 180 a 181. — O době složení Faidra, diskuse mezi C. Barwickem a H. v Arnimem **40**, 474 (zpráva). — O době složení Fileba čl. H. Kaltenberga **40**, 474 (zpráva).
 Plésent Ch., Le Culex. Poème Pseudovirgilien. — Le Culex. Étude sur l'Alexandrinisme latin **38**, 280—281 (úvaha).
 Plessis, Frédéric: La poésie latine. **36**, 464 (úvaha).
 Plinius Mladší, Golikův výklad jeho listu o křesťanech **36**, 398 (zpráva). — Listy, vyd. Kukulova **37**, 381 až 382 (úvaha). — Výbor z listů v českém překladu J. Čapka **38**, 386 (úvaha). — Výbor z jeho listů, vyd. J. Sedláček **39**, 388—389 (úvaha).
 Plinius Starší, Rhetorická manýra v jeho Nat. Hist. **40**, 182.
 Plutarchos, Themistokles a Perikles 3. vyd. Seifert-Blass-Kaiser **36**, 398 (zpráva). — Životopisy Tiberia a Gaia Graccha, vyd. Konr. Ziegler **39**, 159 (zpráva). — Životopis Perikleův, vydání Tom. Hrubého **39**, 387 (úvaha). — Plutarchos, spis R. Hürzela **40**, 40—42 (úvaha).
 Pnyx athenská, výkopy na ní **38**, 71 (zpráva).
 podagristická literatura **36**, 220 až 222.
 Podlipská Sofie, její korespondence s Josefínou Brdlikovou **38**, 308 až 310.
 „Poesie světová“ Schulzova Hálkova a Nerudova; přípravy k ní **39**, 263—268.
 Poetae Latini minores, vydání Bährens-Vollmerovo **37**, 75 (zpráva.)
 pohár v podobě býčí hlavy nalez. na akropoli mykenské **39**, 75 (zpráva).
 Pohlenz, M., jeho článek o významu písmen M a A v Cic. Tusc. **38**, 477. — Jeho vyd. Ciceronových Tuskulánek. Kn. I. II. **39**, 318 až 319 (zpráva).
 Pokrovskij M., Neue Beiträge zur Charakteristik Ovids **38**, 318 (zpráva).
 Pola, její památky v archaeol. odděl. na jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 16.
 Polák Ant. Dr., Karthago **37**, 66 (úvaha).
 Pöhlitz Karl Heinrich Ludwig, jeho úvod ke spisu Das Gesamtgebiet der deutschen Sprache byl předlohou Jungmannova článku o klasičnosti **37**, 117—121. — Vliv P-ův na Jungmannovu Slovesnost **38**, 346; 347—349, 416; význam 349—351, spisy 416—418; Praktisches Handbuch hlavní předlohou Jungmannovy Slovesnosti 418; Jazykové úsilí Pöhlitzovo — shodné s Jungmannovým 418—423.
 Polybios, jeho relief nalez. v Kleitoru v Arkadii **39**, 75 (zpráva). — O době složení jeho Dějin **40**, 12—25. Pevné body: r. 168 př. Kr., kdy ukončeno třiapadesátiletí římských výbojů, jež chce Polybios vypsati, a r. 146 př. Kr., jehož události se připomínají již v kn. III. a proti plánu i v posl. 12—13. I. Kolik knih bylo napsáno před r. 146? Vypsány události obsažené v kn. I-XXXI. 23. tedy již před r. 146 překročen třiapadesátiletý plán — hranice r. 168. 13—14. II. Vydání díla před r. 146. Dějiny začal Polybios vydávati ke konci svého pobytu v Římě. Pro bouřlivý rok 146 došel však jen do IV. nebo V. kn. 14—21. III. Domnělé přepracování dějin po r. 146. Revise

- patrna pouze v III. kn. a byla asi z posl. prací Polybiových 21—24. IV. Dokončení dějin 24—25. — Polybios, spis R. Laqueura 40, 39—40 (úvaha).
- Pompeje, objev nového hřbitova 36, 76 (zpráva). — Pompeji in Leben und Kunst, dílo Aug. Maua 2. vyd. 36, 76—77 (zpráva). — Pompeji, dílo Fr. Duhna 38, 75 (zpráva). — Nové objevy 39, 156 (zpráva).
- Pomponius Mela, vliv rhetoriky na jeho mluvu 40, 181.
- Poralla P., Prosopographie der Lakedaemonier 40, 317 (zpráva).
- Portréty, antické, dílo R. Delbrücka 40, 155 (zpráva).
- Porzeziński Viktor, jeho Úvod do jazykozpytu“ v německém překladu Boehmově 37, 479 (zpráva).
- Poseidon ve světle novějšího badání mythologického 37, 10, 12, 83, 175.
- Poseidonios, jeho náboženský stoicismus 39, 7, 95.
- possessivní vazba se střídá s dativem v ide. jazycích 40, 45—49; česká possess. adjektiva tvořená od vlastních jmen, jež jsou svým původem adjektiva, v nářečí na Pardubicku 40, 54.
- Postgate J. P., jeho vydání římských lyrík 38, 398 (zpráva). — Jeho mínění o osobě elegika Lygdama 39, 1, 3.
- Potebnja, zmínka o něm v Jagicových „Dějínách slovanské filologie“ 38, 37.
- Pötsch Stan., Platons Bedeutung für Redekunst und Redekunstlehre 39, 281—283 (úvaha).
- Poulsen Fred., Der Orient und die frühgriechische Kunst 40, 42—43 (úvaha).
- praenestská sponka, její nápis 40, 203—204.
- Praechter Karel, 10. vyd. Überwegových dějin filosofie I. sv. 36, 315 (zpráva).
- Prasek Vincenc (nekrolog) 40, 80.
- praslovanština, intonace a přízvuk v praslovanštině 37, 22—23; její rozdíly dialektické 40, 400; praslovanská mluvnice Mikkolova 40, 399—400 (zpráva).
- Pravidla českého pravopisu 40, 465 až 467 (úvaha).
- pravopis, Jagičův názor o opravě pravopisu 38, 42; český pravopis 40, 465—467.
- Pražák Albert: Korrespondence Sofie Podlipské a Josefíny Brdlíkové 38, 308—310 (úvaha).
- Pražák-Novotný-Sedláček: Latinsko-český slovník 37, 467—474 (úvaha).
- předložky na a v 36, 298.
- Preis P. J., zprávy o poměrech českých v jeho korespondenci 40, 467—468 (úvaha).
- Preisendanz K., jeho vyd. básní anakreontických 39, 480 (zpráva).
- přejatá slova, ve slovanštině 36, 59—60, 297; 40, 301—302. 304; ve slovinštině 36, 297; v rumunštině (ze slovanštiny) 36, 299; v češtině (z němčiny) 40, 306 až 308.
- v. Premierstein A., jeho výklad vlysu Parthenonu 40, 312 (zpráva).
- Přerovský V., O vzniku bukolického básnictví řeckého 40, 311 (úvaha).
- Pressius Pavel 36, 420.
- Prestel J., jeho překlad Vitruviova spisu De architectura 39, 78—79 (zpráva).
- Preuss K. Th., jeho výklad o vzniku tragoedie 38, 340—346.
- Priapea charakterisují mravní pokleslost v 1. stol. po Kr. 40, 87.
- Pridik Eugen: Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini III. sv. 36, 76 (zpráva).
- Pringsheim H. G., jeho mínění o oděvu tragického herce 38, 173—174.
- Printz W., jeho německý překlad Meilletovy Introduction 36, 398 až 399 (zpráva).
- Přípravy k latinským a řeckým klasikům. Vyd. J. Zejda 38, 288—289 (úvaha). — K Homerově Iliadě. Zp. XVI. Vyd. J. Kurt. 38, 289—291 (úvaha). — K básním Horatiovým od F. Servita 40, 295—297 (úvaha).
- Prisca, antická filosofka křesťanská 38, 325.
- přízvuk praslovanský 37, 23; štokavský 37, 23; p. vládne v češtině nad délkou 40, 145.
- Προμηθεὺς περκαεὺς Aischylův, v jehož zlomku shledáván doklad pro

- kozlí podobu Satyrů **38**, 328—329, 330—331.
- Propertius, jeho poměr k básni Ciris **36**, 166—171, viz Ciris. — Výbor Schulzův **37**, 398 (zpráva). — Vydání od Ellis-Postgate-Phillimora (bibliofilské) **38**, 398 (zpráva). — Vydání K. Hosia **38**, 480 (zpráva). — Náboženský ohlas v jeho elegiích **39**, 101; jeho romantismus 171.
- πρὸς νεοφώτιστον ὡς ἐκ τοῦ βασιλέως τοῦ Μονομάχου* . . ., titul Psellova listu 155. **36**, 189.
- prosa umělecká, antická, spis Nordenův **37**, 73 (zpráva).
- prosodie, spis J. Krále o české prosodii **36**, 470—473; (úvaha). — prosodie básní Erbenových **38**, 103—116, 224—254.
- prosopografie Lakedaimoňanů. vyd. P. Poralla **40**, 317 (zpráva).
- πρὸς τινὰ κάπηλον μεγάλανον καὶ φιλοσοφούντα διάκονα* titul Psellova listu 206. **36**, 189.
- provinciální školy v římské literatuře **40**, 81.
- Psellos Michael, jeho epistolografie **36**, 18—25, 94—106, 182—208. I. Životopis Psellův 19—25, 94 až 98. Jeho narození, mládí 19—21, příchod ke dvoru 22—24, vstup do kláštera 24—25, návrat do Byzantia a jeho vlivné postavení u dvora 25, 94—98. II. Rozbor listů Psellových 98—106, 182 až 201. Podle rozdělení Rhodiova skup. 1. obsahuje listy svědčící císařům a členům císařské rodiny 99—106, skup. 2. listy svědčící osobám duchovním 182—184, skup. 3. listy psané úředníkům světským 184—188, skup. 4. listy svědčící soukromým osobám 188 až 190, skup. 5. listy bez označení adresáta 190—191. Doba Psellova ve světle jeho listů: současný život byzantský 191, poměry v Helladě 191—192, poměry úředníků 193—194, osoby císařského rodu 194—197. Účel Psellovy epistolografie v poměru k jeho zásadám 197—201. III. Charakteristika Psellova 201—208. Psellos je repraesentantem své doby, v něm se soustředí řecká učenost XI. stol. 202—203, avšak
- ráz doby zanechává i neblahé stopy v jeho povaze 203—208.
- τῷ ψηφῶ* titul Psellova listu 198, a 199. **36**, 188—189.
- Ψολόεις*, kněží Dionysovi v Orchomenu **38**, 336—337.
- Ptolemais z Kyreny, stoupenka učení Pythagorova **38**, 179—180.
- Puchmajer Ant., jeho překlad z Homera pod vlivem Vossových překladů **40**, 412—413.
- Puchstein O., jeho mínění o prvcích ionské hlavice sloupové **40**, 74 (zpráva).
- purpur starověký, mínění Friedländerovo **36**, 314 (zpráva).
- Putsche C. E., jeho mínění o básni Dirae **39**, 178—198 *passim*; námitky proti pravosti 183, 184.
- Pypin A. N., jeho životopisné vzpomínky **38**, 122—129, 258—269; poměr Pypinův k Černyševskému 123; vzpomínky na Grigoroviče 123—124, Srezněvského 124; stanovisko Pypinovo k Malorusům 125—126; jeho poměr k „Sovremenniku“ 126, dojem z první návštěvy v Čechách 127 až 129, 258—264; Pypin a panslavismus 260—264; druhá návštěva v Čechách a pessimistický názor Pypinův o budoucnosti českého národa 264—268; P. o Hankovi 269.
- pythagorská škola, účast žen v její filosofii **38**, 6—10, 81—93, 178 až 180.
- Quis Ladislav, uspořádal vydání Nerudovy belletrie I., **39**, 389 až 392 (úvaha). — Nekrolog **40**, 400.
- Racek Doubravský **36**, 424—425.
- Raeder Hans, jeho výklad Platónova Parmenida **37**, 347.
- Radermacher Lud., jeho vydání Sofokleova Oidipa na Koloně **37**, 74 (zpráva); Aianta **40**, 396 až 397 (zpráva).
- Rais K. V. **37**, 71—72.
- Rauchenstein Rudolf, jeho vydání Isokratova Panegyriku a Areopagitiku **37**, 131—134 (úvaha).
- recitace antických památek v berlín. král. divadle **40**, 158 (zpráva). — Veřejné v 1. stol. po Kr. **40**, 486.
- řečnictví římské, jeho úpadek **40**, 274, viz rhetorismus.
- Regesta Emlerova, bohemica appellativa v nich **40**, 150—152.

- Regling Kurt, jeho vydání Salletových Antických mincí **36**, 398 (zpráva).
- Rehdanz-Blass, jejich vydání vybraných řečí Demosthenových **38**, 52—55 (úvaha).
- Řehoř Pražský, M. **36**, 403.
- Reid James S., The municipalities of the roman empire **40**, 316 (zpráva).
- Reich H., Der Mimus **38**, 341.
- Reinach A. J., jeho přehledy výzkumů v řecké epigrafii **38**, 154 (zpráva). — Jeho přednáška na III. mezinár. archaeol. kongresu v Římě **39**, 476 (zpráva).
- Reinach Sal., jeho anthropologický směr v mytologii **37**, 186—189, viz mytologické badání. — Jeho mínění o kultu Dionysově **38**, 407.
- Reinbeck Jiří, rytíř, byl částečně předlohou Jungmannovy Slovesnosti **38**, 426.
- Reisch E., jeho výklad o vzniku tragoedie **38**, 329—334.
- Reitzenstein R., Das Märchen von Amor und Psyche bei Apuleius **39**, 466 (úvaha).
- rekonstrukce římských památek na jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 104—105; starého Říma 105 až 106.
- relief náhrobní athenský ze IV. stol. př. Kr. v museu v Berlíně **39**, 75 (zpráva).
- Rešl Tomáš **36**, 420.
- revoluční období kultury římské v 1. stol. př. Kr. **39**, 5—7.
- Revue épigraphique **40**, 313 (zpráva).
- Rgvéd, výběr hymnů v překladě Hillebrandtově **40**, 477 (zpráva).
- rhetorismus v literatuře římské 1. století po Kr. **40**, 81—92, 174 až 192. Rozdíl mezi rhetoricismem a romantismem 81—82. Nedostatek zájmu o minulost: odpor k starým spisovatelům, k mytologii, historii 82—83. Úpadek mravní: špatný vliv umění výtvarných 84, pantomimus 85, zkaženost žen 85—86, rozvrat rodinného života, paederastie 86. Obraz doby v literatuře: v poesii Ovidiově 86—87, v lascivní poesii vůbec 87—88, rozvoj satiry a probuzení idyllismu 88; špatní císařové 88—89, pronásledují své domnělé odpůrce, spisovatele 89; to plodí potupné básně a pamflety nebo nutí k pochlebenství 90; hmotná bída básníků 90—91, množení sebevražd 91—92; útěcha ve filosofii 92. Úpadek života politického zavinuje úpadek řečnictví 174. Místo něho deklamace v rhetorických školách 174—177; obsah a sloh deklamací: suasorií 177, controversií 177—178; rhetorická manýra vniká do dějepisu 181, filosofie 182, poesie vůbec 182—183, satiry, epiky, tragoedie 183. Rozmnožení poesie dilettantské 184—185; básni vysocí hodností 185, ženy 185 až 186; agony básnické, veřejné recitace 186. V malířství snaha po malebnosti 187—188. Filosofie rázu individualistického 188 až 190. Náboženství nejednotné 190 a 191; rozvoj orientálních kultů 191—192.
- Rhodius Br., jeho práce o životě Psellově a vydání Psellových listů **36**, 19, pozn. 2., jeho rozdělení listů v pět skupin 98—99, jeho mínění 20—25, 94—106, 182—208 passim.
- Rhodos (Lindos), výkopy Kinchovy r. 1908 **36**, 75 (zpráva). — Eponymové rhodští, doplňky k seznamu Bleckmannovy **40**, 166 až 173, viz eponymové rhodští.
- Ridgeway W., jeho výklady o vzniku tragoedie **38**, 409—411.
- Riffer Vl., jeho výklad slova *συκοφαντης* **39**, 320 (zpráva).
- Richter F., Lateinische Sakralinschriften **38**, 479 (zpráva).
- Richter Otto, Das alte Rom **40**, 471—472 (zpráva).
- Richterová E., její spis o fonetice **39**, 399 (zpráva).
- Řím, černý kámen — hrob Romulův na foru **36**, 316 (zpráva). — Požár za Nerona, výklad Hülseňův **36**, 316 (zpráva). — Topografie starého Říma od A. Diehla **37**, 72 (zpráva). — R. Lanciani, Das Forum Romanum **37**, 158 (zpráva). — Jubilejní výstava 1911, jejíž archaeol. oddělením položen základ k budoucímu museu imperia římského **39**, 13—20, 102

- až 106; odd. starého Říma 15, imperia římského 15—16, rekonstrukce starého Říma 105—106. — Topografie Kiepert-Huelsenova ve 2. vyd. **39**, 395 (zpráva). — Průvodce Helbigův ve 3. vyd. **40**, 313 (zpráva). — Spisek O. Richtera o starém Ř. **40**, 471—472 (zpráva).
- Ritter Constantin, Platons Staat **36**, 397—398 (zpráva). — Jeho spis Platon **37**, 74—75 (zpráva). — Totéž **38**, 131—133 (úvaha). — Jeho mínění o Platonově Parmenidu **37**, 193, 199—202. — Jeho Neue Untersuchungen über Platon **39**, 275—281 (úvaha).
- Robert C., jeho konjektury při rekonstrukci nově objevených Menandrových komedií **36**, 1—18 passim. — Týž: Der neue Menander **36**, 50—52 (úvaha). — Die Masken der neueren attischen Komödie **39**, 383—384 (úvaha). — Jeho mínění o Sofokleových Ichneutech **40**, 1—12 passim.
- Roberts W. R., jeho vydání spisu Dionysia Halikarnasského O pořádku slov **38**, 315 (zpráva).
- Robertson D. S., Lucius of Madaura: a difficulty in Apuleius **38**, 156 (zpráva). — Jeho emendace záhadného místa v Apulejových Metamorfosách (IX. 27) **39**, 162 až 163.
- Rocznik slawistyczny **36**, 149—150 (úvaha); **40**, 160 (zpráva).
- Rodenwaldt G., jeho dílo o výkopech v Tiryntě. II. sv. Die Fresken des Palastes **40**, 154—155 (zpráva).
- rodiče, ve staré češtině nebyl ještě ustálen výraz pro tento pojem **40**, 305.
- Rogers Bickley Benjamin, jeho vydání Aristofana **37**, 397—398 (zpráva).
- Rohde E., jeho řešení záhad v Apulejových Metamorfosách **39**, 161 až 167 passim.
- ροῖβδος, nějaký zvuk, scénická poznámka v Sofokleových Ichneutech **40**, 3.
- romantismus a romantická literatura římská doby Augustovy **39**, 5—12, 92—101, 168—177. Úvod 5—12; mezi r. 50—40 př. Kr. vrcholí duch revoluční, z něhož vzhází idyllismus 5—9; r. 30 končí perioda revoluční, s ní zaniká idyllismus a počíná doba romantismu 9; tento přechod lze stopovati zejména v poesii 9—12. Doba Augustova, její 1. perioda—romantismus 92—101, 168 až 177. Změna poměrů politických 93—94; filosofie Augustovy doby 95—96; náboženství, Augustovy reformy 97—101, podporovány literaturou 101; záliba v minulosti jeví se v poesii i próse 168—172 (význačné mythologické epos 172—173); v sochařství a malířství 173—174; charakteristika celého období romantického 174 až 177. — Úpadek romantismu doby Augustovy **40**, 81.
- Roscher W. H., ukončen III. sv. jeho mythologického slovníku **36**, 315 (zpráva). — Jeho theorie v srovnávací mythologii **37**, 163—165, viz mythologické badání.
- Roszbach Otto, jeho vydání Liviových perioch **37**, 320 (zpráva).
- Rostovcev Michal, jeho studie o antické dekorativní malbě v jižním Rusku **36**, 76 (zpráva). — Týž: Malby v keréské hrobce nalez. r. 1891 **39**, 53—54 (úvaha). — Týž: Studien zur Geschichte des römischen Kolonats **39**, 59 až 62 (úvaha).
- Rothe C., Ilias als Dichtung **38**, 50 až 52 (úvaha). — Jeho spis Der augenblickliche Stand der homerischen Frage **40**, 359—362 (úvaha).
- Rouse W. H. D., jeho výklad o dvojím pohřbu Polyneikově v Sofokleově Antigoně **38**, 313 až 314 (zpráva).
- Roussel P., jeho výklad o seznamech delských archontů **39**, 75 (zpráva).
- Rousselot, jeho metoda při měření zvuků a slabik **40**, 143—144.
- Rozmlouvání mladého se starým **40**, 259—262.
- Rožnay Sam., jeho překlad z Homera pod vlivem překladů Vossových **40**, 413—414.
- Ruehl Fr., jeho vyd. Xenofontových menších spisů. II. sv. **39**, 77 (zpráva).
- rukopisy v thessalských klášteřích nově objevené **39**, 399—400

- (zpráva). — RKZ, zmínky o nich ve vzájemných dopisech prof. Alberta a J. Gebauera **36**, 44 až 46; 269. — Krek nevěří v pravost RKZ **37**, 287—288; **38**, 44. — Žunkovič, Rukopisy Zelenohorský a Královský **38**, 399—400 (zpráva). — O Pičové „Zprávě“ **38**, 481—488. — O pokusu rehabilitovat RKZ **39**, 80. — Odpověď na článek Žunkovičův v „Českém Slově“ ze dne 10. března 1912 **39**, 160.
- ruský jazyk, chrestomatie dialektů velkoruských od Durnova **40**, 400 (zpráva).
- Rutulové, jejich jazyk **40**, 208.
- Saalburská pevnost, její model na jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 18.
- Salač A., jeho překlad Lukianova Toxarida **40**, 140—143 (úvaha).
- Salome, antická filosofka židovská **38**, 326.
- Scapula*, komoedie Menandrova; její objev, rozbor a rekonstrukce obsahu viz Menandros. — Vydání viz Lefebvre, Leeuwen, Robert.
- samohlásky, nosovost českých samohlásek v sousedství nosových souhlásek a před pauzou **40**, 146.
- sandhi **36**, 299.
- sanskrtská mluvnice **40**, 476.
- Sandys, John Edwin, jeho dějin klassické filologie II. a III. díl **36**, 78 (zpráva). — Jeho vydání Aristotelovy Ústavy athenské **39**, 318 (zpráva).
- Sapfo a Simonides, spis Wilamowitzův **40**, 137—139 (úvaha).
- Sathas K. N., jeho práce o životě Psellově a vydání Psellových listů **36**, 19, pozn. 2., 20, jeho mínění 19—25, 94—106, 182—208 passim.
- satira římská v 1. stol. po Kr. **40**, 88.
- Satrové, thrácký kmen, ztotožňování se Satry **38**, 177.
- Satrové v řecké tragoedii **38**, 161 až 177, 328—346, 401—415 passim.
- satyrské drama, jeho poměr k tragoedii **38**, 161—177, 328—346, 401—415 passim.
- Sauer Bruno, jeho mínění o Atheně lemnijské **38**, 71 (zpráva).
- Saussure, jeho zákon **37**, 27; nekrolog **40**, 160.
- Сборникъ археологическихъ статей, поднесенный графу А. А. Бобринскому **39**, 52—56 (úvaha.)
- Sborn.k filologický **38**, 77 (zpráva); **40**, 320 (zpráva). — Sborník prací filologických J. Královi **40**, 469.
- v. Scala R., jeho přednáška na III. mezinár. archaeol. kongresu v Římě **39**, 476 (zpráva).
- Scaliger Josef, přičítá báseň Dirae Valeriu Catonovi **39**, 178—198 passim.
- „Scriptor Latinus“, lat. časopis, vyd. V. Lommatzsch **38**, 157; **40**, 476 (zpráva).
- Sedláček August: Místopisný slovník historický království českého **38**, 159 (zpráva).
- Sedláček Josef, jeho překlad Cic. Tuskulánek kn. II. **37**, 69 (úvaha). — Jeho výběr z listů Plinia Ml. **39**, 388—389 (úvaha). — Jeho vydání Platonovy Apologie Sokratovy **40**, 454—455 (úvaha).
- Seeck O., jeho animistický směr v mythologii **37**, 407—409, viz mythologické badání. — Týž: Geschichte des Untergangs der antiken Welt III. díl **37**, 295—298 (úvaha). — Totéž V. díl **40**, 398 (zpráva).
- Seemann Otto, jeho mythologie Řeků a Římanů 5. vyd. **37**, 316 (zpráva).
- Seger H., jeho práce o Psellovi **36**, 19, pozn. 2., 98, pozn. 1., jeho mínění 19—25, 94—106, 182—208 passim.
- Seibt Karel, Wolfova stať o něm v Pokrokové Revue VI., 676 **38**, 160 (zpráva).
- semitský vliv na řecké myty a náboženství **37**, 2—14, viz Gruppe, Campbell, Bérard, Assmann, Fux.
- Seneka filosof, Listy, vyd. Summer-sovo **37**, 320 (zpráva). — Listy, vyd. Hauckovo **37**, 480 (zpráva).
- Článek Th. Birta **38**, 316 (zpráva). — O pravosti jeho Herkula Oetského čl. E. Ackermann; o účelu jeho tragoedii čl. Th. Birta **40**, 78—79 (zpráva). — Odpůrcem romantismu **40**, 82, 83.
- Seneka rhetor, jeho dílo **40**, 176. — Stopy rhetorismu již u něho **40**, 181.

- Serapis, nápis o jeho kultu na Delu **40**, 156 (zpráva).
- Servit F., jeho přípravy k Horatiovi **40**, 295—297 (úvaha).
- Sesklo, vesnice v Thessalii, u níž objevena akropole **38**, 16, 18—21, 96—103, 202—206.
- Sextius Q., jeho ethický směr ve filosofii **39**, 95—96. — Úpadek jeho školy v 1. stol. po Kr. **40**, 84.
- Seymour Thomas Day, Life in the Homeric age **37**, 45—47 (úvaha).
- Shewan A., The lay of Dolon **38**, 398 (zpráva).
- Schaarschmidt L., jeho mínění o Platonově Parmenidu **37**, 192.
- Schanz Martin, jeho dějiny římské literatury. I. 2³ **36**, 317. — II. 1³ **38**, 315—316. — II. 2³ **40**, 79 (zprávy).
- Schenk Rudolf, Některé poznámky k jeho Výboru z elegiků římských **40**, 159 (zpráva).
- Schenkl Jindr., Eine byzantinische Übersetzung der carmina amatoria Ovids **38**, 285 (úvaha).
- Schlenklová Elsa, její překlad Burnetových „Počátků řecké filosofie“ **40**, 396 (zpráva).
- Schleiermacher Fr., jeho mínění, že Platonův Parmenides je nedokončen **37**, 189, 336.
- Schliemannovy sbírky athenského musea, jejich imitace na Jubilejní výstavě v Římě 1911 **39**, 20.
- Schmid W., jeho mínění o dithyrambu a jeho významu pro vznik tragoedie **38**, 166, 401—404. — Jeho 5. vyd. Christovy řecké literatury. Sv. I. **38**, 315 (zpráva). — Jeho 6. vydání Christovy řecké literatury Sv. I. **38**, 478 (zpráva). — Jeho 5. vyd. Christovy řecké literatury. Sv. II. **240**, 473 (zpráva).
- Schmidt H., jeho theorie v srovnávací mythologii **37**, 89—90, viz mythologické badání.
- Schneeweis Edmund, Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Tschechischen **40**, 306—308 (úvaha).
- Schneidewin - Nauck - Radermacher, 10. vyd. Sofokleova Aianta **40**, 396 (zpráva).
- Schönfeld M., Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen **38**, 479 (zpráva).
- Schrader O., jeho animistický směr v mythologii **37**, 402—405, viz mythologické badání. — Die Indogermanen **38**, 318 (zpráva). — Schriefel K., Athene, výklad jména, **38**, 284—285 (úvaha).
- v. Schroeder L. vidí v zvířecích sborech klassické komedie původní vegetační demony **38**, 343 až 344.
- Schroeder Otto, Vorarbeiten zur griechischen Versgeschichte **36**, 273—278 (úvaha). — Über den gegenwärtigen Stand der griechischen Verswissenschaft **40**, 293 až 294 (úvaha).
- Schröder R., jeho theorie v srovnávací mythologii **37**, 89, viz mythologické badání.
- Schubart Vil., Papyri Graecae Bero-linenses **38**, 397 (zpráva).
- Schuchardt H., Sprachgeschichtliche Werte **38**, 287 (úvaha).
- Schulten A., dokazuje, že Římané převzali pilum od Iberů **38**, 476 až 477 (zpráva). — Jeho přehled literatury o zeměpisu římského Západu **40**, 76 (zpráva).
- Schulz Ferdinand, přípravy k jeho, Hálkově a Nerudově „Poesii světové“ **39**, 263—268.
- Schulze K. P., jeho 5. vydání elegiků římských **37**, 398 (zpráva).
- Schwabe Arn.: Athen **36**, 157 (zpráva).
- Schwartz Eduard: Charakterköpfe aus der antiken Litteratur II. odd. **37**, 73—74 (zpráva).
- Schwartz W., jeho směr srovnávací mythologie **37**, 161—168, viz mythologické badání.
- Schwela G.: Lehrbuch der niederwendischen Sprache **37**, 51 (úvaha).
- Siebeck H., jeho mínění o Platonově Parmenidu **37**, 205, 208 až 212, 429.
- Sieck Arnošt, jeho theorie v srovnávací mythologii **37**, 86—88, viz mythologické badání.
- Sieg a Siegling, jejich badání o novém jazyku indoevropském **37**, 213—216, viz tocharština.
- Sihler E. G.: Annals of Caesar. — C. Julius Caesar (něm.) **40**, 78 (zpráva).
- Sikulové, jejich jazyk **40**, 334 až 335.

- sikyonské sbory mimické na počest heroa Adrasta **38**, 167, 403, 407, 410.
- Silenos (Silenové) v řecké tragoedii **38**, 161—177, 328—346, 401—415 passim.
- Silentiarius Pavel, vyd. P. Friedländera **39**, 396 (zpráva).
- Sinko Th., jeho příspěvky k Apulejovi **40**, 79 (zpráva).
- sjezd ruských filologů r. 1903 **38**, 28—29.
- skepticismus, jeho stoupenky **38**, 191—193.
- Skrbinšek Josef, Praktická cvičebnice jazyka slovinského se slovníčkem **39**, 71—72 (úvaha).
- Skutsch Frant., Aus Vergils Frühzeit **36**, 161. — Jeho mínění, že báseň Ciris složil Cornelius Gallus, viz Ciris. — Jeho mínění o rozdílu v kvantitě sloves esse = jísti a esse = býti **39**, 397 (zpráva). — Jeho mínění o latinském přízvuku **39**, 397—398 (zpráva). — Jeho výklad Verg. ekl. X. 50 n. **40**, 93.
- slabika, trvání slabik v češtině **40**, 144—145.
- Slater D. A., jeho výklad IV. eklogy Vergiliovy **39**, 396—397 (zpráva).
- sloup ionský, o prvcích jeho hlavičky, mínění Puchsteinova a Luschanova **40**, 74 (zpráva).
- Slované, jejich styky s Turkotatary a Germány pojednání J. Janka **36**, 57—60 (úvaha). — Pravlast **36**, 296. — Život starých Slovanů, spis. L. Niederle **40**, 297—300 (úvaha). — O pravěku slovan., spis J. Janka **40**, 300—305 (úvaha).
- slovesa, nepřechodná mívají v řeč. při sobě akkus. neutr. zájmena **36**, 348; česká páté třídy, přehlasované tvary v nář. moravských **38**, 25; slovanská s praesentním kmenem na -i, jejich 3. pl. **39**, 211—215; bezpříznaká, jejich optativ **39**, 214; staroindická IX. třídy **39**, 215; česká slovesa III. 1. odvozená od adjektiv ustupují odvozeninám z třídy II. **40**, 103.
- slovinština, intonace a přízvuk **37**, 22—23. — Mluvnice slovinská Skrbínškova **39**, 71—72 (úvaha).
- slovník, Roscherův mythologický III. sv. **36**, 315 (zpráva). — Veliký historický slovník řeckého jazyka se připravuje **36**, 317 (zpráva). — Merguetův slovník k Vergiliovi **36**, 317—318 (zpráva). — The-saurus linguae Latinae **36**, 399 (zpráva). — Slovník řeckých starožitností Paris-Roquesův **37**, 73 (zpráva). — Güthlingův německo-řecký **37**, 399 (zpráva). — Waldův latinský etymologický ve 2. vyd. **37**, 479—480 (zpráva). — Latinsko-český, vyd. Pražák-Novotný-Sedláček **37**, 467—474 (úvaha). — Herwerdenův řecký **38**, 73 (zpráva). — Georgesův latinsko-německý v 8. vyd. **39**, 319 (zpráva). — Passowův řecko-německý, vyd. Vil. Crönert **39**, 480 (zpráva). — Staročeský **40**, 27—32.
- Smal-Stockyj, jeho mluvnice maloruská **40**, 400 (zpráva).
- Smetánka Emil., Staročeské Životy svatých Otcův **37**, 140—142 (úvaha); datování Hradeckého rukopisu **39**, 160.
- Smith E., Tocharisch, Die neuentdeckte indogermanische Sprache **39**, 140—141 (úvaha).
- Smrčka Otakar, Několik překladů z římské lyriky **36**, 152—153 (úvaha).
- sociálně-ekonomické poměry antické, spis Neurathův **37**, 73 (zpráva).
- Society for the promotion of Roman studies **39**, 476 (zpráva).
- Sofokles, Oidipus na Koloně, vyd. Radermacherovo **37**, 74 (zpráva). — Jeho význam ve vývoji tragoedie **38**, 163. — Antigone, proč vykoná dvakrát symbolický pohřeb Polyneikovy mrtvolky, úvaha W. H. D. Rouse **38**, 313—314 (zpráva). — Elektra, vyd. E. Bruhna **39**, 479 (zpráva). — Ichnutai, rozbor a ocenění **40**, 1—12. Vnější stránka rukopisu 2. Obsah zlomku 2—5. Doplněný obsah dramatu 5. Ocenění jeho 5 až 6. Poměr básníkův k homerskému hymnu 6—7. Doba složení 7—8. Stránka metrická 8—9. Jak obohacuje kus naše vědomosti o satyrském dramatu 9—10 a o řeckém jevišti 10—11. Čím přispívá

- k vysvětlení poddanosti Satyrů v satyrském dramatu 11—12. — Ichneutai, Eurypylos, zlomky vyd. A. S. Hunt **40**, 36—39 (úvaha). — Oidipus Král, vyd. Hanačík-Kaska **40**, 294—295 (úvaha). — Sofokles a Herodot, čl. Th. Zielinského viz násl. — Ichneutai, konjektura Th. Zielinského **40**, 314 (zpráva). — Aias, 10. vyd. od L. Radermachera **40**, 396—397 (zpráva). — Supplementum Sophocleum, vyd. A. Diehl **40**, 397 (zpráva).
- Sochařství, 'Antické, vyd. spolek Manes **39**, 65 (úvaha). — Sochařství římské v romantické periodě 1. stol. př. Kr. **39**, 173—174. — Za jejího úpadku v 1. stol. po Kr. **40**, 84—85.
- Socher J., jeho mínění o Platonově Parmenidu **37**, 189—190.
- Sokolov Fedor Fedorovič, nekrolog **37**, 316.
- Sokrates. Zeitschr. f. d. Gymnasialwesen, změna jména **40**, 316 až 317 (zpráva).
- Solmsen F., jeho výklad jména 'Οδυσσεύς 'Ολυπτεύς-Ulises **40**, 324 až 325, 326, 327; slov Σιληνός Σάτωρος a Τίτωρος **39**, 158 (zpráva).
- Sonnenschein E. A., The Unity of the Latin Subjunctive **38**, 281 až 283 (úvaha).
- Sosipatra, přivrženka syrské školy novoplatonské **38**, 194—195.
- Souček St., Studie Štítné **36**, 301 (úvaha). Ještě o přirovnání světa ke knize a k redukci Štítného Řeči besedních na prameny **38**, 76 (zpráva). — Vztahy Štítného ke krásnu **38**, 310—312, 386—391 (úvaha).
- soudce Hellady a Peloponnesu, jemu svědčí asi Psellovy listy 33. a 134. **36**, 186—187.
- souhlásky, v tocharštině **37**, 215; změny souhl. skupin diferenciací ve slovan. jazycích **39**, 23—29.
- Sparta, výkopy britské školy r. 1908 **36**, 75 (zpráva).
- Spencer, jeho animismus **37**, 402, viz mythologické badání.
- Speranskij M., Изъ исторіи отеченныхъ книгъ IV, Аристотелевы врата или Тайная тайныхъ **37**, 56—60 (úvaha).
- Spicyn A. A., Skythové a Hallstatt **39**, 54 (úvaha).
- Spina Franz, Beiträge zu den deutsch-slavischen Literaturbeziehungen I. Die alttschechische Schelmenzunft 'Frantova Práva' **36**, 301 až 306 (úvaha). — Týž: Die alt-čechische Katharinenlegende der Stockholm-Brüner, Handschrift **40**, 320 (zpráva), **40**, 462—465 (úvaha).
- Springer-Michaelis, Dějiny umění, IX. vyd. **38**, 154 (zpráva).
- Srezněvskij J. J. z jeho dopisů o poměrech českých, čl. Jiřího Horáka, **40**, 467—468 (úvaha).
- Srnc Varvažovský Jakub **36**, 422.
- srovnávací mythologie, viz mythologické badání.
- Stáhlík J., jeho překlad některých básní Catullovy **39**, 472—473 (úvaha).
- Stählin, Otto, jeho výklad o křesťanské literatuře v Christových-Smidových Dějinách II. 2⁵ **40**, 473 (zpráva).
- Stach Václav **39**, 112, 116. Ostré výrazy jeho „Starého veršovce“ vyvolaly snad podobný ton „Počátků“ **39**, 119—120.
- Stais, jeho výkopy v Thessalii **38**, 16—21, 96—103, 202—206.
- Stallbaum G., jeho mínění o Platonově Parmenidu **37**, 190, 203 až 204.
- Stalzer J., Zu den hrabanisch-keronischen Glossen **38**, 285 (úvaha).
- Stangl T., jeho vydání scholií k Ciceronovi **40**, 158 (zpráva). starožitnosti viz archaeologie.
- Statius, Thebais, její rhetorická manýra **40**, 183.
- Stawell F. Melian, Homer and the Iliad **38**, 48—50 (úvaha).
- Steffens Fr., Proben aus Handschriften lateinischer Schriftsteller **36**, 77 (zpráva). — Týž: Proben aus griechischen Handschriften und Urkunden **39**, 394 (zpráva).
- Steiger H., Euripides, seine Dichtung und seine Persönlichkeit **40**, 140 (úvaha).
- Stein, jeho vydání Herodota **36**, 78 (zpráva).

- Steinsberg, jeho účast na vydávání týdeníku „GdP“ **39**, 365, 368.
- Stejskal J., stať o nářečí ve sborníku „Pardubicko, Holicko, Přeloučsko“ (II. díl) **40**, 52—54 (úvaha).
- Stemplinger Ed., Das Plagiat in der griechischen Literatur **39**, 395 (zpráva).
- Stengel Pavel, Opferbräuche der Griechen **37**, 397 (zpráva).
- v. Stern E. R., Ze života dětí v řeckých osadách na severním pobřeží Černého moře **39**, 52—53 (úvaha).
- Sternkopf Vilém, jeho 12. vydání Cicer. řečí Pro Sexto Roscio Amerino a De imperio Cn. Pompei **37**, 398; Philipp. III.—VI. **39**, 479; Philipp. VII.—X. **40**, 158 (zpráva).
- Steup J., jeho vydání Classenova Thukydidy VII³ **36**, 78 a V³ **39**, 479 (zpráva).
- stoická škola, její stoupenky **38**, 184—185.
- Stolz Fr., Geschichte der lateinischen Sprache **37**, 479 (zpráva).
- Stoelzel Ernst: Die Behandlung des Erkenntnisproblems bei Platon **37**, 134—135 (úvaha).
- Stowasser, jeho výklad „temperare“ **38**, 93.
- Stowik Julius, Die Slaven **36**, 79 (zpráva).
- Strabo, jeho stoicismus **39**, 97.
- Strautz Else, Zur Silphionfrage **37**, 299—300 (úvaha).
- Straněnský Jan; jeho překlady z Lukiana **37**, 437—438.
- strateg Abydu, jemu svědčí Psellův list 165. **36**, 186.
- Strejček Ferdinand, Sebrané spisy Svatopluka Čecha. O Svatopluku Čechovi **38**, 56—65, 139—147 (úvaha). — Vojtěcha Nejedlého Bohyně **39**, 147—149 (úvaha).
- Strnad O.: Rekonstrukce Parthenonu **36**, 157 (zpráva).
- ΣΤΡΩΜΑΤΕΙΣ. Grazer Festgabe zur 50. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner **38**, 283—287 (úvaha).
- Struck A., Griechenland: Land, Leute und Denkmäler **38**, 314 (zpráva).
- Studniczka Fr., jeho výklad, že relief z Kleitoru zobrazuje Polybia **39**, 75 (zpráva).
- Sturtevant E. H., jeho studie o řeckých suffixech jmenných **40**, 316 (zpráva).
- suasoriae, deklamace v 1. stol. po Kr. **40**, 177—178.
- substantiva, kvantita v češtině **37**, 23—41.
- ze Sudetu, Jan Matyáš; jeho theorie o příchodu Čechů **36**, 425, 427.
- Sudhaus S., jeho konjektury při rekonstrukci nově objevených komedií Menandrových **36**, 1—18 passim.
- Suidas, jeho zprávy o řecké tragodii **38**, 166.
- Sulpicia, skladatelka elegií, není-li sestrou elegika Lygdama **39**, 1—4.
- Summers Walter C., jeho vydání listů Senekových **37**, 320 (zpráva).
- superlativ slovanský je vlastně komparativ zdůrazněný deiktickou partikulí *naβ* (*na*) **37**, 223.
- Supplementum lyricum, vyd. Diehlovo **36**, 78 (zpráva).
- Suess W., jeho vydání Bakchylida **40**, 317 (zpráva).
- Sušil František, studie o něm od Ant. Dvořáka **38**, 391—392 (úvaha).
- Sütterlin J. dr., Die Lehre von der Lautbildung **36**, 79 (zpráva). — Werden und Wesen der Sprache **40**, 317 (zpráva).
- svarabhaktické vokály **40**, 146.
- Světlá, Karolina, vzpomínky na ni **36**, 390—394.
- Svoboda Milan, Mistra Jakoubka ze Stříbra překlad Wiklefova Dialogu **37**, 308—311 (úvaha).
- sylogismus v Parmenidu, svědčí dle Dittenbergera pro jeho pozdější původ **37**, 195.
- Συμμετὰ ιστορικῇ ἀπομνημονεύματι, spis filosofky Pamfily, **38**, 325.
- Synesios, současník filosofky Hypatie, jenž o ní zachoval zprávy **38**, 196.
- synkopování samohlásky v první slabice slov víceslabičných v tocharštině **37**, 215.
- syrská škola novoplatonská, její stoupenky **38**, 194—195.
- Syrus Publilius **36**, 414.
- Swoboda Jindř., jeho VI. přepr. vydání III. dílu Hermannových státních starožitností řeckých **40**, 156 (zpráva).

- Szekely Štěpán, vyd. latinského časopisu „Iuventus“ **38**, 156 až 157 (zpráva).
- Šafařík, v Jagicových Dějinách slov. filologie **38**, 34—35. — Jeho účast na „Počátcích“ **39**, 106 až 108, 111. — Jeho překlad Schillerovy básně „Die Erwartung“ — „Očekávání“ **39**, 233—236.
- Šalda F. X., Moderní literatura česká **36**, 473—476 (úvaha).
- Šebela F. a A. Veselý, jejich překlad Petronia Arbitra Hostiny u Trimalchiona. **36**, 147—148 (úvaha).
- Šedivý Prokop, jeho knížka o divadle **39**, 232—233.
- Šejvl Václav, Eleusis **37**, 313 (úvaha).
- Šestakov D., Исследования въ области греческихъ народныхъ сказаний о святихъ **38**, 137—138 (úvaha).
- Ševčenko Taras, jeho ohlas u Zeyera **39**, 456.
- Šimáček M. A., jeho dramata **38**, 116—122, 254—257, 361—364, 448—452; verše „Z kroniky chudých“ 116; cukrovarská novella „Manželé Strouhalovi“ 116; „Zápisky“, portretní studie pražské buržoasie 117; francouzský naturalismus a ruský realismus v díle Šimáčkově 117—118; „Světla minulosti“ 117; dílo Š. je dílo přechodní 118—119; výčet jeho dramát 119; jich charakterisování 120; rozbor „Pomluvy“ 120—122, 254; „Bez boje“ 254 až 255; „Svět malých lidí“ 255—257; „Jiný vzduch“ 361—362; „Ztracení“ 362—364; „Poslední scena“ 448—449; povšechné ocenění jeho dramát 449—452; determinism v jeho díle 450—451.
- Šimek František vydal „Cestopis t. zv. Mandevilla“ **39**, 291—294 (úvaha).
- Škoda Ant., jeho překlad Homerovy Iliady **36**, 291—295 (úvaha).
- Škorpil Vladislav, jeho výkopy v Kerči **36**, 76 (zpráva). — Jeho příspěvek k otázce o době vlády archonta Hygiainonta **39**, 53 (úvaha).
- Šťastný Jar., dr., Hranice Makedonie ve starověku. Seš. 1. **36**, 384—389 (úvaha).
- Šťastný Jaroslav: Korrespondence Šebestiána Hněvkovského. Korrespondence Vojtěcha Nejedlého **38**, 393—395 (úvaha).
- Štítný, Řeči nedělní a sváteční **36**, 35—39, 117—121, 240—251, 450 až 462; **37** 99—108, 229—249; Š. použil předloh, homilií sv. Řehoře, papeže **36**, 35—37; řeči papeže Lva 37—38; apokryfních řeči sv. Augustina 38—39; Bedy „Slovutného“ 39; Sermones Bernarda de Clairveaux 117—118, Anselmovy Meditatio IX. a Stimulus amoris 118. Způsob překládání 118; jak nahrazuje abstrakta čes. vazbami 119; za lat. přívlastky podř. dává souř. adj. 119; zájměno nahraz. přísluš. subst. 119 až 120; mění lat. vazby pass. v akt. 120; mění lat. vazby particip. 120 až 121. Zdroje vzdělání Štítného. A) kázání a styky s kněžími, tradice kazatelské 244—245; výklady allegorické 245—248; znalost praxe církevní z autopsie 249—251; B) rozsah vzdělání nabytého ze studií i později od mistrů 450—462; poměr Štítného k mistrům 454; Š. o kacířích 455; o právech 456; o duši 457 až 458; o člověku 459; o přírodě 460; astronomické výklady shodují se s výklady v distinkci 12. knihy Lombardových Sentencií 460 až 462. Štítného sčítlost A) v písmě sv. a v legendách **37**, 91—108; Š. znal písmo, zvláště si oblíbil knihu Tobíáš a Esther 99—100; shody Š. s Legendou zlatou 101 až 103; znal sv. Augustina 104—106; vypravování o sv. Františku znal z doslechu 107; znal stč. „Život Josefův“, „Barlaam a Josafat“ a stč. Umučení Páně, některé části Gest 107—108; B) sčítlost Štítného v literatuře patristické a scholastické 229—242; nepřesné citování 229—230; překládá z lat. 231—232, ze sv. Řehoře 233, sv. Ambrože 233—234, sv. Anselma 234—235; leckde při citátech zná souvislost 235—238; užíval Lombardiho a středověkých evičebnic 238; jak užíval citátu 239—240; chronologie jeho četby a překladů 240—242; C) skrovná

- původnost díla; celkové ocenění 243—240; ryzí jazyk 243—244; rozlišuje myšlenky své od cizích 244—246; málo samostatných úsudků 246; životní poměry Štítného 246—247; zmínky kulturně-historické 247. „Dílo nerovná se cenou obsahovou literárním jeho plodům starším... Toliko forma zůstala stejně virtuózní, Štítenská“ 248—249. St. Součka Studie Štítenské 36, 301 (úvaha). — Přirovnání světa ke knihám u Štítného 36, 447—450; přejato z Hugona a S. Victore „Eruditiones didascalicae“ 36, 448—449. Některé prameny ke Štítného Řečem besedním 37, 123—125; nepůvodnost jejich 123; prameny: Hugo a S. Victore, sv. Bernard, Řehoř Pseudoaugustin, sbírky sentencí 124—125. — Ještě přirovnání světa ke knize a k redukci Štítného Řečí besedních na prameny 38, 76 (zpráva). — Vztahy Štítného ke krásnu, studie St. Součka 38, 310—312, 386 až 391. (úvaha).
- štokavský přízvuk, 37, 23.
- tábor řecký před Trojou, mínění A. Brücknera o jeho poloze 40, 154 (zpráva).
- Tacitus, Annály kn. XI.—XIV. 6. vyd. Nipperdey-Andresenovo 36, 78 (zpráva). — Germania, vyd. C. Annibaldi 38, 75—76 (zpráva). — Výbor z Annálů, vyd. R. Neuhöfer 39, 387—388 (úvaha). — K Tac. Ann. II. 59 40, 76 (zpráva). Dialogus de oratoribus, výklad Barwickův o jeho mezeři 40, 316 (zpráva); příspěvky k řešení otázky o jeho skladateli 40, 397—398 (zpráva).
- Tamyche, stoupenka učení Pythagorova 38, 90—91.
- Teichmüller Ferd., jeho hyperkritické emendování textu Horatiova 38, 157 (zpráva).
- τελεία, diakr. znaménko starých grammatiků 36, 81, 82, 83.
- Terentius, jeho ohlasy v Kollárově „Slávy dětí“ 38, 221.
- Terzaghi Nicola, jeho vydání Homerovy Iliady 37, 127—128 (úvaha).
- Tešub, bůh maloasijský, jeho příbuznost s Poseidonem 37, 83.
- Teuffel W. S., jeho dějiny římské literatury v 6. vyd. od W. Krolla a F. Skutsche Sv. 2. 37, 398 až 399 (zpráva). — Sv. 3. 40, 473 (zpráva).
- Theadelfie, město v střed. Egyptě, úřední spisy odtamtud 40, 470 (zpráva), viz papyry.
- Theano, manželka Pythagorova, první filosofka 38, 6—9.
- Theano mladší, dcera (?) Pythagorova, stoupenka jeho školy 38, 10, 81—85.
- Themisto, stoupenka filosofické školy epikurské 38, 189.
- Theodora, přítelkyně Damaskiova, mylně pokládána za stoupenku filosofické školy peripatetické 38, 190.
- Theodora, dcera Diogenova, přívrženka filosofie novoplatonské 38, 324.
- Theofile, stoupenka školy epikurské 38, 190.
- Theognis, vyd. T. Hudson Williams 38, 464—466 (úvaha).
- Theokleia, delfská kněžka, od níž odvozoval Pythagoras své rady 38, 85.
- Theokritos, jeho básně v poměru k Vergiliovým a k epylliú Ciris 36, 428—443 viz Ciris. — Poměr básně Dir k němu 39, 192.
- Theopompos, jemu přičítají se nově nalezená Hellenika 36, 397 (zpráva).
- Thesaurus linguae Latinae 36, 399 (zpráva); 39, 79 (zpráva).
- Θησεύς, básně Bakchylidova, v nich sledován přechod mezi sborovou písní a dramatem 38, 162.
- Thespis, jeho novota v řeckém dramatu 38, 163, 167—169, 330.
- Thessalie (Zerelia), výkopy Droopovy a Vaccovy r. 1908 36, 74 (zpráva). — Thessalský dialekt 37, 95 až 96. — O novějších výkopech v Thessalii 38, 16—21, 96—103, 202—206. Popis objevených akropolí u Diminía a Sesklí, stavby v době neolitické 16—21, bronzové 96. Hroby z této doby 96 až 98. Keramika z doby kamenné 98—101, bronzové 101—103. Da-

- lování vzdělanosti thessalské a její ocenění 202—206.
- Thiele Jiří, jeho výklad o vzniku tragoedie **38**, 175—176.
- Thiersch H., jeho mínění o účelu epidaurské „tholos“ **36**, 314 (zpráva).
- tholos v Epidauru **36**, 314 (zpráva).
- Thukydides, VII. kn. 3. vyd. Classen-Steupovo **36**, 78 (zpráva). — T. archaeologie, její posouzení podle dnešního stavu vědění **39**, 81—92, 199—209. Čím přispívají naše poznatky archaeologické a linguistické k jejímu opravení 81—92: pramenem Thukydiovým pro nejstarší dobu je jen tradice 81—82; věří příliš Homerovi 83; pokládá Řeky za původní obyvatelstvo; předpokládá, že rozvoj řeckého života začíná po neklidných prvních dobách, 80 let po trojské válce 84—86; na počátku posunování obyvatelstva 86—88. Methoda Thukydidova správná, úsudky podle jeho pramenů nutné 86—88; avšak nové objevy dokazují, že mykenská kultura je neřecká 88—89, původní obyvatelstvo tedy neřecké, Řekové přišli kolem r. 1500 a způsobují úpadek této kultury 89 až 90; posunování bylo vědomé a nutné 90—92. Pokud opravuje Thukydida náš vztah k jeho materiálu 199—209. V Homerovi je méně historického, než se mysliło 199—203. Kultura homerská je fikcí básníkovou, kterýž užil staršího materiálu 203—204; o pozdním původu básni svědčí zejména vyspělé náboženství 204 až 208. — V. kn. 3. vyd. Steupovo **39**, 479 (zpráva).
- Thumb A., Handbuch der griechischen Dialekte **36**, 399 (zpráva). — Týž: Handbuch der neugriechischen Volkssprache **37**, 480 (zpráva).
- θυμῆλη, název tholy v Epidauru **36**, 314 (zpráva).
- Tibullus, jeho poměr k básni Ciris **36**, 166—171, viz Ciris. — Spis Cartaultův o T. **36**, 378 (úvaha). — Výbor Schulzův **37**, 398 (zpráva). — Vydání (bibliofilské) od Ellis-Postgate-Phillimore **38**, 398 (zpráva). — Značí přechod mezi idylismem a romantismem **39**, 10—11. — Výbor básní v překladu Fr. Douchy **39**, 473—474 (úvaha). — O osobě Lygdamově viz Lygdamus.
- Tiedemann Arnošt, Passional und Legenda aurea **38**, 77.
- Tille Václav, Sebrané spisy Boženy Němcové VI. a VIII. **36**, 320 (zpráva). — České pohádky do roku 1848 **37**, 160 (úvaha). — Božená Němcová **39**, 150—154.
- Timotheos, Persai, výklady B. Keila **40**, 317 (zpráva).
- Tiryns, výkopy athen. archaeol. ústavu **39**, 460—461 (úvaha). — O freskách paláce T., dílo G. Rodenwaldtova **40**, 154—155 (zpráva).
- tisk ve starověku, článek V. Gardt-hausena **38**, 313 (zpráva).
- Τίττος, výklad Solmsenův **39**, 158 (zpráva).
- Tobolka Zdeněk, Český slovník bibliografický I. **37**, 476—478 (úvaha).
- tocharský jazyk, jeho objev a popis **37**, 213—216; jeho význam pro stanovení pravlasti Indoevropanů **38**, 461—462. — Spis E. Smitha **39**, 140—141 (úvaha).
- Toutain, jeho přednáška na III. mezinár. archaeol. kongresu v Římě **39**, 477 (zpráva).
- τραγικοὶ χοροὶ v Sikyoně **38**, 167.
- τράγοι, náboženské družstvo, které předpokládá Reisch, vykládáje vznik tragoedie **38**, 333—334, 403.
- τραγωδία, výklad **38**, 328.
- tragoedie řecká, novější výklady o jejím původu **38**, 161—177, 328—346, 401—415: I. Theorie, jež vycházejí ze zpráv starověkých a odvozují vznik tragoedie ze satyrského dramatu 161—177. Wilamowitzova: tragoedie vznikla z lyrického dithyrambu, jenž — zdokonalen Arionem — obsahoval již živly mimické (příkladem mohou být sbory v Sikyoně na počest Adrastovu); dialog nutný pro vznik dramatu vzniká teprve na půdě attické, když Thespis zavvedl prvního herce 161—170. Bethova: původní herec v satyrském dramatu, z něhož vznikla

tragoedie, byl sám Dionysos, o čemž svědčí nádherný oděv tragického herce; přechod ve vážnou tragoedii způsoben pověstmi o potrestání Lykurgově a Pentheově 170—175. *Thielova*: drama vzniklo ze sboru Satyrů, k nimž přistoupil šprýmař Silenos; aby dokonán byl vývoj satyrského dramatu, z něhož se vyvinula tragoedie, musel přistoupiti ještě herec; to jest dílem Thespidovým 175—176. Výklad J. E. *Harrisona*: průvodci Dionysovi na řeckých vásách jsou Satyrové, t. j. thráští horalé *Σάτυροι* 176—177. II. Theorie, jež přijímají starověké zprávy jen částečně a odvozují vznik tragoedie z mimických prvků Dionysovy bohoslužby 334 až 346. *Reischova*: tragoedie vznikla z lyrického dithyrambu s prvky mimickými paralelně vedle satyrského dramatu; sbor v tragoedii nejsou Satyrové, nýbrž Silenové; jméno své má od kozla obětovaného Dionysovi nebo od náboženského sboru *τράγοι* 328—334. *Farnellova*: tragoedie vznikla z mimického tance ctitelů Dionysa Melanaigida (*τράγοι*), kteří jim znázorňovali mythus o zápasu Melantha s Xanthem (v něm jsou tytéž živly, jako v thráckém karnevalu, dosud provozovaném) 334—340. *Preussova*: tragoedie vznikla z mimických tanců (*τὰ δρώμενα*) démonů vegetačních Satyrů, podobně jako mexické drama; takovým tancem bylo satyrské drama, jehož vážné prvky daly vznik tragoedii 340 až 346. III. Theorie, jež nedbají starověkých zpráv a odvozují vznik tragoedie z kultu mrtvých a heroů 401—415. *Schmidova*: ze sborových písní venkovanů (jimž přezdívala šlechta *τράγοι*) o svátcích heroů; ty smísily se s dithyramby Dionysovskými, když splynuly kulty Dionysův a heroů; herec — na attické půdě — dokonál vznik tragoedie 401 až 404. *Dieterichova*: splnutí obou kultů způsobeno bylo tím, že kult Dionysův měl ráz chthonický (na to ukazují výklady J. E. Harrisona

nové, že Anthesterie celé byly svátkem duší) 404—406. *Nitssonova*: tragoedie, jež vznikla odděleně od satyrského dramatu, svou formou — žalozpěvu s epickým vypravováním — prozrazuje svůj původ ze žalozpěvů v kultu heroů 406—409. *Ridgewayova*: tragoedie vůbec vznikla z kultu heroů, jež později splynul s Dionysovým; dithyramby byly vážné zpěvy na hrobech heroů; také oltář je svým původem hrob 409 až 411. *Dieterichova*: tragoedie vznikla z obřadů mysterií eleusinských 411—415. — Tragoedie vznikla z mimické hry demonů vegetačních, z dramatu satyrského, jež předvádělo původně pověsti o Dionysovi; jeho kult spojován pro své vážné prvky s kultem heroů, a tak děj dramatu rozšířen na pověsti herojské 415. Traube Ludvík, posmrtné vydání jeho literární pozůstalosti 36, 77 (zpráva). Treybal Stanislav, Platonova noetika 36, 151—152 (úvaha). *τρίτος ἀνὴρ πᾶνος*, námitka Aristotela proti učení o ideách 37, 205—208. trojské pověsti ve světle novějšího badání mythologického 37, 323 až 333. Truhlář Antonín, rozbor jeho „Rukověti“ 36, 212—213, 215—230. Truhlář Josef, jeho práce o českém humanismu 36, 213—214. — Jeho mínění o Korandově Manuálu 39, 124—128. trvání zvuku a slabik v češtině 40, 144—146. Tsuntas, jeho výkopy v Thessalii 38, 16—21, 96—103, 202—206. Turkotatari 36, 57—60. týdeník Geiszel der Prediger 39, 364—377; vydavatelé 365—367; směr a účel 368—377. — Týdeník „Über die Broschüren unserer Zeiten“ 40, 113—129, 222—234; „Ü. d. B.“ proti „GdP“ — popud 113; účel 114—115; obsah, názory, kritiky „GdP“ 115—122; kritiky brošurek 122—129; referáty o nich 222—226; spisovatelem byl F. F. Procházka 226—232; *Wöchentliche Wahrheiten* 233—234.

- Tylor, jeho animismus **37**, 401, viz mythologické badání.
- Überweg Friedrich, 10. vyd. jeho dějin filosofie I. sv. **36**, 315 (zpráva). — Jeho mínění o Platonově Parmenidu **37**, 190—191, 203, 204, 205—206, 347—348. učebný plán pro rakouská gymnasia **36**, 156 (zpráva).
- Ulixes, výklad **40**, 328—334, viz ³*Ὀδυσσεύς*.
- Ulysses, výklad **40**, 328—334, viz ³*Ὀδυσσεύς*.
- umberské dialekty **40**, 209—222.
- Untersuchungen zur indogermanschen Sprach- und Kulturwissenschaft, vyd. Brugmann a Thumb, **37**, 480 (zpráva).
- Usener H., jeho theorie v srovnávací mythologii **37**, 165—168, viz mythologické badání. — Jeho výklad pověsti o Melanthovi a Xanthovi **38**, 336—337.
- Ušakov D. N., jeho úvod do jazykovědy **40**, 399 (zpráva).
- Vahlen J., jeho sebrané spisy filologické **38**, 319 (zpráva).
- Valečka, nakladatel Nerudův **39**, 346—348.
- Valerius Cato, jemu přičítána báseň Dirae **39**, 178—198 passim.
- Valerius Maximus, vliv rhetoriky na jeho mluvu **40**, 181.
- Valšovský Jan ze Sušice, jeho výklad Ovidiových Metamorfos **36**, 414.
- Vaňorný O., jeho překlad chvalo zpěvu na Messallu **39**, 155—156 (úvaha).
- Varro M. Terentius, De lingua Latina, vyd. Goetz-Schoellovo **37**, 320 (zpráva). — De re rustica II., značí přechod mezi idyllismem a romantismem **39**, 10; jeho romantismus 170. — De re rustica, vyd. Jirí Goetz **38**, 480 (zpráva).
- Vasiljevskij V. označuje za adresáta Psellových listů 143. a 144. Vsevoloda Jaroslaviče **36**, 101, 104—106.
- vásy řecké, spis Hoebrův **37**, 72 (zpráva). — O řeckých vásách, dílo A. Buschora **40**, 155 (zpráva).
- Váša, Pavel, jeho Katechismus dějin české literatury **38**, 77—78 (úvaha). — Jeho článek Kdo byl původcem „Počátkův“ **38**, 160. (zpráva).
- Veith G., Zur Topographie des karthaginischen Söldnerkrieges **38**, 284 (úvaha). — Caesar **40**, 140 (úvaha).
- Velenský Oldřich z Mnichova překládá z Lukiana **37**, 437.
- z Veleslavína, Daniel Adam **36**, 420, 426; jeho překlad z Lukiana **37**, 438.
- Velleius Paterculus, vliv současného směru rhetorického na jeho mluvu **40**, 181.
- Venetové, jejich jazyk **40**, 332—333.
- Vergilius, není skladatelem básně Ciris **36**, 161—182, 321—334, 428—447, viz Ciris. — Merguetův slovník k Vergiliově **36**, 317—318 (zpráva). — Výbor z Vergilia od J. Neuderta **38**, 379—381 (úvaha). — V.-čaroděj v Gestech Romanorum **37**, 270—271; jeho ohlasy v Kollárově „Slávy děti“ **38**, 221 až 224. — Dirae, pocházejí-li od Vergilia **39**, 178—198, viz Dirae. — IV. ekloga, výklad P. Lejaye a D. A. Slatery **39**, 396—397 (zpráva). — Vitae Vergilianae, vyd. J. Brummer **39**, 480 (zpráva). — Verg. ekl. VI. 64 nn. a X. 50 n. pokud přispívají k objasnění Gallova poměru k Euforionovi a jeho básnické činnosti **40**, 93—101. — Slovník Merguetův **40**, 315 (zpráva).
- [Vergilius] Culex spis Ch. Plésenta **38**, 280—281 (úvaha).
- Verlaine, Paul **39**, 453.
- Vernon Arnold E., Roman stoicism **39**, 79 (zpráva).
- Veselý Jindř., Loutky Řeků a Římanů **39**, 72—74 (úvaha).
- Věstník Jevropy, Pypin jeho spolupracovníkem **38**, 122.
- věta jmenná **36**, 239—240; **37**, 219 až 220; zájmenná ukazovací **36**, 239—240, 349.
- Veverka J., jeho překlad Buzeskulova úvodu do řeckých dějin **36**, 318 (zpráva). — **36**, 383—384 (úvaha).
- Veverka V. překlad mythologie K. F. Moritze **39**, 287 (úvaha).
- Vitruvius, jeho stoicismus **39**, 97. Jeho díla překlad J. Prestela **39**, 78—79 (zpráva); vyd. F. Krohna **39**, 480 (zpráva).
- Viturka Frant., O češtině ve školních cvičebnicích **37**, 153 (úvaha).

- Vlček Jaroslav odpovídá na feuilleton Času z 29. I. a 5. II. 1911 **38**, 80 (zpráva); píše o Pičově „Zprávě“ **38**, 481—488 (zpráva); o pokusu „rehabilitovat“ RKZ **39**, 80 (zpráva).
- Voborník Jan **38**, 227, 240.
- Vocilka Jaroslav, Eumenés z Kardie **37**, 66—67 (úvaha).
- Voigt, Mikuláš Adaukt **37**, 382—387.
- vokativ, přízvuk ve slovanštině **37**, 40. — Vok. osobních jmen v Parmenidu svědčí dle Rittera o jeho neplatonském původu **37**, 200—202.
- Vollgraff, J. C., jeho vyd. Platonova Faidra **40**, 77 (zpráva).
- Vollgraff, Wilhelm, Nikander und Ovid **37**, 378—380 (úvaha).
- Vollmer Fr., jeho mínění, že sklada-tem epyllia Ciris je Vergilius, viz Ciris. — Jeho nové vydání Bährensových Poetae Latini minores **37**, 75 (zpráva). — Jeho mínění o pravosti Vergiliových Dir **39**, 179—198 passim. — Vydává „Epitome Thesauri Latini“ **39**, 319 (zpráva). — Jeho mínění o rozdílu v kvantitě sloves esse = jísti a esse = býti **39**, 397 (zpráva).
- Volo, thessalský přístav, u něhož podniknuty výkopy **38**, 16—21, 96—103, 202—206.
- Volskové, jejich jazyk **40**, 208, 220.
- Vondrák V., jeho výklad koncovky 3. plur. slovanských praesentních kmenů na -i- **39**, 211—212.
- Voss J. J., vliv jeho překladů z Homera na nejstarší české **40**, 335 až 342, 412—420. I. Ocenění Vosso-vých překladů 335—338. II. Vliv jejich na překlad Palkovičův 339—340, J. Nejedlcho 340—342, Puchmajerův 412—413, Rožnýův 413—414. III. Ohlas starých klasiků v české literatuře na počátku 19. stol. pochází z cizích překladů 415—419. Teprve J. Hollý ukazuje závislost na domácích překladech 419—420.
- Vrána F., jeho překlad Archimédova Výkladu Eratosthenovi **38**, 66 až 67 (úvaha).
- Vrchlický Jaroslav, původní po-doba jeho „Sonetů samotáře“ **40**, 252—258.
- de Vries, Scatone: Album palaeogra-phicum **36**, 55 (úvaha).
- Vsevolod Jaroslavěč, kníže kyjevský. jemuž svědčí asi Psellovy listy 143. a 144. **36**, 104—106.
- výkopy v Řecku za r. 1907—1908, zprávu o nich podává Dawkins R. M. „Archaeology in Greece 1907—1908“ **36**, 73—76 (zpráva). — Výkopy na Kretě, Leukadě, Rhodu atd. a jejich publikování viz Kreta, Leukas atd.
- Waddel W. W., jeho mínění o Plato-nově Parmenidu **37**, 204—205.
- van Wageningen, jeho vydání Cice-ronovy řeči „pro M. Caelio“ **36**, 158—159 (zpráva).
- Wagner Reinhold, Grundzüge der griechischen Grammatik **36**, 143 až 145 (úvaha).
- Wachtler H.: Die Blütezeit der griechischen Kunst im Spiegel der Reliefsarkophage **37**, 317 (zpráva).
- Walde Alois, jeho latinský etymo-logický slovník v 2. vyd. **37**, 479 až 480 (zpráva). — Jeho výklad slov „temperare“ **38**, 11—12.
- Walters H. B., jeho Řecké umění v překladu Peroutkové **37**, 135 až 140 (úvaha).
- Waltzing J. P., jeho vyd. Minuciova Octavia **39**, 397 (zpráva).
- Wecklein N., jeho vydání Euripi-dovy Andromachy **38**, 314 (zpráva). — Jeho vydání Euripidova Iona **39**, 159 (zpráva). — Jeho vy-dání Euripidových Prosebnic **39**, 399 (zpráva).
- Weege, jeho přednáška na III. mezi-nár. archaeol. kongressu v Římě **39**, 477 (zpráva).
- Weissenborn-Müller, vydání Livia **36**, 159; **37**, 75; **37**, 398.
- Wellmann Eduard, jeho 4. vyd. Zellerových dějin řecké filosofie III. díl 1. odd. **36**, 396—397 (zpráva).
- Wells, jeho posuzování Herodoto-vých zpráv o bitvě platajské **39**, 335—346, 401—421 passim. — Jeho a Howův komentář k He-rodotovi **39**, 461—463 (úvaha).
- Wendland P., jeho mínění o poli-tice Demosthenově **38**, 155—156 (zpráva). — Die hellenistisch-römische Kultur in ihren Bezie-hungen zu Judentum und Chri-

- stentum. — Die urchristlichen Literaturformen **40**, 291—292 (úvaha).
- Wenger L., Ein nachjustinianisches Urteil auf Papyrus **38**, 284 (úvaha).
- Wenig K., jeho mínění o pravosti Vergiliových Dir **39**, 179; o příbuznosti Bukolik s Dirami 181 až 182.
- Weniger L., das Schild des Achilles **40**, 451—452 (úvaha).
- Wernicke K., jeho výklad o sboru v dramatu satyrském **38**, 329, 331.
- Wessner P., jeho vydání Ciceronovy ř. pro Milone **38**, 317, **38**, 479 (zpráva).
- Whitney, 4. vyd. jeho sanskrtské mluvnické **40**, 476—477 (zpráva).
- Wickham E. C., jeho vydání Horatia **37**, 380—381 (úvaha).
- Wide Sam, jeho animistický směr v mythologii **37**, 409—410, viz mythologické badání. — Jeho přednáška na III. mezinár. archaeol. kongressu v Římě **39**, 476 (zpráva).
- Wiegand Th., jeho výkopy v Miletě r. 1908 **36**, 75 (zpráva). — Jeho zpráva o gemmē zobr. hlavu Dia olympského **40**, 155 (zpráva).
- Wight Duff J.: A Literary History of Rome **37**, 159—160 (zpráva).
- v. Wilamowitz-Moellendorf U., jeho theorie o cizích vlivech v řecké mythologii **37**, 81—82; jeho filologicko-kritický směr v mythologii **37**, 322; jeho animistické názory v mythologii **37**, 410—411, viz mythologické badání. — Jeho výklady o původu řecké tragoedie **38**, 161—170, 329, 331. — Jeho mínění o Sofokleových Ichneutech **40**, 1—12 passim. — Jeho Sappho and Simonides **40**, 137 až 139 (úvaha). — Wilamowitz-Niese, Staat und Gesellschaft der Griechen und Römer **38**, 269 až 273 (úvaha).
- Wilhelm Adolf, Beiträge zur griechischen Inschriftenkunde **37**, 72 až 73 (zpráva).
- Willems P., Le droit public romain, 7. vyd. **38**, 397 (zpráva).
- Willemsen Jindř., jeho výbor latinských nápisů **40**, 395 (zpráva).
- Willmann Otto, Aristoteles als Pädagog und Didaktiker **36**, 316 (zpráva).
- Willrich K., Livia **38**, 460—461 (úvaha).
- Wimmerer R., Zu Ovid Metamorph. II. 138 ff. **38**, 285 (úvaha).
- Windelband W., jeho dějiny antické filosofie. 3. vyd. od A. Bonhöffera **39**, 317 (zpráva).
- Winter, jeho posuzování Herodotových zpráv o bitvě platajské **39**, 335—346, 401—421 passim.
- Wissowa G., Religion und Kultus der Römer. 2. vyd. **39**, 316—317 (zpráva), **39**, 384—385 (úvaha).
- Witkowski Stan., jeho vydání soukromých listů řeckých **39**, 77—78 (zpráva).
- Witte Kurt, jeho vyd. Cornelia Nepota **40**, 315—316 (zpráva). — Jeho výklad o původu řeckého hexametru **39**, 398—399 (zpráva).
- Wohlrab Martin, jeho 4. vydání Platonova Faidona **36**, 158 (zpráva).
- Wolf R.: Karel Seibt **38**, 160 (zpráva).
- Wörter und Sachen **36**, 319 (zpráva).
- Wright J., Comparative grammar of the Greek language **39**, 283—285 (úvaha).
- Wunderer V., jeho zpráva o eestě bavor. gymn. profesorů a žáků do Řecka **38**, 152—153 (zpráva).
- Wünsch R., vyd. přehled literatury o řeckém a římském náboženství **38**, 476 (zpráva).
- Würtheim J., jeho filologicko-kritický směr v mythologii **37**, 329 až 331, viz mythologické badání.
- Xanthos, jeho boj s Melanthem předmětem maskárních her v Řecku **38**, 334—340.
- Xanthudides, jeho výklad přístroje zv. *ἐπινητορον* **38**, 153—154 (zpráva).
- Xenofon, jeho Scripta minora II. sv. vyd. Fr. Ruehl **39**, 77 (zpráva). — Poroi pramenem Aristelidova Panathenaiku, čl. A. Brinkmanna **39**, 396 (zpráva). — Kyrupaedia, vyd. Vil. Gemolla **39**, 318 (zpráva). — [Xenofon], *Ἀθηναίων πολιτεία*, vyd. Arn. Kalinky **40**, 77 (zpráva).
- Xifilinos Ioannes, Psellův přítel, jemuž asi svědčí jeho listy 36. a 37., **36**, 183—184.

- Year's work in classical studies, The, ročenka **36**, 318 (zpráva); **37**, 75 (zpráva);
- Zabolotskij P. A., М. Ю. Лермонтовъ у Славянъ (úvaha) **40**, 381.
- Zacher Konrad, jeho vydání Aristofanova Míru **37**, 74 (zpráva).
- Zájmeno, o jistém způsobu užívání zájmen *an* a *on* a o jeho původě **36**, 25—34, 106—117, 230—240, 334—352; **40**, 441—442. — Deklinace zájmen v ide. jazycích **36**, 278—280. — *Zájmeno ukazovací* — deklinace ide. ukazovacích kmenů *i-* a *e-* **36**, 279; akkusativ neutr. zájmena ukazov. u sloves nepřechodných v řečt. **36**, 348. — *Zájm. ukaz.*, shodné v rodě i v čísle s podmětem, ve význ. „zde“ (*ajám ahám ôðe éyó* **36**, 349—350; neutrum zájmena ukazovacího a shodový tvar téhož zájmena vevýznamu „zde“ **36**, 349—351. — *Zájmeno osobní* — se spojkou *a* (*a já*) uvádí v stč. věty podřízené **36**, 26; spojení *a já brž* v stč. **36**, 30; vývoj nominativu zájmena 3. osoby v jazycích ide. **36**, 117 (pozn.). — Slovánská deklinace zájmena 1. osoby **36**, 280. — *Zájm. který—kerý* **38**, 381—382.
- Zákon Nový, Slovník Ebelingův **40**, 476 (zpráva).
- Zander K., jeho spis o Demosthenově eurythmii **38**, 74 (zpráva).
- Zawiliński Roman, Język polski (zpráva) **40**, 319.
- Zborník u slavu Vatroslava Jagića **36**, 295—299 (úvaha).
- Zeitschrift f. d. Gymnasialwesen **40**, 316—317 (zpráva) v. Sokrates.
- Zejda Jaromír, Slovník k Breindlovu výboru básní Ovidiových. **36**, 166—167 (úvaha). — Přípravy k latinským a řeckým klasikům **38**, 288—289 (úvaha).
- Zeller E., jeho mínění o Platonově Parmenidu **37**, 190, 346, 347, 129—430. — Jeho drobné spisy, vyd. O. Leuzem **37**, 399 (zpráva).
- Zenk Petr, Obchodní čeština **37**, 392—395 úvaha.
- Zerelia, výkopy Droopovy a Vaceovy **36**, 74 (zpráva).
- Zeus ve světle novějšího badání mythologického **37**, 6—7, 9, 175 až 179. — Olympský, jeho hlava zobr. na gemmě **40**, 155 (zpráva).
- Zeyer, prameny jeho legendy Inultus **39**, 48—52; jsou to pražské legendy „Ukřižovaný žebrák“ a „Lomnický“ **49**, pak báseň Jiljiho V. Jahna „Model“ **49**—50; k tomu dodatek **39**, 400. — Přeměna Zeyerovy Mahuleny v topol **39**, 455—456; vzory jsou pohádky slovenské, ukrajinské písně národní a ukrajinská báseň Topol od Tarase Ševčenky.
- Zibrt Čeněk, Staročeský rukohled a novočeský rukozpyt **38**, 381—384 (úvaha).
- Ziebarth Erich, Aus der antiken Schule **37**, 479 (zpráva).
- Ziegler K., jeho vyd. Plutarchových životopisů Tiberia a Gaia Graccha **39**, 159 (zpráva).
- Ziehen J., Kunstgeschichtliches Anschauungsmaterial zu Homers Ilias und Odyssee **38**, 155 (zpráva).
- Zielinskij Th., Starý svět a my. Překlad Fr. Novotného **37**, 47 až 48 (úvaha). — Cicero im Wandel der Jahrhunderte 3. vyd. **39**, 397 (zpráva).
- Zlatníček A., Římská tachygrafie **38**, 474—475 (úvaha).
- Zlobický Josef Valentin **36**, 122 až 127.
- Zubaty Josef, odpovídá majoru Žunkovičovi **39**, 160 (zpráva).
- Žena, její účast v antické filosofii **38**, 1—10, 81—93, 178—201, 321 až 328.
- Žunkovič Martin, Rukopisy Zelenohorský a Královský **38**, 399 až 400 (zpráva); odpověď Zubatého na Žunkovičův článek v Českém Slově ze dne 10. III. 1912 **39**, 160 (zpráva).

- Tylor, jeho animismus **37**, 401, viz mythologické badání.
- Überweg Friedrich, 10. vyd. jeho dějin filosofie I. sv. **36**, 315 (zpráva). — Jeho mínění o Platonově Parmenidu **37**, 190—191, 203, 204, 205—206, 347—348. učební plán pro rakouská gymnasia **36**, 156 (zpráva).
- Ulixes, výklad **40**, 328—334, viz *Ὀδυσσεύς*.
- Ulysses, výklad **40**, 328—334, viz *Ὀδυσσεύς*.
- umberské dialekty **40**, 209—222.
- Untersuchungen zur indogermanischen Sprach- und Kulturwissenschaft, vyd. Brugmann a Thumb, **37**, 480 (zpráva).
- Usener H., jeho theorie v srovnávací mythologii **37**, 165—168, viz mythologické badání. — Jeho výklad pověsti o Melanthovi a Xanthovi **38**, 336—337.
- Ušakov D. N., jeho úvod do jazykovědy **40**, 399 (zpráva).
- Vahlen J., jeho sebrané spisy filologické **38**, 319 (zpráva).
- Valečka, nakladatel Nerudův **39**, 346—348.
- Valerius Cato, jemu přičítána báseň Dirae **39**, 178—198 passim.
- Valerius Maximus, vliv rhetoriky na jeho mluvu **40**, 181.
- Vaňšovský Jan ze Sušice, jeho výklad Ovidiových Metamorfos **36**, 414.
- Vaňorný O., jeho překlad chvalozpěvu na Messallu **39**, 155—156 (úvaha).
- Varro M. Terentius, De lingua Latina, vyd. Goetz-Schoellovo **37**, 320 (zpráva). — De re rustica II., značí přechod mezi idyllismem a romantismem **39**, 10; jeho romantismus 170. — De re rustica, vyd. Jiří Goetz **38**, 480 (zpráva).
- Vasiljevskij V. označuje za adresáta Psellových listů 143. a 144. Vsevoloda Jaroslaviče **36**, 101, 104—106.
- vásy řecké, spis Hoebrův **37**, 72 (zpráva). — O řeckých vásách, dílo A. Buschora **40**, 155 (zpráva).
- Váša, Pavel, jeho Katechismus dějin české literatury **38**, 77—78 (úvaha). — Jeho článek Kdo byl původcem „Počátkův“ **38**, 160. (zpráva).
- Veith G., Zur Topographie des karthaginischen Söldnerkrieges **38**, 284 (úvaha). — Caesar **40**, 140 (úvaha).
- Velenský Oldřich z Mnichova překládá z Lukiana **37**, 437.
- z Veleslavína, Daniel Adam **36**, 420, 426; jeho překlad z Lukiana **37**, 438.
- Velleius Paterculus, vliv současného směru rhetorického na jeho mluvu **40**, 181.
- Venetové, jejich jazyk **40**, 332—333.
- Vergilius, není skladatelem básně Ciris **36**, 161—182, 321—334, 428—447, viz Ciris. — Merguetův slovník k Vergiliovi **36**, 317—318 (zpráva). — Výbor z Vergilia od J. Neuderta **38**, 379—381 (úvaha). — V. čaroděj v Gestech Romanorum **37**, 270—271; jeho ohlasy v Kollárově „Slávy dceři“ **38**, 221 až 224. — Dirae, pocházejí-li od Vergilia **39**, 178—198, viz Dirae. — IV. ekloga, výklad P. Lejaye a D. A. Slatara **39**, 396—397 (zpráva). — Vitae Vergilianae, vyd. J. Brummer **39**, 480 (zpráva). — Verg. ekl. VI. 64 nn. a X. 50 n. pokud přispívají k objasnění Gallova poměru k Euforionovi a jeho básnické činnosti **40**, 93—101. — Slovník Merguetův **40**, 315 (zpráva).
- [Vergilius] Culex spis Ch. Plésenta **38**, 280—281 (úvaha).
- Verlaine, Paul **39**, 453.
- Vernon Arnold E., Roman stoicism **39**, 79 (zpráva).
- Veselý Jindř., Loutky Řeků a Římanů **39**, 72—74 (úvaha).
- Věstník Jevropy, Pypin jeho spolupracovníkem **38**, 122.
- věta jmenná **36**, 239—240; **37**, 219 až 220; zájmenná ukazovací **36**, 239—240, 349.
- Veverka J., jeho překlad Buzeskulova úvodu do řeckých dějin **36**, 318 (zpráva). — **36**, 383—384 (úvaha).
- Veverka V. překlad mythologie K. F. Moritze **39**, 287 (úvaha).
- Vitruvius, jeho stoicismus **39**, 97. — Jeho díla překlad J. Prestela **39**, 78—79 (zpráva); vyd. F. Krohna **39**, 480 (zpráva).
- Viturka Frant., O češtině ve školních cvičebnicích **37**, 153 (úvaha).

- Vlček Jaroslav odpovídá na feuilleton Času z 29. I. a 5. II. 1911 **38**, 80 (zpráva); píše o Píčově „Zprávě“ **38**, 481—488 (zpráva): o pokusu „rehabilitovat“ RKZ **39**, 80 (zpráva).
- Voborník Jan **38**, 227, 240.
- Vocilka Jaroslav, Eumenes z Kárdie **37**, 66—67 (úvaha).
- Voigt, Mikuláš Adaukt **37**, 382—387, vokativ, přízvuk ve slovanštině **37**, 40. — Yok. osobních jmen v Parmenidu svědčí dle Rittera o jeho neplatonském původu **37**, 200—202.
- Vollgraff, J. C., jeho vyd. Platonova Faidra **40**, 77 (zpráva).
- Vollgraff, Wilhelm, Nikander und Ovid **37**, 378—380 (úvaha).
- Vollmer Fr., jeho mínění, že sklada- telem epyllia Ciris je Vergilius, viz Ciris. — Jeho nové vydání Bährensových Poetae Latini minores **37**, 75 (zpráva). — Jeho mínění o pravosti Vergiliových Dir **39**, 179—198 passim. — Vydává „Epitome Thesauri Latini“ **39**, 319 (zpráva). — Jeho mínění o rozdílu v kvantitě sloves esse = jísti a esse = býti **39**, 397 (zpráva).
- Volo, thessalský přístav, u něhož podniknuty výkopy **38**, 16—21, 96—103, 202—206.
- Volskové, jejich jazyk **40**, 208, 220.
- Vondrák V., jeho výklad koncovyky 3. plur. slovanských praesentních kmenů na -i- **39**, 211—212.
- Voss J. J., vliv jeho překladů z Homera na nejstarší české **40**, 335 až 342, 412—420. I. Ocenění Vosso- vých překladů 335—338. II. Vliv jejich na překlad Palkovičův **339—340**, J. Nejedlého **340—342**, Puchmajerův **412—413**, Rožnayův **413—414**. III. Ohlas starých klasiků v české literatuře na po- čátku 19. stol. pochází z cizích překladů **415—419**. Teprve J. Holý ukazuje závislost na do- mácích překladech **419—420**.
- Vrána F., jeho překlad Archimédova Výkladu Eratosthenovi **38**, 66 až 67 (úvaha).
- Vrchlický Jaroslav, původní po- doba jeho „Sonetů samotáře“ **40**, 252—258,
- de Vries, Scatone: Album palaeogra- phicum **36**, 55 (úvaha).
- Vsevolod Jaroslavič, kníže kyjevský, jemuž svědčí asi Psellovy listy 143. a 144. **36**, 104—106.
- výkopy v Řecku za r. 1907—1908, zprávu o nich podává Dawkins R. M. „Archaeology in Greece 1907—1908“ **36**, 73—76 (zpráva). — Výkopy na Kretě, Leukadě, Rhodu atd. a jejich publikování viz Kreta, Leukas atd.
- Waddel W. W., jeho mínění o Plato- nově Parmenidu **37**, 204—205.
- van Wageningen, jeho vydání Cice- ronovy řeči „pro M. Caelio“ **36**, 158—159 (zpráva).
- Wagner Reinhold, Grundzüge der griechischen Grammatik **36**, 143 až 145 (úvaha).
- Wachtler H.: Die Blütezeit der griechischen Kunst im Spiegel der Reliefsarkophage **37**, 317 (zpráva).
- Walde Alois, jeho latinský etymo- logický slovník v 2. vyd. **37**, 479 až 480 (zpráva). — Jeho výklad slov „temperare“ **38**, 11—12.
- Walters H. B., jeho Řecké umění v překladu Peroutkově **37**, 135 až 140 (úvaha).
- Waltzing J. P., jeho vyd. Minuciova Octavia **39**, 397 (zpráva).
- Wecklein N., jeho vydání Euripi- dovy Andromachy **38**, 314 (zpráva). — Jeho vydání Euripidova Iona **39**, 159 (zpráva). — Jeho vy- dání Euripidových Prosebnic **39**, 399 (zpráva).
- Weege, jeho přednáška na III. mezi- nár. archaeol. kongressu v Římě **39**, 477 (zpráva).
- Weissenborn-Müller, vydání Livia **36**, 159; **37**, 75; **37**, 398.
- Wellmann Eduard, jeho 4. vyd. Zellerových dějin řecké filosofie III. díl 1. odd. **36**, 396—397 (zpráva).
- Wells, jeho posuzování Herodoto- vých zpráv o bitvě platajské **39**, 335—346, 401—421 passim. — Jeho a Howův komentář k He- rodotovi **39**, 461—463 (úvaha).
- Wendland P., jeho mínění o poli- tice Demosthenově **38**, 155—156 (zpráva). — Die hellenistisch- römische Kultur in ihren Bezie- hungen zu Judentum und Chri-

- stentum. — Die urchristlichen Literaturformen **40**, 291—292 (úvaha).
- Wenger L., Ein nachjustinianisches Urteil auf Papyrus **38**, 284 (úvaha).
- Wenig K., jeho mínění o pravosti Vergilových Dir **39**, 179; o přibuznosti Bukolik s Dirami 181 až 182.
- Weniger L., das Schild des Achilles **40**, 451—452 (úvaha).
- Wernicke K., jeho výklad o sboru v dramatu satyrském **38**, 329, 331.
- Wessner P., jeho vydání Ciceronovy ř. pro Milone **38**, 317, **38**, 479 (zpráva).
- Whitney, 4. vyd. jeho sanskrtské mluvnice **40**, 476—477 (zpráva).
- Wickham E. C., jeho vydání Horatia **37**, 380—381 (úvaha).
- Wide Sam, jeho animistický směr v mythologii **37**, 409—410, viz mythologické badání. — Jeho přednáška na III. mezinár. archaeol. kongresu v Římě **39**, 476 (zpráva).
- Wiegand Th., jeho výkopy v Miletě r. 1908 **36**, 75 (zpráva). — Jeho zpráva o gemmě zobr. hlavu Dia olympského **40**, 155 (zpráva).
- Wight Duff J.: A Literary History of Rome **37**, 159—160 (zpráva).
- v. Wilamowitz-Moellendorff U., jeho theorie o cizích vlivech v řecké mythologii **37**, 81—82; jeho filologicko-kritický směr v mythologii **37**, 322; jeho animistické názory v mythologii **37**, 410—411, viz mythologické badání. — Jeho výklady o původu řecké tragédie **38**, 161—170, 329, 331. — Jeho mínění o Sofokleových Ichneutech **40**, 1—12 passim. — Jeho Sappho und Simonides **40**, 137 až 139 (úvaha). — Wilamowitz-Niese, Staat und Gesellschaft der Griechen und Römer **38**, 269 až 273 (úvaha).
- Wilhelm Adolf, Beiträge zur griechischen Inschriftenkunde **37**, 72 až 73 (zpráva).
- Willems P., Le droit public romain, 7. vyd. **38**, 397 (zpráva).
- Willemsen Jindr., jeho výbor latinských nápisů **40**, 395 (zpráva).
- Willmann Otto, Aristoteles als Pädagog und Didaktiker **36**, 316 (zpráva).
- Willrich K., Livia **38**, 460—461 (úvaha).
- Wimmerer R., Zu Ovid Metamorph. II. 138 ff. **38**, 285 (úvaha).
- Windelband W., jeho dějiny antické filosofie. 3. vyd. od A. Bonhöffera **39**, 317 (zpráva).
- Winter, jeho posuzování Herodotových zpráv o bitvě plátajské **39**, 335—346, 401—421 passim.
- Wissowa G., Religion und Kultus der Römer. 2. vyd. **39**, 316—317 (zpráva), **39**, 384—385 (úvaha).
- Witkowski Stan., jeho vydání soukromých listů řeckých **39**, 77—78 (zpráva).
- Witte Kurt, jeho vyd. Cornelia Nepota **40**, 315—316 (zpráva). — Jeho výklad o původu řeckého hexametru **39**, 398—399 (zpráva).
- Wohlrab Martin, jeho 4. vydání Platonova Faidona **36**, 158 (zpráva).
- Wolf R.: Karel Seibt **38**, 160 (zpráva).
- Wörter und Sachen **36**, 319 (zpráva).
- Wright J., Comparative grammar of the Greek language **39**, 283—285 (úvaha).
- Wunderer V., jeho zpráva o eestě bavor. gymn. profesorů a žáků do Řecku **38**, 152—153 (zpráva).
- Wünsch R., vyd. přehled literatury o řeckém a římském náboženství **38**, 476 (zpráva).
- Würtheim J., jeho filologicko-kritický směr v mythologii **37**, 329 až 331, viz mythologické badání.
- Xanthos, jeho boj s Melanthem předmětem maskarních her v Řecku **38**, 334—340.
- Xanthudides, jeho výklad přístroje zv. *ἐπιλητήριον* **38**, 153—154 (zpráva).
- Xenofon, jeho Scripta minora II. sv. vyd. Fr. Ruehl **39**, 77 (zpráva). — Poroi pramenem Aristeidova Panathenaïku, čl. A. Brinkmanna **39**, 396 (zpráva). — Kyropaedie, vyd. Vil. Gemolla **39**, 318 (zpráva). — [Xenofon], *Ἀθηναίων πολιτεία*, vyd. Arn. Kalinky **40**, 77 (zpráva).
- Xifilinos Ioannes, Psellův přítel, jemůž asi svědčí jeho listy 36, a 37., **36**, 183—184.

- Year's work in classical studies, The, ročenka **36**, 318 (zpráva); **37**, 75 (zpráva);
- Zabolotskij P. A., M. Ю. Лермонтовъ у Славянъ (úvaha) **40**, 381.
- Zacher Konrad, jeho vydání Aristofanova Míru **37**, 74 (zpráva).
- Zájmeno, o jistém způsobu užívání zájmen *an* a *on* a o jeho původě **36**, 25—34, 106—117, 230—240, 334—352; **40**, 441—442. — Deklinace zájmen v ide. jazycích **36**, 278—280. — *Zájmeno ukazovací* — deklinace ide. ukazovacích kmenů *i-* a *e-* **36**, 279; akkusativ neutr. zájmena ukazov. u sloves nepřechodných v řečt. **36**, 348. — *Záj. ukaz.*, shodné v rodě i v čísle s podmětem, ve význ. „zde“ (*ajám ahám ôðe éyó* **36**, 349—350; neutrum zájmena ukazovaciho a shodový tvar téhož zájmena vevýznamu „zde“ **36**, 349—351. — *Zájmeno osobní* — se spojkou *a* (*a já*) uvádí v stě. věty podřízené **36**, 26; spojení *a já brž* v stě. **36**, 30; vývoj nominativu zájmena 3. osoby v jazycích ide. **36**, 117 (pozn.). — Slovanská deklinace zájmena 1. osoby **36**, 280. — *Záj. který* — *kerý* **38**, 381—382.
- Zákon Nový, Slovník Ebelingův **40**, 476 (zpráva).
- Zander K., jeho spis o Demosthenově eurythmii **38**, 74 (zpráva).
- Zawiliński Roman, Język polski (zpráva) **40**, 319.
- Zbornik u slavu Vatroslava Jagieca **36**, 295—299 (úvaha).
- Zeitschrift f. d. Gymnasialwesen **40**, 316—317 (zpráva) v. Sokrates.
- Zejda Jaromír, Slovník k Breindlovu výboru básní Ovidiových. **36**, 466—467 (úvaha). — Přípravy k latinským a řeckým klasikům **38**, 288—289 (úvaha).
- Zeller E., jeho mínění o Platonově Parmenidu **37**, 190, 346, 347, 429—430. — Jeho drobné spisy, vyd. O. Leuzem **37**, 399 (zpráva).
- Zenkl Petr, Obchodní čeština **37**, 392—395 úvaha.
- Zerelia, výkopy Droopovy a Vaceovy **36**, 74 (zpráva).
- Zeus ve světle novějšího badání mythologického **37**, 6—7, 9, 175 až 179. — Olympský, jeho hlava zobr. na gemmě **40**, 155 (zpráva).
- Zeyer, prameny jeho legendy Inultus **39**, 48—52; jsou to pražské legendy „Ukřižovaný žebrák“ a „Lomnický“ **49**, pak báseň Jiljího V. Jahna „Model“ **49**—50; k tomu dodatek **39**, 400. — Přeměna Zeyerovy Mahuleny v topol **39**, 455—456; vzory jsou pohádky slovenské, ukrajinské písně národní a ukrajinská báseň Topol od Tarase Ševčenky.
- Zibrt Čeněk, Staročeský rukohled a novočeský rukopysť **38**, 381—384 (úvaha).
- Ziebarth Erich, Aus der antiken Schule **37**, 479 (zpráva).
- Ziegler K., jeho vyd. Plutarchových životopisů Tiberia a Gaia Graccha **39**, 159 (zpráva).
- Ziehen J., Kunstgeschichtliches Anschauungsmaterial zu Homers Ilias und Odyssee **38**, 155 (zpráva).
- Zielinskij Th., Starý svět a my. Překlad Fr. Novotného **37**, 47 až 48 (úvaha). — Cicero im Wandel der Jahrhunderte 3. vyd. **39**, 397 (zpráva).
- Zlatníček A., Římská tachygrafie **38**, 474—475 (úvaha).
- Zlobický Josef Valentin **36**, 122 až 127.
- Zubatý Josef, odpovídá majoru Žunkovičovi **39**, 160 (zpráva).
- Žena, její účast v antické filosofii **38**, 1—10, 81—93, 178—201, 321 až 328.
- Žunkovič Martin, Rukopisy Zelenohorský a Královodorský **38**, 399 až 400 (zpráva); odpověď Zubatého na Žunkovičův článek v Českém Slově ze dne 10. III. 1912 **39**, 160 (zpráva).

VÝROČNÍ ZPRÁVA

JEDNOTY ČESKÝCH FILOLOGŮ

V PRAZE

ZA XLVI. SPRÁVNÍ ROK 1912—13.

(Přednesena ve schůzi správní dne 15. listopadu 1913.)

I. Zpráva jednatele.

Na začátku správního roku 1912/13 byli ve výboru Jednoty českých filologů tito pánové: univ. prof. dr. Frant. Groh, starosta, univ. doc. dr. Arne Novák, místostarosta, prof. Augustin Krejčí, pokladník, univ. doc. dr. Otakar Jirání, správce skladu, podepsaný jednatel, Bohumil Patka, administrátor, Aug. Wolf, zapisovatel, posluchači filosofie Karel Jedlička a Bohumil Straka, knihovníci, posl. filos. Josef Vavřín, účetní, a dr. Miloš Weingart, pořadatel přednášek.

Po prázdninách vystoupil z výboru koll. Jos. Vavřín; na jeho místo nastoupil z náhradníků koll. Karel Šimeček.

Správní schůze konána dne 16. listopadu 1912. Ve schůzi té podali členové výboru zprávy o činnosti Jednoty o stavu jmění a o počtu členstva.

Běžné záležitosti vyřizoval výbor ve schůzích výborových, jež konány pravidelně po celý rok, vyjímaje akademické prázdniny, každých čtrnácte dní. Celkem bylo jich 15. Ve schůzích

těchto vyřizoval výbor běžnou agendu, pečuje o to, aby Jednota učinila žádost všem svým úkolům, stanovami vytyčeným. Zvláště pak se staral, aby vhodným doplňováním a rozšiřováním knihovny vyhověl přáním svých členů.

Zřízení důvěrníků Jednoty na jednotlivých ústavech trvalo i v tomto správním roce. Úkol ten zastávali laskavě tyto pánové: v *Benešově* prof. Fr. Kubík; v *Č. Budějovicích* na gymnasiu prof. Fr. Überhuber, na reálce prof. Fr. Husák; v *Čáslavi* prof. V. Dědeček; v *Domažlicích* prof. V. Keberle; v *Chrudimi* prof. Jos. Burket; v *Jičíně* na gymnasiu prof. A. Trnka, na reálce prof. Fr. Spal; v *Jilemnici* prof. Jos. Mach; v *Jindř. Hradci* prof. dr. K. Müller; v *Králově Dvoře n. L.* prof. dr. Tom. Hrubý; v *Králově Hradci* na gymnasiu prof. dr. Lad. Brtnický; v *Klatovech* prof. A. Jandík; v *Litomyšli* prof. A. Doležel; na *Mělníce* prof. Jos. Stáhlík; v *Bl. Boleslavi* na gymnasiu vl. r. řed. Josef Placek; v *Něm. Brodě* ředitel Jos. Štehlíček; v *Nov. Bydžově* prof. dr. A. Kolář; v *Pardubicích* na gymnasiu dr. Al. Mazánek; v *Pelhřimově* prof. V. Šebek; v *Písku* na gymnasiu prof. Jos. Jaroš; na reálce prof. Fr. Křemen; v *Plzni* na gymnasiu vl. rada řed. Jan Šule; v *Praze* na akad. gymnasiu prof. Jan Kašpar, na gymn. v Křemencově ul. prof. dr. Václav Niederle, na gymn. v Truhlářské ul. prof. Ant. Kořínek, na gymn. v Žitné ulici prof. Aug. Krejčí, na gymn. na Malé straně prof. Václav Sládek, na reálce na Novém městě prof. K. Černý; v *Příbrami* na gymn. prof. Fr. Křenek, na reálce řed. Jan Štěpánek; v *Rokycanech* prof. J. Mach; v *Roudnici* prof. Jan Ptáček; v *Rychnově n. Kn.* prof. Dom. Trnka; v *Slaném* prof. Petr Hrubý; na *Smíchově* prof. J. Martinovský; v *Táboře* na gymn. prof. J. Straka; na *Král. Vinohradech* prof. dr. Fr. Novotný; ve *Vys. Mýtě* prof. Fr. Šimáček; na *Žižkově* na gymn. prof. dr. J. Brant, na reálce prof. Fr. Ryšánek; v *Boskoviciích* prof. J. Kubišta; v *Brně* na I. gymnasiu prof. Rud. Neuhöfer, na II. gymn. prof. Al. Holas, na I. reálce prof. Fr. Černý; v *Kroměříži* prof. Jar. Reiniš; v *Litovli* prof. Fr. Hanus; v *Mor. Ostravě* prof. Rud. Tlapák; v *Olomouci* na gymn. prof. V. Hřivna; v *Prerově* prof. Ferd. Vaněk; v *Třebíči* prof. Jos. Bezděk; v *Uh. Hradišti* prof. Jos. Novák; ve *Val. Meziříčí* prof. Max Frank; ve *Vyškově* řed. Fr. Teplý; v *Zábřeze* prof. Ant. Málek; v *Opavě* prof. Jos. Jaroš.

Všem těmto pánům vzdává výbor Jednoty za jejich ochotu vřelý dík.

Svým nákladem vydala Jednota v uplynulém roce 5. a 6. sešit ročníku XXXIX a 1.—4. sešit ročníku XL Listů filologických redakce univ. profesorů dr. Frant. Groha, dr. Jar. Vlčka a doc. dr. O. Hujera. Mimo to vydala třetí svazek Recké a římské metriky dvor. rady prof. Jos. Krále, čímž monumentalní dílo toto jest ukončeno. Dále uspořádala Jednota třetí vydání Čítanky pro

IV. třídu škol středních od prof. F. V. Vykonkala a druhé vydání Sofokleova Aianta s poznámkami od dvor. rady prof. Jos. Krále.

Svým vynikajícím členům, universitním profesorům dru Rob. Novákovi a dru Frant. Pastrnkovi blahopřál výbor Jednoty při oslavě jejich šedesátých narozenin.

Ke konci koná výbor milou povinnost děkuje všem, kdo jakýmkoli způsobem podporovali snahy Jednoty a přispěli jí v jejích úkolech, zvláště vysokému c. k. ministerstvu kultu a vyučování za subvenci 800 K na vydávání Listů filologických, slavné městské radě na Král. Vinohradech za peněžitou podporu, redakci Listů filologických za obětavé řízení časopisu našeho, všem dárcům knih pro knihovnu Jednoty, všem pánům, kteří se vzácnou ochotou přednášeli ve vědeckých schůzích, slavnému sboru c. k. české fakulty filosofické za propůjčení místností ke schůzím, jakož i redakcím oněch denních listů, které uveřejňovaly zprávy spolkové.

Dr. Josef Hendrich,
t. č. jednatel.

II. Zpráva

Příjem.

Účet pokladniční za dobu

		Základní jmění		Výdajné jmění		Niederlův fond	
		K	h	K	h	K	h
1.	Hotovost z minul. roku správního .	34634	39	3530	76	22826	87
2.	Příspěvky členů zakládajících . .	25	—	—	—	—	—
3.	Příspěvky členů přispívajících . .	—	—	11	90	—	—
4.	Převedeno z Niederlova fondu .	6000	—	—	—	—	—
5.	Subvence c. k. ministerstva kultu a vyučování	—	—	—	—	800	—
6.	Dary	—	—	20	—	—	—
7.	Časopisné za ročník I—XXXV. .	—	—	—	—	85	60
8.	» » XXXVI. .	—	—	—	—	50	—
9.	» » XXXVII. .	—	—	—	—	76	76
10.	» » XXXVIII. .	—	—	—	—	187	27
11.	» » XXXIX. .	—	—	—	—	942	73
12.	» » XL. .	—	—	—	—	2058	71
13.	» » XLI. .	—	—	—	—	44	40
14.	Časopisné činných členů . . .	—	—	—	—	348	50
15.	Za prodané knihy	—	—	—	—	20970	—
16.	Úroky	—	—	1626	—	727	66
17.	Účetní přebytek	—	—	124	62	—	—

Rozvrh jmění.

Základní jmění	40659 K 39 h
Výdajné jmění	3766 K 57 h
Niederlův fond	24604 K 08 h
Úhrnem	<u>69030 K 04 h</u>

V Praze dne 31. října 1913.

Augustin Krejčí,
t. č. pokladník.

Revidovali dne 11. listopadu 1913 a v úplném pořádku shledali
za kontrollující kommissi finanční:

Dr. František Novotný,
t. č. předseda.

Kat. Vodňanská, **Dr. Josef Dobiaš,**
t. č. členka kontr. kom. fin. t. č. člen kontr. kom. fin.

III. Zpráva účetní.

(Od 1. listopadu 1912 do 31. října 1913.)

Časopisného vybráno	348 K 50 h
Výdajného vybráno	160 K — h
Vydání činí	<u>35 K 38 h</u>
Zbývá jmění výdajného	<u>124 K 62 h</u>
Celkem odvedeno pokladníkovi	473 K 12 h

Karel Šimeček,
t. č. účetní.

Revidovali dne 11. listopadu 1913 a shledali správným
za kontrollující kommissi finanční:

Dr. Frant. Novotný,
t. č. předseda.

Kat. Vodňanská, **Dr. Josef Dobiaš,**
t. č. členka kontr. kom. fin. t. č. člen kontr. kom. fin.

IV. Zpráva správce skladu.

(Počítáno do 31. října 1912.)*

Na skladě a v komisi jsou tyto spisy Jednotou vydané:

	Exemplářů		
	náklad	prodáno letos	zbývá
1. Sophoclis Ajax ed. Král	3000	155	153
2. Sofokleův Aias, vyd. Král (2. vydání)	2000	80	1920
3. Sophoclis Antígona ed. Král (3. vyd.)	2000	119	6
4. Sophoclis Antígona ed. Král (4. vyd.)	2000	218	1782
5. Ciceronis or. in Catilinam ed. Novák (4. vydání)	3000	348	1411
6. Ciceronis or. pro Sex. Roscio, de imp. Cn. Pompei, pro Archia poeta ed. Novák (3. vydání)	3000	216	800
7. Sofokleova Antígona s pozn. od Krále (2. vydání)	3000	94	1476
8. Sofokleův Aias s pozn. od Krále . .	1500	47	23
9. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, text (3. vydání)	3000	—	26
10. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, text (4. vyd.)	2000	323	1438
11. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, pozn. (3. vydání)	1000	103	526
12. Hrubý P., Cvič. kniha jazyka lat. pro V. a VI. tř.	3000) + 600)	1371	1452
13. Hrubý P., Cvič. kniha jazyka lat. pro VII. a VIII. tř.	3000) + 600)	315	749
14. Králova Řecká a římská metrika I. .	650	7	95
15. Králova Řecká a římská metrika II. .	650	7	345
16. Králova Řecká a římská metrika III. .	650	—	650
17. Sládkovy Dějiny řecké literatury . .	520	5	16
18. Peroutkovy Řecké dějiny I.	1000	9	382
19. Vykoukalova Čítanka I. (3. vyd.) . .	8000) + 2000)	3197	3402
20. „ „ II. (2. vyd.)	6000) + 1200)	41	18
21. „ „ „ II. (3. vyd.)	8000) + 2000)	3746	6254
22. „ „ „ III. (2. vyd.)	3600) + 600)	25	133

* V číslicích těchto i následujících není zahrnut letošní prodej knih na počátku školního roku 1913—14, protože kommissionář vyrovnává se až o velikonočních.

		Exemplářů		
		náklad	prodáno letos	zbývá
23.	Vykoukalova Čítanka III. (3. vyd.).	8000) + 2000)	2279	5580
24.	» » IV. (2. vyd.).	3000) + 600)	921	—
25.	» » IV. (3. vyd.).	8000) + 2000)	—	10000
26.	Jiráni: Výbor z listů Ciceronových, text	2000	222	876
27.	Jiráni: Výbor z listů Ciceronových, pozn.	1200	140	
28.	Schenk: Výbor z římských elegiků, text	2000	435	941
29.	Schenk: Výbor z římských elegiků, pozn.	1200	243	587
30.	Vlčkovy Dějiny čes. lit. I., 1.	2000) + 216)	21	156
31.	» » » » II., 1.	2000	27	411
32.	» » » » seš. 13.	2000	23	698
33.	» » » » seš. 14.	2000	22	842
34.	» » » » seš. 15.	2000+50	25	1005
35.	» » » » seš. 16.	2100+50	28	1191
36.	Vlčkovy Dějiny čes. lit. jednotlivých sešitů:			
	3. sešitu 97, prodán — ex.			
	4. » 149, » — »			
	5. » 102, » — »			
	6. » 171, » — »			
	8. » 55, » — »			
	9. a 10. » 130, » — »			
	11. » 165, » — »			
	12. » 162.			

37. Listů filologických:

Ročníku		ubylo o	Ročníku		ubylo o
II.	104 ex., . . .	— ex.	XVI.	32 ex., . . .	— ex.
III.	100 » . . .	— »	XVII.	43 » . . .	— »
VI.	85 » . . .	— »	XVIII.	7 » . . .	1 »
VII.	81 » . . .	— »	XIX.	11 » . . .	— »
IX.	50 » . . .	— »	XXI.	40 » . . .	1 »
X.	51 » . . .	— »	XXII.	50 » . . .	1 »
XI.	49 » . . .	— »	XXIII.	43 » . . .	1 »
XII.	61 » . . .	— »	XXIV.	28 » . . .	1 »
XIV.	110 » . . .	— »	XXV.	72 » . . .	— »
XV.	5 » . . .	1 »	XXVI.	50 » . . .	— »

Ročníku		ubyl o	Ročníku		ubyl o
XXVIII.	20 ex.	— ex.	XXXIV.	21 ex.	— ex.
XXIX.	52 »	— »	XXXVI.	61 »	— »
XXX.	23 »	1 »	XXXVII.	55 »	2 »
XXXI.	47 »	— »	XXXVIII.	66 »	1 »
XXXII.	15 »	— »	XXXIX.	109 »	— »
XXXIII.	10 »	2 »			

Ročníky I., IV., V., VIII., XIII., XX., XXVII. a XXXV. jsou rozebrány.

Dr. **Otakar Jiráni**, t. č. správce skladu.

Revidováno dne 12. listopadu 1913 a shledáno v úplném pořádku
Za kontrollující kommissi finanční:

Dr. **Frant. Novotný**,

t. č. předseda.

Kat. Vodňanská,

t. č. členka kontr. kom. fin.

Frant. Šimánek,

t. č. člen kontr. kom. fin.

V. Zpráva administrátorova.

1. Odběratelů Listů fil. mimo činné členy bylo	455 (loni 471)
2. Prostřednictvím knihkupeců odbíralo	56 (» 57)
3. Činných členů bylo	115 (» 95)
4. Výměnou nebo zdarma bylo zasíláno	62 (» 63)
Celkem	688 (loni 686)

Bohumil Patka, t. č. administrátor.

VI. Zpráva pořadatele přednášek.

Vědeckých schůzí bylo pořádáno v minulém správním roce 1912/13 *osm*. V nich přednášeli: p. doc. Dr. *Otakar Jiráni*: »O nově nalezených zlomech dramát Sofokleových« dne 23. listopadu; p. doc. Dr. *Miloslav Hyjek*: »Staročeská literatura v osvětlení Julia Fejfalika« (na památku 50. výročí úmrtí J. Fejfalika) dne 18. ledna; p. Ph. C. *Bohumil Straka*: »Příspěvek k morfologii latinského gerundiva a gerundia« dne 25. ledna; p. Ph. C. *Karel Jedlička*: »Kdy byla přijata komedie do programu státní slavnosti athenské« dne 8. února; p. doc. Dr. *Oldřich Hujer*: »Nový výklad o souvislosti epického verše řeckého s veršem severoáorským a germánským« dne 22. února; p. dr. *Karel Svoboda*: »Bedřich Nietzsche jako filolog« dne 19. dubna; p. PhC. *Karel Šimeček*: »O panhellenské ideji Isokratově« dne 7. června; podepsaný po-

ředitel »Nové výklady o X. zpěvu Iliady« dne 8. listopadu. Všem přednášejícím vzdává výbor Jednoty srdečné díky.

Kromě toho byla uspořádána dne 16. dubna o 2. hod odpo. vycházka do jubilejní výstavy Umělecké Besedy v Obecním domě.

Účast na přednáškách a vycházce byla velmi hojná.

Ph. Dr. Miloš Weingart,
t. č. pořadatel přednášek.

VII. Zpráva knihovní.

Odbor	Loni bylo		Letos přibylo		Jest tedy nyní	
	spisů	svazků	spisů	svazků	spisů	svazků
A vydání klasiků	826	1153	26	32	852	1185
B. pomocné vědy klassické filologie	751	989	44	68	795	1057
C slovanská filologie	625	803	22	31	647	834
D románská a ger- mánská filologie	144	166	4	4	148	170
E časopisy	154	2063	—	43	154	2106
F programy	708	582	11	11	719	593
	3208	5756	107	189	3315	5945

Karel Jedlička,
t. č. knihovník odborů ABF.

Bohumil Straka,
t. č. knihovník odborů CDE.

VIII. Zpráva zapisovatelova.

Členů bylo:

1. čestných loni 7, letos 7
2. zakládajících » 207, » 209 (mezi nimi 5 čestných)
3. přispívajících » 4, » 4
4. činných » 95, » 115

Celkem loni 308, letos 330 členů.

Členové zakládající, kteří jsou zároveň členy čestnými, započtení jsou v počtu úhrnném jen jednou.

Na počátku roku správního bylo členů činných 135; ale 1 člen stal se členem zakládajícím a 19 členů přestalo býti členy dle §. 6. b) stanov.

Aug. Wolf,
t. č. zapisovatel.

S e z n a m č l e n ů .

I. Členové čestní.

1. Himer Karel, c. k. školní rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
2. Jagié Vatroslav, Dr., c. k. dvorní rada, univ. prof. v. v. ve Vídni.
3. Král Josef, Dr., c. k. dvorní rada, univ. professor v Praze.
4. Leger Louis, Dr., universitní professor v Paříži.
5. Viravský Vojtěch, c. k. školní rada a gymnasijsní professor v. v. v Praze.
6. Vlček Jaroslav, Dr., universitní professor v Praze.
7. Zubatý Josef, Dr., universitní professor v Praze.

II. Členové zakládající.

1. K o r p o r a c e .

1. Sbor prof. gymn. v Jindřichově Hradci.
2. » » » v Litomyšli.
3. » » » v Písku.
4. » » » v Plzni.
5. » » » v Přerově.
6. » » » v Táboře.
7. Učitelská beseda v Praze.
8. Klub historický v Praze.
9. Klub přírodovědecký v Praze.
10. Okresní zastupitelstvo v Bechyni.
11. » » » v Benešově.
12. » » » v Berouně.
13. » » » v Domažlicích.
14. » » » v Hořicích.
15. » » » v Kolíně.
16. » » » v Karlíně.
17. » » » v Kostelci n. Orli.
18. » » » ve Dvoře Králové.
19. » » » v Náchodě.
20. » » » v Pardubicích.
21. » » » v Pelhřimově.
22. » » » v Poličce.
23. » » » v Roudnici.
24. » » » v Rychnově n. Kn.
25. » » » v Slaném.
26. » » » na Smíchově.

27. Okresní zastupitelstvo v Soběslavi.
28. » » v Unhošti.
29. » » ve Velvarech.
30. » » ve Veselí.
31. » » ve Zbirově.
32. » » na Zbraslavi.
33. Městská rada v Holicích.
34. » » v Humpolci.
35. » » na Kladně.
36. » » ve Dvoře Králové.
37. » » v Novém Městě n. Met.
38. » » v Pelhřimově.
39. » » v Praze.
40. » » v Třeboni.
41. » » v Unhošti.
42. » » ve Vysokém Mýtě.
43. Obecní zastupitelstvo v Karlíně.
44. » » na Král. Vinohradech.
45. Občanská záložna v Českém Brodě.
46. » » v Hostomicích.
47. » » v Karlíně.
48. » » Malostranská v Praze.
49. » » v Německém Brodě.
50. » » ve Vysokém Mýtě.
51. Studijní knihovna v Olomouci.

2. Jednotlivci.

52. Bartocha Josef, gymn. ředitel v Uher. Hradišti.
53. Beer Robert, gymn. ředitel v. v. na Král. Vinohradech.
54. Beran František, gymn. prof. v Rychnově n. Kn.
55. Brant Jan, Dr., prof. v Žižkově.
56. Brtnický Lad., Dr., gymn. prof. v Hradci Králové.
57. Bureš Josef, škol. rada, gymn. prof. v. v. na Kr. Vinohradech.
58. Cumpfe Karel, Dr., vládní rada, gymn. řed. v. v. v Písku.
59. Čáda Fr., Dr., univ. prof. v Praze.
60. Čapek Frant., gymn. prof. v. v. ve Val. Meziříčí.
61. Čapek Josef, ředitel c. k. gymnasia v Ol. Budějovicích.
62. Černý Karel, prof. na reálce v Praze.
63. Dědeček Václav, gymn. prof. v Čáslavi.
64. Dědek Josef, gymn. prof. v Praze.
65. Dohnal Alb., gymn. ředitel v Praze.
66. Doležel Ant., gymn. prof. v Litomyšli.
67. Drbohlav J., státní rada v Tiflisu.
68. Drtina Fr., Dr., univ. prof. v Praze.
69. Dula Ferd., gymn. řed. v Strážnici.
70. Durych Josef, ředitel gymnasia v Pardubicích.
71. Dvořák Josef, gymn. prof. v Čáslavi.

72. Erhardt Jos., inspektor gymn. v Penze na Rusi.
73. Farník Jos., gymn. řed. v Petrohradě.
74. Fencel Frant., prof. prům. školy v Praze.
75. Fischer Fr., škol. rada v Hradci Králové.
76. Fleischmann Adam, gymn. řed. v. v. v Jičíně.
77. Frank Ign., gymn. prof. ve Vys. Mýtě.
78. Goll Jar., Dr., c. k. dvorní rada, univ. prof. v. v. v Praze.
79. Grim Jos., c. k. vládní rada, řed. gymn. v. v. v Praze.
80. Groh Frant., Dr., univ. prof. v Praze.
81. Halaburt Fr., gymn. prof. v Benešově.
82. Hanuš Jos., Dr., prof. obchodní akademie a univ. prof. v Praze.
83. Hanačík Vojtěch, gymn. prof. v Jičíně.
84. Havlák Zikmund, gymn. prof. v Slaném.
85. Havránek Jan, Dr., gymn. prof. v Hradci Králové.
86. Herout Al., Dr., gymn. prof., řed. dívč. gymn. na Kr. Vinohradech.
87. *Himer Karel, c. k. školní rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
88. Hlavín Vincenc, gymn. prof. v Opavě.
89. Hoffmann Jos., gymn. prof. v Praze.
90. Hrdina Karel, gymn. prof. v Kolíně.
91. Hřivna Vít, gymn. prof. ve Valašském Meziříčí.
92. Hrubý Petr, gymn. prof. v Slaném.
93. Hujer Oldřich, Dr., univ. doc., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
94. Hujer Zdeněk, Dr., gymn. prof. v Plzni.
95. Chmelík Ant., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
96. Jakubec Jan, Dr., prof. na vyšší dívčí škole a univ. prof. v Praze.
97. Janko Jos., Dr., univ. professor. v Praze.
98. Janovský Jos., gymn. prof. v Novgorodě.
99. Jarník Jan Urb., Dr., univ. prof. v Praze.
100. Jedlička Bohdan, Dr., gymn. prof. v. v. v Praze.
101. Jedlička J., druhdy berní inspektor v Rychnově n. Kn.
102. Jelínek Karel, gymn. professor v Něm. Brodě.
103. Jiráni Ot., Dr., gymn. prof., univ. doc. v Praze.
104. Jireček Konst., Dr., c. k. dvorní rada, univ. prof. ve Vídni.
105. Kacerovský Vilém, gymn. prof. na Smíchově.
106. Kádner Otakar, Dr., gymn. a univ. prof. v Praze.
107. Kánský Josef, ruský státní rada v Praze.
108. Kantor Rich., prof. gymn. v Přerově.
109. Kebrle Vojtěch, gymn. prof. v Domažlicích.
110. Kníže Rud., Dr., prof. gymn. v N. Bydžově.
111. Kocourek Václav, gymn. prof. v Praze.
112. Kolář Ant., Dr., gymn. prof. v N. Bydžově.
113. Konůpek Jan, gymn. prof. v Praze.
114. Kořínek Ant., prof. gymn. v Praze.
115. Košťál Jaromír, gymn. prof. v Chotěboři.
116. *Král Jos., Dr., c. k. dvorní rada, univ. prof. v Praze.

* Členové * označení jsou zároveň členy čestnými.

117. Kraus Arnošt, Dr., univ. prof. v Praze.
118. Krejčí Augustin, gymn. prof. v Praze.
119. Krontl Ant., zemský školní inspektor v Brně.
120. Krsek Frant., Dr., c. k. dv. rada, zemský školní inspektor v Praze.
121. Kubista Jaroslav, Dr., gymn. prof. v Brandýse n. Labem.
122. Kukrál Fr., gymn. prof. v Pelhřimově.
123. Lukaševič Platon, gymn. prof. v Jagotině.
124. Mach Josef, řed. gymn. v Jilemnici.
125. Máchal Jan, Dr., univ. prof. v Praze.
126. Majer Hynek, gymn. prof. v Rjazani.
127. Marek Jan, Dr., kanovník metr. kapituly u sv. Víta v Praze.
128. Marek Václav, c. k. šk. rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
129. Masaryk T. G., Dr., univ. prof., říšský poslanec, v Praze.
130. Mašín Jan, prof. na učitelském ústavě v Plzni.
131. Matějka Josef, gymn. prof. v Hradci Králové.
132. Mazánek Alois, Dr., gymn. prof. v Pardubicích.
133. Mikenda Bohuslav, gymn. prof. v Příbrami.
134. Müller Karel, Dr., gymn. prof. v Jindřichově Hradci.
135. Nebeský Edvard, sládek na Král. Vinohradech.
136. Němec Josef, gymn. prof. v Německém Brodě.
137. Niederle Lubor, Dr., univ. prof. v Praze.
138. Niederle Václav, Dr., gymn. prof. v Praze.
139. Novák Arne, Dr., doc. čes. univ., prof. v Praze.
140. Novák Josef, Dr., gymn. ředitel v. v. v Třeboni.
141. Novák Josef, gymn. prof. v Uherském Hradišti.
142. Novák Karel, zemský škol. inspektor v Praze.
143. Novák Robert, Dr., univ. prof. v Praze.
144. Novotný Frant., Dr., gymn. prof. na Vinohradech.
145. Ošťádal Josef, gymn. prof. v. v. v Klatovech.
146. Palán Otakar, Dr., gymn. prof. v Kolíně.
147. Pastrnek Frant., Dr., univ. prof. v Praze.
148. Pavlásek Fr., prof. gymn. v. v. v Praze.
149. Pertold Ot., Dr., v Praze.
150. Petřík Václ., Dr., prof. gymn. v Praze—VIII.
151. Placek Jan, c. k. vládní rada, gymn. ředitel v Ml. Boleslavi.
152. Polák Feodor, gymn. prof. v Ananjevě.
153. Polívka Jiří, Dr., univ. prof. v Praze.
154. Pospíšil Věkoslav, gymn. prof. v Kijevě.
155. Prášek J. V., Dr., prof. c. k. reálky v. v. v Praze.
156. Procházka Edvard, gymn. prof. v Jindř. Hradci.
157. Reiner V., gymn. prof. v Rjazani.
158. Řezáč J., gymn. prof. v Roudnici.
159. Růžicka Rud., Dr., gymn. prof., univ. doc. v Praze.
160. Sádě Jos., gymn. prof. v Táboře.
161. Sedláček Jan, Dr., prof. v Uh. Hradišti.
162. Seidl Daniel, gymn. prof. v. v. v Praze.
163. Segeta Bonifác, Dr., gymn. prof. v Kroměříži.

164. Setunský Antonín, c. k. vládní rada, zemský inspektor
v c. k. ministerstvu vyučování ve Vídni.
165. Schenk Rud., gymn. prof. v Olomouci.
166. Sládek Václav, gymn. prof. v Praze.
167. Slavík V. O., c. k. šk. rada a gymn. řed. v. v. v Praze.
168. Smetánka Emil, Dr., univ. prof. v Praze.
169. Snětivý Tomáš, gymn. prof. v Chrudimi.
170. Straka Jos., gym. prof. v Táboře.
171. Stránský Jan, okr. školní inspektor v Něm. Brodě.
172. Strejček Emanuel, Dr., gymn. prof. v Domažlicích.
173. Svatoš Ant., gymn. prof. v Rychnově n. Kn.
174. Svoboda Rudolf, gymn. prof. v Strážnici.
175. Sýkora J., gymn. prof. v. v. v Benešově.
176. Šarša Ed., Dr., gymn. ředitel v Příbrami.
177. Šafránek Jan, c. k. vládní rada, gymn. řed. v Praze.
178. Škaloud Václav, gymn. prof. v. v. v Miletíně.
179. Škoda Ant., gymn. řed. v. v. v Počátkách.
180. Škoda Fr., gymn. prof. v Táboře.
181. Škorpil Vlad., ředitel archaeolog. musea v Kerči na Krymu.
182. Špírek Josef, gymn. prof. v Jindřichově Hradci.
183. Štastný Jar., Dr., gymn. prof. v Praze (Žitná ul.).
184. Štefek Josef, gymn. prof. v Příbrami.
185. Šteflíček Jan, gymn. řed. v Německém Brodě.
186. Šule Jan, c. k. vládní rada, gymn. ředitel v Plzni.
187. Šuran Gabriel, škol. rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
188. Teplý Fr., gymn. řed. ve Vyškově.
189. Toberný Vincenc, školní rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
190. Třesohlavý Josef, gymn. řed. v Pelhřimově.
191. Trnka Dominik, gymn. prof. v Rychnově n. Kn.
192. Trpišovský Josef, prof. prům. školy v Plzni.
193. Ůberhuber Frant., gymn. prof. v Čes. Budějovicích.
194. Urbánek F. A., knihkupec v Praze.
195. Vávra Vincenc, c. k. vládní rada, gymn. ředitel v Přerově.
196. Veselík Karel, Dr., gymn. prof. v. v. v Praze.
197. *Viravský Vojt., c. k. školní rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
198. Vítěk Frant., gymn. prof. v Čáslavi.
199. *Vlček Jaroslav, Dr., univ. prof. v Praze.
200. Vlček Josef, gymn. prof. v. v. v Jičíně.
201. Vlček Josef, gymn. prof. v Prostějově.
202. Voleský V., gymn. prof. ve Voroněži.
203. Votruba Josef, gymn. prof. v. v. v Praze.
204. Vycpálek Josef, gymn. prof. v. v. v Táboře.
205. Vykoukal Fr. V., gymn. prof. v Praze.
204. Vysoký Hynek, Dr., univ. prof. v Praze.
205. Weger Jan, gymn. prof. v. v. v Mladé Boleslavi.
206. Wenig Karel, Dr., gymn. prof., univ. doc. v Praze.
207. Wolf Aug., gymn. prof. v Praze.

208. Wošalík V., ředitel panství v Praze.

209. *Zubatý Jos., Dr., univ. prof. v Praze.

III. Členové přispívající.

1. Hoffmeister F., Dr., gymn. prof. a řed. gymn. Minervy v Pfaze.
2. Lang Prokop, gymn. prof. v. v. v Příbrami.
3. Pučelík Josef, gymn. professor na Král. Vinohradech.
4. Trnka Antonín, gymn. professor v Jičíně.

IV. Členové činní.

1. Antropius Václ.	40. Kratochvíl Václ.	79. Straka Boh.
2. Balcar Stanislav.	41. Kříž Antonín.	80. Strnad Rudolf.
3. Bayer Karel.	42. Kujundžić Dušan.	81. Stuna Stan.
4. Bělohoubek Josef.	43. Kühnová Marie.	82. Stupka Vilém.
5. Biskup Eduard.	44. Kyselka Boh.	83. Svoboda Fr.
6. Bláha Vojtěch.	45. Láška Václav.	84. Svoboda Jan.
7. Brandejs Josef.	46. Lát Jan.	85. Dr. Svoboda K.
8. Bránžovský Stan.	47. Libich Jaromír.	86. Šabat Karel.
9. Čadil Karel.	48. Lička Antonín.	87. Ševčík Fr.
10. Červený Vlad.	49. Liebscher Karel.	88. Šimánek Fr.
11. Flašar Rudolf.	50. Lukeš Josef.	89. Šimeček Kar.
12. Francouz Frant.	51. Mach Ladislav.	90. Šitina Václav.
13. Fuxová Klára.	52. Möller Petr.	91. Škrach Vasil.
14. Havránek Bohusl.	53. Novák Frant.	92. Škrásek Ant.
15. Havránek Karel.	54. Novák Jan.	93. Štěpán Antonín.
16. Hemer Karel.	55. Novák Prokop.	94. Šterba Lad.
17. Dr. Hendrich Jos.	56. Novotný Jindř.	95. Štolba Václav.
18. Hoch Jarosl.	57. Ogoun Josef.	96. Šubrt Emil.
19. Holec Frant.	58. Onderka Alois	97. Švarcová Vlasta.
20. Hora Jaroslav.	59. Padrta Kar.	98. Scholzová L.
21. Horáková Zdenka.	60. Pátek Fr.	99. Teringel Karel.
22. Hořejší Vojtěch.	61. Patka Boh.	100. Váňa Frant.
23. Chládek Frant.	62. Patera Václ.	101. Vaníček Vl.
24. Janáček Jarosl.	63. Piazza Lad.	102. Vavřín Josef.
25. Jansa Rudolf.	64. Pich Jan.	103. Dr. Vira Jos.
26. Janský Eduard.	65. Pírková Marie.	104. Vít Jakub.
27. Jedlička Karel.	66. Píro Rud.	105. Vodňanská K.
28. Jindra Vladimír.	67. Pivoda Antonín.	106. Volf Josef.
29. Jiruš Jan.	68. Pokorný Jos.	107. Volný Jan.
30. Jiříčka Václav.	69. Procházka Jan.	108. Vychodil Al.
31. Kadlický Karel.	70. Příbyl Tomáš.	109. Dr. Weingart M
32. Kajdoš Vladimír.	71. Rak Boh.	110. Wipler Leop.
33. Keclík Frant.	72. Ryšánek Max.	111. Zahradník K.
34. Klabouch Václ.	73. Říba Frant.	112. Zelinka Vojt.
35. Knob Jaroslav.	74. P. Řihák Meth.	113. Zich Jarosl.
36. Kohout Jan.	75. Sláma Jan.	114. Žahour Blah.
37. Kopáček Jarosl.	76. Sokolík Tomáš.	115. Ždimera Václ.
38. Koudelka Ludvík.	77. Sosna Václav.	
39. Kramule Frant.	78. Soukup Frant.	

P9. L5 1913 V40

a39001

003365288b

8-72

